دیوانی عارفی ربانی شیخ احمدی جزیری

مەشهور:

مەلای جزیری

قدس سره العزیز

هەژار، شەرحی لی کردوە.

دیوانی عارفی ربانی شێخ احمدی جزیری

مەشهوربە: # مەلای جزیری

قدس سره العزیز

«هەژار» شەرحی لێ کردوە

سروش

تهران - ۱۳۶۱

بسم الله الرحمن الرحيم

هاوزمانه ئازیزەکەم!

خۆت لەمن باشتر دەزانی، کە ئێمەی کورد، چەند گەلێکی هەژارو هەناسە ساردین. چەند لەکاروانی ژیارو شارستانی، بەجێماوین. ترسێنراوین، رەتێنراوین، بەشخوراوین. وا پترلە هەزارساڵە خراوینە ناو چاڵەوەو قەتیس ماوین. دەرەتانی رزگاربونمان بۆ نەماوە. داگیرکەران هەردەمەی بەناوێکەوە بەناوی دین، بەبیانوی هاونەژادیەوە، راویان کردوین، خواردویانین، بەیەکتر سپاردویانین، کوشتویانین، بە هەزاران دەریان بردوین. تەنانەت رێگە نەدراوین هەتا ژیاوین بەزمانی خۆمان هاوارکەین. ئەو مافە رەوایەی کە خوا، بۆ بەندەی خۆی رەوا دیوە، کورد خۆرانیێ کە بە خۆیان گوتوە موسوڵمان و خودا پەرست بە نارەوایان زانیوە. لەرۆژیش ئاشکراترە کە قەباڵەی بون‌و مانی هەمو گەلان لەم سەرزەمینە زمانە. ئەگەر زمان لەناو درا، بون‌و مانیش لەناو دەچێ.

ئێستا کە لەم برانەوەی چەرخی بیستا هەوای ئازادی‌و رزگاری هەڵیناوین‌و هەوڵ دەدەین ئێمەش وەك گەلانی دیکە، خواپێداو بین‌و ناوێکمان لەدنیا هەبێ. چاوەچاوین بەخەباتمان بگەینە بستوی ئاواتمان‌و خۆمان رەگەڵ کاروانی گەلانی ئازاد بخەین... هاوار بکەین: کاکە بەجێمان مەهێڵن، ئێمەش گەلێکین وەك ئێوەو شێوەمان لەخۆتان دەکاو بائێمەش وەك ئێوە بژین.

لێمرۆنە لێمان دەپرسن: کواپێناستان؟ تاباوەریتان پێ بکەین. نازانم دەبێ چی بڵێین؟ پێناس زمانە، فەرهەنگە، مێژوی کەوناراو تازەیە، وێژەو شیعرو ئەدەبیاتە، بە هەمو لك‌و پۆپیەوە. بەناشکوری خودا نەبێ ئێمەی کلۆڵ‌و چارەرەش، تائێستا بۆمان نەلواوە، زمانە بەستەزمانەکە بەتەواوی لەشوێنێکدا کۆ کەینەوە. بێتاریخین؛ هەرچی دەربارەی کوردەوە لە تاریخاندا نوسراوە هیچی بەزمانی کورد نەبوە. ئەمەواتا هەرکوردێکی لەعارەبی‌و فارسی‌و ترکی تێنەگەیوە ئاگای لەمێژوی خۆی نیەو ژینامەی رابردوەکانی، بەگوێچکە ئاشنا نەبوە.

هەمو چەرخێك، بەسەتان‌و هەزاران بوێژمان هەبوە. بەڵام بە فەرمودەی **حاجی‌قادر** «لەبەر بێ

دەفتەری ونبونو فانی». ئەگەر تاك وتەرایەکیان، لێرو لەوێ بەسەر زارانەوە ماونو بەیەکجاری نەفـەوتاون و دەماودەم بەئێمە گەیون؛ تێیان ناگەین، هەوڵیش نادەین تێبگـەینو بزانین ئـەو کەلەپورەی کە بوئێمە بەجێماون چەند بەنرخن.

هەزاران کوردی وا هەیە، لە ویژەو مێژوی گەلاندا هێند شـارەزان بونە دەریا. بەڵام لەمەر ئەدەبیاتو فەرهەنگی کورد، تلّپاتی تەڕیش شـكنابەن. رەنگـە بڵێن جـا ئێمە وەکو خـوت گوتت داگیرکەر رێگەی نەداوە خـزمەت بەخـومان بکـەینو پەرە بە زمانەکە بدەین!! چـارمان چیە؟ من عەرزیان دەکەم وا نیە. جـولەکە دو هەزارسـاڵان دەربەدەرو لانەوازبون. زمانو ئـەدەبیاتەکەیان پاراستوە. یا بەگفتی حاجی قادر: ئەرمەنی بەخەتی خـواری، ئـەوە هیچ کە زمانەکەی پاراسـتوە، بگرە پەرەشی پێداوە. دەی ئەوانیش وەکو ئێمە کەئێستا لێمان قەوماوە، لێقەوماو بون.

جا با ئیستا لە لومەو سەرکونەگەڕێین، ئەوی چو، چو. مردو بەگریانو شیوەن ناژیتەوە. ئیستا چی بکەین؟ چون خومان زیندو کەینەوە؟ دەسا با شنگلّ لەخودەین. ئەم چـەند بەڵگـە پەرپوتانەی کەپێناسـی زیندویەتی گەلی کوردە، کو کەینەوە. هەر خـوێندەوارێکـی دڵسـوز بەپێی توانا، لە سوچێکەوە بوی بچێ. ئـەدەبیاتی کەونارامان، ژینامەی رابردوەکانمان بزانینو بیانکەینە مایەی شانازی. زمانە شیرینەکەمان بەتەواوی بخەینە سەر قاقەزانو لەنەزانی رزگارمان بێ.

دەسـا وامن بەپێی توانای هەژارانەم، خـەریك دەبم: دیوانی مەلای جـزیری شـیکەمەوەو بەکوردیەکی خوماڵیانەی کە ئەمرو لەناومان باوە، شەرح بکەم... گوتم بەگوێرەی توانای خـوم. واتا ئـەوەندی دەیزانم دریغ ناکەم. چـونکە دەزانم جـزیری زور لەوە بەمایەترە، کە هەژارێکـی کوڵەوار لەخوێندندا لەو عیرفانە صوفیانەیەو لەو دڵداریە گەرمو پرشنگدارە کە لای مەلای جزیری بو سەر دەر بکـا. بویە لەبەر خـوێندەوارە کوردەکان دەپاڕێمەوە یاریم بدەن خـەڵەتم بو راسـت کەنەوەو لە هەرکوێدا رێم هەڵە کرد بمگەڕێننەوە راستەڕێ، خوا راستەو، راستی لێخوش دێت.

کوردو خزمەت بە ئیسلام

ئەگەر توزێك بەوردی‌و پشو درێژی، کتێبە مێژوییەکانی چاردە چەرخی ئیسلامەتی بپشکنین‌و وەخوێنین. نوسەران‌و بەهونەران، وێژەوانان‌و هوزانان... ئەوانەی کە زور خزمەتیان بەدینی ئیسلام کردوەو لە ناو هەمو موسوڵمانان ناوو ناوبانگیان کردوە، لەبەر چاوانیان رابنێین، سەرنج بدەین کە هەریەك لەو موسوڵمانە زانایانە بەبنیچە لەکام گەل بون‌و لەکام نیشتمان گوراون. ئەوسا بومان دەردەکەوێ، کە بەشی کورد لەم ناوەدا هەتا چەندەو چەندی دەستە چیلەی زانست، خستوتە سەر ئەو گرو بڵێسە پاكو پیروزەی ئیسلامەتی. بروانیە هەر کتێبخانەیەك سەتان کتێب دەربارەی ئیسلامەتیەوە، لەنوسەرانی کوردەوە دێتە بەر چاو، بەعارەبی، بەفارسی‌و ترکی نوسراون‌و خاوەنەکانیان کوردبون‌و هەر نەشیان فەرموە کوردین.

ئیمام محمدی غەزالی فەرمویەتی: دینی ئیسلام لەسەر سێ ستون وێستاوە. ئەگەر خودا ئەو سێ کوڵەکەی نەدابا؛ لەوانەبو تێك بتەپێ. ئەم سێ دیرگە ئەستورانەش **«دینەوەری»**و **«ئامێدی»**و **«شارەزوری»** بون. کام موسوڵمانی خوێندەوار هەیە هەر کوێرە سیوادێکی بێ: ناوی پیاوی بەناوبانگی وەکو **ئیبنوخەلەکان**، **ئەبوالفیدا**، **ئیبنوحاجیب**، **ئیبنوصەلاح**، هەرسێ **ئیبن ئەثیرە** کانی بلێمەت‌و سەتان ئیین‌و ئەبوی دیکەی نەبیستبێ، کە کوردبون‌و بە عەرەبی نوسیویانە؟ کام دەشتەکی‌و شوانە وێڵەی نەخوێندەوار، لە هەمو دنیای ئیسلامدا دەس دەکەوێ کە ناوی **ئیبنوسیرین**ی نەبیستبێ. ئەو کابرایەی داهێنەری خەونامەیەو لە خەون لێکدانەوەدا هەتا ئێستا هاوتای نەبوە. کێ دەزانێ ئەو زیرەكو بلیمەتەی کە خەونامەی هەمو روژێ سەر بەهەمو ماڵی موسوڵمان‌دا دەکاو خەونیان بو لێك دەداتەوە، کوڕە کوردەو خەڵکی مەڵبەندی باڵەکە لە کوردستانی عیراقداو ئێستاش گوندێك لەجێگەی سیرین ئاوایەو ناوی بەرسیرینی هەیە.

خەلەکانی نیشتمانی مێژونوس **ئیبنوخەلەکان** لە نێوان هەولێرو کویە هەڵکەوتوە. **ئیبنوحاجب** کە واتا کوڕی پەردەدار. لەجزیری ئیبنو عومەر ژیاوەو کوڕی پەردەداری میربوە کە

جزیریش مەڵبەندێکە لە کوردستانی سوریە.

پێی ناوێ لەسەری بڕۆم. ئەگەر بە دورو درێژی، ناوی هەمو ئەو کوردانەی کە لەڕێی زانستو هونەر لەدرێژایی هەزارو ئەوەندە ساڵدا لەڕای ئیسلامدا کۆشاونو ناویان تێدا دەرکردوە، بیرخەمەوە؛ وشتر لەبنیا نرکەی دێ.

هەر دور نەڕۆین لەم چەند چەرخانەی دواییدا کەسانی وەك مەلا عەبدوالله بێتوشی، **ئیبنولحاج** و **ئەبوبەکری موصەننیف** و **مەلاجامی** و صەتان کوردیوا هەڵکەوتون، کە بونەتە مایەی شانازی عەرەبو پێشرەوی موسوڵمانان بون.

هەر لەم چەرخی بیستەمەدا، سەتان کەسی وەك **زەرقلی** خێوی کتێوی **الاعلام**، **ئەحمەد شەوقی** کە نازناوی امیرالشعرای عەرەب زوانانی پێ درا، **رصافی** شاعری عەرەب کە کۆتەڵی لە بەغدایە بۆ چەقاوە. مێژونوس: **محمد کورد عەلی**، **عەبباس مەحمود عەققاد** کە بە مامۆستای بێهاوتای وێژەی تازەی عەرەب زمانان ناسراوە. چیرۆك نوسانی بەناوبانگ لەمیسرو دنیای عەرەبدا: **مەحمود تەیمور**، **عایشە تەیمور** کە کورد بونو بونە جێی شانازی عەرەبو کورد هیچ بەهرەی لێ نەدیون!!

با بزانین بۆچیو لەبەر چی؟

زوربەی ئەو پیاوە گەورانەی کە باسکرانو کران بە نمونەی مشتێك بۆ خەڵوارێك؛ یان هەر لەناو عەرەباندا لە دایك بونو لەناو عەرەب زمانانشدا پەروەردە بونو جیا لەزمانی عارەبی فێری زمانێك نەکراون. یا خۆ خۆیان لە زمانە زگماکەیان شاردوٚتەوەو بەو زمانەی کە پەرەو ڕەواجی هەبوە، نوسیویانە. نوسراوەکان کە زۆر بەنرخو هێژابون عەرەب زوان پێی خەنیبونو کتێب خانەکانی خۆیان پێ ڕەنگاندونو بە شانازی گوتویانە ئەو کەسانەی کە ئەوەندە خذمەتیان بەزمانەکەمان کردوە بە عارەبیان دەژمێرینو هەرکەسیش دەڵێ وا نەبو، تێر ئاوی سارد بخواتەوە!! (دکتور طه حوسین؛ ئەو زانا بەناوبانگە کوێرەکەی میسری. لە بیرەوری ئەبوعەلی سینادا لە وتارێکا گوتی: ئەبوعەلی سینا بە عەرەبی نوسیویەتیو ئێمە بە عەرەبی دەزانین. جا با ئێرانیەکان هەر هاوارکەنو بڵێن لەخۆمانە).

دە ئۆباڵ بەستۆم هەقیانە. زمان پێناسی گەلانە. هەرکەس لە هەر ڕەگەزێك بێ، بە هەر زمانێك باخێوێ یان بنوسێ، دەگەڵ خاوەن زمانەکە بوٚتە یەكو ئەشێ بەربەی ئەو بپێوێ. ڕاستت نەوێ کەسانیوا وەك تاڵان کرابن وایە. بەرهەمەکەی خەڵك دەیباو منەتیشی لێ نازانن و ناشی ناسنو بەهرەی بە بێگانە دەگاو خزمی خۆی هەڵاواردوە.

بۆنمونە حاجی قادری هەر زیندو کە دیتویە عەزرەتی کاك ئەحمەدی شێخ، کتێبی شەرعو وەعظەکەی کە ناوی ناوە: مەکتوبات، بە زمانی فارسی داناوە؛ ویستویە بەگژیا بچێ، نەی وێراوە. زورێ بە خشکەو دە پەردەدا لە سێ بەیتا گەیاندویەو فەرمویەتی:

وەك مریشكێك كە بەختی نەیهێنێ | بێتو جوچكەی مراوی هەڵبێنێ
هەر بگاتە كەناری جوگەلەیەك | نایەتەشوێنی، بمرێ، جوجەڵەیەك
ئەم لەوشكانی ئەو لەناو ئاوە | تێ دەگـا... درانی پێ مـاوە

جا ئەگەر حاجی قادری نەمر. ئـەوەندە بۆ كوردی نوسـین بە تاسـە بوەو بەلایەوە كفـر بوە كوردێك بزانێ بنوسـێو بەزمانی كوردی نەنوسـێو تەوس‌و توانجـی تێ گرتون. ئێمە هەر دەربارەی كەسـێك كە وەكو كاك ئـەحمەدی شـێخ لەناو جـەرگەی كوردا ژیاوەو بە تەما بوە ئاموژگاری كوردان بكاو دە قورعان‌و حەدیثانیان بگەیەنێ. كەچی بچێ بەزمانێك بۆیان بنوسێ كە تێ نەگەن. حەق دەدەین بە حاجی قـادر. نەك دەربارەی هەمو كەس لەو نوسـەرانەی كە بەزمانی بێگانە كتێبیان هەیەو بە خۆیان نەگوتوە كوردین. وەك كورد دەڵێ: پیاو نابێ جوانان بشكێنێ. یان وەك دەڵێن با قسێكیش بۆ دز بكەین. ئـەگەر توزێك بە وردی‌و لە سـەرە خـۆیی رابردوی ئـەو پێشینانەمان، تەرزی ژیانیان، باری رامیاری‌و كۆمەڵگای كە ئـەوانی تیا ژیاون، بێنینە بەر چـاوی خـۆمان بۆمان روشـن دەبێتەوە كە زۆریش خـەتابار نەبون. هەركامێك لە ئێمەی ئـەمرۆش وەك ئەوان باین؛ ناچار بوین وەك ئەوان بكەین.

زۆر لەو نوسـەرە گەورانە وا رویداوە دایك‌و باوكیان لەبەر نەداری‌و هەژاری یان لەترسـی داركاری‌و بێگاری زۆردار، سیپاڵە شرەی ناوماڵیان بە كوڵیانەوە گرتوەو بەرەو وڵاتی غەریبی بگرە هاتم. لە وڵاتانی كەس نەناس گیرساونەوە. لە رێی بژێوی منالیان رەنجیان داوەو زۆر بە هەژارانە ژیاون. دیارە منالی ئـەوانە فێری زوانی منالانی دەوروبەری خـۆیان دەبن. یان منال لە وڵاتی نامۆ پای ناوەتە سـەر دنیاوە. دایك‌و باوك خـواخوایانە كورەكەیان فێری زوانی ئـەوانە بێ. كە ئـەو كاریان لە لا دەكاو هەولبدا بەچكە ئاغا تێ بگەن‌و تێیان بگا.

بۆ نمونە چیروكی دولەو كوردانە دەگێرمەوە.

پەیام نێرێكی گوڤـاری روزالیوسـف وتووێژی دەگەڵ **عەبباس مەحمود عەققاد** دا كردبو. یەك لە پرسەكان ئـەمە بو: تۆ لەكام مەڵبەندی میسـرا لە دایك بوی؟ عەققـاد گوتی: كچـم من میصری‌نیم، كوردم. باوكم خەڵكی دیاربەكر بو، چەرچی ئاوریشم فرۆش بو. كەڵافـە ئـاوریشمی دیناو لە میصر دەیفرۆشتەوەو بەوە دەژیاین. دواجار لە چەرچی گەریەتی وازی هێناو دەگەڵ دایكم ئێمەشی هێنا قاهرەو بە یەكجاری نیشتەجێ بوین. خوێندم‌و پێ گەیشتم‌و بومە نوسەر بە عارەبی. كەڵافەش چونكە لای عارەب عوقدەی ناوە نازناوی خۆم كردە عەققاد.

جارێكی‌تر، رۆژنامە نوسێكی دیكە، ئەو پرسیارەی لە **شیخ عبدالباسط عبدالصمدی** قـورعان خوێنی ناوداری میصری كردبو. كە تۆ لە كام عەشیرەتی. گوتبوی باوكی من كوردێك بو لە ژیانی ئاوارەیی دا هاتبوە شاری قاهیرەو ببوە مجێوری مزگەوت‌و من لە میصر لەدایك بوم.

جا ئێستا چخوابەرداره گلەیی لە عەققاد بكەین، بۆچی بەكوردی نەنوسـی؟ یان بە عبدالباسـط بێژین: كوا مناجاتی بەكوردیت؟

پێویسته له بیرمان نەچێ؛ مرۆ وەك فرشته نیه، كه بژیوی نەبێ‌و بژی. هەمو كەسێك وردو درشتو خاوو گشت، چكەوتبێته ناو چاڵا،یان حەوتەبەقە باڵا بێ؛ نان‌و ژیانێكی هەر دەوێ. بەرگ‌و پێڵاوی گەرەكە. ئاتاجی ئەنواو بانێكە له بورانی بپارێزێ‌و شەوانه تێ‌ی‌دا بسرەوێ. هەموكەس بۆ كەرستەی ژین پێویسته ئەرك بكێشێ‌و چەند بوی دەلوێ بۆ خوشی ژیان بكۆشێت. هونەرمەند هونەری دەرخاو پلەو پایەی خۆی وەسەرخا.

دەسا با لێكی دەینەوە: ئەو كوردە خاوەن جەوهەرەی دەبەر حوكمی عەرەب‌و تورك‌و فارسدا. نوسینی بە زمانەكەی خۆی نەك هیچ‌كەس پەرەی پێ نەدا، بگرە بەتاوان حەساو بێ؟

ئەگەر سواری سەری خۆی بێ‌و لەسەر كوردی نوسین سوربێ؛ كێ ئافەرینی لێ دەكا؟ كێ كتێبەكەی لێ دەكڕێ؟ بەچی بژی؟ بەچی جێگەی له كۆمەڵگادا خۆش بكات؟ دەپێناوی كوردی نوسین‌دا بیگرن. كێ‌یە لەسەری وەجواب بێت؟ كوردی خزمی؟! ئەوان بۆخۆیان لەچاڵدان پێویستیان بەخەڵكی هەیە دەستیان بگرێ.

رەنگە ئێستا لەبەرخۆتەوە بپرسی: گەلۆ ئێمەش وەك عەرەب‌و تورك‌و فارس موسوڵمانین، خاون بڕوا بە قورعانین. بۆچی ئێمە زمانمان لێ قەدەغەیەو ئەو برا موسوڵمانانە بەزمانی خۆیان دەنوسن قەیدی نیە؟!.

وەرامەكەشت ئەمەیە:

دەستوری ئیسلامی بەراست كەقورعانە دەڵێ: موسوڵمانان بران. پێغەمبەری خودا فەرموی: هەرگیز عەرەب له ناعەرەب زلتر نیه. كێ له گوناه به پارێزترە له لای خودا بەرێزترە.

سەلمانی فارسی ناوێك، كەس نەناس‌و روت‌و پێخواس كۆیلەی زەلامێ جولەكە، لای پێغەمبەر له خزمە نیزیكەكانی بەرێزتربو. فەرموی سەلمان كەسی‌منه.

له دوای كۆچی پێغەمبەریش هەتا نیزیكەی چل‌ساڵێك كەس گوێی نەدەدا به نەژاد، به خوێن، به نەجیمی‌و نانەجیمی. هەر له خوا ترسان مەرجبو بۆ گەورەیی‌و قەدرو حورمەت. بەڵام به هەزار داخەوە هەر لەو ساوە حوكم كەوتە دەست بەرەی ئەمەویەكان‌و پادشایەتی به كەلەپور له ناو ئیسلامدا دامەزرا. برایەتی گەلانی ئیسلام توایەوەو بەناخی هەردا رۆییە خوار. كار بوبە زۆردارو بێ‌زۆر. هەركەس، هەرتیرە، هەربەرەی دەستەڵاتی وەدەس كەوت خۆی‌و خزم‌و هاونەژادی بڵند كردو وەكو ئاژەڵ له هاودینە نامۆیەكانی دەڕوانی. خەلیفەكانی ئەمەوی ئەگەر تەرمێكیان بدیبا، دەیان پرسی: كێ‌یە؟ ئەگەر دەیانگوت قورەیشە، هاواریان‌دەكرد خزمەرۆ. ئەگەر بیان گوتا عەرەبە، دەیانگوت له هۆز كەمی كرد. بیانگوتایە عەرەب نیەو موسوڵمانە، دەیانگوت ها، ماڵی خوایە دەیداو دەشی سێنێتەوە.

دراو خۆش‌بێ‌و مەلا خۆش‌بن؛ درۆ كردن بەزمانی پێغەمبەرەوەو به بوختان حەدیث هەڵبەستن، له توڵەكە هەزرانتربو. گوتیان پێغەمبەر فەرمویە: خوا له ناو جانەوەراندا، ریزی لەبابە ئادەم‌نا. له زاروزیچی ئادەم‌دا، هۆزی عەرەبی هەڵبژارد. له ناو هەمو هۆزی عەرەب، قورەیشی زۆر پەسند

کردو کردیە گەورەی بەرەی مرۆ.
گوتیان عەرەب دەگەڵ ناعەرەبدا هاو کوف نیە. واتا ئەگەر ژنێکی دەشتەکی عەرەب، مێرد بە یەکی وەکو ئەبوعەلی سینا بکا دروست نیە. چونکە پایەی ژنی عەرەب زۆر لەوپلە بەرز ترە. گوتیان پێمێرد لەناو گۆردا، بە عارەبی مردوی ناعەرەب دەدوێنن، جا با مردو کۆنە ترکێکی بیلمەز بێ. گوتیان لە رۆژی قیامەتا هەمو کەسێك دەبێ عارەبی بزانێ دەنا بەشەق دەری دەکەن. گوتیان، گوتیان... و...
کاری خۆ بەزل زانینو نەژاد پەرستی عارەبی خاوەن دەستەڵات، هەر بەوەندەوە نەوەستا کە بڵێ: دەبێ بە عارەبی فێربنو بەس. گوتیان: هەرکەس بڕوای وابێ دەتوانێ بەزانستو خوا پەرستی بگاتە رێزی عارەبان. کافر دەبێو نێویان لێ دەنێین (شعوبی). و لەسەر ئەو تۆمەتە گەورە بش‌کوژرێن، بە فیرۆ دەرۆن.
جا وەختێ حاڵ ئەو حاڵەبیو دنیاو دینێ هەمو کەسێك، بە عەرەبی نوسین بەندبێو بە عەرەبی گوتن بژیو لە قەبرو قیا مەتیشمان‌دا، عەرەبی نەزانین لاڵ‌بین؟ چۆن دەکرێ گلەیی بکەین کە فلانکەس بۆچی نەیگوتوە عەرەب نیم. یان فیسارکەس بۆ بە زمانی خۆی نەنوسی؟! جا نەك هەر کورد بگرە هیندیو فارسو ترکو ئەفغانیو گەلانی تریش، کە ژێر چەپۆکەی عەرەب بون؛ خوێانو زمانەکەیان لەبیر خۆیان بردۆتەوەو بەختەوەریان ئەو کەسە بوە کە بتوانێ خۆی وا بە عەرەب نیشاندا کە بە عارەبی بزانن ـ هیچ نابێ پێمان سەیر بێ کە پیاوێکی زاناو دانای وەك صاحیبی‌بنی عەبباد کە لە چەرخی چوارەمی کۆچی‌دا ژیاوە؛ بڵێ نارۆانمە ئاوێنە چونکە بیچمی ئێرانیەکم نیشان‌دەدا، بێزم لەخۆم دەبێتەوە. یان شێخ محمدی زاهید، کە نازناوی تاج‌العارفینی هەبوەو باپیری ئەو شێخ حیسام‌الدین چەلەبیەبوە کە مەولانا جەلال‌الدین لە مەثنەوی پێی هەڵدەڵێ، لە هۆزی گاوانی کوردو لە سەرەتای چەرخی شەشەمیندا ژیاوە. فەرمویەتی: «شەو کورد بومو هەر کردیە رۆژ بوم بە عەرەب».
هەوڵدان بۆ بونە عەرەب، یان فێربونی زمانی پاراوی عەرەب کە قورعانی سەرینچاوەی دینەکەمان بەو هاتوە. ئەوەندە کاریگەر بوە، کە یەکجاری خۆمان لەبیر بەرێتەوەو کەس ئاور وە سەر زمانو رەچەڵەکو نەریتی نەتەوایەتی نەداتەوە.
ئەگەر لە پاش نەمانی عەبباسیەکانو نەژادپەرستانی عارەب؛ گەلانی فارس یان تورك یاخۆ موسوڵمانانی تر، دەپاڵ عەرەبی فێربوندا، زمانی زگ ماکی خۆشیان ژیاندۆتەوە هەر خزمەتیان بەزمانی قورعان کردوە. بەو زمانەی کە عەرەبی نەزانەکان زانیویانە قورعانیان بۆ تەفسیر کردون. حەدیسیان پێ وەرگێڕاوە، هەڵبەستو پەخشانەکانیان، با بە عارەبیش نەبوبێ هەر باسی خودا ناسینو قورعان بە پیرۆز زانین‌بوە. کە دیتوشیانە ئیمانیان بە دەکارکرنی زمانیان لەدەست نادەن. هێدی هێدی مێژوی نەتەوایەتی خۆیان، ئەدەبیاتی میراتی رابردوەکانیان. هێناوەتە سەر کاغەزو شناسنامەی سەربەخۆیی نەتەوەی خۆیان سازداوەو پێی بونە پیاو.

بەڵام بەناشکوری ناڵێم! ئێمەی کوردی موسوڵمانی بەستەزمانی هەمیشە ماف پێشێل کراو، قەت عاسمانی ساومان نەدی. شەشەکان یان رەمەزان بو. بەشمان هەر ژەمی بێنان بو، ئاغاکانمان ئەگەر عەرەب یان تورك یاخۆ فارس بون، هەرچەند بە دەم گوتویانە: ئێمە برای دینیتانو موسوڵمانینو هەمو پەیرەوی قورعانین. لەراستیدا خواردویانین. تەنانەت زمانەکەشمان لەلای ئەوان بویتە مایەی گوناهباری. کورد هەرگیز لە هیچ کاتێکدا لە ژێر حوکمی ئەو موسوڵمانە جوانانە! نەی وێراوە تەفسیری قورعانی خوداش بەزمانی کوردی بنوسێ. چجای باسی ژانو کوانی دەردی ژێردەستەییو پەستیو دادو هاوار لەدەس برایانی هاودین بە زمانە خواپێداوەکەی لە بارەگای خودا رانێ. کورد ئەگەر پێی خوێندرابێ، هەرگیز بە زمانی خۆی نەبوە. زمانی خەڵکی خوێندوە. ئەگەر جەوهەرو هونەری لەپاڵ خۆیدا شكبردوە؛ ناچاربوە بەزمانی لەخۆی بێگانە نیشانیدا. ئەوکابرایەی لەبەرحوکمی فارس یان تورك یان گەلێکی دیکە دایەو جگەلە زمانی ئاغاکەی، زمانیتر رەواجو برەوی نیە. ئەگەر بەتەمابێ بژیو مایەی بژیوی پەیداکا. گەرەك بەزمانی رەواجدار رمێنێك بۆخۆی پەیداکا. وا دەبینین کە هەزاران لە نوسەرو هونەرمەندانی بەچکە کورد، لە فارسیو ترکیو عەرەبیو تەنانەت روسی نوسیندا، خاوەن ناونو لە زمانە زگماکەکەشیان بەش براون.

بەڵێ ئەو داگیرکەرانە موسوڵمانە بەدەمانە ویستویانە گەلی کوردمان، کە خاوەنی کوردستانە بتوێننەوەو توانەوەشی بەنەمانی زمانیەتی. تا بتوانن کوردستانی داگیرکراو بەیەکجارەکی قوتدەنوماڵخوراو بەکوێ زوخاڵ بێ.

بەڵام خواستی خودای گەورە، دەگەڵ ویستی ئەو گەلە کوردخۆرانەدا، یەکتریان نەگرتوتەوە. لە هەر دەورو زەمانێکدا، لەکوردستان چەند کوردێکی وا هەڵکەوتون؛ کە بە زمانە خودا پێداوەکەی خۆیان، بە شیعری ناسكو پاراو، لە بەر خودا پاڕاونەوەو ئاسەواری بایەخداری وەهایان لێ بەجێماوە کە بە لافاوی زۆرداران نەروخاوەو هێندە خۆشو دڵبزوێن بون، گەلی کورد لەناو دڵیاندا هەڵیان گرتوەو سینە بەسینەو دەستاو دەست، باب بە روڵەو پیاو بە نەوەی خۆی ئەسپاردون. بەڵگەی مانو نەتوانەوەی زمانەکە لەناو شیعرو ئاسەواری ئەو چەند کوردە بلیمەتە، گەیشتوتە دەستی ئێمەو ئێستا زۆر بە شانازی دەڵێین: ئێمەش خاوەنی زمانو ئەدەبیاتی گەشەدارینو دەتوانین بە خۆمان بێژین: ئێمەش چتین...

یەك لەو پیاوە کەڵەپیاوە بەناوانەی کە بونە هۆی نەکوژانەوەی بڵێسەی گڕی بەتینی زمانمان، **شیخ ئەحمەدی جزیری** بو. ئەگەر لە نیوە بەیتێکیا فەرمویەتی: «شەوچرای کوردستانم» زۆر دوروستەو هیچ گومانی تێدا نیە.

ئەو شەوچرا تیشکدەرەی کە خودا لە رۆژگارێکدا، بۆ گەلی کوردی ناردوە؛ لەسێ لاوە تیشکیداوەو تاریکی لەسەر رەواندوین. یەکەمینیان، خودا ناسینی بەراستی، کە ناومان لێناوە عیرفان. دوهەمینیان، شیعری تەڕی دڵدارانە واتا غەزەل. بەشی سێهەم، هەرچەندە خۆی ئەو

نیازەشی نەبوبێ. دەکار هێنانی زمانی خودا پێداوی خـوێەتی کە کوردییەو زمانەکەی بەشـیعری ناسكو دڵگـر بۆ هەڵگـرتین. چـۆنە لەناو هەزاران‌و هەزاران کوردی خـوێندەوار، کە هامدەوری جزیری بون؛ ئـەو پیاوە بڕیاری داوە هەڵبەسـتی بە کوردی بڵێ‌و بەڵگـەی هەرگیز نەمردنی لەناو دڵی هەمو کوردی خوا پەرستا کەبیناسن تۆمار بکا؟

وەرامەکەی زۆر هاسانە. مەلا لە قورعان‌و حـەدیث شـارەزای بێ‌هاوتا بوە. زانیویەتی خـودای گەورە هەر وەك دە عارەبی دەگا، لەو زمانە کوردیەش دەگا کە خـوی بە بەندەی بەخشـیوە. رازو نیاز دەگەڵ خوادا، بە هەر شێوەو زمانێك بێ فەرقی نیە.

مەلا لە پلەی عیرفاندا گەیشتۆتە چڵە پۆپە، دەگەڵ خودا تێکەڵ بوەو بە فەرمودەی ئـەولیایان، گەیوەتە وەحدەتول‌وجـود. عارف کە گەییە ئـەو پایە، ئیتر دنیاو قیامەت‌و خـۆشی‌و ناخـۆشی‌و هەژاری‌و سامان داری، لای ئەو نرخـی پوشـە کایەکی نامێنێ. لە هەر چیەکی رادەمێنێ خـودای تێدا بەدی دەکا. وەکو حافظ پێمان دەڵێ:

لەمەیخانەی‌مەجوسان‌رۆشنی‌خواهاتەبەرچاوم　　دەبڕۆانەچتۆتیشکی‌لەکوێداخوی‌نیشانداوم

مەلا لە شێعریکیا دەڵێ:

میننەت ژخودایێ کو بەعەبدی خۆ مەلایێ　ئیکسیری غەمی عیشق نە دینارو درەم دا

کەسێ کە سوپاسی خوا دەکا لە جێگـەی دینارو درەم، ئیکسـیری ئـەوینی هەیە، کێ دەتوانێ حوکمی لیبکا واهەستە یان وا دانیشە.

دەبا بزانین ئەو ئەوینە پاكو بەنرخ‌و هێژایەی یەکسەرە یا دوسەرە بو؟ واتا ئەوینی خودابو، یان دڵداری کیژێکی خەڵکی دنیابو. یان هەردولا؟... ئـەو کەسـانەی لەعیرفـان زۆر شـارەزابون‌و لە هەرچی سەرزەمینی‌بێ تەکیونەوەو سـەرتاپا هەر بۆ خـودابون. لایان وایە ئـەو رێبوارەی کە ئـەم رێگە دژوارە دەگرێتە بەری، دەبێ خۆی بۆ ئامادە بکات. دەبێ دڵی بە ئەوینی مەجـازیەوە خـەریك بکا تا وا نەرم‌و ناسك بیێ، کە بتوانێ سوزی ئەوینی خوداییش وەخۆ بگرێ.

مەولانای رۆمی فەرمویە: صوفی کە عیشقی مەجازی نەچێشتبێ گایەکی مێزەر بەسەرە.

جامی دەڵێ: لاوێك داوای لە پیاوێکی خودایی کرد، لە عیرفـاندا مامۆسـتای بێ. لێی پرسـی: هەرگیز گیرۆدەی داوی ئەوینی جوانان بوی؟ گوتی: نەخێر. گوتی: برۆ ببە عاشق. ئەوسا وەرە تا بە شاگردت وەرگرم.

مەلای ئێمەش، کە بێگومان لە عیرفاندا، مەلا جامی‌و مەولانای رۆمی بەلخیشی پێ راناگەن. لەو فێرگە سەرەتاییەوە، ملی لەو سەفەرە ناوە. دڵی داوە بە کیژە کوردێکی نازدار کە خوای گەورە هەرچی جوانیو هەرچی نیشانەی صەنعەتی بێ چون‌و وێنەی خوێەتی بەوی داوە. کورەی ئـەوینی مەجازی، دڵی مەلای قاڵ کردوەو خشت‌و خـاڵی سـوتاندوەو دوبارە دای رشـتۆتەوە. تا بە پاکی‌و بەوپەری ئامادەییەوە بچێ بەپیر ئـەوینی خـودای تاکەوەو لەو کرەوە کرگاری بێتە بەرچـاوان‌و لە جۆگەوە پێ هەڵگەرێ تا دەگاتەوە بناوان‌و لە سۆنگەی دڵۆپە ئاوێك، دەریا بە چاوان ببینێ. ئەوسا

بۆ هەتاهەتایە تێکەڵ بە دەریا بێتەوەو بەرەو بەژ نەگەڕێتەوە.

ئێستا بۆمان دەردەکەوێ، کە بۆ مەلا هەستی گەرمی دەرونی خـۆی بە کوردی بۆ هۆندوینەوە. هیچگا چاوی لەوە نەبوە، رێزو قـەدری لە سـایەی نوسـینەکانی لە لای خـەڵك بۆ پەیدا بێ. ماڵی دنیاو ئافەریمو بارەقەڵڵای خەڵکی لەلای ئەو هیچ نرخی نەبوە. لە رێزی ئەو کەسانە بوە کە دەڵێن مانای ئایەتی «هەردوك سوڵەکەت فڕێدە» کە خـوا بە موسـای فـەرموە. واتا دنیاو قیامەتیشـت لەبیر بچێ. نە بۆ بەهەشت چون خواناس بە، نە لە ترسی جەهەندەمێ. نە بۆ قەدرو رێز لە ژیاندا. ئەو ئەوینداری خودایەو؛ خواش لە کوردیەکەی تێدەگا. بە رواڵەتیش ئەوینداری کیژە کوردێکـی جوانچاکە. کە صنعەتی یاری گەورەی، لە روخساری ئـەودا دیوەو پێیهەڵدەڵێ... بە کیژە کوردا هەڵدانیش خـۆناشێ بە کوردی نەبێ. دەبێ هیچ نەبێ بە خـەیاڵ لەلای وابێ ئـەگەر یارە دنیاییەکەی، ناڵەی دڵی ئـەو ببیسـێ، کەمێك لەزۆرێك تێبگـا. بۆیەش دەڵێم: یاری دنیای بە رواڵەتی. چونکە سەرلەبەر دیوانی شیعری مەلا بپشکنی هەمو شیعرو هەڵبەسـتێکی، هەم غەزەلە هەم عیرفانە. وەهای ئەم دوە لێکداوە کە نازانی مەبەستی سەرەکی کامە. واتا ئەوینی مەجازی وا بۆتە عیشقی حەقیقـی، کە هەرگیز لێك هاوێر نەبون. لە مەنزڵگـای وەحـــدەتول وجـــودیشیدا، خودای لە تیشکی روخساری ئەو کیژە کوردەدا دیوە. دەیسا با مەلا بناسین...

مەلای جەزیری :

عارف و شاعری پایە بەرزی کورد .

چەندین چەرخە ناوی ئەو خواناسە گەورەو شیعرەکانی، لە چوار قورنەی کوردستاندا، بە سەردەمو زارانەوە. شەوانی هەینی لەمزگەت، لە کۆبونەوەی دەرویشان، لە تەکیەکان، لە بەزمی مەولودنامەدا، شیعری مەلا گوڵی سەرسەلەی جڤاتە.

هەمو کوردێکی خوێندەواری خودا پەرست؛ ناوی ئەو پیاوە خواناسەی، لە دڵدا جێ کردوتەوە. بەڵام تا ئەم ئاخرو ئوخریانەش، کەس ئاوری وەسەر ژینامەی ئەو شێخە نەداوەتەوە. لە سەرەتای ئەم چەرخەوە، جاروبارە لێرو لەوێ، چەند کەسێك بوی تێکوشاون، کە بیناسن وبزانن کەنگێ ژیاوەو چون ژیاوە. جا چونکە زور درەنگ بوی چون، ژینامەی ئەو پیاوە گەورە، هێند ئالوزو پرگریو گرفنچك بوە؛ کە زوری زانایی دەوێ تا باش بومان ئاشکرابێ. مەلا کەی ژیاوەو چون ژیاوەو کەی هاتوتە سەر دنیاوەو کەی کوچی دوایی کردوە؟...

بەگشتی ئەو نوسەرانەی کە دەربارەی مەلا دواون. لە سەر ئەمەندە پێك هاتون: کە ناوی «شیخ ئەحمەد» بوەو خەڵکی جزیرو بوتانە، کە شارێکە لە کوردستانی تورکیاو کەوتوتە بن چیای جودی. ئەو جودیەی کە گەمیەی نوح پێغەمبەری لێ گیرساوەو ناوەکەی لە قورعاندایە.

لە سەر ئەمەندەش پێك هاتون، کە نازناوی لەشیعردا، جارجار مەلا، جارجار مەلێ، هێندێك جاریش «نیشانی» بوە. مەلاو مەلێکەی ئاشکران؛ کە بە مانای زانا لەعیلمی عەرەبین. بو نیشانی‌یەکەشی دەڵێن: نیشان یان ئامانجی تیرە، کە مەلا نیازی وابوە: بەتیری ئەوین پێکراوە یان مەبەستی خاڵی سەر گونای یار بوە، کە کرمانجان بە خاڵ دەڵێن نیشان. واتا خوی بەو خاڵەوە ناو ناوە کە لە رومەتی سەلماوە دیاری داوە.

ئیتر لەسەر دیاری دانی دەورانی ژیانی مەلاو هاتنە دنیاو کوچ کردنی، زوریان قسە تێك‌گیراوەو لەسەر زورشت پێك نەهاتون.

ئەوا ئێمە هەرچی مێژو نوسەکانی خوییو نامو لەو بارەوە نوسیویانە، بو ئێوەی دەگێرینەوە.

بیرو بڕوای هەژارانەی خۆشمانتان لەبەردادەنێین. بەهومێدم کە ئێوەی خـوێندەواری ژیر، بتوانن ژینامەی مەلا لەو ناوەدا رون کەنەوە. مامۆستا عەلائەالدینی سەجادی، خوا دەس بە عومریەوە بگرێ. لە مێژوی ئەدەبی کوردا، زوربەی بڕوای جۆربەجـۆری مێژو نوسـانی پێشـە خـۆی تۆمار دەکا. کە بۆتانی رادەگوێزم:

لەژێرناوی جـزیری‌دا مامۆسـتا عەلائــەالدین، ژمارەی ۱٤۰۷-۱٤۸۱- ی داناوە کە وادیارە لای‌وابوە، لە چەرخی پازدەی میلادی، مەلا ژیاوە، واتا بەو حەسابە دەبێ، تەمەنی حـەفتاو چـوار سال رابردبێ جا مردبێ. ئـەم جـار هاتوە زۆر رەنگین‌و سـەنگینانە، پێشـەکیەکی دەربارەی مەلا نوسیوە، کە لە راستی‌دا زۆر جوانەو لەپاش ئەو پێشەکیە دەڵێ: بولبولی سـەرچڵی ئـەم داسـتانە، ناوی شیخ ئەحمەد، کوڕی شیخ محمدە. لە جزیرا بۆتان «گزرتادوقـردو» هاتۆتە دنیاوە. هەر لەو شارەش مردوە.

بەڵام هەرچەندە وەك گوتمان ساڵی بون‌و نەمانەکەی بەژمارە لەبن ناوەکەی نوسـیوە. کەچـی هەر لەم باسەی خۆیدا، خـودی اسـتاد عەلائـەالدین پێمان دەڵێ: لاپەڕەی مێژوی ژیانی شـیخ ئـەحمەدی جـــزیری، زۆرتاریکــە. تۆژینەوەو وردبونەوەی، زۆر وزانایانەی دەوێ. دەســا وامن بۆگەیشتن بە ئامانجێك، هەرچی دەربارەی ژیانی شیخ ئەحمەدەوە نوسراوە. لە کتێبە مێژوە کەی خۆمدا کۆم کردەوە. لام وایە رەنگبێ ئەوساکە مێژوی ئەوپیاوە هێژایە تۆزێك باشتر رون بێتەوە.

دوکتور بلەچ‌شیرکۆ- بلەچ شێرکۆ ناوی نهێنی خوا لێ خـۆشبو، جـە لادەت عالی بەدر خـانە- لەکتێبی، «القضیەالکردیە»دا دەڵێ: مەلای جزیری، ناوی شیخ ئەحمەدو خەڵکی بۆتانە. لە ساڵی ۱۱٦۰ میلادی‌دا لە شـاری جـزیرو بۆتان مردوە، شـیعری زۆری لەغەزەل‌و الهیات‌و عرفـان‌دا هەیە.

مامۆسـتا ئـەمین زەکی بەگ، بە رەحمەتبێ. لە هەردو کتێبەکەی‌دا واتا «مێژوی کوردو کوردستان»و مێژوی خاوەن ناوانی کورد «مشاهیر الاکراد»دا دەڵێ: مەلای جـزیری ناوی شـیخ ئەحمەدە. لە دوانیمەی سەدەی شـەشـەمی کۆچـی‌دا، لەرۆژگاری دەسـتەڵاتی عیمادالدین، کە فەرمانرەوای موصل بوە ژیاوە. دیوانی شیعرەکانی خـۆی بۆ فـەرمانرەوای (تەوریز)ی کە ناوی، خانی خانان بوە، بە دیاری‌و پیشکەش ناردوە. کەچـی هەر ئـەو مێژو نوسـەش لە شـوێنێکی‌تر فـەرمویە: مەلا کەوتۆتە دوای جـامی. واتا لە پاش مەرگی مەولانا عبدالرحمانی جـامی، مەلا ژیاوە. کە ئەم دو ریوایەتانە هەرگیز یەکتر ناگرنەوە. چونکە جـامی لە چـەرخـی نۆهەمی کۆچـی ژیاوە.

مامۆسـتا محمدعەلی‌عەونی رەحمەتی. کە ناودارانی کوردی ئـەمین زەکی بەگی بە عارەبی وەرگێڕاوە. دەربارەی ژیانی مەلاوە چەند پەڕاوێزێکی هەیە. لە یەکێکداوای نوسیوە:

ئەو شیعرانەی، کە لە دیوانی جزیری، ناوی سەعدی‌و حافظو جامی تێدایە. هیچیان شـیعری جزیری نین. ئاوەکین‌و لاوەکی، هەروا سەربەخۆ رەگەڵ دیوانیان خستوە.

مامۆستای رۆژ هەڵات ناسی روس: **ئۆگست ژابا** لە کتێبە ناودارەکەیدا، کە بەناوی حکایاتی کوردە، دەربارەی جــزیری ئێژێ: مەلا خــەڵکی جــزیری ئیبنو عومەرە، لە دەورانی عیمادالدینی زەنگیدا، واتا لەنێوان ساڵانی ٥٤٠-٥٥٦ دا ژیاوە. مامۆستا عەلاءالدین لە یەکەم چاپی مێژوی ئەدەبی کوردیدا، لەروپەر ١٦١، بایداوەتەوە سەرباسی مامۆستا عەونیو فەرمویە: بەرلەوە باسی ژینامەی مەلای جزیری تەواوکەم. چــەند بەیتێکــی گرانی مەلای جــزیریم، کە خــۆم مانام نەدەزانین، نارده میســریێ بۆلای مامۆســتا **محمد عەلی عەونی**؛ کە بۆمیان لێك بداتەوەو بە پەلە بیان نێرێتەوە. ماڵم هەقــە زۆر پیاوەتی دەگەڵ کردم. رۆژی ٩٥١/٥/٤ وەرامەکەم بۆهاتەوە. جیا لە مانای شیعرەکان، دەربارەی ژیانی مەلاش شتێکی نوێی بۆ نوسیبومو فەرموبوی: دەمێك ســاڵە هەر خەریکم کە دەربارەی ئەو شیعرانەی لە دیوانی جــزیریداو، ناوی ســەعدیو حــافظو جــامی دەهێنێ دەتوژمەوە.

داخۆ راست هەر هی مەلابون؟ یاخۆ بەناوی ئەوەوە خراونە ناو دیوانەوە. تا خــواوراستان، لەم ئاخر ئۆخریانەدا، چاوم بە دەســخەتێك کەوت کە لەســاڵی ١٣٢٢ کۆچــیدا نوســیویانەو لەکوردستانی جەنوبی، ماوەتەوە. لەپێشــەکی ئــەو دەسـخەتە ژینامەی مەلا نوسـراوە. تیا دەڵێ: «شاعیری بەرێز جزیری، هاو زەمانی سوڵتان محمد فاتیحی عوسمانی بو. کە وابو ئەبێ جزیری، لە پیاوە ناودارەکانی سەدەی نۆهەمی کۆچــی بێت. ئیتر گومانم نەماوە ئــەو شــیعرانەی کە تیاندا ناوی سەعدیو حافظو جامی هێناوە، هی مەلایەو لاوەکیو دەسەرخــراو نین. دیســان مامۆســتا سەجادی لەسەر ئەم باسەی خۆی دەرۆاو دەڵێ: رۆژهەڵات ناسی ئەڵمانی **فــۆن هارتمان** ســاڵی ١٩٠٤ میلادی، دیوانی مەلای جزیری کە لە برلین لەچاپ داوەو بە خەیاڵیش وێنەیەکی سیمای جزیری کێشــاوەو خســتویەتە ســەر بەرگەکەی ئــەویش دەربارەی ژیانی مەلا هەروەك ژابای ێ زانیوە. سەجادی لەپاش ئەوهەمو باسو خواسە هەمە جــۆرە بۆرو زۆرەی رایگــوێزاوە. ئــەمجــا بۆخۆی بیروڕای خۆیمان پێ دەڵێو فــەرمویەتی: مەلا لەناو قصیــدێکــدا، بەیتێکــی هەس، بەم جورەیە:

گەر لوءلوئی مەنثور ژنەظمێ تە دخوازی   وەر شیعری مەلێ بین تە بە شیرازی چحاجەت؟

گەلۆ، نیازی لە شیرازی، سەعدی بوە یا نە حافظ؟ حــافظ ســاڵی ١٣٩١ میلادی بە رەحمەتی خودا چوە. ئەگەر مەبەستیش سەعدییە ئەویش خەڵکــی سێزدەهەم سەدەی میلادە. کە وابو، ئەو ریوایەتەی کە گوتویە مەلا لە چەرخی دوازدەهەمی میلادا لە دنیا دەرچــو، پوچ دەردەچــێ. لە لایەکی تریشــەوە، وا دەزانین کە مەولانا عبدالرحمانی جــامی، ســاڵی ٨٧٧ کۆچــی (١٤٧٢ میلادی) لە کوردستان رابردوەو لە هەولێرەوە رەدبوەو بۆ حەج چوە. لە باسی ســەفــەرەکەیدا. لە شوێنێکدا فەرمویەتی: لە جزیر چــومە دیاری پیاوێ پیر. نیوە پیاوێکــی دیش هەبو لە حــەریر. وا دیارە پیرە مێردەکە مەلای جــزیری بوبێو لەو کاتەشدا، عەلی حــەریری لە تافــی جــوانیدا بوە، بۆیە بە نیوەپیاوی ناودەباو دەبێ جامی ئەو دو کەسەی بەکەیفێ بوبێ، بۆیە باسی کردون.

خۆ دیاریشـه تا پیاو له تەمەنی شـێصت سـاڵانه تێ نەپەڕێ، به پیرەمێرد ناوی نابەن. که وابێ دەبێ دەوروبەری ساڵی ۸۲۰ ی کۆچی پێی نابێته سەر دنیاوە.یان توزێ کەمتر، یا زیاتر.

خۆ ئەگەر ئەمین زەکی بەگ، بەڵگەی ژیانی جزیری، له چەرخی شەشـەمی کۆچـی دو بەیتی ناو دیوانەکەس. که به خـەیاڵ لای وایه دۆزیویەتەوەو بێ‌گومانە. ئێمه دەڵێین: نەی‌پێکـاوەو لەم دوبەیتەی نەزانیوە. با بزانین چون؟!

مەلا لەشوێنێکا فەرمویە:

ئەی شەهەنشاهی موعەظظەم حەق نیگەهەداری تەبێ

سورەیی «انافتحنا» دەور ماداری تەبێ

له شوێنێکی تریشا، له سەرەتای قەسیدەیەکا دەڵێ:

خانی خانان لامعی نەجماته هەر پڕنور بێ   کەشتی‌یا بەختی‌ته ئەز بایێ موخالیف دوربێ

ئەمین زەکی پێ دادەگرێ، که ئەم شەهەنشا زەبەلاحـەو ئـەو خـانی خـانانە، له زەمانی دەستەڵاتی ئەتابیك عیمادالدین زەنگی‌دا، که فەرمانڕەوای موصل بوە، له تەورێز حـوکمی کردوە. مەلا ئەو دو بەیتانەی خۆی دەگەڵ دو قەسیدەکەدا بۆ خانی خانان ناردوە. ئەتابیك عیمادالدینیش، له چەرخی شەشەمی کۆچی ژیاوە. کەوابو مەلای جزیریش دەبێ خەڵکی ئەو چەرخه بێ.

ماموستا ئـەمین زەکی‌بەگ، هیچ بۆی رون نەکردوینەوە؛ ئـەو خـانی خـانانه کێ‌بوە؟ کەی له تەورێز بەو ناوە حاکمێك هەبوە؟ مەلا کاری به خـانەکەی تەورێز چبوە؟ تا به شـیعر باسـی بکـا. ئەمجار ئەم واتەی شاهەنشاهە هەر بۆ شێرە کوللەی خـەڵکـی ئێران، بویته نازناو، هەرگیز خـانی والی تەوریز، نەی‌وێراوە بەوناوەوە خۆی نیشان‌دا. ئێمه دەبێ بۆ ناوی خـان له تورکیا پتر بڕوانین تا ئێران. بۆ نمونه بوچی نابێ مەبەستی مەلا لەو خانە، سوڵتان محمد خانی فـاتح‌بێ که له سـاڵی ۸۵۵ را تا ۸۸٦ سوڵتانی ئەستەنبوڵ بوەو ناوی خەلیفەی ئیسلامی لەخۆ ناوە؟ یان بوچ سـوڵتان بایەزید خانی دوهەم نەبێ که ۸۸٦ چـویته سـەر تەختی پاشـایی‌و تا ۹۱۲ ی کۆچـی ماوەتەوە. ئەگەر هەربشڵێن شاهەنشا، مەبەست حـاکمی ئێرانە؛ خـانی تەوریز ئـەوناوەی لێ ناوەشـێتەوە، بۆچی نەڵێین مەبەستی مەلا لەوناوە، سوڵتان حوسێن بایقرایە که له تەیموریەکان بوە له چەرخـی ۹ تا سەرەتای چەرخی دەیەم بەسەر ئێران‌را دەگەیشت؟

جا وەك ماموستا سـەجـادی، لەم بوچـی‌و چـەبویانەی هەڵدەکرێنێ؛ وا دەنوێنێ که دەبێ، به هەمو بەڵگان، جزیری له چەرخـی نۆهەم له سـاڵانی نزیك ۸۱۱ دا هاتبێته ناو ژیانەوەو له دەوری ۸۸٦ دا به رەحمەتی خوا شادبوبێت. ئەمجار ماموستای سەجادی، بۆ پوچاندنەوەی ئەو قسەی که وتراوە: مەلا له چەرخی شەشەمدا باوی بوەو هەر لەو چـەرخـەدا مردوە. بەڵگـەیەکی تری هەیە، که بەراستی جێ سەرنجـە. دەڵێ: ئـەگەر چـاوێك به کتێبو پەڕاوەکانی دەورانی پێش مغـولاندا بخشێنین؛ له هیچ شوێنێك توشی وشەی مەلا نابین. پیاوە گەورەکانی دینی‌و هۆزانەکانی ئـاینی، نازناوی خواجەیان هەبوە یان پێ‌یان گوتون: مەولانا.

مغولەکان کە وڵاتی موسوڵمانانیان گرتوەو خۆیان بونە هەمەکارە، بەپیاوی زاناو ڕێبەری دینی خۆیان گوتوە؛ لاما. دیارە هەمیشە ژێردەستان، دەیانەوێ لە هەموشت لاسای خاوەن دەستەڵاتان بکەنەوە. ئەوانیش بە خواجەی خۆیان گوتوە لاما. وردە وردە دو پارچەکەی ئەم وشەیە جێگەیان گۆڕیوەتەوەو لاما لێمان بۆتە مالاو مایەکەش هەڵقرچێنراوەو مەلاکەی لێ سازدراوە. جا ئەگەر لەپاش مغولان، هێندێك کۆلکە خوێندەواری غەیرە عەرەب، پینەیان پێدا گرتوەو گوتویانە ناوی مەلا، لە میلئـی عەرەبانەوە پەیدابو. کە واتا پڕ. یانی ئەگەر گوتیان مەلا وەك پێی بڵێن پڕ لە عیلمو دارماڵ لە زانستی وایە؛ بە هەڵە چون. چونکە عەرەب بە زانیاران ناڵێ مەلا. ناوی موللا لەناو عەرەباندا هەیە، بە مامۆستای قوتابخانەی منالانی جزمی عەممە خوێن دەڵێن‌و تۆزێك گاڵتە پێ‌کردنیشی تێدایە.

سەجادی لەدوای ئەم باسەش لەسەر وتار دەڕواو دەڵێ: بۆ ڕون‌بونەوەی ژینامەی مەلا زۆرم حەول‌و تەقەلا دا. لە هەمو کەسم دەپرسی. لە هەرکەس هەرچیەکم دەبیست دەم‌نوسیەوە. لەم پرسیارو تێ‌کۆشانە زۆرانەمدا دەسنوسێکی دیوانی مەلای جزیریم وەدەس کەوت. کە لە ساڵی ١٣٣٨ کۆچێدا پیاوێ وەناو عبدالقادری ئامێدی نوسیویەتی‌و لە پێشەکی دیوانەکە ژینامەی مەلای جزیری بەم جۆرەی‌دا دی‌نوسیوە:

جزیری ناوی ئەحمەدەو فرزەندی شیخ محمدە. ساڵی ١٤٠٧ میلادی لەشاری جزیری بوت لەناو بنەماڵەیەکی هۆزی بوختی، چاوی بەژیان هەڵێناوە. باب‌و باپیرانی مەلا هەمو شیخی سەربەرماڵ بون‌و سەر بە شێوەی نەخشبەندی. ئەحمەد کەبێچوە مەلابوە. بە منداڵی لەلای باوکی خۆی خوێندوە. بە لاوەتی وەك هەمو فەقێلەی دیکەی کوردەواری. بەرەو خوێندن دەرکەوتوەو گەلێك شارودێ گەڕاوەو لەزۆر سەرچاوەی جۆربەجۆر، پاراو بوەو تەمەنی سی‌ودوساڵ بو. کە لای مەلا «تەها» ناوێك، لە فێرگەی گوندی «ستڕباس» ئیجازەنامەی وەرگرت‌و لە گوندێك بەناوی «سەربا» کە نیزیکی دیاربەکرە، دامەزراوەو بۆتە دەرس بێژی دینی. لەوێشەوە چوتە مەڵبەندی «حەسەن کێف»و لەوێش دەرسی گوتوتەوەو زۆری مەلای پایەبەرز، پێ گەیاندون. لەنەکاوێك، تیری ئەوینی خودایی، دڵ‌و دەرونی پێکاوەو قودرەتی خوا لە چاوی کچە کوردێکدا خۆی نیشانی مەلا داوەو لەوسایەوە بۆتەعارفێکی‌دڵدار. یان دڵدارێکی خوداناس‌و سەرەنجامی ئەو ئەوینە دڵ تەزێن‌و پڕلەتینە، کارێکی بەسەر هێناوە، کە خۆی‌و دنیاو قیامەتی وەلا ناوەو دەستی لە تەدریس بەرداوەو هەر بە هەڵوەدایی ژیاوە. تا لە ساڵی ١٤٨١ میلادیدا، کە حەفتاو چوارساڵ ژیاوە بەرەو ژیانی بێ خەزانی دنیای هەرمان بارگەی سەفەری تێك‌ناوەو لە شاری جزیر نێژراوەو هەتا ئێستاش گۆری پڕلەنوری مەلا، جێ زیارەتی حەشاماتەو لە لایەن دڵدارانەوە، لەسەر قەبری گوڵ‌بارانە. سەجادی پاش ڕاگوێزانی ئەو ژینامە هەمەجورەو لێك‌جیاوازو سەرەولێژو پڕ لە کۆست‌و هەورازانە، کە خۆشی پێمان دەفەرموێ: زۆر چەتونە، قسەی ڕاست‌و نیگرێمان لەو ژینامانە دەس کەوێ!. بە بەکاو با دەداتەوەو سەروسیماو بچم‌و کەسمی مەلای جزیری

باس‌ده‌کاو فه‌رمویه‌تی:

دەمو چاوی سپی‌و سوربو، قەد زراو بو، چاوی گەشی هەر پرشنگی بەری دەکرد، بروی رەش‌و کەوانی بو، تویلی تەسك‌و رومەتیکی پان‌و پورو ریشیکی سپی‌و تەنك‌و خشپیلانەو کەپویەکی کورتی هەبو.

رانك‌و چوخەی دەبەر دەکرد، ریشوی جوانی لە میزەرەکەی هەل دەبەست. هەتا بلیی، مەشرەف خوش‌و قسە خوش‌بو. هەمو کەسیك خوشی دەویست. لە دواروژانی پیریشدا، کەوای شوری دەبەردابو، زوریشی لی دەوەشاوە. هەر دەگەری‌و قەلەندەری ببوە خوی‌و نەی‌دەکرا دەستی لی بەردا.

کەسیش نەبو لەو دەمەدا بە کاکە سەجادی بیژی: ئەری قوربان، تویەك کە ئیستاش نەت‌زانی، ئەو شاعیرە لە چەرخی شەشەم‌دا ژیاوە، یان لە سەدەی نویەمین‌دا. چونت زانی رەنگی رانك‌و چوغەکانی‌و ریشوی بادراوی شەدەکەی وا باس بکەی؟ ئەو باسەی کە تو لیی دەکەی، وا دەردەخا کە هەزار جار شەرە کەوچکتان کردبی‌و لە ناو حوجرەی فەقیکاندا لە پەنا یەکتر نوستبن‌و لەسەر بەشە نان‌و دویەك بەگژ یەکتری‌دا چوبن‌و ئاشت بوبنەوە.

ئیتر ماموستا سەجادی، لەپاش ئەو وردە کاریانە! چەند چیروکی گوی ئاگردانی لادیشمان، لەو بارەوە بو باس دەکا، کە ئەمانەن:

مەلا تەمەنی سی‌سال بو ـ واتا دوسال بەرلە خویندن تەواو کردن ـ لەدیی «دیرهان»، لە نزیك قەلای حەسەنکیف. دەچیتە سەر زەماوەندی ئیجازەنامەی فەقی‌یەك. کیژو لاوانی ئەو ناوەش، هاتونەوی کە لەو دیلان‌و بەزمەدا بە سەیرانەوە هاوبەش بن. سەلما ناویك، کیژی حاکمی حەسەن‌کیف؛ کە ناوی مەلیك کامیل بو ـ دەگەل دەستە خوشکانی خوی، هاتبونە سەیری ئەو بەزمو ئاهەنگە. مەلا کەسەلما دەبینی، بە یەکجاری هەرچی چەندسال‌و زەمانە فیری بوە لەدەست ئەدا. بەزەیی خودای بی هاوتا لە سیلەی چاوی سەلماوە دلی مەلا بو خوی دەباو یەکجارەکی لە بون‌و نەبونی دەکا. لە باری ئەویندارى‌دا، قەیسە شیتەکەی عامیری‌و پیری سەنعان دەسك‌و گولیان لەدو دەکرد. ذکرو فکری شەوو روژی، هەر بیر لە سەلما کردن‌و هەر ناوی سەلما بردن بو.

لە سایەی عیشقی مەلاوە ناوی سەلما کەوتە سەر هەمو زمانان‌و لە هەمو دەرو کولانان، باس هەر باسی چاوی سەلماو تاووتینی دلی مەلای دلداری بو. ئەم باسە گەیشتەوە میر. زور دلگیر بو. چون مەلایەکی هەرجایی‌و هەژارو بیکەس‌و بی‌ناو، ریی دەکەوی ئەویندارى کیژی من بی؟ ناوی لەناو حەشامەتا بزرینگینی؟! مەلا بگرن تا بیکوژم. خیرەومەندو کەیخودایان، تکایان بردە بەر میرو تی‌یان گەیاند، کە ئەو پیاوە پیاوی خوایەو لە خوا بەدەر کەس ناناسی‌و ئەگەر ناوی سەلما دەبا، خوا لە چاوی جوانی سەلمای کیژی تودا بەدی دەکا. میر بو راستی‌و چەوتی قسەی لاگیرانی مەلا، دەکەویتە ئەزمون‌و تاقی کرنەوە. دەزانی وەك دەلین وایەو ئەو خواناسە حیا لە

خـوا، چیتری بەبیردا نایەو لەپەڵەو هەڵەی دنیاییو داوێن پیسـیو هەرزە کاری نەك هەر بێزارو بەبێزە، بگـرە هەرگیز بە دڵیشـیا تیٚپەڕ نەبوە. واز لە کوشـتنی دەهێنیٚ تەنانەت هێندێك کەس دەڵێن: میر مەلای لاواندوٚتەوەو بوٚ ماوەیەك لەلای خوٚی حاواندوٚتەوەو دڵی چوٚتە سـەر ئـاکاری پاكو لەباری ئـەو پیاوەو بەڵینی داوە، کیژەکەی لیٚمارەکاو پارەو دراوی داوەتیٚ کە بچـیٚ جلکـی بوٚبکریٚو بوك وەگوێزیٚ.مەلا بە پوڵی زوٚرەوە، روی کردوٚتە شاری موصل. هەمو بازاری گەڕاوەو بەبیٚ ئەوە هیچ بکـریٚ گەڕاوەتەوەو پوڵەکەی گێراوەتەوە. میر گوتویە: بوٚ بە دەسـتی واڵاو بەتاڵ گەڕایتەوە؟ مەلا لەجواباگوتویە: میرم، سەرانسەری راسـتە بازارو قـەیسـەری موسـڵ گەرام. هەزاران توٚپ کیمخواو خاراو خامەكو مەخمەرو داراو ئـەتڵەسو دەسـرەی سـرکەییو حـەریرو ئاوریشمم دیتن. بەڵام هیچیان بە بڕوای من شیاوی بەژنو باڵای تەرزو ریٚکی سەلما نەبون. ئەو قوماشەی، بوٚ بەژنی سەلما دەسبدا لە هەمو دنیادا نیە.

دەماودەمیش دەگیٚڕنەوە، کە مەلا لە شـاری جـزیر ئێوارانە چـوٚتە ناو گوٚرسـتانەوەو پاڵی وەکێلێکی مەڕمەڕ داوەو رازونیازی دڵدارانەی دەگەڵ خودای خوٚی کردوە.

پیرێژنێکی جـزیری، هەر کە مەلای دیوە دەڕوا بوٚ گورسـتان؛ هەویرەکەی خـوٚی شـێلاوەو چاوەنوٚری مەلا بوە، کەی کێلەکە بەجیٚ دێلیٚ. هەر کە مەلا بەرەو ماڵان هاتوٚتەوە. ژنە دەرفـەتی هێناوەو ئـەنگـوتکە هەویرەکانی بە مەڕمەڕەکەوە داوە. کێلە مەڕمەڕ، کە بەتینی دەرونی ئـەو ئەویندارە، وەك تەندوری سورەوەبوی نێل دراوی لیٚ هاتوە. نانەکانی برژاندوە.

وا لێرەدا گردەوەکوٚیی سەجادی، کە لە مەرژینامەی مەلا، لە مێژوی ئەدەبی کوردا هێناویەتی، دەبریٚتەوە.

کتێبێکی دیکـەش هەیە بەعارەبی. بە قـەڵەمی ئـەحمەد کوری مەلا محمدی بوٚتانی زڤنگـی - مفتی باژێری قامیشلی ـ لە سوریا. شەرحێکە لە سەر دیوانی هەڵبەستەکانی جـزیریو ناوی ناوە: «العقد الجوهری فی شرح دیوان الشـیخ الجـزری». واتا: گەر دانەی گەوهەرین، لە شـەرحـی دیوانی شیخی جزیریدا.

نوسەری کتێب بەرلەوە مانای شیعرەکانی مەلا بە عەرەبی لێداتەوە، ژینامەی مەلای هێناوە بە عەرەبی کردویەتە پێشەکی شەرح نامەکەی.

لە دوای ئەوە کە سوپاسی سەیدا عەلائەالدین دەکا. چونکە بەهرەی لە مێژوی ئەدەبی کوردی وەر گرتوە، دەڵیٚ: هەرچەند ماموٚستا سەجادی ماڵم هەقە رەنجی زوٚریشی کێشاوەو بوٚ دوٚزینەوەی ژینامەی جزیری، ماندوبوەو گەلێك شتی پڕبایەخی دەسکەوتوە. بەڵام من بەش بە حـاڵی خـوٚم، هیچ سەبوریم پیٚیان نایەو دڵ ئاویان لیٚ ناخواتەوە. ئەوا بوٚخوٚم، لە لێکوٚڵینەوەی فـرەو پشکنینی شیعرەکانی دیوانەکەی، شتێکم هەڵکراندوە. کە پیٚموایە بەڵگـەی راسـتن بوٚ دینەوەی روٚژگارانی ژینی مەلاو لیٚم رونە کە من زوٚر باشتر لە ماموٚستا عەلاءالدین ئەم مەتەڵەم هەڵێنابیٚو وەستایانەتر بوٚی چوبم. ئەمجا دەس پیٚدەکاو دەڵیٚ:

مەلا لە شوێنێك فەرمویە:

ژرەعنا نێر گزێن تەی مەستو خونریز   زەمان بو عەهدی جەنگ ئەنگیزی چەنگیز

لەجیٚیەکیش ناوی تەیموری لەنگ دەبا. لە شیعرێکیشدا دەڵێ:

ژ حافظ قوطبی شیرازی، مەلا ئەر فێم بکی رازی. لە بەیتێ دیش داگوتویە:

ژرەنگی سەعدیو جامی.

کەوابو، مەلا بێگومان کەوتوتە دوای چەنگیزەوەو تەیموریشی جێهێشتوە، کە یەکەمیان لە ٦٢٥ و دوهەمینیان لە ساڵی ٨٠٧ کوچی فەراقی رەشی لێ براوە. حافظیش جامی گوتەنی ساڵی ٧٩٢ ی کوچی لەدنیا کوچی کردوە. جـامیش کە لە دیوانەکەدا ناوی هەیە دیارە پێش مەلا کەوتوە.

ئەوکەسانەی وتویانە، ئەو شیعرانە هین مەلا نین. وادیارە لەوێژەوانیو شیعر ناسین، کوڵەوار بون. چـونکە هەرکەس هەروا توزێك لە مرخو چێژەی هەڵبەسـتەی مەلای جـزیری تێ گەیبێ، سور دەزانێ کە ئەم شیعرانە هی مەلانو مافی کەسیان پێوە نیە.

هەرکەسێکیش شارەزای فەرمودەکانی سـەعدیو حـافظو جـامی بێت، زو تێدەگا کە مرخـی مەلای جزیری چەند لەوانەوە نزیکەو چـەندە نرخـی بو داناون. سـەرەڕای هەمو ئـەمانەش، هەڵبەستێکی مەلا هەیە بە عارەبی. لەسەر بەندەکەیا دەڵێ: یارامی قلبی بسهام النظرات. هیهات نجاتی. ئەی ئەوکەسەی بە تیلەی چاو دڵت وەبەر تیران داوم. تازە دەرناچم فەوتاوم.

کێشو رەوتی ئەو هەڵبەستەی تەواو لاسای هەڵبەستێکی ماموستا ئـەحمەد پاشـایە، کە وەك بوێژێکی ناودار، هەتا ساڵی ٩٠٢ ی کوچی لە وڵاتی ترکاندا ژیاوە. مسـیو ژاباو ئـەمین زەکی کە دەڵێن مەلا لە نیوەی چەرخی شـەشـەمیندا ژیاوە؛ ئـەو ناوی عیمادالدینە لێی تێك داون. ئـەوان هەردوك هەر عیمادالدینی زەنگی، فەرمانرەوای شاری موسڵیان ناسیوە. کە لە چەرخی شـەشـەم ژیاوە. بیستویانە کە وا عیمادالدین ناوێك، دەگەڵ مەلا دوستیو شناسایی هەبوەو شیعریان پێك گوریوەتەوە. دەی کەوابو عیمادالدین هەریەکێکە. ئەویش لە بەرەی زەنگـیەو ئـەتابەکێك بو لە موسڵ. موسڵیش لە جزیر نزیکەو رەنگە ئەو فەرمانرەوایە، دەگەڵ ئـەو پیاوی خـودایە نێوانێکـی خوشیان بوبێت.

بەڵام خـوم لە توژینەوەمدا، بوم دەرکەوت، کە ئـەو پیاوەی بەو ناوەوە دەگەڵ مەلا شـیعر شـیعرێنی کردوە، ناوی زەنگـی لێ نەنراوە. پێی وتراوە عیمادالدینی جـزیری. گش لەمێژو شارەزایەك باش دەزانێ، کە عیمادالدینی زەنگـی کوری ئـاق سـنقرناو بوەو هەرگیز لە جـزیر نەژیاوەو کەسیش هەرگیز پێی نەگوتوە عیمادالدینی جزیری. ئـەوا عیمادالدینە کە: قـت. دەچینە سەر خانی خانان، کە ئەمین زەکی لای وایە فـەرمانرەوای تەورێز بوەو مەلاشیعری بوناردوەو بە بەژنو باڵای هەڵدەڵێ. بەراسـتی ئـەمەش هەڵەیە... هەرچـونکە ناوی تەورێزێ لە شـیعرەکەدا هاتوە، هێندێك لە مێژو نوسانی وەسەر تەڵە پەراندوە.

ئەگەر ئێمە بە تەواوی لە شاری جزیری بۆتان شارەزابین، وەکو من بۆخۆم شارەزام: زۆر بە هاسانی دەیزانین، کە ئەو هەڵبەستە رەنگینەی خانی خانانی تێدایە باسی فەرمانڕەوای کوردی شاری جزیرا بۆتانە. بابزانین بوچ:

شاری جزیری کەونارا، کە پاتەختی دەسەڵات داری کورد بوە. زۆر ئاوەدان‌و زۆر جوان‌و زۆر لە بارو تەیار بوە. وەك ئێستاش شوێنەوارەکەی نیشان‌دەدا. وارشێکی بە هەر چواردەورا کێشراوە، بەردی وارش لە مەڕمەڕی تاشراو بوە. بەشی زۆری ئایەتەکانی قورعانێ، لەو سەربەردە مەڕمەڕانە هەڵکەنراوە. سورەتەکانی فاتیحاو ئەنعام‌و ئیننا فەتەحناو ئەو عەشەرەی ئایەتەلکورسی تێدایە: زۆر زەق نەقاری کراون. کە زۆر بەودم زانراون‌و ویستویانە لەپیتی ئەو سورەتانە، خوا شارەکەو موسوڵمانانی شارەکە، لە بەڵایان بپارێزێ. ئەگەر هەڵبەستەکەی مەلا بە وردی بخوێنینەوە سور دەزانین، کە مەبەستی لەشوێنی خانی خانانی جزیرەیەو مەبەستی لە خانی خانان میری جزیرو بۆتانە.

دەبڕوانە فەرمویەتی: «ئایەتەل‌کورسی‌و ئەنعام هەیکەلاتۆخێ تەبن». یان فەرمویە: «سورەیی ئوممول‌کیتاب ماداری حەضرەت سوربێ».

یاخۆ لەو قەسیدەیە کە میری جزیرێ بە ناوی شاهەنشای موعەظەم، ناو دەبا دەڵێ: «سورەیی ئیننا فەتەحنا دورو ماداری تەبێ». کە ئەم ئایەتانە، دەگەیەنێ لە دەوری وارشی شارن‌و مەبەست شاری جزیرەیە، ئەگەر مەلا میرەکەی خۆی پەسند بداو بە ناوی خانی خانان‌و شاهەنشای زلی ناوبەرێ، چی‌تیایە؟ بەڵگەی هەرە ئاشکراتر هەر لەو هەڵبەستەدا هەیە. لە پەسنەکەی میردا دەڵێ: «گەرچی دەر ئیقلیمی رابیع هاتە تەختی سەڵتەنەت». خۆ دیاریشە جوغرافی زانانی پێشین، درێژی‌و پانی زەمینیان بە حەو بەش دابەش کردبو. هەر بەشەی ناوی ئیقلیم بو. شاری جزیر لەو دابەش دابەشێنەدا. لەسەر ئیقلیمی چوارەم‌بو. ئەمجار ئەو بەیتەی کە ناوی تەورێزی تێدا هاتوە، هەرگیز ئەوە ناگەیەنێت، کە روی قسە دەحاکمی تەورێزێ بێ. نەخێر. مەلا ویستویە لە خوا بخوازێ ئەو میرە کوردەی جزیرێ کە رەواج بە ئیسلام دەداو فەقێ‌و مەلای زۆری هەیە، دەرسی قورعان‌و حەدیثان دەڵێنەوە؛ خوا هەر باڵادەستتری بکاو دەڵێ: لە خودام تەڵبە، تۆ کە لە شاریکا دەژی لە ئیقلیمی چوارەم دایە، خاوەنی حەوت ئیقلیمان‌بی. جگە لە هەمو کوردستان، تەوریزیش بێتە بەر حوکمت خاوەنی موڵکی خوراسانیش خۆی بداتە بەر داڵدەی تۆ.

نە تەنێ تەبریزو کوردستان لبەر حوکمێ تەبن

صەد وەکی شاهی خوراسانێ دفەرواریێ تەبێ

دەبابزانین عیمادالدینەکە کێ‌بو، کەوا ئەو چەند مێژو نوسە لە ناسینی بە هەڵە چون؟! هەتا ساڵی هەزارو پێنج کە **شەرەفخانی بدلیسی**، لە نوسینی شەرەفنامەکەی بوتەوە. دیارە میرێك لە جزیر هەڵ‌نەکەوتوە ناوی عیمادالدین بوبێت. چونکە نەك هەر لە جزیرە، لە هەر سوچێکی کوردستان، بەرلە ساڵی‌هەزارو‌پێنج میرو دەستەڵاتدار بوبێت. شەرەفخان ناوی‌نوسیوەو دەشەرەفنامەی‌ئاخنیوە.

دەیسا منیش لە چەند دیوانی دەسخەتی خەڵکی جۆراوجۆرا دیومە، کە ئەو دۆستەی دەگەڵ مەلا شیعر شیعرێنی کردوە، عیمادالدین جزیری‌یە.

لە دەورانی شەرەفخانی مێژونوسداو لە ساڵانی هەزار هەتا هەزارو پێنج، میری جزیرو بۆتانێ میر شەرەفی کوری ئەبدال، لە میرانی خانەدانی ئازیزان‌و باپیری بەدرخانیان بو. هەروەك ناوی میرشەرەف بو، خان شەرەفیشیان پێ دەگوت.

میر شەرەفخانی بدلیسی لە شەرەفنامەکەی خۆیدا، زۆر بە خان شەرەف هەڵدەڵێ: دەڵێ: زۆر پیاوێکی دەست‌و دڵ‌و دەرون پاکە. فەقێ‌و مەلای زۆر خۆش دەوێن. زۆر مەدرەسەو مزگەوتی تازەی لە شاری جزیر سازداوە کە یەکێك لەو مەدرەسانە مزگەوتی سوری پێ دەڵێن. لە پەنای شورەی شارەوەو کەوتۆتە لای رۆژ واکەی. مەوقوفەجاتێکی زۆرو پرداهاتی، بۆ ئەو مزگەوتە داناوە. کە لە پاش نەمانی خۆشی مزگەوت هەر لە برەودابێ‌و هەر فەقێ‌و مەلای تێدابێ.

دەیسا کەسیش گومانی لەوەدانیە کە شیخ ئەحمەدی جزیری، لەو مزگەوتە دەرس بێژو پێش نوێژ بوەو گەلێك مەلای لەوێدا ئیجازە داوەو دیارە هەر لەوێش مردوەو هەر لەو مزگەوتەش نێژراوە.

ئیستا ئەگەر مەلای عارف، مەلای شاعیرو ئەویندار، مژۆڵی چاوەمەستانی کورد؛ بە تیرەبێ ئامانەکەی خان‌شەرەفی بشبهێنێ. بۆناسینی خانی‌مەلا کە هەر دەبێ خان‌شەرەف بێ چی دەمینێ؟؟ دەبرۆانە ئەم شیعرەی مەلا چەند جوانە، کە فەرمویە:

خەفوان رەشاندن دل‌خەدەنگ ـ تەشبیهی‌تیرێن خان شەرەف.

جا دەشبێ ئەو عیمادالدینەی کە زۆر ئاشنای مەلا بوە، خزم‌و کەسی خان‌شەرەف بێ‌و لە جزیرێ دەگەڵ مەلا بوبن بە دۆست‌و شیعریان بۆیەکدی نوسیبێ.

سەرباری ئەو بەڵگانەشم، شتێکی سەرنجراکێشی دیکەش هەیە. لە هەمو دیوانەکانی جزیری‌دا، وتوویژی شاعیرانەی نێوان مەلاو فەقێ تەیران دەست دەکەوێ. فەقێ‌تەیران بەشیعرنامەی نوسیوەو مەلاش جوابی فەقێی هەر بە شیعرداوەتەوە. فەقێ تەیران، لە هۆنراوەیەکی خۆی‌دا، لەژێر ناوی: «دلۆرابە، دلۆرابە» مێژوی ئەورۆژە دەنوسێ کە ئەوەی تێدا نوسیوە. لە نیوە بەیتێکا دەڵێ:

هەزارو چل‌و یەك چونە. ئیتر من تەواو لێم رونە، مەلا لە ئاخرو ئۆخری سەتەی دەیەمی کۆچیدا هاتۆتە مەیدانی ژیان‌و مەودایەکی تەواویشی لە چەرخی یازدە بریوەو هیچ بە دوریشی نازانم کە هەمو نیوەی ئەو چەرخەش زیندو بوبێت. هێندێکیش بەولاوە چوبێت. واتا ژینامەی دەسخەتی عبدالقادری ئامێدی، کە عەلاءالدین دیویەتی، دەبێ راست بێ کە مەلا حەفتاو چوار ساڵ تەمەنی لە دنیا بوبێ. لە دەوری هەشتای چەرخی دە هاتبێتە سەر دنیاوەو لە نێوان پەنجاو شیصت پلەش، لە چەرخی یازدە مردبێ.

شەرح نوسی بە عارەبی، کە ئەم چەند بەڵگە رونەمان دەربارەی دەورانی ژیانی نیشان دەدا؛

دێته سەر باسی چۆنیەتی زانستو بلیمەتیەکەی. دەڵێ: مەلا لە هەر دوازده عیلمەکاندا دەریایەکی بێ پەی بوه. لە زانینی زمانەکانی عارەبیو فارسیو ترکی تاقە سوارەیە لەمەیدان. بەو سێ زمانەو بە کوردیش ـ کە هەر زمانی خـۆی بوه ـ هەڵبەســتو هۆنراوی هەیە، کە بۆ رەوانیو پاراوی تاکیان نیە. دیوانەکەی بۆیەکەمجـار لە برلینی ئـەڵمانیا، چـاپ کراوه. زۆر جـاری دیش لە ئەستەمبوڵ، لە کوردستان، لە روسیاش دیسان چاپ کراوەتەوه. رۆژ هەڵات ناسـان لە لاوه، زۆر بەجێ گەورەی دەزانن. دەشلێ مەلا کە دەرس بێژی مزگەوتی سوری جـزیر بو؛ پاش مەرگیشـی لەژێر زەمینێك هەر لەو مزگەوتی سوره نێرژاوەو زیارتگایە.

پێشەکی شـەرحـی عارەبیش، دەربارەی ژینامەی مەلا کۆتایی هات. منی وەرگێری هەژاریش چەند قسێکم هەیە بیکەم.

ئەگەر ژابا، فـۆن هارتمانی ئـەلمانی، یان ئـەمین زەکیو بلەچو عەلی عەونیو مامۆسـتا عەلا سەجادی، بەرلە ژینامە نوسینی ئەو عارفە. دیوانەکەیان بەوردی خوێندبایەوە؛ تەنیا ئەو شـێعرەی کە باسی تیرەکانی خان‌شەرەفە، بەس‌بو کە بۆیان دەرکەوێ، مەلا لە چـەرخـی یازدەدا زیندو بوه. ئەو گۆرەی تێی‌دا نێژراوە ژێرزەمینی مزگەوتێکە، کە خان شـەرەفـی جـزیری لە پاش هەزارەمی کۆچی سازی داوه. ئیتر ئەو هەمو شـێوانو ئـاڵۆزبونەی تێ نەدەچـو. قسـە هێنانو بردنی پێ نەدەویست.

قسەی دوهەمم ئەمەیە: لە ساڵانی ١٩٥٦ را ماوەی سێ سـاڵ، بۆخـۆم ماڵم لە گوندێك بو لە جزیرەی ابن عمر، لە کوردستانی سوریە. کە ناوی «قبور البیض» ەو لە نزیك شاری «قـامیشلو» هەڵکـەوتوه. دەگەڵ مەلاو شـاعیرانو وێژەوانانی ئـەو ناوە هاتو چـوی یەکترمان دەکرد. لێم دەبیستن، مەلا عبدالسلام ناوێك خەریکە دیوانی مەلا بە عەرەبی شـەرح دەکا، دەشـیان‌گوت زۆر مەلای چاکەو کرمانجیش بەشێوەی بۆتان باش دەزانێ، چونکە خـۆی خـەڵکـی بۆتانە. بەڵام زۆر روتو نەدارە، هیچ ئاشتەبای خـوا شـك نابا. لە حـوجرەی مزگەوتێك‌دایە سـەڵتو سپات. مەلا ئەحمەدی زڤنگی کە بۆتە مفتی قامیشلیو ئەو مزگەوتەشـی بەدەسـتەو ـ خـوا نەیبری ـ زۆریش داراو دەوڵەمەندە. خێر بە مەلا سـەلام دەکاو نانو چێشـتی بۆ دەنێرێ. دەمانگـوت: خـوا خێری بنوسێ.

مەلا سەلام ساڵی ١٩٥٨ مرد. پاش ماوەیەك شەرحـی دیوانی جـزیری بە عارەبی لەچـاپ درا.. مەلا ئەحمەدی زڤنگی مفتی لە شاری قامیشلوی لەسـەر بەرگەکەی نوسـرابو. وێنەیەکی جـوانی مفتیش دەبیندرا. ئیتر یادێك لە مەلا سـەلام نەکرابو. وەباڵ بەسـتۆی ئـەوانەی کە من لێم بیستون. مفتی لەجیاتی شۆرباکەی کتێبی مەلا سەلامی بەناوی خۆی لەچـاپ داوه. جـائێستا کە ئەو جەنابەش وەك مەلا سـەلام بۆتە خـۆڵو هەردوك چـونە بەر بەزەیی خـودای گەورە. من سوپاسی مفتیش دەکەم، کە ئـەم گەنجینە بەنرخـەی لەدەس نەمان پاراستوەو نەیهێشـتوە لەناو بچـێ. دوامین قسـەم، پاڕانەوەیە لە لاوان، لە پیاوانی وێژەوانی کوردی زانی لە شـێعری

ئەویندارانەو باری عیرفانی شارەزا. لەوکارەدا کە من شانم وەبەر داوە، دەستم بگرن. سەرنج بدەن، بزانن لەکوێدا هەڵەم، خوارایيم بۆ راستکەنەوە، یا بە کۆششی هەموانی، کارێك بکرێ دیوانی مەلای جزیری وەك پێویستە، هەمو کوردێکی خوێندەوار لێی تێبگا. کێ هەرتێبینیەکی هەبێ، یا بە نامە بۆم بنوسێ، تا بەوپەڕی سوپاسەوە، بیخەمە ناو پەڕاوێزی دیوانەوە. خۆشیتان لەخوا دەخوازم. ئەوا ئێوەو ئەوەش دیوانی جزیری بەشەرحەوە.

هەژار

٥٩/١١/٢٤

فهرست

بیست‌وشەش

ناوی قەصیدە	یەکەم لەت	لاپەڕە

مینه‌ت ژ خودایێ کو بعه‌بدی خوه‌ مه‌لایێ

ئیکسیری غه‌می عیشق نه‌ دینار و دره‌م دا

مه‌لای جزیری

قەصیدەی یەکەم

«هەری مەیگێر!»

١ نەوایا موطریبو چەنگێ فغان ئاۆیتە خەرچەنگێ
وەرە ساقی حەتا کەنگێ نەشوێین دل ژڤیێ ژەنگێ

٢ حەیاتا دل مەیا باقی بنوشین‌دا بە موشتاقی
«الا یا أیّها الساقی أدِر کاساً وناولها»

مانای وشەکان:
نەوا: ئاواز؛ **موطریب**: بەزمگێڕ؛ **چەنگ**: ئامرازێکی‌موزیکە؛ **فغان**: هاوار؛ **ئاۆیتن**: هاویشتن؛ **خەرچەنگ**: قرژاڵ ـ برجێك‌لەعاسمان؛ **ساقی**: مەیگێر؛ **حەتا**: هەتا؛ **ژڤیێ**: لەوێ. **حەیات**: ژیان؛ **باقی**: هەرماو؛ **دا**: تا؛ **موشتاق**: بەتاسە؛ **الا**: هەرێ؛ **ایها‌الساقی**: هۆی‌مەیگێڕ؛ **أدر**: بگەڕێنە؛ **کاسا**: پیاڵەیەك؛ **وناولها**: بیشیدە.

مانابەتێکرایی:
دەنگ‌و صەدای چەنگی بەزم‌گێر، جۆش‌و خرۆشی گەیاندە عاسمان. دەمەیگێر وەرە، هەتاکەی دڵمان لەوژەنگە نەشوێینەوە؟ ئەومەیە کە هەرهەیەو قەت نافەوتێ، با بەتاسەوە بیخوێنەوە. هەرێ مەیگێر، دەبا پیاڵەکەت بگەرێو بیشمان‌دەرێ.

٣ کو کاتب دیمێ جەدوەل‌کەت شکستەخەت موسەلسەل کەت
ژیەك حەرفان موفەصصەل‌کەت کێ‌یەوێ موشکلێ حەل‌کەت؟

٤ دزانی رودو عود ئەووەل چتاڤیتن سرود ئەووەل؟
«که عشق آسان نمود اول ولی افتاد مشکلها»

مانای وشەکان:

کو: کە؛ **کاتب:** نوسەر؛ **دیم:** روخسار؛ **کەت:** بکات؛ **شکستە:** شکاو؛ **موسەلسەل:** بە زنجیرە؛ **ژیەك:** لەیەکتر؛ **حەرف:** کەنار؛ **حەرف:** پیت؛ **افتاد:** کەوت؛ **مشکلها:** چەندئیشکال.

مانا بەتێکرایی:

هەرگا نوسەری ئەزەلی ـ کە خودایە ـ خەت‌وخاڵی روخسار دابرێژێ، بسکان چین‌چین‌کاو بە زنجیرەیان بکاو لاجانگان لێك جیاکاتەوە؛ کێ دەتوانێ ئەو دژواریە چارە بکات کە توشی ئەویندار دێ؟ تۆ دەزانی رودو عود کە دو کەرستەی موزیکن هەر سەر لە هەوەڵەوە بە گۆرانی گوتویانە: دڵداری سەرەتاکەی هاسانە، بەڵام زۆری دژواری لەدوە.

شیاوی باسە: کە خەتی شکستەو موسەلسەل دو جۆرە شێوە خەتن.

٥ ژمیهراوێ شەفەق سەعدێ شرین لەعلێ، شەکەر وەعدێ
دنالم شبهەتێ رەعدێ عەجیبم لێ ژوێ جەعدێ

٦ کە دلرا تاب هر چینش بکفری میبرد دینش
«ز تاب جعد مشکینش چەخون افتاد در دلها»

مانای وشەکان:

میهر: خۆشەویستی؛ **شەفەق:** تیشك؛ **سەعد:** پیرۆز؛ **سەعد:** ناوی ئەستیرەیەکە سەعدالسعودیشی پێ دەڵێن، دیتنی بە ودمە؛ **شرین:** شیرین؛ **لەعل:** لاڵ، لێوی یاری پێ شبهاوە؛ **وەعد:** بەڵێن؛ **شبهەت:** وەکو؛ **رەعد:** گرمەی هەور؛ **عەجیبم:** سەیرماوم؛ **لێ:** بەڵام؛ **ژێ:** لەو؛ **جەعد:** موی لول‌خواردو؛ **تاب:** پێچ. چین. بەسەریەکدا هاتو؛ **بە کوفری:** بۆ کافربونێك؛ **میبرد:** دەبا؛ **دینەش:** دینی ئەو؛ **مشکین:** وەك میشك رەش‌و بۆن خۆش؛ **خون:** خوێن، **دەر:** دەناو؛ **دلها:** دڵان

مانای تێکرایی:

لە خۆشەویستی ئەو کەسەی کە تیشکی روخساری وەك شەبەقی ئەستێرەی سەعدالسعود، بە ودمو پیتەو لێوی شیرینی بەرەنگی لاڵەو گفتو بەڵێنی وەك شەکر لەدم دەبارێ. وەك هەورەتریشقە دەنگی ناڵەم بەرزە. بەڵام دیسان سەیر ماوم لەو کەزیو پرچە لولانە کە هەر چینەی، دڵی عاشق بەرەو کفرێك رادەکێشێ. ئای کە لە تاوی پێچی کاکۆڵی چین لەسەرچینی رەش‌و بۆن‌خۆشی میشك ئاسایی چەندەخوێن تزاوەتە دڵانەوە!!.

٧ دڤێ طاقێ، دڤێ خانێ مەعەیش‌و ئەیمەنی کانێ
کەسێ دەستدەت ژ دەورانێ نیهالەك ڤێ گولستانێ

٨ در آغوشش چو می‌آرد که از دل جانش بسپارد
«جَرَس فریاد می‌دارد که بربندید مَحمِلها»

مانای وشەکان:

دقیٚ: دەناو؛ **طاق:** کەوانەیی. طاق لێرەدا عاسمانە کە لە بەرچاو بەتاق هاتۆتەوە؛ **خـان:** کاروانسـەرا؛ **مە:** ئێمە؛ **عەیش:** ژیان؛ **ئـەیمەنی:** بیٚترسیو هێمنایەتی؛ **کانیٚ:** کوانیٚ؛ **دەوران:** رۆژگار؛ **نیهـال:** تازەنەمام؛ **قیٚ:** لەوێ؛ **گولستان:** باغی گوڵان؛ **ئاغوش:** باوەش؛ **چومی‌ئارد:** کە دەهێنیٚ؛ **کە از دل:** کە لە دڵەوە؛ **جانش:** گیانی؛ **بسپارد:** تەسلیم بکا؛ **جَرَس:** زەنگوڵە؛ **فریاد:** هاوار؛ **فریاد می‌دارد:** دەنگ بڵند دەکا؛ **بربندید:** هەڵبەستن؛ **مَحمِلها:** بارگەکان.

مانا بەتێکرایی:

لەژێر ئەم عاسمانە پشت چەماوو کەوانیەداو لەو کاروانسـەرای دنیایەدا، ژیانو بیٚترسـی لەکویٚ بۆ ئێمە دەست ئەدا؟ پیاو لە هەمو ماوەی ژیانیدا تیٚ دەکۆشیٚ، کە دەستی بگـاتە تازە نەمامێك لە باغی گوڵانداو دەباوەشی بگـریٚو گیانو دڵی پیٚ بسپێریٚ. کەچـی لەپر بەرلەوەی بە ئـاوات بگـا دەنگی زەنگی کاروانی مەرگی دێتە گویٚ. کە رابن وادەی سەفەرەو بارگەو بنە بپێچنەوە.

٩ بە قورئانیٚ، بە ئایاتیٚ ئەگەر پیری خەراباتیٚ
ببێژت سەجدەبن لاتیٚ مریدێن وی دبن قاتی

١٠ مُرید أربی بَصَر نبود، ز فرمانش بدر نبود
«کە سالك بیخبر نبود ز راه و رسم منزلها»

مانای وشەکان:

خەرابات: مەیخانە؛ **پیری‌خەرابات:** لە زاراوەی سۆفیانەدا پیری تەریقەتە؛ **سەجدە:** سـوژدە؛ **لات:** ناوی بتێك بوە لەناو عەرەب؛ **موریدێن:** مریدان؛ **قاتی:** گویٚرادێرو بەرفەرمان؛ **ئـەر:** ئـەگەر؛ **بەصـەر:** چـاو، بینایی؛ **نبود:** نەبیٚ؛ **سالك:** رێبوار؛ **راه و رسم:** رێو شوێن.

مانا بەتێکرایی:

سوێند بە قورعانو ئـایەتان؛ ئـەگەر پیری تەریقـەتیٚ بە مریدان بڵیٚ دەبیٚ سـوژدە بۆ بت بەرن، مریدی راست هەرگیز لە گفتی دەر ناچن. چونکە ئەگەر چاوی دڵیان، کوێر نەبیٚ دەزانن ئـەو پیرە کە رێگەی بەرەو خودا بڕیوە شارەزای تەواوی هەیەو هەرگیز توشی هەڵەیان ناکا.

١١ شەقیٚ ظولماتو دەریاییٚ ژمەوجان قەط خەبەر نابیٚ
شکەستی کەشتیا باییٚ عەجاجیٚ قیٚ شەفەق داییٚ

١٢ ژحەرفان ماهوسالیٚما نەهات دەرشکلیٚ فالیٚ ما
«کجا دانند حال ما سبکباران ساحلها»

ماناى وشەكان:

ظولمات: تاریکی؛ **مەوج:** پێل؛ **قەط:** هیچ، هەرگیز؛ **شکەستی:** شکاو؛ **کەشتی:** گەمیە؛ **عەجاج:** گەردەلول و گێژەڵوکە؛ **حەرف:** پیتی ئەلف وبیٚ
شکل: وێنە؛ **شکل:** چەتونی؛ **فال:** نیازگرتن لە ئاکامی خۆش؛ **کجا:** لەکویٚ؛ **دانند:** دەزانن؛ **سبکبار:** بارسوك؛ **ساحل:** کەناراو.

مانا بەتێکرایی:

شەو تاریکە، لە دەریادا قەتیس ماوین. گەردەلول گەمیە بادەوانیەکەی تێكشکاندوین. هاڕەو هاژەی شەپۆلان، وەسەر دەنگی هاوارکردنمان کەوتوەو کەس گوێی لە هاوارمان نابیٚ. کەوتینە فالٚ گرتنەوە، پیتی ناوەکانمان، دەگەڵ ساڵ و مانگی لە دایكبونمان لێك دایەوە. ئەویش باشی نەهێنا. دەسا ئێستا ئەوانەی سوکبارن و لە کەناراوان حاواونەوە، چۆن دەزانن ئێمە چەند پەرێشانین؟...

١٣ مەرا ژەوول چبر؟ خامی، کشاند آخر بە بەدنامی
ژرەنگی سەعدیو جامی ژ شوهرەت پیٚ حەسین عامی

١٤ بدەنگو بانگو ئاوازی دبێژت نەغمە یا سازی
«نهان کی ماند آن رازی کزو سازند محفلها؟»

ماناى وشەكان:

مەرا: منی؛ **ژەووەل:** لە سەرەتاوە؛ **چبر:** چی بردی؛ **خامی:** کاڵیو کرچی؛ **کشاند:** کێشای؛ **بە بدنامی:** بۆ ناو زڕان؛ **ژرەنگی:** لەچەشنی؛ **شوهرەت:** ناوبانگ؛ **پیٚحەسین:** هەستیان پیٚکرد؛ **عامی:** خەڵکی رەمەکی؛ **نەغمە:** ویرەویر. نیهان. وەشاردو؛ **راز:** نهێنی دڵ؛ **کزو:** کەلەو؛ **سازند:** سازبدەن؛ **محفل:** کۆری بەزم.

مانا بەتێکرایی:

هەر لە سەرەتاوە، چی منی بەودەردە برد؟ کاڵیو کرچی خۆم نەبیٚ!! بە ناپوختەیی ملم لەکار نا، تا وام لێهات. شۆرەتی بەدناویەکەم، وەك شۆرەتی ناوی چاکی سەعدیو جامی دنیای تەنیەوەو هەموکەس بەو ناو زڕانەی منی زانیو ئێستا کۆڕی بەزمی پیٚ دەگیریٚو لە هەمولا باسم دەکەن. دەئیتر چۆن دەتوانم نهێنی خۆم وەدەر نەخەم؟

١٥ ژحافظ قوطبی شیرازی مەلا فەهم ئەر بکی رازی
بئاوازی نەی‌و سازی بین بەرچەرخ پەروازی

١٦ تُزَدْ منْ حُبِّهِا الصَفْویْ بِهِ اَهَلُالهویْ نَشْوی
مَتیْ ماتَلَق مَنْ تَهْویْ دَعِ الدُنیَا وَ اَهَملِهْا.» یان: و اَمْهِلِهْا»

ماناى وشەکان:

قوطب: تەوەرە؛ **قوطب:** پیری هەرە پایەبەرز لە تەریقەتدا؛ **فەهم:** زانین، تێگەیشتن؛ **نەی:** بلوێر؛ **چەرخ:** عاسمان؛ **پەرواز:** فڕین؛ **تزد:** بوت زیاد دەکرێ؛ **من:** لە؛ **حب:** خۆشەویستی؛ **ها:** ئەو مێوینە؛ **صفوی:** پاکی‌و پاکژی؛ **بە:** بەو خۆشەویستیە؛ **هوی:** ئەوین‌و دڵداری؛ **نشوی:** سەرخۆش‌و مەست؛ **متی:** کەی؛ **ما:** کە؛ **تلق:** توش‌بوی؛ **من‌تهوی:** ئەوەی کە دڵبەرتە؛ **دع:** وەلابنێ، تەرك‌کە؛ **اهملها:** وازی لێ بینە، گوێی مەدەرێ؛ **امهلها:** وچانی بدەیە.

مانا بەتێکرایی:

هۆی مەلا، ئەگەر تۆش وەك قوطبی شیراز حافظ شتێکت لێ حاڵی بیێ؛ بە گوێ‌گرتن لە ئاوازی بلوێرو ساز دەفڕیە تەشقی عاسمانێ. لە ئەوینی ئەو دڵبەرە کە دڵداران سەرخۆش دەکا. پاکی دڵ‌و دەرونیشت بۆ زیاد دەبێ‌و گەشە دەکا. هەروەخت توشی دڵبەر بوی، ئیتر دنیا وازلێبێنەو تەرکی بکە.

قصیدەی دوهەم

تەکبیری ئەوین

«پەسنی پێغەمبەر دروودی خودای لێ بێ»

١ ئیسمی تەیە مەکتوب ددیوانی قیدەمدا
حەرفێك قەلەمی عیلم بتەقویم رەقەمدا

مانای وشەکان:

ئیسم: ناو؛ **تە:** تۆ؛ **مەکتوب:** نوسراو؛ **قیدەم:** هەرەپێشین؛ **تەقویم:** ڕێكو لەباری؛ **رەقەمدان:** خەتدان.

مانا بەتێکرایی:

ئەی محمد (ص)، ناوی تۆ بەرلە هەمو ئافەریدەیەك، لەدیوانی خوادا نوسراوە. بنوسی زانیاری خودا زۆر بەرێكوپێکی پیتەکانی ناوی تۆی لەسەروی هەمو ناوانەوە خەتداوە.

٢ ئەشکالو خەطێن دائرەیی نوقطەیی عیلمن
ئەڤ نەقشو میثالێن دخەیالاتی عەدەمدا

مانای وشەکان:

ئەشکال: شکڵان؛ **خەتێن:** خەتان؛ **دائرە:** جەغز؛ **نوقطە:** خاڵ؛ **نەقش:** نەخش؛ **میثال:** وێنە؛ **عەدەم:** نەبون.

مانا بەتێکرایی:

زانایی خودا هەر لە بناواندا کە شکڵو خەتی جەغزی بەدیهێنانی دارشتوە. ناوی تۆی کردوتە نوختەی ناوەندی دائرەی بونو هەربیچمو وێنەیەکی هەبوە یان لەوە بەولاوە دەبێ بەدەوری

ئەونوختەیەدا خول دەخۆنو تەواف دەکەن.

٣ **میم مەطلەعی شەمسا ئەحەد ئایینە صیفەت کر**
لامیع ژعەرەب بەرق لفەخخاری عەجەمدا

مانای وشەکان:

مەطلەعی شەمس: خۆرهەلات؛ **ئەحەد:** تاك‌و تەنیا؛ **ئایینە:** ئاوێنە؛ **لامیع:** تروسکەدەر؛ **بەرق:** بروسکە؛ **فەخخار:** سواڵەت؛ **عەجەم:** غەیرە عەرەب.

مانا بەتێکرایی:

خوای گەورە پیتی میمی محمدی کردە ئاوێنە ئاسای بەر رۆژی تیشکدەری تاقانەیی خۆی. تیشکی خوای یەکتا لەو ئاوێنەوە کە محمدە لە وڵاتی عەرەبەوە بریقەی بە غەیرە عەرەبان گەیاند کە تا ئەوسا وەك سواڵەت وابون. ئەوانیشی گەش کردەوە.

٤ **دا شاهیدی ئەسما بەهەمی وەجهی بناسین**
یەك مەستی صەمەدکر بەیەکی نەقشی صەنەمدا

مانای وشەکان؛

شاهید: ئاگاداری مەبەست؛ **ئەسما:** ناوان؛ **هەمی:** هەمو؛ **وەجە:** بار،لا؛ **بناسین:** لێ‌تێبگەین؛ **صەمەد:** بێنیاز؛ **کر:** کرد؛ **صەنەم:** بت.

مانا بەتێکرایی:

تیشکی خودا، لەو ئاوێنەوە کە محمد(ص) بو دایە دنیا. جا بوئەوە ناوە زۆرو جۆربەجۆرەکانی خودا، هەریەکە جێگەی خوی بگرێ‌و مانایان وەدی‌بێت‌و ئیرادەی چونە بێتەجێ؛ هێندێك خەڵکی بەتینی تیشکی خودایی سەرخۆش‌و مەستی ئەوینی خودایەتی، بێنیازو کارساز کرد.

هێندێکیشیانی والێکرد کە بەو تیشکە چاویان لەبەر ئاوێنەکە باش هەڵنەیەو لەباتی دیداری خودا بت‌ومتیان وەبەرچاو بی‌و گومرا بین.

٥ **یەك گرتیە زولفێ ئو یەکێ خال نومایی**
ئایینە بئەسکەندەری‌و جام بجەم دا

مانای وشەکان:

گرتیە: گرتویەتە؛ **زولف:** کەزی؛ **نومایی:** نیشانی‌داوە.

مانای تێکرایی:

ئەمبەیتە، بەیتی چوارەم تەواو دەکا. دەڵێ: هەروەك هێندێك بونە ئەویندارى خودا لەتیشکى ئاوێنەکەوەو هێندێك چاویان گرێی کردو بتیان بۆخۆیان هەڵبژارد؛ هێندێکیشى بە کەزیو خاڵانەوە گیرۆدە کرد. هەر ئیرادەی خوا خۆیەتی کە ئاوێنە دەنێتە دەس ئەسکەندەرو جام دەکاتە بەشی جەمشید.

٦ ئەرواحی موقەددەس شەبی قەدران تە دخوازن
نورا تەیە میصباح دقیندیلی حەرەمدا

مانای وشەکان:

ئەرواح: گیانان؛ **موقەددەس:** پیرۆز؛ **شەب:** شەو؛ **قەدر:** حورمەت، رێز؛ **شەوی قەدر:** شەوێکە لە رەمەزاندا، کە قورعانی تێدا هاتوتە خوارێ بۆ پێغەمبەر. هەرکەس لەو شەوەدا نزابکا، خودا تکای دەگرێ.
نور: تیشكو روناکی؛ **میصباح:** چرا؛ **قیندیل:** جێ چرای هەڵواسراو؛ **حەرەم:** شوێنێکە کە لازمە رێزی لێبگیرێو کاری چاکی تێدا بکرێ. حەرەم لێرەدا بەمانا ماڵی کابەیە.

مانا بەتێکرایی:

هەمو گیانانی پیرۆزو ممبارەك، لە شەوانی لەیلەتولقەدردا، کە نزای تێدا رەوا دەبێ؛ هەر تۆیان نیازەو تەنیا ئاواتەخوازن کە بە دیدارت شاد بین. ئەوتیشکەی لە چرای ماڵی کابەوە بڵاوە کە لەناو جێ چرادا هەڵواسراوە تیشکی تۆیەو هەمو رۆشناکیهەر لەتۆرایە.

٧ داوەقتی لیقایێ بتە حەیبن دبەقایێ
من نەقدی دلو جان دفەنایێ بسەلەمدا

مانای وشەکان:

وەقت: کات؛ **لیقا:** توشهاتن؛ **بتە:** بەتۆ؛ **حەی:** زیندو؛ **بەقا:** هەرمانو نەفەوتان؛ **نەقد:** نەغدینە؛ **فەنا:** لەناوچون؛ **سەلەم:** پێشفرۆش.

مانا بەتێکرایی:

ئەیدۆست، وامن دەستم لەژیانی دنیا بەرداوەو هەر لەئێستاوە نەغدینەی گیانو دڵم بۆ شادبون بە دیداری تۆ پێشفرۆش کردوە. کە هەرگا دەستم بەتۆ رابگاو بە دیدارت شادبم، لە پلەی هەرمانو نەفەوتاندا بمێنمەوە.

٨ **یاقوت فرۆشان دکەف ئەلماس شکەستن**
ئەڤ صەفحەیی ئەلماسی کو نەققاشی رەقەم دا

مانای وشە:

کەف: لەپی دەست؛ **نەققاش:** دەس رەنگین؛ **صەفحە:** روکار؛ **رەقەم:** خەتدان؛ **شکەستن:** شکاندیان.

مانا بەتیکرایی

ئەو سیماو روخسارەی کە لە سپیەتیدا رەنگی ئەڵماسی لەبرەو خستوەو دەس رەنگینی خودای داهێنەر خەتی داوە؛ کارێکی وای بەسەر دنیاو خەڵکی دنیا هێناوە، کە گەواهیر فرۆشان لە عەزرەت‌و ئاواتی ئەو هێندیان دەستی خۆیان رێك گوشیوە، کە ئەڵماسیان بەو هەمو سەختی‌یەوە لە ناو لەپدا شکاوەو وردو خاش بوە.

٩ **یارەب ژ چ‌رو لەب بئەنایاتە گوشایم**
سُبْحٰانَكَ لَنْ اُحصِیَ فی شانِكَ حَمْداً

مانای وشەکان:

یارەب: خوایە؛ **ژچ‌رو:** بەچ روێکەوە، چۆن حەددم هەیە؛ **لەب:** لێو؛ **ئەنا:** پەسن‌و پێدا هەڵدان؛ **گوشایم:** هەڵپچرم؛ **سُبْحٰانَكَ:** پاکی بۆتۆیەو تۆ لەوە بەرزتری؛ **لَنْ اُحصِیَ:** هەرگیز بۆم ناژمێردرێ؛ **فی شانِكَ:** دەربارەی تۆ؛ **حَمْد:** سوپاس‌و پەسن.

مانا بەتێکرایی:

خوایە من ئەبێ چیم‌و چۆن رێگە بدەم بەخۆم کە بەتۆدا هەڵبڵێم؟ تۆ زۆر لەوە باڵاتری کە سوپاس‌و باسی کارو کردەوەی جوانی تۆ، لە دەست من بێت. هەرگیز نام‌کرێ بەرانبەر بە گەورەییت شتێك بڵێم کە شایانی گەورەیی‌و مەزنایی تۆبێ.

١٠ **مینەت ژخودایی کو بعەبدێ خۆ مەلایێ**
ئیکسیری غەمی عیشق نە دینارو درەم دا

مانای وشەکان:

ئیکسیر: بە تۆزو دەرمانێك دەڵێن کە ئەگەر بەسەر مسی سورەوەبوی داکەی دەبێتە زێڕ؛ **دینارو درەم:** پوڵ‌و پارە.

مانای بەتێکرایی:

منەت بارو سوپاسگوزاری ئەو خودایەم، کە لەباتی پول‌و پارە، ئیکسیری خـەمی ئـەوینی داوە بە مەلای کۆیلەی خۆی.

قصیدەی سێهەم

«مشاطەی حوسن»

۱ **مَشاطەیی حوٚسنا ئەزەل چەنگالی زولفان تاب دا**
دا عشق هل بت پێل بە پێل قەلبیٚ مەپیٚ جەلأبدا
شیاوی باسە کە ئەگونجیٚ ئاخر بەیتەکە «**قەلبی مەپیٚ قولابدا**» یان «**قەلبی مە،لیٚ جەلابدا**» بیٚ؛ کە هەر یەکەیان، واتا یەکی تایبەتی دەگەیەنن

مانای وشە:

مَشاطە: شانەکەر، بوكجوانکەر، رازێنەوە؛ **حوسن:** جوانی؛ **ئەزەل:** هەرەپێشو؛ **چەنگال:** ئاڵقە، چنگال؛ **زولف:** کەزی؛ **تاب:** داویان پێچدان؛ **دا:** هەتا؛ **عشق:** ئەوین؛ **هل‌بت:** بەرزبێتەوە؛ **هل:** مەوج، شـەپوٚل؛ **قەلبیٚمە:** دڵیمە؛ **جەلاب:** کەوی بنە، (ئـەو کەوەی کە راوکەر لە حـەشـاردا دای دەنینەوە و دەخـــوێنیٚو کەوی دیکـە بە دەنگیەوە دێن‌و دە داو دەکەون)؛ **جـەلاب:** جـەلاد (کورد بە میرغەزەبی ســەربڕ دەڵێن). جەلاب، وەك لەو بەیتە فولکولوریەدا هاتوە کە دەڵێ:

دوچاوی مەستت بونە جەلاّبم پیٚ‌یان بفرمو نەدەن عەزابم

خوٚ ئەگەر قولاپیش بیٚ، ئەوە هەر قولاپەکەی خوٚمانەو بەئاسنی سەر گوٚچانی دەڵێن. وێش دەچـیٚ، جُـلاب بیٚو هەر بە مانای قولاپ هاتبیٚ کە ئەمەش لەهجـەیەکی وڵاتی عەرەبە و لە هێندێك جێگـە، بە تایبەتی لە میسرو عراق قاف دەکرێتە جیم. لە باتی قاعد؛ **دەڵێن:** جاعد؛ **پەی:** دوایی.

مانا بەتێکڕایی:

ئـەو رازێنەوەی کە جـوانی هەرە بەرێی رێك‌وپێك دەکرد، یاخـــوٚ جـــوانی رازێنەوە هەر لە روٚژی بناواندا، قولاپە،یان ئـاڵقەی کردە داو یان پێچـی دا تا ئـەوین. وردەوردە وەك شـەپوٚلی لەدوای شـەپوٚل بوٚی سـەرکەویٚ و دەو داوە با دراوە کەویٚو پیٚوە ببیٚ؛ تەواو وەك حکـــایەتی راوکەری بەداو، بەڵام فـەرقـەکە لێرەدایە کە راوکەر کەوی بنەیان داناوە و لێرەدا هەر جـــوانی داوەکە دڵی بەرەو خوٚی کێشاوە و ئەو پەندەی پیٚ داوە.

یاخۆ پێچی ئەو زولفە ئاڵقە ئاڵقەیە دڵی ئێمەی خستوەتە شـوێن جـەلادەوە. یاخـۆ دڵی ئێمەی بەر قولاپ داوە.

٢ حوسنا حەبیبو لوتفی‌یار ئاڤیتە دل عشقا غەدار
لەو سەلب کرژیٚ اختیار ویٚ حوسنیٚ ئەڤ ئیجابدا

مانای وشە:

حوسن: جوانی؛ **حەبیب:** دۆست؛ **لوتف:** ناسکی؛ **ئـاڤیتە:** هاویشـتیە؛ **غەدار:** خـاوەن زۆر و داگیرکەر؛ **سەلب:** زەوت؛ **کر:** کرد؛ **ژیٚ:** لەو؛ **إختیار:** دەسەڵات؛ **ویٚ:** ئـەو؛ **ئیجـابدان:** واویسـتـن؛ **ئیجـابدا:** واهەڵ دەگریٚ.

مانا بەتێکڕایی:

جوانی‌و ناسکی ئەو دڵبەرە، ئەوینی خاوەن زۆرو داگیرکەری خسـتە دڵەوە. جـوانی‌و ناسکـی بونە سەبەب کە عشقی زۆردار، بە دڵم‌بزانیٚو هەرهات هەمو إختیارێکی لە دەست دەرهێنام. ماڵم حەقە ئەو جوانیە کە من ئەیزانم، هەڵ دەگریٚ کە هەر خۆی صاحیب إختیار بیٚ.

٣ من دی سەحەر زلفێن دەمەست هاتن سەما احرام بەست
چون سەجدە یا خالی‌ب قەست لەو حاجبان میحرابدا

مانای وشە:

من‌دی: ئەمن دیتم؛ **سەحەر:** بەربەیان؛ **زلفێن:** دوزلف، بسکی لە هەر دولاوە؛ **هاتن‌سەما:** دەسـتیان بە سەما کردن‌و هاتو چوکرد؛ **چون سەجدەیا:** چونە سەجدە بردن بۆ خـاڵ؛ **بەقـەسـت:** بەنیەت هێنانەوە **لەو:** لە بەرئەوە؛ **حاجب:** برۆ؛ **حاجبان:** دوبرۆ؛ **میحرابدا:** خۆیان بۆ کردن بە میحراب.

مانا بەتێکڕایی:

لە بەرەبەیان‌دا، کە هێشتا نوێژی سبەینە مابو؛ یارم دیت بسکـەکانی دە لەرینەوە و وەکو مەسـت‌و سەرخۆشان تلیان دەداو رادەژان. لە کزەبای بەیانی کە بای بسکـانی پیٚ دەڵێن ـ کەوتنە رەقص و سەماوە. لە ناکاو بو پەرەستنی جوانتر لە خۆیان کەوتە بیرو بەرگی تەوافیان سـازداو نیەتیان هێنا کە لە ناو میحرابی برۆیان‌دا سوژدە بەرنە بەر خاڵی نێوان چاوو ئەبرۆیان.

٤ روح‌و رەوانیٚ من حەبیب دیسا ب تەلبیسا رەقیب
رەنجیدە کر مسکین غەریب تەرکا دلیٚ ئەحبابدا

مانای وشه:

روح‌و رەوان: گیان؛ **حەبیب:** گراوی؛ **تەلبیس:** حیلەو فەندو فێڵو گزی؛ **رەقیب:** چاو چنۆكو شوفار. **رەنجیدە:** دڵشکاو؛ میسکین: هەژار؛ **غەریب:** ئاوارە؛ **ئەحباب:** دۆستان.

مانا بەتێکڕایی:

ئەم یارە خۆشەویستەکە مایەی گیانو ژیانمە، ئەوا دیسانەوە لە زمان شڕیو گزیکاری شوفارو چاوچنۆکانەوە، دڵی یارانی بە جێهێشتو هەژارو ئاوارەکانی دڵ شکستەکرد.

٥ مەحبوبو رەیحان پڕ گولاڤ کەر کرل من جەرگو هەناڤ
زەهرا هەلاهل بودە ناڤ لەو ساقی ئەو جوللاب دا

مانای وشه:

مەحبوب: خۆشەویست؛ رەیحان: ریحانە؛ **پڕ:** دارماڵ یان زۆر؛ **گولاڤ:** گوڵاو؛ **کەر:** لەت؛ **کەرکر:** لەت لەت کرد؛ **لمن:** لە من؛ **هەناڤ:** دەرون. ئەم بەیتە لە دیوانە چاپ کراوەکان دا، وانوسراوە کە ئێمە نوسیومانە. بەڵام من لام وایە لە باتی رەیحان، **راح** بوبیو بە راحێن کەوتبێتە شێعرەوە. راح‌بە بادە ئەڵێنو راحێن جەمعە. واتا شەرابەکانی. چونکە وا ماناکەی رێكو لەبارتر دێتەوە؛ **زەهر:** ژەهر؛ **هەلاهیل:** سەمێکی زۆر بە قەوەتە. گوایە شیرەی گیایەکی کوشندەیە؛ **ناڤ:** ناو؛ **ساقی:** مەیگێڕ، ئاودێر؛ **جوللاب:** گوڵاوێکە کە بە شەکر یان هەنگوین شیرین کرابێ.

مانا بەتێکڕایی:

یار کەوا دەمێ ئێمەی بە جێ هێشت، کەوتینە حاڵێکەوە کە شەرابی پڕ گوڵاویش، وەختێ مەیگێڕ بۆی تێکردین لە باتی ئەوە پێی وەکەیف بێین، لێمان بو بە ژەهر و دەت گوت ژەهری هەلاهل دەخۆینەوە. هەر خواردمانەوە، جەرگو هەناومان لەتو پەت بو.

٦ وان دەستو زەندو ساعدان مەی دانە شیخو زاهدان
مەستی ب چەشمی شاهدان ئەو نیرگزا سیراب دا

مانای وشه:

وان: ئەوان؛ **زەندو ساعد:** قوڵو باسك؛ **شیخ:** پیری تەریقەت؛ زاهید: سۆفی تەرکە دنیا؛ **مەستی:** سەرخۆشی؛ **چەشم:** چاو؛ **شاهید:** ئاگادار؛ **نیرگز:** نەرگس؛ **سیراب:** تورت و تێراو

مانا بەتێکرایی:

ئەو مەچەكو باسکە ناسکانە، کە یار مەی پێ ئەدا بە شیخو سۆفیان تامەست بن؛ ئاگاداران و

دڵوشیاران، هەرلە رێگەی چاوەوە مەست بون‌و دیتنی چاوی مەستی یار ـ کە وەك نێرگزی تێراوە ـ هوشی لێ‌ساندن.

٧ میسکێ رەشاندی ئەز دەبێم وان نوقتەیان هن بونە کێم
لێ خەتی رەیحانی ل دیم کاتب ژنو ئیعراب دا

مانای وشە:

میسك: موشك، ئەو بونە خوشەی لە ناوکی جورە ئاسکێك پەیدا دەبێ؛ **رەشاندی:** پرژاندی؛ **ئەز:** من؛ **دبێم:** دەبێژم، دەڵێم؛ **وان نوقتەیان:** ئەو نوختانە؛ **دیم:** رومەت‌و روخسار؛ **کاتب:** نوسەر؛ **إعراب:** سەرو بور بو کردن، یان راست کردنەوەی هەڵە.

مانا بەتیکرایی:

هەرچەندی بیر لە نەقش‌و نیگارو جوانی‌و لەباری ئەو رومەت‌و روخسارە نازدارە دەکەمەوە، دەکەومە سەر ئەو بیرو خەیاڵەوە کە دەڵێم. واوێدەچێ لەپێشدا هاتبن بو ئەوە سپیاییە ساکارەکەی بنەخشێنن، میشکی رەشیان لێ‌پرژاندوە، تابینە ئەو خاڵەرەشە بون‌خوشانە. لەپاشان کە روانراوە خاڵەکانیان بەکەم زانیوەو ویستویانە نەخش‌و نیگارەکە تەیارتر بێ‌و دیمەن رێك‌و لەبارتر خوی بنوێنێ. نوسەر کەمەبەستی قەڵەم‌وەشێنی هەوەڵە، هاتوە بەخەتی ریحانی کەمایەسی خاڵانی لەبەین بردوەو ئێستا ئەم خەتە ریحانیە کە لەو روخسارەدایە، دەگەڵ خاڵە رەشەکان رێك کەوتونەوەو، روخساری یار لەوپەری جوانی‌دایەو هیچ هەڵەو کەمایەسی تێدا بەرچاو نایە.

٨ نازك قەدا نورین بەشەر ئەو بو لمن نەقشی بەصەر
دینا خەیالی هەر سەحەر ناڤ دیدەیی بێ خواب دا

مانای وشە:

نازك‌قەد: بەژن باریك، بەژن زراو؛ **نورین:** نورانی، شەفاف؛ **بەشەر:** پێست، (یان بنیادەم)؛ **ئەو بو لمن:** ئەو لەمن بوەبە؛ **نەقش:** نەخش؛ **بەصەر:** چاو؛ **دین:** دیتن؛ **دینا:** دەیهێنا؛ **سەحەر:** بەیانی؛ **ناڤ:** ناو؛ **دیدە:** چاو؛ **بیخواب:** خەوزڕاو.

مانا بەتێکڕایی:

ئەو پێست شەفافە (یان ئەو بەشەرە بەژن باریکە) لێم بوتە نەقشی چاوم. وەك بیبیلەی چاومی لێ‌هاتوە. هەمو بەیانیان هەر خەیاڵی ئەو دێتە بەرچاوی لەخەو توراومەوە.

٩ ئەو تلَی‌یێن نازك رەقیق، پُردامە فینجانا عەقیق
ئەو بادەیا نورین رەحیق مینئەت بـمن وەهّابدا

مانای وشە:

تلَی: قامك؛ **نازك:** ناسك؛ **رەقیق:** باریك؛ **پرّ:** زۆر (یان دارمالّ)؛ **فنجان:** پیالّە؛ **عەقیق:** یاقیق، بەردیكی بەقیمەتەو شاعیران شەرابیان پیّ تشبیە كردوە؛ **بادە:** شەراب؛ **نورین:** نورانی، شەفاف؛ **رّەحیق:** خالص‌و بیّخلّتەو بوّن خوّش؛ **مینئەت:** منە؛ **وهّاب:** زۆر دەهندەو بەبەخشش.

مانا بەتیّكرایی:

یار بەو قامكە ناسك‌و باریك‌و لەبارو شوشانەی خوّی زوّر فنجانی لەشەرابی روّشنی بیّخلّتەو صاف‌و بوّن‌خوّش، دەرخوارد دام. زوّر منەكارو منەتبارم كە ئەو بەخشندە دەست بلّاوەم دەست كەوتوە.

١٠ دا خەف نەبت بەژنافەری مەی هاتە شەهكاسا سُری
مینئەت كو ئیروّ دیم دوری دیسا شەرابا نابدا

مانای وشە:

دا: هەتا؛ **خەف:** نادیاری؛ **نەبت:** نەبیّت؛ **بەژ نافەری:** بەژن‌و بالّای بەلەنجەو لار؛ **شەهكاسە:** شاكاشی؛ **سُر:** رّاز و نهیّنی؛ **ئیروّ:** ئەمروّ؛ **دیم‌دور:** روخسار بەویّنەی مرواری؛ **دیسا:**دوبارە؛ **ناب:** خالص؛

مانا بەتیّكرّایی:

بوّئەوە بەژن زراوی بەلەنجەولار هەر لەبەر چاومان بیّو خوّمان لیّ نەدیو نەكات؛ بادەی داینیّو مەی رژایە ناو هەناوەوەو خوّی گەیاندە دلّەوە كەدلّ وەك شاكاشی رازو نیازان وایە، یان ئەودلّەی كە دەفری رّازداری خودایە. منەتبارم كەوا ئەمروّ ئەو روخسار وەك دورّە، دیسانەوە شەرابی بیّخلّتەی داینیّ.

١١ مەی هاتە فینجانا صەدەف كەس دیّ ڤەخوّت ئیروّ بـخەف
ساقی ب چەنگ‌و نای‌و دەف فەرفوری‌یا مەهتاب دا

مانای وشە:

مەی: بادە؛ **هاتە:** چوە ناو؛ **فینجان:** دەفر؛ **صەدەف:** گویّ ماسیلكە، جیّگەی مرواری؛ **دیّ:** دەبیّ؛ **ڤەخوّت:** بخواتەوە؛ **ئیروّ:** ئەمروّ؛ **بخەف:** بەدزی؛ **ساقی:** مەیگیّرّ؛ **چەنگ:** ئامرازیّكی موسیقیە؛ **نای:** بلوێر؛ **دەف:** دەفە؛ **فەرفوری:** پیالّەی چینی؛ **مەهتاب:** مانگەشەو، تریّفە.

مانا بەتێکڕایی:

ئەوا شەراب کرایە ناو دەفری صەدەفینەوە. کەسی وا هەیە ئەمڕۆ بە دزی بخواتەوە؟ نەخێر نیە. چە وەختی خۆ شاردنەوەیە؟ ئەوا مەیگێر دەگەڵ آوازەو دەنگی چەنگو دەفەو بلوێر، پیاڵەی چینی پڕلەشەراب دەگێرێ کە شەرابەکە لەرەنگی ترێفەی مانگە.

١٢ **عیدەو حبیبێ نەذرە لێ یان دێ بقوربان بێ مەلێ**
یارەب ببینم رۆژ هِلِێ سکّین ددەست قەصّاب دا

مانای وشە:

عید: جەژن؛ **حەبیب:** دۆست؛ **نەزرە لێ:** نەزری لەخۆگرتوە؛ **یان:** یعنی؛ **دێ:** دەبێ؛ **ب قـوربان بێ:** بە قوربانی بێ، ببێتە قوربانی بۆئەو؛ **مەلێ:** مەلا؛ **یارەب:** ئەی خوایە؛ **سکّین:** چەقۆ؛ **ددەست:** دەدەستی.

مانا بەتێکڕایی:

ئەوا جێژنەو یار لەخۆی گرتوە، قوربانی بکاو مەلای هەڵبژاردوە کە بیکاتە قـوربانی. هەی خـوایە دەی ببینم رۆژ هەڵبێو چەقۆی لەناو دەستی قەصابدا ببینمو ئەو هەلە پیرۆزەم لەکیس نەچـێ. جا چە لەوە خۆشترە ببمە بەڵا گەردانیِ باڵای ئەو نازدارە.

قصیدەی چوارەم

موغ بەچەپێن مەی فرۆش

بۆ ئەوە کە لە پوختەی مەبەستی جزیری لەم قەسیدە چوارەمەی تێ بگەین، پێ ویستی‌مان بە کورتە پێشەکیەك هەیە. ئەویش ئەمەیە:

صوّفیایەتی، یا وەك لە ئێراندا باوە و پێی ئەڵێن فەلسەفەی عیرفان؛ چەندین دەرەجەو پلەی هەیە. کە یەکێك لەوانە خۆ گوم کردن‌و دەگەڵ خوا تێکەڵ بونە. صوفی گەیشتۆتە حاڵەتێك کە جگە لەخودا، هیچ شتێکی وەبەرچاو نەهاتوە. هەر ئافەریدەیەك کە هاتۆتە بەرچاوی، بە تیشك دانەوەی ئاوێنەی نوری خوای داناوەو بەلایەوە سێبەرێکە ئەو دەیبینیّ‌و ماك‌و بنچینەکە، کەوانە کردنی ذاتی ئافەریننده‌یە. جا بەم قۆناغە گوتراوە: «مەنزڵگەی فنافی‌اللهی». واتا: توانەوە لە خوادا. هەر ئەم اصطلاحە بە «وحدت مطلق»یش ناو براوە. جا ئەو صوّفیە، کە گەیشتۆتە ئەم پلە بەرزە، هەرچیەکی دیوەو هەرچی بە دڵیا تێ‌پەڕیوە. هەر بەخودای زانیوەو من‌من‌و تۆتۆیی‌و خۆم‌و خۆیی لەنێوان‌دا نەماوە. واتا: ئەگەر هێندێك لەو صوّفیانە وەك حوسێنی کوری مەنصوری هەلاج، سەید ئەحمەدی روفاعی، بایەزیدی بەستامی‌و زۆری تریش کە لەم وتارەدا ناگونجیّ هەموویان ناوبەرین لەکوّڕی جەزم بون‌دا گوتویانە من خودام! مەبەستیان کفرکردن نەبوە، ئەوانە خۆیان بەتنۆکێك دیوە لەناو دەریایەکی بیّ پەی‌و بیّ سەروبن‌و ئەو تنۆکەش هەر پاژێك لەو دەریایەیەو ئەگەر گوتویەتی «من دەریام»، راستی گوتوە. تنۆك لەناو دەریادا دەتوانیّ بڵیّ دەریام. پاژ دەتوانیّ خۆی بەناوی گش ناوبنیّ‌و هەرکاتیّ جزء خۆی بەناوی کل بناسێنیّ عەیبی لیّ ناگیریّ. جا ئەوصوّفیە کە بە پەیژەی خواناسین‌دا، ئەوەندە سەردەکەوت کە پای ئەنایە سەرپلەی تێکەڵاوی لەگەڵ خوادا؛ نەك هەرخۆی بەخوا دەهاتە بەرچاو بگرە هەرچێکی ئەیدیت، خوای تیا بەدی ئەکرد.

شیخ سعدی لەم بارەوە دەڵێ:

موحّد همان بیند اندر اَبِل که در خوبرویان چین و چگل

یانی کابرا کە دەگاتە پایەی ئیمان بە وحدتی مطلق، چە بروانێتە بیچمی ناقوڵای وشترو چە بڕوانێتە بەژن‌و باڵای ڕێکی لاوچاکان‌و ڕوپاکانەوە جگە لە تیشك‌و ڕۆشناکی خوا هیچ نابینی‌و جگە لەخوا بە بەرچاوو دڵی‌ئەو اتایە.

جا ئەگەر شیخ ئەحمەدی جزیری خۆمان، وشتری پی‌جوان نەبوە، یاخۆ لەو شاخو بەردو چڕو هەردەی جزیری بۆتان، وشترێك نەبوە کە سەرنجی ڕابکێشی! بەدیمەنی شوخ‌و شەنگی سەلمای کیژی میرەوە، گرتویەو نوری‌خوا لەگۆشەی چاوی مەستی سەلماوە خۆی نیشانداوەو بەرەو خۆی کێشاوەو حاڵەتی جەذمەی پی‌داوەو خۆی لەکۆڕی بەزمی مەیگێڕاندا دیوە، کە دەستی بەزەیی خوا پڕی پی‌داکردوەو بردویەو لەبارەگای بەرزی خۆیا جێگەی بۆ کردوەتەوەو تنۆك لە دەریای ماك‌و بنچینەدا تواوەتەوەو بوتەوە بە تنۆکە ئاوەکەی هەمان سەرچاوەکە. جا ئێستا کە ئەم پێشەکیەمان بەسەرچڵی پێشکەش‌کرد، ڕەنگە هاسان‌تر لەم قەسیدە بگەین. دادەی با بزانین ئەڵێ چی؟

١ **موغ بەچەیین مەیفرۆش هەر سەحەریٚ تێن سەما**
بادە خوران نۆش نۆش مانە لدۆریٚ جەما

مانای وشەکان:

موغ: مەلای زەردەشتی؛ **بەچە:** منداڵۆکە؛ بەڵام «موغبەچە» بەتێکڕایی بەو مناڵە دەمڕوتانەیان **گوتوە** کە مەیگێڕی مەیخانەکان بون؛ **مەی‌فروش:** مەیخانەچی؛ **هەرسەحەری:** هەر بەیانیەك یان (هەموبەیانی یەك)؛ **تێن:** دێن؛ **سەما:** هەڵپەڕکی‌و دیلان؛ **بادەخوران:** شەراب فڕکەران؛ **نوش‌نوش:** دەگەڵ خواردنەوەی پیاڵە بەدوی پیاڵەدا ـ یان (بەگوتنی نۆشت بی‌نۆشت‌بیٚ)؛ **مانە:** ماون؛ **لدۆریٚ:** لەدەورە؛ **جەما:** کۆمەڵ.

مانا بەتێکڕایی:

شەرابخۆرانی زۆر لەزەبر،شەوو ڕۆژ لە مەیخانەدا بەسەر دەبەن‌و ئەوەندە لە جۆشن کە لە بەرە بەیانانیشدا بەزم‌و ئاهەنگ سستی‌و کزی بەسەرا نایە! جا لە بەرەبەیاندا، کاتیٚ ئەو مەیگێڕە لوس‌و سادانە لەناو کۆڕی سەرخۆشاندا سورٚ ئەدەن‌و بەزم گەرمە. شەرابخۆرانی هاودەم‌و هام‌پیاڵەش پتر گەرم دادێن‌و پیاڵە بەشوێن پیاڵەدا، شەراب فڕدەکەن‌و بانگاوازی «نۆشت‌بیٚ نۆشت‌بیٚ» لەو ناوەدا، دەنگ ئەداتەوەو بەتێکڕایی‌لە دەوری سەماو ڕەقصی ئەو مەیگێڕە لوس‌و پوسانە، کۆ دەبنەوەو تی‌یان ڕائەمێنن.

٢ **هن گولی بو عەنبەرن هِن دشیرین ئەسمەرن**
هن گوهەری دانەیین میثلی سوهەیلی سەما

ماناى وشەكان:

هن: هێندێك؛ **گول:** گوڵ؛ **بو:** بۆن‌وبەرامە؛ **عەنبەر:** شتێكی زۆر بۆن خۆشە كە لەناو ورگی جۆرە ماسیەكدا دەس دەكەوێ؛ **گوهەر:** گەوهەر؛ **دانە:** یێوێنە؛ **مثل:** وەكو؛ **سوهەیل:** ئەستێرەی سیوەیل؛ **سەما:** عاسمان.

مانا بەتێكڕایی:

ئەو منداڵە لوسە مەیگێرانە، هێندێكیان گوڵن‌و بەرامەی عەنبەریان هەیە. هێندێكیان گەنمرەنگی دڵكێشن. هێندێك وەك گەوهەری تاقانەوان‌و بەوێنەی ئەستێرە سیوەیلەكەی عاسمان، تیشك ئەدەنەوە.

٣ هن زەری‌نە پڕ سوڕن سەرب پەرن دیم دورن
من كو دچەرخێ وەدی صەبرو قەرارم نەما

ماناى وشەكان:

زەری: سەوزە رەنگ؛ **پڕ:** زۆر،یان (تژە)؛ **سوڕ:** دڵكێشی‌و جاذبێت؛ **سەرب‌پەرن:** پەڕیان لەسەریان داوە ـ یان (سەرب پۆرن. كاكۆڵیان هەیە)؛ **دیم:** ڕوومەت‌و دەموچاو؛ **دوڕ:** مرواری درشت؛ **كو:** كە؛ **چەرخ:** كۆزوكوڕ؛ **وە:** وەها؛ **دی:** دیت.

مانا بەتێكڕایی:

هێندێكیش لەو مەیگێرانە سەوزە لە رەنگ‌و خوێن‌شیرین‌و دڵكێشن. كاكۆڵیان هەیە. یاخۆ: پەڕیان لەسەریان داوە بۆجوانی، دەمو چاوو روخساریان، وەك مرواری درشت، صاف‌و ڕوناكە. كاتێ من لەكۆڕی بەزمدا ئەو دیمەنەم، بەرچاو كەوت؛ ئیتر بەجارێك آرامو ئۆقرەم لێ هەڵگیرا.

٤ صەبرو قەرارم كوبر جان‌و جگەر هور دكِر
ظولمی وەرەنگ كی دكِر جان دبرو دل تەبا.

ماناى وشە:

صەبرو قەرار: ئۆقرەو ئارام؛ **كو:** كە؛ **بر:** بردی؛ **جان:** هم لەش هەروح؛ **جگەر:** جەرگ؛ **هور:** ورد؛ **دكِر:** دەكرد؛ **دبر:** دەبرد؛ **تەبا:** دەگەڵ.

مانا بەتێكڕایی:

دیسان مەلا، بای‌داوەتەوە سەر ئەو باوەڕە كە باسی‌كرا. بەڵام لێرەدا، جارێ چوارچێوەیەكی

ئامانەتی بۆ دروست کردوە. ئەم دیمەنە جــوانەی رەقص‌و ســەمای ئــەو مەیگێڕە خــونچیلەو خوێن‌شیرینانەی بە تیشکێکی جوانی سەلما، داناوەکە خودی سەلماو جوانیەکەش، هەر پاژێکـن لە دەریای نوری خواو لێرەدا هەمو جوانیەکان، لەوسەرچاوەدا بەدی ئـەکرێن. جـا ئـەفــەرموێ: کاتێ من ئارام‌و صەبرم لەدەست دەرچو کە دیارە سەلما بە تاڵانی بردبو. بەوەندەشـەوە نەوەسـتا، گیان‌و جەرگیشمی هەنجنی. ئـاخر بابەبڕوانن کێ تائێسـتا ناهەقـی وای کردوە، کە گیان بەرێ‌و دڵیشی لەگەڵ بەرێ‌و هیچ بۆتاڵان کراوەکە نەهێڵێتەوە؟!

مەلا تائێرە دێت‌و گورجێ هۆشی خــواناسینەکەی لەم بێهــۆش بونەدا وشــیار ئــەبێتەوەو بەرپەرچی قسەکەی خۆی ئەداتەوەو ئەڵێ: ماڵ وێران، ئەم من‌من‌و تۆتۆیەت لەچـی‌یە؟ تۆچـی، تاگیان‌و دڵێکـت هەبێ‌و یار ببیا؟ هەرچـی هەیەونیە، هەر خــۆیەتی: گیان‌و دڵێك کوا من بڵێم هی‌منە؟ هەر خۆیەتی کەگیان‌و دڵە. ئەفەرموێ:

٥ جان‌و دلێ من ئەوە حور وەشێ من ئەوە
پادشەهێ من ئەوە ئەز لـ‌دەرێ‌وی گەدا

مانای وشە:

حور: حۆری، جوان چاکی چـاوڕەش؛ **وەش:** ئـاسایی؛ **ئـەز:** من؛ **لە دەرێ‌وی:** لەدەرگای ئــەو؛ **گەدا:** پارسەك‌و سواڵکەر.

مانا بەتێکڕایی:

گیان‌و دڵی من ئەوە. رەنگ حۆریەکەی من هەر خۆیەتی. پاتشـای من هەر ئـەوە. من لەدەرگای ئەوا، گەدایەکی ڕوت‌و هەناسە ساردم

٦ یارێ کودی ئەم گەدا دەست بـدەستێ مەدا
ئەم بـسەمایێ برین رەقص‌و سەما ژێ وەما (یان ـ سەماژی وەما)

مانای وشە:

یارێ: یارەکە؛ **کودی:** کاتێ‌دیتی؛ **ئـەم:** ئێمە؛ **مە:** ئێمە؛ **سـەما:** عاســمان،یان رەقص؛ **برین:** بردین؛ **رەقص‌و سـەما:** هەڵپەرکی‌و بەزم، یان ـ هەڵپەرکی‌و عاســمان؛ **ژێ:** لەو؛ **ژی:** یش؛ **وەما:** هەروەهاما، یان ـ بەجێ‌ما.

مانا بەتێکڕایی:

تا پێم‌وابو من منم‌و گیان‌و دڵێکم هەیە کە بە تاڵان براوەو رۆژێك لەرۆژان، خـاوەنی شـتێك بوم.

ئەوا سەرگەردان‌و بیٚدەرەتان مابومەوە. بەڵام کە لە جەرگەی بیٚهۆشی‌دا هۆشم هاتە بەرو تیٚگەیشتم کە نەمن هەمو نەجەرگ‌و هەناوو گیان هی‌من‌بوەو من جگەلە گەدایەکی هەناسە ساردی لەبەر ئاستانەی یار کەوتو، شتیٚك‌نیم‌و هەموشت هەر خۆیەتی. ئەوسا یار کەدیتی من‌بە گەدایی خۆم زانیوە، بەزەیی بزوت‌و دەستی خستە ناو دەستمەوەو منی بردە ناو کۆڕی بەزمەکەوەو بە چونی منی گەدا رەقص‌و ئاهەنگ هیچ‌تیٚك نەچو. لەپیٚشدا چۆن‌بو، هەروەك خۆی‌ما.

یان ئەڵیٚ: دەستی خستە ناو دەستم‌و منی بەرز کردەومو بەرەوژوری بردم‌و گەیاندمیە جیٚگایەك‌و پلەیەك لەقەدرو عیزەت، کە سەهلە رەقص‌و بەزمی سەر عەرز؛ عاسمانیش لەوپلەیە بەجیٚماو نەوی‌تر خۆی دەنواند. واتا بەقەولی سعدی:

مرۆ دەگاتە شوێنیٚك مەگین خودا لەویٚ بیٚ

بنۆڕ چپایە بەرزیت هەر هیٚندەیە خودا نی

٧ گۆتە مە دوڕ دانەیی ئەم ژتەوو تو ژمەیی
لەوب حەقیقەت یەکین مەسئلە بیٚشوبهە ما

مانای وشە:

گۆتەمە: بەئیٚمەی‌گوت؛ **دوڕدانە:** دوڕی ئاقـانەوبیٚوێنە؛ **ئـەم ژتە:** ئیٚمە لەتۆ؛ **تو ژمەیی:** تۆ لەئیٚمەی؛ **لەو:** بۆیە؛ **بـحەقیقەت:** لەراستی‌دا؛ **مەسئەلە:** مەسەلەکە؛ **بیٚشوبهەما:** بیٚ گومان‌و رۆشن بووە.

مانا بەتیٚکڕایی:

ئـەو گەوهەرە ئاقـانەو بیٚچـونە، بە ئیٚمەی گوت: ئیٚمە لەتۆین‌و تۆ لە ئیٚمەی. هەر بۆیە ئـەگەر راسـت بیر بکـەیەوە ئـەزانی کەئیٚمە یەکیٚکین‌و من‌وتۆییەك لەگۆڕی‌دا نیە. ئیتر مەسئلەلەکە لەلای‌من تەواو رۆشن بووەو هیچ گومان‌و دودڵیم نەما.

٨ دامە بـدەستی سری جاما ژرەنگیٚ دوری
جەذبە گەها جان‌و دل پر شەو شاندن هەما

مانای وشە:

دامە: دای بەئیٚمە؛ **بـدەستی سـری:** بە دەسـتیٚکی نادیاری؛ **جـاما:** پیاڵەی؛ **ژرەنگـی:** بەوێنەی؛ **دوڕ:** مرواری درشت؛ **جەذبە:** حاڵەت لیٚهاتن؛ **گەها:** گەیشـت؛ **پر:** گەلیٚك، یەکجـار زۆر؛ **شـەوشـاندن:** شیٚواندنی؛ **هەما:** هەروەها، بەبیٚئەوە خۆم ئاگا بکەم.

مانا بەتێکڕایی:

یار کەمنی گەیاندە بەزمی بارەگای خۆی و تێی گەیاندم کە هیچ فەرق‌و جیاوازیەك لە نێوان‌دا نیەو پەردەی گومان‌و دودڵی منی لەنێوان لابردو باشی تێگەیشتم مەسەلە چیە؛ ئەوسا بە دەستی نادیاری لەمن‌را - یاخۆ بە دەستی پڕلە جاذیبێتی خۆی پیاڵەیێکی دایە دەستم، کە تەواو وەك‌مرواری ئەینواند. هەرکە پیاڵە گەیشتە دەستم جەذبە خۆی گەیاندمی‌و بەیەکجاری گیان‌و دڵمی آڵۆزو پەرێشان کردو ناشتوانم هۆی هاتنی ئەو حاڵەتە بەیان‌کەم.

٩ بادە مەنۆشی ژدەست چومە ژخۆ مامە مەست
قەطرە بەبەحرێ گها بەحر بعەینی خۆما

مانای وشە:

بادە: شەراو؛ **مەنوشی:** ئێمە خواردمانەوە؛ **ژ دەست:** لە دەست؛ **چومە ژخۆ:** لەخۆ چوم، بورامەوە؛ **مامە مەست:** بەمەستی مامەوە؛ **قەطرە:** تنۆك، دڵۆپ؛ **بەحر:** دەریا؛ **گها:** گەیشت؛ **عەینی‌خۆ:** هەروەك خۆی.

مانا بەتێکڕایی:

بادەمان لەدەستی ئەو گەوهەرە تاقانەیە وەرگرت‌و خواردمانەوە، دڵم بورایەوەو کەوتمە سەرخۆشیەکی بێ‌برانەوە. واتا: تنۆکە ئاو، گەیشتەوە دەریاو دەریاش هەروەکوخۆی ما. بەمن هیچ زیادو کەمی نەکرد و بە لێڵایی من لێڵ نەبو. دەپێشدا هەر پاژێك لە دەریا بوم‌و ئێستاش دەگەڵ دەریادا تێکەڵ بومەوەو دەریا منەو من دەریام.

١٠ گوش بەعامی مەدە تەرکی مودامێ مەدە
اكثرهُمْ فیْ غَمیٰ اغلَبُهُمْ فیْ عَمٰا

مانای وشە:

گوش: گوێ؛ **عامی:** خەڵکی ڕەمەکی؛ **مودام،**یان - **مەدام:** شەراب؛ **أكْثَرُهُم:** زوربەیان؛ **فی:** لەناو؛ **غمی:** بێهوشی؛ **اغلَبُهُم:** غالبەیان؛ **عَمٰا:** کوێری؛

مانا بەتێکڕایی:

مەلای جزیری دوای ئەوە کەخۆی لەو پلە بەرزەیەی خواناسین‌دا دیتوەو کورد گوتەنی: کەڵەشێری خۆی‌بە لەپەوە لێ‌ناوە، ئاوڕێك وەسەر خەڵك دەداتەوەوئامۆژگاری ڕێڕەوانی تەریقەت دەکا، کە نەچن گوێ بدەنە ئەو خەڵکە ڕەمەکیە کە لایان وایەئافەریدە لە خوا جیایەو بە من‌من

خۆیان هەڵدەمسێنن‌و ریزەوانی ڕاستە قینەیان، بەرتەوس‌و پلار داوەو ناوو نیرتکەی کفرو لەرێگە لادانیان پێوە دەلکێنن.

دەڵێ: نەکەی دەغیلەگوێ لەو ئـاپۆرە نەزانانە بگـری‌و تەرکی بادە نۆشـــیەکەی بەزمی ئێمە بکەی. ئەوانەی ئـــەو لۆمەو لەقـــەمانە هەڵدەبەســـتن، زوربەیان تۆزقـــاڵێك هۆش‌و بیریان‌نیەو غاڵبەیان هەر تەواو کوێرو کوترن‌و رەش‌و سپی لێك ناکەنەوە.

١١ **حەرف ژیەك بونە فەصل گەر ببەری وان بـ‌ئەصل**
حەرف دبت یەك خەتەك خەت کونەما نوقطە ما

مانا بەتێکڕایی:

ئـەم مەوجـوداتەی کە هەیەو هەبوەو دەبێ؛ هەموی لەیەك نوختەی ســەرەتاییەوە پەیدایە. نوختەی سەرەتایی (واتا نوقطەی مبدأ)، ئـەزەلی‌یەو ئـەبەدی‌یە، هەربوەو هەر دەبی‌و گۆڕانیکـی بەسەردا نایەو. ناسوی‌و لەبەین ناچێ. جـا لەو نوختە ســەرەتاییەوە، هێڵ‌و خـەت کشـاوەو هێڵ‌و خەتیش پارچـە پارچـە کراوەو پیتی لێ پەیدا بوەو ئـەو پیتانە بونەتە درۆشـمی هەمو مەوجـوداتی جوراوجۆرو هەمەڕەنگە. ئێمە ئەگەر بێتو ئەوانە بەرینەوە ســەر عەصـڵ‌و ماك؛ پیتەکان دەبنەوە بە هێڵ‌و ئەگەر بە بناوانی هێڵەکەدا برۆین، توشی نوختەو خـاڵی ســـەرەتایی دەبین. ئــەگەر ئـــەو خەتەش کە پیتەکانی لێ پێك هاتوە نەمێنێ، ئـــەو خـــاڵە ســـەرەتاییە هەر وەك خـــۆیەتی‌و هەر لەجێگـەی خـۆیەتی‌و دوبارە دەتوانێ ببێتە ماکی خـــەت‌و خـــەت ببێتە رەگەزی پیت‌و پیت دوبارە بەشکڵی جیاواز خۆبنوێنن.

جا کەوابو، بۆ کەسێکی کە بەسەر راستی‌دا بکەوی‌و باشـی لێك‌بداتەوە؛ ئـەوی حـەسابی بۆ دەکری‌و ئەوی لەڕاستی‌دا ماکی هەمو پیت‌و خەتێکە. ئەو نوقطە ئـەزەلی‌و ئـەبەدیەیەو چیتر نیە. واتا وحدت مطلقە و جگە لە خوا شتێکی‌تر حەساوی بۆ ناکرێ.

١٢ **وحدەتی موطلەق مەلا نورە دقەلبان جەلا**
زۆر دقێ مەسئەلێ ئەهلی دلان شوبهە ما

مانای وشە:

حەرف: پیت؛ **ژیەك:** لەیەکتر؛ **بونەفەصل:** جـوێ بونەوە؛ **گەر ببەری:** ئـەگەر بەریەوە؛ **وان:** ئـەوان؛ **بـ‌ئەصل:** بۆ سەرماك‌و بنچینە؛ **دبت:** دەبێتە؛ **یەك خەتەك:** تاکە خەتێك؛ **کو نەما:** ئەگەرنەما؛ **نوقطەما:** نوقطە ماوە.

ماناى وشه:

وحدت: یەکایەتی؛ **موطلق:** بێ بەندو چەندو چون؛ **جەلا:** مشتو ماڵ، یان ـ سورمە؛ **زۆر:** گەلێك؛ **دقـیـ مەسئەلێ:** دەو مەسئەلەیەدا؛ **شوبهە:** گومانو دودڵی.

مانا بەتێکرایی:

ایمانو باوەڕی بەو یەکیەتی بێ چـەندو چـونو بەندو بارە هۆمەلا! تێشکێکـە دڵان مشـــتو ماڵ دەکات. یان نورێکە هەر وەك سورمە، چـــاو ڕۆن دەکاتەوەو خشــــتو خـــاڵی لێ لادەدا. ئـــەو باوەڕەش، دڵی ڕێبڕەوانی راستی ڕۆن دەکاتەوەو پڕوپوشی پڕوپوچی لێ رادەماڵێ.

بەڵام، بەو دەرەجەی ایمانو باوەڕی گەیشتنە، هەروا کارێکی سوكو هاسان نیەو زۆری دەوێ تا ڕێبواری ڕێگەی خواناسین دەیگاتێ. بەشێکی زۆرو زەبەندە لە ئەهلی دڵو ڕێبڕەوانی تەریقـەت، هێشتا نەگەیشتونە سەر راستەرێگەو لە بیابانی دودڵیو گوماندا سەرگەردانن.

قصیدەی پێنجەم

«غەم و شادی»

١ چین‌چین کرن زولفێن سیا کەسك ئەتلەسی دیبا قەبا
ایدی نیشان نابن خویا تێکەل کرن لازم صەبا

مانای وشەکان:

چین: گنج؛ **کرن:** کردن؛ **زولفێن:** زولفان؛ **سیا:** رەش؛ **کەسك:** سەوز؛ **ئەتلەس:** نەوعێك پارچە؛ **دیبا:** حەریر؛ **قەبا:** کەوا؛ **ایدی:** ئیتر؛ **نیشان:** خاڵ؛ **خویا:** ئاشکرا؛ **صەبا:** شنەبای بەیانی.

مانا بەتێکڕایی:

ئەو یارە جوانە، سەوزە پۆشەی کەوا حەریرە، ئەوەندەی ئەو زولفە رەشانە گنج‌گنج کرد کە بونەتە لەمپەری دیمەنی خاڵی روخساری، لێشم ڕونە ئەوە کاری شنەی بەیانە کە ئەو بسکە لولانەی تێکەڵ کردون‌و بەسەر روخساری یاری دارژتون‌و ئێمەی لە دیتنی خاڵان بێ‌بەش کردوە.

جامن وەنەبێ بوختان بەبای بەیان بکەم:

٢ من دی صبا دایی سەحەر ماداری بەدرێ کر دوکەر
قەوس‌و قەزەح ژێ هاتەدەر دیسا بەزولفانرا تەبا

مانای وشە:

من دی: من دیتم؛ **صەبا:** سروە؛ **دایی‌سەحەر:** شەوەکی لێی‌دا؛ **مادار:** دەورەو خرایی؛ **بەدر:** مانگی چاردە؛ **کر:** کرد؛ **دوکەر:** دولەت؛ **قەوس‌و قەزەح:** کوڵکە زێڕینە، **ژێ:** لەو؛ **دیسا:** دیسان، یان ـ دایسا؛ **بە زولفانرا:** بە زولفانەوە؛ **تەبا:** دەگەڵ.

مانا بەتێکرایی:

من بەچاوی خۆم دیتم لە بەرەبەیاندا، بای بسکان، ئەو بسکە ڕەشانەی هەژاندو خستیەسەر ڕوخساری یارو وەك ئەوەم هاتە بەرچاو، کە مانگی چاردەی کردبێتە دو لەتەوە. هەر ئەو شنەبایە کە لەهاتن‌دا، بۆ جاروبارەیەك کەمێك لەو بسکانەی سەر ڕوخساری کە دەلەراندەوە، تیشکی کوڵمی یار جارو بارە لەپەنا زولفانەوە خۆی دەنواندو دیمەنی زەردایی ئەو تیسماڵکە تیشکە دەگەڵ دیمەنی ئەتڵەسی کەسكو حەریری ڕەنگاورەنگی بەرگی‌یار تەواو دیمەنی کوڵکە زێرینەیان هەبو. کە لەپەنا هەورەوە، دیاری ئەدەن‌و نابێ لەبیریشمان بچێ کە بسکەکانی وەك ئەو هەورە وابون کە ڕۆژیان نەدیو کردبو.

شیاوی‌باسە: مەلا لەوشیعرەدا ئیشارە بە موجزاتێکی پێغەمبەر (صلعم) دەکا، کە مانگی کردوەبە دوکوتەوە. واتا لەو دیمەنەدا، موجزەکە دیسان خۆی نیشان داوە؛ بەڵام ئەمجارە لەزولفو ڕوخساری سەلماوە. پیاو وەختێ چاوی بە موجزات دەکەوێ دەبێ صلواة لێداو سەلام‌بڵێ. بۆیە ئەفەرموێ:

٣ ئیرۆ ژمە لبەدرا تەمام عەنبەر فشان بن صەد سەلام
ئەی هُدهُدی شیرین کەلام اهلاً وَسَهلاً مَرحَبا

مانای وشە:

ئیرۆ: ئەمڕۆ؛ **ژمە**: لەئێمە؛ **ل**: لە؛ **بەدر**: مانگی پڕ؛ **تەمام**: تەواو؛ **عەنبەر**: بۆنێکی خۆشە؛ **فشان**: پژێن؛ **هُدهُد**: پەپو؛ **شیرین کەلام**: گفتو لفت خۆش؛ **اهل**: ئاشنا؛ **سەهل**: هاسان‌و ڕوح‌سوك؛ **مرحبا**: جێ‌گوشادە.

مانای بەتێکڕایی:

لە کتێبەکانی ئاینی‌دا هاتوە کە سلێمان پێغەمبەری پادشای جولەکەکان، جگەلە ئادەمیزاد، هەمو جانەوەرێکیش لەدنیادا سەری وەبەرباری هێناوەو لەبەر فەرمانیدا لارەمل وێستاون. ئەویش زمانی دێوو درنجو درندەو پەرندەو چەرندەی وەك زمانەکەی‌خۆی زانیوە. ئەم سلێمانە دڵی چوەتە سەر شاژنی سەبا کە لە حەبەشەی ئێستادا بوە. ئەم دڵ‌داریەش، لەقسەی پەپوێکەوە دەستی داوە کە بۆی گێراوەتەوەو گوتویە: قوربان پاشازادەیەکی مێچکەی زۆرجوانم لەسەبا دیوە کە جگە لە جوانیەکەی هێندەو هێندە زێڕو زێوی هەیەو تەنانەت ئەو تەختەی کە لەسەری دائەنیشێ لەزێڕی خالیسەو ئەگەر ئەوەت دەس کەوێ خەنی دەبی.

سلێمان نەدیتە عاشقی ئەو کیژە بوە کە ناوێ بەڵکیس خانم بوەو هەر پەپوی کردوتە دەڵاڵی نێوان‌و نامەی پێدا ناردوە بۆ بەڵکیس کە مێردی پی‌بکا. پەپو لەو دەڵاڵیەدا سەر کەوتوە، ئەمجار

دیتویانه که هێنانی ئەو کیژە لەم ڕێگە دورەوە زۆر دژوارە؛ چی بکەن چاکە؟ دێوێکی بنیچە جندۆکە، هەستایەپێو گوتی: خەمت نەبێ، بەرلەوە تۆ لەو مەجلیسە هەستی من دەچم تەختو بەڵکیس خانمتبۆ ئەهێنم. پەکێکیتر کە لەو زاناتربو، گوتی: من بەرلەوە چاوت بتروکێنی، ئەو تەختەت بۆ ئەهێنم. سلێمان دیتی وا تەختە دانراوەو وا بەڵکیسە بۆی ڕازاوەتەوەو روبەروی دێت. ئیتر لەو ساوە، ناوی پەپو بەسەر زمانی نوسەرانو شاعیرانەوە گەڕاوەو ئەیگەڕێو ئەیکەن بە ڕازداری خۆیانو بەودا دەردی دڵ ڕادەسپێرن بۆ یارە دور دەستەکانیان.

مەلای جزیری دوای ئەوە ئەو موجزاتەی دیوە کە مانگی چاردە بۆتە دوکەرتو زوڵفە ڕەشەکان بەدەم باوە، بەسەر روخساری یاردا، دەلەرێنەوەو بۆنی عەنبەرو گوڵاو لەوناوەدا بڵاوە! دەست دەکا بە صلاوەت لێدانو سەلام ناردن. دەفەرموێ: ئەمڕۆ لەئێمەوە صەد سەلام لەو مانگە تەواوە عەنبەرو گوڵاو پژێنەبێ. ئەوسا دەستەو دامێنی پەپو دەبێ، کە ئەوە خوایە ملبداو نامەی مەلا بۆ سەلما خانم بەرێ. جا دێ دەپێشدا، باسی جوانیو نەجیمزادەیی سەلمای بۆ دەکا تا ئەگەر نامەکەی برد یاربناسیو بیداتە دەست خۆی دەڵێ: ئەی پەپوی گفتو لفت شیرین! یاخوا بەخێر هاتی، تۆ وەك کەسو کاری خۆمی، زۆر ڕەزا سوکی، جێگەت لەسەر سەرانو لەسەر چاوان. تۆ ئەبێ بزانی کە:

٤ من دلبەرەك وەك دوڕ هەیە مەحبوبی شیرین سوڕ هەیە
حوسنو جەمالەك پوڕ هەیە بەلقیس صفەت مەسکەن سەبا

مانای وشە:

دلبەرەك: گراویەك؛ **دوڕ:** مرواری تاقانە؛ **مەحبوب:** خۆشەویست؛ **سوڕ:** دڵکێشی و جاذبێت؛ **حسن و جەمال:** جوانیو لەباری؛ **پوڕ:** زۆر؛ **بلقیس صفەت:** بەلکیس ئاسایی؛ **مەسکەن:** ماڵ؛

مانا بەتێکڕایی:

پەپوگیان! من دڵ ڕفێنێکم هەیە، وەك دوڕ وایە. خۆشەویستێکم هەیە، تابڵێی ڕەزا شیرینو پڕلە جاذبیتو دڵکێشییە. هەرچەندی دڵ حەزبکا، جوانو لەبارە، وەك ئەو بەڵکیسەوایە کە ماڵەکەی لەشاری سەبا بو (یانی ئەویش پاشازادەیەکە، لە بەڵکیسی سلێمان کەمتر نیە). دەبێ چیتبۆ سلێمان کرد، ئەوەش بۆمن بکەی. جا هەروەك جوانیو نەجیمزادەییە کەیم پێگوتوی، پێویستە هێندێك لەئاکارو کرداریشی بزانی:

٥ شوخو شەپالا مەی پەرەست ئەو زالما هشیارو مەست
ڤی نامەیی خەف دی قدەست فی طَیِّها نَشرُالنَّبا

مانای وشه:

شوخ: شەنگ؛ **شەپال:** بەژن‌وباڵا شوش‌و باریك؛ **زالم:** زۆركار؛ **هشیار:** بەئاگا؛ **مەست:** سەرخۆش؛ **ڤی:** ئەو؛ **خەف:** بەنهێنی؛ **دی:** بدەی؛ **ڤدەست:** بەدەست؛ **فی:** لەناو؛ **طیّها:** لۆچی‌دا؛ **نشر:** بڵاو کردنەوەو دركاندن؛ **تبا:** خەبەرو دەنگ‌و باس.

مانا بەتێكڕایی:

ئەو شازدە بەڵكیس ئاساییەی من، شەنگ‌و شۆخێكی بەژن شوش‌و باریكەو لە پەستا شەراب دەخواتەوە. زۆردارێكە زۆری لە وشیارو مەستان دەكاو هیچ كەس، لە زوڵمی ئەو رزگار نیە. یا، ئەو زۆردارە هەم وشیارە هەم مەستە. چاوەكانی مەستەو دڵی تابڵێی وشیارە.

جا مام پەپو گیان! ئەوا بەو پێ‌و شوێنە، كە من بۆم دانای، بەو تاریفە كەمن كردم، تۆ دەتوانی بیناسی. ئەوا دەمەوێ نامەیەك‌و چەند راسپێریەكت پێدا بنێرم. نامەكەم كە پێچاوەتەوە لەناو لۆچو لایەكەی دا دەنگ‌و باسی كەساسی خۆمی تەواو تێدا دركێندراوە. بەڵام دیسان بەزمانیش.

٦ بیژئەو شرینا سورپەری دورِ دانەیا ئەزموشتەری
كاعەهدو پەیمانا بەری؟ بیّفایدە چون شوبهی هەبا

مانای وشە:

بیژ: بێژە؛ **سورپەری:** دڵكێش وەك فرشتە؛ **دورِدانە:** دوڕی تاقانە؛ **ئەز:** من؛ **موشتەری:** كڕیار؛ **كا:** كوا؛ **بەری:** پێشو؛یان (خالص)؛ **شوبە:** وەكو؛ **هەبا:** ئەو توزقاڵە توزانەن كە لە دەوری تیشكی خۆری ناو كولا نچكەی ماڵ دەهاڵێن.

پوختەی مانا:

پەپوی دەم‌و راوێژ خۆشی شیرین زوان، تۆش دوای تەسمیل كردنی كاغەزەكە؛ لەزمان منەوە بەو خوێن شیرینەی كە وەك فرشتە دڵكێشەو دوڕدانەیەكە كە من بەگیان‌و دڵ بومە كڕیاری بێژە: كوان بەڵێن‌و گفتی پێشوی؟ یان (كوانێ مەرجو پەیمانە بێ غەوشەكانی؟ بۆ نەماون؟) بۆچی هەموی بێ‌جێ دەرچون‌و لەبەهرە كەوتن‌و وەك ئەو توزقاڵە توزانەیان لێهات، كە لەدەوری كوڵەكە تیشكی ناوماڵ دەهاڵێن‌و بەچاو دەبیندرێن‌و بەدەست ناگیرێن‌و وەبەردەست نایەن؟

هەروەها لەبیرت نەچێ ئەوەیشی لەزمان منەوە پێ بڵێ كە:

٧ مە دقێ پەری یا دل بەری لێ هەی بئوسلوبا بەرێ
لێ كەفش بەبێتە پەنجەرێ بیّوو بچت تەشبیهی با

مانای وشه:

مەدقی: ئێمەدەمانەویٚ؛ **پەری:** فرشته؛ **لیٚ:** بەڵام؛ **هەی:** هەر؛ **ئوسلوب:** رەوشـت؛ **بەریٚ:** پێشـو؛ **لیٚ:** لەو؛ **کەفش:** کەشف، دیاری؛ **تەشبیهی:** وەکی.

مانا بەتێکڕایی:

عەرزی بکە، ئێمە وەنەبیٚ گلەمان لەوبیٚ، کە ئەو بە جوانی خـوٚی دڵی بردوین. نەخێر، ئێمە بەدڵ ویسـتومانەو دەشـمانەویٚ کە دڵمان بەتاڵانی فـرشتەیەکی وەها ناسـکو نازدار برٚوا. بەڵام دەشمانەویٚ کە لە بەرانبەر ئەم دڵ بردنەدا، ئەویش ـ هەر وەك جـاری جـاران دەیکـرد ـ جـارەو بارەیەك لە پشت پەنجـەرەو دودەرٚی کوٚشـکو بەلاری خـونکاریەوە لەکاتی رەوتی سـوكو لەبارو بەلارو لەنجەیدا ـ کە وەك با لەتیفو شەفـافە ـ واپکـا چـاوێکمان لە دورەوە پێی بکـەویٚ. ئیتر لەدڵ بردن، گەردنی خوٚشو ئازا بیٚو ئێمە چیترمان لەو ناگەرەکە.

٨ دلبەر مەجالا نامەدی ناسی کونشیانا مەدی
نونەك مخالف تیٚ نەدی هَلْ قَلْبُهَا نَحوٰی صَبَا

مانای وشەکان:

مەجال: وەخت؛ **دی:** دیتی؛ **نشـیان:** ناونیشـان، موٚرو امضـا؛ **نون:** کەمایەسـی، (وەك لە کوردی خوٚشماندا؛ **دەڵێن:** نون لە چاوی مندا هەبیٚ لەودا نەبو)؛ **مخالف:** پیچـەوانە؛ **تیٚ:** تێدا؛ **هەل:** دەرکەوت، یان (آخوٚ)؛ **قَلْبُهَا:** دڵی ئەو کیژە؛ **نَحوٰی:** بەرەومن؛ **صَبَا:** مەیل کردنی دڵدارانە.
«مانای ئەم بەیتەو بەیتی دوایین پێکەوەن»

٩ نەی شە کەرا سپی دەستو زەند زانم مەجالا نامە خوٚند
لیڤان تەبەسسوم کر ژقەند ماسَت کَبَانٍ فیٚ رُبَا

مانای وشە:

نەی شە کەر: قامیشی شەکر؛ **دەستو زەند:** قوٚڵو مەچـەك؛ **زانم:** دەزانم؛ **مەجـالا:** وەختێك؛ **خـوٚند:** خوێندیەوە؛ **لیڤان:** لێوان؛ **تەبەسسوم:** بزە؛ **کر:** کرد؛ **ژقەند:** لەقەند؛ **ماسَت:** لارایەوە؛ **كَ:** وەکو؛ **بان:** جوٚرەدارێکی لوسو لەبارو شـوٚخو شـەنگـە. زوربەی بوێژانی عارەب، بەژنو باڵای یاری خـوٚیان، بەو شبهاندوە؛ **فی:** دە؛ **رُبا:** تەپوٚلکە.

مانای هەر دوك بەیتی هەشتەم و نوٚیەم بەتێکڕایی:

ئەویندای بەتاسە، دوای ئـەوە کە نامەی بە پەپودا ناردوەو چـاوە نوٚرٚی هاتنەوی ئـەکات؛ هەمو ئـاواتی ئـەوەیە، نامەبەر بە موژدەوە بگـەرٚێتەوەو یار دڵی نەرم بیٚو بەزەی پێدا بێتەوە. جـا دێنیٚ

دیمەنی یار وەك خۆی ئارەزو ئەکا، ئەهێنێتە بەرچـاوی خـــەیاڵ‌و لەبەر خـــۆیەوە خـــۆی دڵداری ئەداتەوەو دە ورتێنی‌و دەڵێ:

لێم ڕونە دڵبەرم کە نامەی منی دیوە، لە خەت‌و امضـاکەمەوە زانیویە کە ئـەوا من ناردومە. کە خوێندویەتەوەو دیتویە هەر گلەو گازندەیەکی کە من لەوم کردوە راستەو درۆو شـتی پێچـەوانەی ئەدەبم تێدا نەنوسیوە، بی‌گومان بەزەی پێما هاتووەو مەیلی دڵی روی کردوتە منەوە. یان لەخـۆی دەپرسێ، توبڵێی دڵی بەرەو ئێمە بزوتبێ؟ لە خۆشیانا باوەر ناکەم.

بەڵێ دەزانم ئەو بەژن‌و باڵایەی کە لەراستی‌و شیرینیدا، وەك قـامیشە شـەکر وایە؛ کاتێ بەو دەست‌و مەچـەکە سپیانەی خـۆی، نامەکەی منی وەرگرتوەو خـوێندوتەوە، لێوە شـەکر بارەکانی بزەیان هاتوتە سـەرو خـۆی راژاندوە بەڵام چـۆن راژاندنێك؟ وەك نەمامی داری بان کە لەســەر تەپوڵکەیەك شین بوەو شنەبا دەیلەرێنێتەوە، وابوە.

مەلا لەو خـــەیاڵە خـــۆشانەدا ژیاوە کە نامەبەر گەڕاوە تەوەو موژدەی پێ داوە کە کارەکە پێك هاتووەو بەختی دڵدار گرتوویەتی، دەڵێ:

١٠ قاصد ب مەقصودا مەهات با مژدەو ئەمرو بەرات
نیشان هەنارن هەم خەلات شەهزادەیا گولگون قەبا

مانای وشە:

قـاصد: ڕاسپاردە؛ **ب:** بە؛ **مەقصـود:** مراز؛ **مە:** ئێمە؛ **مژدە:** مزگێنی؛ **ئـەمر:** فـەرمان؛ **بەرات:** نامەی ڕەزامەندی سەروەران؛ **نیشان:** نشانەو یادگاری؛ **خەڵات:** دیاری شایانە؛ **هەنارن:** ناردن.

مانا بەتێکڕایی:

راسپاردەکە پەیو بو، چۆنم ئارەزو بو وا هاتەوە. مزگێنی بەمراد گەیشـتنی پێدام. فـەرمانی قبوڵ‌و نامەی رەزامەندی‌و نیشانەو خەڵاتی بۆ هێنام، کە ئەو شازدە، کەوا گوڵ گوڵیە بۆی ناردبوم.

١١ ئیرۆ مەجال لێ هات‌و وەخت دیسا جوان بومن دەرخت
ئەو لامِعا دایی ژتەخت ماکانَ بَرقاً خُلّبا

مانای وشە:

ئیرۆ: ئەمرۆ؛ **مەجال:** وەخت، هەل؛ **وەخت:** کات؛ **دیسا:** جاری‌تر؛ **جوان:** جحێڵ؛ **درەخت:** دار؛ **لامع:** بروسکەدەر؛ **ژ:** لە؛ **دایی:** دای؛ **ماکان:** نەبو؛ **برقـاً:** پروسکـەیەك؛ **خُلَّب:** فـریودەر؛ **بەرقـی خُلَّب:** بەو بروسکەیە دەڵێن، کە لە هەورە دروزنەوە دیار ئەداو بارانی بەشوێن‌دا نایە.

مانا بەتێکڕایی:

ئـەمڕۆ هەل‌و دەرفـەت بۆمن رەخســاوە. وا لە پاش پیری بەومژدەیە کە لەوە بەولاوە یار لە پەنجەرەی کۆشکەوە خۆی نیشانم دەدا؛ لەشـم کەوەك داری گەندەڵی لیّ هاتبو، گەڕایەوە تافـی جوانیم‌و بومەوە بە نەمامێکی شل‌و شەنگ. چـابو، شـــوکور، ئــەو بروسکــەیەی کە لە تەختی شـازادەی دڵبەرمەوە بەرەو من هاتوە، بروسکـەی هەورە درۆزنە نیەو راســتە، بارانی بەزەیی بەشوێندایەو فریوو مریو دەئارادا نەبو.

١٢ سەلوی روان زەرَین وەرەق چیچەك مەلیّ دین صەد نەسەق
یاقوُتها یَحکی الَشنَفَق یَحکی عُقوداً کوُکبَا

مانای وشە:

سەلو: سەرو، سەولّ؛ **رەوان:** رێك‌و بێ‌گری‌و قـوّرت؛ **زەرَین:** زیّڕین؛ **وەرەق:** پەلك؛ **چیچـەك:** گولّ؛ **مەلّی:** ئێمە لەو ـ یان (مەلا)؛ **دین:** دیتن؛ **نەسەق:** جـوّربەجـوّری، بەتەرتیب دانراو؛ **یاقـوت:** بەردێکـی سوری بەقیمەتە؛ **یَحکی:** دەنوێنیّ؛ **شەفـەق:** سـورایی ئـاسوّلە دوای زەردەپەڕ؛ **عقد:** گەردانەو لیزگە؛ **عقود:** جەمعی عقد؛ **کَوکَب:** ئەستێرە.

مانا بەتێکڕایی:

بەلّیّ، موژدەو بەڵێنە کە راستبو. ئێمە لەو بەژن وەك سەروی رەوانی پەلکە زیّڕینە، صـەد جـورە گوڵمان چاو پیّ کەوتن، کە بەتەرتیبو رێك‌و پێکـی لێی ببونە خشـل‌و خـەملّ. یاقــوتەکانی ناو خشــڵەکان، لاســایی ســورایی ئــاسوّگی دوای زەردەپەڕیان دەکردو دەناو لیزگەدا دەت‌گوت ئەستێرەن‌و کراونە گەردن بەندو لیزگەی بەرمورەکانی.

قصیدەی شەشەم

«دڵی یەخسیر»

١ دلبەر شکینا شەککەرەك فَقُلْتُ یاروحی متی
گۆ من حەتا خاطر هەبت من‌گۆ چکم ئەز با هەتا

مانای وشەکان:

شکینا: شکاندی؛ **شەککەرەك:** شەکرێك؛ **فَقُلْتُ:** منیش گوتم؛ **یا:** هۆی؛ **روحی:** گیانی‌من؛ **متی:** کەنگیْ؛ **گۆ:** گوتی؛ **خاطر هەبت:** وازم لیْ بیْت؛ **من‌گۆ:** من‌گوتم؛ **چکم:** چەبکەم؛ **ئەز:** من؛ **با:** دەگەڵ.

مانا بەتیْکڕایی:

دڵبەرم شەکریْکی لە لیْوان باری (واتا بە لەبزی شیرینی خۆی، بەڵیْنی دامیْ کە بەیەك دەگەین). گوتم: گیانەی شیرینەکەم کەی ئەم بەڵیْنە دیْتە جیْ؟ لە وەراما فەرموی: کەنگیْ خۆم وازم لیْ هەبیْت، ئەودەم. گوتم: من چە لەو کەنگیْیە بکەم؟ خوا ئەزانیْ ئەو کەنگیْیە کەنگیْ دەبیْ.

٢ زولفان تو بەس چین‌چین بکە بسکیْن موقابل دین بکە
پیْشکیْشی یەك زولفەك تەبن مولکی خوتەن تەختی خەتا

مانای وشە:

زولفان: کەزیان؛ **بسك:** پیْ چوکە؛ **موقابیل:** بەرانبەر؛ **دین:** شیْت، یان ـ دیتن؛ **یەك زولفەك:** تاقەزوڵفیْك؛ **خوتەن و خەتا:** ناوی دوممەلەکەتە کە ئاسکی میسکیان هەیە.

مانا بەتیْکڕایی:

تۆ ئەگەر پیْك گەیشتنەکەمانت حەواڵە بەو ڕۆژە کردوە کە خۆت کەنگیْ حەز بکەی‌و من ئەبیْ لە

چاوەنۆڕیدا رای‌بویرمو بە تاووتوێی ئارەزووی بەسەرچونی ئـەو کەنگـی‌یە بتلێمەوە؛ هیچ نەبێ بۆ ئەوە تا ئەو رۆژە بمێنم، تۆ ئەو کەزیانەت هێندە چین‌چین مەکە. ئـەو بسکـانە نیشان مەدە، با بە یەکجاری شێت نەبم. یا ـ ئەو بسکـانەت وامەکە هێندە لە هاتوچـۆدا بێ کە وەك شـێتان ئـارامو ئۆقرەیان لێ هەڵگیراوەو پیاو شێت دەکەن.

رەنگە تۆ خۆت نەزانی ئەو کەزیانەی‌تۆ چەند نازدارو بەنرخـن، مەملەکەتی خـەتاو خـوتەن کە هەواری ئاسکی ناسکن، بە خڕوپڕی دەکرێنە پێشکەشی تاکە داوێك لەو زوڵفانەت.

٣ دڵبەندی داوا زولفەکی کەفتی کەمەندی ئولفەکی
هَلْ فی یدالمَفْتونِ شَیْ أوکَیْفَ أصنعْ یافَتَی

مانای وشە:

بەندی: گراو؛ داو: هەودا؛ کەفتی: کەوتوە؛ ئولف: خـۆشەویسـتو هۆگر؛ هل: ئـاخۆ؛ فـی: لەناو؛ یَدْ: دەست؛ مەفتون: شێواوی دڵداری؛ أو: یان؛ کَیْفَ: چۆن؛ أصنَعْ: بکەم؛ یافَتی: هۆی جوان.

مانا بەتێکڕایی:

وا دەردەکەوێ، تازەلاوێکی لە دەردی ئەوین بێ‌خەبەر، سەر کۆنەی مەلای کردوە کە ئەم کارەی تۆ دەسـتت داوەتێ، لەتۆ ناوەشـێتەوەو باش وایە لەم دڵداریە واز بێنی؛ مەلا لە وەرامیا دەڵێ؛ کوڕم، ئاخر چـۆن دەس هەڵگـرم؟ دڵە ئـەموا لە داوی زوڵفێکدا گیری کردوە، دەسـتم پێ راناگا. کەمەندی عشـقێك لەدەوری دڵ هاڵاوە، کە هەرگیز رزگاری نابێ. پیاویش کە دڵی لەلای خـۆی نەما، سەری لێ‌دەشێوێ‌و شێت ئەبێ. دەباشـە تۆ خـۆت بڵێ، شـێتو دێوانەی دڵداری، چـی لەدەست دێ بیکا؟ یان ـ هەر لە خۆت دەپرسم، من دەتوانم چـی بکـەم؟ لێم رونە حـەقـی من ئەدەی کە شـێت بم؛ بەڵام کە دەڵێم دڵ لەداوی زولفـانی هاڵقـاوە، پێم نەگوتی زولفـەکان چین‌و چۆنن. گوێ بگرە تابزانی:

٤ ژلفێن بتی شیرین لەبان ژەهرینە شوبهەت عەقرەبان
لێ‌من ژبسکا پڕگری ایرۆ تنێ گرتن دوتا

مانای وشە:

ژلفێن: زولفان؛ بت: خوای دەسکرد؛ شیرین‌لَبان: لێوشیرینان؛ ژەهرینە: ژەهردارن؛ شوبهەت: لەگوێن؛ عقربان: دوپشکان؛ لێ: لەو‌ـیان ـ بەڵام؛ ژ: لە؛ پڕ: زۆر؛ گری: گرێ؛ ایرۆ: ئەمڕۆ؛ تنێ: تەنیا؛ گرتن: گرتیان، یان ـ گرتمیان؛ دوتا: دوهەودا.

مانا بەتێکڕایی:

یاری من بۆتە بتی لێوشیرین‌و جوان چاکان‌و وەك خوای جوانی، دەیپەرستن. ئـاڵقەی زولفـی کە وەك کلکی دوپشك هەڵگەڕاونەوە، بۆ کوشتنی تەماشـاکاران، لە چـوزەی دوپشـك ژەهراوی‌ترو گوژمەرترن. تاکە تاڵێك لە گوشـــتنی عاشـــقان یەکاویەکە، بەڵام چلەمن دەکەی کەمن بەتەنیا گیرۆدەی دولق لەوتاڵە زوڵفە پڕ لەگرێیانە، یا ـ ئەو دو زولفانەم.

٥ نسبت پەری زیبایە ئەو وەك نێرگزا یەكتایە ئەو
یامَنْ رَأىٰ خِلّی. فَهَلْ يُشبِی بِشَیً قامَتا

مانای وشە:

نسبت: لەحاند؛ **پەری:** فرشتە؛ **زیبا:** جوان؛ **نێرگز:** نەرگس؛ **یەکتا:** تاقانە، **یامَنْ:** ئەی کەسێکی؛ **رأیٰ:** دیتی؛ **خِلّی:** دۆستم؛ **فَهَلْ:** ئاخۆ؛ **یشبی:** دەشبهێندرێ؛ **بشیً:** بەشتێك؛ **قامت:** بەژن‌وباڵا

مانای بەتێکڕایی:

ئەویارەی من، لەراست فـریشتەی راگری، لەو جـوانترە. لە بەژن‌و باڵای تورت‌و شـلکی بڕوانی، وەك لقە نیرگزێك،یان ـ وەك نێرگزێکـــە، کە لەناو نیرگزجـــاردا گوڵی ســـەرتۆپەو تاقـــانەی بێ‌هاوتایە.

لێرەدا مەلا هەست دەکا کە تەشـبیە کردنی جـوانی‌و بەژنی یاری بەفـریشتەو نێرگز، جێگـەی خۆی نیەو ئەوپەسن‌و تاریفە، لە قەدری یار کەم دەکا. لەبەر ئەوە پەشـیمان دە بێتەوە هاواردەکاو دەڵێ: بابە، هۆی ئەو کەسـەی یاری منت دیوە، وەباڵ بکێشـە، داخـوا هیچ شـتێکی وا لە دنیادا هەیە کە ئەو بەژن‌و باڵایەی پێ تەشبیە بکرێ؟!

اشارەت بەو ئایەتەیە، کە دەفەرموێ: «هیچ شتێك نیە کەوەك خوا بێ» مەلا ـ وەك گوتمان ـ لەپلەی «وحدت مُطلق»دا خوای لەهەموشتدا بەدی کردوە، کەمەعلومە سـەلماش هەر بەو پێ‌و دانە هاتۆتە بەر چاوی، دەڵێ: ناتوانم بڵێم وەك هیچ شتێك دەچێ.

٦ مە ژبوغچەیا یار زەیتی بێ‌پرس یەك سێڤەك چنی
وَبِما جَنَیْتُ جَنْیتی اَلْقَتْ عَلَیَّ جِنایَتا

مانای وشە:

مە: ئێمە؛ **ژ:** لە؛ **بوغچەیا:** باغچەی؛ **زەیتی:** نواری،یان ـ رازاوە؛ **یەكسێڤەك:** تاقـەسێوێك؛ **جنیت:** گوناهم کرد،یان ـ چنیم؛ **جَنیە:** چنراو. لێکـراوەوە؛ **اَلْقَتْ:** هاویشـتی؛ **عَلَیَّ:** سـەرمن؛ **جنایتا:** تۆمەتی تاوانباری.

مانا بەتێکڕایی:

ئەم بەیتە وەرامی پرسیارێکی، لاوە سەرزەنشت کارەکەیە، کە پرسیویە؛ باشە زیادلەو «ماخلق‌الله»یە بۆچی تۆ لەو کەمەندە پڕگرێ‌یە هاڵقاوی‌و دەرەتانت بۆ نەماوەو شێت‌و شەیدا کراوی؟ دەفەرموێ: من روانیمە باغچەی یار کە بە هەمەرەنگە رازاوەتەوە، ئیتر هۆشم لەخۆم بڕاو بەبێ ئەوە پرسی پێ بکەم، سەر بەخۆ چوم سێوێکم چنی‌و لەسەر ئەم هەڵە کاریەم، منی بە گوناهبار داناوەو ئێستا دەبێ تاوانەکەی بژێرم.

لە کتێبە ئاینی‌یەکاندا دەڵێ: خوا بە ئادەمی گوت: لە بەهەشتا ئازادی هەرچی دەکەی‌و هەرچی دەخۆی؛ تەنیا تخونی ئەو دارە مەکەوە کەمن لێم حەرام کردوی. زۆرکەس دەڵێن داری سێوبوەو بابە دەم لەسەر دنەدان‌و فریودانی دایکەوا، کە ئەویش شەیتان لەخشتەی بردبو، سێوێکی لە دارەکە چنی‌و خوا لەسەر ئەو کارە سەربە خۆیەی دەری کردە سەر دنیاو توشی شەڕەشەقی ژیانی کرد.

مەلاش نیازی لە سێو چنینەکە، مەمك گوشین بێ! یاخۆ، ماچ لە کوڵمە رفاندن بێ؛ ئەم حیکایەتی بابە دەمو دایکەوایەمان، وەبیر دێنێتەوەو دەڵێ: هەر کەس بەبێ پرسی خاوەنی دەست بۆ کارێك بەرێ، دیارە سەری لێ شێواوەو ئەگەر سەر شێوا، دڵیش دەشێوێ‌و شێتی، سواری سەری پیاو دەبێ بینەقاقەی رێك دەکوشێ وەك من بەسەرم هاتوە.

قصیدەی حەوتەم

«ئاگری جیایی»

١ بناریٚ فیرقەتیٚ صوهتم ژفەرقی سەر حەتا پیٚدا
خەدەنگا غەفلەتی نوهتم ژبەرقا لامیعا تیٚ دا

مانای وشە:

نار: ئاگر؛ **فیرقەت:** جیایی؛ **صوهتم:** سوتام؛ **ژ:** لە؛ **فەرقیسەر:** تەپڵی سەر؛ **حەتا:** هەتا؛ **پیٚ:** پا؛ **خەدەنگ:** تیر، ناوی دارێکی سەختو پتەو کە تیریان لەو دەتاشی. بەو هۆیەوە خەدەنگ، هەر بۆتە ناو بۆ تیریش؛ **غەفلەتی:** لەناکاو؛ **نوهتم:** پێکامی؛ **بەرق:** بروسکە؛ **لامیع:** بریقەدار؛ ورشەدار.

مانا بەتێکڕایی:

بەبێ ئەوە هیچ ئاگام لەخۆم بێ، کوتوپڕو لەناکاو تیری جیایی یار پێکامی. تیری جودایی بە ورشەو گرشەیەكبو، کە وەك بروسکە لێی دامو گڕی لێ بڵند کردمو سەر تاپامی سوتاندو کردمیە خوڵەمێش.

٢ خەدەنگا فیرقەتیٚ رەعدە دلیٚ ئەو غەفلەتی لیٚ دەت
دبیژم وەر جەبەل بت ئەو بکەربت ویٚ دگاڤیٚ دا

مانای وشە:

خەدەنگ: تیر؛ **رەعد:** هەورەتریشقە؛ **غەفلەتی:** کتوپڕ؛ **دبیژم:** دەڵێم؛ **وەر:** حتێئەگەر؛ **جەبەل:** کێو؛ **بت:** بێت؛ **بکەربت:** لەت لەت دەبێ؛ **ویٚ:** ئەو؛ **دگاڤیٚدا:** هەر لەجێ، فورأ.

مانا بەتێکڕایی:

ئایەتێك لە قورعانی پیرۆزدایە، کە فەرمویە:

«ئەگەر ئێمە ئەم قورعانەمان ناردبایەتە سەر کێوێك؛ دەت دی کە لە ترسی خودا، سەری کز کردوەو قەڵشی بردوەو لەبەر یەك چوە. ئەم مەسەلانە بۆ خەڵك ئەهێنینەوە، شایەتا بیر بکەنەوە.»

مەلا دەیەوێ تێمان بگەیەنێ، کە هەیبەتی جیا بونەوە لە یاریش لەوانەیە ئەگەر بکەوێتە دڵی کێوەوە، لەبەر یەکی هەڵ دەتەکێنێ. دەفەرموێ:

تیری جودایی لەیار وەك هەورە تریشقەیە؛ ئەمما هەورە تریشقەیەکی زۆر لە زەبرو حەستەم. ئەگەر کتوپڕ لە هەردڵێك بدات، من دەڵێم ئەگەر ئەو دڵە دڵ نەبێو کێوبێ، هەر دەست بەجێ لەتو پەت دەبێو لەبەریەك دەچێ.

٣ هەچی فیرقەت نەدی هجران نەبێ من داغو کەی لێنە
ژبل دەربێ دهجرانێ فیراقا روحو جان کێ‌دا

مانای وشەکان:

هەچی: هەرچی، هەرکێ؛ **فیرقەت:** جیایی؛ **نەدی:** نەدیت؛ **هجران:** دور کەوتنەوە، ئاوارەیی؛ **نەبێ:** نەڵێ، نەبێژێ؛ **داغ:** داخ؛ **کەی:** داغ؛ **ژ:** لە؛ **بل:** بێجگە، غەیر؛ **دەرب:** زەربەت وێکەوتن؛ **روح:** گیان؛ **جان:** گیان.

مانا بەتێکڕایی:

کەسانێکی کە هیچ لە دەردی دڵو ئەویندار نازانن‌و بە دەردی دور کەتنەوە لەیار دوچار نەبون، نابێ بڵێن ئێمە داخ کراوی خەمانین‌و دەردو ئازارمان دیتوە. بێجگە لە دەردی دور کەتنەوە لەیار، هیچ ژانێك نیە کە روحو گیان لێك جیا کاتەوە. لێرەدا پێویستی بە درێژەدانێك هەیە.

بە اصطلاحی صۆفیان‌و ئەوانەی لە ناسینی خوادا وردەکارن، فەرقێك لەنێوان روحو نفس‌دا هەیە، کە لە فارسی‌دا بە «جان»و «روان» تەعبیر کراون. روح سەرچاوەو ماکی ژیانە. نوێنەری ئافەریدگاری توانایەو هیچ گۆڕان‌و نەمانی بەسەردا نایە. گیان، یان نەفس، نوێنەرێکی خزمەتکارەو لەلایەن روحەوە پێی سپێراوە، کە کارگای لەشی زیندو بەرێوە بەرێت. ئەویش هەتا سەرێکەو هەرگا روح ارادە بکا، دەس لەکار هەڵدەگرێو ژیان دەپوچێتەوە. جا صۆفیەکان‌و لەپێش ئەوانیشدا، پەیرەوانی مانی، زۆرجار دەردی دڵیان لەوە کردوە کە لەروحی ماكو بنچینە، کە ئەویش پاژێکە لە ذاتی خودا جیا بونەوە. هەمیشە پاڕاونەوە کە زۆر زو ئەو لەشە قوڕینەیان، کەبۆتە قەفەسی گیانیان، لەبەین بچێو بچنەوە مەوتەنی هەرە پێشوی گیانی گەورە. ئەوانە هەتا لەسەر دنیا بون، خۆیان بە غەریب‌و ئاوارە زانیوەو دەردی دڵیان لە هجران‌و دوری کردوە. لە

شێعری صوٚفیانەی عارفان‌دا، زوٚر لەم نمونەیەمان دێتە بەرچـاو. هەر وەك لە سـەرەتای «مثنوی مولوی»دا کە لە زمان بلوێرەوە پێمان دەڵێ:

زێدی من قامیشەڵان‌و گویٚ چەمە   دابڕاوم بوٚیە ناڵەو زاڵەمە

٤ ژهەر بیٚ داغو بیٚ دەردیٚ مەپرسن میحنەتا عیشقیٚ
چزانن بیٚ خەبەر ژانا دلیٚ داغو کەسەر تیٚ‌دا

مانای وشە:

ژهەر: لەهەر؛ **داغ**: داخ؛ **دەرد**: ئازار؛ **میحنەت**: پەژارە؛ **عشق**: ئەوین؛ **چزانن**: چـەزانن؛ **بیٚخـەبەر**: ئاگالە هیچ‌نا؛ **ژان**: ئێش؛ **کەسەر**: غەم‌و حەسرەت.

مانا بەتێکڕایی:

وەك لە کوردی‌دا مەسـەلەو دەڵێن «تێر ئـاگای لە برسـی نیە»؛ مەلاش دەفـەرمویٚ نابیٚ لە کەسێکی کە هەرگیز عاشق نەبوەو تیری ئەوین نەی پێکاوەو بەداغی دڵ‌داریەوە هەڵ نەچـزاوە، بپرسن: ئەریٚ بوٚمان باس‌کە داخـوا دەردی دڵداری چـوٚنە. کەسـێك دەزانیٚ دەردی ئێمە چیە، کە بوٚخوٚی عاشق بوبیٚ‌و بەدەردی ئەوینەوە تلابێتەوە. بە دەردی **بابەتایر** گوتەنی:

وەرن سوتەدڵان گەردین هەم ئایوم   کە دەردی سوتەدڵ دڵ‌سوتە زوٚنوٚ

٥ کەسیٚ میحنەت دی‌و فیرقەت قەخواری جورعەیا هیجریٚ
گری وان تیٚ بـحالی من دقیٚ هیجران‌و زەجری‌دا

مانای وشە:

کەسیٚ: کەسێك؛ **میحنەت**: پەژارە؛ **دی**: دیت؛ **فیرقەت**: جیایی؛ **قەخواری**: خواردیەوە؛ **جورعە**: قـوم، فڕ؛ **هیجر**: دوری؛ **گری**: گریان؛ **وان**: ئەوان؛ **تیٚ**: دێت؛ **دقیٚ**: دەئەو؛ **هجران**: ئاوارەیی؛ **زەجر**: ئازارو کولٚ.

مانا بەتێکڕایی:

ئەمن ئێستا هەزار هاوار بکـەم، ئـەوانەی بەدەردی ئـەوین‌و دوری یارەوە نەچـزاون، نازانن من چیمە. بەڵام ئـەو کەسـانەی کە عاشـق بونو لەیار دور کەتونەوەو ژاراوی دوری دیداری یاریان بە گەرودا چوە ئەگەر چاویان بە من بکـەویٚ، کەوا لە دیداری یار بیٚبەش‌و ئـاوارە بوم؛ گریانیان بوٚ حاڵی من دێت‌و دەزانن چیم بەسەر هاتوە.

٦ بداما موحبەتێ بەندم خەدەنگا فیرقەتێ دل نوهت
بشوبهی مورغی نیم بەسمەل دهەڤ وەرتێم دِخونێدا

مانای وشەکان:

دام: داو؛ **موحبەت:** خۆشەویستی، دڵداری؛ **بەند:** ئـەسـیر؛ **خـەدەنگ:** تیر؛ **نوهت:** پێکـای؛ **شوبهی:**وەکو؛ **مورغ:** مەل؛ **نیم بەسمەل:** نیوە بسم‌اللّه، تازە سەر بڕاو (لە فارسی‌دا بەحاڵی حەیوانێکـی کە تازە سەری دەبڕن‌و هێشتاگیانی دەرنەچوەو پەلەقـاژەو باڵەفـڕەی گیان دانیەتی، دەڵێن: نیم بەسـمەل، چونکە، سەربڕ لەوەختی سەربڕین‌دا دەڵێ: بسم‌اللّه. جا یانێ سـەری بڕیوە بەڵام هێشـتا تەواو لە سـەربڕین نەبوتەوەو بسم‌اللّەکەی تەواو نەگوتوە.) **دهەڤ:** تێکەوە؛ **وەرتێم:** دەگلێم؛ **دخونێدا:** دەخوێنێدا.

مانا بەتێکڕایی:

گراوی داوی دڵداریم. تیری جیا بونەوەم لەیار، دڵی پێکـاوم. وەك باڵندەی تازە سـەربڕاو، پەلەقاژەمەو دەخوێنی خۆمدا دەگەوزم.

٧ بروسکا باطنی دادل دهێتی سینەوی وەربو
کودێ بێتن تەبیتا دل دناڤ وێ نارو پێتێ دا

مانای وشە:

بروسك: بروسکـە؛ **باطنی:** نادیاری؛ **پێت:** گڕوبڵێسـە؛ **سـینە:** سـینگ؛ **وی‌وەربو:** لێ‌هاڵا؛ **کو:** کوا، لەکوێ؛ **دی:** دەبێ؛ **بێتن:** ببێت؛ **تەبیت:** ئۆقرەو ئارام؛ **نار:** ئاگر.

مانا بەتێکڕایی:

بروسکـەیەکی نادیاری لە دڵمی‌دا، دەگەڵ بڵێسـەی ئـاگری سـینەم لێك هاڵان‌و گڕی ناو هەناوم ئەوەندی بو، ئەوە ندەی تریشی هاتە سەر. جا ئێستا دڵ چـۆن لەناو ئـەو هەمو بڵێسـەو ئـاگرەدا ئۆقرەو ئارامی بۆ دەمێنێ؟

٨ ژئولفێ شوبهەتی زولفێ مەدام لەو بێ قەرارم ئەز
کوجانێ من عەزیز ئیروٚ چوو دل وێ دئولفێدا

مانای وشە:

ئولف: هۆگری‌و مەیل؛ **شوبهەت:** وەکو؛ **زولف:** کەزی؛ **مەدام:** هەمیشـەو دایم؛ **لەو:** بۆیە؛ **بێ‌قەرار:** بێ‌ئۆقرەو ئارام؛ **ئەز:** من؛ **کو:** کە؛ **جان:** گیان؛ **عەزیز:** بەڕێزو هێژا، **ئیروٚ:** ئەمڕۆ؛ **چو:** ڕۆیشت.

مانا بەتێکرایی:

لەتاوو توێی دڵداریەکی کە هەمەو هەمیشەو دایم وەك کەزیەکانی یارم لە لەرازان و هاتو چوّدام و هیچ ئۆقرەو ئارامم نیە. بۆیەیە کە یارە بەنرخەکەم ئەمڕۆ رۆیشت و دڵیشم کە هوگری خوّی بوەو هەرگیز لێی دور ناکەوێتەوە، دەگەڵی رۆیشتوە.

٩ ژمەحبوب دورکرم چەرخێ فەلەك وی پڕ هەلاڤیتم
نزانم دێ لکو دەت من دەڤێ دەوران و چەرخێ دا

مانای وشە:

مەحبوب: خۆشەویست؛ **کرم:** کردم؛ **چەرخ:** گەردونە؛ **فەلەك:** زەمانە، عاسمان؛ **پڕ:** زۆر؛ **هەلاڤیتم:** هەڵی‌هاوێشتم؛ **نزانم:** نازانم؛ **دێ:** دەبێ؛ **لکودەت:** لەکوێ بدات؛ **دڤێ:** دەو؛ **دەوران:** سوڕ؛ **چەرخ:** خول.

مانای بەتێکڕایی:

گەردونەی گەردون، دژی من سوڕاو زۆری هەڵتەکاندم و هەڵی هاویشتم و لەیاری خۆمی جوێ کردمەوە. هێشتا نازانم دەبێ لەو چەرخ و خولەدا بەکوێمدا بدات و بەکام پەلمەوە بکاو چ پەندێکم بەسەر بێنێ؟.

١٠ حەبیبی بێ خەتا کوشتم بدەربا فیرقەتی ئاخر
ژوێ رۆژێ دزانی من کویار ئەو تیر لجەرگێدا

مانای وشە:

حەبیب: خۆشەویست؛ **بێخەتا:** بێ‌سوچ و تاوان؛ **کوشتم:** کوشتمی؛ **دەرب:** زەبر؛ **فیرقەت:** جیایی؛ **ژوێ:** لەوێ؛ **دزانی‌من:** من‌دەمزانی؛ **کویار:** کەیار؛ **ئەوتیر:** تیرەکەی؛ **جەرگ:** جگەر.

مانای بەتێکڕایی:

بەبێ‌ئەوە هیچ سوچ و گوناهێکم لێ روبدات، یاری خۆشەویستم، دوری خستمەوەو بەزەبری دەردی دوری منی کوشت. من هەر لەرۆژی هەوەڵێوە کەیار بەتیری دڵداری پێکامی، دەمزانی ئەم دەردەم بەسەر دێت و لە دواروژدا گەرەکە، نرخی ئەو شادی و خۆشیە بژمێرم و لەدوری دیداری یاردا بە عەزرەت و ئاواتەوە، گیانی ئامانەتی بسپێرم.

مەلا لەم چەند بەیتانەدا، ئیشارە بەو بڕوایە ئەکا کە دەڵێن: لەرۆژی بناوان‌دا (رۆژی ئەزەل)، خودای مەزن، روحی هەمو ئافەریدەکانی ساز داوەو بە دیداری خوّی شاد کردون. بەڵام بۆ

مەبەستێکی تایبەتی ـ کە ئیرادەی خوێەتی ـ هەریەك لەو گیانانەی ناردوّتە ناو قالبێکی قورّین‌و گڵینەوەو خستونیەتە سەر دنیاو بە رواڵەت تەنیا ماونەوەو روٚژێك دێت، کە دوبارە دەچنەوە شوێنی پێشویان‌و گەرەکە حیساب‌و کتابی روٚژگاری ژیانی سەرزەوی، بدەنەوە. جا هەرگیانێك لەو گیانانە، کە لەماوەی ئەم ژیانە دنیاییەدا، نەکەوتوّتە ناو تاریکایی دنیا پەرستی‌و بەرچاوی روٚنەو بیر لە رابردوی هەرە پێشوی خوّی دەکاتەوە، هەمیشە بە عەزرەت‌و ئاواتی ئەو روٚژەیەکە بگاتەوە بارەگای خوا. هەر بەو مانایە خواجە حافظی شیرازی دەڵێ:

«کاتێ کە لە مەیخانەدا، سەرخوٚش‌و کەلەلا کەوتبوم؛ دەنگێکی نادیاری لە غەیبەوە مژدەی پێدام کە: هوّی شابازی بەرزە نواری باڵا نشین! ئەم قوژبنە مەینەت ئاوایە، جێگەی توّ نیە. توّ نازانی کەوا لەسەر برجەکانی تەختی خوداوە، فیتوت بوٚڵێ دەدەن کە بە فیتی خوّت بزانی‌و بچیەوە. من نازانم توّ چیتە والەناو ئەو جێگەداوانەدا، ماتەت هەڵگرتوە.»

١١ گەلوّ دیسا ببینم ئەز چرایی وەصلەتێ هل‌بت
بصوژم شوبهی پەروانێ دبەر وێ نورو شەوقێ‌دا

مانای وشە:

گەلوّ: خەڵکینە، ئاخوّ؛ دیسا: جارێکی‌تر؛ ئەز: من؛ وەصلەت: پێك‌گەیشتن؛ هل‌بت: هەڵ‌بێ؛ بصوژم: بسوتێم؛ شوبهی: وەکو؛ پەروانە: پەپولە؛ نور: روناکی؛ شەوق: تیشك.

مانا بە تێکرایی:

توّبڵێی جارێکی تریش، ئەوهەلەم بوّ برەخسێ؛ بەدیداری یار شادو شوکور ببمەوەو چرای پێك‌گەیشتن، دوبارە هەڵ بێتەوە؟ ئەوسا وەك پەپولە، بەدەوری گڕی چرادا بێم‌و باڵ‌و پەرم هەڵپروزێ‌و بسوتێم‌و ببمە شەهیدی رێگای دڵداری؟

١٢ بدەربێ کەو کەبا صوبحێ ل مەشرق زوهرە طالع بت
زوحەل دوربت بشەش برجان‌و وندابت دغەربێدا

مانای وشە:

بدەربێ: وەدەر کەوێ؛ کەوکەب: ئەستێرە؛ صوبح: بەربەیان؛ مەشریق: خوّر هەڵات؛ زوهرە: ئەستێرەیەکی زوّر گەشە؛ طالع: هەڵاتو؛ برج: مەنزڵی ئەستێرە؛ زوحەل: ئەستێرەیەکی گەروکەو دەڵێن شوم‌و نەحسە؛ وندا: گوم؛ بت: بێت؛ غەرب: خوّرنشین.

«مانای ئەم بەیتەو بەیتی دواییں پێکەوەن»

١٣ ژقوندوس زوهره پەیدابت زهەندس موشتەری بێت دەر
سپێدەی دەت ثورەییایێ شەفەق دەت قامەتی پیٚدا

مانای وشه:

قوندوس: تاریکایی توندو خەستی شەو؛ **هەندس:** شەوی زۆر تاریك؛ **زوهرەو موشتەری:** دو ئەستێرەی گەڕۆکن؛ **سپێدە:** سپیایی بەرەبەیان؛ **ثورەییا:** هێشوە ئەستێرەی کۆ؛ **شەفەق:** شەبەق، روناکایی ئاسۆ؛ **قامەت:** بەژن‌وباڵا.

مانای ئەو دو بەیتە بە تێکڕایی:

شاعیر خۆی لەناو تاریکە شەوی ناهومێدیدا دەبینێتو تەنها تروسکە هومێدێکی لەسوچی دەرونی‌دا ماوە کە دنەی ئەدا ئاوات بخوازێ بە وەختێکی کە دوبارە بە دیداری یاری شادو شوکور ببێتەوە. دەڵێ: تۆبڵێی ئەو دەمە ببینمەوە کە لەو تاریکاییە خەستو خوڵەدا، لەپڕ ئەستێرەی زوهرە لەلایەکەوە بدرەوشێتەوە، ئەستێرەی موشتەری، گرشەوورشەی بێت، ئەستێرەی زوحەل- کە مایەی نەحسی‌و شومی‌یە - لەئاسۆ ئاوا بیٚو بەد بەختیم ببڕێتەوە. ئەستێرەی بەرەبەیان، شەوق‌و شەبەقان بخاتە عاسمانەوەو سپیایی بەرەبەیان هێشوی ئەستێرەی پێرو مشت‌وماڵ بکاو لەشەوێکی وا خۆش‌دا، بەژن‌و باڵای خۆشەویستم، خۆنیشان بداتو من لەو تاریکایی دوری‌و ئاوارەییە رزگار بکات؟

١٤ ژشەوقی ئەبروان بنمێت هلال دیسا دقەوسەینان
ژخاوەر بێتە خورشیدی ظەلام وەربت دنوریٚدا

مانای وشه:

شەوق: مەیل؛ **ئەبرو:** برۆ؛ **بنمیت:** بنوێنێ؛ **هلال:** مانگی‌یەکشەوە؛ **قەوس:** کەوان؛ **قەوسەین:** دوکەوان؛ **خاوەر:** خۆر هەڵات؛ **خورشید:** خۆر؛ **ظەلام:** تاریکایی؛ **وەربت:** لەبەین بچیٚ؛ **نور:** رۆشنایی.

مانا بە تێکڕایی:

بۆ ئارەزوی دیداری یار، بەشەرتێك ئەو خۆی دەرخا هەمو شتێك دەکەونە هەڵپە بۆ دیتنی. هەرچەندە من دەڵێم بەیان بەربێ، بەڵام هیچ دورنیە کە مانگی یەکشەوە لە دولاوە بۆ لاسایی برۆکانی کەوانە بداو بێتە بەر چاو. خۆر زۆر زو لە رۆژهەڵاتەوە بۆ سەیرانی بەژن‌و باڵای ئەو سەر لە ئاسۆگ بەرز کاتەوە. ئەوسا تاریکایی شەوو تاریکایی بەختی من، بە یەکجاری لەبەین دەچن‌و لە ئارادا نامێنن.

١٥ ب وەردان زەیینین گولشەن چەمەن‌دا لالە بشکفتن
بنەفش‌و چیچەکان ڤیکرا شەفەق‌دا یەك دەرەوضێدا

مانای وشە:

وەرد: گوڵی‌گوڵاو؛ **زەیینی:** رازایەوە؛ **گولشەن:** گوڵجار، گوڵستان؛ **چەمەن:** مێرگ‌و مێرخوزار؛ **لالە:** گوڵەمێلاقە؛ **بشکفتن:** پشکوتن؛ **بنەفش:** وەنەوشە؛ **چیچەك:** گوڵی‌دەشت لە هەمو جۆرێکی؛ **ڤیکرا:** هەمو پێکەوە؛ **شەفەق:** شەوق‌و روناکی؛ **دایەك:** دایان بە یەکتر؛ **رەوضە:** باغچەی گوڵان.

مانا بەتێکرایی:

وادیارە عاشقی ئاوارە، لەپاش ئاوات خوازتن‌و بە خەیاڵ، خۆش کردنی دنیا بۆ دیداری یاری ـ کە هێشتا هەر ئاواتەو بۆی بەدی نەهاتوە ـ دیسانەوە دەکەوێتە گلەیی کردن لە بەختی رەشی خۆی‌و دەیەوێ دڵی یار بۆدیدارێك، نەرم بکا. ئەمجارە باسی فەصڵی بۆ دەکا، کەوا بەهارەو دنیا رازاوەتەوەو تەنیا ئەوی کەمە کەمایەی دڵخوشی بۆ دروست بێ. دەفەرموێ:

ئەوا لەم کژی بەهارەدا، کە هەرەمەی گوڵانە، گوڵی‌گوڵاو بونەتە خشڵی دەشتو دەرو گوڵزاریان رازاندوتەوە. گوڵەمێلاقە، مێرگ‌و مێرخوزاریان داپۆشیوە. هەمو جۆرە گوڵێك، کە وەنەوشەش یەکێکە لەوان، لە باخچوڵان‌دا پشکوتون‌و بەرانبەر بەیەك چەقیون‌و روناکایی دەدەن بەیەکتر.

١٦ سەحەرگەه عەندەلیب مەستن ژبهنا وەردو بشکوژان
شوبە توتاگ‌و گۆیینان دەنالین ئەم دفرقێدا

مانای وشە:

سەحەرگەه : بەرەبەیان؛ **عەندەلیب:** بولبول؛ **مەست:** سەرخۆش؛ **بهن:** بۆن؛ **وەرد:** گوڵی‌پشکوتو؛ **بشکوژ:** خونچەگوڵ؛ **شوبە** : وەکی؛ **توتاك:** مەلێکە شەو هەتا رۆژ ناخەوی‌و هەردەڵێ «توت، توت»؛ **گۆین:** مەلێکە شەو هەتا رۆژ ناسرەوی‌و ناڵەی دی‌و جارجار حیلەیەك دەکا کەوەك دەنگی گریان دەچی؛ **دنالین:** دەناڵێنین؛ **ئەم:** ئێمە؛ **دفرقێدا:** لە جودایی‌دا.

مانا بە تێکرایی:

لەم بەهارە خۆشەدا، کەدەشت‌و دەر بەگوڵ‌و خونچە رازاوەتەوەو بولبولان ـ کە ئەویندار گوڵانن ـ هەمو بەیانیان، لەبەر بۆن‌و بەرامەی گوڵان مەست‌و سەرخۆش دەچریکێنن؛ چە خوا بەر دارە منی چارەرەش‌و کڵۆل، وەکو توتاك‌و گۆین، شەو هەتا رۆژ بگریم‌و بناڵێنم‌و لە دیداری یار بێبەش بمێنم.

١٧ ل کەلبیٚ ئاستانیٚ خوٚ نەپرسی قەط حەبیب جارەك
گەلوٚ نائینە بیری ئەم دقیٚ نیچیرو راویٚدا

مانای وشە:

کەلب: سەگ؛ **ئاستانە:** دەرگانە؛ **قەط:** هەرگیز؛ **حەبیب:** خوٚشەویست؛ **گەلوٚ:** خزمینە، ئاخوٚ؛ **ئەم:** ئێمە؛ **دقیٚ:** دەو؛ **نیچیر:** راو؛ **ڕاو:** شکار،

مانا بەتێکڕایی:

وەخت کە بەهار بیٚو هەرەمەی گوڵان بیٚ؛ دیارە میرو شازادە دەبیٚ بچنە راوشکاریٚ. باشە! شازدەکەی مەلاش دیارە لەو وەختە خوٚشەدا، چوٚتە راو. ئەدی چوٚنەکە جارێك لەجاران، هەرگیز بوٚ ئەو راوشکارانە، سەگی ئاستانەی خوٚی وەبیر نەهاتوٚتەوە، کە رەگەڵ خوٚی بخاو بەدیداری خوٚی دڵشادی بکات؟

١٨ دزانم شەهسەواریٚ من غەزالەکوی دفتراکیٚ
بە جایی صەیدی ئەز بوما دویٚ فتراکو بەندێدا

مانای وشە؛

شەهسەوار: سەر توٚپی سواران؛ **غەزال:** کەژاڵ، ئاسك؛ **وی:** وا؛ **فتراك:** بەن ساموٚرتە؛ **صەید:** نیچیر؛ **ئەز:** من؛ **بوما:** ببوایەم؛ **دویٚ:** لەناو ئەو؛ **بەند:** بەن.

مانا بە تێکڕایی:

شاعیر کە جارێك خوٚی بەسەگی ئاسانەی یار دادەنیٚو گلەیی لە بەختی خوٚی دەکا کە یارەکەی وەبیری نەهاتوٚتەوە، کە بیباتە راوشکاریٚ؛ جارێکیتر بیری دەڕواتە ئەو دەشتو دەرە، کە سوکەڵە سوارەکەی خوٚشەویستی ڕاوی لیٚ دەکاو ئەوسا بەبیریدا دیٚ کە بوٚ جوانێکیوا، بیٚگومان ئاسکی دەشت زوٚر منەتبارن کە ببنە نێچیری. کەوابو، ئێستا هیچنەبیٚ ئاسکێك ئەو خوٚشیەی دیوەو بوٚتە نێچیری یارو بەبەن ساموٚرتەی زینەکەیەوە، تەکەتەکی دێت، دەڵیٚ: سور دەزانم، سوکەڵە سوارە خوٚشەویستەکەم، ئێستا کەژاڵێکی بەبەن ساموٚرتەوە گیرداوە. ئەی صەد خوٚزیا من بومایە لە جێگەی ئەو ئاسکەو بەو بەن ساموٚرتەوە هەڵاوەسرابام.

١٩ چ حەددی صەد هەزار جانێن دفتراکا حەبیبیٚ من
کو صەد جەمشیدو کەیخوسرەو غولامن سەر دقیٚ ریٚدا

مانای وشه:

چەحەددی: ڕێی ناکەوێ؛ **فتراك:** بەن ساموڕتە؛ **حەبیب:** خۆشەویست؛ **جەمشیدو کەیخوسرەو:** دو پادشای بەناوبانگی ایران بون؛ **غولام:** نوکەر؛ **دقێ:** دەئەو.

پوختەی مانا:

مەلا لەپڕ، هۆشی دێتەوە بەرەخۆو دەبینێ کە لەو ئاواتە خوازیانەیدا زۆر لە بەڕەی خۆی پتر پێی ڕاکێشاوە. گورجێک پەشیمان دەبێتەوەو دەڵێ:

نەك من، بەڵکو صەد هەزار گیانیش پێکەوەبن، هەرگیز ڕێیان ناکەوێ ئەوەندە بەرزەفڕی بکەن‌و ئاوات بخوازن، کە لەبەن ساموڕتەی ئەو شاسوارەدا بەند بکرێن. بگرە صەتانی وەك جەمشیدو کەیخوسرەو لەو ڕێگەدا خولامەتی دەکەن، هەر ئەوەندە یار بە دیدارێك بیان لاوێنێتەوە.

٢٠ دده هسالان ملازم مامو یاریٚ رونەدا جارێك
وەگەرنە یار ئەگەر رودەت هەیە جارەك دسالێدا

مانای وشە:

ملازم: هەمیشە ئامادەی خزمەت؛ **مام:** مامەوە؛ **وەگەرنە:** ئەگینا؛ **رودەت:** روبدا؛ **هەیە:** ممکنە.

مانا بە تێکڕایی:

مەلا لێرەدا دەکەوێتەوە گلەو گازندە لە بەختی ڕەشی خۆی‌و دەڵێ:

گریمان ڕێم ناکەوێ بمباتە ڕاوێ؛ گریمان ڕێم ناکەوێ بڵێم دەبەن ساموڕتەکەیدا بم. بەڵام من کە ماوەی دەساڵی ڕەبەق لەبەر دەرگاکەی کەوتومو هەرگیز روم لێ وەرنەگێڕاوە، نەدەبوایە جارێك لەجاران رومبداتێ‌و بملاوێنێتەوە؟ خۆ ئەگەر بڵێم ئەو لەبەر کاری زۆری نەی پەرژاوە، ڕاست ناکەم؛ چونکە ئەو خۆ لێ بواردنەی منەی ئەگەر بە ئانقەست نەبا، دەیتوانی هیچنەبێ ساڵێ جارێك ئەحواڵێکم بپرسی‌و بە روپێدانێك، بەسەرم بکاتەوە.

٢١ دلۆ مزگینە من شابە کو سولتانێ مەدێ بیتن
ژمن باوەرکە پەیغامێ سەحەر مزگین بەمن پێدا

مانای وشە:

دلۆ: ئەی دڵ؛ **مزگینە:** مژدەیە؛**شابە:** شادبە؛ **کو:** کەوا؛ **سولتان:** خونکار؛ **دێبیتن:** لێبڕاوەبێ؛ **ژمن:** لەمن؛ **باوەر:** بڕوا؛ **پەیغام:** وەڵام؛ **سەحەر:** بەرەبەیان؛ **بەمن پێدا:** بەمنیدا.

مانا بەتێکڕایی:

باوەڕی صوفیان وایە، کە پیاو هەتا خۆی بەهیچ بزانێ؛ خوا ئاوڕی لێ ناداتەوە. وەختێك کە خۆی لەبیر بچێتەوە، ئەوسایە کە بەزەیی خوا بەسەری دەکاتەوە.

مەلا تا ئارەزو دەکا کەیار دیداری لێبکاو لەگەڵ خۆیا بەرێ بۆ راوو پێو چی... مانای ئەوەیە خۆی بەشتێك دەزانێو هەتا خۆشی بەشتێك بزانێ، لەلای خوا بەهیچ حیساب ناکرێ. بەڵام کە دەبینێ لەماوەی دەساڵدا، هیچ لێی نەپرسراوە؛ ئەوسا بۆی دەر دەکەوێ کە ئەم خۆ بینییە بوتە لەمپەر لەنێوان دڵدارو یاردا. لەو خۆ بە شت زانینە پەشیمان دەبێتەوەو سەری کزی، لەسەر ئەژنۆی هەژارانەی ئەنێتەوەو جگە لەیار هەمو شتێکی، تەنانەتخۆشی، لەبیر دەچێتەوەو بە سەرکزیەوە دەپارێتەوە. یار بەزەی پێدا دێتەوەو بەخۆیێنیشاندانێك دەی لاوێنێتەوە. مەلا مژدەی ئەو دیدارە بەدڵەمەینەت بارەکەی ئەداو ئەڵێ:

ئەی دڵ مژدەت پێدەدەم، شادبە. ئەوا خونکاری نازدارم بڕیاری داوە بێتە دیدارم. باوەڕم پێبکە راست دەکەم؛ چونکە لەبەرەبەیاندا؛ پەیام نێری صەبای صالحان ئەو مزگێنیەی بەمن داوەو تەواو جێگەی بڕوایەو هیچ گومانو دودڵی تێدانیە.

٢٢ شوکور بیناهی یامن هاتو یەعقوب دیدە رەوشەنبو
ببویا یوسفی میصری ل کەنعانێ بەصەر پەیدا

مانای وشە:

شوکور: سوپاس؛ **بیناهی:** روناکی چاو؛ **دیدە:** چاو؛ **بو:** بۆن؛ **کەنعان:** مەڵبەندێکە لەفەلەستین؛ **بەصەر:** هەم چاو هەم دیتن؛ لەم بەیتەدا مەلا، چیرۆکی یاقوبو یوسفمان بیر دەخاتەوە، کە یوسف لە یاقوب پێغەمبەری باوکی دور کراوەتەوە. باوك لە تاوی کوڕ، کوێربوە. لەپاش چەند ساڵان کە براکانی یوسف چونە میصر بۆ گەنمکرینو یوسف لەوێ کاربەدەستی دەوڵەتبو. گەنمی دانێو کراسەکەیخۆی بۆباوکی نارد. باوك بەبۆنی کراسی یوسف، چاوەکانی چاك بونەوە.

مانا بەتێکڕایی:

زۆر سوپاس یارم کە روناکایی چاوەکانمە هاتە دیدارمو چاوم بەدیداری رۆشن بۆوە. دیداری ئەویش هەروەك کراسەکەی یوسف، بەبۆن چاوی باوکی بینا کردەوە، منیش کە لەسوێی دیداری دنیا لەبەر چاوم تاریکببو بەدیتنی، تەمو تانەم لەسەر رەویو رون بومەوە.

٢٣ نەسیمی سونبولو سێڤان سەحەردا حەبسو زیندانێ
ڤەبو قفلا مەبێ مفتە زرنگینی ژقفلێدا

ماناى وشە:

نەسیم: شنەبا؛ **سونبول:** گوڵى سملّ؛ **سێڤ:** سێو؛ **سەحەر:** بەربەیان؛ **حەبس:** گرتوخانە؛ **ڤەبو:** كرایەوە؛ **مفتە:** كلیل؛ **زرنگینى:** زرنگانەوە.

پوختەى مانا:

ئێمە كە لەدورى یار وەك ئەسیرى ناو حەبس‌و زیندانان وابوین؛ لە بەرەبەیاندا شنەبایەك كە بەسەر پرچەكانى وەك گوڵى سملّ بۆن‌خۆش، بەسەر كوڵمە سورەكانى سێوئاسایى‌دا هاتبو، ئێمەى گرتەوە. حەبس‌و زیندان لەلاى ئێمە نەما. دڵى قفلّ دراومان، بەبێ‌كلیل كرایەوەو بەڵكە لەخۆشى ئەو شنەبایە بۆن‌خۆشە زرینگە لەقفڵەوە هات. واتا، لەخۆشیان قفڵیش كردیە هاوار.

٢٤ **فیراقى شەو بئاخر چو سپێدە كەفش بو دیسا**
مەریخا نەحس ئاڤابو خویابو رۆژ دشەرقێدا

ماناى وشە:

فیراق: دورى؛ **سپێدە:** بەرەبەیان؛ **كەشف:** دیارى؛ **دیسا:** دیسان؛ **مەریخ:** ئەستیرەیەكە بەشوم ناوى دەركردوە؛ **نەحس:** شوم؛ **خویا:** ئاشكرا؛ **شەرق:** خۆرهەڵات.

مانا بەتێكرایى:

شەوى دورى لە دیدارى‌یار، دوایى هات. بۆجارێكى‌تریش ئوخەى ئەوا بەیانى پێك‌گەیشتن پێ‌گەیشت. زۆر سوپاس، ئەستێرەى نەحسى بەختمان لەئارادا نەماو رۆژى طالعمان لەرۆژهەڵات، هەڵات‌و خۆى ئاشكرا كرد.

٢٥ **دچەرخێ وەك نجوم دیم‌دورّ سەما هاتن قیرّانا یەك**
هەییڤا بەدربو ئەو سورّپەرى من‌دى درەقصێدا

ماناى‌وشە:

چەرخ: عاسمان؛ **چەرخ:** زەمانە؛ **چەرخ:** سورّدان‌و خول خواردن؛ **نەجم:** ئەستێرە؛ **نجوم:** ئەستێرە گەل؛ **دیم:** روخسار؛ **دورّ:** مروارى درشت؛ **سەما:** عاسمان؛ **سەما:** هەڵپەركێ؛ **قیرّان:** بەرانبەرى‌و لێكنزیكى؛ **هەییڤ:** مانگى‌عاسمان؛ **بەدر:** مانگى چاردە؛ **سورّپەرى:** وەك پەرى لە دلكێشان‌دا؛ **رەقص:** هەڵپەركێ.

مانا بەتێكرایى:

یارى خۆم دەگەرى هەڵپەركێ‌دا دیت كە سورّى دەدا. كۆزى هەڵپەركێكە، پرّى‌بو لەكیژى جوانى

روخســـار وەك مرواری. دەهاتنە بەرانبەری یەكترو لێك نزیك دەبونەوە. كە روانیم یاری من كە وەك پەری دڵ رفێنە دەوكوڕی رەقصەدا هەر دەتگوت مانگـــی چـــاردەیە دەناو ئـــەســـتێراندا، لەعاسمانی جوانی‌دا چەرخ دەدا.

٢٦ ژوادی ئەیمەنی دلبەر نزام ئەنگوشتەك ئیظهار كر
كو خۆش ئەنوارو بەرقن ئەو تەجەللابون دطورێدا

مانای وشە:

ژوادی: لەشیوی؛ **ئەیمەن:** راستە؛ **ئەیمەنْ:** جێگـــەی‌هەرەپیرۆز؛ **نزام:** نازانم؛ **ئـــەنگـــوشت:** قـــامك؛ **ئیظهار:** دیار؛ **كو:** كەوا؛ **خۆش:** جوان؛ **ئەنوار:** رۆشنایی‌گەل؛ **بەرق:** بروسكە؛ **تەجەللا:** دیاردە؛ **طـور:** كێوێكە لە دەشتی سینا.

مەلا ئیشارە بە چیرۆكی موسا پیغەمبەر دەكا. كە وەختێك ژنەكەی زەیستان بوە، ویستویە بچـێ بزوتە ئاگرێكی بۆبێنی‌و ئاگری بۆبكاتەوە. گەیوەتە ناو شیوەڵەیەك لە كێوی طور. خوا بانگـی لێ‌كردوە، كە تۆ لە پیرۆزترین شیوی طوردای، كەوشـــان داكەنە. هەروەها موســـا بەخـــوای گوتوە: دەمەوێ بت‌بینم. خـــوا فەرمویە: نام‌بینی، من خۆم نیشـــانی كێوی طـــور دەدەم، ئـــەگەر خـــۆی لەبەر دیداری من راگرت، توش وادەكەم بم‌بینی. خوا خۆی نیشانی كێوی طـــور داوە، كێو ســـوتاوەو موســـا دڵی بوراوەتەوەو لەســـەررا بەربوتەوە.

مانای بەتێكرایی:

ئەو هەمو روناكاییە جوانانە، ئـــەو هەمو بروســكـــەدانە كە لەو بەرەبەیانە خـــۆشەدا بۆعاشـــقان بۆتەدیمەن دەبێ چبێ، چقەومابێ؟ نازانم، تۆبڵێی یاری دڵرفێن قامكێكی نیشانی كێوی طوردابێ، كەوا ئێمە وەك موسا دڵمان دەبورێتەوەو بەرودا دەكەوین؟!

٢٧ قیرانا زوهرەیی من دی دبەر عەقدا ثورەییایێ
ژپەروینان دبێژم عەكسە هێژ كەفتی دجامێدا

مانای وشە:

قیران: بەرانبەر هاتنی دو ئەستێرە؛ **زوهرە:** ئەســـتێرەیەكی‌گەشـــە؛ **دی:** دیت؛ **عەقـد:** گەردانە؛ **ثورەییا:** هێشوە ئەستێرەی كۆ؛ **پەروین:** ئەســـتێرەی ناو هێشـــوە ئـــەســـتێرەی كۆ؛ **دبێژم:** دەڵێم؛ **عەكس:** تیشك‌دانەوە؛ **هێژ:** هێشتا؛ **جام:** پیاڵەی بادە نۆشین.

مانا بەتێكرایی:

لەو هەڵپەركێ‌یەدا، كچەكانی ترم وەك لیزگەی گەردن‌بەندێك هاتنە بەرچـاو، كە لەجـوانیدا بەكۆ

ئەستێرە دەشبهێندران. بەرانبەر بەمانگی رووی یارم دەبون‌و تیشکیان لەو وەر دەگرت. من کەمەستی شەرابی ئەو جوانیەم، دەڕوانم پیاڵەکەم هەروا بریقەی ئەستێرانە لێیەوە دیارە. من دەڵێم تیشکدانەوەی رووی یارمە کە داویەتە ئەو ئەستێرانەو ئەوانیش تیشکیان داوەتە پیاڵەی بادەی منەوە.

٢٨ **حبیبێ عەزمی موحبەت کر دجامان لەو شەڕاب ثانی**
دلی من دی دو صەییادان ژبوریانا بەری وی‌ٚدا

مانای وشە:

حبیب: خۆشەویست؛ **عەزم:** لێبڕان، قەصد؛ **صوحبەت:** هاودەمی؛ **لەو:** بۆیە؛ **شەراب:** مەی؛ **ثانی:** هێنای. **دی:** دیت؛ **صەییاد:** نچیرەوان؛ **بوریان:** بریانی، گۆشتی‌برژاو؛ **بەری‌وێدا:** لێی‌ڕوانی.

مانا بەتێکڕایی:

خۆشەویستەکەم، ویستی ببێتە هاودەم‌و هاونشینم. بۆ ئەوە بوکە شەرابی دەناو پیاڵان‌دا هێنا؛ یانێ چاوە مەستەکانی نیشاندام. دڵم دەس‌بەجێ هەستی‌کرد کە دو ڕاوکەر - واتا چاوەکانی - تێ‌یەوە دەڕوانن دەیانەوێ بۆ مەزەی مەستیەکەی خۆیان بیکەنە بریانی. «سالم» لەوبارەوە دەڵێ:
وەی‌وەی چ مەجلیسی‌بو دوێنێ! لە دیدەوو دڵ   دڵبەر شەرابی گێڕا؛ سالم، کەبابی هێنا

٢٩ **ب تولێن ئاستانێ‌ڕا ڤەخوێندم میر ب دەرگاهێ**
بڤێ چاڤێ حەبیب دیتم شوکور ئەڤ شەفقە مەولێ‌دا

مانای وشە:

تول: تولە، سەگی پچوك؛ **ئاستان:** بارەگا؛ **ڤەخوێندم:** خوێندمیەوە؛ **بڤی:** بەو؛**دیتم:** دیتمی؛ **شەفقە:** رحم‌و بەزەیی؛ **مەولێ:** مەولا، سەروەر.

مانا بەتێکڕایی:

خودایە ئەی سەروەری سەروەران، زۆر سوپاس بۆتۆ، کە بەزەییت بەمن‌دا هات‌و کاریکت کرد، دڵبەرم من بە تولەی دەرگانەی خۆی حیساب بکاو بم‌خوێنێتەوە، منی‌هەژار لەدەرگای میرێکی‌و! دەسەڵات‌دار، ڕێگا بدرێم‌و یارم بەوچاوی خۆشەویستیەوە لێم‌بڕوانێ.

٣٠ **ژشکلێ ئەبروێن ساقی هلاتن صەد هیلال ایرۆ**
وە بەدرەك من مقابل دی ئیشارەت من ژعەکسێ‌دا.

مانای وشە:

ساقی: مەیگێڕ؛ **هلاتن:** هەڵاتن؛ **هیلال:** مانگی یەکشەوە؛ **ئیروّ:** ئـەمڕوّ؛ **وە:** وەها، ئـاوا؛ **بەدر:** مانگـی شەوی چاردە؛ **مقابل:** بەرانبەر؛ **دی:** دیت؛ **ئیشارەت:** ئیشارە؛ **عەکس:** تیشکدانەوە.

مانا بەتێکڕایی:

ئەمڕۆ کە یار روخساری نیشان‌دا، صەد مانگی یەکشەوە بوّ لاساکردنەوەی بروّکانی ئـەو مەیگێڕە چاومەستە، لە ئاسوّگ سەریان دەرێنا. هەروەها، مانگی چـاردەشـم دیت، کە بەرانبەر بە روومەت‌و هەنیەی وێستابو. من ئیشارەتی روخساری یارم لە تیشك بەخشینی بەمانگی چـاردە پی‌گەیشـت‌و زانیم دەرکەوتوە تا بی‌بینم.

٣١ بـزەهریّ خوّی شەریف خوّندم کو خدمەتکاری دێرینی
تەپڕ جەورو جەفا دینە سلوکو سەعیو جەهدێدا
لەهێندێك نوسخەدا (بە زاری خوّی شیرین) هاتوە.

مانای وشە:

زەهر: زار،دەم؛**شەریف:** ممبارەك؛ **خوّندم:** بانگـی لیّ‌کردم؛ **کو:** کە؛ **پڕ:** زوّر، زیاد؛ **جـەوروجـەفـا:** دەردوئازار؛ **سلوك:** ریّ‌ڕوّیشتن.

سلوك لە زاراوەی صوفیاندا، پلەپلە بەرەژور چـونە بەرمو خـودا؛ تا دەگەنە مزلّگـەی توانەوە لەخـوادا کە فــەنا فــی‌اللای پی‌دەڵێن. ئــەم پلانەش بریەتین‌لە: **توّبە، کوّشش، تەنهــایی، دورەپەرێزی، لەخواترسان، دنیافرّی‌دان، بێدەنگی، تکاو هی‌تریش**... **سەعی:** روێشتنی بەپەلە؛ **سـەعی:** کوّشش؛ **جەهد:** تەقەلاو هەولّ.

پوّختەی مانا:

یارم‌بەدەمی‌پیروّزو شیرین‌زمانی‌خوّی، منی‌دواندو فەرموی کەتوّ خـدمەتکـاری لەمێژینەی منی. توّ لەرێگەی خزمەتی منداو بوّ گەیشتن بەمن، زوّر ماندو بوی‌و زوّرت کوّشش‌و تەقەلا کردوە.

٣٢ بچین وەردان ژگولزاران کو ئەغیاران بـدەست خارن
ژمەخصوصانی دەرگاهی دو عامن ئەو دهجریّ‌دا

مانای وشە:

بچین: بچنە؛ **وەرد:** گول؛ **گولزار:** گوڵجار؛ **ئەغیار:** بێگـانە، غەوارە؛ **خـار:** درّو، چقـل؛ **مەخصــوص:** تایەبەتی؛ **دەرگاە**. : دەرگا؛ **عام:** سالّ؛ **هجر:** دوری‌دیدار

مانا بەتێکڕایی:

تۆ ئەوا دوساڵە، دەردی دوری دەکێشی‌و هەر بەتەمای دیدار بوی‌و خـوت ڕاگرتوە. چـاکت‌کردوە، لەوە بەولاوە دەت‌کەم بە خوڵامی تایبەتی بەر دەرکی بارەگای خۆم. ئەوەندەش بزانە کە ئـەوانەی غەوارەن‌و لەئێمە بێگـانەن، لەدنیادا، جگــە لە دڕکو داڵ، چیان وەدەســت نەکەوتوە. ئــەوا تۆ گەیشتیە ناو باغ‌و باغچەی ئاوات. دەسا دەس‌کە بە گوڵ‌چنین لە گوڵجاڕی ئارەزودا.

٣٣ بتەشریفا خو ئەز خوندم ژلوطفێ بەندە نیشان‌کر
خەلات‌و شەفقەوو دلدان شوکور خوازین کو باخوێدا

مانای وشە:

تەشریف: گەورەکردن؛ **تەشریف:** گەورەیی؛ **خو:** خـۆی؛ **خـوندم:** خـوێندمیەوە، لاواندمیەوە؛ **لوطف:** التفات‌و نەرمی؛ **بەندە:** کۆیلە؛ **خەلات:** بەخشش؛ **شـەفقـە:** محیبەت‌و خـۆشەویسـتی؛ **دلدان:** دڵدانەوە؛ **باخوێ:** خودا.

مانا بەتێکڕایی:

بەگەورەیی خۆی، گەورەی کردم. بە نەرمیو التفاتەوە، منی کۆیلەی خۆی نیشانە کرد. ئـەو هەمو بەخشش‌و التفــات‌و ڕوخــۆشیو دڵدانەوەو لاواندنەوەی کە لە یارم دیت؛ لەهونەرو کردەوەی من بەدەرەو تەنیا خودایە بەزەی پێمدا هاتوەو خوێندومیەوەو بەسەری کردومەوە، زۆر سـوپاس‌گوزارم لەخودا.

٣٤ مە هادر سەجدەیا شوکرێ لوێ عەردێ مقەددەس بر
بموژگانێن خوە دوڕسوفتن ئەنی مالی لعەردێدا

مانای وشە:

مە: ئێمە؛ **هادر:** حازر، دەس‌بەجێ؛ **سەجدە:** سـەر وەسـەر عەرز کردن بۆ کرنوش؛ **شـوکر:** سـوپاس: کەسێك‌کە خوا خۆشی زۆری دەداتێ، سوژدە دەباو ناوی سوژدەی شـوکرە. **عەرد:** زەمین؛ **موقـەددەس:** پیرۆزو ممبارەك؛ **بر:** برد؛ **موژگان:** مژۆڵ؛ **دوڕ:** مرواری درشـت؛ **سـوفتن:** سـون، کون‌کردن؛ **ئـەنی:** توێڵ، ناوچاوان.

پوختەی مانا:

من لە خۆشیان کە یار بە سەری کردمەوەو بە غوڵامی خۆی حیساب کردم؛ هەر دەسـت‌بەجـێ لە حوضوردا، سوژدەی شوکرم برد. لەسەر ئەو زەمینە پیرۆزە کە وەك شیوە پیرۆزەکەی کێوی طـور

بو؛ پیاو لە هەرکویٚ بە خوا بگا، ئـەو شـوێنە پیرۆزە. بە مژۆڵان مرواری فـرمێسکانم دابێشـــتو دارشت. ناوچـاوانم لەعەرز ماڵیو عەرزەکەم بەناوچـاوانم ماڵیو گەسکـمدا، بەڵام گەسگـــەکەم تویٚڵمبو.

٣٥ هەیا بیناهی‌یا چەهڤان بوتو عوززایو لاتی من
توئی پیش‌بەر سجودا من سەحەرگاهان دخەلویٚدا.

مانای وشە:

هەیا: ئەی؛ **هەییا:** وەرە؛ **بیناهی:** سوما؛ روناکی چاو؛ **چەهڤ:** چاو، دیدە؛ **بوت:** بت؛ **عوززا:** بتیٚک‌بوە لە ماڵی کابە؛ **لات:** بتیٚک‌بوە لە ماڵی کابە. **پیٚش‌بەر:** قیبلە، روگە؛ **سجود:** سـوژدەگەل؛ **سـەحـەرگاهان:** بەرەبەیانان؛ **خەلوە:** جیٚگەی تەنیایی؛ **بینایی‌چاوان:** ناوە بوٚ خودا.

مانا بەتیٚکڕایی:

وەرە ئەی روناکی چاوانم، ئەی بینایی چاوان. وەرە ئـەی کەسـێکی کەمن توٚم کردوٚتە بتو دەت پەرستمو لەجیٚگەی عوززاو لات کە بت‌پەرستان دەیان پەرستن؛ من توٚ دەپەرستمو وازم لە هەمو شـتێك هێناوە، جگـە لەتوٚ. توٚ روگەو قیبلەی منی. من کە هەمو بەرەبەیانان بوٚ کڕنوشـــت سەردەنێمە سەرزەوینو سوژدە دەبەم. روم دەتوێەو لەشوێنی تەنیایی‌دا توٚم دەگەڵی.

٣٦ ل‌بال عیلمی تە مەعلومە ژژینیٚ من تو مەقصودی
فیدای جانیٚ مەدیٚ جان‌بت دقەستا وەصلو دینی‌ٚدا

مانای وشە:

ل‌بال: لەکن، لەلای؛ **عیلم:** زانست؛ **تە:** توٚ؛ **مەعلوم:** دیاریو ئاشکرا؛ **مەقصود:** مەبەست؛ **جان:** گیان؛ **فیدا:** قوربان، گوٚری؛ **قەست:** نیاز؛ **وەصل:** پیٚك گەیشتن؛ **دین:** دیتنو چاو پی‌کەوتن.

مانا بەتیٚکڕایی:

پیٚی ناویٚ من‌بڵیٚم. خودایە، ئەی یار. ئـەی بینایی چـاوان. هەمو شـــتێك خـــوٚت دەیزانی. لەبەر زانستی توٚدا ئاشکرایە کە لە ژیاندا، جگە لەتوٚ نیازیٚکم نیە. من دەمەویٚ لەرێگەی توٚدا ـ کە گیانی بەراستیم توٚی ـ گیانم فیداکەم. هەر ئەوەندە بەو هومیٚدەوە بم کە بەتوٚ بگەمو بت‌بینم.

٣٧ بـحوسنا خو ئیلاهی کی بـسەهمو هەیبەتی دینیٚ
نجومو کەوکەبیٚ لامیع ژبالا تیٚن بە بەژنی‌ٚدا

مانای وشه:

حوسن: جوانی؛ **ئیلاهی:** خوای‌من؛ **کی:** بکەی؛ **سەهم:** سام‌و ترس؛ **هەیبەت:** مەترسی؛ **دین:** دیتن؛ **نجوم:** ئەستێرەگەل؛ **کەوکەب:** ئەستێرە؛ **لامیع:** بریقەدار؛ **بالا:** لای‌سەرو؛ **بەژن:** باڵا.

مانا بەتێکڕایی:

خودایە بەو جوانیەی خۆت کەی کە بەشێکت داوە بە دڵبەرمو بەو هەیبەت‌و مەترسی‌و دڵە لەرزەیەکەی، کە لە دیتنی ئەو جوانیەتدا لەروی دڵبەرم دەیبینم‌و بەو دیدارە لەو بەژن‌و باڵا ڕێکەدا، نیشانمان دەدەی. ئەو خشڵانەی دەبریقێنەوەو لەسەررا تا خوار لە بەژنی یاردا، وەك ڕێزی ئەستێرە دەدرەوشێنەوە. کە ئەوانەش هەمو پاژێك‌و بەشێکی کەمن، لەجوانی‌تۆ، کە لەو بەشی یارمت داوە.

٣٨ بخالێن وەردو نەسرینان ژقودرەت خەط کشاندی لێ
بتەرحا نیرگزا عێلی سەحەرگاهان نەسیم لێدا

مانای وشە:

خال: خاڵی سەرڕو؛ **وەرد:** گوڵی سوری محمدی؛ **نەسرین:** گوڵێکی سپیە؛ **قودرەت:** توانایی؛ **قودرەت:** کاری خودا؛ **خەت کشاندی لێ:** خەتت لێ کێشاوە؛ **تەرح:** چوزە، چل؛ **نیرگز:** گوڵێکی سپی بۆن خۆشە؛ **عێل:** بڵند؛ **عێل:** عاشیرەت؛ **نەسیم:** شنەبا.

مانای تێکڕا:

خوایە، بەجوانی بەژن‌و باڵای یار کە جوانی خۆتە داوتەتێ. بە خاڵەکانی روخساری چە ئەوانەی لەسەر کوڵمەی سوری ـ کە وەك گوڵی گوڵاون ـ چە ئەو خاڵانەی لەسەر لاجانگ‌و بەر گەردنێ ـ کە لاجانگ‌و ژێرچەنەی وەك نەسرین وان ـ کە بە قودرەتی خۆت نەخشاندوتن. خودایە سوێندت دەدەم بەو بەژن‌و باڵایە کە وەك چڵە نێرگزی شلك‌و بڵندەو لەچاو هەمو جوانانی عاشیرەتدا گوڵی سەرتۆپە. ئەو چڵە نێرگزەی کە بەشنەبای بەیانان دەلەرێتەوە. یان ئەو بەژنە شلکەی کە بە هەناسەی عاشقانەی ئێمە دەهەژێت؟.

٣٩ کوتولی ئاستانێ دور نەکی ئێدی ژدەرگاهێ
ژبا خوێ ڤی‌رجو ناکین دبابێ لوطفو رەحمێدا

مانای وشە:

کو: کە؛ **تولێ:** تولەی؛ **نەکی:** نەکەی؛ **ئێدی:** جارێکی‌تر، تازە؛ **باخوێ:** خودا؛ **ڤی:** ئەوەی؛ **رجو:**

تەمەننا، داوا؛ **باب:** دەرگا؛ **باب:** بابەت؛ **لوطف:** التفات؛ **رەحم:** بەزەیی.

پوختەی مانا:

خودایە، سوێندت ئـــەدەم بەجـــوانی یارم. بە بەژنو باڵای. بەو خـــاڵانەی پێت نەخشـــاندوە، کە هەموشیان تۆزێکە لە نمونەی جوانی خۆت. دڵم مەشکێنەو جارێکیتر دورم مەخەرەوە لە دەرگای خۆتو با هەر تولەی بەر دەرگانەی تۆ بم.

خـــودایە، ئـــەو تەمەننایەم تەنیا لەوەیە کە هومێدم بە لوطفو رەحمەتی تۆ هەیە. دەنا دەزانم عەبد حەقی نیە ئاواتی خۆی لەبەر خودا دانیو بڵێ بیکە.

لێرەدا مەلا ئەو قسەی صوفیانەمان بیر دەخاتەوە کە: خـوْدا بەرانبەر بەهیچ نایدا. تەنیا ئـەگەر بەزەی بەکەسێکدا هات، دەروی خێری لیدەکاتەوە. نوێژو تاعەت نابن بەهوی بەخششی خودا.

٤٥ **تو ناری فیرقەتیْ زانی دکارم ئەز تەحەممول کم**
دباری کوهی قەندیلم بلاقیلم دعشقێدا

مانای وشە:

نار: ئاگر؛ **فـرقەت:** جیایی، جـودایی؛ **دکارم:** دەتوانم؛ **ئـەز:** من؛ **تەحەممولکم:** هەڵگـــرم؛ **دبار:** کێو؛ **کوهی:** کێوی؛ **قەندیل:** ناوی کێوێکەلەکوردستان؛ **بلاقیل:** بیقسەوباس؛ **عیشق:** ئەوین، دڵداری.

مانا بەتێکڕایی:

خودایە هەرچەندە وایدا بنێم کە من کێوی قەندیلم، هیچ گلەو متەقیشم لە دڵداریدا قەت نەبوبێ. ئایا من چیتر دەتوانم تاقەتی جودایی بێنم؟ خوایە تۆ بۆخـوت دەزانی ئـاگری جـودایی چـەند بە تەوژمو بێ ئامانە. دەشزانی خۆ لەبەر راگرتنی تەنانەت لە وزەی چیای قەندیلیشدا نیە.

مەلا ئیشارە بەو ئایەتە دەکا کە خوا فەرمویە:

ئەگەر ئەم قـورعانەمان ناردبایەتە سـەر چیا. دەت دیت بەذەلیلی لەترسی خـودا لەتلەت بوەو لەبەریەك چوە.

٤٦ **زەهی دەردی مەزن فیرقەت جگەرسوت ئاتەشیدا دڵ**
جیهی صەبریْ نەما چەندان فەرەج من دی دصەبرێدا

مانای وشە:

زەهی: پەك، چزۆر؛ **دەرد:** ژان؛ **مەزن:** زل؛ **فیرقەت:** جودایی؛ **سـوت:** سـوتا؛ **ئـاتەش:** ئـاگر؛ **جیە:** جێگە؛ **چەندان:** هێندە؛ **فەرەج:** فەرحانی؛ **صەبر:** حەوسەڵەو پشو درێژی.

مانای تێکڕایی:

ئاخ لەژانی گرانی جودایی چیپێکردم. جەرگی سوتاندم، ئـاگری دەدڵ بەردام. بەڵێ زۆرم صـەبر کردو لەصەبری زۆرەوە گەیمە فەرحانی. بەڵام ئیتر تازە کە دڵو جگەرم ئـەوسـا سـوتاوە، دڵیش جێگەی صەبرە ئاگری گرتو بو بەخوڵەمێش، ئیتر جێگـەی صـەبرکردنە کەشـم نەماوە. دەسـا خودایە دیسان توشی جوداییم مەکەوە.

٤٢ مەلا بێ قامەتا یەکتا قیامەت من بە چەهڤان دی
فیراقێ روسیا بن‌تە. ژمن جانی شیرین جیّدا

مانای وشە:

قامەت: بەژن؛ **یەکتا:** بێوێنە، (نەمامی تاقانە)؛ **فیراق:** جودایی؛ **روسیا:** روڕەش؛ **جێ:** جیا، جودا.

مانا بەتێکڕایی:

هۆی مەلا ـ وەك شـاعیرانیتر خـۆی دەدوێنێ ـ بێ بەژنو باڵای‌یار کە وەك نەمامی تاقـانەو بێوێنەیە، من قیامەتم بەچاوان دیت. ئەی جودایی، روت رەش‌بێ، تۆ بوی کەگیانی شـیرینمت ـ کەیارە ـ لێ جیا کردمەوە.

قصیدەی هەشتەم

«دوعا»

١ سەری زولفاتە بـ‌کوللابی دوعا
هاتە دەستی مە بـ‌جەللابی دوعا

مانای وشە:

کوللاب: قولاپ؛ **دوعا:** نزا؛ **جەللاب:** کێشەر؛ **جەللاب:** بەو کەوە دەڵێن کە دەناو حەشـاردا دەیشـارنەوەو کەوی پێ ڕاو دەکەن.

پوختەی مانا:

ئـەی‌یار، ئێمە دوعامان کردو دوعاکەمان وەك کەوی ڕاو، وەك قـولاپو داو، سـەری زوڵفـی ئاڵقەی قولاپ ئاسایی تۆ کەوتە دەستمان.

٢ صوفی‌یی خەلوەنشین بێنە سجود
هەردو برهێن تەنە میحرابی دوعا

مانای وشە:

خەلوەنشین: چلەکێش؛ **برهـ** : برۆ.

مانا بەتێکڕایی:

ئـەی یاری دڵرفێن، ئـەو تاقـی برۆیانەی تۆ پیرۆزترین میحـرابن کە هەر کەس بەرانبەریان ڕاوەستێو دوعابکا دەس لەجێ قبوڵ دەبێ. با صوفیە چلەکێشەکانیش بەرەو ئەو برۆیانەت سـوژدە بەرن، تا شتێکیان لە قودرەتی خودا لێ حاڵی بێ.

٣ عەرضی کی دیٚبکرم صورەتی حال
کو تویی قیبلەیی ئەربابی دوعا

مانای وشە:

دیٚبکرم: بکەم؛ صورەتیحال: باسی چۆنیەتی خۆم؛ کو: کە؛ قیبلە: روگە؛ ئەرباب: خاوەنان.

پوختەی مانا:

باس‌و خواسی چۆنیەتی خۆم، جگە لەتۆ لای کیٚ بدرکیٚنم. کە هەر خۆتی روگەی نیازو ئاواتانی.

٤ ژدوعائی قەدەحەك دەر دەستە
هەرسەحەر مەستی مەیی نابی دوعا

مانای وشە:

قەدەح: پیاڵە؛ دەر: دەناو؛ مەیی ناب: شەرابی بیٚخەوش.

پوختەی مانا:

لەسایەی پاڕانەوەم لەدەرگات، هەمو بەیانیان، مەستو سەرخۆشمو لەبادەی بیٚ غەوشی یادی تۆیە، ئەو سەرخۆشیەم.

٥ گولی ئیقبال ژگولزاری قەبول
مەچنی‌بو دشەکەرخابی دوعا

مانای وشە:

ئیقبال: روتیٚکردن، بەخت؛ شەکەرخاب: خەوی خۆش، شیرین خەو.

پوختەی مانا:

من کە هیٚندە بەکزی‌و کەنەفتی لەبەرت پاڕامەوە تاخەو بەلای‌دا بردمەوە. لەخەوما دیتم کەنزام قبوڵ بوەو گوڵی بەختم پشکوتوەو گوڵچنینم لە گوڵزاری قبوڵ کردنت بە نەسیب بوە.

٦ بەردو برهیٚن تە ب ئیخلاس‌و یەقین
مددبر سەجدە ب ئادابی دوعا

مانای وشە:

برھ : برۆ؛ **ئیخلاس:** دڵپاکی؛ **یەقین:** بێگومانی؛ **مەدبر:** ئێمە دەمان برد؛ **ئاداب:** رێوشوێن.

پوختەی وتار:

من وام بەخۆم هەست کرد، کە بە دڵو یەقین سوژدەم دەبردە بەر میحرابی ئەو دو برۆیانەتەو بەدامو دەستوری دوعاوە دوعام دەکرد.

٧ ژدلەك صافی تو میحراب ببین
سەجدەیەك لازمە دەربابی دوعا

مانای وشە:

ژ دلەك صافی: لە دڵێکی صافەوە؛ **لازمە:** پێویستە؛ **دەربابی:** لەبابەتی؛

مانا بەتێکڕایی:

ئەگەر بە دڵێکی پاكو بێخەوش، بڕوانیە ئەو برۆ میحرابیو کەوانیەیە؛ دەزانی کە بۆ پاڕانەوەو نیازگرتن، پێویستە سوژدەیەکی بۆ بەری.

٨ مە ددل عوروەتی وثقایە بدەست
ژ ئەنایاتە سەر ئەلقابی دوعا

مانای وشە:

مە: ئێمە؛ **ددل:** دەدڵدا؛ **عوروە:** دەسکەگۆزە، دەسکیهەرچی؛ **وثقا:** هەرەقایم؛ **ئەنا:** مەدحوپیهەڵگوتن؛ **ئەلقاب:** نازناوان.

پوختەی مەبەست:

من کە مەدحی تۆدەکەمو ناوت دەبەم؛ ناوی تۆ، سەروەری هەموناوو نازناوانە. ناوی خۆت دەکەمە تکاکار لە دوعا کردندا. دەستم بە دەسکی هەرەقایمەوە گرتوەو هەرگیز تلنادەمو لەرێگـە لا ناکەوم.

٩ ژ ئەزەل یەك جیهەتی دایە مەلێ
هەرمە ئیخلاصە ژ ئەسبابی دوعا

ماناى وشه:

ئەزەل: هەرەپێشو؛ یەك جیهەتی: یەكلایەنی؛ مەلیٚ: مەلا؛ هەرمە: ئێمەهەر؛ ئەسباب: هۆ.

مانا تیكرا:

هەر لە رۆژی بناوانەوە، خـوا یەكتاپەرسـتی داوە بە مەلا. هۆیەكی كە دەبێتە مایەی پاڕانەوەمان، ئەو ئیخلاص‌و دڵپاكیەمانە.

قەسیدەی نۆهەم

«دیدار»

١ دەستی قودرەت کو هلاڤێت ژبەژناتە نیقاب
ل‌جەمالا جەبەروتی مەنەمان پەردە، حیجاب

مانای وشە:

قودرەت: توانایی؛ هلاڤێت: هاویشتی، هەڵی‌ماڵی؛ نیقاب: سەرپۆش؛ جەمال: جوانی؛ جەبەروت: دەستەڵات؛ حجاب: لەمپەر.

پوختەی مانا:

لەوساوە کەوا دەستی بەهێزو توانای، سازدەری زەوی‌و عاسمانان، بەژنی تۆی هێناوەتە ئاراوەو پەردەی نێوانی لەناو لاداوەو خۆی بەئێمە نیشان داوە؛ ئێمە جوانی خوای گەورەمان لە روخساری تۆدا بەدی‌کردوەو بۆ دیتنی جوانی ئەو پەروەردگارە تواناو خاوەن دەسەڵاتە، هیچ پەردەو لەمپەرمان لەناودا نەماوە.

٢ ل‌گولێن تەی تەرو نازک کو سەحەر گرتی خوناڤ
دئەباریق‌و قنینان ژحەسەد صوهتی گولاب

مانای وشە:

گولێن: گوڵان؛ تەرونازک: شەق‌وتورت؛ خوناڤ: شەونم، ئاونگ؛ ئەباریق: جەمعی ابریق، لولێنە؛ قنینە: دەفری‌شوشە؛ حەسەد: ئێرەیی؛ صوهتی: سوتاو؛ گولاب: گوڵاو.

مانا بەتێکڕایی:

لەوەتا سەرگۆنای‌تۆ کەوەک پەلکە گوڵی ناسکو تورت‌و تێراو وان‌ـ لەبەرەبەیاندا شەونمیان

پەڕیوەتە سەر؛ گوڵاو کە شیرەی گیانی گوڵانەو دەزانیٚ نەگەیشتوٚتە بارتەقای، ئەو شەونمە ـ کە بەسەر کوڵمەکانتەوەیە ـ لەبەر ئێرەیی‌و چاونەزێری لەداخ‌و حەسرەتان، لەناو تونگەی لونەدارو لەناو شوشان‌دا، سوتاوە.

٣ عەینی کافوری‌یە مەشرەب مە ژحوسنا تەیی صاف
لەو ژعیشقاتە ددل‌دامە قەبو عیلمی عوباب

مانای وشە:

عەین: کانی؛ **عەین:** هەروەك؛ **کافور:** شیرەی دارێکە زوٚرتر لەچین‌و ژاپوٚن دەڕوێ. ئەویش وەك دارەبەنی وڵاتی خوٚمان، لەلەدەکریٚ‌و شیرە دائەداو دوایە وشك دبێتەوە. ڕەنگی زوٚرسپی‌یە، بوٚنی خوٚشە، بوٚ داودەرمان بەکاردەبریٚ. بە لاشەی مردویەوە دەکەن تا زوٚر زو بوٚن نەگریٚ. خوا لە قورعاندا دەفەرمویٚ: «لەو دنیا کارچاکان، لە پیاڵەیەك دەخۆنەوە کە ناوەروٚکی پیاڵەکە، کافوریشی تێکەڵاوەو لە کانیەك تێراودەبن کە هەرگا بیانەویٚ هەڵدەقوڵیٚ»؛ **حوسن:** جوانی؛ **صاف:** بیٚخەوش؛ **لەو:** بوٚیە؛ **عیشق:** ئەوین؛ **قەبو:** کرایەوە؛ **عیلم:** زانست؛ **عوباب:** دەریای بەشەپوٚل‌و شەپوٚلی دەریا؛ **عوباب:** ناوە بوٚ کتێبێکی فەرهەنگی عارەبی کە «صغانی» بیست‌بەرگی نوسیوە بوٚی تەواو نەکراوە. (صغانی، ناوی ابوالفضایل حسن کوڕی محمد بو. لە نێوان ساڵانی ـ ١١٨١ و ١٢٥٢ ی ـ میلادی‌دا ژیاوە. لە شاری لاهوری هندوستان هاتوٚتە دنیا. لەشاری غەزنە خوێندویەو لە بەغدا مردوە. دو فەرهەنگی عارەبی نوسیوە؛ یەکێکیان ناوی: «التِکْلَمة والذّیل والصلَة» واتا: تەواوکەرو پەڕاوێزو پێك‌گەیاندن بوە. ئەویتریان، «اَلعُبابُ الزاخر واللُّبابُ الفاخِر:» دەریای پڕو سەرڕێژ یان، شەپوٚلی سەرڕێژکەری دەریاو کاکڵە خوٚشەکان. ئەو فەرهەنگەی تاپیتی‌میم هێناوەو بوٚی تەواو نەکراوەو مردوە. فەیروز آبادی، قاموسەکەی خوی، لەسەر داروپەردوی ئەم دوکتێبەوە هەڵناوە.

مانا بەتێکڕایی:

لەوساوە ئێمە ڕێگامان دراوە کە لەجوانی بیٚ‌گەردو بیٚخەوشی توٚ بڕوانین؛ خوٚمان لە بەهەشتا دەبینین‌و لەڕێزی پیاوچاکان داین‌و لەو سەرچاوە بەهەشتی‌یە، تێراو دەبین کە کافوری لەگەڵا تێکەڵاوە. هەر بوٚیەشە کە دەرگای دەریای زانست بەڕوی دڵمان‌دا کراوەتەوەو دڵمان لەزانایی خواناسین‌دا دەریایەکە شەپوٚل‌ئەدات‌و سەرڕێژ دەکات. یان، لەسایەی دیداری توٚوە، ئێمە زانستێك ڕوی تیٚ‌کردوین کە زوٚر لەناوەروٚکی کتێبی العبابی صغانی زیاترە.

٤ مەژسەر چەشمەیی حەیوان قەدەحەك صافی قەخوار
ناگەهی لەذذەت‌و ذەوقامە بـصەد جلدی کیتاب

مانای وشە:

سەرچەشمە: سەرچاوە؛ **حەیوان:** ژیان؛ **قەدەح:** پیاڵە؛ **صاف:** ڕون‌و دور لە لێڵایی؛ **قەخوار:** خواردەوە؛

ناگەهی: ناگاتە؛ **لەذذەت:** خۆشی؛ **ذەوق:** چێژە؛ **جلد:** بەرگ؛ **کتاب:** کتێب.

مانا بەتێکڕایی:

ئێمە لەسەرچاوەی ئاوی حەیاتیٚ پڕی پیاڵەیەکی رون‌و رەوانمان خواردۆتەوە؛ خۆشی‌و چێژەیەکی کە ئێمە هەستمان پیٚ‌کردوە، بە صەد بەرگ کتێب باسی‌بکەین هێشتا دوایی نایە.

٥ لەو دچەنگیٚ مە دخونیٚ کو دعشقا تە بساز
مە ببەژناتە دخونن نەی‌و قانون‌و روباب

مانای وشە:

لەو: بۆیە؛ **کو:** کە؛ **دخونیٚ:** بانگ‌دەکا؛ **نەی:** بلوێر؛ **چەنگ، ساز، قانون، روباب:** هەریەکە آمرازێکی موسیقان؛ **بساز:** بساچینە، ئاشنابە.

مانا بەتێکڕایی:

ئەوینی تۆو دیتنی دیداری تۆ، وەك ئاوی‌ژیانە، کە مردن لەناو دەباو تام‌و چێژەی لە باس‌کردن نایە. واتازە تێدەگەم، کە بۆچی گویٚ لە هەر ئاوازو ئامرازێکی موسیقی دەگرم تێکڕا هەر دنەم ئەدەن‌و ئامۆژگاریم دەکەن: کە تۆ دەگەڵ ئەوین ئاشنابەو دەست لە دڵداری بەرمەدە.

٦ قەهوە یا تەلخ دگەل زەهری هەلاهیل ب دەری
مەژدەستی تەمبارەك شەکەر ئامیزە خوشاب

مانای وشە:

قەهوە: مەی؛ **قەهوە:** قاوە؛ **تەلخ:** تاڵ؛ **زەهر:** ژەهر؛ **هەلاهیل:** گیایەکە شیرەکەی ژەهرێکی زۆر حەستەمە؛ **بدەری:** بدەیەی؛ **مە:** بۆمە؛ **مبارەك:** پیرۆز؛ **شەکەرئامیز:** شەکراوی؛ **خوشاب:** خۆشاو.

مانا بەتێکڕایی:

ئەگەر تۆ ژەهری هەلاهیل بکەیەناو قاوە ـ یان شەرابی زۆر تاڵەوە ـو بڵێی بیخۆرەوە؛ چونکە دەستی پیرۆزی تۆی وی‌کەوتوە، بەلامەوە لە خۆشاوی شەکراوی شیرین‌ترو خۆشترە.

٧ قولزومی عیشقیٚ ژبایی خۆ موخالیف دەمەکی
دهەماماتی عەجاجی مەل سەر دەستی غوراب

مانای وشە:

قولزوم: دەریا؛ **عیشق:** ئەوین؛ **بایموخالیف:** بایپێچەوانە؛ **دەم:** تاو؛ **هەمام:** راتلەکاندنیبا؛ **عەجاج:** گێژەڵوکەو گەردەلول؛ **غوراب:** جورێك گەمیەی بەبادەوەی پێشوبوە.

مانا بەتێکڕایی:

ئێمە سەردەمێك لەدەمان، لەناو دەریای پڕلە توّفاندا، وەبەر گێژو گەردەلولیّ کەوتوینو بەدەم بای موخالیفەوە رەتمان دەبردو دەستەڵاتمان بەسەر گەمیەکەمادان نەما. گەمیەکەمان ئێمەی بەسەر دەستی خوّیەوە گرتبو. بای پێچەوانە دەیرەتاندو سەرمان لیّشێوابو.

٨ سەحەری خضری عینایەت کو برین چەشمەیی دل
بجیهانیّ مە نەظەردا کو جیهان عەینی سەراب

مانای وشە:

خضر: سەوز؛ **خضر:** خدری زیندە. خدری زیندە یانیّ، کەسکی نەمر. گوّیا یەکێك لە خوّشەوێستانی خودا، گەیشتوّتە سەرچاوەی ئەو ئاوەی کە هەرکەس بیخواتەوە، هەرگیز نامریّ. واتا وەك سەوزەگیایەك وایە کە هەرگیز وشكو سیس نابیّو هەمیشە کەسکە؛ **عینایەت:** بەسەرکردنەوەو ئاگاداری؛ **برین:** بردینیە؛ **چەشمە:** سەرچاوە؛ **جیهان:** دنیا؛ **نەظەر:** روانین؛ **عەین:** بەتەواوەتی؛ **عەین:** کانی؛ **سەراب:** تراویلکە، لە بیابانـدا، پیاو لەدورەوە شتێك دەبینیّ بەئاوی دەزانیّ؛ بەڵام ئاوێك لە ئارادا نیەو چاوی فریو دەخوا بەوە دەڵێن سەرابو بەکوردی پێی دەڵێن **تراویلکە**.

مانا بەتێکڕایی:

ئەم تاکەشیعرە، تەواو کەروکلکەی شیعری پێشوە کە فەرموی: لە دەریادا، بەر گێژەڵوکە کەوتینو گەمیەکەمان با دەیرەتاندو بەسەرگەدانی مابوینەوە. دەڵیّ: شەوێکی زوّر حەستەممان دەرباز کرد، تا لە بەرەبەیاندا، روحمو بەزەی خوا، لێمان بوبە خدری زیندەو لە توّفان رزگاری کردینو دەستی کێشاین تا بردینیە سەرچاوەی دلّ؛ کە هەر چاوەی دڵیشە ئاوی ژیانی تێدایەو ئێمە پێی نازانین.

ئەوسا کە تماشای دنیامان کرد، بەو هەمو دەریاو وشکانیەوە کە هەیەتی، هەمومان تەواو بەسەرابو تراویلکە هاتە بەرچاوو زانیمان چاومان فریوی خواردوە.

٩ بحوبابیّ مەبە مەغرور وەهە سەر گەشتە «مەلا»
باقبەر کەفتییە وی بیهودە سەرگەشتە حوباب

ماناى وشه:

حوباب: بڵقى سەرئاو؛ **مەغرور:** لەخۆبايى؛ **وەهە:** ئـاوا؛ **سـەرگەشـتە:** سـەرگەردان؛ **ڤبەر:** وەبەر؛ **كەفتى:** كەوتو؛ **بىٚ‌هودە:** لەهيچىٚ، بەخۆرايى.

مانا بەتێكڕايى:

ئەى مەلا! ژيانى ئەم جيهانە، وەك بڵقى سەرئاوە. بڵقى سـەرئـاو، بايەكى چـۆتە ناو، كەوا هەڵى مساندوە. ژيانى جيهانيش هەر وەك بڵقى سەرئـاو، بادى هەوايەو هەروەك بڵق، بە باڵىٚ‌دەركەوتن دەپوچێتەوە. ژيانيش كە نەفەسێكىداو نەهاتەوە لەناو ئەچىٚ. جا ئاگات لە خۆت بىٚ، بڵقى سەرئاو هەڵت نەخەڵەتێنىٚ‌و بەژيانى دنيايى، بايى نەبى.

١٠ وەيە هودهود ژسەبا بێتو بزانين چيە حال
كو لحالىٚ مە غەريبان نەسوئالو نەجەواب

ماناى وشه:

وەيە: رەنگ‌هەيە؛ **هودهود:** پەپوسـلێمانە؛ **سـەبا:** شـوێنێك‌بوە لە يەمەن كە بەڵكيس بەرلەوە بێتە ژنى سلێمان پێغـەمبەر، لەوىٚ ژياوە. (باسـى سـلێمان‌و بەڵكيس‌و دەلالَيە كەى پەپومان لەپێشـدا كردوە.)؛ **غەريب:** ئاوارەى نيشتمان؛ **سوئال:** پرسيار؛ **جەواب:** وڵام.

مانا بەتێكڕايى:

ئێمە لەنيشتمانى راستەقينە، دورخراوينەوەو لەم جيهانە ئامانەتيەدا بەئاوارەيى ماوينەوە، نە كەس لێمان دەپرسـىٚ چـۆنى‌و نە وڵامێكمان بۆ دەنێرن كە دڵمان خـۆش‌كا. هومێدمان هەيەو رەنگـە پەپوى پێوقەدەم پيرۆز، مژدەيەكمان لەسەباوە بۆبهێنىٚ‌و دەخـۆمان بگـەين كە چـۆنين‌و چـۆن دەبين.

١١ هەردو برهێن تەنە ميحرابى چە ئيمان‌و چە كوفر
بودو نابود كويەكن ئەڤ چەواب‌و چە عيقاب

ماناى وشه:

برە: برۆ؛ **تەنە:** تۆن؛ **ئيمان:** باوەڕى؛ **كوفر:** بىٚ ئـەمەگى؛ **بودونابود:** بون‌و نەبون؛ **ثەواب:** پاداشـت؛ **عيقاب:** تۆڵەوسزا.

ماناى بەتێكڕا:

رێبوارانى رێگەى خواناسين، بەقۆناغێكدا تىٚ‌پەڕ دەبن. كەقۆناغى لەخـوا داون‌بونى پىٚ‌دەڵێن. لەم

پلەیەدا، بەردو دارو گیاندارو بیٚگیان، بەلایانەوە هەموی هەر خوا دەپەرستیٚ. ئەوانەی کە بەروالٚەت، کافرن‌و سەجدە دەبەنە بەر بت؛ لەلای ئەوان سەجدەکەیان بوٚ خودایە. چونکە باوەڕی‌و ناباوەڕیش هەر لەلایەن خوداوە بەبەندە دراوەو هەر فەرمانی خوٚیەتی، بەجیٚ هیٚندراوە. لایان‌وایە پاداشتی چاکەو سزای خراپەش، هەر شتیٚکی ظاهری‌و روالٚەتی‌یەو کەسیٚکی فەرمانی ئەوی پیٚك‌هیٚنابیٚ ـ فەرمانەکە هەرچیەك بیٚت ـ ناشیٚ دەردو ئازاری لەسەر ببینیٚ و هەروەك لەمەو بەریش باسمان‌کرد، صوٚفیانی پایە بەرز، دەلٚیٚن: یار هەموی هەر رەحمەت‌و خوٚشی‌یەو رەحمەت لە هەرکویٚ هەبیٚ ئازاری لیٚ‌نیەو خوداش لە هەمو جیٚگەیەك هەیە. کەوابو عەزاب نابیٚ هەبیٚ. زوٚرجار لەگفتەی صوٚفیان‌دا توش دەبین کە دەلٚیٚن: ئەوەی شیخ لەخانەقادا بوٚی دەگەڕا ئیٚمە لە گوٚشەی مەیخانە توشی بوین... و...

مەلا لەم بەیتەدا، ئەم بڕوایە دەخاتە بەرو دەلٚیٚ:

هەر ئەو دو بروٚیەی راست‌و چەپی توٚیە کە بونەتە سوژدەگای باوەڕدارو بیٚباوەڕانی روالٚەتی. ئیتر کوفرو ئیمان دەبڕیٚتەوەو تیٚکەلٚ دەبن. بون‌و نەبون ئەگەر هەیەو ئەگەر نیە، هەر لە خوٚتەوەیە؛ پاداشتی باش‌دانەوەو سزادان، چوٚن لیٚك جوٚی دەکریٚتەوە؟!

١٢ وەرە نیشانی «نیشانی» دەخوە بیٚپەردە سەحەر
لیٚ ژخونیٚ بکە پەرهیز کو شەهیدان چەحیساب

مانای وشە:

نیشانی: نیشانەی تیران؛ نیشانی: تَخَلُّصی مەلا لە شیعردا؛ بیٚ پەردە: ئاشکرا؛ لیٚ: بەلٚام؛ خون: خویٚن؛ پەرهیز: پاریٚز؛ شەهید: کوشتەی ریٚگەی هەقانیەت؛ حیساب: ژمارە؛ حیساب: لیٚ پرسینەوە.

مانا بە تیٚکڕایی:

ئەی یار وەرە، دە بەرەبەیانان‌دا، خوٚت نیشانی ئەم نیشانەی تیرانەی خوٚت بدە. بەلٚام هەر من نیم کە شەهیدی تیری ئەوینی توٚم؛ کوژراوانی ئەو ریٚگەیە، لەژمارە بەدەرن‌و هەموش لەریٚی هەق‌دا کوژراون‌و خویٚنیان لە بەردەڕوا. ئەگەر هاتیە سەردانمان، توٚزیٚك بەپاریٚزەوە وەرە، نەوەك خویٚنی ئیٚمە پەلٚاویت بکاو دەشزانی کە شەهید لیٚ پرسینەوەیان بوٚنیە.

قصیدەی دەیەم

«پیاڵەی لێواولێو»

١ للەالحمد ژیاریٚ مەددەست جامە لەباڵەب
ژلەبی نوشی پەیاپەی ددل ایلهامە لەباڵەب

مانای وشە:

للەالحمد: شوکور بۆخوا؛ **ژیاری:** لەیارەوە؛ **مە:** ئێمە؛ **جام:** پیاڵە؛ **لەباڵەب:** لیپاولیپ؛ **لەب:** لێو؛ **نوش:** رەواقی هەنگوین؛ **پەیاپەی:** لەسەریەك و بێپسانەوە؛ **ایلهام:** لەغەیبەوە خەبەر بەدڵ گەیشتن.

مانا بە تێکڕایی:

سوپاس بۆخوا، کەیار ئێمەی خوێندۆتەوەو بەلێوە شیرینەکانی - کەهاوتای رەواقـی هەنگـوینن - ئێمەی لاواندۆتەوەو لەوساوە جامو پیاڵەی لیپاولیپمان لەئـەوین هاتۆتە دەسـتو دڵمان پڕبوە لە موژدەو خەبەری غەیبی.

٢ د ری‌یا وان خەت‌و خالان کو نەحەرفێن قەلەمینە
مە ژفەیضا تەیە مەستانە رەوان چامە لەباڵەب

مانای وشە:

ری: رێگە؛ **وان:** ئەوانە؛ **خەت‌وخال:** خاڵ‌ومیل؛ **حەرف:** پیت؛ **قەلەم:** بنوس؛ **فەیض:** بەرەکەت، سەرریژ؛ **رەوان:** بێ‌گری‌و قوڕت؛ **چامە:** شیعرو هەڵبەست؛ **لەباڵەب:** لێواولێو.

مانا بە تێکڕایی:

ئەوخاڵ‌و خەتەی لەروخساری تۆ دێتە بەرچاو، کاری قەڵەمی نوسەرو نەقاشان نیە. خـوای گەورە

بەدانستە رژتونی. من کە دڵم داوەتە ئـەوینی ئـەوانە، بەپلەو پایەیەك گەیشـتوم کەلە بەرەکەتی ئەوانەوە کە ڕێژەوی کردوە سەر خۆشمو شـیعرەکانم ئـاوا رەوانو بیٚگریٚو قـوڕتنو بەسـەر لێوانەوە دەگەڕێن.

٣ مەستی شەهکاسیٚ مە یا جاذبەیی روح دذات (یان ـ ددات)
روح دزانت کوژبەر لە ذذەتی عیشق مامە لەبالەب

مانای وشە:
شەهکاسە: شاکاشی؛ **جـاذبە:** کێشـەر؛ **روح:** گیان؛ **ذات:** خـۆیی؛ **کو:** کەوا؛ **لەذذەت:** خـۆشی؛ **مامە:** ماوم.

مانا بە تێکڕایی:
لەو بادەیە ـ کە روح و گیان بەرەو خۆی دەکێشیٚ ـ من بە شاکاشی فرٚم کردوە. نەك تەنها لەشو ئەندامم تەزیوەو بڵێم وەك خەڵکی رەمەکی سـەر خـۆشم؛ بگـرە گیانیشـــم بەو لەزەتەی زانیوەو دەزانیٚ کە من لەو خۆشی دوبارەیەی ئەویناویدا بە لیپاو لیپی ماومەوە.

٤ نیرگزا مەست ژبالا چەمەنا سونبولو گول تیٚ
قەدەحی تازە بـدەستی خوە تنیٚ دا مە لەبالەب

مانای وشە:
بالا: بەژن؛ **بالا:** سەرو، ژورو؛ **چەمەن:** چیمەن؛ **سونبول:** سـمڵ؛ **تیٚ:** دیٚ؛ **تیٚ:** تێدا؛ **تازە:** هەرەباش؛ **تنی:** تەنیا؛ **دامە:** دایبە ئێمە؛ **لەبالەب:** لێواولێو.

پوختەی مانا:
بەژنو باڵای یارم، وەکو مێرگو مێرخوزارێکە کە هەمو جۆرە گوڵێکی جوانو بۆن خۆشی تێدایەو لەواندا گوڵی رومەتیو سونبولی کەزیەکانیو لە ســەروی هەموا نیشــەوە، نێرگســی چــاوە مەستەکانی، بەجوانی خۆ دەنوێنن. دیتنی چاوەکانی، بۆمن وەك ئـەوە وابو کە پیاڵەیەك شـەرابی هەرە باشی دابێتە دەستمو پڕ بە پڕ مەستو سەرخۆشی کردوم.

٥ وەحدەتی صرفەمە مەشرەب تە چەایکسیری وجود
ئەم لەبالەب چە لەبالەب بـخوە هەم جامە لەبالەب

مانای وشە:

وەحدەت: یەکالّایی؛ **صیرف:** بیّخەوش؛ **مەشرەب:** ئاوخوّرە؛ **مەشرەب:** مەبەستو مەرام؛ **تە:** توّ؛ **اکسیر:** ئەو دەرمانەی کەمس دەکا بەزیّر؛ **وجود:** بون؛ **جام:** پیالّە؛ **جامە:** لیباس، کراس.

مانا بە تیّکرایی:

ئیّمە بە هەمو باراندا، لەگەلّ یارا تیّکەلّین‌و بوینە یەکیّك و لەسەر چاوەی خالیص‌و بیّگەردو رون تیّراو دەبین. تازەکارمان لەوە دەرچوە کەماموّستاو پیری دەستگیر، اکسیری خوّیانمان لیّ خەرج‌کەن‌و مسی وجودمان، بکەنە زیّر. ئیّمە زیّری خالیصین، ئیّمەوەها پرّبوین لە ئەوینی یەکیەتی لەگەلّ خوادا، سەرباری خوّمان بگرە کراسە کەشمان لە ئەوین سەر ریّژ دەکاو لیپاو لیپە.

٦ شەمعو پەروانە بـذاتیّ خوە ژحالی مە ددورن
ئاتە شەك صِرفە ژعیشقاتە ڤەڤەستامە لەبالەب

مانای وشە؛

شەمع: موّم؛ **پەروانە:** پەپولە؛ **بـذاتیّ‌خو:** لەخودی خوّدا؛ **ددورن:** پەرتن؛ **ئاتەش:** ئاگر؛ **صیرف:** تەواو بیّخەوش؛ **ڤەوەستان:** گیران؛ **ڤەوەستان:** هەستانەوە؛ **ڤەوەستان:** داوەستان.

مانای بە تیّکرایی:

چیروّك‌و بەسەرهاتی مەلە ئەوین‌دا، بەهیچ جوّر نابیّ دەگەلّ ئەویینداری پەروانەو موّم، باسی بکریّو بلّیّن‌ویّك دەچن. گرّی شەم جوانە بەلّام هەر دەمیّکە، یان بەفوویّك دەکوژیّتەوەیان بە توانەوەی موّم، دەبرّیّتەوە. پەپولە دلّداریّکی گیانبازە بەلّام، بەبالّ سوتانیّك لەئەوین دەتە کیّتەوە. گرّی روخساری یاری‌من، لەگرّی شەم، تیشك هاویّژترەو هەرگیز بەهیچ باو توانەوە یەك، لەناوناچیّ. من جیّگەیەکم نیە بلّیّم بەگرّی ئەوین دەسوتیّ؛ چونکە هەر خوّم ئاگری روتم‌و لەوئاگرە نەمرانەم کە هەرگیز، کوژانەوی بوّنیەو لەعیشق پرّوداوەستاوو راوەستاوم.

٧ قەدەحەك تازە ژعیشقیّ د ئەزەل دامەحەکیمی
ژیّ دنوشین هەی‌و هەی هیّ بـخوە جامامە لەبالەب

مانای وشە:

قەدەح: پیالّە؛ **تازە:** زوّرباش‌و عالی؛ **ئەزەل:** هەرەپیّشو؛ **دامە:** دای‌بەئیّمە؛ **حەکیم:** زوّرزانا؛ **حەکیم:** دەسەلّاتدار؛ **حەکیم:** بژیشك‌و لقمان؛ **ژیّ:** لیّ؛ **دنوشین:** دەخویّنەوە؛ **هەی‌وهەی:** دایم‌و دەرهەم؛

بـخوه: بۆخۆ؛ جام: پیاڵە.

مانا بەتێکڕایی:
زانای هەرەگەورەو چارەسازی بێوێنە، هەر لە ڕۆژی بناواندا، لەشەرابی هەرەباشی ئەوینی خۆی، پیاڵەیەکی پێداوم؛ کەدایمەو دەرهەم لێی دەخۆمەوەو پێی سـەرخـۆش دەبمو پیاڵە هەروە کە خۆیەتی پڕاوپڕەو هیچی لێکەم نەبۆتەوەو نایێتەوە.

٨ جارە کی گوهتی نیشانینە مەلایی (یان: نیشانی نەمەلایی) وەرەپاقێ
ئەۆدخواست مەژدلو جانو دەهەن کامە لەبالەب

مانای وشە:
جارەکی: جارێك؛ **گوهتی:** گوتی؛ **نیشانینە:** نیشـانەکانی؛ **نیشـانی:** تَخَلُّصی مەلا لەشیعردا؛ **مەلایی:** مەلایەتی؛ **پاقێ:** بهاوێژە، فڕێبدە؛ **جان:** گیان؛ **دەهەن:** دەم؛ **کام:** مراد؛ **کام:** ناودەم.

مانا بە تێکڕایی:
ئۆخەی، جارێك لەجاراندا بە مراد گەیشـتم. یار دواندمیو فـەرموی: وەرە بەقسـەم بکـەوناوو لەقەبی نیشانیو مەلایەتی، لەکۆڵ خۆت بکەوە. چـونکە **ناو و لەقـەم**، نیشـانەی ئـەوەیە کەتۆ شـتێك هەیو خـۆتیان پێوە ڕادەنێی. لەبارەگای ئێمەشدا، هەرکەس خـۆی بەشـتبزانێو ناوونیشان بۆخۆی دانێ، ڕێگەی نادرێو بەهیچ حیساب ناکرێ. تۆئـەگەر دەتەوێ ئێمەت هەبێ، ئەبێ، خۆت لەبیربچێتەوەو ناوونیشـانی بونت، کوێربێتەوە. بەڵێ ئـەوە ئـەو پەڕی ئـاواتم بو، کە پێك هاتووەو بەدڵ هەر ئەمەم ویستوە. لەوە تائەم فەرمانە شـیرینەم بیسـتوە، گیانو دڵو دەمم، پڕە لەشیرنایەتی بەمراد گەیشتن.

٩ تەدزانم، تەدبینم کوتوئی نوری وجودی
الله الله ژچ نورە دسەرا یامە لەبالەب

مانای وشە:
تە: تۆ؛ **دزانم:** دەزانم؛ **دزانم:** دەناسـم؛ **کو:** کە؛ **نور:** ڕوناکی، تیشـك؛ **وجـود:** بون؛ **اللهالله:** پەك ماشاالله؛ **سەرا:** ماڵ.

مانا بە تێکڕایی:
ئەوا مەلایەتیم فڕێ داوە؛ هەمو نیشانەی بونم هاویشتوتە ناوچـاڵی نەبونەوە. ئێستا جگـەلە تۆ، کەس ناناسِم. جگە لە تۆ هیچ نابینم. تێگەیشتوم کە بون تیشکێکی ڕوناکی تۆیە. صەد ماشاالله.

لەو روناکیەت کە لە خانوی جیّ ژیانی ئافەریدەکانتدا، ولەعەرزو عاسمان تیشکی داوەتەوە.

١٠ ژعینایەت نەظەری خاصە کوهەر میصرەعو بەیتەك
قەدەحێن ئابی حەیاتێنە دشیعرا مە لەبالەب

مانای وشە:

عینایەت: چاولێبون؛ نەظەر: لێروانین؛ خاص: تایبەتی؛ میصرەع: نیوەشیعر؛ بەیت: شیعرێکی دو میصرەعی؛ قەدەح: پیاڵە؛ ئابیحەیات: ئاوی ژیان.

مانا بە تێکڕایی:

دیارە یار بەچاوی مەرحەمەتو بەزەیی لە منی روانیوەو التفاتێکی تایبەتی، دەر بارەی من هەیە. ئەگینا ئەوە خوڕایی نیە کە هەر تاكو لەتێك لەشیعری من، بارتەقای پیاڵێکی پڕاو پڕ لە ئاوی حەیاتیّ دێنەوە.

قصیدەی یازدەمین

«رەنج و گەنج»

١ شاه ب قەصدا کوشتنامن رم هەژاندن راستو چەپ
دامە چەشمێ قەهرو خەشمێ رەل دلدا کو ئەدەب

مانای وشە:
شاه: خونکار؛ **قەصد:** نیاز؛ **کوشتن:** مراندن؛ **رم:** رمب؛ **هەژاندن:** رای‌ژاندن؛ رای‌تلّەکاندن؛ **سەبەب:** هۆ؛ **دامە:** دای بەئێمە؛ **چەشم:** چاو؛ **قەهر:** تورەیی؛ **خەشم:** رق؛ **کو:** کە.

مانا بە تێکڕایی:
یارم کە خونکاری هەمو جوان‌و نازدارانە، مژۆڵەکانی بە تورەییەوە تروکاندن؛ کەبۆمن وەك ئـەوە وابو، بەرمبان لەمن راسابێ. بەچاوی تورەیی و غەضە بەوە، تماشای کردمو دیارە مەبەستی ئەوە بو، کە لە خزمەتیا بە ئـەدەب تربم. هەرچـەندە من خـۆم لامەوایە هیچ بێ‌خــزمەتیەکم نەکردوەو هۆی تورەیی ئـەوم پێك نەهێناوە. بەڵام هەروەك جـوانی‌و دڵنەرمی رەوشـتی یارە، هەر وەهاش، قەهرو تورەییش یەکێك لە صیفاتی ئەوە. کەوابو، نابێ ئێمە سەبەب بپرسین.

٢ کوشتی‌یین دیدارو دینێ بێ‌خەتا هەر دەهصەدن
هەر سەحەر دیسا ژنو وێن تێنە کێرێ صەد جەلەب

مانای وشە:
کوشتی: کوژراو؛ **دیدار:** چاوپێ کەوتن؛ **دین:** تماشا، دیتن؛ **بێ‌خەتا:** بێ‌سوچ؛ **دەهصــەد:** هەزار؛ **ژنو:** سەرلەنوێ، لەسەررا؛ **تێنە:** دێنە؛ **کێر:** چەقۆ؛ **جەلەب:** گەلە، کەرك.

مانا بەتێکڕایی:

وەنەبێ هەرمن بەتەنیا بێ‌سووچو هەڵە لەرێگەی دیداری یاردا، بەرتوڕەیی کەوتبمو کوژرابم؛ هەزارانی وەك‌من کە ئارەزوی دیتنی یاریان کردوەو لە رێگەی خۆشەویستی‌دا ـ کەبەلای ئەوانەوە هیچ گوناهێکی تێدا نەبوە ـ کوژراون. لەسەر ئەو حاڵەش را، ئەو کوشتنە هێندە خۆش‌و مایەی بەختەوەریە کە هەمو سبەینان، سەرلەنوێ صەد صەد گەلە دڵدار بە داو خوازی خۆیان دێنە بەر کێردو دەیانەوێ، لەو رێگەدابمرن.

٣ دێ ژچەرخی پەنجەمین بیتن تەنەززول کەت مریخ
میثلی شەمسێ گەر کشینیتن لوان تیغێن غەضەب

مانای وشە:

دێ: بێ‌گومان، هەرئەبێ؛ **چەرخ:** عاسمان؛ **تەنەززول:** هاتنەخوار، داگەڕان؛ **مریخ:** ئەستێرەیەکە بەقسەی ئەستێرەناسانی پێشو، لەعاسمانی پێنجەمەو کێردێکی خوێناوی لەدەستایەو شەڕو شوڕی دنیا، ئەو دەی نێتەوە؛ **مثل:** وەکو؛ **شەمس:** خۆر؛ **کشی‌نیتن:** هەڵبکێشی؛ **تیغ:** تیخ؛ **غەزەب:** توڕەیی.

مانا بە تێکڕایی:

هەر ئێمەی دڵداری سەر زەوەی نین کەمنەی کوشتن، بەتیخی توڕەیی‌و قەهری یار دەکەین؛ بەڵکو ئەگەر یاری خونکارم، تیخی غەضەبی خۆی بەرەو مریخو خۆر راتڵەکێنێ؛ مریخ لە عاسمانی پێنجەم و خۆر لەعاسمانی چوارەمەوە، بەرەو زەمین دێنەخوارو منەت بارن کە وەبەر تیخی یار بکەون‌و ئەو بەختیاریەیان بەنصیب بێ.

٤ هەر مەجالا ئەو دجەنگێ بێتو رەت هەر جارەکی
راستو چەپ دێ بێختن صەد صەد بەمزراق‌و قەصەب

مانای وشە:

مەجال: کات؛ **مەجال:** شوێنی هاتوچۆکردن؛ **جەنگ:** شەڕ؛ **رەت:** بڕوات؛ **دێ‌بیختن:** مەعلوم دەکەوێنێ؛ **مزراق:** نێزە؛ **قەصەب:** درێژوکەی ناوکلۆر وەك قامیش‌و حەیزەران‌و...؛ **قەصەب:** رمبی درێژ کە لەدار حەیزەران بوە.

٥ روستەمو جەمشیدو خالید، حەمزە پاشێری عەلی
ئافەرین پاشە هسەواری تورکو رمبازی عەرەب

مانای وشە:

روستەم: پاڵەوانی خەیاڵاتی ئێرانە؛ **جەمشید:** پادشایەکی کۆنی ئێرانە، کە کورد پێی دەڵێن (جەمشێر)؛ **خالید:** خاڵندی کوڕی وەلید، هەواڵێکی پێغەمبەربوە. **حەمزە:** ئیمام هەمزە، مامی پێغەمبەر؛ **عەلی:** ئیمامی عەلی، کە بەشێری خوا بەناوبانگە؛ **ئافەرین:** ئافەریم، لەمنت کەوێ؛ **یا:** هۆی؛ **شەهسەوار:** سەرتۆپی سواران؛ **رمباز:** رمبوەشێن.

مانای شیعری چوارو پێنج:

لەهەر مەیدانێکدا، خونکاری نازداری من، تاقەجارێك بێتو بچێتو شەڕبکا؛ بەزەبری نێزەی مژۆڵانو باڵای بەرزو شوشو باریكو نەرمونیانی ـ کەوەك رمبی حەیزەرانە ـ صەتانو هەزارانی وەك روستەمو جەمشێرو خاڵندو عەلی، خۆی لەبەر ناگرنو بەراستەو چۆپەدا دایان دەپاچێو لەمەیدان‌دا تخێلێ دەبن. ئەی هەزار ئافەرین، بۆتۆ ئەی شاسواری تورکانو سەرتۆپی رمب وەشێنانی عەرەب.

٦ لیٚ‌لتولیٚ ئاستانیٚ چخ‌بوان لەعلان کرن
دەرگەهیٚ فەتحیٚ ڤەبو ئیروٚ ل مەهجوران عەجەب

مانای وشە:

لیٚ: بەڵام؛ **تول:** سەگی چکۆڵە؛ **ئاستان:** ئاسانە؛ **چخ:** بەترکی‌یانی دەرکەوە. کورد ئەم وشەیە بۆ دەرکردنی سەگ بەکاردەبەن؛ **لەعل:** لاڵ، بەردێکی بەقیمەتە. شاعیران لێوی یاریان پیٚ شبهاندوە؛ **فەتح:** کرانەوە؛ **فەتح:** بەئاوات گەیشتن؛ **ڤەبو:** کرایەوە؛ **مەهجور:** بەجیٚ هێڵدارو؛ **مەهجور:** تەرك کراوو دور خراو؛ **عەجەب:** سەیرو سەمەرە.

مانا بە تێکڕایی:

شتی زۆر سەیرو سەمەرە، ئەوەیە کە خونکاری من، بەو هەمو ساموو هەیبەتەوە کە وەك گوتمان، ئەگەر بەقەهرەوە دەمریخو رۆژ راخوریٚ، سەر بەرەو ژێر دێنە بەر دەستیو هەزاران پاڵەوانی بەناوبانگ لەروی ئەودا خۆناگرنو هەر لەجیٚ لەمەیدان تخێلٚ دەبنو سلار دەبنەوە؛ هەر بەو تورەییەوە، بەو لێوە وەك لەعلانەی خۆی چغەی لە تولەی ئاسانەی خۆی ـ کەمنم ـ کرد. بۆمن بەخێر گەڕا. دەرگای مرادانم بەروداکرایەوەو لەپاش هەڵپەسێرانو خۆتیٚ نەگەیاندن، بەدیداری شاد بومەوەو بەوتیٚ راخوڕینە، لاواند میەوە.

٧ بەندەیی صادق سەحەر ئامانجی رەشتو زێن خوەکر
من بقەولی دژمنان دەت بەرخەدەنگان بیٚ سەبەب

مانای وشە:

بەندە: کۆیلە؛ **صادق:** کارو قسە ڕاست؛ **ئـامانج:** نیشـانە؛ **ڕەشـتوز:** دەبان، دەبانی دەم ڕەش؛ **دەت:** دەداتە؛ **خەدەنگ:** تیر.

مانا بە تێکڕایی:

لە بەرەبەیان‌دا بو، کەیار منی بە تماشایەك لاواندەوەو کۆیلەی بێ‌خەوشی خۆی، بەسـەر کردەوە. منی کردە نیشانەی تیخـی دەبانی تازە سـاوی برۆ ڕەشـەکانی‌و مژۆڵە جـەرگ بڕەکانی. دوژمنان وایان زانی یار بڕیاری داوە بێ‌هیچ سـەبەبو هۆیەك من بداتە بەر تیران‌و لەدیداری خـۆی ناهومێدم بکا؛ بەڵام ئەو دوژمنانە، زۆر بەهەڵەدا چون.

۸ **لەشکری قەهرو غەمان وێ چون حەصارا دل بکن**
کَعبەو بَیت‌الحرامە لێ بنوربیتن (یان: دێ نەبورت‌لێ) ڕەجەب

مانای وشە:

لەشکر: سوپا؛ **قەهر:** خەفەت؛ **غەم:** پەژارە؛ **چون:** چلۆن؛ **حـەصـار:** ئـابلۆقە؛ **کعبە:** ماڵی‌خـوا؛ **بیت‌الحرام:** مەککە؛ **لێ:** لەوێ؛ **بنوربیتن:** ڕوناك بێت؛ **دی‌نەبورت:** هیچ‌گا ڕانابرێ؛ **ڕەجەب:** مانگێکە لە مانگانی ساڵی عارەبی‌و یەکێکە لەو چوار مانگەی کە حـەرامیان وەپا شـڵ خـراوەو عارەب، لەو چـوار مانگەدا یەکتریان نەدەکوشت‌و نەدە چـونە تاڵان‌و برۆی یەکتری. سـێ مانگـەکەی تریش، مانگـی ناو جێژنان‌و قوربان‌و محەڕەم بون.

مانا بە تێکڕایی:

دوای ئەوە کەیار بەلێوی مبارەکی خۆی، چغەی پێ گوتومو دوای ئەوەکە چـاوم بەچـاوو برۆیانی ڕون بوتەوە؛ تازە چـۆن لەشکـری خـەمو مەینەت، دەتوانن دەوری دڵم بدەن‌و توشـی ناهومێدیم بکەنەوە. دڵی‌من بوتە مەککـەو ماڵی کابەو هیچ هێزێك ناتوانێ ئـازاری پێ‌بگـەیەنێ‌و هەتا هەتا من‌ودڵم لە ڕەجـەبە مانگ‌داین‌و هەرگیز مانگـی ڕەجـەبی ئێمە دوایی نایەت‌و هەمیشـە ڕوناك‌و مایەی ڕوناکی دڵە.

۹ **سفتی‌یین پرلەعل‌و مەرجانان ب موژگانان حەتا**
دیدە ڕەوشەن بو ب دینا دیم دوری سیمین غەبەب

مانای وشە:

سفتی: سماو؛ **پر:** زۆر؛ **لەعل‌و مەرجان:** دوجۆرە گەوهەری ڕەنگ سـورو ئـاڵن؛ **موژگان:** مژۆڵ؛ **دیدە:** چاو؛ **ڕەوشەن:** ڕوناك؛ **دین:** دیتن؛ **دیم:** ڕوخسار؛ **دور:** مرواری درشـت؛ **سـیمین:** زیوین؛ **غەبەب:** بەرچێلە.

پوختەی مانا:

من کە دەڵێم چـاوم بەدیداری یار روناك بۆتەوەو شـانازی برینی تیری مژۆڵانم بەنصـــیب بوەو خۆشەویستیو التفاتییار لەناو دڵمدا، جێگیرەودڵم لەو ساوە بۆتەماڵی خودا، تازەخەم حەددی نیە بێتە ناوی. نابێ وا بزانن کەئـەم هەمو خـۆشیەم، بەمفـتو مەرحـــەبا دەس کەوتوە؛ نەخێر، لەو رێگەدا زۆرم دەردکێشاوە. زۆر فرمێسکی ئاڵو خوێن رەنگم ـ کە بەلەعلو مەرجان دەشـبهێندران ـ بەسـەرنوکی مژۆڵاندا هێناوەو دام باراندوەو وەك ئـەوە وابوە کە لەعلو مەرجـــان، بەمژۆڵان بسمم. پاش ئەو هەمو گریانو زەجـر کێشـانو لاڵانەوە، یار بەزەی پێماهاتۆتەوەو رێگـەی داوم بڕوانمە ئەو روخسارەی ـ کەوەك دوڕ وایە ـ وبە تماشای ئەو بەرچەنە زێوینە، بەختەوەر بیم.

۱۰ ای ڤەخضریٚ رادڤێت ئاڤا حەیاتی بت نەصیب
دی ب سەعیو جەهد یەکسان بن ل باڵوی روزو شەب

مانای وشە:

ای: ئەوی، ئەوکەسی؛ **ڤـەخضـریٚرا:** دەگەڵ خــدری؛ **دڤێت:** دەویٚ؛ **بت:** ببێت؛ **نصـــیب:** بەش؛ **دیٚ:** گەرەکە؛ **سەعی:** کۆششت؛ **جەهد:** تەقالا؛ **یەکسان:** بەرانبەر؛ **لـباڵ:** لەکن؛ **روز:** رۆژ؛ **شەب:** شەو.

مانا بە تێکڕایی:

کەسێك بەتەمابێ، رەگەڵ خدری زیندە کەویٚو بگاتە سەرچاوەی ئاوی حەیاتیٚو مەرگ لە خـۆی دورخاتەوە؛ گەرەکە لە رێگە رۆیشتندا ماندوبونی لەبەر چاو نەبیٚو شەوو رۆژی بەخـەیاڵ دا نەیەو هەرگیز هیچ ساتو کاتێك، لە کۆششتو ماندو بون وچاننەدات.

۱۱ خدمەتا پیری موغان دیٚ کەت کەسیٚ مەقصودە مەی
شیشەوو جاما زوجاجی ای دڤێت دیٚ رەت حەلەب

مانای وشە:

پیری موغان: خاوەن مەیخانە؛ **کەت:** بکات؛ **مەقصود:** نیاز، مراز؛ **مەی:** شـەراب؛ **شیشە:** مینا، بلور؛ **جام:** پیاڵە؛ **زوجاج:** شوشە؛ رەت: بروات؛ **حەلەب:** شارێکە لەسوریا کەقەدیم بەشـوشەی چـاك مەنشـور بوە.

مانا بە تێکڕایی:

کەسێکی تامە زرۆی فڕکردنی شەرابە، لەسەریەتی خزمەتی مامە پیرەی خاوەن مەیخـانە بکـات. کەسێکی بەتەمایە پیاڵەو جامی شوشەی بلورینی هەبیٚ، دەبیٚ رێگەی حەڵەب بگرێتە بەر.

١٢ جەوری هیندیٚ دیٚ کشیٚنت هەر کەسی طاوس دڤیٚت
گەوهەرو دوررا یەتیم بیٚ تەرکی سەر تیٚتن طەلەب

مانای وشە:

جەور: ئازار؛ **هیند:** هیندوستان؛ دیٚ: گەرەکە؛ **کشینت:** بکیٚشیٚ؛ **دوررایەتیم:** مرواری تاقانەی ناو صەدەف؛ **طەلەب:** داوا، خواستن.

مانا بە تیٚکڕایی:

ئەو کەسەی بەنیازە تاوسی هەبیٚ، دەبیٚ ڕیٚگەی چونە هیندوستانی وەبەرچاو نەیەو گەرەکە خـوٚی لەو ڕیٚگەیەدا، ماندوکا. کەسیٚکی کە ئـارەزویەتی، گەوهەرو مرواری تاقـانەی وەدەسـت کەویٚ، دەبیٚ خوٚی بخاتەناو دەریاوەو ترسی خنکـان فـریٚدا. ئـەگینا بەبیٚ تەرکی سـەرکردن، هەرگیز بەمراد ناگات.

١٣ غەفلەتی ئەو کەششفی شیر دەست ب دەست هاتن جگەر
گو: غەبینەت یا «مەلا» میسکین مەلیٚ کەرکر کەزەب

مانای وشە:

غەفلەتی: لەناکاو، کتوپڕ؛ **کەششفی:** خوٚی دیاریدا؛ **دەست ب دەست:** لەسەر یەك و بیٚوچان؛ **جگەر:** جەرگ؛ **گو:** گوتی؛ **غەبینەت:** حەیف، ئـەی بیٚچـارە؛ **یا:** ئـەی؛ **کەر:** لەتو کوت؛ **کەزەب:** جـەرگ؛ **مسکین:** هەژار.

مانا بەتیٚکڕایی:

بەلٚیٚ وەك گوتمان، دلٚدار لەسەریەتی لەڕیٚگەی یاردا، زوٚرخوٚی ماندوبکاو تەرکی گیان و سەربکـا. بەلٚام نابیٚ لای وابیٚ کەیاریش لە سەریەتی لە بەرانبەر ئـەو ماندو بون و جـزیاکیٚشانەی دا، توٚلٚەی بوٚبکاتەوە. دیداری یار لە نرخـاندن و کڕیار بەدەرەو بەدورە. عاشـق دەبیٚ وەظیفـەی خـوٚی کە جزیاکیٚشان وژان وایٚشـانە پیٚك بهیٚنیٚ و ئـەوسـا چـاوی لە بەزەیی و ڕوحمی یاربیٚ. نەك لای وابیٚ دەبیٚ حـەق و کریٚی ماندو بون وەرگریٚ. من کە دەلٚیٚم زوٚرگریاوم و زوٚر برژاوم، چـاوم لەوە نەبو کەیار بوٚم بەحیسـاب بیٚنیٚ. بەلٚام خـوٚی بەزەی پیٚمدا هاتەوەو لەپڕونەکاویٚك، خـوٚی نیشـاندام و شیری بروٚو تیری برژانگ لەجـەرگم هاتنە دەسـتو بیٚوچـان دایان پاچـی و هیٚزیان لیٚبڕیٚم. یارکەمنی وا بە کەساسی و کەنەفتی دیت ئـاوری بەخیٚری لیٚ دامەوەو فـەرموی: ئـەی بیٚچـارە، مەلای هەژارو کلوٚلٚ! بەزەبری تیرو شیری ئیٚمە لەتو کوت کرا.

قصیدەی دوازدەهەمین

«منێ قەرەبخت»

١ من ددل کوڤان هەژارن داغو کەیبەر بێحیساب
میحنەتا وەردێن بخارن وین ددلدا صەد نوشاب (یان، نەشاب)

مانای وشە:

کوڤان: دەردوحەسرەت؛ **کوڤان:** کوانو برین؛ **کەیبەر:** برینی جورەتیرێکـی دەم وەك چـەقـۆ؛ **میحنەت:** پەژارە؛ **وەرد:** گوڵ؛ **خار:** چقڵ، دڕۆ؛ **نوشاب:** تیر؛ **نەشاب:** چنگ لێگیرکەر.

مانا بە تێکڕایی:

کەسێکی ئـارەزوبکـا کە لە گوڵان نزیكبێتەوەو لەدیمەنو بۆنو بەرامەیان کەیف بکـا گەرەکەتێ هەڵچەقانو ژانی دڕکانیش قبولبکـات. ئـەو گوڵەی منویسـتومە بۆی بچـمو لێی نزیك ببمەوە هەروەك بۆخۆی سەرتۆپی گوڵانە چقڵو دڕکی دەوریشی لەچاو دڕکان تیری دەمپانو گوێزانن جا شتێکی ئاشکرایە کەمن لەڕێگەی گەیشتن بەم گوڵەتاقانەیە هەزاران برینوژان وداغو سەرەتیرم دەدڵداماوەتەوە.

٢ صەد نوشابن من ددل ایرۆ ژخارێن صوڕ گولان
یەك بیەك پەیکان چەڤی بون چونە جەرگێدا کولاب

مانای وشە:

نوشاب: تیر؛ **ئیرۆ:** ئەمرۆ؛ **خارێن:** چقڵان؛ **صوڕ:** سور؛ **پەیکان:** سەرەتیر؛ **چـەڤـی:** چەمیو؛ **کولاب:** قولاپ.

مانا بەتێکڕایی:

بەڵێ من کەویستومە لەسورەگوڵان نزیك ببمەوە، ئەمرۆدەبینم کەصەد تیر لەدڵم هەڵچەقیوەو سەری هەمو تیرەکانیش پەرچیان خواردوتەوە. بەقولاپە چنگیان لەناو جەرگ‌و هەناوم گیر کردوە.

٣ پوڕ بوان جەرحان خۆتیرن لۆ کووی دەرمان دەکەن
شەربەت‌و ئاڤا حەیاتێ شەککەرو قەندو گولاب

مانای وشە:

پوڕ: پڕ؛ **جەرح:** برین؛ **لۆ:** کابرا؛ **لۆ:** هەی ماڵ ئاوا؛ **کو:** چون؛ **شەربەت:** دەرمانی‌تراو؛ **ئاڤاحەیاتێ:** ئاوی‌ژیان؛ **شەککەر:** شەکر؛ **گولاب:** گوڵاو.

مانا بە تێکڕایی:

ئەم‌بەیتە، وەك وەرامێکە بۆ سەر کۆنەکارێك کە گوتبێتی: ئەم هاوارەی پێ ناوێ بچۆ لای بژیشکان، بەتۆزە شەربەتێك، چاکت دەکەنەوە. مەلا دەڵێ:

ئەو هەمو برینە ی‌کە، لەجەرگ‌و دڵمەو هەمو برینێکیش پڕە لە تیرو سەرە تیرو نەهاتونە دەر، چۆن بەشەربەت‌و گوڵاو وشەکراو وقەنداو، چاری‌دەکرێ. کابرا بەخوا ئاوی حەیاتیشم بەگەرودا کەن، تازە من خۆش نابمەوە کارم کراوەو دەر دم‌کاری‌یە.

٤ گەر دو صەد پەیکان دنیڤا دل بوان دێ خۆش بوان
هەر دەما کەوکەب بدینا نەجم‌وپەروین بێ‌حیجاب

مانای وشە:

گەر: ئەگەر؛ **پەیکان:** سەرەتیر؛ **نیڤ:** ناوەند؛ **بوان:** بیان؛ **خۆش:** چاك؛ **دەم:** کات؛ **کەوکەب:** ئەستێرە؛ **نەجم:** ئەستێرە؛ **پەروین:** هێشوی ئەستێرەی کۆ؛ **حیجاب:** پەردە؛ **حیجاب:** روپۆش، لەمپەر.

مانا بە تێکڕایی:

ئەگەر دەڵێم دەردی من لەوانەنیە بە بژیشك‌و حەتارو لوقمانان عیلاجی بکرێ‌و ئاوی حەیاتیش، دەهانام نایە، مانای ئەوەنیە کە ئیتر ڕێگەی چارە، بەتەواوی بەستراوەو درگای هومێدی چابونم لێ داخراوە. نەخێر، ئەگەر من بەبێ پەردەو روپوش چاوم بە بەژن‌و باڵای ئەو سورە گوڵەی خۆم رون بباوەو خشڵ‌و پرپرەو سسڵەکانی، بەژنیم بدیتبا کە هەر وەك ئەستێرە و هێشوی کۆ، لەعاسمانی جوانی ئەودا، دە درەوشێنەوە؛ لێم رونە ئەگەر دوصەد سەرەتیریشم دە نێوە راستی دڵ

هەڵچەقیبا، دەستەو لەجێ برینیان کوێر ئـەبونەوەو گۆشتەزونیان دەهێناوەو حـەلەمم لێ دەبڕاو وەك گوێزی ئازام لێ دەهاتەوە.

٥ **زوهرەوو عیقدا ثورەییا کەششفی بون ئەو دشەرق**
سایەیا بەختێ مە دایی مال سەر پەردەو نیقاب

مانای وشە:

زوهرە: ئەستێرەیەکی زۆرگەشی گەرۆکە؛ **عیقد:** گەردن بەند؛ **ثورەییا:** گەلە ئەستێرەی کۆ؛ **کەششفی:** دیاردە؛ **شەرق:** خۆرهەڵات؛ **سایە:** سێبەر؛ **بەخـت:** ئیقباڵ؛ **دایی:** کەوتەسـەری؛ **مالسـەر:** لەسـەری مایەوە؛ **پەردە:** لەمپەر؛ **نیقاب:** روپۆش.

مانا بە تێکڕایی:

من کە دەڵێم ئـەگەر یارم بەبێ پەردەو ئـاشکرا بدیتبا، خـەمم لەدڵ دەبڕان؛ مانای ئـەوەنیە کەیار خۆی لەمن پۆشیوە. نەخێر، یار هەمیشەو لەهەمو شـوێنان، حـازرو بەرچـاوە. بەڵام ئـەوە بەختی رەشـیمنە، کەنەی هێناوەوبوەتەلەمپەرلە نێوان‌من‌ویاردا. ئـەسـتێرەی‌زوهرەوگردن‌بەندی گەلە ئەستێرەی کۆ ـ کەمرازم لە خشـڵەکانی بەژنیەتی ـ لەعاسـمانی باڵای یاردا، لەو لایەوە کە رۆژی روخسـاری لێ هەڵدێ، دیارو تروسکـەدارن. بەڵام بەختی رەشـم ـ وەك هەورێکـی رەش ـ داوەستاوەو سێبەری کردۆتە نێوان‌و ناتوانم بی‌بینم.

شیاوی باسە «سعدی شیرازی»ش لە شوێنێکا دەڵێ:

دۆست پتر لە خۆم، نزیکی خۆمە. بەڵام ئـەوەمنم کە لەو دورم. چـی‌بکـەم! کێ‌وا هەیە حـاڵی بکەم؟ کەدۆست لە تەنیشتمە وەیەو من لێی تەریکم.

٦ **واژگون دەوری نومامن چەرخ‌و بایێ لەو لەبان**
کەوکەبان سەیرا موخالیف گرت‌و تێکل‌کر حیساب

مانای وشە:

واژگون: بەراوەژو؛ **دەور:** گەڕ؛ **نوما:** نواندی؛ **چەرخ:** عاسمان؛ **چـەرخ:** سـوڕدان؛ **چـەرخ:** ئـامرازی هەڵپێچان؛ **با:** باو؛ **با:** سورۆ خول؛ **با:** رەوشت؛ **لەولەب:** لوڵەپ؛ قرقرە؛ **کەوکەب:** ئـەسـتێرە؛ **سـەیر:** گەڕیان؛ **موخالیف:** پێچەوانە؛ **تێکەل:** ئاڵۆز؛ **تێکەل:** لێك‌دراو؛ **حیساب:** ژمارە.

مانا بە تێکڕایی:

لە بەد بەختی‌و کلۆڵی من، سوڕی گەردون پێچـەوانەو بەراوەژو بۆتەوە. باوی لوڵەپەکان، بەباری

ناثاسایی دایە. ئـەسـتێرەکان، کەمن بەختی خـۆم لێوە دەدیتن، هەموی ڕێگـەیان تێك داوەو بەتەواوی سەرم لیٚ شێواوەو حیسابو میسابم لەدەست دەرچوە.

٧ قێك کەتن شەمسو زوحەل ئیرۆ دبورجا عەقرەبیٚ
سەیف چو دەستیٚ مریخیٚ مولکیدل لەو بو خەراب

مانای وشە:

قێك‌کەتن: یەکدیگیربون؛ **شەمس:** خۆر؛ **زوحەل:** ئـەسـتێرەیەکی گەرۆکەو بە نەحس ناسـراوە؛ **بورج:** مەنزڵگەی مانگو رۆژلە عاسماندا؛ **عەقرەب:** دوپشك؛ **عەقرەب:** چەند ئـەسـتێرەیەکن لەعاسـمان کە لە دورەوە وەك دوپشکێك دێنە بەرچاو. مەنزڵگەیەکی عاسمانن بۆمانگو رۆژ لە حیسابی ئەستێرەناسو نجـوم گەراندا؛ **سەیف:** شیر، شمشێر؛ **مریخ:** ئەستێرەیەکی گەرۆکە. ئەستیرە ناسانی قەدیم، بە خـوای شـەڕو ئاژاوەو خوێن رشتنیان دەزانیو شکڵەکەیان وەها دەهاتە بەرچاو کە کێردێکی لەدەسـتایە. دڵۆپە خـوێنی لیٚ دەتکیٚ؛ **لەو:** بۆیە؛ **مولك:** ماڵ؛ **خەراب:** وێرانو خاپور.

مانا بە تێکڕایی:

بۆ چارەرەشی من، ئەمرۆ خۆرو زوحەل، دەناو بورجـی عەقـرەبدا، گەیشـتونەتەیەك؛ کە بەهەمو حیسابان بەڵگـەی نەگبەتیو بەد بەختییە. مریخ کە کێردێکـی لە دەسـتابو، دەبوە مایەی خـوێن رژان لە جیهـاندا. ئێسـتا بۆ کڵۆڵیو نەگبەتی من، کێردەکەی بەشـیر گۆڕیوەتەوە. ماڵی دڵم بۆیە بەیەکجاری وێرانە.

٨ لەو تەنەززول کر مریخی نەوبەچو دەورازوحەل
چو طەرەف میهرا سوپیهریٚ نەززلی عەردان عەذاب

مانای وشە:

لەو: بۆیە؛ **تەنەززول:** هاتنەخوار؛ **تەنەززول:** بۆسەلماندن؛ **نەوبە:** نۆرە؛ **دەور:** باو؛ **طەرەف:** لا؛ **میهر:** خۆر؛ **میهر:** خۆشەویستی؛ **سوپیهر:** عاسمان؛ **نەززلی:** دابەزی؛ **عەرد:** سەرزەمین؛ **عەذاب:** ئازار.

مانا بە تێکڕایی:

هەر لە بەختی رەشی منەوە بو، کە مریخی خـودای خـوێن رێژیو ئـاژاوە، لە پلەی فیزی خـۆی دابەزیو سەلماندی کە زوحەلی نەحسیش، دەورێکـی دەنەکبەتی مندا هەبیٚو لەم کارە سـاتەدا، هاریکاری مریخ بیٚ. لەو لایشەوە خۆرکەجێگەی هومێدو هانایانەو پشتم بە مەحەبەتی ئەو قایمە، لەعاسماندا خۆی لیٚ خستمە لایەکەوەو لاملیٚ ناکاتەوەو سەرئـەنجـام هەرچـی دەردو ئـازارو ناخۆشی بو، روی کردە سەرزەمینو وڵاتانی گشتەنیەوە.

٩ لەو ب شەش بورجان عوطارید ژافتابێ دور بو
لێ زوحەل بو موشتەری آڤیتە چەرخێ ئینقلاب

مانای وشە:

عوطارید: ئەستێرەیەکی گەرۆکە بەحیسابی نجـوم گەرانی پێشـو، لەعاسـمانی دوهەمدا دەخـولێتەوە؛ **ئافتاب:** خۆر، کەبەو حیسابەی پێشو، لە عاسمانی چوارە مادەگەڕێ؛ **زوحەل:** ئەستێرەیەکی گەرۆکە، کەبە شومی مەشهورە؛ **موشتەری:** ئەستێرەیەکی گەرۆکە. ئەستێرە ناسـانی قـەدیم دیانگـوت لەعاسـمانی شەشەمدا، خول ئەخوا؛ **موشتەری:** کڕیار؛ **چەرخ:** عاسمان؛ **ئینقلاب:** هەڵگەڕانەوەو ژێرو ژور کردن.

مانای بە تێکڕایی:

بەختیمن، کەوتۆتە ڕەشـاییەوە. بۆیە وادەبینم کە عوطـارید بە شـەش مەنزڵ لە خـۆر، دور کەوتۆتەوە. خۆدیارە ئەگەر ئـەم دوانە لێك نزیك بن، مژدەی خـۆشی وشـادیان، پێوەیە. جـا کە عوطارید دور کەتۆتەوە لە خۆر؛ زوحەلی نەحس و نەگبەتبار لە خـۆر بوتە کڕیارو بەنزیك بونەوەی خۆرو زوحەلە، ئاژاوە کەوتۆتە عاسمانەوەو مایەی بەختەوەری خەڵکی زەمین بەرئاوەژو بونەتەوەو هەموشتێك لەباری خۆی ترازاوە.

١٠ شەوۆشی نەظما نجومان هەیئەتا چەرخ و بروج
لەو ل وەضعەك دەر نەتیتن ماهو زوهرەو ئافتاب

مانای وشە:

شەوۆشی: شیواو، ئاڵۆزبو؛ **نەظم:** ڕێكوپێکی؛ **هەیئەت:** بیچمو تەرز؛ **هەیئەت:** زانستی ئەستێرەگەری؛ **چەرخ:** عاسمان؛ **بروج:** گەلە بورج؛ **بورج:** مەنزڵگەی مانگ و خۆر لەعاسـمانا؛ **لەو:** بۆیە؛ **وەضـع:** بار، حاڵەت؛ **دەرنەتیتن:** نایەتە دەرەوە؛ **ماە:** مانگ؛ **زوهرە:** ئەستێرەیەکی گەریدەیە؛ **ئافتاب:** خۆر.

مانا بە تێکڕایی:

لیزگەی هۆنراوەی ڕێكوپێکی ئەستێرەکان، شـێواوو ئـاڵۆزە. بیچـمو تەرزی بورجـەکان لەعاسماندا، بەرانبەر بەزانستی ئەستێرە ناسین. هیچی لە جێگـەی خـۆیدا نەماوەو شـیرازەیان لەبەریەك هەڵوەشاوە. هەرلەمەش ڕایە، کە لەبەر چاوی من، مانگ و زوهرەو خۆریش ـ کەجاران لەجێگەیەکی دیاریەوە هەڵدەهاتن ـ ئێستا ڕێگەیان گۆڕیوە.

١١ مونقەلیب من دی مەنازیل ڨازی ئەو سەیرێ دکن
یەك بیەك خون ژێ دبارن ئاتەش و لەمعو شیهاب

مانای وشه:

مونقەلیب: وەرگەڕاو؛ **مەنازیل:** گەلەمەنزل؛ **مەنزل:** قوناغی ئەستێرە؛ **قاژی:** بەرئاوەژو؛ **سەیر:** گەڕان؛ **خون:** خوێن؛ **ژێ:** لێ؛ **ئاتەش:** ئاگر؛ **لەمع:** تروسکە؛ **شیهاب:** پریشکەی ئەستێرە.

مانا بە تێکڕایی:

من وام دیت کە مەنزڵگەی ئەستێران، بارەو باربون. گەڕانی ئەستێران، بەپێچەوانەی پێشون. لەهەمو ئەستێرەیەك، هەرواخوێن‌و تروسکەو پریشکە دا دەبارن.

١٢ **زوهرە چەنگی ئەۋ سواژدی ئەو ژی چەنگ ئاڤیتە چەنگ**
خۆش لە پێ قانونی وی گوە دەتو قانون‌و روباب

مانای وشە:

ئەستێرەی زوهرە: لەبەرچاوی ئەستێرە ناسانی کۆن‌دا، لە بیچمی کیژۆ لەیەك‌دابو کەسەمادەکاو چەنگ دەژەنێ؛ **چەنگ:** ئامرازێکی موسیقایە؛ **روباب:** ئامرازێکی موسیقایە.

مانا بە تێکڕایی:

زوهرەی چەنگ ژەن، کە ئەوشەرو کێشەو خوێن دابارین‌و ئاگر ڕێژان‌و ئاورینگ هێنانی ئەستێرەانەی دیت، پەنجەی هاویشتە چەنگەوەو هەوایەکی غەریبو خەمباری لێ‌دا. دەسا تۆش ئەی کلۆڵی داغدار! پەیڕەوی لەڕێو شوێنی زوهرە بکەو بۆ لابردنی خەمان گوێ لەدەنگی خۆشی قانون‌و روباب، بگرە تاکوڵی دڵت پتر جۆش‌بدات.

١٣ **ئەز دبێم ئاخر زەمانە دێ قیامەت رابتن**
لەو شەڤا طاری کشاندی‌یو نهیشت ئەسوەد غوراب

مانای وشە:

ئەزدبێم: من دەڵێم؛ **ئاخرزەمان:** بڕانەوی دنیا؛ **قیامەت:** هەستانەوی پاش مەرگ؛ **رابتن:** رابێ؛ **لەو:** بۆیە؛ **شەڤاطاری:** شەوی تاریك؛ **کشاندی:** کێشای؛ **نهیشت:** نیشتەوە؛ **ئەسوەد:** رەش؛ **غوراب:** قاڵاو.

مانا بە تێکڕایی:

من دەڵێم دەمی بڕانەوی دنیا، داهاتوەو بێ‌گومان قیامەتمان لێ‌رادەبێ. هەر بۆیەشە کە تاریکایی شەوە زەنگمان بەسەر داکشاوەو دەڵێی قەلەرەشەمان، بەسەرەوە نیشتۆتەوەو باڵەکانی

بەسەرماندا، شوڕ کردوتەوەو ناهێڵێ لەهیچ لایەکەوە چاومان بەروناکی بکەوێت.

١٤ خۆش لمن عالەم سیاه ما ستێرو کەوکەب قەط نەمان
ئەز ژڤێ رۆژێ دترسام ئاخری زوکر شبتاب

مانای وشە:

عالەم: دنیاو هەرچی تێیدایە؛ **سیاه:** رەش؛ **ستێر:** کەوکەب: ئەستێرە؛ **قەط:** هەرگیز؛ **ئەز:** من؛ **ژڤێ:** لەوی؛ **ئاخری:** سەرەنجام؛ **کر:** کردی؛ **شیتاب:** پەلە.

مانا بە تێکڕایی:

هاوارە لەمن، دنیای روناكو خۆشیجاران، لەمن رەش هەڵگەڕاوەو لەتاریکاییەوە پێچراوە. هەرچەندی دەڕوانم، قەط ئەستێرەیەك لەعاسماندا نابینم کە دڵی خۆمی پێ خۆش کەم. دەمێك بو، لەوە دەترسام کەتوشی ئەو رۆژە رەشەبم. ئەوا سەرەنجام توش بومو ئەورۆژی لێیدەترسام بەپەلەو هەڵە داوان هات.

١٥ ئەڤ نە ئەو ئیقلیمە یا شەمس‌و کەواکیب تێ ب سەیر
ئەز نەوێ عەردێ دبینم یاکولێ ئەو ماهتاب

مانای وشە:

ئەڤ: ئەم؛ **ئیقلیم:** مەڵبەند؛ **یا:** ئەوی؛ **شەمس:** خۆر؛ **کەواکیب:** گەلەستێرە؛ **تێ:** تێدا؛ **سەیر:** گەڕان. **ئەز:** من؛ **وێ:** ئەو؛ **عەرد:** زەمین؛ **کو:** کە؛ **ماهتاب:** مانگەشەو، تریفە.

مانا بە تێکڕایی:

ئەو مەڵبەندەی ئیستا منی تیام، باوەڕ ناکەم ئەو مەڵبەندەکەی جارانبێ کە بەرۆژ خۆرو بەشەو ئەستێرە لە عاسمانەکەیدا، لەهاتوچوو گەڕان دا بون.

من هیچ ئەو سەرزەویەی جارانم وەبەرچاو نایە کە تریفەی مانگ، روناکی دەکردەوە.

١٦ جینۆ طەیارەك مەدی وەربو دمن وندا کرم
دامە بەر پەنجەو کولابان هەلفراندم وەك عوقاب

مانای وشە:

جن: جندۆکە؛ **طیار:** فرندەی لەزەبز؛ **مەدی:** ئێمەدیتمان؛ **وەربو:** تێوروکا؛ **وندا:** گوم؛ **کرم:** کردم؛ **پەنجە:** چرنوك؛ **کولاب:** قولاپ؛ **عوقاب:** هەڵۆ.

مانا بە تێکڕایی:

منی وا داماوو سەرگەردان لەناو ئاریکایی، ئەنگوست لەچاوا بەخۆم نەزانیبو. دیتم لەپڕو نەکاوێك جنۆکەیەکی زۆر فرندە خۆی لورکردمیو تێمورو کاو بەر چرنوكو چنگـاڵی خـۆیدامو وەك هەڵۆ بردمیو گومیکردمو خۆملێونبو.

۱۷ سوفلەوی اینامو ئاۋیتم زەمینا ظولمەتێ
لێکو هشیارم گەلۆ یان خەونەمن دیتی بـخواب

مانای وشە:

سوفلەوی: بەجنۆکەو شەیتانان دەڵێن کە گوایە خەڵکـی دنیای خـوارەوەنو پەسـتن؛ **سـوفلەوی:** سەربەرەوخوار؛ **اینام:** هێنامی؛ **ئاۋیتم:** هاویشتمیە؛ **ظـولمەت:** تاریکـایی؛ **لێ:** بەڵام؛ **هشـیار:** بەئـاگا؛ **گەلۆ:** خزمینە، هەیاران؛ **مندیتی:** من دیتومە؛ **خواب:** خەو.

مانا بەتێکڕایی:

ئەو جنۆکە باڵدارە کە دەمن رۆهاتو لەناو چنگورکی خۆیدا؛ دایپۆشـیمو بردمی سـەربەرەو ژێر هێنامیو هاویشتمیە ناو وڵاتی تاریکسـتانەوە. بەڵام نازانم ئـاخۆ ئـەوەی من دیومە، خـەونەو من لەخەوا وام بەسـەر هاتوە، یاخـۆ لە ئـاگاداریو بێداریدام؟ لێم رونـنیە. توبڵێی خـەونبیو بێدار بونەوەی بەشوێندا بێ؟!

۱۸ دێوی مەلعونو منافق ای خودێ روورەش کری
ما بیالا هەلکشیتن عاقیبەت چیبت صەلاب

مانای وشە:

دێو: نەوعێ جنۆکەی بێفـەرو بەگەرو بەهێزە کەعیفـریتیشی پێ دەڵێن؛ **دێو:** لێرەدا مەبەسـت نەفسـە؛ **مەلعون:** نەحلەتی؛ **منافق:** دورو؛ **خـودێ:** خـودا؛ **ما:** ئێمە؛ **ما:** بۆچـی دەبێ، سـەبەب چیە؛ **بالا:** بەرزی؛ باڵان؛ **عاقیبەت:** دوایی؛ **صەلاب:** چوارمیخەکێشان؛ **صەلاب:** سەختیو رەقی.

مانا بەتێکڕایی:

دێوی نەفسی نەحلەتی و دورو، ئـەو نەفسـە بەدکارەی کەخـوا روی رەش کردوەو بە نەحلەتی کردوە. چۆن دەبوایە ئەم هەلە دەستخاو ئێمە بەفریو هەڵفرێنیو ئەو کەتنەمان بەسەر بێنی؟...

جاکەمن لەبێئاگاییدا ئەوەم بەسەر هاتوە، دەبێئاخرو عاقیبەتەکەی چۆنم چوارمیخە بکێشیو بەکام عەرزیسەختو رەقەنمدا بدات؟!

١٩ ئەهرەمەن تەعلیمی دابو، ئەبیەضی دەست تیْ هەبو
پورْ بڤی تەعلیمو رایێ هاتبو، چوبو، خیطاب

مانای وشە:

ئـەهرەمەن: شـەیتان؛ **تەعلیم:** فێرکردن؛ **ئـەبیەض:** سپی؛ **ئـەبیەض:** ناوی جنۆکەیەکی بەدکارە کە دۆستی نزیکی شەیتانەو پادشای گەورەی جنۆکانە؛ **پورْ:** زۆرْ؛ **را:** تەگبیر؛ **خیطاب:** وتوویژ.

مانا بە تێکڕایی:

نەوسی بەدکارم کە منی بەو دەردە بردوە، کارەکەی لەخۆیەوە نەکردوە؛ شەیتان‌و پادشای جنۆکە بەدکارەکان، دەمێك بو خـەریك‌بون نەوسـم لە خشـــتە بەرن‌و دەگژمنی راکەن. زۆریان وتوویژ لەنێواندا لەسەر ئـەم مەبەسـتە هاتبو چـوبو. تاپێك هاتبون‌و نەفســی منیان تەعلیم دابو کە چیم دەگەڵ بکاو ئەویش دەرسی ئەوانی لەمن دەکار کرد.

٢٠ سەرسەری عیللەت نزانی سیحر یا ئەبیەض دکەت
پورْ غەلەط ئەرزان مەدی دەرحەق خوە ئەو عالی جەناب

مانای وشە:

سەرسەری: بەسوك‌و هاسان گرتن‌و گوێ نەدان؛ **عیللەت:** هۆ؛ **سـیحر:** جـادو؛ **ئــەبیەض:** پادشــای جنۆکەی بەدکار؛ **پورْ:** زۆرْ؛ **غەلەط:** هەڵە؛ **ئەرزان:** کەم‌نرخ؛ **عالی‌جەناب:** پایەبەرز.

مانا بە تێکڕایی:

ئێمە هەرچی بەسەرمان هاتوە، خەتای خـۆمان بوە. لەبارەگای ئـەو یارە پایەبەرزەدا جێگـەمان‌بۆ دیاری کرابو؛ بەڵام ئێمە قەدرمان نەزانی‌و لامان وابو التفاتی کەمەو کەوتبوینە گلەو گازندە. ئـەم دودڵی‌و بەنرخ نەزانینەی بونمان لەسایەی ئـەودا، ئێمەی لەرێگـە دەربردو گەیشـتینە حـاڵێك کە شەیتان‌و جنۆکە ظەفەرمان پێ بەرن.

٢١ ئاە ئەییامێن ویصالێ وەهکوخۆش بورین‌و چون
ئەو شەرابا عەیش‌و نۆشی ما لەپێش بەرمن سەراب

مانای وشە:

ئاە: ئاخ‌وداخ؛ **ئەییام:** رۆژان؛ **ویصال:** پێك‌گەیشتن؛ **وەهکو:**پەکوکە؛ **خۆش:** بەپەلە؛ **بورین:** رابران؛ **چون:** رۆیشتن؛ **شەراب:** بادە؛ **عەیش:** ژیان؛ **نۆش:** خواردنەوە؛ **ما:** مایەوە؛ **سەراب:** تراویلکە.

مانا بە تێکڕایی:
ئاخو داخم بۆ ئـەو ڕۆژانەی کە لەیارەوە نزیکبومو لە خـۆشیەکدا ڕام دەبوارد کە قـەدرم نەزانی. داخەکەم ئەو خۆشگوزەرانیو عەیشو نۆشەی ئەودەم، ئێستا کەوەك تراویلکەیەك دێتە بەرچاومو کەبۆیدەچم، بەناهومێدی دوچار دەبمو نەماوە. یەکو لەو ڕۆژە خۆشانەی تەمەنم کە چـەند بەپەلە ڕابردنو لەبەین چون.

۲۲ شەربەتا شیرین لەبان زەهرا هەلاهیل بو دناڤ
لەو بناریٚ فیرقەتیٚ ئاخر لمن دلکر کەباب

مانای وشە:
شەربەت: خۆشاو؛ **لەب:** لێو؛ **زەهر:** ژەهر؛ **هەلاهیل:** گیایەکە شـیرەی زۆر کوشـندەی هەیە؛ **ناڤ:** ناو؛ **نار:** ئاگر؛ **فیرقەت:** جودایی؛ **کەباب:** بریان.

مانا بە تێکڕایی:
وادیارە ئەو شەربەتەی کەمن لە لێو شیرینانەوە پێمگەیشتو خواردمەوە، ژەهری هەلایلی تێدابو. بۆیە ئاخرو عاقیبەتەکەی وام بەسەرهات کە توشی دەردی جودایی‌بومو بەئاگری دوری لەیار، دڵم برژاو بوبە بریانی.

۲۳ هودهودەك خۆش‌طەبع من ئیروٚ دڤیٚ هەروەك نەسیم
دا بیال دلبەر هنارا بانیادیسا جەواب

مانای وشە؛
هودهود: پەپوسلێمانە؛ **خۆش‌طەبع:** مرخخـۆش؛ **ئیروٚ:** ئـەمرۆ؛ **نەسـیم:** شـنەبا؛ **بیال:** بۆکن؛ **هنارا:** بناردایە؛ **بانیا:** بیهێنایە؛ **دیسا:** هەمیسان؛ **جەواب:** ومرام.

مانا بە تێکڕایی:
ئەو پەڕی ئاواتم ئەوەیە کە ئەمرۆ پەپو سلێمانەیەکی خۆش‌گفتو لفتو قسەرەوانو قالب سوك، کە لە ڕەوتا وەك سروەی بەیان، نەرمو نیانو خۆشرۆیی، دەستم بکەوتایەو بمناردایەتە لای یارمو ڕاسپێریو دەردی دڵیخۆم، بەودا بناردایەو لەوسەریشەوە ومرامی یاری بۆ بهێنامایەوە.

۲٤ عەرضی حالی من بگوتایە بـعینوانی ئەدەب
ئاستان بکرا زیارەت چەترو سەیوانو طەناب

ماناى وشه:

عەرض: شاندان؛ حال: چلۆنايەتى؛ عەرضى حال: باسى چلۆنيەتى؛ عينوان: داموده‌ستور؛ ئەدەب: ژيرى؛ ئاستان: دەرگانە؛ زيارەت: ديدەنى؛ زيارەت: ماچ كردن؛ طەناب: رستە چادر.

مانا بە تێكڕايى:

ئەو قاصيدە سوك باڵ‌و خۆش ڕەوتە، بگەييايە سەراو پەردەو چادرو ڕەشماڵى يارەو زۆر بەژيرى‌و عاقڵانە، سەردەرانەو لاشيپانەى دەرگانەكەى‌و چەترو سەيوان‌و رستەى ڕەشماڵەكەى ماچبكردايەو ئەوسا باسى كەساسى‌و بێكەسى منى بۆبكردايە.

٢٥ دا دچەشمان من وەرێنا خاكى هەروەك توتيا
يا حەبيب پى‌لێ نهايى بانياوى ئەو توراب

ماناى وشه:

دا: هەتا؛ چەشمان: چاوان؛ وەرينا: كردبا، كێشابا؛ خاك: خۆڵ؛ توتيا: دەرمانێكى چاوانە، چاو ڕون‌و گەش دەكاتەوە؛ يا: ئەوەى؛ حەبيب: خۆشەويست؛ نهايى: ناويە؛ بانيا: بى‌هێنابا؛ توراب: گڵ.

مانا بە تێكڕايى:

ئەو ڕاسپاردەيە، دواى ماچ كردنى دەرك‌و لاشيپانەو سەيوان‌و چەترو رستەچادرو دواى گەياندنى ڕاسپێرى‌و باس‌كردنى كەساسى من؛ لەو خاكەى كەيار پێ خوستى‌كردوە، تۆزێكى بۆمن بەديارى بهێنابايەوە كەمن وەك تۆتيا، دەچاوەكانى خۆم بكێشاباو چاوم گەش‌و ڕوناك ببونايەتەوە.

٢٦ هەركەسێ رابێ دبەحسێ جارەكى مەهدەر بكەت
خەيرى هەفتێ حەج ددێرت بەلكو بيهتر ئەو ئەواب

ماناى وشه:

رابێ: هەستێ؛ بەحث: باس؛ مەهدەر: تكا؛ خەير: چاكە؛ هەفتێ: حەفتا؛ حەج: چونى ماڵى خودا؛ ددێرت: دەى‌بێت؛ بەلكو: تەنانەت؛ بيهتر: زياتر؛ ئەواب: پاداشتى چاكە.

مانا بە تێكڕايى:

من ئەوەندە كەساس‌و بێچارەو مستەحەقى بەزەييم، ئەگەر كەسێك هەستێ‌و بچێ لەلاى يار باسى كەساسى‌و كلۆڵى من بكاو تكاشى لێبكا كە ئاورێكى بەخێرم لێ بداتەوە؛ لێم ڕونە وەك حەفتا حەجى كردبێ وايەو تەنانەت دەتوانم بڵێم كە خێرەكەى لەحەفتا حەجيش زياترە.

٢٧ **وەعدە دابو دیٚ شەهیدکم ویٚ بـشیریٚخوٚی شەریف**
مانەبیٚ ئیروٚ پەشیمان ئەو ژتەدبیرا صەواب

ماناى وشە:

وەعدە: بەڵێن؛ **دیٚ:** دەبیٚ؛ **وی:** ئـەوی؛ **شـەریف:** پیروٚزو بەریٚز؛ **مانەبیٚ:** نەکا بییٚ؛ **تەدبیر:** تەگبیر؛ **صەواب:** راستو دروست.

مانا بە تیٚکڕایی:

دەمەویٚ ئەوکەسەی ئەو خیٚرە دەکاو بوٚم دەبیٚتە تکاکار لەلای‌یار، وەبیری بهیٚنیٚتەوە کەیار وەختی خوٚی بەڵیٚنی دابو. فەرموبوی مەلای بەشیری پیروٚزی خوٚم دەکوژمو دیاریشـە کوژراوی دەسـتو شیری ئەویارەم دەرەجەی شەهیدانی هەیە. نەکابەهیچ باران لەو بەڵیٚنە خوٚش‌و تەگبیرە راسـتو دروستەی خوٚی پەشیمان بیٚتەوە تکا بکەن کە ئەو بەڵیٚنە بەجیٚ بهیٚنیٚو لەو شـەهیدبونە بیٚبەشـم نەکات.

٢٨ **شەرحی حالی من «مەلا» نارەت بەیاضی هیٚ تەمام**
قیٚ سەوادیٚ گەرچی هەردەم ژیٚبرن صەد انتخاب

ماناى وشە:

شـەرحـی حـال: ژینامە؛ **نارەت:** ناڕوات؛ **بەیاض:** سپیایەتی؛ **بەیاض:** دەفتەری شـیعران؛ **بەیاض:** پاكنوس؛ **سـەواد:** رەشـایی؛ **سـەواد:** پیٚش‌نوس؛ **هەردەم:** هەمو کاتو سـات؛ **ژیٚ:** لەو؛ **برن:** بردن؛ **انتخاب:** هەڵبژاردن؛ **انتخاب:** لیٚرەبەمانا هەڵبژاردەیە.

مانا بە تیٚکڕایی:

ئـەی مەلا، باس‌و خـواسی عیشـق‌و دڵداری‌و سـوتان‌و برژانت، هەرگیز بەتەواوەتی پاك نوس ناکریٚ. چونکە فریای پاکنوسینەوە ناکەوی‌و هەر پیٚش‌نوسـەکەی دایمو دەرهەم دەسـتاودەسـت دەکاو لەهەمو ساتو کاتان‌دا بەصەتان هەڵبژاردەی لیٚبەریٚ دەکریٚ.

قصیدەی سێزدەهەم

«راست و چەپ»

١ لەو سەحەر جەولان ددت بایی صەبایێ راستو چەپ
سوسنو سونبول بمەستی بێن سەمایێ راستو چەپ

مانای وشە:

لەو: لەبەر ئەوە، بۆیە؛ جەولان: هاتنو چـون؛ ددت: دەدات؛ بای‌صـەبا: شـنەبای بەیان؛ سـوسن: سوێسنە؛ سونبول: گوڵی‌سمڵ؛ مەست: سەرخۆش؛ بێن سەمایی: وەسەما کەون، بڕەقصێن.

پوختەی مانا:

بسکو کەزیو پرچۆکەی ئەو نازنینە دڵ رفێنە، لە بۆن‌خـۆشی‌دا، برەو بەری، سـوێسنەو سـمڵو چونکە بونەتە هاوسای لاجانگو هەنیەی وەك مانگی ئەو شۆخە، دەگەڵ ئەوەشا کە بۆن‌خۆشن، مەستی جوانچاکی لاجانگو هەنیەشن. شنەبای بەیان کەدەنگوێ، دەیەوێ ئـەو بسـکو کەزیانە کەوا مەستی جوانی لاجانگن، بەراستو چەپەدا بخـاتە سـەماو هاتو چـووەو ئـەویش لەو دیمەنە کەیفی خۆی تەخت‌کاتو نیازی تریشی‌هەیە. وەك:

٢ دا ژمیحرابا دونونان سەجدە بەت ئەسوەد حەجەر
دل بمیزان ماهی نەو ئەبرۆ نومایی راستو چەپ

مانای وشە:

دا: هەتاکو؛ ژمیحرابا: لەمیحرابی؛ میحـراب: بەو کەوانەیە دەڵێن کە لەلای ڕوگەی ناو مزگەوت دەدیوار کراوەو مەلا لەوێوە پێش‌نوێژی بۆ خـەڵك دەکا کە بەکوردی میعـراویشی پێ دەڵێن؛ نون: یەکێکـە لە پیتەکانی ئەلفەو بێتکە کە هێندێك لە نوسەرانی پێشـو، وەك کەوانێك هەڵیان دەخسـتەوە. نون نوختەیەکی

هەیە. زۆر لە شاعیران برۆی ماشقەو گراوی خۆیان بە نون شبهاندووەو خاڵی ناو کەوانەی برۆیان بەنوختەکە ناو بردوە؛ **سەجدە:** سەر لەسەر زەوین دانان، بۆ ڕێز لێنانی ئافەریدەگارو دەسەڵات داران؛ **بەت:** بیات؛ **ئەسوەد:** ڕەش؛ **حەجەر:** بەرد؛ نیاز لە ئەسوەد حەجەر، ئەو بەردە ڕەشەیە کە دەماڵی کابە گیراوەو خەڵك «حَجَرُ اَلْاَسْوَدْ»ی پێ دەڵێن، ئەو بەردە زۆر پیرۆزو مبارەکە. حاجیەکان لەسەریانە ماچی‌کەن، ئەگینا حەجەکەیان ڕێك‌نایە. ئەگەر حاجی لەبەر ئاپۆرەی خەڵك نەتوانێ دەمی بگاتە ئەو بەردە ڕەشە، دەبێ هیچ نەبێ دەستی پانەویان نیشانی بەردەکە بداو ئەوسا لەپی دەستی خۆی ماچبکا. هەر بۆیەشە کە دەبێ لەباتی پشتی دەستی حاجیان، کەتازە لەحەج دێنەوە بەری دەستیان ماچ بکرێ. واتا ئەو جێگەیە ماچ‌کەن کە نیشان بەردەکە دریاوە.

نیازی مەلا لێرەدا خاڵی ناو کەوانەی برۆی سەلمایە؛ کە لەلای ئەو لە بەردە ڕەشە بریقەدارەکەی ماڵی کابە پیرۆزتر بوە؛ **میزان:** تەرازو، بورجێکە لە عاسمان، میزان واتا ڕێك‌و بەرانبەر؛ **ماهی‌نەو:** مانگی یەکشەوە؛ **ئەبرۆ:** برۆ؛ **نومایی:** خۆبنوێنێ، بێتە بەرچاو.

پوختەی مانا:

سروەی بەرەبەیان ـ کەبسك‌و پرچۆکەی ئەو نازداری باوانەی ڕاژاندو خستنیە جوڵان‌و هاتو چۆ ـ مەبەستی ئەمەبو ئەو بسك‌و پرچۆکانە کە بەسەر هەنیەو ڕوخساری یاردا پەرژو بڵاو ببون‌و ببونە هەورێك کە بەری ڕۆژو مانگی ڕومەت‌و هەنیەیان گرتبو، لادرێن. ئەوسا برۆکانی یار ـ کەوەك نونی کەوانی‌و پێڵەی خەت خۆشە هەرە لە زەبرەکانن ـ خاڵە ڕەشەکانی ناو کەوانەی برۆ، کە بونەتە نوختەی هەرە جوان‌و دڵڕفێن؛ بەلادانی بسك‌و کەزیەکان دەرکەون‌و بێنە بەرچاوی عاشقان. بەڵێ برۆکانی یار، لە تەرزو بیچمدا وەك نون، بەڵام لەباریکی‌و خۆشەویستی‌دا، وەك مانگی یەکشەوەن کە بەعاسمانی ساماڵی هەنیەوە، گیرساونەوە. ئەو دو مانگەیە کشەوەیەش هەر یەکە خاڵێکی ڕەشی بریقەداری گرتۆتە ناو کەوانەی خۆیەوەو دەکرێ بڵێین ئەستێرەی هاورێن. جا لادانی ئەو بسکانە لەراست‌و چەپەوە لە لایەن بای بسکانەوە کارێکی‌وای کردوە کە دڵ چاوی بەو دوبرۆ میحرابی‌یە، ڕون بێتەوەو لە خۆشیانا سوژدەی شوکر بەرەو ئەو خاڵە ڕەشانە بەرێ کە لەناو کەوانەی برۆدا جێگیرن‌و هیچ چەپێکیان دەبەر بەردەڕەشە پیرۆزەکەی کابەدا نیە.

٣ دل ژ بسکا فلفلین‌بو فر ددا خالا سیا
شەهپەرێ زولفا شەپالێ دال دایێ ڕاست‌و چەپ

مانای وشە:

فلفل: ئیسیوەت؛ **فلفلی:** وەك ئیسۆ ت ڕەش‌و تیژی زمان سوتێن، زۆر لە شاعیرانی پێشو، بسکی ڕەش‌و خاڵی‌ڕەشی ماشقەی خۆیان بەفلفلێ‌شبهاندوە؛ **فلفلی:** موی لێك‌هاڵاوو بەئاڵقە داویستاوو مۆنجدار؛ **فر:** فڕین‌و باڵ گرتنەوە؛ **فردان:** بەرەو شتێك فڕین؛ **شەهپەر:** شاباڵ؛ **شەپال:** جوانی خوێن شیرین‌و ڕەزا سوك؛ **دال:** پیتێکی خواری نیوە ئاڵقەیە لە ئەلف‌و بێتکەدا.

پوختەی مانا:

دڵ کە زۆر لەمێژبو دیلو زنجیر کراوی داوی بسکی رەشی ئاڵقەو مۆنجداری ئەو نازدارە بو، کاتێ سروەی بەیان ئەنگوتو بسکەکانی لەسەرڕو لاداو میحرابی بروۆ خاڵی رەشی ممبارەك، دەرکەوتن. هەلی بە دەرفەت زانی، خۆی لە زیندانی بسکان رزگار کرد، وزاقی خۆیدا، فرکەی کرد خۆی بگەیەنێتە بەر داڵدەی خاڵی رەشی ناو کەوانەی میحرابی بڕۆیانو لەپەنای ئەواندا بحەسێتەوەو بەسوژدە بردن بۆ ئەو خاڵانە، شوکری رزگاربون بکا. بەڵام ئاواتەکەی بۆ پێك نەهات؟ سەری زولفی یار ـ کەوەك شاباڵی پەری وانە ـ کەوتنە شوێن دیلو یەخسیری راکردوی خۆیانو لەراستەو چوپەوە لە رەنگی پیتی دال بوی چەمانەوەو بە ئاڵقە ئابلۆقەیانداو نەیانهێشت لە ئاین وەرگەڕێو روگە بگۆڕێ. گورجێ گرتیانو خستیانەوە گرتوخانەکەی پێشوی.

٤ عالەمەك ویرانی زولفێنتە ژ ڕەنگی عەنبەری
چەرخو پەروازێ ددەن جارەك لبایێ ڕاستو چەپ

مانای وشە:

عالەم: جگە لەخوا هەموشت؛ **عالەم:** خەڵکی سەر دنیا؛ **عالەمەك:** عالەمێك، واتا خەڵكو حەشاماتێکی زۆر؛ **ویران:** کاول، خراپ؛ **زولفێن:** کەزیەکان؛ **تە:** تۆ؛ **ژڕەنگی:** لەگوێنی، وەکو؛ **عەنبەر:** شتێکی رەشی بۆن خۆشە، لەورگی جۆرەماسیەکدا دێتە بەرهەم؛ **چەرخ:** سوردان؛ **پەرواز:** هەڵفڕین؛ **جارەك:** هەلێك؛ **لبایێ:** لەبەربا.

پوختەی مانا:

هەرچەند جارێك، کە بای بسکان، ئەمو کەزیو پەرچەمە رەشانەی تۆ ـ کە لەرەنگو بۆنو بەرامەدا، لە عەنبەر دەکەن ـ دەجوڵێنێو دەخاتە سەماوەو لەچەپو راستەوە رایان دەژێنێو باڵیان پێ دەگرێو سورێان پێ دەدا؛ حەشاماتێکی زۆرو زوربە لەتاو وتوێی دیمەنی جوانیت، ماڵ وێرانو خانە خەراب دەبنو ئاگریان تێ دەچێو دەبنە پوشو پەڵاشێك، بەدەم باوە سور دەخۆنو باڵ دەگرنەوەو بەراستەو چەپەدا دەکەون.

٥ خەنجەرو تیرو تەبەر بارین شبە بەرقو بروسك
میصریان لامیع ژ ئەڵماسان ددایێ راستو چەپ

مانای وشە:

تەبەر: بیور، تەور؛ **بارین:** دابارین؛ **شبهی:** وەکی؛ **بەرق:** هەورەتریشقە؛ **بروسك:** بروسکە؛ **میصری:** شیری دەسکاری میصریان؛ **لامیع:** ورشەدار؛ **ئەڵماس:** بەردێکی بەنرخە؛ **ددایێ:** دەیدایێ، لێیدەدا.

پوختەی مانا:

برۆکانی یارم، بەوشـــیرە میصـــری‌یانە دەمێنن کە وەســـتاکاری زۆر دەســـت رەنگین، هەڵیان دەخەنەوەو هێندە بەنرخو خۆشەویســـتن کە بالچـــوغەیان بەئـــەڵماس دەرازێننەوە. یاخـــۆ وەك شیرێك‌وانە کە وەســتاکاری میصـر، دەمو دوخیان لە ئـەڵماس دارژتووەو هەروا لە دورەوە بریقـەو گرشەی دێ.

جا کاتێ کە شنەبا بسکـی لەراندەوەو برۆ دەرکەوتن؛ حـەشـاماتی دڵداران هەســـتیان کرد کە رێژنەبارانی خەنجەرو تیرو تەوریان بەسەردا دەبارێ‌و ورشەی برۆی تازە ساویان، بەشـیریك زانی کە لە میصر کراوەو لەئەڵماس دارژاوەو لەراستەو لەچـوپەوە، گرتونیە بەرو لەبریسکـەو ورشـەدا نوقمی کردون‌و وەك بریسکەی عاسمان هەڵیان دەپروکێنی‌و دەیانکاتە قەرەبروت.

٦ طەیرك‌و عیقدو شوراب‌و نەترك‌و بەرگ‌و وەرەق
هەر بلەرزو جەذبەیێن یاقوتی تایێن راستەو چەپ

مانای وشە:

طەیر: بالندە؛ **طەیرك:** خشڵێکی ژنانەیە کە وەك کۆتر دەچی‌و لەزێڕ دەکرێ؛ **عیقـد:** گەردانە، گەردن‌بەند؛ **شوراب:** گوڵینگەو پلپلەو لەرزانە؛ **نەترك:** گۆبەرۆك؛ **بەرگ‌و وەرەق:** خشڵی زێڕن لەشکڵی گەڵاو پرپرەو پەرەنگ؛ **لەرز:** لەرین؛ **جەذبە:** کێشان، حاڵات لێهـــاتنی دەروێشـــان کە ئێمە، جــەزم بونی پی‌ئـــەڵێین؛ **یاقوت:** بەردێکی بەنرخی رەنگ‌ئاڵە؛ **تا:** هەوداو لیزگە.

پوختەی مانا:

کاتێ بای‌بەیان، زولفی یاری بەراستەو چەپدا هەژاندو چاوو بروّو هەنیەو لاجـانگ‌و کوڵم‌و خـاڵی ئەویارە شەپاڵەی، خستە بەرچـاو، نەك هەرئێمەی دڵدارو گیرۆدەی ئـەوینی ئـەو نازدارە، توشـی شـــێواوی‌و ماڵوێرانی‌و حـــاڵ‌لی‌هاتن بوین، بگـــرە خشـــڵە بی‌گیانەکانی، گەردن‌و بەرۆك‌و جلکـــەکانیشـــی ـ کە زێڕو بەردی بەقیمەت‌و ئـــاوریشمن ـ دەگەڵ راژانی بسکـــان بەدەم باوە، ئەوانیش کەوتنە راژان‌و سەماوەو ئەوانیش وەك ئێمەی ئەویندارو بریندار، ئـارام‌و ئـۆقرەیان لی هەڵگیراوەو جـــەزمەیان لی‌هاتوە. برۆانە لەخشـــڵەکانی کە بریەتین لە کۆتری‌زێڕ، گەردانەی یاقوت، گۆبەرۆك، لاســـەرەو گوڵ‌و پەرەنگـــی گوارە. تەنانەت ئـــەو هەودا ئـــاوریشمانەش کە گەردن‌بەندو خشڵی دیکەی پی هۆندراونەوە. گوڵینگەو لەرزانەکانیشی لەتاوی دیمەنی روخساری دەلەرێنەوەو بەراستەو چۆپەدا تل‌دەخۆن‌و اختیاریان لەدەس دەرچوە.

٧ بشکوین بەندا گریبانی ژرەنگی کەوکەبان
بەرق‌و تیروژێن ژخورشیدێ قەدایی راستەو چەپ

مانای وشه:

بشکـوین: هەڵپشکـوتن، دەمیان کردەوە؛ **بەنداگریبانی:** دوگمەی بەرکۆژە؛ **ژرەنگـی:** هەروەکو؛ **کەوکەب:** ئەستێرە؛ **بەرق:** درەوشین؛ **تیروژ:** تیشك؛ **خورشید:** خۆر؛ **قەدایی:** داییەوە.

پوختەی مانا:

یەخەی کراس داخرابو، زلفو کەزیش بەسەر سنگو بەرۆکدا هاتبو دایان پۆشیبو. دوگمەکانی یەخە، لەناو ئەورەشایی کەزیانەدا دەتروسکانەوە دەتگوت ئەستێرەنو لەشـەوی تەواو تاریکـدا، زریوە زریویانە. لە راستیشدا، ئێمەی دڵداری کڵۆڵو هەژار، کەوتبوینە شەوەزەنگی ئـەنگـوست لەچاو هەر چاوەنوارْ بوین لە سوچێکەوە روناکایی هومێدێك بەدی بکەین. خواو راستان سـروەی صەبایساڵحان ئەنگوت، زلفـی لەراسـتو چـەپەوە لادان. یەخــەو بەرۆکی راتڵەکاندو دەرزیو دوگمەی بەرۆکی ترازاند، رۆژی روناك لەئاسۆی بەرویەوە دەرکەوتو تیشکی لاجـانگو کوڵمەو هەنیانیش لەچەپو راسـتەوە، ئـاراستە بونو لەپاش شـەوی ناهومێدی رۆژی هومێدو خـۆشیان هەڵاتو هەژارانی چاوەنوار خەڵات کران.

٨ کەوکەبو قەوسو قوزەح، لوئلوییی بەندا حەیدەری
تێن طەوافا زولفو خاڵێن دلرۆبایێ راستو چەپ

مانای وشە:

کەوکەب: ئەستێرە؛ **قەوس:** کەوان؛ **قوزەح:** بلقی سـەراو؛ **قـەوسو قـوزەح:** پەلکـە زێرینە، کۆلکـەزێرینە؛ **لوئلوء:** مرواری؛ **بەندا حـەیدەری:** خشـڵێکی ژنانە کە بریەتیە لە لیزگە لیرەیەك لەنیوەی کڵاو وسەرپێچی سەردەدریو بۆیەش ئەو ناوەی لێنراوە، چونکە هەوەڵجار لەناو هۆزی حەیدەرانلوی کورد دا بۆتە باو. ئێسـتا لەناو کوردەکاندا بەژێرچـەنەو لاسـەرەی لیرەو زێریش هەر دەڵێن بەندا حـەیدەری، کە زۆرجـارانیش جـەواهێراتیش کراوەتە نێوانی لیرەکان؛ **تین:** دێن؛ **طـەواف:** لە دەورەگەڕانو سـوڕدان؛ **زولف:** کەزی؛ **خاڵێن:** خاڵان؛ **دلروبا:** دلڕفێن.

پوختەی مانا:

ئێمە هەروەك گوتمان، عالەم کە بەمانا هەمو ئافەریدەیەکە، حەیرانو سەرگەردانی ئەو جـوانیەن کەیار هێناویەتە بەربارو بەرکار. ئیتر کار لەوە دەرچـوە کە ئێمەی گیانداری دڵدارو هەژار گرفتاریبینو ببڕێتەوە. نەخێر، تەنانەت خشڵەکانی بەریشی شێتو ماڵوێرانو سەرگەردانی ئـەو جوانیەن. تۆ لەکاتی هەنگوتنی شنەبای بەیانا، وەرەو بڕوانە کە چۆن گیرەو لاسەرەو گەردانەکانی ـ کە لە زێرو جەواهیراتنو بەرەنگی پەلکەزێرینە لە حەوت وێنە دەنوێنن ـ دەوری سـەری زولفو خاڵان دەگەڕێنو دەیانەوێ ئەو زولفـە رەشـانە ـ کە وەك پەردەی ماڵی کابەن و ئـەو خـاڵانە ـ کە

جوانترو پیرۆزتر لە بەردە ڕەشەکەی حاجیان - زیارەت بکەن.

٩ دل دخونت زولفو خالان دیمو بالایێن ژنور
هەر بقانون موژدەیا غەیبی ژنایێ ڕاستو چەپ

مانای وشە:

دخونت: بانگ دەکا؛ **دیم:** ڕومەتو کولمە؛ **باڵا:** بەژن؛ **نور:** ڕوناکی؛ **قانون:** دامو دەستور؛ **قانون:** ئامرازێکی موسیقایە؛ **موژدە:** مزگێنی؛ **غەیب:** نادیار؛ **نای:** بلوێر.

پوختەی مانا:

ئەگەر بێتو بەدڵێکی ڕونو وشیارەوە، گوێ لە ئاوازەو لۆرەی بلوێر بگرینو بتوانین وەك پێویستە تێی بگەین؛ تێ دەگەین کە بلوێر لە دنیای نادیارەوە لەراستو چەپمانەوە مزگێنی بەدڵان دەداو بانگیان لێ دەکا کە هەر دڵێك بەئاواتەوەیە توشی بەختەوەری بێت، با ئالودەو گیرۆدەی ئەو زلفو خاڵەو ڕومەتو بەژنو باڵایە بێت کە لە نوری خودا دروست کراون.

١٠ زەنگییان جەوشەن قەبەستن پێشبەری جوقا حەبەش
دابڕستن یەك بەیەك چون بەرلیوایێ ڕاستو چەپ

مانای وشە:

زەنگی: تیرەیەك لە قولە ڕەشەکانن کە لەلای زەنگبارەوە هاتون. زەنگی لەشیعری شاعیرانی کۆندا، هەمیشە نیشانەی دڵڕەقیو بێبەزەیەتییە؛ **جەوشەن:** زرێ، ئەم وشەیە لەرەگەزدا کوردییەو گەوچن بوە. واتا بەئاڵقە چنراو. لەپاشان عەرەب وەریان گرتوەو گافیان کردوتە جیمو چیمیان کردوتە شینو بەماڵی خۆیان زانیوە؛ **قەبەستن:** دایان بەست، لەخۆیان شەتەکدا؛ **پێشبەر:** ڕوبەڕو؛ **جوق:** دەستە، تیپی لەشکر؛ **دابرستن:** دارژانە، هەڵیان کردە؛ **لیوا:** ئاڵا؛ **حەبەش:** واتا خەڵکی حەبەشە کە ئەوانیش تیرەیەك لە قولەڕەشەکانن.

پوختەی مانا:

کەزیو بسکەکانی یارم، لەڕەشیو دورەبەزەییدا، دەمێنن بە دو لەشکر کە لە زەنگیو حەبەشان پێك هاتبنو بۆشەڕوپێکدادان بەرانبەر بەیەك. تیپێك لەلای ڕاستەوەو جوقەیەك لەلای چەپەوە ڕیزیان بەستبێ، وابو. کاتێ شنەبا لەراندنیەوە وەك ئەوە دەچو کە ئەو دو لەشکرە دڵڕەقە، دابرژێنە یەکتری هەرلایەش کە بەئالقەو مۆنج بون، وەك زرێیان دەبەر کردبێ دەهاتە بەرچاو. هەر لەشکرەبۆ ئەو هێرشە خۆیاندا بەر ئاڵای گەردنی کێل تا بەفەرمانی سەرکردەی هەمو نازداران دەگژیەك رابچن.

١١ **چینگ‌چینگا بشکوان ئاوازو دەنگی زەرگوان**
صەد مەلایك گوهدەن بەر وێ نەوایێ راستو چەپ

مانای وشە:
چینگ‌چینگ: جرینگەو زرینگە؛ **بشکو:** دوگمە، لێرەدا نیاز لە رزانەیە؛ **ئاوازو دەنگ:** خرینگو هوڕ؛ **زەرگو:** گوی زێرین، مەنگوڵەو خرینگە؛ **مەلایك:** فرشتەی خودا؛ **گوهـ:** گوێ؛ **نەوا:** دەنگو صەدا.

پوختەی مانا:
دو لەشکری زوڵفان لەراستو چەپەوەبە ئاڵقەو مۆنج زریێان لەخۆیان شەتەك داوەو چونە بەر ئاڵاوەو بەدەم باوە تێك چرژاون، ئەم شەڕە، مارشی شەڕیشی دەوێ. شەقو هوڕی ترازانی دوگمەو زرینگەو جرینگەی لەرزانەکانو خرینگو هوڕی گوبەرۆکی زەردی زێرین، کە ئەوانیش بەدەم شنەوە دەلەرانەوە، ببوە مارشی ئەو تێکچرژانو پێك هەڵپرژانە. جا وەرەو تماشاکە چەند خۆشە زلفو کەزی بەودیمەنە لەبارو دڵتەزینەوە، لەسەر کوڵمو لاجانگی وەك رۆژو مانگ بلەرینەوەو خرینگو هوری سسلەو پلپلەو لەرزانەو خرینگەو مەنگوڵەو چرپەی ترازانی دوگمەکانی بەروێ بێتەگوێ. نەك ئێمە بو گوێگرتنو سەیر کردنی ئەو دیمەنو ئەو دەنگە گیانپەروەرە، منە دەکەین بەڵکو فرشتەکانی خوداش کرومات گوێیان بوبیستنی ئەو دەنگەو دیتنی ئەم رەنگە هەڵخستوە و هاتونە تماشایە.

١٢ **لەو ژعیشقا وێ دنالن بازنو بەرگو وەرەق**
جەذبەیا دلمن ژرەمزا وانگەهایێ راستو چەپ

مانای وشە:
لەو: لەبەر ئەوە، بۆیە؛ **عیشق:** ئەوینو دڵداری؛ **دنالن:** دەناڵێنن؛ **بازن:** مەچەك بەند؛ **بەرگ:** پەلك؛ **وەرەق:** گەڵا، نیاز لەبەرگو وەرەق ئەو پەرەنگو پرپرانەیە کە لەشکڵی گەڵادار دروست کراونو وەخۆ خراون؛ **جەذبە:** جەزمەو حاڵلێهاتنی دەروێشانە؛ **رەمز:** نیشانەو بەڵگە؛ **وان:** ئەوان؛ **گەهایێ:** گەیشتێ.

پوختەی مانا:
من کە خرمەی بازنەو مەچەكبەندو زرینگەی پرپرەو پەرەنگم لە قوڵو بازنو بەرۆکی یارەوە بیستو بەدڵو داو گوێیدڵم دایە؛ تێگەیشتم کە ئەو بێگیانانەش، دڵیان داوە بەو دڵبەرە خوێن شیرینەو ئەوانیش وەك هەمو دڵدارێکی دڵسوتاو لە ئەوینی ئەو جوانە دەناڵێنن. ناڵەی ئەوان بۆمن بوبە دنە دەرێك کە منیش توشی جەزمە لێهاتنو لەهوش چون ببمو دەردی دڵداری لەراستو چوپەوە بمگرێتە ناو خویو دەرەتانم لێبرێ.

١٣ زوهرەو عیقدا ثورەییایێ دشەرقێ کەششفین
لەیلەتولقەدرێ ژمەغریب پەردە دایێ راستو چەپ

مانای وشە:

زوهرە: ئەستێرەیەکی گەریدەی زۆر گەشە؛ **عیقد:** گەردانە؛ **ثورەییا:** هێشوە ئەستێرەی کۆ؛ **شەرق:** خۆر هەڵات؛ **کەششفی:** کەشفبو، دیاریدا؛ **لەیلەتولقەدر:** شەوی هەرە پیرۆزە لەلایەن موسلمانانەوە کە لەو شەوەدا قورعان بۆ پێغەمبەر، بە خەڵات هاتوەو پەرستنی خودا لەو شەوەدا خێری نوێژو رۆژوی هەزار مانگی هەیە؛ **مەغریب:** خۆرنشین؛ **پەردە:** لەمپەر؛ **دایێ:** پێیدادا.

پوختەی مانا:

گەردنی یارم کە لەسپیایەتیو روناکیداندا وەك ئەستێرەی زوهرەیە، گەردنبەندە مرواریەکەی ملی وەك هێشوی ئەستێرەی کۆیە کە لەدەوری زوهرە هاڵابێ. ئەو گەردنو گەردانەیە لەلای رۆژی روخسارەوە ـ واتا ئەو جێگەی رۆژی لێهەڵدێ ـ هاتنە بەرچاو. بەڵام شەوەزەنگی زولفەکانی، لەو شوێنەوە کە تیشکی روخسار دەبڕێتەوەو بە خۆرنشین حەساو دەکرێ، کە ئەو شەوی زولفانەش هیچ چەپێکی دەبەر لەیلەتولقەدردا نیە؛ بەسەر گەردندا پەرژو بڵاو بونو لەراستو چەپەوە پەردەیەکی رەشیان لەبەر زوهرەو پیرۆی گەردنو گەردانە گرتەوەو دیمەنەکەیان لەبەرچاو، ونکردین.

١٤ زوهرە رەنگی ماهو خورشیدێ ژباڵا وینما
لەو دو کەوکەب چونە قێرا ئیستیوایێ راستو چەپ

مانای وشە:

زوهرە: ئەستێرە گەشەکە؛ **رەنگی:** هەروەکو؛ **ماهو خورشید:** مانگو خۆر؛ **باڵا:** بەژن، لایسەرو؛ **نما:** نواندی، دیاریدا؛ **لەو:** بۆیە؛ **کەوکەب:** ئەستێرە؛ **قێرا:** دەگەڵ؛ **ئیستیوا:** راستایی، خەتی ئیستیوا ئەو خەتەیە کە رۆژ لەنێوەراستی عاسماندا دەیداتەبەر.

پوختەی مانا:

لەلای سەروی بەژنی یارەوە، هەنیەی وەك مانگو کوڵمەی وەك خۆرو گەردنی صافو سپیو بێگەردو گەشەداریوەکو زوهرە خۆیان نواند. ئەم پێکەوە درەوشانەوەی ئەو سێ روناکیدەرانە، بۆ بە هۆی ئەوە کە دو ئەستێرە ـ **نیاز لە دوئەستێرەیان لاجانگی یارن یان جوتە مەمکی هەنارن** ـ راست وێستانو خەتی ناوەڕاستیان **لەچەپو راستەوە گرتەبەر.**

١٥ بێتە ئەیوانێ ژخلوێ حوریا قودسی سروشت
صەد هەزاران حۆری قودسی تێن لیقایێ راستو چەپ

مانای وشە:

ئەیوان: هەیوان‌و بەربێڵایی؛ **خلو:** بەتاڵ؛ **خلوە:** جێگەی تەنهایی؛ **حۆری:** کیژی بەهەشت؛ **قودسی:** مبارەکی خودایی؛ **سروشت:** ماکەوئاکار؛ **حۆری قودسی:** کیژە جوانەکانی ناو بەهەشت؛ **تێن:** دێن؛ **لیقا:** توش‌بون‌و دیدەنی.

پوختەی مانا:

ئەگەر بێتو جارێك لەجاران، ئەو جوان چاکەی یاری مَن کە یەکێکە لەو کیژە بەهەشتیانە کە لەپاکی دروست کراون‌و ئاکاری پیرۆزو مبارەکن، لە گۆشەی تەنهایی دەرکەوێ‌و بێتە بەر هەیوان‌و سەیوانی ماڵە گەورە؛ نەك هەر ئێمە ئاپۆرەی دڵداران، بگرە بەصەتان هەزار لە کیژەکانی ناو بەهەشتی خوداش، بە سینەباز لە بەهەشت باز دەدەن. بۆ ئەوە بێنە دیدەنی دیداری یاری ئێمەو لەراستەو چۆپە دەوری لێ دەدەن.

١٦ ما «مەلایێ» ئەز لەبی لەعل ئابی حەیوان بت نەصیب
قودسیان راگرتی‌یین دەستێ دوعایێ راستو چەپ...

مانای وشە:

ما: توبڵێی، ئاخۆ ئەبێ؟؛ **ئەز:** لە؛ **لەب:** لێو؛ **لەعل:** بەردێکی بەقیمەتە کەزۆر لە شاعیران بەلێوی یاریان شبهاندوە؛ **ئاب:** ئاو؛ **حەیوان:** ژیان؛ **بت:** ببێت؛ **نەصیب:** بەش؛ **قودسی:** ئەو فرشتانەی کە لە عاسمان‌دان؛ **راگرتیین:** رایان گرتوە (یان، **راگردیین** واتا: بڵندیان کردوە)؛ **دوعا:** نزاو پاڕانەوە.

پوختەی مانا:

ئەوەندە بە ذەلیلی‌و هەژاری لەبەر خودا پاڕاومەتەوە، کە جارێك لە عومراتمدا ئەو لێوە ناسك‌و لەعل‌رەنگانە، راموسم‌و ئاوی ژیان‌و نەمردنیان لێ‌هەڵمژم. کە مەلائکەتەکانی عاسمانیش بەزەییان بەمنی کڵۆڵدا هاتۆتەوە. ئەوانیش هەمو بۆ یاریدەی من دەستی نزایان بەرز کردۆتەوە. لەراستەو چۆپەوە بۆم دەپاڕێنەوە کە نزام رەوابێ.

هۆی مەلا توبڵێی خوا ئەو ئاواتەت پێك بهێنێ‌و جارێك لەو لێوە سوروئاڵە ـ کە وەك یاقوت‌و لاڵە ـ مژێك بمژم‌و بەو ئاوی حەیاتەی کە لەلێوی ئەودایە منیش لەمردن رزگارم بێ‌و ببمە خدری زیندەیەك؟

قصیدەی چواردەهەم

«چەپ و راست»

١. نێرگزین شەنگ دمەستن چەپو راست
ساقیان جام ددەستن چەپو راست

مانای وشە:

نێرگز: نەرگس؛ **شەنگ:** شۆخ؛ **مەست:** سەرخۆش؛ **ساقی:** مەیگێڕ؛ **جام:** پیاڵە.

مانا بە تێکڕا:

چاوەکانی یارم ـ کە وەك نەرگزی شۆخو شەنگن ـ چە چاوی راستو چە چاوی چەپی مەستو خومارن. پیاو لە دیتنیان مەستو سەرخۆش دەبنو بەراستەو چەپەدا دەکەون. دوچاوەکانت وەك دو مەیگێڕی شۆخو شەنگو چەلەنگ بەراستەو چەپەدا مەی دەگێڕنو سەرخۆشو کەلەلامان دەکەن.

٢ راستو چەپ تێن جگەرو سینە کولاب
عەرعەرین شەنگ دلەستن چەپو راست

مانای وشە:

تێن: دێن؛ **جگەر:** جەرگ؛ **سینە:** سینگ؛ **کولاب:** قولاپ؛ **عەرعەر:** دارێکی ئازادەو زۆر راستو شەنگ هەڵدەچێ، شاعیران بەژنی یاریپێ دەشو بهێنن؛ **لەستن:** کورت کراوی وشەی **(لەیستن)** لەیستن واتا رقصو سەما کردنو خۆ بادان بە لارو لەنجەوە.

مانا بە تێکڕاییی:

لە وەختێکدا کیژە قەد باریکەکان ـ کە بەژنو باڵایان وەك داری عەرعەر شەنگو شلو شۆخن ـ

دەستیان بە ڕەقص‌و سەما کردن کردو بەراستەو بە چەپەدا خۆیان بادەداو دەلەرانەوە؛ جەرگ‌و سینەو هەناوی عاشقان وەك وەبەر بارانی تیران کەون، وابون‌و بەراستەو چەپەدا دەکەوتنە مەیدانەوە. مژۆڵیان وەك قولاپ لەجەرگان گیرکەن وابون.

٣ تۆخ‌و عالا کو خویا بون ژعەجەم
عەرەبان تیپ شکەستن چەپ‌و ڕاست

مانای وشە:

توخ: نیشانەی سەرکردەیی مغولان بوە، کە بریەتی بوە لە چەپکێك موی یاڵی ئەسپ‌و بنەکەی دەزێڕ گیراوە؛ **عالا:** ئاڵا؛ **خویا:** ئاشکرا؛ **تیپ:** دەستەی لەشکر؛ **شکەستن:** شکان؛ **عەرەب:** لە ڕاوێژی شاعیراندا، بە شتی ڕەش ڕەنگ دەڵێن. زۆریان زولفی ڕەشی یاریان بە عەرەب شبهاندوە. عەجەم لەشیعری شاعیراندا بە ڕەمزی سپیەتی داندراوە.

وا دیارە مەلا دەیەوێ بڵێ: یار بەدەستی سپی‌و ناسکی، زولفی لەسەر ڕۆ لاداوە. ڕەنگە نیازی لە توخ شانە، یان، کەزی بەندی زێڕبێ. نیازی لە ئاڵا سەرپۆشی ڕەنگاورەنگ بێ.

مانا بە تێکڕایی:

یار بەدەستە سپیەکانی، کە زولفە ڕەشەکانی لەسەرڕۆ لاداو شانەی زێڕی دەبسکان گیراند. دەستەدەستەی زولفان بەسەریەکدا شکان‌و چین‌چین‌بون.

٤ بەر ڤەشەرقی دسەحەر وەستاین
هیندوێن ڕوژ پەرستن چەپ‌و ڕاست

مانای وشە:

بەر ڤەشەرقی: ڕو بەرۆژ هەڵات؛ **سەحەر:** بەیانی‌زو؛ **هیندو:** خەڵکی هیند؛ زۆر لە شاعیرانی کۆن خاڵی ڕەش‌و بسك و زلفی یاری خۆیان بە هیندو شبهاندوە، چونکە بەلای ئەوانەوە هیندو کافرن‌و کافریش بەرەنگی ڕەش کە نوری ئیمانی تێدانیە ناسراوە.

مانا بە تێکڕایی:

لەبەرەبەیاندا ئەو زولف‌و بسکەرەشانەی یارم کە بەلای ڕاست‌و لای چەپی ڕوخساری دا هاتبون، هەر دەت‌کوت ئەو بسکانە لەو هیندی یانەن کە ڕۆژ دەپەرستن‌و بەیانیان بەرەو ڕۆژ دەبن‌و کرنوشی بۆ دەبەن. چونکە ڕوخساری یار وەك ڕۆژەو لاجانگی وەك سپیایی بەیانی پێش تاو هەڵاتەو ئەو بسکانە وەك هیندوی ڕۆژپەرست، پێستڕەشو کافری بێ بەزەیین دەگەڵ عاشقان.

٥ قەیسەری رومێ لسەر حەددی فەرەنگ
توق‌و زنجیر ڨەبەستن چەپ‌و راست

مانای وشە:

قەیسەر: لەقەبی أمپراتوری روم. روم سەرزەمینی تورکیای ئێستا؛ **سەرحەد:** سنور؛ **فەرەنگ:** فەرانسە یان ئوروپا بەگشتی؛ **توق:** ئاڵقەی ئاسنین؛ **ڨەبەستن:** بەستنیەوە.

مانا بە تێکڕایی:

بسك‌و كەزی یارم کە بە زنجیرە چین بەچین‌و ئاڵقە ئاڵقە دەوری روخساری سپی‌و ناسکیان داوە؛ بەوە دەشبهێندرێ کە قەیسەری رۆمێ دەوری وڵاتی فەرەنگانی بەزنجیرو ئاڵقەی لەشکر دەورە دابێ.

٦ هەردو دەستێن خۆ حەمایل شەڨەکێ
مە ژبو یارێ دخۆستن چەپ‌و راست

مانای وشە:

دەستین: دەستان، دودەست؛ **حەمایل:** بەندی شمشیرو بەندی نوشتە کەدەمل دەکرێ‌و بە تەنیشت دا دێتەخوار؛ **شەڨەکێ:** شەوێك.

مانا بە تێکڕایی:

ئێمە هەمو، ئاوات‌و نیازمان هەر ئەوەبوە کە تەنیا شەوێك لە ژیانماندا هەردوك دەست‌و باسکمان، لە گەردنی یار وەك حەمایەلێ هاڵاباو لەراست‌و چەپەوە بەخۆمانەوە کوشیبا.

٧ ڨە«مەلێ» سورێ پەری‌یا حوری سرشت
صەد مەلەك دەست بدەستن چەپ‌و راست

مانای وشە:

ڨە: ئەوە؛ **ڨەه :** عەجەبا؛ **مەلێ:** مەلا؛ **سورێ:** دڵکێشی‌و رۆحسوکی؛ **پەری:** جنۆکەی جوان؛ **حوری:** کیژی بەهەشتی چاوڕەش؛ **سرشت:** رسکان.

مانا بە تێکڕایی:

ئەوە (یان، سەیرە) مەلا تۆ ئاواتی دەستەملان بونی بخوازی. ئەو پەریە دڵکێشەی کە وەك حۆری بەهەشتێ خوڵقاوە. هەمیشە صەد خزمەتکاری کچی پاکی وەك فریشتەی خودا دەستیان

بەدەستیەوە یەتی لەراستو چەپەوە پاسەوانی لیّدەکەنو چاوی لیّخافلّ ناکەن تا وەگیر توّ کەویّو دەستە ملانیبیی.

قصيدەی پازدەهەم

گوڵباران

١ گەر ژویٚ حوری سرشتیٚ عیشویەك ئیظهار بت
دي ببت ناری خەلیلواللەو دوژەھ ساربت

مانای وشە:

گەر: ئەگەر؛ **ژویٚ:** لەومێوینە؛ **حوری سرشت:** وەك حـوٚری رسكـاو؛ **عیشـوە:** نازو غەمزە؛ **ئیظهــار:** دیاری‌دان؛ **دیٚ:** بیٚشك؛ **ببت:** دەبێت؛ **نار:** ئاگر؛ **خەلیل:** دوٚسـت؛ **خـەلیلواللە:** دوٚسـتی خـودا. نیاز لە خەلیل‌اللە برایم پێغەمبەرە؛ **دوژەھ :** جەهەننەم؛ **سار:** سارد؛ **بت:** بیٚ.

مانای تێكڕایی:

ئەگەر ژیانمان جەهەننەم بیٚ،یان وەك برایم پێغـەمبەر دەناو ئـاگر هاوێژرابین، بەو مەرجـە ئـەو حوٚریە جوان‌چاكە، بە نازەوە گوٚشـەیەكی چـاومان بوٚ دەرخـاو لێمان بڕوانیٚ؛ ئـاگر بە دەردی ئاگرەكەی برایم دەچیٚو تەنانەت جەهەننەمیش‌بیٚ، بیٚشك ساردوسڕ هەڵدەگەڕیٚ.

مەلا لەو شیعرەدا باسـی برایم پێغـەمبەرمان بیردەخـاتەوە كە نەمرود بە تاوانی بت‌شكـاندن خستیە ناو ئاگرەوەو خودا فەرمانی بەئاگردا كە ساردو سەلامەت بەو ئازاری مەدە. دەڵیٚ: منی‌دڵدار، خوٚمو دڵەكەم كەوتوینە ناو ئاگری ئەوینێكـەوە كە هیچ لە ئـاگری نەمرودو بگـرە لەئـاگری جەهەننەمیش كەمتر نیە. جا ئەگەر خـوای كردبا ئـەو نازداری باوانە بەو چـاوانەی بەنازێكـەوە لیٚی‌ڕوانیبام لێمرونە ئـاگرو گڕپەی دڵی منیش، بە دەردی ئـاگرەكەی برایم سـارد دەبوٚوە، بەڵكـە ئەگەر جەهەننەمیشم لە دڵدا بوایە تینی دادەمركا.

٢ وەر ژبەر پەردیٚ یەدی بەیضا بە موعجیز بێتە دەر
شەمس‌و كەوكەب دیٚ هلین عالەم تژی ئەنوار بت

مانای وشه:

وەر: وە ئەگەر؛ **ژبەر:** لەپشت، لەبن؛ **پەردێ:** پەردەیرا؛ **یەدی بیضا:** دەستی سپی؛ **موعجیز:** ئەوی کەسی تر نیەتی؛ **شەمس:** خۆر؛ **کەوکەب:** ئەستێرە؛ **دێهلین:** هەڵدێن؛ **عالەم:** هەمودنیاجگە لەخوا؛ **تژی:** پڕ؛ **ئەنوار:** ڕۆشنایی گەل.

مانا بە تێکڕایی:

مەلا دەیەوێ، دەستی حەزرەتی موسامان وەبیر بێنێتەوە کە موجزات بوەو هەرگا ناویەتە باخەڵیو دەری هێناوەتەوە لەسپیایەتیا شۆقی داوەتەوە.

گوتمان ئەگەر لێیڕوانییام ئاگری دڵم دادەمرد، خۆ ئەگەریش دەستە سپیو ناسکەکەی کە چەپێکی دەبەر دەستە موجزاتە کەیموسا دانیە، لەودیو پەردەوە دەرێنیو پیشانی دنیای بدا، وەك هەمو ئەستێرەو خۆر، وێکڕا هەڵاتبنو روناکایی بدا ئاوا هەمو دنیا پڕدەبێ لە روناکیو شۆق دانەوە.

٣ **وەر ژعەکسی خەمرییان قەوسو قەزەح دەت یاسەمین**
دێ گولو رەیحان بیارن، تێکو تێك گولزار بت

مانای وشە:

عەکس: تیشکدانەوە؛ **خەمری:** پارچە قوماشێکی سورە کە ژنان پرچیسەر توێڵیانی پێ گرێ دەدەن؛ **خەمری:** ئەو پەرچوکانەیە کە بەسەر توێڵدا دێنو لە ناوەراستی هەنیەدا هەڵدەپاچڕێن؛ **قەوسو قەزەح:** کوڵکە زێڕینە؛ **دەت:** بدات؛ **یاسەمین:** گوڵی یاسەمەنە کە زۆر سپیو زۆربۆن خۆشو زۆر ناسکە؛ **دێ:** بێشك؛ **تێكو تێك:** سەر لەبەر، گشتلە گشت؛ **گولزار:** گوڵجاڕ؛ **بت:** ببیت.

پوختەی مانا:

ئەگەر روخساری یارم ـ کە وەك سەرپەڕی گوڵی یاسەمەنە، سپیو ناسکەو لەبۆن خۆشیدا لەو زیاترە ـ تیشك بداتە دەسرۆکەی سوری لە هەنیە گرێدراوی. یانتیشك بداتە ئەو پرچوکانەی کە بەسەر توێڵیدا هاتونو لە رەشییان دەبریقێنەوە. ئەوسا تیشك بداتەوەو تیشکەبگەڕێتەوە بۆسەر گۆنایار کەوەك پەڕی سورە گوڵە. ئەوەندە ڕۆشنایی رەنگاورەنگ پەیدا دەبن کە کوڵکە زێڕینەی لێ دروست دەبێ. کوڵکە زێڕینەش، نیشانەی پاشبارانەو بارانەش هۆی شینبونی گیاو گوڵو ریحانە. کەوابو هەر کەیار روی نیشانبداو خەمریو پرچوکان روناكبکاتو ئەوانیش تیشکی بگەڕێننەوە، هەمو دنیا سەرلەبەری دەبێتە گوڵجاڕو لە هەمو شوێنان گوڵو ڕێحانە بەبارەو خۆشیو گەشی دادەبارێ.

٤ شەمع دیٚ جان‌دەت ژشەوقیٚ بیٚتەبەر صوبحیٚ نەفەس
نارت ئاخر گەر بـەمویەك بەحسی زولفا یاربت

مانای وشە:

شەمع: مۆم؛ **دیٚ**: بی‌شـك؛ **جـان**: گیان؛ **دەت**: بدات؛ **بیٚتەبەر**: بچتەوە بەر؛ **صـوبحیٚ**: سـبەینیٚ؛ **نەفەس**: هەناسە؛ **نارت**: ناگاتە؛ **ئاخر**: دوایی؛ **گەر**: ئەگەر؛ **بەحس**: لیٚدوان؛ **زولف**: کەزی.

پوختەی مانا:

ئەگەر هەر لە هەوەڵی شەویٚرا، دەس‌بکریٚ بەباسی تاقە مویەك لە زولفی‌یار شەو خـەلاس دەبی، بەرەبەیان هەناسە دەداتو رۆژدەبیٚتەوە مۆم دەتویٚتەوەو دەکوژیٚتەوە. بەڵام تاریفی جـوانیو دریٚژی ئـەو تەنیاموە، هەر دریٚژەی پی‌دەدریٚو بەکەس نابریٚتەوە. هەر لەم مانایەدا، شـاعیریٚکی فـارس گوتویە: رۆژی قیامەت کەدەڵیٚن دریٚژیەکەی هەزارساڵە، چـی دەگەڵ دڵی پڕلە گازندەی ئیٚمە پیٚ دەکریٚ؟! ئەوا سەری زولفی تۆ، بەداستانی دڵداری ئیٚمە کورت بوٚتەوە.
«نالی خۆشمان، چەند خۆشی فەرموە کە دەڵیٚ:

هەر پەرچەمو پیشانی‌یە فکری شەوو رۆژم   هەر گەردنو زولفە ئەمەلی دورو دریٚژم

٥ سیلسیلا بەحسیٚ ژخونا دل بەران زولفا بەچین
دیٚ خەتا بت نافێ میسك ئەر نافەیێ تاتار بت

مانای وشە:

سیلسیلە: زنجیرو زنجیرە؛ **ژخونا**: لەخوێنیٚ؛ **بەران**: لەسـەرئـەو؛ **بەچین**: چیندار؛ **خـەتا**: غەڵەت؛ **ناف**: ناو، اسم؛ **میسك**: میشك؛ **ئەر**: ئەگەر؛ **نافە**: ناوکی ئاسکی میشـك؛ **خـەتا**: ناوەبۆ مەڵبەندەکانی باکۆری چین. کە ئیٚستا بریەتیە لە مەنچۆریو مغولستانو تورکسـتانی رۆژهەڵاتی؛ **تاتار**: ناوی عەشـایریٚکی‌تورکە کە بە وڵاتەکەشیان تاتار یادەڵیٚن؛ **میسك**: نەوعیٚك ئـاسك هەیە، کە لە هەڵاتنو ماندوبونی زۆرەوە، خـویٚن دەناوکیەوە دەتزیٚو خـویٚنەکە رەش هەڵدەگەریٚو وشـك دەبیٚتەوەو وەك دەناو کیسـەیەك دابیٚ، بەناوکیەوە تەکەتەکی دیٚو لەدواییدا، لە غاردانەدا لیٚی دەکەویٚت. ئەو خویٚنە وشك هەڵاتوە، عەطریٚکی زۆر بوٚن‌خۆشەو ناوی لی‌نراوە؛ **میسك**: یان، **میشك** یان، **موشك**. جـا وا زانراوە کە ئـاسکی دەشـتەکانی چینو خـەتاو تاتارستان میسکی هەرەچاکیان لی‌بەرهەم دیٚت.
مەلا لەو بەیتەدا، گاڵەی کردوە. زۆر لە وشەکانی، دوجار دەبیٚ مانا بکریٚن؛ **خەتا**: هەم وڵاتی خەتا، هەم غەڵەت؛ **چین**: هەم وڵاتی‌چین، هەم چین‌چین‌بونو بەسەریەکدا شکانی موی کەزی.

پوختەی مانا:

خویٚنی دڵی دڵداران، کە لەتاوی کەزیە رەشە پڕچینە چین لەسەرچینەکەی ئەو نازدارە، هەڵقوڵاوەو

رژاوەو بەو تاڵە زولفانەوە بەندە؛ ئەوەندە لەسایەی زولفی تۆوە بۆنی خۆش‌بوە کە هەرکەسێك باسی میشکی ناو ناوکی ئاسکی چین‌و خەتاو تاتار بکاو بڵێ‌ئەو خوێنی دڵەو ئەو میشکی ئاسکە وەك یەکن، غەڵەت دەکاو بە هەڵەدا چوە. بۆنی خوێنی دڵمان بەهەوای زولفت هەزارقات لەبۆنی خوێنی وشك هەڵاتوی ناوکی ئاسکی میشك خۆشترە.

٦ طەوقی گەردەن حەلقەیی زوننارێ زولفا یاری من
دی‌کلیتا کەلبی عشقێ حەلقەیا زوننار بت

مانای وشە:

طەوق: قەڵادەی مل؛ **حەلقە:** ئاڵقە؛ **زوننار:** کەمەر بەندی ئاوریشمی خاچپەرستان؛ **کلیت:** کلیل، هاچەر؛ **کەلب:** سەگ.

لەم بەیتەدا مەلا، داستانی شیخی سەنعان‌مان بیردەخاتەوە، کە بۆکچێکی خاچپەرست، دەستی لەدین هەڵگرت. قورعانی سوتاند. شەرابی خواردەوە. زوونناری بەست. بوبە بەرازەوانیماڵی دڵبەری. مەلا دەگەڵ ئەوەشدا کە وەفاو ئەمەگی شیخی سەنعانی بەرانبەر بەگرەی ئەوین بەلاوە پەسندە؛ خۆی لە ئەوینداریدا ئەمەگدارتر نیشان دەداو دەڵێ‌من خۆم بەسەگی ئاستانەی دڵبەر دەزانمو ئاواتم ئەوەیە قەڵادەی ملمو قفڵو ئاغزونەکەی لە ئاڵقەیەکی زوونناری بەژنی یار بێ. جا چونکە پرچو کەزی یاری من لەناو قەدی هاڵاوەو احتیاج بە کەمەربەندی ئاوریشم‌نیەو هەر زولفە پرچینەکەی جێگەی زوونناری بۆ پڕ کردوتەوە من‌ئاڵقەی زولفیم بەنصیب دەبێ. ئەگەر راستیشت دەوێ قفڵ‌وکلیلی قەڵادەی سەگی ئاستانەی عیشقێ هەر دەبێ ئاڵقەی زولف بێ. زۆر لە صوفیان دوعایان کردوە کە خودایە، واپکەی وەك سەگ وەفادار بم.

پوختەی ماناکە:

با تۆقی‌گەردنم ئاڵقەی زوونناری زولفی یارم‌بێ. ئاخر هەر دەبێ قفڵی قەڵادەی سەی عیشقێ ئاڵقەی ئەو زوننارە بێ، کە زولفیەتی. «مەحوی» دەڵێ:

دەگەڵ دەستی مەلا رێك ناکەوێ زوونناری زولفی یار
وەکو شیخ ئیختیاری مەزهەبی تەرسا نەکەم چبکەم؟!

مەولەوی تاوەگەوزیش فەرمویە:

بێ‌تەناب زولف مەحبوب نەگەردەن   حەیفەن وەقابض گیان تەسلیم کەردەن

٧ عەقدی ئیحرامێ دعیشقیدا کوپیری عیشق بەست
دی چفەم گەر خەرقە رەهنی خانەیی خەممار بت

مانای وشە:

عەقد: نیەت هێنان؛ **ئیحرام:** رۆژانی جەنگەی حەج کە حەجاج جلکی خۆیان فڕێ دەدەن‌و بەشتەمانو

فۆتە دەبەر دەکەن؛ **پیری عیشق:** مامۆستاو ڕێبەری عاشقان، (یان، ئەوی لە عیشقیدا پیربوە)؛ **بەست:** دابەست؛ **دی:** ئیدی، ئیتر؛ **چغەم:** قەیدی چیە، چدەبێ؛ **خەرقە:** باڵاپۆشی پڕپینەی دەروێشان؛ **رەهن:** بارمتە؛ **خانە:** ماڵو دوکان؛ **خەممار:** بادە فرۆش.

مەلا دەیەوێ تەریقەتی خۆی، لە تەریقەتی وشکە سوفیە ڕواڵەتبینەکان، جیا کاتەوە. دەڵێ: ئەوان دەچنە حەج. نیەتی ئیحرام دادەبەستن. بۆ ئەوە دەوری ماڵی کابە بدەن جلکەکانیان دادەکەنن و تورێ هەڵدەدەن. ئێمەش بەشوێن پیری تەریقەتی عیشقدا حەجی خۆمان هەیە. کابەی ئێمە ماڵی یار نیە، بەڵکو خودی یارەو یارەکەش لەهەمو جێگا هەیەو لە هەمو ئاقارانەوە دیارە... لە حەجی خۆماندا، ئەگەر پیری تەریقەت نیەتی ئیحرام دادەبەستێو ئێمەش پەیڕەوی لێدەکەین. هەموشتێکمان تەنانەت دنیاو قیامەتو ئاواتی بەهەشتو ترسی جەهەننەمیشمان تورهەڵدەدەینو تەنیاو تەنیا یارمان لەبیرەو یار دەپەرستینو هیچیتر. جا لەوەختی وادا کە خەرقەو مەرقە، فڕێ دەدرێو تازە نامان گەرەکە، چی ئەبێ ئەگەر ئەو خەرقەیە لە دوکانی شەراب فرۆشدا، لە گرێوی شەراب داندرابێ؟! بگرە لەوەچاترە کە بەخۆرایی فڕێی بدەین. ناشبێ لۆمەی شێخیسەنعان یامن، یاهەر ئەویندارێکی ڕاستی دیکە بکرێ کەچۆن جبە بەزونار دەگۆڕینەوە. بەلای ئێمەوە یار، لە هەمو شوێنێکەو هەموشت نوێنەری یارە. حافظ شیرازی کە یەکێك بوە لە دەستەی ئەو دڵدارانە دەڵێ: لە مەیخانەی زەردەشتیاندا نوری خودا دەبینم.

٨ گەزمەیەك قەوسێ شەڤین عاشق بەنیڤا دل کەڤت
دێ ژجان دەستان بشوت خاسما کەڤان نوباربت

مانای وشە:

گەزمە: سەرەتیری چەقۆیی؛ **قەوس:** کەوان؛ **شەڤێن:** دەشەوێدا؛ **شەڤین:** چەماو؛ **نیڤ:** ناوەڕاست؛ **کەڤت:** بکەوێ؛ **دێ:** بێشك؛ **ژجان:** لەگیان؛ **دەستان بشوت:** دەستان دەشوا؛ **خاسما:** خوبە تایبەتی، مخصوصا؛ **کەڤان:** کەوان؛ **نوبار:** هەوەڵجار؛ **نوبار:** کچێکی تازە مەمکی خڕکردوە.

پوختەی مانا:

ئەوینی ڕاستەقانی (عیشقی حەقیقی) کارێك بەسەر ئەویندار دێنێ کە ئەوە هیچ هۆشو دینی لێدەستێنێ، بگرە هەر خودی خۆشی لەبیر نامێنێو دەبێتە زیندوێکی مردو یان مردوێکی زیندو. ئەوانەی بەئاگری ئەم ئەوینەوە نەتلاونەوە، نازانن خەبەر چیە... ئەگەر سەرە تیرێکی عشقێ لە برۆیەکی کەوانی چەماوەدا، لە نیوەشەوێکا ناوەندی دڵی دڵدارێك بپێکێ. ئەو دڵە دەس بەجێ دەست لەگیانی خۆی دەشوا. خۆ نەخوازەو بەتایبەتی کە ئەو تیرە لە کەوانی برۆێ کیژۆڵێکی تازە مەمك خڕکردو دەرچێو ئەوە هەوە ڵجاریش بێ کە دڵەکەی کردوتە نیشانە. چونکە هەوەڵ نیگای

پێك گەیشتنی دڵدارو دڵبەر هەرگیز شوێنەواری کوێر نابێتەوە. ئەو هەوەڵ تیری نیگـایە، لە هەمو برینگەرێك کاریگەرترەو لای عاشق پیرۆزترین شتە. مەولەوی تاوەگەوزی دەفەرموێ:

بیٚزام خەدەنگ مژەی مەهروان   نەنگەن وەسارای قیامەت لوان

واتا پیاو برینی تیری مژۆڵی مانگ روخسـارانی پێوە نەبێ، زۆر شـەرمو شـورەییە بڕوا بۆ دەشـتی قیامەت

٩ وەر ژقەوسەینان بەمیزان بێتەدەر جوتەك خەدەنگ
دێ جگەربت پارەپارە، سینە تارو مار بت

مانای وشە:

وەر: وەئەگەر؛ **ژقەوسەینان:** لە دو کەوانان؛ **بەمیزان:** بەرێكوپێکی؛ **جوتەك:** جوتێك؛ **خەدەنگ:** تیر؛ **جگەر:** جەرگ؛ **بت:** دەبێت؛ **پارەپارە:** لەتلەت؛ **تارومار:** تەرتوتونا.

پوختەی مانا:

گوتمان ئـەگەر سـەرەتیرێك لە کەوانی بڕۆوە وەناوەندی دڵ کەوێ، دڵ دەسـت لەگیان دەشـوا تیرێك لە کەوانەوە واتا ئەگەر گۆشەی تاکە چـاوێکمان بداتێ. ئـەدی ئـەگەر یار چـاومان پێ هەڵێنێو بە هەردوك چاوە مەستەکانی لێمان بڕوانێ، ئەوسا دوتیر بەرەو هەناومان دێنونیشانەش ئەپێکن. چونکە میزان کراونو سێرە پێگیراون. ئەو کاتە جگە لەوە دڵ دەسـت لەگیان دەشـوا، هەم جەرگیش لەتلەت دەبێو هەم سینگو هەرچی لەبن سـەرپۆشـی سـنگدایە، دادەفـەتێو تەرتو تونا دەبێ.

١٠ خون ژمیلاکێ بدەربا خەنجەرێ گەربیتە دەر
بو شەهیدی عیشق ئیدی دێ ژکو هشیار بت

مانای وشە:

خون: خوێن؛ **میلاك:** جەرگو هەناو؛ **دەرب:** لێدان؛ **شەهید:** کوژراوی رێگەی راسـت، (یان، کوژراوی خۆشەویست)؛ **ئیدی:** ئیتر؛ **ژکو:** لەکوێ؛ **هشیار:** لەسەر هۆش.

پوختەی مانا:

ئەوانەی بەدەردی ئەوین دوچار نەبونو ئاگایان لە حاڵی من نیە، لۆمەم دەکەن کە بۆچی هۆشـت لەسەر خۆتنیە؟ بۆوڕاوەدەکەی؟ بۆباسی زوننارو شەرابو مەراب دەکەی؟ کورە ئـاخر کەسـێکی بەخەنجەری تازەسـاوی گۆشـەی برۆومژۆڵی دڵبەرێکـیوا نازدار جـەرگو هەناوی کەوتبێتە

دەشتەوەو بوبێتە شەهیدی ڕێگای ئـەوین؛ چـۆن دەتانەوێ هۆشـی دنیای دەسـەردا بمێنیٚو وەك ئێوەی بیٚ خەبەر پێتان خۆشە، بتان دوێنیٚ؟؟!

١١ دیٚژوان لەعلان شفایی دل بقانون تەلبە کت
دا ئیشارەت خۆش بکن هەرچی کەسی بیمار بت

مانای وشە:

دیٚ: لازمە، واباشە؛ **ژوان:** لەوان؛ **لەعل:** گەوهەرێکی رەنگ ئاڵە شاعیران لێوی ئاڵی گەشی یاریان، پیٚ شبهاندوە؛ **شفا:** لە نەخۆشی چاك بونەوە؛ **قانون:** رێوشوێن؛ **تەلبە:** داوا؛ **کت:** بکـات؛ **ئیشـارەت:** دوان بەدەست یا بەچاو؛ **خۆش:** ساغ؛ **بکن:** بکەنەوە؛ **بیمار:** نەخۆش‌و لەش‌بەبار.

نابیٚ ئەوەشمان لەبیربچیٚ، کە «ئـەبوعەلی‌سـینا» یان «ابن‌سـینا»، بۆ حـەکیمی زانین لە هەمو کەس بەناوبانگتر بوەو بە نمونەی حـەکیمی هەرە گەورە، ناوی هاتوە. ئـەبوعەلی سـینا، سـیٚ کتێبی بەناوی: «ئیشارات»، «قانون»، «شفا» نوسیوە. مەلا ناوی ئەو کتێبانەشـی بردوەو هەریەك لەوناوانە دوجـار دەبیٚ مانایان لێدرێتەوە.

پوختەی مەبەست:

ئێمە کە تائێستا هەر باسـی تیر وەدڵ کەوتن‌و جـەرگ لەتبون‌و هەناو بەخـەنجـەر دەر هاتنمان کرد؛ نابیٚ لامان وابیٚ کە دڵبەر هەر وازی لە جزیادان‌و کوشتن‌و برینەو دڵخـۆشی بە دیمەنی زام‌و برینە. نەخێر یار هەروەك دەردمان بۆ دەنیریٚ دەرمانیشـی لەلایە. ئـەو بریندارو لەش بەبارەی کە باری گرانی دڵداری لەسـەرشـانەو باری هەژاری لەسـەر لێوانەو هێندە دەردی گرانە، کە بەکتێبەکانی ئەبوعەلی سینا، ئیشارات‌و شفاو قانون چاری نایە. چـاریان والای جـوتە لێوی ئـاڵی بەرەنگـی لاڵن. بزەیەکی ئـەولێوانە، دەرمانی هەمو دەردانە. هەرکەسـیٚ دەردەدارە، بالەبەر ئـەو لێوانە بپارێتەوە تا لەش‌ساغی بەسەر بگرێتەوەو لە هەمو کەس چاکتر بێتەوە.

١٢ بولبولی مەجروحی عیشقیٚ تاقەتا خاران نهن
دیٚ کولاڤا رێشی‌سینە بشکوەك بیٚ خار بت

مانای وشە:

مەجـروح: زامدار؛ **کولاڤ:** چنگـورکی باڵندەی راوکەر؛ **ریش:** زام؛ **بشکـۆ:** خـونچەگوڵ (یان، گلوکی داری بەری)؛ **خار:** درك؛ **تاقەت:** تابشت؛ **نهن:** نیە.

پوختەی مەبەست:

دەست لە لۆمەم هەڵگـرن. بولبولێکـی کە دڵی زامداری تیری ئـەوینە، هێندە دڵناسـك بوە، کە

تاقەتی تێراچونی دڕوی سەرکۆنەو لۆمەی ئەغیاری پێوە نەماوە. بەڵکو ئەگەر خونچە گوڵێکی بێ‌دڕکیشی، وەسینگی کەوێ، وەك بەچنگورکی باڵدارێکی گۆشتخۆر لیی‌درابێ، دەروشێ. واتا، گوڵیشی‌وێ کەوێ بریندار دەبێ. لێرەدا چیرۆکی مەنصوری هەلاجمان بیر دەخاتەوە. کە خەڵك بەردو تیریان تیٚ‌دەگرت. جونەیدی بەغدادی کە هەواڵو هاودەردی‌بو، خونچە گوڵێکی پێدادا. هاواری کرد. گوتیان: بۆتیر ناناڵی، چۆن لەگوڵ دەناڵی. گوتی گوڵێك دوست پیٚتدا بدا، لە هەزار تیرو شیری بێ خەبەران بەژانترە.

١٣ هەر دلێ بازی صیفەت دێ صەیدێ تەیهو نك وەبێ
فەررو پەروازی هومای‌و پەنجەیی شنقار بت

مانای وشە:

بازی: بازی راوی؛ **صیفەت:** رەوشتو ئاکار؛ **دێ:** بێشك؛ **صەید:** نچیر؛ **تەیهو:** سوێسکە؛ **نك:** کن؛ **وە:** ئێوە؛ **فەرر:** شکۆو گەورەیی؛ **پەرواز:** فڕین؛ **هوما:** پیرۆزە، باڵداری بەختەوەری؛ **شنقار:** شمقار، کە وەك باز دەچێو لەباز گەورەترو بەهێزو گوڕترەو لەراو چابکترە.

پوختەی مەبەست:

هەردڵێکی کە ئاکاری لەناو خەڵکا، وەك ئاکاری بازەدەناو مەلانداو چاوی لە بەرەژور چونەو بەرزە فڕو بەدەمارەو ڕێگەی خوی باش شارەزایە؛ حەزو منە دەکا کە تەنانەت بۆسوێسکەیەکی ئاستانەی تۆش بیێتەنێچیر، هەر ئەوەندە لە تۆنزیك بێو جارێك چاوی پیٚت بکەوێ. چونکە دەزانێ نێچیری بەردەستی تۆ حەتتا ئەگەر سوێسکەیەکیش بێ، شکۆو پایە بەرزی پیرۆزەی پیرۆزو هێزو گوڕو چابکی شمقاری وەگیر دەکەوێ.

١٤ یار دێ حاکم بتن قەولی رەقیبان گۆهنەکت
شاهی مولکی دلبەری دێ فاعیلەك موختار بت

مانای وشە:

بتن: بیێ؛ **دێ:** دەبێ؛ **قەول:** گفت؛ **رەقیب:** چاو نەزێرو شوفار؛ **گۆهـ** : گوێچکە؛ **نەکت:** نەکات؛ **فاعیلی موختار:** خاوەن دەسەڵاتی بێ‌پرس‌وڕا. هەرچی بیەوێ بیکاو کەس نەتوانێ چۆن‌و بۆچی پێ‌بڵێ.

پوختەی مانا:

شکایەتم لەوانە نیە کە لای یار خراپەم دەڵێن. بۆرە گلەییم لە یارە، کە بۆچی ڕێگا دەدا لای ئەو خراپی من بڵێن. ئەویارە کە هەر خۆی حاکمە و دەبێ حاکمی مولکی دڵبەری کاران بە کەیفی

خوێ بکاو گوێ نەداتە بوڵەو شەیتانی کردنی کەس.

١٥ دل بخولمێ ناسوژێ غەنجو خەتو خالن ددل
خەیرخواهی دەولەتێ میری ژوان گوهدار بت

مانای وشە:

ناسوژێ: ناسوتێ؛ **غەنج:** ناز؛ **خەتو خال:** خاڵومیل؛ **خەیر خواە:** چاکە خواز؛ **گوهدار:** گوێدێر.

پوختەی مانا:

ئەگەر گازندەم هەیەو خۆم ناوناوە دڵسوتاوی ئەوینێ، مانای ئەوە نیە زوڵمو ناهەقیەکم لێکرابێ. نەخێر، دڵیمن کە پڕە لە نازو خەیاڵی خەتو خاڵیدڵبەر و ئەوانەش هەموی خێرو خۆشین؛ ئاگرو سوتان ناتوانێ روبکاتە دڵمەوە لەبەر ئەوان. بەڵام خۆ دیارە نازو جوانی ئەو کە خەیاڵیان لە دڵمایە، پایەداری ئەو جوانیە دەخوازنو بۆ خونکاری موڵکی عیشق، خێر خوازن، باگوێ لەوان بگرێو ئەو دڵەی کە هێلانەی نازو خۆشەویستی خەتو خاڵی ئەوە توزێك بلاوێنێتەوە.

١٦ تەیریدل بێ توعمەیەك (یان، بێتەمعەیەك) نایێتە دەست شەهزادەیان
قوشچیێ شاهین ددەستێ دێ دبێ ئازار بت

مانای وشە:

تەیر: باڵدار، مەل؛ **توعمە:** چێژە؛ **تەمعە:** تەماح؛ **قوش:** باشوکە: **قوشچی:** بازەوان؛ **دێ:** لازمە، پێویستە؛ **دبێئازاربت:** بێئازاربێ.

پوختەی مانا:

شازادەو نەجیمزادەکان، لە راوکردنی مەلاندا، رێو شوێنیان وایە کە تەماح وەبەر مەلان دەنێنو چێشکەیان دەدەنێ تا بکەونە داویانەوەو راویان بکەن. بازەوانی شازادان، کە بازیان شاهێنی لە سەر دەستە، دەبێ مەلی راوکراو ئازار نەداتو بە نەژاکاوی بیداتە دەست ئاغاکەی خۆی.

جا کە منو دڵم بە خۆشی خۆمان بوینە نچیری خەتو خاڵو ئاڵوواڵایتۆ، پێویستە تۆش لە رێوشوێن کەنار نەگری. تەماحێکمان وەبەر بنێی. تامی دەمی دڵمان بەگفتێکی شیرن خۆش بکەی. کارێك بکەی کە ئازار نەبینینو بەدەستی نەزانانەوە نەژاکێین.

١٧ بەندەیی باخوێ بڤێت دێ مەیلی سیمو زەر نەکەت
داعەتایا پادشاهان بێحەدو ئەژمار بت

ماناى وشه:
بەندە: كۆیلە؛ **باخوى:** خودا، خـودان؛ **دىٰ:** پێویـستە؛ **سـیمو زەرٚ:** زێوو زێڕ؛ **عەتا:** بەخشش؛ **پادشـاه:** خونكار؛ **حەد:** سنور؛ **ئەژمار:** ژمارە.

پوختەى مانا:
وادیارە مەلا لەوەندە داوایەشى لەیار پەشیمان بوٚتەوە. دەڵێ من كۆیلەم. كۆیلەش ئەگەر خودایان خودانیخوٚى بوىٚ، نابىٚ زێڕو زێوو دنیاو خوٚشى خوٚىلىٚداواكا. چونكە ئەو دەمە بوٚ خوٚشەویستیە خالیسەكەى شـەریك پەیدا دەكا. ئـەگەر كۆیلە هیچـى داوانەكردو هەر بوٚ رەزاى خـاوەنى كارى كردو چیترى نەگرتە بەرچاو، لەلاى خـونكارى خـاوەنى زوٚر بەرێز دەبىٚو بەخششـى لەسـنورو هەژمار بەدەرى بەسەردا دەبارێنىٚو لەخەمو پەژارەى دەردێنىٚ.

۱۸ **سار دبت دل ما بـصەد جەورو جەفایان ذەررەیەك**
عیشق طەبعەت نارە هنگىدىٚ بچت دژواریت

ماناى وشه:
سار: سارد؛ **دبت:** دەبىٚ؛ **ما:** مەگەر؛ **ذەررە:** توٚزقاڵ؛ **طـەبعـەت:** مزاجو تەبیات؛ **نار:** ئـاگر؛ **هنگـى:** هەرچەندە؛ **دىٰبچت:** خەریكبىٚ، بەردەوام بىٚو پێوەبچىٚ؛ **دژوار:** چەتونو سەخت.

پوختەى مانا:
جا ئەوە گوتیشم ئازار دەبینم. جا ئەوە پاڕاشمەوە كە گوىٚ بوٚ شـوفارو چاونەزێران مەگرە. بەڵام ئایا ئەگەر صەد ئـەوەندەش ئـازارو دەردبچێژم، مەگەر دڵم لەئـەوین سـارد دەبێتەوە؟ نەخێر توٚزقاڵێكیش چیە، سارد نابێتەوە. چونكە مزاجى ئەوین ئـاگرینەو بڵێسـەى ئـاگر هەتا بچـىٚو بەردەوامبىٚ، بەرزترو بەتینترو دامركانى دژوارترو سەختتر دەبىٚ.

۱۹ **لەشكرى عالەم مەگەر یەكسەر تەدوژمن بن «مەلا»**
غەم بەمویەك ناكشینى گەر تەدلبەر یاربت

ماناى وشه:
مەگەر: گریمان، فەرزەن؛ **یەكسەر:** سەرلەبەر، بەگشتى؛ **تە:** لەتوٚ؛ **غەم:** كەسەر؛ **ناكشـینى:** ناكێشـى؛ **تە:** توٚ.

پوختەى مانا:
مەلا گلەیى كردن لە لوٚمەكەرانو لە جـەورو ئـازاركێشان، شـتێكى زیادە. توٚ كە دڵت داوە بەو

دڵبەرە، گریمان تەواوی هۆردوی دنیا بێتە دوژمنت. تۆ لەخـۆشی ئـەویندارییەکەت قـەت بەقــەد تۆزقاڵێکیش خەم ناخـۆیو کەســەر هەڵناگری. پیاو یاری وای هەبێ چـۆن گوێ بە دەردو ئـازار دەدات؟

«مەحوی» دەفەرموێ:

لەسەرتۆم دوژمنە دنیا قەضیّە مانیعول جەمعە

کە تەرکی تۆنەکەم تەرکی هەمو دنیا نەکەم چبکەم

قصیدەی شازدەهەم

ئیکسیری ئەوین

١ قەلبیّمە شوبهی زیّر ژفەیضاتە جەلا گرت
ما روسیەهو صیفرصیفەت رەنگی صەفا گرت (یان، رەنگی صەدا گرت)

مانای وشە:

قەلب: دلّ؛ **قەلب:** قەلّبو بەدەلّ؛ **شوبە:** وەك؛ **فـەیض:** بەرەکەت؛ **جـەلا:** مشـتـومالّ؛ **صـیفر:** مس؛ **صەفا:** صافیو رۆشنی؛ **صەدا:** ژەنگ؛ **ما:** ئایا؛ **ما:** مایەوە.

مانا بە تیّکڕایی:

دلّی ئیّمەی قەلّبو دەغەزدار، کە وەکو مسی ژەنگـاوی لەژیّر باری گوناهان دا رەش هەلّگـەڕابو، ئیّمەی توشی رورەشی کردبو. لەئـاوڕویّدانی پڕ بەرەکەتی تۆرا، وەکو زیّڕی مشـتـو مالّ کراوی لیّ بەسەر هات. (یان، ئاخۆ قەت رویداوە شتیّکی مس‌ئاسایی رەش هەلّگەڕاو ببیّتە زیّڕی صاف؟ بەلّیّ دلّی من ئەو مس ئاساییەبو کە لە بەرەکەتی تۆوە کراوە بە زیّڕی بیّ خەوش.

٢ تەشبیە بـجەدوەل مە دنیڤ ئاتەشی عیشقیّ
دل قەلبیّ حەقیقەت بتـو ئیکسیریّ هەما گرت

مانای وشە:

تەشبیە: ویّچون؛ **جەدوەل:** جۆگەلەی‌بچوك؛ **نیڤ:** ناوەند؛ **ئاتەش:** ئـاگر؛ **عیشـق:** ئـەوین؛ **قـەلب:** وەرگەڕان؛ **حەقیقەت:** راستینە؛ **هەما:** بەهاسانی، هەروەها.

مانا بەتێکڕایی:

ئێمە دەناو ئاگری ئەویندا توابنەوەو وەك ئاوی ناو جۆگە رەوان بوین‌و دڵمان کەوەك مسی ژەنگاوی‌و رەش وابو، وەرگەڕا بە تواوەیەکی بێ‌خەوش‌و ئەوسا بەهاسانی ئیکسیری ئاوردانەوەو بەزەیی توی وەرگرت‌و کرا بە زێڕی صاف‌و دورلە قەڵبی‌و دەغەڵی.

٣ سالیك کی‌یە؟ هاتی ژمەجازی ب حەقیقەت
صورەت نەشوناسی‌یو بەمەعنی نەفەنا گرت

مانای وشە:

سالیك: رێڕەو، رێبوار؛ **هاتی:** هاتو؛ **مەجازی:** رواڵەتی؛ **صورەت:** شکڵ؛ **مەعنا:** ناوەرۆك؛ **فەنا:** لەناوچون، تێداچون.

مانا بەتێکڕایی:

رێڕەوانی رێگەی خوداناسین کێن؟ ئەوانەن کە بەئەوینی دنیاییەوە گیرۆدەبون‌و لە جوانیەکی کە خوا بە دڵبەرانی داوە، کەوتونەتە سەر ئەوینی ئەو جوانی دەرەو بونە دڵداری خوداو ئەوسا بە تەواوی لەناو ئەوینی خواییدا، تواونەوەو هەروەك نەبوبن، وایان بەسەرهاتوە کە پێیان دەڵێن «فەنا فی‌اللا» بون. بەڵام ئەو کەسانەی کە هەر بەدەم دەڵێن خواناسین، بەڵام نەخودایان لەشکڵی جوانان دا دیوەو نە بەباطن گەیشتونە تاوانەوە لەئەوینی خواییدا بەرێرەو حیساب ناکرێن.

٤ تەنها نەلمن لامیعی حوسناتە شەفەق‌دا
عالەم بخوەوێحوسنو جەمالێ دخوەدا گرت

مانای وشە:

لامیع: بریقەدەر؛ **حوسن:** جوانی؛ **شەفەق:** روناکی کەنارەی عاسمان؛ **شەفەق:** بەزەیی؛ **عالەم:** جگە لەخوا هەموشتێك.

مانا بە تێکڕایی:

من وتم لە بەرەکەتی تۆ، مسی رەش‌و ژەنگاوی بوم، بومەزێڕی صاف. گوتم صوفی بەراستی کەسێکە تۆلەروی دڵبەراندا بەدی دەکاو دەبێتە عاشقی خۆت‌و لەتۆدا، دەتوێتەوە. ئەمە ئەوە ناگەیەنێ، کە هەرمن هەستم بەجوانی تو کردبێ‌و بەس. هەرچی هەیەو ئافەریدەی تۆیە وەکو من، بریقەی جوانی تۆی دیوەو جوانی‌و دڵرفێنی تۆ، هەمو دنیای داگرتوەو تۆی کە بەزەت بە

کەسێكدا بێت، لە ئەوینی رواڵەتەوە دەیخەیە سەر ئەوینی راستینی خواپەرستیو دەیتاوێنیەوە.

٥ تەیغون ددەستیتە زەهی دەولەتو ئیقبال
هەرچی تەبری دام دتۆرا خوەهوما گرت

مانای وشە:

تەیغون: وادیارە مەلێکی دەشتی بێت کە راو دەکرێ. بەڵام من لە فەرهەنگاندا، نەم دیتەوە. وا بیردەبەم، تەیهو بێ کە تەیهو بە سوێسکە دەڵێن...؛ **زەهی:** های لەو، ئای چەند؛ **دەولەت:** بەخت؛ **اقبال:** رووداو، بەخت؛ **دام:** داو؛ **تۆڕ:** داوی بەگەوی هەراو؛ **هوما:** پیرۆزە. کەمەلێکی ئەفسانەیەو گوایە سێبەر لە هەرکەس بکا، دەبێتە فەرمانڕەوا.

مانا بە تێکڕایی:

سوێسکە بکەوێتە ناو دەستی تۆ دەبێ بە بەختو سەرکەوتنی خۆی بنازێ. هەرچی بە داوی تۆ بگیرێو بکەوێتە تۆڕی تووە، خۆی بە هوما دەزانێ. دەیسا چلەوە خۆشترە، پیاو گیرۆدەی داوی تۆ بێ.

٦ جانێ خوە مەکر دانەیی داڤا کوڤەدایی
ئاهو صیفەت ئەو پێ حەسیا راهی خەطاگرت

٧ عەنقا نەشکارا کەسە داڤان تو بچین ڤەر
داڤا کو لەعەنقا توڤەدی بادی هەوا گرت

مانای وشە:

جان: گیان؛ **دانە:** دەنك؛ **ڤەدایی:** نراوەوە؛ **ئاهو:** ئاسك، مامز؛ **حەسیا:** هەستی کرد؛ **خەطا:** هەڵە؛ **خەطا:** مەڵبەندێکە؛ **عەنقا:** سیمرغ؛ **شکار:** راو؛ **بچین ڤەر:** هەڵ بچنەوە، کۆکەرەوە؛ **بادی هەوا:** خۆڕاییو هیچ.

مانا بە تێکڕایی:

ئێمە بەتاسەوە ویستمان گیانمان بەو دانەو داوەوە بکەین کەنراوەتەوەو ببینە نێچیری تۆو بەبەختی خۆمان بنازین. بەڵام بەداخەوە گیانمان وەك ئاسکی سڵ، بەبێ ئەوە بزانێ ئەو دەداو کەوتنە، چەند مایەی بەختەوەریو شانازیە؛ هەر هەستی بەداوکرد رەویەوەو خۆی گەیاندە مەڵبەندی خەطاو رێگەی هەڵەی گرتەبەرو لەقەی لەبەختی خۆیدا، ئێمە بەهەڵە چوبوین، کە بە خەیاڵی خۆمان، دەتوانین ببینە نێچیری بەردەستی تۆ. واتا ئێمە داومان دەنایەوە کە ئەو

بەختەوەریەمان دەسکەوێ. بەڵام زۆر بەهەڵە چوبوین. هاتنە ناو تۆڕی‌تۆ، وەك ئەوە وایە، کە ئێمە سیمرغ بەداو بگرین. دەیسا داوو بەهانە کۆ کەرەوە سیمرغ بۆتۆ ناگیرێ‌و هەرکەس داو بۆ سیمرغ بنێتەوە هەربا بەدەستو دەم لەپوش دەبێ... خودا ئەگەر بۆخۆی ئیرادە نەکا، بەندەی لەخۆی نزیك بکاتەوە، هەمو فێڵ‌و ئاواتی بەندە بەخۆڕایی دەچێ.

٨ هەرکەس سەحەرێ طالبی تشتەك ب چەمەن هات
هن سوسن‌و هن سونبول‌و هن زولفی دوتا گرت

مانای وشە:

هەرکەس: هەمو کەس؛ **سەحەر:** بەرەبەیان؛ **طالب:** داخواز؛ **تشت:** شت، چت؛ **چەمەن:** مێرگ، چیمەن؛ **سوسن‌و سونبول:** سوێسنەو سملێ دو گوڵن؛ **زولف:** کەزی؛ **دوتا:** دولایەنە.

مانا بە تێکڕایی:

بەختەوەری‌و بەش‌و بەهرە، لە خواوەیە. هەمو کەس لەسەرەتادا، لە بەرەبەیانی هەبون‌و ژیاندا، بەئاواتی شتێکەوە کە تاسەی گیانی بشکێنێ رویان کردە مێرگ‌و چیمەنی دنیاوە. هێندیکیان سوێسنەو هێندێك سملێان چنی‌و هێندێك دەستیان لەدولاوە بەکەزی یارەوە گیرساوە.

«نالی» شاعیری گەورەمان لەم بارەوە دەڵێ:

سەهم‌و نەصیب ئەصڵی‌یە، باسی گیاووگڵ‌نیە   توتنە خەرجی سوتنە مۆدنە ماچی لەب دەکا

٩ دەستێ مە سەحەر گرت‌و برین سەیرێ حەبیبێ
فی‌الحال رەقیبی ژحەسەد لەرزەووتا گرت

مانای وشە:

سەیر: گەڕان‌و تەماشا؛ **حەبیب:** خۆشەویست؛ **فی‌الحال:** دەستەو لەجێ؛ **رەقیب:** چاونەزێر؛ **حەسەد:** ئێرەیی؛ **لەرزەووتا:** نۆبەتێ.

مانا بە تێکڕایی:

یاری خۆشەویست، لەو بەرەبەیانەدا بەزەی بەمنا هاتەوە، لاواندمیەوە، دەستی گرتم‌و بردمیە گەڕان‌و تەماشای گوڵان. دوژمنی چاو نەزێر هەر کە ئەمەی دیت، لە داخان‌و لە بەغیلی‌و ئێرەیی نۆبەتێی هاتێ‌و دەلەرزی. لیرەدا مەلا، چیرۆکی ئادەم‌و حەوامان دەخاتەوە بیر کە خودا بەهەشتی پێدان‌و شەیتان فریوی‌دان‌و توشی نەگبەتی ژیانی سەردنیای کردن. کە ئەم مەبەستە، لە شیعرەکانی دوایی‌دا پتر رۆشن دەبێتەوە.

١٠ لەو کەبکی خەرامان کو دکوژیٚ لقەبو هات
شاهیٚنی قەضاییٚ بتەغافول ژخوە راگرت

ماناى وشە؛
کەبك: کەو؛ **خەرامان:** بەلەنجەولار؛ **کوژ:** حەشارگە؛ **قەبو:** قاسپە؛ **قەضا:** حوکمی خودا؛ **تەغافول:** خۆگێل کردن.

مانا بە تێکڕایی:
ئەو کەوەکە لەخۆشی نزیكبونەوەی لە خۆشەویست، کەوتبوە لەنجەو لارکردن‌و دەحەشارگەدا، دەی‌قاسپاندو تەواو خۆی لەبیر کردبو. پەنجەی قەضا ـ وەك شاهێن کە دەکەو رۆ دەبێ ـ رۆی بۆیەو گرتی‌و بردی.

١١ زینهار کەسی دەست ببت ئەرقەمی سەرویٚ
بیٚ عیشوەیی لەعلان نە بتەسلیم ژها گرت

ماناى وشە:
زینهار: دەغیلە؛ **ئەرقەم:** ماری جنجیر؛ **سەرو:** داری سەولٚ؛ **عیشوە:** ئیشارەتی بەنازەوە؛ **تەسلیم:** خۆ بەدەستەوە دان؛ **ژها:** هەژدیها.

مانا بە تێکڕایی:
دەغیلە هۆشتان لە خۆتان بێ. هەرکەسێك بە هەرپایە یەك بگات، ناشێ لە خۆی بایی بێت‌و جگە لە خۆتەسلیم کردن بەیارو چاوەنۆڕی کردنی فەرمان لە لێوە لەعلەکانی، هیچ کارێك ئەنجام بدات. ئەو کەسەی دەستی دەگاتە زلفی یار کە وەك ماری جنجیر لەو بەژن‌و باڵای وەك سەوڵەی هاڵاوە ـ ئەگەر بەبێ ئاگاداری‌و ئیشارەتی لێوی یار بێ، وەك ئەوە وایە کە خۆی گیرۆدەی هەژدیها کردبێ. لێرەدا شاعیر یادێك لە مارەکەی بەهەشت دەکا، کە شەیتان کردیە جاشی خۆی‌و بابە دەمی پێ فریودا.

١٢ صەبریٚ بەری شیرینە وەئوستادی خەبەردا
لەو دل مەبە تەحلی‌یو غەمان خوررەم‌و شاگرت

ماناى وشە:
صەبر: پشو لەسەر خۆیی؛ **لەو:** بۆیە؛ **تەحلی:** تاڵی؛ **خوررەم:** خۆش؛ **شا:** شاد.

مانا بە تێکڕایی:

ئێمەی کە دەستمان گەیشتبوە زولفی یارو لە باخچەدا دەستی گرتبوین‌و سەیرانی پێ دەکردین‌و قەدری ئەو نیمەتەمان نەزانی‌و لەخۆمان بایی‌بوین‌و ملمان لە نافەرمانی ناو بێ ئەوە گوێ بدەینە رێو شوێنێك کە یار بۆی دیاری کردبوین، بزوتینەوە. لەجیاتی زولف ـ کە وەك مار لە بەژنی یار هاڵابو ـ بێتە بەردەستمان، بوینە گیرۆدەی هەژدیهای دەردو بەڵایان. بەڵام بە فەرمودەی مامۆستا صەبرو، پشو لەسەر خوێی با تاڵیش‌بێ، بەری شیرین ئەدات. وابۆیە ئێمەش دڵی خۆمان بەتاڵی‌و خەمانەوە خۆش کردوەو چاوەنۆری ئەو بەرە شیرینەین کە داری صەبر بیدات.

١٣ هەر نەشتەرو شوکێن کو حەبیبی‌مە لدلدا
من یەك بـیەکو تێك لدەردێ خوە شیفا گرت

مانای وشە:

نەشتەر: تیخی برین دڕین؛ **شوك:** درك‌و چقڵ؛ **تێك:** هەموی بە تێکڕایی.

مانا بە تێکڕایی:

بە هومێدی ئەو دەمەی کە داری پشو لەسەرخۆیی، بەری شیرینم بۆ بدات؛ وامن هەر نەشتەرو دڕکێك کە لەلایەن یاری خۆشەویستەوە چەقاوەتە دڵمەوە، بە مایەی خۆش بونەوەو چاك بونی دوارۆژی دەزانم.

١٤ عاشق ژغەمێ سایەی وێ جامێ طەلەب کر
پر عەقلێ ددێرت مە ژقسمی حوکەما گرت

مانای وشە:

عاشق: ئەویندار؛ **سایە:** پەنا، پەسیو؛ **وێ جامێ:** ئەو پیاڵەیەی؛ **پر:** زۆر؛ **ددیرت:** وەدی دێنێ؛ **حوکەما:** هۆزانان.

مانای تێکڕا:

ئەو عاشقە، پەنای لەو پیاڵەی غەم هێنە داوا کردو هانای پێ‌برد. لێت رون بێ زۆر عاقل‌و زانایەو ئێمە ئەو دەرسەمان لە شارەزایان‌و هۆزانان وەرگرتوە. غەم خواردن لەرێگەی عیشقدا، دڵ پڕدەکا لە عەقل‌و زانایی.

١٥ صەفصەف نەتنێ گەزمە دبارن ژکەڤانان
دل کاکولو زولفان دکەمەندێ بتەبا گرت

مانای وشە:

تنێ: بەتەنیا؛ **گەزمە:** تیر؛ **کەڤان:** کەوانی تیر هاویشتن؛ **تەبا:** پێکەوە.

پوختەی مانا:

ئەو خەمەی کە ئێمە بەدڵ ویستومانەو خۆمان داوەتە ژێر پەنایەوە، لەچەند لاوە دەوری داوین. تیری مژۆڵ لەلای کەوانی برویانەوە بۆمان دادەبارن. جا نەك هەر ئەوەندە، بگرە کاکۆڵو کەزیش بە جوتە دڵمیان لەناو کەمەندا شەتەك داوە.

١٦ دێوانە هەرێ تێتە دڤێ سسلەو بەندێ
کو موستەحەقە خوسرەوی خوبان بجەزا گرت

مانای وشە:

دێوانە: شێت؛ **هەرێ:** بێگومان، چاری ناچار؛ **تێتە:** دێتە؛ **دڤێ:** دەنێو ئەو؛ **سسلە:** زنجیر، سسڵە؛ **بەند:** بەستن؛ **موستەحەقە:** رەوایەتی؛ **خوسرەو:** پاتشا؛ **خوب:** جوان چاك؛ **جەزا:** سزا، جزیا.

مانا بە تێکڕایی:

ئەوکەسەی شێتی دەستی ئەوینە، بێگومان دەبێ لەشی گیانو دڵی بخرێتە ناو ئەو زنجیرەی زولفانەوەو شەتەك درێ. سەرداری جوانچاکان، سزای ئەوانەی لە ئەوینی ئەودا شێت بون، لە زنجیر شەتەکدانی دا ناوە.

١٧ پەیوەستە دوفێرس ژمەرا دابەرزین دل
زولفان بەچەپو راست لئۆغلمە جەما گرت

مانای وشە:

پەیوەستە: پێکەوە نوساو؛ **پەیوەستە:** هەمیشە؛ **فێرس:** ئازا لە شەڕو کوشتاردا؛ **دابەڕزین:** هەڵکوتانە سەر، راسان؛ **ئۆغلمە:** تێکەڵ بەیەکبونی شەڕ کەران؛ **جەم:** تەنیشت، کن؛ **جەما:** کۆ، تۆپەڵ.

مانا بە تێکڕایی:

دو برۆی پەیوەستو پێکەوە نوساو، یاخۆ بەبێ وچان دو برۆکانی ـ کە لە دڵدار کوشتن زۆر ئازاو بەکارن ـ هەڵیان کردە منی دیوانەی دڵداری، کەبمگرنو بەسزای خۆم بگەیەننو لەناو زنجیری

کەزی‌و بسکاندا، بمبەستنەوە. کەزیەکانیش لەراستەو چەپەوە هاتنە نزیك بسکانەوەو لە گرتنی مندا یاریدەیان دەدان‌و لەو ناوەدا پەلەقاژەو خوڕاپسکانی من‌و هێرشی ئەوان مەیدانی جەنگی مەغلوبەی پێك هێنابو.

١٨ قەوسی دو هیلالان کو لسەر بورجی ئەسەد بت
بوشوهرە دعامی عەمەل ئەنگوشت نوما گرت

مانای وشە:

قەوس: کەوان؛ **هیلال:** مانگی یەکشەوە؛ **ئەسەد:** شێر؛ **بورجی ئەسەد:** چەند ئەستێرەیەکن، کە لە دورەوە وەك شکڵی شێر دیارن‌و پێنجەمین قوناغی مانگانەی خوڕە؛ **شوهرە:** ناوکردو؛ **عامی:** مەردمی رەمەکی؛ **عەمەل:** کار؛ **ئەنگوشت:** قامك؛ **ئەنگوشت نوما:** بە ئیشارەی قامك نیشان‌دان.

مانا بە تێکڕایی:

ئەم بگرەو بەردەو هێرش‌و راسانی برۆیان‌و پەلاماردانی زولفان، بۆ شەتەك‌دانی دڵی منی‌دڵدار لە زنجیردا ـ کە وەك مەیدانی جەنگی مەغلوبەوابو ـ کارێکی ئەوەندە سەرسوڕێن‌و سەیربو کە مەردمی رەمەکیشی هێنابوە سەیرانێ. بەڵام عەجایبە کە لە گرتنی مندا نەبو؛ لەوەدابو کە دەیان دیت کەوانەی دومانگی یەکشەوە پێکەوە لە بورجی ئەسەددا خۆیان نیشانداوە. چونکە بورجی ئەسەد مەنزڵگای رۆژە نەمانگ. دو مانگی یەکشەوەش هەرگیز بەیەکەوە لە ئاسۆ نەبینراون. ئەم روداوە هەمو مەردمی سەرسام کردبو، بە قامك ئیشارەتیان بۆ دەکرد. مەبەستی شاعیر لە بورجی ئەسەد، ناو چاوانە. «اسد» بە حیسابی ئەبجەد شێست‌و پێنجە. «جبین» کە بە عارەبی بە توێڵ دەڵێن بەو حیسابە شێست‌و پێنجە. هەروەها «هنی»: هەنی کە بە کوردی بەتوێڵ دەڵێن، شیست‌و پێنجە. کەوابو پوختەی ماناکە ئەمەیە: دو برۆی کەوانی کەوەك مانگی یەکشەوە لەسەر توێڵی یاری نازەنین دیاری دەدا، خەڵك هەمو حیکایەتی لەتبونی مانگیان وەبیر هاتەوە کە بە موعجیزەی پێغەمبەر لە ئیشارەتی قامکیەوە، لەتبو. بۆیە ئەم دیدارە، ناوبانگی بەناو خەڵکا بڵاو بوتەوە.

١٩ شیعراتە «مەلا» سیحری شەکەرریزە بە موعجیز
زانم ژلەبێ لەعل تەئەڤ لەفظو ئەدا گرت

مانای وشە:

سیحر: جادو؛ **شەکەر ریز:** شەکر هەڵرێژ؛ **موعجیز:** موجزات؛ **زانم:** دەزانم؛ **لەفظ:** ئەو قسەی لەدەم دەردەچێ؛ **ئەدا:** دەربڕینی وشە.

مانا بە تێکڕایی:

ئەی مەلا، شیعری تۆ موجزات دەکاو سیحرێکە شەکری لێ دەبارێ. دەزانم شیعری‌وا، لە وزەی خۆتی تەنهادا نیە. لە خۆشی‌و یادی لێوی ئاڵی وەك لاڵ ئەو قسانەت بۆ هاتوە. دیارە ئیشارەتێکیشی بۆ ئەو ئایەتە تێدایە کە فەرمویە: وادەبێ دەربڕینی‌وتە کاری سیحراوی دەکا.

شاعیری خوا لێ خۆشبو «سالم» دەڵێ:

هەمو ئەشعاری دوشینم بەیادی لێوی نوشین بو

دەچەسپا لێو بەسەر یەکدا حیکایەت بەس کە شیرین بو

قصیدەی حەقدەهەم

«یار ئاگادارە»

١ مەحبوب ددلدا مەبە ئەڤراز چحاجەت؟
عەنقا ب خوە بێتن فرو پەرواز چحاجەت؟

مانای وشە:

مەحبوب: خۆشەویست؛ **ئەڤراز:** هەوراز؛ **ئەڤـراز:** هاوراز؛ **حـاجەت:** نیاز؛ **عەنقـا:** سـیمرغ؛ **پەرواز:** هەڵفرین؛ **پەرواز:** باڵ لێك کردنەوە.

مانا بە تێکڕایی:

یاری خـۆشەویسـت، لەناو دڵدا جێگیر بوە. پێی ناوی بۆی بڕوانمە بەرزایی عاسـمان، (یان، بەهەورازو ڕێگەی دژواردا بۆی بگەڕێم). سیمرغێك کە ئـاواتی منبو بیبینم، خـۆی هاتۆتە لام. ئیتر کارم بەوە نیە هەڵوەدای دیتنیبمو باڵ بگرم.

٢ ئەی دورە حبیبێ مە چفەریادو فغان کین
وێ گوە ل ضەمیرا دلە ئاواز چحاجەت؟

مانای وشە:

فەریاد: هاوار؛ **فغان:** هەراو داد؛ **کین:** بکـەین؛ **گوە:** گوێ؛ **ضـەمیر:** دڵ، وەشـارتوی دەرون؛ **ئـاواز:** بانگ.

مانای تێکڕایی:

یاریمە لە ئێمەوە دور نیە. ئیتر هەراو دادو هاواری بۆ لێ بکەین. ئـەو وەشـارتوی ناو دەرونمانی

گویٚ لیٚیه. بوٚچی بەقەو بانگی کەین.

٣ گوٚ سوختە مورادا خوه ژمن طەلبەکە ئیروٚ
من گوٚ ژکەریم طەلبەو داخواز چجاجەت؟

مانای وشە:

گوٚ: گوتی؛ **سوختە:** تازە فەقێلە؛ **موراد:** نیازی دڵ؛ **طەلبە:** داوا، طەڵەب؛ **ئیروٚ:** ئـەمڕوٚ؛ **کەریم:** دڵاوا، بەخشندە؛ **داخواز:** مەبەستو نیاز.

مانا بە تێکڕایی:

گوتی: ئەی تازە شاگرد، چیت، گەرەکە داوای بکە، تابوٚت پێك‌بێنم:

گوتم: لە دڵاوایان داوا کردنی شت پێویست‌نیە. بەخشـندە بەبیٚ داوا لێکـردن نیازی هەزاران پێك دێنن. نزیك بەم‌شیعرە، «مەولەوی» چەند شیرینی فەرموە:

یاخەلیل دەخیل کیٚ‌عادەت کەردەن   توٚشەوە دەرماڵ کەریمان بەردەن

مەلا دەیەویٚ بڵیٚ: خوایە هەرچەند فـەرموتە لێم بپاڕێنەوەو چیتان دەویٚ بخـوازن؛ بەڵام توٚ کە لە وەشارتوی دڵمان ئاگاداری پێویست‌ناکا ئێمە بڵێین. توٚ خوٚت زاناش‌و بەخشندەشی.

٤ من نالە ڕەفیقن غەم‌و تەحلینە موصاحیب
فەریاد ئەنیسی‌منە دەمساز چجاجەت؟

مانای وشە:

تەحلی: تاڵی؛ **موصاحیب:** هاوڕیٚ؛ **ئەنیس:** خەم ڕەوێن؛ **دەمساز:** هاودەم.

مانا بە تێکڕایی:

ڕەنگە هێندێك لوٚمەم بکەن، کە بوٚچی بەتەنیا دەژیم‌و گوٚشـە گیرم‌و هەواڵ‌و هاوڕێم‌نین... ئـەی نازانن من ناڵە هاواڵمەو پەژارەو تاڵی هاوڕێمەو هاوار هاودەنگیمە. ئیتر کارم بەپیاوی هاودەم چیە؟

٥ دلدان‌و نەوازش چنە دوشنام بەسن من
پر دەردو جەفا حورمەت‌و ئیعزاز چجاجەت؟

مانای وشە:

نەوازش: لاواندنەوە؛ **چنە:** چین؛ **دوشنام:** جوێن؛ **پرٚ:** زوٚر؛ **جەفا:** ئازار؛ **ئیعزاز:** بەگەورە گرتن.

مانا بەتێکڕایی:

من هیچ چـاوم لەوەنیە، کەس بمڵاوێنێتەوەو دڵم بداتەوە. چـونکە خـۆم بە کەمتر لەوە دەزانم کە کەس بمڵاوێنێتەوە.. بە جنێو پێدانیش بەســەر کرێمەوە هەر زۆرە. کەسـێکی کە وەك من، لە دەردو ئـازار دارماڵ بێ، کوا کاری بە حـورمەتگرتن و قــەدر لێنان دەمێنێ. هەمو تەمەنم بە هەژاری و خاکەساری رابراوەو هەرگیز وەبەرچاوان نەهاتوم. وەهاش فێری ئـەم ژیانە بەژانە بوم کە هەرگیز ئارەزو ناکەم بەژیانێکی تری بگۆڕمەوە.

٦ **صوحبەت بەمەی و چەنگ حبیبێ مە بـقێتن**
فەریادو فغانی مە نەبەس ساز چحاجەت؟

مانای وشە:

صوحبەت: هەواڵەتی، هاودەمی؛ **بـقێتن:** بیەوێ؛ **مەنەبەس:** ئێمەی بەســە؛ **ســازو چــەنگ:** دو ئامرازی موسیقان.

مانا بە تێکڕایی:

ئـەگەر یار لە کۆڕی بەزمدا ـ کە مەی و موزیکــی بۆ ئــامادەیە ـ رێگــەی من بدات بچمە لای؛ گریان و هاواری من، جێگەی سازو چـەنگــی بۆ پڕدەکاتەوەو لەبەر ســوزی دەرونی من، دەنگــی موزیك دەر ناچێ.

٧ **رازێن مە چحاجەت وەکو غەمماز بزانن**
نەشـکێن مە بەسن دیدەیی غەمماز چحاجەت؟

مانای وشە:

راز: نهێنیدڵ؛ **غەمماز:** چاوداگر. ئەوانەی بۆ ئاشکرا کردنی سوری خەڵك چاو لەیەکتر دادەگرن؛ **ئەشك:** فرمێسك؛ **دیدە:** چاو.

مانا بەتێکڕایی:

ئەوانەی لە ئاژاوە دەگەڕێن و دەیانەوێ بەچاوداگرتن رازی من دەخەڵك بگـەیەنن؛ با هیچ خـۆیان ماندو نەکەن. فـرمێسکی چــاوی من شــایەتیم لێ دەدەن، کە من ئــەویندارم. هیچ احتیاج بە اشارەی چاوی چاوداگران نیە.

٨ **هەر لەحظە چحاجەت کو بـنازان بـکوژی من**
جانا ژخوە قوربانێ تەمە ناز چحاجەت؟

ماناى وشه:

لەحظە: چاوتروكانێك؛ **لەحظ:** تماشا؛ **جانا:** گيانە؛ **ژخوە:** خۆ بەخۆ، لە خۆمەوە؛ **تە:** تۆ.

مانا بە تێكڕايى:

چيێويستە هەمو سـاتو كاتان بەروانينى پڕلەنازەوە من بكـوژى؟ گيانە ئـــەوە ئــاشكرايە كەمن بومەتە قـوربانىتۆ بەبێ ناز كردنيش. ئيتر نازى بۆچيە؟ واتا: مردو مردوە، تازە كارى بەچـەك نيە كە بكوژرێت.

٩ تاچەند بەهيجرا خۆ تومن تەجرەبە ئينى
زێڕێ ژخوە خاليص محەكو گاز چحاجەت؟

ماناى وشه:

هيجر: دورى؛ **ئينى:** دێنى؛ **خاليص:** بێ خەوش؛ **محەك:** بەردى ئەزمونى زێڕ.

پوختەى مانا:

تاكەى و تاچەند تۆ من بە دورخستنەوە لە ديدارى خۆت، دە ئەزموى؟ تابزانى لە دڵداريدا چـەند بە ئەمەكمو چـــەند لە بەر دەردى دورى خــۆڕاگرم. كە لێشـــت رونە من وەك زێڕى بێخـــەوش - لەدڵداريدا - بێ عەيبم. زێڕى صاف احتياجى بە لە محەكدانو بەگاز لێ هەڵكراندن نيە.

١٠ حاجەت نيە جانا يەدى بەيضا بەدەر ئانين
ئينكار ددينda نەبت ئيعجاز چحاجەت؟

ماناى وشه:

يەد: دەست؛ **بەيضاء:** سپى؛ **بەدەر ئانين:** دەرهێنان؛ **ئيعجاز:** موجزات.

پوختەى مانا:

گيانەكەم پێويست نيە تۆش وەك موسـا بە موعجيزە، دەسـتى بەسپيەتى لە گيرفـانى دەرهێنا، تا فيرعەونى پێ لە ئينكار كردن بگيرێتەوە؛ موعجيزە بۆمن بكەىو دەستى سپيت دەرخەى. چـونكە من بڕواى تەواوم هێناوەو هيچ گومانم لە دڵدا نەماوەو هيچ كارم بەموجزە نواندن نيە تا ببمە خاوەن باوەڕ.

١١ ئەسراری ئەزەل دێ دئەبەد بێنە ظهورێ
ئەنجامی سەرئەنجام ژئاغاز چحاجەت؟

مانای وشە:

ئەسرار: نهێنی‌یەکان؛ ئەزەل: هەرە پێشو؛ ئەبەد: هەرە پاشین؛ ظهـور: دیاری دان، ئاشکرا بون؛ ئەنجام: پێك هێنان؛ سەرئەنجام: ئاخری کار؛ ئاغاز: دەس پێکردن، سەرەتا؛ دێ: حەتماً دەبێ.

مانا بەتێکڕایی:

نهێنیەکانی هەوەڵ کە خوا بڕیاری داون؛ بێ‌گومان لە دوا ڕۆژدا، هەر دێنە دی. پیاو ناشێ هەر لە سەرەتاوە لای‌وابێ دەبێ بەسەرهاتی خۆی لە دوارۆژدا یان لە پاش مەرگ بزانێت. نیازی شـاعیر ئـەوەیە کە خـودا بۆ بەندەو ژیانی دنیاو قیامەتی بڕیاری خـۆی داوە. ماندوبونی بەندە بۆ زانینی چارەنوسی خۆی بەرلە هاتنی بێ‌سودو بەهرەیە.

١٢ گەر لوءلوئی مەنثور ژنەظمێ تە دخوازی
وەر شیعری «مەلێ» بین‌تە بەشیراز چحاجەت

مانای وشە:

لوءلوء: مرواری؛ مەنثور: پەرژو بڵاو، نەسمراو؛ مەنثور: پەخشان، بەرانبەر بەشیعر؛ نەظم: هۆندنەوە؛ نەظم: شیعر؛ مەلێ: مەلا؛ شیراز: شارێکە لە ئێران زێدی سەعدی‌و حافظو گەلێك لە شاعیرانی ترە.

پوختەی مانا:

ئـەگەر تۆ دەتەوێ مرواری هێشـتا نەسـمراوت لەهۆندراوەدا دەس کەوێ؛ وەرە بڕوانە شـیعری مەلا. ئیتر کارت بەسەر شیرازو بوێژانیەوە چیە؟

قصیدەی هەژدەهەم

«هونەر مەرجە»

١ کەس بەدادا مە نەپرست گلەو داد چکەت؟
تە نەبت دادرەسەك بێهودە فەریاد چکەت؟

مانای وشە:

گلە: شکایەت؛ **داد:** هاوار؛ **داد:** عەدالەت.

پوختەی مانا:

ئەگەر هیچ‌کەسێك بەدادمان نەگاو لێمان نەپرسێتەوە، شکایەت‌و هاوارَ چی دەکا؟ تۆ ئەگەر فریا رەسێکت نەبێ، هاواری بێ‌فایدە چیت بۆ دەکا؟

٢ بەشرینێ نەگەهت دەست ئەگەر رۆستەم بت
دێ بەبازوو ملان شوبهەتی فەرهاد چکەت؟

مانای وشە:

شرین: شیرنی بەرانبەری تاڵ؛ **شیرین:** ناوی دڵبەری فەرهاد؛ **نەگەهت:** نەگات؛ **رۆستەم:** پاڵەوانی چیرۆکی ئێرانی؛ **بازو:** باسك؛ **مل:** شان؛ **شوبهەت:** وەکو؛ **فەرهاد:** دڵدارە بەردبڕەکەی شیرین؛ **شیرین:** کیژە ئەرمەنیەك‌بو ببوە ژنی خوسرەوی پەروێزی، پاشای ئێران؛ **فەرهاد:** کوردێکی کەڵهوڕی بەردتاشی ملهوڕبو، دڵی چوبوە سەر شیرین.

پوختەی مانا:

ئەگەر خوا بڕیار بدا کار پێك بێت، بە باری نەرمی‌و بەبێ تاڵی چێژتنیش بە ئاواتت دەگەیەنێ.

بەڵام ئەگەر بڕیاری خوای لەسەر نەبێ، کار بە زۆرەملی پێكنایە. نەك هەر فەرهاد بە زۆری شان‌و باهوو باسکی بەهێزی؛ بگرە ئەگەر رۆستەمیش بوایە ـ کە لەو پاڵەوانتر بوە ـ هێشتان دەستی نەدەگەیشتە یارە شیرینەکەی کە شیرین بوە.

٣ فاعیلەك لازمە دا فیعل‌و ئەثەر پەیدا بت
گەرتو حەدداد نەبت کورەیی حەدداد چکەت؟

مانای وشە:

فاعیل: کرگار؛ **لازم:** پێویست؛ **فیعل:** کر؛ **ئەثەر:** شوێنەوار؛ **پەیدا:** ئاشکرا؛ **حەدداد:** ئاسنگەر؛ **تو:** هیچ.

پوختەی مانا:

شاعیر دەیەوێ تێمان بگەیەنێ کە ئەگەر دەڵێ تا خوا نەیدا، زۆری بازو بەکار نایە. مانای وانیە تۆ هیچ نەکەی خوا دەیدات... نەخێر ئەشێ تۆ زۆر تەقەلا بدەی‌و هەمو هێزی خۆت بۆ بەدیهێنانی ئاواتت بخەیە کار. ئەوسا چاوەنۆڕی بەزەی خوا بی کە بە ئاواتت بگەیەنێت.

دەڵێ: دەبێ کارکەرێك هەبێ تا کارو کردەوەکەی بێتە بەر چاو. ئەگەر هیچ ئاسنگەرێك نەبێت کە ئاسن بوکتێ‌و بیکاتە ئامراز، تەنیا کورەی ئاسنگەر چی پێ دەکرێ؟ دەبێ یەکێك نێڵێبداو ئاسنی تێدا سورکاتەوە.

٤ مومکینەك دێ هەبتن داکو طەلەب حاصل بت
صەیدو نێچیر کو نەبت تولەیی صەییاد چکەت؟

مانای وشە:

مومکین: شیاوی وەدی هاتن، رەوا؛ **دێ:** دەبێ؛ **هەبتن: هەبێت؛ دا:** تا؛ **طەلەب:** نیاز؛ **حاصل:** پەیدا؛ **صەید:** نێچیر؛ **نێچیر:** راو؛ **تولە:** سەگی چکۆڵەی راوێ؛ **صەییاد:** نێچیروان.

پوختەی مانا:

ئەم قەسیدەیە، رێوشوێنێك بۆ بیرو بڕوای مرۆ، بەرانبەر بە کارو بارو نەوی بون‌و بەرزبونی لەدنیاو قیامەتا، دادەنێ‌و پێمان دەڵێ:

پیاو دەبێ خوابناسێ‌و هاواری بەرێتە بەرێ‌و بەتەمای ئەوبێ. ئەگەر خوا فریارەس نەبێ. هیچ کارێك ناچێتە سەر. خوا کەیفی لێبێ، بە بێ زەحمەتی زۆریش بە ئاواتت دەگەیەنێ. نابێ ئەوی دەتداتێ، هەر لە زۆری بازوی خۆتی بزانی. ناشبێ لات وابێ تا کارنەکەی دەت داتێ. خوا

فەرمویە: (هەرچی پیاو بۆی نەکۆشێ، پێی‌ناگا). ئـەمجـار دەبێ بۆ کارێك هەم کۆشش بکـەی‌و هەم پەنا بەخـوا بەری کە بۆت پێك بێنێت کە لەوانەبێ پێك‌بێت. نەك شـتی محـالْ داواکەی‌و شوێنی کەوی. ئەگەر راوکەر نەبێ‌و نێچیر نەبێ، تولە قەندی دەبێ بەتەمای گرتنی چی‌بێت؟

۵ هەر گلو سەنگ دبتن زێڕ ب تەدبیری حەکیم
قابیلییەت کونەبت حیکمەتی ئوستاد چکەت؟

مانای وشە:

حەکیم: زۆر زاناو حیکمەت زان؛ **قابیلییەت:** شیاوی؛ **ئوستاد:** مامۆستا.

پوختەی مانا:

دەبێ بۆ پێك‌هاتی ئاوات، خـوا پشـتیوان بێ. خـۆشت زۆر ماندوکەی، ئـارەزوی وات هەبێ کە محالْ نەبێ؛ دەبێ خۆشت ئەوەندە لێهاتو بی کە شـیاوی پێك هاتنی ئـەو ئـاواتە بی. ئـەوا وەك بیستومانە، زانای وا هەن لە گلْو بەرد، زێڕ دەر دەخەن. بەڵام ئـەگەر گڵەکەیان بەردەکە لەوتەرزە نەبن کە زێڕیان لێ‌پەیدا دەبێ، زانایی مامۆستای زانا، بە هیچێ دەچـێ. دەبێ شـیاوی فێربونیش بیت.

٦ کان ب‌گەوهەر چبکەت گەوهەر ئەگەر پاك نەبت
تو بەصیرەت تەنەبت سیرەتی ئەجداد چکەت؟

مانای وشە:

کان: کانگا؛ **گەوهەر:** گەواهێڕات؛ **گەوهەر:** جەوهەرو هونەر؛ **تو:** هیچ؛ **بەصیرەت:** بینایی؛ **سـیرەت:** رەوشت؛ **سیرەت:** ژینامە؛ **ئەجداد:** باپیران.

مانا بە تێکڕایی:

سەرەڕای هومێد بە خواو کۆششی خۆت‌و شیاوی‌و قابلیەتت بۆ گەیشتن بە مراز، ئەشـێ پاك‌و بێ خڵەتش بیت. نەك بەتەمابی کە لەسـایەی جـێ بەرزی بابو باپیرانەوە دەتوانی بە دەرەجـەیەك بگەی.

ئەگەر گەوهەر بۆخۆی صاف‌و بێ غەوش نەبێت؛ کانگاکەی چۆنی صاف دەکا؟ ئـەگەر خـۆت هێزی بینایی دڵت نەبێ؛ رەوشت‌و ژیانی باپیران چت بۆ ناکا.

٧ زێرو زیوەر دکرن جەلبی قلوبان حاشا
حوسن‌و سوزْ ذاتی نەبت قامەتی مەییاد چکەت؟

مانای وشە:

زیوەر: خشلْ؛ **جەلب:** هێنان؛ **قلوب:** دڵان؛ **حاشا:** نەخێر هەرگیز؛ **حوسن:** جوانی؛ **سور:** دڵکێشی؛ **ذاتی:** خۆیی؛ **قامەت:** بەژن؛ **مەییاد:** بەلارو لەنجە.

پوختەی مانا:

هومێد بەخوا، قابِلیَّتْ، دلْ صافی، پێویستن لە تەریقەتدا، نەجیبایەتی کارناکا. هەروەهاش بە رواڵەت خۆنیشاندان‌و بەریش‌و پرچو جبەو تەزبێحیش هیچ ناکریْ. کیژێك کە بۆخۆی جوان نەبێت بە زێرو خشلْ وەخۆ خستن، ناتوانیْ دڵان بەرەو خۆی راکێشیْ.

٨ عاشقی مەست بەعیشقیْ نیە حاجەت بەمەییْ
واردی واردی ئەحوال بئەوراد چکەت؟

مانای وشە:

عاشق: ئەویندار؛ **مەی:** بادە؛ **وارد:** شارەزا؛ **وارد:** بەئاو گەیشتو؛ **وارد:** ئازاو نەترس؛ **ئەوراد:** کومەڵی ویرد؛ **ویرد:** دوعای بن لێوان.

پوختەی مانا:

ئەوانەی گەیشتونەتە سەرچاوەی ئاوی مرادو شارەزای حاڵ‌و باڵی تەریقەتن، کاریان بە ویردو دوعا خوێندنی بن‌لێوان نیە. ئەوکەسەی بەبادەی ئەوین سەرخۆشە، کاری بە شەرابخواردنەوە نیە. مەبەست ئەوەیە، ویرد خوێندن‌و لەبن لێوانەوە بوڵەبوڵْ کردن، وەك مەی خواردنەوە بۆ مەست بونە. جا پیاو کە ئاوا مەستی ئەوین بو، نیازی بە شەراب چیە؟!

٩ تەغەرەض ڤیك کەتنا یەك وَلی‌یەك مورشید بت
سالیك‌و طالبی ئیرشاد بە بەغداد چکەت؟

مانای وشە:

غەرەض: مەبەست؛ **ڤیك کەتن:** توش بون؛ **وەلی:** پیاوی خوا؛ **مورشید:** ریْ شاندەر، شارەزای کار؛ **سالیك:** رێبوار؛ **ارشاد:** ریْشاندان.

مانا بە تێکڕایی:
تۆ ئەگەر مەبەستت گەیشتن بە پیرێکی دەستگیرو ڕێشاندەر هەبێ؛ دەبێ بۆی هەڵوەدابیو داوای بکەی. ئیتر کارت بەشوێنو جێ هەواری مشایخانی بەناوبانگ نەبێ. بۆ نمونە لات وانەبێ، بەغدا ـ کە جێگەی گەیلانی‌یە ـ دەردت دەرمان دەکا.

١٠ جەهدەئو سەعیو طەلەب بێ ئەثەرەك صافی نەهن
تونەبێ پەردەنشین چاکرو قەوواد چکەت؟

مانای وشە:
جەهدە: کۆشش؛ **سەعی:** دواکەوتنو تەقەلا؛ **طەڵەب:** خواستن؛ **ئەثەر:** نیشانە؛ **نەهن:** نین؛ **تو:** هیچ؛ **پەردە نشین:** مەبەست لە پیاوی گەورەیە کە پەردەدارو دەرکەوانو لەشکریان هەبێ؛ **چاکر:** نۆکەر؛ **قەوواد:** قائدان؛ **قائد:** سەرکردەی لەشکر.

پوختەی مانا:
لە کۆششو تەقالادا، بۆ دۆزینەوەی پیر؛ تا نیشانی تەواوت دەس نەکەوێ، ناشێ خۆت دەگرێوی کەس بنێی... هەروا سەربەخۆ هەرکەس وتی پیری تەریقەتم، باوەڕ مەکە. نیشانی هەیە. جا هەروەك پەردەدارو سەکردەی لەشکر، نیشانەی بونی فەرمانرەوایەکن کە لەپشت پەردەوەیە؛ ئاکارو رەوشتی پیریش نیشانەی راستیو ناراستیەتی. ئەگەر میر نەبێ، **نۆکەرو سەرکردەبۆهەن؟** چدەکەن؟

١١ چئەثەر دێ لبەری خارە بکەت قەطرەیی ئاب
قەلەمی مە بدوسێ قەطرەیی زوهها د چکەت؟

مانای وشە:
بەر: بەرد؛ **خارە:** زۆر سەخت؛ **قەطرە:** تنۆك؛ **ئاب:** ئاو؛ **زوهها:** وشك؛ **د:** دێ، دەبێ.

١٢ دێ ژحەق جاذیبەیەك دل بگرت وەرنە «مەلا»
ژ ئەزەل گەرتو هیدایەت نەبت ئیرشاد چکەت؟

پوختەی مانای ئەو دو بەیتە:
مەلای جزیری دوای ئەوە کە رێوشوێن بۆ هەڵوەدای رێگەی خواناسینو صوفیایەتی دیاری دەکاو چەند مەنزڵێکی لەبەر دادەنێ؛ کە دەبێ: بە تەمای خوا دەس پێ بکا، شیاوی ئەو کارەبێ،

دڵ‌صاف‌و بێ‌خەوش بێ، بە باب‌و باپیران نەنازێ، لای وانەبێ بەرگی دەروێشی بەهرەی بۆ دەدا، بەدنیادا بگەڕێ تا دەگاتە پیری دەستگیر، نیشانەی خواناسی لەپیر ببینێ. ئـەوسـا هومێدی هەبێ کە لەپلەی صوفیاندا، جێگەی دەکرێتەوە. دوبارە بادەداتەوە سـەر بێ ئیختیاریەکەی بەندەو دەڵێ: ئەگەر خودا هەر لەرۆژی بناوا نەوە بڕیاری نەدابێ کە تۆ لە ڕیزی خوا ناسان دەبی؛ من پێت بڵێم‌و نەڵێم، تۆ زۆریش خۆت ماندوکەی، هەر ناگەیە مراز. بەبێ بەزەیی‌و ئیرادەی خـوا، ئـەو پەندانەو ڕێوشوێنانە، وەك تنۆکە ئاوێکە کە وەبەردی ڕەق بکەوێ. قـەڵەمی من بە دوسـێ تنۆکەی وشـك کوا دەتوانێ هیچ کارێك بکات؟ پێویستە کێشەرێك لەلایەن خواوە دڵت رابکێشـێ. ئـەوسـا ئـەم ڕێگەیە بگریە بەرو بێ‌بەیتە سەر.

قصیدەی نوزدەهەم

«بەشی ئێمە»

١ ئەووەل کویاریْ دامە یەك ذەررەیەك عینایەت
قیسمەت مە خەمرو جامە ددەفتەرا هیدایەت

مانای وشە:
کو: کە؛ **دامە:** دای بەئێمە؛ **یەك ذەررەیەك:** تاقە تۆزکاڵێك؛ **عینایەت:** بەسەرکرنەوە؛ **قیسمەت:** بەش؛ **خەمر:** شەراب؛ **جام:** پیاڵە.

پوختەی مانا:
هەر لە سەرەتاوە کەیار تۆزێك ئێمەی بەسـەر کردەوەو ئێمەی خـوێندەوە؛ لەناو سـیایی‌و پەراوی شارەزایانی رێگەدا، بەشی ئێمەی شەراب‌و پیاڵەی بەزەیی خۆی دیاری کرد. واتا ئێمەی مەسـتی بادەی ئەوینی خۆی کردو لە رۆژی ئەزەلەوە بەمەستی خوڵقاین.

٢ حوسن‌و جەمالی جانان نادێرتن توپایان
هەرچی نەبت بیدایەت ئەصلا نەهن نیهایەت

مانای وشە:
حوسن: جوانی هەندام؛ **جەمال:** جوانی لە بیچـمو لە ئـاکاریشدا؛ **جـانان:** یار، دڵبەر؛ **جـانان:** گیانان؛ **نادێرتن:** نیەتی؛ **تو پایان:** هیچ بڕانەوەیەك؛ **بیدایەت:** سـەرەتا، دەس‌پێك؛ **ئـەصـلا:** بەهیچ جـۆرێك؛ **نیهایەت:** دوایی هاتن.

پوختەی مانا:

ئەوینی ئێمە هەمیشە لە گەرمو گوڕیدایە. چونکە ئێمە کە دەڵێین عاشقی فڵانە کیژین، عاشقی روحین. واتا عاشقی ئەو کەسەین کە روحی ئەوی داوەو خوای تێدا بەدی دەکەین. جا کەوابو چونکە خوای ئەزەلی لەبەرچاوەو هەرچی دەس پێکراتی نەبێ، دوایی‌هاتن‌و بڕانەوەشی نیە؛ عیشقی مە، هەرگیز دوایی نایەو کاری تەنیا بە جوانی روخسار نیەو یار هەمیشە لەبەرچاومان هەر ئەو جوانەیە کە هەوەڵ رۆژ دیتومانە.

٣ فەیضا عولومی حیکمەت جاما صەدەف کوگێرا
مە ژدەستی موغبەچان دیت بمەصحەفو ب‌ئایەت

مانای وشە:

فەیض: سەر ریژکردن؛ **عولوم:** زانستان؛ **حیکمەت:** زانستی راستو بێگری، فەلسەفە؛ **موغبەچە:** بەچکە مەلای زەردەشتی، بریەتیە لە شاگرد مەیخانەچی؛ **مەصحەف:** قورعان.

پوختەی مانا:

ئێمەی کە لە هەمو جوانیەکدا، هەر خودا بەدی دەکەین‌و هیچ شتێکی ترمان وەبەرچاو نایە؛ لە مەیخانەدا، کە شاگرد مەیخانەچیە جوانەکان، پیاڵەی لەصەدەفی پڕشەرابیان دەگێڕا، لە شەرابەکەیاندا دەمان‌دی کە فەلسەفەو حیکمەتی خواناسینی لێ هەڵدەرژیو ئەو زانستانەمان پێدەڵێ کە لە قورعان‌و ئایەتدا، هەیە. یان، سوێند بە قورعان‌و ئایەت لە شەرابی مەیخانەدا، تیشکی خودا دەبینین.

حافظی نەمریش لەوبارەوە دەڵێ:

لە مەیخانەی موغان‌دا رۆشنی خوا دێتە بەرچاوم
چلۆن تیشکێ لەچۆن شوێنێك دەبینم؟ سەیرە، سوڕماوم

٤ عارف حەتا نەنۆشێ ژدەستی مەی فرۆشێ
غائیب نەبو ژهۆشێ پەیدا نەکر ویلایەت

مانای وشە:

عارف: خواناسی بەراست؛ **حەتا:** هەتا؛ **ویلایەت:** شێخایەتی.

مانا بە تێکڕایی:

کەس ناتوانێ سەر بەخۆ، بەبێ ئەوە لەلای پیری تەریقەت فێری رێو شوێنی راستین بێ،

پیٚبگات. بۆ ئەو کەسەی کە ڕێبواری ڕێگەی خوداناسینی بەراستیە، پێویستە شەرابی ئەوینی خودا، لە دەستی پیری تەریقەت بخواتەوەو بەتەواوی خۆی لەبیر بچێتەوەو خۆپەرستی بتوێتەوە، ئەوسا هومێدی هەبێ کە بکەوێتە پلەی دۆستانی خوداوە.

٥ گوناهی زوهدو طامات هلناگرت خەرابات
کەسێ بڤێ دەرێ رەت دڤێ بکت ریعایەت

مانای وشە:

زوهد: تەرکە دنیایی؛ **طامات:** ورێنەو قسەی هەلەق مەلەق کردن؛ **خەرابات:** مەیخانە؛ **ڤێدەرێ:** بەولایەدا؛ **رەت:** بڕوات؛ **ریعایەت:** هۆش پێوەبون، موراعات.

مانا بە تێکڕایی:

لەو مەیخانەی ئەوینی خودایەدا، نەرێگە بۆ قسەی دور لەمانای حالٚ لێ هاتوان هەیە، نە سەر کزکردنو خۆ لە خۆشی دورکردن باویەتی. لەوێدا هەرچی هەیە سەرخۆشیو دلٚخۆشییە. خۆ بەکزو کەنەفت نیشاندانو قسەی لابەلاکردن، گوناهن لەوێدا. هەرکەس دەیەوێ ڕێگەی تێ بکەوێ دەبێ ئاگای لەدامو دەستوربێو موراعاتی ئەدەب بکا.

٦ عیشقێ ژهەردو چەشمان ئەووەل ددل ئەثەر کرد
لێ ذەررە ذەررە ئاخر صوٚتن کرو سیرایەت

مانای وشە:

چەشم: چاو؛ **لێ:** بەلٚام؛ **ذەررە:** کەموسکە، قورسایی مێرولەی وردی زەرد؛ **صوٚتن:** سوتان؛ **سیرایەت:** گیروٚیی، تەنینەوە.

مانا بە تێکڕایی:

ئەوین لەسەرەتا، لەرێگەی هەردوك چاوانەوە کەوتە دلٚو شوێنی تێدا کردەوە. بەلٚام هەروا هێدی هێدیو توٚزە توٚزە، گڕی دەدلٚ بەرداو سوتاندیو سوتانەکەش تەنیەوە بۆ دەرونو هەناوان.

٧ شاکی‌السلاح هەردەم بە کوشتنا «مەلێ» هات
گازندەیان ژکی‌کم ژکی بکم شکایەت؟!

مانای وشە:

شاکی‌السلاح: پرچەك؛ **هەردەم:** هەمودەمان؛ **گازندە:** گلەیی؛ **ژکی:** لەکێ.

مانا بە تێکڕایی:

یاری من، کە تەنیا هەر ئەو دەناسمو هەمو هاوارو هانام هەر دەبەمە بەر ئەو؛ هەمو دەمان بەبێ وچان، بە پرچەکی ـ واتا: بەمژۆڵان، بەچاوان، بەبرۆیان، بەروخسار، بەقەدو باڵاو زولفو خاڵان، کە چەکی هەرە بەکارن ـ دێتە کوشتنی مەلا، کە خۆم بم. دەیسا ئەگەر فەرمانڕەواو پەنادەر بۆخۆی ئازارمبدا، مَن لەلای کێ گلەبکەم؟ شیکایەتم بەرمە بەر کێ؟ هەر خۆی دەبێ دادیمن لەخۆی بستێنێ.

٨ **جاما ددەستی شاهید ژەنگێ ژدل دشۆتن**
پیری موغان ژرەندان وەهومدکر ریوایەت

مانای وشە:

شاهید: یار، گراوی؛ **دشۆتن:** دەشوا؛ **رەند:** لەزاراوەی عارفاندا، بە کەسێك دەڵێن کە تێکەڵ بەخوا بوەو جگە لەخوا گوێ بەهیچ شت لەدنیاو قیامەت نادا؛ **ریوایەت:** گێڕانەوەی قسە.

پوختەی مانا:

لە پیری موغان ـ کە نیاز پیری تەریقەتە ـ بیستومە. ئەویش لەوانەوە کە تەواو تێکەڵ بە خوا بونو هیچیان جگە لەخوا لەبیر نیە، وای گێڕاوەتەوە: کە ژەنگیدڵ، تەنیا بەو پیاڵە مەیە دەشۆرێتەوە کە لە دەستی یار وەردەگیرێ.

٩ **ئەطواری عیشقو مەستی، ئەسراری بوتپەرستی**
تەقریری صەد ریوایەت ناکەت لبۆ کیفایەت

مانای وشە:

ئەطوار: طەوران؛ **طەور:** حاڵەت؛ **تەقریر:** گێڕانەوەو باس کردن؛ **کیفایەت:** بەس؛ **بوت:** بت، نیاز دڵبەرە.

پوختەی مانا:

حاڵاتی ئەویندارىو سەرخۆشیمان بەو ئەوینەو نهێنیەکانی یارپەرستن، بەگێڕانەوەی صەد داستانیش تەواو نابێو بۆ تێگەیاندنی بێ ئاگایان، بەش ناکا.

١٠ **لیطمَئِنَّ قلبی عَینَ الیَقینَ دبەخشت**
عینَ العیان دڤێتن کافیىنەن درایەت

مانای وشه:

لِيَطْمَئِــنَّ: تا خــاترجەم بێ؛ **قَلْبي:** دڵم؛ **عَيْنُ اليَقين:** بێ‌گومانیو بڕوای تەواو؛ **عَيْنُ العَيان:** دیداری بێ‌پەردەو بەئاشکرا؛ **کافیٖ:** بەس؛ **نهن:** نین؛ **درایەت:** زانست.

پوختەی مانا:

لەقورعانا دەفەرموێ: براپم پێغەمبەر گوتی: خـودایا نیشـانمدە چلۆن مردو زیندو دەکەیتەوە. خـوا فـەرموی: بۆچـی باوەڕت نەکردوە کە پێم دەکرێ؟ گوتی: بەڵێ باوەڕم کردوەو دەزانم مردوت پێ زیندو دەکرێتەوە. بەڵام دەمەوێ نیشانمدەی تا دڵم ئاو بخـواتەوەو خـاترجەم بم. خـوا فـەرموی: چوار مەلان، لە بەریەك هەڵوەشـێنەو لەسـەر هەر کێوێك پاژێکیان لێ‌دانیو ئـەوسـا بانگیان‌کە بەغار بەرەو خۆت دێنەوە.

شاعیر دەگەڵ وەبیرهێنانەوەی ئەم مەبەسـتە، پێمان دەڵێ: نهێنیەکانی دڵداریو یارپەرسـتن، هەر بەوەندە پێك‌نایە کە بڵێی دەزانم. یان وا ریوایەت کراوەو باوەڕم کردوە. نەخێر خــودا بە ئاشکرا دیتنو دەگەڵ خودا تێکەڵ بونە کە دڵ خـاترجەم دەکاو ئـەم حـاڵەتەش هەر بۆ خـواناسە بەراستەکان دەست ئەدا.

١١ میریو پادشاهی مویەك لنك «مەلایێ»
نادم بەمولکی عالەم یەك‌ذەررە یەك عینایەت

مانای وشە:

مویەك: تاڵێك‌مو؛ لنك: لەکن؛ **عالەم:** هەموشت جگە لەخوا.

پوختەی مانا:

هەمو دنیاو هەرچی خوا دروستی کردوە، لەلای من تۆزکاڵێك لە بەسەر کردنەوەو لاواندنەوەی یار ناهێنێ. میریو خونکاری دنیایی لەکن منی مەلا نرخی تاڵێك‌موی نیەو بە هیچی ناکرم.

قصیدەی بیستەم

«گران ناز»

١ عەرعەر خەراما بقەددو قامەت
یەك بوسە دامە بصەد قیامەت

مانای وشە:

خەرام: لارو لەنجە؛ **قەدو قامەت:** بەژن‌و باڵا؛ **بوسە:** ماچ؛ **قیامەت:** ڕۆژی زیندو بونەوە.

پوختەی مانا:

ئەو یارە جوانە ـ کە بەژن‌و باڵای وەك داری عەرعەر، ڕاستو بی‌گرێیەو لارو لەنجە دەکا ـ تا ماچێکی دامیٚ، ئەوەندەی جزیاو ئازاریی چێشتم کە بارتەقای دەردو ئازاری صەد ڕۆژی قیامەت‌و ترس‌و لەرزەکەیەتی.

٢ یەك بوسە بەخشی ئەووەل بئیحسان
ئاخیر لمن کر جورم‌و غەرامەت

مانای وشە:

ئیحسان: چاکە کردن؛ **جورم:** گوناە؛ **غەرامەت:** تاوان.

مانا بە تیٚکڕایی:

ماچی دامیٚو سەر لە هەوەڵەوەلام وابو هەر چاکەم دەگەڵ دەکاو هیچی‌تر. بەڵام دەرکەوت کە زۆرم تاوان بژاردەوەو کەوتمە بەر سزای گوناهکارانەوەو لە ڕیٚگەی ئەویندا، بەدوی ئەوماچەدا هەزاران تاڵی‌و زەبونیم کیٚشا.

٣ ژ ژەنگو زەرقیّ تادل بشوّتن
جاما صەدەف بین رەندو کەرامەت

مانای وشە:

زەرق: ریاو مەرایی؛ **بشوّتن:** بشوات؛ **بین:** بهیّنە؛ **رەند:** زوّرباش؛ **کەرامەت: قەدرو ریّز.**

پوختەی مانا:

مەیگێڕ ئەو پیاڵە صەدەفیە پڕلەو مەیەی کە هەم جوان‌و باشەو هەم پیاوی دەباتە پلەی قەدرو حورمەتەوە؛ بیّنەو بمان‌دەریّ. تا ژەنگی دڵ‌و نەنگی دوروویی‌و منافقی، لە دڵمان بشواتەوە.

٤ ژهەردو چەشمیّن تەی مەستو خونریز
نورادو چەشمان کیّ‌دی سەلامەت؟

مانای وشە:

چەشم: چاو؛ **تە:** توّ؛ **خونریز:** خویّن‌ریّژ؛ **نور:** روّشنایی؛ **سەلامەت:** دورلە نەخوّشی.

مانا بە تیّکڕایی:

ئەی یار! ئەی روناکایی دو چاوەکانم! کیّ هەیە لە دنیادا، لە دەست ئەو دو چاوە مەستو عاشق کوژەی توّ بە سەلامەتی دەرچیّ؟

٥ لدەردو ئیّشان پەیکان‌و نیّشان
مە ژهەردو چەشمان کفشن عەلامەت

مانای وشە:

دەرد: نەخوّشی؛ **ئیّش:** ژان؛ **پەیکان:** سەرەتیر؛ **نیّش:** پیّوەدان؛ **کفش:** دیاری، کەشف؛ **عەلامەت:** نیشانە.

پوختەی مانا:

ئەو بەپەیکان پیّکانەو ئەو پیّوەدانەی کە دوچاوە مەستەکانت توشی منیان کردوە، ئەوەندە کاری‌گەربون، کە لە هەمو گیانی مندا، شویّنیان کردوەو برین‌و جیّ پیّوەدان نیشانەی کاری چاوی توّمان بوّ دیاری دەکا.

٦ ریسوایی عیشقیٚ تەنها نە ئەز بوم
کەس دی زەمانان حوب بیٚ مەلامەت؟

مانای وشە:

ریسوا: ناو زڕاو؛ **ئەز:** من؛ **حوب:** خۆشەویستی، دڵداری؛ **مەلامەت:** سەرکۆنە.

مانای تیٚکڕایی:

هەر تەنیا من نەبوم کە لەســەر دڵداری ناوم بزڕیٚو لۆمەم بکــریٚ؛ هیچ‌کەس لەهیچ دەورو زەمانیٚکدا، دڵداری بیٚ سەرکۆنەو لۆمەی نەدیتوە.

٧ دوسەجدە فەرزن فی‌الحال ب‌بین‌بەر
دەما خویابن ئەو قەددو قامەت

مانای وشە:

سوجدە: سوژدە، بۆ کڕنوش سەر نانەزەوی؛ **فەرز:** هەرە پیٚویست؛ **فـی‌الحــال:** دەس‌بەجــیٚ؛ **خــویا:** ئاشکرا.

پوختەی مانا:

هەرگا ئەو بەژن‌و باڵایەی یارمان بۆ دەرکەویٚو خۆمان لیٚ ئـاشکرا بکـا؛ لەسـەرمان فــەرزە دو سەجدەی بۆ بەرین. سەجدەیەك بۆ پەرستنی ئەو کە شیاوی پەرستنە. سەجدەیەك لە شـوکرانەی دیتنی بەژن‌و باڵاکەی.

٨ دا عەیبی رەندان نەکی بەبادی
(نُفُوسُ قَوْمٍ بِهٰا تَسامَتْ)

مانای وشە:

دا: وشەیەکە بۆ شیار کردنەوە، دەغیلە؛ **رەندان:** ئەو سـەرخـۆشانەی گویٚ بەدام‌و دەسـتور نادەن؛ **نەکی:** نەکەی؛ **بەبادی:** بەبادەییٚ، بەشـەراب خـواردن، (یان، بەبادا بدەی)؛ **نفـوس:** گیانان؛ **قــەوم:** کۆمەڵ؛ **بِها:** بەوی؛ **تَسامَتْ:** بەرزەوە بو.

پوختەی مانا:

دەغیلە نەکەی عەیب لە رەندان بگری کە شەرابی دڵدارانەیان خواردوٚتەوەو سەرخۆشی ئـەوین‌و

بە لۆمەو لەقەمەوە عەیبو عاریان بەبادا بدەیو بەگوێی خەڵکی رابگەیەنی. چـونکە ئـەو بادەیەی ئەوان خواردویانەتەوە، گیانی زۆر لە کۆمەڵو پیاو چاکانی پێ بەرز بۆتەوە.

٩ «مەلا» لعمری بی فەیدە بوری
کیشا بزور ئان قەهرو نەدامەت

مانای وشە:

بوری: رابرا؛ **زور:** زیاد؛ **زور:** زۆری؛ **قەهر:** خەمو خەفەت؛ **نەدامەت:** پەشیمانی.

پوختەی مانا:

مەلا! داخـی گرانی هەر ئـەوەیە کە تەمەنی بێبەهرە رابراو دنیا بەزۆری توشـی ئـەو هەمو خەمخواردنو پەشیمانی لە کردەوەی رابراوی کردوە.

قصیدەی بیست‌ویەکەم

«ڕەنجی بێوەر»

١ عومرێ ضایع‌بو مەبێ دلبەر عەبەث
وەی تەڤێ عومرێ مەبوری بەرعەبەث

مانای وشە:

عومر: تەمەن؛ **ضایع:** خەسار؛ **مە:** ئێمە؛ **عەبەث:** فیرۆ؛ **وەی:** هەی مغابن؛ **تەڤێ:** لەو؛ **بوری:** رابرد؛ **بەر:** سەر.

پوختەی مانا:

تەمەنمان بەبێ‌یار، بە خەسار چوە. داخم بۆئەو ژیانەمان‌کە بەفیرۆمان‌دا.

«خەییام» ئەم مەبەستەی لە چوارخشتەکیەکدا هێناوەو دەڵێ:

حەیفم لەدڵێ دێ کە بەبێ سوتمانە — دڵـداری تیـا نەکردوە هێلانە
هەر ڕۆژێ کەبێ دڵبەرو بێ دڵداری — بێ نرخـە، پڕو پـوچە، زیانی ژیانە

٢ دل ئەمانەتدا بەنائەهلان نەدی
لێ بنائەهلان مەدا گەوهەر عەبەث

مانای وشە:

دا: ها، وشەی خەبەردار کردنە؛ **نائەهل:** نابابەت؛ **لێ:** بەڵام.

پوختەی مانا:

هەرگیز نەکەی دڵی‌خۆت، بدەیە سـەر پێ‌نەزان‌و نەگونجـاوان. جـا کە پەندی تۆئـەدەم، لە

عیبرەتێکەوە یە کە خۆم گرتومە. من گەوهەری عومرم دابەوانەی کە شیاوی نەبون.

٣ دا دسەیرا عیشق بیٚدلبەر نەچی
لیٚ دبت سەیرا تەبی دلبەر عەبەث

مانای وشە:

سەیر: رۆیشتن؛ عیشق: ئەوین؛ لیٚدبت: لیٚدەبیٚتە.

پوختەی مانا:

دەخیلە بەبیٚ دڵبەر بەرێگای عیشقیٚدا مە بەرێبوار. چونکە رێبواری بیٚ دڵبەر، رۆیشتنەکەی بەفیرۆ دەڕوات. واتا کەسێك کە بەبیٚ پیری شارەزا، لای وابیٚ بە خودا دەگا، هەرچی دەیکا بەهرەی بۆ نادات‌و بەئاوات ناگات.

٤ پور دپەی وەصلیٚ مە سەعی‌و جەهدەدا
جەهدە ئو سەعیا مەهاتن دەر عەبەث

مانای وشە:

پور: زۆر؛ دپەی: لەشوێن؛ وەصل: پێك گەیشتن؛ سەعی: کۆشش؛ جەهدە: تەقالا؛ هاتن‌دەر: دەرچون.

پوختەی مانا:

ئێمە بۆ گەیشتن بەیار، زۆرمان کۆشش کرد. هەموی بە فیرۆ چو، هیچمان بۆنەکرا.

٥ ئاە وی‌کوشتم بدەربا خەنجەریٚ
ما دمیلاکیٚ درەت خەنجەر عەبەث؟

مانای وشە:

وی‌کوشتم: ئەو کوشتمی؛ دەرب: زەبر؛ ما: چۆن؟، کەی؟؛ میلاك: جەرگ‌و هەناو؛ درەت: دەروا.

پوختەی مانا:

من کە وتم کۆششم بەفیرۆ چو، راست نیە. ئاخو داخمە لە ئێشی ئەو زەبری خەنجەرەی، کە یار دەجەرگ‌و هەناوانیٚ گیٚراوم. مەگەر ئەو خەنجەر لیٚدانە، کەم کارێکە کە من لە دەستی یار پێم گەیشتوە؟ دیارە کارەکەم بیٚبەهرە نەبوە.

٦ دل ژدەربا کاشوان بو پارەپار
گوی دمەیدانیٚ دبت صەد کەر عەبەث؟

مانای وشە:

کاشوٚ: شەق، گوٚچانی گەمەی گوٚیێن؛ **پارەپار:** لەت بەلەت؛ **کەر:** کەرت، لەت.

پوختەی مانا:

دڵم وەگ گوٚ، لە مەیداندا بە زەبری شەق‌و گوٚچانی دڵبەر، لەت‌و پەت بوە. جا چوٚن دڵ بە خوٚڕایی دەبێتە صەد پارچە؟ دیارە یار بەزەی بە دڵما هاتوە. بوٚیە بەرکاشوٚی داوەو لەت‌و کوتی کردوەو ئەو صەد پارچە بونەی دڵم، بە خوٚڕایی نەبوە.

٧ مەهدەرا ویٚ سوختەئیٚ ئیروٚ بکن
ئەز دبێژم نابت ئەڤ مەهدەر عەبەث

مانای وشە:

مەهدەر: تکا؛ **سوختە:** تازە فەقێلە، (یان، سوتاو)؛ **ئیروٚ:** ئەمڕوٚ؛ **ئەز:** من؛ **نابت:** نابێت؛ **ئەڤ:** ئەو.

پوختەی مانا:

وەرن ئەی خێرەومەندان، ئـەمڕوٚکوٚ بینەوە بوٚتکـاکردن دەربارەی منی سـوتاوی ئـەوین‌و تازە شاگردی ڕێگەی یارناسین. من دەڵێم تکای ئێوە بە فیڕوٚ ناچێ‌و یار بەزەی پێمدا دێت.

٨ کفشە مەعنا کی ل لەوحی سیم دی
نوقطەیی میسك‌و خەتی عەمبەر عەبەث

مانای وشە:

کفش: دیار، کەشف؛ **مەعنا:** واتە؛ **لەوح:** تەتەڵە؛ **سـیم:** زیٚو؛ **نوقـطە:** خـاڵ؛ **میسـك‌و عەمبەر:** دو بون‌خوٚشی ڕەنگ ڕەشن.

پوختەی مانا:

مەڵێن تکا بیٚ بەهرەیە بوٚتوٚ، کە بەخـت ڕەشـیت‌و یار وەك زیٚوی بیٚ خـەوشـە. کیٚ دەتوانیٚ بڵیٚ لەسەر تەتەڵەی زیٚوین خاڵ‌و خەتی ڕەش، خـەسـار بوە. بەڵکـو جـوانتری دەکا. یار کە پاك‌و بیٚ‌خەوشە، ئەگەر منێکی بەخت‌ڕەش، وەك ڕەشایی خـەت‌و خـاڵی عەنبەرین‌و میسـك ئـاسایی،

لەلای خۆی جێبکاتەوە چیتیایە؟...

یاخۆ: ئەگەر خاڵی وەك میسك بچێتە سەر خەتی عەمبەر، دەبێتە غەمبەرو ئەوسا غەمم لادەچێ.

٩ دا «مەلا» هشیار بی لێ پور کەسان
سینە پور لێدانە سەنگو بەر عەبەث

مانای وشە:

دا: ها، دەغیلە؛ **لێ:** بەڵام، (یان، لەو)؛ **پورکەسان:** زۆر کەس؛ **سینە:** سینگو بەر؛ **سەنگ:** بەرد؛ **بەر:** بەرد.

پوختەی مانا:

هۆی مەلا! دەغیلە وشیاری خۆت بە، لات وانەبێ کۆششت بەفیرۆ ناچێ. زۆر کەس زۆریان لەورێگەدا، بەرد لەسنگی خۆیان داوەو هیچیان بۆ بەهیچ نەکراوە. پیاو دەبێ تەنیا چاوی لە بەزەی خوابێو نابێ لای وابێ بەسەرمایەی کۆشش پێدەگا.

قصیدەی بیست‌ودوهەم

«یاربینە»

١ نامی عەنبەر شکەنی بێت ژعەنبەر مەکە بەحث
بل ژوی سلسلە ئو زولفی موعەنبەر مەکە بەحث

مانای وشە:

نام: ناو؛ شکەن: شکێن؛ بەحث: دوان؛ بل: بەغەیرەز، بێجگە؛ سلسلە: زنجیر؛ موعەنبەر: عەنبەراوی.

پوختەی مانا:

تاکەزی‌و پرچی بەزنجیرەی عەنبەراوی یار، لە خەیاڵ دایە. یان، لەبەرچاوە. بەراستی بازاری عەنبەری لەبرەو خستوە. جگە لەو نابێ باس بکرێ، عەنبەر دەبێ خۆی ون‌کا لە شەرمان.

٢ ڤەکە لێڤێ‌و ژنیڤێ بـوەرین قەندو نەبات
ژلەبی لەعلی شەکەر بێژو ژشەککەر مەکە بەحث

مانای وشە:

ڤەکە: بکەرەوە؛ نیڤ: نێوان؛ بـوەرین: داوەرێنە؛ شەکەربێژ: شەکردابێژ، (یان، وتەشەکر).

پوختەی مانا:

بزەیەکت بێتە سەر لێوان‌و لێوت لێك بکـەوەو قـەندو نەبات، لەلێوی شـەکر دابێژ، (یان، شـەکر بێژت) داوەرێنە ئەم‌ناوەوەو، هەرگیز باسی شەکری دەسکردی بنیادەم مەکە. چونکە ئـەو بەرانبەر بە شەکری لێوی تۆ‌ـکە بەرەنگی لەعلی ئاڵە ـ نەك هەر بێ‌تامە تاڵیشە.

٣ ب سەر ئەنگوشتی عەقیقی بدە فینجانا رەحیق
ئابی حەیوانی تەچین ناڤێ ژکەوثەر مەکە بەحث

مانای وشە:
ئەنگوشت: قامك، تلی؛ **عەقیق:** گەوهەرێکی رەنگ ئاڵە؛ **رەحیق:** مەی؛ **ئابی حەیوان:** ئاوی حـەیاتیێ؛ **چین:** وڵاتێکە؛ **کەوثەر:** سەرچاوەیەکە لە بەهەشت.

پوختەی مانا:
یارە جوانەکەم! تۆ بەو قامکە یاقیقـیەت، فینجـانی مەی ببەخشـــی بە هەرکەس؛ ئیتر ئـاوی حەیاتت داوەتیێو پێویستناکا وەك ئـەسکـەندەر بەشـــوێنیدا هەتا وڵاتی چین برۆاو دەســتیشی نەکەوێ. نەك هەر ئەوەندە بگرە نابێ لە بەرانبەر ئەو فینجانە مەیەی تۆدا باسی ئـاوی کەوثەری بەهەشتیش بکرێت.

٤ زەریئێن شەهلەو دورۆدانەبین شاهیدی بەزم
ژگەنم رەنگو سیەچەردەو ئەسمەر مەکە بەحث

مانای وشە:
زەری: سەوزە رەنگ، سپی پێستی ئامالێ زەرد؛ **شەهلا:** چاوکالێ؛ **شاهید:** دڵبەر؛ **شاهید:** حازر.

پوختەی مانا:
من کە دەڵێم تازولفەو لێوو پەنجەی فینجـان لەسەری تۆهەبێ، نابێ باسی عەنبەرو قـەندو ئـاوی حەیاتو کەوسەر بکرێ. وەك ئەوەیە کە لە کۆڕێکی بەزمو ئاهەنگدا، جـوانچـاکی وەك دەنکـە دورۆ چاوکالێ بەزم گێڕبنو کچانی رەش پێستو گەنم رەنگو رەش تاڵەش، خـۆ بنوێنن کە هیچ نمودیان نابێو ناشێ باسیان بکرێ.

٥ دێ بیشارەت بئیشارەت ژنەیێ بێتە سیماع
تو ژنایێ دسەمایێ بکە باوەر مەکە بەحث

مانای وشە:
بیشارەت: مزگین؛ **نەی:** بلوێر؛ **سیماع:** شنەفتن؛ **سەما:** هەڵپەڕکێ.

پوختەی مانا:
مژدەی گەیشتن بەمراد، گەرەکە لەگەروی بلوێرەوە بەرگوێ بکەوێ. تۆ لەکۆڕی سـەماو بەزمدا،

بە لۆرینەوەی بلوێر باوەڕبکە کە دل دەزرینگێنێتە وەو، لەباس‌و خواس وازبێنە.

هەروەك مەولەوی لە سەرەتای مەثنەویدا فەرمویە:

گوێ لەبلوێر بگرە بیری لیّ‌کەوە   شیوەنی دەردی جودایی لای ئەوە

٦ وی نیهالی بدەر ئاغوش‌و بدی جانی شیرین
شاخی عومری بخوە بەرژێ‌و ژقەیسەر مەکە بەحث

مانای وشە:

نیهال: نەمام؛ **ئاغوش:** هامێز؛ **شاخ:** لك؛ **ژێ:** لەو.

پوختەی مانا:

ئەو نەمامە دەباوەش بگری‌و گیانی شیرینی لە ڕێگـەدا بدەی‌و لە هەمو درێژایی تەمەن‌دا، لکێك لەو نەمامە بوخۆت تەرخان کەی؛ ئیتر ناشێ لەبەرانبەرتا ناوی قەیسەر بگوترێ. چونکە توّی کە بەو بەهرەیە بگەی لە هەمو قەیسەران بەختەوەرتری.

٧ ئایەتێ حوسنێ موفەصصەل کە ژکەششافی جەمال
علمی عیشقێ بکە تەفسیرو ژدەفتەر مەکە بەحث

مانای وشە:

ئایەت: پاژێك لە سورەتی قورعان؛ **ئایەت:** نیشانە؛ **حوسن:** جـوانی؛ **موفـەصصـەل:** شـی‌کراوە؛ **کەششاف:** دۆزەرەوە؛ **کەششاف:** تەفسیرێکی قورعانە؛ **تەفسیر:** راوە؛ **دەفتەر:** کتێب، پەڕاو.

پوختەی مانا:

کاکی ئەویندارى خودا! توّ بوّ روشن کردنەوەی جوانی خودا کارێکت بە دەفتەرو کتێب‌و تەفسیران نیە. توّ کە جوانی خودات دیت، خوّت دەتوانی زانستی ئـەوین شـی کەیەوەو لە هەمو تەفسـیران باشتری بەخەڵك تێ بگەیەنی.

٨ رازی دەهرێ ژسوپیهرێ تو نزانی بجەدەل
حیکمەتی داوەرە تو ژحیکمەتی داوەر مەکە بەحث

مانای شە:

راز: نهێنی؛ **دەهر:** زەمانە؛ **سوپیهر:** عاسمان؛ **جەدەل:** دەمەقـاڵە؛ **حیکمەت:** زانسـتی‌هێزا؛ **داوەر:** ناوی‌خـوایە.

پوختەی مانا:

بە دەمەقـاڵەو کتێب خـوێندنەوەو روانینە عاسـمان، نهێنییە گرینگـەکانی زەمانە، رون نابنەوە. حیکمەتی خودا ئەوەنیە کە مەمانان پەی پێ بەرین. تۆ لەباسی حیکمەتی خودا گەڕێ.

٩ ئابی حەیوان تە دڤێتن توبیە هەمرەهی خوضر
جامی جەم بین‌و ژداراو سکەندەر مەکە بەحث

مانای وشە:

ئابی حەیوان: ئاوی حەیاتێ؛ دڤێتن: دەوێ؛ هەمرەهـ : هاوڕێ؛ خوضر: سەوز؛ خوضر: ناوی یەکێك لە پیاوانی خودایە کە دەڵێن ئـاوی حـەیاتی خـواردۆتەوەو هەرگیز نامرێ‌و هەر بە سـەوزی واتا، بە لاوەتی دەمێنێتەوە؛ جامی جەم: ناوی ئاوێنەیەکە لە ئەفسانەدا، کە جەمشید تێی راونیوەو هەمو شتێکی تێدا دیوە؛ دارا: خونکاری ئێران بوەو لە ساڵی (٣٣٣ بەر لەمیلاد) لە بەر ئەسکەندەری خونکاری یۆنان بەزیوە.

پوختەی مانا:

تۆ دەتەوێ ئاوی ژیانی هەمیشەییت دەس‌کەوێ کە گەیشتن بەخودایە. دەبێ پیرێکی دەستگیری خدر ئاسایی بکەیە هاوڕێ‌و ڕێ‌نیشاندەر. ئەوسا جامی جەمت دێتەبەر چـاو؛ هەموشـتێك دەبینی. ئەگینا باس لە ئەسکەندەرو داراو چیرۆکی کۆن، هیچ بەهرەت بۆنادات.

١٠ ژئەزەل عاقیبەتی کار کو مەعلوم نەبت
جامی مەی نوش‌و ژتەقدیری موقەددەر مەکە بەحث

مانای وشە:

ئەزەل: هەرمزو؛ عاقیبەت: بنەتا، دوایی؛ تەقدیر: لێکدانەوە؛ موقەددەر: ویستی‌خودا.

پوختەی مانا:

هەر لەرۆژی بناوانەوە، کە تێ نەگەیەنراوین دواییمان بەچی دەگاو چارەنوسـمان چیە؛ چـاکوایە پیاڵەی بادەی ئەوین بخوێنەوەو سـەرخـۆشی ئـەوین بین‌و لەوە نەکۆڵینەوە کەیار چـی بڕیار داوە بۆمان. هەرچی خۆی‌دایناوە دەبێ پێی شادو شوکور بین.

١١ دلێ یارێ‌مە نەبو نەرم بـصەد ئابی گری
ژدلی دلبەری ماوو بەری مەڕمەڕ مەکە بەحث

مانای وشه:

گری: گریان؛ **بەر:** بەرد.

پوختەی مانا:

دڵی یارەکەمان، بە فرمێسکی زۆری صەدجار گریان نەرم نەبو. تۆ ناشێ دڵی ڕەقی یاری ئێمە، دەگەڵ ڕەقایی بەردی مەڕمەڕدا - کە زۆر سەختە - بەراوردبکەیو لێی بدوێی.

١٢ تیر صەد تێنە جگەر سینە لبەر مایە چەپەر
ژدڵو جەرگی‌کولو سینەیی کەرکەر مەکە بەحث

مانای وشە:

تێنە: دێن؛ **جگەر:** جەرگ؛ **سینە:** سینگ؛ **چەپەر:** سەنگەر؛ **کول:** بریندار؛ **کەرکەر:** لەت‌لەت.

پوختەی مانا:

لەسەر کۆنەو لەمژۆڵەکانی یارەوە بەصەد صەد تیر، بەرەو جەرگم دێن. تەنیا سەنگەرو مەتاڵم سنگی بێ‌تینو تاومە. دەسا ئیتر خۆت دەزانی برینی جەرگو دڵی‌بریندارو سینگی لەت‌لەت کراوم هەرباسی ناکرێ کە چۆنن.

١٣ شیری ئەلماسی کشینت تو ژلامیع دەخەبەر
ڤەکرت حوققەیی یاقوت ژگەوهەر مەکە بەحث

مانای وشە:

لامیع: بروسکە دەر؛ **لامیع:** تروسکەی هەور؛ **ڤەکرت:** بکرێتەوە.

پوختەی مانا:

لەکاتێکا کەیار قامکی سپیو تروسکەداری بۆ سەرکۆنەی ئەویندار، رادەدێرێ، تۆ لات‌وایە، بروسکەی هەور دیاری داوە. ئەگەر لێو بیزێوێو ددانی بەرچاو کەوێ - کەدەمی وەك قوتوی لەیاقوتە - ناشێ تۆ باسی گەوهەر بکەی. چونکە گەوهەر لەبەرانبەر دەمو ددانی یاردا، هیچ برەوێکی‌نیە.

١٤ ژشەفەق زوهرە خویابت توبنێ پەروینان
جەبهەتی ئەو بنومێت تو ژمەهو خاوەر مەکە بەحث

مانای وشە:

شەفەق: کەنارەی سوری عاسمان لەئێوارەدا؛ **خویا:** ئاشکرا؛ **بنیٚ:** بڕوانە؛ **پەروین:** ئەستێرەی پیٚرو؛ **جەبهەت:** تویٚڵ؛ **ب‌نومیٚت:** بنویٚنیٚ؛ **مەه:** مانگ؛ **خاوەر:** رۆژهەڵات.

پوختەی مانا:

لەلاجانگی یار ـ کە سپیەو نزیك شەوی پرچەو تیشکی سوری رومەتی داوەتەوەو ئەو لاجانگە ـ لە زوهرە جوانترە ـ دیاری بدات، تۆ چۆن دەبیٚ بڕوانیە جوانی ئەستێرەی پیرۆ؟ هەنیەی یار خۆی بنویٚنیٚ، کیٚ‌رای دەکەویٚ باسی خۆرو خۆر هەڵات‌و مانگ بکات؟

١٥ **لروی یاریٚ دو مەهنەو مەقران‌دینە دمەست**
تو ژسەیرا قەمەری طالع‌و ئەختەر مەکە بەحث

مانای وشە:

نەو: نویٚ؛ **قران:** نزیکی؛ **قەمەر:** مانگ؛ **طالع:** هەڵاتو؛ **ئەختەر:** ئەستێرە، شیاوی باسە ابراهیم پیٚغەمبەر، ئەستێرەو مانگ‌و رۆژی دیوە. لای وابوە خودای ئەون. کە دیتونی ئاوادەبن؛ گوتویە ئاوا بوم خۆش ناویٚ‌و داهیٚنەریان خودای منە.

پوختەی مانا:

تۆ چیتە باس لە هەڵاتنی مانگ‌و ئەستێران دەکەی‌و بە بەڵگەیان دادەنیٚی؟ وەرە سەیری من‌کە. من دومانگی تازەهەڵاتوی یەکشەوە مەست‌و سیوەنگیم لەنزیك یەکەوە لەروی یاردا دیوە کەئاوا بونیان بۆنیەو گومانم نەماوە کە یار شیاوی پەرستنەو کارم بەباسی مانگ‌و ئەستێرە نەداوە.

ئەستێرەناسان دەڵیٚن: ئەگەر دوئەستێرەی بەودملیٚك نزیك بن، دنیا بەختەوەر دەبیٚ. مەلا دەڵیٚ نەك دوئەستێرە، من دومانگم لە نزیك یەکەوە دیوە کە مایەی ئەو پەڕی بەختیاریمە.

١٦ **پور ژدیم‌و خەت‌و خالان تەخەبەر دایە «مەلا»**
نەظەری وەر بدە بەژنیٚ ژموفەسسەر مەکە بەحث

مانای وشە:

دیم: روخسار؛ **وەر:** وەرە؛ **بەژن:** قەدو باڵا؛ **موفەسسەر:** راوەکراو.

پوختەی مانا:

هۆ مەلا! تۆ زۆر بەتەواوی دەربارەی پەسنی روخسارو خەت‌و خاڵی‌یار دواوی. دەوەرە چاویٚکیش

لەو بەژن‌و باڵاشەنگ‌و چەلەنگە بکەو ئیتر ئـەوپەڕی شـیرینکاری خـودات بۆ دەردەکەوێ‌و نیازت بەوە نامێنێ کە دەربارەی داهێنانی بێ‌وێنەی خودا مانای کتێبانت بۆ لێکدەنەوە.

قصیدەی بیست‌وسێهەم

بازاری جیهان

۱ تو سەحەرگە بەتەماشا وەرە بازاری حُدوث
لیٚ‌تە بیٚ‌فائیدە ئازار نەدەت خاری حُدوث

۲ دا ژدل غونچە لەبەك نازكو تەردانە بژیری
ب تەبەسسوم بتەرا بێتە ژگولزاری حُدوث

مانای وشە:

حُدوث: پەیدابون، فەیلەسوفان بەدنیا دەڵێن حُدوث، چونکە خۆی نەبوەو خوا سازی‌داوە؛ **حُـدوث**: روداو؛ **حدوث**: کارەسات؛ **لیٚ**: بەڵام؛ **خار**: درِك؛ **دانە**: تاقانە، بیٚ‌وێنە؛ **ب‌تەرا**: دەگەڵ‌تو؛ **تەبەسسوم**: بزە.

پوختەی مانای ئەودو بەیتە:

لە دەمی بەربەیانێکدا، وەرە بازاری دنیا بۆ تماشـایە. بەڵام هۆشـت هەبیٚ، بیٚ‌بەهرە ئـازارت نەدا درِکی. هەتا بتوانی بەدڵی خۆت یەکێکی جـوانی بیٚ‌وێنەی تەڕو ناسـك ـ کە لێوی خـونچە ئـاسا تەنگ‌و رەنگ ئاڵە ـ لەگەڵتا بیٚ‌ولە گوڵزارا بەرەو رویِ‌تۆ بزەی بێتیٚ.

۳ صەد گریهمن ددلن لەو کو چەپ‌و راست دکر
شاهی حوسنی قیدەمیٚ زولفی گریهداری حدوث

مانای وشە:

لەو: لەبەرئەوە؛ **حوسن**: جوانی؛ **قیدەم**: هەرهەبو، بەرانبەری پەیداکراو.

پوختەی مانا:

لەوساوە کە پادشای جوانی خودایی ـ کە ئـەو جـوانیە هەر هەبووەو پێشـینەی نیە ـ زولفـی یارمی بەلای راستو چـەپدا خسـتوەو هەریەك لەو کەزیانە، هەزار چینو گرێی تیٚکەوتوە؛ منی هەژار بەصەد جیٚ دلٚپڕلە گرێمو هاوارمە لەدەست زەمانەو بەو حاڵەش هەر شادو رازیم.

٤ **بل ژسولتانی قیدەم من بتو ئیقرار نەهن**
گەر لکا بامە نهەن متقەبو بزماری حدوث

مانای وشە:

بل: بەجگە؛ **سـولٚتان:** دەسـتەڵات دار؛ **تو:** هیچ؛ **کاب:** **گوێزنگ؛** **نەهن:** نین؛ **نهـەن:** دانێن؛ **متقـەب:** مەتکەو، ئامرازی کون کردن.

پوختەی مانا:

من کە دڵم داوە بەو جوانیەی یارو صەتان گرێم کەوتوٚتە دلٚ لە دیتنی زولفـی چینچینو پڕگرێی؛ هەربوٚیەیە کە بەجـوانی خـوای دەزانمو لام وایە بەرلە پەیدابونی دنیا، هەر بووەو گوٚرانی بەسـەردا نایە. ئەینا هەرگیز جگە لەخـوا، دڵم نادەم بەهیچ شـتێك کە رودەداو پەیدا دەبیٚ. تەنانەت ئـەگەر گوێزنگم بەمەتکەو کون کون بکەنو بزماریشـی لیٚ داکوتن؛ دڵداری خـوامو هیچـیتر. جـوانی خودا لەروی سەلمادا دەبینم.

٥ **دل ددەریایی قیدەم قافە بثابت قەدەمی**
گەرچی دایم لسەریٚ فەرقەمە مینشاری حُدوث

مانای وشە:

قیدەم: هەربو؛ **قـەدەم:** پا؛ **قـاف:** دەیانگـوت چیایەکە دەوری دنیای داوە وبنی لەدەریادایە؛ **فـەرق:** تەپڵەسەر؛ **مینشار:** هەرّە، مشار.

پوختەی مانا:

دڵم لەدەریای ئەوینی ئەو جوانیە خودا نوێنەدا، وەك کێوی قاف خوٚی داکوتاوەو پیٚ داگرە. ئەگەر بێتو بەمشاری کارەساتو روداوەکانی سەر دنیا ـ کە لام هیچە ـ تەپڵە سەریشم شـەق بکـەن؛ نە دەلەرزم، نە لە ئەوین دەس هەڵدەگرم.

٦ **بەڵکو دیوار بگوٚهین بخودیٚ کی بخودیٚ**
ب تورەنگی نەکری ئەشکەرە ئەسراری حُدوث

مانای وشه:

بەڵکو: بەشکەم؛ **خودێ:** خودا؛ **ئەشکەرە:** ئاشکرا.

پوختەی مانا:

مەلا! زۆرت پێ لێ هەڵێناوە. نەکەی بۆخاتری خودا، بۆ خاتری خودا؛ بەهیچ باراندا نهێنیەکانی رویداوەو نهێنیەکانی دنیایە، ئاشکرا کەی. تەقائەوە دیوار خاوەن گوێ بیو لێنەزانان قسەی دڵت لێببیسن.

٧ لەمعەیەك گەر ژکەناری قیدەمێ پورتەوی دەت
دێ ژبەر وێ سەعەتی مەحوبن ئەنواری حُدوث

مانای وشە:

لەمعە: تروسکە؛ **پورتەو:** تیشك؛ **سەعەت:** دەم، کەمترین وەخت، سەعات؛ **مەحو بون:** لەبەین چون؛ **ئەنوار:** رۆشناکیان.

پوختەی مانا:

ئەو دڵدارەی گەیشتوتە بارەگای یار؛ نابێ بەهیچ جۆر ئەوی لە یاری دەزانێ، نەك لای خەڵك، بگرە لای خۆشی بیدرکێنێ. چونکە تەنانەتی ئەگەر هەر تەنیا تروسکەیەکیش لە خەرمانەی تیشکی جوانی یاری ئەزەلی ـ کە خوایە ـ بداتە سەر ئەم دنیایە، هەرچەند تیشكو رۆشناکی لەدنیایە. لەتاوی ئەو، دەستەو لەجێ لەناو دەچن.

٨ وی بصەد پەنجەرەیان دایە شوعاعا قیدەمێ
گونبەدی عیشقێ لەسەر کورسی‌یی دەوواری حُدوث

مانای وشە:

وی: ئەو؛ **شوعاع:** تیشك؛ **دەووار:** خولخولە، زۆر بەسوڕانەوە.

پوختەی مانا:

ئەو نهێنیەی کە من دەڵێم نابێ وناشێ بیدرکێنمو خەڵکی لێ ئاگادار بکەم؛ نهێنی لە نێوان خوداو دڵدارەکانی خودایە کە بریەتین لە: ئەولیا واتا بەفەرمودەی سەعدی:

بولبول دەوەرە فێری ئەوین‌بە لە پەپولان نوزمت نەیە باش هەڵبکروزیتو بسوزیت

نەك لام وابێ کە تیشکی هەمیشە بویی (ئەزەلیەت) خودا، بەرپیوارو نادیارە، نەخێر، ئەو

ڕۆشناکیە لە صەتان ڕۆچنەو دەلاقەوە لەم گونبەزە خول‌خولەو سەر لیٚ سورماوەی دنیای نەهەتا سەری داوەو بە هەزار جۆر دێتە بەرچاو. بڕوانیە گیاندار یان بیٚ‌گیان، هەرچی ئافەریدە هەیە، نیشاندەری ئەو تیشکەیە... تەنانەت جوانی دڵبەران، زۆر بە ئاشکرا، ئەو جوانی خودایی‌یە پیشان ئەدات.

٩ تو حُدوثیٚ وەمەبین قەنج نەظەرکی جارەك
ل ئەساسی قیدەمیٚ دانی‌یە دیواری حُدوث

مانای وشە:

وە: ئاوا؛ **قەنج:** باش؛ **نەظەر:** ڕوانین، تماشا؛ **ئەساس:** هیم؛ **دانی‌یە:** داندراوە، دایناوە.

١٠ هەرە ئەصلیٚ خوەو تەرتیبی قیاسی ژیٚ‌کە
گەر نزانی چیە یەك‌جار بەری داری حُدوث

مانای وشە:

هەرە: بچۆ؛ **تەرتیبی قیاسی:** بە بەراورد کردن هەرشتە لەشوێن خۆ دانان.

پوختەی مانای هەردوك بەیت:

تۆ ناشیٚ هەروا بەسەرچڵی بڕوانی‌و بیر نەکەیتەوە. ئەگەر باش هەر لەم دنیایەو چی‌تێدایە بە زیتی‌و وردی بڕوانی، باشت بۆ ڕون دەبێتەوە، کە هیمی دنیاو ڕوداوەکانی کە ڕودەدا لەسەر خواستی خودای، هەربوەو هەر دەبیٚ، دامەزراوەو خۆبەخۆ پەیدا نەبوگە. جا ئەگەر هەتا سەرچاوە پێدا بچی‌و بەراوەردێکی ورد بکەیت‌و بەباشی هەر شتەی هەیە بەریەوە سەر بنچینەکەی ئەوسا بۆت ڕون دەبێتەوە بەری داری دنیای فانی لەچی‌و لە کوێوە هاتوەو سەرەتای بە چیەوە بەندە.

١١ ئاتەشیٚ عیشقیٚ شبیٚ زێڕ وجودیٚ حەل کەت
هەیە مومکین نەفرت زەیبەقی فەرراری حُدوث

مانای وشە:

ئاتەش: ئاگر؛ **حەل:** توانەوە؛ **شبیٚ:** وەك؛ **زەیبەق:** جیوە؛ **فەررار:** زۆر بزۆزو دانەسەکناو.

پوختەی مانا:

هەروەك چۆن زێڕ لە بۆتەدا، لەسەر ئاگر دەتوێتەوە؛ ئێمەش بەتینی ئەوینی یاری خۆمان

تواوینەوەو خشتو خاڵی خۆشەویستی دنیایی‌مان ـ کە وەك جیوە بۆ هیچ کەسێ ئـۆقرە ناگریۆ لەناو دەستاندا رادەکا ـ لەکۆڵ کەوت. دیارە تینی ئـاگرێکی زێڕی پێ بتاوێتەوە، جیوە هەر خـۆی لەبەر ناگرێ.

«نالی دەربارەی دەس لەدنیا بەردان، بۆ دڵبەرەکەی فەرمویە:

بۆتۆ کە بیکرو تازەو وەکو حۆری جەننەتی   قەیدی چی‌یە عەجوزەیی دنیا بدەم تەڵاق؟

١٢ الله الله کو دعومرێ خۆە توجارەك نەبهی
چصەدا تێتە ژوی گونبەدێ دەوواری حُدوث

١٣ تو ژبەر پەردەیی وەهمێ وەرە دەر تا ببهی
چنەوا تێتە بـصەد نەغمە ژ ئەو تاری حُدوث

مانای وشە:

تو جارێك: هیچ جاران؛ **نەبهی:** نەبیسی، نەت‌بیست؛ **وەهم:** خـەیاڵی پوچ؛ **نەوا:** ئـاواز؛ **نەغمە:** هەوای موزیك؛ **وەتەر:** ژێ تارو کەمانو کەمانچە؛ **الله الله:** وشەی سەیر مانە واتا؛ زۆر سەیرە.

پوختەی مانای هەردوك بەیت:

کابرای بێ‌خەبەر لە دەردی دڵی ئەویندارانی جـوانی خـودایی! زۆر پێم سـەیرە، کە لەبەر سـوڕ خـواردنت، لەناو ئـەم گونبەزە سـوڕدەرەدا ـ کە دنیایەو هیچ مانو بەقـای بۆنیە، وا کەوتویە ناو گێژی خەیاڵاتەوە، گوێچکەی دڵت کپو کەڕەو هیچی بەکەڵك نابیسـی. وەرەدەر لەناو خـەیاڵات، ببیسە چەند هەواو دەنگی هەمە جۆر. کە حیکایەت لە گەورەیی‌و جوانی بێ‌وێنەی یار دەکا، لە ژێ کەمانچـەی دنیایە دێتە بەر گوێ. من دەبیبیسـم تۆ نایبیسـی. بەراسـتی زۆرم بەزەیی بەتۆدا دێو سەیرماوم.

١٤ حالو موستەقبەلو ماضی دخوەدا تێك یەکن
صوبح مەوجودە بعەینی خوە دئیڤاری حُدوث

مانای وشە:

حال: ئێستە؛ **موستەقبەل:** ئـایندە؛ **ماضـی:** رابردو؛ **تێك:** تێکـڕا؛ **عەینی خـوە:** بێ زیادو کەم، تەواو پڕبەپڕ.

پوختەی مانا:

لەو شـوێنەدا کە ئێمەی دڵدار گەیوینێ، ئـایندەو رابردەو ئێسـتای تیا نەماوە. بەرەبەیانو ئێوارەو

درەنگو زو، لە بەرچاوی لەدڵداری بێ ئـاگایان هەیە. لای ئێمە بەیانو ئێوار، هەر یەکێکـەو لەبارەگای یار، حیسابی کاتو ساتو بەیانو ئێوارێك نیە. پێغەمبەری خوا فەرمویە: «لەکن خودا، بەیانیو ئێوارە نیە» وادیارە مەلا ئیشارەی بەو فەرمودەیە کردوە.

١٥ راستو چەپ گاڤو سەعەت هەر لمە ئەوداتینت
ذوالفقاری قیدەمێ حەیدەری کەرراری حُدوث

مانای وشە:
گاڤ: کات؛ **سەعەت:** دەم؛ **ذوالفقار:** شیرە دو دوخـەکەی بەناوبانگـی ئیمام عەلی؛ **حـەیدەر:** شـێر؛ **کەررار:** ئەوی زۆر بادەداتەوە سەر دوژمن. چەرخی؛ **حەیدەری کەررار:** نازناوی ئیمام عەلی بوە.

پوختەی مانا:
ئەوانەی تانەی نەزانی لەچاوی دڵیان پەڕیوەو بەرەو خـودا سـەر دەکەون؛ قسـەکانیان دوتوێمەنو یەکترناگرن. بە دەردی سەعدی گوتەنی: گا یەکجار باڵا نشینم. گاپشتی پای خـۆم نابینم. دەمێك لە گەشەی سەرخـۆشی بەبەختی خـۆیان دەنازن. کاریان بەدنیاو قیامەتو بەهەشـتو دۆزەقیش نیە. لە هەموشـت باڵاترن. دەمێك دێنەرێکـی هەردیو دەردی دڵیان لەزەمانە دەس پێدەکا؛ هەژارانە دەیکەن بەنوزەو کروزەو خۆ بە گوناهبار دەزاننو دەترسن نازیان بشێوێ.
جا کە مەلا لە شیعرەکانی پێشوی‌دا، دەگەڵ سەرچاوە تێکـەڵەو لە نهێنی تایبەتی شـارەزا بوەو زێڕی قاڵەو جیوەی دنیای لەلابایە. لەم بەیتانەی ئایندەدا جـۆرێتر خـۆ نیشـان دەداو بەئـاخەوە پێمان دەڵێ:
هەروەك چۆن ئیمامی عەلی بەشـیرەکەی دەکەوتە جـەسـتەی دوژمنان؛ دنیاش لەراسـتو چوپەوە ئاوا دڵو گیانی منی وەبەر شیری بەڵا داوە.

١٦ راستو ئەڤرازو نشوڤێ مەبوارن یەكو یەك
لێتنێ وێ لمەبو دائرە بەرواری حُدوث

مانای وشە:
راست: دەشتایی؛ **ئەڤـرازو نشـوڤ:** هەورازو نشـێو؛ **بوارن:** بورین؛ **یەکو یەك:** یەکی یەکی؛ **دائـرة:** جەغز؛ **بەروار:** گەوە، رێگە لەقەدی چیا.

پوختەی مانا:
هیچ هەورازو نشێوم هەڵنەبواردوە، کە پێیان‌دا رانەبورم. تەنیا گەوەی دنیا ماوە کە وەك جـەغز،

دەناوی‌دا هەڵدەخولێم‌و قەتیس ماوم.

١٧ **دێ لقەلبێ مە چ‌دەت لامیعە یا ئیسلامی**
کو لجانێ خوە مەخەف بەستی‌یە زوننارێ حُدوث

مانای وشە:

لامیعە: تروسکەدەر؛ **خەف:** بەنهێنی؛ **زوننار:** پشتێندی گاورانە.

پوختەی مانا:

دەسا ئێمەی کە بە رواڵەت ئیسلامین‌و لەبنەوە زیننارێ دنیاپەرستی‌مان لەپشتایە، چۆن بەئاوات‌و تەمابین کە وەبەر تیشکی بێ‌گرێی ئیسلامەتی راست بکەوین؟

١٨ **رەنگ‌و ژەنگێ حەدەثێ نەقشی حُدوثێ مە ددل**
بدە بەر رەندشی عیشقێ ئەوە قەصصاری حُدوث

مانای وشە:

حەدەث: روداو؛ **رەندش:** رەندە، چڵکبەر؛ **قەصصار:** گازر.

پوختەی مانا:

لە روداوە کارەسا تەکانی دنیا، دڵمان ژەنگی هەڵێناوەو رەنگی زۆر خراپ گۆڕاوە. چار هەر ئەوە بە دەس ئەوینی بسپێرین کەبۆمان خاوێن کاتەوە. ئەوین بۆ دڵ وەك گازرە بۆ پارچەی چڵکن‌و گەمار.

١٩ **جان لسەر دەستێ نهایی درّیا جانان‌دا**
روح صەف‌صەف کو قەوەستانە دبازارێ حُدوث

مانای وشە:

نهایی: داندراوە؛ **جانان:** یارو دڵبەر؛ **قەوەستان:** راوەستان.

پوختەی مانا:

لەکاتێکا کە هەمو گیانێك دەیەوێ لەبازاری جیهان‌دا بمێنێتەوەو ریزبەریز لێی راوێستاون؛ من گیانم والەسەر دەستم کە لە رێگەی یاردا بیدەم‌و خۆم لەدنیا رزگار بکەم.

٢٠ دیْ ژغەفلەت برەتن سایە زەوالیْ ئەی دل
رونەنیْ داتو ئەمانەت لسیهاداری حُدوث

مانای وشە:

دیْ: ویْدەچیْ، رەنگە؛ **غەفلەت:** نەکاو؛ **برتن:** بروات؛ **زەوال:** لادانی رۆژ لە ناوەندی عاسمان؛ **رونەنیْ:** دامەنیشە؛ **ئەمانەت:** خاترجەمی، دەغیلە؛ **سیها:** سێبەری.

پوختەی مانا:

دڵی سەرچڵو سەرەرۆ لەوانەیە لەنەخافڵ سێبەری جەنگەی نیوەرۆی ژیانی دنیاییت برەویْو بکەویە ئاسۆی رۆژپەری بەرەو نەمان. دەغیلە هەرگیز خاترجەم لەبن سێبەری دنیادا رۆمەنیشە.

٢١ تو ژفەصلیْ وەرە ئەصلیْ کو دڤیْ دەیری خەراب
دا نەبی مەرکەبی جەهلیْ تو دبن باری حُدوث

مانای وشە:

فەصل: جیایی؛ **ئەصل:** رەگەز؛ **دەیر:** نوێژگەی رەبەنانی خاچپەرست؛ **خەراب:** وێران؛ **مەرکەب:** ئەوی سواری دەدا، بارەبەر.

پوختەی مانا:

تا لەم دنیا وێرانو بەقورێ گێراوە، بیْدەرەتانو گیرۆدەی؛ وەك بارەبەر لە ژێر باری نەزانی دای. بادەرەوە سەر رەگەزو سەرچاوەتو واز لەم جیابونەوەیەت بەهۆی دنیاوە بهێنە تا لەبنبار قوتار بیی.

٢٢ دا نیگاری خوە بـصەد رەنگی ببینی ئیرۆ
وەرە جارەك بکە سەیریْ تو دئەطواری حُدوث

مانای وشە:

نیگار: جوانی دڵبەر؛ **سەیر:** تماشا؛ **سەیر:** گەشتو گەڕان؛ **طەور:** بار، حاڵەت؛ **طور:** کێویکە لە سارای سینا.

پوختەی مانا:

ئەم دنیایە هەرچەندە زۆر خراپیشەو بەخەرابە دێتە حیساب؛ بەڵام باری زۆر لە باریشی تیْدایەو چیای توریش ـ کە موسا لەویْ دەگەڵ خوا دەئاخاوت ـ لەم جیهانەس. توْ گەرەکتە یاری خوت

ئەمڕۆ بەصەت ڕەنگ بێتە بەرچاو، خۆت ئامادەی گەشتێکی موسا ئاسا کەو بگەرە توری سینایە.

٢٣ تو بحالیٚ مە دزانی چیـیە هەر لەحظە «مەلا»
مە ددل تێتو دەرت خەنجەری غەدداری حُدوث

مانای وشە:

لەحظە: چاوتروکانێك؛ **غەددار:** بیٚ ئەمەگو بەڵێن شکێن.

پوختەی مانا:

مەلا! گەرەکمە پێت بڵێم من چۆنمو دەردم چەندە. لەهەر چـاوتروکانێکدا، خـەنجـەری دنیای بیٚ بەڵێن دەناو دڵما دێتو دەچێت، تێی دەچەقێتو دەردەچیٚ.

قصیدەی بیست‌وچوارەم

سەوڵی ناز

١ شمشادی خەرام‌و سەروی غەنناج
جانان دبرت بـعیشوە تاراج

مانای وشە:

شمشاد: داری‌شمشاڵ؛ **سەرو:** داری سەوڵ؛ **خەرام:** لەنجەو لار؛ **غەنناج:** زۆر بەناز؛ **عیشوە:** قـەمزەو ناز؛ **تاراج:** تاڵان.

پوختەی مانا:

ئەو بەژنە بەلارو لەنجەو زۆر بەنازە، کە لە سـەوڵ‌و شـمشاڵ دەکا؛ بە سـیلەی چـاو داگرتن‌و ناز فرۆشتن گەلە گیان بەتاڵان دەبات.

٢ من دی سەحەریٚ دخوابی مەستی
بیٚ دەنگ تەزەرو، لال دورراج

مانای وشە:

خواب: خەو؛ **تەزەرو:** باڵدارێکی پنۆك پنۆکی کللکدرێژە؛ **دورراج:** پۆر.

پوختەی مانا:

من لە بەرەبەیانێکدا، کە هێشتان پۆرو تەزەرویش، لاڵ‌و پاڵ‌بون‌و بۆخـوێندن وەخـۆ نەکەوتبون؛ یارم دیت کە هێشتان خەواڵویی شەو، بەری نەدابو.

٣ بشكفت ژغونچە نیرگزا مەست
بو فەرق ژسەر قەدیفە دیباج

٤ جەبهەت کەشفی ژصوبحی صادق
نوریٚ کو قەدا لسەر شەبی داج

ماناى وشە:
فەرق: جیایی؛ فەرق: تەپڵەسەر؛ قەدیفە: پارچەی مەخمەر؛ قەدیفە: گوڵێکە؛ دیبا: پارچەی ئاوریشم؛ جەبهەت: توێڵ؛ صوبحی صادق: بەیانی رون؛ نور: رۆشنایی؛ نور: گوڵ؛ داج: تاریك.

پوختەی مانا:
یار کە مەستی خەواڵو بو، چاوەکانی ـ کە وەك دو نێرگزی مەستن ـ بەروی گوڵزاردا هەڵێنا. پارچەی ئاوریشمی سەرپۆشی لەسەر ناوچاوانی لادا. لەخۆشی ئەو دیمەنەی ئەو، نێرگز چاوی داپچڕاندو لە خونچەییەوە بوبە گوڵ. گوڵی قەدیفەی رەنگ ئاڵیش بۆ لاسایی ئەو روخسارەو بۆ دیداری، خۆی لە سەرپۆشی گەڵای شین، رزگار کردو هەمولا دەبەژنی ڕامابن. روناکیو صافی هەنیەی یار کە دەرکەوت، تاریکایی شەوە زەنگی لەبەررەویو بەیانی رونی وەدەر خست.

٥ ئەلماسی نومانە شوبهی میصری
دانین جەگەریٚ مە دل کر ئاماج

٦ نەسرینو بنەفشە تەووزاندن
ماوەرد درەشاند شوشەیی عاج

٧ جوهتی حەبەشان بطُرفَةِالعَین
ئانی قەدەرەك ژئەسپەهان باج

ماناى وشەی ئەو سیٚ بەیتە
نومانە: نواندیان؛ میصری: شیری میصری کە بە تیژو جەوهەر دار بەناو بانگە؛ دانین: دایان گرت، هاتنیٚ؛ ئاماج: نیشانە؛ نەسرین: گوڵێکی زۆر سپییە؛ تەووزاندن: رازاندنەوەو رێكو پێك کردن؛ ماوەرد: گوڵاو؛ رەشاندن: پرژاندن؛ شوشە: گوڵاودان؛ عاج: ئێسکیدانی فیل؛ جوهت: جوت؛ حەبەش: خەڵکی حەبەشە؛ طُرفَةُالعَین: چاو تروکانێك؛ طرفە: جوانو لەبەر دڵان؛ عەین: چاو؛ ئانی: هێنای.

پوختەی مەبەست:
دیمەنێکم دێتە بەرچاو:

مەلا دوای نوێژی بەیانی - کە دنیا زۆر ماتو کشە - لە مزگەوت دەرکەوتوە، گەشتێك دەکا... بەگیانو دلْ، چاوی دلْو گیانی چاوی، بەرەو شانشینی کۆشکی سەلمای گراوی، دەڕوانن. لەپڕ پەنجەرەی هەیوانی روبە باخچە، دەکرێتەوە، یار خویەتی، چاوی هێشتان مەستی خەوە، بەژنو باڵای بەرزو تەرزی، تلدەدا دەلەرێتەوە. چاوێك بە گوڵاندا دەگێڕیو بزەیەك دێتە سەر لێوی. کارەکەرێك ئاوێنەو شانەو گوڵاودانو کلو کلتوری بۆ دێنیو لەسەر کورسی روبەروی دای دەمەزرێنیْ، کە خانم خۆی وەرازێنیو لە داهێنانی پەلکەی شۆڕ، دڵی دنیا بشۆرێنیو بشێوێنیْ.

کەزی دادێن، لەلادانیان، لاجانگی سپی دەنوێنیْ. بە کلچۆك چاوان دەرێژیْ. دەستێك بە برۆیاندا دێنیْ. کڵاو زێڕێکی پڕ پەرەنگ لەسەر دەنیْ. بەسینگو بەرۆكو کەمەر، چەند لیزگە لە زێڕو گەوهەر، سەربەرزو بەختەوەر دەکا. لە وێنەدانی ئاوێنە، خۆیشی عاشقی خۆی دەبیْ. جا واوەیلا لە مەلای دلْ برینداری ئەویندای دورە هومێدو هەژاری پاكو بیْگەرد! لەم کاتەدا، چی بەسەر دێت؟ سەرچاوەی شیعر دەجۆشیْ، فیچقە دەکا. مەرەکەفو قاقەزو قەڵەمی ناویْ. ئەشکی سورو بژانگو پەرەی‌دلْ، هەیە. دەبابزانین لەم سیْ بەیتەو بەیتەکانی ئایندەی ئەم قصیدەدا، ئەو دەڵیْ چی؟

برۆ - کە وەك شیری میصری بەکەوانەنَ - بەمشتو ماڵی سەرپەنجەی وەك ئەڵماسی تیژیان لیْهات. دڵمی کردە نیشانەیان، جەرگیشمیان پارەپارەکرد. لاجانگی سپی زێوینو کەزیە رەشو بۆنخۆشەکەی، خونچەی نەسرینو وەنەوشەی پیْ گەشاوەو پشکوتنو بۆ دیداری دەستێکیان بەخۆدا هێناو رازانەوە. گوڵاودانی عاج، لە تاوی لاجانگو مەچەکی سپیو بۆنی خۆشی بسکی خاوی، لیکاوی لەدەم دەپڕژا. کل فرۆشانی ئیصفەهان - کە بەکلچاکی ناودارن - لەوە ترسان، چاوی رەشی بیْ سورمەی یار - کە بازاری کلە سوبحانیش دەشکێنیْ - برەوی سەودایان بەریْ. ملیان بۆ خوڵامی چەماندو بونە باجدەری چاوانیو لە چاو تروکاندنێکا سەرانەیان گەیاندە لای ئەو دو حەبەشیە مەستانە. ئەگینا نەکەزیەکانی کاریان بەعەطرو گوڵاوەو نە چاوە مەستە کانیشی کلیان دەویْ. بۆنی خۆشی خودادادەی، بسکی خاویو رەنگی لە ئەزەل دارژاوی جوتە چاوی، هیچ کارێکیان بە دەسکردی بەندەی خوداوە بەند نیە.

٨ سیما کو نوما نەما لهش سیم
سیماب ژخەجلە مایە رەجراج

٩ میرئاتی سکەندەری لپێشە
(بحرُو لهاالعُکوسُ امواج)

١٠ دۆرا قەمەریْ ژبەر شەفەقدا
کو سپێدە لفەرقیْ سەر نها تاج

مانای وشه:

سیما: کەسم؛ **هش:** هۆش؛ **سیم:** زێو؛ **سیماب:** جیوە؛ **خەجلە:** شەرمەزاری؛ **رەجراج:** بەلەرزە؛ **میرئات:** ئاوێنە؛ **سکەندەر:** دنیا گرێکی بەناوە، دەڵێن ئاوێنەیەکی هەبوە، هەمو دنیای نیشان داوە؛ **عکوس:** وێنە دانەوە؛ **ئەمواج:** شەپۆل گەل؛ **دۆر:** دەورە؛ **شەفەق:** رۆشنایی ئاسۆ لە ئێوارەدا؛ **سپێدە:** بەربەیان؛ **نها:** داینا.

پوختەی مانای ئەو سێ بەیتە:

کەسمو بیچمە رەزاسوکو رازاوەکەی، کە دیاری دا؛ زێو لەتاوان، لە هۆش چو، سپی هەڵگەڕا. جیوە لەشەرمی لەرینی بەژنو باڵای، لە رەوتو لارو لەنجەدا، لەرزی لێهات. ئاوێنە کە وێنەی جوانی بێوێنەی هەمو دنیای ئەدایەوە؛ دڵی کەوتە شەپۆلدانو شەپۆلی جوانی دەوێدا، ببوە تۆفانو فەرتەنە. سپیایەتی بەرەبەیان، بە دیمەنی ئەوناسکە سپیە لە خۆشیان، بە سوپاسەوە قەدەمی وەك تانج نایە سەر. تەنانەت روناکی ئاسۆی ئێوارانیش، لە عەییەتان، رۆژو شەوی لێ گۆڕابو. چوبو دەوری مانگی دابو، کە هیچ نەبێ، کەموسکەیەك وەك روخساری یار دەنوێنێ. مەبەستی مەلا ئەوەیە؛ بریقەی کڵاوزێڕەکە لە دەورەی سەرو سیمای یار، وەکو روناکی ئاسوبێ لە دەوری مانگی چاردەدا دێتە بەرچاو.

١١ چەرخە، فەلەکو مەلەك دبازن
(شمسٌ وکواکبٌ وابراج)

١٢ زوهرە بقیرانی قابەقەو سەین
(والنّجم اذا هَویٰ بِمدراج)

١٣ دەنگێ مەلەکان زمیهنە زەمزەم
ئەرواح ژعیشقێ تێنە میعراج

مانای وشە:

چەرخ: عاسمان؛ **چەرخ:** کۆزی هەڵپەرکێ؛ **فەلەك:** عاسمان؛ **فەلەك:** زەمانە؛ **مەلەك:** فرشتە؛ **بازین:** سەماکردن، لەیزتن؛ **شەمس:** خۆر؛ **کەواکب:** ئەستێرەگەل؛ **ئەبراج:** رێبازەکانی ئەستێران؛ **قیران:** نزیك بونەوە؛ **قاب:** ئەندازە؛ **قابەقەوسەین:** ئەندازەی ژێ‌کەوانێك؛ (یان، ئەندازەی دودەست لە پەنجە تا هانیشك)؛ **نەجم:** ئەستێرەکۆی پیرو؛ **هەوێ:** داکەوت؛ **مِدراج:** پلەپلە؛ **زمیهتن:** گاڵەگاڵ کردن؛ **زەمزەم:** ویرە ویر، زەمزەمە؛ **زەمزەم:** بوێسە؛ **زمەزم:** گورەو هەرا؛ **تێنە:** دێنە؛ **معراج:** بەرەو سەر کەوتن.

پوختەی مانا:

مەلای ئێمە کە لە بوتەی ئەوینی خوداناسیندا، قاڵ کراوەو پاڵێوراوە؛ لەپڕ دڵی دادە خوربێو

هۆشی گیانی لەسەیری جوانی سەلمایە ـ کە پاژێکی زۆر وردیلە لە دەریای جوانی خودایە ـ رادەپەڕێو خوڕەی سەرچاوەی دێتەگوێ. حاڵی لێ دێ. هەمو نهێنی پشتپەردەی خاكو ئاوی ئەم زەمینەی دێتە بەرچاو. چیبینێ؟ نەك هەر ئەو لەجوانی خودای جوانیدەر بە سەلماکەی ئەو، سەر خۆشەو دڵی دەجۆشێ؛ بگرە هەردو عاسمانو هەرچی لە ناویاندا هەیە، کەوتونە خۆشیو زەمزەمەو هەڵپەرکێو بەزمو دیلانە. فەرمویەتی:

کۆزی هەڵپەرکێو سوردانە، عاسمانو فرشتەکانو ڕۆژو ئەستێرەو بورجەکان، سەما دەکەن، زوهرە، بەدەم هەڵپەرکێوە نزیك بوتەوە لە پیرۆ. ئەستێرەی کۆش، بەسەماوە پلەپلە بەرەو ئەو بەیانە جوانە، دادەکەوێ. پۆلپۆل فرشتە لێك کۆنو هەرایانە، گاڵەیانە، ناڵەیانە، هەڵدەپەڕن، دادەپەڕن، بە ویرەویر، بە دەنگی قەو پەسندی ئەو جوانیە دەدەن. هەمو گیانێکی بەختەوەر، بەرەو تیشکی جوانی خودا، بۆسەر کەوتن ملە دەکەن. گەرەکیانە زوی بگەنێو سەیری بکەن. «سەعدی»ش لەمبارەدا دەڵێ:

گەڵای شینی داران لەکن پیاوی وشیار لەپەسنی خودا هەر پەلەی دەفتەرێکە

شیاوی باسە، مەلا لەم چەند بەیتانەدا، میعراجی پێغەمبەریشمان، بۆ باس دەکا. کە چۆن لە گەڕانەوەیداو گێڕانەوەی ئەو سەفەرەی کافر باوەڕیان نەدەکردو عوتبەی کوڕی ئەبولەهەبی زاواشی، زۆر بێعەدەبانە دواندیو گوتی: بڕوات بە ئەستێرەو خوای ئەستێرانیش نەماوە... خودا سورەی «نەجم»ی ناردو لەسەر راستی روداوەکەی ئەو سەفەرە، هەر بە ئەستێرە سوێندی خواردو فەرموی:

«سوێند بە پیرۆ لەوکاتەدا دادەکەوێو بەرەبەیان ئاوا دەبێ. ئەو هەواڵەو نە گومبوە، نەگومرایە. لەخۆیەوە قسە ناکا. هەرچی دەیڵێ لەخواوەیەو فرشتەی زۆر تواناو بەهێز فێری دەکا... ئەو فرشتە وەحی بەرە. لە ئاسۆگ خۆی نیشاندا‌وەو لەپاشانیش بە ئەندازەی ژێکەوانێو نزیکتریش، خۆی لێ نزیك کردۆتەوەو فەرمانی ئێمەی پێداوە.»

مەلای خواناس کە لە حاڵاتی جەزمەدا، زۆر نهێنی گرینگی ئاشکرا کردون. سور دەزانێ لەوانەیە وشکەسۆفی کە سەریان لەهیچ دەرناچێ؛ بڕوانەکەن. بە بزەی پڕ بەزەییەوە فەرمویەتی:

١٤ دل بەحرە ئو صەدهەزار مەوجن
زاهید چخەبەر ژبەحری مەوواج؟

مانای وشە:

زاهید: تەرکەدنیا، لێرەدا مەبەست وشکە صوفیە؛ مەوواج: زۆر بە شەپۆل.

پوختەی مانا:

دڵی منی پێگەیشتوی تێگەیشتو، وەك دەریایەو لە صەد هەزار لایەنەوە، شەپۆل دەدات.

وشکەسۆفی ـ کە لەسەر خۆڵ مەلە دەکا ـ خەبەری لە دەریا چی‌یە؟! «نالی» دەڵێ:

بڕوانە وشکە صۆفی یو ڕەقصی بە هەروەلە   دیسان لەبەحری وشکی هەوا کەوتە پێ مەلە

١٥ بوری‌و بەغەنجەکی «مەلا» کوشت

ئەو غونچە لەبا دەلال‌و غەنناج

مانای وشە:

بوری: رابرد؛ **غەنج:** ناز؛ **دەلال:** بە عەرەبی نازەو بە کوردی جوان چاکە؛ **غەنناج:** زۆر بەناز.

پوختەی مانا:

دیارە مەلا بەئەمەگە. چاکەی سەلما، لەبیر ناکا کە بەو دیدارەی بەیانەی لانەی دڵی، شێواندوەو گەیاندویەتە ئەو حاڵەی کە زۆر نهێنی گرینگی بۆ دەرکەوێ، دەڵێ: ئەویارە دەم بیچکەڵانەی لێوئاڵەی لەبەردڵانە، لەو تولحی بەرەبەیانە، بەنازەوە هات رابردو مەلای هەژاری لەگیان کرد.

قصیدەی بیست‌و پێنجەم

«سەروەری جوانان»

١ دل ژعیلاجیٚ کو بدەرکەت میزاج
دیٚ ژلەبی نوش عەطابت عیلاج

مانای وشە:

عیلاج: دەرمان؛ **عیلاج:** چارە؛ **نوش:** رەواقی هەنگوین؛ **عەطا:** بەخشین.

پوختەی مانا:

دڵێك کە نەخۆشی بگاتە دەرەجەیەك کە بە هیچ کەس دەرمان نەکرێت. لە لیکی رەواق ئاسایی لێوی تەنکی‌یار چارەی دێت.

٢ ئایینەیی جامی جیهان‌بینی جەم
بادەیی لەعلینە دجاما زوجاج

مانای وشە:

جام: پیاڵە؛ **جام:** شوشە: جام: ئاوێنە؛ **جیهان‌بین:** دنیابین؛ **جەم:** ناز ناوی پاشایەکی کۆنی ئێرانە کە گوایە پیاڵەیەکی هەبوە هەمو دنیای تێدا دیوە؛ **بادە:** مەی؛ **زوجاج:** شوشە.

پوختەی مانا:

بادەی ئاڵ بە رەنگی لاڵ، کە دەناو پیاڵەی شوشە بکریٚ؛ دەبێتە پیاڵەکەی جەم کە خۆرەوەی هەمو شتی دنیای فراوانی دێتە بەرچاو.

٣ ژاڤی حەیاتیٚ بمەدا شەربەتەك
زیندە کرین ما ژعەدورا نەشاج

ماناى وشە:

ژاوی: لەئاوی؛ **عەدو:** دوژمن؛ **نەشاج:** گریان‌و شیوەن.

پوختەی مانا:

مردبوم، یارم لە ئاوی ژیان ـ کە مەیەك بو، لیکی وەك رەواقـی خـۆی تیٚدابو ـ کە شـەربەتیٚکـی دەرخوارد دام، زیندو بومەوەو گریان‌و شین‌و قورپیٚوان هەربۆ دوژمنان مایەوە.

٤ بەندکرم گەرچی شبی فیل بوم
سیم بەری ساعیدو بازو ژعاج

ماناى وشە:

ساعید: قۆڵ؛ **بازو:** باسك.

پوختەی مانا:

منیٚك کە بەلای خـۆمەوە، لە هیٚزو پیٚزو توانا دا، خـۆم بە هاوتای فیل دەزانی؛ کەچـی ئـەندام زیٚوینیٚکی قۆڵ‌و باسـك سپیواشـی بەرەنگـی ددانی فیل، گرفتاری خـۆی کردم‌و بەندو پیٚوەندی کردم. «نالی» دەڵیٚ:

ئەلا ئەی ئاسکی ناسك بەباسك　　شکاندت گەردنی صەد شیٚری شەرزە

٥ ئەختەری ئیقبال‌و مەهی بورجی بەخت
میهری سپهریٚ کەمەرو تەختو تاج

٦ کوس‌کو هەنگافت بشاهی لتەخت
پادشەهان نەقدی رەوان دان خەراج

٧ خوسرەوی شیرینی لدەر بەندی حوسن
سیم بەران لازمە لیٚ موهرو باج

ماناى وشە:

ئەختەر: ئەستیٚرە؛ **ئیقبال:** بەخت؛ **میهر:** خۆر؛ **میهر:** خۆشەویستی؛ **سپیهـر:** عاسـمان؛ **کوس:** تەپڵ؛

هەنگافتن: لێدان؛ **رەوان**: رەواج؛ **رەوان**: گیان؛ **خوسرەو**: پاشا؛ **شیرین**: جوان‌و لەبەردڵان؛ **شیرین**: ژنی خوسرەوی پەروێز، کە فەرهاد لەسوێی‌مردو لە دەربەندێك کۆشکی هەبو کە جێگەی ئێستا شارێکە لە کوردستان، بەناو قەسری شیرینەوە؛ **موهر**: مۆر.

پوختەی مانا:

یارە جوانکیلانەکەی من، بەراستی دەکرێ بەپادشای هەمو جوانانی سەر زەمین دابندرێ. ئەستێرەی بەودم وپیت‌و مانگی بورجی بەختەوەری، بونە کەمەری زێڕینی‌و تەختی لەسەر رۆنیشتنی. خۆر لەعاسمان بەئاواتە، وەك تانج لە سەر سەری ئەوبێ. یاری‌من کە گەیشتە سەر تەختی پادشایەتی جوانان‌و لەخۆشیان تەپڵیان بۆکوتا. پادشایانی دنیا، تێکڕا ئامادەیی خۆیان شاندا کە نەغدینەی گیانی خۆیانی بە شاباش‌و باج بۆ بەرن. ئەو جوان‌و لەبەر دڵانە کە لە دەربەندی جوانی‌دا، هەر بۆ خۆیەتی‌و هیچ کەس‌نا. پێویستە ناسك ئەندامان بەدەستی گەل نامەی خوڵامی‌و بەندەیی بۆ مۆرکەن‌و سەرانەو پیتاکی پی بدەن.

٨ سککەیی شیعرامە بەناڤێ تەهات
لەو ب‌عەیاری دجهان‌دا رەواج

مانا:

شیعری ئێمە ـ کە سکەکەی بەناوی تۆوە لێدراوە ـ بۆیە بەعەیارتەواوی لە هەمو دنیا ناسراوەو پەرەو برەوی وا زۆرە.

٩ ئابی رەوان من دیە شیعرا «مەلا»
(یُنْکَرُ لِلماء لِسوءِالْمِزاج)

مانای وشە:

من‌دیە: من‌دیتومە؛ **یُنْکَرُ**: ئینکار دەکرێ؛ **للماء**: بۆئاو؛ **لِسوءِالمزاج**: لەبەر بەد میزاجی.

پوختەی مانا:

من دەبینم شیعری مەلا بەرەوانی، وەك ئاوی کانی رەوانەو هەتا بڵێی‌خۆش‌و جوانە. کێ دڵی لەئاو ببێزێ دیارە بۆخۆی لەپاڵە خۆی‌دا نەخۆشەو هیچ تاوانێکی ئاو نیە.

قصیدەی بیست‌و شەشەم

مەی چارەیە

١ دیسا ژنو بی‌حالە دل ساقی وەرین جاما زوجاج
موشتاقی خەمرا ئالە دل لێ خۆشی ئانی بت میزاج

مانای وشە:
ژنو: سەرلەنوێ؛ **وەرین**: بهێنە؛ **زوجاج**: شوشە؛ **موشتاق**: بەتاسە؛ **خەمر**: بادە؛ **خۆش**: ساغ؛ **ئانی**: دەس‌بەجێ؛ **میزاج**: تەبیات.

پوختەی مانا:
مەیگێڕ! بەو پیاڵە بلورینەی خۆت سا بادەیەکم بۆبێنە، وا سەرلەنوێ، دڵ بی‌حاڵەو ئارەزوی بادەی ئاڵ دەکا. هەر بمگاتێ، دەس‌بەجێ دڵ‌و تەبیاتم ئازاو ساغ‌و خۆش دەبنەوە.

٢ ساقی کو دیم مەهوەش بتن کاکول ژشیڤا رەش بتن
قەرقەف بلا ئاتەش بتن ئەم دێ بوی دل کین عیلاج

مانای وشە:
دیم: روخسار؛ **مەهوەش**: مانگ ئاسایی؛ **شیڤارەش**: شەوی تاریکی ئەنگوستە چاو؛ **قەرقەف**: بادە.

پوختەی مانا:
ئەگەر مەیگێڕ وەك مانگ جوان‌بی‌و کاکوڵی وەکو شەوەزەنگ رەشی توخ بێ؛ بائەو مەیەی دەماندا‌تێ، وەك ئاگر جەرگ سوتێن بێ. گوێ نادەینێ و دەردی دڵمان دەرمان دەکا.

٣ دا ئەم بوی دل حەی بکین پیّ سینە داغو کەی بکین
صەد مەنزلان پیّ طەی بکین ئەودیّ دسەیریّ کەت رەواج

مانای وشە:

حەی: زیندو؛ **کەی:** داغ؛ **طەی:** پێچانەوە؛ **سەیر:** رۆیشتن؛ **کەت:** دەکا؛ **رەواج:** برەو.

پوختەی مانا:

مەیگێڕ! بادەی ئاگرینمان پیّ ببەخشە، تا دڵمان زیندو کاتەوە. سینەو هەناومان، داغ بکا. مەی دەستی تۆ، بۆ ڕێڕەوان دنەدەرەو بیخۆینەوە دەتوانین صەد مەنزڵ ببڕین‌و نەوەستین.

٤ بیّ نورو ناری موحبەتیّ بیّ نەقش‌و صونعی قودرەتیّ
ناچین مەقامی وەصلەتیّ (نورٌ لَنا وَالّلَیْلُ داج)

مانای وشە:

نار: ئاگر؛ **موحبەت:** خۆشەویستی؛ **مەقام:** جێگە؛ **وەصلەت:** پێك گەیشتن؛ **لَنا:** بۆئێمە؛ **لەیل:** شەو؛ **داج:** تاریك.

پوختەی مانا:

شەو تاریکە. سەر دەرناکەین. نازانین بەرەو کویّ دەچین. ئەگەر روناکایی‌و گڕی ئەوین‌و نەخشی دەسکردی توانایی خوای مەزن ڕێگەمان بۆ رۆشن نەکات؛ هەرگیز ناگەینە ئەو پایە کە بە بارەگای یار بگەین.

٥ ئەڤ نار سیقالادلە دائیم لوی قالا دلە
نەوروزو سەرسالاد لە وەقتیّ هلیتن ئەوسیراج

مانای وشە:

سیقال: مشت‌و ماڵ؛ **قال:** گاڵەو هەرا؛ **هلیتن:** هەڵێت؛ **سیراج:** چرا؛ **سیراج:** بریەتیە لە خۆر.

پوختەی مانا:

ئاگری ئەوین‌و خۆشەویستی، کە دڵی من هەمیشە بۆی دەگاڵیّ‌و لەتاسەی ئەوا دەناڵیّ؛ تەواو دڵ مشت‌و ماڵ دەکاو هەرگا خۆری ئەوینی یار، تیشك بخاتە دڵەوە؛ لێی دەبێتە جێژنی نەوروزو ئازادی:

٦ حەتتا بنورا بادەییٚ ڕەنگین نەکی سەججادەییٚ
دوری ژوی شەهزادەییٚ دوردانەیا گەردن ژعاج

مانای وشە:

سەججادە: بەرماڵی نوێژ، دوگرد؛ دوردانە: گەوهەری تاقانە.

پوختەی مانا:

ئەی ڕێڕەوی ڕێگـەی ئـەوین! باش‌بزانە، تا دوگردت لەناو شـەرابدا ڕەنگ نەکەی؛ ناگەیتە لای ئەو شازادەی کە گەوهەری تاقانەیەو گەردنی‌سپیە وەکو عاج.

«مەحوی» لەو بارەوە دەڵێ:

بەنوری بادە کەشفی ظولمەتی تەقوا نەکەم چبکەم؟
بە نورێکی وەها چارەی شەوێکی‌وا نەکەم چبکەم؟

«حافظ» دەڵێ:

ئەگەر پیرت گوتی دوگردده مەی هەڵکێشە بی‌کێشە
بە فەرمانی بکە خۆی شارەزایەو ڕێگە ناگۆڕێ

٧ دوردانەیا گەردەن بلور ڕەیحان لسەر وەردێن دجور
هەی‌هەی بەمەستی تێنەدور خاڵا لنك فەرقێ بتاج

مانای وشە:

وەرد: گوڵ؛ جور: گوڵی گوڵاوێ؛ لنك: لەکن.

پوختەی مانا:

ئەو گەوهەرە تاقانەی گەردن بلورینە ـ کە ڕێحانەی بسکـەکانی کەوتونە سـەر گوڵی گوڵاو ـ ئـەو بسکە ڕێحانیانەشی، مەستی جوانی خاوەنیانن. هەر لەپەستا، دێنە دەورەی ئەو خاڵی سـەر هەنیە جوانەی کە بەرانبەر بە نێوانی سەر دیارٚ ئەداو نەخشێکە لەبن تاجەکەی.

مەبەستی مەلا ئەوەیە: یار بسکەکانی لاجـانگی لەسـەر گوناوە لادەخـاو بەرەو سـەر هەڵیان دەوێژنێ و لەنزیك خاڵی سەر توێلی بە کڵاوەکەی بەندیان دەکات.

٨ میهراتە پورٚ ئەبتەر کرین خالان ژبەر بسکان دەرین
زولفا موسەلسەل عەنبەرین چین‌چین ژچینێ تێتە باج

مانای وشه:

میهر: ئەوین؛ **ئەبتەر:** بێبێت؛ **موسەلسەل:** بەزنجیرە کراو.

پوختەی مانا:

لە ڕێی خـۆشەویسـتی تۆدا، دەردێکمان بەسـەر هاتوە، بەهرەو پیتمان لەدەس داوە. دەسـا بەزەییەکت هەبێ، خاڵەکانت - کە ژێر بسکەکانت کەوتون - دەر بهێنەو بیان نوێنە. ئەو کەزیانەت - کە بە زنجیرەت هۆنیون‌و بە بەرامە بازاری عەنبەر دەشکێنن بادەرکەون. خـەڵکـی چینیّ پێی بزانن. ئەگەر چی میشکی خوتایەش لای خۆیانە. دەستەدەستە دێنەلات‌و باج بۆ ئـەو کەزیانەت دێنن.

٩ **تەنها نەکوردستان ددن شیرازو (ینگ)و وان ددن**
هەریەك لسەر چەهڤان ددن ژ ئەسپەهان تیتن خەراج

ماناکەی:

جگە لە خەڵکی کوردستان - کە شانازی بە جوانی کچی کورد دەکەن - خەڵکـی تریش لەشیرازو ینگ (؟) و وان‌و ئیصفەهان‌و شوێنی تریش، باج بۆ ئـەو جـوانیەت دەنێرن‌و چـی بفـەرموی لەسەرچاوان پێکی دێنن.

١٠ **چەهڤێن بەلەك قەوسێن هەلەك چەرخو فەلەك، غالب مەلەك**
(فی حُبِها عُمری ذَلك) (والحب یجری فی عجاج)

مانای وشە:

چەهڤ: چاو؛ **هەلەك:** هیلاك‌و خەتەر؛ **هەلەك:** خوارەوەبو؛ **چـەرخو فـەلەك:** هەڵپەرکێ بەکۆز؛ **غالب:** بەشی هەرە زۆر؛ **مەلەك:** پەری‌و فرشتە؛ **فی حُبِها:** لە ئەوینیدا؛ **عُمری:** تەمەنم؛ **ذَلك:** لەسەر ئـاوا بونە؛ **والحب:** ئەوینیش؛ **تجری:** دەڕوا؛ **فی‌عجاج:** لە گێژەڵوکەدا.

پوختەی مانا:

لەو کۆزی هەڵپەرکێیەدا - کە بەشی زۆر لە سەماکەر وسوردەران وەك فـریشتەو پەری دەچـن - چاوی بەڵەك‌و برۆی کەوانیّ پیاوکوژی ئەو نازدارە، دەردی داومیّ. لە ئەوینی ئەو چاوانە، تەمەنم لە ئاوابونەو هێشـتان گەمیەی ئـاواتانم دەبەر گێژەڵوکە دایەو زۆر چـەتونە گەردەلول تێکـی نەشکێنیّ.

١١ شاهید هەزار ڕەنگ خەمملین ڕەقص‌و سەما بێ کەمملین
ئیرۆ «مەلا» ئەم صەد دلین ساقی وەرین جاما زوجاج

مانای وشە:

شاهید: دڵبەر؛ **خەمملین:** خۆیان ڕازاندەوە؛ **کەمملین:** بێ کەمایەسی بون.

پوختەی مانا:

لەم بەزم‌و ئاهەنگ‌و کۆڕی سەمایەدا، دڵبەران بەهەزار تەرز خۆیان جوان ڕازاندبوو‌و کۆڕەکە هیچ کەمایەسی تێدا نەبو. مەلا! ئێمە ئەمڕۆ دڵمان لەصەد جێوە لەت‌لەت بوە. مەیگێڕ وەرەو پیاڵەی بلورینت بێنە، تاوەخوێن‌و برینی دڵمان دەرمان کەین.

«نالی» دەڵێ:

بۆچی نەگریم صەد کەرەتم دڵ دەشکێنی مەی چۆن نەڕژێ شوشە لەصەد لاوە شکاوە

قصیدەی بیستو حەوتەم

«رازداری»

١ پورْ مەکە اِسراف دقەتلیٚ مُباح
(سَفكُ دَمِ الْعاشِقِ مالا یُباح)

ماناى وشە:

اسراف: لەرادە دەرکردن؛ **مُباح:** نهێنیێ درکێنراو؛ **مُباح:** رەواو حـەڵاڵ؛ **سَـفْك:** رژاندن؛ **دَم:** خـوێن؛ **ما:** شتێکە؛ **لایُباح:** دروست نیەو رەوا نابێ.

٢ سینە بـدەستیٚ خوە مُبارەك ڤەکە
(تَعْرِفُ کَمْ فی کَبَدی مِن جِراح)

ماناى وشە:

تَعْرِف: دەزانی؛ **کَمْ:** چەند؛ **فی:** لە؛ **کَبَدی:** جەرگم؛ **جِراح:** برینان.

پوختەی مانای ئەو دو بەیتە:

کوشـتنی دڵدارەکانت لە ئـەندازە دەرکردوە. کە دەشـــتەوێ هەر بیان‌کوژی. وا بەکۆمەڵ مەیان‌کوژەو وامەکە، بە زۆریکاریو هەژار کوشتن، ناوت دەرچێ. چـونکە هێندێك دڵداری وایان لەناودا، وا لە ئەویندا سوتاوە، هەربینا گیانی دەر دەچـێو خـوێنەکەشـــی ناخـــەنە گەردنی تووە. بۆنمونە من خۆم دەڵێم: بە دەستی ممبارەکی خۆت، سینەم شـەق‌کەو لە هەناوانم بڕوانە، تابزانی کە چـەند برینی کاریگـەر، لە جـەرگمداو مزگێنی مەرگم پێ دەدەن. من هەر لەســوێی تۆ، گیان دەدەمو کەسیش ناڵێ خوێنی بەناهەق رژاوەو کەس گوناح ناخاتە سەرتۆ.

«سەعدی» لەو کوشتو کوشتارە توڵەی دەوێ. بە عەرەبی گوتویە:

دەڵێن راموسانی کچی جوان خەتایە   ئەدی رشتنی خوێنی عاشق رەوایە؟!
واتا: ئەم حەقیچە بەم حەقیچە.

٣ دل ژهەوایاتە دفکرێن دهور
(فی لُجج ِ بَین َ هُبوبِ الرّیاح)

٤ عیشق کوگەها کیّ وەلعەقلی خوەما؟ (یان، عیشق گەهاکیّو لعەقلی خوەما؟)
(یَفتِكُ بالعاشِقِ حُسن ُالمِلاح)

مانای وشە:
هەوا: ئەوین؛ **هور:** ورد؛ **لُجج:** لوججەگەل؛ **لوججە:** نێرینەو پڕایی ئاوی بەربەرین؛ **هبوب:** هەڵکردنی با؛ **ریاح:** باگەل؛ **گەها:** گەیشت؛ **یَفتِك:** دەکوژیّ بیّئەمان؛ **حوسن:** جوانی، باشی؛ **مِلاح:** بای گەمیە ئاژوّ؛ **ملاح:** جوان چاکان.

پوختەی مانا:
منێك کەخوّم بە خاوەن ئاوەز دەزانی ودەمگـوت دڵم‌کانگـای بیری ژیرانەیە؛ لەوەتا بومە دڵدارت، خــوّمو دڵم، وەکو گەمیەی بادەوانی ـ کە لەناوەندی دەریادا، قــەتیس مابیّو لە هەمو لا، بای گەردەلول دەوری دابیّو رای‌تەکێنیّو بیرەتێنیّو نزیك‌بیّ تێکی بشکێنیّ ـ هومێدم لەمان بڕاوە.
هەرکەسیّ تریش کە وەك من، لە ئەویندارێدا بگاو کاڵی‌و تاڵی بەجـیّ بێڵێت؛ وەك ئـەو گەمیە لیّقـەوماوەیّ لیّ دێت. تەنانەت ئـەگەر باش باش‌و بەئــارەزوی گەمیەوان بێت؛ لە گێژاوی دڵداری‌دا، بیّگومان لەبەریەك دەچیّ. ئاخ لەدەس ئەوینی جوانان!! دڵدارکوژی بیّ ئامانن.

٥ دیّ دو سیەهسورمەیی چەهڤێن خوەکەت
خاکی رەهی یاریّ صەبا هەر صەباح

٦ توزو غوباری سەحەری بەرچەمەن
(قَد نَشَرَالطّیبَ و بِالمِسكِ فاح)

مانای وشە:
صەبا: شنەی بای روّژهەڵات؛ **صەباح:** شەوەکی؛ **چەمەن:** مێرگو چیمەن؛ **قد:** لێرەدا مانای تەواو؛ **نَشَرَ:** بڵاوی کردەوە؛ **فاح:** بوّنی‌دا.

پوختەی مانا:
ســروەو شــنەی بەیانان ـ کە لەروّژهەڵات هەڵدەکا ـ هەمو روّژیّ بەخــاکی بەرپیّی یارەکەم،

چاوەکانی خوێی دەڕێژێ. تۆزی پاڵای یارە باڵا بەرزەکەی من، بۆنی خۆشی دا بە مێرگو باغی گوڵانو بۆنی میسکیش نیسکێك لەو تۆزەی تێدایە کە هێندە بەرامە خۆشە.

٧ فێرسو رمباز گەهان یەك بتیر
(أحْمَدُ فیالبینِ قَتیلُالرماح) یان، (قَتیلَالرماح)

مانای وشە:

فێرس: ئازای سوارچاك؛ **بەین:** نێوان؛ **بەین:** دور کەوتنەوە، هجران؛ **قتیل:** کوژراو؛ **رماح:** رمبگەل؛ **أحْمَدُ:** سوپاسو تاریف دەکەم.

پوختەی مانا:

بە نازەوە، چاوەمەستەکانی لێك ناپیلوەکانی لە دولاوە، بەتیرورمبی بژۆڵان، هاتنە سەریەكو تێكگیران. لەو ناوەدا، ئەحمەدی بێ سوچو تاوان، بەنوکی ئەو بژانگانەی لەرمب درێژترو تیژتر، شەهید کرا!

ئەگەر قتیلَ بێ؛ واتا: سوپاسو ئافەرین دەکەم لەو کەسەی کە هەر دوربەدور کوشتەی ئەو مژۆڵانەیە.

٨ (بوسە زنان هرکە بران آستان   مَکَّنَ مِنْ جَبْهَتِهِ لابَراح)

مانای وشە:

بوسە: ماچ؛ **بوسە زنان:** بەماچ کردن؛ **بَرْ:** لەسەر؛ **آستان:** پێش دەرگا؛ **مَکَّنَ:** بوێ‌لوا؛ **مِنْ:** لە؛ **جَبْهَـە:** سەردارو سەروەر؛ **جَبْهَە:** سەردەرانە؛ **لا:** نا؛ **بەراح:** لاکەوتن، جێ‌هێشتن.

پوختەی مانا:

هەرکێ هەرجارێك بوێ بلوێ، سەر لە دەرگانەی یار بسوێو سەرداری ماڵ رێگەی بدا، سەردەرانەکە راموسێ؛ تازە هەرگیز لاناکەوێو هەتاهەتایە، لەژیانی بەختەوریدا رادەبوێرێ.

٩ (حَلَّ لَهُ القتلُ بِشَرْعِ الْهَوىٰ مَنْ کَشَفَالسِرَّ وَبالسِر باح)

مانای وشە:

حَلَّ: رەوایە؛ **قَتل:** کوشتن؛ **شەرع:** دەستور؛ **هَوىٰ:** ئەوین؛ **من:** کەسێ؛ **کَشَـفَ:** پەیدای کرد؛ **سِـر:** نهێنی؛ **باح:** درکاندی.

پوختەی مانا:

مەلا! تۆ بۆچ ئەم نهێنیەت ئاشکرا کرد، کە ماچێك لە دەرگانەی یار، هۆی هەرمان‌و سەرچاوەی هەمو خۆشیانە؟ بە شەریعەتی دڵداران، هەرکێ بەسرێك بزانی‌و ئاشکرای کا؛ کوفرەو کوشتنی ڕەوایە.

«حافظ» دەڵێ:

وتی ئەویارە کە سەرداری قەنارەی شادکرد
سوچی گەورەم ئەوەبو رازی دڵی خۆم درکاند

١٠ حوسنی ئەدایاتە «مەلا» هەرکێ دی
(صحَّ لَهُ إنكَّ عَيْنُ الفِصاح)

مانای وشە:

حوسن: باشی‌و جوانی؛ ئەدا: پێك هێنان؛ صَحَّ: بەراست گەڕا؛ لَهُ: بۆئەو؛ إنَّكَ: تۆ؛ عَين: سەروەر، سەردار؛ فِصاح: قسەرەوان گەل.

پوختەی مانا:

مەلا! هەرکەسێ کردەو هونەرتی چاو پێ بکەوێ‌و بزانێ چەند جوان‌و ڕەوان شیعر دەڵێی؛ بێ‌گومان بۆی دەردەکەوێ، کە تۆ سەرومرو سەرداری زمان‌تەڕو پاراوانی.

«نالی» دەڵێ:

نالی عەجەب بەقودرەت‌و حیکمەت ئەدای دەکا
مەعنایی زۆرو گەورە بە لەفظی کەم‌و بچوك

قصیدەی بیست‌و هەشتەم

حوسنا موقەددەس

١ حەیف دقەیدا خاك‌و گیل بت عارفی چالاك روح
دیٚ موجەررەد بت کو پورتەو دەت ژنورا پاك روح

مانای وشە:

حەیف: مخابن؛ **قەید:** بەند، زنجیر؛ **گیل:** حەڕی، قور؛ **چالاك:** چوست؛ **موجەررەد:** روتەوەبو؛ **پورتەو:** تیشك.

پوختەی مانا:

زۆر حەیفە گیانی چاکی بزۆزو چالاکی خودا ناس، لەناو بەندی قورو خاکی لەشی سەرزەوی بمێنیٚ. پیٚویستە ئەو بەندو کۆتەی فریٚبدا تا سەرلەنویٚ گیانی پاکی وەبەر تیشکی جوانی خوای تاك کەویٚ.

٢ قەیدی خاك‌و گیل نەبت دابیٚ حیجاب‌و پەردە بیٚ
میثلی بەدریٚ جارنان تیٚخت خوسوفیٚ خاك روح

مانای وشە:

حیجاب: پەردە، لەمپەر؛ **جارنان:** هیٚندیٚ جاران؛ **تیٚخت:** بخاتە؛ **خسوف:** گیرانی مانگ.

پوختەی مانا:

وا باشە گیان ئازادبیٚو هیچ لەمپەڕو بەندی خاك‌و قوڕی لەبەرو لەسەر نەمیٚنن. چونکە تا دیل‌و یەخسیری ناو ئەو کەلاکە خاکەیە؛ چاری ناچار با وەك مانگی چاردەش وابیٚ، توشی گیرانیٚ هەر

دەبیٚ‌و خاك دەیگریٚ.

شیاوی باسە، گیرانی مانگی عاسمانیش، هەر لە سوٚنگەی زەمینی خـاك‌و ئـاوی‌یە، کە دەبیٚتە لەمپەر لە نیٚوان مانگ‌و روٚژ.

٣ شەمعی سەرنور نادرت گەر ئەو نەکەت پەرهیز دل
ذەوقی جاما عیشقیٚ ناکەت گەر نەکەت ئیمساك روح

مانای وشە:

شەمع: موٚم، شەم؛ **پەرهیز:** پاریٚز؛ **ذەوق:** چیٚژە؛ **ئیمساك:** خوٚراگرتن لە خواردن‌و...

پوختەی مانا:

موٚم ئـەگەر لە ناوەروٚکدا، پیس‌و خـوٚلاوی بیٚت؛ هەلٚ نابیٚ‌و روناکی نادات. ریٚرەوی ریٚگــەی عیرفانیش، هەروەهایە. ئەگەر بەدلٚ پاریٚز لە خلٚتو خاشی دنیایی نەکا؛ هەرگیز روناکایی جـوانی خودا، لەسـەری خـوٚی دا نابینیٚ. هەتا عارف خـوٚی لەهەمو لەزەت‌و خـوٚشیان دور نەگریٚ‌و لەم دنیایە واز نەهیٚنیٚ، لەبادەی ئەوینی خودا، چیٚژە ناکات.

٤ دل بـطایەك نیٚرگزان‌دە نازکەك تەروەندە دە
گول دکن تەشبیهی خاران هەرخەس‌و خاشاك روح

مانای وشە:

طا: چلٚ، قل؛ **تەروەندە:** نوٚبەرە، تازە پشکوتو؛ **خار:** چقلٚ؛ **خەس‌و خاشاك:** زبلٚ‌و زالٚ، پڕوٚپوش.

پوختەی مانا:

ریٚبواری سەر ریٚگەی عیرفان، لەدوای ئەوە کە لەخوٚشی‌و شادی دنیا دەست بەر ئەداو دلٚ‌و گیانی بەپاریٚزو خوٚراگرتن، تەمیزو بیٚخلٚتە دەکا؛ ئەوسـاش دەبیٚ لە هەلٚبژاردنی یاری دەسـتگیردا، پەلە نەکاو فریوی روالٚەت نەخوا. کەسیٚك کە دەستی بگاتە باغی گولاٚن‌و ریٚگەی بدەن گولیٚك بوٚخـوٚی هەلٚبژیٚریٚ، باتیٚ‌گەریٚ‌و چلیٚك نەرگزی ناسکی تازە پشکوتوٚی نوٚبەرەی بیٚ‌هاوتا، بکـاتە هی خـوٚ. ئیتر وەك ئەوانە نەبیٚ کە روحیان لە زبل‌و زالٚداو چقلاٚنیش بەگولٚ دەزانن.

٥ جامی عیشقی پاکی روحانی طەهورا باطینە
ئی‌نەنوشی هەروەها حەتتا ئەبەد ناپاك روح

مانای وشە:

طەهور: خاوێن‌و خاوێن کەرەوە؛ **باطین:** دەرون؛ **نوشین:** وەخواردن.

پوختەی مانا:

بادەی ئـەوینی پاکی خـوداناسی ـ کە تایبەتی گیانپاکانە ـ دڵ‌و دەرون لە پیسـیەتی دەشـواتەوە. هەرکەس لەو بادە نەنۆشـێ، هەزار سـاڵیش تێبکـۆشێ گیانی بۆ هەتا هەتایە گەمارو چڵکـن دەمێنێ.

٦ **هەیئەتا کەیف‌و کەمی بی‌کەیفە کەیفا عارفە**
دێ بمێنت گەر نەبت ناچار بێ‌تریاك روح

مانای وشە:

هەیئـەت: تەرز، رواڵەتی؛ **کەیف:** چـۆنیەتی؛ **کەمی:** چـەندی؛ **کەیف:** ئـارەزو؛ **دێ‌بمێنت:** هەردەمێنێ؛ **تریاك:** دەرمانی دژی ژەهر.

پوختەی مانا:

چۆنی خوداو تەرزو بیچم‌و چەندایەتی رەوشـتو ئـاکارەکانی (صیفاتی)، هەرچـی باس دەکرێ‌و دەگوترێ، لەراستی‌دا هیچـی دەگەڵ راسـتەقـانی تەواو یەکتر ناگرنەوە. هەرکەسـێ هەرلە ئەندازەی ئاوەزو بیرکردنەوەی خۆی بۆی چوە. دڵ‌و گیانی رێرەوانی رێگەی عیرفان، بەو چـەندو چۆن لێکدانەوەی ئاکارو تەرزو دیمەنی خودای مەزن، ژان لەگیان‌و دڵ پەشێوو سـەرسـورماون. هەرگا یار یاری کردن‌و چاوی دڵیان لەدینی دیداری گەش‌بو؛ لەو دڵەتەپی‌و دودڵیەی توشیان بوەو ـ چون مارانگەزتە، پێچ دەخۆن ـ رزگار دەبن. کێ بە خوا بگا، تێدەگا، کە بۆ ئـەو یارە تاقـانە، نە چۆنی هەیەو نە چەندی. خۆی‌و صیفەت‌و ئیرادەی هەر یەکەو خـۆی سـەرچـاوەیەو لێك جیانین. واتا بەدەردی کورد دەڵێ: خودا یەکەو نابێ بەدو.

٧ **دێ بەگولزارا جەمالا سەبزە پوشان وی چکەت؟**
ئی دمیهرێ‌دا نەبت دل پارەپارە، چاك روح

مانای وشە:

جەمال: جوانی؛ **سەبزەپوش:** لێرەدا بریەتیە لەو کەسانەی دەگەڵ خودا تێکـەڵاون‌و هەرگیز سیس‌و پیر نابن‌و لەناو ناچن. (ناوی حەزرەتی «خضر» کە کورد دەڵێن: «خدر» واتا هەمیشە سەوزو دور لەسیس‌بون‌و وشك بون)؛ **میهر:** ئەوین؛ **چاك:** دادڕاو.

پوختەی مانا:

کەسێکی لە دڵداری پاکدا، دڵی لەتلەت نەبوبێتو پارچەی گیانی دانەدڕابێ، قەت ڕێی‌نابێ بچێتەناو باغی گوڵانی ئەو جوانانەی کە تا هەتا بە ئەوینی یار، زیندون‌و سیسی‌و کزی‌وهەڵوەرینیان نایەتە ڕێ.

٨ بەر ژجان دەررا کەیەك ڕەوشەن‌ترو والا دڤێت
صورەتی حوسنا موقەددەس دابکەت ئیدراك روح

مانای وشە:

بەر: پێشتر؛ **دەرراکە:** زۆر زو لەشت گەیشتو، زۆر لەسەر هەست؛ **والا:** بەرز، هێژا؛ **صورەت:** شکڵ؛ **موقەددەس:** پیرۆز؛ **ئیدراك:** پێزانین.

پوختەی مانا:

هەر ئەویندارێکی خودا، کە بەنیاز بێ بە دیداری یار شادبێ، پێویستە سەرەڕای گیانی خاوێن هۆش‌و بیرو تێ‌گەینەکی زۆر لە پلەی بەرزا هەبێت؛ تا توشی هەڵەموت نەبێ‌و هەڵنەدێری. ئەوسا دەکرێ بەدیداری ئەو جوانیە هەرە پیرۆزە، گیانی شادبێ‌و لە بەندی خەمان ئازادبێ.

٩ گەر خەبەرداری ژسیررا (کُنتُ کنزاً) گۆهبدێر
دا بەصەد تەورێ بەیانکەت مەعنی‌یێ (لولاك) روح

مانای وشە:

کُنتُ: بوم؛ **کەنز:** گەنجینە؛ **گۆهـ :** گوێ؛ **تەور:** جۆر؛ **لولاك:** تۆ نەبای.

«دوفەرمودەی پیرۆز (حدیث قدسی) هەیە، پێغەمبەر لەزوان خوداوە فەرمویەتی: من گەنجینەی نهێنی بوم، ئەم جیهانەم هەر بۆیە کردوە بناسرێم. جارێکی تریش فەرمویە: گەر تۆ نەبای، ئەم عاسمانانەو جیهانەم ساز نەدەدا.

ئەگەر ئێمە بە ڕواڵەت بینی‌و سەرچڵی لەو دو فەرمودە بڕوانین؛ وا ئەزانین پێچەوانەو دژ بەیەکن. ئەم سازدانە بۆکامیانە؟ بۆ ناساندنی خودایە؟ یان بۆ ڕێزنان لە پێغەمبەر؟

بەڵام ئەگەر سەرنج بدەین، زو تێ‌دەگەین هەردوك لا لکی دارێکن‌و ناو ئاخنی تابارێکن. با بزانین چۆن؟! خوا ویستویە خەڵك دروس‌کا بیناسن. پێغەمبەری هەڵبژاردون‌و ناردونی مرۆ ئاموژگاری بکەن کە بیناسن. محمدیش (ص) بەرانبەر بە فەرمودەی خۆی «من بیومە پێغەمبەرو هێشتان بابەدەم لیتەبو» پێشینەی پێغەمبەرانەو لەدوای هەموانیش هاتوە. خودا گیانی محمدی بەر لە هەرشت وەدی هێنا. واتا ماك‌و هەوێنی سازدانی دنیا محمدە. بونی پێغەمبەرو جیهان وەك دو شەنگلە بەرەکەتەن کە لێك جیا ناکرێنەوە. «شێخی‌خانی» لە پێشەکی «مەمو زین» دا لەو بارەوە بە کرمانجی فەرمویەتی. کە سورانیەکەی

ئەمەیە:

گەنجینەیی گەوهەری وەشێراو
چی جوان‌و بەنرخی ئەم جیهانەن
دای جوانی نەمر بروسکەیەك لەم
ئەو تیشکی خودایە بۆ هەمیشە
گیانان لەگیانی ئەو پەیا بون
سەرپاکی لەتیشکی رونی ئەوبون
هێشتا نەزەوی، نە عاسمان بو
عاسمان‌و زەوی لەبەر ئەوی بون
پێغەمبەرێ بو لەلای خودا ئەم
ئەو پەنجەرەیەو خودا دەوێرا

پاش پەردەیی کردە دێتە بەرچاو
لەجوانی خودای نەمر نیشانەن
پێغەمبەری ئێمە هاتە بەرهەم
بۆ هەرشتێ بۆتە پنچو ریشە
چەند تیرەو و هۆز لەیەك جیابون
گش هاتن‌و بون لەبونی ئەوبون
ئەو سەروەری هێزی سەروەران بو
بۆوی بو فریشتە سەرنەوی بون
بێ خوێ یەکی قوربو باوە ئادەم
تیشکی لە دڵی رەشی مە گێرا

پوختەی مانای بەیتەکە:

ئەگەر لە مانای نهێنی «گەنجینە بوم» ئـاگاداری، دەگوێ بگـرە؛ بزانە گیان چـۆن بەصـەد تەرزو جۆر مانای «گەر تۆ نەبای»ت پێ دەڵێ...

١٠ لامیعی سیررا تەجەللی سەر لطوری دل ددەت
ضەبط ناکەت وێ مەجالێ صەد هەزار ئەفلاك روح

مانای وشە:

لامیع: تروسکەدەر؛ **تەجەللی:** خۆشاندان؛ **ضەبط:** راگرتن‌و گرتن؛ **مەجـال:** وەخـت، دەم؛ **ئـەفـلاك:** عاسمانان.

پوختەی مانا:

هەروەك موسا لە کێوی تور، لە خوا پاڕاوە بیبینێ، خـودا فـەرموی: تۆ نامبینی، بەڵام بڕوانە ئـەو کێوە. ئەگەر خۆی لەجێی خۆی داگرت، سا ئەوسا کە تۆش دەمبینی. وەختێ خودا خۆی نیشـانی چیاکە دا، لەبەریەك چو. موسا بە بێهۆشی کەوت.

ئەگەر تیشکی جوانی خودا خۆی بۆ دڵ ئاشکرا بکـا؛ گیان خـۆی ناگرێ. ئـەگەر صـەدهەزار عاسمانیش لە هەمو لاوە بیگرن، وەك کێوی توری بەسەر دێ.

١١ هەردو ئیلانێن تەدی‌من طەوقی گەردەن‌کر مودام
دامە هەربێتن تەبەسسوم وەك‌گولا ضەحاك روح

مانای وشه:

ئیلان: مار؛ **طەوق:** بەندی بەئاڵقە؛ **مودام:** هەمیشە؛ **ضەححاك:** زۆر بەپێکەنین؛ **ضەحجاك:** گوڵی جوان پشکوتو.

پوختەی مانا:

مەلا لەپاش ئەوهەمو ئامۆژگاریانەی خواناسانەو دەنگو باسانەی، چۆنیەتی بەخوا گەیشتن‌و تێ‌گەیشتن لەمانای ئایەتو حەدیث؛ بۆ وچانێك بادەداتەوە سەر دنیاو دیسان رودەکاتە سەلمای دڵ رفێنی‌و فەرمویەتی:

چەند خۆشە پیاو دیلی تۆبیٚ‌و خەڵکیش بەوکارە بزانن، کە تۆ یەخسیرو دیلی خۆت رست کردوە. جا بۆئەمە من کە هەردو پرچی وەك ماری رەشتم دیت، کردمنە تۆقی گەردنم، تا لای هەموکەس شانازی بەو بەختەوەریەم بکەم‌و هەمیشە وەك گوڵ گەش‌ببم‌و لەخۆشیانا هەربخەنم‌و بزەم لەسەر لێو لانەچێ.

١٢ جەوهەری حوسنی ئەدا تەنها دبت مەقبولی طەبع؟
گەر نەصەیقەل دەت بنوریٚ عیشق وەك حەككاك روح

مانای وشە:

جەوهەر: گەوهەر، عەصل، لێرەدا بەمانا هونەرە؛ **صەیقەل:** مشتومالٚ؛ **حەکاك:** ئەوی شتدەرٚنیٚ تا ژەنگی لیٚ بکاتەوە.

پوختەی مانا:

شیعرو گفتی من، بۆیە لە چاو قسەی خەڵکیتر زۆر لە بەردڵانەو خەڵك پیٚیان خۆشە، چونکە گیانم کە بەتیشکی ئەوین قاڵە، زمان‌و دڵ‌و مێشکمی بە خاوێنی راهێناوەو وەکو ژەنگرن ژەنگاوی مشتومالٚ دەکا. ئەویش مشتو ماڵی داون، بۆیە وا خۆش‌و لەبارن.

١٣ دی بویٚ ئەندازو تەرزی کی دبێت سیحری حەلال
گەر نەبالا طەبع بت وەك پەهلەوان چالاك روخ

مانای وشە:

دی: لێرەدا بەمانا دەنا؛ **سیحری حەڵال:** بریەتیە لە شیعرو وتاری زۆرباش.

پوختەی مانا:

دەنا کیٚ دەتوانیٚ بەم تەرزو بەو ئەندازە زۆرە، سیحری حەڵالی بەدەمدا بیٚ. ئەوە کاری کەسێکە

که گیانی وەك پاڵەوانی زۆرچوستو بەکار مرخیشیعری بەپایەو پلەی بەرزە تی گەیاندبێ.
«نالی» دەڵێ:

فارس و تورکو عەرەب هەرسێم بەدفتەر گرتوە
نالی ئەمرۆ خاوەنی سێ مۆلکە دیوانی هەیە

١٤ دل بەڕم ئاڤیهتو وی لێ بارکر قەوسی شەڤین (یان، چەڤین)
دێ بدەت بەر گەزمەیان بێسوچ ئەو سەففاك روح

مانای وشە:

ڕم: رمب؛ ئاڤیهت: هاویشت؛ بارکر: ئامادەی کرد؛ شەڤین: بەرەنگی شەو؛ گەزمە: تیر؛ چەڤین: چەماو.

پوختەی مانا:

ئەویارە عاشق کوژو خوێن ڕێژە، بە ڕمبی مژۆڵان جەرگی هەنگاوتومو ئێستا بەوە نەوەستاوە؛ دو برۆ کەوانیەکانی ـ کەچەماون‌و ڕەشن وەك شەوی زۆر تاریك ـ ئاراستەی گیانم کراوەو دەیەوێ ئەو بێگوناهەش هەر بێتاوان بەرتیران دات.

١٥ شەهسەوار ئیرۆ کەمەند ئاڤیهتنە قەلبێ «مەلێ»
بەند ناکەت غەیری فیتراکاتە صەد فیتراك روح

مانای وشە:

فیتراك: بەن سامورتە.

پوختەی مانا:

ئەمرۆ زۆر لەوانەی کە لە مەیدانی جوانی‌و دڵبەری‌دا بە سوار چاك دەژمێردرێن؛ ویستیان دڵی‌من بخەنە ناو کەمەندی خۆیانەوەو لە تۆم بستێنن. بەڵام خەیاڵیان خاوە، من بەوانە ناگیرێم‌و گیانی من تەنیا بەبەن سامۆرتەی پشت زینی ئەسپی تۆنەبێ؛ لە هیچ بەندێکی دیکەدا، ئۆقرە ناگرێت‌و ناگیرێ.

«سەعدی» دەڵێ:

ئەگەر تۆ ڕاو بکەی وەحشی بە خۆشی دەبنە نێچیرت
هەمو گیانێك گرفتاربونی تۆی بۆ بەختەوەر بونە

قصیدەی بیست‌و نوهەم

«کلیلی دڵ»

١ عیشقیّ کوبدەن بەیەکدو ئەرواح
پەیوەستە دقیّ بەهەفبن ئەشباح

مانای وشە:

بەیەکدو: بەیەکتری؛ **پەیوەستە**: پێکەوەلکاو؛ **پەیوەستە**: هەمیشـە؛ **بەهەڤ**: پێکـەوە؛ **ئـەشـباح**: شەبەح‌گەل؛ **شەبەح**: تارمایی، ئەو تەرزو شکڵەی کە گیان لەپاش دەرچون لەلەش بەخـۆیەوە دەگریّ کە لەشیش نیەو هەروەك لەشە دنیاییەکە دەچیّ؛ **شەبەح**: ئەو زنجیرەی لاقی دیلی پیّ دەبەستن.

پوختەی مانا:

ئەگەر گیانان لەبەر بارەگای خودادا ئەوین پێکتر بگـۆڕنەوەو بەتەمابن هەر ئـەوینداری یەکتربن؛ زۆرپێویستە تارمایی گیان هەڵگـریشیان هۆگر بەیەکتر بگـرن‌و بۆ هەمیشــە خــۆیان بەزنجیری ئەوین بەیەکەوە ببەسـتنەوەو هەرگیز لێك جیانە نەبنەوەو تەواو هەروەك تێکـەڵاوی لەش‌و گیانی دەورانی ژیانی سەردنیا لێکدرابن.

٢ جان‌و جەسەدان کو ئیتتیحادن
(والْماءُ لَهُالمِزاج بالراح)

مانای وشە:

جەسەد: لەش؛ **ماء**: ئاو؛ **لَهُ**: بۆئەو؛ **مِزاج**: تێکەڵاوی؛ **راح**: بادە، مەی.

پوختەی مانا:

تێکەڵاوی لەش‌و گیانی ئـەویندارانی بەراسـتی‌و دەرون خـاوێن‌و داوێن پاك، تا لەروی خـاك‌بون

چۆن بوە. دوای دەرچونی گیان لە ڕکەی لەشی خاکیش، هەروا دەبن. تێکەڵی گیان‌و تارمایی گیان هەڵگری ئەویندارانن، وەك لێكدانی مەی‌و ئاوە کە تازە بەهیچ ئاوایەك لەبەریەك هەڵناوێردرێن.

٣ **وەصلاتە لجان‌و دل حەیاتە**
(مَنْ ذاقَ مَرارَةَالنّوىٰ طاح)

مانای وشە:

مَنْ: کەسیٚ؛ **ذاقَ**: چەشتی؛ **مَرارە**: تاڵی؛ **نَوىٰ**: دوری، هجر؛ **طاحَ**: بەهیلاكچو؛

پوختەی مانا:

نزیکی‌و گەیشتن بەتوٚ، مایەی ژیانی گیان‌و دڵە. کەسێك تاڵایی دوری توٚی تام‌کردبیٚ، گومانت نەبیٚ مردوە.

٤ **تەنها نە دسینە من خەدەنگن**
(مِنْ لَحظِكَ فیالقلوبِ أرماح)

مانای وشە:

خەدەنگ: تیر؛ **لحظ**: چاو، تماشا؛ **قلوب**: دڵان؛ **ارماح**: ڕمگەل.

پوختەی مانا:

نەك هەرمن گرفتاری توٚم‌و سینگم پڕە لە تیری نیگای لاتیلی چاوەکانت. ڕمی تیژی مژوٚڵانت ـ کە لە تەماشا کردنا دڵ دەپێکن ـ زوٚر دڵی وەك دڵی منیان هەنجنیوە.

٥ **پەروین ژشەفەق سەحەر خویابون**
(لابِدعَ وَفیهِ مِنْكَ مِصْباح)

مانای وشە:

پەروین: کوٚ ئەستێرەی پیٚرو؛ **شەفەق**: لێرەدا بەمانا کوردی‌یەکەیە کە بە شەبەقی روناکایی بەیان دەڵێن؛ **خویا**: ئاشکرا؛ **لابدعَ**: تازەیەك‌نیە، واتا شتێکەئاسایی؛ **فیهِ**: لەودایە؛ **مِنكَ**: لەتو؛ **مصباح**: چرا.

پوختەی مانا:

ئەگەر ئەستێرەی کوٚ، بەرەو روناکی بەربەیان هاتن‌و خوٚیان ئاشکراکرد؛ هیچ نائاسایەتی نیە.

چونکه روخساری تۆ، به شەوارەی خستبون‌و بە تیشکی چراوه هاتن.

٦ (لَومِستَ مِنالهویٰ کَبانٍ   لابِدعَ وَقَدْ تَمیدُ ارواح)

مانای وشه:

لەو: ئەگەر؛ **مِسْتَ:** راژای، لەریتەوه؛ **مِنَ‌الهَویٰ:** لەبەر شنەبا؛ **کَبانٍ:** وەك نۆنەمامی داری بان که دارێکی زۆر شەنگ‌و شۆخە؛ **قەد:** لێرەدا خۆدیاریشه؛ **تَمیُد:** دەلەرێ‌و دەهەژێ.

پوختەی مانا:

ئەگەر دەبینم که لەبەر شنەبایەك، بەژن‌و باڵات، بەنازەوە بەم‌لاو ئەولادا رادەژێ؛ بە نائاسایی نابینم، چونکه تۆ وەك ئێمە لەش‌نی. لە نازکی‌دا گیانێکی‌و گیانیش دیاره بە هاسانی شنەبا یەك دەیلەرێنێ.

٧ سەییاح مەدین دخەلوە ئیرۆ
الله کو چخەلوە ئو چسەیاح!؟

مانای وشه:

سەییاح: سائح‌گەل؛ **سائح:** پێنج مانا دەدا، رەبەنێك بۆ خواپەرستی روبکاتە چیاو چۆڵان، ئاوی رەوان، وتار نەخشین، گەڕیدە بە وڵاتان‌دا، رۆژوەوان؛ **مەدین:** ئێمە دیمان؛ **خەلوە:** کونجی تەنیایی.

پوختەی مانا:

ئەمڕۆ لە کونجی تەنیایی بەچاوی‌دڵ سەیرم دەکرد، رەبەنانی خواپەرست‌و دەم‌بەرۆژوی مرۆی نوێژو رۆژی پاك‌و دنیاگەڕی زمان شیرین‌و دەم‌پاراو، که گشتیان وەك‌من دڵداری دیداری یاری نازدار بون؛ دەسته دەسته وەك ئاوی رەوانی ناو جۆ. بە بزەی هومێدواریەوە، هەر دەهاتن‌و تێ دەپەرین. ئای خودایە. لەو کونجە خامۆشه چیم دیت!!

٨ (اِفتحْ بِلِقاكَ قُفْلَ قَلْبی   فالْقَلْبُ لَهُ لِقاكَ مِفْتاح)

مانای وشه:

افتح: وەکە؛ **لِقا:** توش‌هاتن؛ **قُفل:** قفڵ؛ **قَلْبی:** دڵم؛ **لَهُ:** بۆئەو؛ **لِقاكَ:** توش هاتنت؛ **مِفتاح:** کلیل.

پوختەی مانا:

دڵم بە جارێك داخراوەو تەنیا بەتۆگەیشتن‌و دیداری‌تۆ، دەتوانێ بۆم بکاتەوه.

٩ بەرقیٚ کو قەدا ژبەر نیقابیٚ (فاللّامعُ مِنْ سَناهُ قَدْلاح)

١٠ قەوس‌و قەزەحان نومان ژبالا (والْعَنْبَرُ مِنْ شَذاهُ قَدْفاح)

١١ ڕِاپینە دلیٚ «مەلا» جەلادا (مِنْ طَلْعَتِهِ فَقَد صَفا الرّاح)

ماناى وشەى ئەو سێ بەیتە:

بەرق: بروسکە؛ **قەدا:** داى، دایەوە؛ **نیقاب:** روپۆش؛ **لامع:** تروسکەدەر؛ **سَنا:** رۆشناکى؛ **لاحَ:** دیارى‌دا؛ **قەوس‌و قەزەح:** پەلکە رەنگینە؛ **شەذا:** بۆن‌و بەرامە؛ **فاح:** بڵاوەوەبو؛ **جەلا:** مشت‌و ماڵ؛ **طلعـة:** دیتن، هاتنەدەر؛ **صَفا:** پاڵاوتەبو؛ **راح:** بادە.

پوختەى ماناى ئەوسێ بەیتە:

دیارە پاڕانەوەى مەلا قبوڵ بوە. بۆیە دەڵێ:

بروسکێکى تروسکە زۆر. لەو دیو پەردەى پیوارەوە چەخماغەى‌دا، ڕێژنەى بەزەیی لە دوهات‌و داى‌باراند کەى‌کەم ئیســـتەى‌کەم. دڵى ســـیس‌و تینوى ژارى هەزاران کزونزارى دورە هومێدو بێچارەى ئێمە گەلى ئەوینداران پاراوبون‌و گەشانەوە. لەو هەمو ئاڵ‌و واڵایەى ئـەو باڵایە، پەلکـە رەنگینە وەدى هات. عەنبەر کە بۆن‌و بەرامەى ئـەو بەژن‌و باڵا نەمامەى بەرکەوتبو، بۆن خـــۆشى بڵاو کردەوە. دڵى مەلا کە تا ئەوسا وەك ئاوێنەى ژەنگاوى رەش هەڵگەڕابو، بە نمنمى پریشکەى هەورى بەزەیی خاوێن بۆوە. گیانى کە لەخشت‌و خـاڵى دنیا وەك بادەى پرتڵتەو خڵتە شـلوێ ببو. بەو دیمەنە دڵرفێنە واپاڵێوراوە، هێند رونە یادەى نمونەش نایگاتێ.

قصیدەی سیهەم

«نالەی دڵ»

١ ئاهیٚ ژدەردی دل دکت هەرچی کودی ئازاری چەرخ
دەربیٚ لنیڤا دل ددەت لامیع صیفەت نوباری چەرخ

مانای وشە:

ئازار: ژان؛ **چـەرخ**: زەمانە؛ **دەرب**: زەبر؛ **لامیع صیفەت**: وەك بروسكـە؛ **نوٚبار**: جـوٚرە كەوانێك بوەكە چەند سەرە تیری وێكرا دەركردوە.

پوختەی مانا:

هەركەس وەك من، ژانی دەستی زەمانەی پەستی چێشـتبیٚ؛ ناچـارە دەردی دڵ بكـاو ئـاخ هەڵكێشیٚ. كەوانی دەسـتی زەمانە، تیران داوێتە دڵی من بە زەبرێكـی هێند دەسـتو برد، دەڵێی بریسكە لێم دەدا.

٢ تێن سینەیان پەیكان نهین ئامانجی وان تیران ئەمین
داما بەلاییٚ دەر كەمین هەر گوشە دوٚر ماداری چەرخ

مانای وشە:

پەیكـان: سـەرەتیر؛ **نهین**: بەنهێنی؛ **ئـەمین**: ئێمەین؛ **دام**: داو؛ **دەركەمین**: لەبوٚسـەدا؛ **دوٚرمادار**: دەوراندەور.

پوختەی مانا:

زەمانە لەهەر گوٚشـەو كەناران، بوٚسـەی بەڵای بوٚ داناوین‌و دەوری داوین. سـەرەتیران بەرەو سینگمان دەهاوێژیٚ‌و ئێمەی نیشانەی تیرانین.

٣ بیرا خوتینن غەنجەیان   عاشق دنیڤ ئەشکەنجەیان
ئاڤیتە دل بەرپەنجەیان هەردەم ژنو شونقاری چەرخ

مانای وشە:

غەنجە: ناز؛ **ئەشکەنجە:** ئازاردان؛ **ئاڤیتە:** دەهاوێتە؛ **شونقار:** جۆرێك بازی زۆر چنگاڵ تیژو بەهێزە.

پوختەی مانا:

لەجەنگەی ئازاردانێکدا، کە لە زەمانەی دەبینین؛ سەبوریمان هەر بەوە دێت، کە نازی یارمان دێتە بیرو ئازارمان لەسەر سوك دەبێ. بەڵام زەمان لێ ناگەرێ ئاسودە بین. هەر دەمێك سەرلەنوێ، دڵمان دەخاتە بەر پەنجەی دەردو ئازاران. کە وەك شمقار نچیر دەگرێ، هەڵیدەدڕێ.

٤ کوڤان لەطیفان گول عیذار   شونا گولان روستینە خار
لەو تێن ژبولبول ئاهوزار نیڤا جیهێ گولزاری چەرخ

مانای وشە:

کو: لەکوێ؟؛ **لەطیف:** نەرمو ناسك؛ **عیذار:** لاجانگ؛ **روستینە:** رواون.

پوختەی مانا:

کوان؟ بۆنەمان لاجانگ وەکو پەڕەی گوڵان؟ بەداخەوە لەشوێن گوڵان دڕك رواون. بۆیە بولبول، لەشوێنی چۆڵی گوڵاندا، لە چنگ دنیا گریانو ئاخو ئۆخیانە.

٥ صەد بازییان ئەڤ حیلەباز تینت بحیلە کارساز
گەهگە هکو نازەو گەهنیاز سەححارو پڕ مەککاری چەرخ

مانای وشە:

بازی: عوین؛ **گەهـ** : جار، گا؛ **سەححار:** زۆر جادوگەر؛ **مەککار:** زۆر بەگزی.

پوختەی مانا:

ئەم زەمانە، هەتا بڵێی جادوگەرێکی بەفێڵە. بەنازو قەمزەو عیشوەبێ، بەنیازو نوزەو کزی بێ، کاری خۆی بەپیاو پێك دێنێو صەتان فێڵی لەبن سەردا.

٦ هەرچی بخونت صوحبەتێ ئاخر دجاما شەربەتێ
زەهرا هەلاهیل دێ دەتێ دادل نەدن ئازاری چەرخ

ماناى وشه:

بخونت: بانگ بکا؛ **صوحبەت:** هاودەمى؛ **هەلاهیل:** گیایەکە کە شیرەکەى ژەهرێکى زۆر کوشندەیە.

پوختەى مانا:

هەرکێ بەدەنگیەوە بچێو دلێ بەزەمانە خۆش‌بکا، زیان دەکا. لە جەنگەى دۆستایەتی دا، کە شەربەتی ئەداتە دەست؛ ژەهرى هەلایلی تێدایەو دەیەوێ دەرمان خواردوى کا. دەغیل نەکەن باوەر بە زەمانە کەن‌و دلی خۆتانی بدەنێ.

«مُحیالدین عەرەبى» دەلێ:

کەیارم دیتی مەستم، دەستی بەستم، دامیە بەر شیران
بەلێ هاوپیالەیی حەزیا سزاى جزیاى بەدودا دێت

٧ ئەڤ ئەررەیا ژەهرى ددان من ژێ ددل دانن سینان
مالبەهرى فەرقێ دوژمنان بیێتو برەت مینشارى چەرخ

ماناى وشه:

ئەررە: هەرە، مشار؛ **منژێ:** لەوى؛ **سینان:** نوکەرمب؛ **مینشار:** مشار.

پوختەى مانا:

زەمانە وەك مشارێکە، ددانەکانی بەژەهر ئاو دراین. من زۆر نوکەرمبم لەدەست دنیا لەدلێ دایە. با ئەو مشارە ژەهراویە، هەر بەشی دوژمنانمان بێتو لەسەر تەپلە سەرى ئەوان بێتو بچێت.

٨ دوژمن ژجان تالان بتن ئەو خوە هەروێ نالان بتن
میلاكو دل کالان بتن لێ بێت ورەت غەدارى چەرخ

ماناى وشه:

تالان: پوڕ؛ **هەروێ:** هەموروژێك؛ **نالان:** بەنالە؛ **میلاك:** سیو جەرگو دلێ؛ **غەدار:** قەدارە، قولە شیرێکی دم ساتوریە؛ **کالان:** بەرگی شیرو خەنجەر.

پوختەى مانا:

دەبا سەرەراى مشارى ژەهراوى، قەدارەى زەمانەى غەددار، دلێو هەناوى دوژمنان کالانی‌بێ. یا خوا گیانیان بەتالان چێو هەمو دەمان بنالێنن.

٩ داڤ کوهنه خانی میثلی دەیر چەندین کەواکیب تێنه سەیر
پەیکان بداڤێ شوبهی طەیر هەرژێ دبارن ناری چەرخ

مانای وشه:

داڤ: دەئەو؛ **کوهنه:** کۆن؛ **خان:** کاروانسەرا؛ **دەیر:** شوێنی رەبەنان؛ **سەیر:** تماشا؛ **سەیر:** رۆیشتن؛ **شوبه:** وەکو؛ **نار:** ئاگر.

پوختەی مانا:

دەو کۆنه خانەدا ـ کە وەك دەیری رەبەنانە ـ چەندو چەندجار، ئەستێرە دێن‌و دەڕوانن‌و بەجێی دێڵن. ئەو هەر لەسەر رەوشتی پیسی خۆیەتی. پەیکان دەگرێتە ئەستێرانیش کە وەك چۆلەکە راویان‌کا. لەم زەمانە هەمیشە ئاگر بارانەو دنیا دۆزەقی یارانه.

١٠ شەمسێ بشەمسی جام بجام حەتتاد کن دۆرێ تمام
ئاتەش درێژە هەر مودام ئەڤ گونبەدی دەواری چەرخ

مانای وشه:

شوموس: بادە؛ **شەمس:** بریەتیە لە مەی؛ **شەمس:** دوژمنی زۆر سەخت؛ **شەمس:** هەلتۆزاندن‌و بار نەبردن، چەموشی؛ **مودام:** مەی.

پوختەی مانا:

زەمانە وەك مەیگێڕێکی دڵپیسە. بەنیازی دوژمنایەتی پێك لەسەر پێك، بادە بۆ خەڵك تێ دەکا. بە هەموانی دەچەشێنێ‌و بەو مەیە دەیان مرێنێ. بادەکەی ئەو ئاگرێکە بۆگیانی وەخۆرەوەکان. لەو گونبەزە خول‌خولەیە ئاور دەرژێت.

١١ ئاگر دئابو گیل دکەت قەلبان ژقەلبان هل دکەت
میتقەب دجان‌و دل دکەت دائم ئەڤستن کاری چەرخ

مانای وشه:

هل دکەت: هەڵ دەکا؛ **هل‌دکەت:** هەڵ دپچرێ؛ **میتقەب:** مەثکەو؛ **ئەڤستن:** ئەوەن.

پوختەی مانا:

ئاگر دەخاتە ناو لەشی مرۆ، کە لە ئاو وگڵە. دڵان توشی یەك دەکاو پێکیان دا دەگیرسێنێ‌و

لێکیان هەڵدەپچڕێ. گیان‌و دڵان کون‌کون دەکا. هەمیشە کاری زەمانە ئەو کارە نالەبارانەن.

١٢ چەندی کو خوبان بێن ڕەزم من‌ژێ ددلدانن گەزم
ئامانجێ وان ڕەمزان ئەزم سەرعەسکەری سەییاری چەرخ

مانای وشە:

خوب: جوان چاك؛ **ڕەزم:** جەنگ؛ **من ژێ:** من لەو؛ **گەزم:** تیر؛ **ڕەمز:** نیشانی نهێنی؛ **ئـەز:** من؛ **سـەر عەسکەر:** فەرماندە؛ **سەییار:** گەڕۆك.

پوختەی مانا:

هەرچەندی جوان چاکان، دڵیان لەدەردی زەمانە دەرەنجێ‌و دەیانەوێ بەگژی داچن؛ منی کڵۆڵ بەر دەکەوم. لە وتاری بەتێکوڵیان تێ‌گەیشتوم کەمن کراوم بە ئامانج‌و منیان بەسەرکردەی بەڵای زەمانە داناوە. هەربۆیە منی بێچارە، دایم دڵم بەتیرو تانەی چاو جوانان بریندارە.

١٣ من پورشەڤان حەتتا سەحەر دانینە ڕێ سەمع‌و بەصەر
ئەو ماهرو مابێتە دەر تا ببمە نەوبەت داری چەرخ

مانای وشە:

سەمع: گوێ؛ **بەصەر:** چاو؛ **نەوبەت‌دار:** جەزایەرچی، کێشك‌گر.

پوختەی وتار:

گەلێك شەوان تا بەیانی، لە دەورەی یانەی ئەویارە، گوێ لەسەر هەست‌و چەمەرام کە بەشکو بەختم بیهێنێ، ئەو ڕومانگە سەر لە پەنجەرە دەرێنێ‌و دوا بە ڕۆژ ڕەشی من بێنێ. ئەگەر زەمانەش ـ خوا نەکا ـ نیازی وابێ بەردوزیپکی ساردو گەرمی لەرێ دانێ، خۆم بکەمە بەڵا گەردانی باڵاکەی.

«کوردی» دەڵێ:

چاوەکەم زانیوتە بۆچی خەولە چاوم ناکەوێ
چونکە من پێش خزمەتم پێش‌خزمەتان نانون شەوێ

١٤ کەس دی لـ‌لەوحی سینەدا نەقشەك وەهاتی بێ غەلەط
هەر دەم ژنو یەك تازە خەط تاڤێتە دەر پەرگاری چەرخ

ماناى وشه:

لەوح: تەتەڵە؛ **وەهاتى:** ئاواهاتو؛ **ئاڤێته:** دەهاوێته؛ **پەرگار:** جەغز كێش، جەغزینگ.

پوختەى مانا:

هەرچى دەردو ئازارى بەشى دڵدارانه، بە پەرگارى دەستى زەمانه، لە تەتەڵەى سینەى من نەخش كراوەو هەمو دەمو كاتێك خەتێكى تازە دێتە سەر خەتان‌و هەرگیز نوسەرى بەڵایان، بۆ جارێكیش هەڵە ناكا، هەڵم بوێرێ.

«ئەنوەرى» دەڵێ:

هەر بەڵایێ كە لەعاسمانەوە دێ بەر لە هەرشت دەڵێ كوا ماڵى فڵان

١٥ ما ژحەسرەتا شیرین لەبان خەوتێتە چەهڤان قەط شەبان
فەریاد دەربەر كەوكەبان پرسێ بكە ژبێدارى چەرخ

ماناى وشه:

ما: بۆچى، مەگەر؛ **فەریاد:** هاوار؛ **دەربەر:** لەپێش؛ **بێدار:** نەخەوتو.

پوختەى مانا:

من كەوتم شەوان هەتارۆژ ناخەوم‌و دڵو چاوم بریوەتە ئەو سەرسەرایەى، یارتێدا. ماناى وانیە دەتوانم بنوم‌و نانوم. بۆچى مەگەر لە عەزرەت‌و ئاواتى دینى لێوانى شیرینى وەكو هەنگوینى، خەو تخون چاوان دەكەوێ؟ هەیهات، منى دڵدار شەو هەتا رۆژ، هەر هاوارمەو ناڵەم گەیوەتە عاسمان‌و ئەستێرەشم لە خەو كردون. ئەگەر برۆا بەمن ناكەى، باسم لە زەمان بپرسە، كە شەوو رۆژ لە خولدایەو خەوى نایەو ئارام ناگرێ. تا بزانى كە هەرگیز منى نەدیوە لە خەودابم.

«سەعدى» دەڵێ:

درێژى شەو لە برژانگم بپرسە كە هیچ تاوان بەسەر یەكدا نەهاتون

١٦ ڤان رەهرەوێن هیممەت بولەند بەردانە مەیدانێ سەمەند
سەر گەشتەبن حەتتا بەچەند ئەو رەكبى مەشعەلدارى چەرخ

ماناى وشه:

رەهرەو: رێڤنگ؛ **سەمەند:** ئەسپ یان ماینى شێ؛ **سەرگەشته:** سەرگەردان؛ **رەكب:** دەستەى سواران؛ **مەشعەلدار:** گڕهەڵگر.

پوختەی مانا:

ئەو ڕێبوارە بەجێو پایەبڵندانە کە ئەستێرەن لەو عاسمانە. بە ئەسپی شێ لە مەیدان هاتو چۆیانە. وەك دەستە سوارانێك دەچن کە لەشەو دابەرەو بەزمو ئاهەنگ دەچنو چۆڵە چرایان لە سەرشانە. بەڵام لەچونو هاتن‌دا، سەرگەردانن. نازانن بەرەوکوێ دەڕۆن، بۆ هەڵدێن؟ بۆئاوا دەبن؟ کەی دوایی بەم ئاهەنگە دێ کە ناومان ناوە زەمانە.

«خەییام» دەڵێ:

لەم جەغزە کەشوێنی هاتو چۆی هەموانە بێ ژێرو سەرەو دور لە نەمانو پوانە

کێ زانی لەکوێوە هاتوەو کێوە دەچێ هۆزانو نەزان وەك یەکە، سەرگەردانە

١٧ **گاڤەك ژدەنگێ زەنگلان ئەیمەن چرونین مەنزیلان**
هەی‌هەی دبینن مەحمیلان فەریادە هەر قەنتاری چەرخ

مانای وشە:

گاڤ: تاوێکی‌کەم؛ **زەنگل:** زەنگوڵە؛ **ئەیمەن:** هێمن؛ **رونین:** دانیشپن؛ **مەحمیل:** کەژاوە؛ **قەنتار:** قەتار، گەلە بارەبەر پێکەوە لە کاروان‌دا.

پوختەی مانا:

لە بەر دەنگی زەنگی کاروانی بارکردن بەرەو ئەودنیا، کە زەمانە سازی داوەو کەژاوە لە دوی کەژاوە دێتەبەرچاوو هەروا هەیدیی بارکردنە؛ کوا دەتوانین ـ با بۆ کەمە تاوێکیش بێ ـ بە ئارامیو خاترجەمی لەم دنیایە پاڵ دەینەوەو دانیشینو قاچ ڕاکێشین.

«حافظ» دەڵێ:

چلۆن پێم‌وابێ ئاسودە دەژیم تاسەر دەگەڵ یاران

دەبیسم زەنگی کاروان بانگ‌دەکا زو لێ‌بنێن باران

«خەییام» دەڵێ:

هەربێنە بەرەو هەڵخولو هاتو چۆیە گوێ هەڵخە هەمو دەنگی بژیو ڕۆڕۆیە

خەرمانی ژیانە سورە، گەردون سەرکار ڕۆکردنو پێوانی مەیە لەوکۆیە

١٨ **بورمن ژڤێ چەرخێ «مەلا» کیشا نەئافاتو بەلا**
ئەبلەهدبینم وی هەلا هەرچی ژدل بت یاری چەرخ

مانای وشە:

ئافات: زیان گەل؛ **ئەبلەه** : کەم‌ئاوەز؛ **هەلا:** هۆی؛ **هەل:** وەخت.

پوختەی مانا:

مەلا! هەر من خۆم دەیزانم ئەم دنیایە، چەند بێفەڕو ئازار دەرو بێبەقایە، زۆرم زیان لەدەس دیوەو فرەم جەزرەبەی چەشیوە. با پێت بڵێم، لە کاتو ساتی ژیاندا، هەرکەس بەدڵ بییتەدۆستی زەمانە، زۆر بێئاوەزو نەزانە.

قصیدەی سی‌و یەکەم

«شەپالاشەنگ»

١ دلبەریٚ ئیروٚ سەحەر ئاڤیتە جەرگیٚ من دو دوٚخ
یەك لسینە، یەك ددلدا لەو ژمن تێن ئاخو ئوٚخ

مانای وشە:
دوٚخ: راستایی تیر؛ **دوٚخ:** کوتەکی سەر بەبزمار، دوٚق؛ **ئوٚخ:** هاواری ئێشان؛ **ئوٚخەی:** چخوٚشە.

پوختەی مانا:
یاری نازدار ئـەمرۆ لە بەرەبەیاندا، کە چـاوی هاتنە بەرچـاوم؛ لە دولاوە بەرتیری مژۆڵی داوم. لە لایەك سینەی پێکاوم، لایەك دڵی وەبەرداوم. جـا بوٚیە هەر ئـاخو ئـوٚخمە. بوٚ هی بەرســینەم کەوتوە، دەڵێم ئاخ دڵمی نەپێکا. بوٚ ئەوەیش دڵمی گرتوە، دەڵێم ئوٚخەی بە ئاواتی خوٚم گەیشتم.

٢ ئاخو ئوٚخێن من ژدل تێن لی ژبەر تیرا قزل تێن؟
یان ژکوڤانێن دکول تێن ژیٚ دزیت هەر خون‌و زوٚخ

مانای وشە:
لیٚ: بەڵام؛ **قزل:** سور؛ **کوٚڤان:** کوان‌و برین؛ **کول:** بەژان؛ **دزێت:** دەدەڵێنیٚ؛ **خون:** خوێن؛ **زوٚخ:** زوخاو.

پوختەی مانا:
بەڵیٚ دڵم هەر بەدلیٚ، ئاخو ئوٚخیەتی. ئاخوٚ لەبەر سەرەتیرە کە بە خوێنی منی بیٚ بایەخ، سور بون؟ یان لە برینی زوٚر بەژانە، کە بە دایم خوێن‌و زوخاو دەدەڵێنیٚ‌و ترسی هەیە تیری تیژی بژانگی‌یار، شەڵاڵ‌و ژەنگاوی بکا؟

۳ خون ژدل جوٚجوٚ رەوان تیٚ وەك عەقیقو ئەرغەوان تیٚ
لیٚ ژدەست سەلوا جەوان تیٚ ئەو شەپالا شەنگو شوٚخ (یان، سەلوارەوان)

مانای وشە:

رەوان: جاری، دانەوەستاو؛ **عەقیق:** یاقیق؛ **ئەرغەوان:** گوڵێکــی ئــاڵی دارە؛ **ســەلو:** ســەرو؛ **سەلوارەوان:** بریەتیەلە بەژنو باڵای شوٚخ؛ **جەوان:** تەڕو تازە پیٚگەیشتو؛ **شــەپال:** خــونچیلانەی خــویٚن شیرین.

پوختەی مانا:

جوٚگەجوٚگە خویٚنم لەبەردڵی دەڕوا. خویٚنی من نەدەبو جوان با. بەڵام چونکە بەدەستی سەلما ڕژاوە ـ کە بەژنی وەك داری سەوڵی تازەنەمام، ریٚکەو تاخوا حــەزکا خــونچیلانەو ڕەزا ســوكو خــویٚن شیرینە ـ خویٚنەکەشمی جــوان کردوە. هەر تنوٚکەی بەرەنگــی دەنکــە یاقیقــەیان وەك گوڵی ئەرخەوانە.

٤ ئەو شەپالا شوٚخو شەنگە کافرە، رومو فەرەنگە
دامە بەر جوٚتەك خەدەنگە ظالمیٚ کُشتم بدوٚخ

مانای وشە:

کافر: بریەتیە لە بیٚبەزەیی‌و دڵڕەق؛ **روٚمو فــەرەنگ:** لە زاراوەی شــاعیراندا بە سپی پیٚســتی زوٚر جــوان دەڵیٚن؛ **خەدەنگ:** تیر؛ **دوٚخ:** ذَلیلی‌و زەبونی.

پوختەی مانا:

ئەونازدارەی لەبەردڵەی شوٚخو شەنگە، چەند بەدیمەن سپی‌و نەرمە، هیٚندەش دڵی ڕەقو سەختەو بەزەیی پیٚمدا نەهاتو لەدولاوە دامیەبەر شیری بژانگو زوٚر بە زەلیلی کوشتمی.

«نالی» دەڵیٚ:

دەخیلت بم، نەخیلی با روطابی وەها شیرینو سینەنەرمو دڵڕەق

۵ ظالمی کوشتم شەپالیٚ نازکی غەنجیٚ دەلالیٚ
بون حیجابا زولفو خالیٚ ئیدەكو عالاو توٚخ

مانای وشە:

قەنج: پەسندو بیٚخەوش؛ **دەلال:** دڵگــرو جــوان؛ **حیجــاب:** پەردە؛ **ئیدەك:** ســوخمە؛ **عالا:** بریەتیە لە پارچــەی ڕەنگینی تویٚڵ‌پیچ؛ **توٚخ:** جــوقەقە، لیٚك هاڵانو پیٚچــانو بەرەو ژوروو قیت هەڵگــەرانەوەی مو لە

ناوەراستی ناو چاوان، کە وەك جوقەقەی پادشایانی لیٚدیٚت؛ توٚخ: بەو جوقەقەیان دەگوت کە لە موی ئەسپ پیٚکدەهیٚنراو لەجیاتی میدالْ دەدرا بە پیاوانی ئازای هەڵبژاردە، لە سەریانی دەن.

٦ نەترکو تایێن بەریشی ئی دزیٚرن پیٚقە ویشی
من دوفیرس دین دبیٚشی مروەتو ئینصاف یوٚخ

مانای وشە:

نەترەك: مانگوڵەی بەر لەرزانە؛ تا: هەودا؛ ریشی: ریشو؛ ویشی: هیٚشو؛ فیرس: سوارچاك، سوکەڵەسوار؛ مروەت: پیاوەتی؛ یوٚخ: نیە.

پوختەی مانای ئەو دوبەیتە:

ئەو خونچیلە خویٚنشیرینەی دنیا پەسندەی جوانچاکە، زوٚر بەزوٚردارانە کوشتمی. چونکە هەر نەمتوانی بەدڵ، سەیری خەتو خاڵی بکەم. دەسماڵو هەنیەپیٚچەکەی، موی پیٚشەسەری پیٚچراوی بەرەو ژور هەڵگەراوەکەی، لاگیرەی پیٚچە سەرەکەی، هەودای بەریشوی دەسماڵی کە هیٚشوی زیٚریان پیٚوە بون؛ بونە پەردە لە نیٚوان چاوی بەتاسەمو دینی کەزیو خاڵەکانی وەك دەمەویست، پیٚشاوپیٚش هەر چاوەکانیم دیت کە بە مەستی وەك دوسوارچاك، هیٚرشبەرن بوٚ سەر دوژمن، بە سیلەو گوٚشە روانیمیانو بیٚ بەزەییو لیٚ راوەستان گیانو دڵیان شەقار کردم. دادو هاوار لەدەس ئەو چاوە مەستانە؛ نە پیاوەتیان دەگەڵ کردم نەهیچ ئینصافیشیان هەبو. ئەگەر ئینصافیان هەبوایە، یەکجارەکی دەیان کوشتم.

٧ لەو هەرفتم ئەز ژمەیلیٚ شوبهەتی سیهلیٚ و سەیلی
موحبەتو عیشقا دلەیلیٚ ئەز کرم یەکسەر پلوٚخ

مانای وشە:

هەرفتم: تیٚك روخام، تیٚك تەپیم؛ مەیل: ئارەزو؛ سیهل: گڵو خوٚڵیٚك کە وەك رەملْ سیٚلاو دەیبا؛ لەیلیٚ: گراویەکەی قەیسی عامیری؛ ئەزکرم: منیکردە؛ یەکسەر: بەتەواوی؛ پلوٚخ: پوٚلوە ئاگری زوٚر گەش؛ پلوٚخ: داپەلوٚخاو، تەواو رزیو.

پوختەی مانا:

هەر لەترسی زوٚرداریو دورەئینصافی چاوانیەتی کە قەڵای ئارەزوی دینیم تیٚك تەپیوە. بومە ئەو خوٚڵە نەرمیلەی کە لافاو وەبەرخوی دەداو بە دارو بەردی دا دەدا. ئەگەر قەیس لە ئەوینی لەیلایەدا پیٚ داگر بو، ناگاتە من. من لە ئەوینی لەیلای خوٚم لەسەر هەتا پیٚ ئاگرمو بەسوتانەوە

گرشەمەو هەربینا هەر داپلۆخام.

٨ دەست نەهێلم ئەز ژدینێ شوبهی فەرهادی شیرینێ
وەر ژبەر عیشق‌و ئەڤینێ من دریێ چت ئەف کلۆخ

مانای وشە:

نەهێلم: هەڵناگرم، بەرنادەم؛ **دین:** دیتن‌و تماشا؛ **فەرهاد:** ئەویندارە بەناو بانگەکەی شیرین کە چیای بێستونی تاشی؛ **وەر:** تەنانەت ئەگەر؛ **کلۆخ:** کەللەسەر.

پوختەی مانا:

بەڵام نابێ کەس لای وابێ، من بەم سوتان‌و کوژران‌و ئاوبردنە، وازم لە دیداری یار هێناوە. تا هێزم هەبێ‌و بۆم بلوێ، دەچمە سەرسوێ‌و بۆ دیداری یار دەڕوانم. من لە ئەوینی شیرینی ئەو شیرینە. کە لە گیانم شیرینترە ـ ئەو فەرهادەم کە دڵ لە ئەوین بەرنادەم. تەنانەت ئەگەر سەریشم لەو ڕێگەدا بدۆڕێنم‌و وەکو فەرهاد، بەدەستی خۆم دوایی بە ژیانی خۆم بێنم.

٩ صوحبەتا چەرخ‌و سەما تێ وەك «مەلا» صەد موبتەلا تێ
زەمزەمەو ئاڤا حەیاتێ موشتەری صەد شیخ‌و شۆخ

مانای وشە:

صوحبەت: کۆڕی دۆستانە؛ **صوحبەت:** باس؛ **چەرخ:** سوڕدان؛ **سەما:** هەڵپەڕکێ؛ **موبتەلا:** گیرۆدە؛ **حەیا:** شەرم؛ **حەیات:** ژیان؛ **زەمزەم:** ئاوێکە لە مەککەو پیرۆزە؛ **زەمزەم:** ویرەویر؛ **موشتەری:** کڕیار.

پوختەی مانا:

لە کۆڕێکدا کە نازداران دێنە سەماو گەڕی دیلان دەبێتە کۆزو بادەی وەکو ئاوی ژیانی تاهەتایی‌و پیرۆز وەك ئاوی زەمزەمەو چۆڕەچۆڕی زەمزەمەی دێ‌و تنۆکەی شەرم لە سەرروی شەرمین‌و نەرمینان دیارە؛ بە صەتان لە پیرو لاوان، وەك مەلا گیرۆدە دەبن‌و بەدڵ لە خودا دەخوازن لەو کۆرەدا، ڕێگە بدرێن.

قصیدەی سی‌و دوهەم

«چداوەتە»

١ هەی هەیا رەقص‌و سەمایا تە چخوەش بەستی‌یە چەرخ
کو دبورجیٚ بسەما تیٚتە لسەر دەستیٚ خوە بەرخ

مانای وشە:
سەما: هەڵپەرکیٚ؛ **سەما:** عاسمان؛ **چەرخ:** کۆڕ؛ **چەرخ:** خولدان بەگەرمی، چەرخ بەستن.

پوختەی مانا:
کۆڕو کۆزی بەزم‌و سەمای کە تۆی تیٚدای‌و ئەو هەراو هوریاو بەهـ بەهـ و ماشاللە، لەو جوانیە گوتنەی ئەو کەسانەی لە سەمادا تۆ دەبینن؛ وای کۆڕ گەرم داهیٚناوە، دەنگی گاڵەو تینی ئەوینی دڵداران، لە عاسمان دەنگی دایەوە، بورجی بەرخ (خاکە لیٚوە) ـ کە خوٚر لەودا لە هەمو دەمان گەشترە ـ بە رۆژەوە لە خۆشیان هەر هەڵدەبەزی‌و بە چوار پەلان سەما دەکا.

٢ صوفی‌ییٚن هەر دطەوافیٚ حەجەرالاسودە قەصد
گول‌و سونبول بسەماتیٚن حەمی‌یان زەمزەمو چەرخ

مانای وشە:
طەواف: لەدەورەگەران؛ **حەجەر:** بەرد؛ **ئەسوەد:** رەش؛ **حەجەرالاسود:** بەردی رەشی حاجیان کە دە دیواری کابە گیراوەو ماچی دەکەن تا حەجەکەیان بەرکەویٚ؛ **حەمی:** هەمو.

پوختەی مانا:
هەروا پۆل‌پۆل، شیخ‌و صۆفی، بۆ زیارەت‌و راموسانی خاڵی رەشت، لە کابەی روت لە دەورەی

سەرت، دەگەڕێن. لە کاتێکا کەزیەو بسکت، لەبەر شنەی هەناسەی ساردی دڵداران، وەك لقی گوڵو سونبوڵان کە سروەی بەیان لێی دەدا، دەلەرێنو دێنو دەچن. حەجیان هەر لەبیر نامێنیو تێکڕا دەیکەن بە زمزەمەو چەرخو خولدان.

٣ نەقشی ئەلماسی لئەلماسی بنێ گرتی‌یە حەرف
خەطی یاقوتی لیاقوتی شکێناندیە نەرخ

ماناى وشە:
ئەلماس: گەوهەرێکی سپیو رونی هەرە بەنرخە؛ **بنێ:** بڕوانە؛ **حەرف:** رەخنەو ئیراد؛ **یاقوت:** گەوهەرێکی رەنگ ئاڵە؛ **نەرخ:** بایی، نرخ.

پوختەی مانا:
پێستی سپیو تیشکدەری روخساری‌یار ـ کە بۆجوانی بەئەڵماس دەشبهێندرێ ـ بڕوانە تانە دەئەڵماس دەگرێو کردویەتە گەپجاری خۆی. چونکە ئەو نەوەك ئەڵماسە هەر ساکار بێت، دەستی خودا، بە چەندین رەنگ رەنگاندویە. ئەو سوراییەی کە خوا لە لێوو کوڵمی ئەو خەتی داوەو لەچاو خەتان وەك خەتی یاقوتی وایە؛ نرخی یاقوتو ئەڵماسی شکاندوە.

٤ کەرخین ئەم دقیامێ مە ژدل پەردە دراند
عارفی وەقتمو مەعروف بلابێتە ژکەرخ

ماناى وشە:
کەرخین: تەزین؛ **کەرخین:** وەرەزبوین؛ **قیام:** راوێستان، هەستان؛ **عارف:** پیری تەریقەت، خواناس؛ **مەعروف:** بەناوبانگ؛ **کەرخ:** گەڕەکێکە لە بەغدا، شیخ مەعروفی کەرخی ـ کە لە ئەولیای بەناوبانگ بوە ـ لەوێ ژیاوەو هەر لەو کەرخەشدا نێژراوە.

پوختەی مانا:
ئێمە زۆر راوێستاوینو راستی پلەو پایەی خۆمان لە خواناسین دەرنەبڕیوە. پەردەیەکم گرتبۆوە کە کەس لە تێکەڵاوبونی گیانو دڵم دەگەڵ یار خەبەردار نەبێت. نەك نائاگادارو بەدکاران ئینکار بکەن؛ بەڵام کەلەم وێستانەدا، ئێستا هەستم بە تەزینو لەبەر سەرکۆنە نەبەزین کروەو ئەوێن پێم‌دەڵێ: خۆم دەرخەم. ئەدرکێنم کە من ئەمڕۆ ئەو عارفو خودا ناسەم لە دنیادا تاکم نیەو لەناو جەرگەی گیان پاکاندا، بەناوبانگم. ئەگەر یەکی وکو مەعروفی کەرخی بەناوبانگ ئەمڕۆ زیندو بایەتەوەو بهاتایەتە سەر دنیا، ئۆباڵی بۆ لەمل دەدام کە هەرچی دەیڵێم تەواوە.

٥ **دابناسی خەتەری ڕێ تونەبێ غافڵبی**
دیجلەیە لێ دیڕن بڕبڕی پیلو بەرو مەرخ (یان، بەربڕی پیڵ)

مانای وشە:

دیجلە: زێ گەورە بەناوبانگەکە؛ **لێ:** لەوێدا، تێیدا؛ **بەر:** سەنگ؛ **بڕ:** برستوتوانا؛ **پیڵ:** شەپۆل؛ **پیل:** فیل؛ **بەر:** بەرد؛ **مەرخ:** بودڕو کەندەڵان، ئاودڕ.

پوختەی مانا:

کاورای ڕێبوار لە ڕێگەی خوداناسیندا ـ کە ئەتەوێ بگەیە کاروانی ئێمەی دڵخۆش بە ئەویندارییمان لات وانەبێ هیچ دژواریت نایەتە ڕێو گەیشتن بە دیداری یار، زۆر هاسانە. ئەمکارە وەك لە دەجلەدانە، لە هەرەتی تەوژمو سەرریژ کردندا، بەر شەپۆلی وا دەکەوی، تواناو برست لە فیل دەبڕێ. گاشەی لوسو زەلامت زۆر دێنە بەرێ کە نەدیتە تێ هەڵدەنگوی، لەپڕ سەرەنگری دەبی. پڕیە لە کەندالو ئاودڕ، تێ دەکەوی‌و نوقم ئەوی‌و گێژت ئەداو ئەمت خنکێنێ. دەغیلت بم، تا نەزانی کە مەلەوانی لە زەبری‌و دەتوانی لەو خەتەرانە خۆ دەربازکەی، مل لێمەنی‌و خۆی لێ مەدە.

٦ **پیری شەعارە دشیعری‌و «مەلێ» شال فروش**
تونیشان منمەدە فەرخی کولنکمن بویە فەرخ

مانای وشە:

شەغار: کوێنچن؛ **شەعار:** هەرزە وێژی کوڵان گەڕ؛ **شال:** پارچەی پەشمینە؛ **فەرخی:** فەرروخی شاعیری دەرباری غەزنەوییان؛ **فەرخ:** جوجەڵە.

پوختەی مانا:

مەلا ئەمڕۆ لەبازاری هونەری شیعرو شاعیری، کاڵای پەشمینە دەفرۆشێ، تۆ ناشێ لە بەرانبەریا ناوی فەرروخی بهێنی. ئەو لەچاو من، کوێن فرۆش‌و هەرزە وێژێکی هەرجایی حیساب دەکرێ. فەرروخی بەرانبەر بەمن، جوجەڵێکە زەرنەقوتەو هێشتا توکی لێ نەڕواوە.

قصیدەی سی‌و سێهەم

«دەریایەکە»

۱ سیرری وەحدەت ژئەزەل گرتیە حەتتا بەئەبەد
واحیدو فەردە بذاتێ خوە وی‌نینن چوعەدەد

مانای وشە:

وەحدەت: تاکی‌و بێشەریکی خـودا؛ **ئـەزەل:** هەربو؛ **ئـەبەد:** تاهەتا؛ **واحید:** یەك؛ **فـەرد:** تاك؛ **نینن:** نین؛ **چو:** هیچ؛ **عەدەد:** هەژمار.

پوختەی مانا:

بەڵگەی پەی‌بردن بە یەکایەتی‌و بێشەریکی خوداو هەربویی‌و هەرمانی، بە پانایی‌و ڕۆشنایی هەر بوییەکەی‌و هەرمانی لە بەرچاوە. خۆبەخۆ یەك‌و تەنهایەو ژمارە کردن هەڵناگرێ.

۲ دقیدەمدا ئەزەل‌و عەینی ئەبەد هەردو یەکن
سەرمەدیت وە دخوازت نە ئەزەل بت نە ئەبەد

مانای وشە:

قیدەم: هەرە پێشینەیی؛ **عەین:** تەواوخۆی؛ **عەین:** سەرچاوە؛ **سەرمەدیَت:** هەرمانی بێ‌کەم‌و مەرج.

پوختەی مانا:

ئەگەر وتمان خودا هەرە پێشونەیەو خۆی زەمان‌و جیهانی بەرهەم هێناوە؛ ئیتر پێشـینەو دواییـنە ـ ئەگەر هەبێ ـ بۆ عەقڵی کورتی ئێمەیەو لە بازاری یەکایەتی‌و هەمەکارەیی خودادا، ناکرێ باسـی

رابردوگ‌و ئێستاو ئایندەو پاشەڕۆژ، هەر بکریە.

٣ فەرقە واحید ژئەحەد لێ دمەقامی صەمەدی
ب‌حەقیقەت کویەکن هەردو چواحید چئەحەد

مانای وشە:

واحید: تاك؛ **ئەحەد:** یەك؛ **مەقام:** جێگە؛ **صەمەد:** بێ‌نیاز لە هەمو شت‌و جێ نیازی هەمو شت.

پوختەی مانا:

واحد بۆ کەسێك دەبێژن، کە هیچ کەسێ لە ئاکاردا، تایئەو ناکاولە صیفات دا تاقانەیە. ئەحەد بۆ کەسێك ئەگوترێ کە لە چۆنایەتی خۆی‌دا، (لە ذاتی‌دا) بێ هەوال‌و بێ شەریکە. جا ئەگەر گوتمان واحیدە یاخۆ ئەحەد، هەر یەکێکەو جیاوازی لەناودا نیە.

٤ یەکە دەریا توبزان قەنج چمەوج‌و چحوباب
دئەصل‌دا کو حەمی ئاڤە چئاڤ‌و چجەمەد

مانای وشە:

قەنج: باش، راست؛ **حوباب:** بڵقی‌سەراو؛ **حەمی:** هەمو؛ **جەمەد:** سەهۆڵ.

پوختەی مانا:

زۆرباش سەرنج دەو تێبگە. ئەگەر ناوی دەریامان برد، شەپۆل‌و بڵقی سەراویش، هەر دەریاکە دەگرێتەوە. سەهۆڵ‌و ئاویش هەروەتر یەك رەگەزن.

٥ ئافتابی ئەحەدی‌یەت دخوەدا گرتی‌یە کەون
نەکو عەورەك هەیە لێ‌گرتی‌یە چەهڤێن مەرەمەد

مانای وشە:

ئافتاب: تیشکی هەتاو؛ **کەون:** هەرچی ئافەریدەو داهێنراوی نێوان عەرزو عاسمانە؛ **عەور:** هەور؛ **رەمەد:** چاوێشە.

پوختەی مانا:

بەڵگەی تاقانەیی خودا، وەك خۆر تیشکی هەمو دنیای داگرتوەو لە رۆژیش ئاشکراترە. بەڵام ئێمەی چاوێشەدار، چاو پروشین‌و لە بەرچاومان هەورێك هاتۆتە بەر تیشك‌و ناتوانین هەتاو ببینین.

٦ **حوسنی ذاتی بتو لاتان ژجەمالا صەمەدە**
ژمیثالی صەنەمێ وەهکو تەجەلّایە صەمەد

مانای وشە:

حوسن: جوانی؛ **لات:** ناوی‌بتە؛ **صەنەم:** بت؛ **تەجەلّا:** ئاشکەرابون.

پوختەی مانا:

ئەو جوانیە دڵڕاکێشەرەی، بتپەرستان لە بتانی‌دا دەبینن‌و بویتە هۆی بتپەرستنیان؛ هەر تیشکی جوانی خودایە داویەتەوەو داویەتەوان. ئای چەند سەیرو سەمەرەیە! لە هەیکەلی بتانیش‌دا، خودا چەند ئاشکرا دیارە.

٧ **غەیری دەریا نیە صەحرا بەحەقیقەت ئەمما**
ژروی کەیفە کوئەڤ ئاڤە بوی شوبهی زەبەد

مانای وشە:

کەیف: چۆنیەتی؛ **شوبهی:** وەکی؛ **زەبەد:** کەف.

پوختەی مانا:

ئەگەر راستت دەوێ، ساراش هەر دەریایە. بەڵام تەرزێك گۆرانی بەسەر هاتوە، ئاوبەئاوی ماوەتەوەو رەمڵی سارا، کەفێکە دەریا چنیویە.

شیاوی باسە، خودا بەرلە وشکانی‌و بەژ، دەریای هێناوەتە بەرهەم. وردەوردە تێکوڵی لیێ‌پەیدا بوەو ئاوەکەی بەجێی هێشتوەو بەژ وەکو کەف کردن وایە کە لە دەریاوە دەرچوبێ‌و توێی بەستبێ‌و کەژو کۆی لێ پەیدا بوبێ.

٨ **کُلَّ یَوْمٍ هُوَ فیْ شَانْ» نەبی غافل ژیێ**
هەر پەیاپەی ژشئونان دکرت فەیض‌و مەدەد

مانای وشە:

کُلَّ یَوْمٍ: هەمو رۆژێ؛ **هُوَ:** ئەو؛ **فیْ‌شَأن:** لەحاڵێکدا؛ **ژیێ:** لێی؛ **پەیاپەی:** بێ پسانەوە، بەدوای یەکا؛ **شئونان:** حاڵاتان؛ **دکرت:** دەکا؛ **فەیض:** بەهرەگەیاندن؛ **مەدەد:** یاریدەو کۆمەگ.

پوختەی مانا:

خوا لە قورعانا فەرمویە: هەرچی لە عەرزو عاسماندان، نیازیان لە خودا دەخوازن. خوا هەر رۆژێ

حاڵەتێك بەخـۆوە دەگرێ. بۆ ئـەم حـاڵەت گوێزانەوە، زۆر مانا لێدراوەتەوە. دەڵێن دەر بارەی کوشـتن‌و لە نەبو زیندو کردن‌و ڕۆژی پێدان‌و لێ‌خـۆشبون‌و تاوانبار تەنبێ کردن‌و توبە بەخشـین‌و چاو پۆشین‌و لێك جیاکرنەوەی یاران‌و پێك‌گەیشتنی دورانە. واتا خودا هەمو کارێکی لەدەس دێ‌و پیاو نابێ ناهومێد بێ‌و ناشێ لەنیاز بۆ بارەگای، سستی بکا.

مەلا بە مریدی رێ دەڵێ: چاوت لە بەزەیی خوابێ. دڵیشت لەسەر ئـاگابێ. بەهرەو باریکـاری خودا، بێ پسانەوە بەرمو دنیاو خەڵکی دنیا بە رێوەیە. لێی بخوازەو مەیژە ناگا.

٩ گەر دئادەم بدیا سیرری عیلم ئیبلیسێ
(حِیَنما أبْصَرَهْ کَبَّر حیناً وَسَجَدْ)

مانای وشە:

ئیبلیس: شەیتان؛ **حینما:** هەرکە؛ **أبْصَرَه:** چاوی پێ کەوت؛ **کَبَّرَ:** اللهاکبری گوت؛ **حیناً:** دەمێك؛ **سَجَدَ:** سوژدەی برد.

پوختەی مانا:

ئەگەر شەیتان نهێنیەکانی زانستی بزانییا، کە ئادەم چی دەپاڵدایەو خودا فێری چی کردوەو بنیادەم چەند لەلای خودا، دەسـتی قـەدری لێ نراوە؛ هەر کە تازە لەشـی بابە دەمی دەدیت‌کە لە قـورێ دروسکراوە، بێ خۆگرتن، لە دوای بەخودا هەڵگوتن سـوژدەی دەبردە بەر ئـادەم. بەڵام نەیزانی‌و تێداچو.

١٠ چزەمان‌و چمەکان‌و چجهات‌و چحدود
چمەقادیرو تەفاصیل‌و حیسابن چعەدەد

١١ چمنافات‌و لزومن چقیاس‌و چمیثال
ئەف چتەولیدو چتەرکیبە چروحن چجەسەد

١٢ سەر بـعیجزێ ددرت قووەتی دەرراکەیی ما
(رَجعَ‌العَقْلُ کَلیلاً وَمَتیٰ قامَ قَعَدْ)

مانای وشەی ئەو سێ بەیتە:

زەمان: دەم؛ **مەکان:** جێ؛ **جهات:** لاکەل؛ **حدود:** کەوشەنان؛ **مەقـادیر:** ئـەندازەگەل؛ **تەفـاصیل:** زۆر درێژەدان؛ **حیسـاب:** هەژمار؛ **عەدەد:** ژمارە؛ **منافـات:** پێچـەوانان؛ **لزوم:** پێویسـت؛ **قیاس:** بەراورد؛ **میثال:** نمونە؛ **تەولید:** بەرهەم دان؛ **تەرکیب:** لێکدان وتێکەڵ کردن؛ **جەسەد:** لەش؛ **ددرت:** دە دات؛ **دەرراکە:** زۆر لەسەر هەسـت‌و شـتزان؛ **ما:** ئێمە؛ **رَجَـعْ:** گەڕایەوە؛ **کەلیل:** کول‌و برسـت براو؛ **مَتیٰ**

کەنگیٚ؛ **قامَ**: هەستا؛ **قَعَدَ**: دانیشت.

پوختەی مانا:

توٚژینەوەو لیٚکـدانەوەو پیٚوانەی کاتو شـوێنو جـیٚو هەژماردنو پیٚکگرتنو شـت لەبەریەك راگرتنو دوان لەمەربەرهەم هیٚنانو پاژ لەیەکتر گاوکردنو باسیبونو چـوٚنیەتی گیانو لەشـانو ژماردنو بژاردنو هەرنابیٚو ئەشـیٚ کردنمان، لە بەرانبەر زانسـتی خـودای مەزندا، کەڵکـی نیەو بەهرە نادا. ئاوەزو هوٚشی بنیادەم، تا بیری لیٚدەکاتەوە، سەری لە بەردی رەق دەداو هوٚشی تیژی زوٚر بەکولیو کەلەلایی، بەرەو خـوٚی دەگەریٚتەوەو هەرگا ویسـتی هەڵبویٚسـتیٚ؛ گورجـیٚ روٚدەنیٚشیٚتەوە.

١٣ حیرەتو عیجزە سەرەنجام دبابیٚ نەظەری
(کَیْ بِخالق نَظَرِ قاصِرِ مَخْلُوقْ رَسَدْ؟)

مانای وشە:

حیرەت: سەرسوڕمان؛ **عیجز**: زەبونی؛ **سەرەنجام**: ئاخری؛ **باب**: درگا، پاژیٚك لە کتیٚب؛ **نەظەر**: تماشا؛ **خالق**: داهیٚنەر؛ **مخلوق**: داهیٚنراو، دروس کراو؛ **قاصیر**: کورت؛ **رَسَد**: دەگا.

پوختەی مانا:

هەرچەندی لیٚکی دەیەوەو گەو بەگەو تیٚکـی کەیەوەو بیدەیە بەر بیری تیژو، بتەویٚ لە نهیٚنیەکانی زانستی خـودا بزانی؛ بیٚبەهرەیە. ئـەو کارە بە چـاوی رواڵەت، زوٚر دژوارە بزاندریٚ. ئـاخر بیرو روانینی کورتو نەبەگەی دروس کراو، کەی دە وەستاکەی خوٚی دەگات؟

١٤ گفتوگوٚی مەعریفەتیٚ چەندی «مەلا» پەیداکی؟
گەوهەرا مەعریفەتیٚ ناگیهیٚتیٚ کەس بـخیرەد

مانای وشە:

مەعریفەت: ناسین؛ **خیرەد**: عەقلو ئاوەز.

پوختەی مانا:

مەلا! هەرچەندی بخـوێنیو لە وتوویٚژ دەربارەی ناسـینی خـواوە، کارامەو زمان پاراوبی؛ دیسـان هیچ دادت بوٚنادا. کەس بەعەقـڵ گەوهەری خـودا ناسـینی دەس ناکەویٚ. مەگین خـوا کوٚمەگی بکا.

قصیدەی سیو چوارەم

جێژنە پیرۆزە

١ عیدەوو هەرکەس ژدیداراتە لێ پیرۆزە عید
ئەز تنێ مەحرومی دیدارم بصەد مەنزل بەعید

مانای وشە:

عید: جێژن؛ **مەحروم:** بێبەش؛ **بەعید:** دور.

پوختەی مانا:

رۆژی جێژنەو هەرکەسێکی تۆببینێ، جێژنی لێ پیروز دەبێ.

هەرمنم تەنیا بەخت رەشمو لە دینت بێبەشم. من لەدوری تۆ دەگەڵ خۆشی، بە صەد قۆناغ جودام.

٢ هەرسەحەر دهنێرم ئەز جانا بئاهانرا ژدل
(بارَكَ‌الباری بِاسعادٍ عَلَیها یَومَ عید)

مانای وشە:

بارَكَ‌الباری: خوا مبارەکی‌کا؛ **بِاسعاد:** بە بەختەوەری؛ **عَلَیها:** لەسەر ئەو مێوینە؛ **یوم:** رۆژ.

پوختەی مانا:

گیانە من لە ناخ دڵمەوە، هەمو رۆژێك سەرلەبەیان، بە هەناسە ساردەکەمدا وڵام دەدەم: خوایە هەمو رۆژی یارم بە ختەوەریو جێژنو شادیو دڵخۆشی بێ.

٣ دەرگەهێ لوطفاتە خانم مال مەحرومان قەبێ
(انَّ کلباً باسِطاً دَهْراً ذِراعاً بالْوَصید)

مانای وشە:

خانم: ئەی گەورەی من؛ خانم: ژنی بەرێز؛ ما: توبڵێی؛ انَّ: لێرەدا بەمانا ئەوا؛ کلب: سەگ؛ باسِط: راخەر؛ دەهر: زەمان؛ ذراع: دەست لە پەنجەوە تا هەنیشك؛ وَصید: ژێر دەرانە، پێش دەرگانە.
خوا لەباسی ئەصحابی کەهفا فەرمویە: «سەگەکەشیان لەبەر دەرگای ئەشکەوتەکەدا کەوتوەو هەردو چەموڵەی داداوە.»

پوختەی مانا:

گەورەم (یان، خانمە جوانەکە)! منیش وەکو گەماڵەکەی پیاوچاکانی ناو ئەشکەوت، دێر زەمانە لە دیاری بەر دەرگانەکەت، چاوەنوڕی لاواندنەوەم. توبڵێی جارێك ئەو دەروە لەمنی ناهومێدو دورە بەخت بکرێتەوە؟!

٤ پیرەمەردم عاشقم ئیروْ مورادا من ببەخش
(یا حبیبی یامُرادی یامُنیٰ قَلْبِ الْمُرید)

مانای وشە:

مُراد: جێ‌نیاز؛ مُرید: بەنیاز؛ مُنیٰ: ئاوات؛ حبیب: خۆشەویست.

پوختەی مانا:

پیرەمێردم، ئەویندارم، چاوی دڵم هەر لەتۆیە خۆشەویستەکەی جێ‌نیازم. تۆ ئەو پەڕی ئاواتمی. دەسا بەزییت پێما بێ‌و توزێکم بلاوێنەوەو دیدارێکم پێ ببەخشە.

٥ (فَرَّ عَقْلی مِنْ لَهیبی مِثْلَ‌باز اَوْعُقاب)
(ذَابَ روحی مِثْلَما انْحَلَّ فی نارِ جَلید)

مانای وشە:

فَرَّ: رای‌کرد؛ مِنْ: لە؛ لَهیبی: بڵێسەی‌من؛ مِثْلَ‌باز: وەك بازێك؛ او: یان؛ عُقاب: هەڵۆ؛ ذاب: توایەوە؛ مِثْلَما: هەر وەکو؛ انْحَلَّ: لەبەریەك بڵاوبو، تاوایەوە؛ نار: ئاگر؛ جَلید: سەهوڵ.

پوختەی مانا:

ئاخر تاکەی دوربم لە دیداری دەرگات. عەقڵێکم‌بو، بەگور وەکو بازو هەڵۆ، لەبەر تینی بڵێسەی

دڵ و هەناوم، لە هێلانەکەی تەڕەبو. ئەو گیانەش کە لە لەشمابو، وەك چۆن سەهۆڵ لەسەر ئاگر دەتوێتەوە، تاوایەوە.

٦ (دَمعُ عَینی مِنْ بُکائی مِثلَ نَهر فی سُکوب)
(نارُ قَلْبی مِنْ غَرامی فی ضَرامٍ فی الْوَقید)

مانای وشە:
دمع: ئەسرین؛ **عینی:** چاوم؛ **بُکائی:** گریانم؛ **نَهر:** چەم؛ **سکوب:** دارژان؛ **نارُقلبی:** ئـاگری دڵم؛ **غَرام:** ئەوین؛ **فی:** لەناو؛ **ضَرام:** گڕپە؛ **وَقید:** دەستە چیلەی ئاگر.

پوختەی مانا:
هێند گریاوم، لوزەوی فرمێسکی چاوم، وەك ئاوی روبار، دێتە خـوار. دڵ وا بە ئـەوین سـوتاوە، ئێژی گڕپەت لە پوش و پەڵاش بەرداوە.

٧ دل ژبەر ناری مەجازی بِالْحَقیقَتْ بو پەرەنگ
(نارُ قَلْبی فی هَواهُ مثلُ نار فی الحَدید)

مانای وشە:
مەجازی: داهاتوی بەدەڵ؛ **حەقیقەت:** راسـتـو رەسـەن؛ **پەرەنگ:** پۆلو، سکـڵ؛ **هَوا:** ئـەوین، مەیل؛ **حَدید:** ئاسن.

پوختەی مانا:
دڵم کە بەرلە دڵداری ساردو سـڕبو، هەرکە ئـاوری ئـەوینی تێدا هەڵکرا، راسـت وەك سکڵی گەش و بەگڕشەی بەسەرهات. ئەوئاگرەی کە لە ئەوینی یارەوە لەدڵمدا هەڵگـڕاوە، وەك ئـاسنی سورەوەبو، دڵم نەرمو پڕلەتینە.
شیاوی باسە، ئاسن کە سور دەبێتەوە، تینەکەی زۆر بەتەوژمەو درەنگیش سارد دەبێتەوە.

٨ (کَیْ خَلاص أزْ دوزَخِ هِجر تو یابَمْ ای جَوان)
(هَر نَفَسْ دارَد صَلاءو نعرهٔ هل مِنْ مَزیدْ)

مانای وشە:
أز: لە؛ **یابَم:** گیرم ئەکەوێ؛ **دارَد:** هەیەتی؛ **صَلاء:** بانگ و قاو؛ **نَعرَه:** گوڕە؛ **هەل:** ئاخۆ؛ **مَزید:** زیادە.

پوختەی مانا:

کەی لە دۆزەقـی دوریتۆ، رزگار دەبم، یارە تازە پێگـەیوە کەم؟ کە ئـەم دوریەت هەمو دەمان بە نەعرەتە هاوار دەکا: ئاخۆ لەوە زیاتر هەیە بیسوتێنم؟

لێرەدا مەلا ئیشارەی بە ئایەتێکـی قـورعان کردوە کە فـەرمویە: رۆژی قیامەت خـوا لە جەهەندەم، دەپرسێ ئەری پڕ بوی؟ دەڵێ ئاخۆ پتر هەیە بۆمی بێنن؟!.

کێ دزانت من ژرمبازان دەما ئۆغلمە تێن
تێنە دل صەدرم ژوان‌و سینە تێنێ صەد جەرید

مانای وشە:

ئۆغلمە: جەنگی مەغلوبە، هێرشی توندو تیژ؛ **جەرید:** جلیت، کورتە رمب.

پوختەی مانا:

کێ دەزانێ من لەدەستی چاوی مەستتچم بەسەردێ؟ بێ‌بەزە کەوتونە جـەستەی گیانی پرژانی دڵم. بویتە کوڵکی گۆڕو مەیدانی جلیت بازانی شۆرە سوارو نیشـانی نیشـان پێکـان بە پەیکـانان. هەردەمێ دێن‌و دەچن، سینگم بە رمبان کون کونەو دڵ بە نوکی تیری برژانگ بویتە بێژینگ.

٩ من ژصەففەینان ژنیڤا مەقتەلێ رم تێنە دل
لێ لوان دەستان نیهن خونا غەزایا ئەز شەهید

مانای وشە:

صەففەینان: دوریزان؛ **نیڤ:** ناوەراست؛ **مەقتەل:** شـەرگە؛ **لێ:** بەڵام؛ **نیهـن:** نین؛ **غەزا:** پەلامار بۆسەر دوژمن، خەزا؛ **شەهید:** کوژراو لە راهی خوادا؛ **شەهید:** حازرو ئاگادار.

پوختەی مانا:

کەزیەکانت لە دولاوە بە هۆی سـروەی شـنەباوە ـ کە تێکـەڵ بەیەکتر دەبن‌و روخسـارتم لێ دەشێرنەوە ـ وەك لێکدانی دوریز لە شەرکەران دەچێ. کە پەلاماری یەك دەدەن. منی بێچـارەی هەژاری دڵ بریندار، لەو ناوەدا بێ سـوچو تاوان، دەکوژرێم. خـوێنیشم بەفیرۆ دەرواو کەس کوشتنم ناگرێتەخۆو شەهیدی گوژەر نەناس خۆم.

شیاوی باسە، شەڕی صەفین کە لە ساڵی ٣٧ ی کۆچـی، سـەفـەرەمانگ. لە دەم فـورات، لە نزیکی شاری رەققەی لای حەڵەبێ، لە سـوریا، لە مابەینی عەلی‌و معـاویە روی داوە، لەم بەیتەدا ئیشارەتێکی بۆ کراوە. کێشە زۆرە؛ ئاخۆ کوژراوی ئەو شەڕە هەمویان شەهیدن یان‌نا؟

١٠ موصحەفا حوسن‌و جەمالێ سورەتا خال‌و خەتان
(ماتَلَونا غَیرَ حَرفِ لا وَ قُرآنِ مَجید)

ماناى وشە:

موصحەف: قورعان، پەراوى؛ **حوسن‌و جەمال:** جوانى‌و خوشیكى؛ **سورەت:** بەقەدرى‌و گەورەیى؛ **سورەت:** بەشێكى سەربەخوێ لە قورعان یان لە كتێب؛ **ما:** نە؛ **تَلَونا:** خوێندمان؛ **حەرف:** پیت؛ **لا:** نا؛ **وَقُرآنِ مَجید:** سوێند بە قورعانى جێ‌گەورەو پیرۆز.

پوختەى مانا:

سوێند بەقورعان، منى دڵدارى سەرگەردان لەوەتا هەم، بە ئاواتم لە كتێبى پڕلە پەڕى جوانى‌و دڵگرى ئەویارەو بەتایبەتى، لە سورەتى خەت‌و خاڵى سەر رومەتى تێر بڕوانم. بەڵام هێشتا جگەلە پیتى «نا»م نەخوێندوەو هەر وشەى نام گوێ لێ بوە كە ئەو نایەش «لا»ى تێك‌نانى نێوان دو برۆكانیەتى.

«نالى» دەڵێ:

وتم ئایا بەزارى خۆت دەپرسى حاڵى زارى من؟
برۆى هێنایە یەك وەك شكڵى‌لا یەعنى كە بێزارم

١١ گەرچى هەردایم ژمیهرێ نەینەكا دل بەدرە من
وەك هیلالێ صوبح تێم ئەز جارنان‌بم ناپەدید

ماناى وشە:

میهر: خۆر؛ **میهر:** ئەوین‌و خۆشەویستى؛ **نەینك:** ئاوێنە؛ **بەدر:** مانگى چاردە؛ **هیلال:** مانگى یەكشەوە؛ **تێم:** دێم؛ **بم:** ببم؛ **ناپەدید:** نادیار.

پوختەى مانا:

هەرچەند هەمیشە دڵەكەم وەك ئاوێنەى كە تیشكى رۆژ بداتەوە؛ لە تیشكى ئەوین رۆشنەو وەك مانگى شەوى چاردەهەم، روناكەو بگرە زیاتریش؛ بەڵام جارجار كە پرشنگى دیداریم لێ لادەكەوێ، دەبمە ئەو مانگە یەكشەوەى كە بەیانى بۆى بڕوانن. كە هەر نیەو بە یەكجارى تواوەتەوە.

«نالى» بەیارەكەى دەڵێ:

ئەى میهرى میهرەبان ومرە سەربام بامیداد　　تا مەهروان بین بەهیلالى شەوى محاق

١٢ ما بلەعلێن جانفزا ناڤێ مەبینت جارەکی
(بِالدُّعا بَلِغْ تَحِیّاتی لِسَلْمیٰ یا بَرید)

مانای وشە:

ما: بەڵکـو؛ **لەعلێن:** لەعلان؛ **جـانفزا:** پیتدەر بەگیان؛ **بالدُّعا:** بە نزاو پاڕانەوە؛ **بَلِغْ:** بگـەیەنە؛ **تَحِیّاتی:** درودو سەلامەکانم؛ **لِسَلْمیٰ:** بۆ سەلمایە؛ **یابَرید:** ئەی پەیتی نامەبەر.

پوختەی مانا:

ئەوە خوایە بەڵکو سەلما جارێك یادێك لەمن بکاو بەو دو لێوە تەنكو ئاڵە یاقیقیانەی - کە گەشەی گیان لەوان رایە - ناوی مەلا بدرکێنێ. دەتو خـــوا! پەیتی نامەبەر وێرای درودو ســڵاوان، بۆ پێکهاتی ئەم ئاواتەم، لەبەر سەلما بپارێوە.

١٣ تو ژ «مەلا»یی هەر بپرس ئەسراری عیشقێ حەل دکت
ڤێ موعەممایێ چزانن صەد مەلاوو موستەعید؟

مانای وشە:

حەلدکت: هەڵ دێنێ؛ **موعەمما:** مەتەڵ؛ **موستەعید:** فەقێی لەسەر ئیجازە، بەرەژورتر لە سوختە.

پوختەی مانا:

تۆ گەرەکتە نهێنی‌یە دژوارەکانی دڵی دڵداران بزانی؟ ئـەو مەتەڵە هەر لای مەلای جـــزیری هەڵدەهێندرێو کەسی‌تر نا. مەلایان‌و خوێندەوارانی لەزەبر، بە سەتانیش هیچی لەهیچ لێ‌نازانن.

١٤ ئەر بکوشتن وەر بهشتن ئەمرو فەرمانا تەبت
(أحْمدُ عَبْدُ رقیقُ واقِفُ بَیْنَ العَبید)

مانای وشە:

عەبد: کۆیلە؛ **رەقیق:** بەنی‌و کۆیلە؛ **رەقیق:** تەنك، باریك، نەرمونیان؛ **واقف:** راوێســـتاو؛ **عەبید:** کۆیلەگەل.

پوختەی مانا:

ئەگەر دەتەوێ بمکوژی،یان دەتەوێ بمهێڵیەوە، فـەرمانت چـۆنە با وابیۆ بەدڵ رازیم. ئـەحمەد کۆیلەی ئـاڵقەبەگوێی بەر دەرگاتە. بۆ فـەرمانت لەناو کۆیلەکانی دیتدا، هەڵوێســـتاوەو گوێ لەمستو لەسەر هەستە.

قصیدەی سی‌و پێنجەم

«دادو مەدەد»

١ ئەی شەککەرا گەردن ژعاج دیسا ژرەشتوزێن صەمەد
قەوسێن لبالا فەرق‌و تاج کەیبەر رەشاندن بێ‌عەدەد

مانای وشە:

ئەی‌شەککەر: قامیشی شەکر؛ **رەشتوز:** رەشی بریقەدار؛ **صەمەد:** بێ‌نیازو جێ‌نیاز؛ **کەیبەر:** تیری دەم‌پانی وەك چەقۆ؛ **لبال:** لەکن؛ **لبالا:** لە بەرەژور.

پوختەی مانا:

بەژنی باریك بەراستی‌و شوشی‌و شیرینی ـ کە برەوی قامیشی شەکر دەشکێنێ ـ و، گەردنی زەردی سپی واش ـ کە عاج لە تماشا کردنی رادەمێنێ ـ ئەوا دیسان لەو جوتە برۆی سێونگی زۆر رەشی بریقەداری بەکەوانەی کە نێوانیان لە بڵندایی باڵای‌دا، بەرانبەر بە دوڕ کاکۆڵ‌و تانجی سەریەوە دیار دەدەن‌و ئەو دو کەوانە رەشانە دەسکردی وەستای بێ‌هاوتای دنیاسازدەری بێ‌نیازە؛ دەستی بە تیرەبارانی هەژاران لە دڵداران کرد.

٢ کەیبەر رەشاندن بێ‌حیساب میصری کودان سیقال‌و تاب
صەد روستەم‌و ئەفراسیاب کوشتن لوان کەرکر جەسەد

مانای وشە:

رەشاندن: پرژاندنی؛ **سیقال:** مشتو ماڵ؛ **تاب:** تیشکەو بریقە؛ **کەر:** لەت؛ **جەسەد:** لەش.

پوختەی مانا:

جگە لەوە چاوی مەستی بە مژۆڵان، تیرەبارانی دڵمی‌کردو لە هەژمار بەدەر بۆی هاویشت؛ برۆکانی - کە وەك شیری میصری تیژو خوارو جەوهەردارن - وەها مشت‌و ماڵ کریاوو بریقەداری کردبون، کە نەك هەر منی هەژاری بەستەزمانیان پێ دەکوژرا، ئەگەر روستەمی دەستان‌و ئەفراسیابی تورانی وەبەر هاتبا، بە قەڵتێك دای‌دەهێنان‌و کەلاکیشیان هەنجن دەبو.

٣ صەد پادشاهو خوسرەوان جان دان ژعیشقیٚ‌و رەوان
نەسرین‌و لەبسیٚ ئەرغەوان من دین لبەژنا سەرو قەد

٤ من دین لبەژنا عەرعەرین تایێن زەبادو عەنبەرین
بایی صەبادا چەنبەرین زولف چونە سەرنورا صەمەد

مانای وشە:

خوسرەو: قەراڵ؛ **رەوان:** گیان؛ **لەبس:** جلك‌و شمەك؛ **عەرعەر:** دارێکی راست‌و بڵندە؛ **تا:** هەودا؛ **تا:** لابار؛ **زەباد:** بۆن خۆشێکە لە جانەوەرێك هەڵدەوەرێ کە وەکو پشیلە دەچێ؛ **چەنبەر:** گەو، ئاڵقە.

پوختەی مانا:

من یارم‌دیت چیبینم؟ ئەو باڵا سەوڵ‌و عەرعەرە، بە بەرگی ئاڵ‌و واڵاوە. دەت‌گوت نەمامی عەرعەرەو بە نەسرین‌و ئەرخەوان گوڵی کردوە. کەزیەکانی ئەت‌وت تاتای میسکی زەبادو عەنبەریان بەر گرتوە. لەو کاتەدا بای بسکان هات‌و ئاڵقەی زولفان، چونە سەر رومەتی جوانی کە تیشکی روناکی خودا دەداتەوە. جا نەك هەرمن صەد پادشاو قەراڵیش ئەوە ببینن لە عەزرەتان گیان ئەدەن‌و فەراقی رەشیان لیٚ‌دەبرێ.

٥ زولف چونەسەرنورا زولال جارەك وەرە بایێ شیمال
بسکان ژسەر دیمێ قەمال زولفان ژبەر جوتیٚ ئەسەد

مانای وشە:

زولال: رون‌و لوس‌و رەوان؛ **دیم:** روخسار؛ **قەمال:** بماڵەوە؛ **ئەسەد:** شێر.

پوختەی مانا:

بای‌شەماڵ! دەستم دامێنت. وەرە ئەو بسکە رەشانەی کە نوری روخساری یاریان داپۆشیوە، لادەو ئەگەر دەتوانی راماڵەو با ئەو چاوانەش ببینم. کە لە کوشتنی دڵداران، لە جوتێك شێر خەتەرترن. چونکە من بەدڵ ئاواتمە بەو چاوە جوانانە بمرم.

٦ سەححار جوهتی جادوان ئیروٚ ژرەمزا ئەبروان
دل گرت‌و دابەر کاشوان کەر کر لمسکینان کەبەد

٧ دل گرت‌و دابەر خەنجەران کوشتم نیگارو دلبەران
مە ژدەستی ظولما ئەسمەران دِادو مەدەد، دادو مەدەد

مانای وشە:

سەححار: جادوگەر؛ **رەمز:** ئیشارەت؛ **کاشو:** گوٚچانی گەمەی شەقێن؛ **ئەسمەر:** گەنم رەنگ.

پوختەی مانا:

ئەو دوچاوە سیحراویانەی ـ کە وەك دو جادوگەر وانە ـ چاوێکیان لە بروٚیان داگرت‌و تیٚیان گەیاند کە دلٚمیان لەبەر لابەریٚ. بروٚی چەماو لەچەشنی گوٚچانی شەقێن، دلٚیان کردم بە گوٚی مەیدان‌و رفاندیان‌و کەلە خەنجەریش تیژترن، ئەو بێچارەیان هەنجنی‌و لەت‌بەلەت کرد. هاوار لەمن منی هەژار، بەر زولٚمی زوٚردار کەوتوم‌و زوٚر کاری من بازەنینێکی دلٚبەرو زەرد ئەسمەرە. ئەی خوایە بەدادم بگە، نیازم زوٚر بە یارمەتیتە.

٨ دلبەر ژلەعلێن خوٚی شەفاف دامن مەیا گولگون‌و صاف
دەریایی عیشقیٚ قاف‌و قاف پەیوەستە تیٚتن جەزرو مەد

مانای وشە:

شەفاف: رونی شوشەیی؛ **گولگون:** گولٚ رەنگ؛ **قاف:** کیٚوێکە لە دەریاداو دەوری هەمو دنیای داوە؛ **جەزر:** کشانەوەی دەریا؛ **مەد:** هەلٚکشانی دەریا.

پوختەی مانا:

مەلا دیارە زوٚر زو دوعای قبولٚ دەبن. لەپاش ئەو دادو هاوارە، دیارە دلٚیان داوەتەوە. کە فەرمویە: یارم لەو جوتە لێوانەی ـ کە وەك بلور، رون‌و پاك‌و لەئالٚی‌دا لە لالٚ دەکەن ـ بادەی گولٚرەنگی روناکی پیٚ چەشاندم‌و تیٚی گەیاندم کە ئەگەر لەسەر واز نەبو، جارجارە دلٚی ئێشاندم؛ گوٚیٚ نەدەمیٚ چونکە ئەوین وەك دەریایەو هەمو دنیای داگرتوەو دەریاش بیٚ جەزرومەد نابیٚ. جارێك لیٚم نزیك دەبێت‌و جارێکیان دەستم نایگاتیٚ.

٩ حوسنا مونەززە بیٚ میثال سەردا لیباسیٚ خەت‌و خال
سەر گەشتە حەیران ماو لال ئەحمەذ کودی نورا صەمەد

١٠ الله ژنورا سەرمەدی یەك قەطرە یەكدا ئەحمەدی
شیرینیو رەمزەك وەدی مەدهوشما حەتتا ئەبەد

مانای وشە:

مونەززەه : پاكو دور لە كەمایەسی؛ **سەرگەشتە:** سەرگەردان؛ **حەیران:** حەپەساو، سەرسورماو؛ **رەمز:** ئیشارە، نهێنی؛ **مەدهوش:** تاساو.

پوختەی مانا:

منی دڵدار، کە ئەو جوانیە پاكو بێ عەیبو بێ وێنەم بە گلێنەكانی خۆمدیتو سەیری خەتو خاڵانم کرد، کە بونە نەخشی روخساری، بە یەكجاری بوم دەركەوت کە وێنەی نوری خودایە لەو روخسارە جوانەدایە. ئیتر تاسام، سەرم سوڕا، لاڵو پاڵ بوم. خوایە نوری بێئاوابونو سنورت کە خۆی نیشانی بەندەدا، چەند گرینگە . من تنۆكێكم لە دەریای نوری هەمیشەیی تۆ، پێ گەیشت. شیرنایەتیو مژدەی نهێنی وای داومێ، کە هەتاهەتا سەرخۆشو بێ هۆشم دەكات.

قصیدەی سی‌و شەشەم

«سەفینەی مەی»

١ ئامۆ دەستی وێ سرێ دل بمەیێ حەوالە کر
هەرچی لمن‌کری «مەلا» جامی مەیا دوسالە کر

پوختەی مانا:

ئەی‌داخە کەم! هیچ نازانم مەبەستی نهێنی چبو. دڵە دەردە دارەکەی من، حەواڵەی پیاڵەی مەی کرا. مەلا! هەرچی بەسەرت هات، لەو بادە کۆنەی بزانە.

«حافظ» لەو بارەوە دەڵێ:

چل‌ساڵە دەردەدارەو وا تازە تێ دەگەم   چاری هەژاری دڵ‌بەجغار مەی دوساڵە بو

٢ شەنگێ بناز مەششها میسکو زەباد وەششها
روی‌ما دبن پیانە هێژ زێدە لمن دەلالە کر

مانای وشە:

مەششها: رۆیشت؛ وەششەها: وەشێنرا، داوەری، پەرژو بڵاو بۆوە؛ هێژ: هێشتا، هێمان؛ دەلال: ناز؛ ما: ئێمە.

پوختەی مانا:

ئەو شەنگ‌و شۆخە بەنازە، هاتو رابرد. رەوتە بەلەنجەو لارەکەی، میسکو زەبادی دەوەشاندو بۆنی خۆشی بڵاو دەکرد. بۆ پایەنداز لە رێبازی، ئێمەی دڵدار، روبەعاسمان تخێڵێ بوین‌و ویستمان بەختەوەرمان بکاو پێ لەسەر چاوانمان دانێت. بەڵام پێ لەچاوی تەڕو سور نان، بۆ بەری پێ ناسکەکەی ئەو، دیارە زۆر بو. بەنازەوە هێشتا ئێمەی بە تاوانبار دەرێناوەو منەت دەکا.

٣ چیچەکو گول سەحەرگەهان نەستەرەنێن دخەرگەهان
تێک ژمیسکو ماوەرێ ماهێ خوتاڤو ژالە کر

مانای وشە:

چیچەك: گولێ؛ سەحەرگە: دەمێ بەیانی؛ نەستەرەن: جورێ گوڵەباغی ئاڵە؛ خەرگە: خێوەتی گەورە؛

خەرگەی کەسك: بریەتیەلە عاسمان؛ **خەرگەی مانگ:** خەرمانە؛ **ماوەر:** گوڵاو؛ **ماە: هەیڤ؛ خوناڤ:** شەونم؛ **ژالە:** شەونم، ئاونگ.

پوختەی مانا:

یارم لە بەرەبەیاندا، کە روخساری خۆی نیشان‌دا، کوڵمی سورو لێوی ئاڵی‌و لاجانگی ژێرتای دەسماڵی‌و هەنیەی مانگ‌و کەزی‌و بسکی، بەرامە بڵاوکەرەوەی لەبەر ئەم عاسمانە شینەو لەسەر ئەم کۆنە زەمینە، دیمەنی دا. هەرچی گوڵ‌بون، لە خۆشیانی‌و لەشەرمانی کە لەجوانی‌دا تای‌ناکەن، ئارەقیان کرد. عاسمانیش بەئەستێرەوە، لە عەزرەتی ئەو دیدارەو لە پرشنگی ئەو روخسارە، تك‌تك ئاوی لەلێوان‌و ئەسرین لەچاوی دەباری. کە ئەو ئەسرینانە، دەگەڵ خوەدانی گوڵاندا، تێکەڵ بون‌و شەونم ئەنگوت. بەڵام نەك ئاونگی بێ‌بۆن، لە نیزیکی ئەو تازە گوڵە نازدارە، بۆنی میسك‌و گوڵاوی وەخۆ گرتبو؛ بەکوردی لێکی دەینەوە مەلا دەڵێ:

لە بەیاندا کەگوڵ شەونمیان لەسەر بو، یار هاتەدەر، لە ناو گوڵان پیاسەی کرد.

٤ دیمی دبسك‌و خەمری‌یان تاوو لەفێن دشەتری‌یان
مانە تەمام کەسك‌و صوڕ بەدرە لدۆری هالەکر

مانای وشە:

دیم: روخسار؛ **خەمری:** پەرچوکە، نیوەرو بەندێکی تۆڕی‌و بەگەو؛ **لەف:** پیچ؛ **شەتری:** گولینگەی بان شمدە؛ **کەسك‌و صوڕ:** کۆلکە زێرینە؛ **بەدر:** مانگی‌پڕ؛ **بەدرە:** بەهەڵپەو پەلە؛ **بەدرە:** کۆمەڵێك لە سکەی زێڕو زێو.

پوختەی مانا:

دیمەنی ئەو دەم‌و چاوە، لە ناو بسك‌و گێل‌گێلەو گوڵینگەو دەرزی‌و لاگیرەو خرینگەو سەرپۆش‌و سەرپێچ‌و هەوری‌و گەردنبەندان، وەك مانگێك دەهاتە بەرچاو کە لە شەوی چاردەدا بێ‌و پەلکەزێڕینە بوبێتە خەرمانەو دەوری لێ‌دابێ.

٥ دۆر کرین ژسونبولان چیچەك‌و بشکۆو گولان
دل مە ژرەنگێ بولبولان شبهەتی داغی لالەکر

مانای وشە:

دۆر: دەورە؛ **بشکۆ:** بشکۆژ، خونچە؛ **شبهەت:** وەکو؛ **لالە:** گوڵە مێلاقە.

پوختەی مانا:

بەو کەزیانەی، کەوەك سونبول بۆنیان خۆشە، خونچەی لیۆو گوڵی کوڵمی خستۆتەناو پەرژینەوەو دڵم لەتاو نەدیتنی، داخ لەدڵمو وەك مێلاقە، رەش‌بوە جەرگ‌و هەناوی‌و، بومە هاودەردی بولبولان لە ناڵەو گریانی بەکوڵ.

نالی دەڵێ:

گریانی بەیانانی منە یا عیشی خەندەتە پشکوتنی گوڵ مایەی لێنانی شەواوە.

٦ پیری موغان ژشیشەیێ دامە سەفینەکێ مەیێ
شوکری خودێ کوقولزمەك منژخوْرا قەبالەکر
مانای وشە:
موغ: مەلای زەردەشتی؛ **پیری موغان:** مەیخانەچی؛ **پیری‌موغان لە زاراوەی عارفاندا، بەپیری تەریقەت دەڵێن؛ سەفینە:** گەمیە؛ **سەفینە:** لەزاراوەی مەیخۆراندا، پیاڵەی پڕە؛ **قولزوم:** لەبنیچەدا ناوی دەریای سورەو چونکە نیزیك بەشاری «قولەیزمە»ی نزیك سویسی میصربو ئەو ناوەی بەسەرا براوە. بەڵام لەشیعری شاعیراندا تەنیا واتای دەریا دەدا؛ **قەبالە:** تاپۆ.

پوختەی مانا:
پیری تەریقەت، لە بادەی دڵداری خودا، پیاڵەیەکی دەخوارد مندا. سوپاس بۆخوا، کە لە سایەی ئەو پیاڵەوە، دەریایەکم وەگیر کەوت. واتا دڵم بوبە دەریا لەناسین‌و ئەوینی خودای مەزندا.
٧ خضری برەمزو موعجیزێ مەست مەدی ددینگزێ
هات پیالەیەك ددەست ئەشکەرە صەد پیالەکر
مانای وشە:
خضر: سەوز؛ **خضر:** ناوی یەکێك لە نزیکان بەخودایەو مەرگی لێ دور کەتۆتەوە دەڵێن ئاوی ژیانیشی خواردۆتەوەو هەمیشە هەر جوان دەمێنێ؛ **رەمز:** نهێنی‌و ئیشارە؛ **موعجیز، موعجیزە:** ئەو شتەی لە عەقڵ‌و دەسەڵاتی ئادەمی بەدورە؛ **دینگز، دینیز:** دەریا.
پوختەی مانا:
پیری‌من وەك خدری زیندە، لە دەریای دڵما خۆی نواند. ئێمەی دی مەستی ئەوینین؛ پیاڵەیەکی لەدەستدا بو، بەو پیاڵە صەدپێکی دامێ‌و صەد ئەوەندە مەستی کردم.
شیاوی باسە، قورعان باسی موسا دەکا، کە توشی یەکێك هاتوە زۆر لەخۆی زاناتربوەو لە دەریادا پێکەوە بون. تا ئاخری چیرۆکەکە. دەڵێن ئەو پیاوە خدر بو. مەلا لێرە ئیشارەتێك بەو باسەی قورعانەش دەکات.

٨ غونچە لەبازرەنگ گولێ دیمێ بسیرنوما «مەلێ»
شوبهەتی بولبولان سەحەر لەومە فغان‌و نالەکر

مانای وشە:
لەب: لێو؛ **سیر:** نهێنی؛ **فغان:** هاوار.

پوختەی مانا:
خونچە لێوەی بەرەنگ گوڵە. بەنهێنی لەبەیاندا، روخساری نیشان مەلادا. هۆی ئەمەیە کە هەمو بەرەبەیانان، وەك بولبولان ئێمە گاڵەو ناڵەمانە.

قصیدەی سی‌و حەوتەم

«حەجی گەورە»

١ دەری مەیخانەیا عیشقیٚ سەحەر عارف زیارەت کر
بـ‌ئابی چەشم‌و خونیٚ دل وضو بەست‌و طەھارەت کر

مانای وشە:

چەشم: چاو؛ **وضو:** دەسنویژ؛ **طەھارەت:** پاك‌و خاوێنی.

پوختەی مانا:

خواناس (عارف) لە بەرەبەیاندا، دەرگای مەیخـانەی ئـەوینی نیشـاندرا. بۆ ئـەوەی بۆماچ کردنی سەردەرانەو چونە ناو مەیخانە بشیٚ، گەرەكبو پاك‌و خاوێن بیٚ. لەسـەر دەسـتوری خـواناسان، لە خوێنی دڵدا خۆی ششت‌و بە ئاوی چاو دەسنوێژی گرت.

٢ ورین جاما ھیلالی دا ژعەکسی ماھی نەو بینی
کو خانی میھرو جەرگی چەرخ‌و خوانی روزە غارەت کر

مانای وشە:

وەرین: بهێنە؛ **ھیلالی:** لە بیچمی مانگی یەکشـەوە (یان، لە رەنگـی مانگـی یەکشـەوە)؛ **عەکس:** گەراندنەوە؛ **ماھی نەو:** مانگی تازە؛ **بینی:** ببینی؛ **خان:** ماڵ؛ **خوان:** سفرە.

پوختەی مانا:

مەیگێر! بەو پیاڵەی سەر دەستت کە لە شکڵی مانگی نویٚ دروست کراوە، مەیێکی زەردی تیشك دەر وەك مانگ بێنەو بمان دەریٚ‌و روخسـارتی تێدا بنوێنەو برۆکانت لەو بادەی لەرەنگ ئـاوێنەدا

تماشاکە، کە هەرچەند لەگوێن مانگی نوێ، کەوانیو باریك دەنوێنن؛ چۆن پشێویو ئاژاوەیان ناوەتەوە؟ تیری ئەوان لەو ماڵە کەوانیانەوە، ماڵی خۆرو جەرگو هەناوی عاسمانو سفرەی رۆژوی رۆژو دارانی تاڵان کردو سوتاندنی. لەوساوە تۆ دیاریتداوە، نە رۆژ پەرستن لەباوەو نە رۆژو لەبەرمانگ دیتن.

٣ بمیزان قەوسی ماهینەو لوەجهێ دلبەرێ من دی
ژچەشمو گوشەیی ئەبرۆ بدۆر جامێ ئیشارەت کر

مانای وشە:

میزان: تەراز، بەرانبەر؛ **میزان:** بورجی تەرازو لە عاسمان؛ **قەوس:** کەوان؛ **قەوس:** بورجێك لە عاسمان؛ **وەجە:** روخسار؛ **وەجە:** لا؛ **بدۆر:** بۆ دەورەی.

پوختەی مانا:

من کەوانەی برۆی یارم، لەبەر هەنیەی بەدی کردن. کە وەك مانگی تازە هاتو، لە گۆشەی عاسمانی ساودا، هاتە بەرچاو. لە تەرازیو رێكو پێکیو کەوانەی ئەودوکەوانە، بورجی کەوان لە عاسمانا، دەگەڵ ئەستێرەی تەرازو شەرمەندە بون کە گرۆی لێ بردبونەوە. یاری نازدار، بە گۆشەی برۆو تیلەی چاو، هانەیان دام کە لە پیاڵە نزیك‌کەومو لە تیشکی ئەوان لەمەیدا سەرخۆشو دورە هۆشبیم.

٤ بئەبصاران نەظەرمن چو ژچەرخی قەوسی ئەبرۆیان
شوکور خوازین کو چاڤان کار بەرعەینی بەصارەت کر

مانای وشە:

ئەبصار: چاوگەل؛ **بەصارەت:** عیلمو زانست؛ **نەظەر:** تماشا؛ **چەرخ:** سوڕاندن، بزواندن؛ **چەرخ:** جەغز؛ **چاڤان:** چلۆن؛ **چاڤان:** چاوگەل؛ **عەین:** چاو؛ **عەین:** خودیخۆ، تەواو.

پوختەی مانا:

کاتێ یارم گۆشەی برۆی بزواندنو بەتیلەی چاو تێی گەیاندم بادە وەخۆم؛ چاوم لە جەغزی برۆکەی هەڵخلیسکاو چاوە مەستەکانیم دیتنو بەوان مەست بوم. سوپاس بۆخوا، کە چاوانم هەلێك کاریان لەروی زانینەوە توشهات. سەیر ماوم چلۆن ئەوجارە بەختیمن ئەوەندە باشی هێناوە؟

۵ ژسەر دیمیٚ نیقاب ئاڤێتو دەستورا طەوافیٚ دا
دسەعییٚ بەیتو ئیحرامیٚو من ئەسوەد زیارەت کر

مانای وشە:

نیقاب: روبەند؛ **دەستور:** ئیجازە؛ **طەواف:** دەدەورە گەڕان؛ **سەعی:** رۆینی بەپەلەو غاردان بەتایبەتی بۆ حاجیان لە هەرەتی حەجدا؛ **بەیت:** ماڵ، ماڵیکابە؛ **ئیحرام:** دەربەستبون بە چەند شتێك کە هەرەتی حەج مەرجە بۆ حاجی؛ **ئەسوەد:** رەش، بەردی رەشی حاجیان.

پوختەی مانا:

یار روبەندی لەسەر روخساری تورٚ هەڵدا. ئیجازەیدا کە لە دەوری سەری گەڕێمو دنیا لەخۆم حەرام کەمو بەرەو کابەی روخساری ئەو، بەغار برۆم. خوا شوکور حەجم قبوڵەو خاڵی وەك بەردە رەشەکەی حاجیان ـ پیرۆزو رەنگ شەوەم ـ زیارەت کرد.

٦ ددیداریٚ هەزاران جان نثاری مەقدەمی یارن
کەسیٚ جانان بجان بینت دعیشقیٚ وی تجارەت کر

مانای وشە:

نثار: پەرژکردن، شاباش؛ **مەقدەم:** جێگەپیٚ، پێوقەدەم؛ **تجارەت:** قازانج لەمامڵە.

پوختەی مانا:

لە رێگەی دیداری یاردا، هەزاران گیان بەشاباشی بەری پێی کەم، لەقازانجمە. کەسێك یاری بەچاوی گیان ـ وەکو من دیومە ـ ببینیٚ، لە بازاری ئەوینیٚ، سودی بیٚهەژمار وەگیر دێنیٚ.

خوا لە قورعانا فەمویە: «خودا لە خاوەن باوەڕان گیانو ماڵیانی کڕیوەو بەهەشتیان لەبات دەداتیٚ. دەچنە خەزا لەرای خوادا، کافر دەکوژنو دەشکوژرێن. خوا لە تەوراتو ئینجیلو قورعاندا، ئەم گفتەی داوەو کیٚ لەو پەیمان پتەوترە؟ مزگێنی لەو سەودایەتان، کە بڕیارتان لەسەر داوەو لەراستیدا، سەرکەوتنێکی گەورەیە.»

۷ بدیناری دنیٚ زینهار دا یاری خوە نەفروشی
کەسیٚ یوسف فروتی وی دعالەمدا خەسارەت کر

مانای وشە:

زینهار: دەغیلە؛ **عالەم:** دنیا؛ **خەسارەت:** زیان.

پوختەی مانا:
دەغیلتبم نەچی هەرگیز بە زێڕو ماڵی دنیا، یار وەگۆڕێ. کەسێکی یوسفی میصری فرۆشت، هەر خوێ لەدنیادا، زیانبار بو.

٨ **تنێ ئەو سەجدەیا شوکرێ تەبر میحرابی قەوسەینان**
کودەلق‌و شەمل‌و سەججادە بقێ ئاڤێ قەصارەت کر

مانای وشە:
دەلق: خەرقەی پڕلەبینەی دەروێشانە؛ **شەمل:** ئەو چارەکە یان عەبایە کە دەلەشیان دەهاڵێنن؛ **سەججادە:** دوگردی نوێژ؛ **قەصارەت:** شوشتن؛ **قەصصار:** گازر، جل‌شۆر.

پوختەی مانا:
تەنیا هەر ئەو سوژدەو کرنوشەت بەکار هاتوە کە بەرانبەر بە میعراوی کەوانەی برۆی یار، بۆ سوپاسی دیدارەکەی بەجێت‌هێناو هەرکەسێکیش وەك‌تۆ خەرقەو بەژن‌پۆش‌و بەرماڵەکەی بەئاوی چاوو خوێنی دڵ نەشورێ، بە ئاواتی دڵی ناگاو کرنوشی لێ قبولْ ناکرێ.

٩ **دبەحتی لەعلی لەب هەرخام نارت طەبعی ئەلماسی**
وەلی تەئثیرو فەیضی میهر تەدبیری حەرارەت کر

مانای وشە:
خام: کاڵ، خاو؛ **نارت:** ناگاتە؛ **تەئثیر:** کارتێکردن؛ **فەیض:** بەهرە؛ **فەیض:** سەرڕێژ کردن؛ **میهر:** خۆر؛ **میهر:** ئەوین؛ **حەرارەت:** گەرما.
شیاوی باسە، لەعل‌و ئەڵماس دو گەوهەرن، کە دەڵێن کارتێکرنی رۆژ بە صەتانساڵ لە دڵی بەردا سازیان دەدا.

پوختەی مانا:
هەرکاڵ‌و خاوێك ناتوانێ مرخی وەك ئەڵماس برابێ‌و بتوانێ لەباس‌کردنی لەعلی لێوان‌دا سەرکەوێ. کەمن دەتوانم لێی بدوێم، تیشکی خۆری ئەوینی بە سەرڕێژی من، ئەو گەرمایەی داوە بەدڵ کە بتوانێ لەم دژواریە سەر دەر بکا.

١٠ **دئیعجازی بەیانێ‌دا سوخەن گەر بێتە ئینصافێ**
دزانت موختەصەر هەرکەس «مەلێ» سیحرە عیبارەت کر

مانای وشه:

ئیعجاز: شتێك كه لەتواناى كەس‌دا نەبێ؛ **سوخەن:** وته؛ **موختەصەر:** كورته؛ **عیبارەت:** قسەدركاندن.

پوختەی مانا:

ئەگەر خەڵك هەروا كەمێك ئینصافیان بێ، باش دەزانن مەلا لەو شیعرانەی خۆی‌دا، كارێك‌دەكا كه بەهیچ كەسێك ناكرێ‌و هەرچی لەدەمی دەردەچێ وەك سیحری جادوگەرانه.

شیاوی باسه، **مەلا لەم قصیدەیه دا، شوێنی حافظی گرتوەو دوقصیدەی خواجه حافظ، لەو كێش‌و قافیەو مانایه، لەناو دیوانەكەی‌دایه.**

قصیدەی سیو هەشتەم

«هەمیشە بەهار»

١ خەلقوٚ لمن کن شیرەتیٚ ئەو دلبەرا زەررین کەمەر
من دی دحالی غەفلەتیٚ هات دەر ژبورجیٚ وەك قەمەر

مانای وشە:

خەلقوٚ: بەلوٚ؛ **شیرەت:** تەگبیر؛ **بورج:** مزلٚگەی مانگ؛ **بورج:** باڵە خانەی کوٚشك.

پوختەی مانا:

خەڵکینە تەگبیرم چیە؟ چم لیٚ دەکەن؟ نازانن ئـەمرِوٚ چـمدیە؟ لەپرِ دیتم یار ـ کەمبەرەی زیٚرن لەپشت ـ لە باڵەخانە دیاریدا، وەك مانگ هەڵیٚ.

٢ هاتدەر ژبورجو پەنجەران دڵگرتو دابەر خەنجەران
ئەڤ رەنگە حالی دلبەران لەو عاشقان خون بون جەگەر

٣ قەلبو جەگەر من بونە خوین لەورا کونو دەربون برین
ئەی جان وەرە حالم ببین وەز روح ژقالب بیٚتەدەر

مانای وشە:

جەگەر: جەرگ، کەزەب؛ **روح:** گیان؛ **قالب:** بەدەن.

پوختەی مانا:

هەر کە پەنجەرەی کردنەوەو لە دورەوە لەژوری باڵەخانەیدا خـوٚی نیشـاندام، ژانیٚکـی وام لەدڵ وەستا دەت گوت بەرخەنجـەر دراوە. خـویٚن لەجـەرگو هەناومەوە، هەڵدە چـوڕاو کوٚنەبرینم

کولانەوە. وەرە ئەی گیانی شیرینم. تۆ هیچنەبێ، لە برینەکانم بڕوانە کە دەشزانم گیانی ئامانەتی ناو لەش هەرتوی لێنزیك کەویەوە؛ خۆی لەلەش رادەپسکێنیو بۆ سەیری بەژنو باڵای تۆ، دێتە دەرێو نایەتەوە. کە بەراستی دەبێتە مایەی شانازیم.

٤ جانی من ئەر بێ سەر جەسەد مزگین بئافاقان رەسەد
عالەم حەمی پیێن حەسەد ئینسانو جینو جانەوەر

مانای وشە:

جەسەد: لەش؛ **ئافاق:** ئاسۆگەل؛ **ئـافاق:** هەمودنیا؛ **رەسـەد:** دەگا؛ **عالەم:** هەرچـی ئـافەریدەیە؛ **حەسەد:** ئێرەیی؛ **جین:** جنۆکە؛ **جانەوەر:** زیندەوەر.

پوختەی مانا:

یارم ـ کەگیانی بەراستم هەر خۆیەتی ـ گەر بێتە سەیری برینان، گیانە سیسەکەی ناو لەشـم، بۆ دیداری دێتە دەرو بەیەکجـاری لە لانی لەش تەرە دەبێ. کەوابو یار دێتە سـەیری جـەندەکە بێگیانەکەی من. بەڵام هەر بگاتە سەرم، لە دنیادا دەبێتە قـاو. خـۆشیو مژدەی دیدارەکەی گش ئاسۆیەك بەرخۆ دەدا. هەرچی ئافەریدە هەنە، مرۆو جنۆکەو زیندەوەر ئێرەیی بەلاشەم دەبەن.

٥ عالەم حەمی تێكبونە صەف سەیرین لشاهی من بەخەف
هاتن تماشا چار تەرەف شاطر خومار تیتن دبەر (یان، خیمار)

٦ هات پادشاهی پور سوپاه قامەت ئەلیف دیم شوبهیماه
دادو مەدەد صەد ئاهوئاه زولفان عەقارب تینە سەر

مانای وشە:

سەیرین: روانیان؛ **شاهی:** شادی؛ **شاه:** پاتشا؛ **خەف:** نهێنی؛ **شـاطر:** چـوستو مەزبوت؛ **شـاطر:** جڵەوداری پاتشایان؛ **خومار:** مەیگەستە، سەرگێژی سەرخۆشی؛ **خیمار:** نیوە روبەندێك؛ **سوپاە:** لەشکر؛ **قامەت:** بەژن؛ **عەقارب:** گەلە دوپشك.

پوختەی مانا:

مەلا بەخـەیاڵ دایناوە، کەیار بەزەی پێدا هاتو هاتە سـەیری کەلاکە بریندارەکەی. فـەرمویەتی: هەمو دنیا کۆ بوتەوەو ریزیان لە دەورم بەستوە. کە هیچ نەبێ بە دزیەوە، هەست بە شـادی لەشەکەم کەنو لەو پاتشای نازدارانەش، بەسیلە چاوێك بڕوانن. پیادەی جڵەوداری ئـەسپی ئـەو مەستە فەرمانڕەوایەش، لە جوانیەکەی مەی گەستەیەو پێشی تماشـای گرتوە، کەزیەکانیشـی ـ

که سەریان بەئاڵقە هەڵگەڕاونەوە ـ وەك دوپشك لەو سەرەوە، گەف لە تماشاکەر دەکەن. خیماریش نیوەی روخساری داگرتوە، هەی داد، هەی خودا کۆمەگێك لەدەس ئێرەیی پاسداری ئەو نازدارەو کەزیەی ئەو باڵا نەمامەی کەوەك پیتی ئەلف راستەو تەختی هەنیەی وەك مانگ‌وایە.

٧ گەستیمە خەلقۆ عەقرەبێ مەستم ژشەوقا غەبغەبێ
طالع تنێ مەد کەوکەبێ ئیرۆ عەقارب تینە دەر

٨ ئیرۆ عەقارب هاتە خوار چو نیڤی باغی گولعوذار
ئەو بوغچەیا هەر لێ بوهار لەو بولبولان لێ‌قالو شەر

مانای وشە:
شەوق: مەیل، ئارەزو؛ **شەوق:** پرشنگ؛ **غەبغەب:** بەرچێلە؛ **عوذار:** لاجانگ؛ **بوغچە:** باخچە؛ **بوهار:** بەهار؛ **قال:** گاڵە.

پوختەی مانا:
لە پرشنگی سپیایەتی ژێر چەناگەی، چاوم بەشەوارە کەوت‌و بە بۆنی ئارەزو، مەست بوم. هۆشم نەبو، سەری نوکی کەزی‌و بسکی ـ کە وەك کلکی دمارەکوڵ بیوە ئاڵقە ـ پێیەوە دام، سستی کردم. بۆ چارەنوس، کە لە فاڵنامە دەڕوانم هەر بورجی دوپشکی عاسمان لە بەختمە.
بەڵێ ئەمڕۆ کەیار کەزی بەشانە کرد، گەوەکانی هاتنە سەر رومەتی جوانی، دەت‌گوت هەزار دمارەکوڵ کەوتونە ناو گوڵزارەوەو لاجانگی وەك گوڵ ناسکی داپۆشرابو. بولبولان لە پیواربونی ئەو گوڵزارە، هەر بەهارە، کەوتونە ناڵین‌و گاڵین‌و لەگەڵ بەختی رەش، شەڕیانە.

٩ بی‌حەد ژدل نالی‌و کەیب دا بوغچەیا رضوانی غەیب
ڤا نالی‌یان نینن چوعەیب صوهتینە ئەم دل بوسەقەر

مانای وشە:
بیحەد: لەهەژمار بەدەر؛ **بی‌حەد:** بێ‌سزادان؛ **کەیب:** ماتی‌و خەمگینی؛ **رضوان:** بەهەشت؛ **رضوان:** بەهەشتەوان، رەزەوان؛ **سەقەر:** جەهەندەم؛ **غەیب:** نادیار.

پوختەی مانا:
ناڵەو گاڵەی خەمبارانەی ئەویندااران، هێند لە ئەندازە دەرچوە؛ ئەو بەهەشتی خودایەشی ـ کە

روی **یاره** ـ داگرتوه. بەڵام ناڵین بۆئێمەی دڵداری بێبەش، سزای نیەو ئاساییە. چونکە ئێمە دلمان وەك جەهەندەم گەرمەو خەڵکی جەهەندەمیش لەولا ناڵەیانەو دەنگیان دەگاتە ناو بەهەشتو هاوار دەکەن کە ئێوە فریامان کەون.

١٠ صوتن لمن جەرگو هەناڤ وەردێن دهور گرتی خوناڤ
زولف هاتە سەر لێ کربلاڤ بایێ نەسیم وەقتێ سەحەر

١١ ترسم موخالیف بادەتێ زولفێن ددۆرا جەبهەتێ
راکت قیاما ساعەتی عالەم ببت زیرو زەبەر

١٢ ظاهیر دبێژم پەندگیر دادل نەدی زولفا حەریر
شوبهی «مەلێ» مێنی ئەسیر گوهدێرە قەولی موعتەبەر

مانای وشە:

وەرد: گوڵ؛ **هور:** ورد؛ **موخالیف:** پێچەوانە؛ **جەبهەت:** توێڵ؛ **زیرو زەبەر:** ژێرو ژور؛ **راکەت:** هەستێنێ، پەیداکات؛ **قیام:** هەستان؛ **ساعەت:** رۆژی قیامەت؛ **پەند:** ئامۆژگاری؛ **گیر:** بگرە؛ **قەول:** گفت؛ **موعتەبەر:** بەئیحتوبار.

پوختەی مانا:

گوڵی روخساری ئەویارە، لە بەیانا وردە شەونمی لەسەربو. کەزیەکانی بەسەردا هاتو بای بەیان، لەسەر روخسار پەخشی‌کردن. سەیری گوڵانم لەدەس چو، لە تاوانا جەرگو هەناوم سوزاون. زۆر دەترسم ئەو بای پێچەوانەی بەختە، کارێك بکا، زولفان لە دەوری هەنیەشی بهاڵێنیو قیامەت لە دنیا رابێنێو دنیایە ژێرو ژور بکاو ئیتر بۆ دڵداری هەژار، هیچ دەروی خۆشیان نەمێنێ.

کاکی رێبوار! من کە مەلام، دەبێ بە رواڵەت پێت بڵێم: دڵت مەدە بە کیژۆڵەی بسك ئاوریشمی دڵرفێن. با وەك من گیرۆدە نەبی. بەڵام ئەم ئامۆژگاریەی من لە دڵمەوە هەڵنەقوڵیوە. پەندی بەراستیم ئەوەیە، دڵ دەگرۆی جوان چاکێك نیو گیرۆدەبە؛ تا ئامادەی دڵداری یاری مەزن بیت.

قصیدەی سی‌و نوهەم

«مەستی ئەبەدی»

١ جانا ژجەمالاتە موقەددەس قەبەسم ئەز
گەر حورو پەری‌زادە نەظەرکی تەبەسم ئەز

مانای وشە:
موقەددەس: پیرۆز؛ **قەبەس:** بزوت؛ **نەظەر:** تماشا؛ **ئەز:** من.

پوختەی مانا:
گیانە من لەخۆمەوە هیچ‌نیم. من گڕێکم‌لە کوێ گڕی تووە هاتوم. من نەهۆریم دڵ دەیگـری، نە لەشوێن پەریان دەگەڕێم؛ من لە دنیاو قیامەتما تماشایەکی تۆم بەسە.

٢ میثلی مەهی نەو گەرتە دڤێتن مەبینی
مێزەبکە جامێ تو دبینی چکەسم ئەز

پوختەی مانا:
راستە من لە دڵداریدا، هێندە لاوازو بێ‌ڕەنگم کە وەك مانگی یەکشەوەم بەسـەر هاتوەو دەبێ زۆر ورد بۆم بڕوانن تادەم بینن. بەڵام تۆ ئەگەر بەنیازی من‌ببینی، بڕوانە پیاڵەی مەیەکت خـۆت ببینە، منیش هەرتۆم، مەڕوانە ڕەنگـی دنیاییم. منیش‌و تۆش هەر دانەوەی تیشکـی جـوانی خـوای مەزنین.

٣ یەغما ژمە جان‌کر کو تەجەللایی لدلدا
من روحی دقالب توی تەنها قەفەسم ئەز

مانای وشه:

یەغما: تاڵان؛ **تەجەللا:** ئاشکرابون؛ **قەفەس:** رکە.

پوختەی مانا:

یاری نازدار! هەرکە پرشنگی جوانی تۆ، خۆی بۆ دڵم ئاشکرا کرد؛ گیانە رواڵەتیەکەمی بەتاڵان برد. ئێستا تۆم گیانی شیرینیو من بومە قەفەسێك بۆتۆ.

٤ **حوببا تەیە من رادهەژینی کوبنالم**
شەب تابسەحەر ناله ژرەنگێ جەرەسم ئەز

مانای وشە:

راهەژاندن: راتەکاندن، راژاندن؛ **شەب:** شەو؛ **جەرەس:** زەنگوڵە.

پوختەی مانا:

وەك دەنگی زەنگ، بەهۆی دەستێك پەیدا دەبێ کە زەنگوڵە رادەژێنێ؛ ناڵەی منیش نە بە خۆمە. ئەوینی تۆ دەمخاتە سەر ناڵەکردن.

٥ **من‌گۆ مەهی نەو چاشیتی‌یی ئەبروی یاری**
گۆ من چحەدە شوبهەتی نەعلی فەرەسم ئەز

مانای وشە:

چاشیتی: چەشیت، چەشن، لەگوێن؛ **گۆ:** گوتی؛ **نەعل:** ناڵ؛ **فەرەس:** ئەسپە چنیرچمێ.

پوختەی مانا:

بەمانگی تازەهاتوم گوت: تۆ لە چەشنی برۆی یاری. گوتی: رامناکەوێ ئەو پەسنە. من وەك ناڵی ئەسپانم.

«نالی» دەڵێ:

بەسەروم وت کە راستو سەرکەش‌و بەرزی کەچی، لەرزی

کە فەرقیشم بگاتە ئاسمان بەندەی قەدی یارم

٦ **ساقی ژئەزەل یەکدو قەدەح بادە بەمن‌دا**
حەتتا بئەبەد مەستو خومارو تەلەسم ئەز

مانای وشه:

ئەزەل: رۆژی بناوان؛ **قەدەح:** پیاڵە؛ **ئەبەد:** بێبڕانەوە؛ **تەلەس:** شلو شەویقو خونەگر، مەستی کەلەلا.

پوختەی مانا:

هەر لەرۆژی بناواندا، مەیگێڕ دوپیاڵە مەیدامێ. تا هەتایە مەستو سەرخۆشو کەلەلا دەمێنمەوە. ئەغیار بونەوەم بۆ نییە.

٧ جانا تویی من جان، گولی بێخار گەرەبێ
مینەت کو نەوەك بولبولی میحنەت عەبەثم ئەز

مانای وشە:

خار: دڕك؛ **مینەت:** سوپاس؛ **میحنەت:** مەینەت؛ **عەبەث:** بێهودە.

پوختەی مانا:

گیانە لەوساوە تۆم گیانی، وەك خێوی گوڵی بێ دڕکم. سوپاس بۆخوا، کە وەك بولبول بابەدەستو رەنجخەسار نیم. چونکە گوڵی یاری بولبول بە چقڵ دەوری دراوە.

٨ صەد جەورو جەفا دی بمە ناچین ژدەرێ تە
یەکسەر تو نەباتیو لطەبعی مەگەسم ئەز

مانای وشە:

نەبات: شەکرێکە لەکوڵاندنی چەوەندەر بەدەست دێ؛ **مەگەس:** مێش.

پوختەی مانا:

صەد جارانیش جزیام دەیو بێئەمەگیم دەگەڵ بکەی؛ لە دەرگاکەت لاناکەوم. تۆ نەباتیو تەبیاتی، منیش وەك مێشە، لە شیرنایەتی دەگەڕێم.

«سەعدی» دەڵێ:

دڵ وەلا ناکەوێ هەر دێتە وەلات تا ماوە شانە هەنگوین! لە وزەی مێش نیە لات لێ‌لادا

«ناری» دەڵێ:

مێشی خاڵت نافڕێ بەس باوەشێنی کە بەناز چونکە پابەندە بە شەهدی رومەتی زیباتەوە

٩ گەروە تە دڤێتن ببری سەر بکە فەرمان
داقێ سەعەتێ سەر ببرم خوەش مقەسم ئەز

١٠ سەرتا بقەدەم ئەز بصوژم شوبهی «مەلا»یێ
پەروانە صیفەت صوهتمو بی صەوتو حیسم ئەز

مانای وشە:

سەعەت: دەم؛ **مقەس:** قەیچی؛ **صوژین:** سوتان؛ **حیس:** هەست؛ **صەوت:** دەنگ.

پوختەی مانا:

ئەگەر دڵت وادەخوازێ هەر سەرم پێوە نەمێنێ؛ فەرمانت هەر بدە بەخۆم. لەسەر پەراندنی خۆمدا، وەك مقەستم؛ هەر دەستبەجێ دەیپەڕێنم. ئەوسا وەك مۆم ـ کە بۆ داگریساندن هەودای سەری دەقرتێنن ـ سەرتاپام بۆسوتان دەبێو دڵدارانیش بە دەردی پەپولە دەبەم. هەروەك خۆمی مەلا، لە چەشنی پەپولە سوتامو هیچ دەنگو هەستیشم نەبو.

قصیدەی چلەمین

«دڵ دەریایە»

١ طورم بدلو پەیرەوی موسایم ئەز
ئاتەش پەرسو نوری تەجەللایم ئەز

٢ باری ژ «وَعَلَّمْ» کو خەبەردار کرین
ئیرۆ توبزان ئادەمی ئەسمایم ئەز

مانای وشە:

باری: خودا؛ عَلَّمَ: فێری کرد؛ ئەسماء: ناوان؛ ئەسما: هەرە بەرز.

پوختەی مانا:

لەقورعانێدا هاتوە: خوا بەفرشتەکانی فەرمو: «من جێنشین لەسەر زەمین ناودێر دەکەم. گوتیان: ئاخر لەسەردنیا، کاری خراپ وەدی دێنیو خوێن دەرژێنێ. ئێمەش پەسندی تۆ دەدەینو بەپیرۆزی تۆ هەڵدەڵێین... فەرموی ئەوی من دەیزانم، ئێوە سەرتان لێدەرناچێ.» خوا ناوی هەموشتێکی فێری ئادەم کرد. لەپاشان لەبەر فرشتانی راناو فەرموی: «ئەگەر لاتان وایە راستن، ناوی ئەمشتانە بڵێن. گوتیان خوایە، پاکی هەر بۆتۆ رەوایە. هەرچی بۆخۆت فێرمان نەکەی، لێی نازانین. زاناو هەمەکارە خۆتی. فەرموی: ئادەم! ناوی ئەوانەیان پێبڵێ. کاتێ ئادەم ناوەکانی لەلای فرشتەکان درکاند؛ خودا فەرموی: نەموت پێتان، من نادیاری عاسمانانو سەرزەویشم ئاگا لێیەو دەیانزانمو هەرچی ئاشکرایکەنو هەرچی گومو نهێنیتانە دەیزانم؟»

مەلا دەڵێ: لەشوێن موسام، کە لەگەڵ خوا گفتوگۆ کەمو بیدینم. لەلایەکیش وەك چیای تور، نوری خوا خۆی نیشانداوم. وەك موسا، بەرەو ئاگر چومو بۆتاوێك ئاگرپەرست بوم کەچی هەرخۆم نوری خودام. لەوساوە کە خوای بانیسەر، هەمو ناوی فێری بابەدەم کردوە؛ من ئەمرۆ

ئەشیٚبزانی کە جیٚبەرزتر ئادەمیم.

٣ ئینشائی علومی لەدونی چونکە مەزانی
زانی بحەقیقەت کوچئینشایم ئەز

مانای وشە:

ئینشاء: ایجاد؛ **علومی لەدونی:** زانستە تایبەتەکانی خودا.

پوختەی مانا:

چونکە خودا لە زانستیە تایبەتەکانی ـ کە هەر نزیکانی خۆی لیٚ شارەزا دەکا ـ تیٚگەیاندم؛ ئەوسا لەراستیدا، بەخۆم زانی کەمن چلۆن ئیجادیٚکم.

٤ حەرفیٚن رەقەمی لەوحی وجودا مەبخوان
داقەنج بزانی کو چئیملایم ئەز

مانای وشە:

رەقەم: ژمارە؛ **لەوح:** تەتەڵە؛ **ئیملا:** نوسینەوەی گوتراو.

پوختەی مانا:

ئەگەر تۆ بەو پایە بگەی کە بتوانی لەسەر تەتەڵەی فەرمانی دیٚرینەی خودا، ژمارەو ناوان وەخویٚنی؛ ئەوسا باش بۆت دەردەکەویٚ کە من چۆن لەروی سیایی نزیکانی خودای گەورە، نوسراومەوە.

٥ ظاهیر توپەریشانییی حالیمە نەبین
مەجموع دذاتیٚ خوەو طوغرایم ئەز

مانای وشە:

ظاهیر: رواڵەت؛ **پەریشانی:** بڵاوی‌و پەشیٚوی؛ **نەبین:** مەڕوانە؛ **مەجموع:** کۆ؛ **طوغرا:** مۆری بەقیچەڵفیچی پادشایان لەسەر سکەو فەرمان.

پوختەی مانا:

نابیٚ تۆ لەوە بڕوانی کە بەرواڵەت، پەریٚشان‌و حاڵپەشیٚوم. لەراستیدا، من‌وەك مۆری پادشایان، هەرچەند بەدیمەن تیٚكهاڵاوو وشەکانی لیٚك بڵاون، بەڵام جوان‌و پڕلەمانان؛ منیش هەروام.

«حەریق» لەباسی شێخی خۆیدا دەڵێ:

هەم حاضرو هەم غایبو هم جەمعو پەرێشان
ئەم جەمعە نەقیضەینە لەتۆ بوبە ریوایەت

«حافظ» دەڵێ:

لەمەیخانانِ گەدام ئەمما لەمەستیدا وەرە سەیرم
ستێرەم وان لەبەر دەستانو نازم پربەعاسمانە

٦ عالەم چِب ئیعرابو حروفو کەلیماتن
ئەو نوقطە دنەفسا خوەوو مەعنایم ئەز

مانای وشە:

ئیعراب: سەرو ژێرو بۆر؛ **کەلیمات:** وشەگەل؛ **نوقطە:** خاڵ.

پوختەی مانا:

هەمو دنیا، بە سەرو بەرو ژورو ژێرو هەمو وشەو هەمو پیتێك ـ کە بونە ناو بۆ ئـافەریدانی خـودا ـ لە خاڵێکەوە دامەزران کە ئەویش بونی خـودایە. دەسـا من دەرچـوم لە پیتو سـەرو ژێران. من هەرخۆم، ئێستا بومەتە ئەو نوختەیەو مانای نوقطەش لەمندایە.

مەلا لێرەدا، وەکو زۆر لە صوفیەکانی مێژویی، وا تێکەڵ بەخودابوە؛ کە جیاوازی لەناو خـۆی، وەك ئافەریدێکو خودای سازدەری نەدیوە.

٧ صەد نیلو فوراتْ تێنو دەرن قەلبی مەدا
پیْ ناحەسهین قولزمو دەریایم ئەز

مانای وشە:

نیل: چەمی گەورەی میصر؛ **فورات:** روباری بەناوبانگی شَطُّالعَرَب؛ **تێنو دەرن:** دێنو دەرون.

پوختەی مانا:

صـەتان روبار بەپڕایی نیلو فـورات، لەزانسـتو بەهرەی خـوایی بەناو دڵما تێدەپەرن. من کە بۆخۆم بومە دەریا، هەست پیْ ناکەم.

٨ توژ نوسخەیی تەوحید مەخون ئایەتی نەفییْ
بیْ ئالەتی ئیثبات کوالأیم ئەز

ماناى وشه:

نوسخه: وەنوسراو؛ **تەوحيد:** بەتاك زانين؛ **نەفى:** دان‌پێدا نەهێنان؛ **ئـالەت:** ئـامراز؛ **ئيثبات:** وەراست گەڕاندن؛ **اَلّا:** بێجگە.

پوختەى مانا:

ئەى کەسێکى ئـەو نوسـراوە دەخـوێنيەوەو (لاالەالاالله)يە. و ماناى‌وايە هيچ شـت نيە کە بۆ پەرستن رەوابێ، جگە لەخوا. ناوى شـتو کەس زيادە. هەر بێجگـە لەخـوا هيچ مەڵێو ئـەو بێجگەيەش بزانە خۆم دەگرێتەوە.

شياوى باسە، زۆر لە صـوفيان، وەك «بايەزيدى بوسـتامى» و «محـى‌الدين ابن العـربى» و «هەللاج»و گەلێك وەك ئەوان، وەها تێکـەڵ بەخـودا دەبون، کە دەيانگـوت خـوا ئێمەيەو ئێمە خوداين‌و هەر يەکين‌و نەلێك جـوداين. هەللاج دەڵێ: من خـودام‌و خـوا لە باڵاپۆشـەکەمدا. محى‌الدين عەرەبى دەڵێ: هەرچەند پەسنى خودا ئەدەم پەسنى خۆمە...

٩ صەد نەقل‌و ريوايەت دمەيا صافى‌يە مويەك
ئيرۆ کو ژپيرێ خوە بفتوايم ئەز

ماناى وشه:

نەقل: راگوێزان؛ **ريوايەت:** گێڕانەوە؛ **فتوىٰ:** ئيجازەدان.

پوختەى مانا:

ئەوەى کە دەڵێن وانوسراوەو واگوتراوەو دەبێ وابکرێ‌و وانەکرێ، لەکن صوٚفى کە دەگەڵ خودا تيکەڵە؛ وەك مو وايە کە لەناو بادەى بێخلتە ديارى بدا. من هەرچـى دەيڵێم‌و دەيکـەم، بە فتواى پيرى دەستگير رێمدراوە.

١٠ پەيوەستە تو هەربانگى مەکى شوبهەتى نايێ
بێ‌يارو مەى‌و ساز مەگۆ نايم ئەز

ماناکەى:

کاوراى مەلاى زانستە رواڵەتيەکان! ئەگەر قـورگت وەك بلوێر بلورێتەوەو گازيم بکـەى کە بێم‌و ببمە پەيرەوت؛ بێبەهرەيە. من پێم گوتوى کەناچمە ناو کوڕێکـەوە، بادەو سـازو يارى بەنازى لێ نەبێت.

١١ هەرچی تەبڤێتن ژمە وەر جان بخوێتن
جانا بکە فەروار ڤەوەستایم ئەز

مانای وشە:

وەر: تەنانەت ئەگەر؛ فەروار: فەرمان؛ ڤەوەستان: هەڵوەستان.

پوختەی مانا:

یارە جوانە تاقـانەکەم، هەرچیەکم لێ داوا بکـەی، گیانیش دەگەڵ. بۆ فـەرمانت هەڵوەســتاوەو ئامادەم کە پێکی بێنم.

١٢ صەد شیش ددلدانە ژمیهری مە «مەلا»یێ
لەو هەر بفغان میثلی نەی‌و نایم ئەز

پوختەی مانا:

ئێمەی مەلا، دڵمان بەئاگری ئەوین دەبرژێنرێ. لە صەد لاوە لەشیشی مژۆڵ دراوە. کزەو چـزەو هەڵچزانم، وەك بلوێر دەنگ ئەداتەوەو هاواریەتی.

«ناری» دەڵێ:

روت وەکو ئاگر، موژەت وەك شیش‌و ئەبرۆت قیمەکێش
میروەحەت زولفـو کەبابت جەرگی پارەی ناری‌یە

قصیدەی چل‌و یەکەم

«عیشقی مەجازی»

١ عاشق ئەر جارەك ژبالا لێ بدەت بەرقا مەجاز (یان، موجاز)
دێ لنك صاحیبدلان حەتتا ئەبەدبت سەرفیراز

مانای وشە:

بالا: بەژن؛ **بالا:** بەرەو ژور؛ **بەرق:** بروسکە؛ **مەجاز:** نارەگەزی؛ **موجاز:** مەرەخەس کراو؛ **سەرفیراز:** سەربلند.

پوختەی مانا:

هەرکە جارێك بروسکەیەك لەدلداری، وەبەر دلی هەرکەس کەوێ؛ تاهەتایە، لەکۆڕی دڵڕوناکان‌دا رێگەدەدرێ‌و سەرفرازە.

٢ کەشفی ئەسراری صیفاتان بێ‌محەببەت نابتن
صورەتی ئەسما دڤێتن دابکین ژێ فەهمی‌راز

مانای وشە:

کەشف: پێزانین؛ **صورەت:** وێنەی دیاردی؛ **ئەسما:** ناوان؛ **فەهم:** تێ‌گەیشتن؛ **راز:** نهێنی.

پوختەی مانا:

هەتا گیانێك تامی ئەوینێ نەچێژێ؛ وزەی نابێ کە لە رازی نهێنی بارەگای خودا، هیچ بوێژێ‌و هیچ تێبگا. گەرەکە ئاکاری خوداو وێنەی رەوشت‌و صیفاتی، بێتە بەرچاوو دەربخرێ. ئەوسا دەکرێ بێژین خودامان ناسیوە. یەکێك لە صیفاتی خودا، خوشیکی‌یە.. پیاو هەتا رێز لە جوانی‌و

دڵراکێشانی جوانانی سەردنیا نەگرێ، چوزانێ جوانیەکەی خودا مانای چیە؟! خوا بۆ ناوی خۆی ناوە جوان؟ جارێ دەبێ لەو جوانانەی، کە بەر تیشکی جوانی خودا کەوتون، دڵ بۆ دڵداری رابێنێو ئامادەبێ تا لەجوانی خواش حاڵی‌بێ.

«جەلال‌الدین رومی» دەڵێ:

ئەو مەلایەی لە دڵداری بێ خەبەرە گاجوتێکە، مێزەرێ زلی لەسەرە

٣ **لامیعا حوسن‌و جەمالێ دی ژعیلمێ بێتە عەین**
عیشق دا ژێ هلبتن کی‌دی حەقیقەت بێ مەجاز

مانای وشە:

لامیع: بریقەدەر؛ **عەین:** خودی‌شت؛ **هلبتن:** هەڵ‌بێت.

پوختەی مانا:

پێویستە هەست بە بریقەی جوانی کردن، لەچاو راگویزرێو بێتە دڵو گیان بیچێژێو لێی تێ‌بگا. هەروا دیتنی دوراودورو پێ‌زانینی بەکارنایە. دڵداری جوانی دنیایی، کە ناونراوە: ئەوینی بەدەڵ (عیشقی مەجازی) وەك ئەو بەردەستیێە وایە کە ئاگری پێ هەڵ دەکەن. تا ئەو نەبێو پزیسکی لێ نەبێتەوە، بڵێسەی ئاگریش نیە.

٤ **حوسن‌و حوب بێ‌یەکدو نابن دی بکن شاهو گەدا**
نور نادەت شوعلەیا مەحمود بی شەمعا ئەیاز

مانای وشە:

حوب: خۆشەویستی؛ **مەحمود:** سوڵتان مەحمودی غەزنەوی کە دەڵێن دڵی خۆی داوە بە خوڵامێکی کە ناوی «ئەیاز» بوە.

پوختەی مانا:

تینی جوانی‌و خۆشەویستی، لێك جیاواز ناکرێنەوە. لە بازاری دڵداریدا، شاو گەدا، دێنە رێزی یەك. ئەوینی بەگڕیەی مەحمود، لە چوڵەچرای روی ئەیازی هەڵگیرساوەو لەو بارەگای ئەوینەدا، ئەیاز لە مەحمودی ئاغای بەرێزترە.

٥ **مەعنی‌یا عیشقێ دزانی ئایەتا حوسنێ بخون**
داتو حەرفێن موجبەتێ یەك‌یەك ژهەڤ کی ئیمتیاز

پوختەی مانا:

ئەگەر لەمانای ئەوینێ دەگەڕێی، دەبێ ئـایەتی جـوانی بزانیو بیشـیخوێنیو زۆری خـۆتێدا سەرراست کەی. تا بتوانی پیتەکانی خـۆشەویسـتی شـیکەیتەوەو پلەپلەی ئـەویندارییت بۆدەرکەوێ.

٦ کی خەبەردار بت ژعیشقێ کەی ژبەر وەستاگرت
گەرچی راه ئەز ذەرره ذەرره سینەسوزو جانگوداز

مانای وشە:

وەستا: وەستان، وچان؛ **راه:** رێگە؛ **ذەرره:** تۆسقالێ؛ **سوز:** سوتمان؛ **گوداز:** توانەوە.

پوختەی مانا:

کێ لەئەوین ئاگادار بێت، هەرگیز لەرێی دڵداریدا، وچانو پشـو نازانێ. بارێگـەشـی هەمو تۆزو تۆسقاڵێکی سینگسوتێنو گیانتاوێن بێت.

٧ عاشقان بێگاڤ لەوگالین ژدل تێن شوبهی رەعد
وان ژبالا لێدبارن وەك بروسکان رەمزو ناز

مانای وشە:

بێگاڤ: بێوەخت؛ **رەمزو ناز:** ئیشارەتو ناز.

پوختەی مانا:

دڵداران وەختو بێوەخت بۆیە وەكهەور دەناڵنو حاڵیان نیە، چونکە لە بەژنو باڵاوە تیری چاوان وەك لەدوی هەورەتریشقەی بەریژنە بۆیان دەبارێ.

٨ ئافەرین صەدئافەرین هەیمن ژوانرا ئافەرین
ئیژتیرێن دلبەران دایم ددل پەیکانو گاز

مانای وشە:

پەیکان: سەرەتیر؛ **گاز:** قەیچی، قرتێن.

پوختەی مانا:

هەرئەوانە هونەرمەندو دڵپەسندن، کە دڵیان بەگازی ئەوینێ قرتێنراوەو سەرەتیریان تێ چەقاوە.

صەد ئافەریم بۆ ئەوانەو ئافەرینم پێش‌کەش بەو دڵ بەئەوین گازانە.

٩ گوه دەئاوازی نەیێ وەقتی سەما تێن موغبەچە
فەهمی رازێ گەردکی چاوا دنالن چەنگو ساز

مانای تێکڕا:

وەرە صوفی، لەو کاتەدا کە بەزمە لەمەیخانەداو بەچکەگاور مەی‌دەگێڕن‌و بەدەم سەماوە سوز دەدەن؛ ئەگەر هیچ لەنهێنی ئەوین گەیەنرابی، دەزانی‌کە دەنگی چەنگو لێدانی بلوێرو سازان چیت پێ دەڵێن.

١٠ ئەو دلی من وەك کەبوتەر نابتن کەس لۆمەکەت
لەو دفێ توریێ وەدا کەفتی مەدین صەد شاهباز

مانای وشە:

کەفتی: کەوتو؛ شاهباز: بازی‌سپی؛ کەبوتەر: کۆتر؛ لەو: چونکە.

پوختەی مانا:

بۆکەس ناشێ سەرکۆنەی دڵی من بکا؛ کە چۆن کەوتۆتە تۆڕەوە. دڵم وەك کوترێکی بێهێز، لەتۆڕی ئەوینێك گیرە کە صەد شاباز لەو تۆڕەدا گیرۆدەن‌و کەوتونە پەلەقاژەوە.

١١ وەر دلۆ داچین تماشایا جوانانێن چەمەن
وی‌هلانی سەربنازو سایەبان دایێ نیاز

١٢ زولف‌و سونبول موشك‌بوی‌و بسك‌و سوسەن سۆرشیرین
سەرو بالا سەبزپوش‌و گل‌نیشان‌و غونچەباز

١٣ نیرگزێن قامەت زومەررەد سەرگران هاتن خەرام
چارنەطرافان برەف رەف لێ‌بمەش تێن سی‌و قاز

١٤ دل بکی‌دەم ئەز ژوان هەریەك بغەنجان دل‌دبن
دل روبایێن، جان فزایێن، دلبەرێن عاشق‌گوداز

مانای وشەی ئەو چوار بەیتە:

وەر: وەرە؛ **دلۆ:** هەی‌دڵ؛ **چین:** بچین؛ **چەمەن:** مێرگ، چیمەن؛ **هلانی:** هەڵی‌هێناوە؛ **سورِ شیرین:** دڵکێش‌و رەزا شیرین؛ **باز:** ئاواڵە؛ **زومەررەد:** گەوهەرێکی سەوزە؛ **خەرام:** لەنجە؛ **رەفرەف:** پۆل‌پۆل؛ **غەنج:** ناز؛ **دل‌روبا:** دڵرفێن؛ **جان‌فزا:** گیان‌گەشێن؛ **گوداز:** توانەوە؛ **نیشان:** خاڵ.

پوختەی مانا:

ئەی دڵ وەرە بچینە سەیری مێرگوڵان. تازەگوڵان سەریان بەناز هەڵێناوەو خۆیان وەبن سێبەر داوە. گوڵی سمڵ، بۆنی میسك‌و عەنبەر دەدەن. وەك بۆنی زولفی یارەکەم. سوێسنە لە رەزاسوکی‌داو لەبۆن‌و بەرامەی خۆش‌دا، وەك بسکی ئەو شۆخە دەچێ. داری سەوڵ سەوزە پۆشە. وەك بەژنی‌یار کە جلکی سەوز دەبەرکا. بەڵام ئەوەندەیان فەرقە، کە باڵای یار، خاڵی‌هەیە. وەك کلەسوبحانی دەچێ‌و خونچەی دەمی پشکوتوە، کە لە باڵای سەوڵا نیە. گوڵی نێرگز کە لاسکیان وەك زومەررەدە، لەسەوزایی. وەك چاوی مەستی یارەکەم بە سەرخۆشی‌و بە لەنجەو لار، خۆ دەنوێنن. لەهەرچوارلاوە، پۆل‌پۆلی قازو قورینگ، دێنە سەیرانی مێرگوڵان‌و لەناویاندا دێن‌و دەچن. هەرچی دەیبینم بەنازو دڵرفێنەو گیان گەشێنەو ئەویندار دەتوێنێتەوە؛ تێماوم کامیان پەسندکەم‌و خوی پی‌بگرم‌و بیکەمە خەمرەوێنی خۆم؟

١٥ **عەقدی ئیحرامێ دەما دلبەر خویابێ فەرضی عەین**
سەجدەیەك بەروان دوبرهان ناگرت جیهصەد نوماز

مانای وشە:

عەقد: بەستن؛ **ئیحرام:** کەوتنە ناو هەرەتی حەجەوە کە زۆرشت لەپیاو حەرامە؛ برە : برۆ؛ **فەرضی عەین:** هەرە پێویست؛ **نوماز:** نوێژ.

پوختەی مانا:

مەلا کە پەسنی مێرگوڵان لە جەنگەی بەهارادەداو دڵخۆشی دڵ دەداتەوە کە پێکەوە برۆنە سەیری گوڵان‌و هۆگر بەهێندێکیان بگرێ؛ دڵی بیری‌دەخاتەوە کە ئەوینداری بەراستی، ناشێ بەجگە لە یارەکەی، دڵ‌بدا بەهیچ شتی‌تر. بۆیە دەڵێ:

خۆ بی‌بەش کردن لە زۆرشت لەکاتی زیارەتی کابەی پیرۆزو بەرزی دڵداران، وەك نوێژ لەسەر پیاو واجبەو سوژدە بردن بەرەو میحرابی برۆی یارێ هێندەبەجێ‌و جێ‌گەورەیە کە صەد نوێژی بەرەو میحرابی مزگەوتان، جێی ناگرن.

١٦ **عیدەوو میری‌مە ئیرۆ دەرگەهی لوطفێ ڤەکر**
گۆ «مەلا» هنگی بخوازی دیێدەم بەس توبخواز

مانای وشە:

هنگی: ئەوەندەی.

پوختەی مانا:

جێژنەیەو ئەو سەروەرەی من، ئەمرۆ دەرگای ئیلتیفات ولاواندنەوەی خستە سەرپشت. فەرموی مەلا! هەرچی نیازێکی تۆ هەتە، لێم بخوازە. تۆچیت ئاواتە، دەت دەمێ.

خوا لەقورعانا فەرمویە: «ئەگەر بەندەی من! لێت‌پرسن خودا چۆنە؛ من‌نزیکم بەدەنگ ئەو کەسەوە دەچم کە هانام دێنێتە بەرێ. دەبا هاوارم بکەنێو برۆای تەواویان بەمن بێ. شایەت شارەزای رێ‌بین.

قصیدەی چلو دوهەم

«کوژراوی چاو»

١ ژرەعنا نێرگزێن تەی‌مەستو خون‌ریز
زەمان بوعەهدی جەنگ ئەنگیزی چەنگیز

مانای وشە:

رەعنا: نەرم‌وشل؛ رەعنا: توندو بزۆز؛ رەعنا: جوان؛ عەهد: دەوران؛ جەنگ ئـەنگیز: شـەر هەڵایسێن؛ چەنگیز: خانە خوێن رێژە بەناوبانگەکەی مغول (لە ١١٦٢ تا ١٢٢٧ م) کە هەر لەچینەوە تا سـەرکەنارەی دەریای رەشی، خستە ژێرچۆکی خۆیەوە.

پوختەی مانا:

لەسۆنگەی نێرگزی مەسـتی دوچـاوی‌تۆ ـ کە خـوێنی هۆگران دەرژن ـ زەمانی بێ‌ئـەمانی خوێن‌رژانی دەوری چەنگیزمان وەبیر دێنێ... دەبێ کێ‌بێ، بەتیری چاوەکانت، نەنگوا بێت‌و دەبێ کێ‌بێ، کە لەم کوشتارە بێ‌ئامانە سەر دەرکا؟!

«حەریق» دەڵێ:

قرانی عاشقانە کەس‌نەما دەرچێت‌و سەر دەرکا
مەگەر بۆ موفلیسی وەک‌من کەبێ‌قران‌و پەناباتم

٢ تەجانێ من دڤێت ئەی جانی عالەم؟
ژمن بستین بلەعلێن خۆی شەکەر ریز

مانای وشە:

دڤێت: دەوێ؛ شەکەر ریز: شەکر هەڵرێژ.

پوختەی مانا:
تۆ کەگیانی هەمو ئافەریدەکانی؛ کەنگیٚ بەزمت بەمن‌دادیٚو بەو لیٚوە ئاڵی یاقیقیو شیرینە شـەکر پژانەت، فـەرمان دەدەی کە بەگیان دەبەرت مرم؟ دەتۆخـوا دڵم مەشکیٚنەو خـۆت دوایی بەژینم بیٚنە.

٣ دو عەنبەر بو لشمشادیٚ ب مەستی
ڤەبەستن لەو هەوابو عەنبەر ئامیز

مانای وشە:
ڤەبەستن: بەستنەوە؛ لەو: بۆیە؛ ئامیز: تیٚکەڵاو.

پوختەی مانا:
پرچەکانت لە دولاوە ـ کە هەمیشـە بۆنی خـۆشیان لیٚ بڵاوە ـ لە جـوانی بەژن‌و گەردنت مەسـتی شەشدانگ لە دەوری لاجانگ دەهەژان‌و بەم‌لاو بەولادا دەکەوتن. لەبەژنی راست‌و بیٚگریٚی وەك داری شمشاڵت بەستن چونکە مەسـتن. کەچـی هیٚشـتان راناوەسـتن‌و بزۆزن. کە رادەژیٚن بۆنی عەنبەر بڵاو دەبیٚ. بۆیە هەوا لە دەوری تۆ بەبۆنی خۆش هەڵازناوە.

٤ ژئاخا ئاستانیٚ مستەکی بین
لداغان دا ببینم خوەش صەبا تیز

مانای وشە:
ئاخ: خاك؛ ئاستان: سەردەرانە، بارەگا؛ تیز: بەپەلە؛ خوەش: ساغ.

پوختەی مانا:
ئەی سروەبا! زۆر داخ‌دارو بریندارم. تۆخوا کەدیٚی، لەریٚی خۆتا، لەخاکی بەر دەرگای یارم، مشتە خۆڵیٚکم بۆبیٚنە. دەرمانی دەردم هەر ئەوەو یەکاویەك هەمو برینم ساریٚژدەکاو بلۆقم دەپوچیٚنەوە.

٥ تنیٚ فەرهاد دزانت لەذەتیٚ عیشق
کووی جان دایە شیرینیٚ، نە پەرویز

مانای وشە:
لەذەت: خۆشی؛ پەرویز: نازناوی خوسرەوی پادشای ئیٚرانی میٚردی شیرینی بەناوبانگە.

پوختەی مانا:

حەزلێ کردویی خوسرەوم بۆشیرینێ، بەدلێ نیە. وەك پێویستە دەردی دڵی نەچێشتوە. تەنیا فەرهاد تامی ئەوینی چەشیوەو خۆشی دیوە؛ کە گیانی شیرینی خۆی دا بە شیرینە دڵبەندەکەی.

«سالم» دەڵێ:

بەئیمای دیدەیی مەعشوقە عاشق کێو لەبن دێنێ

لەلای سالم کەنندەی بێستون موژگانی شیرین بو

٦ تەبو تابی هەزار ئەشکەنجە دادل
ژشیرازی نیگاهی مەستی تەبریز

مانای وشە:

تەب: تا؛ **تاب:** یاو، هەڵچوٚقان؛ **ئەشکەنجە:** ئازار؛ **شیراز:** ناوی شارێکە؛ **شیرازە:** کەنارە؛ **شیرازە:** بەندی بنەکتێب؛ **تەبریز:** ناوی شارێکە؛ **تەبریز:** نوبەتێ ڕێژ، نوٚبەتێ پەڕێن؛ **نیگاە:** ڕوانین.

پوختەی مانا:

ڕوانینی چاوی مەستی یار کە دەرمانی گش‌دەردانەو بەسیلەی چاو، یاووتا چا دەکاتەوە ـ بۆمن پێچەوانەی هێنا. هەر کەتیلەی چاوی دامێ؛ هەزار ئازاری دابەدلێ. دڵم وەك نوٚبەتێ داران هەڵدەچوٚقێو هەڵدەبزوٚقێ.

٧ إلٰهی نێرگزا مەی مەستو نازك
ژدەستی خوارو بەدخواهان بپاریز

مانای وشە:

إلٰهی: ئەیخوایە؛ **خوار:** ناراست؛ **بەدخواە:** دڵپیس.

پوختەی مانا:

ئەی خودایە! ئەو یارەی من ـ کە وەك چڵەنێرگز شلكو تورتەو چاوی گرۆی لەنێرگسی مەست بردەوە ـ بیپارێزەو وامەکە خوارو بێفەڕان، بۆ چاوێنی تماشای کەن.

٨ کولێ تێت ئەو قەبایی ئاسمانی
لەطیفا شەنگو نازك وەك بەلازیز

مانای وشە:

کولیْ دیْت: چەندەی لیْدیْت؛ **قەبا:** کەوا؛ **ئاسمانی:** بەرەنگی عاسمان؛ **بەلازیز:** گەزیزە.

پوختەی مانا:

ئەی خودایە! ئەو کەوایە رەنگ عابیەی، چەندە جــوان لیْ دەوەشــیْتەوە. نەرمە، شــەنگــە، لەشــیناسکــەو هەروەك گوڵە گەزیزەی دەمەو بەهارە، کە ســەرەڕای دیمەنی جــوان، موژدەی نەمانی دەمی زستانی خەمانو هاتنی هەرەتی خۆشیو دیمەنی جوانی بەهاری بەپیْوەیە.

٩ سەوا شەك ریهتە دیسا عالەما دل
بجادویی دوچەشمی فیتنە ئەنگیز

مانای وشە:

سەواش: شەڕو هەرا؛ **ریهتە:** رژتیە؛ **عالەم:** جیهان؛ **فیتنە:** گومڕایی، ئاژاوە؛ **ئەنگیز:** هەڵایسیْن، هۆ.

پوختەی مانا:

ئەو چاوە سیحر بازانەی، کە دنیا لەسۆنگەی ئەوان، پڕلە ئاژاوەو هەرایە؛ ئەوا دیسا خۆیان نواندیو بەجیهانی رواڵەتیەوە نەوەستاون. دنیای دڵی خاوەن دڵانیشــیان تیْکــداو پڕیان کرد لە پشــیْویْنیو ریْگەی چارەیان لیْگوم‌کرد.

«نالی» دەڵیْ:

وەرە تا عالەمی قەلبت نیشان‌دەم کەوا فەقری غینایەو مردنی‌ژین

١٠ «مەلا» جانی‌تە چاوان پەهلەوان کر
لتایی خەمری‌یان زولفا دل‌ئاویز

مانای وشە:

پەهلەوان: پاڵەوان، تەناف‌باز؛ **خەمری:** بسکوڵە؛ **دل‌ئاویز:** دڵ‌پیْوە هەڵاوەسراو؛ **ئاویزە:** هەڵاوەسین.

پوختەی مانا:

مەلای دڵدار! ســەرم لەکارت ســوڕماوە. تۆ لەلایەك، دڵت بەتای کەزیەکانی گیرۆدەیەو هەڵواســراوە، لەولاشــەوە، گیانت هەروەك هونەرمەندانی تەناف باز، لە ســەرتای بسکــوڵەکانی دیْنو دەچن. چۆن ناترسی؟

١١ ژحوسنا بیٚنیشان نادەی نیشانەك
«نیشانی» گەرژدل نەکراتە پەرهیز

مانای وشە:

بیٚنیشان: نادیار؛ **نیشانی:** نازناوی مەلایە لەشیعردا.

پوختەی مانا:

جوانی یارم وێنەی نیەو وەك هیچ جوانیەکیتر ناچیٚو کەمکەس هەیە ئەم جوانیە، بەچاو ببینیٚ. توٚش ئەی نیشانی بویٚژ! بوٚیە توانیوتە بیبینیو پەسنی بدەی، چونکە لەخوٚت لەگیانو دلٚ، دەستت بەرداو جگە لەیار، پاریٚزت لە هەمو شت کرد.

١٢ خەباثەت طەبعە ژەهلی سەگ سرشتە
یەقین ئەوکەر ژجانان لەو دکەت بیز

١٣ مەبین ئەو گەر بصورەت ئادەمینە
هەمی دارن ژئێگر ڕاکری ریز

مانای وشە:

خەباثەت: پیسی؛ **ژەهلی:** لە ئەهلی، لە رەگەزی؛ **جانان:** دلٚبەر؛ **بیز:** خوٚپاریٚزی، قیٚز؛ **صورەت:** شکلٚ، بیچم؛ **ئێگر:** ئاگر.

پوختەی مانا:

توٚ تادلٚ نەدەی بەیاریٚك، نابی بەپیاو. ئەوکەسانەی دەلٚیٚن دلٚداری خراپەو بەبیٚزەوە لیٚی دەڕوانن؛ وەك کەرانن هیچ تیٚناگەن. دەرونپیسن وەك سەگ بە گلاٚویان بزانە. توٚ مەڕوانە کە لەبیچما وەك مروٚنە. گشتیان داری قەلاٚشکەرین بوٚ سوتاندن ریٚز کراون.

قصیدەی چل‌و سێهەم

«شەو و ڕۆژ»

١ تودزانی بخودیٚ من توخەیالی شەبو روز
بخەیالا خوە مەدام من تو لبالی شەبو روز

مانای وشە:
مەدام: هەمیشە؛ بال: دڵ؛ لبال: لەکن؛ شەبو روز: شەوو ڕۆژ.

پوختەی مانا:
ئەی‌یار! سوێندەکەم بەخودا. واتا سوێندەکەم هەر بەخۆت. خۆت دەزانی کە شەوو ڕۆژ، هەر بیر لەتۆ دەکەمەوەو تۆ لە خەیاڵم دەرناچی. بەبیری خۆم، هەمیشە لەناو دڵمدای‌و شەوو ڕۆژ هەر لەلای خۆمی‌و لەدیدارت بێ‌بەش نابم.

٢ هەر بمیزان درەشێنی جەگەریٚ تیرو خەدەنگ
ژنەسەق صاعیقە مەژقەوسیٚ هیلالی شەبوروز

مانای وشە:
درەشێنی: دەپرژێنی؛ نەسەق: تەرتیبو تەکوزی؛ صاعیقە: بروسکە؛ قەوس: کەوان؛ هیلالی: لەبیچمی مانگی یەکشەوە.

پوختەی مانا:
خوا فەرمویە: «هەمو شتێك لەخوداوە ئەندازەی بۆ داندراوەو بەتەکوزی‌و ڕێك‌وپێکی، دێتە بەرهەم.)

مەلا دەڵێ: ئەگەر بروسکە لەهەورەو ئەگەر تیر لە کەوان رادیێو ئەگەر نیوە جەعزو کەی مانگ، بۆ وەختو کات ناسینەوەو بۆ روناکی دێتە بەرچاو؛ تۆ بەمیزان بەوپەڕی رێكوپێکیەوەو بێهەڵبواردن، بەبێ هیچجار هەڵەکردن، جەرگی منت وەبەر تیری بژانگ داوەو لەکەوانەی مانگیەکشەوەی برۆرا، ئەو تیرانەم دادەرژێنە سەر جگەری و شەوو رۆژیشیان بۆنیە.

٣ میثلی گوێین تەرەوان نال ژدلی میسکین تێن
ئەمنزانن توچرا هەروە دنالی شەبو روز

مانای وشە:

گوێین: باڵندێکە شەو هەتا رۆژ دەناڵێنیو بێدەنگ نابێو هەرلات وایە لەبەر خۆیەوە دەڵێ: نا. نا؛ **رەوان:** بەدویەك داهاتنی بێپسانەوە؛ **چرا:** بۆچی، لەبەرچی؛ **میسکین:** هەژار.

پوختەی مانا:

مەلا ئەی دڵداری هەژار! چیتە وەکو گوێین، هەر دەنگی ناڵەو ناناکەت لە دڵیبێچارە دەبیسرێ. ئەگەر گوێین هەرلەشەودا دەناڵێنێ، دڵیتۆ بەشەوو بەرۆژ ناڵەیەتیو پشونادا.

٤ تە بفەرِیادو فغانان بخوە بولبول کەرکر (یان، کرکر)
الله الله ژچدەردێ وەدکالی شەبو روز

مانای وشە:

فەریادو فغان: دادو هاوار؛ **کەڕ:** گوێکپ؛ **کڕ:** ماتو بێدەنگ؛ **کالین:** لەبەر دەرد هاوار کردن.

پوختەی مانا:

دەمانگوت بولبول لەخوێندن چەقەسرۆیەو بێدەنگ نابێ. بەڵام تۆی دڵ بریندار ی تیری بەژانی دڵداری، بەهاوارو گاڵەو ناڵەت کارێکت کرد، کە تەنانەت هەرخۆی بولبول وازی لەخوێندن هێناوەو کڕوماتو دوژ داماوەو لە بەرهاواری زۆری تۆ، گوێی کەڕبوە. کە شەوو رۆژ، نای بڕیەوە. دەبێ دەردت چەند گران بێ؟ هەرخودا بۆخۆی دەیزانێ، راستی سەیرە، راستی سەیرە.

٥ داکو دلبەر قەدەمێ لێ بنەهەد رەوشەن کەت
لەو توخونی وە ژچەهڤان ڤە دمالی شەبو روز

مانای وشە:

قەدەم: پێ؛ **بنەهەد:** دابنێ؛ **لەو:** بۆیە؛ **ڤەمالین:** ماڵینەوە.

پوختەی مانا:

تۆ شەوو رۆژ، هەر خەریکی خـوێن لەچـاوانت دەماڵی. بەخـەیاڵی کە جـارێكیار، بەلاتا بیۆو بتلاوێنیۆو پیێ لەسەر چاوانت دانیۆو ببێتە مایەی رۆشنیو سوٚمای چاوە کوێرەکانت. کە لەسـوێی دیدارێکی ئەو، تانەیان پەریوەتە سەر. جا ناشتەویێ یار پیێ لەخـوێن بنیۆو ئـەو لاقـە ناسـكو خاوێنەی خوێناوی بێت.

٦ تەتنی ذەوقو صەفا کر بـصەیین دلبری‌را
سەرنخون گاه شوبی‌نون گاه وەکو دالی شەبو روز

مانای وشە:

صە: سەگ؛ گاه: جار؛ شوب: وەکو؛ نون: ماسـی؛ نون: پیتی «ن»، لە ئـەلفـوبێتکەدا کە قـەدیم بەراوەژوی ئێستایان دەنوسی: دال: داڵاش؛ دال: پیتی «د» لە ئـەلفو بێتکـەدا؛ «ن» و «د»: دەبێتە، ند؛ ند: واتا هاوتاو هەواڵ.

پوختەی مانا:

مەلا! ئەگەر خۆشی لەژیانتدا دەس‌بکەویێ، هەر ئـەوسـایە کە دەگەلێ سـەگی بەر دەرگای یاری دڵبەر، کەوتبویە بەزمو کایە. جـارێك لاسـای ماسـی‌گرتوت دەکردەوەو خـوٚت وەك «نون» هەڵدەگێڕاوەو جارێك وەك دال باڵت ئەگرتو بەرەو ئەو سـەرنخـون دەهاتیە خـواریۆو ئـەویش پەلاماری ئەدایو بەوکایە دەگەلێ کردنەخۆت کردە هەواڵۆو هاوتای.

«نالی» دەڵیێ»:

هەر لەحظە دەڵێم من سەگی دەرگامو رەقیبیش دێتە سەرو چاوم کەمنیش سەگ‌مەگەسێکم
گرتویە سەگت چاکمو لای توٚمەوە دێنیێ یعنی وەرە نالی کەمنیش دادرەسێکم

٧ فتوەیا پیری «مەلا»یان تو بـایلهامی نەبی
ڤیمەییێ هەر وەدنوشی بـحەلالی شەبو روز

مانای وشە:

فتویٚ: ئیجازەدان؛ ایلهام: خستنەدڵەوە؛ نەبی: پێغـەمبەر؛ نەبی: کەسـی کە لە نادیار پیاو ئـاگادار دەکا، پێشکۆ؛ حەلال: رەوا؛ نوشین: وەخواردن.

پوختەی مانا:

مەلا چیتە دەت‌بینم بەشـەوو بەرۆژ بەبیێ وچـان مەی دەنۆشـیو لات رەوایە. ئـاخۆ لات‌وایە

نەخۆشی‌و بەفتوای شـــەرعی پێغـــەمبەر، کە مەی بۆ دەرمان حـــەڵاڵە دەخـــۆیتەوە؟ یان پیرە دەستگیرەکەت ڕێگەی داوی بخۆیەوە؟

قصیدەی چلو چوارەم

«ئاوێنەی دڵ»

١ شاهیدی جیلوەنوما قودسی‌یی فەیروزە لیباس
هەرچی رەنگی‌تە نیشان‌دەت تونیشانی خۆبناس

مانای وشە:
شاهید: دڵبەر؛ **جیلوە:** خۆ ئاشکرا کردن؛ **قودسی:** پیرۆز؛ **فەیروزە:** پیرۆزە.

پوختەی مانا:
پێغەمبەری خوا (ص) فەرمویە: (هەر کەسێکی خۆی نەناسێ، خواش ناناسێ).
مەلا دەڵێ: تۆ مەگەڕێو چاو مەگێڕە، کە دڵبەرت دەلیباسی رەنگ پیرۆزەو عاسمانی یان بەهەر رەنگێکی دیکە، خۆت‌نیشاندا؛ دەبێتە مایەی ناسینو شارەزاییت. تۆ هەرخۆت یەك لەو رەنگانەی، کە یارت خۆی پێ دەنوێنێ. کەوابو تۆ خۆت بناسە، ئەوسا کەیارت ناسیوە.

٢ حوسن بێ ئایینەیی عیشق تەجەللی نادت
عیشقی مەحمود دمەعنی نەمەکی حوسنی ئەیاس

مانای وشە:
ئایینە: نەینك؛ **مەحمود:** پەسند؛ **مەحمود:** مەبەست مەحمودی غەزنەوی؛ **نەم:** تەڕایی، نم؛ **نەمەك:** خوێ؛ **ئەیاس:** هەیاسی خاس، دڵبەری مەحمود غەزنەوی.

پوختەی مانا:
ئەگەر تۆ خۆت باش نەناسیو دڵت ئەوەندە پاك‌نەبێ لەئەوین، کە وەك ئاوێنە بنوێنیو بۆیار،

دەوێرا بڕوانی؛ هەرگیز چاوی دڵ و گیانت، بەجوانی دڵبەر ناکەوێ. ئاوێنەی دڵی دڵدارە، کە دڵبەری تیا دیارە. دڵ و دڵدارو دڵداریش، تنۆکێکن لەدەریای پڕلەشەپۆلی خۆ ئاشکراکردنی‌یار. ئەوینی پاك و پەسندی، سوڵتان مەحمودی غەزنەوی، شەیەك بو لە دەریای جوانی هەیاسی خاسی دڵبەری. (یان، چێژەی خۆشی دڵداریەکەی، ئەو دڵ بەهەیاس دانە بو کە خوی و تامێکی تێ گەڕێ.)

٣ هەرچی رەنگی‌تە بڤێتن خوە ببینی لله
نەظەرێ وەربدە کاسێ چخوش ئاییەنیە کاس

مانای وشە:

لله: بۆخوا؛ **نەظەر**: روانین؛ **کاس**: پیاڵە، کاسە.

پوختەی مانا:

دەغیلە بۆخوات پێ‌دەڵێم، کە دەتەوێ خۆت ببینی، داخۆ لەکام پلەدای و بەکام رەنگی. چاو لەولاو لەم‌لا مەگێڕە، بڕوانە پیاڵەی پڕ لەمەی، ئەوینی پاك و بێ‌خەوشت. بڕوانە خۆت، کە خۆشت وەکو ئاوێنە، وێنەی یارت تێدا دیارەو ئەوسا تێ‌دەگەی چرەنگی و سەنگت لە بارەگای یاردا چەندە. ئەی‌نامە خوا پیاڵە چۆن ئاوێنەیەکی وێنەدەرە!!

٤ توشەرابێ بغەرابێ بنەهەنگان دەدەمی
دێ کیفایەت بەچرەنگێ مەبکت کوزەوو طاس

مانای وشە:

غەراب: جۆرێ کەشتی بارکێش؛ **غەراب**: مەشکە؛ **غەراب**: دۆڵچەی گەورە؛ **غەراب**: پیاڵەی زێوینی مەیخۆران، غەررابە؛ **قەررابە**: کوپەی گەورە؛ **کوزە**: گۆزە، جەررە؛ **تاس**: زمرك.

پوختەی مانا:

مەی‌گێڕ! تۆ ئێمە ناناسی. ئێمە لەدەریای ئەوین‌دا، بوینە نەهەنگ، بە زمرك و پیاڵەی چکۆلە. سەرخۆش نابین. تینوایەتیشمان ناشکێنێ؛ ئەشێ بادە بۆ نەهەنگان بکرێتە ناو گەمیەی باری. ئەوسا بەنیازبی مەستبیین و بەنیاز بگەین.

بوێژێکی فارس دەڵێ:

تینوایەتیم بەتاس و زمرك چاری ناکرێ مەیگێڕ بەگۆزە بادە بڕێژە بەقورگما

٥ ڕەمزو ڕازێن نەی‌و نایێ کوسەماعینە هەمی
ژمحالاتە بعەقلێ خوە بزانی ژقیاس

مانای وشە:

ڕەمز: ئیشارە؛ **سەماع:** بیستن؛ **محال:** نامومکین، نەشیاو؛ **قیاس:** بەراورد کردن.

قیاس لەزانستی مەنطق‌دا، مەبەستێکە چەندلای جیاجیای هەیە. ئەگەر یەکێکیان سەلمێنرا؛ خوانەخواهی ئەوی‌تریش دەسەلمێنرێ. بۆنمونە، ئەگەر گوتمان: جیهان گۆڕانی بەسەر دێت. هەرچی گۆڕانی بەسەربێت، دیارە دروست کراوێکە. کەوابو ناچارین بێژین دنیا تازە پەیدابوەو هەر لە پێشورا وا نەبوە.

پوختەی مانا:

ئاوەز لەناسینی یاردا، بێچارەیەو بێکارەیە. ئەوی لەوبارە دەیبیسی، لەرێگەی گوێوە دێتە دلّ. بیستنی دەنگی بلوێرێ، چلۆنایی قامیشت بۆ دیاری ناکا. تۆ ناتوانی لەبیستنی بەڵگەی تاقانەیی یارت، یار وەك‌پێویستە، بناسی‌و بزانی بەراستی چۆنە. بەراورد کردن لێرەدا، لنگی شەلەو چاوی کوێرە. گەرەك واز لەبیستن بێنی‌و بۆخۆت ئەوەندە بکۆشی، تایار ڕوبەرو دەبینی. هەردوك پیاڵەی بیستن‌و بەراوەرد کردن، دەس بۆمەبە. بە دەفری گەورەی وەك گەمیە، بادەی یارناسین پێداکە.

٦ وی‌دکەت مەغلەطە هەردەم لحەریفان بجەدەل
بدوجامان ڤەدخۆن سیرەت ئەبیەض وەسواس

مانای وشە:

مەغلەطە: هەڵەکاری، بەهەڵە بردن؛ **حەریف:** هاوپیشەو هاودەم؛ **جەدەل:** دەم لەدەم نان، کێشەی بەدەم؛ **ڤەدخۆن:** دەخۆنەوە؛ **ئەبیەض:** سپی؛ **وەسواس:** دودڵی.

دەڵێن شەیتانێکی سپی، کاری دودڵی‌و گومانە کە بیخاتە ناو دڵی خاوەن باوەڕان.

پوختەی مانا:

ئەو کەسانەی گەرەکیانە کە بەمەنطیق‌و فەلسەفەو بەبیستن‌و بەراوردکردنی خۆیان، چۆنیەتی یارمان بۆدەرخەن‌و بەو دوپیاڵە گێژمان‌کەن‌و هۆشمان بەرن؛ وەك ئەو شەیتانە سپیەوان، کە توشی هەڵەی گومان‌و تەڵەی دودڵیمان دەکەن. بونی خودا، دەلیل‌و بەڵگەی پێ‌ناوێ‌و ئەوانەی لەوبارە دەدوێن، دەنگی بلوێریان بیستوەو بلوێرو بلوێرژەنیشیان هەر نەدیوەو ناشی بینن. لنگیان‌دارەو ناتوانن ئەم ڕێگە سەختەو دژوارە لەپێش بەرن.

٧ دەستگیری تەنەبت خضری عینایەت لقیدەم
ئاگەهی ئابی حەیاتێ بدو عەسکەر ئەلیاس

مانای وشە:

خدرو ئەلیاس: دو پیاوی خوان تا ئاخرزەمان دەمێنن. خدر بەسەر بەژ رادەگاو ئەلیاس چاودێری دەریایە. دەڵێن خدر ئاوی ژیانی خواردوٚتەوەو بە سەرچاوەکەی دەزانێت؛ **عەسکەر:** کوٚمای خەڵك؛ **ئـەلیاس:** هەی ناهومێدی؛ **عینایەت:** مشور خوٚری، ئاگاداری.

پوختەی مانا:

ئەگەر هەر لەروٚژەکەی بناوان، خدری لاواندنەوەی خودا، دەستت نەگریٚو ریٚگەی سـەرچـاوەی ژیانی هەرمانت پیٚنیشـان نەدات؛ توٚ لەسـوٚنگەی دەمدەمانیٚو قسـە بەزوٚرانی دانی کوٚمای بەراوردکەران‌و بیسەرانی قسەو باسان؛ هەرتاسان‌و ناهومێدیت بوٚ دەمێنیٚ.

٨ توبنیٚ ماهی نەوو دەستی قەضاییٚ هەی‌هەی
ئەلزەرعی فەلەکیٚ بەلکە لعومری مەبداس

مانای وشە:

بنیٚ: بنوٚرە؛ **قەضا:** فەرمانی پیٚك‌هاتوی خودا؛ **هەیهەی:** بیٚوچان‌و پسانەوە؛ **زەرع:** چێندراو.

پوختەی مانا:

توٚ لەمانگی نویٚ بروٚانە، کە لەدەست قەضاو قەدەردا، بوٚتە داسـیٚك جگـەلە چێنگـەی عاسـمانیٚ تەمەنی مەش درەو دەکا.

«حافظ» دەڵیٚ:

لە داسوٚکەی مانگی یەکشەوەم دەروانی لە چێنگەی شینی عاسمانیٚ
پوش‌و پاری تەمەنی خوٚم هاتە بیرو زانیم کاتی دروێنەی هات

٩ تورکی خوٚنریزو خوماری مە بیەك غەمزە یەکی
زوهدی چل‌سالە لمن زیرو زەبەر کر ژئەساس

مانای وشە:

تورك: لە زاراوەی شاعیران‌دا بیٚ بەزەیە؛ **غەمزە:** عاشـیرەت وەچـەم؛ **زوهد:** تەرکەدنیایی؛ **زیرو زەبەر:** ژێر بەرەژور؛ **ئەساس:** هیم.

پوختەی مانا:

چل‌ساڵان هەر چلەم کێشاو خۆم لەدنیا دورخستەوە. بەتیلەی بێبەزەییانەی چاوی یارە چاومەستەکەم، هەر لەبناغەوە هەڵتەکاو ژێرو ژور بو.

مەبەستی مەلا ئەمەیە: ڕێرەو نابێ هەرلای وابێ یار هەمیشە لەباری بەزەیی دایە. ئەو یارەی ئەو ـ کە خودایە ـ دەگەڵ دلۆوانیو بەزەش، تورەییو قەهری لەلایە. لەوانەیە هەمو ژیانت لەتاعەتا بەخت کەیو بەرتورەیی خودا کەویو بەدبەخت بی. هەر ئەو خوایەی کە بۆ «لوت» بەزەو خۆشی‌یە؛ بۆ گەلە نافەرمانەکەی، توشیو نەگبەتی دەنێرێ. وەك لەقورعانی پیرۆزدا، سەبارەت بە سزادانی هاوشاریانی لوت فەرمویە:

«هەر کەفەرمانی ئێمەهات، سەرومان خستە ژێرەوە (ژێرو ژوربون) ئەوساش بەگزمو لەقوڕی وشکەوەبوی تێك‌تەپاوی ڕێزکراوی نیشانەدار، بەگەڵ بەردبارانمان کردن.»

١٠ **ژلەبی لەعلی شەکەربار قە نەکر پرسا «مەلێ»**
میصری‌یان گەزمە ڕەشاندن کوکشاندن ئەلماس

مانای وشە:

قە: هەرگیز، قەت؛ **مە:** ئێمە؛ **لێ:** بەڵام؛ **مەلێ:** مەلا؛ **میصری:** شیری میصری کە جەوهەردارو نایابن؛ **کشاندن:** کێشانی.

پوختەی مانا:

هەرکارێك یار کەیفی لێبێ، چۆن چۆنیو بۆچیو لەبەرچی، مافی کەس‌نیە بپرسێ. ئەوین پرس بەکەس ناکاو هەر بۆ خۆی هەمەکارەیە. دەبڕوانە هەرگیز بەو دولێوە ئاڵە شەکر بارەی هێشتا حاڵی نەپرسیوین. بەڵام کەوانەی دوبرۆی کە لەشیری میصری دەکەنو لەتیخی ئەلماس تیژترن، جەرگیان بریم. تیرەبارانی دڵمیان کرد.

قصیدەی چلو پێنجەم

«زوننار بەس»

١ دڵیەکە دیّعیشق یەکبت عاشقان یەکیار بەس
قیبلەدیّ یەکبت قولوبان دلبەرەك دلدار بەس

پوختەی مانا:

خوا زۆر لە ئەندامی ئێمەی، وەك دەستو پاو چاوو گوێو لێو، جوت دروست کرد. بەڵام دڵمان هەریەکێکە. بەوەدا دەبێ تێبگەین، بیرو هۆشو ئەوینو خوداناسین مان، کە بە دڵمان سپێراوە؛ پێویستە لەسەر تاقانێك ساغ بێتەوە. دڵیەکە ئەوینیش یەكبێ، دڵبەر یەكبێ، روگە یەكبێو هەر دڵەی دڵبەرێکی بێو بڵاو نەبێ. جابزانین منبەرانبەر بەو ئامۆژگاریە، چۆنم کرد؟

٢ من دبەندا زولفەکی دل دابدەستی پیری عیشق
لەو دعیشقیدا کوبەست ئیحرام یەك زوننار بەس

پوختەی مانا:

لەتاکە بەندیخانێکدا ـ کە پرچی پرپێچی یارە ـ دڵم گیرا. خۆمبە ئەوینێکـی پاكو بێوێنەو تاقـانە، ئەسپارد. دڵبەرم فەرمانی دامێ، بۆ زیارەتی روی ـ کە تەنیا روگەی پیرۆزم هەر ئـەوە ـ ئـامادەی ئیحرام بەستن بم. ئەگەر ئیحرامی حاجیان فـوتەیەو لەدو پارچـەیە؛ فـەرموی: تۆ لەتای بسکـی من، زوننارێك ببەستی، بەستە.

٣ طەرحو طەرزی بونە زوننارو چەلیپا یەکبیەك
لەومە زوننارو چەلیپا یەكتنێ یەکجار بەس

ماناى وشه:

طەرح: بيچم؛ **طەرز:** ديمەنى ريّك؛ **طەرز:** جوّر؛ **چەلیپا:** خاچ.

پوختەى مانا:

کەزى يارم، جار لە کەمبەرى دەهاڵێن‌و دەبنە زوننار. جارجارەش بەسەر يەکدا دێن‌و لە وێنەى خاچێك دەنوێنن. ئێمەى گيرۆدەى ئەوينى ئەو تاقانە، کە دەبينين زوننارو خاچى زولفانى، هەر يەکێکن؛ هەرکامێکيان بپەرستين، دەزانين يەکتا پەرستين‌و بەيەکجارە هەر بۆ يەکێك ئەويندارين.

٤ **هن ژنك دێرێ ڤەتێن قەستا کەنشتێ هن دکن**
نەى ژوانم نەى‌ژوانم من دەرى خەممار بەس

ماناى وشه:

هن: هێندێك؛ **ژنك:** لەکن؛ **کەنشت:** نوێژگەى جولەکان؛ **خەممار:** بادەفرۆش.

پوختەى مانا:

من لام وايە، يار لە هەمو جێى‌يەك هەيە. خوا فەرمويە: «رو دەکوێ کەن، خوا لەوێ‌يە.) ئەوانەى رەبەنى دێرن‌و هاتوچوّى کليسا دەکەن؛ ئەوانەش کە دەڵێن جوين‌و سەرلە کەنشتەکان دەدەن؛ دەگەڵ ئەوانەى لەدەرکى مەيخانەدا بونە سيياڵ؛ گشت‌لەگشت رويان دەيارەو يار لەهەمو شوێنان دیارە. جا ئێمە بۆ يار پەرستن، لە بەر دەرگاى بادە فرۆش، لا ناکەوين‌و بەسمانە.

٥ **گەرچى تێن رەقص‌و سەمايێ هەر سەحەر صەد نەى‌شەکەر**
من دبەزما سورێ شيرينان ئەو شرين رەفتار بەس

پوختەى مانا:

هەرچەندە هەمو بەرەبەيانان، صەتان جوانى بەژن زراوى شەکراوى، وەك قاميشى شلکى شەکر، لە کوّرێ سەما دەلەرن‌و دڵ‌و چاوان بەزوّر بەرەو خوّيان دەبەن؛ بەڵام من لەناو ئاهەنگى رەزاشيرين‌و روح‌سوکان، تەنيا دڵم گيرۆدەى ئەو شوّخە بە لەنجەو لارەو شيرين رەوت‌و رەفتارەيە.

٦ **وەهچوالا گەوهەرن هاتن ليباسێ جيسم‌و جان**
من ژوان حورى سرشتان ئەوپەرى روخسار بەس

مانای وشه:

وەهـ : ئای‌سەیر؛ **والا**: جیْبڵندو بەوەج؛ **جیسم**: لەش؛ **حوری**: کیژی بەهەشتی؛ **حور**: سپی چاورەش.

پوختەی مانا:

من زۆر گیانیی جیْبڵندو رەگەزپاکم دیْنە بەرچاو، کە هاتونەتە ناو بەرگی خویْن‌و رەگی لەشی ژیانی دنیایی. کە هەمویان لە جوانیدا، سەرسوڕیْنن‌و پەك‌پەكۆ بەهە بەهیان دەویْ. من لەناو ئەو گەلە حوری‌و ئەو پەری‌و فـرشتانەدا، ئـەم یارەم هەڵبژاردوەو دڵی‌خـۆم پیْ‌سپاردوەو، جیا لەو کەسـم ناگەرەکە.

٧ حەوجە سیحری سامیری نینن کو زولفا رەش پکت
چەشم بەندا دلروبایان کاکولا عەییار بەس

مانای وشە:

حەوجە: نیاز؛ **سامیری**: خەڵکی سامرە؛ **سامرە**: پاتەختی وڵاتی جـوان‌و لەشـویْن شـاری «نابلس»ی ئیْستادابوە. وەختیْ موسـا لەکاتی گوم‌بونی خـۆیو پەیڕەوانی لە بیابانی سـینادا، بەرەو چیای تور بەریْبو کە لەگەڵ خوادا بدویْ؛ موساناویْك کە خەڵکـی ئـەو سـامرەیە بو، لە زیْڕی زەنبەری ژنان، کوتەڵە گویْلکـی سازکردو جادوی لیْکرد. لەدواوە فـوی‌پیْدادەکرد، بوْی دەبوڕاند. گوتی: ئـەمە بپەرسـتن. واز لەموسـاو خواکەی بیْنن. زۆر جولەکەی لەموسا هەڵگەڕاندەوە. جا لە زاراوەی شاعیران، سامیری بە جادوگەری هەرە زانا ناسراوە.

چەشم بەند: چاوەبەست؛ **عەییار**: ئەسپی ئارام نەگرو سەرهەڵگر؛ **عەییار**: نازناوی ئەو ئـازایانە بو کە وەك سوارانی ئەوروپای چەرخەکانی ناوەراست بون؛ **عەییار**: فیْڵبازو چاوبەستو پیاو خەڵەتیْن.

پوختەی مانا:

کەزیە رەشەکانی یارم، ئەگەر وازی بچیْتە سەر جادو کردن. هەزار سامری بەپولیْك. ئـەو کاکوڵە عەیارانەی، بۆ چاوبەستی ئەو جوانانەش ـ کە دڵ لەعالەم دەفڕیْنن ـ کیفایەتە.

٨ بولبولان صەدگول دچاڤن چاڤ لصەد گول دی دکن
من دباغی گولعوذاران یەك‌گولی گولزار بەس

پوختەی مانا:

من کەیفم بە بولبول نایەو لام‌وایە هیچ لە دڵداری نەزانیوە. لە کاتیْکـا کە دەڕوانیْتە صـەد گوڵان، چاو لەصەتی دیش دەگیْریْ. من لەم باغی جیهانەدا ـ کە لاجانگ وەك گوڵی زۆرن ـ تاقە گوڵیْکم هەڵبژارد. تەرو تازەو گوڵ بەدەمەو گوڵی لەزاری دەبارن.

٩ من دباغی گولفرۆشان دی عەجەب رەسمەك غەریب
خارطەبعان گولدەستن گولپەرستان خاربەس

پوختەی مانا:
دەباغی گوڵفرۆشاندا، ئەوی مندیم کەس نەیبینێ. بەراستی سەمەرەو سەیرە. ئەوکەسانەی وەك دڕك وان، دەسکەگوڵیان بەدەستەوە. ئەوانەش کە گوڵپەرستن، هەر دڕکیان بەنصیب دەبێ.

١٠ ئەو جەفا دەرچو ژحەد ظوڵماتە برحەتتا بچەند؟
رەحمەکی جارەك نەکی هەیظالم ئەڤ ئازار بەس

ماناکەی:
تاکەی وا ئازارم دەدەی، ئەی نازدارە زۆردارە کەم؟ دەسا جارێك بەزەییت بە منی هەژارا بابێتەوەو ئەو ئازاردانو سزایە ببرێتەوە.

١١ غەرقی دەریایی گوناهین تەشنەیی لوطفا حەقین
رەحمەتێ ئامورزگارو شەفقەیی غەففار بەس

مانای وشە:
تەشنە: تینو؛ لوطف: نەرمی؛ حەق: خودا؛ رەحمەت: بەزەیی؛ ئامورزگار: گوناح بەخش؛ شەفقە: رحمو دڵنەرمی؛ غەففار: زۆر بەخشندەی گوناه

پوختەی مانا:
لەدەریای گوناح خنکاوم، تینوی لاواندنەوەی خودام. بەزەو روحمی خوای بەخشندە بۆمن بەسە.

١٢ ئەهلی دنیایی سەراسەر دژمنێن منبن «مەلا»
پشتە مێری من عەلیبێ، حەیدەری کەرار بەس

پوختەی مانا:
ئەگەر خەڵکـی هەمو دنیا، دوژمنم بن؛ گوێ نادەمێ. ئیمام عەلی حـەیدەری کەرارە پشـتیوانمە، بۆمن بەسەو چاوم لەهیچکەس ناترسێ.

قصیدەی چلو شەشەم

«گولاکەش»

١ ئیروْ مەلا سەراپا لەوتێك بومە ئاتەش
مندی سەحەر خەرامان نەیشەکەرا شرین مەش

مانای وشە:

سەراپا: لەسەر تاپێ؛ ئاتەش: ئاگر؛ خەرامان: بەلەنجەولار؛ مەش: رەوت.

پوختەی مانا:

ئەمروْ مەلا گرمگرت. سەرتاپام بوبە ئاگر. دەزانی بو؟ بەیانی بەژنی زراوی یارم کە بەلەنجەولار، دەهاتو هەر شیرنایی لێدەرباری هاتە بەرچاو.

٢ یارەب چطورفە میوە ئەڤ رەنگە مەی دبەخشت
شیعرا مەتێ پەرێشان، نەظما مەتێ مشەووەش

مانای وشە:

یارەب: ئەی خودا؛ طورفە: جوانو نایاب؛ رەنگ: جوْر؛ نەظم: هوْنراو؛ مشەووەش: تێکەڵ پێکەڵ.

پوختەی مانا:

ئەی خودایە چـوْن میوەیەکت دروس کرد! ئـەوەندە جـوانو بەتامو بەبەرامە، کە ئــەو بادەی لێ سازبوەو من نوْشیومەو ئەوەندەی لەهوْش دەربردومو مەستی کردوم؛ کە شیعرم تێکەڵ پێکـەڵەو هوْنراوەم پەرژو بڵاون.

٣ دڵگەشتە مەژ دێری، ناچم کەنیشتەیی قەط
میحرابی وی بمن ڕا وەردا بچینە «لالەش»

مانای وشە:
دڵگەشتە: دڵبێزراو؛ **دێر:** ماڵی رەبەنانی خاچپەرست؛ **کەنیشتە:** نوێژگەی جولەکان؛ **لالەش:** روگەو شوێنی هەرەپیرۆزی یەزیدی‌یەکان.

پوختەی مانا:
دڵم لەدێران بێزراوەو روش ناکەمە کەنیشتەی‌جو. من لەکوی‌بم، دەزانم یارم لەوی‌یەو پەرستنی لەهەمو شوێنان رەوایە. من روم دەمیحرابی بروی ئەوە. ئەگەر بچێتە لالەشیش، من سوژدە لە لالەش دەبەم. جا ئەگەر میحرابی بروی لە لالەشە، وەرە تابچینە لالەش.

٤ مەحبوب وەك ستێرە گوڤەندو عیشقبازی
تێکل بچین سەمایێ هشیارو مەستو سەرخۆش

مانای وشە:
مەحبوب: خۆشەویست؛ **گوڤەند:** زەماوەندو بەزمو ئاهەنگ؛ **تێکل:** تێکەڵاو؛ **سەما:** عاسمان؛ **سەما:** هەڵپەرکێ.

پوختەی مانا:
سەیرانە، بەزمە، ئاهەنگە، هەرکیژێك لەو گوڤەندەدا، جوانە، دڵرفێنە، شەنگە. کۆڕی داوەت وەك عاسمان دێتە بەرچاوم، کە پڕلە ئەستێرەی گەشە. وەختە؛ وەختی دڵداری‌یە. وەختی هەڵپەرکێ‌و یاری‌یە. کەس نەوەستێ؛ ئەوی خۆی لەلا وشیارەو ئەوی مەستو سەرخۆشی چاوی یارانە، با تێکەڵ بین‌و دەس‌بگرین‌و لەو سەمایەدا بەشداربین.

«حافظ» دەڵێ:

چۆن هەواییکە لە بلوێر ژەنەوە؟ وەسەمای خستوە مەستو ئەغیار.

٥ حەیوان لکو دمینت ئەم مفتی‌یێ زەمانین
بیتن ژدەستی ساقی جاما زولالی بێ‌غەش

مانای وشە:
حەیوان: زیندەوری جگە لەئینسان؛ **حەیوان:** زیندویەتی؛ **لکو:** لەکوێ؛ **ئەم:** ئێمە؛ **مفتی:** فتوادەر؛ **زولال:** رون‌و رەوان.

پوختەی مانا:

ئەوی لەوکۆڕو بەزمەدا، بە وشیاری خۆی ڕاگریٚ، مرۆنیەو لە جـەیوانیش نزمترە. کیٚ دەڵیٚ مەی لەوەختی وادا حــەرامە؟ وامن کە مفتی زەمانەم فتوا دەدەم بخــۆنەوە. با بادەی ڕەوانی پاكو بیٚ خڵتەو تڵتە، لەدەستی ناسکی مەیگێڕ وەرگرنو لیٚ ڕانەوەستن.

٦ وەر گۆهدە چەنگو ناییٚ شیرین کوبێن سەمایی
جامیٚ بنوشە ڤیٚران چسادەوو چزەرکەش

مانای وشە:

ڤیٚران: پێرا، دەگەڵ؛ **زەرکەش:** زێرکفتکراو؛ **وەر:** وەرە.

پوختەی مانا:

کاورای وشکە صوفی! وەرە لەوکاتەدا کە ئـەو جــوانو شــیرینانە دێنە کۆڕیٚ، گویٚ لەدەنگــی چەنگو شمشاڵان ڕاگرەو دەگەڵ جوانان، پیاڵە فـڕکەو گویٚ مەدەریٚ مەی ســاکارە یان ڕەنگینە، پیاڵە گڵینو سەنگینەیان بلورینو ڕەنگینە.

٧ طالع کوتیٚتو فرصەت موهلەت لنك حەرامە
من عومری نوح نینە وەر ساقیو بلەزخوەش

مانای وشە:

طالع: بەخـتو تالح؛ **فـرصەت:** هەل؛ **موهلەت:** ماوەدان، موڵەت، درەنگــی؛ **نوح:** پێغــەمبەرێكبو کە تەمەنی پاڵی وە هەزارساڵ دا؛ **لەز:** پەلە؛ **خوّش:** زو؛ **ساقیو:** هوّی مەیگێڕ.

پوختەی مانا:

هەرگا هەلێك لە تەمەنتدا هەڵکەوت، کە بەختەکەت چاکی هێنا؛ گەرەکە گوردی خوّت بگریو دەرفەت لەدەستەخوّت نەدەی. ئێستا بوّمن ئـەم دەرفـەتە هەڵکـەوتوە، کە ڕێم دەمکوّڕە کەوتوە. نارەوایە خوّبگرمو لەدەستیدەم. خوٚ تەمەنی نوحیم نیە، کە لام وابیٚ هەلی دیکەش هەڵدەکەون. هاکا مردم. دە مەیگێڕ! دەستم دامانت زوبە. وەرەو خوّشبروّ بادەم بوّتێکە.

٨ نەیشەکەرا شیرینقەد مە ژدەست بەمەی دڤێتن
داسینە پیٚ جەلادەین ڕەوشەن بکین دلیڕەش

مانای وشە:

جەلادان: مشتوماڵ؛ **رەش:** تاریك.

پوختەی مانا:

هەریٚ هەی مەیگێڕی بەژن‌و باڵا شیرین‌و جوان! بەو دەستە ناسکانەی خۆت، مەیمان دەیە؛ تا سینگی پرخەم‌و کوڵی، پیٚ لەدەردان مشت‌و ماڵ کەین. تا ئەودڵەی کە لەداخی زەمانە، رەش هەڵگەڕاوەو روناکی تێدا نەماوە؛ تێشکدارو پرلە روناکی کەینەوە.

٩ جامید چکن بحوسنیٚ کووان نەظەر لخوارە
خەرطەبعەتیٚن دئەبلەهـ چنیرگزو چکەربەش؟

١٠ کورە خوٚ ناسپێرت جارەك بدەست دەلیلان
ئەبلەهچکەت تەوافیٚ نابینتن بەری رەش؟

١١ بێزیٚ دکت ژقەنجان ژرەمزو نازو غەنجان
قەدریٚ گولان چزانت کەربەش دڤێت کەریٚ رەش

مانای وشەی ئەم سیٚبەیتە:

جامد: وشك هەڵاتو، رەق‌و تەق؛ **نەظەر:** روانین؛ **خوار:** ژێرو؛ **خەر:** کەر؛ **طەبعەت:** میجاز، تەبیات؛ **ئەبلە:** دەبەنگ، ناتێگەیشتو؛ **کەربەش:** کەرکوٚڵ، گیایەکە درکاوی کەر زوٚری حەزلیٚ دەکا؛ **کور:** کوێر؛ **دەلیل:** شارەزا، چاوساغ؛ **بەری‌رەش:** بەردی رەشی حاجیان؛ **قەنج:** جوان‌و باش.

پوختەی مانای ئەو سیٚبەیتە:

وشکەصوٚفی مێشك وشکی نەگەیشتوی دەبەنگی تیٚنەگەیشتو، وا ئەزانن هەر لەروی جوانان بڕوانن، دنیاو قیامەتیان دەدوریٚ‌و نەوەك توشی نەزەر بین، سەریان دەبەر خوٚیان ناوەو لە نەویایەتی دەڕوانن‌و هەر دەیان‌بینی سەرشوڕن. ئەوانە خوا لیٚی گوٚریون. نازانن تماشای جوانی، روانین لە تیشکی خودایە. بێزیان لە نازو نیمنازو لەنجەولاری نازداران دێت. ئای کە شێتن!! لەلای ئەوان ـ کە لەمیزاجی کەران‌دان ـ نێرگزو کەرکوٚڵ هەریەکەو بوٚ لەوەڕەو بگرە کەرکوٚڵیان لەنێرگز، پیٚخوٚشترە. وشکەسوٚفی وەك کوێر وایەو دەشیەویٚ لەماڵی کابە، بوخلێتەوە. بەڵام شارەزاو چاوساغی دەگەڵ نیەو پەیداش ناکا. نازانم لە راموسانی بەردی رەش ـ کە وەك خاڵی لەیلای منە ـ چوٚن سڵ‌نابیٚ. یان بیٚ چاوساغ، چوٚن دەیبینیٚ؟

١٢ فەیضامە شوبهی نیلە ئەم دەجلەوو فوراتین
گەر شیخ، وەر ئیمامە ڤێرایەمن کەشاکەش

مانای وشه:

فەیض: بەهرە؛ **فەیض:** سەرریژکردن؛ **دەجلەو فورات:** دو چۆمی گەورەن؛ **شـیخ:** پیری سـەربەرماڵ؛ **ئیمام:** پێشرەو؛ **ڤیرا:** دەگەڵ، پێرا؛ **کەشاکەش:** کێشەکێش.

پوختەی مانا:

ئەوسوفیە سەرکزولکانەی روگرژانە، کە بونە شێخی بەرماڵو خۆیان بەپێشەنگ دەزانن؛ هەرەش لەبرە، ناکەنەوەو تلپاتی تەرێش نازانن. دێن دەگەڵ من کێشـە دەکەن. وەك تنۆکە ئـاوێکم دێنە بەرچاوان کە شـانلەشـانی دەریا دەن. ئێمە وەك نیلو فـوراتو روباری دەجلەین لەزانسـتو، بەهرەمان لێ سەرریژ دەکا. نازانم بەو چۆرەچۆرە، چیان دەگەڵ ئێمە پێدەکرێ؟!

۱۳ شوخا کو ئەز دبەندێ دل گرتیە کەمەندێ
لەطیفە زوهرە سیما، ئەبرو هیلالو مەهوەش

۱٤ برهێن ژقەوسی قودرەت نیشانەکر «نیشانی»
لامع ژبەر دەبارن چیەنگی یەك وە پەروەش

مانای وشه:

لەطیف: نەرمو ناسك؛ **سیما:** دیمەنی روخسار؛ **مەهوەش:** لەچـەشـنی مانگ؛ **قـودرەت:** توانایی؛ **لامع:** تروسکەدار؛ **یەنگی:** جۆرێك تیر؛ **وەش:** وەشاندن، بڵاوکرنەوە.

پوختەی مانا:

ئەویارە شوخو نازدارەی، کەمن کەوتومە کەمەندیو لەبەندی ئەودا گیرۆدەم؛ زوانخۆشە، نەرمو نیانو ناسکە، وەك ئەستێرەی زوهرە گەشـە، برۆی مانگـی یەکشـەوەیە، هەنیەی وەك مانگـی چـاردەیە. برۆکانی کە توانایی خـودای مەزن، رایکێشـاون بە کەوانی «نیشـانی»یان تیرەباران کرد. ئای لەو تیرانەی دەبارن، چەند تیژو بروسکەدارنو پەرۆەشێنو ریشەی بریندار دەردێنن.

۱۵ الله لمن حوباتە چشە ککەرو نەباتە
ژنو قەدێ جوانبم بیهنبکم گولا گەش

مانای وشه:

الله: نامەخوا؛ **حوب:** خۆشەویستی؛ **بیهن:** بۆن.

پوختەی مانا:

ئەی نامەخوا! ئەوینی تۆ بۆمن وەك شەکرو نەباتی تێکەڵ بەئاوی حەیاتە. تۆ گوڵێکی تازەو گەشیو زۆر بۆنخۆشی. هەرجارێك بۆنێکتبکەم، هەرچەند پیرم، سەرلەنوێ جحێڵ دەبمەوەو بۆئەوین، تێهەڵدەچمەوە.

قصیدەی چلو حەوتەم

«شەهیدی ئەوین»

١ شەبی قەدریٚ لمە رەوشەن کە تو روحی وەرە خوەش
مە ژنو خوٚش‌کە لسەر چەهڤیٚ شەهیدیٚن خوە بمەش

مانای وشە:

شەبی‌قەدری: لَیْلَةُالْقَدر؛ **روح:** گیان؛ **روح:** فرشتەی وەحی‌بەر؛ **روح:** وەحی؛ **ژنو:** سەرلەنویٚ؛ **بمەش:** بروٚ؛ **بمەش:** بەرویٚشتن.

دەربارەی شەوی قەدرەوە، سورەتیٚکی قورعان هەیە خوا فەرمویە: «لە شەوی قـەدرا، قـورعانمان ناردە خواریٚ. چی ئەزانی کە لَیْلَةُالْقَدر چی‌یە؟! شەوی قەدر، لە هەزار مانگـان باشـترە. لەو شـەوەدا، فـرشتەو فەرمانی خودا دەربارەی هەمو مەبەستان بەئیزنی خوا، دەهێنیرٚدریٚنە خـواریٚ. ئـەو شـەوە دور لەئـازارە تاسپیٚدە دەردەکەویٚ».

پوختەی مانا:

ئەی‌یار! توٚ گیانی، فرشتەی راسپیرٚاوی خواو گیان‌پەروەری. ئـەم‌شـەو وەك لَیْلَةُالْقَـدر مبارەکە ئەی خوٚش هاتی‌و بەهاتنت، دیسانەوە گەشاینەوە. وەرە پات لەسەر چاوانی کوژراوانی چـاوەکانی خوٚت دابنیٚ‌و چەند هەنگاویٚك بەسەر ئەوچاوانەدا بروٚ باپلەو پایەی شەهیدمان بەنصیب‌بیٚ.

٢ ما لمن‌کی نەظەرەك لوطف ژدل غەمزە نیهان
برەشینی جەگەری ریش ژقەوسی‌خوە بوەش.

مانای وشە:

ما: بەڵکـو؛ **ما:** ئـارەزومە؛ **لوطف:** بەزەیی‌و التفـات؛ **نیهـان:** بەنهێنی؛ **ریش:** بریندار؛ **وەش:**

وەشاندن، چاندن، پرژاندن.

پوختەی مانا:
دەی بەڵکو بێتە دڵتەوە، پەنامەکی نیوە ئاورێکم لێ وەدەی. لە کەوانی بروێیانرا، جەرگو هەناوی زامارم، بەرتیران دەیو سەرەتیری لێ بچێنیو بەئارەزوم بگەیێنی.

٣ سەحەری جوملە شەهیدێن تەبەرم ئاقیهتێ
ئی ژمارینە یەکایەك مەحەمی شەشصەدو شەش

مانای وشە:
جوملە: هەمو، تێکڕایی؛ رم: رمب؛ ئاقیهت: هاویشت؛ حەمی: هەمو.

پوختەی مانا:
ئەوانەی کوژراوی تۆنو بەرەبەیان بەرمبی بژانگ کوشتوتنو بونە شەهیدی ئەوینێ؛ لەسەر ژماردنی ئێمە بەتێکڕایی، هەمو دەبنە شەشصەدو شەش؟؟ رستی «بدل دعشقی فداء» کە واتا: لە ئەویندارێدا وا سوتابون، کە بەئاواتی دڵی خۆ، خۆیان بەقوربان کردوە. لەسەر ژمارەی ئەبجەدی دەبێتە شەشصەدو شەش. من وای بۆچوم. لامەوایە نیازی وابوە کە هەریەك لەو کوژراوانە؛ بەدڵ فیدای ئەوینێ بون. وێشدەچێ من نەمزانیبێو نیازی مەلا، لەوباسی شەش‌صەدوشەشە، رازو نهێنیەکی تربێ.

٤ لێ شەهیدێن تە بنەژمار بخەنجەر کوشتی
هێ نەچو خون ژبرینان صەدو هەفتادو دو لەش

مانای وشە:
خەنجەر: تیخی بەرپشتێند، لێرەدا مەبەست لەخەنجەر برینی لۆمەکردنە؛ هێ: هێشتا.

پوختەی مانا:
بەڵام سەرەرای ئەوانی؛ بەرمبی بژۆڵ پێکراونو لەرای تۆدا، گیانیان داوە. هێندێك کوژراوی تریش بون، کە بە خەنجەری سەرکۆنە،یان بە خەنجەری عەزرەتو ئاواتی تۆ، شەهید بونو هێشتان خوێنیان لەبرینان نەتکاوەتەوە. ژمارەیان بەلەش، صەدو حەفتاودون!!
لێرەشدا من، هەر هاوارم بۆ ئەبجەدەکە بردوە؛ کە مەلایان لەقەدیمدا، زۆرجاریان دەکار هێناوە. رستی «نوسلوك» بەپێی ئەبجەد، دەبێتە صەتو حەفتاودو. واتا: ئەوانەی ناشیبون، تازە

هاتبونه ناو ریزی ریرەوانی خوداناسین؛ له تامەزرۆیی دیدارت، گیانیان دەرچو. لیرەش‌دا، بەهەڵە چوبم هیچ دورنیەو رەنگە نیازی شتیکی جیاواز بوبیت.

٥ جەنگی هیندی دکرن فیرس‌و رمبازی عەرەب
توخ‌و عالا دفرەنگینە کەمانداری حەبەش

مانای وشە:

فیرس: سوارچاك؛ **توخ:** جوقەی سەری فەرمانرەوا؛ **عالا:** ئاڵا؛ **دفرەنگینە:** هی فەرەنگن.

له زاراوەی شاعیران‌دا، «هیندی» بۆ خاڵی رەش دەڵین. «رمبازی عەرەب»، مژۆڵن. پرچیش به «رەشی حەبەشی» دەشبهینن.

پوختەی مانا:

بەژنی یارم، لەگەری زەماوەندی‌دا، دلەریەوە. برۆکانی وەك کەوانداری حەبەشی، ئامادەی تیر پی‌هاویشتن بون. چاوەکانی وەك سوارچاکانی ئازا، به رمبی‌مژۆڵانەوە هیرش دینن. خاڵی رەشی سەرگۆنایان دابوە بەری‌و لەسەر ئەوەی کام رەشترن، بیوە شەریان. کاکۆڵی هەڵگەراوەوەو بسکانی که وەکو ئاڵای جەنگ دەشەکاوە؛ برەوبەری ئەو ئاوریشمە نایابە بون، که لەوڵاتی فەرەنگان بەدیاری دینن.

٦ توبنی رومو عەجەم کوشتنە زەنگی دکەمین
هانە هەرتیتە پەیاپەی ژطەرەف رۆم خوەش‌و خوەش (یان، رەوم)

مانای وشە:

بنی: بنۆرە؛ **زەنگی:** رەشی ئەفریقایی؛ **هانە:** کۆمەگ؛ **پەیاپەی:** یەك لەدو یەك بی‌پسانەوە؛ **رەوم:** شلکەی گوی، جیگەی گوارە.

پوختەی مانا:

لەناو کوردەواری خۆمان، بۆ شەری زۆر گەورە دەڵین: وەك شەری رۆمو عەجەمە.

تۆ بڕوانە، لەو سەربادانەی یارەکەم، لەدیلانا. کەزیەکانی لەسەر رومەت. ویك دەکەون. دەڵیی شەری نیوان رۆمو عەجەمە رویداوەو لەشکریان گەیشتونە یەك‌و له هەردولای گوارانەوە، کۆمەگ بۆ هەردولایان دی‌و هیچ پسانەوەو سانەوە، بەرچاو نایە. خاڵی رەشیش کەدەڵیی بەچکە زەنگیەکی بەستەزمانە ـ لەترسان خۆی پەنا داوەو لەبەر کەزیان داپۆشراوەو ئەویش وەك ئیمەی ئەویندار، ئەگەر نەش‌کوژرابی چاکە.

٧ دامە شەهزادە بدەستێ خوە موبارەك قەدەحەك
نەغوبارەك ژخوماریيو نەتوندیو نەغەش

٨ دوقەدەح مەی بنیشانی ددرت رەنگ برەنگ
نێرگزا نازكو رەعناو گولا تازەیە گەش

مانای وشە:

موبارەك: پیرۆز، بەودم؛ **قەدەح:** پیاڵە؛ **غوبار:** تۆز؛ **خومار:** سەرێشەی دوای مەستی؛ **توندی:** تیژی، تورەیی؛ **غەش:** خەوش؛ **رەعنا:** نەرمو شلو بزۆزو جوان.

پوختەی مانا:

یارەكەم ـ كە لەچاو جوانان، شازادەیە ـ بەدەستی ممبارەكی خۆی، پیاڵەیەكی دایە دەستم؛ كە بەدەستی پیرۆز ببو. زۆریش روی دەگەڵما خۆشبو. گەردی دەردی سەرخۆشانی لێ دیار نەبو. نەرمو نیان، دەیدواندم. نەتوڕەیی نە فریودانبو. دوجار پیاڵەكەمی پڕكرد. بەڵام لەچی لەدوجۆر بادەی رەنگاورەنگ. لەبادەی چاوە مەستەكەی وەك نێرگزی تازە پشكوتو لەمەی روانینی كوڵمەكەی كە وەكو گوڵی گەش دەچو. لەوساوە من سەرخۆشێكم نەدەترسم لەخوماریو نەلام وایە، ئەو مەیەی دراوە بەمن، خەوشی تێداو چێژەی تاڵو تیژی دەدا.

٩ غالباً ئەهلی زەمانی ما «مەلا» ئادەمییین؟
ڤەنەمایین ژكەرێ مەی رەشو گایێ تەیی بەش

مانای وشە:

غالباً: زور بەو پڕایی؛ **ما:** بۆچی، مەگەر؛ **ڤەنەمایین:** نەماونەوە؛ **بەش:** حەیوانی توێڵ سپی.

پوختەی مانا:

زۆربەی خەڵكی ئەمزەمانە، مەگەر لات وایە ئینسانن؟ نەخێر لەبیچما وەك مرۆن؛ بەڵام لە عەقڵو كەماڵدا، لە كەرە رەشەكەی ئێمەو گاهەنیە سپیەكەی ئێوە بەجێ ماون.

١٠ عارفێن ئەهلی بەصیرەت ژنەسەق مەردومی چەشم
سورمەپۆشن دبەیاضیو قەبایی خوەیی رەش

مانای وشە:

ئەهلی بەصیرەت: ئەوانەی دڵیان روناكەو خوا دەبینن؛ **نەسەق:** هەروەك، لەچەشنی؛ **مەردومی**

چەشم: گلێنەی چاو؛ سورمە: کل؛ بەیاض: سپیەتی؛ قەبا: کەوا.

وا دیارە پیاوانی گەورەی تەریقەت، لە رۆژگارانی مەلادا، کراس سپیو کەوا رەشبون. بۆسـوننەتیش، کلیان دەچاویان کێشاوە. مەلا پەسنیان دەداو دەڵێ:

ئەو خواناسە دلّرونانە، کە بەدڵ خودا دەبینن؛ لە کراسی سپیو کەوای رەشو سورمە لەچاو کێشانیاندا، وەك گلێنەو بیبیلەی چاو، دێنە بەرچاو. ئەویش بەسورمە رێژراوەو کەوای رەشـی دەبەردایەو لەناو سپیایی دا دەژی.

قصیدەی چل‌وهەشتەم

«رەقصی مەستانە»

١ سەلوا سەهی قەد خەمملی لەو کەمملی مەستانە رەقص
وەر صوحبەتیٚ گەر قابیلی دیٚبیٚت ورەت شاهانە رەقص

مانای وشە:

سەلو: سەرو؛ **سەهی:** راستو بیٚگریٚ؛ **خەمملی:** رازایەوە؛ **کەمملی:** بیٚکەمایەسی بو؛ **صوحبەت:** هەواڵەتی؛ **قابیل:** شیاو؛ **رەت:** دەروات.

پوختەی مانا:

بەژنی وەك داری سەوڵی راست رازایەوە. ئیتر گۆوەندی مەستانە، زۆر تەواوە. ئەگەر خۆت بەشیاوی کۆڕی ئەو جیٚژن‌و بەزمە دەزانی، وەرە تیٚوی. ئەو داوەتە شاهانەیەو شای رەقصانە.

٢ مەستانە مەستان نوشە نوش قەرقەف دجامان هاتە جوش
مادیٚ بمینت کەس لهوش وەقتیٚ کوبیٚن دوردانە رەقص

مانای وشە:

نوش: خوارنەوە؛ **نوشانوش:** بەگیانت خۆش‌بیٚ؛ **قەرقەف:** بادە؛ **دوردانە:** گەوهەری تاقانەی بیٚهاوتا. **ما:** مەگەر.

پوختەی مانا:

گویٚ بگرە مەستان مەستانە، هەر دەنگی نۆشانۆشیانە. بادە دەناو پیاڵان‌دا، هاتۆتە جۆش‌و دەهەژیٚ. لەکاتیٚکا کە مەیگیٚری وەك مرواری بیٚهاوتا، بادە بگیٚریٚ؛ مەگەر هیچ کەسی واهەیە،

هۆشی بەلاوە بمێنیٚ؟ ئەگەر مەستی بادەش نەبیٚ، بەو دیمەنە، سەرخۆش دەبیٚو بێهۆش دەبیٚ.

٣ صوحبەت بسازان هاتە ساز پیٚ مەووجی دەریای ناز
دادل ژنو باییٚ مەجاز وی کەشتیییٚ سوککانە رەقص

مانای وشە:

مەووجی: شەپۆلیدا؛ **کەشتی:** گەمیە؛ **سوککان:** ئامرازی دارین یان ئاسنین، کە لە دوای کەشتی دەبەستنو شارەزایی ڕێگا بەوە؛ **مەجاز:** بەدەلٚ؛ **موجاز:** درست.

پوختەی مانا:

کۆڕی بەزم، بە دەنگی سازان سازدرا، دەریای ناز، کەوتە شەپۆلدان. ئەم کۆڕە، وەك گەمی وایە؛ بەناو دەریای نازدا دەروا. سوکانەکەش هەڵپەرکێیە. جا هەروەك گەمیە بای باشی دەبیٚ هەبیٚ بۆئاژۆتن؛ دڵداری لەباتی بایەو گەمیەکە بەڕێوەدەبا.

٤ مەحبوب بیعەینی کەوکەبن رەقصا کوتیٚ دلبەر هەبن
صەدجان گرامی من هەبن باقێمەریٚ ئەرزانە رەقص

مانای وشە:

بیعەینی: هەرتەواو وەك؛ **تیٚ:** تێدا؛ **گرامی:** بەنرخو خۆشەویست؛ **ئەرزان:** هەرزان، کەمنرخ.

پوختەی مانا:

ئەو جوانە خۆشەویستانە، هەر وەك ئەستێرەی بەرعاسمان هەرلەدور دەدرەوشێنەوە. ئەو گۆوەندەی جوانی وادڵبەری لیٚبێت؛ ئەگەر صەد گیانی شیرینم دەبەردابیٚو بیهاوێمە سەر ڕێگەی کۆزی هەڵپەرکیٚ؛ لاموایە هیچم نەداوەو ئەو شاباشەم زۆر بە بیٚنرخ دەزانم.

٥ گرشمەوو رازا بەری عارف قەنابن لی دەری
حەتتا دنێڤا ئاگری ئەو خەف نەبت پەروانە رەقص (یان، خۆف نەبت)

مانای وشە:

گرشمە: ناز؛ **بەری:** سادەو ئاسایی؛ **قەنابن:** ناکرێنەوە؛ **دەری:** دەرگا؛ **خەف:** ونو وەشێراو؛ **خۆف:** ترس.

پوختەی مانا:

راستە ئەوینی مەجازی، دەرگایەکە بەرەو ئەوینی راستینەی خوداناسی. بەڵام ئەوینی مەجازیش، مەرجی هەیە. ئەگەر تەنیا بەنازێكو بەرازو نیازێکی سەرچڵ، لاتوابێ وەهای گەیاندوی، کە دەرگای ئەوینی خودات لێ داناخرێ؛ بە هەڵەچوی. عارف دەبێ لە ئەوینی مەجازیدا، وەك پەپولە خۆی بخاتە ناو گرەوەو بسوتێو لەبەینبچێ. ئەوسا شیاوی ئەوینی خوای مەزن دەبێ.

٦ پەروانەیی شەمعا گەشین زولفین وەنازك راوەشین
شەوکین ددلدا پێخۆشین مەژ پەنجەیی شێرانە رەقص

مانای وشە:

شەوك: دڕك؛ **پێخۆشین:** پێشادین.

پوختەی مانا:

ئێمە بۆسوتان، ئامادەین. وەك پەروانەین لە ئەویندا. لە دەورەی رومەتی گەشت. ئامادەین گڕمان تێبەربێ. بۆ خۆش بونی ئەو ئاگرەی کە ئێمەی پێ دەسوتێنی؛ کەزیە هەودا ناسکەکانت راوەشێنەو باوەشێنیکە، گەشتر بێ. دڵمان هەرچەند پڕیە لە دڕکی ئازارت؛ بەڵام ئێمە پێی دڵشادین. لەو گووەندە کەتۆی تێدای، دەزانم منی پێدەمرمو خۆم لەبەرچاوت ناگرم. دەزانم من وەك لەناو چەمۆڵەی شێردا، سەمابکەم وایە. بەڵام ئەگەر بشمرم، قوربانی تۆبم؛ ئەوە ئەوپەڕی ئاواتمە.

٧ عالاو تایێن قرمزین ئەصلان دبەردا بەرزین
نێرگز دباغان تەووزین نەیشەکەران نیشانە رەقص

مانای وشە:

عالا: ئاڵا، مەبەست لێرە لفکەی سەرو دەسماڵیەتی؛ **تا:** هەودا؛ **ئەصلان:** شێر؛ **بەرزین:** شاڵاویان هێنا؛ **تەووزین:** رازانەوە.

پوختەی مانا:

لفکەی شۆڕی شەدەو دەسماڵ، هەودای گوڵینگەی سورو ئاڵ، بونە نەخش لەو روخسارە. چاوی مەستی دڵدارکوژی، وەك شێری پەلامار دەرن. بۆلاسایی بەژنی جوانت، نێرگز لەباغو چیمەنان، زۆرجوان خۆیان رازاندەوە. نەمامی قامیشی شەکریش، بەدەم باوە دێنو دەچن. لاسای لەرینی بەژنیتۆ دەکەنەوە، کە دەرەقصی.

۸ وەقتی خویابن ئەرغەوان گولچیچەكو تەرحێن جەوان
قێرا نەبێ سەلوا رەوان عارف لفەرقێ جانەرەقص

مانای وشە:

خویا: ئاشكرا؛ **گولچیچەك:** گوڵی پشكوتو؛ **تەرح:** لك؛ **جەوان:** تەروتازە؛ **قێرا:** دەگەڵ؛ **فەرق:** جودایی.

پوختەی مانا:

لە هەرەتی بەهاراندا؛ كە ئەرخەوان دێنە بەرچاو؛ گوڵ دەپشكون؛ لكی ناسكو شلوول، بەدەم باوە دێنو دەچن؛ ئەگەر ئەو بەژنو باڵایەی یاری نازدار ـ كە وەك سەوڵ راستو شەنگە ـ خۆی دەرنەخا؛ رێڕەوی رێگەی خواناسی، دەبێ سەمای گیان لەلەش جودابون، واتا: هەروەك پەلەقاژەو هەڵبەزینی مەلی تازە سەر لێهەڵقرتاو رەچاوكا.

۹ ئیرۆ شەكەرخەندێ برین دەستێ سپی زەندێ برین
دیسا بگۆ ڤەندێ برین دەردی مەلێ دەرمانە رەقص

مانای وشە:

شەكەرخەند: بزەشیرین؛ **برین:** بردینی؛ **زەند:** باسك.

پوختەی مانا:

ئەمرۆ یاری لێوبەبزەو خەندەشیرین، بەو دەستو باسكە ناسكانەو سپیو جوانەی دیسان بردینیە گۆوەندێ. دەردی ئێمە دەرمانەكەی هەر سەمایەو هیچیترنا. (یان، بۆ دەردی دڵی مەلا رەقصو هەڵپەركێ، دەرمانە.)

قصیدەی چلو نۆهەم

«وەصلی گیان»

١ مە ژبل حوسن‌و جەمالێ چفەرەض
بێ جەمالی ژپیالێ چفەرەض؟

مانای وشە:

بل: جگە؛ **غەرەض:** مەبەستو نیاز.

پوختەی مانا:

ئێمە جگە لەتماشای جوانی‌و دیمەنی لەباری یاران، هیچ ئاواتی ترمان نیە. ئەگەر سەیری بەژن‌و باڵای رێك‌و جوانی مەیگێڕ نەبێ؛ کارمان بەپیاڵەی مەی چیە؟!

٢ گەرنە تەشبیهی دوبرهێن‌تە بتن
مە دعیدان بهلالێ چفەرەض؟!

پوختەی مانا:

ئـەگەر بۆیەنەبێ کە هیلال وەك برۆکانی تۆ دەچـێ‌و جێژنەمان بەدیتنیەتی؛ هەرگز بۆیم نەدەڕوانی. جێژنی‌من هەر ئەوسایەیە، کە مانگی یەکشەو دەبینم‌و برۆی تۆم بیردەخاتەوە.

شاعیرێك نایناسم دەڵێ:

وەرە سەرسوانەوو گۆشێکی بڕۆتمان شان‌دە   کۆمەڵی ڕۆژوگران، چاوەنواری جێژنن

«مەولەوی» فەرمویە:

هەرمانگی‌نەو بۆ حاڵم پەشێوەن   هیلالش شێوەی ئەبرۆی تۆش پێوەن

٣ گەرنە قەصتا دلو جانی مە دکت
مەژوی شوخو شەپالێ چغەرەض؟

مانای وشە:

شوخ: شەنگ؛ **شەپال:** ڕەزاشیرنو خونچیلانە.

پوختەی مانا:

ئەگەر بومان ڕون نەبوایە، کە ئەو شوخو نازەنینە، ڕەزاسوكو خوێن‌شیرینە، لێ‌بڕاوە کە گیانو دڵمان برفێنێو ژینمان بەتیری دڵداری دوایی‌بێنێ؛ ئێمە بو شوێنی دەکەوتین؟ ئێمە ئەگەر بەئەوینێ بەکوشت بچین، ئەوپەڕی بەختەوەریانە.

٤ گەرنە ڕوحی‌مە دپەی دل‌برتن
مەژوێ قەنجو دەلالێ چغەرەض؟

مانای وشە:

قەنج: دڵ‌پەسند؛ **دەلال:** جوانی نازدارو ڕەزاشیرین؛ **پەی:** شوێن؛ **برتن:** بڕوات.

پوختەی مانا:

گوتمان دڵبەر، بەڵام نابێ هەر بەدڵ‌بردن ڕازی‌بێو گیانمان نەبا. ئەگەر لەدوای دڵ‌بردنێ، گیانیشمان دەگەڵ خوی نەبا؛ هیچ ئاواتو ئارەزومان، لەو شوخو جوانو شیرینو نازەنینە بوپێك نەهات.

٥ گەرنە بیسمی‌تە موعەممابن حروف
مە بشکلی خەطو خالێ چغەرەض؟

مانای وشە:

بیسمی: بەناوی، بەئیسمی؛ **موعەمما:** مەتەڵی دژوار؛ **حروف:** پیت‌گەلی ئەلفو بێتکە؛ **حروف:** کەناران؛
شکل: تەرح، وێنە.

پوختەی مانا:

لە قورعاندا، چەند پیتێك لەسەر سورەتان، دەبیندرێ. وەك: ا- ل - ر - ق - ك - ه - ع - ص - ن - ط - ه - ی - س... ئەوکەسانەی قورعانیان ماناکردوە، لەبارەی ئەوپیتانەوە،

گەلێك شتیان دركاندوە. دەڵێن ئـەوانە هەریەكێك نیشـانەی ناوێكـی خـودان. هێندێكیان رو دەپێغەمبەرەو هەرپێغەمبەر خـۆی زانیویە. واتا: بۆ ئێمەی كەم زانا، ئـەو پیتانە، وەك مەتەڵۆكەی دژوار وان‌و خواو پێغەمبەری‌خوا نەبێ، كەس بەتەواوی نازانێ. مەبەسـت چیوە؟ «بۆ ئـەوباسـە، بڕوانە تەفسیرەكان‌و لێرەدا بۆ درێژەدانی، مەودانیە ـ هـ .»

مەلا دەڵێ: من هەر بۆیە دەڕوانمە خـەت‌و خـاڵان‌و لە دیداری یار دەنۆڕم؛ لە كەزی بەشكڵی لام‌و چاوی لەسەر بیچمی صادو میمی دەم‌و ئـەلفـی قـەدو خـاڵی نوختەو برۆی وەك نون، ورد دەبمەوە. دەزانم هەریەك نیشانەی یەكێك لە ناوەكانی تۆن. دەمەوێ ئـەو مەتەڵۆكە هەڵبێنم‌و بەو ناوانە تۆ بدوێنم. ئەگینا من هیچ‌كارێكم بەو خەت‌و خاڵانە نیە.

«نالی» دەڵێ:

لەبت میم‌و قەدت ئەلف‌و زولف چیم   دەزانی بەو سیانە طالبی چیم

٦ نەكو شەرمەندە ژرویی تەبوا
ئافتابی بزەوالێ چەرەض؟

مانای وشە:

شـەرمەندە: فهێت‌كار؛ تەبوا: تۆبوایە؛ ئـافتاب: خـۆر؛ زەوال: لاكەوتنی رۆژ بەرەو ئێوارە لەناوەراسـتی عاسمان.

پوختەی مانا:

خۆر ئەگەر لەروی تۆ ـ كە لەو جوانترو روناكترە ـ بەشـەرمەدا نەكەوتایە؛ لەناوەراسـتی عاسـمانێ لای نەدەداو بەرەو ئێوارو ئاوابون، نەدەرۆیشت.

٧ قەستی وەحدەت دكرت روح بروح
وەرنە عاشق ژویصالێ چەرەض؟

مانای وشە:

قەست: نیاز؛ وەحدەت: یەكیەتی؛ ویصال: پێك‌گەیشتن.

پوختەی مانا:

ئەگەر ئێمەی دڵداری ژار، ئاواتە خوازی ئەو كاتەین كە دوری لەناو هەڵگیرێ‌و بەدۆست بگەین؛ بەوتەمایە نین كە بەلەش بەیەك بگـەین. دەمانەوێ گیان لەگەڵ گیان‌دا، تێكـەڵ‌بێ‌و گیانی ئێمە دگەڵ گیانی یاردا، بینە یەك‌و هەرگیز جودا نەبینەوە.

٨ دشەبی قەدرێ تەجەللا توبکی
مەلپەی مومو شەمالێ چغەرەض؟

مانای وشە:

تەجەللا: خۆئاشکرا کردن؛ **شەمال:** مۆمی داگیرساو.

پوختەی مانا:

ئەگەر لە شەوی قەدردا (لَیلَةُالقَدْر)، تۆ تیشکی خۆت، بۆئێمە ئاشکرا بکەی؛ کارمان بەمۆمو چوڵەچرا، دەبێ چی‌بێ؟

٩ نە جەمالاتە تەجەللی بکرت
مە ژخوبان بەجەمالێ چغەرەض؟

مانای وشە:

خوب: جوان؛ **تەجەللی:** خۆ دەرخستن.

پوختەی مانا:

ئەگەر ئێمە، تماشای جوان‌چاکان دەکەین؛ تیشکی جوانی بێ‌هاوتای تۆ، لەروی ئەواندا دەبینین. ئەگینا ئێمەو جوانی چی‌و تماشای روپاکان لەچی؟

١٠ نە ژلەعلێن تە «مەلا» بەحثی بکت
مەژقێ بەحثو سوئالێ چغەرەض؟

پوختەی مانا:

مەلا کە پرسیاران دەکاو باس‌و خواس دادەمەزرێنێ، هەر دەیەوێ سەروبنی قسەکانی بەباسی جوانی لێوی‌یار ـ کە بەرەنگی لاڵەو ئاڵە ـ دوایی بێنێ. ئەگینا هیچ بەپرس‌و باس کاری‌نیە.

قصیدەی پەنجاهەم

«عەنبەر بار»

١ دیسا لبەدری کاتبی کێشا ژنو ژەنگاری خەط
نورە رەشاندی واهیبی دەر گەردشی پەرگاری خەط

مانای وشە:

کاتب: نوسەر؛ **کێشا:** کێشای، رەسمی کرد؛ **ژەنگار:** سەوز؛ **ژەنگار:** تیشکی مانگو رۆژ؛ **ژەنگار:** ئاو، بادە؛ **ژەنگار:** توندو تیژو سوتێن؛ **واهب:** ناوی خوایە واتا بەخشندە؛ **دەر گەردشی:** لەگەڕانی؛ **پەرگار:** جەغزینگ.

پوختەی مانا:

ئەوا دیسان دەستی توانای خودای مەزن، خەتی سەوزی سەوزەی گەندەموی بەبریقەی بە پەرگاری قودرەتی خۆی، لە کەناری مانگی چاردەی هەنیەی یارم، جیٚکردەوە. گەندەموی چی هەموی رۆشناکیو نورە، لە دەوری مانگی هەنیەیو خوٚری‌روی، دیاری دەدەنو ناکریٚ هەر ناوی بنێن خەت.

٢ حەرفێن ژقودرەت نقطە پور مادار حەوضا لەعلو دور
ئەڤ رەنگ کی‌دی‌وە بەسوڕ قودرەت نمون زەنگاری خەط

مانای وشە:

حەرف: پیت؛ **حەرف:** کەنار؛ **قودرەت:** توانایی؛ **پوڕ:** زوٚر؛ **مادار:** دەورە؛ **حەوض:** جیٚ‌ئاو؛ **دور** مرواری؛ **سوڕ:** دڵکێشی؛ **نمون:** نوێن، نیشاندەر.

پوختەی مانا:

ئەو خەتە سەوزەی کە وتمان سەوزە گەندەموی لاجانگو کەناری ژێر چەناگەیەو دەوری لەمانگو ڕۆژ داوەو ئێژی بە پەرگار کێشراوە؛ پرکراون لەخاڵی ڕەش، کە لەو سپیایەتی ئاسۆی ڕۆشنی جەغزی دەوری ڕو، دەدرەوشێنو هێندێکی دیش لەو خاڵانە، بۆ تاڵانی دڵی دڵدار، پەڕیونە کەنارو دەوری دەمی تەنگی کە دەڵێی حەوزۆکەی لاڵەو، (لەعل) پڕە لە دوڕی ددانان. دەکێ شتی هێندە جوانو دڵرفێنی دیوە؟ کێ دەتوانێ ڕەخنە لەو خەت کێشە بگرێ، کە ئەو خەتە گەندە موە پڕلە خاڵانەو ئەو خاڵانەی دەوری لێوی یاری بە پەرگاری قودرەتی خۆی بۆکێشاوین.

٣ ئەو چیچەکێن شەتری شبیهت ئەفعی صیفەت قەلبێ مەمیهت
سەلوا ژبالایی وەریهت ئەڤ پەردەیا گولناری خەط

مانای وشە:

شەتری: گوڵینگە؛ **شبیهت:** وەکی، لەچەشنی؛ **ئەفعی:** مار؛ **میهت:** مژی؛ **سەلوا:** هەنگوین؛ **سەلوا:** خەم ڕەوێن؛ **سەلوا:** شێلاقە، مەلێکە. خوا لە بیابانی سینادا، گەزۆو شێلاقەی بۆ جوەکانی هەواڵی حەزرەتی موسا، باراندوە. لە قورعاندا فەرمویەتی: (هەورمان نارده سەرسەرتان نسێو لیٛبکا. هەروا گەزۆو شێلاقەشمان بۆ ناردنە خوار)؛ **بالا:** بەژن؛ **بالا:** سەرو، ژورو؛ **ریهت:** ڕژت.

پوختەی مانا:

چاوم بەسەلمایە کەوت. سایەی سوری گوڵهەناری ڕاراو خەتخەتی دەبەردا. گوڵینگەی سەرو شەدەکەی هاتبونە خوار، کە بەدیمەن لەگوڵ دەچون. بەڵام بۆ پێوەدانی دڵ، ببونە ماری پێوەدەر. ئەو شیرینەی وەك هەنگوینەو ئەو خەمروێنە بیٛوێنە ـ کە باڵای دەهاتو دەچو ـ هەر دەتگوت بەزەیی خودا لەو باڵایە بوٛیمەی لە موساییەکانی ئاوارەی دەشتی سینایە بۆ دیتنی بەژنی ڕێکی تینوترو بیٛتینو هێزو تاوتر بوین. گەزۆی دیداری یارمانی بۆ باراندینو بەسێبەری ئەو باڵایە، تینو تاوی گەرمایی دڵی تاراندین.

٤ نەقشو نیگارین دلبەران دەرجێن ژرمزێن ئەسمەران (یان، دورجێن...)
هەرتێن ژدەست نەیشەکەران مەژ گولشەنی فەرخاری خەط

مانای وشە:

نیگار: نوسین، بوت، دڵبەر، یار؛ **نیگار:** خەنەی دەستو پێی جوانان؛ **نیگار:** نەخش؛ **دەرج:** ڕۆیشتن؛ **دەرج:** تۆمار؛ **دەرج:** چونەناو؛ **دورج:** قوتوی جەواهیرات؛ **فەرخار:** مەڵبەندی جوانچاکان؛ **فەرخار:** بتخانەو دێر؛ **فەرخار:** ڕازاوەو جوان.

پوختەی مانا:

وادیارە مەلا، ئەو سێ شیعرە پێشەکیانەی، دەربارەی جوانی خەتی‌موی لەدەوری روخساری یارو باسی پیرۆزی دیداری؛ هەر بۆیەبو پێمان‌بڵێ: نامەیەکم ئەمرۆ بەدەستی کیژێکی بەژن زراو بەدەس گەیشت کە سەلما بۆخۆی نوسیبوی‌و تێی‌دا دڵی‌دابومەوەو فەرموبوی نامەی تریشت بۆ دەنوسم.

لە مەڵبەندی جوانانەوە، کە بۆمن وەك بوتخانەیە بۆبت‌پەرست، لەناو باغچە رازاوەکەی، نامەیەکم بۆ نوسرابو. کیژێکی باڵا نەمامی وەك قامیشی شەکر راست‌و شیرن‌و پڕلە لارو لەنجە، نامەی کە پێچرابۆوە ـ وەك تۆمار ـ دایە دەستم. تۆماری چی؟ قوتولکەی جەواهێرات‌بو. بەو دەستە سپی‌و ناسکانەی، نەخشاندبوی؛ کە لەپیرۆزی‌و قوزیدا، نەك هەر دڵدار، دڵبەرانیش دەیان پەرست. ئەو خەتەی لەوی درابو، گشتی دەت‌گوت چاوی رشی جوانەکانی گەنمرەنگە. لەپاڵ یەکتر ریزکراون‌و پرن لە رازی دڵداری. مژدێکی بۆمن تێدابو، کە نامەی منت هەر بۆدێن. دڵت خۆش‌بێ... ئەی من چیم کرد؟

٥ مە دەس‌خەتا تەرحێن شەلال خال‌و خەطێن نورا زەلال
دانی دصندوقان لبال مالی مەصەد قینطاری خەط

مانای وشە:

تەرح: لکی‌شلك‌و نەمام؛ شەلال: خەمرەوێن؛ شەلال: باریکی لوسی، کەم گەڵا؛ دانی: دانا؛ لبال: لەکن؛ بال: دڵ؛ مالی: ماڵیەوە؛ قینطار: وەزنێکە بەرانبەربە دوصەتو پەنجاو شەش کیلۆو چوارصەد گرام.

پوختەی مانا:

ئێمە هاتین ئەو دەس‌خەتە خەمرەوێنەی کە کرابو بە تۆمارێك، وەك لکەدار، یان نەمامێك دەبیندرا کە لەگەڵا روت کرابێ‌و لەناوی‌دا، نوخطەو خەتی یاری‌تێدا، کە وەك لە روناکی‌و نوری خودا نەخشرابێ وابو؛ نامانە ناو صندوقخانەی دڵمانەوەو لە گۆشەی دڵدا، هەڵمان‌گرت‌و نەمان‌ویست لەلامان لاچێ. دوای هاتنی ئەو نامەیە، صەد قینطار کتێبی دەسخەت، کە بەردڵم کەوتبون‌و لە بەرم بون؛ بە کتێبەوەو بەزانستی ناو دڵمەوە، هەموم یەکجاری ماڵیەوەو جگە لەو خەتە پیرۆزە، هیچی نەماوگشتی لەبیرم چونەوە.

٦ بەرگێن گولا رەیحانی‌یێ کاتب نموچەك دانی‌یێ
کەس دی‌بوێ شیرانی‌یێ دەر صەنعەتی جەبباری خەط

ماناى وشه:

بەرگ: پەلك؛ **رەيحانى:** وەك‌ريحانە، جورە خەتێكە؛ **نموچەك:** نمونەيەكى پچوك؛ **شيرانى:** شيرنايەتى؛ **صەنعەت:** دەسكرد؛ **جەبيار:** قەرەبودەر؛ **جەبيار:** شكستەبەند؛ **جـەبيار:** بەرزىٚ كەدەسـت پێى راناگات؛ **جەبيار:** دەسەڵاتدارى سەربەخوٚ. **جەبيار:** ناوى ئاكارێكى خوايە.

پوختەى مانا:

ئەوقاقەزەى كە خەتى دەستى يارى لەسەر دياربو، پەلكى گوڵێو بەشێوەخەتى ريحانى‌و بەرامەى گوڵ‌و ريحانەى بڵاو دەكرد. جوانى‌و خوٚشى خەتى دەستى ـ كە دەبوە شكستە بەندى دڵشكـاوان ـ لەناو خەتان، هێند تەرزو پايەبەرزبو، دەستى‌هيچ بنيادەمێكى نەدەگەييە. بەڵام هونەرى خوٚى نەبو، نمونەى كارى خەت‌خوٚشى ئەزەلى‌بو. خوا سيماى روخسارى يارى بەجوانترين خەت، خـەتداوە. ئەويش لەبەر ئاوێنەدا، رواٚنيويەتە خەتى توانايى خـودايى‌و توانيويەتى نمونەيێكـى زوٚر گچكـەى لەسەر قاقەز، نيشان‌بدا. ئـەو شـيرنايەتى‌و جـوانيەى، لەو نامەيە دەبيندرا، ديارە كارى خـواى جەبيارەو لەبەرى نوسراوەتەوە.

٧ ريحان‌و سونبول تىٚهەنە صەد چيچەك‌و گول تىٚهەنە
زەرباڤو بولبول تىٚهەنە ئەو بەغچەيا گولزارى خەط

٨ گول چيچەك‌و نەقشێن غەريب نەسرين‌و رەيحانىٚ عەجيب
لىٚ راست‌و چەپ بويين صەليب جەدوەل كەشين زوننارى خەط

ماناى وشە:

زەرباڤ: زەردەزيرە، قەنارى؛ **صەليب:** خاچ؛ **جەدوەل:** جوگەئاو، چەمەك؛ **جەدوەل:** خەتدانى خانەخانە؛ **جەدوەل:** جەغزى بەجەغزينگ كێشراو.

پوختەى مانا:

هەر وەك ريحانەو سونبوڵى زولفەكانى خەتى ريحانى‌و بوٚن خـوٚشى، گوڵى پشكـوتوى سـەرچڵى گەش‌و ئاڵى بەرەنگى كوڵمەو لێوانى، نامەكەيان وەك گوڵزارى روخسـارى رازاندوٚتەوە. تەنانەت لە خوێنەوەى‌دا، خورەى ئاوى چـەم دەبيسـم. دەنگـى قـەنارى‌و بولبولان كە وەك ئێمە دڵيان لە پەرێ‌گوڵانە، دێتە بەرگوێى گيان‌و دڵان. خـەتەكان هێندىٚ وەك زولفـى، تێك‌پەرێون‌و وێنەى خـاچن. هێندێكيان وەك تاڵەكەزى كەمبەرگرى لەوێنەى زوننار دەنوێنن. گشـتى هانەى هەسـتم دەدەن، كە وەكو شێخى سەنعانى چەليپاو خاچ بپەرستم‌و لەرێى‌يار، زوننار ببەستم. دەيسـا ئـەگەر دەڵێم نامە. نامە خوا لەروى خەتى‌خوا هەڵگيراوە بێ‌گومانم. باش دەزانم دەسكردى بەندە وانايە.

٩ ئیروٚ سەحەر طوغرا نیشان ئیعرابو حەرفێن زەرفشان
هاتن دگەل بایێ صەبان مەژ جانبی دلداری خەط (یان بایێ صیبان)

١٠ ئیروٚ بەراتا ئەحمەدی طوغرا نیشان زەرکەش مەدی
خەطێ هومایون کێ وەدی شیرینو مەعناداری خەط

مانای وشە:
طوغرا: موٚری تایبەتی سوڵتانان؛ **ئیعراب:** بەیانی مەبەست؛ **ئیعراب:** بزاوی سەرپیتان؛ **حەرف:** کەنارو پیت؛ **زەرفشان:** زێڕ وەشێن؛ **صەبا:** ئارەزو، تاسە؛ **صەبا:** شنەی روٚژهەڵاتی؛ **صەبا:** دڵبەری؛ **صیبا:** منداڵی؛ **صەب:** عاشقو دڵدار؛ **بەرات:** خەڵات؛ **بەرات:** خەڵات نامەی پایەبەرزان؛ **بەرات:** نازناوی شەوی نیمەی شابان کە شەوێکی زوٚر پیروٚزەو خوا روٚزی تێدا بەش دەکا؛ **خەتی هومایون:** دەستخەتی سوڵتان.

پوختەی مانا:
ئەمڕوٚ لە بەرەبەیاندا، دەگەڵ هەنگوتنی سروە، بەدەستی کیژێکی جوانی تەڕوتازە، نامەیەك کە هەمو عومرم بوٚی بەتاسەو ئارەزو بوم؛ گەییە دەستم. نامەی خەڵاتو بەراتبو، لە شەوی جێژنی بەراتا، لە لایەن پێغەمبەرەوە (ص) بوٚ هاوناوی ـ کە ئەحمەدە ـ ناردرابو. موٚری سوڵتانی جوانانی لێدرابو. بە زێرکفت نەخشێنرابو، هەموبزاو و مەبەستو پیتەکانی خوێنەریان زێڕەوشان دەکرد کێ بێ خەتی تایبەتی هیچ سوڵتانێکی دنیایی، واشیرینو پڕ لەماناو جوانو رەوانی دیتبێ؟ خەنی لەخوٚم خەڵات کرام.

١١ الله دبەر (قالوا بلێ) دایە غمەکت قەلبێ «مەلێ»
ئاڤیهتە چەرخی جەدوەلێ ئەڤ رەنگە عەنبەرباری خەط

مانای وشە:
دبەر: لەپێش (قالوا بلێ) گوتیان ئاریێ؛ (خوا کە گیانی دروست کردن، بەرلە چونەلەش لێیپرسین: ئایا من خودای ئێوە نیم؟ ئەو گیانانەی پاك خولقابون، گوتیان ئاریێ توٚ خوای ئێمەی. ئەوانەش کە پیس گورابونو دەبو بەکافری بمرن، گوتیان نا توٚخوای ئێمەنیت)؛ **چەرخ:** سوڕان، خول.

پوختەی مانا:
گیروٚدەییم بەداوی بسکی سەلمایە، کاری خوایەو لەدەستەڵاتمدا نیە. بەرلەو روٚژەی کە خوا گیانان دروسبکا؛ بڕیاریدا، من لەناو جەغزی دڵداری ئەو کیژەدا، سەرگەردانو گێژو وڕ، بسوڕێمەوەو بەدەوری خوٚمدا خولبخوٚم. بەڵێ کەزی بوٚنعەنبەری دڵبەریشم، خەتێکی دەستی

خودایه؛ که فەرمانی گرتنی منی تێدایه.

«نالی» دەڵێ:

بێ فایدەیه مەنعی من ئێستا که لەگریان بۆ عاشقی بێچارە زو ئەو ئاوە رژاوە

قصیدەی پەنجاو یەکەم

«شەپۆلی خوێن»

١ خون کوژدل بمەوج بێت ئەشکی رەوان مەتینە خەط
نیل ژدیدەیان دزێت کەفتمە ناڤێ شوبهی بەط

مانای وشە:

ئەشك: ئەسرین؛ **رەوان:** گیان؛ **رەوان:** جاری؛ **نیل:** خم؛ **نیل:** روباری میصر؛ **بەط:** مراوی.

پوختەی مانا:

دەریای دڵم کە دەکەوێتە فەرتەنەو شەپۆل دەدا، فرمێسکی رون لەسەر چاوەی چاوی گیانمەوە سەردەکاو ریز دەبەستێو پاڵە پەستۆی یەکتر دەداو لە چاوانمەوە هەڵدەرژێو روباری نیل، دروست دەبێو من لەو ناوە، وەك مراوی بەسەر ئاوەوە خول‌دەخۆم.

٢ کاتبی نەقشی قودرەتێ زێڕ رەشاندی سەر خەتی
ئەرزەن‌و دیم‌و جەبهەتێ پێ نەقشاندو کرنوقەط

٣ جەبهەت‌و دیمێ نەققشاند میسك‌و زەبا دلی ڤەشاند
نورێ ژظولمەتی رەشاند تازە کشاندی خەطبخەط

مانای وشە:

رەشاند: پرژاند؛ **خەط:** سنور؛ **سەرخەط:** سەرسنور؛ **ئەرزەن:** چەناگە، ئەرزینگ؛ **جەبهەت:** توێڵ؛ **تازە:** زۆرجوان‌و پەسند.

پوختەی مانای ئەو دوبەیتە:

وێنەکێش‌و نوسەری قودرەتی خـودا، بۆنمونەی دەسکـردی جـوانی هەرە جــوان؛ یارەکەی منی دروس کرد. هەروەك روپەرەکانی قورعان، بەزێڕکفت دەنەخشێنرێن؛ ئـەویش دەوری روخسـاری یاری دڵبەرمی، بەزەردایی لەسەر سپی، رازاندەوە. لەناو تاریکایی خەستی کەزی‌و پوڕی، تیشکی روناکی لاجانگی، پەرێشان کرد. تیشکی تاوێ لەسـیلەی پڕایی کەزی بەپرژاوی، هاتە بەرچـاو. چەناگەو هەنیەو کوڵمەکەی، لە گزمولەی زۆر بچوکی میسك‌و زەباد، شوێنی سنوری بۆدانان‌و لەو ناوەدا، خەت‌و خاڵی بە جوانترین وێنە رشتو، هەزاران دڵداری پێ‌کوشت.

٤ **حورو فرشتە کێ‌وەدین نازك‌و خوب‌و سوڕ شیرین**
دیمێ نمونە بەربکین صورەتی چین نوما غەلەط

مانای وشە:

خوب: جوان‌چاك؛ **سوڕ:** دڵکێشی؛ **بەربکین:** لەبەری دروس‌کەین؛ **غەلەط:** هەڵە.

پوختەی مانا:

ئەوانەی حورو فرشتەیان دیوە، بابێن بڵێن: کەی جوانی وەك سەلما هەبوە؟ کێ ئەوەندە ناسـك‌و جوان‌و خوێن‌شیرین‌و دڵگیر دەبێ؟ ئـەگەر لەبەر روی سـەلماوە وێنەیەك هەڵگـرینەوە؛ وێنەکانی «مانی» نەققـاش، ـ کە پێغـەمبەری چینێ‌بو، موجـزاتی وێنەگری بێ هاوتابو ـ لەبەرانبەر وێنەی ئەودا، پریە لە خەڵەت‌و پەڵەت.

٥ **شیعری «مەلێ» کو وەك ژوان دایەتە جانی مەروڤان**
پورمە لبەرگێ ئەرغەوان دینە غەزەل لنك شەطەط

مانای وشە:

رەوان: گیان؛ **جان: گیان؛ مەروڤ:** مرۆ، پیاو؛ **شەطەط:** دور لەراستی.

پوختەی مانا:

شـــیعری مەلا، وەك گیان وانە؛ زۆری دڵ‌مردوی بێ‌ئـــاگای وەگیان هێناو فێری دڵداری کردن‌و خستنیە سەررێی خواناسی. زۆر غەزەل‌و شـیعری واهەن، زۆر بەرێزو زۆر پرمانان. وێژەوانان، لە پەڵکی ئەرخەوان رەنگا دەینوسـنەوەو بەدیاری دیدەن بەیەکتر. بەڵام گشـتیان لەبەرانبەر شـیعری مەلا، پڕهە لەو لەرێ لادەرن.

قصیدەی پەنجاو دوهەم

کوانێ غەلەط

١ **مەی نەنوشی شێخی صەنعانی غەلەط**
ئەو نەچو نیڤ ئەرمەنستانی غەلەط

٢ **میثلی موسی وی تەجەللایا تەدی**
ئی‌تودی کانی خەطا هانی غەلەط

مانای وشە:

کانی: کوانێ؛ **هانی:** کێهە.

ماناکەی: شێخی صەنعانی، چیرۆکی لە (منطقُ‌الطّیر)ی عەطاردا هاتوە. شێخێکی سەربەرماڵ بوەو زۆر مریدو دەروێشی بون. ڕۆژێك سەری هەڵگرتوە، ڕوی کردۆتە هەرمەنستان. چاوی بە کیژێك کەوتوەو عاشق‌بوە. کیژە هەرمەنی، گوتویە: بەو مەرجە دەبم بەیارت؛ لە دینی ئیسلام وازبێنی. پەڕی قورعان بسوتێنی. زوننار لە پشتت ببەستی. مەستی بکەی. ببی بە بەرازەوانی من. شێخی دڵدار، هەمو مەرجەکانی یاری بەگیان‌و دڵ پێك‌هێناوە. تا ڕۆژێکیان شێخی چازان واز لە بەرازان دەهێنێ‌و ڕۆژی ئیمان، تیشکەی دەداتەوە دڵ‌و کوڵ دەیگرێ‌و دێتەوە سەر دەقی پێشوی. کیژی دڵبەر، کە بەدڵ گیرۆدەی شێخە؛ شوێن نچیری خۆی دەکەوێ‌و بازی دڵداری خودایی ڕاوی دەکاو دەیکا بە قەرەواشی شیخ.

مەلا دەڵێ: شیخی صەنعان، کە گەییە ئەرمەنستان‌و بادەی لەدەستی چاومەستان، فرکرد؛ هەڵە نەبوە. هەروەك موسا لە چیای تورا، خودا نوری خۆی نیشاندا؛ خوا لە ڕوخساری ئەو کیژە هەرمەنیەدا، دیاری داوەو شیخ بەتیری خوا پێکراوە. دەیسا خەڵەت لەکوێ دایە.

٣ وی‌نه‌دی بەژنا تەوودایی قیاس
حیکمەتی لەو چویە بورهانی غەلەط

مانای وشە:

وی: ئەوی؛ **قیاس:** بەراورد؛ **حیکمەت:** زانینی شت لە ئەندازەی توانای مرۆ؛ **بورهان:** بەڵگەو دەلیل.

پوختەی مانا:

ئەوکەسەی چاوی بە بەژنت رۆشـن نەبوەو توّی نەدیوەو هەر لە ئـەندازەی عەقڵی خـۆی، لەتۆ دەدوی‌ۆ بە بەڵگـە هێنانەوەی زۆرو بەراوردکردن، دەگەڵ شـت، لای وایە دەزانیّ چـۆنی؛ زۆر هەڵەیەو تانەت بینن نازانن‌چی. خوا فەرمویە: (هیچ شتێك وەك خودانیە)

٤ سطوەتا لەیلی یەقین مەجنون تەپاند
وەرنە قەیس ناکەت بیابانی غەلەت

مانای وشە:

سطوەت: دەست بەسەراگرتنی زۆرەکی؛ **مەجنون:** شێت، نازناوی قەیسی عامیری کە عاشـقی لەیلیّ بوەو بۆی شێت‌بوەو روی کردۆتە بیابان‌و سەرگەردانی دڵی بوە؛ **تەپاند:** توش‌کرد؛ **وەرنە:** ئەگینا.

پوختەی مانا:

دەستی زۆرداری دڵداری لەیلایە بو، کە مەجنونی توشی توشی‌و خەمباری کرد. ئـەگینا قـەیسـی ماڵوێران، نەدەکەوتە بیابان‌و بەشێت ناوی دەرنەدەچو.

٥ وەك «نیشانی» نەقش‌و نیشانەك تەدی
ئی‌کو نیشانەك تەدی کانی غەلەط

مانای وشە:

نیشانی: نازناوی مەلایە؛ **نیشانە:** درۆشم؛ **کانی:** کوانیّ.

پوختەی مانا:

مەجنونیش هەروەکو مەلا، نیشانێکی لە جوانی تۆ ئەی خودایە! لەروی لەیلایەدا دیوە. هەرکەس هەڵوەدای نیشانەی جوانی تۆبیّ؛ هەرگیز رێگەی خەڵەتی هەڵنەبژاردوە.

٦ ئەز گەهام ئاڤا حەیاتێ خەف ژدل
خوضر ڤاژی چویە حەیوانی غەلەط

مانای وشە:
گەهام: گەیشتم؛ **خەف:** نهێنی؛ **خوضر:** خدری زیندە؛ **ڤاژی:** بەراوەژو؛ **حەیوان:** ئاوی حەیاتێ.

پوختەی مانا:
من بێ ئەوەی کەس بزانێ، لە ڕێگەی دڵی خۆمەوە، توشی ئاوی حـەیاتێ بوم. دیارە خـدر کە لە دنیا بۆی گەڕاوە، بەراوەژوی لێ تێگەیوەو هەڵەبوە.

٧ شانشینێن نازکان ضایع مەکون
دانەبێنی دل بڤێ خانی غەلەط

مانای وشە:
شانشین: باڵەخانە، تەختی پادشـا؛ **ضـایع:** **گوم؛ مەکون:** مەکە؛ **دا:** تا؛ **نەبێنی:** نەبەسـتی؛ **خـان:** کاروانسەرا.

پوختەی مانا:
چاوت لەدیداری یارت، مەتروکێنەو ئـاور مەدە سـەر دنیایە. ئـەگینا وەك ئـەوەت لێدێ، کە شانشینی نازداران بەجێ دێڵێ‌و دڵی دەگرۆی کاروانسەرایەکی وێران‌و بۆگەن دەبەستێ.

٨ الله الله چەرخ‌و دولابی دنێ
نوقطە قەط ناکەت ددەورانی غەلەط

٩ روزو شەب هەر سەیری دیدارا تەتێن
ناکرن ئەو دەورو سەیرانی غەلەط

١٠ هون نەبێن مەششاطەیی خەف دانیە
هەم قیران کرد خال‌و نیشانی غەلەط

مانای وشە:
دولاب: خەرەك؛ **سەیر:** تماشا؛ **سەیر:** گەڕان؛ **مەششاطە:** بەشانەکەر، بوكـرازێنەوە؛ **دانی‌یە:** دای‌ناوە؛ **هون:** ئێوە؛ **نەبێن:** نەڵێن.

پوختەی مانا:

ئەی نامەخوا خەرەك‌و چەرخـی دنیایە، چـەند تەكوزو ریّك‌و پیّك دەسـوریّتەوەو هەرگیز بەقـەت نوختەیەكیش، هەڵەنابیّ. ئەی خودایە! ئەو شەوو رۆژەی كە دادیّن؛ دیّنە سەیرانی جوانی تۆو لەو بەشویّن یەكدا هاتنەیان، هەرگیز هەڵەیەك رونادا. ئەی ئەوانەی لاتان وایە شت دەزانن! نەچـن بڵیّن: بەرانبەر بەیەك‌كردنی خاڵ‌و روخساری جـوانان لەدنیا، رازیّكـەو دەسـتی وەسـتاكار نەی‌گەیوەتی‌و، بوخوّی لەخوّوە رسكاوە. خـوایەك هەیە كە هەرشـتەی لەشـویّنی خـوّیدا داناوەو زانایەكە هەرگیز كاری هەڵە ناكات.

١١ **دی بسەرجانیّ مەمورووەت دامەئیخ**
بشكویّن بەندا گریبانی غەلەط

مانای وشە:

دی: دەسا؛ **بسەر:** لەسەر؛ **مورووەت:** پیاوەتی؛ **دامەئیخ:** دامەخە؛ **بشكو:** قوّپچە؛ **گریبان:** یاخە، پیّسیر.

پوختەی مانا:

دەسا ئەی‌یار! بەزەت پیّمان دابیّتەوەو پیاوەتیمان دەگەڵ بكە. قوّپچەی یەخەت جاریّك هەرچـەند بەهەڵەش‌بیّ؛ لەروی چـاوی گیانی دڵداران دامەخـە. با سـەیرت‌كەن‌و سـەبوری، بەدیدارت پەیدابكەن.

١٢ **سەرنەبی بەركفری زولفیّ عاقیبەت**
ئەز دترسم لیّ ژئیمانی غەلەط

پوختەی مانا:

كابرای دڵدار! ئەگەر سەرت بەرانبەر بە كوفـری زولفـی رەشـی دڵبەر، دانەنویّنی؛ زوّر ترسـت لەئیمانت بیّ. كە لەریّگەی خواناسین بەهەڵە چوبیت.

١٣ **پەهنیاویّ چەرخ‌و دولابی دنیّ**
نیسبەتا ئەربابی عیرفانی غەلەط

١٤ **نوسخەیی عالەم هەمی عینوانەكە**
نوقطەیەك نابت دعینوانی غەلەط

مانای وشه:

پەهنی: پانایی، هەراوی؛ **دنیّ:** دنیا؛ **نیسبەت:** لەگوێرەی؛ **ئەرباب:** خاوەنان؛ **عینوان:** ناوونیشان.

پوختەی مانا:

پانایی‌و هەراوی دنیاو چەرخ‌و خەرەکی عاسمانان ـ کە زانایان دەیکەن بە بەڵگەی بونی خوا ـ لەلای ئەوانەی خواناسی بەراستینە؛ بەڵگەیەکی زۆر هەڵەیە. هەرچی لەسیایی دنیادا، ئافەریدە جیٚکراوە؛ بەتێکڕایی درۆشمێکی بچوکی خوداناسینەو لەو درۆشمەش‌دا هیچ هەڵە، روی نەداوە.

١٥ **قولزم‌و بایی موخالیف تیٚپرن**
دانە کەلشێن داری سوککانی غەلەط

١٦ **دابزانی پەهلەوانی مویەکی**
دەست نەدی للهِ میزانی غەلەط

مانای وشە:

قولزم: دەریا؛ **بای موخالیف:** بای پێچەوانە؛ **تیٚ:** تێدا؛ **نەکەلشێن:** نەقەڵشێن؛ **سوککان:** ئامرازی گەمیە ئاژۆتن؛ **پەهلەوان:** تەناف‌باز؛ **میزان:** ئامرازی راستەو پاستە کردن.

پوختەی مانا:

ئەی رێرەوی رێگەی خواناسینی بەراست! باش بزانە کە تۆ لەناو دەریادای‌و بای پێچەوانەش زۆر هەیە. دەبێ زۆر ئاگات لەخۆت بێ. نەچی لەخۆت بایی‌بیی‌و خۆت بە تەناف‌باز بزانی‌و برۆات وابێ کە دەتوانی گەمیەی ئاوات، بەبێ وەستا، لەو دەریایەدا دەرانی‌و توشی هەڵەو پەڵە نایەی. دەغیلت بم نەکەی بەئەندازەی مویەك، دەست بۆ ئامرازی گەمیەکەی ئەم‌ناوی دەریایەت بەری. بترسە داری سوککانی، لەوانەیە قەڵش بەری‌و لەگێژاودا، سەر دەرنەکەی.

١٧ **وی ددەستیٚ من گولاگەش پوڕ خوناف**
حەیف بولبول چو گولستانیٚ غەلەط

مانای وشە:

پوڕ: تژی، پڕ؛ **خوناف:** ئاونگ.

پوختەی مانا:

ئەوی رێرەوی عیرفانەو دەیەوێ یاری ببینێ؛ بابێتە لام. من دەزانم یار لەکوێ‌و چۆن دەبیندرێ.

دڵم بە بولبول دەسوتیّ، کە بۆ دینی گولّ دەچێتە ناو باغچوڵان. گوڵی گەشی پڕ لەئاونگ، والەناو لەپی مندایەو ئەو بەھەڵە چۆتە جێی تر.

١٨ هێژ سەھوا خامەیی بو وەرنەمن
ئەڤ غەلەط ناکرد دیوانیّ غەلەط

مانای وشە:

هێژ: هێشتا؛ **سەھو:** هەڵە؛ **خامە:** قەڵەم؛ **ناکر:** نەدەکرد؛ **دیوان:** بارەگای گەوران؛ **دیوان:** کتێبی شیعران.

پوختەی مانا:

من کە ئەم رازەم دەربڕی‌و لە دیوانە کەمدانوسیم: گەیشتومە گوڵی گەشی پرلە ئاونگ. هەڵە لەقەڵەمەکەم بو. دەنامن کەزۆر شارەزای دام‌و دەستوری بارەگای یارەتاقانە کەی خۆمم قەت ئەوهەڵەم لیّڕونادا کەرازی دڵ بدرکێنم.

١٩ وی لسەر بەژناتە ئەڤ سەیوان ڤەدا
وەرنە نادا رۆژ سەیوانی غەلەط

مانای وشە:

سەیوان: هەرچی‌سێبەر ئەدا، چەتر، کەپر؛ **ڤەدا:** هەڵی‌دا؛ **وەرنە:** ئەگینا.

پوختەی مانا:

رۆژ کە هەمو روناکی‌یەو ناشیّ سێبەر لە هیچ لاخۆی لە بەربگریّ، رێگەدەدا سێبەر هەبیّ تابەژنی تۆ لەگەرمایە بپارێزیّ. واتا هەڵە لەرۆژەوە روی‌نەداوە پیّی سپێراوە وابکا.

٢٠ گەھ دڵو گەھ جان دبن تورکێن تەتێن
ناکرن یەغماو تالانی غەلەط

مانای وشە:

گەھ: جار؛ **تورك:** مەبەست چاوە؛ **یەغما:** تاڵان.

پوختەی مانا:

تورکی چاوت، دێنە تاڵان. جاریّ گیان‌و جاریّ دڵمان لیّ دەسێنن، دەیرفێنن. تاقەجارێکیش

نەمان‌دی؛ واز بهێنن‌و هەڵەیەك لەكاریان‌دا بێ.

٢١ مەشرەبی توركان فورات‌و نیل‌كر
تەشنەلەب چو طەرفی عوممانی غەلەط

مانای وشە:
مەشرەب: جێگەی وەخواردن؛ **تورك:** لێرەدا بەمانا زۆركارەو لەوانەشە هەر مەبەست توركزمان بێ كە زۆرساڵان نیل‌و فورات هی‌ئەوان بو.

پوختەی مانا:
باس لێرەدا لەسەر بەشی خودا داوە. توركی دڵ‌رەق، لەسەر نیل‌و فوراتێ، ئاو دەخۆنەوەو ئەوانەش كە لێویان وشكی تینگی‌یە؛ بەهەڵە دەچنە سەرلێوی دەریای عوممانی تاڵ‌و سوێر، بۆ ئاو خواردن.

«نالی» دەڵێ:

سەهم‌و نەصیب ئەصلی‌یە باسی گیاوو گڵ نیە   توتنە خەرجی سوتنە مۆدنە ماچی لەب دەكا!!

٢٢ پیری حیكمەت بین لویفقامەشرەبان
كەس نەدی مەی ریهتە فینجانی غەلەط

مانای وشە:
ویفق: بەپێی، بەگوێرەی؛ **مەشرەب:** تەبیات‌و واز؛ **ریهت:** رژتی.

پوختەی مانا:
پیری مەیخانەكەی ئێمە ـ كە زۆر وردبین‌و زانایە ـ لەوساوە مەی‌مان دەداتێ، بۆ هەركەسەی بەرانبەرە تەبیاتەكەی، بادە دەدا. كەس نەی‌دیوە قەت بەهەڵە، مەی دەفینجانێك بریژێ‌و مەیەكە دەگەڵ تەبیاتی خۆرەوەكەدا، نەسازێت.

٢٣ راستە یەك‌قانون سەراسەر نینەتێ
خوەهری‌و پێچێن، پەریشانی‌و غەلەط

٢٤ پاك‌طەبع‌و قووەتەك مەوزون دقێت
دانەدەت صەنعەت بێئیدمانی غەلەط

manای وشه:

خوەهری: خواری، لاری؛ **پەریشانی:** بڵاوی؛ **مەوزون:** ڕێكوپێك؛ **ئیدمان:** خوپێ گرتن.

پوختەی مانا:

پیری مەیخـانەکەی ئێمە ـ کە باسـم کرد ـ دامو دەسـتورێکی وەهای لە مەیخـانەدا داناوە؛ کە هەرگیز خواریو بڵاویو پێچو لاری، لە کەسەوە سـەر هەڵ نادات. ئـەم قـانونو زاکونەشـی، نیشانەی هیممەتی بەرزو توانایيو هێزی زۆریەتی؛ کە هەرگیز قازانجو سودی پیشەکەی خـۆی، دەپێناو هوگر گرتنو خوپیگرتنی چەلو مل، نادۆرێنیو هەڵەناکا.

٢٥ **مەردومێن چەهڤێن مەلێ عەکسا خوەدی**
وەك «نیشانی» ما لنیشانێ غەلەط

مانای وشه:

مەردوم: بیبیلەی چاو؛ **عەکس:** ڕەنگدانەوە؛ **نیشانی:**نازناوی مەلا؛ **نیشان:** خاڵ؛ **مەلی:** ئێمەلەو.

پوختەی مانا:

مەلای دڵدار، کە دەی ڕوانیە ڕوخساریيار؛ لە ئاوێنە روناکتربو. شکڵی بیبیلەی چـاوی خـۆی، لە روخساری یارا دەدیت. وای زانی خاڵی سەرگۆناس. بە غەڵەط چو.

«حەمدی» دەڵێ:

بازاری دەهرە قیمەتی ئەشیا بەجێگەیە   مێشێ گەیشتە روی نیگارێ لەخاڵ ئەچێ

قصیدەی پەنجاو سێهەم

«ئاگری رەوان»

١ بێ لەبی لەعل «مەلا» من ژمەیا ناب چحەظ؟
صوحبەتا تێ نەبتن یار بـهەرحال چحەظ!

مانای وشە:

ناب: بێخەوش؛ **حەظ:** بەش، بەهرە؛ **صوحبەت:** کۆڕی هەواڵان.

پوختەی مانا:

ئەگەر ئەو لێوە ئاڵە، رەنگ لاڵەم لێدیار نەبێ؛ من چدڵخۆشیم بە مەی بێ؟ جا با ئەو بادەش، بێ خەوش‌و زۆر نایاببێ. ئەگەر یارم، لەکۆڕی یاران‌دا نەبێ؛ با ئەو کۆڕە بەهەشـتیش بێ، من هیچ خۆشی لێ نابینم.

«نالی» دەڵێ:

شەرابی لەعلی روممانی لەنالی　　　خەرامە بێمەزەی ماچێکی لێوان

«سەعدی» دەڵێ:

هێندەگێل نیم فێرنەبوبم چیحەرامە وچیحەڵاڵ　　　مەی لەگەڵ تۆدا حەڵاڵەو بێتۆ ئاوم لێحەرام

٢ قەدەحەك بادە بدەستێ خوە لقەلبیمە برێژ
عاشقی سوختە بێ ئاتەشی سەییال چحەظ؟

مانای وشە:

سوختە: سوتاو؛ **ئاتەش:** ئاگر؛ **سەییال:** رەوان، جاری.

پوختەی مانا:

گڕگرت لە ئەوینی تۆ دڵم هەمو بۆتە پشکۆ. لەو مەیە زۆر مەستی هێنەی کە وەك ئاگر. بەڵام ئاگرێکی ڕەوان، هەر پریشكو ئاورینگی لێ دەبێتەوە. پیاڵەیەك ئەگەر نەرێژیە ناو دڵ؟ کوڵوکۆم، دانامرکێتەوە.

٣ **نەکو وەك طەیر ژموژینیتە ببارن پەیکان (یان، ژرەمزێنتە)**
ژبرینێن ددلی شوبهەتی غیربال چحەظ؟

مانای وشە:

طەیر: باڵدار، وێشدەچێ نیازی تەرنەبابیلەبێ، کە لەشکری ئەبرەهەی پادشای یەمەنیان سەنگباران کرد؛ **تەیروك:** تەرزە؛ **موژینیتە:** مژۆڵانی تۆ؛ **رەمز:** ئیشارەت؛ **غیربال:** بێژنگ، قەڵبیر.

پوختەی مانا:

ئەگەر لە مژۆڵەکانتەوە، بە فەرمانت، پەیکان وەك تەرزە نەبارن بۆ سەر دڵمو بە دەردی پەیژەوەکانی ئەبرەهەی یەمەنی نەبەنو هەمو ئازای وەك بێژنگی کونکون نەکەن؛ ئەودڵە بەهرەی چیهەیە؟

٤ **حەظظو لەذذەت مە بعومرێ خوە دعیشقاتە نەدی**
هەم بڤان دەردو غەمان زێدە تو ئیسال چحەظ؟

مانای وشە:

حەظظ: بەخت؛ **لەذذەت:** خۆشی؛ **ئیسال:** ئەمساڵ.

پوختەی مانا:

لە هەمو تەمەنی خۆمدا، لە ئەوینی باڵاکەی تۆ، هیچ بەختو خۆشیم هەر نەدیت. ڕۆژ دەگەڵ ڕۆژ، خەمو دەردم پتر دەبێ. دەبێ ئەمساڵ بەختی کڵۆڵ چیم بۆبکا؟!

«نالی» دەڵێ:

هەمو ڕۆژێ لەتاو هیجرانی ئەمساڵ   تەمەننای مردنی پێرارە بێتۆ

٥ **حوسنو سوڕ ذاتی نەبت، جەذبە لدل دەت مەحبوب**
مە ژزولفو خەطو خالو قەدی مەییال چحەظ؟

مانای وشه:

ذاتی: دەخوێیەتی خوّدا؛ **جەذبە:** راکێشان؛ **مەحبوب:** خوّشەویست؛ **مەییال:** بەلەرە.

پوختەی مانا:

ئەگەر یار وەك بەرو جوانە، لە دەرونشیدا جوان نەبیّو بەدڵکێشی دڵمان بەرەو خوّی نەکێشیّ؛ تەنیا زولفو خەتو خاڵو بەژنی بەلەرەی زراوی، بەهرەی چی‌یە؟

٦ **عیلمی عیشقی بتو لاتان بریوایەت نابت**
قەدەرەك حال کونەبت شبهەتی هەرقال چحەظ؟

مانای وشه:

لات: ناوی‌بتێك‌بوەو لێرەدا هەر مانای بت دەگەیەنیّ؛ **ریوایەت:** گێڕانەوەی باس؛ **قەدەر:** ئەندازە؛ **حال:** زانستی دەرونی؛ **قال:** گفتی سەرزمانی.

پوختەی مانا:

دڵ دان بەبت، پەرستنی جوانان وەك‌بت، بە گێڕانەوەی سەرهاتی فڵانو فیسارە دڵدار، بەهرە نادا. گەرەك بە ئەندازەی وتار، لە دەرونو هەناویشدا، هەست بە ئەوینداری بکەیت. تا تیّبگەی حاڵی عاشق نەك هەر هێندە، کە توّ لە خەڵکت بیستوە.

٧ **بە دەوی پاك چکەت فەسحەتی مەیدان کونەبت**
موستەمیع گوّ نەدرت موطریبو قەووال چحەظ؟

مانای وشه:

بەدەوی: چوّڵپەرست، صەحرانشین؛ **پاك:** سوارچاکی هونەرمەندی بیّعەیب؛ **فەسحەت:** گوشادی؛ **موستەمیع:** بیسەر؛ **گوّنەدرت:** گویّدێر نەبیّ؛ **موطریب:** بەزمگێڕ؛ **قەووال:** زوّربێژ، خوّش‌بێژ؛ **قەووال:** بەو مەلا گچکە یەزیدیانە دەڵێن کە بە ماڵانەوە دەگەرێنو گوّرانی دینی دەڵێنو کریّی زەمانیان دەستێنن.

پوختەی مانا:

ئەسپی عەرەب زوّر کەحێلو نەجیمزادەن. سوارچاکی زوّر چالاکیشیان لەناو هەیە. مەیدانی ئەسپغاردانیّ ئەگەر نەبیّ؛ سوار چوّن هونەری خوّی دەرخا. با بەزمگێڕ، باقەووال، زوّریش بزانن. ئەگەر کەس گویّ یان لیّ نەگریّ، کام بەهرەو بەشیان پیّدەگا؟

٨ **دوڕی ناسوفتە دیێژم ژلەبی لەعل «مەلا»**
گەر ڕەوان بەخش نەبت نەظم کەرولال چحەظ؟

مانای وشە:

دوڕ: مرواری درشت؛ **سوفتە:** سواو، سماو، **نەظم:** هۆنراو.

پوختەی مانا:

مەلا! شیعرت دەربارەی لێوی ئاڵی یار، وەك مرواری سەرمۆڕو دەست لێنەدراوە. بەڵام ئەگەر هۆنراوەکەت گیانی بیسەر نەبزوێنێو گیان وەبەر وشکەسوفیانی دورە دڵداری نەهێنێ؛ قسەبو کەڕو لاڵ دەکەی کە هیچ بەهرە ناگەیەنێ.

شاعیرێكنایناسم دەڵێ:

خەڵکی هەمو کەڕن، منی خەو دیتە بێزوان   توانام نیە بڵێم وبڵێم. نایبیەن ئەوان

قصیدەی پەنجاو چوارەم

«موبتەلای زولف»

١ سەرددت ئاوی کەوثەری   زەمزەمەو سەمای زولف (یان، زلف)
سایەنومایی خاوەری سیدرەیی مونتەهای زولف

مانای وشە:
سەرددت: سەر دەگەیەنێتە؛ **کەوثەر:** چاوە کانیەکە لە بەهەشت؛ **زەمزەم:** ئاوێکی پیرۆزە لە مەککە؛ **زەمزەمە:** دەنگی سەبرو ویرەویر؛ **سیدر:** داری کنار؛ **سیدرةُالمُنتَهی:** دارکناری ئەوپەر، دارکنارێك لەلای راستی عەرشی خوداوەیە. **سەما:** عاسمان؛ **سەما:** هەڵپەرکێ؛ **سایە:** سێبەر؛ **خاوەر:** خۆرهەڵات؛ **زولف:** نزیکی؛ **زولف:** پێشکەوتن؛ **زولف:** قەدرو حورمەت؛ **زولف:** بەشێك لەشەوی لایەبیان؛ **زیلف:** باغچە.

پوختەی وتار:
بەژنی یارم وەك دارەکنارەکەی دەستە راستی عەرشی خوایەو هەمو بەرزایی دنیایەی بەزاندوە. لكوپۆپی، کە بریەتین لە پۆرو کەزیو بسکانی، کە بەدەم بای بسکانەوە، سەما دەکەن؛ سێبەر لە رۆژهەڵات دەدەن. واتا: لەوجێ کە روخساری یار دەنوێنێو خۆیان نزیك دەکەنەوە، تا سەریان دەگاتە سەر لێوکە چاوەی ئاوی کەوسەرەو خورەو زەمزمەی کەوسەرێ لە خۆشیانا تانە دەزەمزەمێ دەگرێ. پرچی رەشی، نمونەیەك لە تاریکی نیوەشەوی لای بەیانە. روی وەکو باغچەی بەهەشتەو ئەوبسکەی بەسەماکردن لەو باغچەدا، دێتو دەچێ. خۆی زۆر بەقەدر دەزانێو لە هەرشت بەختەوەرترو لەپێشترە.

٢ سایەنومایی جەبهەتێ نەقشو خەطی ژقودرەتێ
نوقطەو حەرفو جەزمەتێ بالو پەرین هومای زولف

مانای وشه:

جەبهـەت: هەنیە؛ **نەقش:** نەخش؛ **حـەرف:** پیت؛ **جـەزمە:** زەنە؛ **هوما:** مەلی پیرۆزە کە دەڵێن سـێبەر لەهەر کەسێك بکا، دەبێتە خونکارو پاشا.

پوختەی مانا:

هەنیەو روخساری یاری‌من، بە دەستی قـودرەتی خـودا نەخشـێنراوەو خـەت دراوە. پڕە لەپیتی نورانی. نونی بەراوەژوی برۆی، صادی چـاوی، ئـەلفـی کەپۆی، میمی‌دەمی، لەم‌لا و لەولاش بە نوختەو زەنەی وردە خـاڵ، دەورە دراوە. بۆ ئـەوەی بەتینی تاوی، ئـەو تازە خـەت‌دراوانە، کاڵ‌نەبنەوە، بسکی ـ کەوەك شاباڵی پیرۆزە وایە ـ سێبەر لەو بەهەشتە دەکا.

٣ باڵو پەرێن صیفەت هوما سایە لجەبهەتێ نوما
خەمری‌و لەف دچن سەما یەك‌بیەك ئەو لبایی زولف

مانای وشە:

خەمری: پەرچوکە؛ **لەف:** پێچراو؛ **لبا:** لەکن، دەگەڵ.

پوختەی مانا:

پرچـەکانی بەتێك‌رایی، بڵاوی‌و بادراوی‌و بسکـی، وەك شـاباڵی پیرۆزی مەلی پیرۆزەن. کاتێ لەبەربا دەلەرن، سێبەر دەخەنە سەر توێڵی‌و لەخۆشی ئەو بەهەشتەیە دێنە سەما.

٤ نەترك‌و بەرگ‌و شەتری‌یان رەقصە ژرەنگی خەمری‌یان
بازو عوقاب‌و قومری‌یان سەیرە سەحەر تەبایی زولف

مانای وشە:

نەترك: مانگوڵەی بنی لەرزانە؛ **بەرگ:** پەرەنگی‌زێڕ وێنەی گەڵا؛ **شـەتری:** گوڵینگـەی سـەر؛ **عوقـاب:** هەڵۆ؛ **قومری:** یاکەریم؛ **تەبایی:** ئاشتی؛ **تەبا:** دەگەڵ؛ **ژرەنگ:** وەکو، لەچەشن.

پوختەی مانا:

کە سروەو شـنەی‌بای بەیان، لەو پرچو بسکـانە دەدا؛ وەرە سـەیری چلۆن بەزم‌و گۆوەندێکـە. هەروەك پەرچوکەو بسکانی ـ کە دەلەرێن ـ خشڵەکانی، بە گوڵینگەو مانگـوڵەو لەرزانەکانی‌و ئـەو زێڕانەی کە لە وێنەی بازو هەڵۆو قومری‌یانن؛ دەلەرنەوەو لە خۆشیانا سەما دەکەن.

٥ هەرمە ژبورجی سونبولە پەنجە دسینەو و دلە
دورو درازو موشکیلە قیصصەیی ماجەڕایی زولف

ماناى وشه:

بورج: کۆشك؛ **بورج:** مزگەی ئەستێرە لە عاسمان؛ **سونبولە:** گوڵی دەغڵ؛ **سونبولە:** شکڵی بورجێکە لەعاسمان، کە شەشەمین بورجی ساڵە؛ بە دیمەن چەند ئـەسـتێرەیێکـن بەتێکـڕایی وێنەی کیژ عازەوێك دەدەن. وەك فرشتە دوباڵیشی لێ ڕواوە. بە دەستێکی داوێنی بەلادا دەکا. زۆر لەزانای ئەستێرەناس ناویان ناوە «عەذرا» واتا کیژی شونەکردو؛ **دراز:** درێژ؛ **موشکیل:** دژوار؛ **قیصصە:** چیرۆك؛ **ماجەرا:** ڕوداو.

پوختەی مانا:

ئەوکیژە تازە عازەبەی لەو شانشینو کۆشکـەدا ـ کە لە عاسـمانی جـوانیدا، وێنەی بورجـی سونبولەیەو پرچەکانی وەك دوشاباڵی فریشتە لەسەر تا پایان گرتوە ـ داوێنی بەلادا دەکا وا دەزانم خەریکی کوشـتنی منە. زۆر دەترسـم وەك با بەدەم، دڵی بۆ گوڵە گەنمەکەی بەهەشـتیـخـوا بەهەڵەی برد؛ دڵە هەژارە کەی منیش، بۆ سەیری پرچی بادراوی، ڕکەی سینە هەڵتەکێنیو بێتە دەرێ. ئەوسا بەبێدڵ بکوژرێم. لەوترسـانە، من هەمیشـە، دەسـتم بەسـینەو دڵمەوەو دڵەتەپێم وێکەوتوە. چیرۆکی منو کەزیەی یارەوەك درێژی کەزیەکانیو تێكهاڵقانی تایەکانی پڕلەگرێو ئاڵۆزاوەو زۆر دژوارە باسکردنی.

شاعیرێك نایناسم دەڵێ:

لەگەڵەی بەختی ڕەشم ڕۆژی قیامەت چدەکا؟   لەشەوی پرچەکەتا گازنی دڵ دوایی نەهات

٦ بەستنە زولف دەر کەمین حەلقە بحەلقە چین بچین
یەغمە دکن دلان نهین تێنە یەقین خەطای زولف (یان، نینە...)

ماناى وشه:

کەمین: بۆسە؛ **یەغمە:** یەغما، تاڵان؛ **خەطا:** هەڵە؛ **خەطا:** وڵاتی خەتایە کە بەئاسکی میسك بەناوبانگە.

پوختەی مانا:

ناهەق نیە هەمیشە دەستم لەسەر دڵمبێ، لەترسانا. ئاڵقەئاڵقەو چین لەسـەرچین، کەزیەکانی بونە داو لەڕێگەی دڵانو دەیانگـرنو دەیانکـەنەماڵی تاڵان. لەهەمو لا بەداوەوە بۆسـە بۆدڵ داندراوە. ناشتوانین خەتای ئەوکارە، بخەینە سەر پرچەکانی. ئـەوان وەك ئـاسکی خـەتایە بارەمیسـك هەڵدەرێژن. دڵی هەژار چۆن بەو بۆنو بەرامە خۆشە، گێژ نەبنو نەچنو نەکەونە داوەوە.

«نالی» دەڵێ:

زولفت لەقەدتدا کە پەرێشانو بڵاوە   ئەمرۆ لەمنی شیفتە ئاڵۆزو بەداوە

٧ رومو عەجەم ژهەر طەرەف جەنگو سەوا شەوان بخەف
هیندیو زەنگی صەف بصەف هاتنە بەر لیوایی زولف

مانای وشە:

سەواش: شەروپێك هەڵپرژان؛ **زەنگی:** قولەرەشە؛ **لیوا:** ئاڵا.

پوختەی مانا:

لەهەردوك لا، ریزی پەرچوکەو بسکانی ـ کە بەدەم باوە دەلەرن ـ وەك لەشکـری رۆمو عەجـەم، تێك بەربنو پێك دابدەن. لەسەرو، توشـی‌یەك دەبن. وردەخـاڵە رەشـەکانی ـ کەدەڵێی رەشـی زەنگینو لەفلفلی هیندی دەچن ـ لەبن ئاڵای پرچەکاندا، پەناگرتەو خۆوەشارتون.

٨ هەردەمو هەرسەعەت ژنو پێتە دسینە نارودو
صەبرو قەراری من ژکو عاشقو موبتەلایی زولف

مانای وشە:

پێت: گرپەو بڵێسە؛ **نار:** ئاگر؛ **دو:** دوکەڵ؛ **موبتەلا:** گیرۆدە.

پوختەی مانا:

من واگیرۆدەو دڵداری پرچی یارم؛ وا لەتاوان، بێ وچـانو بێ‌ئـارامو بێ‌قـەرارم؛ کە هیچ ئـاگام لەخۆ نیە. ئـاگر بەربوتە هەناوم. وا سـوتاوم هەمیشـەو هەمودەم لەنوێ، گرو گرپەی دڵی ژارم، لەسینەوە دێتە دەرێو دوکەڵی هەناسەم بەرزە.

٩ زولفی سیاهی بێ‌وەفا قەط مەنەدی ژوی صەفا
کوشتمە ئەز بصەد جەفا ئاە ژدەست جەفای زولف

١٠ زورو فەقیرو موبتەلا زاهیدو صوفی‌یو مەلا
کوشتنە ئەو بصەد بەلا کەس نەکەفت بەلایی زولف

مانای وشە:

وەفا: ئەمەگ؛ **قەط:** هەرگیز؛ **صەفا:** خۆشیو ئاشتی؛ **جەفا:** ئازار؛ **زور:** زویر، وەڕەزو نارەحەت.

پوختەی مانا:

ئێمە هێندە بەو کەزیە ڕەشە هەڵدەڵێین؛ ئـەوەندە خـۆشمان گەرەکە. کەچـی ئـەو نامان لاوێنیۆ و صەد بەڵامان بەسەردێنیّ. هەرگیز خـۆشیمان لیّنەدیو هەر ئـازاری دڵمان دەدات. ئێمەی دڵدار، زویرو هەژار، کە بە هەزار، صـوفیو مەلاو تەرکەدنیامان تێدایە؛ بەو کەزیانەوە گیرۆدەینو کوشتەی ئەو کەزیە ڕەشانەین. ئاخ لەدەست ئازاری زولفی. داخ لەدەست بێ ئەمەگیەکەی.

قصیدەی پەنجاو پێنجەم

«فینجانا صەدەف»

۱ ئیرۆ ژشەهکاسا سورێ مەی هاتە فینجانا صەدەف
میننەت کوئیرۆ دیم دورێ دامن مەیا حوسنا خوەخەف

مانای وشە:

شەهکاسە: شاکاشی؛ **میننەت:** سوپاس؛ **دیم‌دورْ:** رومرواری.

پوختەی مانا:

زۆر لەخودا منەت‌بارم. کە یارە رومرواری یەکەم، لە بادەی دڵگری‌و جوانی ـ کە خودای گەورە پێی‌داوە ـ بەنهێنی بە شاکاشی کردە ناو صەدەفی دڵم. بەو بادەی دیداری یارە، لەمەیخورەوە مەستترم.

۲ خەف دامە جاما کەوثەری شیرین قەدو لەب شەککەری
بایی صەبا دا چەنبەری هاتن سەما شەتری‌و لەف

مانای وشە:

چەنبەر: ئاڵقە؛ **شەتری:** گوڵینگ؛ **لەف:** پێچراو.

پوختەی مانا:

بادەی دیدار ـ کەیار منی پێ سەرخۆش کرد ـ بادە نەبو؛ پیاڵێك لە ئاوی کەوثەری بەهەشتێ بو. کەلەو باڵا تەرزوجوان‌و لێو قەیتانەشەکرینانەوەپێم‌گەیشت. لەوکاتەدالەبەختی‌من،شنەئەنگوت، گوڵینگەی سەرومێزەری‌وبسکوڵەپێچدراوەکەی. کەوتنەسەماوبەدەم باوەئاڵقەیان‌داو رادەهەژان.

٣ شەتریو زولفو بەلگو پەر هەمیان لدیم دەعوییو شەر
ئیلان لسەلویٚ بونەگەرٚ عەقرەب خویان ئەز هەر طەرەف

٤ عەقرەب نهن ئەو سونبولن بو عەنبەرن داڤا دلن
نیشان ژمیسکو فلفلن وان سینەییٚ من کر هەدەف

مانای وشە:

بەلگ: گەڵا، خشڵی لە شکڵی گەڵادار؛ **پەر:** خشڵی لەگوێن گەڵاگوڵان؛ **ئیلان:** مار؛ **گەرٚ:** گەڕان.

پوختەی مانا:

ئۆخەی چەند دیمەنیٚ جوانم هاتە بەرچاو. گوڵینگو کەزیو پەرەنگی خشڵەکانی، تێکڕایی دەلەرینەوە. قەفقەف کەزیە رەشەکانی ـ وەكمار ـ لەو بەژنو باڵایە هاڵابونو دەبزوتنەوە. سەری بسکی هەڵقرتاوی هەڵگەراو بەرەو بەرەوژور، لاسای کلکە دوپشکانیان دەکردەوەو لە هەمولاوە دەبینران.

بەهەڵەچوم، دوپشکی چی؟ ئەو بسکانە، لەسونبولن؛ بۆن عەنبەرن؛ داوی دڵن. ناوو نیشانیان بپرسی، لە رەشیدا بەشی میسکو، لەتیژیدا، ئیسوٚتن کە ئەویش رەشە. ئەو هەموانە: کەزیو بسكو خشڵەکانی دڵیان کردبومە نیشانە.

٥ داسینە جوهتیٚ تیر خوەشە قەوسی هیلالی توز رەشە
یەكتیر پورٚ کوشتن لەشە خونیٚ دجەرحان دایە کەف

٦ منخون بجوٚ تێتن ژدل ئەو بازییٚ بیٚ توٚرو سل
داکەفتە نیڤ توٚرا قزل قومری نەهشتن رەفبرەف

٧ رەفرەف نهشتن زاغزاغ دانین لدل من داغداغ
دیکی بمینت ساغساغ وەستانە لەشکر صەف بصەف

مانای وشە:

خوٚش: تیژروٚ؛ **توزرەش:** رەشی بریقەدار؛ **جەرح:** برین؛ **کەف:** خەستاوی صابونو ئەسپوٚنو...؛ **کەف:** لەپی دەست؛ **سل:** سرکو قوشقی، سلٚ؛ **قزل:** سور؛ **رەف:** پوٚل؛ **زاغ:** قاڵاو؛ **داغ:** بەئاسنی گەرم چزاو؛ **داغ:** کێو.

پوختەی مانا:

لە کەوانەی مانگی یەکشەوەی بروٚیان، جوتە تیرێك زوٚر بەپرتاو، هاتنە سینەم. ئەوا دلٚ خوێن

دەدەلێنیٚو بە جـوٚگە لەبەری دەروا. ئـەگەر بوٚمن دوتیر هاتن؛ هەریەکێکیان هەزار کەسـی پیٚ کوژراوەو لەشی لەخوێندا گەوزاندون‌و کەفـی خـوێنی ئـەو دڵدارە کوژراوانە وا بە لەپی سـوری گەشی یارەوەیە. چـاوی یارم وەك ئـەو بازەن، کە نەتوڕٚ خـوٚی لەبەر دەگریٚ، نە لە سـرکی‌و سڵیانیشی بوٚ هیچ کەس دەستەموٚ دەبیٚ. دڵداری یار، لە هەمو توخم‌و توٚوێك بون. زوٚری وەك من، هەژاروٚکەی دڵ بریندارو خوێناوی. زوٚریش لەوانەی دنیایی، دەبنە دڵدارو،دڵیان لەراسـت ئـەوینی پاك، رەش‌و برشە. واتا هێندێکمان بەسـتەزمان، وەك قـومری توٚق لەگەرداندا‌و هاوارمان دەکرد یاکەریم. هێندێکیش وەك قەلە رەشە، دیدار شوم‌و دەم‌بەقـرەو گرانجـان بون. بازی چـاوی ئـەو یارە، بەڵەك چاوەمان، بەرلە هەرشت، ئێمەی گیروٚدەی توٚرەکەی ـ کە بەخـوێنی دڵمان سـوربو ـ پوٚل‌پوٚل کوشت‌و هەر تاقیشی لیٚ نەهێشتن. ئەوجار نوٚرەی راوکردنی قاڵاوان هات. قەل بەقەلی هەڵبژاردن‌و بەدەستی مەرگی ئـەسپاردن. بوٚکلوٚلیم، تەنیا هەرمنی هێشـتەوە؛ بەو دڵە بریندارەوەو بەو هەڵبواردن لەکوشتنە، داخی دڵم چـەند داخـی تری هاتە سـەرو داغ وەك کێو، بەسـەریەکدا هات. ئاخر ئـەگەر کلوٚلی‌و بەدبەختی نەبیٚ؛ کیٚ لەبەر ئـەو چاوە بازەو ئـەو هەمو تیری کەوانەی جوتە بروٚو مژوٚڵانەی، وەك من ساغی‌ساغ دەمێنیٚ؟! جگـە لەچـاوو بروٚیان، ئـاخر کەزیەکانیشـی هەن. کە هەتا با لیٚیان بدا، پێك دادێن‌و دڵدار دەبەرپیٚدا دەچـن. دەبروٚوانە هەر ئێسـتاکە رێزرێز بەرانبەر بەیەکتر راوێستاون...

٨ صەف‌صەف مەدین هیندی‌یو زەنگ چەنگیز هات تەیموری لەنگ
خەفوان رەشاندن دل خەدەنگ تەشبیهی تیرێن خان شەرەف

مانای وشە:

چـەنگیز: لەبەشـی زیٚدا باس‌کرا؛ **تەیموری لەنگ:** (٧٣٦-٨٠٧ کوٚچـی) بەرانبەربە (١٣٣٦- ١٤٠٥ میلادی) لەشاری کەش، لای سەمەرەقند هاتەدنیا. تەمەنی ٢٤ ساڵ‌بو، کە بە خـوێن‌رێژ ناوی دەرکرد. لە روسیا موسکوٚشی گرت. شـاری بەغدایەی وێران کرد (١٣٨٦ م) لە سـاڵی ١٤٠٢ ی میلادی سـوڵتان بایەزیدی دوهەمی عوثمانیانی بەدیل‌گرت لەکن (ئەنکارا). سەمەرقەند پایتەختی‌بو؛ **خان شـەرەف:** کوڕی خان‌ئەبدال، میری جزیری بوٚتانیٚ کە شەرەفخانی بدلیسـی لە سـالی ١٠٠٥ کوٚچـی زوٚر بە ئـازایی‌و خێرخوایی‌و ئیمانداری، بەو خان‌شەرەفە هەڵدەلیٚو چەند روپەڕیٚ لە شەرەفنامەکەی خوٚیدا، بوٚ خان‌شەرەف تەرخان دەکات. مەلای جزیری روٚژگاری ئەوخانە، لە جزیر ژیاوەو لە مزگەوتی دەسکـردی ئـەو، دەرسـی عیلمی گوتوٚتەوەو هەر لەو مزگەوتەش نێژراوە؛ **هیندی:** شیری دەسکاری هیند.

پوختەی مانا:

کەزیەکانی لەدولاوە، بەرانبەربەیەك وێستابون. لەوناوەدا، بروٚ دیاربون لە شـیری هیندی براتر. خاڵت دەدین زوٚر لە قوڵەزەنگی‌یان رەشتر. شنەبای بسکان هەڵیکرد. هەردوك لەشکری کەزیانی،

وەك لەشکری تەیمور لەنگو چەنگیزخانی بێڕوحمانە، گەینە یەکتر. تیر بۆ دڵیمن، دابارین. بەڵام زۆر تیری نادیاری. لەتیژیو کاریگەریدا، دەتگوت تیری خانشەرەفن کە بەدوژمنیەوە دەنێ.

٩ تیرەك ژقەوسێ مال زراف تیدل قەوی تاڤێژە ناف
خون تیێوڕی تەشبیهی ئاڤ فەریادو ئەفغان صەد ئەسەف

١٠ جان دی نەدت ئەو مالخەراب هەرسینەیێ جوتەك غوڕاب
تێدابرن پەنجەو کولاب وی جان ژدەست وی روح دکەف

مانای وشە:
مال: گوشادی ناو کەوان؛ **زراف:** باریك؛ **قەوی:** توند، بەهێز؛ **تاڤێژە:** دەهاوێژێ: **ئەسەف:** داخو حەیف؛ **کولاب:** قولاپ.

پوختەی مانا:
تیرێکی خانشەرفیانەی مژۆڵانی، لەماڵی کەوانی ناسکی برۆکانی، بە تەوژم، وە دڵم کەوتو لە ناوەراستەکەی چەقی. خوێن سەریکرد وەك ئاوی رەوان، رەوانبو.
ئەودڵەماڵوێرانەیمن، چەندبێبەختوچەندگیان سەختە؛ جگە لە تیژی مژۆڵیش، لە دولاوە بسکەکانی - کە وەك قاڵاون بەرەشی - پەنجەو قولاپیان لەسینەی سەردڵم گیرەو گیانم بەدڵ ئامادەیە خۆی بەدەست ئەو دوانەوە داو گیانی لەسەر دەست داناوە. ئامادەیەو بەتاسەیە کە بەقوربانی تیری کەن. بەڵام دڵم بەم هەمو برینەشەوەو بەو هەمو خوێن لەبەرچونەش؛ هەر واماوەو هەرگیان بەدەستەوە نادا.

١١ جانێ مەلێ روحا مەلێ نورا ژقودرەت نوقطە لێ
رەمزەك نهین دامن وەلێ نالی ژبەر وەك نایو دەف

پوختەی مانا:
گیانە راستینەکەی مەلا - کە ئەو گیانە ئامانەتیەش هەر لەورایە - نیشانێکی لە نوری توانایی بەرزی، بەنهێنی نیشانی گیانی مەلادا، کە تنۆکێكو نوختەیەك لە دەریاو پەراوی گەورەی خواناسی بو.
وا لەوساوە گیانی مەلا، وەك بلوێر دەستی بەناڵە کردوەو،وەکو دەفەی دەس دەروێشان، کەوتۆتە دڵەتەپێوەو هەر تەپە لە دڵیەوە دێت.

قصیدەی پەنجاو شەشەم

«تانە لەگوڵ»

١ **نازکامن دسەمایێ بسەرئەنگوشتی عەقیق**
دامە ئیرۆ دسەرایێ قەدەحەك تازە رەحیق

٢ **مە ژدەستو یەدی بەیضا قەدەحەك صافی ڤەخوار**
(شعشانیِ کَنَجْمِ بسناهُ و بریق)

مانای وشە:

ئەنگوشت: ئەنگوست، تلی؛ **سەرا:** کۆشكو سەرسەرا؛ **رەحیق:** مەی؛ **تازە:** لە نەوعی هەرە باش؛ **یەدی بەیضا:** دەستی سپی، (یەك لە موجزاتی موسا، دەستێك لەناو باخەڵنانو بەسپیەتی دەرهێنان بو)؛ **شعشعانی:** روحسوكو خۆشدیمەن؛ **شعشعان:** شەرابێك كە ئاوی تێكەڵ کرابێ؛ **نەجم:** گیا؛ **نەجم:** ئەستێرە؛ **سەنا:** رۆشنایی؛ **بەریق:** تروسكەدەر.

پوختەی مانا:

یارە ناسكو نازدارەکەم، ئەمرۆ لە کۆشکەکەی خۆیدا، لەکاتی سەماو هەڵپەرکێ، پیاڵەیەك بادەی زۆر توندو بێخڵتەو تڵتەی تێکردو بە سەرپەنجە سورەکانی ـ کە یاقیقیان بەزاندوە ـ و بەو دەستوپەنجە ناسکانەی وەك دەستی سپی موسایەو بە موجزات دەژمێردرێ؛ بەمنی بەخشی. خواردمەوە چۆن بادەیەكبو؟ رەوان، بێخڵتە، دیمەن جوان، لە ئەندازە دەگەڵ ئاوا تێکەڵکراو. لەروناکیو بریقەدا، وەکو ئەستێرە دەدەرەوشا.

٣ **سیرری لەعلی لەبی جانبەخش نزانی تو ببەحث**
(أعِدِالنَّظْرَةَ یاناظِرُ فالسرُّ دَقیقْ)

مانای وشه:

أعِذ: دوپاتەی کەوە؛ **نظْرە:** روانین؛ **ناظر:** تماشاکار؛ **ناظر:** بەکێشەو دمەقاڵە؛ **دَقیقْ:** باریك، ورد.

پوختەی مانا:

کابرای بەدەم داتمەزراندوّتە قسەو باس، دەربارەی ئەو لێوە تەنکەی ـ کە گیان بەمردو دەبەخشێ ـ لێم رونە چی لیٚنازانی. دیسان تماشای کەرەوە، دیسان زۆر لێی وردبەرەوە. رازی تەنکایی لێوانیو نهێنی پچوکی زاری؛ لە وزەی باس لێوە کردنی سەرزارەکی زۆر بەدەرە.

«نالی» دەڵێ:

بەحثی سیرری دەهەنی نوقطەبەنوقطە بگەڕێی   سەری موییٚ نیە بیٚنوکتە لەدیوانمدا

٤ **بلەبی لەعلی شەکەرخەندە شکێنا شەکەرەك**
(أنا بالْوعدِ لَواثِقْ فَلَهاالْوَعْدُ وَثیق)

مانای وشە:

وەعد: پەیمان؛ **واثق:** بە باوەڕو خاترجەم؛ **فَلَها:** بۆ ئەو هەیە؛ **وثیق:** قایمو پتەو.

پوختەی مانا:

یار بەو لێوە تەنكو جوانەی ـ کە وەکو دەنکی لالْ ئاڵەو لەکاتی پێکەنینیدا، شەکری لەلێوان دەبارێ ـ ئەمرۆ شەکری بۆمن شکاندو بەڵێنی دیداری دامێ. دڵم خۆشە. چونکە دەیناسم. بەڵێنی ناشکێنیٚو لەپەیمان پێك هێنانیٚدا، زۆرپتەوە.

٥ **دریا دوری مورادیٚ مە سەریٚ دانیەریٚ**
(خُضْتُ فیالْبَحْرِ وَلاَزَوْرَقَ والْبَحْرُ عَمیقْ)

مانای وشە:

خُضْتُ: خۆم تیٚخست، چومەناو؛ **فیالْبَحْرِ:** لەدەریا؛ **وَلاَ:** نەیش؛ **زَوْرَق:** بەلەم؛ **عمیق:** قولْ.

پوختەی مانا:

هەڵوەدا بوم کە مرواری مرادان، وەدەس خۆم بخەم. سەرم لەو رێگەیە دانا. خۆم هاویشتە ناو دەریاوە. هیچ بەلەمیشم پیٚنەبو؛ دەریاش بەگێژو بیٚپەی بو.

٦ مه ژغەفلەت سەحەریٚ دیو دو رەمزان کوشتم
خوەش بحەققیٚ خوە گەهیشتم (اَنَا بِالْقَتلِ حَقیق)

مانای وشە:

رەمز: ئیشارەت؛ **خوەش:** زو؛ **اَنَا:** من؛ **قَتْل:** کوشتن؛ **حَقیق:** مستەحەق.

پوختەی مانا:

لە بەرەبەری بەیاندا، لەپر دەیار هەڵەنگوتم. بەدیتنی چـاوی، کوژرام. زوم توڵەی ئـەو دینە داوە؛ گۆڕی گیانمە، کوشتنم بوئەو رەوایە.

٧ قەط نەگوٚ قەتلە دکم بیٚگونەهو مەظلومە
(رَشَقتنی بِنبالٍ وَرَمتنی بِرَمیق)

مانای وشە:

رشَقَتنی: هاویشتیە من؛ **نِبال:** تیرگەل؛ **رَمَتْنی:** پیٚیەوە نام، بوٚی فریٚدام؛ **رمیق:** سوکە تماشا.

پوختەی مانا:

هیچ بەزەیی پیٚما نەهات. نەیگـوت بیٚسـوچو تاوانە، بوٚ بیکـوژم. بیٚ سـیٚو دو، بەر بارانی تیری دامو بەگوٚشەی چاو، سەیری کردم. تاگیان بوٚ دیتنیٚ چاوی لەقالبی لەش بیٚتە دەریٚ.

٨ تیرورم هەردو لدلدان لجەگەر چەسپان‌کر
ئەو ژخونا مەنەرشتی تلیٖین صوهری عەقیق

مانای وشە:

چەسپان: لکاو، پیٚوە نوساو؛ **تلی:** قامك؛ **صوهر:** سور.

پوختەی مانا:

بژوٚلی لەپیلوەکانی سەرو ژیٚرو ـ کە وەکو رمبو تیران وان ـ لە دڵدرانو جەرگیشـمیان پیٚوە درو. ئەو قامکە سورە ئاڵانەی لەخویٚنی ئیٚمە رشتوە. نازانم کیٚ لە شاعران گوتویە:

بەرگی گوڵە یان خویٚنی دڵە ناو لەپی مشتت   دەینی بە ملت عاشقی بیٚچارە کە کوشتت

٩ سوسنیٚن تەی تەرو نازك لگولان طەعنە ددن
(فَیِها الْعَنْبَرُ فائحٌ و بِهاالمِسكُ عَبیق)

ماناى وشه:

ﭬيها: بەو؛ **فائح:** بۆندەر؛ **عبيق:** بۆنبڵاوكەر.

پوختەى مانا:

بسكـەكانت كە بەسـوێسنەى تەڕوتازە دەشـبهێنرێن؛ تانە دەگوڵى تر دەگرن. چـونكە عەنبەر لەسايەى پرچەكانى تۆ، بۆنى هەيەو ميسكيش بەرامەى ئەوانى لەباخەڵدا.

١٠ **چبەكوشتن چبەهشتن توكو فەرمان بكرى**
ئەز بحوكمىَ تە خوەشم (أحْمَدُ عَبدُ وَرَقيق)

ماناى وشه:

عەبد: بەندە؛ **رەقيق:** بەندە، بەنى.

پوختەى مانا:

من هەرپێم خۆشە دەربارەى من فەرمان بدەى. ناوى منت بێتە سـەرلێو. ئيتر فـەرمان بەكوشـتن يان بەهێشتن‌بێ، فەرقى نيە. هەر دڵخۆشم. ئەحمەد خوڵامێكى تۆيەو بەندەى ئاڵقەبە گوێتانە.

«حافظ» دەڵێ:

وەدەر نرێمو سزاى زۆر درێم، گرژ نابم   گوناحو كفرە وەرمز بون لە شەرعى دڵداران

قصیدەی پەنجاو حەوتەم

"لەعلێن شەفەق"

١ **مندی ژغەفلەت جام دکەف شاهی نەجەف دل کر هەدەف**
رۆژ هات شەرەف ستێر بونە خەف هەر چارطەرەف نورا یەقەق

٢ **ظولمەت نەما صوحبەت وەما نورا شەماڵان چو سەما**
لێ ئەو دەما زولف بون جەما هاتن سەمایێ یەك نەسەق

مانای وشە:

کەف: لەپ؛ **شاهی نەجەف:** ئیمام عەلی؛ **هەدەف:** ئامانج؛ **شەرەف:** بڵندایی؛ **ستێر:** ئەستێرە؛ **خەف:** وەشارتو؛ **یەقەق:** زۆرسپی؛ **ظولمەت:** تاریکی؛ **صوحبەت:** گفتوگۆ؛ **صوحبەت:** کۆبونی دۆستانە؛ **شەماڵ:** مۆم؛ **لێ:** لەو؛ **جەما:** کۆمبو؛ **نەسەق:** رێكوپێکیو بە تەرتیب.

پوختەی مانا:

لەپڕ، چاوم بەیار کەوت. نیشانەی لەدڵ گرتبو. وەکو چۆن ئیمامی عەلی، بەنیازی شەڕی کافران، ئامادەی مەیدانێ دەبو؛ سەرەڕای چاوە مەستەکەی، ـ کە هەستی عالەمیان دەبرد ـ پیاڵەی بادەی لەدەستابو. لەوکاتەدا روی‌نیشاندا؛ نورێکی زۆر سپیو بەهێز، هەرچوار قورنەی دنیای داگرت. ئەستێرە خۆیان شاردەوە. خۆر هاتەدەر تا لەو سەرە، تماشای‌کا. تاریکی بەجارێك رەوی. تەنانەت گڕی سەرمۆمان، بۆ تماشای دیداری ئەو، هەڵکشان تا چونە عاسمان. لەودەمەدا کەزیەکان دەوری رویان‌داو لە خۆشیو جوانی دیمەنی، هەمو زۆر بە رێكو پێکی، دەستیان بەرەقصو سەماکرد.

٣ **وەردان گولاڤ گرتن خوناڤ لێ‌من دناڤ صوهتن هەناڤ**
مندی بچاڤ زولفێن بلاڤ لێ‌بونە داڤ بەندکر بناڤ

٤ **نورا بەصەر گفتو خەبەر قەندو شەکەر زولفان لسەر**
خالێن دقەر بایێ سەحەر دابێتەدەر صوبحا بحەق

ماناى وشە:

وەرد: گوڵ؛ **خوناڤ:** ئاونگ؛ **تاڤ:** تیشکو تینی هەتاو؛ **داڤ:** داو؛ **بناڤ:** لەناوەندا؛ **بەصەر:** چاو؛ **قەر:** رەش؛ **صوبحا بحەق:** فەجرى صادق، بەیانى راست.

پوختەى مانا:

گوڵان بەدینى کوڵمەکەى ئاونگى گوڵاویان لێ‌نیشت. بەڵام من لەتاوو تینان، بەجارێك جەرگو هەناوم، بەتیشکى روخسارى سوتا. بەچاو دیتم؛ کەزیە پەرژو بڵاوەکەى، بونە داو لە دەورى گۆناى بۆ ڕاوى دڵى دڵداران‌و ئەو روخسارە جوانەیان، دەنێوان خۆگرت.
سروەى بەیان! تۆخوا وەرە. زولفان لەسەر وردە خاڵى رەش لابەرە. با ئەودەم‌و لێو شیرینەى گفت خۆشە ـ کە روناکى چاوانمانە ـ روى بۆ ئێمە هەڵبێتەوەو سۆمامان بێتەوە چاوان‌و بەختى رەشى سەرگەردانمان، لە تاریکى‌شەوى زولفان‌دا، توشى بەربەیان بێتەوەو بەیانى لاجانگ ببینێ.

٥ **مە ژبەهریان پورێ نالیان شەڤ تاریان جەنگ بومیان (یان، مە ژبوهرى‌یان...)**
وەر کوشتى‌یان ژوان بەنگى‌یان بوان تلى‌یان خوەش کەگیان

٦ **کر شەفقە میر ئانى مەبیر بەردان مەتیر کرمە ئەسیر**
نەگها فەقیر زولفا حەریر ئاڤیهتە شیر داپێ مەحەق

ماناى وشە:

بەهر: روناکایى زۆر بەهێز؛ **بەهر:** تروسکەى بروسکە؛ **بوهر:** پشوبران؛ **وەر:** وەرە، سەیرکە؛ **تلى:** قامك، تبل؛ **ئەسیر:** دیل؛ **فەقیر:** هەژار؛ **حەریر:** ئاوریشم؛ **مەحەق:** لەناوبردن، مراندن، هیلاك.

پوختەى مانا:

لەو شەڕەدا ـ کە لەنێوان، ریزە پرچەکانى قەوماو لەسەر روپێلکدا هاتن‌و شەوى تاریك لەمە داهات ـ ئێمەى دڵدار، گشمان هەناسەمان سواربو. لەتاو کەوتین. کوژراوى تیرى مژۆڵان، لەو تاریکیەدا، گەل بەگەل، گیانیان سپارد. وەرە سەیرکە! کوژراوان،کەبێ تاوان، بەتیرى ینگى کوژراون‌و کوشتەى مژۆڵانى چاون. بۆ خوا شوکور، میرى جوانان ئێمەشى وەبیر هاتەوەو، چەند تیرێکى دەئێمەش گرت‌و یەخسیرى پرچى خۆى کردین. دەمانەویست دڵ‌و گیانمان بە هەوداى ئاوریشمى خاوى کەزیەکانى، هەڵاوەسرێن. بەڵام کوا! بۆ پیاوى هەژار، دەستى دڵ‌و دڵى گیانى، بە هەوداى بسکى یار بگات؟ چارى ناچار، هەر بەدینى برۆ شیر ئاساییەکانى، بەرقەڵت دراین، و

هەر نەماین. دەسا ئێستاش نەچوە بچێ یاری نازدار. تۆ ئەگەر قرانمان تێخەی؛ یەکی بازاری خۆت دەخەی. هەروەك مردنت بەدەستە، ژیانەوەش وا لەپەنجەتا. بەو قامکە باریکانەی خۆت، کەزیت لەسەر رو لابدە، تا هەمو کوژراوی دەردت، پێکەوە زیندو ببنەوە.

٧ ای موشتەری دیمی زەری نەبر سەری نەی جان‌بەری
ئاڤیت سەری گاڤا بەری لازم هەری وی ئەڤ‌پەری

٨ کەلبی دەری نیشان بەری تیر ئاوری موژگین پەری (یان، ئاورێ)
بەحرو بەری عشق‌و سورێ ئاڤیهتەری سەرما قەلەق

مانای وشە:

موشتەری: کڕیار، مەبەست دڵدارە؛ **دیم:** روخسار؛ **زەری:** سپی ئامالْ زەرد، سئوزە رەنگ؛ **نەبرسەری:** سەری خۆی دۆڕاند؛ **نەیجان‌بەری:** نەگیانی دەربرد؛ **ئاڤیت‌سەری:** سەری هاویشت؛ **گاڤابەری:** لەهەنگاوی هەوەڵ‌دا؛ **لازم هەری:** هەر لازمیە؛ **کەلبی دەری:** سەگی دەرگا؛ **نیشان بەری:** دروشمێك هەڵگرێ؛ **تیرئاوری:** تیری ئاگرینی؛ **تیرئاورێ:** تیری ئاوڕدانەوە؛ **موژگێن:** بژانگان؛ **ئاڤیهتەری:** هاویشتە رێگە؛ **قەلەق:** لە نارەحەتیان بەجوڵەو بزوتن.

پوختەی مانا:

ئەو دڵدارەی بە ئارەزوی دیتنی ئەو، دەمو چاوو روخسارە سەوزەڵەی سپی، ئامالْ بەزەردی بێگەردی دڵ تاڵان کەری دڵبەر بێ؛ گەرەك ئەوەندە بزانێ، کە لە رێگای دڵداری‌و بەیار گەیشتن، هەوەڵ هەنگاو دۆڕاندنی سەرو گیانەو، ئەشێ سەری لەم رێگەیەدا بروا. دەنا هەنگاوێکیش نارْوا. با بۆ نمونەی دڵداران، من ببینن؛ چونکە ئەو پەریزادە شۆخەی وا بەدڵکێشی‌و دڵبەری خۆی، دەریاو بەژی خستۆتە ژێرفەرمانەوە. سەگی دەویست کە پاسی ئەو هەمو سامانەی جوانی بکا. منی هەڵبژارد پاسداربم. سەگی پاس لە دەرکی هەرکەس، دەبێ داغی خاوەنی لە لەشی دیاربێ. ویستی بەتیری ئاورێ ـ کە ئاوری لە مژۆڵانی دەپریشکان ـ من داغبکا. خۆ ناشکرێ هێندە خۆی نزم‌کاتەوە، دەس لەمن‌دا. تیری ئاورینی هاویشتمێ. لەجیاتی داغ سەرم پەری‌و ئێستاش سەرم بە سەرسورمانەوە، لە بەر پێی داو لەسەر رێدا، هەڵدەبزوقێ‌و نارەحەتە کە نیشانەی داغی یاری، پێوە نیە تا بیکاتە شایەتی شەهید بونی خۆی‌و لەناو کوڕی کوژراوانی دڵداری‌دا، بەشانازی نیشانی دات.

نازانم کێ‌گوتویە:

رێرەوی ژیژ لەبیابانی ئەوین وشیار بە   سەربەبادان‌و نەمان مەرجی یەکەم هەنگاوە

٩ من‌دی دنەو بیٚیار تەو (نەو) سوندی (سوندم) ب‌ئەو بێم بیٚ دەرەو
من‌بو دەقوسی بوی ئەو شیڤان مەلەو نایی‌ٚمە خەو

١٠ هیٚستر رەوان تیٚن وەك جوان تیردان ئەوان رەش ئەبروان
دل وەك گوان بەرکا شوان سەر لوئلوان بەرگیٚن وەرەق

مانای وشە:

دنەوبیٚ: لەوەختی کیٚشكو شەو بیٚداری‌دا؛ **تەو:** تەواو؛ **نەو:** تازە؛ **بێم:** دەبیژم؛ **بیٚ دەرەو:** راستو بیٚدروٚ؛ **دەق‌وسی:** دەردەباریکە، سیل‌ودیق؛ **شیڤان:** شەوانە؛ **شیڤان:** شیٚواند؛ **لەو:** بوٚیە؛ **نایی‌مە خەو:** خەوی ئیٚمە نایە؛ **نایێمەخەو:** ناکەومە خەووەوە؛ **هیستر:** هسر، فرمیٚسك، ئەسرین؛ **جوان:** جوان، جوٚگەلان؛ **گوان:** گوٚگەلی شەقیٚن؛ **کاشو:** گوٚچانی گەمەی گوٚییٚن؛ **لوئلوان:** مراوری‌یان؛ **بەرگ:** پەرٚە؛ **وەرەق:** گەلاٚ.

پوختەی مانا:

لیٚم دەپرسن بوٚ هیٚندە زەردو لاوازو پەژارو کزو نزاری؟ خواردن‌و خەوت لیٚ حەرامەو هەمیشە دەگری‌و دەباری‌و گوٚنای زەردت، فرمیٚسکی پیٚدا دیٚنە خوار. راستو دەویٚ، راستی دەلیٚم‌و سوێند بەیار، دروٚ ناکەم. شەویٚك لەشەو بیٚداریمدا؛ کە گیان بەرەو بارەگای یار، پاسی دەداو دلم سەری لەژیٚر دەرانەی دەمالیٚ. بە ئاشکراو بەتەواوی، یاری خوٚم هاتە بەرچاوی‌و ئەو دیدارە بوٚمن نوی‌ٚبو. والەوساوە، بوٚ ئارەزوی دیداری یار، جاریٚکی‌تر، دەردە باریکەم گرتوە. جا هەرچی لەمنی کردوەو ژیانی منی شیٚواندوە، ئەو شەوە بو کە یارم خوٚی‌دا نیشانم. جا چوٚن من خەو ریٚگە دەدەم بیٚتە چاوم؟ چوٚن شەو دەنوم؟ هەر چاوەنوٚری دیداری دوبارەی ئەو یارەم دەبم. لەو سوی‌ٚیانە، ئەسرین لەچاوم رەوانە. وەك جوٚگەلان فرمیٚسکی رون لەسەر لاروٚمەتی زەردم، وەك مرواری لەسەر گەلاٚی وەریوی پاییزان، دەبیندریٚن.

شیاوی باسە، لەو نوسخانەی کەمن دیومن؛ ئەو شیعرە ئاوا نوسراوە:

من‌دی دنو بی یاری تو	سندسە أوبیم بی درو
من بو دقوسی بوی أو	شیڤان مەلو ناییمە خو
هیستر روان تین وەك جوان	تیردان أوان رش ابروان
دل‌وك گوان برکا شوان	سر لوءلوٚان برگین ورق

من بوٚ ئەوە شتیٚك لە شتیٚك حالیٚ ببم؛ دەستیٚکی کەمم تیٚداوە. بەلاٚم رەنگە خویٚندەوار باشتر بزانیٚ‌و سندس کە بە پارچیٚك دەلیٚن؛ لەو شیعرەدا، جیٚ بکاتەوەو باشتر مانای لیٚداتەوە ـ هەژار ـ

١١ بەژنا شەپال دیمی بخال ئیعراب‌و دال قەوسیٚ هیلال
نەقشیٚ جەلال جاما زەلال خەمرا حەلال صوحبەت بخال

١٢ **ئەز طەلبەیا ئاوا حەیا تی‌بوم تیا کەژ بادەیا**
جاما خویا بو عیشوەیا یار لەوٚ پەیا پەی تیٚن سەبەق

مانای وشە:

شەپال: خونچیلەو دڵگرو ڕەزاشیرین؛ **ئیعراب:** دەربڕینی مەبەست؛ **ئیعراب:** بزاوی سەرپیتان؛ **دال:** شارەزایی کەر؛ **دال:** پیتی (د)؛ **جەلال:** شکوٚ؛ **جەلال:** ناوی خودا؛ **خەمر:** بادە؛ **صوحبەت:** گفتوگوٚ، هەواڵەتی؛ **حال:** ئیٚستا؛ **حال:** چلوٚنەتی باری دەرون؛ **طەلبە:** داخواز؛ **حەیا:** حەیات، ژیان؛ **تیا:** تیهـ ، سەرگەردان‌و ڕی‌ٚگوم کردو؛ **خویا:** ئاشکرا؛ **پەیاپەی:** بی‌ٚبڕانەوە؛ **سەبەق:** ملەکار لە کی‌ٚبەرکی‌ٚدا. **کەژ:** کە، لە.

پوختەی مانا:

من هەڵوەدای ئاوی ژیان بوم. لەو ڕیٚگەدا، سەرگەردان بوم. تا خوای گەورە، ویٚنەی جوانی نەمری خوٚی، لەروی سەلمادا، نیشاندام. ئەم ویٚنەی جوانی خودایە، ئەی خودایە چوٚن نەخشاوە؟! بەژن تابڵیٚی ڕیٚك‌و پیٚك‌و ڕەزاشیرین‌و ئیٚسك‌سوك. وردەخاڵ لەسەر ڕوانی‌و کەوانەی مانگی یەکشەوەی بروٚکانی‌و بسکی وەکو دال شکاوی، وەك نوسراوی سەرو ژیٚرو بوٚرکراوبی؛ زوٚر هاسان لە دڵدارانیان حاڵی دەکرد، کە ئاشکرا نوری خوایەو لە ڕوخساری سەلمادایە.

ئەو دیدارە، وەك جامیٚکی پڕلەبادەی حەڵاڵی ڕوٚشن‌و زوڵاڵ؛ کە بەرهەمی عیشوەو نازی تی‌ٚکرابو، صەدقات لەبادەی ئاسایی بەهیٚزتربو. منی مەست‌کردو دەستم‌کرد بە گفتوگوٚ دەگەڵ یارم. بەڵام گفتوگوٚ نەبەدەم، بەدڵ، بەگیان، بە دەرونی پڕلە ئاگری دڵداری. دەمەقاڵەی تیٚدا نەبو؛ دەمە حاڵ‌بو. بوبە مایەی ژیان‌و مان‌و هەڵنەوەرین. هەر بوٚیەشە کە دەستەدەستە دڵداران، ملە دەکەن‌و لەغاران. بە ئارەزون وەك‌من بە ئارەزو بگەن. وەك‌من چیٚژەی بادەی دیداری یاربکەن.

١٣ **جانی «مەلیٚ» ژقالو بەلیٚ بەندم وەلیٚ دەر کاکولیٚ**
بەلگیٚن گولیٚ رو هەیکەلیٚ ئەو میسکە لیٚ جارەك هەلیٚ

١٤ **پەردەو ستور دابیٚ قصور بیٚتن ظوهور دیمیٚ بنور**
نورا غەفور خالیٚن دهور جاما طەهور لەعلیٚن شەفەق

مانای وشە:

قالو بەلیٚ: گوتیان ئاریٚ، لەپیٚشدا باسمان لیٚوە کرد؛ **وەلیٚ:** بەڵام؛ **بەلگیٚن:** گەڵایانی؛ **هەیکەل:** وشەیەکی لەرەگەزدا یوٚنانی‌یە، واتا بەژن‌بڵند، بەلەنجەولار، بت‌و کوٚتەل؛ تمثال؛ جیٚگەی قوربانی موقەددەس لەکلیسا؛ **هلیٚ:** لادریٚ، لاکەویٚ: **ستور:** پەردەگەل؛ **قصور:** دریغ، کوٚتایی؛ **ظهور:** دیاردان؛ **غەفور:** ناوی خوایە بەمانا بەخشندەی گوناح؛ **طەهور:** خاویٚن کەرەوە (خوا فەرمویە:

بادەی طەهور دەرخواردی بەهەشتیان دەدریّ)؛ **شەفەق:** سورایی ئاسوّ ئیّواران.

پوختەیٚ مانا:

سەلما گیانە شـیرینەکەی مەلا! هەر لەو سـاوە خـوا گیانەکانی دروس‌کردو هیّشـتا دەناو رکەی رەشی لەشی خاکی نەکردبون؛ من گیروّدەم. بەڵام گیروّدەی کاکوڵت. گیروّدەی ئەو دیمەنەتم کە وەك بت دەپەرستریّو وەکو بتی زوّر جـیّ‌گەورە، جـوانکراوە. سـەری کوڵمەت، وەکو پەڕی سورەگوڵە. وردە خاڵت، وەك هەڵوەریّنراوی میسکـن. بەئـاوات لەخـوا دەخـوازم، پەردەو لەمپەر لەنیّوانمان‌دا نەمیّنیّ، روخساری گەش‌و روّشنت ـ کە نمونەی نوری خوایە ـ خـوّی بنویّنیّ. خـاڵە وردەکانی سـەرروت، لیّوەکانت ـ کە وەك پیاڵەی مەی‌و بادەی بەهەشـتی‌یەو رەنگـی ئـاڵی لاڵ ئاسایەو لەو بەرزە سورایی ئاسوّی عاسـمانی جـوانی و نازداریت دیّتە بەرچـاو ـ بەچـاوی دڵ، تیّربیینم.

١٥ **یار هات‌و مەست، صوبحا ئەلەست من دەست بدەست دی‌جام ددەست**
کاکول دبەست تایەك ڤەرەست ڤیّرا شکەست نیشانە قەست

١٦ **ئەو لەب شەکەر وا هاتە دەر رابو ژبەر تاییّن دبەر**
خالیّن دقەر زولف چونە سەر ئەصلان سەحەر لیّ‌بون فەرەق

مانای وشە:

صوبحا ئەلەست: بەرەبەیانی ئەو روّژەی خـودا گیانی دروسـت کردن؛ **دەسـت بەدەسـت:** روبەرو، لەنزیکەوە؛ **ڤەرەست:** دەرچو، دەرپەڕی؛ : **نیشان:** خالّ؛ **قـەسـت:** ئـامانج؛ **رابو:** هەسـتا؛ **بەر:** پیّش؛ **دبەر:** لەبەردا؛ **قەر:** رەش؛ **ئەصلان:** شیّر؛ **ئەصلان:** رەگەزان، بنەڕەتان؛ **فەرەق:** ترساو، بڵاو؛ **فەرەق:** پەیدابونی سپیایەتی بەرەبەیان.

پوختەی مانا:

لەروّژی هەرە بەریّوە، کەخوا گیانی دروست کردن؛ زوّر لەنزیك، توشی ئەوسـەلمایەی خـوّم‌بوم. پیاڵە بەدەست، هاتە دەریّ. بەلەنجەو لار، دەستی برد کاکوڵەکانی شانە بکاو تیّك‌پەڕیّنیّ، چەپکـە تاڵیّك لەو ناوە، جیا بونەوەو خوّیان گەیاندە خاڵی رەشی سەر روٚمەتی. ئەو لیّو شەکرینە شـیرینە، کە پەیدابو هەمو گیان، لەبەری هەستان؛ تەنانەت تاڵیّ بسکانی ـ کە دەوری خاڵانیان دابو ـ لەبەر ئەو نازدارە، هەستان‌و چونەوە سەر بنکەی خوّیان لەو سەرەدا. بەو تاڵ لەسەر خـاڵ‌لادانە، شـەو نەماو سپیّدە دەرچـو. (یان، کە زولفـەکانی هەڵاویّزنی چـاوی کە بەهەیبەت شـیّرن، بەو بەیانە مەستانە خوّیان وەدەر خست، شیّران لەترس‌و عەیبەتان، واترسان هەر زراویان چو.)

قەصیدەی پەنجاو هەشتەم

«یەک و یەک»

١ **دلبەرا من سەحەری هات بتوٚخو بیەدەك**
صەد یەدەك بون دبەری تێك بسنجابو وشەك

ماناى وشە:

توٚخ: جوقەی سەر لە توٚپەڵێكمو؛ **یەدەك:** سوخمە؛ **سنجاب:** جانەوەرێکە خزمی سموٚرە، کەوڵەکەی زوٚر بەنرخە؛ **وشەك:** وشەگ، جانەوەرێکە خزمی شێرو پشیلەو لەتایەفەی گوێ رەشانە. کەو ڵەکەی زوٚر بەقیمەتە.

پوختەی مانا:

یارەکەم بەری بەیان هات. کاکوٚڵی وەك جوقەی شایان، لەسەر دیاربو. سوخمەیەکی دەبەردابو بەصەتان سنجابو وشەگ، بەئاوات بون کەوڵیان لەو سوخمەدا بوایە.

٢ **یاربو چومە بواری بزیارەت کەفی پا**
(قَالَ یاعاشِقُ هاتیكَ یَدی هاتِ یَدَكْ)

ماناى وشە:

بوار: رێباز؛ **کەفیپا:** بەریپێ؛ **قال:** گوتی؛ **یاعاشِقُ:** ئەی دڵدار؛ **هاتیك:** ئەوەتانێ؛ **یَدی:** دەستم؛ **هاتِ:** بدە؛ **یَدَكْ:** دەستت.

پوختەی مانا:

خوٚم خستەسەر رێبازەکەی، کە ماچی بەری پای بکەم. فەرموی دڵدار دەستت بدە هەڵت هێنم‌هانێ دەستم، ماچی‌بکە.

٣ **دلوجان هەردو مەدانیٚ کو ئیجازەت ژمە خواست**
(قُلتُ أَستَوْ دِعكَ اَلباری اَللهُ مَعَكْ)

مانای وشە:

قُلتُ: گوتم؛ **أَستَودِعُكَ:** بە ئامانەتت ئەدەم؛ **باری:** خودا؛ **مَعَكَ:** دەگەڵتۆ.

پوختەی مانا:

یار کە رابرد، فەرموی بەئیجازەی تۆ ئەوا دەڕۆم. گوتم بەخودات دەسپێرم، خوات دەگەڵبێ.

٤ **تەدقیٚ صافو زەغەل ژیٚك قەدی تەجرەبەکە**
داعیاریٚ بتەمامی بنومیٚتن تەمحەك

مانای وشە:

صاف: پاكو بیٚخەوش؛ **زەغەل:** چروك؛ **ژیٚكقەدی:** لیٚكبکەیەوە؛ **عیار:** هەڵسەنگانو ناسین؛ **محەك:** ئامرازی کڕاندن؛ ئەو بەردەی چۆنیەتی زیٚڕی پیٚ دەردەخەن.

پوختەی مانا:

دەتەویٚ بیٚخەوشو چروك، لەیەکتری هەڵاویٚری. پاكو پیسان، تاقی کەوە. محەك دەزانیٚ زیٚڕ تەواوە، یان چەند مسی تیٚکراوە.

واتا ئەگەر لاتوایە دڵداری راستنیم، بمئەزمو تابوٚت دەرکەویٚ چەند پاكو ساغم بوٚئەوین.

٥ **دەوری زولفاتە موسەلسەل بنەظەر حەل کونەبت**
نەظەری صافی دلی سەر ددرت نوقطەیی شەك

مانای وشە:

دەور: دەورەدان، ساڵ، خەرمانەی مانگ؛ **دەور:** لەزاراوەی زانایانی عیلمی کەلامدا، دو مەبەست بەستە بەیەکن کە بیٚیەکتر یانناکریٚو ئاکام هەردەبیٚتەوە یەکو پیٚدابڕوٚ؛ **موسەلسەل:** بەزنجیرە؛ **موسەلسەل (یان، تەسەلسول):** لە زاراوەی زانایاندا، چەند کاریٚك یا چەند مەبەستیٚك یەك بەیەکەوە لکاونو هیچیان بەبیٚ هیچیان نابنو بڕانەوەشیان بوٚنیە؛ **نەظەر:** دیتن بەچاو؛ **نەظەر:** لە زاراوەی زانست، چەند مەبەستیٚکی ئاشکرا بیٚنیە پاڵیەك تا نائاشکرای پیٚ دەرخەی؛ **شەك:** گومان؛ **نوقطەی شەك:** واتا کە لە دەورو تەسەلسولدا، پیاو سەرگەردان دەمیٚنیٚتو ریٚگەی حەلکردن ون دەکات. بەخەیاڵو نەظەرییە، ئەڵگەیەك دەدوٚزیٚتەوە کە کلیلی رزگار بونە. واتا بەگومانی دەراوی دەرەتان رەچاو دەکا؛ **سەر ددرت:** سەر هەڵدەدا.

شیاوی باسەمەلا لەو بەیتە شیعرەدا، مەبەستەکانی لیٚكجیای عیلمی حیکمەتو کەلامی، داونەپاڵیەك.

پوختەی مانا:

دەورەدانی خەرمانەی مانگی روخسارت، کە زنجیرەی لێك نەپساوی کەزیەکانت، لەکەزیە بێبڕانەوە کانت دەوری‌داوە؛ سەری ئێمەی لەناو ئەو جەغزە بێدەرکە، گێژ کردووەو کەوتوینە باسی دژواری دەورو تەسەلسول لەسەرروت. کەزیت جوانیەکەی لەروتە، جوانی روت بەو پرچانەوە. هیچیان بێ یەکتریان ناکرێو هەتا زۆر لێی بکوڵینەوەو لەنوختەی خاڵ وردبینەوەو بەگومان بەهۆی خاڵەوە، دەرەتانێك بەدی‌بکەین؛ لەشكو گومان دەرناچینو لەوهەمو بەچاو دیارانە، ناگەینە مەبەستی نادیار، کە هۆی جوانی لەبسكو خاڵو رودایە. دەبێ چاوی دڵمان رون‌بێو، بەو بروانینە جوانی‌تۆ. ئەوسا سەرەتای کڵافەی گومانو شك، سەرهەڵدەداو دەزانین جوانیت لەچیەو حاڵی دەبین.

«مەلا حیسام‌الدینی سەرا» دەڵێ:

به صوغرایی دەمو کوبرایی چاوت مەطلەبێکم بو

بەصەد دەورو تەسەلسول هاتە پێش زولفی پەرێشانت

٦ **ئاهوا من نەکورەنجەك تە بخاطر بگەهت**

بەخودیٚکی تو کو ئەوسەگ بەخودی هاتە مەسەك

مانای وشە:

خاطر: دڵ، بیر؛ **بەخودیٚکی:** تۆبیو خودا؛ **خودی:** خۆبەخۆ، لەخۆیەوە؛ **مەسەك:** گیران؛ **مەسەك:** بەناچاری قافیەوە هاتوە.

پوختەی مانا:

ئاسکە چاوجوانو ناسکەکەم! تۆبیو خودا لەمنی دڵدار ـ کە سەگی بەر دەرکی خۆتم ـ دڵ مەگۆرەو لێم مەرەنجێو مەڵێ سەگ هاتوەبۆ راوەئاسك. نەخێر ئەم سەگەی بەردەرگات. خۆی بە ئارەزوی دڵی‌خۆی، کردۆتە نێچیری چاوتو گیرۆدەی داوی جوانیتە.

نازانم کام شاعیر دەڵێ:

سەیری نابینم نێچیروانێك بەشوێن نێچیرەوە

سەیری خۆش ئەو حانەیە نێچیر وەدوی راوکەر کەوێ

٧ **بنەڤینێ مەلەكو چەرخو فەلەك تێنە سەما**

رەوشەنن تێك بمیهرێ ژسەما تابسەمەك

مانای وشە:

میهر: هەم ڕۆژ هەم خۆشەویستیو دڵداری؛ **سەمەك:** ماسی، نیاز ئەو ماسیەیە کە زەمینی لەسەر پشتە.

پوختەی مانا:

سەروبەر عاسمانو زەویو بەرزو نەویو هەرچی لەناویاندا هەیە، بە فریشتەو بەعاسمانو بە عەرزەوە، تەنانەت بەو ماسیەشەوە کە دەڵێن لەژێر عەرزایە، لەشۆقو شەبەق دانەوەی خۆری ئەوینی خودایی کەوتونە سەماو هەڵپەرکێو بێ‌ئارامن.

٨ نەکو پەیوەستە بیەك‌بن ژسوری عیشقێ دوروح
دێ بئەشباح ببن واصیلو پەیوەستە بیەك؟

مانای وشە:

سورژ: دڵکێشی، جازیبە؛ **ئەشباح:** تارمایی‌گەل؛ **ئەشباح:** بریەتیە لەو گیانانەی کە لەسەر زەوی کۆچ دەکەنو بەدیمەن دەچنە ناو لەشێکی روناك کە لە لەشە گڵینەکەی ژیانی سەرزەمینیان دەکا؛ **واصیل:** گەیشتو؛ **پەیوەستە:** هەمیشە؛ **پەیوەستە:** لکاو.

پوختەی مانا:

ئەگەر دوگیان لەسەردنیا، بەر کێشەری دڵداری نەکەوتبێتنو ئەوین لێکیان پیلۆز نەکا؛ چۆن لەو دنیا لەپاش کۆچ‌کردن لەزەوی، تارمایی ئەو دوگیانانە بەیەك دەگەنو هەمیشە پێکەوە دەبن؟!

٩ ژموسەمما عەدەدو کەثرەتی ئەسما تومەبین
زەیدو عەمرێن مەحەتا چەند؟ دونینە یەك‌ویەك

مانای وشە:

موسەمما: ناوبراو، ناونراو؛ **کەثرەت:** زۆری؛ **زەیدو عەمر:** ناوی پیاوی کەس‌نەناسن، کە لەکتێبی ڕێزمانانلدا بۆنمونە باسیان دەکرێ.

پوختەی مانا:

لەبازاری دڵداریدا، من‌منو تۆتۆ یەك‌نیە. با لەناونرانیش جیابن؛ بۆ ناسینەو رزگاربون لەسەر تاسینە. زەیدو عەمر هەر یەکێکن. مەڵێ دوانن. ئەوین دوەتی نازانێ.

شیاوی باسە: مەلا باسی ناوە زۆرە کانی خودا دەکا کە هەمویان ناون بۆ تاقە خودایەك.

١٠ چفەصاحەت بمەلاحەت وەددێری تو«مەلا»
ئەڤ ئەدایاتە دشیعرێ وەشرینو بنەمەك

مانای وشە:

فەصاحەت: گفترەوانی؛ **مەلاحەت:** مەزەداری؛ **نەمەك:** خوێ، لێرەدا بریەتیەلە دڵڕفێنیو مەزەداری.

پوختەی مانا:

مەلا! بەراستی لەشیعرا گاڵە دەکەی. ئەوگفتو لفت رەوانیو قسەبەتامو خۆیانەت چلۆن بۆدێن؟ شیعرەکانت هەتا بڵێی رێكو شیرنو مەزەدارن.

قصیدەی پەنجاو نویەم

«پارەی جەرگ»

١ تَعالیٰ‌الله زەهی حوسنا موبارەك
تەبارەك، صەد تەبارەك، صەد تەبارەك

٢ مەگەر شیرین بڤویٚ شیرانی‌یێ بو؟؟
(الا شَمْسُ المَلاَحَةِ قَدْ تُشارَكْ)

مانای وشە:

تَعالَ‌الله: پایەبەرزی بۆخوا؛ **زەهی:** چزۆر، عەجـایب؛ **موبارەك:** پیرۆزو بەپیت؛ **تەبارەك:** پیرۆزی بۆخـوا؛ **شیرانی:** شیرنایەتی؛ **ئەلا:** ئاگاداربە؛ **شەمس:** خـۆر؛ **قـەد:** لێرەدا واتای (دەبیٚ؟)؛ **تُشـارَك:** هاوبەشـی لەگەڵ بکریٚ.

پوختەی مانا:

چۆن جوانیەکە خودای گەورە بەتۆی‌داوە؛ دەس‌رەنگینی‌و پایەبەرزی هەر بۆخوایە. هەی ماشاالله صەد ماشاالله! صەد ماشاالله! کەی شیرینەکەی کە فەرهاد دڵی‌دایە، بەجوانی‌و شـیرینی تۆبو؟ تۆ خۆرێکی لەعاسمانی دڵکێشی‌و مەزەداریدا. خۆر لەعاسمان هاوتای کوانیٚ؟

٣ ژغونچێن بوغچەیا ویٚ گولعوزاریٚ (یان، گولعیذاری)
ژهەر غونچە ددلدا مایە خارەك

مانای وشە:

بوغچە: باخچەی گوڵان؛ **عیذار:** لاجانگ؛ **ما:** ئێمە؛ ددلدا مایە: دەدڵدا ماوە (یان، دەدڵی ئێمەدایە).

پوختەی مانا:

ئەهەر خونچێکی ناو باغچەی گوڵی ئەم گوڵ لاجانگەدا، درکێکی داخو عەزرەتمان لەدڵدایە.

٤ **لتەختی دلبەری رونیٚ بشاهی**
لتەشاهی موبارەك بت موبارەك

٥ **ژدیداریٚ مورادا من ببەخشە**
مورادا من ژتە دیدارە جارەك

٦ **ددل دائی یودیسا دل دصوژی**
(أتحرق یاملیكَ الحُسنِ دارَك؟)

٧ **عیزاری گەر لمن دی تو لدلدە**
لاِنَّ الْقلبَ قدیهوی عیزارَك) یان (عِذارَك)

مانای وشە:

شاهی: شادیو دڵخۆشی؛ **دصوژی:** دەسوتێنی؛ **أ:** ئایا؛ **تَحرق:** دەسوتێنی؟؛ **یا:** ئەی؛ **ملیك:** خاوەن، پادشا؛ **حُسْن:** جوانی؛ **دارَك:** ماڵیخۆت؛ **عیزار:** تیری هەردو قەراغ تیژ؛ **عیزار:** بسەرکۆنەو لۆمە؛ **عِذار:** لاجانگ، کاکۆڵ، رومەت؛ **لاِنَّ:** چونکە؛ **یَهْوی:** عاشقەبە.

پوختەی مانا:

تۆ سەردا ِی دڵبەرانیو هەمو دڵبەر تۆیان بەگەورە قبوڵە. دەبە شادی لەسەر تەختی گەورەییو سەروەری جوانان، رۆنیشە. لێت پیرۆزو ممبارەكبیٚ.

هەر شایەکی لەسەر تەختی بەختەوەری جێگیردەبیٚ، هەژاران دەلاوێنێتو خێریان بەسەردا بەشدەکاو بەخشش بەبیٚ بەشان دەدا؛ منی هەژاری دڵدارت، هەمو ئاواتو ئارەزوم، دیتنی دیداری تۆیە. بیکە بەخێر بۆجاریك خۆتم نیشاندە.

زۆر پێم سەیرە تۆ لەناو دڵمدا دەژیو کەچی بەر ئاگری دەدەی. پاشای جوانی جاوادەبیٚ تۆ ماڵی خۆت بسوتێنی؟! ئەگەر هەر بڕیارت داوە، بەتیری تانەو سەرکۆنە، یان بە پەیکانی نوكتیژی سەری بسكو موی کاکۆڵت، من بکوژی؛ دڵەکەم تیرەباران‌کە چونکە ئەوی گیرۆدەی لاجانگو کاکۆڵانتە دڵە شێتو دێوانەو بیٚ ئارامەکەمە.

٨ **تەجەرگیٚ من ژدل کر پارەپارە**
(فَجارَكْ یا بدیعَ‌الحُسنِ.جارَكْ)

مانای وشە:

ژدل: هەر بەراستیو لەتەهیدلٚ؛ **جارَكْ:** هاوسات؛ **جارَەك:** پەنادانیتۆ؛ **جارك:** پەنابەربەتۆ؛ **بَدیع:** تازە

داهاتو؛ حُسن: جوانی.

پوختەی مانا:

لە تەهی دڵدا دەتەویست جەرگەکەم پارەپارەکەی. ئەوا کردت. ئەی تازە جوانی بیٚوێنە! چۆن تۆ دەبیٚ گویٚ بەو فەرمودەیە نەدەی کەپێغەمبەر فـەرمویەتی: هاوسـایەکەت، دیسـان هاوسـات ئەمجاریش هەر هاوسایەکەت. خـۆت ئـەزانیت؛ جـەرگ هاوسـای دڵەکەمەو تۆش لە دڵمای. کەوابو جەرگ هاوساتە. پەنام بدە، پەنام بەجوانیت هێناوە. خوا فـەرمویە: (ئـەگەر کافـری خـوا نەناسـیش بێتە پەنات، پەنای بدە). تۆ چـۆن لە ژێر پەنای خـۆتا، منو دڵو جـەرگو هەناوی سوتاوم، پەنا نادەی؟؟!

٩ وەرە خانم بکوژ بستە بخەنجەر
«مەلیٚ» ئەمما بدەستی خۆی موبارەك

مانای وشە:

بستە: بی‌ترس، بەراشکاوی، بی‌سلٚ کردن.

پوختەی مانا:

میروگەورەم! (یان، خانمە نازەنینەکەم!) لە کوشتنم بەخەنجەران هیچ سلٚمەکە. خوێنەکەمت لیٚ حەڵاڵ‌بیٚ. بەو مەرجەی بەو دەستە جوانو پیرۆزەی خـۆت خـەنجـەرم لیٚ داوەشـێنیو دوایی بە بەدبەختیم بێنی.

قصیدەی شێصتەم

«چاوی بەڵەک»

۱ نازکەك من سەحەرێ دی بجەمالا خوە نەوەك
حورو ویلدان‌و پەری بو نەبەشەر بونە مەلەك

مانای وشە:

ویلدان: ئەو کوڕە تازەلاوانەی لە بەهەشتان؛ **بەشەر:** مرۆ.

پوختەی مانا:

سەرلەبەیان، جوانێکی ناسك‌و نازدارم، هاتە بەرچاو. وەك چی ئەچو؟ سەرگەردانم بڵێم وەك‌چی. کچوڵە چاورەشەکان‌و لاوە خوێن‌شیرینەکانی بەهەشت‌و پەری‌و فرشتە، لێم رونە - بەجوانی - نەدەگەینە ئەو. خۆ مرۆش هەر باسی‌مەکە.

«خانی» دەڵێ:

پەسنت چبدەم؟ ئەوەندە جوانی وەك هەرچی بڵێم جوانی وانی

۲ وەر تەماشایی شەهیدێن خوەکە جارەك توبنێ
(احسَن اللهُ تَبارَك) ژدو چەهڤێن دبەلەك

مانای وشە:

بنێ: بنۆرە، بنێڕە؛ **أَحْسَنَ:** چاکەی‌کرد، جوانی دروس کرد؛ **تەبارەك:** گەورەیی‌و پیرۆزی بۆخوا.

پوختەی مانا:

گەورەیی‌و پیرۆزی بۆخوا؛ جوانی چۆنی دروس‌کروە. تۆ بۆئەوە کەبزانی چەندە جوانی، هەر

جارێك وەرەو بنوڕە لە کوژراوانی چاوانت. ئەی نامەخواو پەنا بەخوا، لەو دوچاوە بەڵەکانەت.

٣ سونبولێن تەر لگولان پال بمەستی ددرن
سوسنێن تازە لنەسرین وەرەقان بونە هەلەك

مانای وشە:

ددرن: دەدەن؛ **وەرەق:** پەڕە؛ **هەلەك:** ئاڵقە؛ **هەلەك:** سەرگەردان؛ **هەلەك:** بەلاداهاتن‌و شکان؛ **هەلەك:** تەماحی زۆر؛ **هەلەك:** تینوەتی گیای بێباران.

پوختەی مانا:

کەزی یارم ـ کە بە.سمڵی تەر دەشبهێنرێن ـ بە دینی کوڵمە سورەکەی ـ کە وەك پەڕی گوڵی ئاڵە ـ سەرخۆش بون‌و بەمەستی پاڵیان وەگوڵدا. سوێسنەی هەرە پەسندو جوان ـ کە مەبەست بسکەکانیەتی ـ لەسەر پەری هەرە سپی گوڵی نەسرین ـ کە نیازم لەلەجانگانە ـ بونە ئاڵقە. یان، لە تاوان تێك شکان‌و بەولاو بەملادا دەکەوتن.

٤ نازکامن کوبمەستی دچەمەن هات خەرام
ژحەسەد چونە خوسوفێ مەهو میهری دفەلەك

مانای وشە:

حەسەد: ئێرەیی؛ **خوسوف:** قوپان؛ **خوسوف:** گیرانی مانگ.

پوختەی مانا:

یاری ناسك‌و نازداری من، کە لەجوانی خۆی مەست بیو، بە لەنجەو لار، هاتە گوڵزارو مێرگوڵان. مانگ‌و خۆر کەدیتیان یارم زۆر جوانترو لەبارترە لە هەردوکیان، لەعاسمان خۆیان شاردەوەو بەپەڵەی ئێرەیی گیران.

٥ ئی ژغەفلەت تەبینت کو دمینت هەیهات
تە بچەهڤێن دبەلەك کوشتنە مەظلوم گەلەك

٦ ذەررەیەك عیشق گەهاکیێو ژعەقلێ خوە نەبر
(کُلُّ مَنْ صادَفَهُ داهِیَةُالْعِشقِ هَلَكْ)

مانای وشە:

هەیهات: دورە، هەیهو؛ **گەلەك:** یەکجار زۆر؛ **کُلُّمن:** هەرکەسێك؛ **صادَفَهُ:** توشی‌هات؛ **داهیە:** بەڵای

زل؛ **هەلەك:** بەهیلاكچو.

پوختەی مانا:
هەركەس لەپڕ تۆ ببینێ، چۆن دەمێنێ؟ دورە مانی، هەیهوی دەوێ. تۆ بەو چاوە بەڵەكانەت، زۆر بێسوچو گوناحت بەكوشتنداوە. هەر تۆزقاڵێك لە ئەوینێ، وەكام پیاوی ژیر بكەوێ؛ ئاوەزی لەبەر نارڤێنێ؟ هەركەس توشی بو بەتوشی ئەو بەڵایە ـ كە ناو نراوە دڵداری ـ دەبێ فاتیحای بخوێنن.

٧ خوسرەوی عیشقێ كورونیشتی لسەر تەختی وجود
(فَتحَ الْقلبَ عَلَی الْفَورِ وَلِلرَوحِ مَلَكْ)

٨ وە چعیشقو چسەلامەت كود دورن ژیەكی
(كُلُ مَنْ یَسئلُكُ حُباً سُبُلَ النَار سَلَكْ)

مانای وشە:
وجود: بونو هەیەتی؛ **فَتحَ:** كردیەوە؛ **فَتحَ:** گرتی؛ **قلب:** دڵ؛ **علی الْفَور:** دەستەولەجێ؛ **مَلَكْ:** بوبە خاوەن؛ **یَسئلُكَ:** دەروابە؛ **حُبَ:** ئەوین؛ **سُبُل:** ڕێگایان؛ **نار:** ئاگر؛ **سَلَكْ:** ڕۆیشت پێدا.

پوختەی مانا:
پادشای ئەوین هەركە گەییە سەرتەختی سەروەری دنیاو هەبون. دەستەولەجێ بوبە خێوی مولْكیگیانو هەمو شاریدڵانیگرت.
ئێوە چۆن دەگەڵ ئەویندا باسی مانو ساغیدەكەن. هەركەسێ ڕێگەی ئەوینی گرتۆتە بەر خۆی خستۆتە ناو ئاگرو لەسەرپۆلوان هەنگاو دەنێ.

٩ ئاهی بێگاڤ ژدلتێن مە ژپێتاد جەگەر
بەس توبێ فەیدە نەصیحەت كە مەدل بویە پەلەك

١٠ ما ژعومرێ مەچمابت وەرە ئیدی قمەرا
دا دئەقطاری وجودێ بكرین سەیری مەلەك

مانای وشە:
گاڤ: وەخت؛ **پێت:** بلێسە؛ **فەیدە:** بەهرە، فایدە؛ **پەل:** پۆلو، سكڵ؛ **ما:** ئەشێ؛ **قمەرا:** وێرای ئێمە، دەگەڵمان؛ **ئەقطار:** مەڵبەندگەل؛ **سەیر:** ڕۆیشتن، تماشا.

پوختەی مانا:

بۆ جەرگی من، وەختو بێوەخت نەماوە. هەمو دەمان، لەو بڵێسەی کە تیایە؛ دوکەڵی هەناسەی بەرزە. برا بەس ئامۆژگاریم‌کە. بەهرەی نیە. سەرەرای جەرگی پڕ لەگڕ، دڵیشم وەك سکلْ وایەو هەر خۆی، پەنگری ئاگرە. هەودای تەمەن، وا هەڵدەکرێو بۆ مردن زۆرم نەماوە. یاری جوانم دەسا بەزەییت پێم‌دابێ. بمخە شوێن خوَت؛ با لەهەمو مەڵبەندی ئەم دنیایەدا، گەشتێکی فرشتەئاسام بەنصیب‌بێ.

١١ دەستیوائیێ کو ژحوسنا تەڤدا لامیعەکی
«نَظَرالشَمس مِنَ‌الشَرق اِلیٰ‌الغَرْبِ دَلَكْ:

١٢ ئافتابێ کونە تەصویر ژحوسناتە بتن
(نورُها فی‌نَظَری ظُلْمَةٌ داجِ وَحَلَكْ)

مانای وشە:

استیواء: راست‌بون؛ **خەتی ئیستیوا:** ئەو هێڵەیەکە رۆژ لە ناوەندی عاسمان بەرخۆی دەدا؛ **ڤەدا:** دایەوە؛ **لامعە:** بروسکەدار؛ **نَظَر:** چاو، تماشا؛ **مِنَ‌الشَرْق:** لە خۆر هەڵات؛ **اِلی‌الغَرب:** بۆلای رۆژ پەڕ؛ **دَلَكْ:** بەرەو ئاوابون چو؛ **نورُها:** رۆشنی ئەوخۆرە؛ **فی‌نَظَری:** لەبەرچاوی من؛ **ظُلْمَة:** تاریکی؛ **داج:** شەوی تاریك؛ **حەلەك:** زۆرتاریكو رەش.

پوختەی مانا:

لە جوانی‌تۆ، بروسکەیەك گەیشتە خەتی ئیستیوا. خۆری هێندە شەرماوی کرد، کە چاوەی چاوی لە ئالی رۆژهەڵاتەوە وەرگێڕاو، روی کردە لای خۆرپەڕەوەو بەرەو ئاوابون، راخوشی... ئەو خۆرەی کە وێنەی جوانیت نەداتەوە، لەبەرچاوم رەشە وەك شەوی تاریکی ئەنگوست لەچاو.

١٣ ژهەویٰ بەند تەکرم شوبهەتی بایێ دسڤك
چژ بسکاتە ببیم؟ ئاە ژبسکاتە چەلەك

١٤ ئەز ژزولفاتە ڤەرستم مەطەلەب کر لەبی لەعل
لێ دچاها ذەقەنێ بێ‌سەروپا چومە هەلەك

مانای وشە:

هەوا: ئەوین؛ **هەوا:** با؛ **هەوا:** بەرزایی، حەوا؛ **سڤك:** سوك؛ **ببیم:** بێژم؛ **چەلەك:** چەلەنگو شۆخ؛ **چەلەك:** خوارایی سەری دارگۆچان؛ **ڤەرستم:** رایسکام؛ **ذەقەن:** چەنە؛ **هەلەك:** سەرگەردان، پشوسوار، هیلاك.

پوختەی مانا:

لە ئەوینت وا تاسابوم، دامابوم کە بۆکوێ بچمو چمبەسەردێ. لەپڕ بەندی بسکەکانت ئاڵقەیان‌دا لەگەردنمو وەك بایەکی سوكو بێ‌سەنگ، هەڵیان بڕیم. لە حەوادا، ملم لە پەلەقاژە نا. ئاخ لەو بسکە رەشانەی تۆ! نەك هەرمن، باشیان ـ بەوسوکی‌یە ـ لەناو خۆیاندا گرتوە.

لەپڕێکا خۆم لەگەوی بەندی بسکـانت، راپسکـاندو بەهەڵەداوان دەچـومە تماشـای لێوە ئاڵەکەت. خوتو خافڵ دەچاڵی چـەناگەت کەوتم. وەك مەلێکـی بێ‌باڵو پەڕ، بێ دەسـتوپێ، لەو چاڵەدا سەرگەردانمو بێ‌پشومو بەرەو نەمان شۆڕ دەبمەوە.

«حافظ» دەڵێ:

دڵە نەم‌گوت کە بەپارێزبە لەپرچی یارم باش تەنانەت لەگەوی بسکی ئەوا گیراوە؟!

١٥ **بئومیداتە هومایێ نە «مەلێ» تۆر قەدا**
وەر تماشای جیهان بویە هەمی‌تورو شەبەك

مانای وشە:

هوما: پیرۆزەی سێبەرپیرۆز؛ **قەدا:** نایەوە؛ **شەبەك:** تۆڕی‌راو.

پوختەی مانا:

نەهەرمەلا بە هومێدی گرتنی سـێبەرەکەی تۆ، کە پیرۆزەی سـێبەر پیرۆزی بەودمی. داوی ناوە. وەرە سەیرێ هەمو دنیا تەپکەو داوەو هەمو عالەم وێڵن لەشوێن سێبەری تۆ. بۆ هەرکوێ دەچـی هەر تەپکەو فاقەو داوموسکە دانراوەو لەرێتا نراوەتەوە.

قصیدەی شێست‌ویەکەم

«دڵ پەرەنگە»

١ کو ئیشارەت ببیشارەت بدرت نەغمەیی چەنگ
ژروی ئایینەیی دل برتن پەردەیی زەنگ

٢ فەهمی راز ئەر بکری وەرببهی موژدەیی ساز
چەنگ بێ پەردە دبێژت نەنەی‌و نای بدەنگ

مانای وشە:

بیشارەت: مزگێنی؛ **نەغمە:** ئاواز؛ **زەنگ:** ژەنگ؛ **ببهی:** ببیسی.

پوختەی مانا:

هەر ئەگەر مزگێنیەکی خۆش، لە ئاوازی چەنگەوە چەنگ لە دڵماندا؛ ئـاوێنەی دڵ مشــت‌و ماڵەو ژەنگی لەسەر رادەماڵێ. ئەگەر لەوانەی کەشیاوی راز پێ‌وتن‌بی‌و لەنهێنیان حاڵی‌ببی؛ وەرە گوێ لە سازان بگرە، کە چۆن رازان وەدەر دەخـەن. چـەنگ بەئـاشکرا پێت دەڵێ چخــەبەرەو بلوێرو شمشاڵیش بەدەنگ بانگت ئەکەن.

٣ وەه کوبێ شاهیدو مەحبوب تەعومرێ خوەبوار
کارەکی رابەبکە وەقتە کوئێوارە درەنگ

٤ بەری مەقصودێ ژطوبی نەگرین مەعلومە
مە ژدەستی خوەیی کوتاهو ژپایی خوەیی لەنگ

ماناى وشه:

شاهید: دڵبەر؛ **بوار:** رابوارد؛ **رابه:** هەستە؛ **طوبیٚ:** خێرو خۆشیو بەختەوەری؛ **طوبی:** دارێکە لە بەهەشت. بەهەشتیەکان دەچنە بنی؛ **کوتاه** : کورت، کن؛ **لەنگ:** شەل.

پوختەی مانا:

بەداخەوە تەمەنی خۆت بیٚیارو دڵبەر گوزەراند. هەستە چارێکی خۆت بکەو کارێك بکە. تەمەن گەیوەتە ئێوارەو هەربینا لەدنیا دەرچوی.. هەتاخێوی ئەمدەستە کورتو قولانەو، ئەم لاقە شەلو گێرانەی؛ هەر دەبیٚ بەتەمانەبی بەر لەداری بەختەوەری دا بوەریٚو بیچنیەوە.

خەییام» دەڵیٚ:

حەیفم لەدڵیٚ دیٚ کە بەبیٚ سوتمانە دڵداری تیا نەکردوە هیٚلانە

هەر رۆژیٚ کە بیٚ دڵبەرو بیٚ دڵداری بیٚنرخە پروپوچە زیانی ژیانە

٥ دلی یاریٚ مە نەبو نەرم بصەد ئابی گری
ئەثەریٚ دیٚ چبکەت ئاب بصەد قەطرە لسەنگ؟

٦ سینە گەهـ تیٚت کوبکەربیٚت ژدەربیٚ عیشقیٚ
مە جەگەر شوبهەتی باروتەو دل مایە پەرەنگ

ماناى وشه:

ئاب: ئاو؛ **گری:** گریان؛ **ئەثەر:** شوێن؛ **دەرب:** زەبر؛ **پەرەنگ:** پۆلو، سکلیٚ.

پوختەی مانا:

زۆر گریامو زۆرم فرمێسك داباراند. بەڵام دڵی ئەویارەی‌من، بەئاوی چاو نەرم نابیٚ. بەردی رەقە. ئاو کەنگیٚ کاری لیٚدەکا. دیومە وەستای کەڤرتاشین بەرد دەکوڵن، باروت دەکەنە ناوکوڵیاو. پۆلوێکی لەسەر دادەنێن. بەرد ئەتەقیٚو بەجارێك لەبەریەك دەچیٚ. سینگم جارجار لەبەر زەبری خۆشەویستنی ئەو یارە، بەدەردی بەردەکە دەچیٚ. جەرگم رەشە وەك باروتو وەکو باروت ئاگرگرە. دڵەکەشم بەتەواوی بویتە پۆلو. چۆن سینگی هەژار نەتەقیٚو هەڵنەتەکیٚ؟!

«بابا هەژاری موکوریانی» دەڵیٚ:

بەگریەم پیٚکەنی، خەندەت بەشینە دەڵێی پاش‌گریە نۆرەی پیکەنینە!

دڵت گەر صەدپەکی سینگت نەرم‌با؟ نەرم بوی ئێستە بوٚماچێك لەسینە

٧ بجرەنگیٚ مەددل خەفبیتن گەوهەری عیشق
عاشقان موحبەتو میهرا زەرییان کفشە ژرەنگ

٨ کفشە مەجموعو پەریشانی‌یی حالی مە ددل
ژسەری زولفا پەریشان‌و ژبسکا تەیە شەنگ

مانای وشە:
کفش: دیار، کەشف؛ **زەری:** سەوزە رەنگ، سپی پێستی ئامالْ زەرد؛ **مەجموع:** تۆپەلْ؛ **پەریشان:** بڵاو.

پوختەی مانا:
گەوهەری بێوێنەی ئەوین، چۆن دەتوانین لەناو دڵماندا وەشێرین. خۆشەویستی زەرد ئەسمەرو سەوزە رەنگان، زەردی دەدەن بەرەنگی دڵدارەکانیان‌و دڵیان دزی گەوهەری لێ دەردەکەوێ. لەولایشەوە سەری پرچی پەرێشان‌و تۆپەڵە موی بسکی شەنگت، پەرێشانی‌و بڵاوی دڵ‌و دەرونمان وتێکە ڵاوی پڕایی دڵدارەکانت، نیشان ئەدەن.

٩ نەتنێ گەزمە دبارن مە ژقەوسی دوهیلال
مە ژموژگانی سیەهـ تێنە جەگەر تیرو خەدەنگ

١٠ میثلی وی قەوسی هیلالی کو دونون رەیحانی
کی نیشان دانە ژشیرازو کی‌ئانینە ژیەنگ

مانای وشە:
رەیحانی: وەك ریحان؛ **رەیحانی:** شێوە خەتێکی زۆر جوانە؛ **شیرازو یەنگ:** دوشارن بەکەوانی چاك ناسرابون.

پوختەی مانا:
جگە لەوەی کە لەکەوانی دوبرۆی ـ کە وەك مانگی یەکشەوەنە ـ تیرمان بەسەردا دەبارن‌و، ئەو کەوانە برۆیانەش، لەوانەنین کە لەشیرازو ینگەوە، دەیان هێنن. نەخێر ئەوانە بەتیشکن وەك مانگی یەکشەوە دەچن، کە خەڵك دەس لەبان چاوان بەخۆشی بۆیان دەڕوانن. دەگەڵ تیشك‌و بەرچاویشدا، وەك دونونی زۆر هونەرین کە بە دەسخەتی رەیحانی نوسرابن‌و بۆنی ریحانانیش دەدەن؟ لە تیری مژۆڵەکانی، رەشی‌و تیژیش، بێبەش نەبوین. لەپەستا تیری ئەوانیش دادە رژێنە سەر جگەرمان.

١١ هەر لەدۆرا حەجەرئەسوەد حەبەشان چەرخ‌و طەواف
تێن‌و قوفا عەرەفاتێ بسەمانوبی‌و زەنگ

١٢ صەف بصەف تورکو موغول دوگوشو هیندی دکەمین
بعەجەب هاتنە جەنگیٚ حەبەشو رومو فەرەنگ

١٣ میرو کرمانج لهەولان (لهوڵان) قەدەرەك وەستانە
لیٚبنیڤیٚ بصەفو تیپی عەرەب هاتنە جەنگ

مانای وشە:

حەجەر: بەرد؛ **ئەسوەد:** رەش؛ **چەرخ:** خول؛ **وقوف:** ویٚستان؛ **عەرەفات:** جیٚگەیەکە لەمەککـە حـاجی وچانی لیٚدەدەن؛ **نوبی:** خەڵکی نوبە کە وڵاتیٚکە لەنیٚوان میصــرو ســوداندا؛ **زەنگ:** خــەڵکــی زەنگبار، قولەرەشە؛ **موغول:** خەڵکی مغولستان؛ **دوگوش:** شەرٚو کیٚشــە؛ **میر:** نەجیمزادە؛ **کرمانج:** لیٚرە مەبەسـت ئاپۆرەی کوردە؛ **هەول:** ترس؛ **هوڵ:** گەمەی شەقیٚن؛ **تیپ:** دەستەسوار.

پوختەی مانا:

هەرگا یارم دیٚتە دەریٚ، یا لە پەنجەرەی کۆشکەوە ســەر دەردیٚنیٚو تماشـای دەشـتو دەر دەکاو، ریٚزی بسكو کەزیەکانی بەسروەی با دەهەژیٚنو خاڵو میلان لەرومەتو گەردنو لاجانگەکانی دا دەپۆشنو جاروبارە دیاری دەدەن؛ دڵم دەرٚوا. دیمەنی سەیرو سەمەرەم دیٚنە بەرچاو. جاریٚك دەڵیٚم: خاڵی سەررٚوی، بەردی رەشی حاجیەکانە. بسکەکانی ـ کە بەرەشی وەك حەبەشیو نوبیو زەنگین ـ لە دەوری، چەرخو خولیانەو دەڵیٚی حاجین لە تەوافیٚو لەســەر چیای عەرەفـاتی ئـەوباڵایە جــار دەویٚستن پشو دەدەن، جار لەخۆشیان سەما دەکەن. خۆ ئـەگەر شـنەبای بسکـان، تۆزیٚك بەهیٚزو گور هەڵکاو کەزیەکانی بلەریٚنیٚو بیان خاتە ســەر دەمو چــاویو لەســەر هەنیەی بیٚنو بچــن، یەکجاری دڵم دەشیٚویٚو کۆنە شەرٚی دەوڵەتانم دیٚتە بەربیرو خـەیاڵو خـۆم هەر لەبیر دەچیٚتەوە. لەلام وایە کەزیەکانی لە دولاوە بۆکیٚشەو شەرٚو ئـاژاوە، ئـامادەنە. لەشکــری تورکو مغــولان لەلایەكو لەشکری حەبەشــیو رۆمو فـەرەنگ لەو ئـالیەوە بۆیەكدیٚنو دەبیٚتە شـەرٚو پیٚكدادان. خاڵە رەشە ئیسوٚتیەکەی ـ کەوەك ئیسوٚتی هیند ئەچــیٚ لە رەشــیو جــەرگ‌بریدا ـ لەبۆ ســەدا ماتەی داوەو دیاری نادا. لاجــانگو بەرچیٚڵەی سپی ـ کە لەپاکیو روناکیدا وەك بەگزادەو ئاپۆرەی سادەی کوردانن ـ لەو مەیدانە بۆ سەیری گۆی چـەناگەیو بسکـی سـەرلیٚچـەماوەوەی کاشۆ ئاسای راویٚستاونو لایان وایە جــەنگ بەســەروان‌دا نایە. بەڵام زۆر خــەیاڵیان خــاوە. پرچەکانی پەریٚشانی ـ کە لە بیٚروحمیو دڵرەشی، وەك عارەبە رەشکە وانە ـ هیٚرش دیٚننو ئـەو مەڵبەندانەش دەستیٚنن کە بوٚمنو چاوی دڵم، جیٚگەی هومیٚدو ئاوات بون.

١٤ ژگوهەر غونچە گوشایی دکرت دورجیٚ عەقیق
بشەکەر خەندە زەنی گەر بگریت شەککەری تەنگ (یان، تونگ)

ماناى وشه:

گوهەر: گەوهەر؛ **گوشايى:** بکەيەوە؛ **دورج:** قوتوى جەواهيرات؛ **خەندە:** كەنين؛ **زەنى:** لێدەى؛ **بگريت:** دەگرى؛ **تەنگ:** بار؛ **تەنگى شەكر:** بريەتيەلە لێوى دڵبەر؛ **تونگ:** كوپەڵەى دەمتەنگ.

پوختەى مانا:

خونچەى دەمت، بپشكوىٚو ددانە وەك گەوهەرەكانت ببيندرێن؛ ياقيق لەبەر تەريقى خوٚى، دەرگاى قوتوەكەى تێىدايە گاڵەدەدا، تا نەيبينن. ئەگەر بەلێوى شەكرينت، زەردە خەندەى شەكربارت بێتە سەرزار؛ بارى شەكر بەديل دەگرىو شەكر لەناو تونگەى دەمتەنگ بەزەى بەخوٚى داديٚتەوەو بوٚ حاڵى زارى خوٚى دەگرىو لە عەيبەتان دەتوێتەوە.

۱۵ **وەرە بىپەردە «مەلا» وىٚ غەزەلىٚ بينە مەقام**
هەردەما بينە سەما دەفبدەفو چەنگ بچەنگ

ماناى وشه:

پەردە: لەمپەر، هەواى گوٚرانى، ژىٚ تارو تەنبور؛ **پەردە:** قوٚناغ لەتەريقەتدا؛ **غەزەل:** گوٚرانى دڵدارانە، بەستەو هوٚنراوەى دڵدارى؛ **مەقام:** لاوكو گوٚرانى؛ **مەقام:** كوٚرو مەجليس؛ **دەف:** دەفە؛ **دەف:** پەلەكردن؛ **دەف:** تەنشت.

پوختەى مانا:

مەلا! وەرە ئەو غەزەلەت بەراشكاوىو بىٚ وەشارتن، بخە كوٚرى يارانەوە. با بەهەواى گوٚرانيەوە بيخوێننەوەو با كوٚرەكەش دەفەو چەنگى تێدا لێدرىٚ. لێم رونە لەو غەزەلەى توٚ، دەفە وەپەلە دەكەوىٚو لەسەر تەنيشت، دەس بەسەما كردن دەكاو چەنگيش بەدەنگيشو بەچنگ، هەڵدەپەرىٚو هەڵدەبەزىٚ.

قصیدەی شێصتو دوهەم

درمانی دەردان

١ گەر بدیا (گەر نەدیا) ئەو صەنەما سور جەمیل
نازلی ئەرضان نەدەبو جوبرەئیل

مانای وشە:

صەنەم: بت؛ **جەمیل:** جوان؛ **نازل:** داکەوتو؛ **جوبرەئیل:** فرشتەی وەحی.

پوختەی مانا:

روی مەلا دەپێغەمبەرەو بەسیمای جوانی نورانی پێغەمبەری‌خوا (ص) هەڵدەڵێ. کە پێی دەڵێ:

ئەگەر فرشتە جوبرائیل، ئەو سیما جوانەی لەعاسمانان‌دا بدیبای کە بۆ دڵان وەك‌بت جێگەی پەرستنیو ئەو هەمو جوانیو دڵکێشیەت لەلاهەیە، دانەدەکەوتە سەرزەمین. هەر لەعاسمان، لەجوانیت دەبورایەوە. بەڵام چونکە تۆی نەدیبو زۆر بە تەمابو بت‌بینیو دڵو چاوی بەدیدارت رۆشنو شادو گەش‌بکا. هاتە سەرزەویو لێت‌گەڕاو دۆزیتیەوەو بە دیدارت بەختەوەربو. (یان، ئەگەر بەگیان نەی دیبای کە خوا چەندی دڵکێشیو جوانی بەشداوی، بۆ دیتنت دانەدەکەوتە سەرعەرزان.

٢ من نەظەرەك حوسن‌و جەمالا تەکر
ئایینەیەك دی مژنورا جەلیل

٣ لەو ژلەبی لەعلێ تە جام‌بۆ خەجل
بادەیی ئەنگوری کوجا، سەلسەبیل

ماناى وشه:

جەليل: خاوەن‌شكۆ، يەكێك لە ناوەكانى خوايە؛ **خەجل:** فهێت‌كارو شەرمەزار؛ **ئەنگور:** ترێ، هەنگور؛ **كوجا:** لەكوێ؛ **سەلسەبيل:** ناوى كانيەكى بەهەشتە؛ **م:** من.

پوختەى مانا:

لە دەرفەتێك روانيمە روخسارى جوانت. ئاوێنەم دى تيشكى خوداى لێوە دياربو. بۆيە لەتاوى لێوى تۆى ئاڵ، پياڵەى بادە، لە شەرمان سور هەڵگەراوە. چونكە دەزانێ ئەم لەكوێ كە ئاوى ترێى تێدايەو لێوى ياقيقى تۆ لەكوێ؟ كە ليكاوى لەسەرچاوەى سەلسەبيلە.

٤ **ديلمە هەزاران تە دبەندێ وەلێ**
(ليس لنا عنك مجالٌ بديل)

٥ **(ماانا وَحْدى بكَ مِنْ مُغرَمٍ. يان، مغرمٍ)**
(كم لك قبلى شغفاً مِن قَتيلْ)

ماناى وشه:

ديل: يەخسير؛ **ليس:** نيە؛ **لنا:** بۆمان؛ **عنك:** لەتۆ؛ **مجال:** دەرفەت؛ **بديل:** بارتەقا؛ **ما:** نە؛ **انا:** من؛ **وحدى:** تەنيا خۆم؛ **بك:** بەتۆ؛ **مِنْ:** لە؛ **مغرەم:** شێتى ئەوين؛ **مغرم:** ئەويندار؛ **شغف:** پەردەى دڵ؛ **شغف:** بەهەڵپە لە دلدارىدا؛ **قتيل:** كوشتە.

پوختەى مانا:

يارە جوانە تاقانەكەم! دەزانم بەجگە لەمنيش هەزاران دڵدارى ترهەن كە ئامادەن بەگيان‌و دڵ، خۆ بەقوربانى تۆبكەن‌و لەسەر ژێردەرانەت بمرن. ئەوانە هەمو ديلى‌تۆن. گيرۆدەى داوى دڵدارين. منيش نەبم، تۆ بە هەزاران دڵدارت، لە دورەيەو پەكت لەسەر كەس ناكەوێ. بەڵام بۆ ئێمە دەڵێى چى؟ تۆ ئەو گەوهەرە تاقانەى كە وێنەى تۆ، لەم سەرزەويە، تازە نايەتەوە بەرچاو. كێ هەيە وا بەدڵ‌وگيان، خۆمانى دەگرێو بنێين؟ هەر تۆمان هەى.

٦ **داروى دەردێ مە تويى جانى من**
(هَلْ يسوىْ الْوَصْلِ شِفَاءُ الْعَليلْ)

٧ **صەبرو سكون چونە مەنيف دەجلەدا**
لەو ژدو چەشمان مە دزێت ئابى‌نيل

٨ بەس نەمە صەد چەشمە ژچەشمان دزێت
(مَزجُ دَمٍ دَمعُ عُیونی یَسیلْ)

مانای وشە:

دارو: دەرمان؛ **هەل**: ئاخۆ؛ **بسوێ**: بەغەیرەز؛ **وصل**: پێك‌گەیشتن؛ **شفاء**: خـۆش‌بون؛ **عَلیل**: نەخـۆش، دەردەدار؛ **سکون**: ئۆقرە؛ **دەجلەو نیل**: دو روباری گەورەن؛ **نیل**: خم، چویت؛ **چەشمە**: کانی، سەرچاوە؛ **مَزجْ**: تێکەڵ؛ **دَمْ**: خوێن؛ **دَمعْ**: ئەسرین؛ **عیون**: چاوان؛ **یسیل**: ڕەوان دەبێ.

پوختەی مانا:

بریندارو دەردەدارم. صەبرو قەرارم نەماوە. هەرچـی ئـارامو ئـۆقرەم بو، لەناو روباری فـرمێسکی وەکو دەجلەی بەتەوژمم، بەدەم شەپۆلی ئاودا چو. فـرمێسکی رون، لە چـاوانم وشکـاوی هات. ڕەنگی فرمێسکی ئێستاکەم چویتین کەنیشانەی شینە بۆدڵ، جار سوری تێکـەڵ بەخـوێنو وەك قوڕاوە سوری نیل، دەنوێنن. هەرمن وانیم، بە صەتان چاو وەك سەرچـاوە ئـەســرینی خــوێن، هەڵدەرێژن. سا بەزەییت پێما نابێت. دیتنی تۆ دەرمانی هەمو دەردانەو خۆت دەزانی هەر گەیشـتن بەوباڵایە، چابونو شابونی تیایە.

٩ پوڕ مەنەظەر داتە ژسەر تاقەدەم
(قد رَجعَ الطَّرْفُ وَعَقْلی کَلیلْ)

١٠ میثلی تەما بونە؟ وەیا ما دەبن؟
ڕۆژ کو تەجەللایە چحاجەت دەلیل؟

مانای وشە:

رَجعَ: گەڕایەوە؛ **طرف**: چاو؛ **کَلیلْ**: کولو بێ‌سۆ؛ **ما**: بۆ؛ **دەلیل**: بەڵگە.

پوختەی مانا:

وا دیارە یار بەزەی بەمەلای هەژاردا هاتۆتەوە. خـــۆی شــانداوەو مەلا تێری تێ‌ڕوانیوە کە فەرمویە: زۆرم روانیە ئەوجوانیە. هەر لەسەر هەتا بەری‌پێم، بەچاو پێوا. بەڵام هیچ تێ‌نەگەیشتم. چاوم بەکولیو بێ‌سۆیی، بەروناکایی ئـەنگـوتو لە رومەتی هەڵبەزیەوەو دابەزیەوە، بەشـەکەتی. دەروانمەچی؟ چۆن پەسنت دەم؟ کەجوانیو بەڵگە بۆجوانیت بهێنمەوە. خۆرەتاو کەخۆی نیشـاندا، ئێتر بەڵگە بۆ بونی خۆر، هیچ مانای تێدا نامێنێ. بۆچـی جـوانو نازداری وەکو تۆ هەرگیز لەدنیادا هەبوە؟ یان تازە دێتە سەرزەوی؟

«مەولەوی رۆمی» دەڵێ:

بەڵگەیە بۆ بۆنی خۆشی گوڵ، گوڵاو   ڕۆژی ڕۆشن شان‌دەدا تیشکی هەتاو

١١ (قَدْ سَلَبَ الروُحَ عَلىٰ غَفْلَةٍ)
(إذهَجَمَ اَلْقَلْبَ بِطَرفٍ كَحيلْ)

١٢ گەرچی لبەر ضەربو جەفان فیل‌بوم
بێ مەفەر ئەز مات کرم شاهوفیل

مانای وشە:

سەلب: داگیرکردن، زەوت؛ **غەفلەت:** نەخافڵ، لەنکاو؛ **هَجَمَ:** پەلاماری‌دا؛ **کَحیلْ:** بەسورمەڕێژراو؛ **ضەرب:** زەبر؛ **جەفان:** ئازاران؛ **شاه:** بێزەلەتو بەدشکڵ؛ **شاه:** داشە گەورەکەی شەترنج؛ **فیل:** کەمزانو بیرسست؛ **فیل:** جانەوەرێکی زەلامە؛ **فیل:** داشێکی گەمەی شەترنجە؛ **مەفەر:** دەرەتان.

پوختەی مانا؛

یار بەتیلەی چاوەکانی - کە هەر دەڵێی بەکلە سوبحانی ڕێژراون - لەپڕ دای‌بەسەر دڵم‌داو لەنەکاو بێ هەستو چرپە، گیانی دەست بەسەردا گرتو تاڵانی‌کرد. هەرچەند من خۆم لەبەرانبەر زەبرو ئازار، وەکو فیل بە هێزدەزانی؛ لە کایەو گەمەی دڵداری، گیانم داناو ئەو سەروەرو شای جوانانە، وەهای منی - فیل‌ئاسایی - دەماڵی، کول پەستاوتوە کە هیچ دەرەتان نەماوە لێی دەرچمو بیرو مێشکیشم کارناکا کە تەگبیرێك بۆخۆم بکەم. بۆیە دژومات داماوەو لەوگەمەدا مات‌کراوم.

١٣ جان ددرم گوفت بیەك بوسە دە (یان، گفت...)
لی‌بیتن لەعلی شەکەرخا کەفیل

مانای وشە:

گوفت: وتی؛ **گفت:** بەڵێن؛ **بوسە:** ماچ؛ **شەکەرخا:** شەکرکرۆژ؛ **کەفیل:** دەستەبەر.

پوختەی مانا:

یارم فەرموی: خەمێ مەخۆ ئەگەر گیانت لەڕێگەی دڵداری دەرچێ، لێوی ئاڵی شەکربارم، دەستەبەرەو بەڵێن ئەدا، کە لەو دنیا بەماچێك بت‌خوێنێتەوە. دەی‌سا من چۆن ئەو سەودایە بەگیان ناکەم؟

«هەژار» دەڵێ:

سەرو ماڵو گیانم دابە ماچێك   وتی پێك‌نایە زۆری من کەمی تۆ

١٤ گەرچی دنیف حەلقەیی شیرانم ئەز
(لَيْسَ عَلَيْنا لِعِدانا سَبيلْ)

١٥ زور «مەلا» فیرقەتیٚ ئەبتەر کرین
(إنَّ مِنَ السّاعَةِ يَوْمَ الرَّحيلْ)

مانای وشە:

ليسَ عَلَيْنا: بەسەر ئیٚمەدا نیە؛ **عِدا:** دوژمنان؛ **سَبیل:** ڕیٚگە؛ **زور:** زولْم. زۆر، زویری‌و خەم؛ **زۆر:** گەلیٚك؛ **ئەبتەر:** دواِبڕاوو بیٚپیت؛ **ساعە:** ڕۆژی قیامەت؛ **یَوْم:** ڕۆژی بەرانبەری شەو؛ **رَحیل:** بارکردن.

پوختەی مانا:

زۆر لەو خـەڵکـە کە دەبینن، زەردو کزو لانەوازم؛ وا دەزانن دوژمنان جـــزیایان داوم. نەخیٚر. من لەناو ڕیزی دڵداران ـ کە هەمو لەســایەی دڵیان وەك شـــیٚری بەهەیبەت وان‌و کەس ناویٚریٚ بەدوژمنی توخنیان کەویٚ ـ ترســـم لە دوژمنان نیەو دوژمنان ڕیٚیان ناکەویٚ بگــەنەمن. بەڵام دەستی زۆری دوری لە پەڕوپۆی کردومەوەو خـۆشی لەبیر بردومەوەو پیتو پیٚزم لیٚبراوە، ڕۆژی جیابونەوە لەیار، پاژیٚکە لە ڕۆژی قیامەت، کە منداڵیش لە عەیبەتانی پیردەبن.

قصیدەی شێستو سێهەم

«بادەی ئەبەدی»

١ شاهیدی قودسی نیشان حوسنە ژرەمزا ئەزەل
دامە بدەستی سوری جامی مەیا لەم یەزەل

٢ مەی کوبچت ساغریٚ هێژ ددەست دلبەریٚ
صوندی بخالق دخوٚم روٚژە دبورجا حەمەل

مانای وشە:

قودس: پاکیو پیروٚزی؛ **قودسی نیشـان:** سەر بەبارەگای بەرزو پیروٚزی خـودایی؛ **لەمیەزەل:** هەرگیز لانەچوە، هەمیشەییو نەمر؛ **ساغر:** پیاڵە؛ **صوند:** سوێند؛ **خـالق:** دروس‌کار، داهێنەر، مەبەستخـوایە؛ **حەمەل:** بەرخ؛ **بورجا حەمەل:** بورجی هەوەڵ بەهاریٚ، خاکەلێوە.

پوختەی مانا:
دڵبەری من ـ کە لەجوانی ئەزەلیو ئەبەدی خودا، نیشـانەیێکـی پیروٚزە ـ بەدەسـتی دڵ‌ڕاکێشـی خـوٚی، پیاڵەیەك بادەی بارەگای دوانە هاتوی خـوای مەزنی، دایە دەسـتم. بادە لەناو پیاڵەدا، کەهێشتا هەر لەدەست یاردا. دەتوانم سوێند بەخـوا بخـوٚم کە روٚژێکـە لەسـەرەتای بەهاردا دێتە بەرچاوان. کە ئەو سەردەمانە، روٚژ لە هەمودەمانێ گەشترە.

٣ دیم دجامیٚ مەدی سورٚ دمەدامیٚ مەدی
لەو مە ژمەیخانەییٚ گرتیٚیە بەر دەر مەزەل

٤ هەر ژکەڤانی بوەش قەبضە زەری گوشە رەش
گەزمە بجوهت تێنە دل کەس دمرت بیٚ ئەجەل؟

ماناى وشه:

مەدام: هەمیشه؛ **مەدام:** باده؛ **بوەش:** وەشێنەر؛ **قەبضه:** دەسگره، جیٚدەست له شیرو کەواندا؛ **جوهت:** جوت؛ **ئەجەل:** وەختی دیاری کراوی مەرگ؛ **مەزەل:** مەنزلٚ، جیٚگەی ژیان.

پوختەی مانا:

دەپیاڵەدا وێنەی روخساری یارم دیت. لەو مەیەوە رازی دڵراکێشی خودا، خۆی نیشاندام. بۆیە هەروام لەبەر دەرکی مەیخانەدا، بومبە سیپالٚو کردومەتە ماڵی حاڵی یەکجاری خۆم.

دایمو دەرهەم لەکەوانی تیر پرژێنی دەست وەشێنی بروٚکانی، که زەردە وردە موەکانی ناوەراستی وەك دەستگیرەی کەوان زەردەو هەروەك پەرٚە تیری لەزێرٚوانەو ئەو تیرانە گۆشە رەشنو بەرەشاوی دڵی ئێمە، ئاو دراون. جوتجوت تیرم بۆ دەبارن. هەرجارە لەبرۆ یەکەوەو هەرجارە لەچاوێکەوە. هەمو تیر لەدلٚ دەنیشن. کەچی بەو حاڵەش هەر دەبزومو هێزی ناڵینم هەرماوە. بۆ نەمردوم؟ چونکە خودا هێشتا لە روٚزی نەکردومو هیچکەس تاوەختی خۆی نەیە، نامریٚ.

«شیخ رەضا» دەڵیٚ:

دەزانی بۆ لەدوری تۆ نەمردم ئەمن سەگمەرگمو گیانسەختو دلٚرەق

٥ **حوسنو سورٚا صورەتیٚ کەس ددرت قودرەتیٚ**
لەو دئەصل دورە ژیٚ طەعنەیی (لَمّا أفَلْ)

ماناى وشه:

صورەت: شکلٚو وێنە؛ **قودرەت:** توانایی؛ **ژیٚ:** لیٚ؛ **طەعنە:** تەوس، تانە؛ **لَمّا أفَلْ:** وەختیٚ ئاوابو..

خوا لەقورعاندا دەربارەی ابراهیمەوە فەرمویە: «کە شەوی لیٚتاریك داهات، ئەستێرەی دیت. گوتی ئەمەیە خودای من. کاتیٚ ئەستێرە ئاوابو، گوتی: خۆشم لە ئاوابوان نایە. کاتیٚ کە مانگی دیت هەڵات، گوتی: ئەمەسا خودای من. هەر کەدیتی مانگ ئاوا بو. گوتی ئەگەر خودای خۆم شارەزام نەکات، یەکیٚ دەبم لە گەلی ریٚ لیٚ ونبوان. وەختیٚ دیتی وا روٚژ هەڵات، گوتی: ئەمە خودای منە، ئەمە لەگشت گەورەترە. وەختیٚ خورٚەکەش ئاوابو، گوتی خزمینە بیزانن من بەدورم لەو شتانەی ئێوە بەشەریکی خوای دەزانن.»

پوختەی مانا:

جوانیو دڵکێشی لە یاردا، لە دەسکردی هەمو داهێنەرێکی جیا لەخوا، زۆر بەدورە. ئەو جوانیە نەوەك ئەستێرە یامانگە. نەوەك روٚژە کە ئاوابیٚو تانەو تەوسی تیٚ بگیریٚ. جوانی یارم کە وێنەیەك لە جوانی خودای مەزنە، پەیدا نەبوە لەهەرە پێشینەوە هەبوەو هەر دەشمێنیٚو هەڵاتنو ئاوابونیشی بۆنیە.

٦ **زوربەوە تیّتن عەرەب تیّك چەڤاندن قەصەب**
قەنج بچەهڤان مەدی چەنگو جیدالا جەمەل

مانای وشە:

زوربە: یەتەوژم؛ **زوربە:** بەشی هەرەزۆر؛ **عەرەب:** لە زاراوەی بویّژە کوردەکاندا، بەمژۆ لی جوانان دەڵیّن؛ **چەڤاندن:** تیّکیان‌راکرد؛ **چەڤاندن:** چەماندیانەوە؛ **قەصەب:** قامیش؛ **قەصەب:** رمبی بەقەف؛ **جەمەل:** وشتری نیّر؛ (شەری جەمەل بەناوبانگە. دوای کوژرانی عوثمانی خەلیفەی سیّهەم؛ تاوان خرایە سەر عەلی، عایشەی ژنی پیّغەمبەر، دەگەڵ طەلحەو زوبەیردا ـ کە هەردوکیان ئەصحابە بون ـ بۆ خویّنەخۆیی لە عوثمان، لە شکریان هیّنا سەرعەلی. لەبەیانی رۆژی دەی مانگی جیمادی دوهەمی ساڵی سی‌وشەشی کۆچی؛ لە نزیك بەصرا دو لەشکر پیّك هەڵپرژان‌و تیّك‌چرژان. عایشە لە کەژاوەدا ـ کە لەسەر پشتی وشتربو ـ سەر کردەیی شەری دەکرد. طەلحە لەمەیدانا کوژرا. زوبیّر بەپەندی عەلی کرد. لە شەرەکە خۆی کیّشاوە، لە مەیدان دەرکەوت‌و کوژرا. تابەرە بەری ئیّوارە، بڵیّسەی شەر هەر گەرم‌بو. یەك لە چەکدارانی عەلی، بەناوی «مالکی ئەشتەر» خۆی گەیاندە بەر کەژاوەکەی عایشەو پەلی وشترەکەی پەیکرد. کەژاوەکە بەلادا هات. عەلی عایشەی بەدیل‌گرت. زۆر بەحورمەت ناردیە بەصراو بەمحمدی برای‌دا. ـ مُحمّد کوڕ ئەبوبەکر ـ بەریّی کردەوە مەدینە. لەو شەرە عەلی سەرکەوت‌و دەستی بەسەر عیراق داگرت. شەر بەناوی وشترەکەی عایشەوە ناوی دەرچو.)

پوختەی مانا:

وەختیّ دەمدی یاری نازدار، بەچاوی بەڵەك دەیروانی‌و بژانگی دریّژو کورتی، وەك رمبو تیری رەش دەچون؛ کە پیلوی‌پیّك دادەهاتن؛ وام سەرشیّواو کەوتمە دەریای مەترسی‌و خەیاڵاتەوە، کە شەری جەمەل دەبینم‌و هەروا چەکداری عارەبن بەتەوژم پەلاماری یەکتر دەدەن‌وبە تیرو بەرمب، تیّك بەربون.

٧ **شیرو رمان ڤیّك ران پەنجەبرن تیّك‌ران**
لەو مەدکن ژیك‌ران قیمەدکن دل دگەل

مانای وشە:

ڤیکران: تیّکرا؛ **قیمە:** گۆشتی هەنجناو.

پوختەی مانا:

بەچاوی خەیاڵ باش دەمدی، کە چەکدارە عارەبەکان، بەشیر بەرمب، بە چنگورك، یەکتر دەکوژن‌و دەدرن، هەر بۆیەشە کە ئەو مژۆڵە رەشانە، لاسای عەرەب دەکەنەوە. ئیّمە گەلی دڵدارانیان، تیّکرا وەبەر زەبر داوەو دڵمانیان پیّ هەنجناوە.

٨ نازك‌و قەنجا شەپال دل قەگەرینت محال
لیٚ ژمەدیٚ دل ببەت دل بمەدەت موحتەمەل

مانای وشە:

محال: نەشیاو؛ **موحتەمەل:** وێدەچیٚ، ڕێگەی تیٚ‌دەچیٚ.

پوختەی مانا:

یاری جوان‌و خـونچیلانەو نەرم‌و ناسـك، تازە کەدڵمان دەسـتێنیٚ ڕێی تیٚ ناچـیٚ هەرگیز بۆمان وەگەڕێنیٚ. بەڵام ڕەنگە لەجیاتی ئەو دلٚ بردنە، دڵمان داتیٚ‌و تۆزێك دڵداریمان بدات.

٩ نەی‌شەکەرو دیم دوریٚ دامە بدەستی سوریٚ
جام‌و قەدەح شوبهی ئاڤ لەو مەرەوان تێن غەزەل

١٠ گەرچی دچەهڤێن (انا) عالەم «مەلا» کر فەنا
(دونَ فَنا بابِکُمْ إنَّهُ عَبْدٌ أقَلّ)

مانای وشە:

انا: من؛ **عالەم:** هەمو ئافەریدەی خوا؛ **مەلا:** پڕ؛ **فەنا:** لەبەین‌چو، نەبو؛ **فەنا:** بەر دەرگای حـەوش؛ **باب:** دەرگا؛ **إنَّهُ:** ئەو؛ **أقَلّ:** کەمترین.

پوختەی مانا:

ئـەو بەژن قـامیشە شـەکرەی لارومەت وەك مرواری‌یە، بادەیەکی پڕلە ڕازو دلٚ‌ڕاکێشـــی، دەناو پیاڵەو جام دا دامیٚ. پیاڵەو جام لەڕەنگی ئـاو بون. بۆیە هەڵبەسـتەکانی من، ئـەمرۆ وەك ئـــاوی ڕەوانن. من بەو مەیە وا سەرخۆش بوم، هەمو دنیا لەبەرچاوم تاوایەوەو هەستم نەدەکرد هەر بش بێت. خۆم وا تێکەلٚ بەخودا دیت، بانگاوازم دەکرد «هەرخۆم». بەڵام هەرچەندکە خـۆم لە تۆش‌دا دەبینم، وەکی دیکە من لە بەر دەرگانە کەی تۆدا، سەری نیازم لەسەر خـاکەو خـۆم بەکەمترین و سوکتر بەندەی بارەگات دەزانم.

قصیدەی شێصتو چوارەم

«مەنصورە دڵ»

١ ئیروٚ ژرەمزا دیم دوریٚ میننەت کومن مەسرورە دل
دلبەر بفنجانا سوریٚ مەی دامەوو مەخمورە دل

٢ رەمزەك نهین ئاڤیتە دل میهری ژباطن میهتە دل
شەهزادەیێ سوژ ریهتە دل شەهکاسەیا فەرفورە دل

٣ هوٚستایی عیشقیٚ دل هەڤوٚت سەرتا قەدەم هنگی دصوٚت
رەمزا (اناالحق) هەر دگوٚت باوەر بکن مەنصورە دل

مانای وشە:

مەسرور: شاد؛ **مەخمور:** مەست؛ **میهت:** مژی؛ **ریهت:** رژاندی؛ **فەرفور:** کاسەی چینی، فەخفوری؛ **هەڤوٚت:** فێری کرد؛ **هەڤوٚتن:** فێرکردن، تەعلیم؛ **هنگی:** ئەوسا؛ **انا الحَقْ:** منخوام؛ **مەنصور:** سەرکەوتو؛ **مەنصور:** حوسێن کوری مەنصور کە بە مەنصوری هەللاج بەناوبانگە. خواناسێكبو جەزمە دەیگرتو لەوەختی حاڵ لێهاتندا، هاواری دەکرد: «منخودام». لەسەر ئەوتاوانە ساڵی ٣٠٩ ی کوٚچی بەرامبەربە ٩٢٢ ی میلادی گرتیان، جەزرەبەیانداو کوشتیان.

پوختەی مانا:

سوپاس بوٚخوا، من ئەمروٚ زوٚر دڵم شادە. دڵبەری‌من کە شاو شازادەی جوانانەو روخساری وەك مرواری‌یە. لەبادەی دڵرفێنی خوٚی، فینجانێکی بوٚتێکردم. بادە هەر گەیشتە دڵم، لەرازی نهێنیٚو گرینگ، ئاگادار بوم. دڵ لەدەرون ئەوینی هەمیشەیی مژت. وەك شاکاشی گەورەی لێهات کە پڕبێ لەمەی ئەوینیٚ. ئەوجار ماموٚستای ئەوین هات؛ دڵمی فێری دڵداری کرد. وا لەوساوە دڵ سەرتاپای بوٚتە ئاگرو گری بەرزەو (هەر خوٚم خودام) دەدرکێنیٚو بویتە هاودەنگ دەگەڵ

مەنصوری هەللاجدا. باوەربکەن دڵم هیچ تاوانی نیەو لە ئەویندا، سەرکەوتوەو هەرچی بڵێ، پێویستە باوەری پێبکەن.

٤ دل لێبدەت نورا مەیێ وەقتی سەواش‌و هەی هەیێ
فەهم ئەر بکت وەحیا نەیێ ژێدت خەبەر مەئمورە دل

٥ نورا ژقودرەت لێ دونون ژێرا دنالن ئەرغنون
وەر ئایەتا عیشقێ بخون خۆش نوسخەیەك مەسطورە دل

مانای وشە:

سەواش: شەرو هەرا؛ **هەی‌هەی:** گورەگوری مەستانە؛ **وەحی:** وڵامی‌خوا؛ **مەئمور:** فەرمانبەر؛ **ئەرغنون:** ئەرگانون، سازێکە یونانی پێشو سازیان دەکرد. حەوت لولەی کورت‌و درێژی هلولیان لەیەکتر دەبەست. وەك بلوێر تێیان دەتوراند. مەزامیریشیان پێ دەگوت. سرودی داود پێغەمبەر کە ناو نراون مەزامیر، وا دیارە حەزرەتی داود لەلێدانی ئەوسازەدا زۆر سازبوە. سازێ تریش بەناوی ئەرغنون هەیە کە وەك دەفەی جوڵا دەچێ‌و زۆر هەودای تێلی تێدایە. لەزاراوەی شاعیراندا، هەمو سازو ئامرازێکی موسیقایە؛ **نوسخە:** نوسراوە؛ **مەسطور:** خەتدراو.

پوختەی مانا:

دڵ گەر بەر تیشکی مەی کەوێ لە جەنگەی مەستی‌و هەو هەوێ
لەوەحیی بلوێریش بگات فەرمانبەرە خەبەر دەدات

روخساری یار، تیشکی توانایی خودایە. خوا ئەگەر سوێندی بەنون خوارد؛ دونون لەو روخسارە دایە. کە بونە قاشی بروێان. هەرچی سازو بەئاوازن، بۆ بروی ئاواتەخوازن‌و لەتەهی دڵیان دەناڵن.

وەرە صوفی ئایەتی ئەوین وەخوێنەو رامەمێنە. تابزانی کە دڵ نوسخەی خەت دراوی ئایەتی تیشکی رووی‌یارەو زۆریش خۆش نوسراوەتەوە.

٦ تەفسیری سیررا ئایەتێ عارف دقێتن گۆە دەتێ
رازا رموزێن قودرەتێ گەر دین بکت مەعذورە دل

٧ دل کەعبەیە مەولایەلێ ناری کەلیم ئیسایە لێ
بانگی (اناالله) دایە لێ هەم کەعبەو و هەم طورە دل

مانای وشە:

تەفسیر: راوە، ماناکردنەوە؛ **گۆەدەتێ:** گوێبداتێ؛ **رموز:** ئیشارەت گەل؛ **دین:** شێت، لیوە؛ **مەعذور:**

عوزر قبول؛ **مەولا:** بەردەست؛ **مەولا:** دۆست؛ **مەولا:** گەورەو خاوەن؛ **نار:** ئاگر؛ **کەلیم:** دوێن؛ **کَلیمُ‌الله:** نازناوی موسایە کە خوا دەیدواند؛ **اناالله:** من خودام.

خوا لەقورعانی پیرۆزدا، روبە پێغەمبەر فەرمویە: «ئەدی تۆ چیرۆکی موسات گەیوەتەلا؟ کە ئاورێکی چاوپی‌کەوت‌و بە خێزانەکەی خۆی‌وت: ئاگرێکم بەدی کروە ئەشیێ بچم بەڵکو سەرە بزوتێکتان بۆ بهێنم. یان لەسەر ئەو ئاگرەوە توشی شارەزایەك بیم. وەختێ لێی نزیك کەوتەوە. بانگی لێ کرا: موسا! من خوداتم سۆڵەکانت دابکەنە، تۆ لەناو شیوی پیرۆزدای.»

پوختەی مانا:

ئایەتی خوا پرە لە رازی نهێنی. خواناسی بەراستی دەوێ گوێچکەی بداتێ‌و تێ‌بگا مانای‌چیە؟ ئیشارەت‌و رازی توانایی خودایی، ئەگەر دڵ، شێت‌و دین‌بکا؛ نابێ سەرکۆنەی دڵ‌بکرێ. دڵ کابەیەو خودای تێدا. ئاگرەکەی موسای بانگ دەکرد، لەچاوگەی دڵدا دایساو «من‌خوداتم»ی بەموسا گوت. دڵ هەم کابەیە هەم طورە.

٨ صەد حۆو صەد جوبارەتێ صەد گولشەن‌و گولزارە تێ
چەندان ژعیشقێ نارەتێ صافی نەظەر دی نورە دل (یان عیشقی یارەتێ...)

٩ صوحبەت کوکامیل بو بری جارەك بجایی عەنبەری
قەلبێ بئاڤێ مەجمەرێ خوەش عەنبەرو کافورە دل

مانای وشە:

گولشەن: گوڵجار؛ **کامیل:** بێ‌کەمایەسی؛ **بری:** برۆی؛ **بری:** بەی؛ **بری:** بریا، خوزیا؛ **عەنبەر:** بۆن‌خۆشێکە لەورگی جورەماسیەکدا؛ **مەجمەر:** مقەڵی، ئاگردان؛ **کافور:** شیرەی دارێکە لەژاپون‌و چین‌و ئەندونیزیا دەڕوێ. بۆنی خۆشەو بۆ سەرێشەی بەکاردێنن‌و لەشی مردوی پێ دەهەنون تا نەگەنێ. بۆ بۆن خۆشی بەسەر ئاگریشی دادەکەن.

پوختەی مانا:

ئەو دڵەی من، لە پیرۆزی ئەوینەوە، بۆتە بەهەشت. پریە لەجۆگەو روبارو تژیە لە گوڵ‌و گوڵجارو ئەوەندەی دڵداری تێداو، ئاوری ئەوین ئەوەندی تێ هەڵگراوە، ئەگەر بەچاوی رون‌و پاك لێی بنۆڕی؛ ئاگر نیەو تیشکی خوایە. خوزی هەرگا کۆڕی یاران گەرم دەبێ، جارێك لەجیاتی عەنبەرێ، دڵم بخەیە سەر پۆلوان، لە ئاگردانی مەجلیس‌دا: تابزانی چۆن لەعەنبەرو کافوریش بۆن خۆش‌ترە.

١٠ شوخ‌و شەپالا لەب ژقەند ئەو نازکا وی قەنجو رەند
وی دل ژدل دلداو خوەند ئیرۆ یەقین فەغفورە دل

١١ ئەر دل ژتە مەسرور بتن من ژی «مەلیٚ» دەستور بتن
دی کت جیهان پڕنور بتن لیٚ دائیما ڕەنجورە دل

مانای وشە:

قەنج: لەبار؛ **ڕەند:** جوان‌و پەسند؛ **خوەند:** خویٚندیەوە؛ **فەغفور:** قەراڵی مەملەکەتی چین؛ **دەستور:** ئیجازە؛ **دی‌کت:** کارێکی وادەکا؛ **ڕەنجور:** نەخۆش‌و دەردەدار.

پوختەی مانا:

یارە شۆخ‌و خونچیلانەو لیٚو قەندەکەم، ئەو ناسکە جوان‌و ڕێک‌و دڵ‌پەسندە، ئەمڕۆ بەراستی‌و هەر بەدڵ، دڵی هەژارمی خویٚندەوەو لاواندەوە. دڵی من ئیٚستا دەتوانیٚ بە قەراڵی چینیش بڵیٚ: کاورای هەتیمچە چکارەی؟ من هەمیشە دڵم بە دوری‌و بی‌مەیلیت نزارو دەردەدار بوە. بەڵام ئیٚستا کە دڵداریت داوەتەوە ئەو شادیەی هەروا بمیٚنیٚ‌و منی مەلاش ڕیٚگەی بدەم کە رازی دڵ بدرکیٚنیٚ؛ لیٚم رونە کاریٚ وا دەکا هەمو دنیا پربیٚ لەنور.

قصیدەی شیێصتو پێنجەم

«زەکات بەعەبد»

١ شەربەتا لامو بیان ئەز بەحەیاتێ نادم
بادەیا لەعلێ بتاڤا ظولوماتێ نادم

٢ حورو ویلدانو پەری جوملە جەمابن ئیروٚ
مویەکی پێ ژخەطێ وی بتو لاتێ نادم

٣ گەر بدەت دەست طەوافا پی ودەستان بگرم
وی مەجالێ بوقوفا عەرەفاتێ نادم

ماناى وشە:

شەربەت: شلیٚنوٚشین؛ **لاموبێ:** لەب، لێو؛ **حەیات:** ژیان؛ **حەیات:** ئاوی ژیان؛ **ظولومات:** تاریکستان؛ (سەرچاوەی ئاوی حەیاتێ لەناو تاریکستان دایە)؛ **جوملە:** بەکوٚمەڵ؛ **طەواف:** لەدەورە گەڕان.

پوختەی مانا:

تەڕایی وشەی ئەو لێوانەت، نادەم بەئاوی حەیاتێ. چوٚن بادەی ئاڵی خودایی بە ئاوی تاریکستانێ دەگوٚرمەوە؟!

هوٚریو لاوانی بەهەشتو فرشتەو پەری، کوٚوەبنو بێنەسەودا؛ من هەموویان بەتێکڕایی بە تاڵێك موی سەرو پوٚری ئەو بتو لاتەی خوٚم ناکڕم. ئەگەر خودا بەختم بداو دەدەوری یارم بگەڕێمو لەجیاتی بەردی ڕەش ماچ کەم، ڕێگەم هەبێ بکەومە سەرپاو پلیو دەستەکانی رابموسم؛ پێم لە ڕاوەستانی حاجیان، لە عەرەفاتێ باشترەو بەخێرترە.

٤ ئەزویار گەر شەڤەکێ هەردو هەمئاغوش ببین
لَیلَةُالقَدره مە ئەوشەڤ بیەراتێ نادم

٥ **جانی شیرین کو ژیاررا بخودان ئەز دکرم**
نە بیاریٚ خوە دوەقتیٚ سەکەراتیٚ نادم

مانای وشە:

ئاغوش: هەمێز، باوەش، هەمبێز؛ **لَیْلَةُالْقَدْر:** شەوە پیرۆزەکەی رەمەزان؛ **بەرات:** شەوی پازدەی شابان کە رسق‌و رۆزی تێدا بەش دەکریٚ؛ **خودان:** صاحیب، خاوەن؛ **سەکەرات:** وەقتی گیانەڵاو.

پوختەی مانا:

گەر منویار، شەوەکی یەکدی دەباوەش بگرین، شەوی قـەدری منە، هەرگیز بە بەراتی نادەم. یار ئەگەر گیانی منی جاریٚ بەخاوەن کربا؛ لە سـەرەمەرگ‌و دەمی گیان لەبەدەن دەرچـونا، جگـە لەو یارە، گیانم بەکەسی تر نادەم.

٦ **شەربەتا زەهری هەلاهیل کو حەبیبیٚ مە بدەست**
بگولاب‌و شەکەرو قەندو نەباتیٚ نادم

٧ **نەبقانون کوئیشارەت بشیفاییٚ بکرت**
ئەز هیلاکیٚ خوە دعیشقیٚ بنەجاتیٚ نادم

٨ **طەلبەکر وەصلیٚ ژدلبەر مە بعنوانی زەکات**
گوٚ تو عەبدی‌و بعەبدیٚ خوە زەکاتیٚ نادم

مانای وشە:

قانون: رێوشوێن؛ **ئیشارەت:** دەس‌نیشان کردن؛ **شیفا:** خۆش بونەوە؛ **نەجات:** رزگاری؛ **شیاوی باسە:** **قانون، شیفا، ئیشارات، نەجات،** ناوی چـوار لە کتێبەکانی ئـەبوعەلی ابن‌سـینای بەناوبانگــن (٣٧٠ تا ٤٢٨ ی کۆچی)؛ **عینوان:** ناوونیشان؛ **عینوان:** مەبەست.

پوختەی مانا:

جامی ژەهراوی هەلاهیل بیٚ کە یار بمداتیٚ؛ بە گوڵاوو شەکەرو قـەندو نەباتی نادەم. گوێم لە رێو شوێنی حەکیمان نیە چاکم کەنەوە. لە ئەویندا بمرم، چیمە بەسەر رزگاری.

وتم: هۆ جوانیٚ! بەشم‌کوا لە زەکاتی جوانیت؟ وتی: تۆعەبدی. زەکاتی مە بە کۆیلان ناشیٚ.

٩ **وی بپەیکی بکرین مات رەقیبی دیسا**
بروخ‌و فیل‌و فەرەس ئەز شەهوماتیٚ نادم

١٠ دسەمایا سەحەریٚ دەست بکەس دی ئیروٚ
غەیری شیرین قەدو مەوزون حەرکاتیٚ نادم

١١ هاتە دەستیٚ مە درەقصیٚو دگوٚ بل ژمەلیٚ
دەست بکەس دی دسەمایا کو مەلاتیٚ نادم

مانای وشە:

پەیك: پیادەی شەترنج؛ رەقیب: چاو نەزێر، هاوبازی؛ روخ: قـەڵا. کە داشـێکی گەمەی شـەترنجـە؛ فەرەس: ئەسپ؛ فیلو فەرەس: دو داشن لە شەترنجدا؛ شامات: واتا، شای شەترنج لە کار کەوتو مرد. یان، ماتەیدا؛ مەوزون: رێكو پێك؛ حەرەکات: بزاو؛ بل: جگە؛ کومەلاتیٚ: کە مەلای تێدابیٚ؛ شامات: شامەگەل؛ شامە: خاڵی سەرزو.

پوختەی مانا:

چاوچنوٚکی پیسو شوٚفارو زمانشرٚ؛ کە لەبازاری دڵداری بویتە سەربارو چـەلومل؛ ئـەوا دیسـان توشی ماتی کردم. پیادەی پیٚیەو دەیەویٚ بارگینو فیلو قەڵاکەشم لەناو بەریٚو پاشان شاماتم پیٚبڵیٚ. من هەرگیز نابیٚ بدوٚرێمو قەت رێگەی شاماتی نادەم. وا ئاکەم لە سەیری خـاڵان دەگەڵما بیێتە هاوبەش. برٚیارە ئەمروٚ بەیانی، کوٚری سەما دامەزرێنن. من دەستی خوٚم باهەرکیٚبیٚ بەجگە لەو بەژن باریکەو لارو لەنجە رێكو پێکەو خوێن شـیرینە، بەکەس نادەم. ئـوٚخەی شـوکور ئـەوا لەگەڕیٚ هەڵپەرکیٚ، یاری شوٚخم دەستی گرتمو بەدەم فـەرموی: لەهەرکوٚری داوەتێکـدا مەلای لیٚ بیٚ، من جگەلەو دەستی هیچ کەسی تر ناگرم.

هەر لەبارەی شەترەنجەوە «حەریق» دەڵیٚ:

هەمو عالەم دەزانیٚ من کە سەودای زولفی تاتاتم
لەخانەی کوڵمدا کولم بەفەرزی شای روخت ماتم

«کوردی» دەڵیٚ:

تو بەو دوروخی خوٚتەوە وەك شاهیو فەرزە   دایم کە لەپێش ئەسپەکەتا وەك نەفەرت بم

«هەژار» دەڵیٚ:

کشوماتە جیهان لەژوانی لەنویٚ   گەلاوێژ بوٚمە دەرٚوانیٚ لەسەر سویٚ
چریکەی بولبولێك دیٚ وا دەزانم   چیەی ماچی منوتوٚی هاتە بەرگویٚ

قصیدەی شێصت‌و شەشەم

«فینجان‌و جام»

۱ عیدەوو داعالەمیٚ بانگی صەفاییٚ خاص‌و عام
ماهی نەو ئەبرو نوماندن چو ژبەر عەورو غەمام

۲ خوەش بدوٚر جامیٚ ئیشارەت‌کر هیلالیٚ ساقیان
ماهتابێن زوهرە سیما چاردەسالی تەمام

۳ نامەطەی‌کر روزەئی عیدیٚ قەکر فەصلا مەییٚ
لیٚ بزەمزەم تێن بئاوازی نەییٚ فینجان‌و جام

مانای وشە:

عەور: هەور؛ **غەمام:** هەور؛ **ساقی:** مەیگێڕ؛ **ماهتاب:** مانگەشەو، ترێفە؛ **طەی:** پێچانەوە؛ **روزە:** رۆژو؛ **فەصل:** کژ، هەرەت؛ **زەمزەم:** زەمزەمە، ویرەویر.

پوختەی مانا:

ئەوا جێژنەو هەمو عالەم گەورەو کچکە، گش لەگشتیان بەدڵخۆشی مژدە دەدەن، کەوا ئەمرۆ مانگی لەنویٚ ـ وەك بروٚی‌یار ـ خوٚی نیشانداو پەڵەهەوری لەبەر رەوین.

بوٚ مەیگێڕانیش بروٚی یار ـ کە لەمانگی یەکشەوە گەلێك جوانترە ـ هاتە بەرچاو. بە گوٚشەیەکی نازاوی تێی گەیاندن کەدیسان با دەبگێڕن. جا ئەگەر مانگی عاسمانیٚ، زەردو لاوازو باریکەو هیچ روناکاییشی‌نیە؛ مانگی مەیخوٚرو مەیگێڕان، لە روخسارێکەوە دیارە کە لەباتی چاردە شەوی مانگیٚ، ئەو چاردە ساڵی تەواوە روٚژ لەروٚژیٚ جوانتر دەبیٚ‌و ئاوابون‌و کەم‌کردنیشی بوٚنیە.

دیمەنی ـ بەتیشك‌و رونی ـ وەك زوهرەیە. بەڵام پتر لەمانگی شەوانی چاردە، ترێفەی داوەتە دنیا.

نامەی روٚژو پێچرایەوەو فریٚدرا. هەرەتی مەی وەخواردنە؛ لەم روٚژەدا، فینجان‌و پیاڵەی

مەیگێڕان، بەدەنگ‌و صەدای بلوێران، هەر خرینگەو زرینگەو ویرەویریانە.

«خەییام» دەڵێ:

ئۆخەی کەنـەمـا بـاوی خەیاڵی خاڵی	مەیگێڕی دەبینمەوە بەبادەی ئاڵی
گێرەی رەمەزان بەربو ئەوا جێژن هات	دەم‌بێنی لەدەم گاوو کەران داماڵی

٤ شاهیدێن گوڵرەنگ ساقی بەلکە نەسرینن بەشەر
ئی دلەبسێ ئەرغەوانی نێرگزێن عەرعەر خەرام

٥ یارەب ئەو روحن موجەسسەم یان میثالی روحن‌ئەو
لەو بسیرێ جامان دبەخشن نازکێن شیرین کەلام

٦ ئەو چەالی گەوهەرن هاتن لیباسی جیسمو جان
عیشوەیێن وان شوبهی ئیکسیرێ دقەلبانن مەقام

٧ وەك «مەلێ» گاڤەك تنێ غائب ژدیداری نەبم
وەربیم وێ ساعەتێ لێ‌بن ژمندا صەد سەلام

مانای وشە:

بەشەر: بەشەرە، پێست؛ لەبس: بەرگوشمەك؛ موجەسسەم: هاتوەتە ناو لەش، بەچاو دەبینرێ؛ میثال: پەیکەر، کوتەڵ؛ گەوهەر: رەگەز؛ گەوهەر: جەواهێر؛ کەلام: گفتو لفت؛ ئیکسـیر: تۆزێکـە بەسـەر مسی‌داکەی دەیکاتە زێڕ؛ قەلب: دڵ؛ قەلب: چروك؛ مەقام: جێگە؛ گاڤەك: تاوێك؛ گاڤەك: هەنگاوێك؛ وەر: وەئەگەر؛ وەك: دەغیلە، هۆشتبێ.

پوختەی مانا:

ئەی خوایە! ئەو مەیگێڕانە، بەو هەمو شوش‌و ناسکیە، گیانن ئێمە دەیان بینین؛ یان پەیکەرن بۆ نازکی گیان، نیشاندان؟ چۆن گەوهەرێکن ئەوانە؟ دەبێ لەچی دروسـت بوبن‌و چـۆنە هاتونە ناو لەشی بنیادەمەو؟ زمان خۆشن، بەنازو ناسـك ئـەندامن، ئـەگەر پیاڵەت دەدەنەدەســت؛ وادەزانی بەنهێنێ ئەوپیاڵە هات. چونکە هێند رون‌و ناسکن نایان‌بینی. نازو قەمزەی ئـەوان دەیکـەن، دڵی قـەڵبیش وەکو ئیکسـیر دەکا بەزێڕ. دڵمان بویتە مزڵیان‌و لەناو دڵماندا دەرناچــن. مەلا هۆشــت لەسەر خۆبێ! نەچی جارێك بۆ تاوێکیش هەنگاوێکیش لەیارت دور بکـەویەوە. ئـەگەر هەرتاوێك دورکەوتی، سەلامان بنێرەو بڵێ: من ئیتر لەدنیا دەرچوم.

شیاوی باسە، بەعەرەبی لەباتی بڵێن فــاتیحای بۆ فــلانەکەس بخــوێنن؛ دەڵێن: ســەلامی لەسەربێ.

قصیدەی شێصتو حەوتەم

«جەذبەیا عیشقێ»

١ دانەیێن عەنبەر لنەسرینان رەشاندن خال خام
سوسنێن نازك لسەرخالان چەڤاندن دالی دام

٢ جەبهەتو دیمێ لقودرەت لێ نڤیسی حەرف و حەرف
کاکولان تاتا لسەر حەرفان کشاندی لامو لام (یان، لامُلام)

٣ لیلةالقدرو بەراتن زولفو جەبهەت صوبحیعید
دیم وەکو فەصلا بەهارێ لێقیامەت قەددو قام

مانای وشە:

دانە: دەنك؛ **خام:** خاو؛ **چەڤاندن:** لارکرنەوە؛ **حەرف:** کەنار، لێوار؛ **لام:** پیتی (ل)؛ **قام:** بەژن؛ **قام:** هەستا؛ **لاملام:** کەس لومە ناکرێ؛ **قەد:** نوشتانەوە.

پوختەی مانا:

ئەو لارومەتو لاجانگەی ـ کە وەك پەڕیگوڵی نەسرین، ناسكوسپین ـ خاڵی رەشو بەبەرامەی وەك عەنبەری خاوی دانەدانە لێپرژاوە. بسکەکانی کە لە سوێسنە زۆر تورتو زۆر بۆنخۆشترن؛ لەسەر خاڵان لار بونەوە، وێنەی دالن (د)و بونە داو لە راوگەی دڵان. دەستی هونەری بەهێزی خودای مەزن، چەند پیتێکی زۆر پیرۆزی ناو قورعانی وەکو: صادەکانی چاویو نونی برۆو ئەلفی کەپۆو لامی بسكو میمی دەمو نوختەی خاڵان ـ کە دڵان دەبەن بەتاڵان ـ لەسەر هەنیەو روخساری یار، لە ناوەوەو لە کەناران نەخشاندوە. کاکۆڵەکان لەسەروی ئەو پیتانەوە، بەزوانی حاڵ پێمان دەڵێن: دڵدار کەشێتو هاریشبن، لۆمە ناکرێن. شەوی رەشی کەزیەکانی وەك شەوی لیلةالقدرو بەرات وانە، کەهەم تیشکی جوانی خوایان دەناودایە؛ هەم هەمو بەرەکەتو

پیتی رۆژی دڵمان لەوانرایە. تەختی سپی‌ناو چەوانی، سپێدەی جەژنی پیرۆزە. روخساری جـوانتر بەهارە، نەخێر. وەك باغی بەهەشـتە، کە هەرگیز پائیزی نیە. ئـەگەر دەڵێن بەهەشـت لە رۆژی قیامەتا دەبیندرێ، دەلەو باڵایە برۆانن. کە هەرگا یار هەڵدەوسـتێ، قیامەت دەکاو هەرگا قـەد دەنوشتێنێتەوە ئێمەی دڵدار، قیامەت بەچاوان دەبینین.

٤ ئەوپەری وەقتێ دسوندوس‌دا ژقوندوس بت خویا
بەندەدێ شاهو گەدابت خوسرەوی شیرین کەلام

٥ هەرکەسی جارەك دیە ئەو زیندەما حەتتا ئەبەد
وی نەدیتی ئەوپەری رو، زیندەگی لێ‌بت حەرام

٦ هەرکەسی جامێ ژدەستی وی بنوشت نوش‌بت
ئی ژوی دەستێ نەنوشی زەهربت ئەو لێ مەدام

مانای وشە:

سوندوس: پارچەی ئاوریشمی بەزێڕ چنراوی زۆر نایاب؛ **قوندوس:** تاریکـایی خـەسـتی شـەوێ؛ **گەدا:** پارسەك؛ **مەدام:** هەمیشە؛ **مەدام:** بادە.

پوختەی مانا:

ئەو پەریە ناسك‌و نازدارە، دەم‌کوڵ‌و شیرین وتارە ـ کەشای سەرتەختی جوانی‌یە ـ بە بەرگی ئاڵ‌و واڵاوە ـ کە لە قوماشی سوندوسە ـ لەشەوی ئەنگوست لەچاوا، بێتەدەرو خۆی نیشان‌داو تیشکـی روخساری لەدنیا پرشنگ بدا. هەمو شاهانی سەرزەوی، باخوسرەوی شـیرینیش‌بن؛ لەبەر دەرکی ئەو دەکەون‌و لە دامێنی ئـەو دەنەون‌و دەبنە عەبدێکـی سـەرکزی‌و بەگەدایی لەدەرگای شـانازی دەکەن. چونکە هەرکەس هەرجارێك یارم ببینێ، هەرگیز مردن توشی نابێ‌و هەرکەس چاوی بەو دیدارە رۆشن نەبێ، خۆشی‌و ژینی لێ حەرامە.

هەر ئەو بادەی، لەدەستی ئەو ئەخورێتەوە، نۆشـی گیانەو بەگیان خـۆشە، بەدەسـتی ئـەو ژەهریش هەمیشە لەبادە بەرێزترە. هەرکەسێ لەیارم دورەو دەیەوێ بادەبنۆشێ، یاخـوا بادەی لێ ببێ بە ژەهری مارو سندان‌و قوززە ڵقورتی‌بێ.

٧ وان درەقصێدا کودیم ئاور پەیاپەی دانەمن
بەرق‌و تیرێژان لدلدان جەذبەیا عیشقی رەقام

٨ عومرەکە دوربوم ژجانان کەتمە بەندا فیرقەتێ
ناگەهان پەردە هلانی گۆ: مەلایم السلام (یان، مولایم...)

مانای وشە:

وان: ئەوان، بۆ ڕێزگرتن بۆ یەکێك ئەوان دەگوترێ؛ **ئـاور:** ئـاگر؛ **ئـاوڕ:** بۆ دواوە ڕوانین، بەتیلەی چـاو ڕوانین؛ **پەیاپەی:** بەشوێن یەکا، خۆش‌خۆش؛ **تیرێژ:** تیشك؛ **جەذبە:** کێش؛ **رەقـام:** رفێندرام؛ **هلانی:** لای‌برد، لای‌گرت؛ **مولایم:** هێدی‌و لەسەرخۆ؛ **مەلایم:** مەلای من؛ **اَلسلام:** سـڵاوت لێ؛ **اَلسـلام:** هەر نەماوی.

پوختەی مانا:

لەکۆڕی گۆبەندو بەزما، یار دیتمی‌و لەسـەریەك ئـاوڕی وی دەدامو ئـــاوری دەهەناوم بەردا. بروسکەو تیرێژی جوانی، هاتنە دڵ‌و کێشەری ئەوین ڕای‌کێشامو ڕفاندمی‌و من هەرنەمام. دوری لەیار هەرتاوێکیش بێ، عومرێکــە. من عومرێك بو کەوتبومە ناو زیندانی خـــەمی دوری یاری دڵبەند. ئەو ڕۆژە لەو گۆوەندەدا، لەپڕ یار لە پەردە دەرهات؛ لەمپەری جودایی پەڕاند، زۆر بەنەرمی پێمی فـەرمو: مەلای منی؟ سـڵاوت‌لێ. هەر بەو تۆزە دواندنەی ئیتر من یەکجــاری مردم. ئەلفاتیحا.

قصیدەی شێستو هەشتەم

«نەترک و بازن»

١ رەمزێن‌تە دجانان نە بەئەندازە درازن
هەریەك بهەزار رەنگ رەوانێ مە دخوازن

٢ وان دەر بەلجانان مەوەکی بەرق‌و بروسکان
تیرێ تە دجانان نەتنێ سینە گودازن

٣ جانا ژجەفایاتەو ظولمێ چخەبەر دین
کوتیر ژجەوراتە ددلدامە بگازن

٤ پەروانەو بولبول بدلن شوعلەیی عیشقێ
لێ‌کوتو نەظەردی بخوە ئەو گولشەنی رازن

مانای وشە:
دراز: درێژ؛ رازان: راکشان؛ درازن: رادەکشێن، خۆ درێژ دەکەن؛ رەوان: گیان؛ رەوان: پەلەو خۆش‌رۆ؛ دەرب: زەبر؛ دەرب: رێگە؛ سینە گوداز: سنگ تاوێن؛ جەور: زوڵم؛ جەور: لەرێ کلابون؛ جەور: دەنگی بەقەوی هەورە تریشقە؛ گاز: گەزی پێوان‌و گەزی ددان؛ گازن: گلەو شکایەت؛ گولشەنی راز: باغچەی پڕلەنهێنی؛ گولشەنی‌راز: کتێبێکە شیخ محمودی شەبستەری (ساڵی ٧١٧ کۆچی) لە هەزار بەیتا، دای‌ناوەو هەمووی هەرباسی عیرفانە.

پوختەی مانا:
ئیشاراتی نهێنی تۆ، لەگیانانلدا، لەو ئەندازەیە دەرچو، کەهیچ گیانێك دەری بەرێ‌و گیانمان زۆر بەرتەسك‌ترە لەوەی رازی تۆی تێ‌بچێ‌و جێی بێتەوە. کە لە گیاندا پاڵ دەکەوێ. هەریەك لەو رازی واگرینگ بە هەزار رەنگ‌و تەرزەوە خۆ دەنوێنێ‌و دەیەوێ گیانمان بستێنێ‌و بە پەلە بیبا بۆ

خۆیو دەرسی دڵداری ئەوینی پێ ڕەوان‌کاو گیان ئەو ئـەرکەوا گرانەی زۆردژوارە، بۆ هەڵگیرێ. ڕازی ئەوین، وەك تیرێکن لە بروسکەی عاسـمان دەکەن. تەنیا بەوەندە بەس ناکەن. سینەمان بتاوێننەوە. نیشـانەیان لە گیانمانەو هەر دەپێکـن. یارە گیانە شـیرینەکەم، چـۆن ڕێم دەکەوێ بەگلەیی لەدەست ظوڵمت بناڵێنم. ئەوی منیش ئازار دەدا، هەر ڕوحمو بەزەیی تۆیە و من نایزانم. من لەدەس تیران دەناڵم. تیریش گلە لەبەختی خـۆ دەکەن؛ کە تۆ دورت خستونەوەو لە دڵی مندا جێگـات داون. چیرۆکی منو تیری‌تۆ، وەك چیرۆکی بولبولو پەپولە دەچـێ. بە ڕواڵەت گڕی ئەوینێ بڵێسەی داوەتە دڵیان بەڵام بێ‌ینە باری ڕاستی؛ ئـەو هەردو دڵسـوتاوانە بونەتە گوڵجـاری ڕازانو لەناو بەهەشتی ئەویندا، دێنو دەچنو دڵیان بویتە گوڵشەنی ڕاز. پڕیە لە باسی خواناسی.

٥ پەیوەستە ژوەصلێ تەدمێنم کوسەراسەر
بشکوژ وطەلیسمو وەرەقو نەترکو بازن

٦ سوببوحیو قودوسیو حورێن دبەهەشتێ
پەیوەستە شەبی قەدری لیقایاتە دخوازن

مانای وشە:

پەیوەستە: هەمیشە، بێ‌نێوان؛ **بشکوژ:** قۆپچە؛ **طـەلیسـم:** پارچێك خشـڵی زێوینە. دوعای لەسـەر هەڵدەکەنن تا لە جنۆکەو دێوو درنج بیارێزرێن؛ **وەرەق:** گەڵا. خشـڵێکە وەك گەڵا دەچـێ؛ **نەترك:** مانگوڵەی لەرزانە؛ **باز:** دەرزیلەی خشڵ بەشکڵی‌باز؛ **بازن:** دەسـتەوانەی لە زێڕو زیو؛ **سـوببوح:** ناوێکـی خوایە؛ **سوببوحی:** بەو فـرشتانە دەڵێن کە هەر دەڵێن سـوببوح، سـوببوح، واتا خـوایە پاکی هەربوتۆیە؛ **قوددوس:** ناوی‌خوایە؛ **قوددوسی:** ئەو فریشتانەن کە هەمیشە دەڵێن قـوددوس، قـوددوس، واتا خـوایە هەر تۆ خاوەنی پیتو پیرۆزیت؛ **لیقا:** توش‌بون.

پوختەی مانا:

یاری نازدار! خۆت لە دڵی من بەئـاگای. جیا لەتۆ، هەمو شـتێك لەبەرچـاوم بێگـانەیە. دەمەوێ ئـەگەر بت‌گەمێ هیچ‌شـت، هیچ ئـافەریدەیەك بەگیان، بێ‌گیان، بەنهێنی نێوان منو تۆ نەزانێ. نامەوێ تەنانەت قۆپچەو خشڵە زێڕو زێوەکانیش، کە تەلیسمو پەلكو خرینگەو مەنگوڵەو دەرزیلەو لەرزانەو بازنو خـرخاڵنو لەسـەر تاپای تۆ هاڵاون؛ پێ بزانن. بەزرینگـە، دەنگ دەدەنو لێم تێك دەدەن. بۆیە هەمیشە لەهاتن بۆ بارەگاو دیداری تۆ، من داماومو بەش‌بڕاوم.

نازانم کێ گوتویە:

قەڵەم بێگانەیە تابێ لەرازی ئێمە ئاگابێ   مەڵێ بۆ نامە نانوسی، لە نێوانی منو تۆدا

٧ سونبول بسەماتێن‌و گولان پەردە دراندن
بشکفتنە ئال‌ئال‌و هشین بونەتەڕازن

٨ جوبار درەوانن چەمەنان تەرح جوانن
مەستانە برەف رەف لکەناران سی‌و قازن

٩ هەریەك بتەماشاگەهی حوسناتە ژهەرجا
تەشبیهی نیگاران بجەمالاتە دنازن

مانای وشە:

ئال‌ئال: گوڵێکی کوێستانە؛ **هشین:** شین، کەوە؛ **هشین:** سەوز؛ **تەراز:** ڕێك‌و لەبارو بەرانبەر؛ **تەڕازن:** مێرگی بەتەڕایی، تەرەزن؛ **تەرح:** بیچم، لق، چڵ.

پوختەی مانا:

ئەی‌دڵە! وەرە بڕوانە؛ بەهارە دنیا خەمڵیوە. سمڵان بەدەم شنەباوە سەمایانە، دەلەرنەوە. گوڵی گوڵاو ـ کە خونچە بون‌و لە شەرمان، دەرنەدەچون ـ لە خۆشیانا، سەرخۆش بون. پەردەیان دڕاند. بڕوانە چلۆن پشکوتون. گوڵی ئال‌ئال، بەهەزار ئاڵ‌و واڵاوە، خۆ دەتوێنن. هەرچی چیمەن‌و مێرگوڵەن، لە خۆشیانا گەش بونەوەو لەتاسەی دیداری گوڵان، ئاویان دەچاوان تزابو. ئێستە لە خۆشی دیمەنیان، هەمو دەمیان پڕ لەئاوەو لە تریقەی خەندەی جوگەلان، هێند پێکەنین، شین بونەوە. بڕوانە چەند ڕێك‌و پێکن، تیپی گوڵان، بە تەکوزی هەڵوێستاون. جوگەی ئاوان، بە ڕەوانی‌و بیچمی چیمەن وابەجوانی، کارێکی وای‌کرد کەسی‌وقاز لەو دیمەنە گەشکە بن‌و وەك سەرخۆشان، بێنە دەورەی گوڵ‌و ئاوان‌و پۆل پۆل لە دەورەیان گەڕێن. یاری گیانم! دڵی‌دڵم! هەم گیان هەم دڵم، هەم گوڵم. ئەو هەموانە چگوڵن، چمەلن؛ چقل. چئەو سەوزەی لە چیمەندا پی‌دەکەنن؛ گشتیان سەریان دەرێناوەو بە چاو، بەدڵ‌دەڕوانن‌و بەتاسەوەن تۆببینن. هاتونە سەیری جوانی تۆ. هەمو گیاندارو بی‌گیانێك، وەك هەمو جوان‌و دڵبەران، بەجوانیت شانازی دەکەن.

١٠ تیران لمەدەت دوست مەتیٚ سێنە هەدەفکر
نازان لمەکەت یاری، مەزاری‌و نیازن

١١ میحرابی دوئەبرو کو ژبالاتە خویابن
دەر سەجدەگەهی عیشق نیازی مە نەمازن

١٢ گەر حوسن‌و مەحەبەت بسەراپەردەیی جان‌بن
گەه شاهو گەدا، گەه بخوە مەحمودو ئەیازن

١٣ ئەڤ حورو پەریچیهرە بتولاتی جەماڵێ
دەر صورەتی تەحقیق «مەلا» عەینی مەجازن.

مانای وشە:

هەدەف: ئامانج؛ **زاری:** گریان‌و شیوەن؛ **نیاز:** پاڕانەوە؛ **نەماز:** نوێژ؛ **نەمازە:** تایبەتی؛ **چیهرە:** روخسار.

پوختەی مانا:

ئەگەر یار تیرمان باوێتێ؛ ئێمە سینەی بۆدادەکەین بەنیشانە. ئەگەر ئەو دەسکا بەنازان؛ ئێمە بەگریان‌و نیازو پاڕانەوە دەیدوێنین.

ئەگەر طاقی برۆکانی، لەو باڵایە بێنە بەرچاو؛ سوژدە دەبەین لە جێگای سوژدەی ئەویندا. نوێژەکانمان تایبەتین‌و نوێژو نزای دڵدارانەن. ئەگەر جوانی دەگەڵ ئەوینی راستیدا، بکەونە ناو سەرسەرای گیان‌و تێکەڵاوبن؛ نەشایەتی لەناو دەمێنێ‌و نەروتی، لە بازاری ئەوێنێ، سوڵتان‌و گەدا دەبنە یەك‌و مەحمودو هەیاسێك نیە. هەر یەك لەوان هەم مەحمودە هەم هەیاسە. چونكە تازە لە بوتەیەکدا تواونەوەو جیاوازی لەناو نەماوە. ئەو جوانانەی کە وەك حۆری‌و روخساریان وەکو پەریانەو، ئەو بتە جوان تاشراوانەی ـ کە خەڵکیان پێ گومرا بوە ـ ئەگەر بەراستی بڕوانین‌و بەوردی لێی وردبینەوە؛ پێدەزانین جوانی بەدەڵن‌و جوانی راست لەپشت پەردەی ئەزەلیەوە تیشکی داونێ.

قصیدەی شێصت‌و نۆیەم

«دەینی بوسە»

١ مەلامە لگەردنا دلبەر ژنوصەد بوسە ماین دەین
مەجالێ دێ بخوازم ژێ دبێ دەینی‌تە (فَوْقَ‌الْعین)

٢ برەمزا قاب قەوسەینێ ژوان بورهان خەبەردارین
(فاتِ‌القَوْسَ بٰاریهٰا اَلاٰ یارامیَ الْقوسَیْن)

مانای وشە:

مەجال: وەخت؛ **دبێ:** دەبێژێ؛ **دەین:** وام، قەرز؛ **فَوْقَ‌الْعَیْن:** باڵای چەم، لەسەر چاو؛ **قاب قەوسەین:** بە ئەندازەی ژێ کەوانێك (باسمان لێکرد)؛ **فات:** دەبێنە؛ **بٰاریها:** تاشەرەکەی؛ **الا:** هۆی؛ **یا:** ئەی؛ **رامی:** هاوێژ؛ **قەوسەین:** دوکەوان.

پوختەی مانا:

یار دەیفەرمو ئەگەر لە ئەویندا مردی؛ ماچێکت پێ قەرزداربم. تۆ لە کۆنە قەرزان گەڕێ کە نەگەیون. وا سەرلەنوێ، صەدجار لەبەر پێی‌دا مردوم. دەبێ صەد ماچی گەردنیم لەسەری‌بێ. هەتا دەڵێم کوا قەرزەکەم، دەڵێ قەرزت لەسەر چاوان. ناڵێ لەسایەی گەردنم، دیارە دیسان وای‌نیازە چیم پێ نەگا. هەر لەباسی قابەقەوسەین لەرازی نهێنی بروّی ـ کە ئەندازەی دوکەوانن ـ ئاگادارین. کەوان بدەرە دەست وەستا، ئەی تیر بەدو کەوان هاوێژ.

هەروەك لەکوردی‌دا دەڵێن «نان بۆ نانەوا رەوایەو گۆشت بۆ قەصاب». لەناو عەرەب بوّتە مەسەل «کەوان بدە دەس کەوان تاش». واتا هەریارم دەزانێ دڵان بەتیری مژۆڵان‌و لە کەوانی بروّی کەوانیەکەیەوە، بهەنگێوێ. هەمو تیر هاوێژێکی‌تر، بابچنەوە ماڵی خۆیان.

٣ ژسیررا لامەکان واجب تەنەززول کر دئیمکانیٚ
(فَأینَ العِلمُ، أینَ العینُ، وَأینَ اللاَّین إِذلاَأینْ)

مانای وشه:

لامەکان: بیٚجیٚگە؛ **واجب:** پیٚویست؛ **واجب‌الوجود:** خودا، واتا بیٚگومان هەر هەیە؛ **ئیمکـان:** شـیاوی، ئیمکان لە زاراوەی فەلسەفەدا، بۆ کرداریٚك یان شـتیٚکیوا دەبیٚژن کە لەسـەر بون‌و نەبونی پەك نەکەویٚ. وەك بونی مرۆو شـینایی‌و جـانەوەرو دورەگیانی بیٚبزوتن. ناوی مومکین لە بە رانبەر وشـەی واجبدا دەگوتریٚ؛ **اِین:** لەکویٚ؛ **عَین:** چاو، بەرچاو؛ **إذ:** کە.

پوختەی مانا:

خودای گەورە، لە نهیٚنی بیٚجیٚگەیی دەستی هەڵگـرتو خـوٚی لە شـیاوان (لەئیٚمکـانی)دا، نیشان‌داین. وەك خوٚی فـەرموی: «گەنجینیٚکـی نهیٚنی بوم، ئـافەریدەم هیٚنانە گوٚڕ تا بمناسـن» ئەگەر لەبەر ئەو رازە گرینگە نەبا؛ چوٚنمان دەتوانی بیناسین؟ کوانیٚ زانست، کوا سوٚمای چاو، کوا شتی دیار، تەنانەت کوا لەکویٚ هەبو، کە ئەگەر خوا، دنیای دروس نەکردایەو وەختو روٚژو شەوو دەمی دانەنایە؛ وشـەی کوانیٚو لەکویٚش، نەدەزانرا چیە. بوٚخـوای گەورە نە دەم‌و کات‌و سـات هەیەو نە جیٚگەو شویٚن.

٤ ژمابەینا دوئەبرویان پەیاپەی بەرقی لامیع تیٚن
بعەینی گەربی صافی چنورەك صیرفە ئەو مابەین

مانای وشه:

مابەین: نیٚوان؛ **مابەین:** دەرباری سوڵتان، هوٚدەی چاوەنوٚڕی بوٚ دیتنی سوڵتان؛ **صـیرف:** خـالیص‌و پاکی بیٚ خەوش.

پوختەی مانا:

لەنیٚوان هەردو ئەبروٚیان، لە سەریەك هەر بروسکەی پڕتروسکە دیار دەدەن بوٚمن. بەچاوی رون‌و بیٚتانە، کە بی‌بینی، دەزانی لەو نیٚوانەی‌دا نیشانەی کامە نوری‌پاکە دەنویٚنیٚ.

٥ بدەستورا تەدا، وی ژی ژقیٚ ناقیٚ ڤەریٚکم ئەز
(فَصَنِّفِ العَینُ نورَ العَینِ اَلاٰ یا زَینَ کُلِّ اَلزَّینْ)

مانای وشه:

دەستور: ئیجازە؛ **ویژی:** ئەویش؛ **ژقیٚ‌ناقیٚ:** لەمونیٚوانە؛ **ڤەریٚکم:** بەریٚ بکـەم، لەنیٚوان لابەم؛ **فَصَـف:**

دەسا رون بکەوە؛ **نورَالْعَين:** ئـەی نوری چـاو؛ **ئـەلا:** بریەتیەلە: دەگەڵ توٚمە؛ **یا:** ئـەی؛ **زَيْن:** زینەت‌و جوانی؛ **کُلّ:** هەمو، گش.

پوختەی مانا:

یاری تاقانەی بیٚهاوتام! ئەگەر توٚئیجازە بدەی‌و ڕێگـە بدرێم بوٚ بارەگای نزیکـانت؛ من گەرەکمە ئەو نێوانەش کە بروٚی یاری دنیایین‌و لەوانەوە تیشکی خـوٚتت نیشـانداوم؛ لە ناو بچـی‌وٚ چـاوم بەخوٚت ـ کە سوڵتانی سـوڵتانانی ـ بە بیٚ نێوان‌و ناوبژی‌و پەردەو لەمپەر رون بیٚتەوە. دەزانم ئـەو دیتنەی توٚ، چاوی دڵی رونی دەوی‌وٚ ئـەمشـیٚ تانەی لەســەر نەبیٚ. دەســا بەزەییت پیٚمدا بیٚت. روناکایی چاوەکانم چاوی دڵم رون‌کەرەوە؛ با جوانیەکەت بیٚ پەردە بیٚتە بەر چاوان؛ ئـەی جـوانتر لە هەمو جوانان‌و ئەی مایەی جوانی گش‌جوانیٚك لەعالەمدا!

٦ بەهایی عیشوەیەك لەعلان مەیەکسەر (مامَلَكْ) بەخشی
دل‌و جان ژی لسەردانی‌و ظالم هیٚژ دبیژت: دەین

مانای وشە:

بەها: نرخ، بایی؛ **یەکسەر:** بەیەکجارەکی؛ **مامَلَك:** هەرچی شکـی دەبرد، هەرچـی هەمبو؛ **هیٚژ:** هیٚشـتا، هیٚمان.

پوختەی مانا:

لە نرخی نازی لیٚوانی، بەجاریٚك هەرچی هەمبو دام
دل‌و گیانیش کرا پارسەنگی، زاڵم هەر دەڵیٚ: کوا وام
«نالی» دەڵیٚ:
قیمەتی ماچی دوصەد کیسەیی ساغەو نیمە غەیری یەك کیسەیی صەدپارە لە گیرفانم دا

٧ مەلا هەروی ببین هەروی ئەگەر هەروی دناسی‌تو
(هُوَالْمَعْبود. هُوَالْمشهود. بَلْ لاغَيْرَ فِیاَلدّارَيْن)

مانای وشە:

هُوَ: ئەو؛ **مَعْبود:** پەرسراو؛ **مَشْهود:** دیارو بەرچاو؛ **بَلْ:** بەڵکە؛ **لاغیر:** نەشتی‌تر؛ **فِیالدّارَين:** لە هەردوك ماڵاندا، واتا، دنیاو قیامەت.

پوختەی مانا:

مەلا لەکویٚی؟ لە بارەی کیٚوە توٚ دەدویٚی! ئـەگەر یاری تاقـانەی سـەروەری یاران، دەناسـی‌و تانە

لەسەر چاوی دڵت نیە؛ هەر لەو بڕوانە هەر لەوی. هەر ئەو شیاوی پەرستنە. هەر ئـەو دیاری بێ پیوارە. تەنانەت ئـەوەش بزانە کە لە هەردوك دنیایاندا، جگـە لەخـوێ؛ هیچ‌کەس نیە کە بۆ پەرستنێ بشێ.

قصیدەی حەفتایەمین

"چیرۆکی جوانیت"

١ من دبەر (قالوابَلیٰ) باطن ڤەویرا بو ئەڤین
هێژ لسەر عەهدا ئەلەستم تابرۆژا ئاخرین

٢ من دڤیٚ لیٚ ئەشکەراکەم جارەکی داغا نهین
(گُفْتَمْ اورا ما دُعاگوی ِ توایم أیْ حورعین)
(أعْرضَتَ عَنّی وَقالَتْ مادُعاءُ الْکافِرین)

مانای وشە:

قالوابَلیٰ: باسی‌کرا؛ **ڤەویرا**: دەگەلٚ ئەو؛ **عەهد**: پەیمان؛ **عەهدا ئەلەست**: پەیمانی ئەو رۆژەی کە خـوا گیانی دروس کردن؛ **گُفْتَم**: گوتم؛ **ما**: ئێمە؛ **حورعین**: کیژە چاو رەشەکەی بەهەشت؛ **عین**: چاو گەورە؛ عین: گاکێوی کە زۆر بەچاو جوان ناسـراوە؛ **أعْرَضَتْ**: روی وەرگێڕا، نارمزایەتی نیشـان‌دا؛ **عنّی**: لەمن؛ **قالَتْ**: گوتی ئەو مێوینە؛ **ما**: چیە؟؛ **دُعاءُالکافرین**: نزای خـوانەناسـان. خـوا لەقـورعان وتووێژی جەحەندەمیان دەگەلٚ پاسەوانی تونی ئـاورمان بۆباس دەکاو فـەرمویەتی: «ئـەوانەی لەناو ئـاگران بە پاسداری دۆزەق دەلێن: داوامان بۆ لەخوا بکـەن رۆژێك لەسـزامان سـوك‌کا. پاسـدار لەوەراما دەلێن: راسپاردەتان لە ئێمەوە نەهاتەلا، بە بەلگەی زۆر ئاشکراوە. دەلێن بەلیٚ: دەلێن بۆخـۆو دوعابکـەن. دوعای کافران، جیا لەریٚ لیٚ‌ون‌کردن؛ چیتر ناکا.»

پوختەی مانا:

من بەرلەو رۆژەش کە خودا گیانی بۆ لەشـان دروسـت کرد؛ بیومە دلداری یارم لە دەروندا. هەتا ئێستاش، هەر لەسەر پەیمانم ماوەونەگۆڕاوەو، تا دواڕۆژیش هەروا دەبم. هەمو ئـاواتم ئـەمەیە جارێك داخی ناودلم ئاشکرا بکەم.

پێم گوت: ئێمە نزاگۆتین، هۆی چاورەشـە بەهەشـتیەکە! روی لەمن وەرگێڕاو گوتی: دوعای

کافر بەچی دەچیٚ؟!

٣ ئەی شەهی عالیجەناب، پور عاجزو پەرگەندەئەم
ئاە ژدەست جەورا ئەڤینیٚ چبکرم؟ من بەندەئەم

٤ صەبرو طاقەت من نەمان لیٚ بی‌کەس‌و دەرماندەئەم
(گر بخوانی ور برانی بندەام تازندەام)
واجِبٌ لی إمتثالُ الآمرِ ماذا تَأمُرِین)

مانای وشە:

عالی: بڵند؛ **جـەناب:** لایەن؛ **عالیجـەناب:** وشـــەی ڕێزگرتنە بۆگەوران، واتا: پایە بەرز؛ **پەرگەندە:** پەراگەندە، پەرێشـان وبڵاو؛ **دەرماندە:** داماو؛ **بخـوانی:** بانگ‌کەی؛ **برانی:** دەرکەی؛ **واجـب:** پێویسـت؛ **لی:** بۆمن؛ **إمتِثال:** بەجیٚهێنان؛ **ئەمر:** فەرمان؛ **ماذا:** چی؛ **تأمُرِین:** ئەمر ئەفەرموی خانمەکە.

پوختەی مانا:

پادشای پایەبەرزی جوانان! زۆر وەرەزو پەرێشانم. ئاخ چی‌بکەم لەدەس ئازاری ئـەو دڵداریە. من کۆیلەی تۆم. ئۆقرەو ئارامم پیٚنەما. یەکجـار بی‌کەس‌و داماوم. گەر دەرم‌کەی یان وەمخـوێنی، من هەر کۆیلەم هەتا زیندوم. پێك هێنانی فەرمانی‌تۆ، بە ئەرکی پێویست دەزانم، چۆن دەفەرموی تا وابکەم.

٥ صوهتم ئەز پێتا ئەڤینیٚ تێك بو ئەم گەردو هەبا
(إنّ لی آیاتُ صِدْقٍ کانَ فی‌هذا النَّبا)

٦ حوری‌یا ڕوٚژا لیقائیٚ، نازکا مەخمەرقەبا
(حَبّذا رَوْضاتُ نَجْدٍ زُرْتُها عَهْدَالْصبا
(رَوْضَةٌ یَجْری عَلیٰ اَرْجائِها ماءُمَعینْ)

مانای وشە:

پێت: گڕ؛ **گەرد:** تۆز؛ **هەبا:** تۆزە وردیلەی دەوری هەتاو؛ **إن‌لی:** تەواو بۆم هەیە؛ **ئـــایات:** نیشـــانگەل؛ **صِدْق:** ڕاست؛ **کانَ:** بو؛ **فی:** لەناو؛ **هذا:** ئەم؛ **نَبا:** خەبەر؛ **لیقـا:** توش‌هاتن؛ **مەخمەر:** پارچێکـە؛ **حَبَّذا:** چەند خۆش‌بو، ئای کەباش‌بو؛ **روضات:** باغچەگەل؛ **نەجد:** زورك؛ **نەجد:** تەپۆڵکەی بی‌گیا؛ **نەجد:** ناوی ئەو گردەیە کە قەیسـی عامری (مەجنون) لەسـەر ئـەویٚ دوربەدور دەیڕوانیە ڕەشـماڵەکانی هۆبەی لەیلیٚو گۆرانی پێدا هەڵدەگوت؛ **زُرْتُها:** دیدارم لی‌کرد؛ **عَهْد:** زەمان‌و چاخ؛ **صبا:** منداڵی؛ **یەجـری:** ڕەوان دەبیٚ؛ **عَلیٰ:** لەسەر؛ **ئەرجائِها:** لایەن‌گەل؛ **ماء:** ئاو؛ **مَعین:** ڕەوان.

پوختەی مانا:

بەگڕی ئەوینێ سوتاوم؛ توزو خوڵیشم بابردی. درۆ ناکەم شایەتم هەن. هەرچی بو، دڵداری کردی. حۆریەکەی بەهەشتی خودا، نازکوڵەی کەوا مەخمەرم! بیریك لە هەژاریم بکە. ئاخر بێ‌تۆ چۆن دەربەرم؟ خۆزگەم بە دەوری مندالی‌و چونە نەجدی پڕلەوەڕی. چەند کانی‌و ئاویشی لێبون. داخم ئەو خۆشیە تێپەڕی.

شیاوی باسە، ئەو بەیتە لە شیعرەکانی قەیسە بۆ لەیلای داناوە. گۆیا دەگەڵ لەیلایەدا بەمندالی لەنەجد، بەرخو کاریان دەلەوەڕاند.

٧ من لسەر بەدری مونیر مەکتوب دیە نەقشی سەواد
سەر بەیەك ئانی دونونان خەططی ڕەیحانی دوصاد

٨ حادری من سەجدەبر لەو غەرقی خونیٚ بو فوئاد
بَرْ دَرِ باغِ وصالَشْ هاتِفی آواز داد:
(هٰذِهِ جَنّٰاتُ عَدنٍ فادخُلواها خالِدِین)

مانای وشە:

سەواد: ڕەشایی؛ **حادری:** دەس‌بەجێ، هەرلەجێ؛ **فوئاد:** دڵ؛ **بەردەری:** لەبەر دەرکی؛ **وصال:** پێك گەیشتن؛ **هِذِهِ:** ئەمانە؛ **جَنّٰاتْ:** باغات؛ **عَدْنْ:** ئەو بەهەشتەی خوا دابوی بە بابە دەم؛ **فادخلواها:** بچنە ناویەوە؛ **خالدین:** هەتاهەتایە.

پوختەی مانا:

لەسەر مانگی چاردەشەوەی ترێفەدەر، من نەخشێکی ڕەشم دیوە. دو نونی خەتی ڕیحانی ـ کە وەك دو برۆی یارم دەچون ـ گۆشەیان دابوە سەر دوصاد ـ کە بە چاوی یار، دەشبهان ـ دڵم بوبە گۆمی خوێنێ لەو دیمەنەو سەرم خستەسەر سوژدەوە. لەو حانەدا، لە دەرکی باغی یارەکەم ـ کە جێ ژوان بو ـ دەنگێکی بێ‌ڕەنگم دەبیست دەیگوت: ئێرە بەهەشتی ئادەمە بچنە ژورو لێی دەرمەچن.

٩ نائیتن گۆتن بقال شەرحو بەیانی حوسنی‌تو
دی بحالو سێربناسن دل فەسانێ حوسنی تو

١٠ خوەش «مەلا» ئامانجی تیران‌کر کەمانی حوسنی‌تو
قِصەی عِشقِ جَلالو داستانِ حُسنِ تو
تِلْكَ أنْباءُ یَقولُ اَلنّاسُ مِنّا بَعْدحین

ماناى وشه:

فەسانە: ئەفسانە، چیرۆکی کۆن؛ **داستان:** سەرگوروشتە؛ **تِلْكَ:** ئەمانە؛ **انباء:** دەنگو باس‌گەل؛ **یقــولُ:** دەڵێ؛ **ناس:** مەردم؛ **مِنّا:** لەئێمە؛ **بعد:** دواى؛ **حین:** ماوەیەك لە رۆژگار.

پوختەی مانا:

هەر بەگفتی سەرزارەکی باسی جوانی تۆناکرێ. دەبێ ئەهلی دڵ بزانن چیرۆکی جوانی تۆ چـۆنە. ئەم جـوانیەی چـەندبە باشـیمەلای وەبەر تیران داوە. چیرۆکی دڵداری «جــەلال» لەگەڵ باسی‌جوانی تۆدا، دەبن بەباس‌و خەبەرێك کە مەردم لە دوارۆژێکا، بۆ یەکتری دەگێڕنەوە.

شیاوی باسە، وەختە بڵێم بێ‌گومانم ئـەو شـیعرانە هی بوێژێکـی ناو «جــەلال» بوە. مەلا تەضمینی کردوە. بەڵام داخـەکەم نەمزانی ئـەو مەلا جـەلالە کێ‌بو. جــەلال‌الدین رۆمی نەبوە. جەلال‌الدین دەوانیەکی شاعیر هەبو؛ لە چەرخی نۆ تا سەرەتای چـەرخـی دەهەم (٨٣٠ تا ٩٠٨) ژیاوە. نازناویشی فانی‌بوە. سەیرئـەوەیە: لە هەمو ئـەو نوسـخانەدا، کەمن دیومن؛ هەوەڵ لەتی دوامین بەیتی قصیدەکە، زیاد لەهەموان، تەواو کوردانە نوسـراوە. نوسـیویانە عشـقا جـلال‌و داستانا. بۆ ئەوەی سێ لەتەی مەلاش وەك ئەوبچی. پاشڵەکانیان دەگەڵ ئەو هێناوەتەوە. بەیانا، فەسانا، کەمانا، ئـەمانە هەر ویسـتویانە قصـیدەکە خـڕوپڕ هەر هی مەلابێ بەڵام پیاو کە مرخو چێژەی شیعری مەلای باش چێژتبێ؛ دەزانێ شیعری ئەو نیە (هەژار)

قصیدەی حەفتاو یەکەم

«کەمان کشاندن»

١ صەنەمیٚ ژقەوسی ئەبرو دوهیلالی نەو نوماندن
دوکەمان لبورجی میزان بغەضەب لمن کشاندن

٢ نە دونون بخەط موقابیل ببەدیع خەط نڤیسی
دوهیلالی دەستی قودرەت، بقیرانی یەك نیشاندن

مانای وشە:

صەنەم: بت؛ **میزان:** بورجێکە لەعاسمان، تەرازو؛ **میزان:** بەرانبەر؛ **غەضەب:** تورەیی؛ **موقابیل:** بەرانبەر، روبەیەك؛ **بەدیع:** تازەی کەس نەدیتو؛ **نیشاندن، نیشاندەن:** دانان.

پوختەی مانا:

ئەویارە جوان‌و دڵگرە ـ کە هەمو جوانێکی دیکە، دەیپەرستن‌و بوٚتە بتی دڵدارانی ـ بروٚکانی هاتە بەرچاو، هەرنە بروٚ، وەك دومانگی یەکشەوەبون، لەعاسمانێك‌دا دیار بدەن. ئەو دومانگە لەنویٚیانە ـ کە زوٚر لەبارو میزان‌بون ـ لە مزگەی ئەوباڵایە، وەك دو کەوانی میرغەضەبی ئەویندارکوژ، لەمن کێشران (تەرازو کێشانی هەیە). دەستی قودرەتی خودایە کە ئەو دومانگە یەکشەوەی لە عاسمانی صافی توێڵی بەرانبەر بەیەك داناوەو نیشانی مەردمی‌داوە. دیارە موجزات قەوماوە. لەبەر چاوی هونەرمەندانی خەت پەسند، جوتێك نون بون. لەسەر تەتەڵەی نورین‌دا، دەستی بەهێزی ئەزەلی خەتی دابون. نون دەچاوی ئەوان‌دا با، لەودو نونانە دانەبون.

٣ چیەراتی حوسنە یارەب بنیشانی پادشاهی
بطەرەف دوطورڕە طوغراوە بەماوەری رەشاندن

ماناى وشه:

بەرات: خەڵاتنامەى گەورە گەوران، جەژنى رۆژى بەش‌كردنێ؛ **طـەرەف:** لا؛ **طـورره:** پەرچـوكەى بڵاو لەسەر توێڵ، كەنارە، مێزەربەند، ريشوى بانەدراوى بڵاو؛ **طوغرا:** فەرمان، مۆرى قيچـەڵ‌فيچـى سـوڵتان؛ **ماوەر:** گوڵاو.

پوختەى مانا:

ئەى خودايە! ئەو روخسارەى داوتەبەيار؛ چۆن خەڵاتو بەراتێكە بۆ دڵتەڕان‌و دڵداران لەدنيادا. كە بۆت ناردون. ئەگەر بەراتى پادشايان، هەر تەنيا مۆرێكـى پێوە. ئـەوبەراتە كە نيشـانەى پاداش‌و بەخششــى زۆرتەو لەجياتى جێژنى بەراتە؛ لەهەردولاوە مۆرى تۆى كە دوكەزى بەلادا كراوى بەگرێ‌و ئاڵقەو طـوغرا ئــاسان. پێوە ديارەو دەوريان لەپەرچــوكەى هەنيەى ـ كە لە قــاقەزى مەرجانيش سپيترو ناسك‌ترە ـ داوە بەجـوانى‌و لەبارى‌و، بۆن‌و بەرامەشـيان هێندە خـۆشن دەڵێى گوڵاو دەپرژێنن؛ نەك گوڵاويان لێ پرژاوە.

٤ **ئەليفـو دولامو هىٚدين مەدئايەتا جەمالێ**
ژجەگەر مەكر تەسەللى‌و ژسينە دەست فەشاندن

ماناى وشە:

تەسەللى: سەبورى؛ **دەست فەشاندن:** دەست هەڵتەكان، دەست بەردان.

پوختەى مانا:

روى يارى من، لەقورعانى جوانى خوادا، ئايەتێكــەو نيشــانەى جــوانى خــودايە. لێم دەرۆانى كەپۆكەى وەكو ئەلفێكى راســتو شـوش‌و، كونە كەپۆى وەك هێ يەكى دوچـاويلكەى دەسـتى گەورەترين خەت‌خۆش. دولابسكە سەرهەڵگـەڕاوەكانيشـى بەدوپيتى لام «ل» دەبيندران. ناوى «الە»م خوێندەوەو لە عەيبەتان وازم لەژيانى خۆم هێنا. سـەبوريم‌هات كە جگـەرم سـوتاوەچش، دەستم لە سينەشم بەرداو دەستم لەدنياش راوەشاندو شێتى جوانى خـودايى بوم. شـياوى باسـە، هێنديك لەبوێژانى‌دى، دەميان بەهێى وەكو زەنە «ە» شبهاندوە.

سەيد رەشيد (شەهيد) دەڵێ:

كەدوخاڵم لەراستەى بێقلت ديت خەمێكم گەر هەبو لێم‌بوبە صەد خەم

٥ **نەتنێ ژقشتو زولفان مە دسينە صەد كولابن**
لجەگەر سيەكەمانان دوهەزار تير رەشاندن

٦ ژجەگەر «مەلا» پلینگان بکولابو چەنگ کەرکر
ئەسەدان ژی پەنجەڤیران دلو سینە هەڕشاندن

ماناى وشە:

قشت: ریزە بسکێك کە بەرێکی بەقەیچی خشتیان دەکەنو لەسەرهەنیە دادەوەستن؛ **کولاب:** قولاپ؛ **ڤیران:** دەگەلْ، پیرا؛ **هەڕشاندن:** هەلْدراندن؛ لەبەریەك‌بردن.

پوختەى مانا:

دەردى جەرگو هەناوى من، دوسەرەیەو دەسەرەیە. پەرچوکە قشتیلەکانىو کەزیەکانى بە بژانگى سەربەقولاپ، تیروپڕ لەجەرگم نیشتن، دوهەزار تیریان تێچەقاند، ئەوجار نۆرە راوى چاوى، دەستى پێکرد. ئەوچاوانەى بوراوى دلو هەناوان پلنگو شێریان ناگاتێ. بە مژۆلان پەنجەیان لەسینەو دلم، وەکار خستو قولاپیان لێگیر دەکردو کوتو پارچەو لەتیان دەکرد بەراستو چەپیان دادەبرد؛ بەجارێك لێکیان هەلْوەشاندو لەکاریان خست.

نازانم کێ گوتویە:

مەدە شوشەى دلْم بەوچاوە مەستەت بەسەرخۆشى دەترسم بیشکێنێ

قصیدەی حەفتاو دوهەم

«دەردی دوری»

١ خەشمیٚ لفەقیران مەکە زوپادشاهیٚ من
پرسیٚ بکە جارەك لخەطائو گونەهیٚ من

٢ تەفتیش بمومویکە ئەر ئەم بخەطائین
هینجا نەکەبیٚتن تەوەلاتی‌تە جیهیٚ من

مانای وشە:

خەشم: تورەیی؛ **هینجا:** هیٚنگین، ئەوسا؛ **ولات:** مەڵبەند؛ **جیهی:** شویٚنی.

پوختەی مانا:

توٚ لەجوانی‌دا پادشای، من دڵداریٚکی هەژارم. بەرگەی تورەبونت ناگرم. خوٚم بەگوناحبار ئازانم. لام وانی‌یە بوٚ هەژاران، دڵ‌بە جوانی‌دان گوناحە. جا ئەگەر لەنەزانیەوە کاریٚکم‌کرد، کە خوانەکا گەردیٚکی خستە سەردڵت؛ هەرگوزو گومبەت مەرەنجیٚ، نیٚوچاوانت گرژ مەکەو خویٚنم بیٚ‌تاوان مەریٚژە. توٚ هیچ نەبیٚ، لەتاڵ تاڵی کەزی‌و پرچە کافرە دڵرەشەکانت ـ کەپرن لە میسکی خەطاو دڵی‌منیان بەند کردوە ـ پرسیٚك‌بکە؛ داخوٚ دڵی بەندکراوم، هیچ گوناهی لیٚ روداوە؟ با موبەمو دڵی هەژار بپشکنن ئەگەر جیا لەئەوینی باڵات، هیچ شتیٚکی دی لەلابو؛ ئەو بەداویٚك بخنکیٚنەومنی دڵ‌تاڵانکراویش لە دەورەی خوٚت، لەو وڵاتەش کە توٚی تیایی‌و بوٚتە مەڵبەندی دڵداران. بتاریٚنەو جیٚی‌من بدەبە یەکی‌تر.

«نالی» دەڵیٚ:

سەری هەرموی بەدەنم تەرزە تەمەنناییٚکە   گەردشی توکی‌سەرم هیٚلەگی سەودابیٚکە

٣ جەوراتە بەهیتینو جەفایاتە پەریتین
قوربانی تەبم گوەبدە جارەك گلەهیۆمن

٤ زانی کو ژبەر جەورو جەفایان ئەلەمین دلۆ
رەحمێ بگەدائیۆ خوەکە سولتانو شەهیۆمن

٥ سی سالە ژدەردو ژبەلایاتە هیلاکین
حەتتا بفەلەك هەر درۆتن ئاهوئەهیۆ من

٦ ما یەك نەفەسەك من دبتن صەبرو قەرارەك
قەد بیۆتەوو بیۆتە دبتن میثلی سەهیمن

مانای وشە:

بەهیتن: توانەوە؛ **پەریتن:** پەڕتاندن، وردو خـاش‌کردنو لەبەین بردن؛ **گلەه** : شکـایەت، گازندە؛ **ئەلەمین:** ئەلەم، ئێش‌وژان؛ **ئەلەمی:** ئێشا؛ **بەلا:** بەڵا؛ **بەلا:** گیرۆدەیی؛ **ئاهو ئەه** : ئاخو ناڵە.

پوختەی مانا:

بە جـزیادانو ئـازاران، تاواندیتین. لەبەریەکت هەڵتەکاندینو بەجـارێك هەر وردو خـاش بوین، لەبەین چوین. دڵی برژاوم پرژانە، ئـەوەبو بە ماوەی سـێ (سـی) سـالۆ، بەدەردی گرانی دوری گرفتارم، کە تاوێکیش لەدوریتدا لێم بە هەزارساڵ دەبوریۆو خوۆت دەزانی ئوقرەو ئارامم نەماوەو هەناسەی ساردم لەدوریت، وەك بڵێسەی تەندوری سـور، گەرمو گوڕەو چـرە دوکەڵی هێندبەرزە، سەری گەیوەتە عاسـمانان. ئـەو بەژنو باڵاراسـتەی تۆ ـ کەتانەی لە سـەوڵی بەژن ڕێك‌ولوس دەگریۆ ـ سێبەرێکی دەبیۆ هەبیۆ. من سێبەریم. تۆ بفەرمویو نەفـەرموی، تازە هاتوم؛ لا ناکەوم. دەسا ئەی سوڵتانو شاهی بەراستی من!گویۆ مەدە سوچو گوناهی ناراسـتی من.. لەراسـت منی ئاوارەی بیۆ دەرەتانی گەدای جوانیت؛ لە تاواندنەوە وازبێنەو بە لاواندنەوە، وەم خوێنە. دڵم خوێنە جارێك گلەو گازندەکانی ببیسەو دادی بدە.

٧ گر شوبهەتیۆ پەروانە دبەزمیۆ تە چەند گرۆ
صەدناڵە هەزار رەنگی وەکی چەنگ وژیهیۆ من

٨ نورین قەدەحا خەمرو حەیاتا مابسەردان
گەروی بدەتن دەست بدەست موشتەری هیۆمن

٩ یەك عیشوە «مەلایی» ببوها بیۆتە ژلەعلان
صەدجان مە هەبن هێژ کوموقەصصیر دبەهیۆمن

مانای وشە:

گر: گرتی؛ **گڕ:** پێتو بڵێسە؛ **ژیهـ :** ژیٚتار؛ **بسەر:** سەربەسەر؛ **هیٚمن:** هەی لەمن؛ **بوها:** نرخ؛ **بەهیٚ:** نرخ.

پوختەی مانا:

لەبەزمێکدا تۆی تێدایی، بە هەزار ئاهەنگو هەوا، لەچەنگ بەسینگا کوتانو لەشی لاوازو باریکم ـ کە وەك ژیٚکەمان زراوە ـ گوێت لە دەنگی وەکی چەنگو ناڵینی بلوێری دەبیٚ.

من بەخەیاڵی خاویخۆم وام داناوە یار بەدەستی ناسکیخـۆی، لەبادەی بەرروناکایی تیشکی کوڵمی، پیاڵەیەك بداتە دەستم؛ ژیانو هەستم لەبەرانبەریدا بدەمو سەربەسەر سەودا سەربگریٚ. ئاخ ئەگەر یار بەو سەودایە رازی بوایەو دەستی دەناو دەستم نایەو بیفەرموایە وا سەری گرت. هەی لەبەختم، لەناو هۆزی کریاراندا، کەس وەکو من سودینەبرد.

مەلا ئەوقسانە چین دەیانکەی؟ کەییار سەودای وا پڕ لەزیان قبوڵدەکا. ئەگەر هەرتەنیا نازێکی بە بزەی لێوە ئاڵەکەی، بەنرخی صەدگیان بفرۆشیٚ هێشتان تۆ ئەگەر کڕیاربی، لەقازانجتەو هێمان لەو نرخەی دیهێنیٚ زۆرت کەمتر پیٚ دراوەو نرخی تۆ کورتی هێناوە.

قصیدەی حەفتاو سێهەم

«دور ناکەوین»

١ ئەز نزانم سەبەبێ یار چرآ دور کرین
شاهی شیرین‌دەهەنان ئەم ژخوە مەهجور کرین

٢ میثلی گۆی بێ‌سەروپا بومە لبەر ضەربو شەکان
لەو بچەوگانی جەفایا خوە ژدل هور کرین

مانای وشە:

چرآ: بۆچی؛ **دەهەن:** زار، دەم؛ **مەهجور:** تەرك‌کراو، دورەوەخراو؛ **ضەرب:** زەبر؛ **شەك:** لێدان بەگۆچانی شەقێن؛ **چەوگان:** گۆچانی شەقێن.

پوختەی مانا:

هیچ تێ‌ناگەم، چۆن بو دڵم تا ئەو رادە خۆی خوێن‌تاڵ کرد؛ کە سەرداری لێو شیرینان‌و دەم قەندان، ویستی لای لێ لابدەم‌و دور کەومەوە.

من وەکو گۆی گروڤەربوم، دەبەر زەبری گۆچانی دوری دیداری، رادەرفێنرام‌و لێ دەدرام. بەڵام هەرمام. ئەوجار ناچار وردی‌کردم‌و پێی رێ‌خستم، لای‌وابو لەناوی‌بردم. بەڵام ئەویش بەهرەی نەدا.

٣ دامە صەد جامی فیراقێ ژخوە غائیب نەبوین
ژویصالێ قەدحەك دامەوو مەخمور کرین

٤ نوری چەشمی‌مە کو عالەم مە بچەشمێن تە ددی
بجەمالا خوە تەوەك دیدەیی بێ نور کرین

٥ نەفەسەك بێ تەمەناچی نەدژین بێتە دەمەك
ژتەهات ئەمری هومایون تەوە مەئمور کرین

پوختەی مانا:

صمت پیاڵەی ژەهراوی دوری، بەگیان‌و دڵم چەشاندو دیتی من لەهۆش دەرناچم‌و لەدەرگای ئـەو نەدیارو بەرپیوار نابم، لەلایێ ترەوە بۆم‌هات. بە ڕۆخـۆشی بانگـی کردم. وای بەدیداری مەسـت کردم، خۆم‌و هەموشتم لەبیرچو. لە سەرخـۆشیان پیلوی چـاوم بەســەر یەکتردا لکـاون‌و هێندە سستو لەش‌گرانن، لێك نابنەوە کە دوبارە بی‌بینمەوە..

ئەی‌یارە مەستە چاوەکەم! تۆی سۆمای چاوی گیان‌و دڵ، هەمو دنیام هەر بەخۆشی‌و سۆمای چاوێکەوە دیوە، کە هەر خۆت بەمنت بەخشیوە. بەجوانی‌تۆ روناك‌بوە. ئێسـتا کە جـوانیت نەبینم، وەك چاوی کوێرم بەسەردێ. دڵم دەستەکوتی‌ێدەکاو گیانم سەرە نگرێ دەبێ‌و رەتان دەدا. گیان‌و دڵی بەراستم تۆی. تۆ هەناسەی، بەبێ هەناسە چۆن دەژیم؟ ئـەگەر گەدای دەرکی ماڵم، ئـەگەر دڵداری خـوێنتاڵم، دەسکـاری تۆم. فـەرمانی پیرۆزی تۆبو، کە من وابم؛ من‌و گیانم، راسپاردەی بەر فەرمانی تۆین. گوڵچنی سەر خەرمانی تۆین. ئێمەی فەرمانبەری کزو زەبون‌و ژارو خاکەسەر هیچکارە نین، هەرخۆتی خۆت.

٦ مە دزانی کو تودێ (عاقِبَةُ الْأمر) چکی
لەبی لەعلی شەکەرین ئاە کو مەغرور کرین

٧ ذەررەیەك بوم دهەوایاتە دویرانەیەکی
میثلی رۆژێ بشوعاعا خوە تەمەشهور کرین

٨ ژ (أنَاالْحَقْ) بلەبێن لەعل خەبەردار کرین
بکولابا سەری زولفا خوە تەمەنصور کرین (یان، بکولابا...)

مانای وشە:

عاقِبة: ئاکام؛ **ئـەمر:** کار؛ **مەغرور:** بادی‌هەوا، بەفیز؛ **مەغرور:** فـریودراو؛ **شـوعاع:** تیشــك‌و تیرێژ؛ **أنَاالْحَقْ:** من‌خوام؛ (باسی‌کرا).

پوختەی مانا:

هەر کەدڵت کردینە هۆگری جوانی خۆت، دەمانزانی ئاکامی دڵداران چـۆنەو چـۆن توشـی دەردی دڵ دەبین‌و چلۆن پەندێکمان پێ دەدەی. بەڵام چی‌بکەم لەدەست شیرنایەتی لێوی رەنگ ئاڵ، کە بەدینی فریودرام‌و لەبەندی دڵداری خـرام‌و کرامە پەندی عالەمێ‌و لەناو ریزی دڵداران‌دا، ناوم‌براو

ناومزڕا. تۆ بە ئەوینی لێوانی سەلما ناوێك، توشی ئەوینی بەتینی راستەقانی خۆتت کردم. دەگەڵ نورت دا تێکەڵبوم. گیانم وەك ئەوتۆزە وردەی لێهات کە لە دەلاقەی وێرانە لەتیریژی رۆژ دەهاڵێو دەبیندریێو ناوبانگی بەئەوینداری رۆژ بڵاو دەبێ. لەخۆشی ئەوتێکەڵ بونە، دەگەڵ تیشکت، گیانم لەخۆی بایی بیو، خۆی بەتۆ دەهاتە بەربیر؛ هاواری دەکرد «من خودام». بەتاوانی درکانی نهێنی دڵی، بەرەو بوتی گوڵاوی کەزیت راکێشاو بە قولایی کەزیانتدا هەڵاوەسیو بەدەردی مەنصور هەللاجی مەشهورت برد.

٩ مونصەریف مادبویین ئەم بەدوصەد جاری «مەلی»
لی بوی کەسرو ئیضافی قەخو مەجرور کرین

پێش گوتنەك:

«لە رێزمانی عارەبیدا (نەحو) **مونصەریف** بەوشەیەك دەڵێن کەبزاوی سەرو بۆرو ژێرو جوت بزاوی (تەنوین). بەپێی پیتو ئامرازی تربچتە سەری. **نامونصەریف** بریەتیە لەو چەندشتانە کە هەر لە بارێك دەمێنو ئەگەر ئیضافە نەکرابن؛ بزاوەکانیان ناگۆرێت. **ئیضافە:** بەرستێك دەڵێن لەدووشە پێك هێنراوەو یەكمانای ئەویکەیتریان تەواو دەکا. بەوی هەوەڵ دەڵێن **موضاف**، دوهەمیان **مُضافُاليه**، لەدەستوری خوێندنەوەدا، مُضافُاليهِ ژێردارەو عارەبان پێی دەڵێن **مەجرور**. موضافو چەند پیتی دیش هەن. کەناویان ناون جار (**یان، حەرفی جەڕ**)، ئامرازی جەڕ، هەرگا دەکەونە سەرناوێك، ناوەکە ژێر پەیدا دەکا. وشەی «احمد» لە رێزمانی عەرەبیدا، ئەگەر چیئیضافەنەکریٰ؛ لەبەر دوشت لەمونصەریفی بیٰشە: یەکیان وەزنی وشەکەیە، دوهەم ناوی ئاشکرایە (ئیسمی عەلەم) مەلا ناوی: احمد بوە.»

مانای وشە:

مونصەریف: وازلیٰ هێن، وەگەڕیاو؛ **جار:** هەل؛ **جاڕ:** راکێشەر؛ **کەسر:** شکان؛ **کەسر:** بزاوی، ژێر لەدوای پیتان؛ **ئیضافە:** زیادە، سەربار؛ **ما:** بۆچی.

پوختەی مانا:

بەدوصەت ئەوەندەش جزیای دڵو مەینەت کێشانو ژانو برکو گیان کێشانەش، بۆچی وازمان لە دڵداری تۆ دەهێنا؟ نەخێر. ئێمە بۆیە نەهاتوین بگەڕێینەوە. تەنانەت من کە ناوی رواڵەتیم ئەحمەدیشەو ناوەکەشم بۆهیچ ئامرازێکی کێشان بار ناگۆڕیو دانانەویو نەوینی بیٰ کەسری شانە. بەڵام تۆ کە لە ئەوینیدا، هەوەڵجار بە ئاڵقەو چینی تێكشکاوی بسكوکەزی یارت گرتمو ئەوینی جوانی دنیابیت کردە سەرباری ئەوینی راستەقینەو بە دو زنجیر لە دولاوە بەندت کردمو راکێشرام. چاری ناچار منی زەبون، ملم شۆرکردو بورمخواردو تێكشکامو دانەویام بۆ تیروتانەی نائاگاو نائاشنایانو ملیگیان بەدەم پەتەوە، وەك مەنصور لەژیانیش بومو بەکافریشیان لەقەڵەم دام. بەڵام ئێستاش لەدڵداری پێژەوانیمو بەهەمو دەردێکی شادمو هەرگیز وازی لیٰ ناهێنمو

ناوەگەڕێم.

«مەحوی» دەڵێ:

هەتا حەق ناصرە هەر حەقمە مەنظور وەکو مەنصور ئەگەر بکرێم بەدارا

قصیدەی حەفتاو چوارەم

«پێتا ئاتەشین»

١ ئیرۆ ژحوسنا دلبەرێ دیسا هیلاکو سەرخوەشین
رەمزێن دوی شیرین‌سورێ صوهتم بپێتا ئاتەشین

٢ صوهتم ببەرقا لامیعە ئەو نەجمو بەدرا طالیعە
شەمسا سەمایێ رابیعە لەوپڕ دشەوقێ شەووشین

٣ پڕشەو وشاندن وی دلە زولفێن سیاه سەردان ملە
تورا موخالیف سیلسیلە سەلوا عەقارب لێ‌مەشین

مانای وشە:
پێت: بڵێسە؛ **ئاتەشین:** ئاگرین؛ **نەجم:** ئەستێرە، وردیلەگیا؛ **طالیع:** هەڵاتو، دەرکەوتو؛ **رابیع:** چوارەم؛ **شەوق:** رۆشناکی، ئارەزو؛ **شەووشین:** ئاڵۆزبوین، شێواین؛ **مل:** شان؛ **موخالیف:** ناتەبا، پێچەوانە؛ **مەشین:** رۆیشتن.

پوختەی مانا:
ئەمرۆ دیسان ـ وەك هەمودەم ـ سەرخۆش‌و کەلەلاو شەکەت، لەهێز کەوتوم. جوانی دڵبەر هیچ ئاهێکی بۆ نەهێشتوم. ئیشارەو نازی ئەوجوانە رەزاشیرین‌و دڵکێشە، بەگڕی کوڵمەی ئاگرینی سوتاندمی، برژاندمی. سەرەرای ئەو بەگڕسوتانە بەبروسکەش هەڵپروزام؛ ئەوی مابوم لێی سوتاندم. یاری‌من هەر شتێك نیە، هەمو شتی جوان هەر خۆیەتی. چاوەکانی وەك ئەستێرەی کاروان کوژە، رێ‌لە کاروانی دڵداران هەڵدەکەن. هەنیەی وەك مانگی چاردەیە، لەشی ئێمەی کلۆڵ‌و بێ‌تالحو بێ‌بەش ـ کە لەکەتان بێ‌ڕەنگترو هلۆل‌و بێ پوو سوکترە ـ دادەرزێنێ‌و ئاوی چاومان وەك ئاوی دەریاو دەراوان دەبزوێنێ‌و بەرەو باڵای‌خۆی دەکشێنێ. روخساری وەکو رۆژ

وایە. لەعاسمانی بڵندی بەژن‌و باڵای‌را ـ کە سەر لەعاسمانی چوارەم دەسوێ ـ تیرێژی جگەر سوتێنی بەرێ دەکاو پڕشنگی زۆر بەتەوژمی دێتە چاومان؛ هیچ نابینین‌و سەریشمان لێ‌دەشێوێ. هێشتان زۆر بەڵای دی‌ماون کە لەو باڵایە دەی بینم. ریزی کەزیە رەشەکانی لەسەر ملی سپی‌و جوانی، وا پاپۆکەیان خواردوە، ئاڵقە ئاڵقە دێنە بەرچاو بۆ دڵە بەدبەختە کەی من، هەریەك پێچەوانەی یەکتر بونە زنجیر لەملی دڵ‌و، هەریەك بۆخۆی رادەکێشی‌و چەند گەویکیشیان ـ تۆرئاسا ـ مەلی دڵم راوەدەکەن‌و لەو زیندانە رەش‌و بۆن خۆشە گەوگەوە، بەصەد داو شەتەکی دەدەن. باسی بەژ نەنەمامەکەی هەرناکرێ. بسکە سەرهەڵگەراوەکان، لەو باڵایە گیان دەگەزن، پێوەدەن. تۆ هەردەڵێی وێنەی دمارە کوڵانن لەمیسکی‌رەش ... بون‌و، لەبەدبەختیم وەگیان هاتون‌و لەسەرداری سەوڵی باڵای دێن‌و دەچن.

٤ **سەلوا عەقاریب لێ وەطەن ئەو نازکا نورین بەدەن**
قەندی درێژن گفت‌و کەن بسکان دلێ کر باوەشین

٥ **بسکا سیا رەعنایە مەست یەکدی بحەیران پێڤە بەست**
حەمیان بمەستی حەلقەبەست دەربەندی ئەو زولفا رەشین

مانای وشە:

کەن: پێکەنین، خەنین؛ **باوەشین:** باوەشێن؛ **حەیران:** سەرگەردان؛ **حەیران:** چاو بە رۆشناکی لەسۆ کەوتن؛ **حەیر:** کۆبونەوەی ئاو؛ **حەیر:** باغ؛ **حەیر:** نۆبەتێ، تاولەرز؛ **وەست:** وەستا، نەرۆیشت؛ **حەمیان:** هەمویان، گشتیان.

پوختەی مانا:

مەلا سەوڵ‌و دوپشکی چی، تۆ چی ئەڵێی؟! یارم بەژنی لەتیشکی جوانی خودایە‌و لەناسکیش ناسکترە، لەکاتێکا قسان‌دەکاو پێدەکەنێ؛ قەند دەوەرێ. بۆ دەرکردنی دڵی‌مە ـ کە وەکو مێشی لاسارە ـ بسکی کردۆتە باوەشێن. بسکی رەشی شلك‌و بەلەرەو شۆخ‌و شەنگ؛ بەمەستی لەتویا دەگەڕان. لەناو ئەو باغی بەهەشتەو لەبەر بۆن‌و بەرامەی خۆش، رێگەی دەرچونیان گوم‌کردو بەسەرگەردانی مانەوە. وەك نۆبەتی دار، دەلەرزین. لەترسا پاڵیان دایەیەك‌و لە دەورەی یەکتر بەئاڵقە هەڵۆیستان‌و سەرخۆشانە لێکتر هاڵان‌و دەستیان کرد بە تاڵانی دڵان‌و سەیرانی خاڵان. ئێمە لەوساوە گیرۆدەی بەندی ئەو کەزیە رەشانەین.

٦ **ئێسیر کرم زولفا چەلەك ئەو حوریا شوبهەت مەلەك**
تیردان ژرەشتوزێن هەلەك مەجروحی قەوسی پەرۆەشین

۷ تیردان ژقەوسێ مالزراڤ ئەو گەوهەرا پورشەوق‌و تاڤ
صوتن لمن جەرگ‌و هەناڤ لەو تێك لجەرگێ هەرشین

۸ جەرگ‌و جەسەد تێك صوهتنە لەو خەف خەدەنگان نوهتنە
ژقەوسی هیلالی ژیهتونە حەیرانی دیما مەهوەشین

مانای وشە:

ئێسیر: دیل، یەخسیر؛ **چەلەك:** خوارەوەبو وەك سەرە گۆچان؛ **چەلەك:** چەلەنگ‌و شۆخ؛ **هەلەك:** گۆشە خوارەوەبو؛ **هەلەك:** ئـالقە؛ **هەلەك:** هیلاك‌و بە مەترسـی؛ **تاڤ:** تیشـك؛ **تاف:** تەوژم؛ **نوهتن:** سـمین؛ **تونە:** هەرنیە؛ **هەرشین:** لەبەریەك بڵاوبون، پڵیخانەوە، داپڵۆخین.

پوختەی مانا:

دیلی ئەو پرچی چەلەنگم؛ ئەو فرشتەی شوخ‌و شەنگم؛ تیری لەبروێ رەشـی بریقـە دارەوە ـ کە زۆر جێ‌ترس‌و هیلاکە ـ بە کەوانە هاتنە دڵم. برینداری ئەو کەوانە پەرۆەشێنەم. ئـەو گەوهەرە ـ کە تیرێژی بەتەوژمن ـ جەرگ‌و هەناوی سـوتاندم. جـەرگم هەر داپڵۆخـاوەو هیچ کەڵکـی پێوە نەماوە. لەشیشم وەك جەرگم سـوتا. ئـەو هەمو تیرانەم دێنێ؛ ناتوانم خـۆم پەنا بدەم، چـونکە تیرەکان نابینم. کەوانی برۆی باریکـەو وەك کەوانی خـەڵکـی‌دیکـە ژێ‌یەکی پێوە دیارنیە. لە روخساری وەکو مانگیش ـ کە چـاومی لێ ناتروکێنم‌و لەجـوانیەکەی سـەرسـورماوم ـ مەودای خۆشارنەوەم نیە.

۹ هەم بەدرو هەم زەهرایە دیم ژوی عالەما کوبرایە دیم
خوەش دەست خەطو طوغرایە دیم حەرفان ژمیسکێ لێ‌نشین

۱۰ لەوحێ ژنوسیقال بدن هەردەم ژنو ڤە خال بدن
دادل بیەکدی پال بدن نوقطان ژزێرابێ وەشین

مانای وشە:

زەهرا: صافی‌بێ‌گەرد؛ **کوبرا:** هەرە گەورە؛ **نشین:** نیشـانە؛ **نشـین:** دانیشـتو؛ **لەوح:** تەتەڵە؛ **سـیقال:** مشت‌ومالێ؛ **خال:** سەرپەرشتی؛ **خـال:** خـاوەن؛ **نوقـطە:** دڵۆپە، نوختە؛ **نوقـطە:** دیاری بۆبوك؛ **زێراب:** ئاوەزێڕ، زێڕی صاف؛ **وەشین:** بوەشێنە.

پوختەی مانا:

روخساری یار، لە مانگی چاردە جوانترە، مانگ پەڵەی رەشـی تێداهەن؛ لە جـوانیەکەی بونە بەڵا. بەڵام روی‌یار، لە پەڵەی ناشـیرین پاکەو هەموی هەر صـافی بێ‌گەردەو لە عالەمی باڵادا جـوانتر

دیمەنە.

دەسا قوربان توخوا دیسان سەرلەنوێ هەر وەکو بەرێ، خۆت بۆدڵان وەرازێنە. تەختی هەنیەت ـ کەوەك تەتەڵەی زێوینە ـ بەدەست پێدا هێنانی خـۆت، مشـتومالێ کەو هەرگیز لە بەخێوکردنی خۆ مەبوێرە؟ چەند دڵۆپێك لە ئاوەزێڕ بکە بە خشـڵی دەوروبەر. تا دڵان بۆ تەماشـایە پاڵەپەسـتۆی یەکتر بدەن.

١١ زولفا سیاه عەنبەربکە خەملی ژزیرێ زەربکە
زەرباف‌و دیبا بەربکە میسك‌و گولابێ لێ‌ڕەشێن

١٢ ماوەرکە طەرح‌و پشکوان جیرانی بەرگ‌و لولوان
ئەو عەرعەرو سەلوا جوان شەتری بمەستی لێ‌خوشین

مانای وشە:

خەمل: خشلێ؛ **زەرباف:** پارچەی رایەڵزێڕ؛ **دیبا:** حەریر؛ **ماوەر:** گوڵاو؛ **طەرح:** قلەگیای شـلك؛ **طـەرح:** تیسکی بسکوڵان؛ **ڕەشین:** بپرژێنە؛ **بشکۆ:** قوێچە، خـونچە؛ **بەرگ:** گەڵا، نیاز ئـەو پەرەنگـە خشـڵانەیە کەوەك گەڵا ساز دراون؛ **شەتری:** گوڵینگەی سەروپوڕ؛ **خوشین:** خشەیان هات؛ **خوشین:** بەخشەخشە.

پوختەی مانا:

لە خۆرازاندنەوەکەت دا، بیرت نەچـێ کەزیە ڕەشـە عەنبەرینەکانیشـت بەخـــودان‌کە، دایان‌بێنە، خشڵی زێڕی زەرد لەخۆتدە. زەڕی‌و حەریر دەبەربکە، میسك‌و گوڵاو لەجلەکانت بپرژێنە، تیسکـی جوانی بسکەکانت‌و قوێچەکانی یەخـەو بەرۆك کە هەروەك چڵی شـلك‌و شـۆخ‌و غونچـەی گوڵان دێنە بەرچاو. لە هاوسایەتی مرواری‌و گەڵای خشڵی گەردنت دان، بابۆنی گوڵاو بڵاوکەن.

ئۆخەی ئـەوا یار نیازی دڵەکەی‌منی پێك هێنا. سـەرلەنوێ خـۆی رازاندەوە، دە لەوبەژن‌و باڵا شلك‌و ڕێکـەی ـ کە وەك داری عەرعەرو سـەوڵی نۆنەمام، تەرزو جـوانە ـ وردبنەوە، چــۆن ڕێزە گوڵینگەکانی خشەیان‌دێ. ئێژی مەستی ئەو جوانیەن‌و ناڵەو گاڵەی مەستانەیان دێتە بەرگوێ.

١٣ شەتری وتایێن صۆرو زەر بایێ نەسیم دایێ سەحەر
لوێ جەبهەتێ هەژیان دوپەر لەورا سوکارا بێ‌هشین

١٤ مەشها سەحەر یارێ شەفیق دامن بئەنگوشتێن عەقیق
ژوی بادەیا نورین رەحیق مەخموری خەمرا بێ‌غەشین

١٥ مەخموری وێ جامی ئەزم یەغما کری رامی ئەزم
چاو نێری پەیغامی ئەزم پەروانەیی شەمعا گەشین

١٦ **پەروانەیی صوّتی کەبەد دلبەر ژبەر بورجا ئەسەد**
تیردان ژرەشتو زین صەمەد لەو تێك ژخونیٚ نەققشین

مانای وشە:

مەشها: روّیشت، گەڕا؛ **شەفیق:** دلوّوان‌و خاوەن بەزەیی؛ **ئەنگوشت:** تلی، قامك؛ **رەحیق:** بادە؛ **یەغما:** تالاّن؛ **رام:** کەوی؛ **رامی:** تیر هاویٚژ؛ **رامی:** داواکار؛ **چاونیٚر:** چاوەنوارٚ؛ **پەیغام:** ولاّم؛ **کەبەد:** جەرگ؛ **صەمەد:** ناوی خوایە، واتا بیٚنیازو جیٚنیاز.

پوختەی مانا:

گوڵینگەو هەودای سورو زەرد، کە وەبەر بای بەیان کەوتن؛ لەو هەنیە پاکەی یارەوە، جوتیٚك شابالٚ ـ کەبسك‌و کەزیەکانی بون ـ هاتنە بەرچاو وەمان‌زانی روّژ گیراوەو قیامەت لەدڵداران داهات. (هەر وەکو خودا فەرمویە: (روّژی قیامەت خەڵکی دەبینی سەرخوّشن. بەڵام مەستنین، جزیای خودا زوّر بەتەوژم‌و بەترسە)؛ هەمو دڵدار بەو دیمەنە سەرخوّش بوین‌و لەسەرهوّش چوین.

سپیٚدە بوکەیاری‌دلٚ بە بەزەیی هات‌و رابرد. بەقامکی وەك یاقیقی خوّی پیاڵەیەك لەبادەی دامیٚ، سەرمەستی ئەو پیاڵە منم. تالاّن کراوی تیرهاویٚژو کەوی لەبەردەستی راوکەر منم. چاوەنوّری ولاّم منم. پەپولەی دەوری موّمی گەش، هەر بوّخوّمم. پەپولەی جەرگ سوتاوم، دڵبەر لەسەروی چاوانرا لەکەوانی بروّکانی ـ کە رەشو بریقەدارو دەسکاری توانایی خودان ـ جەرگمی تیرەباران کرد. بوّیە لەخویٚن‌دا گەوزاوم.

١٧ **کوشتم بقەوسی عەنبەرە شوّخی ژدل ملدان بەرە**
ئیٚخستەدل صەد پەنجەرە ئەڤ رەنگە ئەم میحنەت کەشین

١٨ **میحنەت کەشین روزو شەبیٚ دەرفیرقەتا شیریٚن لەبیٚ**
ظولما ژبەر دەستیٚ تەبیٚ ئەو عەدلە ئەم پر پیٚخوشین

١٩ **ظولما توکی پرپیٚ خوەشم صوّهتی دلیٚ هیجران کەشم**
میثلی پەرەنگیٚ ئاتەشم روحەك موجەررەد بیٚلەشین

٢٠ **من‌دی سەحەرگاها ئەلەست جامەك ژکەوثەر دوست دەدەست**
ژیٚدا «مەلیٚ» لەو مایە مەست حەتتا حەیاتیٚ سەرخوەشین (یان، حیسابیٚ...)

مانای وشە:

میحنەت: مەینەت؛ **میحنەت‌کەش:** مەینەت‌کیٚش‌و بەئەرك‌و ئازار؛ **دەر:** لە؛ **فیرقەت:** جیایی؛ **عەدل:**

ڕەوا، عەداڵەت؛ **موجەررەد:** روت‌و روتەوەکراو؛ **کەوثەر:** کانیاوێکی بەهەشتە. خوا بە پێغەمبەری فەرموە: «ئێمە کەوثەرمان دابەتۆ»؛ **ژێ:** لەوێ؛ **لەو:** بۆیە؛ **حەیات:** ژیان؛ **حیساب:** رۆژی قیامەت.

پوختەی مانا:

کوشتمی بەو کەوانی برۆی؛ دەڵێی لەعەنبەر سازبوە. ئەو شۆخ‌و شەنگـە چـەلەنگـە هەر بەگاڵتەو شۆخی‌کردن، بەراستی شـانی دایە بەرو بەدڵ وەبەر تیرانی دام‌و باش پێکـرام. صـەد دەلاقــەی دەدڵ کردم؛ ئەگەر بێ‌ئەجـەل نەمردم، مەینەت کێشـانەکەم هەیە. نەلەبەرتیران خــەم‌دەخــوم، شەورۆژو دەم‌و ژەمان لە دوری دیداری یاری لێو شیرینم، دەردەدارم‌و خەمبارم.

یاری شیرین !ئـەگەر ئـەو هاوارە دەکەم، لام وانی‌یە تۆ زوڵمت لەمن کردوە. من دەسکـردی دەستی خـۆتم، رام‌گری یان بمشکێنی، وەم خـوێنی یان ئـازارم دەی، لە هەزار بەردو دارم دەی، مافی خۆتەو هەمو ئاکارت رەوایەو، عەداڵەت لەشوێن خۆی‌دایە. هەرچی دەربارەی من بکـرێ، با ئازارو مەینەتیش‌بێ، زۆر پێ رازیم‌و دڵشادم.

بەڵام گەرەکمە پێت‌بێژم، کە دڵم لە دوری دیدار وا سوتاوە بۆتە پەنگری ئاگرو، هەر گرشـەی دێت. سوپاس بۆتۆ کە لە رکەی ئاوو خاکی لەشـی رەشـم، روتت کردم. بومەوە بەوگیانە پاکەی کە هێشتا لەلەشدا نەبوم. لە بەیانی ئەو رۆژەدا، کە خوا گیانی ئافەریدانی سازدابو،بەرلەوە بەسـەر لەشانیان‌دا بەش‌بکات؛ یاری خۆم دیت، پیاڵێکی لەئاوی کەوثەر لەدەستابو، چـۆرێکی بەشـی من لێ‌دا، هەر لەو ساوە، من مەستی بادەی دڵداریم، تا دشـچمە دنیای بون‌و یەکجـاری نیشـتەجـێ دەبم؛ هەر بەمەستی‌و یار پەرستی دەمێنمەوە.

شـیاوی باسـە: خـواناسان لەلایان وایە، پیاو تا لەم دنیایە نەڕوا، نەکەوتۆتە پلەی ژیان. وەك مەولەوی تاوەگەوزیش لەم‌بارەوە فەرمویەتی:

باڵام کردەوە مەیل وەلای پەستی   وردیکەلانەن دەروازەی هەستی

قصیدەی حەفتاو پێنجەم

«ئاتەش پەرەسین»

١ وەرە جانم کو چنازك وەرەسین
ژگولو نەستەرەنان ئەم تەبەسین

٢ تو شەهەنشاه بەسی من ژبتان
نەموحیب هەر نەکەس‌و خارو خەسین

٣ ژخوە خانم قەدی ناکی مەبتیغ
تو نەباتی‌و لطەبعێ مەگەسین

٤ هەر شەڤم نەعرە زەنان تابسەحەر
بسەگی کوی‌تورا هەم نەفەسین

٥ بێ‌تو باللە نەبوین یەك نەفەسەك
مەتوی روح‌و موجەررەد قەفەسین

مانای وشە:

وەرەس: گیایەك‌و گوڵێکی سورە بۆ رەنگی سور دەکار دەکرێ؛ **رەسین:** گەیشتون؛ **مُحِب:** خۆشەویست؛ **خەس:** درِك؛ **خارو خەس:** پروپوش؛ **قەدی:** دەرکەی؛ **مەگەس:** مێش؛ **نەعرە:** نەعرەتەو هاواری بەقەو؛ **نەعرەزەن:** هەراوقاوکەر؛ **هەم‌نەفەس:** هەواڵی نزیك.

پوختەی مانا:

گیانە دەوەرە بڕوانە! چەند گوڵی ناسك گەیونی‌و خۆ لە بەرچاوان رادەنێن. وەرەس‌و گوڵی گولاوی‌و گولێ نەستەرن، هەریەکە بانگ دەکا کەمن لەهەموان تەرزو خونچیلەو دڵگرترم. بەڵام من لەناو گوڵاندا، هەر تۆم بەسە. تۆ لەناو جەرگەی جوانان‌دا، شای شایانی‌و لەناو مەکۆی ئەو

بتانەی بتپەرستان گیرۆدەی بون؛ تۆم هەڵبژاردو تۆ بەسمی. من زۆر بەرزەفـڕی دەکەم، نابم بەیاری ناکەس‌و دڕك‌و داڵان. گوڵ‌و بت‌و پادشایانی سەرزەوی لەچاو تۆ، وەك خت‌و خاڵن.

گەورەی من خـانمەجـوانەکە! خـۆت بۆ دەرکردنی ئێمە ماندو مەکە. نەك هەر بەدەسـت هەڵتەکاندن، بە تیخیشـەوە بۆمان بێی، دەسـت بەرنادەین. تۆ نەباتی‌و ئێمەش خـۆمان وەکو مێشین‌لە شیرنایەتی خۆشمان دێ. شەو هەتا ڕۆژ، هەر نەعرەتەو هاوارمە و بەگیان‌و بەدڵ دەناڵم دەگەڵ سـەگی بەردەگانەکەت هاواڵم. سـوێندم بەخـوا. هەناسـێکمان بەبێ یادی تۆ نەداوە، تۆ گیانمانی‌و ئێمە بوینە ڕکە بۆتۆ. بەبێ‌تۆ بێ پشودان‌و لەشێکی پوکی بێ‌گیانین.

٦ جەذبە دل ڕادهەژینت ژمە لەو
دشەقان نالە ژرەنگێ جەرەسین

٧ مە ژزلفێن دبتان ڕەشترەبەخت
سەحەران تێت پەری پێ نەحەسین

٨ وەرە مەیخانەیی شاهید پەرەسان
شەمعی تە ئەرنە بئیسین چکەسین

٩ مە ژناری دیەنوراتە ددل
لەو ژعیشقێ‌تە هەرئاتەش پەرەسین

١٠ عەینی عیشقین‌و ددل ئاتەشێ طور
ژسەنا بەرقی جەمالێ قەبەسین

مانای وشە:

جەذبە: ڕاکێشان؛ کێشان؛ **ڕادهەژینت:** ڕادەژێنێ؛ **جـەرەس:** زەنگـوڵە؛ **حـەسـین:** پێ‌زانین، هەستپێ‌کردن؛ **پەرەسان:** پەرستان؛ **بئیسین:** بئایسێین؛ **نار:** ئاگر؛ **نور:** ڕۆشنایی؛ **ئـاتەش‌پەرەس:** ئاگر پەرست؛ **عەین:** کانی؛ **عەین:** هەرخۆ؛ **سەنا:** ڕۆشنایی؛ **قەبەس:** بزوت؛ **بت:** لێرەدا بەمانا دڵبەرە.

پوختەی مانا:

زەنگوڵە تا ڕای‌نەتلەکێنن ئاواز نادا. منیش کێشەری دڵداری ڕامدەژێنێ؛ بۆیە دەنگی ناڵەم بەرزە.

چارەنوس‌و بەختەکەی من، زۆر زۆر لەپرچـی دڵبەران ڕەشـترو پرگرێ‌ترە. دەوەرە ئـەو بەختە ڕەشە، بەری‌بەیان پەریت بەلادا تێ‌پەڕێ‌و هەست پێ‌نەکەی!. یاری چاومەسـت! وەرەو سـەرێك لەمەیخانەی ئەوانەی جوانی پەرستن، دابنیشە. مەڵێ تاریك‌و تنوکە. ئەگەر خۆمان نەکەینە مۆم‌و لەبەرتۆ ئاگر دەخـۆمان بەر نەدەین، تاتۆ لەبەری دانیشـی؛ دیارە ئێمە زۆر ناکەسین‌و لەدڵداری‌دا بەدەڵین. ئێمە لەگری ئاگری دڵی خۆمان‌دا، ڕۆشناکی تۆمان دیوە؛ بۆیە لەسـەر خـۆشەویسـتیت

پێمان دەڵێن ئاگرپەرست.

ئێمە خۆمان سەرچاوەی کانی ئەوینین‌و هەرخۆمان تەواو ئەوینین‌و ئـاگری کێوە کەی‌توریٚ ـ کە بە موسای گوت من خودام ـ لەناو دڵی من دایسیٚ. من لە بروسکەی جوانی‌توٚ، ئەو بزوتەم کە موسای بەرەو طورکێشا. شیاوی باسە، خوا لە قورعان، دەربارەی بروسکـەی هەور لە شـوێنێکدا فەرمویەتی: (نزیکە تیشکی بروسکەی هەورەکانی خوا دەینێریٚ سوٚما لەچاوان برفێنیٚ.)

١١ **تە دقیٚ داوی بری بت نهەدا**
ببرم سەر بدوئەنگوشت مقەسین

١٢ **گەرچی یەکسەر لروخێن فیل صیفەت (یان، لرەخێن...)**
راست‌و چەپ بازی لسەیری فەرەسین

١٣ **بمەیی صافی بدین خەرقەی زەرق**
بخەراباتی موغان ئەر برەسین

١٤ **ئەم قەدیم بادە دنوشین ژطەهور**
لەو موقیم مەست‌و خومارو تەلەسین

١٥ **مە شەڤان جام دکەف‌و یار دبەر**
هەی‌هەی‌و صوحبەت‌و میری عەسەسین

مانای وشە:

داوی‌بری: دوابڕاو، لەبنەهاتو؛ **نهە:** هەرئێستا؛ **رەخ:** لا، طـەرەف؛ **روخ:** رو؛ **روخ:** قـەڵا لە شـەترنجدا؛ **فیل:** داشێکی شەترنج‌و جانەوەرێکی زەبەلاح؛ **بازی:** کایە، گەمە؛ **فـەرەس:** ئـەسپی سـواری‌و ئـەسپی شەترنج؛ **زەرق:** شین؛ **زەرق:** فێڵ‌و گزی؛ **خەرابات:** مەیخانە؛ **ئەر:** ئەگەر؛ **برەسین:** بگەین؛ **طەهور:** پاك‌و خاوێن‌کەرەوە؛ **تەلەس:** شرو شەپرێو؛ **بەر:** باوەش: **عەسەس:** جەزایەرچی؛ **موقیم:** نیشـتەجـیٚ؛ **موقیم:** هەمیشە.

پوختەی مانا:

گەر دەتەویٚ ئەوسەرە پڕگوٚنگەڵەی‌من لێخەت وەبی‌و بیری دڵداری لەسەردا بنەبربیٚ؛ فەرمان بدە تا بەدو پەنجەی دەستی خوٚم، بی‌پەڕێنم. لە سەری خوٚم پەڕاندن‌دا وەك مقەستم.

گەرچی لە گەمەی ئەڤیندا، وەك قەڵا، کەوتومە پەرو، وەك فیل، کولاو کول بوٚی‌دەچـم؛ بەڵام ئەمەم هەر بوٚیەیە شوفار بەکارم نەزانن. ئەگینا من وەك ئـەسپ وامە. دوخـان دەروم بادەدەمەوە بەردەرگای ماڵەکەتان.

هەر بەو مەرجەی بگەمە دەرکی مەیخانەو پیری موغان ڕێگـەم‌بدا بچمەژوریٚ؛ ئـەم رووپوٚشـە

پڕپینەیەی صوٚفیانەیەم - کە پڕە لە حیلەو گزیو دزیو فزی - بە بادەی رونی دەفروٚشم.

ئێمە هەر لەئەزەلەوە، بادەی پاکی بەهەشتیمان خـواردوٚتەوەو دەخـوێنەوە. بوٚیە هەمیشـە مەستینو شروورٚ وەك سیپاڵە کوٚن، لەدەرکی مەیخانە کەوتوینو نیشتەجیٚ بوین. ئێمە هەرچـەند بوینە سەروٚکی داروٚغەو ئەشیٚ مەیخـوٚرەوەو دڵدار، لێن بترسـن؛ بەڵام هەر شـەو تابەیانی دەگەڵ خەیاڵی یارمدا، هەم باوەشو گورەو هەرای مەستانەو وتوویژمانە.

١٦ مە سەراپەردەیی حورانە مەقام
ژسیا زولفی بتان ئەر ڤەرسین

١٧ قەلبی ئەعیان دکرت حبو وجود (یان، وەجود)
عیشق ئیکسیرەو ئەم سیمو مسین

١٨ مولهیمی غەیبی وە ئیملا دکرت
مەدەدو فەیض ژروحُ‌اُلقُدُسین

١٩ جەوهەری عالیيە عونصور مە «مەلا»
بیلحەقیقەت نەژخوار ئوستوقوسین

مانای وشە:

ڤەرسـین: رزگاربین، راپسکین؛ **قـەلب:** بەراوەژو کردن؛ **ئـەعیان:** عەینگەل؛ **عەین:** شـتی دیاری وبەرچاو؛ **حوب:** ئەوین؛ **وجود:** بونێك کەلەبەرچاوەو چاو هەسـتی پێدەکا؛ **وەجـود:** وەجدگەل؛ **وەجد:** ئەوینو خوٚشەویستیو تاسە؛ **ئیکسیر:** دەرمانێکە دەیانگـوت بەمسو زێوی داکەن دەیکـا بەزێڕ؛ **مولهیم:** ئەوی بیر دەخـاتە دڵەوە؛ **ئیملا:** گوتن بوٚ نوسـینەوە؛ **روح:** گیان؛ **قـودوس:** پیروز؛ **روحالقُـدُس:** جوبراییل؛ **جەوهەر:** رەگەز؛ **عالی:** بڵندو پایە بەرز؛ **عونصور:** ماك؛ **بیلحەقیقـەت:** لەراسـتیدا؛ **خـوار:** ژێرو؛ **خوار:** زەبون؛ **ئستوٚقوس:** وشەیەکی یونانیە بە ماکی بنچینە دەڵێن کە بریەتین لە خاكو باو ئـاگرو ئاو.

پوختەی مانا:

ئەگەر ئێمە لە ناو داوی کەزی رەشی ئەو جوانانەی کە لەدنیا گرتویانین، رزگار ببین؛ دەگەینە ئەو سەرسەرایە کە حوٚری زوٚری تێدایەو لەوێدا پاڵ دەدەینەوە.

ئەوین ئیکسیرێکی سەیرە. هەر کانێکی توٚ دەیبینی، مسە یان زێوە یان هەرچی؛ تەنانەت دڵو گیانی مەش، وەردەگێریو دەیکاتە زێڕی بیٚخەوش. لەپشت پەردەی پێوارەوە ئیلهام نێرێك وای خەبەردا، کە جوبرائیل بەهرەدەرو کوٚمەگـو یاری مەلایە. ماکی مەلا رەگەزەکەی زوٚرجـیٚ بەرزەو ئەگەر بەراستی تیٚبگەن، لە خاكو باو ئاگر وئـاو نەجیمترە. چـونکە هەرکەس بە ئـەوینی خـوا، ئاشنا بیٚ؛ ئیتر قاپێلکی گڵینی فریٚدەداو دەبێتە گیانیٚ نورانیو کاری بەچوارماك نامێنیٚ.

قصیدەی حەفتاو شەشەم

«هەستی هەرشاندن»

١ پەیوەستە دوئەبرو لمە مەحبوب کشاندن
صەد گەزمە پەیاپەی لئەزی خەستە رەشاندن

٢ تیرەك ژکەمانێ غەضەبێ دا جەگەری ریش
ملدانە بەرو سەر ژدوگوشان ڤەوەشاندن

٣ جوهتێ ئەسەدان پەنجە لسەرسینە نهاندن
کوللاب گهاندن دلو هەستی هەرشاندن

٤ بورهێن تە ژقودرەت کونومان گوشەیی ئیعجاز
پەیوەستە کەمانان لگوهان گوشە کشاندن

مانای وشە:

پەیوەستە: پێکـــەوە لکــاو، هەمیشــە؛ **پەیاپەی:** یەك لەدویەك؛ **غەضــەب:** تورەیی؛ **ریش:** زامار؛ **ڤەوەشاندن:** دایوەشاندن؛ **نهاندن:** دایانا؛ **هەستی:** ئێسك، پێشــە؛ **هەســتی:** بونو ژیان؛ **گوشــە:** قوژبن، کلکە؛ **گوه :** گوێ؛ **ئیعجاز:** موجزات؛ **خەستە:** نەخوش؛ **خەستە:** شەکەت.

پوختەی مانا:

یاری دڵگرو خوشەویست، دوبرو پەیوەســتەکانی، رێكو باریكو کەوانی، بەرەو خــواربو لاجانگی برد، وەك کەوان لەروم بکێشێ. بەشوێن یەکداو بێپسانەوە صــەدتیری بومنی زامار.کردەپلار. لەوناوەدا بەتورەیی تیرێکی لەو کەوانەوە کە لە شـیری ســەربران زور بەســامترە، لە جـــەرگی بریندارم دا. چونی پێکا؟ وەك کەوانداری دەست راستی نیشــانەپێك شــانی دابوە بەر گوشـــەی کەوانەی بروو لەسەر هەر توك گوشەی گیرەی بنەتیران، سێرەی گرتو دایوەشاندمێ. راوکەر

که نێچیر دەپێکێ، تاژی دەنێرێ بۆی بگرێ. بەڵام ئەو شێری کەوی‌هەن - کە چاوە مەستەکانیەتی - لەدوای پێکانی جەرگی‌من، بەپەیکانان؛ ئەوشێرانە پەنجەیان خستە سەرسینە.

شیاوی باسە وەك باسمان کرد «أسَدْ» کە عارەبان بەشێر دەڵێن، بە ئەبجەدی شێصت‌و پێنجە «عَیْن» کە بەچاو دەڵێن، صەتو سی‌یە. دوشێر دەبن بەچاو.

۵ میهراتە دجانێ خوە ژدل خەف کربو دل
دلچو جەگەرو سینە لسەر جانێ ڤەشاندن

٦ نونێن تە هیلالی بقیران یەك ژسورا حەق
بێ‌عەیب لدیمێ قەلەمێ غەیب کشاندن

۷ نەققاشێ ئەزەل ئیسمی جەمالێ کونڤیسی
حەرفێن تە موجەسسەم ژسورێ تازە رەشاندن

۸ رەیحانی‌و دیوانی‌و هەم ثولث‌و موسەلسەل
یەك‌یەك وەهەزار رەنگێ ژحوسنێ نەقشاندن

۹ ئەڤ ئایەتێ نورێ ژ«مەلا» راکو نڤیسی
کاتب ژسورێ نوقطە بزێرابێ رەشاندن

مانای وشە:

خەف‌کربو: شاردبویەوە؛ **شاندن:** ناردنی؛ **موجەسسەم:** بەرزو بەرچاو؛ **رەیحانی‌و دیوانی‌و ثولث‌و موسەلسەل:** چوارشێوە خەتی هونەرین؛ بەمانا وەك ریحان‌و رەوای ماڵی پاشایان‌و سێ‌یەك‌و بەزنجیرەن.

پوختەی مانا:

من مەیل‌و خۆشەویستی‌تۆم، لەکونجی قوڵی دڵمدا، وەشارتبو. تۆ دڵت‌برد هەرچی تێشی‌دابو بردت. گیان وەبەر تاڵانێ کەوت، کە لەناو دڵم جێگیربو. تەنانەت جیرانەکانی دڵیشم هەر بەدەردە کەی گیانم چون. جەرگم کە هاوسای دڵم‌بو؛ سینگم کە ئەنوای دڵم‌بو؛ هیچیان نەمان‌و تێداچون. ئەو دونونە بەراوەژوە، لە چەشنی مانگی یەکشەوە، لە لایەن هێزی کێشەری خوداییەوە بەقەڵەمی نادیاری بەبێ‌هیچ کەم‌و کوریەك‌و کەمایەسیەك لەروت کێشران. ئەو شکڵ‌نوسە ئەزەلیە کە ناوی جوانی دەنوسی. پیتی ناوی تۆی بەزۆیی‌و لەبەر چاوی، لەسەروی جوان‌چاکان نوسی‌و دڵکێشی‌و رەزاشیرینی هەرە پەسندی لێ‌پرژاند. ئەمجار کەوتە نەخشاندنی. بە هەمو شێوەی هونەری بسك‌و خاڵ‌و کەزی‌و روخسارو لێوەکانی، بە قەڵەمی قودرەت کێشاو ئەوسا وەکو نەخشاندنی یەکەمین روپەری قورعان، بەزێڕکفت دەوری لێداو هەزاران رەنگی جۆرجۆری لەو بەژنەدا، جێ‌کردەوە.

قصیدەی حەفتاو حەوتەم

«نازو خەشمان»

١ شوٚخ‌و شەنگی زوهرە ڕەنگی دل‌ژمن بر دل ژمن
ئاورێن هەیبەت پلەنگی دل ژمن‌بر دل ژمن

٢ وێ شەپالێ میسك خالێ دیم دوری گەردەن شەمالێ
جەبهەتا بسکان سەمالێ دل ژمن بر دل ژمن

٣ زولف‌و خالان نون‌و دالان وان ژمن دل‌بر بتالان
گوشەیێ قەوسێ هیلالان دل ژمن بر دل ژمن

٤ دیم نەدیرێ بوعەبیرێ خەمری‌و گیسو حەریرێ
سینەکر ئامانجی تیرێ دل ژمن بر دل ژمن

٥ سورشیرینێ نازەنینێ کوشتم‌و ناکەت یەقینێ
وی بچەنگالا ئەڤینێ دل ژمن بر دل ژمن

مانای وشە:

ئاورْ: خێسە، ئاورْ؛ **هەیبەت:** مەترسی؛ **شەمال:** موٚم؛ **نەدیر:** ئاگری سەر کێوان بوٚ خەبەردان؛ **گێسو:** پرچی هوٚنراو؛ **یەقین:** باوەڕ؛ **نون‌ودال:** ند؛ **ند:** هاوتاو شەریك.

پوختەی مانا:

یاری جوانی شوٚخ‌و شەنگم وەکو ئەستێرەکەی زوهرە، هەر لەدور دەدرەوشێتەوەو هەرچەند ئاوڕان وەپیاو دەدا، وەك پڵنگ چەند بەهەیبەتە، ئاوڕی هێندە جێگەی ترسە. دڵی بردم! دڵی بردم!

ئەو خونچیلەی رەزاسوکەی خاڵ لەمیسکـە، روخسـاری وەك مرواری‌یەو سـای‌گەردنی وەکو مۆمی ماڵەمیران، زەردو بەرزو کەڵەگەتەو، بسکەکانی لەسەر هەنیەی لەسەمادان. دڵی بردم!دڵی بردم!

بسكو خاڵ ـ کە وەك یەك یەك رەشن ـ بۆ کوشتنی من بونە یەك، دڵی منیان بەتاڵان برد. گۆشەی کەوانی برۆیان ـ کە چەشنی مانگی یەکشـەوە باریكو لەبارو جـوانن‌و هەمو عالەم بەتاسـەوە لێی دەروانن ـ دڵیان بردم! دڵیان بردم!

باڵای وەکو چیا بەرزە؛ کوڵمی سـوری وەکو ئـاگری سـەر چیا، لەدور دیارەو دڵداران ئــاگادار دەکا، کە دەس لە دڵیان هەڵگـرن. بسکـوڵەو کەزی هۆنراوی ـ کە لە نەرمی‌و بریقــەدا، وەك حەریرن ـ سینەیان کردە نیشانەو بەگەل تیرەبارانیان کرد. دڵیان بردم! دڵیان بردم!

ئەو دلکێشە خوێن‌شیرینەی نازەنینە، باوەرناکا کە کوشتومی،بەچنگـوروکی ئـەوینێ. دڵی‌بردم! دڵی‌بردم!

٦ فەتلو تابان داغورابان ئەبلەق‌و جوهتێ شیبابان (یان، شۆرابان)
دامە بەرپەنجەو کولابان دل ژمن‌بر دل ژمن

٧ خوەش خەرامی ئەز غولامی نازکی شیرین کەلامی
طوطیا ئەیوان مەقامی دل ژمن‌بر دل ژمن

٨ ماهرویی میسك‌بویی سورێ پلەنگی شیرخویێ
وی بزولفا شوبهی گویی دل ژمن‌بر، دل‌ژمن

٩ هەردو چەشمان نازو خەشمان کی ژبەروان عەقلو هش‌مان
ساعەتا من‌دی بوەشمان دل ژمن‌بر، دل ژمن

١٠ ماهتابێ، ئافتابێ دیم ژرۆژو شەب نیقابێ
خوەش بچەنگال‌و کولابێ دل ژمن‌بر، دل ژمن

مانای وشە:

فەتل: پێچان؛ **تاب:** بادان؛ **غوراب:** قاڵاو؛ **ئەبلەق:** رەشوسپی؛ **ئەبلەق:** سـەرگەردان؛ **ئـەبلەق:** بەردی مەرمەڕ؛ **شۆراب:** گوڵینگەی شوڕ؛ **شیباب:** چـاوگەی ئـاگر؛ **غولام:** بەندە، کۆیلە؛ **ئـەیوان:** دیوەخـانی شاهان؛ **ئەیوان:** هەیوان، بەربێڵایی؛ **سورێ:** رەوشت؛ **خـەشـم:** تورەیی؛ **هش:** هۆش؛ **وەشـم:** خـاڵ، عارەبان بەخاڵی کوتراو دەڵێن.

پوختەی مانا:

ئەو کەزیە شەوە رەشانەی ـ کە وەك باڵی قەلە رەشەن ـ لە رەشی‌دا، بە بادانەوە پێچـانی‌و دەگەڵ

سیپایی لاجانگی، وەکو شەوو بەرەبەیان، هەر سپی‌و رەش، دەچونەوە، جوتە گوڵینگە شۆڕەکەی سەرو شەدەی، جارجار وەکوڵمی دەکەون ـ کە وەکو چاوگی ئاگرەو دڵی دڵدار دەسوتێنیّو هەردیّ بڵێسەی خۆش دەبیّ ـ کەزیەکانی لەلایەکو جوتە گوڵینگ دەپاڵ واندا، بەجوت پەنجەو قولاپیان لەمن گیرکردو، دڵمیان بردهەی دڵەکەم رۆ.

من بەدڵ بومەتە کۆیلەی لارولەنجەی واخۆشو دڵرفێنەکەی. قسەی هێندە لەدەم خۆشەو گفتو لفتی هێندشیرینە، کە تەنانەت توتیەکەی لەدیوەخانیّ بەگێڕانەوەی گفتی‌یار، دڵی بردوم! دڵی بردوم!

یارم کەلێم تورە دەبیّ؛ رەوشتی وەك شێرو پڵنگ، دڵی ژاری لیّدەترسیّ. بەڵام ئەگەر بوێرم تماشای‌بکەم؛ روی وەك مانگی لەچاردەیەو بونی میسکی دەگەڵ ترێفەکەی لیّدیّ. ئاخ لە دەستی زولفەکانی کە سەریان وەکو گۆچانیّ خواربوتەوە. دڵی منیان وەك گۆبردو هەر بردیان‌و ئێستەش بردیان.

دوچاوی یار، چلەوەختی نازکردنا، چلەکاتی تورەبوندا، عەقڵو هۆش لەپیاو دەستێنن. دڵدار لەهۆش دەتەکێنن‌و لە سەیری روی، رادەمێنن. من جارێك لەو رامانەمدا، خاڵەکانی سەرکوڵمیم دیت. دڵیان بردم! دڵیان بردم!

روخساری رۆژی روناکە، لەژێر پەردەی رەشی روبەندە کەی‌دا دەدرەوشیّ. کە وەك شەو رۆژی گرتوە. لەو شەوەشدا، هەنیەی مانگی ترێفەو گرشەگرشیەتی. بسکە سەرقولاپیەکانی، چنگیان داوەتە هەناوم. دڵیان بردوم! دڵیان بردوم!

١١ سەروی نازی سەرفیرازی شوبهی زێڕ رەمزا مەجازی
دامە بەر چاکوچو گازی دل ژمن‌بر دل ژمن

١٢ بەژن‌و بالا تۆخو عالا من‌کرن ڤێکرا مطالا
چیچەکا تەرحێن دوالا دل ژمن بر دل ژمن

١٣ میری غازی شیری طازی ڤێکران من دین ببازی
کر لمە ژغەفلەت ڤەگازی دل ژمن‌بر دل ژمن

١٤ شیرو خشتن زولفو قشتن هن ڤەشارن هن ڤەهشتن
پەهلەوانان دەست ڤەمشتن دل ژمن‌بر دل ژمن

١٥ روهنیا چەهڤێن «مەلا»یێ ئەو تەجەللایا تەداییێ
یا ژئەحمەد دل رەڤاییێ دل ژمن‌بر دل ژمن

مانای وشه:

سەروی‌ناز: داری سەوڵی لەسەوڵان جوانتر؛ **سـەرفیراز:** سـەربڵیند؛ **چـاکوچ:** چـەکوچ؛ **گازی:** گلەیی؛ **گازی:** بانگ کردن؛ **گاز:** قـرتێن، گاز؛ **مطاڵا:** تۆژینەوەو تیَ‌روانین؛ **غازی:** پەلامارده‌ر؛ **طـازی:** روت؛ **بازی:** کایە، گەمە؛ **خشت:** نیزەی پچوکی هاویشتنیَ؛ **قشت:** موی سەر هەنیەی هەڵپاچراو؛ **قەهشـتن:** هێشتنەوە؛ **پەهلەوان:** قارەمان؛ **قەمشتن:** هەڵماڵین؛ **رەڤاییَ:** رفاندویە؛ **روهنیا چـەهڤ:** روناکی چـاو؛ بینایی چاوان، ناوی خودایە.

پوختەی مانا:

ئەو بەباڵا سەوڵی نازەی، کە لەناو داری سـەوڵاندا، هەڵکـەوتەیەو بەراسـتی‌و شـوشی دەنازیَ‌و سەربڵندە (یان، لەناو سەربڵیندان‌دا، وەك سەوڵی‌ناز خۆدەنوێنیَ‌و شانازی بەراستی‌و رێکی‌و شلكو باریکی خۆی‌دەکاو) لەناو ئـەو نیشـانگانەدا ـ کەخـوا بۆ وێنەی دڵداری لەسـەردنیای هێناونە رو ـ یارم وەك زێڕی بیَ‌خەوشەو جوانانی‌تر مس‌و زێویان تێکەڵاوە. لەسەر چەق‌و لاساریم لە دڵداریدا، بەر کوتکی لۆمانی‌دام‌و بەگازی گازنان دڵمی لیَ جدا کرمەوەو بردی‌و بردی!

بەژن‌و باڵای بە جوقەی کاکوڵانیەوەو پلکەو پەلکـەی سـەرپۆشـیەوە، هاتە بەرچـاو. ملم‌نا لە تۆژینەوەو تێوە رامان. لەوناوەدا، گوڵی سەرچڵی جیَ‌بەرز، ـ کە کوڵمی‌بو ـ دڵی بردم! دڵی بردم!

دڵبەریەکەی هەر وەکو میری هێرش‌بەر، بەهەروژمە؛ بەشـیری برۆی کشـاوی تازە سـاوی، گەمەی دەکرد. لە نەکاو بانگی منی‌کردو دڵمی بردو، دڵەکەم‌چو!

کەزی‌و پەرچوکی سەرهەنیەی، تۆێژی ئـەوشـیر، ئـەم‌نیزەن. هێندێکیان وەشـێردراوی ژێرکڵاون‌و هێندێکیشی بۆ گیان کێشانی دڵداران، هێشـتونەوە. بەدەم باوە هاتنە لەرە، دەت گوت پاڵەوانی ئازان دێنە مەیدان. یاریش ئەو زەندو باسکانە، سپی‌و ناسکانەی هەڵماڵی. یاخوا خێربیَ. دەبیَ چیبکا؟ ئاکامی ئەو خۆسازدانە، دڵ‌بردن‌بو. دڵمی‌بردو! دڵمی‌بردا!

خوایە ئەی بینایی چاوان! تۆ چیت بەسـەر مەلا هێنا، تۆ تیشکـتدا لە روخسـاری ئـەو جوان‌چاکە. روناکی جوانی تۆم‌دیوەو دڵی‌بردوم. هەر ئەو خۆ دەرخستنەی تۆ بو، دڵی ئەحمەدیشی رفاند. ئەحمەد ناوی پێشوی مەلابوە. ئـەحمەد ناوی پێغـەمبەرە (ص) دورنیە مەبەسـتی مەلا، لێرەدا پێغەمبەریش بیَ‌و نیازی وابیَ هەر ئەو جـوانیەی کە پیغـەمبەرت بەرەو خـۆت پیَ‌ڕاکێشـا، ئێستا لەروی سەلما نیشان منتداوەو دڵی بردوم، خۆشی لەخۆم.

قصیدەی حەفتاو هەشتەم

دیمێ بنجال

۱ **مەلەو فینجان لسەردەستە کو مەهتابا هیلال ئەبرو**
نومایِن‌من دمیرئاتێ مەیا صافا زەلال ئەبرو

۲ **بشیرینی، بزیبایی، برەفتاری، ببالایی**
بنێ نونین دطوغرایی لبالا هەردوفال ئەبرو

۳ **بلا بیت (صائِمُ‌الدَّهر)ی (بِلاإفطار) جارەك بت.**
کەسی زانی ژدلبەر وی خویابن هەردوسال ئەبرو

مانای وشە:

مەهتاب: طاڤ هەیڤ، مانگەشەو؛ **لبال:** لەنك؛ **صائِمُ‌الدَّهر:** هەمیشە بەرۆژو؛ **بیلا:** بەبێ؛ **افطار:** رۆژو کردنەوە؛ **بلا:** بڵێن.

پوختەی مانا:

من بۆیە فینجانی بادەم لەسەر دەستەو لێی دەروانم؛ یارم ـ کە روخساری مانگی، تیشك دەرەو برۆکانی وەکو مانگی یەکشەوە نە ـ لەناو بادەی بێ‌خەوش‌و رون‌دا ببینم‌و بادەبیێتە ئاوێنەی تریفەی روی، چاوم بەبرۆیان بکەوێ‌و مژدەی جەژنیان لێ‌وەرگرم.

تۆ بڕوانەو ماشەالله لەکاری خواکە. هێندە شیرین، ئەوەندە جوان، ئەو بەژن‌و باڵای شوش‌و رێك، بەو هەمو لارو لەنجەوە، نونی برۆی کە نیشان‌و مۆری پادشای گەورەیەو ئەو خاڵانەی لە دەوری ئەو دوبرۆیانەن. کێ دیویەتی؟ لێم رونە کەس. ئەگەر یار بەڵێنی‌بدا، کە لە دوساڵ‌دا تەنیا جارێك دێتە بەرچاو؛ پێویستە هەمو دڵدارێك رۆژوی دوساڵانە بگرێ‌و بەبێ خواردن‌و خواردنەوە، چاوەرێ‌بێ بەشکو خودا بەختی بداو جارێك چاوی بەو برۆیانە بکەوێ‌و جێژنی هەرە پیرۆزی بۆ

هەڵ بکەوێ.

٤ مەشی مەستانە رەیحانی دلێ من دی دئامانجێ
رەشاندی سینەیێ تیران بقەوسی هەردومال ئەبرو

٥ سەحەرگە زوهرە سیما وادەچو گولشەن بسەیرانێ
بسەر چەهقێن نیشانیدا خەرامی ئەو هیلال ئەبرو

٦ دبێن خاوەر پەرستی تو نزانن من دکەشفێدا
نوماین من دشەرقێ نازکا گەردەن شەمال ئەبرو

٧ تنێ ماهەر تەرازونە دبابی حوسن کێشانی
هیلالی خاتەمی حوسنن لوێ دیمێ بخال ئەبرو (یان، خاتیم...)

مانای وشە:

مەشی: رۆیشت؛ **مال:**ماڵی کەوان، خوارایی کەوان؛ **خاوەر:** خۆر هەڵات، لێرەدا مەبەست خۆرە؛ **کەشف:** دیاری کردن؛ **کەشف:** لە زاراوەی صوٚفیاندا، لەبەر رەوینی نهێنیانە، دەڵێن کەشفو کەرامات؛ **خاتەم:** ئەنگوستیلە؛ **خاتیم:** دوایی پێهێن؛

شیاوی باسە، سوڵتانان مۆری بەنیشانی مانگیلەیان تایبەتی بەفەرمانی ئەوانەوە دەنا کە تەرخان‌بیٚو هەمو کارێك بەکەیفی خوٚی بکاو کەس خوٚی لەو بەزلتر نەزانێت.

پوختەی مانا:

لە دەمی بەرەبەیاندا، یارم ـ کە تیشکی روخساری وەك ئەستێرەی زوهرەدەچو ـ هاتبوە ناو باغچەی گوڵان بوٚ سەیرانێ. بەژنو باڵای دەلەریەوە دەت‌گوت چڵە ریحانەی شلكو بوٚن‌خوٚشەو با لێی دەدا، لارو لەنجەی مەستانەبو. بەهەوای سەخوٚشیو مەستی لەجوانی خوٚی، خەیاڵی‌کرد راوێك بکا. دڵمی بەتەماڵ هەڵێناو کردیە ئامانجی تیرانی. لەماڵی هەردو کەوانی بروٚکانی، تیری دەهاویشتە سینەم. مردم، لەبەرپای تخێڵبوم. بەنازەوە بەسەر چاوە سیسەکانمدا دەبوری. واتا لەپاش کوشتنم لاواندمیەوەو ئەو پاوو پلە پیروٚزەی، لەسەر چاوی بەموٚڵەق وەستاوم دانا. بوٚ کروشمەو خەڵوەکێشان، لەجیاتی روبکەمە روگە؛ روبە خوٚرهەڵات مات دەبم. پێم دەڵێن توٚ روٚژ پەرستی. نازانن من لەودەمەدا، کە گەیمە پلەی دڵرونیو نهێنیم بوٚ ئاشکرابون، ئەو ناسکەی گەردن وەك موٚمی گەورەماڵ زەردو بڵندو بەشوٚقە، لە ئالی خوٚرهەڵاتەوە گوٚشەی بروٚی نیشان داوم. چوٚن هەتا هەم، رو لە شوێنێکی تر دەکەم؟

بروٚی یارم گەلێك شتە. بوٚ کێشانی جوانی بەخەڵکی دنیادان لەدولا دوتای تەرازون. لەولایشەوە، موٚری بەمانگیلەی پاتشایانە کە داویەتی بەجوانیەکەیو لە روخساری

بەخاڵی خۆ نیشان‌دەدا.

٨ مە جەوهەر عونصرەك خامیس نوما ئیرۆ دطالیع‌دا
دقێ تەقویمی ئینسانی لطالیع بونەفال ئەبرو

٩ بزوننارا ددێریێدا لهنداڤا چەلیپاییێ
بـمیحرابێ مەبر سەجدە بەلێ ئەمما خەیال ئەبرو

١٠ دمابەینا دو ئەبرویان دبینم قاب قەوسەینێ
ددەت‌من طورفەتو لعەینێ جەوابا صەد سوئال ئەبرو

مانای وشه:

جەوهەر: رەگەز؛ **عونصور:** ماك؛ **خامیس:** پێنجەم؛ **طالیع:** دەرکەوتو؛ **طالیع:** بەخـت؛ تەقـویم: ڕێك‌و لەبارکردن؛ **تەقویم:** ساڵ‌ێو؛ **فال:** لەکتێب روانین بۆ تالح؛ **فال:** خۆشی وەرێ هاتن.
خوا فەرمویە: (ئێمە بیچمی بنیادەممان بەجـوان‌ترین ڕێکـی‌و لەباری دروسـت کرد)؛ **هنداڤ:** لەلایەن، لەدیار؛ **قاب‌قوسین:** ئەندازەی ژێ کەوانێك؛ **طورفەتوالعەین:** چاو تروکانێك.

پوختەی مانا:

ئەمرۆ فاڵم بۆ بەختی خۆ دەگرتەوە؛ باسـی برۆی یاری هێنا. دیارە بەختەکەم هێناویەو زۆر مژدەی خۆشم پیێدەگا. روانیمە کتێبی ساڵ‌ێو مانگ نیشاندەری وەخـت‌و زەمان. هەر لە رۆژی بناوانەوە تا ئەمرۆ، بۆم دەرکەوت کە خوای گەورە، ئەو دەمەی مرۆی لە چوار ماکی ئاوو ئاگرو خاك‌و با، هێنا بەرهەم؛ بۆمن ماکی ئەوینیشـی دەکار هێنا، من ماکی پێنجـەمم هەیە کە ئـەوینەو ژیانم لەسـەر ئەوین بەندە. زوننارم لە پشتێ دابو لە دیاری خاچیش وێستابوم، سوژدەم دەبرد. بەڵام سـوژدەم بۆ وان نەبو، بۆ میحـرابی برۆی‌یاربو، کە بەخـەیاڵ هێنابومە بەرچـاوی دڵ. دەنێوانی دوبرۆی‌دا، نێوانی ژێ‌کەوانێکم دێتە بەرچاو، کە هەر لەچاو لێك نانێکدا، وەرامی صەدپرسیاری‌من دەداتەوە. لێرەدا ئیشارەتێك بەهاتنی فرشتەی وڵام بەر بۆلای پێغەمبەر (ص) هەیە.

١١ دباطین سەجدەگاهێ من لبەروان هەردو ئەبرونە
بیعەینی طاقی میحرابن دعیلمی ئەهلی حال ئەبرو

١٢ ئەگەر دەعوایی موسایی دعیشقێدا بکم جائز
«مەلا» دایم تەجەللایە ژویێطەرحا شەلال ئەبرو

١٣ بشیرینی، بزیبایی، چکاتب‌بو وەکێشایی
تعالی‌الله نیشان‌دانە وەشیرین ئەو میثال ئەبرو

١٤ نه شیرینا لدەربەندی، نه مەحبوبی سەمەرقەندی
نەکێشاین بقێ رەندی لنەقشی بێ زەوال ئەبرو

١٥ نیشانا قاب قەوسەینان کو قەوس ئاویتە ئەبصاران
دتەقویما تەجەللاییێ بسەرلێ بون هیلال ئەبرو

مانای وشە:

بعەینی: هەرتەواو؛ **بعەینێ:** لەچاوان، لەبەرچاوان؛ **طەرح:** لێوقڵ؛ **شەلال:** باریك، هەودای باریك؛ **تعالی‌الله:** پایەبەرزی بۆخوا؛ **میثال:** نمونە؛ **بێ‌زەوال:** لەنەمان بەدور؛ **ئەبصار:** بەصەرگەل؛ **بەصەر:** چاو؛ **نیشانا:** ئەی‌نیشانی؛ **نیشانا:** نیشانەی؛ **نیشان:** ئایەت.

پوختەی مانا:

لەتەهی دڵو گیانەوە، جێگە بۆ سوژدە بردنمو روگەی نازو نیازانم دوبرۆی یارن. لەزانستی رێگەناس‌و ئەهلی حاڵدا، کەوانەی برۆ میحرابی راستینەو بەمیحرابی شیاوی سوژدە دێتە بەرچاوی رێرەوان.

ئەگەر بڵێم لە ئەویندا، من بەپلەی موسا پێغەمبەر گەیشتوم؛ رێی تێ دەچێ، ئەو جارێکیان بەدیداری خودا شادبو. من هەمیشە لەو لقە ناسکانەی برۆی دڵبەرەوە رۆشنی خودا دەبینم.

کام نوسەرو کام وێنەکێش لەدنیادا، توانیویەتی ئەو شیرینی‌و ئەم جوانیە نیشان‌بدا. بەرزایەتی هەر بۆ خوایە. کە برۆی یاری تاقانەی وا بەتاق هێناوەتەوەو جوانتر نمونەی بێ‌وێنەی، لەو برۆیە جێ‌کردەوە.

زۆر وێنەکێشی لەزەبر، وێنەی شیرینی فەرهادو شکڵی جوانانی بەناوی سەمەرقەندیان بەدی‌هێنا. بەڵام هیچیان نەگەیونە ئەو جوانیە نەمرو هەرهەیەی کە لەبرۆی یارمدا هەیەو خوا بۆخۆی خەتی لێداوە.

ئەو ئایەتەی کە دەربارەی نزیك‌بونی ژێ‌کەوان لەقورعانایەو ئێستامن کەوانی برۆ، کەنیشانەی صنعەتی جوانی خودایە دەی‌دینم، سومای چاوان لەدینی هەڵدە بەزنەوەو بەرەودڵ کەوانە دەکەن‌و تیشکی وەك پەلکەزێرینە دێتە بەرچاوی گیان‌ودڵ. روخساری‌یار لەرێکی‌داو لەجوانی دەسکاری خودا، دیاردەیەکەو مانگی یەکشەوەی برۆکەی مۆری تەرخانی خودایە بەوی داوە، کە لەسەر جوانان سەروەر بێ.

قصیدەی حەفتاو نۆیەم

«خەمرا حەلال»

١ مِن‌دی سەحەر شاهی مەجەر لەبسی دیەر مەخموربو
ئەودیم زەری سورێ موشتەری یارەب پەری یاحور بو

٢ حوری وەشە، شیرین مەشە کاکول رەشە، خال حەبەشە
خالێن دقەر میسکاتەتەر نازك بەشەر کافور بو

٣ نازك لەطیف، گەردەن ظەریف لەبسی شەریف، کیمخەو قەدیف
مِن‌دی بوەخت، ئەو نیك‌بەخت ئیرۆ لتەخت فەغفوربو

٤ فەغفور سورە، سیما دورە هەیبەت پورە، پورێدل گورە
ئەو هاتە مەش، من چونە هش دل‌من دعیشقێ فوربو

٥ دل‌بو کەری زایا بەری لازم هەری دی‌ئەو زەری
مِن‌دی گەلەك، ئەو سورمەلەك وەك مەشعەلەك پورنو ربو

٦ مەی بەرکەفێ مەشها صەفی سوزا دەفێ داقەرقەفێ
حوسنا لدێم وەصفان نەشێم هەرچی دبێم ژێ دوربو

٧ دامن سروش وەر مەی‌بنوش ذەوق‌و خوروش لەو چوم ژهوش
ژوێ عیشوەیا یاربو خویا ئەو نە ژمەیا ئەنگور بو

مانای وشە:

مەجەر: کاکێشان؛ **زەری**: سەوزەرەنگ؛ **قەمر**: رەش؛ **تەتەر**: تاتار. کە وڵاتەکەیان بە ئاسکی میسك ناسراوە؛ **کیمخە**: پارچەیەکی نایابە، کیمخوا؛ **قەدیف**: قەدیفە، مەخمەر؛ **گور**: بلێسە، گڕ؛ **فور**: لە کوڵین‌دا، وەکوڵ هاتو؛ **کەری**: پارچە، لەت؛ **زایا**: هەر لەوەی؛ **لازم‌هەری**: هەر پێویستە؛ **گەلەك**: زۆر،

زیاد؛ **فەنەر:** چرای هەڵواسراو؛ **مەشها:** ڕۆیشت؛ **مەشها:** جێگەی ئارەزو؛ **قـەرقـەف:** بادە؛ **ئـەنگـور:** تریێ؛ **سروش:** وەحی، فرشتەی وەڵام بەری خودا؛ **خوروش:** هاوار، هەرا؛ **ذەوق:** چێژە.

پوختەی مانا:

هەر وەکو چۆن خۆر لە حاندی پۆلە ئەستێرەی کاکێشان سەرداریکە؛ یاری منیش لەچاو جـوانانی سەردنیا، وەك خۆر وایە، لەنێو جەرگەی ئەستێراندا. سەوزە ڕەنگە، وەك ئەستێرەکەی موشتەری هەر لەدور دەدرەوشێتەوەو دڵ دەکێشێ. ئەمرۆ سپێدەی بەیان بو کە توشی بوم. خـوایە چـمدی؟ حۆری‌و پەری کەی وا دەبن؟ بە بەرگی ئـاڵو واڵاوە، چـاوی مەسـتی تەواو خـەو بەری‌نەدابون. وەك چاو ڕەشانی بەهەشتە، لەنجەو لاری زۆر شیرینە. کاکوڵ ڕەشــە، خــاڵی وەك خــەڵکــی حەبەشە، لە ڕەشیان بریقە دەدەن. خـاڵی نەتەنیا ڕەشـن‌و بەس؛ بۆنیشـــیان وەك بۆنی میسکـــی ئـاسکی تەتەر، تۆمار بەتۆمار لیێ‌پرژە. پێسـتی ناسکـی پێت‌وابو لەکافــورە. نەرم‌و نیان‌و گەردن کێل، دەناو پۆشاکی ماقوڵدا، کە زوربەی کیمخواو مەخمەربو، من لە هەلێکـدا بەدیم کرد. های لەبەر بەختی باشی‌خۆم. ئەو ئەمرۆ لەچاو جـوانی‌تر وەك قــەراڵی چینیێ وایەو لەســەر تەخــت پاڵکەوتوەو دینی هۆی بەختەوەریانە. لە دڵکێشـانیش سـەردارە. روخســاری وەکی مرواری، دیداری بۆ دڵدارانی بە هەیبەتێکە مەپرسـە. هەرکە دەسـتی بەگەڕان‌کرد، هۆشـم نەما. دڵم گڕی تیێ هەڵگڕاو، زوخاوی ناوی هاتەکوڵو سەرڕێژی کرد.

هەر لە یەکەم چـاوپیێ کەوتن، دڵ لەت‌ببو. دڵ پارە بون بە دیتنی هیچ شـتێکی سـەیر نیەو ئەرکی دڵە، کە بە دیتنی پل‌پل بێ. یارم کە لە دڵکێشی‌دا، دەت‌گوت فرشتەی خودایە؛ گەلێك‌جار هاتە بەرچاوم، ئیتر بۆیە دڵ بەلەت‌بون ڕانەوەستاو هەربوبە چۆڵە چرایەك، پڕ لە ڕۆشنایی جـوانی ئەو. ئەوگڕەشی لە روخساری‌یار هاتەگیان چونکە روخســاری یارەکەم، وەك فـەنەرەو دڵم لەوێوە داگیرسا. خاڵی نوختەی لە عەنبەرە. بۆنی وەك گوڵاو بڵاوە. لێوی وەکو شـەکری خـاوە. لە بادەی جوانی خۆی مەست‌و پیاڵە ی‌بادەی ـ کە چینی‌بو ـ لەسەر دەستی بە مەسـتی دەهاتو دەچـو، دڵدار ئـارەزوی دەکردو بە عەزرەتی دیداری‌بو. پیاڵەی مەسـتی دەری بادە، لەســـەر دەســتی پاکی بیێ خەوشی دڵبزوێن. یار بردیە ناو ڕیزی یاران. بوبە بەزم، سـوزەی تەپەی دڵی دەفـە، کاری کردە سەر شەرابیش. ئەویش کەوتە لەرزەو سەما. بۆم ناکریێ پەسـنی یار بدەم، هەر لە باسـی‌جـوانی روخساری داماوم. هەرچی دەیڵێم زۆر لیێ دورەو یارم وەك هیچ‌شتێك ناچـیێ. (خـوا دەفـەرمویێ: هیچ شتێك وەك خودا ناچـیێ). فـرشتەی وەحـی پێی‌گوتم: وەرە بادەبخـۆرەوە. هەر چێژەم کرد، هاوارم لەبەر بڵندبو. بورامەوە. بۆم دەرکەوت، ئــەو بادە هین تریێ نەبو. بادەی نازی یارەکەم بو. گیرۆدەی بوم‌و لەخۆ چوم‌و لەدنیایە تەرە بوم‌و ڕوم‌کردە بەهەشتی خودا.

٨ **مندی بخواب ئەو ماهتاب دادل کولاب جوهتی غوراب**
دل شەو وشاند خویێ لیێ ڕەشاند خوەش هەر شاند، تێك هوربو

۹ هورکر جەسەد قەوسێن صەمەد تیردان کەبەد. دادو مەدەد
جەرحان ژنەو، خوندایە کەو عیشقا مەلەو مەشهور بو

۱۰ لەو یەك نەسەق، من تێن سەبەق نورا یەقەق دادل شەفەق
شیرین لەبی دیم کەوکەبی لیٚ بەندە بیٚ دەستور بو

۱۱ دلبەر نەظەر دامن سەحەر خەجلیم ژبەر لیٚ ئەو قەدەر
زانم گووا ئەو مەهروا وەك لولوا مەنشور بو

۱۲ پاش فیرقەتیٚ زۆر موحبەتیٚ مژطەلعەتیٚ چوم حەضرەتیٚ
وەصلا حەبیب من بو نەصیب مەلعون رەقیب رەنجور بو

۱۳ جاما زەلال خەمرا حەلال یاری شەپال دامن بحال
عیشقا غەدار صوهتی ستار نیڤماو یار صەد سوربو

مانای وشە:

شەووشاند: شێواندی؛ **رەشاند:** پرژاندی؛ **هەرشاند:** پلیٚخاندیەوە؛ **کەو:** داغ؛ **نەسەق:** نەظمو تەرتیب؛ **سەبەق:** ملەو کیٚبەرکیٚ؛ **یەقـەق:** سپیایی زۆرسپی؛ **دەسـتور:** ئیجـازە؛ **گوو:** گوتن، گفـت؛ **مەنثور:** نەهۆندراو، پەخشو بڵاو؛ **طەلعەت:** روخسار؛ **حەضرەت:** حضـور، لایخـۆی؛ **رەنجـور:** نەخـۆشو لەشبەبار؛ **سور:** وارش.

پوختەی مانا:

لەو بیٚهۆشو بورانەوەی ـ کە لە دینی بەسەرم هات ـ دەمدیوەك خەون ببینم، ئەومانگە تیشـك هاویژە، بە سەرمەوە هەڵویٚستاوە. دوشـتی رەشـی وەك باڵی قـاڵاو لیٚم هاڵانو پەنجـەیان لەدڵم گیرکردو وەك قـولاپی لیٚدەن وابو. دڵیان لەشـوێنی خـۆی لابردو. هیٚلانەکەیان لیٚشـێواند. بەجاریٚك لەتو پەتیان کرد. تا تەواو وردو خاشکرا، ئەوسا کە خویٚیان پیٚوەکرد؛ تا زامی پترژان بکا. پاشان جوتیٚك کەوانی رەش ـ کە بە دەستی توانای خودا راکیٚشرابون ـ جەرگمیان تیرەباران کردو لەشیشم پارچە پارچەبو. خوا هاوار بەدادم بگە. زامی جەرگو هەناوانم ـ کە بەداغی دڵداری هەڵچزیٚنرابون ـ سەرلەنویٚ لیٚم کولانەوەو خـوێن جـیٚ داغەکەی داپۆشـین. هەر ئـەم دەردو ئازارەش بو، کە بوبە هۆی ناوبانگی ئـەوینداری من. هەر بۆیەشـە کەوا بەریٚز، بە تەکوزی، نورو روناکی زۆر بەهیٚز، دیٚنە دڵو روناکایی تیٚدەگیٚرن. بەو سوتانو داغکرانو جـزیادانەش، بۆم نەبو هاواریٚك بکەم، یان هیچ نەبیٚ، بناڵیٚنم. چونکە یاری شەکر لیٚوی رو ئـەسـتیٚرە، دەسـتوری بەمن نەدابو کە هاوار کەم.

بەڵام یارم بۆخـۆی بەزەیی پیٚماهات. هەر لەو بەیانە خـۆشەدا، بە دڵخـۆشی لیٚمی روانی. من لەشەرمان نەمدەتوانی برۆانمە سـیماو روخسـاری. بەڵام ئـەوەندە دەزانم کە قسـەی دەکرد.

گفتەکانی وەك مرواری لیّ دەپرژا.

زۆر لەمێژبو، لەیار دوربوم. بۆ خوا سوپاس بەودیدارەی کە روبەرو بەچاو دیتم؛ خەمی دوریم لیّتاران و سەبوریم هات. ئۆخەی ئەوا بەدیداری یار گەیشتم. شوفار وەختە لەعەزرەتان وەزگ بدەن. لە ئێرەییان لەش بەبارو شەرمەزارن. هەی نەحلەتی خوایان لیّبیّ.

یاری نازداری خوێن‌شیرین، کە منی بەدەم خوێندەوە، گفتەکانی بادەی حەڵاڵی‌بەهەشت بون - کە هیچ تلّتەی تێدانیە. هەرچەند صەد لەمپەرو وارش، لەنێوان من و یار هەبو، کەپێك بگەین؛ بەڵام ئەوین زۆر بەهێزە، لەمپەری لەبەر پەڕاندم و پەردەی بەرپیواری سوتاندو منی‌بەو دیدارە شادکرد.

شاهی جەڤین غەم ژی رەڤین ماری شەڤین ئیساند ئەڤین
دەردو بەلاوین چون هەلا عومرەك مەلا مەهجور بو

۱٤ پورمن زەجر دیتن هەجر مابو ئەجر صبح و فەجر
شەمعا مە هەل‌بو صەد مەحەل میننەت مەدل مەسرور بو

۱۵ یار وەعدەدا بلەعلێن خوەدا وەربا مەدا چین پەردەدا
دسپێدەییّ چوم وەعدەیی کوژ بادەییّ مەخمور بو

۱٦ ئیحرام مەبەست ئەسوەد بقەست یار هاتە مەست ئەز چومە دەست
جوهتی حەبەش تیردان بوەش حەججا مەخوەش مەبرور بو

۱۷ ڤیّ کاکولیّ چینێن دلیّ قەلبیّ «مەلیّ» داڤ دانەلیّ
داڤا دلان نیڤ سونبولان سەرصوڕ گولان مەنقور بو

مانای وشە:

شاهی: شادی، گۆوەند، شایی؛ جەڤین: کۆوەبون؛ شەڤین: وەك شەوی رەش؛ شەڤین: خوارو چەماو؛ ئیساند: ئایساندی؛ بەلاوی: بەلوایان، دەردوئازارگەل؛ هەل: بەرمژور؛ ئەجر: پاداشت؛ فەجر: سەرەتای بەیان؛ مەحەل: جێگە؛ مەحەل: جار؛ وەر: وەرە؛ بامە: دەگەڵ‌مە؛ چین: دەچین؛ مەبرور: بەخێرو قبولّ؛ چینێن دلیّ: چینی تێدان؛ مەنقور: دندوك لیّدراو، غونچەی تازە پشکوتو کە هێشتا تەواو بڵاو نەبوە، بولبول دەچێتە سەری بەدندوك لیّ‌دەدا، تاخۆی بەتەواوی نیشاندا. پێی دەڵێن: گوڵی مەنقور.

پوختەی مانا:

بەمەی کەیار خوێندمیەوە، خۆشی و شادیم لیّ کۆ بۆوە. خەم و کولّ لەبەریان رەوین. کەزیەکانی - کە وەکودوشا ماری رەش لەسەرشان پاپۆکەیان بو - بزوتن و خۆیان راوەشاندو باوەشێنی گڕی ئەوینیان بۆکردم. هەرچی دەردو بەڵا هەبون، بەرەو ژورچون. پەڕینە کێو. بەڵیّ عومرێك لەیار

دوربوم. لەو دوریەدا زۆرم ئازارو جەفا دیت. هەزاران سوپاس بۆخودا؛ کە توڵەی دەردی کردەوەو شەوە زەنگی لەسەر بەختی رەشم رەواندو بەسپێدەی بەختەوەری دیداری یاری گەیاندم. وا لەوساوە لەصەدلاوە، مۆمی خۆشیم داگیرساوەو تیشك دەدا. کێ بێ لەمن دڵخۆشتربێ؟ یار بە لیوە ئاڵەکانی، بەڵێنی پێدامو فەرموی: وەرە لامان هەر بەتەنیایی ذەتبینم. لە بەرەبەیانێکدا چوم؛ کە هێشتان لە بەندی شەوێ بەیان تەواو بەرنەبیو. دیارە زیارەتی ئەو، حەجە. ئیحرامم بەست، رومکردە خاڵی سەر گۆنای ـ کە وەك «حَجَـرُالاسوَد» رەشو بەودمو پیرۆزە ـ یاری چاومەست، لەجوانی مەست، دیداریدا. چومە راموسانی دەستی. لە دوچاوە رەشەکانی، تیری مژۆڵم دارژانێ. بۆم دەرکەوت کە حەجەکەم قبولێ بوە.

(شیاوی باسە: لەوەختی حەج ئەگەر بارانە بیارێو حاجی بچنە بەر پلوسکی بانی کابە، کە پێی دەڵێن: لوسی رەحمەت. و، تەربین؛ نیشانەی حەج قبولێ بونە). ئەو کاکوڵە بەچینانەی، داویان بۆ دڵی هەژاری مەلای دڵدار ناوەتەوە. داو لەنێو چڵە سونبولی بسکانیدا شێراونەوەو گەیشتونە سەر کوڵمانی. کەتازە لە پشکوتنان. جاچۆن دڵم پێوە نەبێ؟!

قصیدەی هەشتایەم

«بەختی دەرویشان»

١ ددەستدا یەنگیەك نوبار منڕدی ئەو کەمان ئەبرو
لبالا جەدوەلەك جەبباری لێدا هەمقیران ئەبرو

٢ کوحەق ئەڤ حەرفو خەط کێشان لطالایی مە دەرویشان
دو قەوسان گوشە لیٚ بادانو سەرپەیوەستەمان ئەبرو

٣ تە دیداری، تە رەفتاری، تە ئەلماسین شەکەر باری
بعەینی ریٚ لسەر صادان، دونون رەیحان نومان ئەبرو

٤ (بِحمدِالله) بفەیروزی لوەجهیٚ دلبەریٚ منڕدی
کوماهی نەو نیشان منڕدان لطاقی ئاسمان ئەبرو

٥ تعالیالله نیشان دانە، بحوسنیٚ ئەو نەسەق دانە
ژنەقشو صەنعەتیٚ حەق ئەڤ نیشان چەشم، ئەڤ نیشان ئەبرو

٦ ژرەعنا نیرگزێن شەهلا مەجالیٚ هەمقیران بینم
هەزار رەمزو ئیشاراتن ژوان قەوسێن چەڤان ئەبرو

٧ «مەلا» دل تێك تەپەیکانن، ژمەحبوبان مە نیشانن
کەماندارین دغەددارن دبورجا ئەسمەران ئەبرو

مانای وشە:

نوبار: تازە وەکارخراو؛ **جەدوەل:** جەغزینگ؛ **جەببار:** زۆر خاوەن زۆر؛ **جەببار:** ناوی خودایە؛ **طالا:** بەخت؛ **تەدیداری:** دیداری تۆ؛ **بِحَمْدِالله:** بە شکورانەی خوا؛ **فەیروزی:** سەرکەوتن، بەمرادگەیشتن؛ **وجە:** روخسار؛ **چەڤان:** چەماو، خوارەوەبو.

پوختەی مانا:

یارم کەخۆی جوتە برۆی وەك کەوانن؛ ئەمرۆ دیتم کەوانێکی کاری یەنگی تازەکاری لەدەستا بو، روانیمە بەژن‌و باڵاکەی، لەو باڵایە، جەغزینگی قودرەتی خودا، دو برۆی بەرانبەر بەیەك زۆر لە ئەندازەو رێك‌و پێك دارژتبو. خوا ئەوپیتە پیرۆزانەی ـ کە ناویان خەتی روی‌یارە ـ چۆن کێشاوە. دەڵێی خەتی بەسەر بەختی ئێمەی هەژارانی دەروێش‌دا کێشاوە. هەردو کەوانی برۆیان سەریان گەیشتوتە یەك‌و گۆشەیان بای داوەتەوەو بەرەولا رومەت چەماون. وەك پیتی رێن لەسەر صادان. کە دوبەدو، وشەی «رص»یان لێ ساز دەبێ. کە واتا، پاڵ‌پێکەوەداو. بۆ کوشتنی ئێمەی دەروێشی جەفاکێش؛ دیداری تۆ، رەفتاری تۆ، ددانی سپی ئەڵماسی ـ کە لە دەمی شیرینتدان ـ ئەو دوبرۆیە ـ کە وەك دو نونی هەرە جوان، بەخەتی ریحانی نوسراو ـ بۆ نیشیان، وەك ریحانەیە. خۆزگەم بەوەی دەیان بینێ.

سوپاس بۆخوا بەختم هێنای وسەر کەوتم. برۆی یارم لەسەر هەنیە پاکەکەی دیت. کە عەیناً مانگی یەکشەوە، لە عاسمانی ساو. بنوێنێ چۆنە؛ وابو. گەورەیی هەر بۆ خودایە. چەند ئاکارو کردەوەکانی جوانن. دەبروانن، چۆن بەتەکوزی‌و رێك‌و پێك ئەو روخسارەی رازاندەوە. چاوی‌و برۆی هەریەکەی نیشانەیەکن لە صنعەتی خودای جوانی.

لەکاتێکا کە دوبرۆی چەماوەی وەکو کەوانی بەرانبەر بەیەك دەبینم‌و ئەو چاوە مەست‌و کاڵانەی لەژێریاندان؛ هەزار ئیشارەت‌و بەڵگەم لەدەست رەنگینی داهێنەر نیشان دەدەن.

مەلا! تۆ خۆت هەمو گیانت لە دلبەر نیشانی پێوە. بەتایبەتی دڵی ژارت، پڕ لە تیری دڵداری‌یە. ئەو کەوانداره بەهێزە، لەو کۆشکەوە ـ کە بورجی گەنم رەنگانە ـ بە کەوانی برۆیان دڵی پێکاوی.

قصیدەی هەشتاویەکەم

«ماهی نەو»

١ وی سپیدە ژبورجی قەوس ئەبرو نوماندن ماهی‌نەو
خوەش ژقەوسی ئەبروان ڤیرا کشاندن ماهی‌نەو

٢ گوشەیێن نونان بسەربادان ژقەوسی بیٚ وەتەر
میثلی ئەنگوشتانەبی صەدسیر بەیاندن ماهی‌نەو

٣ کەششفی بەدرا تەمام ئەحسەن ژبالا طەلعەتی
ژە ستیوادا گەزمەیان چەرخیٚ رەشاندن ماهی‌نەو

٤ وی لوەجهی ئافتابیٚ گاهی کفش‌و گاهی خەف
عارفی ئەهلی بەصارەت حەیێراندن ماهی‌نەو

٥ مل دزانم دانە بەر قەوسیٚ هیلالی گوشە زەر
لەو ژبالا گوشەییێن نونان لڤاندن ماهی‌نەو

٦ ئەز دبیژم دی لمن دیسا جەگەر صەد پارەکن
وی بمیزان هەردو شیرازی چەڤاندن ماهی‌نەو
داخلی مەجلیس بوی ئیشەڤ «نیشانی» لەو کوخەف
جامی روحانی لئەهلی دل نەشاندن ماهی‌نەو

مانای وشە:

بادان: بەبادان، چەرخاندن؛ **بەیاندن:** درکاندن، مەعلوم کردن؛ **کەششفی:** ئاشکرابو؛ **ئەحسن:** جوانترو باشتر؛ **کفش:** دیاری؛ **حەیێراندن:** سەرگەردان کردن؛ **لڤاندن:** بزواندن؛ **شیراز:** شاریٚکە جیٚگەی سەعدی‌و حافظ؛ **شیراز:** داریٚکی سورە وەك بەڵاڵوك دەچیٚ؛ **شیرازی:** جوٚرە کەوانیٚك بوە کە لەشیراز دروست کراوە.

پوختەی مانا:

ئەم بەیانە، مانگی تازە وێنەی برۆ لە بورجی قەوس، خۆی نواند. من وای بۆ چوّم، کە ئەم مانگە، لە وێنەی برۆی یاریمن، دروستکرا. گۆشەی برۆی وەك نونی سەر بەرەو ژێری، لە کەوانی ژی تیّ نەخراویکیان دەکرد. کە بۆ سەربەبادادانی دڵدارانی ئامادەیە. هەروەك قامکی ممبارەکی پێغەمبەر (ص)، کە مانگی تازەی لەتکردو صەد نهێنی کەس نەزانی ئاشکرا کرد.

یارم کە روخساری دەرخست، مانگی چاردەو جوانتر لە مانگی چاردە بو. لەو باڵایە ـ کە سیمای لیوە خویابو ـ شەوی چاردە بیّ مانگی یەکشەوە دیارە. بەڵام روخساری یاری من، لەسەر خەتی ناوەراستی عاسمانی ساوی هەنیەیدا برۆی کە وەك مانگی نویّ، لەو عاسمانەوە تیرداویّ بۆ دڵداران دیّتە بەرچاو.

روخساری یارم وەك خۆرە، کەچی برۆی ـ کە وەك مانگی یەکشەوەیە و نەدەبو دەگەلّ خۆر دیاربیّ ـ جارجار دیارو جارجار ونە. نەك هەرمن بگرە ریناسانی چاوی دلّرون، وەك من لەو مانگی تازەیەی ئەو روخسارە سەرگەردان بون. من دەزانم یارەکەی من، شانی داوەتە بەرکەوان، واتا ئەبرۆی ئامادەی تیر هاوێژی کرد. بۆیە لەو ژورووی عاسمانە، گۆشەی مانگی نویّ دەبزونو دەیانەوی لاسای برۆی ئەو کەنەوە؛ کە لەو باڵا بڵیندەوە دیاری دەدا.

وا بیردەبەم، برۆکانی ـ کە وەك کەوانی شیرازیو حەستەم ترن ـ دیسان خەریکن جەرگیمن بەصەد لەت کەن، بویە وا دیسان چەماون. وەك مانگی نویو رێك بەرانبەریەك وێستاون.

نیشانی! وادیارە ئەم شەو بە دزیەوە چوبویە ناو کوڕی بەزم. هیچ کەس توّی بانگ نەکردبو بۆیە ئەو مانگی تازەیە، جامی بادەی گیان گەش کەری، بۆ دڵدارەکانی نەنارد.

قصیدەی هەشتاو دوهەم

«جەردەی دڵان»

١ ژرەمزێ دلبەرێ دیسان لمن باطین ڤەژین دەردە
دلەبسێ طاری‌یێ من دی خویا بو ئەو سیا چەردە

٢ دلەبسێ طاری‌بو نورێ پەری رەنگێ صیفەت حورێ
ژوادی ئەیمەنا طورێ موقەددەس کر لمن عەردە

٣ ژنارو نوری تەقدیسێ تەجەللاکر لمن دیسێ
لسەر تەختێ خوە بەلقیسێ هلانین بێ‌حیجاب پەردە

٤ حیجاب‌و پەردە ئاڤیهتن صەبا رەیحان هلاڤیهتن
ژبورجان تیر پورێ ریهتن گەهان من راست‌و چەپ جەردە

مانای وشە:

باطین: هەناو؛ **باطین**: بەنهێنی؛ **ڤـەژین**: ژیانەوە؛ **لەبس**: پۆشـاك؛ **سـیاه چـەردە**: گەنم رەنگ، رەش‌ئەسمەر؛ **وادی ئەیمەن**: شیوی هەرە پیرۆز؛ **تقدیس**: پاکی‌و پیرۆزی؛ **دیسێ**: دیسان، دەئـایسێ؛ **هلانین**: لای‌دان؛ **هلاڤیهتن**: پەخش‌و بڵاوی‌کردن؛ **جـەردە**: ڕێگـر؛ **جـەردە**: تیری بێ‌پەڕ؛ **جـەردە**: جلیت.

پوختەی مانا:

خەنی لەخۆم، ئەوا بۆ جارێکی تریش، یاری خۆم دیت. ئـەم جـاریش بە جـۆرێکی تر کە فێڵێکـی داهاتوبو لە دڵبردن، خـۆی نیشـاندام. بەرگی رەش‌بو. خـۆی لەوێدا وەك ڕۆشـناکی دەینواند. گەنمرەنگە، وەك حۆری بەهەشت، چاورەشە. ئـاکاریشی حـۆریانەیە. ئـەو دیدارە، وەك چیرۆکی موساو چونی بەرەو چیای طور، وایە. کە هەم ئاگر، هەم نوری خـودای بەدی‌کرد. بەو دیدارەی ـ

که ماڵەکەی وەك شیوی هەرەپیرۆزی جیٚ راوەستانی موسایە ـ تیریژیٚ‌یار، دایە دەرو هەمو دنیای کردە سەرزەوی ممبارەك، وەك هەردی بیت‌المقدس. وەکو شازادە بلقیسیٚ لەسەر تەخت رۆنیشتبو. روبەندی بەرووەوە نەبو، پەردەی لادان. سروە، ریحانەی بسکانی پەخش‌کردو رای هەژاندن. بۆن‌و بەرامە بڵاوبو. لە دودەری‌و شانشین‌را، لەمنی روانی. چاوی مەستی بەمژۆڵانی بەریژنە تیریان تیٚ‌گرتم‌و لەراستو چەپ، ریٚگری دڵ‌و گیان رفیٚن، دەورەیان دام‌و کردیانم بە کۆلکی ئەزمون بۆ جلیتان.

٥ کرم ئامانجی میزراقان ددلدا تیر چون فاقان
بجەللادی خوە ئەو خاقان دبیٚژت هیٚژتو خەنجەردە

٦ بدەربیٚن خەنجەران کوشتین بخونا صوهر لیٚمشتین
دچینا سونبولیٚن قشتین مەدل پرٚمیسكو ماوەردە

٧ گولیٚن هەر میسکی ئەذفەرلیٚ عەبیرو عەنبەری تەرلیٚ
سەمایا سوسنان هەرلیٚ بزولفان ماتو ماوردە

مانای وشە:

کرم: کردمیە؛ **میزراق:** کورتەرمب، نیٚزە؛ **فاق:** گیرگەی تیر لە ژی‌کەوان‌دا، بنی تیر کە دەکەویٚتە سەر ژیٚ‌کەوان؛ **خاقان:** قاقان، قەراڵی مەملەکەتی چین؛ **لیٚمشتن:** تیٚ گەوزاندن، تیٚ‌وەدان؛ **قشت:** بسکی سەر هەنیە؛ **ماوەرد:** گوڵاو؛ **ئەذفەر:** زۆر بۆن خۆش‌و بیٚن بڵاوکەر؛ **عەبیر:** چەند بۆن‌خۆشیٚکی تیٚکەڵاو؛ **عەنبەری‌تەر:** عەنبەری هیٚشتا وشك نەکراوی تازە لەورگی ماسی عەنبەر دەرهیٚنراو؛ **ماوەر:** گوڵاو؛ **ماتو:** دەی‌ساتوٚ؛ **ما:** بۆچی؛ **تو:** هیچ.

پوختەی مانا:

چاوی مەستی کە بەرەو رومی هەڵیٚناو لەراستو چۆپ وەکو چەتە شاڵاویان بۆگیان‌و دڵ بردو تیریان تیٚ‌گرت. مژۆڵیشی وەکو نیٚزە بەریٚزە، دەدڵم چەقین. سەرەرای ئەمەی کەتیری غەمزەو نازی چاوەکانی، هەتابن چەقینە دڵم‌و کرام بە نیشانە نیٚزە، ئەو قەراڵی مەملەکەتی دڵدار کوژان، میرغەزەبی چاوەکانی لیٚ‌هان دەدام. کە نیزیك‌تر تماشام‌کەن. واتا، نە وەك دوربەدور بۆی تەواو نەبم، با بە خەنجەری مژۆڵان تەواوم کەن. ئیتر هومیٚدی ژینەوە بۆ گیان‌ودڵ لەناو بچیٚ. بە زەبری خەنجەری کوشتین. دڵی دەخویٚنی خۆ گەوزاندو خەنجەرە خویٚناویەکانی، پیٚ سریەوە. بەڵام دڵی هەرزەکارم، بەو هجوم کردن‌و کوشتنە، زۆر دڵخۆشە. لە تماشای بسکە سەر قرتاوەکانی بان هەنیەکەی، پربو لە بۆنی میسك‌و گوڵ. لە تماشای گوڵی رومەت، تاهەتایە بۆنی میسکی هەرەباش‌و بۆنی عەنبەری هەرتەری، لیٚ نابریٚ. لە سەیری عاسمانی روخسار ـ کە

سوێسنەی بسکـان لەوێدا سـەمایانەو دەلەرنەوەو بەو کەزیانە لە ڕەشـیـەتیو بۆنخـۆشیدا، تانە دەعەنبەر دەگرن ـ کە نزیك کەوتون لەدڵم. دڵ ئـەوەند بۆنی گرتوە، کە نیازنیە گوڵاو لە لاشەکەی مردوی بپرژێنن؛ وەك بۆ مردوی دورلەدڵداری دەکاردێنن.

٨ بسەروی سونبولێن تاری بهەڤرا بازیو یاری
بجودا خون بیت جاری ژقەوسان گەزمەیان بەردە

٩ ئەزم ئامانجی وان تیران ژپەیکانانو سەرتیران
بویم پولاد لبەر شیران سەراسەر تێكمام بەردە

مانای وشە:

وی: ئەو، مەبەست روخسـارە؛ **پەیکـان:** سـەرەتیر؛ **پولاد:** پۆڵا؛ **تێكمام:** بەتێکـڕاییمام؛ **بەردە:** لەپێشیدا؛ **تیر:** سەرکۆنە، تیرو تانە.

پوختەی مانا:

لەسەر ئەو روخسارە پاکەت، بسکەکانت ـ کە ڕەنگ ڕەشو لە بۆنخۆشیدا، سـونبولن ـ پێکـەوە گاڵتەو گەپیانەو دێنە یاریدەی یەکتری. ئەگەر تماشا دەستبدا ـ وەك دەسـتیدا ـ کوژرانی چیو مردنی چی؟ هەزار هێندە جەزرەبەو ئازاری بدرێ، هێند بەو بەرامانە مەستە، هەست پێناکا. دەبێ منەت بەو، لەبەریشـت وەدەپارێم تا دەتوانی لە کەوانی برۆ کەوانیەکانتەوە، تیر باوێژە، بم کە نیشانەو بمپێکە. با بەجۆگە خـوێن لە لەشـمەوە جـاری بێ. تابۆتدەکرێ کارێكبکـە، برینم پتر کاریبن. گوێ نادەمێ. هێندەم سەرەتیری چـاوی، پر لەنازو تیری بەهانەی نازاویم وێ کەوتوەو نوکی مژۆڵ وەك سەرەتیر لەگیانی دڵم چەقیون، هەمو گیانم وەکو پۆڵای لێهاتوە. شیرم لێدەن زرینگـەم دێ، چـونکە لە هەر لاو یمکەوێ، هەر سـەرەتیری وەبە ردێ. گیان بەئـاواتی دیداری چاوەکانت هەر دەمێنێو هیچ هێزێك لەبنەی ناهێنێ.

١٠ کو دلبەر هاتەوی یولێ ژبەر پورێ هن کەتن چولی
ژقەنجان کورەڤاند هولێ ژمەحبوبان برن نەردە

مانای وشە:

یۆل: ڕێگە، ڕەوشت؛ **هن:** هەن؛ **قەنج:** جوانو لەبار؛ **هۆل:** بازیگوێین؛ **تو:** هیچ.

پوختەی مانا:

کاتێ دڵبەر لەخـۆپۆشین بەروبەندی وازیهێناو ڕەوشـتی خـۆنیشاندانی کردەپیشـە؛ زۆرکەس

هەبون، لەتاوان شێتو شەیدابون. کەوتنە چۆلان. دڵبەرانی لەبارو جوان، لەمەیدانی ملەی جوانیو دڵرفێنیدا، دۆڕاندیان. گۆی سەرکەوتنی بۆخۆی برد. لە باری جوانیو لەباریو لەنەردی گەردن زەردیدا، دەستی هەمو نازدارانی لە تەختە بەستو صەد دەستی لێبردنەوە.

١١ ژقەددو بەژنو بالایێ ژرەنگێ دیمو سیمایێ
تو رەنگی قەط خەبەر نایێ دحوسنێ جەوهەرەك فەردە

١٢ بخەملو رەنگو رەعنایی بمەحبوبی، بزیبایی
بئەو حوسنا خودێ دایی ژگول رەنگان گولا زەردە

مانای وشە:

تورەنگی: هیچ رەنگێك؛ **رەعنا:** شلكو شۆخ؛ **زیبا:** جوانی بەردڵ؛ **خودێ:** خودا؛ **خەمل:** خشڵ؛ **جەوهەری فەرد:** ماکی بێهاوتا؛ **جەوهەری فەرد:** ئەو عەصڵەیە کە خۆی بەخۆیەوە بەندەو بۆبەشو پاژکردن ناشێ.

پوختەی مانا:

هیچ جوانێكو خوێن شیرینێك، بەرەنگو خشڵو زەنبەریش خۆ جوان بکەن؛ هەرگیز لە رەزاشیرینیو رەنگو رو، لە بەژنو باڵاو سیمادا، تۆزقاڵێکیش وەك یار ناچن. جوانی یارم ـ کە تایبەتی بەشێکە، خوا بەوی داوە ـ لە دنیا جەوهەری تاکەو ماکی جوانی هەر خۆیەتیو کەس ناتوانێ بەشێکی لەوجوانیە هەبێ. گوڵی زەرد، لەو ئێرەییانەی کە نەیتوانی وەك ئەو جوانبێ؛ رەنگی زەردە. شیاوی باسە، خوا فەرمویە: «هیچ شتێك وەك خودانیە». مەبەستی مەلا ئەوەیە، جوانی سەلما، وێنەی جوانی خوای سەلمایەو کەس لەرەنگی خودا نیە.

١٣ نەباتو شەککەرا لێڤێ نەسیمێ وی گولو سێڤێ
هلینت پەردەیا شێڤێ شیفایا هیندەکی دەردە (یا، هندکی...)

١٤ ژنەقشو صونعی جەبباری موطەررا طوررەیا طاری
لنورێ میسکی تاتاری لسەروان خەمریان بەردە

١٥ لبەر روژی بیت خێلی بنێرم قامەتا عێلی
قەدیفو زەرکەشو تێلی زەبادو میسكو عەنبەردە

مانای وشە:

هلینت: لادا؛ **شیفا:** عیلاج؛ **هندك:** کەم؛ **موطەررا:** کۆوەکراو؛ **طوررە:** بسکی لای لاجانگ؛ **طاری:**

تاریك؛ **خێلی:** تەمو سـێبەر؛ **بنێرم:** بڕوانم؛ **عێلی:** بڵند؛ **قـەدیف:** مەخمەر؛ **زەرکەش:** زەرری؛ **تیلی:** پارچەیەك کە هەودای زێوو زێڕی تێوە درابێ؛ **زەباد:** بۆن خۆشی زەباد، کە جـانەوەرێکـە لە بەرەی شـێرو پشیلە.

پوختەی مانا:

شەکرو نەباتی لێوانی، سێوی چەنەی، گوڵە باغی سەر کوڵمانی ـ کە سروەی هەناسـەی سـاردم دەیانگـاتێ ـ شـەوە رەشـی کەزیەکانی ـ کە بونە پەردە لەرویدا ـ وەلا بەرێ. هەر کەمێك لە دیتنیوان، دەرمانی هەمو دەردانە.

ئـەوبسکـە لێك هاڵاوانە، کە بەم لاو بەولادا کراون‌و رەنگـی تاریکـاییان هەیەو بۆنیان وەك میسکی تاتاری، تۆمار بەتۆمار بڵاوەو لەسـەر وانیش پرچ بەندت ـ کە لەسـەر توێڵ دیاری ئـەدا ـ لەسەر روخساروە لابەرە؛ با ئەو نورو تیشکی خـوایە، بێتە بەرچـاوی دڵداران‌و ئـەو سـێبەری بسکانەی‌تۆ چیدی بەری رۆژی نەگری‌و مەخمەرو زەرری وزێڕپۆیان با لەجیرانەتی لەشـت، بۆنی عەنبەرو زەبادو میسك بگـرن. بێرە دەرێ با دەو بەژن‌و باڵایە زراوەو کە لەگەتەی تۆ ـ کە نمونەی دەسکاری خوای شیرینکارە ـ تێر رامێنم.

١٦ بسیماڤێ بزێراڤێ توروژێ نەقشەکی باڤێ
کودا ئەرژەنگ ژوێ ناڤێ لبەر رۆژێ نەبت پەردە

١٧ ئەگەر بەرقەك ژوێ روژێ ژبەروێ عیقدو بشکۆژێ
بدت قەلبێ وەکی دوژێ لبەر دوژە دبت بەردە

مانای وشە:

سیماڤ: ئاوەزێو؛ **باڤێ:** بهاوێژە؛ **ئەرژەنگ:** وێنەنامەی مانی وێنەگرو پێغەمبەری موجـزات وێنەکێشـان؛ **وێ‌ناڤێ:** ئەو ناوە؛ **عیقد:** گەردانە؛ **بشکۆژ:** قوپچەو خونچە؛ **دوژ:** جەهەندەم؛ **دوژەھ** : دۆزەق؛ **بەرد:** سەرما، ساردی.

پوختەی مانا:

یاری نازدار! هەر تۆ رۆژێك وەرە دەرو خۆت نیشان‌دە، با ئەو نەخشەی دەستی خـودا، ببیندرێ. با لەشەرمان، وێنەنامەی موجـزاتی مانی، ون‌بێ‌و خـۆ وەشـێرێ‌و خــۆ لەبەر رۆژی روت نەگرێ‌و، نەبێتە پەردەی بەرچاوان‌و چاوان بەخۆ خەریك نەکا. من لێمرونە هەر لەو شوێنی بە گەردانەی کە دنیای لێ سەرگەردانەو لەو سـینەو بەرۆکەی قـوپچەت لێ‌کردۆتە جــەزایەرچــی. تۆزێك وەکو بروسکەیەك دیاری بدات. دڵی پرلە ئاگری من ـ کە لەناو بڵێسەی ئەوینی تۆدا، قەتیس ماوە ـ لە

سوتان رزگاری دەبیٚو تەنانەت دوٚژەهی گەورەش، لەرویا سارد دەبیٚتەوە.

شیاوی باسە، مەلا چیروٚکی ئیبراهیم پیٚغەمبەر بیر دیٚنیٚتەوە. کە بتەکانی شکاندو لەسزادا، خستیانە ناو ئاگرەوە، خودا فەرموی: «ئاگر ساردی سلامەت بە!» ئاور نەیتوانی ئیبراهیم بسوتیٚنیٚ.

١٨ دمەیدانیٚ شیرین غەنجان بچەرخن میثلی شەطرەنجان
توراٚبا بەرپییی قەنجان زەبادو عەنبەرین گەردە

١٩ دبت بیٚژن وی سولٚتانی بهەفت ئایاتی قورئانی
لمەحبوبان تو خاقانی وەرە دەربیٚ لقەیصەردە

مانای وشە:

مەیدان: گوٚرەپان؛ **توراٚب:** خوٚلٚوخاك؛ **گەرد:** توٚز؛ **قەیصەر:** قەراٚلیٚروٚم؛ **هەفتُ ئایاتی قورئانی:** واتا، هەمو قورعان، یان سورەتی فاتیحا، یان حەوت سورەتی هەوەلٚی قورعان. کە لەقورعاندا خوا فەرمویە «وَ آتیناكَ سَبعاً من‌المثانی» داومانە پیٚت حەوتی لیٚكچو. ئەوکەسانەی تەفسیرنوسن، زوٚریان لەوبارەوە گوتوە.

پوختەی مانا:

ئەگەر لە دەشتایی جیٚی داوەتیٚکدا؛ هەمو نازدارانی رەزاشیرین، کوٚببنەوەو بەلاسایی تەختەی شەترنج، هیٚندیٚکیان لەپلەی جوانیدا، بە وەزیرو روخو فیلٚو ئەسپ، دابندریٚن‌و هیٚندیك پیادە بمیٚننەوەو بەتیٚکراٚش ئەوەندە جوان‌و نازداربن، کە توٚزی بەر پاٚلاٚکەیان، وەك عەنبەرو زەبادی دابیٚژراو وابیٚ؛ بەتیٚکراییو بیٚ لامو جوم، توٚ بە شای خوٚیان دادەنیٚن. سویٚندم بەحەوت ئایەتەکانی قورعانیٚ، توٚ لە ناو جوانانی دنیا، وەکو قەراٚلی چینیٚ وای. تانجی سەری قەیصەرانی. دەتوانی لەباری جوانی، زەبریکیٚ باش لەوانەدەی کە بەجوانی خوٚ دەنازن‌و لایان‌وایە، بونە قەیصەر لەناو جوانان.

٢٠ مەلا زانم ژمەجذوبان تنیٚ ناژی توبیٚ خوبان
دەما دلٚدی بمەحبوبان بشوخو شەنگو ئەسمەردە

٢١ دەما جەللاد بیٚن بازی بشیرو خەنجەریٚن طازی
لدەرگەدا نەکی گازی دەلالٚو نازپەروەردە

٢٢ ئەمانەت دا ژبیٚ هوشی دوریٚن ناسوفتە نەفروشی
«مەلا» زانم ژمەدهوشی تەدل بیٚخوابو بیٚخوردە

ماناى وشه:

گازى: گله؛ **گازى:** بانگ، هاوار؛ **سوفته:** سماو؛ **مەدهۆش:** لەهۆش‌چو.

پوختەى مانا:

مەلاى دڵدار! دەزانم چيت. ئەگەر ريزەوانى تەريق ـ كە هاتونە ناو ريزى خوا ناسـانەوەو ئـەوينى خودا كيشاونى‌و دڵ‌و گيانيان لەهۆش چـوە ـ گشـتيان بەبێ يارى مەجـازى، هەڵبكـەن؛ تۆ لەو ناوە، تەنيا كەسێكى هەڵناكەى. جا ئەگەر هەردڵيش دەدەى بە دڵبەرێكى دنيايى؛ شۆخ‌و شـەنگـى گەنم رەنگى وەك سەلمات قەط دەسناكەوێ. دڵەكەت دەقەبەڵ ئەوكە.

هەرگاش چـاوە دڵداركوژەكانى ـ وەك ميرغەزەب ـ بەشـيرى تيژى برۆيان، بەخـەنجـەرى مژۆڵانيان هاتنە گەمەى دڵداركوشتن؛ نەچـى هاوارو دادبكـەى! ئــەويارە، هێندە ناسكــەو هێند نازدارە، لە دەنگى گلەت دەرەنجێ. نازكۆڵەيە، مەيرەنجێنە. تۆزێكيش ئاگات لەخۆت‌بێ تۆ لەكاتى حاڵ‌لێ‌هاتن، رازى گرينگ ـ كە وەك مروارى نەسماون ـ ئەدركێنى. دەزانم خـەوو خـواردنت لێ حەرامەو دڵت گەرمەو هۆش‌و گۆشت، لەدەست داوە، بەڵام ديســان ناشـێ ئـەوى ناشــێ بێژى، بێژى.

قصیدەی هەشتاو سێهەم

«عیشق وجەذبە»

١ دلبەری سەرداری خوبان ئەز نزام ئاگاه هەیە
حەبسی زیندانێ‌و ئەسیرو گرتی‌یێ دەرماندەیە؟

٢ گرتی‌یم مایم دحەبسێ کی گەلۆ مەهدەر بکت؟
چارەکی ناڤێ مەبینت پورێ ئەوابەك زێدەیە

٣ میحنەت‌و حالێ ئەسیران کی لمیران عەرضە کت
دی‌بتن پورسی لمن لەو پور برەحم‌و شەفقەیە

مانای وشە:

ئاگاه: خەبەردار؛ **دەرماندە:** داماو؛ **گەلۆ:** خەلکینە، ئاخۆ؛ **مەهدەر:** تکا؛ **ئەواب:** خێر؛ **میران:** میری‌گەورە؛ **عەرضە:** لەبەر رانان؛ **لەو:** چونکە؛ **شەفقە:** بەزەیی؛ **ئەز نزام:** من‌نازانم.

پوختەی مانا:

من نازانم ئەو دڵبەرەی سەروەری گش جوان چاکانە، خەبەرداره کە من لەزیندانی ئەوا بەندو دیل‌و سەرگەردانم، زۆر دەمێکە بەندکراوم‌و لەو زیندانەدا داماوم. ئاخۆ هیچ کەسێ وا هەیە چارو بارێك، ناوی ئێمەی بێتە بیرو ئەو خێرە گەورەیە بکا. مەینەت‌و دڵپەریشانی یەخسیرانی ئەو جوانی‌یە، بە عەرضی میری مەزنی موڵکی جوانی بگەیەنێت؟ لیم رونە لێمان دەپرسێت. چونکە دەیناسم کە بەزەو دلۆوانی یەکجار زۆرە.

٤ گەر بپرێست چارەکی خاتون لحالێ سوختەیێ
قوفل‌و زنجیر دێ ڤەبن بێ‌ئیسم‌و دەست‌و میفتەیە

٥ بەندو زنجیر دیٚ ڤەبن جەرحێن دکول دیٚ خوەش بکت
لەو کوناقیٚ دلبەریٚ دەرمانیٚ دەردیٚ بەندەیە

٦ هەرچی بیٚڤیری کو ناڤیٚ دلبەریٚ بیتن لسەر
خوەش دبت حادر (هادر) دگاڤیٚ بیٚگومان‌و شوبهەیە

مانای وشە:

خاتون: وشەی ریٚزلیٚنانە بۆ ژنان؛ **سوختە:** تازە فەقیٚلە؛ **ئیسم:** ناو، مەبەست ئیسمی ئەعظەمە، ناوی هەرە گەورە؛ **میفتە:** کلیل؛ **کول:** بەژان، بەناسۆر؛ **بیٚڤیر:** نەخۆشی لەسەر مردن، لەهیٚز کەوتو؛ **حادریاهادر:** دەستەو لەجیٚ؛ **دگاڤیٚ:** هەر دەم‌و دەست.

پوختەی مانا:

ئەگەر جاریٚك ئەو خاتونە پایە بەرزە، لەمنی تازە فەقیٚلەی دەرسی دلٚداری، پرسیار بکاو بلیٚ چۆنە؛ قوفلٚ‌و زنجیری دەست‌و پیٚم، بەبیٚ دەست لیٚدانی کەس‌و، بیٚ کلیل‌و بیٚ خوێندنی ئایەتی قفلٚ کرنەوەو ناوی دایکی موسا زانین، دەکریٚتەوە! هەر ناڤی خۆی لەبەربیٚنیٚ؛ یان هەر دەردیٚك دلٚمان بگریٚ‌و ناوی ئەو بیٚتە سەر زارمان کارمان سازەو رزگاری‌و چا بونەوەمان، کە کۆیلەی بەردەرگای ئەوین‌و بە ئەوینی ئەو گیراوین. بەوی بەندە. هەر بەندەیەکی لەش بەبار، ـ با کەوتبیٚشتە گیانەلٚاو ـ ناوی یارمی لەسەر بیٚنن، دەستەولەجیٚ، نون دەلەشیدا نامیٚنیٚ‌و چابونەوەی هیچ گومانی تیٚدا نیە.

٧ بیٚگومان خاکا رێاوی توتیاو دانەیە
گەر دچەهڤێن کور ڤەئینن خوەش دبن پیٚ دیدەیە

٨ مەییتی صەدسالە ژی وی ری ڤبەر ڤەبری کەڤت
دی ڤەژی روح بیٚتە سەر ساتا خوەبیتن زیندەیە

مانای وشە:

توتیا: بەردیٚکە بۆ روناکی چاو دەیهارن‌و چاوی پیٚ دەرێژن؛ **ڤەئینن:** دانێن، تیٚبکەن؛ **مەییت:** مردو؛ **ڤبەر:** دەسەر، دەبەر؛ **سات:** کات؛ **دانە:** دەرمانیٚکی چاوانە.

پوختەی مانا:

خاك‌و خۆلی رێبازەکەی، وەك توتیاو دانە وایە. ئەگەر دەچاوی کوێر کریٚ؛ بیٚگومانم دەستبەجیٚ، سۆمای دیٚتە بەرو زۆر بە رۆشنی دەبینیٚ.

ئەگەر یارم، ریٚگەی بەسەر گۆری مردوی صەدساڵەدا برۆا. یان دەبەر گۆری ببوریٚ؛ هەر

ئەوساتە کۆنەمردو گیانی دێتەوە بەرلەش‌و وەك گوێزی ئازا، دێتە دەر.

٩ مەییتان لەورا دکت یەکسەر دلان یەغما دکت
ئیسمی ئەعظەم ما دزانت یا مەسیح ئەو بخوەیە

١٠ ئەز دبێم عیسایە ئەو، یا بوعەلی‌سینایە ئەو
لەو برەمزو عیشوە یان پوڕ موعجیزات‌و شیوەیە

١١ عیشوەو ڕەمزێن دوی تەشبیهی بەرقێ لامیعن
کوهی قاف بت کەردکت ساتا خویا بت پەردەیە

مانای وشە:

ما: مەگەر، چما؛ **مەسیح:** هەنواو؛ **مەسیح:** دەست‌پێدا هێنراو؛ **مەسیح:** ممبارەك؛ **مەسیح:** شومو بەدفەڕ؛ **مەسیح:** نازناوی عیسا پێغەمبەرە لە ممبارەکیان؛ **مەسیح:** بە جرجاڵ دەڵێن لەبەر شومی‌و جوت قۆشەیی؛ **کوهی‌قاف:** کێوی قاف (باسکراوە)؛ **کەر:** لەت.

پوختەی مانا:

جا وەختێ یارم دەتوانێ مردو زیندو بکاتەوە؛ دیارە تاڵان کردنی دڵان، کارێکی زۆر هاسانترە. ئاخۆ ناوی هەرە گەورەی، فێر کراوە؟یان هەر خۆی وەکو عیسایە، کە دەیتوانی بە ئیزنی‌خوا، کۆنەمردوش زیندو وەکات؟ بەڵام دیسان لەوناوە سەرم سوڕماوە. ئاخۆ وەك عیسا نەفەسی ممبارەکە؟ یان وەك ئەبوعەلی‌سینا، بە لێزانی نەخۆشان خۆش‌دەکاتەوە؟ بە ئیشارەتی چاوانی، دەڵێم مۆجزەی عیسایە. بە گفت‌و نازو نیمنازی دەڵێم بژیشکی چازانە. هەم شێوەو هەم مۆجزاتی، وەك بروسکەی تروسکە دەر، یەکاویەکن. یار دیار نیە، ئەو مۆجزاتە دەنوێنێ. ئەگەر تاوێك خۆی نیشانی دنیا بدات‌و پەردە لەناوا نەمێنێ؛ چیای قافیشی بێتەبەر، لەت‌لەت دەبێ.

خوا فەرمویە: «ئەگەر ئێمە ئەوقورعانەن ناردبایەتە سەر کێوێك؛ دەت‌دی سەری کز دەکردو لەترسی‌خوا، شەقار دەبو، هەڵدەتەکا.

مەلا، لەو چەند بەیتانەدا، ئەو ئایەتەو باسی موساو کێوی طورو نوری خوامان وەبیر دێنێ.

١٢ پەردەیا مەحبوب دنیڤ قەلبان کودێ کەرکەر بکت
قەط دپەردێ خەفدبن خورشیدو ماهو زوهرەیە

مانا:

ئەو پەردەی دڵبەر، لەنێوان خۆی‌و دڵمان رای‌هەنگاوت؛ دڵمی خستە تاریکایی. ئەو پەردەیە لەت‌لەت بکاو فرێی بدات؛ دڵ وەك خۆرو مانگ‌و زوهرە، تیشك‌ئەداو هیچ ئافەریدێکی خودا،

وەك ناتوانیٚ پەردە لەبەر خۆرو مانگو زوهرە بگریٚتەوە. ناتوانیٚ دڵمان داپۆشیٚو روناکی لیٚ نەدیو بکا.

١٣ زوهرەو خورشید من دیتن دقەوسیٚ هەم قیران
سورری دا دل عەقرەبان چەرخو سەماوو هەیهەیە

١٤ عەقرەبو قەوسو قەزەح، ڤیرا موقابیل موشتەری
رۆژو شیڤو نورو تیریٚژ، بەرقو هەم ئیسپیٚدەیە

١٥ ئەو حەمی ڤیٚکرا مەدین، تیٚکل دچەرخیٚ جارەکی
هی ژوان بیٚحالم ئەز ئەحوالو عیشقو جەذبەیە

مانای وشە:

هەمقیران: نزیكو بەرانبەر بەیەك؛ **سورر:** دڵکیٚشی؛ **قەوسو قـەزەح:** پەلکـە زیٚرینە، کەسـكو سـۆر؛ **موشتەریو زوهرە:** دو ئەستیٚرەی گەریدەن؛ **تیریٚژ:** تیشك؛ **ئیسپیٚدە:** سپیٚدە، بەرەبەیان.

پوختەی مانا:

چـاوم‌کەوت بە رومەتو چـاوەکانی؛ کە دوبرۆ کەوانیەکەی لەسـەر دیار بون. دەت گوت خـۆرو ئەستیٚرەی زوهرەو موشتەری، لە مزڵگـەی قـەوسـی عاسـمان، لیٚك نزیكو بەرانبەر بەیەك دیار ئەدەن. دڵکیٚشی ئەو لیٚكنزیکیە، بسکە سەر خـوارەو بوەکانی ـ کە وەك کلکـی دمارەکوڵی رەش دەچن ـ بزواندەوەو دەت‌گوت لە خۆشیان دەرەقسن. لارومەتو کەزیو هەنیەو لاجانگو تیشكو پرشنگی چاوەکانی، دەت‌وت خۆرو شـەوو رۆژو بریسکـەو بەرەبەیانن. پارچـەی هەمەرەنگـەی سەرپیٚچو خشڵی سەرو، گەردانەکەی، ببونە کۆڵکـە زیٚرینەی بەر هەتاویٚ. من جـاریٚکی ئـەوانەم هەمو بەچاوان دیتن. کە لە کۆڕی هەڵپەرکیٚدا، تیٚکەڵ ببون. وا لەوساوە، حاڵم شرەو دڵم سـەری لیٚشیٚواوەو جەزمەی ئەویٚنیٚ گرتومیو بەرم‌نادا.

١٦ حال ژویٚ رەمزیٚ گەها من مەستی ویٚ رەمزیٚمە ئەز
سەرخوەشم حەتتا ئەبەد بیٚجامو توقلو بادەیە. (یان، نەقلو...)

١٧ سەرخوەشم بیٚ جامو مەی، رەمزا نهین ئەبتەر کرم
ناگەهان تیر دانەدل لەو کوشتە حادر سوختەیە

١٨ کوشتی‌یان خون دیٚن لیقائیٚ لەو بوی دی خۆش‌بین
هیٚڤیان قەط نابرم مەقصود مە دیدارا تەیە

مانای وشه:

نوقل (یا) نەقل: مەزەی بادەخۆران؛ **ئەبتەر:** دوابراو، بێسەروبەر؛ **حادر:** دەست بەجێ؛ **سوختە:** فەقێلە؛ **سوختە:** سوتاو؛ **لیقاء:** توش هاتن؛ **هێقی:** هومێدو هیوا.

پوختەی مانا:

لە ئیشـارەو نازو غەمزەت، حـاڵەتێکـم بەسـەرداهات، کە هەتا دنیادنیایە، بەبێ بادەو پیاڵەومەزە سەرخۆشم، لالامو ناکەم. رازی نهێنی ئەوینێ، وزەو هێزی لێ ئەسـتاندم. لەپر تیر دابارینە دڵو کوژرامو سوتێندراشم. دەڵێن شەهید دەبێ بەخوێنی لەشەوە بنێژرین. چونکە بەو خوێنەگەشـەوە، دەچنە لای یارو بە دیداری یار، شاد دەبن. جـامن پێم خـۆشە هەزارجـار، لە ئـەوینی تۆدا بمرمو دڵەکەم خوێناو هەڵێنێو گیانیشم خـوێن بدەڵێنێ. بەو هومێدە کە بەو هۆیە تۆ ببینمو هەرگیز نابێ ناهومێدی بەلاما بێت.

«کوردی» دەڵێ:

شەهیدی عیشقمو مەمشونو کفنم بۆمەکەن یاران
گەواهی حەشرە بۆ دەعوای شەهادەت بەرگی خوێنینم

«مەولەوی» فەرمویە:

هەرساتێ صەدجار بەوتیر بەو تەرکەش   زیندەگیو مەردەن ئامان وەشەن وەش

١٩ هێڤیان قەطنابرم جارەك تودینێ شەفقەکی
عەقدی ئیحرامێ دێبینم حادری بەسەجدەیە

٢٠ سەجدەیا بەر ئەسوەدان نادم بصەد حەج ئەکبەران
سوند بوان زولفانو خالان هەچ وەکی بێژم وەیە

٢١ سوند بوێ زولفا سیاە ئەز عابیدێ حوسنا تەمە
خەف دنوشم وێ شەرابێ خوەش شەرابو قەهوەیە

مانای وشە:

دین: دیتن؛ **شەفقە:** مەرحەمەت؛ **عەقد:** بەستن؛ **ئیحرام:** نیەتی حەجکردن؛ **حـەج ئـەکبەر:** حـەجـی هەرە گەورە، ئەگەر شەوی جەژنی قوربان هەینیبێ پێی دەڵێن حەجی گەورەتر، چونکە پێغەمبەر فـەرمویە: «هەینی حەجی هەژارانە» دوحەج پێکەوە رو دەدات؛ **هەچوەکی:** هەروەکو؛ **قەهوە:** بادە؛ **خـوش:** بەتام؛ خۆش: بەپەلە.

پوختەی مانا:

هەرگیز لەو هیوایە نانێم. کە تۆ جـارێك بە دیدارێك مەرحـەمەتم دەگەڵ بکـەی. هەر بتبینم،

دەزانم دەبێ وەك حاجی، نیەتی ئیحرامێ بێنم. لەخۆشیانا سوژدە دەبەم. سوژدە بردن‌بۆ بەر خاڵت ـ کە وەك حَجَرالأَسْوَدن بەصەد حـەجـی هەرەگەورەی ناگۆڕمەوە. سـوێندەکەم بەو کەزیانەی‌تۆ، هەرچی دەیڵێم قسەی دڵمە. دیســان ســوێندم بەو پرچو کەزیە رەشـانەت؛ من جــوانی تۆ، دەپەرستم. لە بادەی مەسـتی هێنەری، ئـەوینی تۆ ـ کە لە هەرشـت بەتامترە ـ بێ خـۆگرتن دەخۆمەوە.

٢٢ عومرەکە دسوژم بخەف چەهڤ نێری یەك پرسەك تەمە
دا بەیان‌کەم شەرحی حالی دل بحەرفو نوکتەیە (یان، نوقطەیە)

٢٣ صەدهەزار بار شاکرم ئەز کو ژبەلقیسا پەری
هودهودی شیرین زەبان ئیرۆ خەبەرداریێ مەیە

٢٤ ئیسمو ناڤێ تەی‌شەریف حەی‌کر لمن قەلبێ مری
لەو دمەدحێ تەو ثەنائێ بوییمە چەنگو نەیە

٢٥ شوبهەتێ چەنگێ دنالم هێژ ژدەست داغا قەدیم
هەروەکی مەشعەل دسوژم دوست نزام ئاگە هەیە؟

مانای وشە:

چەهڤ‌نێر: چاوەروان؛ **نوکتە:** وردەکاری، باریك‌بینی؛ **بار:** جـار؛ **شـاکر:** بەسـوپاس؛ **شـەریف:** بەرێز، ممبارەك؛ **ثەنا:** پەسن؛ **حەی:** زیندو؛ **مری:** مردو؛ **مەشعەل:** چوڵەچرا؛ **نزام:** نازانم.

پوختەی مانا:

من عومرێکە چاوەنوڕم. تۆ هەرجارێك لێم‌بپرسی حاڵت‌چۆنە؛ تا زۆر ورد بۆتی باس‌بکەم.

هەزاربارو هەزار جاران، سوپاس بۆخوا. کە پەپوی گفتو لفـتخـۆش، ئـەمڕۆ منی لەو پەریە ناسكو نازدارە ـ کە وەك بەڵقیس لەسەر تەختی سەروەری جوانان، جێ‌گیرە ـ خەبەردار کرد. هەر ناوی پیرۆزی تۆی برد، دڵی مردوم زیندو بۆوە. وا دەمبینی کە لەپەسـن‌و تاریفـتـدا، دەنگـم وەك چەنگ‌و نەی وایەو وەك بلوێر لەبەر ئـەو داخـەی کە لە مێژە دڵمی پێ کون‌کون کراوە، دەناڵێنم. وەك چوڵە چرا، هەمو ئەندامم بۆتە گڕ. دەسوتێم بەڵام نازانم دۆست هیچ ئاگای لەمن هەیە؟

٢٦ من دڤێ سەرلاستانێ هەروەکی تولان نەهم
بەلکە جارەك کەیل (لەیل) بپرسیت ئەڤ چمەحروم تو لەیە

٢٧ گەر بناڤێ تولەیان جارەك ڤەخونت بەندەیێ
ب «مەلێ» خوەشتر ژمالو گەوهەرو گەنجینەیە

٢٨ گەوهەرو گەنجێن مەلیٚ حوسن‌و جەمالا دلبەرە صەد (تعالیٰ‌الله تبارك) ئەڤ چحوسن‌و جیلوەیە

مانای وشە:

تولان: تولەگەل؛ **تولە:** سەگی چکۆلە؛ **نەهەم:** دانیم؛ **کەیل:** هەڵبژاردە؛ **کەیل:** قەیل، فەرمانرەواو سوڵتان؛ **مەحروم:** بەش‌براو؛ **تعالی:** پایەبەرزی؛ **تبارك:** پاکی‌و پیرۆزی؛ **تعالیٰ‌الله تبارك:** بەرزی‌و پاکی‌و پیرۆزی بۆخوا.

پوختەی مانا:

بەئاواتم وەك سەگەکانی دەرماڵی، سەرم لەسەر بەر دەرگانەی بسومەوە. شایەت جارێك ئەو سەروەرەی لەناو جوانان هەڵبژاردە، بپرسیٚ ئەو تولە بەستەزمانەیەی بەئاوات نەگەیوە چی‌یە؟ هەر کەجارێك منی‌کۆیلە، بەناوی تولە بانگ‌بکاو، بەو بەزەی بم خوێنێتەوە؛ بۆ منی مەلا لەهەمو دارایی دنیاو گەوهەرو گەنجینەکانی، باشترو دڵخۆش‌کەرترە.

گەوهەرو گەنجینە لای‌من، جوانی‌و لەباری دڵبەرە. ئەی خودایە! پایەبەرزی‌و پاکی‌و پیرۆزی، بۆ تۆیە. کە ئەو جوانی‌و دیمەنە لەبارو ڕێکەت، داوە بەیار. چەند زۆرە؟ هەر خۆت دەیزانی.

قصیدەی هەشتاو چوارەم

«سینه‌کەبابە»

١ فەلەکا ئەطلەسێ سەرگەشتە دجاما مە حوبابە
مەوج ددەت قولزومی عیشقێ مەلسەر دەست غورابە

٢ دل کەمەربەستەیی عیشقە مەخوە زوننار پەرەستین
مەیو مەعشوقە دوعائێ مەئو سەجادە قیبابە

٣ ژحیجابێ وەرە دەر نازکو مەستانە بمەش‌تو
تەجیهان زیروزەبەر کر بخودێ ئەڤ چحیجابە؟

مانای وشە:

فەلەکی ئەطلەس: لە زاراوەی ئەستێرەناسانی پێشین لەسەروی هەمو عاسمانانو هیچ ئەستێرەشی لێ نەبون؛ **سەرگەشتە:** سەرگەردان؛ **حوباب:** بڵقی سەرئاو؛ **قیباب:** پەڕۆی ناوگیرفان؛ **قولزوم:** دەریا؛ **غوراب:** پیاڵە؛ **غوراب:** جۆرێك گەمیەی قەدیم؛ **زیرو زەبەر:** ژێرو ژور.

پوختەی مانا:

دەریای ئەوین، لە دڵی مەدا شەپۆل دەدا. پیاڵەیەکمان لەسەر دەستە کە دەمانەوێ مەستمان‌کا. هەمو هەردو عاسمانو تەنانەت عاسمانی ئەطلەس، وەك بڵقێکە بەسەر بادەی ناوپیاڵەی سەر دەستی مەوە.

دڵم بۆتە کەمەربەستەی ئەوینی پاك. زوننار یار دەپەرستین. نوێژو نزاو پاڕانەوەم، هەرڕو بەدڵبەرو مەیەو بەرماڵەکەم، پەڕۆی مەی‌سرینەوەیە. لەو پشت‌پەردە، وەرە دەرێ. مەستانەو بەفیزو بەناز، سەیرێ بکەو، بڕوانە چۆن ئەم جیهانەت، بە پیواری دیداری خۆت، سەروژێر کرد. تۆبیو خودا، ئەم لەمپەرەت چۆن پەردێکە کە هێندە دەردی پێداوین.

«خەییام» دەڵی:

بۆ ژانی دڵان هەر مەیە دەرمانی بێ زانا ئەوەیە تامی لەمەی زانیبێ
ئەو کۆنە پەرۆی لێوی لەمەی پێ دەسڕن بەرماڵی هەزار صوٚفی بە قوربانی بێ

٤ دەستی جیبریل هلاڤیت ژبەژنا تەنیقابێ
بیەقین قافە لروژی وەرە، دەرسینە نیقابە

مانای وشە:

جیبریل: فرشتەی وڵامدەر؛ **هلاڤیت:** لای‌گرت؛ **قاف:** «ق» ناوە بۆ قورعان، ناوی خوایە واتا تواناتر لە هەمو توانایان؛ **قاف:** ناوی کێوێکە دەوری دنیای داوەو دەیانگوت خۆر شەوانە لەپشت قاف ماتە هەڵدەگرێو دەحەسێتەوە؛ **لروژێ وەرە:** لە خۆرەوە.

پوختەی مانا:

تۆ وەکو خۆر، چۆن لەپشت کێوی قاف پەنای دەگرتو قاف لێی دەبو بە پەردەیەك، نەمان دەدیت؛ چاوی دڵمان تۆی نەدەدیت. خودا بەدەستی فرشتەی وڵام بەری؛ پەردەی لەبەر بەژنت لاداو، پەردەی سینەی گیانی ئێمەش کە لەمپەرێكبو لەنێوان، وەلا کەوتو توانیمان روناکایی تۆ، بەدڵو گیان، هەست پێبکەین. قورعانو ناوی خوای‌توانا، بونە هۆ ئەتۆ بناسینو لەسینەدا جێگەت بەدڵ بۆبکەینەوە.

شیاوی باسە، من وام مانا لەو بەیتە لێ داوەتەوە، چیترم بەبیردا نەهات. زۆر وێ دەچێ نەم زانیبێو ماناکەی لەمەقوڵتربێ (هەژار)

٥ مە بئیشراقی سوئالەك ژلەبێ غونچە گوشاکر
کو بئیلهامی دزانی دسوئالا مە جەوابە
(یان، گۆ بئیلهامی دزانی دسوئالاتە جەوابە)

مانای وشە:

ئیشراق: تیشك‌دان؛ **ئیشراقیۆن:** ئەو کەسانەی سەر بە فەلسەفەی ئیشراقن، کە بەخۆیان گوتوە ئیشراقی. فەلسەفەی ئیشراق لای وایە زانستی راستو دروستو بێ‌خەوش، تەنیا لەرێی دەرونی رونو دڵی روناك پەیدا دەبێو هیچی‌ترنا. داهێنەری ئەم فەلسەفە لە ئیسلامدا، شیخ شەهاب‌الدین سوهرەوەردی کوردە کە سالی ٥٨٧ کۆچی مەلاگەل بەگژی‌داهاتنو لای سوڵتان صلاح‌الدینی ئەییوبی بە کافریان لەقەڵەمداو فەرمانی بە «مەلیك ظاهیر»ی کوری خۆی‌دا گرتیو کوشتی. وەك هەمیشە کورد کوردی کوشت. ئیشراقیەکان کاریان بە قسەکردن نەبو. رازی دڵیان دەخوێندەوەو بە تماشای بیچمو کەسم دەیەکتری دەگەیشتن؛ **ئیلهام:** بیرخستنە دڵەوە.

پوختەی مانا:

ئێمە هەر لەرێی دەرونەوە، پرسیارێکمان لەو لێوەی ـ کە هەمو خونچەی پێ دەپشکوتن ـ کرد. دەشمانزانی هەر لەرێی دڵیەوە دەزانێ کە وەرام بۆ پرسیارەکە هەر لەناو پرسیارەکەدا. ئەو دەزانێ منچیم دەوێو دەشزانێ کەمن دەزانم ئاواتم بۆ پێك ناهێنێ. یان بەخستنەدڵم گوتی تۆ دەزانی وەرام هەر لە پرسیاری خۆت دایە.

«هەژار» دەڵێ:

گوڵی باخان لەشەرمی کوڵمە سورە   لەروی ئەو پەلکی گوڵ ئەستورە زورە

گوتم مردم نەگەیمە ماچێ فەرموی   هەژار بمپورە دورە ئەو سنورە

٦ توبنیێ سازێ بئاواز چرەنگی مە دخوازت
اللەاللە بخودێ قەط دبهی ئەڤ چخیطابە؟

٧ گوهدە نایێ ژلەبێ لەعلێ بقانونێ حیکایەت
دی چشەهدە بدە فێرا بدرت شەهدە رەبابە

مانای وشە:

توبنیێ: تۆبڕوانە؛ **دبهی:** دەبیسی؛ **خیطاب:** دواندن؛ **سازو دەفو قانونو رەباب ـ یان، روبابە:** ناوی چەند ئامرازی موسیقان.

پوختەی مانا:

تۆ بڕوانە ئامرازەکانی موسیقا، بە دەفەو بلوێرو روبابەو قانونەوە، چۆن دڵو گیانمان دەخوازنو چۆن وەزوان حاڵ دەمان دوێنن؟ چۆن بەناڵەو سوزەی دەرون، چیرۆکی دوری دیداری، لێوە ئاڵەکانی یارێ، ئەدرکێنن؟ ئەی خودایە! سەیر ماوم ئەوانە چەند بەئاشکرا شایەتی لە جوانی یارو دڵی کڵۆڵی دڵدارانی ئەو لێوە جوانانە ئەدەن؟!

«جلال‌الدین رومی» دەڵێ:

گوێ لەبلوێر بگرە دەکرو زێتەوە   زامی دەردی دوری پێ دەکولێتەوە

«هێمن» دەڵێ:

شیوەنێکم پیێە نەی نەی کردوە   بۆیە ناڵەم تێکەڵی نەی کردوە

٨ خوەش پەریشان صیفەتو مەجمەعەیی صورەتی حالین
پیری عیشقینو جوان طەبعو دلێ عەهدی شەبابە

مانای وشه:

خوەش: سەیر؛ **پەریشان:** بڵاو، شەپرێو؛ **مەجمەعە:** جێگـەی کۆبونەوە؛ **صـورەت:** شکـڵ؛ **صـورەت:** سیایی؛ **عەهد:** زەمان، چاخ؛ **شەباب:** لاوێتی.

پوختەی مانا:

ئێمەی دڵدار، زۆر لە بارێکی سەیردایین. چەند شـتی دژ بەیەکترمان لەلا کۆیە؛ لە ئـاکاردا، پەرژو بڵاوو شپرێوین. کەبێتە سـەیری دەرونمان، خـروپرین‌و گردو کۆین‌و سـیایی پەرێشـانیمان لەلا کۆیە. پیربوین لەدەردی ئـەویندا‌و بوینە پیری دەسـتگیری ئـــەوینداران. بەڵام دڵمان هێشـــتا لە ئەویندا لاوەو تەبیات‌و ئاواتەکانمان، هەر پیر نابن‌و هێشتا لەتافی جوانی‌دان.

٩ دوره دەستین ژخەیالان مەدڤیٚ یەك ژخودیٚ را
خەف دبەحتا مەژدل بێت‌و برت عەینی ثەوابە

١٠ مە موشەررەف‌کە دو چەشمێن مە بیساطا قەدەمی‌کە
پورٚ لنك من هەیە مەی، مێژەکە من سینە کەبابە

مانای وشە:

ژدل: بەدڵ؛ **عەین:** کانی، بەتەواوی؛ **ثەواب:** کاری خێر؛ **موشـەررەف:** بەپیرۆزی گەیشـتو؛ **بیســـاط:** رایەخ؛ **مێژەکە:** برۆانە.

پوختەی مانا:

بەخەیاڵ دێمە دیدارت بەڵام دەستی خەیاڵاتیشم نات‌گاتیٚ. خێرەو مەندێکم گەرەکە لەرای خـوادا، نەهێڵی شوفار بزانن بە نهێنی‌و بەدڵ، لەنێوانمان بێت‌و برۆاو داوای دیدارم بۆبکات. زۆر خێرێکـی گەورەدەکا. دەیسا وەرەو بەهاتنت گەورەمان کەو بەسەر رایەخی چاومان‌دا هەنگاو بنیٚ. مەفەرمو، لە وزەی‌دا نیە، میواندارییمان لی‌بکـا. فـــرمێسکی ســـورم بادەیە، لە کوپەی دڵی هەڵ دێنجـــم‌و هەرچەندی بتەویٚ هەیە. دڵ‌و جەرگ‌و هەناویشم لە ئەویندا، بویتە کەباب‌و برژاوە.

«مەولەوی» فەرمویە:

هەمراز ئاخ‌و داخ ناڵە نەوای نەی   دڵ کەواو، چەم جام، خەم ساقی، هون مەی

١١ کەسك‌و صوٚران توینیٚ چەرخ لدوٚرا دو هیلالان
دوقیران مانە بەرابەر شەفەقیٚ پەردە عیصابە

مانای وشە:

کەسك‌و صوٚر: پەلکەزێرینە؛ **شەفەق:** روناکی ئاسۆ؛ **عیصابە:** هەنیەپێچ.

پوختەی مانا:

وادیارە یار تکــای مەلای هەژاری دڵ بریندارى، قبوڵ کردوەو هاتۆتە کۆڕی ســەماوە. مەلا بە دیمەنی یار هەڵدەڵی‌و فەرمویەتی:

دەبرۆانە، خشڵ‌و زەنبەرو پەلکەشۆڕو گوڵینگەو سەرپێچ‌و شەدە، لە دەورەی ئــەو روخســارەدا ـ کە لە رۆژ بەتیریژتره ـ چۆن وەك کوڵکە زێڕینە دەنوێنن، کە دەورەیان لە خۆردابێ. سەیر ئــەوەیە دومانگــی یەکشــەوەی برۆش، لەو ناوەدا دیاری دەدەن. کە ناوی لێ ناون: برۆو رێك‌و پێك‌و بەرانبەرن‌و، سپیایی تەختی هەنیەکەی لەبن بسکــان، وەکو روناکایی ئــاسۆی بەرە بەیان دێنە بەرچاو؛ بەڵام پارچەی توێڵ پێچــی وەك پەڵە هەورێك لەوســەرە بویتە لەمپەرێك لەنێوانی چــاوی من‌و دیداری ئەو هەنیەپاکە.

«نالی» دەڵێ:

دەسرۆکەیی هەوری چیجابیکە کەتێ‌دا (شمسُ فَلَكِالْحُسْن أَنارَتْ فَتَوارَتْ)

عەرعەران تا دشەپالن وەرقان جەذبە یەقێرا
نێرگزان سەر دگرانن، لبنەفشان خەم‌و تابە

١٢ چیچەکێن قەوس‌و قەزەح رەنگ هەزار رەنگ سەمایە
سونبولان گرتی خونافو لگوڵان تازە گولابە

١٣ مەستو هشیار هەمە کەج کولەهن رقص‌و سەماتێن
ئەز نزانم چنەسەق کەیفە نزانم چشەرابە

مانای وشە:

تا: لق؛ سەرگران: زۆرمەست؛ خــەم: لارەوەبو؛ تاب: پێچ؛ تازە: هەم نوێ هەم زۆرباش؛ کەج کولەه : کڵاو لار؛ نەسەق: تەرتیب‌و تەکوزی؛ کەیف: دڵخۆشی.

پوختەی مانا:

پۆل بەپۆلی کیژی نازدار، باڵا وەك نەمامی عەرعەر شــلك‌و خــونچیلانەو دڵگــر، کە دەلەرن. پەرەنگــی زێڕی خشــڵەکان ـ کە لەبیچمی‌گەڵای دارن ـ وەك من توشــی جــەزمە دەبن‌و دەگەڵ سەریان رادەهەژێن. نێرگسی چاو هێندە مەستن، ســەرگرانن. وەنەوشــە لە شــەرمی بسکــان، خواربونەوەو پێچ دەخۆن‌و لاتوایە ئــەوانیش وێرای ســەماکەران ســەما دەکەن. هەزاران گوڵی پشکوتوی هەمە رەنگە، لەو دەشتی جێ‌داوەتەدا، بە سروە کەرۆیشکە دەکەن. ئێژی ئــەستێرەن لەعاسمان دەدرەوشێن‌و تێکرا وەك پەلکــە زێڕینە، دێنە بەرچــاو. لە خــۆشیان هاتونە ســەما. ســونبول‌و گوڵ، پر ئــاونگن. گوڵاوی نوێ‌و هەرە بەبۆن، بەبارانەو، وەك شــاباشی دڵدارانە

لەبەریاران. هەرچی دیبینی نازدارەو کڵاو لارەو لەسەمادا بەتەمایە لەگشتیان جوانتر هەڵپەڕێ. ئەی خوایە! چەند دڵخۆشکەرەن؟ پیاو لە دیداریان مەست ئەبێ. تێ ناگەم چۆن بادەیە کە لەو روخسارە سادەو پاکانە دەبارێو پیاو سەرخۆشی بێهۆش دەکات.

١٤ خاکیپایێن تە درێزا سەگو تولان خوە دەناسین
مەنەسوچو نەگوناهو نەخەطا ئەو چعیتابە؟

١٥ ژویصالا خوە زەکاتێ بدە میسکینو فەقیران
کو جەمالا تەیە کامیل دکەمالا خوە نیصابە

مانای وشە:

خاکیپا: خۆڵیڕێباز؛ **عیتاب:** سەرکۆنە؛ **ویصال:** گەیشتن؛ **زەکات:** پیتاکی ئایینی؛ **فەقیر:** نەدار؛ **میسکین:** هەژار؛ **کامیل:** تەواو؛ **کەمال:** تەواوی؛ **نیصاب:** رادەی زەکات لێکەوتن.

پوختەی مانا:

وا دیارئەدا یار مەلای لۆمە کردوە کە بۆچی روی لەو وەرگیراوەو پەسنی کیژی تریداوە؟

دەڵێ: تۆنابێ سەرکۆنەم بکەی. بێگوناهم؛ چاوی دڵم هەر دەتۆیەو هەرچی دەگەڵتۆش دەیبینمو لەلام جوانە، بەتیشكو شەبەقی جوانی بەژنو باڵای تۆی دەزانم. من خۆم وەك ئەو توڵەو سەگانەی بەردەرگانەکەت دێنمە حەساو کە دەکەونە ژێر خاكو پاتو بەتۆزی پاڵا واڵاکەت بەختەوەرو سەرفیرازن. من گەدایەکم لەدەرگات. دور لەباڵات گەلێك نەدارو هەژارم. جوانیو نازداریت نامەخوا. هێندە زۆرە، زۆر پێویستە زەکاتەکەی لێ دەربکەی. کەست لەمن مستحەقتر دەسناکەوێ. دەستی من وکەرەمی تۆ.

«حافظ» دەڵێ:

لەرادە دەرکەوت جوانیو لەباریت   هەژاری تۆم بەئاواتی زەکاتم

١٦ عاشقی مەسئەلە خواهی وەرە ئەم موفتیێ عیشقین
دەستەکی سوننەتە تێدا دیەکێ نەصصی کیتابە

١٧ دلبشو توژقێ نیفاقێ کوبدەت سینە بەراقێ
بصەفا هەمرەهی ئەربابی دلو ئەهلی صەفابە

١٨ نەظەرا عەینی عینایەت بمەدا شاهی ویلایەت
ژعینایەت نەظرێ دل مەتژی عیلمو عوبابە

مانای وشه:

خواه: داواکار؛ **سوننەت:** رەوشــت؛ **ســوننەت:** فــەرمودەی پێغــەمبەر؛ **نەصّ:** دەق؛ **کیتاب:** کتێب؛ **نصّی‌کیتاب:** دەقی ئایەتی قورعان؛ **نیفاق:** دوڕویی؛ **بەراق:** بریقــە؛ **صــەفــا:** پاکی‌و تەبایی؛ **ئــەرباب:** خاوەنان؛ **ئەهل:** خزم‌و ناسیاو؛ **ئەهلی صەفا:** ئاشتی خوازان؛ **إخْـوانُ الصَّـفـا:** کۆمەڵێکـی نهێنی‌بو. لە چەرخی چوارەمی کۆچــی، ناوەندەکەی لەشــاری بەغدا وبەســرابو. لە هەمو وڵاتی ئیســلام زۆرکەس ببونە پەیڕەویان. دەیانەویســت موســوڵمان دژبەیەك نەبن‌و هەمو پێکــەوە تەبابن. تاواش نەبن بەهیچ نابن؛ **عینایەت:** دلۆوانی‌و دڵسۆزی؛ **ویلایەت:** گەورەیی، دۆستی؛ **عوباب:** جێ‌شەپۆل‌و نێرینەی‌ئاو.

پوختەی مانا:

رەنگە هێندێك لەلایان خۆش نەهاتبێ، مەلا خۆی لە ریزی سەگی بەردەرگای‌یار، حیساب بکا. لە وەرامی ئەوجۆرە کەسانە دەڵێ: تۆ چوزانی ئەوین‌و دڵداری چــی‌یە؟ هێشــتا زۆرت دەوێ، فێربی. ئەگەر دەتەوێ لەوبارە شت بزانی، وەرە لەلای من هوین ببە. من لەم زانستە بەرزەدا ـ کە ئەوینە ـ بومە مفتی. لە دەستێکما قورعان هەیەو فەرمودەکانی پێغەمبەر بەو دەسمەوە؛ هەرچــی دەیڵێم، هەرچــی دەیکــەم، بەرانبەر بەمانی دەکەم. تۆی بەرواڵە وادەنوێنی کە دڵداری‌و لە دڵیشـــتدا، لەدڵداری بێ‌خــەبەری. دوروی. پیاوی منافــق‌و دوروش، لە کافــران خــراترە. دەس لەو دورویيە هەڵگرە. تیشکێکی رونی ئەوینێ با ئەو دڵە رەشەت رون‌کاو بروسکەیەکی تێ‌بگەرێ. ببە هاورێی خـــاوەن دڵان. لە کۆمەڵی پاکاندا، ببە بەهەندام‌و لەدژایەتی وازبێنەو دەگەڵ ئێمەدا هەواڵ‌بە؛ تا بەپایەی ئێمە بگەی، گەورەی بەرزو خاوەن شکــۆی مەملەکەتی ئــەوینداری جــارێك ســـیلەی چــاوێکی بە بەزەییەوە داوەتە من. لەوســاوە دڵم‌و دەرونم، بۆتە دەریای زانســـتان‌و لە هەمو لا شەپۆل دەدا.

١٩ لەبی لەعلێن تەدبی هەر بیەکێ نوقطەیێ عیلمن
بخەطی حەرفی ئەلیف جەزمە شوبی حەلقەیی بابە

مانای وشە:

دبی: دەبێژی؛ **نوقطە:** ماکی ناوەندی کە رەگەز و بنچینەی هەمو شــتێکە؛ **خــەط:** نوســـراو؛ **جــەزم:** درزبردن؛ **جەزم:** بەش؛ **جەزم:** زەنەی هاوکاری سەرو ژێرو بۆر ئاڵقەیەکی زۆر پچوکە (ە) پیتی ئەلف (ا) کە لە چوار نوقطەی لەسەریەك دروس دەبێ؛ دروشمی ناوانی خــوا (اَللّه، اَوَّلَ، ئــاخر. ئــامر، اَحَــد)و دو صیفەتی خوا (ئەزەلی‌و ئەبەدی‌یە)؛ **حەلقەی باب:** ئاڵقەی دەرگا.

پوختەی مانا:

لێوی وەك لاڵ ئاڵەکانت، دەڵێی هەردوك بەتێکــڕایی تەنیا نوختەی ناوەندی هەمو عیلمانن. ئــەو

نوختەیە بە نوقطەی سەرەتای پیتی ئـەلفـی ناوی خـودا، درزی داوەو زەنەیەکی کە نیشـانەی راوەستانە، لیّسازبووەو ئەمە نیشـانەی ئـەوەیە کە هەمو ئـافەریدەیەك بەزنجیرە سـەریان بەیەکترەوەیەو لیّوەکانت دەبنە پشـوگەی گیانانو ئیتر لەویّ کە نوختەی بناغەی ئـەلفـە رادەوەسـتن. هەروەها بوّیە لەونوختە بویتە ئـاڵقە، کە بزانین ئـاڵقەی دەرگای زانسـتیمان، بەزانستانی دانستە لیّوی توّیە، تا لەو خـەبەر وەر نەگرین؛ ناتوانین بچینە ژوری بارەگای زانسـتی خودا.

٢٠ خەتو خالین‌تە بمومو ژمەرا مەسئەلە گوبین
مەژوان حاشیەیان سینە تژی شەرحی لوبابە

مانای وشە:

حاشیە: پەراویز؛ **شەرحـی لوباب:** توّژینەوە لەکاکڵان؛ **شـەرح:** تویّ کراو؛ **لوباب:** دڵان؛ **لوباب:** چـەند کتیّبیّك لە دەورانی مەلایەتی شیّخی جزیری، بەوناوە هەبون:

١ـ لوباب (کاکڵان): نوسینی ئەبوالحسن محاملی لە شەرعی شافعی‌دا. ئیمام‌الحـرمینو جـەلال بەکری، شەرحیان لیّکردوە.

٢ـ لُباب‌الالباب (کاکڵەی دڵان): ژینامەی ١٦٩ شـاعیرە لەسـاڵی ٦١٨ ی کوّچـی لەلایەن سـەدیدالدّین محمدی عەوفیەوە نوسراوە.

٣ـ لُباب‌الاحیاء: نوسـینی ئـەحمەد غەززالی. پوختەی (أحیاءالعلوم)ی محمدی غەززالی. نوسـەرِ لەسـاڵی ٥٢٠ کوّچی مردوە.

٤ـ لُباب‌المعنوی: هەڵبژاردە لە مەثنەوی. نوسینی حوسیّن کەمال‌الدین کاشفی. کە ساڵی ٩٠٦ یان، ٩١٠ ی کوّچی مردوە.

٥ـ لُباب‌فی‌النحو: ریّزمانی عارەبی، نوسینی ابوالعباس ئـەحمەدی ئیسـفەراینی کە سـاڵی ٤٠٤ یان، ٣٩٨ کوّچی مردوەو زوّرکەس شەرحی لەوکتیّبەی کردوە.

پوختەی مانا:

خـاڵو میلیّ توّرژتوتن. هەر مویّکـی موبەمو وەرامی پرسـی دژواری‌من ئـەدەنەوە. ئیّمە لەو پەراویّزانەی کە لە لاجـانگ ئـاویّزانەو بریەتین لە کەزیەکانت؛ سـینەمان هەموی تویّ تویّ‌یەو کاکڵی سینەش ـ کە دڵمانە ـ تویّ کراوەو پرکراوە لە زانستی‌و ئیّستا وەك شەرحی لوبابە.

٢١ ئابی حەیوان تەدقیّ راست بنوّشی شەبی قەدریّ
دەست بەرگەردەنی پرپیچو خەمی زولفی دوتابە

٢٢ مە ژبسکیّن تە گریهدار ژبەختیّ خوە گرینە
مە ژزولفیّن دخەموتاب ددلدا خەموتابە

مانای وشه:

دوتا: دولا؛ دوتا: قەدکراو، بەسەریەکا هاتو؛ دوتا: دولابار؛ گریهدار: بەگریۆ چین لەسـەرچین؛ خـەم: لار؛ خەم: غەم؛ تاب: پێچ؛ تاب: تینو تاو.

پوختەی مانا:

لەوشتانەی کە شەرحی خەتو خاڵی یار باسیدەکا، یەك ئەوەیە: ئەگەر بەراستی دەتەوێ شـەوی بەرێزی دیدارم، بۆت دەسبداو ئاوی ژیانی دیدارم بخـۆیەوەو هەرگیز نەمری؛ دەبێ لەخـــەمی کەزیەکەی ئاڵۆزاوو چین لەسەرچینو لارەکەم، کزوماتو دەسلەگەردن بۆی دانیشـیو دەسـتی هومێدو ئاواتت، بەشکاوی بکەیتە وەباڵی ئەستۆت. ئـەوسـا بزانین چـــۆن دەبێ. یاری جـــوانم! ئەوامن لەو بسکە رەشە پرگرێیەت، بۆ بەختی رەشی خـۆم دەگریم. لەپێچو لاریو قـەدقـەدی، دڵم پڕە لەپێچی دەردو خەمانو لەصەدلاوە قەدکراوە.

٢٣ تەدڤێ بەرقو بروسکان برەشینی؛ تو نەظەردە
تەدڤێ رۆژ خویا بت؛ ژشەباکێ تو خویابە

٢٤ تەدڤێ زیرو زەبەرکی مە؛ دوزولفان بدە بەربا
تە دڤێ قەنج قیامەت لمە رابت. بخوە رابە

مانای وشە:

شەباك: پەنجەرە؛ بخوەرابە: بۆخۆت هەڵسە؛ قیام: قیامەت، هەڵسان.

پوختەی مانا:

یاری نازدار! ئەوجار نۆرەی منە بڵێم چیبکە. گەر دەتەوێ تروسکەی عاسمان لێماندا؛ تۆ خـۆت تماشامان بکە، ئەوا بەبروسکەی چاو،دەمرین. ئـەگەر دەتەوێ خـۆر هەڵێ؛ سـەر لە پەنجـــەرە دەربێنەو خـۆت نیشـاندە. گەر بەنیازی هەمو دنیا ژێرو ژورکەی؛ کەزیەکانت بدە بەربا. ئـــەگەر ویستیشت دڵداران قیامەتیان لێرابێ؛ بۆخۆت هەستە. ئەوە قیامەتیش دەقەومێ.

٢٥ قەصدی سەرچەشمەیی حەیوانی حەقیقەتکە «نیشانی»
بـجیهانێ مەبە مەغرور کوجیهان عەینی سەرابە

٢٦ سەرکەشی شیوەیی ئەربابی وەفا نینە رحێمن
تە ژدل صوهتی مەلا، بەس بـمەلێرا بجەفابە

ماناى وشه:

قەصد: نیاز؛ **سەرچەشمە:** سەرچاوە؛ **حەیوان:** ژیان؛ **حەقیقـەت:** راسـتینە؛ **سـەراب:** تراویلکـە؛ **سەرکەشی:** لاساری؛ **وەفا:** ئەمەگ؛ **رحیّمن:** روحی‌من، گیانەکەم؛ **جەفا:** ئازار.

پوختەی مانا:

ئاوی ژیانی بەراستی، کەوتن بەسـەر راسـتی‌دایەو ئـەگەر دەتەویّ نەمر بی؛ لەدوی راسـتی هەڵوەدابە، نابیّ بەدنیا بایی‌بی‌و فریوی دنیایە بخۆی. دنیا وەك تراویلکەیە. چاوت بەئاوی دەزانیّ‌و لەراستی‌دا، بیابانێکی بیّرونەو دەم تەڕناکا. ئەی‌یار! هەرچەند ئـازاریشت بەدڵ دەکڕم. بەڵام تۆش بەزەت پیّم‌دابیّ. لە لاساری دەست هەڵگرە. ئەمەگداری واهەڵدەگریّ کە هەروەك ئازارم دەدەی، جاروبار بشم‌لاویّنی. تۆ زۆر بەدڵ مەلات سوتاند، دەبەسیە ئازارم مەدە.

قصیدەی هەشتاو پێنجەم

«دەردی بێ دەرمان»

١ موحبەتێ میحنەت دزورن حوب دبێم بێشك بەلایە
عومروژی خوەش پێ دبورن صوّتن‌و دەردو جەفایە

٢ صوّتن‌و دەردێ ئەڤینێ عیللەتێ داغو برینێ
خوەش دبن مائەو بدینێ شەربەتا لیڤان موفایە

٣ هەردلێ صوّتی بئولفێ یار نەدەرمان‌کت بزولفێ
تا ئەبەد ئەو بەندو قولفێ عیشق دەردەك بێ دەوایە

٤ عیشق دەردەك بێطەبیبە لێ موفا وەصلا حەبیبە
کوشتمە جەورا رەقیبە پوڕ لەعینی روسیایە

مانای وشە:

ژی: ژیان؛ **عیللەت:** هۆ؛ **موفا:** چارە؛ **ئولف:** هۆگر؛ **قولف:** ئالقەی جۆش‌دراو؛ **جەور:** نارەوایی؛ **رەقیب:** چاونەزێر؛ **روسیا:** رورەش.

پوختەی مانا:

مەینەتی دڵداری زۆرن من دەڵێم دەردو بەڵایەو بێ‌گومانم...

گەرچی دڵداری سەرانسەر دەردو ئازارو سوزانە. بۆ ژیان هۆی سەرگەرمی‌یەو پیاو دڵی پێ شادو خۆشە. چونکە رەنگە یار هەڵێك لێمان وەپێچێو بێتە سەر پێکراوەکانی چاوەکانی. دەردی دڵداری‌و برینی گیان‌و جێ‌داخ‌و سوتانێ هەر بە دیدارێکی یارێ دێنەوە سۆ، خۆ ئەگەر لەو لێوە ئاڵەی، شەربەتێکمان بۆ بنێرێ؛ چاری گش دەردو برین‌و سوتن‌و ئازارو ئێشە. هەر دڵێکی

هۆگری یار، گەر بسوتیێو یار بەپرچان باوشێنی لیێنەکاتوپێی نەچاریێ؛ تا هەتایە هەر دەناو بەندی کەزیدا، وەك لەناو ئاڵقەی بەیەکدا جۆش درابیێ؛ هەر بە دەور خــۆیا ئــەســورێو شــوێنی دەربازبونی‌نابیێ. دەردی دڵداری بەژانەو زۆر گرانە. هیچ بژیشکێك چــاری ناکا. جــا مەگەر یار بێتەهاوارو بەدیداری، کە بۆگش دەردان مەفــایە لێی رەها کات. یار دەهات گەر چــاونەزێران لیێگەڕابان. ئاخ لەدەس دەستەی شوفاران. چەندە شومو روسیان. خوا نەحلەتیان‌کا.

٥ **داغو کەی من لیێ هەزارن گول ددەست شەو کێن بخارن**
سوڕپەری دێووی کەنارن ئەهرەمەن خاتەم رەڤایە

مانای وشە:
کەی: داغ؛ **شەوك:** دڕك؛ **خار:** چقڵ؛ **دێو:** عیفریت؛ **ئەهرەمەن:** شــەیتان؛ **خــاتەم:** ئــەنگــوستیلە، کلکەوانە؛ **رەڤایە:** رفاندویە.

پوختەی مانا:
داخ لەدەس چەپ گەردی گەردون. لەو هەزارداخم لەدڵدا. گولێ دەداتە دەســتی دڕکان. دێو لەکن پەریان دەبینم. بەچکەشەیتان هەنگولیسکی ڕازڕفــاندو بردی بۆخـۆی. شـیاوی باســە، مەلا لێرە نەقڵی تەختی سولەیمان‌و کلکەوانەکەی باس‌دەکا. کە چـۆن دێوێك لێی رفـاندو تەختەکەی کردە شوێنی خۆی.

٦ **طەبع دیوان دەست گەهشتی حورو ویلدانین بەهیشتی**
عاشقی دلبەندی قشتی جان بدەت یەکجار رەوایە

٧ **میحنەت‌و جەورا حەبیبیێ قەهرو ئازارا رەقیبیێ**
حەق تنیێ دامن غەریبیێ لیێ شوکور باخوەی وەدایە

٨ **روهنی یاویێ شەوق‌و تاڤیێ شەربەتا قەندو گولاڤیێ**
کەس نهن مەحروم ژناڤیێ لیێتنیێ بۆمن غەلایە

٩ **بیێنەصیب من‌دی ژجامی دوردور مەحروم ژرامی**
گرتی‌ییێ ویێ قەیدو دامی ئەڤ غەریبیێ جان فیدایە

١٠ **دورەدەستم بیێنەصیبم دلبەرم خانم حەبیبم**
پورێ ژدیناتە غەریبم روح‌و راحەت من لیقایە

مانای وشه:

قەهر: تورەیی، غەم؛ **غەریب**: ئاوارە؛ غەریب: زەبونو بێچارە؛ **باخوە**: خـودا؛ **غەلا**: قـاتیو گرانی؛ **رامی**: ئۆقرەو ئاسودەیی؛ **قەید**: بەندو زنجیر؛ **خانم**: گەورەم؛ **راحەت**: ئاسودەیی؛ **راح**: بادە.

پوختەی مانا:

دێومیجازی توش‌و بەدفەر چاوەدێری‌کیژولاوانی‌ناو بەهەشتبن؛ دیقی مەرگی‌عاشقانە.

مەینەت‌و ئـازاری یاریٚ، تورەیی‌و ژانی شـوفاران، خـوا لەناو گش دڵداراندا داویەتی بەمنی کلۆلێ. ناشکوری ناکەم بەشی خوایەو ئـەوەندەی داوەپێم. رۆشـنی ئـەو تیشـك‌و تاوەی کوڵم‌و چاوەی، ئەو هەمو شـەکرو گوڵاوەی لێوی‌یارم؛ هەر بەتەنیا بۆمنی بێچـارە قـاتەو هەرکەسـی‌تر، هیچ نەبێ تۆزێکی دیوە. دیتنی ئەو مەسـتە چـاوە، هەر لەمن رێی بەسـتراوەو دەرکی ئـۆقرەو شادیانم داخراوەو هام لەناو زیندانی خەم‌داو گیان لەسەر دەسـت‌و ئـامادەم خـۆم بەقـوربان‌کەم لەرێدا. یاری دڵبەر! میرو گەورەم! خۆشەویسـتم! دەردی دوریت زۆر گرانە. زۆر دەترسـم‌پێ نەوەستم دەربەرم. بۆدیدارت زۆر زەبونم. زۆر بەتاسەم. گیانی من بێ‌دیتنی‌تۆ، چۆن دەمێنێ!

١١ پورٚ مولازم دێم لیقایێ مامە حەتتا مولتەقایێ
من رحێ شیرین ددایێ هودهود ئەر مزگین بدایێ

١٢ هودهودێ ریضوانی غەییێ صەد خەبەر شیرین ژجەیبێ
دادلێ من موردە حەی‌بێ گوٚە لەرێ من وەك صەبایە

١٣ چەهڤە نێرم گوٚە لرێمە لێ صەبارێ دایە بێمە
عەرضحالا صوحبەتێ مە بەندەیەك صادق مەلایە

١٤ جان‌فیدایێ من درێدا فیرقەتێ دەردەك وەلێدا
قالبەك بێ‌روحە وێدا کوشت دبێم من لێ رەوایە

مانای وشە:

ملازم: هەمیشە لێ، هەمیشە دەگەڵ؛ **مولتەقا**: توشی یەك‌بون، ژوان؛ **ریضوان**: باغچەگەل؛ **ریضـوان**: رەزەوان؛ **جەیب**: دڵ‌و سینە؛ **موردە**: مردو؛ **حەی**: زیندو؛ **بێمە**: دەبێژم؛ **عەرضحال**: رانانی چلۆنەتی.

پوختەی مانا:

هەمیشـەودایم لە دەرگام، لاناکەوم؛ بەڵکـو چـاوم بەیارم رون‌ببێتەوە، دەمێنمەوە، ناهومێد نیم. ئەگەر ئەو چاوەنورێەی من، تا رۆژی حەشریش بمێنێ؛ کە لەوێ توشی یەك دەبین. ئـاخ ئـەگەر پەپوی نامەبەر ـ کە باغچەوانی بەهەشـتەو دەتوانێ یارم ببینێ ـ خـەبەرێکـی دڵخـۆشکەرەی

بۆهێنابام؛ صـــەد گیانم‌با، لە مزگێنی‌دا دەمدایە،بەمژدەی‌وا،دڵی مردولەم دەژیاوە. گوێ لەســەر هەستو چاوەڕێم. دەڵێم بەڵکو بەسروەدا، خەبەرێکـی خـۆشم بۆبێت. من لام‌وایە، سـروە دەردو داخـی دڵی‌منی، گەیاندۆتە بارەگای یارو،دڵداریو ئـەمەگداریمی باس‌کردوە. یار فــەرمویە: مەلا کۆیلێکی راستمەو گیانی بە قوربانی منەو دوری لەمن، زەبرێکی وای لەدڵ داوە؛ کە ئێستا لەشـی بەتاڵەو گیانێکی تێدا نەماوە. منم کُشتم، بەڵام ئەگەر دڵبەران دڵدار بکوژن لە ئـاینی ئـەوینداریدا، رەوایە. چی‌تیایە؟

١٥ دەم بدەم ئەو چەھڤە نێرە بێتە نیشانەك مەژێرە
دابیت ئەو زیندە ڤێرە یاری صادق بێ بوهایە

١٦ عاشقێن صادق دکێمن ما دبێ صەدجان فدیٚمن
زانم ئەو ناژیتە بێ‌من عاشقو پڕ موبتەلایە

١٧ عالمین ئەم ڤێ دزانین جیسمە ئەو ئەم روحو جانین
قەط ژهەڤ باطین خویانین گەرچی ظاهیر ئەو جودایە

١٨ هودهودێ وێ رەمزو رازێ بابو ئەو چو گوفت بسازێ
قیصصەبر بەحثا مەجازێ قاصیدەك خۆش طەبع بایە

مانای وشە:
ژێرە: بۆئەو؛ **ڤێرە:** دەگەڵی، پێرا؛ **بوها:** نرخ؛ **جان‌فـدێ:** گیان‌فیدا؛ **موبتەلا:** گیرۆدە؛ **ژهەڤ:** لەیەکتر؛ **ظاهیر:** رواڵەت؛ **باطین:** بنەڕەتو دەرون؛ **بەحثامەجازی:** باسی دڵداری دنیایی.

پوختەی مانا:
هەمیشە واچاوەنۆرە، کە نیشانی لەلای ئێمەوە بۆبچێتو دەگەڵ گەینی نیشـانەکە، بژیتەوە. یاری وا راست، هەرگیز نرخی تەواو نابێت. دڵداری بەراست، زۆر کەمن. لە صـەتان یەکی وەك مەلا، هەڵدەکەوێ گیانی لەرای دڵدا بدات. دەزانم ئەو بێ‌من ناژی.
زۆر گیرای دڵداری منە. تێدەگەم زۆر باش دەزانم ئــەولەشـــەو من بومە گیانی. لە رەگەزو لە دەرون‌دا، من‌و مەلا بەهیچ کەس لێك ناکرێینەوە، هەر یەکێکین، بەڵام بەرواڵەت لێك جیاین.
پەپوی ئەو رازو نیازانە ـ لە بەختتانم ـ ئەوجار بابو. هەرچی بەسەرمن هاتووەو هەرچی ناڵەو دادو هاوارم کردوە، گشتی لەمن وەرگرتووەو بەگوێی سازو بلوێری داسـرکاندوەو بلوێرو سـاز، بەگوێی دڵبەریان داداوەو لەپێشـــەوە وەك چیرۆکی دڵدارانی دنیایی باسـیان کردوە. های لەمنت کەوێ سروەبا! چەند پەیکێکی خاوەن مرخی.

١٩ بادەمی وەقتی مەجال‌دا چو کو ئەوَیارە بپال‌دا
قیصصەیا حالی بحال‌دا گوە ددیرت یارەیە

٢٠ موحبەتا مەحبوب‌و لاتان پوڕ ڤەکر زیوەر صیفاتان
دایە قەلب‌و روح‌و ذاتان روۆژ دمیرئاتیێ خویایە

٢١ صوحبەتا صوری دوقیسمە قوفل‌و میفتاح‌و تەلیسمە
هن ژروحن هن ژجیسمە نارو نورە هن هەوایە

٢٢ حوببی جیسمانی دوروۆژن گەرچی دل پڕێیێ دصوۆژن
خەف جەگەر پەیکان دنوۆژن میثلی نەقشی بیێ بەقایە

٢٣ گول حەتا صوهرن بطیێڤە بین تەبەسسوم پیێڤە پیێڤە
بولبولی سەرخوەش دنیێڤە نەغمەو نال‌و نەوایە

مانای وشە:

مەجال: بوار؛ **لاتان:** بتان؛ **ذات:** هەبو، هەرهە؛ **میرئات:** ئاوێنە؛ **صوری:** شکڵی؛ **میفتاح:** کلیل؛ **جیسم:** لەش: **دنوۆژن:** دەسمن، کون‌دەکەن؛ **بەقا:** مانەوە؛ **پیێڤە:** بەویۆە؛ **پیێڤە:** دەگەڵ؛ **نەغمە:** ئاوازی‌بەسوز؛ **نەوا:** ئاوازی بەقەو؛ **طیێ:** تا، لق.

پوختەی مانا:

کاتیێ با بواری درایەو یار لەسەر تەختی نازداری، پاڵ کەوتبو؛ ویستی گویێ لە سازان بگریێ. دیتی هەلەو یار ئامادەی گوێگرتنە. چیروۆکیێکی بەزمان بلوێرەوە بوۆگوت. کە پڕیێبو لەباس‌و خواسی دڵداران. چوۆن دڵداران یاری خوۆیان دەپەرستن. باسی ئەو ناسک‌و نازدارە دڵبەرو دڵرفێنانەی کرد کە لە دنیا بەناوبانگ‌بون. وردەوردە، لەباسی خشڵ‌لەبەران کەوتە سەر باسی ئەوانەی بەگیان دڵداری یەکتربون. لە رواڵەت خوۆشەویستنەوە گەیشتە چیروۆکی دڵی ئەویندارانی دەرونی‌و پیێی راگەیاند کە سەرەتای هەمو جوۆرە دڵداریەك دەگەڕێتەوە بوۆ خوداو رومەتی جوان ئاوێنەیەو بەرانبەر کراوە بەخوۆرو تیشکی خوۆرە لە ئاوینەدا دیارە. دڵداری رواڵەت بینیش، دەبتە دوبەش. هەر بەشێکیان چەند قفڵ‌و تەلیسمی هەیە بەکلیلی‌خوۆی دەکرێتەوە. هێندێك ئەوین لەگیانەوەن. هێندێکیان هەر سەربەلەشن. هێندێکیان ئاگرو تیشکن. هێندیکیشیان بادی هەوان.

ئەوینی لەش، هەر دوروۆژە. هەرچەندە زوۆر دڵسوتێنەو بەنهێنی پەیکانی جەرگان کون دەکەن. بەڵام وەك نەخشی سەرئاوەو لەناو دەچیێو زوۆر نامێنیێ. گوڵ هەتا لەسەر چڵانەو گەش‌و ئاڵەو، زەردە خەنەی لەلێوانە؛ بەرەو روی بزەیان دێتیێ. بولبول لەناو دڵبەراندا، لەخوۆشیان مەست‌و سەرخوۆشەو دەناڵێنیێو دەگاڵێنیێو جارجار بەسوۆزەو بە ورتەو جارجار دەنگی‌لیێ هدڵدێنیێ.

٢٤ هەرچی جیلوا بو ژناڤی نوگولەك دی گرت خوناڤی
وی ژدل چو موحبەتاڤی ئەو بیادی راتەبایە

٢٥ هەرکەسێ موحبەت ژروحە موبتەلای نورا سبوحە
وی ددلدا صەد جروحە جەذبەو لەرزین‌و تایە

٢٦ هەر دوروح یەك نوری طاڤن چەرخەكو دوستێر دناڤن
هەردو دانەو مورغی داڤن ئیسمی حەی داڤ لیٚڤەدایە

٢٧ نورە پڕ نادر وجودە گەرچی ئەووەل نارودودە
بەرقی لامیع دیلکودە حوب دقەلبان کیمیایە

٢٨ عارفی جەوهەر شوناسی ئی بڤیٚ وصفو لیباسی
دی قەدر بیهتەر بناسی مەقعەدی صیدەڤیٚ جەزایە

مانای وشە:

جیلوا: سیس؛ **نو:** تازە، نویٚ؛ **یادی:** ئەوی‌تر؛ **تەبا:** ئاشناوئاشت؛ **سوبوح:** سوببوح، واتا، پاكو پیرۆز؛ **سوببوح:** ناوی‌خوایە؛ **جروح:** برینگەل؛ **طاڤ:** هەتاو؛ **دانە:** دەنك؛ **حەی:** زیندو؛ **حەی:** ناوی خوایە؛ **دود:** دوکەلٚ؛ **کیمیا:** بەو زانستەیان دەگوت کە مس‌و زیٚو دەکا بەزیٚڕ؛ **جەوهەر:** گەوهەر، رەگەز؛ **مقعَد:** جیٚگەی دانیشتن؛ **صِدق:** راستی؛ خوافەرمویە:«لەخواترس‌و خۆ پاریٚزان، لە بەهەشتان‌و چۆمان‌دا لەجیٚ نیشتنی راستی‌دا، لە لای خودای توانا دەبن».

پوختەی مانا:

بەلٚیٚ هەتا گولٚ تورت‌و شەق مابیٚ؛ خویٚن شیرینەو بیٚ دلٚدارو بولبول نابیٚ. بەلاٚم هەر گولٚیٚك سیس‌بیی‌و هەلٚبوەریٚ؛ دلٚداری لیٚ دەتەکنەوەو رودەکەنە گولٚی تازەی دەم بەئاونگ. بەلاٚم دلٚداری گیان بەگیان، لە دلٚداری گولاٚنی دنیایی جیایە. دلٚدار گیرۆدەی پاکی‌یەو رۆشناکی گرتوٚتەوە. صەد برینی دەدلٚدایەو هەمیشە لەجەزمەدایەو گیانی توشی لەرزو تایە. لە ئەوینی پاکی گیانی، گیانی دلٚبەرو دلٚداران، هەرتك تیریٚژی تاویٚکن. دوئەستیٚرەن لەناو عاسمانە ساویٚکن. هەردوك دانەن. هەردوك مەلن. هەردوك داون. هەردوك بەجوت بەداوی خودا گیراون. دلٚداری دوگیان بەپاکی، هەرچەند لەدەس پیٚکردنا ئاگر گرتن‌و دوکەلٚی هەناسەی تیٚدا؛ بەلاٚم ئاکام تیشکیٚکی یەکجار نایابەو تیشکی بروسکەی گیانی پاك، لە هەرچی‌دا، برەوی پیٚپەیدا دەکا. دلٚداری دلٚی ئاسنیش دەکاتە زیٚڕ، کیمیایە. دور ناسیٚکی گەوهەری ئەوینی گیانی، باش بناسیٚ. دەزانیٚ چەندە بەنرخەو دەزانیٚ دلٚداری گیانی، لەناو بەهەشتی خودادا، جیٚگەی بوٚ دیاری کراوەو خوٚشترین جیگا هین ئەوە.

٢٩ دور نەکی داوێ ژدەرێ خوە وەرنەگێرێ ژوی بەری خوە
بوریە ئەو دسەری خوە سەر دناڤا رێ نهایە

٣٠ مادبت ئەو دورە دەستبت دێ ژفینجاناتە مەست بت
جام ژشەهکاسێ بدەست بت ئەبتەران ئەومەی دەوایە

٣١ یار پوڕ حوسنەك لبال‌بو دلبەرەك غایەت جەمال‌بو
ئەو بحال ئاگەھ بحال‌بو شوبهێ وێ شەفقەو عەطایە

٣٢ مەهدەرا وی خەیر خوازی نوکتەیەك ژوی رەمزو رازی
وی‌بدل صەح‌کر ژسازی موغنی‌و قانون‌و نایە (یان، مەغنی‌و...)

ماناى وشه:

بەر: رو؛ بەر وەرگێڕان: رو وەرگێڕان؛ بوریە: بوردوە، دەستی هەڵگرتوە؛ ئـەبتەر: دوابڕاو، لێرەدا مەبەست زۆر چارەرەش‌و پەشێوە؛ مەهدەر: تکاو شەفـاعەت؛ صەح‌کر: تێگـەیشـت، پێی‌زانی؛ موغنی: موغەننی، گۆرانی‌بێژ، بەزمگێڕ؛ مەغنی: مەغنا، گۆرانی.

پوختەی مانا:

سـروەبا، تکـاکاری‌من، دەگەروی بلوێرەکەدا، بەیارمی گوت. دڵداری وا پاك‌و گیانیت نەکەی لە دەرکی خۆت دورکەی. نەچی روی لی‌وەربگێری. دڵداری وا دەسـتی لەسـەری بەرداوەو دەمێکـە لەگیان بوریوە. سـەری پر دەبازی ری‌یە، کەیار بەسـەریا ببورێ. چـۆن رەوایە دڵداری وا، لەبەر دەستتدا نەوەستی‌و لەپیاڵەی دەسـتت مەسـت نەبێ؟ پیاڵەی چـی؟ بۆ دڵداری‌وا گەرەك مەی بە شاکاشی‌بێ. بۆ نازشـێواوو دوابراوی شـێتی ئـەوینی گیانی پاك؛ بادەی دەسـتی تۆ دەرمانە. چاکترین چـارەی دەردانە. یاری نازدار، ئـەوەندەی جـوان‌و لەبارە، ئـەوەندەش دڵنەرم‌و باش‌و دڵاوایەو صەدئەوەندەش، بەدڵ‌و بەگیان‌و شیارەو لە دەردی دڵ، ئاگادارە. لە دەنگی سازو ئـاوازی قانون‌و بلوێرو سازان، پەی بە هەمو رازان بردو، لە تکای شنەبای خێرەو مەند، زو تێگەیشت. کە لەو بەزمە کێی مرازە.

٣٣ یوسفی دەوروزەمانێ گو نەسیم هان ڤێ نیشانێ
لێ ژبۆ نەکهێ دەهانی نەخوەشان ئەو لێ شیفایە

٣٤ ماوەرا بەلگین گولی‌بو بیهن‌و بویا کاکولێ بو
داروی قەلبی مەلی‌بو لەو بچەهڤین من جەلایە

٣٥ با نەسیم دێ چی لەزینی ساغ‌و سالم ماتو بینی
ڤێ کومیدی لێ گەهینی دا سواربت لێ پەیایە

مانای وشه:

هان: بگره، ها؛ **نەکهە:** بۆنی خۆش؛ **بیهن:** بۆن؛ **لەزینی:** پەلە دەکەی؛ **کومید:** ئـەسپی کوێت؛ **کومێد:** ئەسپیمرادان؛ **پەیا:** پیادە.

پوختەی مانا:

ئەونازدارە تاقانەیەی کە وەك یوسف لەناو خەڵکـــی میصـــرا چـــۆن گرۆی جـــوانی بردەوە؛ لەم رۆژگارەی ئێمەدا، لەچاو هەمو جـــوانی دنیایە، یوســـفەو هەمو کەس بۆ دیداری ئـــەو، دەســـت دەشکێنن‌و دڵیان بەسەر تیغ دادێنن. گوتی: سروە بای تکاکار، بەو نیشانەی کە تۆ لە نزیکی مندا، ئەوەندە بۆنت خۆش‌بوە. هەر نەخۆشێك هەڵتمژێ، دەست بەجێ چاك دەبێتەوە. دەمو زاران بۆن خۆش دەكا. ئەو بۆنە لەگوڵاوی پەلکـی گوڵی سـەر رومەت‌و لە عەنبەری کاکۆ ڵانمەوە بۆ تۆدێ؛ دەرمانی دڵی مەلایە. (یان، دەرمانی دڵی ئێمەبو، چـاویشمانی وەسـەر بینایی خســتەوەو، کۆنە چیرۆکی یاقوب‌و بۆنی کراسەکەی یوسف، روی دایەوە). فـەرموی دە بەو نیشـانەوە، بەپەلە بۆم بگەمەلا، فریای کەوە. باسواری ئەسپی مرادبیۆ چی دی لەشـوێن خێڵ‌وێڵ نەبیۆ نەڵێ پیادەم‌و ناگەمە شۆرە سواران. لەتۆم دەوێ. بەسڵامەتی بۆمی بێنی.

٣٦ غەفلەتی بایی نەسیم هات خەف ژبال یارێ کەریم هات
پۆر بئیحسانەك عەظیم هات قاصیدی شاهو گەدایە

٣٧ دل نەفەس دیسان بیەرهات لەو حەکیم لوقمان بسەر هات
نافعێ دەردێ جەگەر هات طالعی کەوکەب نومایە

٣٨ من کو ئەو نیشان گەهیشتێ ئەڤ دلی صەد داغی رەش‌تێ
ذەرەیەك خەوش لێ نەهیشتی ئیسمی ئەعظەم پێ گەهایە

٣٩ چومە سەرپشتا کومەیدی من ژێپۆر ئەوژان‌و کەی‌دی
بەحروبەر مەلبەر خوەطەی دی دەشت‌و چۆل‌و کەربەلایە

٤٠ مەو نەسیم خوەش پەنجەتێکرا وی دچین وەك طەیر ڤێکرا
بەحتێ زولفا یار پێکرا بوری عیشقێ پۆر فرایە

٤١ گونبەدا نورین خویابو سپێدەیا صادق نومابو
یەك بیەك شەوقێ ڤەدابو قەصرو ئەیوان‌و سەرایە

٤٢ قومری‌و بولبول دخونن لێ عەجەب ئەو خوەش دەمینن
هەر سەحەر مەحبوب دبینن عەندەلیب ڤێرا تەبایە

٤٣ بوغچەیا صوڕ گول دگەش‌تیٚ چیچەك‌و ڕەیحانی ڕەش‌تیٚ
دلروبایان بیٚنە گەشتیٚ سونبولان تاتا سەمایە

٤٤ سەبزەیا شەبنم گولاڤ لیٚ صوڕ عەقیقان دوڕ خوٚڤاف لیٚ
دلبەران سەیران‌و ڕاڤ لیٚ عەرعەران سیتاب دایە

مانای وشە:

غەفلەتی: لەنکاو؛ **خەف:** نهیٚنی؛ **خەف:** سوك؛ **بال:** کن، نك؛ **کەریم:** بەخشندە؛ **عەظیم:** مەزن؛ **نافیع:** بەهرەدەر؛ **طـالیع:** بەخـت؛ **طـالیع:** دەرکەوتو، هەڵاتو؛ **داغی ڕەش:** تیراویٚ، برینارەش؛ **ئیسـمی ئەعظەم:** ناوی هەرە مەزن، یەك لەناوەکانی خوایە تەنیا نزیکان لەخـوا دەیزانن؛ **طـەی:** قـەد، پیٚچـراو؛ **کەربەلا:** ناویٚکی ئارامی ـ ئاثوری‌یە، واتا، نزیکی‌خوا. لەو شویٚنەی کە ئیٚسـتە شـاری کەربەلای عیراقـی لیٚ‌هەیە، بتیٚك هەبوە کە بە بت گوتراوە «اِلە»، جـیٚ‌پەرسـتن؛ **کوٚرب:** واتا نزیك؛ **کوٚرب‌ئیلاە،** بوٚتە کەربەلاو چونکە ئیمام حوسیٚنی لیٚ شەهید کراوە، لەزوٚر دنیادا ناسراوە. لە زاراوەی کرمانجـی‌دا، بە بیابانی چوٚڵ‌و واحیدەلقەهار دەڵیٚن، کەربەلا؛ **طەیر:** مەل؛ **بوٚر:** ئەسپ، ئەسپی مراد؛ **فرایە:** تیژباڵە، زوٚر بەفڕینە؛ **عەندەلیب:** بولبول؛ **تەبا:** بەشویٚنەوە، ئـاشت، هەوالٚ؛ **گەشـت:** سـەیران؛ **دوڕ:** مرواری؛ **سـیتاب:** سیٚبەری کاتی هەتاو.

پوختەی مانا:

منی چەمەرای بەتاسە، لەپڕدیتم، سروەی پیروٚز ـ کە لەنیٚوان شای جوانان‌و منی گەدای هەناسـە سـارد، ببوە پەیامنیٚری لەش سـوك ـ بەکزەیەکی نهیٚنی هاتەوە لام‌و ئـەوچـاکەیەی ـ کەزوٚر خیٚرەومەندانە بو ـ پیٚ‌گەیاندم و تیٚی‌گەیاندم؛ کە لای یاری بەخشندەوە مژدەی خـوٚشی بوٚهیٚناوم. دڵی مردوم کەوتەوە هەناسەدان‌و ئاهیٚکی تیٚ گەڕایەوە. سروە لیٚم‌بو بە لوقمان‌و چارەسازی هەرە چاژان، بەرگی ژیانی دەبەر جەرگ‌و هەناوم کرد. توٚزی پاڵای سـوٚلی یاری دەچـاوم کرد. مژدەی ئەو وەك ئیسمی ئەعظەم، بەهرەدەر بو، صەد برینی سەرەتیران لەدڵمدا ـ کە گش ببونە تیراویٚ ـ گوٚشتەزونیان هیٚنایەوەو توٚزکاڵیٚك خەوشی تیٚ‌نەماو هەربومەوە گویٚزی ئازاو ئازا خوٚم ئامادە کردو پەڕیمە سەر خـوانی زینی ئـەسپی مراد. دەردو داخـی ڕوٚژانی دوریم ـ کەدیبوم ـ فـەراموٚش کرد. سروەش دەگەڵما گەڕاوە. بەجوتە فڕین لەدەشـتان، لەسـەر چـوٚڵ‌و کەربەلایان. من‌و سـروە، پەنجەمان تیٚك پەڕاندبو. وەك دو باڵداری زوٚر هەوالٚ، پیٚکـەوە لە شـەقـەی باڵدەن، نەدەکرا لیٚك جویٚ بینەوە؛ چونکە ئەسپە بوٚری ئاوات، زوٚر تیژباڵەو پیاو دەترسیٚ لەو بەرزە بەو خوٚش فـڕینەی چاوی ڕەشکەو پیٚشکە بکاو لەسەر زینەکەی بپەڕیٚ. من‌و سروە لەو ڕیٚگەدا، لەپەستا باسی کەزی یاری نازدارمان، و توویٚژ بو؛ لە ئـاکاما گونبەزی نورین دەرکەوت. سپیٚدەی بەرەبەیانی ڕاسـتیمان هاتە بەرچاوان. کوٚشك‌و سەرسـەراو دیوان‌و بەرییٚلاییی‌و هەیوان‌و باڵەخـانەکان، تیشکیان لەیەك دەگەڕاوە. لە گوڵجاری حەوشی یاردا، هەزاران گولٚ پشکوتبون. ڕەشەریحانەش لەوناوە، دەگەلٚ

گوڵان لاسای کوڵمو کەزیەکانی جوانو بۆنخۆشی ئەویانبو. یاکەریمو کەناریو بولبولو سێرو، سەرمەستی دیمەن ببونو، پەستەو مقامیان خۆش دەگوت. من لەوناوە سەیر مابوم کەچۆن مەلو بولبولەکان، چەندبەیانیان یاریان دیوەو توانیویانە لەخۆشیان گیانیان دەرنەچێو چۆن هێزی خوێندنیان ماوە؟ زۆر جوانی دڵرفێنم دین. لەوناوە سەیرانیان دەکرد. تاتای بسکیان ـ کە وەك لقە سملٚ وابون ـ دەلەرینو لەشادبون بەنزیکییار، کەوتبونە سەماو هەڵپەرین. تنۆکی شەونمی بەیان، لەسەر چلٚچلٚی سەوزەڵان، ببوە گوڵاو، گوڵی ئاڵی بەرەنگی لالٚ، مرواری ئاونگی لەسەر، دڵرفێنان بەدەم گەشتو گەڕانەوە، سەرگەرمی راوی دڵانبون. بەژنو باڵا نەمام عەرعەر، نسیٚیان لە گوڵەکان دەکردو دڵی گوڵیان بەنێچیر بۆ خۆیان دەبرد..

٤٥ بوم شەریف ئەز باستانیٚ شاهیدێن ویٚ گولستانیٚ
ساقیان جامجام ددانیٚ کەوکەبان سەیوان ڤەدایە

٤٦ چەندەکی چیمەن حەرەم (خورەم) بو لیٚمەدام ئەو صوبحە دەم بو
من بهیش باغیٚ ئیرەم بو لیٚ صەبا گومن سەبایە

٤٧ صەفبصەف ویلدان پەریبون بەندی زولفا عەنبەری بون
تێك لدیمیٚ موشتەری بون رەقصو گوڤەندو صەفایە

٤٨ پورٚ عومرمن چو بسەختی لیٚشوکر خوازم ژبەختی
زوهرەیەك بو ئەو لتەختی بەلکو بێم (شَمْسُ الضُّحا)یە

٤٩ پەردەیا خەلویٚ کوهلدا یەنگییەك مندی دملدا
گەزمەیا ژەهری لدلدا قەط نەگو قەتلو خەطایە

٥٠ حادری چوم سەجدە ژێرا لیٚ نیەت ئیٚحرام نەڤیٚرا
عاشقی ئەڤ گەزمە تیٚرا هەرچی طاعەت کت رەوایە

ماناى وشە:

شەریف: بەرێز؛ **سەیوان:** سایەدەر؛ **حەرەم:** پاوان؛ **مەدام:** هەمیشە؛ **ئیرەم:** بەهەشت؛ **ئیرەم:** بەهەشتی شەدداد؛ **شمس‌الضحی:** رۆژی چێشتەنگاو؛ **بێم:** دەبێژم؛ **خەلوە:** جێی تەنیایی؛ **مل:** شان؛ **حادری:** فەوری؛ **طاعەت:** خزمەتو بەگوێ‌کردن.

پوختەى مانا:

بەدیتنی ئاسانەکەی، سەرفرازو ممبارەك بوم. چیببینم؟ هەروا جوانی ناسکو نازدار لەوناو باغە مەی دەگێرنو پیاڵە بەپیاڵەراناگا. لە دەوری یار دێنو دەچن خزمەتکارن، ئەوەندەش شوشو شەفافو رێکو جوانکیلەو لەبارن؛ وادەزانی ئەستێرەی لەدەوری مانگنو بونە چەتری دەوری

سەری. چیمەنی خۆشی بارەگا ـ کە پاوانی چاوانی ئـەویندارانی گیان‌بەگیانە ـ قـەت شـەوی بەسەردا نایەو هەمیشە بەرەبەیانی رون‌و ساوی بەهارانە. بە بیری‌خۆم دەمگـوت ئێرە باغ‌و باغاتی بەهەشتە. بەڵام سروە لەبەر خۆیەوە دەی‌سرتاند، گوڵجـاری باغچـەی سـەبایەو نشـیمەنی بەلقیسـایە. لە دەوری ئـەو سـەرسـەرایە، بەزنجیرەو ریزبەریز هەروا کوڕی‌لاو، کیژی لەباری مەستەچاو، دەبینران لەویلدان‌و حـوریان دەکرد. گش سـادەو پەریزادە بون کە هەموشـیان یەخسیری کەزی عەنبەربۆی یاری منن، گشتیان وەك من، ئەویندار‌ی روخساری بون‌و گیرۆدەی داوی ئەوینیّ. تێکڕا لەخۆشی ئـەو هەلەی کە دڵبەرمیان لیّ‌نزیکـە؛ گەشکـەبیبون. لە دڵشـادی بەسەماوە سوڕیان دەدا. سوپاس بۆخوا هەرچەند لەتەمەنی خۆشما زۆرم پەژارەو خەم دیوە؛ ئێستا بەبەختم دەنازم. کە گەیشتومە ئەوپایەی بەراموسانی ئاسانەی یاری نازار، سەرفیرازم.

یارم لەسەر تەختی نازان، شوّق‌و شەبەقی دەداوە. وەك ئەستێرەی کاروانکوژەی نیوە شەوان، دەدرەوشاوە. نەخێر زوهرەو گەلاوێژو ئەستێرەی چی؟ خۆری دەمەو چێشتەنگاویش، لەتاوی ئەو تاوی نەبو؛ لەشەرمان دەتاوایەوە.

پەردە لەنێوان لادرا یار کەوانێك بەشـانەوە ـ کە بریەتی‌بو لە کەزی رەشـی دڵ‌وگیان گەز ـ بە کەوانی دەبیندران. چۆن کەوانێك؟ هەرتیرێکی کە لەوێوە بێتە ناودڵ، ئێژی بەژار ئـاو دراوە. دڵم پێکراو هیچ نەشی‌گوت کوشتنی هەژار گوناحەو نارەوایە. دەس‌بەجیّ چـومە سـەر سـوژدە بەرەو باڵای، نیازی ئیحـرامم دانەبەسـتو بەنیازی زیارەتی کابەی ئـەو روخسـارە، بەدڵ لەدەوری دەگەڕام. مەڵێن حـەج بیّ‌ئیحـرام بەسـتن رەوا نابیّ. دڵی هەرکەس کە تیری ئـەوی لیّ‌درابیّ، هەرچۆنێك تاعەتی بوّبکا، زۆر‌ـدروستە.

۵۱ چوم زیارەت پیّ‌و دەستی لیّ نهیشت ئەووەل بقەستی
دا بصوژت روح‌و هەستی عاشقان صوتن جەزایە

۵۲ شەربەتا وەصلا خوە نادەت تا هنەك عاشق جەزادەت
دلبەران ئەڤ رەنگە عادەت مەهروان کەمتر وەفایە

۵۳ پیشەییّ وان غەنجو نازە صەنعەتیّ عاشق نیازە
یار لبەر زاران ئیجازە شەربەتا شیرین موفایە

۵٤ چوم طەوافا پیّ ودەستان شوبهەتی سەکران‌و مەستان
ئەهلی حال‌و خوب پەرستان وان ژعومر ئەو موددەعایە

۵۵ تللی‌یێن نازك شەمالین من‌لسەر چاوی خوە مالین
طالبی وەردین بخالین دل دقیّ فکری تەیایە

مانای وشه:

زیارەت: ماچ‌کردن؛ **بقەستی:** لەنقەست، بەنیازێك؛ **هەستی:** بون‌وو جود؛ **هەستی:** پێشە، ئێسقان؛ **هنەك:** هێندێك؛ **عادەت:** رەوشت‌و خو؛ **مەهرو:** رومانگ؛ **غەنج:** ناز؛ **نیاز:** پاڕانەوە؛ **زار:** زارە، گریانی بەکوڵ، ناڵە؛ **سەکران:** سەرخۆش؛ **خوب:** جوان‌چاك؛ **موددەعا:** داواو ئاوات؛ **تللی:** تلهی، تبل، قامك، ئەنگوست؛ **شەمال:** مۆم؛ **تەیا:** سەرگەردان‌و لێ‌شێواو.

پوختەی مانا:

هەر کەدیتم، سوژدەی سوپاسم بۆخوا برد. کە دیداری یاری شاندام. سەرم لەسوژدە هەڵێناو خۆم دەدەوری سەری گێڕا، باڵا گەردانی باڵای‌بم، کە حەوجار تەوافیشم کرد؛ دەستم دەلاقی وەڕینا کە ماچی کەمو بخوازم دەستیشم داتێ رای‌موسم. بەڵام سەر لە هەوەڵەوە، روی‌گرژ کرد. ئەو تورەییەش بە قەستی‌بو، دەزانم لە ئانقەست وای‌کرد. ویستی گیان‌و سەرتاپای بون‌و نەبونم، تەنانەت ئێسکەکانیشم بسوتێنێ. ئەزمونی دڵداران وایە، لەبەر سوتان خۆ رابگرن. هەمو دڵبەرانی رومانگ، ئەو رێو شوێنەیان هەیە. بەرلەوەی دڵدار ئازاردەن، بواریێ نادەن دڵیان بەدیداری شادکەن. ئەوەی ئێمە ناومان ناوە وەفاو ئەمەگداری یاران؛ لەلای چاوەمەست‌و نازداران، زۆر کەمتر لەدڵدارانەو ئەمەش هەر لەخۆیان جوانە. ئەوان دەبێ نازبکەن‌و دڵدار دەبێ بپاڕێتەوەو خۆ کزکاو بناڵێنێ‌و ئەوسا لەپاش گریان‌و شیوەن‌و ناڵین، ئەگەر لاوێندرایەوە، ئەو پەڕی خۆشی‌و شادی‌یە. وەك خواجە حافظی خۆمان فەرمویەتی:

لەچی‌و بۆچیت نەبێ، هەرکەس بەئاکارێکەوە جوانە

کەیارت روی‌گرژکاو نازبکا، تۆ هەر بپارێوە

بەدوای نازو نیمنازاندا، رێگەی دام دەستی راموسم، توێڵم ڕەپەنجەی پای بخەم. لەخۆشیان هۆشم نەمابووەك سەرخۆش‌و مەستی دەبەنگ، تلم ئەداو بەم‌لاو بەولادا دەکەوتم. ئەوەی من لەو دیدارە دیمو پێی خەنی‌بوم، هەمو ئەهلی حاڵی دیکەو هەمو جوان پەرستانی دیش، لە درێژایی تەمەنیان، گەورەتر ئارەزویانە. یار بەو قامکە ناسکانەی کە بۆمنی پەپولە وەکو مۆمیك‌بون داگیرسابن؛ فرمێسکی لێ سڕیمەوە. من تاوێك بەسەر چاوی خۆمدا ماڵین، ویستم چاوم گەش‌بنەوەو بزانم راست یارم‌دیوە یان خەونێ خۆشە دەبینم؟. بە دەردی «نالی» گوتەنی:

وەها مەستی تماشای چاوتە نالی کەنازانێ   بە بێداری دەبینێ یان لە نەشئەی مەستی‌و خەودا

ئێمە زۆر ساڵ‌و زەمانە، بەدڵ لەشوێن سەیری پەڕی گوڵی ئاڵی کوڵمەی یاری، روبە وردەخاڵ، هەڵوە داین؛ لە بیابانی سەرگەردانی‌دا، سەرگەردان، بێ دەرەتان رای دەبوێرین.

٥٦ **چو عومر مە دڤێ خەیالێ ماشەڤەك عیدان دسالێ**

بێم زیارەت زولفو خالێ رۆژو شەو من ئەو دوعایە

٥٧ **چەرخ دترسم کت شتابێ زو ئەجەل پیێدەت ریکابێ**
جان برەت مەدفێ عەذابێ ئەڤ سیاه رەنگ ئەژدەهایە

٥٨ **چەندەکی صادق جەمابن ئەر ببێژی جان فیدابن**
وەك «مەلێ» لازم تونابن وی ژدل جانێ خوەدایە

مانای وشە:

ئەجەل: وەختیمردن؛ **ریکاب:** ئاوزەنگی، رکێف، زەنگو؛ **ئـەژدەها:** حـەزیا، هەژدیهـا، زەها؛ **جـەمابن:** کۆبنەوە، کۆمبین؛ **لازم:** سوربزانە، باوەڕبکە؛ **تو:** هیچ.

پوختەی مانا:

تەمەنم بەوبیرە بوری‌و خەیاڵ دەکەم، ئاخۆ دەست ئەدا شەوێکی لەساڵاندا، توشـی ئـەو جـەژنە خۆشەبم، بێمە سەیری ئەو کەزی‌و خاڵە ڕەشانەت؟ زۆر دەترسـم زەمانە وەپەلە کەوی‌و مردن بەو پەلە کردنەی، پابنێتە ناو رکێف‌و گیانم لەدوی خـو ڕەکێش‌کاو منی ئـاوات پێکنەهاتو، تا هەتایە، بەو پەژارە بتلێمەوە. مردن وەك هەژدیهای ڕەشـەو بەزەیی بەکەس‌دا نایە. نەوەك بمرم‌و نەت‌گەمێ، پێویستە مەلا بناسی. هەرچەندی دڵداری بەراسـت کۆوە بین‌و بەفـەرمانێك لە لێوانت گیانیان بکەن بەقوربانت؛ لێت رون‌بێ هەرگیز هیچکەسیان ناگاتە من. من هەر بەدڵ، بە ئـارەزو گیانی خۆمت قوربان دەکەم، پێی‌ناوی تۆ پێم بفەرموی.

قصیدەی هەشتاو شەشەم

«تونگی شەکر»

١ طوررەیی تابدار عەنبەرکە
خەمری‌یێن شەنگ میسکی ئەذفەر کە
٢ لگولان میسكو عەنبەرێ برەشین
ژگولاڤێ جونەسری‌یان تەرکە

٣ کەسكو صوورێن ژرەنگی قەوس‌و قەزەح
ژسەراپا گولاڤو ماوەرکە
٤ سورمە پوشین سوری بسەرکل‌دە
عاقیلان لێ خەرابو ئەبتەر کە

٥ هەر سەحەر دەستەکی ژنو وەرگر
عەرعەری تێکدا سەراسەر کە
٦ نیرگزێن سەرگران هلین جارك
دوقیرانی لیەك بەرابەرکە
٧ قەدو قاما شەریفو نازكو تەڕ
لێ سەراسەر بفەصصلین، کەرکە

مانای وشە:

تابدار: بەپێچ؛ **جونەسری:** هێشوی نەوعەدار خورمایەکی بەنرخو هەرەباشە؛ **خەراب:** مەست؛ **خەراب:** وێران؛ **وەرگر:** وەرگێرە، بگۆڕە؛ **فەصل:** بڕینی بەرگ‌درو.

پوختەی مانا:

کارێ بکە بسکی بەلادا کراوت، عەنبەر توشی تاووتوێ کەن، با پێچ بخۆن‌و بتروسکێن. بسکۆڵە

هەڵگەراوەکەت، بابیێتە مایەی شۆخو شەنگی میسك. میسكو عەنبەری بسکانت، بەسەر گوڵی رومەتتدا، پەرژ بکە. خشڵەکانت ـ کە وەك هێشوی خورما لەو باڵایەوە دیار دەکەنو گزوفتی چاوان ـ دەدەن ـ با لەناو گوڵاوی شەرما، شەهەڵێنن. با لەسەر تاپا، شمەکی کەسكو سورت بێن بە پەڵکەزێرینەی پاش بارانی پڕلە گوڵاو لە دەوری تیشکی باڵاکەت. چاوت رەشی دەستی خوایەو هیچ کاری بە سورمە نیەو پڕە لە کلی دڵکیشیو رەزاسوکی. بەڵام لەترسی چاوێنی ئەوانەی شێتی تۆنینو خۆیان بەعاقڵ دەزانن؛ بە تۆزیٚ کل، دایان پۆشە. با عاقڵان مەستو هەناو تێکروخاوو دوابراو کات. هەر بەیانیەك دەستێك جلینویٚبگۆڕەو، لەنەمامی عەرعەری باڵای هاڵێنە. دڵی هەمو بەژن نەمامانی شلكو ناسكو خوێنشیرین لە عەزرەتان بەر قەیچیدەو لەتلەتیکە. ئەوچاوانەت ـ کە وەکو نێرگسی مەستن ـ هەڵیانبێنەو هەمو جارێك دو ئەستێرەی بەختەوەری بەرانبەر بەیەکتر بکە.

٨ تو بمەش کوك بسەردەری قەصریٚ
بخوە کو، کی؟ لشاهو قەیصەر کە
٩ وەرە وەك رۆژ بسەردەری کەلەهێ
عالەمیٚ تێکدا مونەووەر کە

١٠ وەك گولەك زەردی بوغچەیاتە مەئەز
تومە تێکل خوە وەك گولازەرکە
١١ زاهیدی هویشك طەبع سەودایە
بدو جامان طەبیعەتی تەرکە

١٢ ڤەکە جارەك بخەندە شەککەر تونگ
تێك میصرا مە قەندو شەککەرکە
١٣ پیٚ لسەر دیدەیی «مەلیٚ» دائین
خەلوەیا صوفیان موکەددەر کە
١٤ خەطَو خالان نیشان «نیشانی» دە
مەژناڤیٚ خوەرا بدەفتەر کە

مانای وشە:

بمەش: برۆ؛ **کۆك:** کەیفساز؛ **کۆك:** زۆر پۆشتە؛ **کەلەھ :** قەڵا، کۆشکیمیر؛ **هویشك:** وشك؛ **سەودا:** نەخۆشی کەللەییبون؛ **سەودا:** ئەوین؛ **سەودا:** مامڵە؛ **طەبیعەت:** میجاز، تەبیات؛ **تونگ:** تونگە، کوپەڵەی دەمتەنگ؛ **میصر:** شار؛ **خەلوە:** کونجیتەنیایی؛ **موکەددەر:** تاریكو لیٚلٚ؛ **دەفتەر:** بەڕاو.

پوختەی مانا:

زۆر بەفیزو کەیف‌سازی، لە سەربانی دەرکی کۆشکیّ وەرەو بچوّ، بە هەزار پاشاو قەیصەران گەمە بکەو بەم‌بلّیّ: کواچت‌کردوەو لەو پرسە: کابرا ئەتوّ کیّی؟ توّ وەکو خـوّری ناو مالّی لە کۆشکـەوە سـەر دەرێنە؛ هەمو دنیا روّشـن کەوەو دوایی بەتاریکــی بیّنە. مەلّیّ مەلیّ ماتو رەنگ زەردی! دزیوی، گولّی سـور بەتەنیا جـوان نین. من ریّ دەبیّمە باغچــەکەت با زەردی لە ئـــالّان هالّیّو دیمەنەکە لە بارتر کات. وشکە صوّفی کە خوّی بە دلّدار دەزانیّ؛ نەخـوّشیّکی گەلالاییەو سـەودا گەریّکی خەسـیسە. دەیەویّ بە دو دوعاو نوّیژ، بەهەشـت بکـرێ. دوپیالّە بادەی پیّبدە با تەبیاتی تەر بیّتەوە.

دلّم خەلّوەتگەی سوّفیانەو روّشناکی لە دەلاقـەی چـاومەوەیە. وەرە پایەك لەسـەر چـاوەکانم دانیّو لیّلّایی بەچاوی کزی وشکەسـوّفیەکاندا بیّنە. خـالّو میلان نیشـانی نیشــانی بدە. با ناوی مەلای دلّداریش لە دەفتەری دلّداراندا، بیّتە بەرچاو.

قصیدەی هەشتاو حەوتەم

گول و بولبول

١ گەرچی بولبول جەوهەری ذاتی گولە
لیٚگولیٚ رەونەق ژعیشقا بولبولە

٢ گوهدە ذیکری حال‌و جوشا بادەییٚ
وی ببولبول‌را دخونت بولبولە

٣ سوسنان صەدرەنگ ئاڤیهتن کەمەند
وان نەگوٚ دل‌بەندی تایەك سونبولە

٤ سونبولان سەیوان لدیمیٚ تازەکر
ئافتاب ئیروٚ دبورجا سونبولە

٥ عەرعەرین رەنگین ژتایێن صوٚرو زەر
قومری‌یان صەدرەنگ شورو غولغولە

٦ زەمری‌یا عیشقیٚ ژبالا هاتە خوار
قودسی‌یان ئاڤێهتە چەرخیٚ هەلهەلە

٧ نێرگزا نازك‌قەدی شەهلایە مەست
دین‌کرم ئەز بولبولان سەودا گولە

٨ زلف‌و بسکان پورژمن دل‌بر بەلیٚ
رشتەیا جانیٚ مەلیٚ ئەو کاکولە

٩ بولبول‌و پەروانە ئەو فەصل‌و دەمن
جینسی عیشقامن تنیٚ دەردی کولە

١٠ من ددل ناصوٚرەکی دا هەستی ییٚ
لاجەرەم هیٚژ نەشئەیا داغا کولە

١١ طەبعی لامیع وەش زمیننەت بو حَسَنْ
من ددەستدا ذوالفەقارو دولدولە

١٢ هشکەروی بەدفیعل چی هین‌کر عەجەب
بارَكَ‌الله خوەش بەزی ئەسپیٚ قولە
١٣ قەط ڤەریٚکیٚ ڤی دەمیٚ حاضر دبت
قیصصەیا فەصلیٚنە کاری سونبولە

مانای وشە:

جەوهەری ذاتی: زێهاتوییو هونەری سەربەخۆ؛ **رەونەق:** برەو؛ **جوش:** قـوڵت؛ **بولبولە:** لولەی لولێنە؛ **نەگۆ:** تۆمەز، تۆمەڵێ؛ **تازە:** زۆرباش‌و جوان؛ **ئـافتاب:** خـۆر؛ **شـورو غولغـولە:** هەراو هوریاو زەنازەنا؛ **هەلهەلە:** تلی‌لیلی‌و هەلهولە؛ **شەهلا:** رەنگـی‌کاڵ بۆچـاو؛ **زەمری:** بەفـو دەموسـیقا، تورێن، وەك بلوێرژەن‌و...؛ **هەستی:** ئێسك، وجود؛ **لاجەرەم:** بێ‌گومان؛ **فـەصـل:** کژی‌سـاڵ، لێك هەڵپچـڕان؛ **نەشئە:** کەیف، نیشە؛ **لامیع:** بەفیز؛ **وەش:** لەچەشن؛ **حەسەن:** باش؛ **بو:** باوك؛ **بوحەسـەن:** کونیەی ئیمام عەلی؛ **من دەدەستدا:** دەدەست مندا؛ **ذوالفەقـار:** دوخدار؛ **ذوالفەقـار:** ناوی شـیری ئیمام عەلی، چونکە دوخی هەبو، وەك ساتۆر نەبو؛ **دولدول:** سیخوڕ کەژوشکێکی گەورەیە؛ **دولدول:** ناوی ئێسـترێکی رەش‌بۆرەی پێغەمبەر (ص) بوە، داویە بە ئیمام عەلی؛ **هشکەرۆ:** وشکەرۆ، رەوتی ئـەسپی تەعلیم نەدراو؛ **بەدفیعل:** تۆسن‌و بەدفەڕ؛ **هین‌کرن:** فێرکردن؛ **خوش‌بەز:** تیژلە غاردان؛ **ڤەرێکی:** بەرێوە؛ **قیصصـە:** سەرگوروشتە؛ **قـەص:** بڕین، هەڵپاچین؛ **قـولە:** کلك کورت، کوێتی قـاپرەش، نارەسـەن؛ **کول:** غەم، هەمو، تەشەنەی دەرد، ژان؛ **سونبولە:** برجێك لەعاسمان، گوڵی وشکی دەغڵ؛ **سونبول:** گوڵی سمڵ.

پوختەی مانا:

ئەگەرچـی هەمو هونەرو جـەوهەری بولبول لەگوڵ‌رایەو ئـەگەر گوڵی جـوان نەبوایەو نەبوبا بە ئەویندارى؛ ئەو بەسـتەو گورانیەی ئێسـتای، کوا دەزانی. بەڵام گوڵیش برەوی لەسـای بولبولە. ئـەگەر ئـەو پێی هەڵنەگوتایە؛ ناوی گوڵ وا دەرنەدەکەوت‌و ناوبانگـی بڵاو نەدەبو. واتا، دڵبەرو دڵداریش، هەردوك دەبێ سـوپاسگوزاری ئـەوین‌بن. کە کردونی بەتای یەك‌و بەبێ یەکتر، هیچ کارە نین. تو گوێ‌بگرە کە بادە لە لولێنەوە بە قوڵتە دەرژێتە پیاڵە. ئـەویش چـۆن وەکو بولبولان، چریکەی دێ‌و باسی حـاڵی ئـەوینداری‌و، کوڵی دڵی هەژار دەکا. ماك‌و جـەوهەری هەرشـتێك لەدنیا، بە دڵداریەوە بەسراوەو ئەگەر دڵداری نەبوایە، دەبو دنیا کوندە بەبوی لێ بخوێنێ. هەرچـی بوەو هەرچی هەیەو هەرچی دەبێ، هەم دڵدارە هەم دڵبەرە. سـوێسنەی بۆن‌خـۆش‌و سـوروزەردو هەمە رەنگە، لە گوڵجـاڕان کەمەندی ئـەوین داوێژن، کە دڵی بولبول دەداوخـەن. بەڵام ئـەگەر زوانیان بوایە؛ دەمان‌زانی دڵی خـۆیان بە تاڵێك تای سـونبولێ‌وە ـ کەبسکـی یارەکەی منە ـ هەڵواسراوە. بسکی وەك سونبولێ یارم، سێبەریان لە روخسـاری کرد. کە لەوپەڕی جـوانی دایەو تابڵێی تەڕو تازەیە ـ بەڵام نەخێر سێبەری چـی؟ روخسـاری یارەکەم ئـەمرۆ ـ کە بەبسکـان داپۆشراوە ـ وەکو خۆرە لەناو بورجی سونبولەدا.

نەمامی عەرعەری باڵای لەبەر لەرزانەو پڵپڵەو گوڵینگەو پەلکـەشۆرانی زەردوسـوری، ئێمەی

دڵداری وەك مەلی یاكەریم خستەسەر صەدجۆر هەراو قولەو ناڵەو گاڵە. بلوێرژەنی هەوای ئەوین، لەعاسمان بو؛ خودا ناردیە سەرزەمین. فرشتەكان ئەوكاتەی بەرێیان دەكرد، تلیلیلیو هەلهەلەیان لەعاسمان دەنگیئەداوە.

ئەگەر بولبول شێتی ئەوینی گوڵانن، من بێهەستو شێتی دەستی دو نەرگسی كاڵو مەستی بەژن زراوی بەنازم. كەزیو بسكی بەڵێ زۆرجار دڵیان بردومو دەشیبەن. بەڵام گیانم بەداوی كاكوڵی بەندەو بەو هەمو دڵڕاتەكانە، بەندی ژیانم هەر نەپساوە. پەپولەو بولبول دڵداران، بەڵام لەوەختی گوڵاندا، یان لە سەردەمی شەواندا كە مۆمو شەم داگیرساون؛ واتا دڵداری دەمدەمینو لە گوێن من نین. ئەو بابەتە ئەویندارییەی كە لای منە، لای كەس نیە. دەردو ژانی بێبڕانەوەو گشت لەگشتە. ئەو ناسورەی دەدڵم دایە، ژانی داوەتە ئێسكانمو هەمو وجودی داگرتوم. زۆرژان دەكا، لێشم رونە ئەو دڵخۆشیو نەشەو كەیفەی كەمن هەمە، بەرهەمی ئەو داغو كوڵو خەمو ژانەی دڵی خۆمە. خەمی ئەوین، دەبتە ئامیانی خۆشیانم. میجازی من، طەبعی شیعرم، زۆر لە خۆبایيو سەركێشبو. وەك بارگیری تۆسن دەچو. وشكە رۆشبو. سوپاسگوزارم بۆخودا، كە بۆم هاتە سەر رەدایەو ئێستا باشە. هەروەك چۆن ئیمامی عەلی، زولفەقاری دەخستەكارو چۆن دوڵدوڵی بۆسواری خۆی راهێنابو؛ طەبعی شیعرم ئەوێستا لەدەستی مندا ئاوا بڕاو ئاوا رامە. طەبعی شیعرم كە وشكەرۆو بەد ئاكاربو، نازانم چیبو بەسەبەب، كەوا بەجوانی راهێنیو رەوتی پێشوی پێ بگۆڕیو ئەو رەوانیەی پێڕەوانكا. بەخوا سەیرە! ئەی ئافەریم ئەسپە قولە ئوباڵ بە ئەستۆم خۆش بەزی. لێمرونە فێركارەكەیتۆ، زۆرت دەگەڵ ماندو بوە تا فێری ئەم رەوتەی كردوی. ئەگینا چۆن هەر لەرێداو بێ مامۆستا، گوزو گوممەت وا ئامادەو حازری هەركارێك دەبوی؟ نەخێر، چیرۆكت چیرۆكی گوڵە گەنمی گەیشتوە كە دوكژی ساڵی بری، تازە وەختی درەویەتی.

قصیدەی هەشتاو هەشتەم

«داڤادل»

١ یاریْمە پورْ نیشانو سورْ سیما ژدورْ دیم کەوکەبە
ئەو لەب شەکەر نازك بەشەر جەبهەت سەحەر کاکول شەبە

٢ شەب کاکولە خال فلفلە چین سونبلە داڤا دلە
من غەفلەتی دی قبلەتی وەك ماە دتەیسا غەبغەبە

٣ مندی بخەف صوحبەت بدەف شاهی نەجەف، فینجان دکەف
نونێن ژیەنگ بەردان خەدەنگ وی پورْ ژتەنگ شیرین لەبە

مانای وشە:

بەشەر: پێست؛ **جەبهەت:** هەنیە؛ **شەوە:** بەردێکی رەشی بەنرخە؛ **فلفل:** ئیسوتی رەش؛ **قیبلەتی:** بەرانبەرم؛ **تەیسان:** بریقەدان؛ **غەبغەب:** بەرچیڵە؛ **نەجەف:** تەپوڵکە، ئاوگێڕەوە، دەفری گوشاد؛ **شاهی نەجەف:** ئیمام عەلی؛ **کەف:** لەپ.

پوختەی مانا:

یاری‌من خالْ لەروی زۆرن، کە هەمویان زۆر دڵکێشن. سەروسیمای لەدورْ ئەکات. روخساری وەك ئەستێرەیە. لێو شەکرینە، پێست ناسکە، هەنیەی وەك بەرەبەیانە، کاکۆڵی رەشی وەك شەوەن، کاکۆڵی ـ کە وەك شەو وایە ـ خاڵەکانی وەك ئیسوت دلْ دەسوتێنن. چین لەسەرچین کەزیەکانی ـ کە وەك سونبول بەبەرامەن ـ داوی‌دڵن.

من لەنەکاو بەرانبەر چاوم پیْکەوت، بەرچیڵەی سپی وەکو مانگ لەسپیایەتیان دەبریقا. بەدزی دیتم، دەفەی پیْبو... فینجانی مەی لەسەر دەستی، لێوی دەوری دەمی تەنگی هەر شیرنایی لیْ دەباری. برۆی وەکو کەوانی یەنگ ـ کە وەك دونون دەیان نواند ـ بەردەسرێژی تیرانیان دام.

هاوارم کرد: ئیمام عەلی، هانام بەتۆ!

مەیگێڕ بەپیاڵەی زێڕەوە وەرەو بادەکەت بگێڕە. ئەو دڵکێشە جوان‌و شەنگە، وازی لەمەی خواردنەوەیە. با مەست‌بیی‌و روخسارە پڕلە نورەکەی ئاشکراکاو وردەخاڵانمان نیشان‌داو لێوەکانی - کە مەی بەهەشتیان پێوەیە بێتە بەرچاو.

٤ خاڵو خەتی شوّخ قامەتیّ مە ژڤیّ کتێبو دەسخەتیّ
هەردەم ژنەو دل فەیضە ئەو ئەڤ عیشق‌و سەودامەو هەبە

٥ من بیّ قەدار ئەو سیر ڤەشار عیشقا غەدار صوهتی سیتار
میهرا بوتان خاڵو خەتان صندوقەخان‌و مەقلەبە

٦ دیمیّ بخال ئەو نون‌و دال ئیسمی جەلال بەژنا شەپال
یەکتا ئەلف نایێ وەصف من عەقل طفلی مەذهەبە

٧ حەتتا نەمام سالەك تەمام شیرین کەلام ما دامە جام
بی جەهد قەط تێن ئەمرو خەط هەرچی‌کو مەطلەب مەنصەبە

٨ دەرماندەییم، حەیران تەییم پیرانەییم خوەش بەندەییم
زارا بسیر دل ژیم ڤەکر دەرحەق مەپڕ ئەرزان مەبە

٩ بەرگین گولێ ئەو میسکەلیّ هور هور وەلیّ دەرحەق «مەلیّ»
بیّ‌پەردەو خوەش مەعدەوو یەك وەعدەوو پوڕ شەفقەبە

مانای وشە:

سەودا: ئەوین؛ **مەوهەبە:** بەخششی خودایی؛ **قەدار:** قەدەر، ئەندازە؛ **سیتار:** پەردە؛ **صندوقەخان:** صندوقخانە؛ **مەقلەب:** جێگەی دلّ؛ **دال:** شارەزاکەر؛ **ئیسمی جەلال:** ناوی خودا؛ **مەذهەب:** ئاین، رێوشوێن؛ **ئەمروخەط:** فەرمان‌و دەسنوس؛ **مەطلەب:** نیاز؛ **مەنصەب:** پلەو پایە؛ **زار:** ناڵەو هاوار؛ **ئەرزان:** بیّ‌موبالات، گویّ‌نەدەر؛ **خوەش مەعدە:** روخوّش، رەنگ خوّش.

پوختەی مانا:

ئەوین بەخششە لەخواوە، چاوی دلّ، رون دەکاتەوە. من لەسایەی ئەوینەوە توانیم لە پەڕاوی جوانی کە دەست نوسی خودای تواناو دەس رەنگینە؛ بەژنی شەنگی ئەونازدارەو خاڵ‌و میلی سەر روخساری بخوێنمەوەو هەڵیان بێنم. وا لەوساوە هەمو دەمان دڵم پڕیەتی لەبەهرەو هەروا نوێشی بەسەردا دێت.

نهێنی سوّزو ئەوینم. لە صندوقخانەی دڵمدا، شاردبوّوە. زیاتر لەوە کە دەتوانم دەرم نەبری، بەڵام چدەکەی لەئەوین؟ ئەو زوّردارە بو بەئاگر، سەرپوّشی لەسەر لاگرت‌و، نهێنی‌و دڵیشمی

دەگەڵ، ئاگرداو کردیە خوڵەمێش‌و نهێنی هەمو بەبادان. بروکانی، روخساری بەوردەخاڵی، بەژنی زراوی بەرچاوی کە لە بیچمی ئەلفەو بێ هاوتایە لە دنیایە. نامەخوا ئەوەندە جوانن. ناوی خوامان بیردێننەوە، کە چۆنی دروست کردوە. دڵم ـ کە خۆی وەك منداڵەو عەقڵم کاڵەو پێویستی بەفێربون هەیە ـ هەتا بگات؛ وا وەك منداڵێکی بچوك کە تازە دەیبەنە فێرگە؛ خەریکـی دەرسـی ئـەلفـم. هێشتا تەواو رەوانیشـم نەکردوە. ئـەویارە زمان شـیرینەی کە فێرکاری دڵداریمە سـاڵێك رەبەق گوێی پێنەدام، تا هەر نەمام‌و لەناو چوم. ئەوسا پیاڵەی دایە دەسـتم بۆیە مەسـتم. ئـەو ئـازارو جـزیادانەش، زۆر رەوابو. هەرکەس گەرەکیەو بەنیازە لەبارەگای ئـەوینداری پلەو پایەی وەدەس کەوێ؛ نابێ لای وابێ بەبێ‌کار، بەبێ هەڵسورو تەقالا، بەهیچ دەگاو نامەی پایەی بۆ دەنێرن.

ئەی‌یار! بم‌بەخشە کە دەڵێم، جزیام کێشـاو لە توڵەی‌دا، پیاڵەم لەدەسـتی تۆ وەرگرت. مامڵەو سەودا لە بارەگای تۆدا نیە. تۆ هەموت بەزەیی‌و روحمی‌و ئێمەش تەنیا لەسەرمانە، لێت وەپارێین. سەرگەردانتم، بەقوربانتم، هەژارو پیرو داماوم، کۆیلەی خۆتم. گریان‌و ناڵەی نهێنی نیوەشەوان، دڵ‌و هۆشی لێ‌کردمەوە. لەبەرت دەپارێمەوە. بەسە ئیتر دەربارەی من، خۆمەبوێرەو وردەخـاڵی ـ کە وەك میسـك پرژاونە سـەر پەلکـی گوڵی لارومەتت، لە منی نزار مەشـێرەوە. پەردە لادە، بەزەییت بێ. تەنیا جارێك، دەگەڵ مەلای دڵداری خۆت روخۆش‌و بەڵێن شیرین‌بە.

قصیدەی هەشتاو نۆهەم

«پەریشانی مەلا»

١ ئیرۆ ژدەربا خەنجەرێ لازم بئیشانی مەلا!
تەشبیهی زولفا دلبەرێ زانم پەریشانی مەلا!

٢ زانم پەریشانی ژدل بیٚحەد بئیشانی ژدل
تەشبیهی بریانی ژدل بالله نەئینسانی مەلا!

٣ بالله چطەبعەت ئادەمی یەکسەر دبیٚم یەك عالەمی
دەریای قاف‌و قولزومی یان چەرخی گەردانی مەلا!

٤ یارەب چوی میحنەت‌کەشی سەرتا قەدەم تیٚك ئاتەشی
مەجروحی قەوسێ توزرەشی لەودل بپەیکانی مەلا!

٥ زانم ژعیشقێ دۆژەهی بەحرەك ژناری ئاسیهی
ئیرۆ لماهی خەرگەهی تەشبیهی سەیوانی مەلا!

٦ ئەڤ سینەیا وەك نای‌و نەی پورێ لیٚ کشاندن داغ‌و کەی
هێ دل بنائەهلان ددەی یارەب چنادانی مەلا!

مانای وشە:

دەرب: زەبر؛ **بئیشانی:** پرژانی؛ **لازم:** بیٚگومان؛ **بیٚحەد:** لەڕادەبەدەر؛ **بریان:** کەباب؛ **دبیٚم:** دەبیٚژم؛ **دەریای قاف:** بەحری موحیط، کە دەیانگوت کیٚوی قاف دەوری دنیای داوەو پیٚشیشی لەهەرچوارلاوە دەریایە؛ **چەرخی گەردان:** عاسمانی گەرۆك؛ **میحنەت:** ئازارو مەینەت؛ **کەش:** کیٚش؛ **ئاتەش:** ئاگر؛ **مەجروح:** بریندار؛ **قەوس:** کەوان؛ **توز رەش:** رەشی بریقەدەر؛ **دوژە:** جەهەندەم؛ **نار:** ئاگر؛ **ئاسیهق:** چاڵوك؛ **ئاسێ:** زۆر دژوار؛ **ماە:** هەیف؛ **ماهی خەرگەهی:** بریەتیە لە جوانی دڵبەر؛ **خەرگاە:** بارەگای گەوران؛ **سەیوان:** سایەدەر؛ **کەی:** داغ؛ **نائەهل:** ناباب، نەگونجاو؛ **نادان:** نەزان.

پوختەی مانا:

مەلا! ئەمرۆ لەبەر نوکی خەنجەری سەری مژۆڵان، لێمرونە ژان و سوٚت زۆرن. وەکو پرچی ئاڵۆزی یار، پەرێشان و بیربڵاوی. بەوهەمو ئێش و ژانەوە، بەوهەمو دڵپرژانەوە، بەوگش پەرژو بڵاویەوە، چۆن دەردەبەی؟ بەخوا تۆ وەك هیچکەس ناچی. مرۆ ناتوانێ خۆبگرێت. تۆ هەرماوی!! من ئێژم تۆ ئادەمی نیت؛ تۆ عالەمێکی بەتەنیای. دەریای، یاخۆ ئەو عاسمانەی کە خول دەخوا. ئەی خوا هاوار چەندت دەردو ئازار چەشی. سەرتاپا ئاگری گەشی، بریندار‌ی کەوانی رەشی زۆر رەشی. دڵت بە پەیکان داچناوە. دڵت لەئەوین ئاگرە؛ وەك ئاگری جەحەندەمێ. وەك دەریایەکی ئاگری؛ لەئاگری زۆر دەورەدەرو سوتێنەر. دەڵێی بەدارکە چاڵوکان، نێل‌دراوە. گڕت بەرزە. گەیوەتە تەشقی عاسمانی ئەوبالایەو، خەرمانەیە لەدەوری هەیڤی روخساری یاری خوێن‌شیرین، هالایە. سینگت وەك بلوێر کون‌کونە. داخی دڵداری لێ‌دیارە. ئەگەر بێتو دڵت‌بدەی بەدنیایەو جگەلەیار، هیچ کەسی ترت لەبیربێ؛ دەردەکەوێ کە زۆر نەزان و دەبەنگی.

١٠ دوڕدانەیا دیم گەوهەرە ئایینەیا ئەسکەندەرە
بێ مروەتی دل‌کرکەرە مەجروحی خالانی مەلا!

١١ بی‌مروەتی دل‌هەڕشاند تەشبیهی شیشێ لێ‌کشاند
کەرکر جەگەر خوێ لێ رەشاند ئاتەش لسەردانی مەلا!

١٢ ناری ژرەنگی دوژەهێ حوسن و جەمالا وی مەهێ
مەدپەردەیا ڤێ خەرگەهێ خەف‌کر چعومانی مەلا؟

١٣ ئیرۆ لعومری خوێ تەلەف بێ‌شاهیدو جاما صەدەف
بێ‌چەنگ و سازو نای و دەف زانم پەشیمانی مەلا!

١٤ زانم تەکوهی طورە دل لەو هەربنارو نورە دل
شەهکاسەیا فەرفورە دل لەو مەست و سەکرانی مەلا!

مانای وشە:

دوڕدانە: گەوهەری تاقانە؛ **دوردانە:** قوتوی مرواری؛ **کەر:** لەت؛ **بێ‌مروەت:** بێ‌پیاوەتی، بێ‌ئینصاف؛ **هەڕشاند:** لەبەریەکی‌برد؛ **خەف:** وەشارتی؛ **تەلەف:** فیرۆ؛ **صەدەف:** دایکی مرواری؛ **نار:** ئاگر؛ **سەکران:** سەرخۆش.

پوختەی مانا:

دڵی مەلا، کە هەمیشە خەیاڵی ئەوروبەخاڵەی گەوهەرینەی لەناودایەو بوٚتە قوتولکەی گەوهەران و هێندە رونە ـ وەك ئاوێنەکەی ئەسکەندەر ـ لێی برۆانە، هەمو دنیای تێرا دیارە؛ یار

شکاندی‌و بێ‌ئینصاف نەیگوت خەسارە، بۆ لەتی کەم؟ لەپاش لەت کردن، قیمەی کرد. تێکی هەڵشێلا، بە ئیسوتی خاڵەکانی کزاندیەوە. بەشیشی بژۆلیەوە کردو هێندێکیش خوێی لەلێوی نمەکینی خۆی پێوەکردو تینی ئاگری رومەتی، لەسەر دانا، وا لەبرژانەو بەژانە. تۆ بزانە ئاگری ئەوین ـ کە تەواو وەك ئاگری جەهەندەمە ـ جوانی یارم ـ کە لە ئەندازە بەدەرە ـ دەناو بارەگای دڵمدا جێی بۆتەوەو وێك ناکەون. وەشارتیشن کەس پێ نازانێ لەوێدان. بەراستی دڵی تۆ مەلا! هەراوە وەك دەریای عومان. مەلا! ئەمرۆ یارت نەدی. پیاڵەی صەدەفی پڕبادەت، لێ وەرنەگرت. گوێت لە دەنگی سازو بلوێرو دەفو چەنگ، نەگرتوە؛ کە لە کۆڕی ئەودا هەیە. واتا ژیانت بەفیرۆ چو. پەشیمانی لەوژیانە.

دڵت پر ئاگرو نورە؛ دڵی چی هەر کێوی طورە. کە خودا خۆی نیشان‌داوە. لەبادەی ئەوین تژەیەو بۆتە شاکاشی هەڵازناو. بۆیە دەت‌بینم سەرخۆشی.

١٥ **هەرسینەتا بێ ناتەمام ناپوختە خام، بی‌میهرو جام**
غەرقین دخونا دل مەدام لەعلا بەدەخشانی مەلا!

١٦ **پورێ لەعلو دورێ تەژ کلکی عیشق ئانینە نەظما سیلکی عیشق**
دەربەڕرو بەحری مولکی عیشق مەعلومە خاقانی مەلا!

١٧ **بی‌حەد لقەلبێ شوبهی نەی جەوراتە دانین داغو کەی**
لەو بی‌حەمەل خوش نینە مەی ئەمما بەشیرانی مەلا!

١٨ **میننەت ژطالیع هەم ژبەخت ئاصەف بتەختو بەختو رەخت**
بەلقیس ئەوی ئانی بوەخت ئیرۆ سولەیمانی مەلا!

١٩ **ئەو هەردو لەعلو هەردو وەشم گەهگە بنازو گەه بخەشم**
ئەو بەژنو بالا هاتەچەشم مە دسەیری روحانی مەلا!

مانای وشە:

ناپوختە: پێ‌نەگەیشتو؛ **خام:** خاو؛ **میهر:** ئەوین؛ **مەدام:** هەمیشە؛ **مەدام:** بادە؛ **لەعل:** لالێ، کە بەردێکی بەنرخە؛ **بەدەخشان:** ناوچەیەکە لە ئەفغانستان سەربە مەڵبەندی فەیضا بادە، لالی زۆرباش لەوێ دێنن؛ **کلك:** قەڵەم؛ **نەظم:** هۆنینەوە؛ **سیلك:** لیزگە؛ **بەڕر:** بەژ؛ **خاقان:** وشەیەکی تورکی جەغەتایە، نازناوە بۆ قەراڵەکانی چین‌و خانەکانی مغول، تەنانەت سوڵتانەکانی ئەستەمبوڵ‌و قوڵە پادشاکانی قەجەریش ناوی خۆیان دەنا خاقان. کە بەکوردی بویتە «قاقان»؛ **حەمەل:** بەرخ؛ **حەمەل:** هەوەڵ‌مانگی بەهار، کە رۆژ لەبرجی کاوڕە؛ **شیرانی:** شیرنایەتی؛ **بەشیر:** مژدەدەر؛ **ئانی:** هێنای؛ **طالیع:** چارەنوس؛ **ئاصەف:** وەزیری دەستی راستی سولەیمان پێغەمبەر؛ **رەخت:** شتومەك؛ **بەخت:** بەختی: لۆکی‌بەربار؛ **بەلقیس:** بەڵکیس، شازادەخانمی سەبا لە یەمەن، کە بەتەگبیری وەزیری دێو بۆ سولەیمانیان بەبوك هێناو پەپو

دەلالّی نێوان‌بو؛ **وەشم:** خالّ؛ **خەشم:** تورەیی؛ **سەیر:** گەشت؛ **روحانی:** گیانی.

پوختەی مانا:

هەر سینەیەك، هەر هەناوێك، ئـەویندای نەزانیبیّو تامی بادەی دلّدارانەی نەچێژتبیّ؛ هەرگیز ناگاو پوختە نابیّو ناتەواوەو شل‌و خاوە. خـۆشی هەر لەخـۆتە مەلا! دلّت نوقمی خـوێنی ئـەوینی دلّدارەو ئەوخوێنە لێت بوّتە بادەو هەمیشە سەرخـۆشت دەكات، بەراستی تۆ ئێستاكانیّ لەچـاو خەلّكـی ـ كە وەك خشـتی كالّ ماونەوە ـ وەكو لەعلی بەدەخشـانی. نەك هەرخـۆت بویتە لەعل وبەس؛ لەعل‌و دورت لەنوكی قـەلّەم هەلّدەرژێن‌و بە لیزگەی ئـەوین هۆنراون. لەسـایەی ئـەو نوسینانەت، ناوت لە دەریاو بەژ هەیەو، ئێستا تۆ وەك قەرالێكی لە مەلّبەندی ئەویندااران.

یاری نازدار! زۆرت داغ بەدلّەوە ناوم. سەرەو ژێر حەو كونت تیّكرد. ئێسـتا بلوێرەو دەنالیّ. وا مانگی سەرە بەهارە، جەنگـەی بادە فـرّكردنە. بادەش بیّكەبابی گۆشـتی بەرخ‌و بیّ شـیرنایی، ناتەواوە. جەرگم هەیە بۆ كەبابت، دلّم بلوێرەو لێدەدا. لێوەكەشت لە شـیرینی شـیرین‌ترە، (یان، مزگینی‌و بەلّێنی تۆ كە دەت‌بینم، دەبێتە نوقلّی مەجلیسـیّ). مەلا دا دەنگ! ئـەوا گوێم لە مژدە دەرێكـە، دەلّیّ یار هات. خـودایە لێت منەت‌بارم، دیارە بەختم وەك ئـاصەف بۆ سـولەیمانە، كە بەلّكیسی بەتەختەوە، بەكەل‌و پەلی بەریەوەو بەكاروانی شـرو شـاتالّی جیازەوە، گەیاندە مالّی سـولەیمان. مەلا! تۆش لە مرۆ بەولاوە سـولەیمانی ئـەم زەمانەی. یارهات‌و چـاوم پیّكەوت. دوخـالّ لەدەوری لێوی بون. نازی دەكرد، بەناز خـۆی لێم تورە دەكرد. گیانم كەوتە گەشـت‌و سەیران‌و سەیرانێكی زۆرگیانانەی لەو بەژن‌و بالّا جوانەكرد.

شیاوی باسە، بریان لەناو كرمانجاندا، بەو كەبابە دەلّێن كە گۆشت دەخرێتە قولّكەوەو تۆزێك بەگلّ دای‌دەپۆشن، ئاوری لەسەر دەكەنەوە تا دەپیشیّ.

قصیدەی نەوەدەمین

«زولفان شەرکە»

١ ئەی شاهیدی قودسی، ڤەکە بەندێ ژنیقابێ
تاچەند وەسەر گەشتە بمینین دحیجابێ

٢ بسکێن ژحەریری توژنو ماوەرێ لیێکە
زولفێن ژعەبیرێ شەکە باڤێ خەمو تابێ

٣ قشتێن دخوە چینچین بدە بەر میسكو زەبادێ
تایێن دعیصابێ برەشینن بگولابێ

٤ هەریەك بهەزار رەنگ لبەژناتە سەماتێن
خەمرێو لەفو شەترێو تایێن دعیصابێ

٥ من جان یەدێ بەیضایە ژئیسان چخەبەردەم؟
من ئاتەشی موسا دیە گولناری شەرابێ

مانای وشە:

شەکە: بەشانەبکە؛ **خەموتاب:** خوارو پێچ؛ **عیصاب، عیصابە:** پارچەی توێڵ پێچ؛ **لەف:** پێچراوو لولدراو؛ **گول:** پوڵو؛ **نار:** ئاگر؛ **گولنار:** گوڵە هەنار؛ **ئیسان:** ئایسان.

پوختەی مانا:

ئەی دڵبەرە عاسمانیەکەم! بەندی روبەندەکەت وەکە؛ با بتبینینو چیدیکە لەژێر پەردەی دڵ کوێریدا، ماتو سەرگەردان نەمێنین. گوڵاوێکی عارەقی روت، لەو بسکە ـ وەك ئاوریشمانەت بپرژێنە. کەزیەکانت ـ کە هەمو بۆنێکی خۆشیان لیێڵاوە ـ بەشانەکە. پەرچوکە سەرخشت بوەکانت ـ کە چین لەسەر چین وێستاون ـ بۆنی میسكو زەبادیان بالێ بۆن بکەین. ئەو تاڵە

بسکـــانەی ـ کەوا کەوتونە ژێر هەنیەپێچـــت ـ وەدەرخـــە؛ با بۆنی گوڵاو، بڵاو بێ. بسکـــوڵەی داهێڵدراوت، وردەکەزی لولدراوت، تاڵتاڵە موی بەر کڵاوت، تای گوڵینگەی سەرو شەدەت، لەو باڵایەی باڵاتەوە، سەما دەکەن.

چیم لەباسی موسا داوە؛ کە بەنیازی سەلکـەبزوت، بەرەو ئـاگرێك پەل بوە کە دایسـاو ئـاگر گوتویە من خواتمو، موجزاتی دەستی سپی، بە خەڵات لەخوا پێگەیوە؟ من ئەو ئاگرەی کە موسا، لەشـیوی پیرۆزدا دیتی؛ لەبادەی رەنگ گوڵهـــەناری لێوی یارم، خـــۆی شـــانداوم. گیانم ـ کە لەکورەی نێڵی ئەویندا ریدا قاڵبوە ـ لە دەستە سپیەکەی موسا، رۆشنترەو سەرتۆپی موجیزاتانە.

٦ میننەت کو ژبەختیَ خوەو طالع بنصیبم
حوسنا تەیە ئیروَ ژمەرا چویە نیصابیَ

٧ عیشقا مە ژبەر مەوجو عەجاجیَ بوە دەریا
وی زیرو زەبەر کت مە بدەست هیندو غورابیَ

٨ نەهچەرخی سپیهریَ ژهەوایا تەوو میهریَ
سەرگەشتە نەئەو تێك قەمەرا شوبهی حوبابیَ

٩ وەك با دلەزینی تو کومێدیَ دبەزینی
عومریَ مە عەزیزی بخودیَ بەس کەشیتابیَ

١٠ یاپیَ بزیارەت بدەمە، یا سەری ئەنگوشت
دەستیَ خوە مەئاڤیتیە بیَچارە ریکابیَ

١١ من ریَ ژسەرابیَ بشەرابیَ برو مونکیر
حەتتا بئەبەد، تەشنە جەگەرما دسەرابیَ

مانای وشە:

نیصاب: رادەی زەکات لیَکەوتن؛ **نصیب:** بەش؛ **عەجاج:** گێژەڵوکەو فەرتەنە؛ **غوراب:** جـۆریَ گەمیەی بادەوەیی؛ **هیند:** هیندو، هیندی؛ **هیندو:** بریەتیە لە دڵرەشو بیَبەزەیی؛ **نەه** : نۆ؛ **حوباب:** بڵقی سەراو؛ **لەز:** پەلە؛ **لەزین:** پەلەکردن؛ **کومێد:** کوێت؛ **بەزین:** غاردان؛ **شیتاب:** پەلە؛ **ریکـاب:** ئـاوزەنگـی؛ **سەراب:** تراویلکە؛ **مونکیر:** بیَباوەڕ؛ **تەشنە:** تینگ.

پوختەی مانا:

جوانیت لەرادە بەدەرە. زەکاتی جـوانیت لەسـەرە. ئـەی خـوایە! زۆر منەت بارم، کەمن نەدارو هەژارمو لەوانەیە لە زەکاتی جوانیەکەت، بەشم بەرکەویَو تێر بتبینم.

ئەوینی من، بویتە دەریا؛ شـەپۆل دەداو دەکەوێتە قـەرتەنەوەو گێژم دەدا. لەشـم لەناو ئـەو

دەريايە، وەکو گەميەی بازۆ وايەو نەوسـی‌چنۆکو بەدکارم، لە گەميەوانی بێ‌فـەڕی هێندۆك، زۆر ئەحمەق‌و دڵرەق ترە.زۆر دەترسم شەپۆلی دەريای دڵداريم، لەپڕ سەروژورم بکاو سەرومالم تێدا بچێ.

هەرنۆ نهۆمی عاسمانێ بە خۆرەوە، لەناو دەريای ئـەوينی تۆ، بە منيشـەوە، وەك بلقـی سـەراو ديار ئەدەن‌و سەرگەردانن.

چيتە ئەی‌يار! ئەی سـوکەڵە سـواری نازدار! بۆچ پەلەتە؟ بۆ ئـەسپی کوێت ئـاوا بەپڕتاو غاردەدەی؟ تۆ نازانی عومری منی‌و عومری هەرە خۆشەويستمی؟ تۆبيو خـودا، وا زو مەڕۆ، پەلە کەم‌کە. کەس حەزناکا عومری بەپەلە ببورێ. منی هەژاری بێچارە، لە ناچاری، دەستم دەقـوڵفی ئـاوزەنگيت وەرێناوە. نە وەکا زو بەجێم بێڵی‌و بەسـەرگەردانی‌و بە وێڵی بمێنمەوە. بەزەييم لێ دريغ‌مەکە، يان ئەنگوستت نيشان بدە تارای‌موسم، يان رێم‌بدە، پای ناو ئاوزەنگيت ماچ‌بکەم.

هی‌وا هەيە برۆوای بە دڵداری نيەو لۆمەم دەکا. منيش رۆژێك وەك ئـەوان بوم. لەدوی بەردە تراويلکە، هەڵوەدا بوم. بەڵام وامن لەسەراب رزگارم بوەو لەجياتی ئاو، بادەی ئەوين دەخـۆمەوە. بێ ئاگاش لە دەردی ئەوين، هەروا لەتونيان تل‌ئەدەن‌و لە عەزرەتی تنۆکێك ئاو، جەرگيان رەشە.

١٢ سيرپوش‌و قيبابامەيە تەسبيح‌و موصەللا
وەر دا بدرينين لخوە ئەو پەردە قەتابێ

١٣ لِلّە وەرە ساقی بدو جامان مە جوان‌کە
موطريب بدەفێ رابدە سيگاهو شەبابێ

١٤ وەر گۆهبدە نايێ کو شيرين‌قەد دسەمايێ
پور حەل کرنە مەسئەلە ڤێ فەصلی خيطابێ

١٥ جاما نەشەکەرلەب بمەدەت عەينی حەرامە
فتوا وەنوما حاشيەيا شەرحا لوبابێ

١٦ موفتی‌مە نەی‌و نايەو نەی قەولی قەديمە
باوەڕتە نەهن؟ گوهبدە بەر چەنگ‌و روبابێ

١٧ نەردامە چبازی بنوميتن مە ژی رازی
بەندين دسوئالی‌و گوشادين دجەوابێ

١٨ ئەز چومە سەرايێ کوشيرين قەد دسەمايێ
گۆ ئەڤ نە«مەلايی» مەيە؟ بێ‌پەردە بلابێ

مانای وشە:

قيباب: گومەز؛ **موصەللا:** جێ‌نوێژ، بەرماڵ؛ **قـەتابێ:** پسـابێ، درابێ؛ **سـيگاه:** ئـاهەنگ‌و هەوايەکە؛

شەباب: شمشاڵ، بلوێری ئاسنین؛ **فەصلی خیطاب:** قسەیەك كە هەموقسـان بیرێت؛ **حـاشیە:** پەراویز؛ **شەرح:** راوە؛ **لوباب:** كاكڵان؛ **لوباب:** دڵان؛ **لوباب:** ناوی كتێبێكی شەرعە. ابوالحسـن محـاملی ـ كە لە ٤١٣ هەتاوی مردوە ـ داینا‌وەو ئیمامالحرمین، عبدالملك نیشابوری (٤٢٠-٤٧٩ كۆچی) شەرحـی كردوە؛ قەولی قەدیم لەشـەرعی شـافعی (محمدی كوری ئیدریس (١٥٠-٢٠٤ كۆچـی) بەفتواكانی سـەرەتایی شافیعی دەڵێن. كە بەرلە هاتنی بۆعیراق (١٩٤) نوسیونیو كەمیان مانو لەبرەو نەكەوتن؛ **نەرد:** تەختەی تاوڵی؛ **شەرح:** توێ، لا؛ **بەند:** شەشدەر؛ **گوشاد:** داشی تەنیا كە دەكوژرێ، فەتح.

پوختەی مانا:

ئەم تەزبیحو دوگردەمان، كردوٚتە رازپۆشی خۆمانو لە پەنایان هەرچـی نارەوایە دەیكـەین. وەرە صوفی با ئەو پەردەی نێوان خـۆمانو خـەڵكـیتر پسپس كەینو، بدڕێنین. تۆبیو خـودا، مەیگێڕ وەرە! بە دوپیاڵە لەو بادەیە جـوانمكەوە. دەی با كاكی بەزمگێڕیش، بە هەوای شـمشاڵو دەفـە، ئاهەنگێكی سێگا لێدا. كابرای بەپرسیاری لاسار! تۆ ئەوكاتەی كەیارە بەژن نەمامو شیرینەكەم دێتە سەماو، دەنگی بلوێر دەویرێنێ، وەرە سەیرێ. بزانە چـۆن مرقـەت دەبڕێو ناچـارت دەكا كڕ ببی. مەڵێن بادە هەمو دەمان نارەوایە. بەڵێ ئـەگەر یاری شـەكر لێو نەفـەرموێ بخـورەوە؛ نابێ وەخوێن. بەڵام ئەو بۆخۆی بیهێنێو خوڵقم بكـا؛ حـەڵاڵە وەك گەزۆ مازو. باوەڕ ناكەن؟ دە بڕواننە شەرحی لوباب كە مەبەستم ناو توێی دڵی دڵدارانە. تا بزانن دڵی دڵدار فتوای چۆنە؟

مفتی ئێمە ئـەوینداران، بلوێرو شـمشاڵو سـازە. نە قسـەی كۆنو لەكار كەوتوی، لەدڵداری بێخەبەران. باوەر ناكەی؟ گوێ لە دەنگی چەنگو روبابێ بدێرە تاتێبگەی.

نەردێنی ئـەوین زۆر سـەیرە. خـراپیش بۆ دڵداران بێ، قبوڵیانەو زۆریش رازین. بۆ داواكردنی مەبەست، شەشدەرمانە. ناشێ هەر دەم ببزوێنین. لە وەراما كە هەر بڵێین بەڵێ قـوربان، لەگشلا گوشادمان داوەو دڵبەر چۆنی ئارەزوی بێ، لێمان دەداو دەمان كوژێو بەو دۆڕاندنەش دڵخۆشین.

گۆوەندبو لە بارەگای میر. یاری بەژن زراوی رەزا شـیرینم، سـەمای دەكرد. كە منی دیت، فەرموی: ئەوە مەلای خۆمان نیە؟ دەبا بێپەردە، بێتە ناو.

قصیدەی نۆتویەکەم

«بەهیشتاییرە»

١ هێڤیو تەوقە دکم ئەز ژخودانا حەشەمێ
وێ نیگارو صەنەمو پادشەهو موحتەشەمێ

٢ جارنان بەندەیی دلصوٚهتییی مەهجور ڤە ڤەنێر
بلەبی لەعلی شەکەربارو ژعەینی کەرەمێ

٣ پرسیارەك لمە جارەك بکە شیرین دەهەنا من
کو پەریهتینە فیراقاتە لسەر دەردو غەمێ

٤ ئەرنە هودهود ژسەبا بێت وەکی بادی صەبا
دی ژهیر کو بگەهت دەست ڤپەیکی حەرەمێ

٥ پرسیارا لمەبت وەرنە خوە مەهجوری غەریب
دێ لکی عەرضە بکم ڤێ غەمو دەردو ئەلەمێ

٦ شەرحی حالی غەمی عیشقاتە ژکو تیتە نویسین
مەدحی ئەو صافی جەمالاتە کوجاتێ رەقەمێ

٧ وێ مەجالێ کو جەمالا خوە تەجەللا دکری
لازمە سەجدە ببین بەرتە دوێ گاڤو دەمێ

٨ سەجدەبن بەرتە رەوایە دحەمی مەزهەبو دینان
کێ دبت موشریكو کافر ژوێ شیرین فەمێ

٩ حاشەللهِ کوبکم ئەشکەرەڤان غوصصەوو دەردان
وەر بصوژم ژغەمی عیشقیتو سەرتا قەدەمێ

١٠ مه بصەحرای ویصالا خوە دەرین تو ژخودیٚ ڕا
وەرنە وەقتە کوببین غەرقەیی بەحرا عەدەمیٚ

١١ ژگولستانی جەمالاتە گولەك بێتە ظهوریٚ
ژدنیٚ دیٚ بچتن ناڤی بەهیشتا ئیرەمیٚ

مانای وشە:

تەوقە: تَوَقع، چاوەنوڕی پێك‌هات؛ **خودان:** خێو؛ **حەشـەم:** کۆیلەو دەسـتو پێوەند؛ **موحتەشـەم:** بەشەرمو حەیا؛ **موحتەشـەم:** پایەبەرزو گەورە؛ **پەریهتن:** داتوڵان؛ **هیر:** ئێرە؛ **پەیك:** قـاصید؛ **حـاشا:** بەجگە؛ **حاشەلله:** نەبەخوا، خواگیربم، موشکوڵۆزمەبم؛ **کوجا:** لەکویٚ.

پوختەی مانا:

ئەی دڵبەرە بەنازەکەم! ئەی بتی‌ڕەزا شیرینم! ئـەی سـەرداری دڵ‌وگیانم! ئـەی دەریای شـەرمو حـەیایە! ئـەی پایەبەرزی بی‌وێنە ـ کە هەزاران دڵداری هەژار کۆیلەتن!ـ لەبەرت دەپاڕێمەوەو هیوادارم، دلۆوان‌بی‌و بەدەنگ لاڵانەوەکەم بێی. جـارجار بە چـاوی مەرحـەمەت، نیوە ئـاوڕێکی بەزەیی، وەسەر منی کۆیلەی دورەدیداری خۆت وەدەی. بەو لێوە ئاڵە تەنکانەی ـ کە لە تونگـەی شەکر دەکەن‌و شیرنایەتیان لیٚ دەباریٚ ـ لێم بپرسـی حـاڵت چـۆنە؟ تا بزانی کە لە دوریت، ژان‌و کولٚ دایان توڵاندوم.

مەلاقسـان دەبزرکێنی، کیٚ گوێی لە پاڕانەوەتە. ئـەگەر شـنەبای بەیانی ـ وەك پەپو سلێمانەکەی سـولەیمانی ـ لەنێوانی یارو تۆدا، نەیەو نەچـیٚ؛ چـۆن تۆ لێرە لەو کونجـی خەمخانەیەدا، دەستت دەگا بە قاصیدی بارەگای یار، کیٚ نامەی پڕپاڕانەوەت دەباتە حەرەمسەرای میر؟ ئەگەر سروە ئەوپیاوەتیەی بکردایەو بەزەی پێمابهـاتایەو بیتوانیایە کارێك بکـا، یار لەدەردم ئاگاداربی‌و ئەوە خوایە لێم بپرسیٚ، کارم باشە. ئەگینا منی بێکەسی ئـاوارەو سـەرگەردان‌و وێڵ، باری دەردو غەمو ئازار، لەلای چکەسیٚ هەڵڕێژمو چۆن دەردی خۆم، بەناموو ئـەغیار بیێژم؟ خـوا ئەیزانیٚ هەزار ئەوەندەش بسوتێمو لەئاگری ئەوینێدا هەڵپروزێمو سەرتاپام ببێتە قەقنەس؛ جگـە لەیار، نهێنی‌دڵ لای هیچ‌کەسیٚ نادرکێنم.

دەسا ئەی‌یار! تۆبیو خـودا، بەدیدارێك لەو دەریای خـەمەم دەربێنە. تا بەجـارێك نەخنکـاومو نەفەوتاوم، بمخەسەرسارای هێمنی‌و ڕێم نیشاندە چۆن دەتوانم تۆببینم. لە گوڵجاری جوانی تۆوە، تەنیا چڵێك خۆبنوێنیٚ، لەدنیادا ناوی بەهەشتی ئەودنیا، لەبیر خەڵك دەچێتەوە.

جوانیەکەی تۆ، تەنانەت لەخەمو کوڵی میش، زۆر زۆرترە. ئەگەر باسـی دەردی ئـەوین، لەبەر زۆری، زۆر دژوارە بێتە نوسین؛ لەتوانای کام نوسـەردایە پەسـنی جـوانی‌تۆ بژمێریٚ؟یان بەکتێبی بسپێریٚ؟

لەوكاتەدا كە روخسارت روبە دنیا خۆ دەردەخا؛ لەسەر هەموكەس پێویستە، دەستەولەجێ سوژدەبەریو كرنوش بكا. سوژدە بردن بەرەو روی‌تۆ ـ كە تاقانەی لە جوانی دا ـ بە هەمو مەزەبو دینێك راستو دروستو رەوایە. ئەوكەسەی برۆا نەهێنێو لای‌وابێ كەس وەك تۆ دەچێو شەریكت بۆ پەیدا بكا؛ هەر بەگفتی لێوە شیرینەكانی خۆت، كافرەو لەدین دەرچوە. چۆن كافرو دڵرەشێكەو چەند خوێن تاڵە ئەو بێ‌تاڵەی، برۆای بەدەمی شیرینت نەهێنابێ، كە وێنەی نەبوەو نەدەبێت.

١٢ گەربیم بەرتە سجودێ ددەما كەشفو شهودێ
مەلدل دێ بدرت پورتەوی نورا قیدەمی

١٣ (قِبْلَتی وَجْهُكَ فی كُلِّ صَباحٍ وَمَساء)
بدو ئەبروی تە جانا دخورم ئەز قەسەمێ

١٤ مویەكی ئەز ژتە نادم بدوصەد زینو شیرینان
چدەبت گەرتو حەسیب كی مە بفەرهادو مەمێ

١٥ تە فەرەنگو عەرەبستانو مەجەر تێك ستاندن
جەلەوێ خوەش وەگەرین هاتی یەنوبا عەجەمێ

١٦ ما ژدیوانێ سەعادەت سەكری شوبهی «مەلایێ»
تو بناقێ مەگەدایێ بكشینە قەلەمێ

ماناى وشە:

كەشفو شهود: دیاری‌دانو حازربون، لە زاراوەی صوفیان‌دا بەو دەمە دەڵێن كە دەگەڵ خوا تێكەڵ دەبنو لەنیزیكەوە خوا بەچاوی‌گیان دەبینن؛ **قیدەم:** هەرەپێشو: ئەزەل؛ **قِبْلَتی:** روگەی من؛ **وَجْهُكَ:** روخساری‌تۆ؛ **فی كُلِّ:** لەهەمو؛ **صباح:** بەیانی؛ **مساءِ:** ئێوارە؛ **قەسەم:** سوێند؛ **زین:** دڵبەری مەم، كە دڵبەرو دڵدارێكی كوردی بەناوبانگنو بەیتیان بە كرمانجیو سۆرانی هەیەو شێخ ئەحمەدی خانی (١٠٦١-١١١٩ ك. م) كتێبی بەشیعری لەوبارەوە بەناوی «مەم‌وزین» داناوەو بە زۆرزمان وەرگەڕاوەو لە دنیادا بەناوبانگە. هەزاریش ئەوەكەی خانی بە سۆرانی وەرگێراوەو دوجارانیش چاپ‌كراوە.

شیرین: ژنی خوسرەوی پاشای ئێران‌بو، حەزی لە فەرهاد ناوێكی كوردی كەڵهوری بەردبڕ كرد. خوسرەو پێی گوت: ژنەكەی خۆمت ئەدەمێ، بەومەرجە كەژی بێستونم بۆ كون‌بكەی. فەرهاد بێستونی كون‌كردو بەتەمابو شا بەڵێنەكەی پێك‌بێنێ. بەڵام درۆی دەگەڵ‌كراو قاو داخرا، كە شیرین‌مرد. فەرهاد لەتاوی شیرینێ، هەر بەو قوڵینگی دەستی خۆی، هەستو خوستی لەخۆ بڕیو لەرێی گیانە شیرینەكەی گیانی شیرینی بەخت‌كرد. پادشای گەواد، سەرەڕای بێ‌ناموسیەكەی قەتڵیشی كرد.

چیرۆكی فەرهادو شیرین، لەلایەن دو بوێژی كورد، یەكیان «ئەلیاسی نیظامی» كە لەنێوان ساڵانی پلەی چوارەمی سەدەی شەشی ـ كۆچی مانگی ـ لە مەڵبەندی گەنجەی ئاران، پای ناوەتە ناو دنیاوەو

لەیەکەمین دەیەی ساڵەکانی چەرخی حەوتەمدا مردوە. شیرین‌و فەرهادەکەی ئەو بەفارسی‌یەو لەراستیشدا دادی داوەو هەمو بوێژو ئـەدیبی فـارسی‌زمانی بوڕداون. دوهەم «**خـانای قـوبادی**» کوردی گۆرانە. که مێژوی ژینی نازانین. بەکوردی هۆندویەتەوەو چاپ‌کراوەو نمونێکی بێوێنەیە.

مەجەر: مەجارستان؛ **عەجەم:** خەڵکی ئێران، خاکی ئێران؛ **سە، سەح:** بیسن؛ **سەگری:** بیستراو.

پوختەی مانا:

من هەرکاتێ لەگەڵتا روبەرودەبمو چـاوم بەدیمەنی پاکت پیرۆز دەبێو سـوژدەی سـوپاس دەبەمە بەر ئـەو بەژن‌و باڵا بەرزەی‌تۆ؛ نوری هەرە پێشـینەو لە دوا نەهاتوت، تیشـك ئـەداتە دڵمەوەو تاریکیم لەبەر دەرەوێ. هەمو بەیانی‌و ئێواران، سوژدە بەرەو میحـرابی بڕۆی تۆ دەبەم. روی تۆ، تەنیا روگەی منە. گیانە سـوێندم بە دوبرۆت، کەمن تاڵێك لەموی کەزیت، بە صـەد جـوانی وەکو زین‌و شـیرین، ناگۆڕمەوە. دەیسـا خـۆ قیامەت رانابێ کەتۆش ئێمە بەفـەرهاد، یان مەم بزانی‌و بەتیلەی‌چاو، لێم‌بڕوانی. باسی جوانیت عەرەبستان‌و فەرەنگ‌و مەجارستانیشی داگرت. ئـەمجـارە نۆرەی ئێرانە، بەجوانی خۆت، بەرخـۆتی دەی. جڵەوی ئـەسپت بادەوە بەرەو ئێران. با لەجـوانیت بێبەش نەبن.

شـیاوی باسـە، عوثمانیەکان لە رۆژگاری ژیانی مەلا، عەرەبسـتانیان گرتبو؛ مەجـارستان‌و زۆربەشیان لە ئوروپا لەدەسـتابو. هەمیشـەش دەگەڵ ئێراندا، لەشـەڕو مشـتـو مڕدا بون. وەك مەجنونەکەی عامیری، کە لێیان پرسی، دەربارەی ئیمام عەلی‌و معـاویە تۆ چـی‌ئـەڵێی؟ حـوکم بەکامیان رەوایە؟ گوتی: ئەگەر راستو دەوێ، حوکم شیاوی لەیلای‌منەو بۆ هەموکەس نارەوایە. مەلای دڵداری سـەلمایەش دەڵێ: داگیرکردنی دنیایە هەر بۆ جـوانی ئـەو دڵبەرەی‌من رەوایەو تا ئـەو هەبێ، هیچ سـوڵتانێك رێی‌ناکەوێ بڵێ من‌هەم. لەبارەگای بەختەوەری ـ کە سـەراو پەردەکەی تۆیە ـ لە دەفتەری سیایی ناوی بەختەوەران بەدیدارت؛ بیسـتوتە لەشـوێنێك ناوی کوڵکە مەلایەك نوسرابێ؟ ئەگەر هەبو، ئەوا منی پارسەکی بەر بارەگاشت، لەپەنا ئـەودا بنوسـە. یان، زۆر ناجۆرە ناوی گەداو کوڵکەمەلا، دە دەفتەری تۆدا هەبن. رێیان ناکەوێ بێنەناو. ئـەگەر بیستت کەناوی منی پارسەك‌و کوڵکەمەلا، لە دەفتەری دڵدارانتدا نوسـراوە. بۆخـۆت قـەڵەمیان بکێشە، هەر ئەو قەڵەم لێ‌کێشانەت، کە بەو دەستە ناسکـانەت دەیان‌کێشـی؛ گەورەترین مایەی بەخت‌و تالحمانە.

قصیدەی نۆتو دوهەم

«کوڤاناگیان»

١ غەما عیشقێ پەریهتم ئەز حەبیبا غەمرەوین کانێ
سەراسەرتێك بەهیتم ئەز ژدەردێ فەرق‌و هیجرانێ

٢ فیراقا دلبەرا رندە بەهیتم ئەز وەکی فندە
موسلمانەك درێ مندە خەبەربت بالی سولطانێ

٣ خەبەربت بال شەکەرخاییێ شەپال‌و خوب‌و زیباییێ
کومیرە بەلکە بیرناییێ ئەسیرەك وی دزیندانێ

٤ ئەسیرم لەرزەیو تاڤێ نەطاقەت ڤێ نە پەرواڤێ
ژحەبساوی قەمن ناڤێ بکم فەریادو ئەفغانی

٥ م ناوی ئەز بفریادکم لظولما دلبەرێ دادکم
صەحی دێ شوبهی فەرهادکم بدم روحێ ژکوڤانێ

٦ ژکوڤانا تە شیرینێ دنالم شوبهی گوێینێ
درێژم هێسترێن خوینێ وەکی طاڤێ دبارانێ

مانای وشە:

پەریهتن: برژانی لەڕادە بەدەر؛ **بەهیتن:** توانەوەو چوڤان؛ **رند:** جوان‌و لەبار؛ **فند:** مۆم؛ **بال:** نك، کن، لا؛ **لەرزەو تاڤ:** تاولەرز؛ **پەروا:** تابشت، ترس؛ **فەریادو ئەفغان:** دادو هاوار؛ **صەحی:** بەراستی؛ **گوێین:** باڵداریکی شەوبێدارەو هەر دەناڵێ؛ **طاڤێ بارانێ:** تاوی باران، رێژنە؛ **هێستر:** ئەسرین، هرس؛ **کوڤان:** عەزرەت، دەردو کوڵ‌و کەسەر.

پوختەی مانا:

گڕەی ئـەوین‌وای برژاندم، لە کەڵك بوم. بەتینی دەردی جـودایی، هەمو لەشــم تواوەتەوەو داتوڵاوە. لەو توانەوەی لەشی کزم ـ کە زەردیشەو وەکموّم دەچیّ ـ دەکریّ شەمم لیّدروس‌کەن‌و داگیرسیّم. خوّشەویســتی خــەمڕەویّنی لەجــوانی‌دا بیّ‌تاو بیّوێنە، لەکویّیە دەفــریام‌بیّ؟ کوا موسوڵمانیّ خێرەوەمەند توشم بیّو لەڕای‌خـودا، خــوّ ماندوکا. دەنگ‌وباسـی کەســاسی من، بەو سوڵتانی گش‌جوانانە بگەیەنیّ. ئـەو ســوڵتانی مەڵبەندی هەمو نازداران، خــونچیلانەو خــویّن شیرین‌و جوان‌و باش‌و بەئـاکارەو لەکاتی قسـەکردنا، شـەکری لەزاری دەباریّ. موســوڵمانەکەی خێرەومەند، بەونیشانانەی من دەڵێم با بیناسیّ. ئەو لەسەر جـوانان ئـەمیرەو، کاروباری دڵبەران‌و دڵداران گشتی لای ئەوە. سەری قاڵە لەوانەیە هەر لەبیریشــی نەمابیّ کە یەخســیرێك لە زیندانی دڵاندا بیّدەرەتانە. بەڵیّ ئەویەخسیرە منم. ســەرەڕای دیلی. لەرزوتای تاســەو ئــارەزوی، تابەتای ئەوکەزیە بەلەرزانەی ئەو، توشــی توشــی لەرزو هەڵچــوّقانیان کردوم. هێزو تابشــتم نەماوە. ناشمەویّ لەبەندی ئەودا، هاوار بکەم. بڵێم زوڵمم لیّکراوە. راستت دەویّ، من دەمەویّ دەرسێك لە فەرهاد فێربم. گیانی خــوّم لەعەزرەت دینی دیداری یاری شــیرینم بەقــوربان کەم. لەعەزرەت توّی گیانی شیرین، شەو هەتا روّژ، وەکو گوّیین دەناڵێنم. وەك رێژنەی تاوی بارانیّ، فــرمێسکی خوێن، لەچاوانم دادەبارن.

٧ وەکی بەرقی بوهاری ئەز ژدەست چەشمێن خوماری ئەز
دکم فەریادو زاری ئەز مەگەر جارەك کی ئیحسانیّ

٨ تو پوڕئیحسان‌و خوەی نەشمی لدەرویشان ئابیّ خەشمی
چبیتن گەر بنیڤ چەشمی نەظەرکی تولا ئاستانیّ (یان، تو لئاستانیّ)

٩ لمن پڕسەك بدلداری دبت هەمپایی دیداری
ڤەڤە وەستایم دفەرواری لعەبدیّ خوە کە فەرمانیّ

١٠ دفەرمانیّ ڤەڤە وەستایم دبەندا خدمەتی دایم
وەکی گوّی بیّ سەروپایم هەمان لیّدی تو چەوگانیّ

١١ لبەر چەوگان‌و کاشویان ژدەربا تورك‌و هیندویان
دبازم هەروەکی گویان دەما ئەوتینە مەیدانیّ

١٢ دەما ئەوتین ببازی تێن دگەل قەوسێن شیرازی تێن
چموکارن؟ دتازی تێن بدەعوا تێنە لێکدانیّ

١٣ بدەعوا تێن مە یەغما کن دعامی شورو غەوغا کن
سواش‌و فیتنەیان راکن بشیر ئەوتێنە تالانیّ

١٤ دوتالانچی دمەشهورتیٚ ژمەعدەن عەینی کافورتیٚ
دتیٚکەل ظولمەتو نورتیٚ مەکوفریٚ دی دئیمانیٚ

مانای وشە:

خوَی: خیٚو؛ **خەشم:** رك؛ **نەشـم:** ناوی بەرزو پایەی بەرز؛ **هەمپا:** بەرانبەر؛ **فـەروار:** فـەرمان؛ **هەمان:** ئیتر ئامادەیە؛ **کاشوَ:** داری سـەرخـواری گەمەی شـەقیٚن؛ **دبازم:** غار دەدەم؛ **بازی:** گەمە؛ **تازی:** روت؛ **موکار:** زوَر تیژ کە مو هەڵدەگریٚ؛ **دەعوا:** شەرٚ؛ **یەغما:** تاڵان؛ **عامی:** ئـاپوَرەی خـەڵك؛ **شـورو غەوغا:** پشیٚوی‌و هەراهەرا؛ **سواش:** شەرٚو دمەقاڵە؛ **مەعدەن:** کان؛ **عەین:** کانی.

پوختەی مانا:

لەدەست ئەو چاوە مەسـتانەت، کە لەو دیوی پەچـەی روبەندە وە هەر گرشـەگرشـیانەو، وەك بروسکـەی هەوری پری مانگـی گوڵان، دەترووسکیٚن‌و تریشـقەو گرمەو بارانیان بەشـویٚن‌دادیٚ. ئەوامنیش وەکو هەوری بوهاران، ناڵەناڵم دیٚو، بەتاو ئەسرین دەباریٚنم؛ ئەسرینی خـویٚن. دەڵیٚم جاریٚك بەباریٚکدا، بەزەت بەمنی هەژاردا بیٚ. دەزانم هەر پیٚم بزانی، بەزەت دادیٚت. ئەتوَ زوَرچاك‌و پرچـاکەو دلوَوانی‌و لەراسـت روت‌و گەدایان رك لەدڵ ناگری. هەمو ئـاواتی من هیٚندە، کە جاریٚکیان، لە گوَشیٚکرا، بەچاوی کز، لەئاسانەکەت بنورٚم. توَش بەتیلەی چـاوەکانت، توڵەی بەر ئاستانەی خوَت، تماشـاکەی. ئـەگەر واکەی، چناقـەومیٚت‌و بەو دیدارە، دیواری کابە ناروخـیٚ. ئەگەر هەر ناشتەویٚ بم‌بینی، پرسیٚکی لەحاڵم‌کە، کە پرسیارت لەمن، کەمتر لەدیدارت نیە بوَمن. ئیتر دیدارە یا پرسیار؛ بەدەست خوَتە. ئـەمن کوَیلەم، لەخـزمەتدام. چفـەرمانیٚك بدەی، سـازم بەجیٚی بیٚنم. وەکو گوَی‌بازی ئـامادەم لەبەر شـەقتا. سـەری سـەرکیٚش‌و پای راکردنم لانین. بەگیان‌و دڵ، بەئاواتم بەگوَچانت خەڵاتم‌کەی. چخـوَشە دڵ وەکو گوَیەك لەمەیداناو دویاریکـەر، یەکیٚ چـاوت ـ کە وەك تورکان، لەحـاند بیٚ‌دەسـتەڵاتان زاڵم‌و تیژن ـ ئـەویتر کەزیەکانی رەنگ شەوەت ـ ویٚنەی چەتەی هیندی بیٚ‌ئامانن ـ وەبەر کاشوَی دەن‌و رایدەن؟

گەلیٚك‌جار، پرچ‌و بسکی‌توَ، دەگەڵ چاوت، بەشیری خواری دوبروَوە ـ کە وەك جوتیٚك کەوانی کاری شـیرازن‌و تیری مژوَڵان داویٚژن ـ دیٚنە یاری شـیرو تیرو کەوان‌بازی. بەڵام چـەند شـیری موکارن‌و لە کالانیش دەرکشـاون. بەشـیری روت، بەریٚژنەی تیر دەگەنە یەك. پیاو لای وایە، شەرٚیان لەناو خوَیاندایە. کەچی نەخیٚر کیٚشە بوَ دڵی مەلایە؛ هاتون تالاٚنی دڵ‌بکەن. هەراو ئاژاوە بەرپاکەن. قیامەت لەدنیایە راکەن. ریٚزی دڵان بشـیٚویٚنن. هەراو هوریا لەناو خـەڵکـا بنیٚنەوە. سەرتەریدەی ئەو دزانەش، چاوەکانن؛ هەر ئەوانن بوَ تالاٚنی دڵی هەژار، بەناوبانگـن. شـیری بروَ وەکار دەخەن. هەڵدەکەنە سەر دڵداران دڵیان دەبەن. ئەمما چەند تالاٚنچی جوانن؟ دڵدار حـەزدەکا بیان‌بینیٚ‌و صـەدجـار گیانی بدوریٚنیٚ. سپی‌و رەشـن. واتا دوچـاوی بەڵەکن. سپیایەتی لەکانی کافورسپی تر؛ رەشیەتی‌یەکەش وەکو ئەو تاریکستانەیە ئـاوی حـەیاتی تیٚدایە. سـەیرە چلوَن

تاریکـیو نور، گەیونە یەك؟ ئێمە کەلێیان دەڕوانین، کوفـرمان دێتە بەرچـاوان، کەدەناو خواناسیندایە.

١٥ مەکفری دی دئیسلامبێ ژشەرقێ ظولمەتو شامبێ
ژزولفان عەنبەری خامبێ کەناری خالو نیشانێ

١٦ دو زولفی عەنبەر ئەفشانن دو لەعلی شەککەرستانن
دو چەشمی سیحری فەتتانن دلێمن وان خەدەنگ دانێ

١٧ دلێمن وان خەدەنگ لێدا دبورجا روزو شەب تێدا
لسەلوا مارلڤین پێدا بمەستی هاتە سەیرانێ

١٨ لسەلوا مار بلەف هاتن دبورجان تیپ بصەف هاتن
ژباطین تیر بخەف هاتن ژبەر بەندا گریبانێ

١٩ ژبەر بەندا نیقاباوی لبەر فەتلا عیصاباوی
جەمالا ماهتاباوی مەبەدرەك دی دسەیوانێ

٢٠ هەیڤ بو ئەو دظولماتێ دخوَم صوندێ بئایاتێ
کونوریدا سەماواتێ ئەسەد هات راستی میزانێ

٢١ قەمەر هات راستی پەروینان ژبوَ خەملێ شەمال ئینان
م نێرگز دی دنەسرینان دنیڤ باغێ گولستانێ

٢٢ دباغێ من مەدام دلتێ جنەسریو سوسنو گولتێ
بنەفشو طەرحو سونبولتێ چەڤین سەر شوبهی رەیحانێ

٢٣ لدیمێ سونبولان سەردان چەڤین سەرسوسنو وەردان
لماهێ عەقرەبان گەردان دسەردا ئابی حەیوانێ

٢٤ ژعیشقێ لەو «مەلا» خەستە ژحەرفا بادەیێ مەستە
ژهوشو عاقلی رەستە لدەر گوشێن دمەیخانێ

مانای وشە:

شام: شەو؛ **ئەفشان:** بڵاوکەرەوە؛ **فەتتان:** جوانی دڵشێوێن، ئاژاوەچـی؛ **لڤین:** جـوڵان، بزوتن؛ **لەف:** پێچ؛ **تیپ:** کوَمەڵێکی لەشکر؛ **گریبان:** بەروَك، پێسـیر؛ **فـەتل:** لێكهاڵاو، بادراو؛ **سـەیوان:** سـایەدەر؛ **سەیوان:** خرمانە؛ **خەمل:** رازاندنەوە، رازانەوە؛ **جنەسری:** دارخورمایەکی نایابە؛ **چـەڤین:** خـوار بونەوە، چەمانەوە؛ **گەردان:** لەگەڕدان، بەدەورەدا؛ **خەست:** تیرو توَخ؛ **خەستە:** نەخوَشو ماندو؛ **حـەرف:** کەنار؛ **حەرف:** تیژ لە چێژەدا؛ **حەرف:** پیت؛ **رەسـتە:** رزگاربو؛ **دەرگوش:** جـوڵانەی بەگوریسو پەڕوَ کە منالو

نەخۆشی تێدا دەحاوێنتەوە.

پوختەی مانا:

بۆچی دەڵێم کوفرم لەئیسلامدا دیوە؟ زولفی رەشی ـ کە عەنبەری خاو بەردەگرن ـ هاتبونە دەوری خاڵانیو دەت‌گوت تاریکایی شەوێ، دەوری روخساری وەك رۆژی بەتیریژی یارمی داوە. ئەو روخسارە لەپاکی‌دا، وەك ئیمانی موسوڵمانی خوداناسی بەراستی‌یە. زولفو خاڵە رەشەکانیش، وەکو کافر دڵیان رەشە. ئاوا من ئیسلامو کوفرم‌پێکەوە دین.

پرچی عەنبەر دەپرژێنن؛ لێوەکانی هێند شیرینن، تۆ ئێژی بونە شەکراوا. چاوی جادوی دڵ‌شێوێنن، هەر ئەوان بون، دڵی منیان بەرتیران‌دا.

لەو مزگەی عاسمانی روخساری پاکرا ـ کە وەك رۆژ لەناو شەودایە ـ دڵم تیرەباران کرا. دو رەشماری کەزی یارم، لەباڵای راستی وەك سەوڵی، جوڵانەوە. وەك سەرخۆشان تلیان‌دەداو دەیان‌روانیە ئەم تیرهاویشتنەی چاوان. جەرگو دڵ‌پێکانی منیان، بەخۆش‌و سەیر دەزانی‌و سەیریان دەکرد. کەزی رەشمار، هەر دو نەبون؛ زۆر بون. ریز بەریزو تەکوز وەك تیپی لەشکری راهێندراو، هاتنە پێشێ. هێندێکیان لەگەردن هاڵان‌و سەریان گەیاندە سەر بەرۆك. لەبەر دوگمەو بشکۆژی سەر بەرۆکیەوە بەدزیەوە زۆر تیر داباریە هەناوم.

لەبن بەندی روبەندی‌دا، لەژێر ئەو بسکە لولانەی ـ کە بەر توێڵ‌پێچی کەوتبون ـ جوانی هەنیەی وەکو ترێفەی مانگەشەو، دەبریقاوە. هەنیەی یارم، وەك مانگی چاردە شەوێك دی؛ کە هەنیەپێچ خۆی لی‌کردبوە خەرمانە.

روخساری دەناو بسکان‌دا، وەك مانگ لەناو تاریکایی‌دا، دەینواند. بە ئایەتان سوێندێ دەخۆم کە تیشکی روخساری یارم، روناکایی دایە عاسمان. بورجی ئەسەد، خۆی بەرانبەر بەمیزان کرد. وەك چۆن چاوە مەستەکانی، لەراست بروی وەك تەرازوی نازکێشانێ، خۆ دەنوێنن؛ مانگ‌و هێشوی ئەستێرەی کۆ، هاتنە پاڵ‌یەك. تا وەك ناو چەوانی یارو لیزگە مرواری سەرتوێڵی، خۆ نیشاندەن. کۆ ئەستێرەی بورجی میزان‌و ئەسەدو پیرو، مانگیش پیرا. هەریەك مۆمی‌خۆی هەڵکردو لالەبەدەست بە بەهانەی رازاندنەوەی ئەو روخسارە، هاتنە دیدار. کە لەخۆیان جوانتریان چاو پی‌بکەوێ.

ئەدی منی دڵداری ژار، کە پڕکوڵم‌و دڵم بۆگوڵ دەکورکێنێ؛ لەو بەژن‌و باڵاو روخسارە، چیم بەدی‌کرد؟! نێرگسی کاڵی چاوانی، لە کەناریش لاجانگی سپی وەك نەسرین، لەناو باغچەی بەهەشتی ئەو روخسارەدا ـ کە دڵم باغەوانیەتی‌و لێی دەرناچێ ـ بەژنی وەك داری جنەسری ـ کە خورمایەکی زۆر شۆخ‌و زۆر بەرشیرین‌و نایابە ـ هەڵوێستابو. هەر شیرنایی لیێ دەباری. بسکی بۆن‌خۆشی وەك‌سوێسن، گوڵی رومەت، وەنەوشەی خاڵ، چڵی ریشوی سەرو شەدەی، گوڵی سمڵی پەرچوکەکەی، گشتی لەریحان بۆن‌خۆشتر، لە رەشەریحانە رەشتر، نوسەری قودرەتی

خودا، له شێوه خەتی ریحانی، نوسیبونیو سەری خوار کردبونەوە. کەزیه بۆن سونبولەکانی، سەریان لەروخساری دەدا. بەسەر بسکی وەك سوێسنیدا چەمابونو گشتلا دەوری پەڕەی گوڵی سەررومەتی ئاڵیاندابو. کەزیەکانی سەرچەماوەم، وەك دوپشکی لەعەنبەر دروستکرابنو هاتبنەگیان بەدی دەکرد؛ کە پاسی لاجانگی دەدەن. ئەو لاجانگەی ئاوی ژیانی تێدایەو لە دەوری مانگیش دەسوران. کە مانگ لەبورجی عەقرەبدا، زۆر بەتیشکه. بۆیه مەلا ئەمرۆ لەباسی دڵداری، هێنده خەستەو قسەکانی هێنده کرژن. چونکه بادەی توندو تیژو خەستو خۆڵی ئەوینی دەرخوارد دراوەو مەستو کەلەلا کەوتوه. لەوشتانەی کە ناو نراون عەقڵو هۆش، رزگار بوه. هێزی بزوتنی نەماوه. ئەوا لەناو مەیخانەدا، خراوەته جوڵانەوەو رای دەژێنن. بەپیری منداڵ بوتەوه.

«مەحوی» دەڵێ:

لەپێ کەتومو نەفسم بۆ هەوا دەشنێ وەکو منداڵ

لەبەر پیری سەرم خۆی ناگرێ، من تازه پێ دەگرم

شیاوی گێڕانەوەیه:

شەرحدەری ئەم دیوانه بەعەرەبی، نوسیویەتی: شیخ عەلی فەندەکی گوتی: لەخەوما شێخی جزیریم چاوپێ کەوت. گوتم قوربان، تۆ «ئابێخەشمی»ت کە فەرموه، من لاموایه «ئـا» یەکە زیاده. تێ ناگەم. مەلا فەرموی: تۆ نازانی. «ئـا»لە مانای ئـاریدایەو زۆر لەکورد دەکاری دێنن. «ئابێ خەشمی» کەوتوتە بەیتی هەشتەمی ئەم قصیده.

قصیدەی نەوەدو سێهەم

«سەمەن سایان»

١ بحوسنا (احسن التّقویم) و ظاهیر صورەتی ذاتی
نەظەردی (عَلَّمَ الأسماء) و باطن عەینی میرئاتی

مانای وشە:

اَحْسَن: باشترین، جوانترین؛ **تَقْویم:** راستو ڕێككردن، هەڵخستنەوە؛ **صورەت:** وێنە؛ **ذات:** خـوٚ؛ **ذات:** بریەتیە لەخودا؛ **عَلَّمَ:** فێری‌کرد؛ **أسْماء:** ناوان؛ **ظـاهیرو باطـن:** دەرو ژور؛ **عەین:** هەرخـودی؛ **عەین:** چاو؛ **عەین:** خوٚر؛ **میرئات:** ئاوێنە.

پوختەی مانا:

خوا فەرمویە: (ئادەم نوێنەری خودایە لە سەرزەمین. هەمو ناوێکیشـی فێرکرد.) فـەرموشـیەتی: (ئێمە مروٚمان جوانترینو ڕێكو پێك‌تر لە هەرشـتێك هەڵخسـتەوە.) پێغـەمبەری خـواش (ص) فەرمویە: (خوا عینسانی لەسەر وێنەی خوٚی سازداوە.)

جا ئەگەر لە دڵبەری من ورد ببیەوەو ئاگایەکت لەو ئایەتو فـەرمودانەی خـوداو پێغـەمبەریش هەبێت؛ زوٚر شتت لێ حـاڵی دەبێ. لە ڕواڵەتە کەی بڕوانەو ئـەو جـوانیو ئـەو دڵرفێنیەی بێنە بەرچاو، تابزانی ئەوکەسەی ئەوی لەشکڵی خوٚی هەڵخستەوە، چوٚن جـوانێکەو چـوٚن هەر تەنیا ئەوە کە دەبێ بپەرستریٚو کەسی‌تر نا. خوٚ ئەگەر بەچـاوی دڵت، وردتر لە ڕواڵەت بڕوانیو قـوڵتر بچیتە ژورەوە؛ تێدەگەی کە جوانیو ڕێکی ئـەندامی ئـەو دڵبەرەی من، جگـە لە ئـاوێنە نیە، کە بەرەو خوٚر ڕاگیراوەو جوانی سیماو بەژنو باڵای، تیشکێکی جوانی خودایە داویەتەوە.

٢ دڕابوسا سەمەن سایێ مەنێری بەژنو بالایێ
(لَعَلّی اَبْلغُ الأسْبابَ، اَسبابَ السَّمواتِ)

مانای وشه:

بوس: ماچ؛ **سەمەن:** گوڵی یاسەمەنە؛ **سا:** (وشەی پاش‌بەندە)؛ **بەمانا:** وەکو؛ وردکەر، خـوڵێدەر. دێت؛ **سەمەن‌سا:** وەك یاسەمەن، یاسەمەن بەرێ دەر، خـوڵە یاسـەمەن دەر؛ **لَعَلَی:** شـایەتامن؛ **اَبْلغُ:** بگـەم؛ **اسباب:** لایەن‌و پێ‌پیلکەو کەنار؛ **سَمٰوات:** عاسمانان، بڵندایيان.

پوختەی مانا:

ئەو پاوپلە ناسکانەی ـ کە یاسەمەن ئەگەر بۆی بلوێ ماچیان کاو خۆیان لێ‌دا، شانازی بە بەختی دەکاو هەمیشە بەو ئـاواتەوە لە رێبازی کەوتوتەوە. پەلامارمدا ماچیان‌کەمو خـــۆم خســـتەســـەر پێڵاوەکەی. لەو خـوارەوە خێســەم لەبەژن‌و باڵای کردو تێم‌هە ڵروانی. دڵی نەزان، ئـارەزوێکـــی بەدڵ‌دا هات؛ کە بەڵکو رۆژێك لەرۆژان، بگـەمە سـەیری عاسـمانی جـوانی لەو باڵایەو بڕوانمە مانگی روخساری. بەڵام دڵەنەزانەکەم وەك فیرعەون لێی شێوابو. وەکو قورئان باسی دەکا، کە لە وەرامی موسادا بە هامانە ـ وەزیرەکەی خۆی ـ گوتوە: هامان بورجێکم بۆ سازکە، بەشکـو بەوێدا بگەمە پلەپلەی عاسمانان‌و کەنارەکانی بگەڕێم؛ تا بزانم ئـەوخـوایەی موسـا لەکوێ‌یە؟! خـەیاڵ پڵاوی دڵەکەم، وەك خەیاڵ پڵاوی فیرعەون، پرو پوچەو دەستی بەباڵا ڕاناگات.

٣ **ژڤێ تەقویمی ئینسانی نەظەردا سیرری سوبحانی**
(فَهذا اَلْوَجهُ مِنْ اَجْلیٰ بَراهینِ وآیاتِ)

مانای وشه:

ئینسان: مرۆ؛ **ئینسان:** ئەم‌جۆرە؛ **ئینسـان:** بی‌بیلەی چـاو؛ **سـوبحان:** پاك‌و دور لە هەڵە؛ **سـوبحانی:** خودایی؛ **هٰذا:** ئەمە؛ **وجـه:** روخســـار؛ **اَجْلیٰ:** رۆشـــن‌تر؛ **بَراهین:** بُرهان‌گەل؛ **بُرهان:** بەڵگـــە؛ **آیات:** ئایەتان، **آیَت:** نیشانە.

پوختەی مانا:

هەر چـاوێکی کە خـاوەنی بی‌بیلەیەکی بینایی‌و بەو بروانێتە یاری من ـ کە نمونەی هەرەجـــوانی دروست کردنی ئینسانەو بەوجۆرە کە نهێنی‌خـوا، بۆ نیشـــان‌دانی دەسکـــاری بێ‌هاوتای خـــۆی شانی‌داوە ـ کافریش بێ، ناچاردەبێ ئیمان بێنێ. چونکە ئەو روخسارە پاکە، رۆشن‌ترو بەهێزترین بەڵگەو نیشانەی قودرەتی لەبنە نەهاتوی خودایە.

٤ **کونوری عیشقێ لامیعەدەت لطوری قەلبی جامیع دەت**
دسەیرا (بَرزَخُ الاسماء، نِهایاتُ بِدایاتی)

مانای وشه:

لامیع: تروسکەدەر؛ **جامیع:** کۆ، کۆکەرەوە؛ **سەیر:** گەشت؛ **بەرزەخ:** بەرزەك، نێوان، لەمپەر، ماوەیەك دەناو دودەمدا؛ **نهایات:** پاشینەکان؛ **بدایات:** پێشینەکان.

پوختەی مانا:

ئەویندارى راستو دروست، گەرەكبیری بڵاو نەبێت؛ جگەلەیار، هیچشتی بەدڵدا نەیەت. دڵی بۆیار کۆکاتەوەو خروپڕ بیدا بەیارو ئاوڕ وەهیچ نەداتەوە، کە یاری لەبیرباتەوە. جا ئەوسایە ئەبێ هومێدێکی هەبێ کە تروسکەی نوری خودای ئەوینداران، وەك چۆن لەکێوی طوری‌دا، لەویش‌بداو لەبەر روناکی ئەوتیشکە بەناو ناوەکانی خوادا ـ کە هەریەکێك لەوناوانە جۆرە بارو حاڵەتێك لە رێرەوی‌رێ پەیدادەکا ـ پێ‌هەڵێنێ؛ ئەوە خوایە بەشکو بگاتە هەواری بەختیاری‌و بە یەکجاری لەگەڵ یاری هەرە نازداری؛ کۆوە بێت. سوپاس بۆخوا، کەمن لەم گەشتو سەفەرە پرخەتەرە، گەیشتومە دواییەکانی تازە دەست پێکراوەکانم.

نازانم کێ‌گوتویە:

دنیا لەدڵما ناحەوێنمەوە   گشکی دەربەستە وەدۆس دریاوە

٥ نیشانێن طورەیی طوغرا دوەصفی زوهرە سیمایان
(لِعِنْوانِ التَّجَلّی مِنْ بَراعاتِ الْعِباراتِ)

مانای وشە:

عینوان: نیشان‌و بەڵگە؛ **تەجەللی:** بە روناکی خۆنیشاندان؛ **بەراعات:** بارع گەل؛ **بارع:** سەرکەوتو لە ئاکاری پەسندا؛ **بارع:** زۆر دەم‌پاراوی قسەرەوان؛ **عیبارەت:** تەرزی‌قسە، قسەدەربڕین.

پوختەی مانا:

بۆشایەتی‌و بەڵگەی هەرە زۆپو دیاری، کە نوری خودا داویەتە روخساری پاكو جوان‌چاكو بیچم‌و سیمای زوهرەئاسایان؛ ئەو مۆرە بەقیچەڵ فیچەی قودرەتی‌یە، کە پادشاهی پادشایان بۆی ناردون‌و بۆی‌کردون بە بسكو کەزی. تۆ برۆانیە ئەوبسکانەی لە دەوری رون، فەصیح‌ترین عیبارەتن بۆ ناوونیشانی دەسکاری خودای مەزن‌و زو تێدەگەی کە نوری خوا بە مۆرەوە، بەمۆری لە روخساری جواندا دێتە بەرچاو. پێغەمبەری خوا فەرمویە: (چاکەتان لە روی جوان‌بوێ).

٦ دلۆ وەر سەیری بالایان دگولزارا سەمەن سایان
(بِها تَهْتَزُّ باناتٌ لَنا مِنْ مَیْسِ قاماتِ)

مانای وشە:

سەمەن‌سا: وەك گوڵە (یان، چڵە یاسەمەنە)؛ **بِها:** لەوێدا؛ **تَهتَزُّ:** رادەژێ؛ **لَنا:** بۆمان؛ **مَیْس:** لەرینەوەی

بەناز؛ **قامات:** قامەتگەل؛ **قامەت:** بەژن.

٧ سەمایا جوملە دیم دورتیٚ بئیعجاز ئەهلی سوز پورتیٚ
(بِهٰا تَصطَفُ قاماتُ بِعیدانِ وَنایاتِ)

مانای وشە:

جوملە: بەتۆپەڵو کۆمەڵ؛ **ئیعجاز:** موجزات شاندان؛ **تَصطَفُ:** ریزە دەبەستیٚ؛ **عیدان:** عودگەل؛ **عود:** ئامرازیٚکی موزیکە؛ **نایات:** نەیگەل.

پوختەی مانا:

ئـەیدلٚ! وەرە لەو کۆڕەدا کە بویتە باغچـەی نەمامی بەژنو باڵا لەگوێن قلەیاســەمەنان، تاوێك چاوێك بەو بەژنو باڵاشەنگانەی چەلەنگانەدا بگێڕە. چەندجـوان بەدەم هەڵپەرکێوە دەلەرنەوە؛ تۆ ئێژی نەمامی بانن، رادەهەژێن بەدەمباوە.

چۆن رەقصـێکە؟ سـەرلەبەر روخسـار مروارین، لەوێدا کۆنو، هەمۆیان لە دڵکێشـیدا گەیونە پلەی موجزات نیشاندان. بۆ ئەهلی دڵو دەروێشان، پڕن لە بەڵگەی ریٚشاندەر بۆئەوینیٚ. چـەند جوانو لەبار بەهەوای عودو تارو بلوێرەوە، ریزەبەریز دەستیان گرتوەو باڵایان پێکەوە داوەو کۆڕی داوەتیان جۆشداوە.

٨ سەماییٚ راستو چەپ تینن شەمالێن خاصە هلتینن
(فَیٰا للهِ فی مَیلا تِها مِنْ عَطْفِ باناتِ)

مانای وشە:

راست: جوٚرێکە لەرەقص؛ **چەپ:** نەوعێکی تریەتی. لە وڵاتی بۆتان بیستو پێنج جۆر هەڵپەرکیٚ هەیە، کە دوجۆریان ناویان راستو چـەپە؛ **شـەمالێن خـاصە:** مۆمی تایبەتی، مۆمی صـافی زەردی بەژنبڵندی ماڵە میران کە بخـوری تێکـەڵ دەکراو دەگەڵ روناکاییدانیش بۆنی خـۆشی بڵاو دەکرد؛ **هلتینن:** بڵنددەکەن، رایدەدێرن، هەڵیدەکەن؛ **فَیٰالله:** ئەینامەخوا؛ **مەیل:** لارەوەبون؛ **عَطف:** گەڕانەوەو خوارەوبون؛ **عَطف:** بەزەییو خۆشەویستی؛ **بانات:** بانگەل؛ **بان:** دارێکی بەلەنجەولارو شوٚخو شەنگە.

پوختەی مانا:

لە سەمادا، بەلای راستو چوٚپەدا دێن. جوٚری راسـتو چـەپ دەرەقصـن. هەمو وەك شـەمی تایبەتی هەڵکرابن، تیشك دەدەن. شەمی تایبەت لەوناوەدا، بەدەست خذمەتکارانەوە هەڵێنراون تا کۆڕی داوەت ببینریٚ. ئەی نامەخوا! لەو نەمامە شلكو بەنازو رێکانە. چۆن بەهەناسـەی دڵداران، دەلەرنەوەو خوار دەبنەوەو راست دەبنەوە! دەڵێی خەڵفی شلکی بانن بەدەم سـروەی بەیانەوە دێنو

دەچن. ئێمەی دڵدار، لەو دیدارو تماشایە، چیمان کەمە؟ هەر تەنیا مەیگێڕو بادە. دەسا زوکەن:

٩ ببێژن غەمزە ئەلماسێ بزەمزەم بینە شەهکاسێ
کوحەلکت مەعنیێین ئاسێ (فَیا هَیّا لَنا، هاتِ)

ماناى وشە:

ئاسێ: دژوار، عاسێ؛ **فَیا**: دەئەی فڵان؛ **هَیّا**: پەلەبکە؛ **لَنا**: بۆمان؛ **هاتِ**: بهێنە.

پوختەی مانا:

بڵێن بەو جوانە مەیگێڕە کە هەر چاوداگر تنێکی، وەك نوکی تیخی لەئەڵماس، جەرگ‌بڕە. بە زەمزەمەی گۆرانیەوە خورخوڕ بادە بکاتە ناو شاکاشیەوەو بمان‌داتێ. تا ئەوبادەی کە هەمو گیروگرفتی سەختو دژواریش هەڵدێنێ، لە نەزانیمان دەربێنێ. دەسا مەیگێڕەشۆخەکە! پەلەبکەو رامەمێنەو بۆمان بێنە.

١٠ دبینی نەغمەیا چەنگێ دەما ئاقیهتە ئاهەنگێ
بقانون وی دخونت مە (لِمیعادِ وَمیقاتِ)

ماناى وشە:

قانون: ڕێوشوێنی دیاری‌کراو؛ **قانون**: ئامرازێکی موزیك؛ **میعاد**: ژوانگە؛ **میقات**: وەختی دیاری‌کراو.

پوختەی مانا:

مەیگێڕ گیانە! دە بلەزەو بادەبێنە. وادەبینی ئاوازەی چەنگ، بە ئاهەنگە تایبەتیەکەی ـ کە تۆش وەکومن تێی دەگەی ـ بەرانبەر بە ڕێوشوێنی ناو دڵداران، بانگ‌مان دەکاتە جێ ژوانیو کاتی بەیەك گەیشتنمان بەگوێی دڵدا دەسرکێنێ.

١١ ژرەمزین غەمزە چالاکی بدل دی بێتە ئیدراکی
(مَعانٍ لَمْ یَسَغها اَللَّفظُ مِنْ ضَیِّقِ العِبارات)

ماناى وشە:

چالاك: چوست؛ **ئیدراك**: تێگەیشتن؛ **مَعانٍ**: مەعنایان؛ **لَمْ‌یَسَغها**: لەوزەی‌دا نەبوە؛ **لفظ**: وتەی دەم؛ **ضَیِّق**: تەنگی.

پوختەی مانا:

هەر بە چاوداگرتنێکی زۆر چاپوکانە لە دڵبەر ـ کە شـوفارو ناباباں هەسـتی پیٚ‌نەکەن ـ دڵ دەزۆر مانای وا دەگا، کە لەوزەی دەمو گوتن بەدەربووەو هەرگیز وتاری وا نەبوە کە بتوانێ ئـەو مانایانە دەربڕێ. زمان لەوە بەرتەنگ‌ترە کە ئەو مانا نهێنیانە ئاشکراکا.

ئەحمەد شەوقی دەڵێ:

زوانی زوان لەسەیری لێوی ئاڵی لاڵ‌و پاڵ داما
بەسرتەی دڵ وتووێژی دەکرد چاوم دەگەڵ چاوی

١٢ ژنازك دلبەرا نازك دسەهمێ دی مەئیعجازك
(وَكَمْ مِنْ خَشْفِ غِزلانٍ أهابَتْ لَيْثَ غاباتِ)

مانای وشە:

نازك: نازێك؛ **سەهم:** بەش؛ **سـەهم:** تیر؛ **كَمْ:** چـەند؛ **خَشْـف:** كارمامز؛ **غِزلان:** ئـاسكان؛ **أهابت:** ترساندی؛ **لَيْث:** شێر؛ **غابات:** لێرەوارو جەنگەڵ.

پوختەی مانا:

لەکاتێکا کە ئەو یارە نازارەی من، نازی بەسەر دڵدارانی‌دا بەش دەکرد؛ لەو بەشەی کە بەمن بڕاو نازێکی وەك‌تیر هاتە من. ترسـێکی‌وا روی تێ‌کردم، کە بە موجـزاتم زانی. دەشـزانم زۆرجـار کارمامز، شێری جەنگەڵ دەترسێنن‌و زۆر رویداوە شێر لە کارمامز ترساوە.

ابنُ‌الفارض (٥٧٦-٦٣٢) دەڵێ:

وەك لەو دڵە هەژارەی من قەوماوە لەکێ قەوماوە؟
خۆی بە شیرەدڵ دەزانی‌و چاومامزێك راوی ناوە

«نالی» دەڵێ

ئەلا ئەی نازەنین ئاهو بەباهۆ   دڵی صەییادی خۆت هێنایە لەرزە

«هیمن» دەڵێ:

ئەمن دەمگوت لەدنیا تابمێنم   لەبەرکەس ئەستەمە سەر دانەوێنم
کەچی ئێستا لەداوی بسکی تۆدا   گرفتـارم گـوڵم، مو ناپسێنم

١٣ نەتەنها پێشبەری یارین، ژئەمری کُن خەبەردارین
(وَمَنْ أهْواهُ سارٍ فیِ‌مَساری كُلِّ ذَرّاتی)

مانای وشە:

پێشبەر: روبەرو؛ **كُن:** ببە؛ **وَمَنْ:** ئەوکەسـەیش؛ **أهْواهُ:** دڵم لەسـەریەتی؛ **سـار:** لەگەڕانایە؛ **مسـاری:**

شوێنانی گەڕیان؛ کُلّ: گش؛ ذَرّاتی: وردیلەکانم.

پوختەی مانا:

ئەم ئـەوینە گیان برژێنەی ـ کەمن لەژیانا توشـیبوم ـ کاری ئـەمڕۆ ودوێنێ نیە. لەو ڕۆژەوە کە چاوم بەویارە کەوتو روبەروی بوم، پەیدا نەبوە. هەر لەوساوە خوا فەرمانی بە ئافەریدەکان داوە، «ببە»و ئەوانیش «بون». من گیرۆدەی ئەم ئەوینەم. ئاگادارم کەخوا ئەوینی ئەمجـوانەی چـۆن تێکەڵاوی گیانم کردو، هەمو توسـقاڵە وردیلەی لەش‌وگیانم، ئـەوینی ئـەوی تێکـەڵەو تازە لێك هەڵناوێردرێن.

١٤ (هُوَالاَوّلْ، هُوَالآخِرْ، هُوَالظّاهِرْ، هُوَالْبَاطِنْ)
(هُوَالْمَعْبود وَالْمَشْهودُ فی‌کُلِّ الْهُوِیّاتِ)

مانای وشە:

هُوَالْاَوّلْ: ئەو یەکەمە؛ **هُوَالْآخِرْ:** ئـەو دواییینە؛ **هُوَالظّاهِر:** ئـەو دیارە؛ **هُوَالْباطِـن:** ئـەو ناوەرۆکی نادیارە؛ **هُوَالْمَعْبود:** هەر ئەوە دەپەرسترێ؛ **والْمَشْهود:** حازرو بەرچاویش؛ **فـی‌کُلّ:** لەگش؛ **هُوِیّات:** هُوِیَتْ گەل؛ **هُوِیە:** بەڵگەی راستینی بونی شتێك، پێناس.

پوختەی مانا:

ئـەوکەسـانەی لایان‌وایە هەوسـاری کارو ژیانمان لەناو لەپی خـۆمان‌دایەو گوناهی دەردی ئەوینمان، دەکەوێتە سەرشانی دڵ‌و چاوانمان؛ زۆر زۆر هەڵەن. ئەوانەیش کە لایان وایە دڵداری یەکێ وەکومن، بۆ کیژێکـی سـەلماناوەو دنیایی‌یە؛ لەوی پێشـوش هەڵەترن. نەخێر بابە، تێ‌نەگەیون. خوا کە هەرگیانەی بەکارێك سەرگەرم‌کرد. ئێمەی کردە ئەوینداری جەماڵی خـۆی. هەر لەرۆژی بناوانرا تا دوامین کات ـ کە ئـەو دوا مینەش هەرنایە ـ ئێمە ئـەوینداری جـوانی خوداین. جا لەکوێ‌دا، یان لەکێ‌دا خۆی نیشانداین، خۆی دەزانێ‌و ئێمە سـوتان‌و برژان‌و گریانی دڵدارانەمان لەسەرشانەو ئەرکێکـە دەبێ بەجـێ‌بێت. یاری سـەرەتایی خـوایە. رواڵەت‌و بەرپیوار خوایە. جێگەی پەرستنمان خوایە. ئەوی دێتە بەرچاو خوایەو ئێمە خۆمان نە خۆمانین، نە دەزانین چین. یاخۆ کێین. هەرخوا ناوونیشانمانەو هەر خۆی بەڵگەی پێناسمانە. ئەوین ئـەوینی خـودایەو مەلاو سەلماو هەمو دڵبەرو دڵداری ئەمجیهانە، بەدەوری جوانی خودادا وەك ئەو تۆزکاڵە تۆزانەن، کە لە دەوری تیرێژی رۆژێ خول دەخۆن...

١٥ ژلا شَیْئی، ژمەعدومی، مەناسی سیرری قەییومی
(سُجُودی فی‌تُرابِ الْمَحْو مِنْ اَعْلَیْ اُلْمَقامَاتِ

مانای وشه:

لاشیئی: نەتشتی؛ **مەعدوم:** لەبەین‌براو؛ **قەییوم:** راگرو پارێزەر؛ **قەییوم:** ناوی خوایە؛ **سُجُودی:** سوژدەکانم؛ **تُراب:** خۆڵ؛ **مەحو:** نەمان؛ **آعْلی:** بەرزترین؛ **مقامات:** شوێنان، جێگەیان، پلەوپایەگەل.

پوختەی مانا:

رێڕەوی رێگەی خواناسین، تا وشەی منی لەلابیّ‌و بڵێ من دەبم بەدڵدار، من وادەکەم، من وادەچم، من ئیمانم بەخوا هەیە؛ هەرگیز بەهیچ ئاواتێکی دڵی ناگا. دەبێ من‌من‌و خۆخۆیی‌و ئێمەو نامۆیی‌و تۆتۆیی، هەر لەئارادا نەمێنێ. بڕوای وابێ کە یاری نازداری گیانان، هەرخۆی بەکاری رادەگاو دەیپارێزێ. نابێ لەبەرانبەر ئەودا، نقەی هەبێ. بڕو بیانوی بەهەشت چون‌و جەهەندەم نەچونی نەبێ. ئەوینداری بەراستی‌بێ‌و هیچی‌ترنا. هەرچی یار بەسەری دێنێ، دڵی شادکا. با سوتان‌و قورپێوان‌بێ. نابێ بڵێ ئاخ! من‌سوتام. وشەی من لە شەریعەتی دڵداریدا شەریك بۆیار پەیدابونەو بە دەردی کافران چونە.

سا لەسایەی یاری نازدار، رازی نهێنی نازناوی قەییومی خوام‌بۆ دەرکەوت. من‌منی‌و خوێەتیم نەما. ئەگەر خۆم بەشت دەزانی، لەناوم برد. لەسەر خاکی هەرنەمانم سوژدەی سوپاسم بۆیار برد. ئەو سوژدانەم گەیاندیانمە بەرزو بەرێزترین پایە لەناو کۆڕی ئەوینداران، لە بارەگای بەرزی یاردا.

١٦ **بحەق رەندێ خەراباتم ژدێرێ ڤێ دەمێ هاتم**
چهێڤی هون دکن ئیرۆ ژڤێ رەندێ خەراباتی

مانای وشه:

رەند: گوێ‌نەدەرو گەللایی؛ **خەرابات:** مەیخانە؛ **هون:** ئێوە.

پوختەی مانا:

رەنگە هێندێك لەوکەسانەی کە بەعاقڵ ناسراون‌و لەراستیشدا هیچ لە دەردی دڵ نازانن؛ تەوس‌و توانجم تێبگرن، کەمن چۆن قسەی وا دەکەم، کە دەگەڵ ئاوەزی ئەوان یەکتر ناگرن؟ چەندم پێخۆشە تێم‌بگەن، کەمن لەدەستەی ئەوان نیم. راستی دەڵێم من سیپاڵی مەیخانەم‌و تازە لەدێرێوە هاتوم. گوێ نادەمە لۆمەو لەقەم. دەسا ئێوە لە گەللایی ناومەیخانە، چیتان دەوێ‌و چۆن بەهیوان باربگۆرێ؟!

١٧ **دعیشقێ شێخی ثانیمە بدل بەحری مەعانیمە**
(لذی‌حِجر وَذی قَلْبِ شِفاءٌ فی اِشاراتی)

مانای وشە:

ثانی: دوهەم؛ **مەعانی**: مەعناگەل؛ **ل**: بۆ؛ **ذی**: خاوەن؛ **حِجر**: عەقڵو ئـاوەز؛ **قَلب**: دڵ؛ **شِـفاء**: چـارە؛ **اشارات**: دەسنیشانگەل؛ **شفاءِو اشارات**: ناوی دوکتێبی ابن‌سینایە.

پوختەی مانا:

ئەگەر شێخی صەنعانی یەکەمین کەس‌بو کە لە ڕێگـەی دڵداریدا، دەسـتی لەدنیاو دین بەردا؛ من دوهەمم. داومەتە سەر ڕێوشوێنی ئەو. جا ئەگەر لە ڕواڵەتی‌دا مەستمو زوننار دەبەستمو یارم بتەو دەپەرستم؛ لە دەرونم ئـاگادار بن. دەریای تژی لە زانسـتم. بۆ ئـەوانەی دڵیان هەیەو ئـاوەزیان دڵدارانەیە؛ ئیشارەی من چارەی هەمو ژانو دەردو نەخـۆشیانەو هیچ کارێکیان بە بژیشکـی وەکو ئیبنوسینا نیە.

١٨ دئیقلیمی سوخەن میرم دشیعرێ دە جەهانگیرم
(وَیعلو مَوکِبَ الْعُشناقِ اَعْلامی وَرایاتی)

مانای وشە:

سوخەن: وتار؛ **یَعْلو**: بەرز ئەبێت؛ **مَوکب**: دەستەی سـوارو پیادە پێکـەوە؛ **عُشنـاق**: دڵداران؛ **اعلام**: عَلَم گەل؛ **عَلَمْ**: ئاڵا؛ **رایَتْ**: بەیداغ.

پوختەی مانا:

گوتم دڵم دەریایەکی پرزانستەو ئیشـارەتم دەرمانی دەردی عاقڵانە. واتا: هەم زانام هەم حـەکیم. هەر هێندەش‌نیم. لە مەڵبەندی دەمپاراوو قسـەرەوانان‌دا، میرم. لە شـیعر هۆنینەوەدا، دنیام خستۆتە ژێر دەسـتم. هەرگاش دەسـتەی دڵ‌بەسـتەی داوی دڵداری، سـوارو پیادەو بۆرە پیاگو نەجیمزادە، بەیەکەوە بەرەو دیداری یاربچن؛ من ڕەمکێش‌و هەر لەپێشـمو بەیداغو ئـاڵاکانی من، لە ئاڵای گشت بەرزترو بڵندتر خـۆ نیشـان دەدەن. واتا هەم زانام، هەم بژیشـك، هەم میرم، هەم جیهانگیرم. هەم سەرداری دڵدارانم.

١٩ چخوەش نورەك زەلالی تو دقەلبی من شەمالی تو
(وَقَلبی حَیْثُ فِیهِ الْحُبُّ مِصباحُ بِمِشکاتِ)

مانای وشە:

زەلال: صافو ڕۆشن؛ **وَقَلبی**: دڵیشم؛ **حَیْثُ**: هەرگا، لەهەرکوێ؛ **فِیهِ**: تیا؛ **مِصباح**: چرا؛ **مِشکات**: تاقە، دەلاقەی بەتاق سەرگیراو.

پوختەی مانا:

یاری نازدار! ئەو هەمو پایەو پلانەی تۆ بەمنتدا، لە سایەی ئەو نەمانەبو کە لە دڵداری توشم‌بو. دڵم کەدنیاو هیچ‌کەسی تێدا نەما؛ تۆی هاتیە ناو. تۆ چەند نورێکی روناکی. تۆ مۆمێکی داگیرساوی لە تاریکایی دڵم‌داو دڵمت روناك کردۆتەوە. دڵم هەرگا دڵداری تێدا بایسێ. وەك چرایەك لەناو دەلاقە دابندرێ دەلاقەکەش هەر رۆشنە.

خوا فەرمویە: (وێنەی نوری خودایی من، وەك چرایە کە لە دەلاقە دانرابێ.)

٢٠ **تەقاضا وە دکر حیکمەت کو چەرخو لەولەبی بابن**
(هُوَالْفَعّالُ لاتَغْتَرْ بِاَسبابٍ وَآلاتِ)

مانای وشە:

تەقاضا: حوکم، داوا، رەوادیتن؛ **حیکمەت:** لێزانی؛ **لەولەب:** لۆلەپ، هەرلوسێکی خرهەڵدراو کە لەناو شتێکی دیکەدا، چەرخ‌بخوا؛ **هُوَ:** ئەو؛ **فَعّال:** زۆرکارا؛ **لاتَغْتَرْ:** فریومەخۆ؛ **اَسْباب:** هۆگەل؛ **آلات:** ئامرازگەل.

پوختەی مانا:

کابرای خۆ بەعاقل‌زانی دنیاپەرست! کە لاتوایە خۆت دەتوانی هۆی ئاسودەییت پێك‌بێنی‌و هەل‌و دەرفەت بە ژیری‌خۆت بۆ بەهرەی خۆت برەخسێنی؛ زۆر پێچەوانەی تێ‌گەیوی. خودای گەورە. بۆیەی ئەم عاسمان‌و عەردە خستۆتە خول‌و هەر بە بایەك دەیچەرخێنێ، تا هی وەك‌تۆ تێ‌بگەیەنێ کە هەرچی جگە لەخوایە، وەکو خولخولەی بەربایەو بادی هەوایەو بەربادە. بە ئەسباب‌و ئامرازو هزرو بیری خۆت، بەس بنازە. فریو مەخۆ. تەنیا خودایە کارایەو هەرچی ئەو نەیکا، روناداو هەرکەس دەس دەکاری خوادا، لەقەلە بەختی خۆی دەداو چارەرەشە تاهەتایە.

٢١ **ئەزەل عەینی ئەبەد یەك‌ئان ددەییومی دقەییومی**
تەنەززول دێتە تەفصیلێ (بآناتٍ و اوقات)

مانای وشە:

ئان: دەم، تاو؛ **دەییوم:** زۆر خۆراگر؛ **قەییوم:** راگرو پارێزەر؛ **تەنەززول:** دابەزین، هاتنەخوار؛ **تَفْصیل:** درێژەدان‌و رۆشن کردنەوە؛ **اَوْقات:** دەمان، کاتان.

پوختەی مانا:

کاورای خۆت زۆر بەزانا زان! رەنگە بێژی ئەی ئەم هەمو بارگۆڕانەی دەورو زەمانە بۆچی‌یە؟

ژیان‌و مەرگ‌و شادی‌و خـەم‌و زۆروکەم‌و روتی‌و بەرگ‌و دوری‌و سـەبوری بۆ هەیە؟ خـوا بۆچـی ئەم‌هەمو دژەی لەیەکتری کۆکردەوەو؟ ئەم نێوانەی ئـەزەلیەت‌و ئـەبەدیەتی بۆ بەوانە پڕکردەوە؟ دیسان دەڵێم بەهەڵە چوی. بۆ خوا وەخت‌و کات‌و زەمان‌و دەم نیە. نێوانێکیش لەنێوانی ئـەزەلی‌و ئەبەدییەتی ئەودا نیە. خـوا کە هەربوەو هەر دەبێ‌و خـۆی راگرو پارێزەری ئـەم ئـەزەلیەت‌و هەتا هەتایی خۆیەتی؛ نە گۆڕانی بەسەردا دێت، نە گۆڕاوە. بەڵام بۆ تێگەیاندنی ئێمە ئافەریدەکانیەتی، کە وای بە رەوا زانیوەو رەوای دیوە، لامان وابێ نێوانێك دەئـارادایەو گۆڕان بەسـەر دنیاو ژیانی زەوین‌دا دێ. خـوا هەرشـتەی لەکاتی خـۆی، بەرانبەر بە لێبرانی خـۆی لەدنیا، دادەبەزێنێ‌و لە کارایی بێ‌چونی خۆی، ئێمەی نەزان، وردەوردە حـاڵی دەکاو کردونیە محـەکی ئـەزمون بۆ بڕواو هزرو ژیریمان.

٢٢ **تَعالی‌الله ژئیحسانی بدلداری بدل‌دانی**
«مەلا» ئیرۆ تەکر پاشا لسەر چەهڤێن مەلێ هاتی

مانای شیعر:

هەی نامە خوا لەو چاکەیەی دەگەڵمت‌کرد؛ کە هاتی‌و بە دیداری خۆت شادت کردم. لاوانتمەوەو زۆرت دڵداری دامەوە. ئەمڕۆ بە خەڵاتی شایان خەڵات کرام. یار بە خێربێی سەر هەردو چاوی من هاتی.

قصیدەی نەوەدوچوارەم

«خەیالی خاڵ»

١ ئەی نەسیمی سەحەری مادمەجالا صبەهی
صەد سەلامان بگەهینی ژمەویٚ پادشەهی

٢ عەرعەرا قامەت ئەلیف نەی شەکەرا شوخ‌و شەپال
نازکا سیم‌تەن‌و خوسرەوی زەرین کولەهی

٣ دبەریٚدا توبیوسی بدوصەد زاری‌و لوطف
ئاستان‌و دەرو دیوارو شەباکێن کەلەهی

٤ نامەیا جەورو جەفاوو ئەلەم‌و دەردو غەمان
دی‌بدەستی زەرییٚ موحتەشەمیٚ سەروی سەهی

٥ بەلکو دلبەر ژروی عادلی‌و مەرحەمەتیٚ
رەحمەکی‌کەت بفەقیران‌و بپرست گلەهی

٦ حەق دزانت وشەڤان شوبهەتی ئاڤین دزەوان
مە بدل زاری‌و کالینە حەتا صوبحگەهی

مانای وشە:

کولەهیٚ: کڵاویٚ؛ **لوطف:** نەرمی؛ **شەباك:** پەنجەرە؛ **کەلەه** : قەڵا، کۆشکی میرنشین؛ **ئەلەم:** ئێش‌و ژان؛ **گلە:** گلی، شکایەت‌و داد؛ **کالین:** زۆرەو دەنگی‌گریان.

پوختەی مانا:

شنەبا! دەستم دامانت، لەکاتی بەربەیانیێکدا وەرەو سڵاوی من بەرە بۆ ئەو سەرداری جوانانە ـ کە لە مەڵبەندی جوانی‌دا پادشایە ـ نیشانەشت با پیٚبڵێم. باڵای وەکو تازەنەمامی عەرعەرە. راستە

وەك پیتی ئەلفیکە، کە خەت خۆشی زۆر لە زەبر نوسیبێتی. هەر شیرنایی لیٚدەباریٚ. وەك قامیشە شەکری تەڕە، شۆخو شەنگو شلكو ناسـكو خـونچیلەو ڕەزاسـوكو لەبەردڵە. ئـەوەندە سپیو ناسکە، زیٚو شەرم لە لەشی دەکا. تانجێکی زێڕی نیشانەی پادشایەتی هۆزی جوانان لەسەر ناوە. شنەبا گیان! بەرلەوە بچیە خـزمەتی، خـۆت کزبکـەو تا دەتوانی کزە بایەکی نەرمبە. سـەر لە ئاسانەکەی بسو. دەرکو دیوارو پەنجەرەی کۆشکی شاهانە راموسە.

ئەوساکە ئەو نامەیەی من ـ کە پڕە لە باسو خـواسی دەردو کولٚو ئێشو ژانو سـزاو ئـازارو کۆڤانو کەسەرو عەزرەتو ئاوات ـ بدە دەست ئەو ڕەنگ سـەوزەڵەی پایە بەرزو شـەرمێونە ـ کە لەناو جوانانی دیدا وەك سەولێکی هەرە نایاب لەناو داراندا دەنوێنیٚ ـ ئەوە خـوایە بەشکـو دڵبەر بکەوێتە سـەر دادپرسـیو باری بەزەیی بجـوڵیٚو دڵی بەهەزار بسـوتیٚو بڕیار بدا کە بە دادی من رابگا.

خوا دەیزانیٚ بە درێژی هەمو شەوگاران، بارانی هسرم ڕەوانەو لەتینی خەم، خۆشم تەواو تاواو مەوەو هەر بومە ئاو. وەکو خوڕخوڕی ئـاوی چـەم، دەنگـی گریانم دەبیسـریٚو تارۆژ هەر ناڵەو زاڵەمە.

٧ ماژبەر دەربی فیراقاتە سکونەك مەهەیە؟
جەرگـودل هەردو بنالینە وەکی چەنگو ژیهیٚ

٨ بەردەیا خێلیو چاریٚ تو ژسەردیمی هلین
دا ژشەوقاتە بخەف بت شەفەقا میهرو مەهیٚ

٩ دین ئەگەر بێتە بەها، جان ددرم لیٚ ئەمما
مە هەزار جانی عەزیزی دهلیتن دبەهیٚ

١٠ قەط دبت وەك تە شەپالی نە دشامو نە دشەرق؟
کیٚ نیشاندا دجەهان میثلی تە خوندکارو شەهیٚ

١١ عالەمەك شەهدەئیا حوسنو جەمالا تە ددت
تو زولەیخای زەمانییو چحاجەت مەدەهی

١٢ حەق نیگەهداری تەبت پادشەها سەرو قەدان
بکەناری مە فەقیران بکە جارەك نیگەهیٚ

١٣ خوبیو دلبەریو نازو تەلەططوف بتەشێن
خوسرەوا پادشەهانییو خودانا جەبەهی

مانای وشه:

سکون: ئۆقره؛ **خێلی:** روبەند؛ **چاری:** چارۆکەی سەر؛ **دهلیتن:** تێ هەڵدێنێ، بارتەقای دەکا؛ **خوندکار:** خونکار، پادشای گەورە؛ **شەهدەیی:** شایەتی؛ **زولەیخا:** ناوی کوێخاژنێکی میصری بوە، کە یوسف پێغەمبەری بۆ کۆیلەیی خۆی کڕیوەو تەماحی تێکردوەو گەلێك فێڵی لێکردوە کە سواری بێ. یوسف خۆی تێ نەگەیاندوەو توشی داوێن‌تەڕی نەبوە. قورعان لە سورەی یوسفدا باسی‌دەکا. بەڵام ناوی لە زولەیخا نەهێناوە. ناوەکە زولەیخا نیە، زەلیخایەو عارەب بەودەردەی بردوەو مانای لوسی جێخلیسکی بچوك دەدا.

مەددەم : پەسن، تاریف؛ **نیگەهێ:** تماشایەك؛ **بتەشێن:** شیاوی‌تۆن؛ **خودان:** خاوەن؛ **جەبەهـ** : جبەخانەو قوڕخانە؛ **نیگەهدار:** ئاگادار.

پوختەی مانا:

مەفەرمو با ئارام بگرێو هەدابدا. بۆچی لەبەر زەبری دوریت ئۆقرەم ماوە؟ جەرگو دڵم لەبەر ناڵینێ رۆژو شەو، ئێژی چەنگو ئامرازی ژێدار ئەژەنن، بێدەنگ نابن. دە بەزەییەکت پێمابێت. روبەندو سەرپۆشت لادە، با ئەو روخسارەت دەرکەوێو بۆ تەماشات روناکیو تیشکی مانگو خۆر، وەکو من لە سوچێکەوە بێنە سەیرانی جوانی‌تۆ (یان، تا مانگو رۆژ، لە روناکی‌دان بکەونو هەموکەس هەر بڕوانێتە تۆ). ئەگەر دیتنی دیدارت بەکڕین‌با؛ من هەر گیانم هەیەو دەمدا. بەڵام دیارە بێبەهرەو ناهومێد دەمام. چونکە نرخی دیدارێکت هەزار گیانی زۆر بەرێزیش بارتەقانەی نایەتەوە.

خونچیلەو رەزاشیرینی وەك‌تۆ، لەدنیادا نیە. نە بەشەو ئەستێرەو مانگو نە بەرۆژ خۆری خۆرهەڵات، دەگەنە تۆ. وەك تۆ پادشاو خونکاری جوانو نازداران لەدنیادا، نەدیتراوەو ناش بیندرێ. نە هەر من، دنیا سەرانسەر شایەتی جوانیو نازداریو لەباری تۆن. تۆ زەلیخای ئەم زەمانەی. لەپێ هەڵگوتن زیاتریو ئاتاجیت بە تاریف نیە.

ئەی سەرداری بەژن‌شۆڕو پەلکە شۆڕان! خوای مەزن ئاگادارت بێو هێندەت بەزە بخاتە دڵ، سیلەی چاوێك بدەی بە ئێمەی هەژاری دڵداری خۆت. بەراستی پایەی سەروەری پاتشایانی موڵکی جوانی هەر لەخۆت دێ. جوانیو نازو دڵرفێنیو ناسك‌ئەندامیو شەفافی، کاڵایەکن پڕ بەباڵاتو تەنیا لەتۆ دەشێنەوە. بەزەو رحمو دلۆوانیش شیاوی خۆتەو هەر لەخۆت دەوەشێنەوە.

١٤ **حەجەر ئەسوەد بدرت دەست زیارەت بکرم**
نەذری من‌بت بکرم خواس طەریقا مەکەهێ

١٥ **ژ ئەزەل حەق «بمەلێ» دایە ژعیشقێ قەدەحەك**
تا ئەبەد مەستو خەرابین ژمەیا وێ قەدەهێ

مانای ئەو دوبەیتە:

خاڵی گۆنات ـ کە هەر وەکو حەجەرالاسوەد پیرۆزە ـ ئەگەر جارێ دەستی بدایە رای موسم (یان، ئەگەر بەدەست ئیشارەم بۆ بکردایەو دەستی خۆم ماچ بکردایە)؛ مەرجـەو نەزری سـەرشـانم بێ: بەپێ خواسیو بەسەر قۆتی رێگەی مەکەم بگـرتایەو لەمەکەدا لەســـەر حـــاجیان نازو شـــانازیم بەبەختم بکردایە.

خوا هەر رۆژەکەی بناوان، پیاڵەیەك بادەی ئەوینی دا بەمەلا. هەتا هەتایە بەبادەی ئەو پیاڵەیە مەستو سەرخۆشو بێهۆشین.

قصیدەی نۆتوپێنجەم

خەدەنگا ئاوران

١ ئیرۆ ژنو پورئاتەشم دیسا ژرەمزا دلبەرێ
مەجروحی قەوسی پەروەشم تیردانە نیڤا جەگەرێ

٢ تیردان ژقەوسێ ئەسوەدە شەهزادەیا شیرین قەدە
کوشتینە وەك من چەند صەدە وێ پادشاهو بەکلەرێ

٣ وێ بەکلەرێ پورێ کوشتنە ئەنگوشت بخونێ رشتنە
ما ئەهلی دل قەط هشتنە؟ صوهتینە میثلی مەجمەرێ

٤ لێ ئەز تنێ سەر تا قەدەم یەکسەر دصوژم دەم بدەم
وەصفێن دعیشقێ ئەز چدەم؟ نایێن حیسابو دەفتەرێ

٥ وەصفێن ئەڤینو عیشقەهێ حوسنو جەمالا وێ شەهێ
نایێنە شەرحو مەدەهێ ئەحسەن ژنەقشی بەشەرێ

٦ ئەحسەن ژحوسنا دیم دورێ شیرینیو گفتو سورێ
صەد زاهید ئێخستن ژرێ وێنازکو لەب شەککەرێ

٧ شەککەر دنیڤ لێڤانەوی ریحان لدۆر سێڤانەوی
مەشعەل دنیڤ شیڤانەوی تەیسێ ژرەنگی فەنەرێ

٨ فەنەر نیە نورا حەقە حوسنو جەمالا موطلەقە
بەرقە سپێدەو شەفەقە زوهرەو شەمسا خاوەرێ

٩ زوهرەو ماهو موشتەری من دین لدیمێ ئەنوەری
زولفا موسەلسەل عەنبەری سەردایە حەوضا کەوثەرێ

١٠ حەوضا ژکەوثەر چەشمەتێ یاجیە درەوضا قودرەتێ
هەردەم ژنو وی سەردەتێ خەمری‌و تایێن عەرعەرێ

مانای وشە:

پەروەش: پەڕە پرژێن؛ **بێك‌لەر:** گەلەبەگ؛ **بیکلەر، بێگلەر:** نازناوی میری‌میران بو کە بەســەر گەلەبەگێك رادەگەیشت؛ **رشتن:** رەنگاندن؛ **ئێخستن ژرێ:** لەرێ لای‌دان؛ **فـەنەر:** چـرای ناو شـوشە؛ **ئەنوەر:** هەرە روناك.

پوختەی مانا:

ئەمرۆش لەسۆنگەی ئیشـارەی چـاوی دڵرفێن، سـەرلەنوێ پڕبوم لەئـاگر. بەکەوانی برۆکانی، تیری‌مژۆڵ ـ کە وەکو تیری پەڕدارن ـ دام‌بارینی‌و دەناو جـەرگم هەڵچـەقین‌و جـەرگ‌و گیانم بریندارن. ئەوشازادە چەلەنگ‌و رەزاشیرینە، هەر بەو کەوانە رەشانەی برۆکانی، چەندین جار صەد لە پاشاو میری میرانی، بەدەردی ئێمە بردوەو لەگیان‌و ژیانی تەکاندون. دەستی بەخوێنی دڵدارانی پایەبەرز رەنگاندوە. هەر میرو پاشای کوشـتوە؟ نەخێر.. ئـەی‌بۆچـی قـرانی دەکۆمەڵی دڵدارانی نەخستوە؟؟ گش لەگشمان وا سوتاوین، هەر خۆمان بوینە ئـاگردان. بەڵام من لەچـاو هەموانیان زۆرتر سـوتاوم‌و برژاوم. بەبێ‌وچــان هەمو دەمان گڕم بەرزەو ســەرتاپام لەســوتان‌دایە. نازانم دەربارەی ئەوین چی‌بێژم؟ لە دەفتەرا جێگەی نابێ‌و بوشـم نایەتە حیســابێ. پەســن‌و تاریفــی ئەوجوانە ـ کە پادشای گش جـوانانە ـ و باســی ئـەوین‌و دڵداریم، بەزمان رۆشــن نابێتەوە. هەر ئەوەندەم لەتوانایە، بڵێم خوایە چەند صنعاتکارێکی چاکی. چـۆن نەخشـێکت لەو بنیادەمە کردوە. شیرینکاری هەر بۆ تۆیە. شیرنایەتی‌و گفت‌و لفتی دڵرفێنن، دڵکێشـی‌و سـیمای وەك دوڕت، داوە بەیار، کە بەبزەی لێوی شەکری‌و تەنك‌و ناسك، صەد سۆفی سەرگەردان کردو لەرێ دەربرد.

شەکر لەلێوی دەبارێ. کوڵمی سوری دەناو بسکاندا دیار ئەدا. وەك ریحـانەی دەوری سـێوی لاسور دەچێ. روخساری لەناو بسکاندا تیشـك دەدا، وەك چـرای دەناو شـوشەدا. شـوشەو چرای‌چی؟ زۆر هەڵەی. نوری خوایە. جوانی بێ‌گەردی خـۆیەتی، بروسکـەی داوەتە سـەرروی. بەرەبەیانی لاجانگ‌و سوراییی ئـاسۆی عاسـمانی، لە کوڵمانیەوە دیاری داو، گرشــەی چـاوی‌و تیشك‌هاوێژی روخساری ـ کە لە زوهرەو خۆر رونترن ـ هاتونەرو. مانگـی هەنیە، زەردی گەردن، تیشکی سپیەتی بەرچەنەی. لەو روخســارە هەرەرون‌و تیشـك‌دارە، وەکو زوهرەو مانگـی چـاردەو مشـتەری دەتروسکێنەوە. کەزی زنجیرەکراوی عەنبەراوی، سـەریان داوە لە قــوڵکەی گەردنی زەردی، کە لەجێی حەوضـی کەوثەرە. بەڵێ ســەرچـاوەی کەوثەرێ لەوێوەیە. جێگـەی کەزیان، لەناو باغچەی دەسکاری خـودای تواناداو هەر لەپەسـتا بسکـۆڵەی بەلادا کراوی لەســەر نەمامی عەرعەری بەژن‌و باڵای سەر دەبزێوی‌و دەروانێتە ئەو روخسارە.

١١ خەمری درەش بسکا حەریر وەربون لدۆربەدرا مونیر
بورجا کوحاکم لێ دومیر من دین لتەختی کیشورێ

١٢ تەختی دمیرو بەکلەران مەیدانی جوقا گۆی گەران
ئەصلان‌و جوتی مەی‌خوران مەی‌دان شەرابا ساغرێ

١٣ ساغر بدەست، سەرخۆش‌و مەست وەقتی سەحەرگەهدەست بدەست
غەفلەت دوبەکلەر مەی پەرەست کوشتم بدەربا خەنجەرێ

١٤ کوشتم بدەربا کەیبەران گەزمەو خەدەنگا ئاوڕان
رەمزو ئیشارات‌و سوڕان دان دل ژنیڤا پەنجەرێ

١٥ دان دل ژبەر حوسنا بنور بەرقا تەجەللایا صودور
لەو صوهتیەم وەك کوهی طور حوببو ئەڤینا وێ زەرێ

١٦ حوبیا تەما خوەش هشتمە؟ هەررۆ ژنو ئەز کوشتمە
یەکسەر ژخونێ رشتمە تیرو خەدەنگێن مەجەرێ

١٧ گەزمێن دشیرین نازکی دەربین دوی رمبازکی
چوبینە نیڤ دل گازکی من‌داد ژظولما دلبەرێ

١٨ دلبەر چبێ‌حەد ظالمە جارەك نەکر پرسێ لمە
لازم بحالێ عالمە لێ‌یورژ ددیرت غەدەرێ

١٩ لازم بقەتلا من دڤی هێژ ئەڤ ددل ماری شەڤی
پەیکان دجەرگێدا چەڤی بەندکر بشەوکا عەنبەرێ

٢٠ بەندکر کولاب‌و پەنجەیان دل‌ما دنیڤ ئەشکەنجەیان
من ئاه ژدەست وان غەنجەیان کوك‌و کوبارین دین‌بەرێ

مانای وشە:

وەربون: کۆبونەوە؛ **کیشوەر:** مەملەکەت؛ **جوق:** دەستە، تاقم؛ **گۆی‌گەر:** گۆباز؛ **کەیبەر:** تیخ‌و تیری دەم‌پان؛ **گاز:** گەزی‌پێوان؛ **غەدەر:** پەیمان‌شکێنی؛ **شەوك:** دڕك؛ **شەوك:** قولاپەی سەرلەزەنبەری ژنان؛ **ئەشکنجە:** شکەنج، چین؛ **کوبار:** زۆر بەرێزو بەدەمار؛ **کوك:** سازو تەیار؛ **صُدور:** سینەگەل، لایانی سەرو؛ **چوبینە:** چوبونە.

پوختەی مانا:

بسکۆڵەی رەش، کەزی وەکی ئاوریشمی خاو، دەورەیان‌دا لە مانگی چاردەی بەترێفەی ناو چەوانی. کەزی لەم‌لاو لەولای توێڵی، وەك دوحاکم لە مەملەکەتی مانگی‌دا حوکم بکەن، وام

دەدیتن. یان ئەو هەنیە پاكو ساوەو دانەی خاڵی رەش لەو ناوە، وەك مەیدانێك لەعاسمانی ساودا دەچـو، گۆیەکی رەشـی لێ دیاربیۆ میرو بەگلەری کەزیانی، دەگەڵ بسکـو پەرچـوکانی، بوبنە دودەستەی گۆیەنیۆ بەکاشۆ بەرەو ئەوخاڵە هێرش بەرنو کایەبکەن.

چـاوەکانی ـ کەوەك دوشـێری مەسـت وانە ـ بەپێوانە بادەیان لەکۆڕ دەگێڕا، لە بەیاندا کە بایبسکـان کەزیەکانی دەلەراندنو دەگەینە لای پیاڵەی پربادەی چـاوانیو سـەرخـۆش ببون. لەهەردولا بەجوتە، یەکتریان گرتو دەسـت لەدەسـتا ئـەو دومەسـتە هەڵیان کردە منی هەژار. بەرخەنجەری تاڵی سەری زولفـانیان دام. تیرو پەیکـانی ئـاوڕان، کە هەروا ئـاورینگیان دێنان، چاوداگرتنو ئیشارەو نازی دڵکێش، کە لە پەنجـەران دەدیتران گشـتی وەکو تیری دەمپان، دەناو دڵو جەرگم چەقین.

لەو جوانیەوە کەتیشکی جـوانی خـودایەو دەرون رۆشـن دەکاتەوە بروسکـەیەکم بەدی کرد. ئەوینی ئەو سەوزە رەنگەی دایەسینەم. بۆیە وەك طوری سینایە ـ کە کەوتە بەر تەجـەللایە ـ بەو تەجـەللایە گری گرت. یاری نازدار! لێم مەپرسـە ماوی یاننا؟ خـۆت دەزانی، خـۆتی هەمودەم کوشتوتم. بۆ هێشتوتم قـەت زیندوبم؟ بڕوانە تیرەکانی خـۆت ـ کە لەتیری کاری خـەڵکـی مەجارستان بڕاترن ـ هەمو بەخـوێنم شـەڵاڵنو بەرەنگـی ئـاڵ رەنگ کراون. تیری نازی ناسكئەندامی خوێن شیرین، زەبری رمبی بژۆڵی ئەورم هاوێژە: هەریەك گەزێك بە دڵمدا چوبونە ژور. هەی داد لەدەس ئەو ناهەقیەی یار لێم دەکا. بەراسـتی دەردم دەداتێ. دەزانێ حـاڵم چلۆنەو جارێك بەدەردم راناگاو لێم ناپرسێ. بەراستی پەیمان شکێنە، فەرموبوی برینیتیرم بە پرسـیاران دەرمان دەکەم. کەچـی نایکا: دیارە گەرەکیە بمکوژیۆ تازە نەیەمە بەرچـاوی. بۆیە هێشـتـا سەرەتیری ماری رەشـی بەرەنگ شـەوەی، لە هەناوما چـەماونەوەو بە ئـاڵقەی داوی عەنبەرین بەستونیە وە؛ کە نەلەقێنو دەرنەچن. قـولاپەی سـەری بسکـانی، پەنجـەیان لەدڵ داگیرەو دڵ گیرۆدەی چینچینی یەك لەسەریەکی پرچـانیەتی. هاوار لەدەسـت ئـەو نازانە، هاوار لەو چـاوە بازانە، کە هێندە سازو تەیارو بەحورمەتنو کاریشیان ئیمان بردنە.

٢١ رەمزو سورێن شیرین لەبان تیرۆژو بەرقێن کەوکەبان
رێزا موسەلسەل عەقرەبان گەردان لە دۆرا قەمەرێ

٢٢ مندین لدۆر بەدرا تەمام حەرفێن دمەکتوب دالو لام
وی پێشرەوی باطن رەقام یەغما کرم سیمین بەرێ

٢٣ سیمین بەرانەی شەکەری ئەو حوریا نیسبەت پەری
بەژنا شیرین دیمی زەری بو ژگولابو ماوەرێ

٢٤ بو ماوەرو شیرین لەبێ وی خوبو نورین غەبغەبێ
بەدرا دبورجا عەقرەبێ کەنگی ژبەر پەردێ دەرێ

٢٥ بەدرا ژقودرەت لێ دونون ئەو قاتلا ئەسوەد عیون
پوڕ راکرن وی قەتلو خون عالەم پەریهت یەغما کرێ

٢٦ هەردەم بظولمێ وە دسوژی قەلبێ ژحوببا تەی تژی
لازم دبێم منڕدێ کوژی کەس نینە چیتن مەهدەرێ

٢٧ کەس نینەرەت مەهدەر بکت بەس گرتیان ئەبتەر بکت
خەملێ ژزێری زەر بکت شەفقەت ژیەکتا بدرێ

٢٨ شەفقێ بدیداری خوەکت قەستا بریندار خوەکت
شەهیدی رەشماری خوەکت ئیسەر لفەتلا پیشتەرێ

٢٩ فەتلی سیاه ماری شەڤین ریحان بدور سەروان چەڤین
ئاخر بسەلوێدا رەوین خەفبون دتایێ چەنبەرێ

٣٠ خەفبون دنیڤ تورا قزل ئیلان میثالی سەر لەمل
کوشتین وژەهر ئاویتە دل هێژ کوشتیێن رەمزا بەرێ

٣١ کوشتینە ئەم شیرین لەبێ تەحلی کەشین روزو شەبێ
گەر ئەز ببینم ئەوبخوەبێ ناکم ژدل هێژ باوەرێ

٣٢ ئەو نازکا نیسبەت گولێ جامەك ژکەوثەردا «مەلێ»
مەستم ژبەر قالو بەلێ حەتتابروژا مەحشەرێ

مانای وشە:

گەردان: خولدەر؛ **گەڕدان:** گەڕیان؛ **نیسبەت:** بەرەگەز؛ **عیون:** چاوان؛ **مەهدەر:** تکا؛ **ئەبتەر:** دوابراو؛ **پیشتەر:** لەپێشەوەتر؛ **قزل:** سور؛ **ئیلان:** مار؛ **مل:** شان؛ **تەحلی:** تاڵی؛ **کەشین:** خۆرەوەین.

پوختەی مانا:

غەمزەو نازی زۆر دڵکێشە. لێو شیرینە، تیشكو بروسكەی ئەستێرەی سەر روخساری، کە بریەتین لەخشڵی سەرتوێڵو گوارەی، ریزی بەزنجیرەهاتوی بسکی، وەك دوپشکی رەشی لەعەنبەری خاوکراوی، کە لە دەوری روخساری، وەك مانگی چاردەی دەگەڕان‌و دەوریان دابو؛ بسکی وەك دال «د»و لابسکی وەك لامم «ل» دین کە واتا دڵ لێرە بەندن. ئیتر لەپێشدڵدارانداو منبوم لە تەهی دەرونم رفێندراو سینگی لەزێو چەرموگ‌ترو نەرمو بەشۆق، دڵو دینی تاڵان کردم. سینەو بەرۆکی وەك زێوە، باڵای وەکو چڵەقامیشێکی لوسە شەکری پێوە. حۆریەو بەرەگەز پەرییە. بەژن شۆخو رەنگ زەرییە. بۆنی گوڵاو بڵاو دەکا. لێوی شەکرەو بۆیگوڵ دەدا. تیشکی بەرچەنەو لاجانگی، لەدڵ دەدا. هەنیەی لەژێر پرچۆکانی وەك مانگی چاردە لەبورجی

عەقرەبی عاسمانی ساودا، پەناگیرە. خوایە کەی ئەو مانگە جوانە، لەپشتی پەردە دێتەدەر. لەسەر مانگی چاردەی هەنیەی دونونی سەرەو بەرەژێر لە خەتی خودا دەبینم. کەلێم بونەتە کەوانو بەهانە دانی چاوانی کە لە کافران رەشترنولە کوشتنی ئێمەدا بیٚبەزەترن؛ دەستیان بەکوشتو کوشتار کرد. دنیا پربو لە ئاژاوە. هەمو ناوچەو مەلبەندی دڵانیان سوتاند. هەرچی وەبەرگیریان کەوت، تالانیان کرد. ئاخر یارە دڵرەقەکەم! خۆت دەزانی دڵم پڕە لە ئەوینت. چۆن رەوایە هەمیشە ئاوا بەناهەق ئەنوای ئەوین بسوتێنی؟ من دەڵێم بڕیارت داوە، نەمهێڵی لەسەر دنیایەو خۆشت لەچاری مننایە. کەسی واشم پیٚشکنایە، رۆژێك بینێرمە تکایەو تکات لەخزمەتدا بکاو چیدی دیلی ئەوینت دوابراو نەکەی. بۆ چاری دڵی دیلانیش، هێندە بەسە خۆت بە زەنبەری زێڕی زەرد، وەرازێنی، بیستنی خرمەی خشڵانو دیتنیان لەو بەژنە جو ەت، دەرمانی دەردی دڵانە. منی تەنیاو بیٚکەسو بیٚدەرو دیلیش، کە دەردم یەکجار گرانەو لە دیلیتر هیلاکترم؛ بە دیداری روخساری خۆت، چا دەبمەوە، دەسا وەرە منی مەلای ئەویندارو کۆیلەو دیلو بریندارت، بەدیدارت دڵخۆشبکە. من نامەویٚ ساغبمەوە. من ئاواتمە تۆ خۆت بێیتە سەرسەرینمو بەهۆی سەری بە قولاپەی کەزیەکانت ـ کە وەك سەری رەشماری بەژەهر دەچن ـ تەواوم کەی، ببمە شەهیدی ئەوینت.

ئەو کەزیانە کەمن دەڵێم ماری رەشی سەربەئالقەن. بۆنیان هێند خۆشە دەشتوانم بێژم چاکترین رەشەریحانەی بۆن خۆشنلە دەوری باڵای وەك سەوڵا لار بونەوە. لەولاشەوە وەکو ماری پاپۆکەدەر لە سەرشان پاپۆکەیانەو، بەپرچ بەندی سورو ئالٚ شێراونەوە. رەشماری ئەو جوتە کەزیە، درێشوکەیان هاتەدلٚ. ژەهریان پژاند، لایان وایە من ماران گەستەی ئەوانم. بەڵام نەخێر منهەر زۆر لەمێژینەوە هەر ئەو ساتەی کەوتومە ناو گێژی ئەوین، دەستم لەگیانم بەربوە. ئێستاش لەپاش گیاندەرچونیش، شەوو رۆژ لەتاو ئەو لێوە شیرینانە تاڵیکێشو بەئازارمو ئاخ هەڵکێشم. نازانم تکاکارەکەم بەکام باردا چارەم دەکا؟ ئەویارەی کەمن دەیناسم، ئەگەر ئێستا هەر بە چاوی خۆمبیبینم، لەبان سەرینم وێستاوە، لە خۆشیانا باوەر ناکەم. هەرجارێکیش چاوم بەچاوی بکەویٚ؛ حەو روحمبیٚ، تازە نازیم. گەشکە دەگرمو بۆی دەمرم. ئەوناسکۆڵەی رەگەز گوڵە، بەرلەوە خوا گیانی ئێمە دروس بکا؛ پیاڵەیێکی لەئاوی کەوثەریٚ دامیٚ. منی مەلای دڵدارو هەژارو بیٚکەسو زەبون، هەتا رۆژی عەشریٚ مەستم. ئەغیار بونەوەم بۆ نیە.

قصیدەی نۆتو شەشەم

«سولطانی بۆتان»

١ لاتی حوسنیو شەهی خوبانی
بخوە هەم خانیو هەم خاقانی

٢ یوسفی ثانی تو ئیرۆ خانم
کو بحوسنا خوە نەدیری ثانی

٣ بسورۆ هەیبەتو سەهمی خوە پوری (پەری)
بتەشینت لبوتان سولطانی

٤ بطەبل خانەیی شاهی وەرە تەخت
کو تو ئیرۆ شەهی کوردستانی

٥ کاکولێ بەردە بسەر خالو خەتان
کو موسەلسەل بنومێت رەیحانی

٦ ئیسمی ئەعظەم تەدڤێ چلئیسمێ (چلئیسمێ)
ژدوحەرفان بموعەمما زانی

مانای وشە:

لات: بت؛ نەدیری: نیتە؛ بتەشیتن: بەتۆ دەشێت، بۆتۆ رەوایە؛ طەبلخانە: نەقارەخانە، دەستەی موزیکی شایانە.

پوختەی مانا:

تۆ نمونەی خودای جوانیو، جوانان دەبێ بتپەرستن. خونکاری گش نازدارانی. چاوجوانان ناوی

خان بێنن، بەتۆ دەڵێن. ئەگەر باسی قەراڵو قـاقانانیان کرد؛ تۆ مەبەسـتی. خـانمە ناسـكو نازدارەکە! تۆ ئـەمڕۆ یەکەمین جـوانی لەدنیادا. ئـەگەر لە مێژووش بنۆڕین، تۆ لەپاش یوسـف دوهەمیو بۆخـۆت هیچ دوهەمت نیە. بەدڵکێشـیو هەیبەتو سـامێك کە هەتەو ـ لەو بابەتەدا زۆرزۆری ـ سولطانی هەمو نازداران شیاوی خۆتەو بۆت هەیە پەڕی سوڵتانی لەسەرت دەی.
دەسا با نەقارەخانە، تەپڵی شادیو خـۆشی لێداو تۆ لەسـەر تەختی سـەروەری هەمو جـوانان جێگیرببە. ئـاشکرایە کە کیژە کورد، لە جـوانیدا لە هەمو دنیا بێ وێنەن. تۆش لەچـاو گش کچەکوردێك، وەك پادشای لەچاو گەدایان. واتا: ئـەمڕۆ تۆ خـونکاری کوردسـتانی. کاکۆڵەکەت بابێتە سەر خاڵو میلت. تا ڕەشەریحانەی بۆنخۆش، بەزنجیرە خـۆ بنوێنێ؛ ببنە نمونەی دوشـێوە خەتی ریحانیو موسەلسەل، بەرێكوپێکیو بەجوانی.
تۆ بۆ دنیا هێنانە بەر فـەرمانی خـۆت، بۆ ئیسـمی ئـەعظەم مەگەڕێو گوێ مەدەرەێ کەدەڵێن دەبێ چلناوان لەناوی خودا لەبەرکەی. شایەت لەناو ئـەو چلەدا، توشـی ئیسـمی ئـەعظەم ببیو بەجامی چلکلیل ئاوێ بخـۆیتەوەو بەخـۆیداکەی. تۆ لە دوپیتی روخسـارت، ئـەو مەتەڵۆکە هەڵدێنی. صادی چاوت ـ کە صاد خۆی ناوی قورعانە ـ ئەلفی بەژنت ـ کە بەڵگـەی زۆر لەناوانی خوایگەورەیەو دوجاران لەناوی گەورە (اسمی ئەعظەم)دا هاتوە ـ بەڵگـەت بەسـە، کە تۆ تونیو نوری خودا، لەتۆی داوەو ئەو هەمو جوانیەی پێت داوەو دەتوانی لەسـەر دنیایە شانازی لە زەمین بکەی کە بەو جوانیە خودا دادەت، هەنگاوی لەسەر هەڵدێنی.

٧ **چبەراتبو وەبسەردا کاکول**
چینبچین میسك بطوغرارانی

٨ **تە چحاجەت بسولەیمانییێ حوسن**
خاتەمەك (خاتَمَكْ) لەعلە بگەوهەر ئانی

٩ **چخەط ئەشکستە موسەلسەل یارەب**
کو تەپێ نەسخ کری دیوانی

مانای وشە:

خاتَمَكْ: ئەنگوستیلەی تۆ؛ **خاتەمەك:** ئەنگوستیلەیەك؛ **خەتی شکستەو موسەلسەلو نەسخو دیوانی:** چوار شێوە خەتی هونەریو جوانن؛ **نەسخ:** سرینەوە، لەناوبردن؛ **نەسـخ:** نوسینەوە؛ **شکسـتە:** شکـاو؛ **موسەلسەل:** بەزنجیرە؛ **دیوان:** بارەگای مەزنایەتی؛ **دیوان:** کتێبی شیعر.

پوختەی مانا:

ئەو کاکۆڵە چین لەسەر چینەی تۆ هەتە، مۆری پادشـای شـاهانە بۆت بەخـەڵاتەوە نراوە. خـەتی

بەرات‌و مۆرەکە، نە رەنگە نە مەرکەفە. میسکی چینە، چین لەسەرچین داندراوەو لە سەر سەری تۆ نراوەو لەبەر چاوان رانراوە. تۆ هیچ کارت بە ئەنگوستیلەی سولەیمان ـ کە بەهۆی ئەو، حوکمی لەسەر دنیا دەکرد ـ نابیٚ‌و نیە. تا بەجوانی، لەسەر جوانان داوای سولەیمانی بکەی؛ ئەنگوستیلەی سەرداری‌و فەرمانرەواییت لەسەر عالەم، لێوی ئالی رەنگ لاڵتەو لە بنیادو ریزە گەوهەر، ریز کراوە. هەرچی بەلێو بیدرکێنی، هەمو خاوەن ژیان‌و گیانێك، بەگیان‌و دڵ پێکی دێنێ‌و دێویش ناتوانێ بیرفێنێ‌و ئەو کەتنەی بە سلێمان‌کرا، بەتۆش بکرێ.

ئەی خودایە! چنەخشکێت لەروی یاری من شان‌داوە؟ بسك‌و پەرچوکەو کاکۆڵ‌و کەزیەکانیت، بەهەمو شێوە خەتێکی دەستی قودرەتت کێشاوە. هێندێك شکاون بۆجوانی، هێندێك هۆنراو بەزنجیرە، هێندێك رێك‌و پێك، وەك نەسخ. هێندیٚ‌وەك خەتی دیوانی، لەبەر چاو ئاڵۆزو تێکەڵ. لە راستیشدا مولەموتیٚ نەپەڕیوە. هەمو نەخشی هونەراوی خەڵکی زەویت پیٚ سڕیەوەو لەدیوانی شاعیراندا، وات‌کرد هەر ئەو بنوسنەوە. یان، لەبەری بنوسنەوە.

١٠ گەرچی پورخال‌و نیشانی ئەمما
بنیشانی کو تو بیٚ نیشانی

١١ ئەی پەری حور سرشتیٚ هەرچەند
بیەشەر ئادەمی‌و ئینسانی

١٢ سوزی (سیرری) سوبحان تە ژحوسنی دنومێت
(أحسنَ‌ألله) ژسورا (سیرا) سوبحانی

١٣ چحەدی عەقلە قیاسی تەکرت؟
ئەڤە بورهان کوتو بیٚ بورهانی

مانای وشە:

سوز: دڵکێشی؛ **سیرر:** حیکمەت؛ **سوبحان:** پاك؛ **سوبحان:** ناوی خودا؛ **احسن‌الله:** بنازم بەکاری خوا، خوا چەند جوانی‌کرد؛ **حەد:** کەوشەن، سنور؛ **بورهان:** بەڵگەی زۆر رون.

پوختەی مانا:

ئەگەرچی چاو لە رواڵەتدا، خاڵ‌و خەتی تۆ دەبینێ‌و لای‌وایە بونە نیشانەت، لە خەڵکی دیت جیاکاتەوە؛ بەڵام چاو بە هەڵە چوە. نیشانەی تۆ لە بیٚ‌نیشانی تۆدایەو رەنگت نیەو دەهەمو رەنگانیش‌دا هەی. هەرکەسیٚ دەڵیٚ من دیومە، دیارە نەی دیوی‌و نات‌ناسیٚ. هەرکەسیٚ کە تۆ ناسیٚ، هەر هێندەی لیٚ حاڵی دەبیٚ. کە تۆ هیچ نیشانت نیەو نازانیٚ تۆ وەك‌چی دەچی.

بەریەکەی ئامیان حۆریەکەهەرچەند لەرواڵەتا مرۆی، پێستی مرۆت دەبەردایە؛ بەڵام ئەو

دڵکێشیە پاکەی دەتۆدایە، نوێنەری رازی نهێنی سوری هونەری خـودایە. ئـەی نامەخـوا لەو حیکمەتەی خوا نواندویە! صەد ماشاالله لەو دەسکارە جوانەی خودا.
لەرادەی عەقل بەدەرە، بەراوەردت دەگەڵ ئافەریدەکان بکرێ.! بەڵگە لەسەر جـوانی بێ وێنەت لەدنیا، بێ بەڵگەییو سەرگەردانی دڵدارانتە.

١٤ مە تەمەننا ژنەسیم خاکی رەهە
پیٚبکین دیدەیی دل نورانی

١٥ نەفەسەك بیٚتەمە نابی بِالله
نەتنیٚ روحی تو روحو جانی

١٦ صەد هەزاران ژتە پەیکان ددلن
لیٚ لسەرویٚ مەتنیٚ دەرمانی

١٧ تە برینێن مەکە واندن دیسا
ژنو ئاگرتە لداغان دانی

١٨ تە «مەلا» پور دجگەر گەزمە نەلوٚ (لەو)
وە پەریشانیو پرئێشانی

مانای وشە:

روح: گیانی ماك، کە خوا فەرموی: هەر خوٚم دەیزانم چلوٚنە؛ **جان:** گیانێکـە دەزگای لەشـی زیندوەری، لە ماوەی دیاری کراوی ژیانی ئەم سەرزەمینەدا پیٚ سپێراوەو دەبەر فەرمانی گیانەکەی سەرەکیدا. کە فارس بە رەوانو جان ناویان ناون؛ **کەواندن:** داغکردن؛ **لوٚ:** بوٚچی؛ **لوٚ:** کابرا، لاووٚ؛ **لەو:** بوٚیە.

پوختەی مانا:

دەسـتەو داوێنی شـنەباین. توٚزێك لەتوٚزی رێبازت بوٚمە بێنیٚ. تا دەچـاوی دڵمانی کەین، دڵمان روٚشن ببێتەوە. سوێند بەخودا، هەناسێکیش بیٚتوٚ ناژیم. توٚ هەر روحی بەتەنیامنی. توٚ روحیشـمو رەوانیشـمی. زوٚرم سـەرەتیری دوریت لەدڵدایە. دەرمانی برینی دڵم، لەدەسـت دیداری توٚدایەو بەکەسیتر چارم نایە. فەرموت ناتوانی بمبینی. ئەی خوا هاوار. برینە جیٚ داخەکانی جەرگو دڵم، هێشتا هەر خوێنیاٚن دەدەڵاند. سەرلەنویٚ داغت پێوەنانو ئاگرت تیٚ بەردانەوە.
کاورای مەلای دڵداری ژار! چیتە هێندە پەرێشـانو دەم بەهاوارو پرژانی. دڵبەرت توٚی خوێندوٚتەوە کە جەرگی بەتیر هەنجنیت. کێیتر وەكتوٚ بەختەوەرە، یار بەتیرانی وەخـوێنیٚ؟ چـوٚنە بەچاکە نازانیو گلە دەکەی؟

قصیدەی نەوەدو حەوتەم

چین و ماچین

١ مزگین ژمەرا بیتە ژسور شیرینیٚ
جانی خوەیی شیرین ددرم مزگینیٚ

٢ صەدچین دخوەدا گرتی‌یە زولفاتە بچین
شیعرا مە وەحەق لەو چو حەتا ماچینیٚ

٣ نەقشێن فەلەکان گوهدەدرن ڤیٚ نەظمیٚ
تەنها نەبەشەر هەر دکرن تەحسینیٚ

٤ عیشقی ژخودیٚدا تو بخازی ژێرا
گەردی لنەیارەك خوەبکی نەفرینیٚ

٥ یەك سەجدە تنیٚ فەرضە ددینیٚ عیشقیٚ
بن بەرقەدی یاریٚ دمەجالی دینیٚ

٦ عاشق کوبدل فاتیحەیا عیشقیٚ خوێند
ئایات یەکایەك دکرن ئامینیٚ

٧ مە ژلەعلی لەبی یاری خوە ڤەخار ئاڤیٚ حەیات
ئەغیار بلاتیکی بچن دارینیٚ

مانای وشە:

چین: قەدیم بریەتی‌بو لە مەڵبەندی کاشغەرو خوتەن، کە بە ئـاسکی میسـك ناسـرابون؛ **ماچین:** کورتەی مەهاچین، چینی گەورە. کە ئێستا مەهاکە فرێدراوەو هەر چین ماوە؛ **تەحسـین:** ئـافەریم؛ **نەیار:** دوژمن؛ **نەفرین:** توك.

پوختەی مانا:

هەرگا مژدەی دیدارێکم لەیاری خوێن شیرین بوێت؛ گیانی شـیرین بەمزگێنی دەدەم بەو مزگێنی هێنە. پرچەچین لەسەر چینەکەت ـ کە صـەد چینیش پتر دەبێ ـ ناوی هاتە ناو شیعری من، بۆیە شیعرم وەك میسکی خەتاو خوتەنێ بەبۆن خـۆشی بەناوبانگـە. تەنانەت خـەڵکـی ماچین‌و چینی گەورەش، ـ کە میسكماڵی خۆیانە ـ بەئاواتن ئـەو شیعرانەی منیان هەبێ. نەك تەنیا خـەڵکـی رەمەکی بە شیعرم دەڵێن ئافەریم؛ ئەو ئەستێرەی دەدرەوشێن‌و بونە نەخش لە عاسمانان، پەسنی هۆنراوەی من دەدەن. ئـەوەش هەموی لەسـایەی پرچـی هۆنراوی بە ئـاڵقەو داوی چین‌چینە. ئـەوینی کەزی تۆ وای‌کرد، کە من هێندە دەم پاراوبم. ئـەگەر دوژمنێکـت هەیەو دەتەوێ توکی لێ‌بکەی، بڵێ خوایە ئەوینی بخـە دڵەوە. لایەك دەسـوتی‌و دەپروکێ‌و لە لایەکیش کینەی لەدڵدا نامێنێ‌و دەبێتە دۆست. لە ئـاینی دڵداراندا، لەکاتی دیتنی یاردا، سـوژدەیەك بۆ بەژنی فـەرضـە. سوژدەی تریش ئەگەر بەرین، سوننەتەو خێری تێ‌دایە.

«نالی» دەڵێ:

خەتات فەرمو کە خۆشە چین‌و ماچین　　　کە ناچین لێرە خۆشە چینی ماچین

ئەو دڵدارەی خۆی دەقەبەڵ ئەوین‌دە کاو بۆ پێك‌هاتنی سەوداکە، سورەی فاتیحا دەخـوێنرێ؛ هەمو ئایەتی قورعانێ دەڵێن خێری لی‌ببینی؛ پیرۆزت بێ. دەڵێن خـدر دەگەڵ موسـا، لەنێوانی دو دەریایان لە شـوێنێکا بەناو «دارین» توشـی یەك‌بون. کە چیروکی ئـەم توش‌بونە، لە قـورعانێدا هاتوە. بەڵام ناوی خـــدر ناباو دارینیشـــی تێدانیە. من لە لێوی یارەکەی خـــوم، ئـــاوی ژیانم خواردۆتەوە. با نامۆیان بەتێکڕایی بەشوێن خدرو ئاوی ژیاندا بەرەو دارین هەڵوەدابن.

٨ لازم بخوە ئایینەیی (روح‌القُدسی) تو
لەوکەس نەدیەن حوری بقێ ئایینێ

٩ جائز بتە (مِنْ حَیْثُ بَشَرْ) نسبەت دان
بیهن‌و شەفەق‌و نازکی‌یا نەسرینێ

١٠ ئەڤ رەنگی فەصاحەت ژبەشەر سیحری حەلال
ئیعجازی بەیان ئانی‌یە بەرتەدوینێ

١١ دانالەو ئاهین‌مە ژدل صەح بکری
وەر گوهبدە هنداڤی سەری بالینێ

مانای وشە:

ئایین: رەوشت، خشـڵ، شکـۆ، جـوانی؛ **مِن‌حَیث:** بەو ئیحتوبارەی؛ **بەیان:** وتار، رون‌کرنەوە؛ **تەدوین:** کۆکردنەوە؛ **هنداڤ:** لەدیار، نیزیك؛ **بالین:** سەرین، باڵگە؛ **صەح‌بکری:** ببیسی.

پوختەی مانا:

یاری نازدار! بەبیری‌من، تۆ دەبێ ئاوێنەیەك‌بی جوبرایلت تێدا دیاربێ. ئەگینا قەت حـۆری‌و پەری واجوان‌و شەنگ نەرەخساون. چونکە لە بیچمی ئادەمیت، دروستە پێت بڵێن: مرۆ. ئەگینا بۆنی وا خۆش‌و روخساری وا تیشك‌دەرو ناسکی پێست ـ کە وەك پەلکی گوڵی نەسرین دەچێ ـ کام بنیادەمی وا هەیە؟ گفت‌و لفتت هێندە رەوان‌و شـیرینە؛ وتارت هێندە رەنگینە؛ بویتە جادوگەر لە دڵان‌و جادوەکەشت بەشەرعی خودا رەوایەو دەکرێ بڵێین موجزاتە.

بۆ ئەوەی دەنگی ناڵین‌و ئاخ‌هەڵکێشـانم بیبیسـی؛ دەبێ بێیتە نزیك سـەرینی جێگـاکەم، کە نەخۆشمو تیا کەوتوم. ئەوسا بەحاڵ نوزەی منت گوێ لێ دەبێ‌و خۆم نابینی.

«مُتَنَبِّی» (۳۰۳-۳٥٤ کوچی مانگی) تاك‌بەیتێکی هەیەدەڵێ:

ئەوەندزاروزەبونی‌تۆم‌کەلێم برۆوانی‌نام‌بینی   مەگین‌دەنگم بیبیسی‌وباوەڕی‌بێنی کەهەرماوم

«حاجی‌قادر» دەربارەی دەمو بەژنی‌یار فەرمویەتی:

تا دەستی نەدا خەنجەرو نەیفەرمو دەسا دەی   حاجی بکوژن خێرە مەدەن ئیتر ئەمانی

ئیمکانی لەلای ئەو عولەمای مو دەقەڵێشن   عەنقاو وەفا بو چمیانی، چدەهانی

١٢ فەرهاد دزانت تو ژپەرویز مەپرس
ئەطواری غەمێ عیشق‌و سوڕا شیرینێ

١٣ بێ‌نوقطە نهن دائیرە ئیحسانکە «مەلا»
دەووار چکت دائیرەیا تەکوینێ

مانای وشە:

نهن: نین؛ **ئیحسان:** چاکە؛ **دەووار:** زۆر خول‌دەر؛ **تەکوین:** پێك‌هاتن؛ **ئەطوار:** گۆڕان گەل، بارگەل.

پوختەی مانا:

پەروێزی مێردی شیرینێ چوزانێ ئەوین یانی‌چی؟. دەبێ لە فەرهاد بپرسین. ئەو دەزانێ دڵکێشی شیرین تاکوێ‌بو. ئەوین چەند جۆرە دەردی هەن. هەمو جـەغزێك نوقـطەی ناوەندی هەر هەیە. ئەوین ئەو نوختەی ناوەندەس لە جەغزی ئەم جیهانەدا. هەتا پیاو بەو نوختە نەگا، سـەرگەردانەو بەدەوری جەغزا خول‌دەخوا. دەسا ئەی‌یار! بەزەییت بە مەلادا بێت. شـارەزای کە لە بارەگات؛ کە چیتر بە سەرگەردانی بە دەوری جەغزا نەسـوڕێ. با بگـاتە تۆ؛ کە نوختەی ئـەو جـەغزە گەورەی هەمو ئافەریدەی تێدا، هەرتۆی، هەرتۆی.

١٤ ژمابەینا دوئەبرویان دبینم قا بە قەوسەینێ
(تَعالَی‌الله) بنێ رەمزی چرەنگ ئاڤیتە مابەینێ

١٥ بنیٚ نونیٚن لسەر صادان کوکاتب گوشە لیٚ بادان
سەراسەر قاف تاقافە رموزا (حِکْمَةٱلْعَیْنی)

١٦ بەقا نینن لبوٚ تشتی، حەتا کەنگی بکین پشتی
دعیشقا وان پەری رویان وەرن دنیایە دادەینیٚ

١٧ ببەرقا شیرو ئەلماسان بتیریٚژیٚن دشەهکاسان
سەراسەر ئەهلی دنیاییٚ دصوژی (طُرفةُالعینیٚ)

١٨ مەلابِاللە، دڤیٚ دەوریٚ بڤیٚ رەنگیٚ بڤیٚ تەوریٚ
نیشان‌دا وەك نیشانی کەس دەرانین دورٚ ژبەحرەینیٚ

مانای وشە:

تَعالَى‌الله: پایەبەرزی بوٚخوا، نامخــوا؛ **حِکْمَةٱلْعَین:** راســتی تەواو؛ **حیکمەت:** ســورٚ؛ **عەین:** چــاو؛ **حِکْمَةٱلْعَین:** کتێبێکە لەعیلمی حیکمەتدا نوسینی «نەجم‌الدین قـەزوێنی»؛ **پشــتی:** کوڵەپشـت، تێلەکە؛ **پشتی:** پاڵەوپشت؛ **دەینیٚ:** بدەینیٚ؛ **طُرفَةٱلْعَین:** چاو تروکانێك؛ **تەور:** رەوانی ئاو؛ **بەحـرەین:** دو دەریا؛ **بەحرەین:** ناوی مەڵبەندێکی میر نشینە لەسەر خەلیج کە دەریاکەی جێگەی راوی مرواری‌یە؛ **نَصّ:** دەق.

پوختەی مانا:

لەنێوان دوبروٚیاندا، بە مەودای ژیٚ کەوانێك دێتە بەرچـاوی دڵو گیانم. خــودایا گەورەیی بوٚتوٚ. بەچەند رەمزو ئیشارە، ئەم نێوان دو بروٚیە نەخشـاوە. دە بڕوانە کە ئـەو جـوتە بروٚیانەی لە شکڵی نون، لەسەر چاوانی وەك صادن «صـ » دەسـی توانای هونەرمەندی خـودای گەورە، بەرەو تیلە چەماندونی. وەکو نەصصێك گەیاندویە. ئیشارەی راستی ئەو چاوە، هەمو دنیای لەقـاف تا قـاف، وەبەر داوەو لە دەسکاری خودای جوانی، نیشانێکن. کتێبی حکمةالعەینی وەلا ناوەو کەسیٚ ئـەو چاوو ئەبروێە بەچاوی دڵ تماشاکا، چحەددی هەس لە وەستای کارسـازی بیٚنیازی جـوانی وابیٚ وێنە حاشا کا؟!

دنیایە کە بیٚبەقایەو هەرچی لەناویشـی‌دایە، بوٚکەس هەتا سـەر نەمایە. تا کەنگـیٚ پاڵی پیوە دەین؟ تا کەنگـیٚ لەکوڵمانی دەین؟ وەرن وەك من بکـەن یاران، شـتی دنیا بە دڵداری وەگوٚرین‌و لەسەودادا بزانن ئیٚمە سەرکەوتوین.

«نالی» فەرمویە:

بیٚزارە لەتوٚ.ئیٚستە هەم‌ئاغوشی عەدوتە دنیا کەدوێنیٚ حەرەمی موحتەرەمت بو

بروٚی وەك شیری ئەڵماسن لەتیژیدا، تروسکەی چاوەکانیشی، لە شاکاشی گروٚی مەیخـوٚری دڵداران، بەدی‌بکریٚ. لە چاو لیٚك‌نانی یارمدا، لە ماوەی چاوتروکانێك، هەمو دنیا بە گرپەی ئاگرو تینی ئەوینی خوٚی دەسوتێنیٚ. مەلا سـوێندت دەدەم بەخـوا! لەوان روٚژان وەکو شـیعرت رەوان‌و

جوان‌و ڕەنگینەو بەماناو خۆش‌و سـەنگینە لە توانای کام غەواص‌دایە لەناو دەریاش دوڕو مرواری وابێنێ کە نیو هێندەی بنرخێنن.

قصیدەی نەوەدو هەشتەم

پەسنی میری بۆتان

١ ئەی شەهەنشاهی موعەظظەم! حەق نیگەهداریٚ تەبیٚ
سورەیی «اِنّافَتَحنا» دۆرو مادارێ تەبیٚ

٢ هەرکەناری پیٚقە وەرگێری عینانی هیممەتیٚ
زوهرە بیٚپەیکی تەوو کەیوان رەکیبداریٚ تەبیٚ

٣ دائیما مەنزلگەها سوراتە بت بورجا شەرەف
طالیعی فەرخوندەوو بەختیٚ سەعید یاریٚ تەبیٚ

٤ سەبعەیی سەییارەو نەهچەرخی سەرگەردان بقیٚ
گەردش‌و دەوریٚ عەجەب دەرخدمەت‌و کاریٚ تەبیٚ

٥ ماهتابا دەولەتیٚ یەك پورتەوەك شەمعا تەبت
ئافتابا رەفعەتیٚ، بەرقەك ژئەنواریٚ تەبیٚ

٦ لامیعیٚ فەتحا ئەزەل بەرقیٚ ژبەر تاجیٚ تەدت
کەوکەبا سەعدا ئەبەد، نەجمەك ژسەییاریٚ تەبیٚ

ماناى وشە:

نیگەهدار: ئاگادار؛ **دۆرومادار:** لە دەوراندەور؛ **پیٚقە:** بوٚلای؛ **عینان:** جلەو؛ **رەکیب:** رکیٚف، ئاو زەنگی؛ **رەکیبدار:** مەیتەر؛ جلەودار، پیادەی گەلٚ سواران؛ **سور:** وارش؛ **شەرەف:** بلٚندی‌و گەورەیی؛ **فەرخوندە:** ممبارەك؛ **سەعید:** پیروٚز؛ **سەبعە:** حەوت؛ **سَیارە:** گەروٚك؛ **سەبعەی سَیارە:** حەوت ئەستیٚرەی گەڕیٚدە لەعاسماندا، نەچەقیو؛ **دەر:** لە؛ **پورتەو:** شەبەق؛ **دەولەت:** بەختەوەری.

پوختەی مانا:

ئەی پادشای زۆر بەقەدر! خـودای مەزن ئـاگای لێتبێ. سـورەتی «اِنّافتحنا»ـ کە خـەڵاتی سەر کەوتنی پێغەمبەرە لەسـەر کافـران ـ هەمیشـە لە دەوری تۆبێ. بۆ هەرکوێ جڵەووەرگێری؛ زوهرە قاصیدی ڕێگەتبێو زوحەل بێتە مەیتەرت: ڕکێفەکەت بۆ دابگرێ، تا سـوار دەبیت. ئـەو بورجەی کە مزڵی تۆیەو کەوتوتە ناو وارشی شارو ناویان ناوە بورجی شەرەف، بەراسـتی بورجـی شەرەفەو بە وجودی نازەنینت، شەرەفی پەیدا کردوە. یاخـوا هەمیشـە ئـاوابێ. هەمیشـە هەر بەختەوەر بیو گش‌ڕۆژت جەژنی پیرۆزبێ. حەوت ئەسـتێرە گەریدەکانی عاسمانێ، بە عاسمانی خولدەرەوە ـ کە سەرگەردان چـەرخ دەخـۆن ـ بەو گەڕانە سـەمەرەوە لە کارو خـذمەتی تۆبن. تیشکی مانگی دنیاداریو سەرکەوتنو بەختیاری وەك گری مۆمی تۆ وابێ، کە گری مۆمی پێشـە تۆ، لەمانگەشەو ڕۆشنترە. خۆرەتاوی پایەبەرزی بروسکـەی ڕۆشـنی تۆبێ. تروسکـەی خـودای ئەزەلی، بۆ سەرکەوتن بەسەر نەیارانی دەوڵەت لەتانجەکەت دا بتروسکـێ. ئـەسـتێرەی بەودمی عاسمان، تا هەتایە یەك لە کێشك‌گرانت بێ.

٧ بەرقی سوبوحی کو ئیشراقێ لصەد جانان ددەت
ئەو کو کەشفا دل‌دکت ڕەمزەك ژئەسراری تەبێ

٨ رایەتا فەتحێ ژنەصراتە کو هەر مەنشور بو
شەهسەواری فەرری سوبحانی عەلەمداری تەبێ

٩ نەی‌تنێ تەبریزو کوردستان لبەر حوکمێ تەبن
صەد وەکی شاهی خوراسانێ دفەرواری تەبێ

١٠ گەرچی دەر ئیقلیمی رابیع هاتی‌تەختی سەلطەنەت
پادشاهی هەفت ئیقلیمان سەلامکارێ تەبێ

١١ چیمەنا سولطانی‌یێ یەکلا لەیەك باغێ تەبت
گولشەنا خاقانی‌یێ خارەك ژگولزارێ تەبێ

١٢ نی ژئەمرا تەی موکەڕڕەم سەرکەشی کت میثلی شەمع
بەرسەری تیغێ تەوو مەقتولی موکارێ تەبێ

مانای وشە:

سوبوح: خودا؛ ئیشراق: تیشك هاوێژی؛ نەصر: سەرکەوتن، یاریدەدان؛ مەنشـور: بڵاوکراو، شـەکاوو هەڵکراو؛ عەلەمدار: ئاڵا هەڵگـر؛ ئیقلیم: مەڵبەند؛ رابیع: چـوارەم؛ سـەلطەنەت: دەسـتەڵاتو فەرمانڕەوایی، سوڵطانی؛ چیمەنی سوڵتانی: بنکەی تەیموری لەنگ‌بو لەئێران؛ موکار: تیژی موهەڵگر.

پوختەی مانا:

تروسکـەی نوری خـودا، هەرگا لەصـەد جـورەگیانان بدات؛ دەزانیٚ چیان دەدڵدایە. رازان بۆتۆ ئاشکراکاو رازداری نهێنی تۆبێت.

ئاڵای مەملەکەت گرتنت، هەر بشەکیٚو سەرکەوتو بی. شـاسواری شـەوکەتی خـودا، ئـەو ئـاڵایەت بپارێزیٚ. نەك هەر کوردسـتان بەتەنیٚ، یاخـوا تەورێزیش هی تۆبیٚو فـەرمانرەوای خوراسانیش، سەر بۆ فەرمانت نەوی‌کات. هەرچـەند لە مەڵبەندی چـوارەم چـویە سـەر تەختی گەورەیی. بەئاواتم پادشای حەوقورنەی دنیایە بێنە سڵاوت. لە تەیموری لەنگ، زلتربی. لە خـانی مغول، گەورەتر. چیمەنی سـوڵتانی تەیمور، تاکە گوڵە مێلاقـەیەکی باغت‌بیٚ. باغچـەی خـاقان، درکێك لە گوڵزاری تۆ نەهێنیٚ.

هەر کەسێکی لەفەرمانی بەرێزی تۆ سەرکێشـی کات؛ یاخـوا وەك مۆم سـەری بەتیخ بەبڕین بچیٚو بەرتیخی موکارت کەویٚ.

١٣ شاهبِاز ئەرچەند پەروازی بیالا بیٚت‌و رەت
دی دنیڤ توراتەبێت‌و صەیدی شونقاریٚ تەبیٚ

١٤ شاهی پورهەیبەت ددیرت لیٚ بسەهمیٚ زێدەیی
ساعەتا غەفلەت خویابیٚ کوز دبن باریٚ تەبیٚ

١٥ هەرسەری دەولەت هەبت، دیٚ هەر دنیڤ بەندا تەبت
هەرکەسی عاقل بتن، هەر دیٚ دچوکاریٚ تەبیٚ

١٦ ئی دڤیت ئازادە بت دی چەهڤنێر لوطفا تەبت
هەرچی ئیستغنا ددل بەر مینتەت‌و پاریٚ تەبیٚ

١٧ هەرکەسی قەستەك ددل دیٚ قەستی دەرگاهیٚ تەکت
ئی دخاطر ئەرجوکت دی هەر رەجاکاریٚ تەبیٚ

١٨ ئی نە دەولەتخواهی حەضرەت بت ژنیڤا جان‌و دل
شوبهەتی ئەهلی شەقا بەر قەهرو ئازاریٚ تەبیٚ

مانای وشە:

شاهباز: بازی‌سپی؛ **پەرواز:** فڕین؛ **کوز:** پشتچەماو، کوور؛ **چوکاری:** چاکیری، خزمەتکـاری؛ **ئـازادە:** سەربەست؛ **ئیستیغنا:** بیٚنیازی؛ **پار:** بەش؛ **ئەرجو:** ئاوات، رەجا؛ **حەضـرەت:** حضـور؛ **حـەضـرەت:** وشەی رێزلیٚنانە؛ **شەقا:** بەدبەختی؛ **شەقی:** یاغی؛ **ئەهلی شەقا:** جەهەندەمی؛ **قەهر:** تورەیی.

پوختەی مانا:

ئەوانەی شاباز ئـاسایی بەرزەفـرن، هەرچـەندی‌کە بێن‌و بچــن، هەر دەکەونە تورّی تووەو دەبنە راوی شمقاری‌تۆ. شـای ئیرانیّ، هەیبەت‌و مەترسـی زۆرە؛ بەڵام ئـەوبەشـەی لیّ‌زیادە. دەمەویّ لەخوت‌و خافلّ پەیدا بیی‌و پشتی لەژێر باری تۆدا، دابنەویّ. هەرسـەرێکـی خـوا بەخـت‌و ئیقباڵی دابیّ، خوّی دەخـاتە بەر داڵدەی تۆ. هەرکەس ئـاوەزی لەلابێت، هەر خـزمەتکـاری تۆ دەکا، کیّ بخوازیّ ئـازاد بژی؛ چـاوەنورّی بەزەی تۆیە. کیّ دەیەویّ بیّ نیازبیّ؛ بەر منەتی ئــەو بەشـــەیە تۆدەیدەیەی. هەرکەس نیازی لەدڵدایە، بێتە دەرگات نیاز رەوایە. کیّ ئارەزوی هەرچی‌دەکا، بابێو لەتۆ داوا بکا.

هەرکەسێکیش بەدڵ‌و گیان توّی خۆشناویّ؛ یاخـوا وەکو جـەهەندەمیانی بەدبەخـت، قـەهرو ئازاری لیّ‌باریّ.

١٩ ما بعەیش‌و نوش‌و شاهی ئەوقەدەر عومریّ تەبت
چەندەکی سالیك موجەددەد (سالیکی موجدەد) بێت‌و بیّ، زاری تەبیّ

مانای وشە:

ما: ماو، باقی؛ **عەیش**: ژیان؛ **عەیش‌و نوش**: خۆش رابواردن؛ **شـاهی**: شـادی؛ **شاهی**: خـونکاری؛ **قەدەر**: ئەندازە؛ **سالیك**: سالێك؛ **سالی**: بەژمارەی ئەبجەدی صەتویەکە. قەرن، صەت ساڵە. بەو سـاڵەوە کە قەرنی تازە دەست پیّ‌دەکا، دەبێتە صەتو یەك؛ **موجەددەد**: تازەوەکراو؛ **موجـدەد**: بەبەهرە؛ **بێت‌و بیّ**: هەر بێن‌وبێن؛ **زار**: سازگارو موافق؛ **زار**: منالّ؛ **زار**: زەبون؛ **زاری**: لاوێنی.

پوختەی مانا:

هەر باقی‌بی‌و خۆش رابوێری. تەمەنت هێندە درێژبێت، کە هەتا قەرن کۆن‌دەبن‌و سەرلەنویّ تازە دەبنەوە، هەمو قـەرنێك تۆ هەر لاوبی‌و زەمان دایم لەگەلّ تۆدا سـازگار بیّ‌و، تۆ هەمیشـــە هەر خونکار بیت.

شیاوی باسە: نیمەیّ دوهەمی ئـەمبەیتە، وا نوسـرابو: «چندکی سـالِك مجـــدد بیت‌و بیزاری تەبی» منەت‌بارم خوێندەواران لەمن باشتری بزانن. هەژار

٢٠ هەرکەسی نە ژجان دوعاگوی‌و ئەناخوانی تەبت
گرتی‌یێ قەیداتەو ئامانجی نوباریّ تەبیّ

٢١ مەدرەکی عیلمی ضەمیریّ شەممەیەك وەصفا تەهات
وەرنە کی‌عالم‌بشەئنی قەدرو میقداریّ تەبیّ

٢٢ قەستو داخوازا «مەلیٚ» دائیم ژجانو دل ئەڤە
هەر دبەندا خذمەتیٚ پیش دەستی دیداریٚ تەبیٚ

مانای وشە:

نوبار: تازەکەوان؛ **ضەمیر:** بریەتیە لە دڵو هەناو؛ **شـەممە:** کەمیٚك؛ **شـەئـن:** رەوا، دەربارە؛ **میقــدار:** ئەندازە؛ **مەدرەك:** هوٚی تیٚگەیشتن.

پوختەی مانا:

هەرکەس نزا بوٚ توٚ نەکاو لە دڵەوە پەسنی توٚ نەدات؛ یاخوا لەزنجیری توٚدا شـەتەك دریٚو بەتیری توٚ سەکەتبیٚ.

به ئەندازەی زانستو هەستی دڵی خوٚم، ئەو کەموسکە پەسـنەم داوی. دەشـزانم لە هەمو دنیا کەس بە ئەندازەی جەنابت پایە بەرزو بەریٚز نیە. لە دەست کیٚ دیٚ وەکو توٚهەی، پەسـنت بدات؟ لەگیانو دڵمەوە دەڵیٚم: هەر بوٚ ئەوەی بە دیداری توٚ شادبیم؛ خـذمەتکـاریو بەردەسـتی توٚ بویتە ئەوپەڕی ئاواتم.

قصیدەی نۆتو نۆیەم

دیسان پەسنی میرشەرەف

١ خانیخانان لامیعی نەجماتە هەر پرنور بێ
کەشتییا بەختێ تە ئەز بایێ موخالیف دوربێ

٢ کەوکەبا سەعدا شەرەف طالیع دنیڤ بورجا تەبت
داتنێتو ژچەرخی بالا شوبهی مەه مەنظور بێ

٣ ئەنجومی چەرخی موحەددەب هەر ژذاتی تەی شەریف
کەسبی ئەنوارێ بکن حەتتاکو نەفخا صور بێ

مانای وشە:

خانیخانان: سەروەری سەروەران؛ **طـالیع:** دەرکەوتو، هەڵاتو؛ **طـالیع:** بەخـت؛ **مەنظور:** بەرچـاو؛ **ئەنجوم:** نەجمگەل؛ **نەجم:** ئەستێرە؛ **موحەددەب:** پشتکوڕ؛ **نەفخ:** پف؛ **صـور:** کەڵەشـاخ کە قـەدیم تێیان دەتوڕاند وەك شەیپوری ئێستا. بۆ ئـاگادار کردنی دنیا لە هاتنی کاتی قیامەت فـرشتە ئیسـرافیل دە کەڵەشاخ دەتوڕێنێ؛ خوا فەرمویە: (هەرگا دەصـور توڕێندرا، باسـی شـانازی بەرەگەز لەناو دەچـێ)؛ **سەحەرگاهان:** دەمەو بەیانان.

پوختەی مانا:

ئەی مەزنی هەمو سەروەران! ئەسـتێرەی بەتیشکـی بەختت، هەمیشـە هەروا پرنوربێ. گەمیەی بەختت لەبای پێچەوانەی ژیان، خوا بیپارێزێو بەدوربێ ـ هەر وەکو ناوت شەرەفە، ئەسـتێرەی شەرەفو ئیقباڵ، هەر لەناو بورجـەکەت دابێ. تا لەو عاسـمانە بەرزەوە ـ کە بریەتیە لە ماڵەکەتو سەری لەعاسمانێ دەسوێ ـ وەکو مانگ تریفە بداو لەبەر هەمو چاوان دیاربێت.

ئەستێرەکانی عاسمانی، پشـت چـەماوە هەتا ڕۆژی قیامەتێ دێ، لە ئـەسـتێرەی ئیقباڵی تۆ،

تیشـك‌و روناكی وەرگرن. خـۆر بەیانان بەرلە جێی‌تر، گزینگ لە كۆشكـــی تۆ دەدا. دیارە بەنیازە هەمو رۆژ، رۆشنی لە زیارەتی تۆ بەنصیب بێ‌و ئەوسا بەســەر دنیایەی‌دا، پەخشــان بكـات. (دیارە كۆشكی میر لە جزیرێ لەجێی‌تر بەرزتر بوەو هەوەڵ گزینگ لەوی داوە.)

٤ ئەختەرا تە ژپەردەیا غەیبی ئەگەر بیتن ظهور
دێ بتن (نِصفُ‌اُلنَّهار)ێ وەر شەبی دەیجور بێ

٥ (آیَةآلكُرسی)و (ئەنعام) هەیكەلا توخی تەبن
بێ‌نیهایەت پور مرادو بێ‌عەدەد مەنصور بێ

٦ هەركەناری وەرگەڕینی پیڤە عەزمەو هیممەتێ
رایەتا فەتحێ بنەصرا (لَمْ‌یَزَلْ) مەنشور بێ

٧ خەیمەتا نوری عینایەت ظِلْ مەمدودی تەبت
سورەیی (اُمُ‌الْكِتابْ) ماداری حەضرەت سوربێ

٨ پاشی نەوشیروان دبێم دی حاكمی عادل توی
میثلی حاتەم دێ بدانێ دەرجیهان مەشهور بێ

٩ ما جزیرێ شوبهی داری تەختی هەفت ئیقلیم بت
هەم بحوكم وسەلطەنەت ئەسكەندەرو فەغفور بێ

مانای وشە:

ئەختەر: ئەستێرە؛ **نِصفُ‌اُلنَّهار:** نیوەرۆ؛ **دەیجور:** تاریكی تۆخ؛ **هەیكەل:** حەمایەڵ‌و نوشتە؛ **پیڤە:** بۆی، بۆلای؛ **ظِلْ:** سێبەر؛ **مەمدود:** درێژكراو؛ **اُمُ‌الْكِتاب:** سورەتی فاتیحا؛ **نەوشیروان:** پادشـایەكی ئێران بو بە خاوەن‌داد ناوی كردوە؛ **حاتەم:** عارەبێكـی هۆزی طـەی كە بە دەهندە ناوی دەرچـوە؛ **دان:** بەخشـین؛ **توخ:** جوقەی پاتشایەتی.

پوختەی مانا:

وەك لەپێشەكی باسكرا؛ لە زەمانی میرشەرەفـدا، شـاری «جـزیرابوتانێ» وارشـێكی لە بەردی تاشراو لێكراوە. هەمو قورعان لە بەردەكان هەڵكـەنراوە. مەلا دەڵێ: ئـەسـتێرەی تۆ، ئـەگەر لە پەردەی بەرپیوار لە شەوی تاریكە شەودا بێتە دەرێ؛ دنیا دەبێتە نیمەرۆ. لەبەر خوا دەپاڕێمەوە ئەو قورعانە بەسورەتی فاتیحاو ئەنعامو ئایەتەلكـورسی‌و تێكـراوە، هەروەك لە وارشـی شـارەكەی پایەتەختت پارێزگارن؛ نوشتەی جوقەی سەریشـتبن. هەمیشـە سـەر سـەلامەت بی‌و بە هەمو ئـاواتان بگـەی‌و سـەركەوتنت بە سـەر دوژمن، لەبنە نەیەت. بەرەو هەركوێ بڕیار بدەی هێرش بەری، ئاڵای پیرۆزی‌و سەركەوتت شەكاوە بێ‌و، قـەت نەنەوێ. تیشكی بەزەیی خـودایی، وەكو

سێبەر دەگەڵت بیٚو سێبەرت کورتی نەهێنیٚو هەر خاوەن پایەو سایەبی. سورەی پیرۆزی فاتیحا، وارشـــی دەورو بەرت بیٚو لە بەڵایان بتپارێزیٚ. بەبیری من، فـــەرمانڕەوای هەرەبەداد، پاش ئەنوشیروان هەر تۆ بوی. بە بەخشینیش وەك حـاتم، ناوبانگـت دەڕوا. بە هومێدم شـاری جـزیرا بوٚتانیٚ. پاتەختی هەر حەوت ئیقلیم بیٚو بە شەوکەتو حوکمرانی، وەك ئەسکەندەرو فەغفوربی.

۱۰ میثلی جەم جاما زەرین خالی نەبیٚ تە ژبادەییٚ
دا ژخەمرا شادمانی دائیما مەخمور بیٚ

۱۱ ما دباغی عەیش‌و نوشی هەر بسازو ئەرغنون
کامران‌و کامبەخش‌و دلخوش‌و مەسرور بیٚ

۱۲ چەندەکی شیرین بسوڕ دەربەندی دیوانا تەبن
بەندی شاپوری تەبن تا خوسرەوو شاپور بیٚ

مانای وشە:

جەم: کورتەی ناوی جەمشید کە پادشایەکی ئێران بوە؛ **مەخمور:** سـەرخـۆش؛ **دەربەند:** خـزمەتکـاری دەستەو نەزەر؛ **دەربەند:** ئەو شوێنەی شیرینی فـەرهادی لیٚبو؛ **شـاپور:** کوڕیٚشـا؛ **شـاپور:** ناوی پادشایەکی ئێران‌بو کە هێرشی کردە سەر عەرەبان‌و پەنجاهەزار دیلی لیٚگرتن‌و شانی سمین‌و بە پەتێکیەوە بەستنەوەو عەرەب بەناوی شاپورەکەی شانان (ذوالاکتاف) ناوی دەبەن؛ **خوسرەو:** پاشا، مێردی شـیرینی فەرهاد، شاپور وێنەکێشـێك‌بو ببوە دەڵاڵی خـوسرەو، شـیرینی بۆ تاو دەکرد. مەلا لەوشـــیعرەدا،زۆری تەڵە ناوەتەوە.

پوختەی مانا:

وەك جەمشید خاوەن شکـۆبی. جـامت دنیای تێرا دیاربیٚ. هەمیشـە لەبادەی شـــادی مرۆ پڕبی‌و هەرگیز پیاڵەت خاڵی نەبیٚ. لەباغی خۆش‌گوزەرانی هەمیشە دڵشــادو ســازبی‌و ئـاهەنگ‌و بەزمت بگەڕیٚ. بەمراد بگەی. خەڵکیش بەمراد بگـەیەنی‌و هیچ کەمایەسـی نەهێنی. هەرچـی جـوان‌و خوێن‌شیرین‌و دڵ دەکێشن بەرەو خـۆیان؛ نوٚکەری دەسـتەو نەزەرین لە دیوانت. هەرچـەند شـاو شازادە هەیە لە دنیادا، ببنە نوٚکەری کوڕیٚتۆ، هەمو فەرمانڕەوای نامۆ، وەك عارەبیان لیٚ بقـەومیٚ بەدەستی شاپوری ئێران، خوسرەوو دەڵا لەکەشی‌و شـــیرینەکەی دەربەندیشـــی، خـــزمەتکـــارو کارەکەری ماڵی تۆ بن.

۱۳ هیندیکو ڕۆژو شەڤن تێك عیدو لەیلی قەدربن
جام مەدام پڕ بادەبت، لیٚ نە ژمەیا ئەنگوریٚ

١٤ شوبهەتی روح‌القُدُس عەردیٚ تو پیٚ لیٚ داینی
سەبزەوو رەیحان‌و نەسرین‌و گولی مەنقور بیٚ

١٥ هەردەری نەعلیٚ فەرەس شوبهەت بوراقیٚ ڤیٚ کەڤت
چەشمەیی حەیوان ژئەو عەردیٚ موبارەك فوربیٚ

١٦ ما تەعومری خضرو نوح‌و مولکی (ذوالقَرْنَین) بتن
گونبەدا چەرخی مولەممەع هەر بتە مەعمور بیٚ

١٧ خاصّی تەشریفاتە بن دەریاو دەربەندی عەجەم
دا خەلاتیٚن هەر سەحەر صەد زەرکەش‌و مەخمور بیٚ

مانای وشە:

ئەنگـور: تریٚ؛ **لیٚداینی:** لیٚ دادەنیٚی؛ **مەنقـور:** دندوك لیٚدراو؛ **نەعل:** نالٚ؛ **بوراق:** ئـەو فـرشتەی بوبە ئەسپی پیٚغەمبەرو بوٚ میعراج سـواری بو؛ **فـوربون:** فیچقـەکردن؛ **نوح:** پیرە پیٚغـەمبەریٚك بوە تا تەمەنی نوٚسەتو پەنجا سـالٚی دەگەلٚ ئـوٚمەتەکەیا ژیاوە. باوەڕیان پیٚ نەهیٚناوە. نەفـرین‌و توکی لیٚکردون. خـوٚی گەمیەی لە دار تاشیوەو هەوالٚو کەس‌و کاری خوٚی‌و لەهەمو زیندەوەریٚکیش نیٚرو میٚویٚکی تیٚناوە. ئـەوسـا باران دای‌کردوە، لافاو دنیای داگرتوە. هەرچـی جـانەوەر لەدنیان جگـە لەوانەی ناو گەمیە، لەو لافـاوەدا خنکاون. گەمیەش لەپاش لەهی نەمان، لەسەر دوندی کیٚوی «جودی» لە کوردستان نیشـتوٚتەوە. نیرومیٚ تیٚك بەربونەوەو ژیانیان بەسـەر گرتوٚتەوە؛ **مولەممەع:** بریقـەدار کراو؛ **مەعمور:** ئـاوەدان؛ **تەشـریف:** خەلٚات؛ **دەربەند:** بەندەر؛ **مەخمور:** مەخمەر، قەدیفە.

پوختەی مانا:

هەرچەندەی روٚژو شەوی توٚن، جیٚژنەو لەیلەتولقەدرین؛ پیالٚەت هەمیشـە پڕمەی بیٚ. بەلٚام بادەی تریٚ نەبیٚ. بادەی خوٚشەویستی خوابیٚ. وەك نازانم کیٚ گوتویە:

لە ئەسپابی فەرەح سالٚوٚنی عەیشت پر تەدارەك بیٚ
شەوت هەر روٚژو روٚژت جەژن‌و جەژنت لیٚ مبارەك بیٚ

یا خوا لەکویٚ پیٚ دادەنیٚی، وەمی وەکو شویٚن پای فرشتە جوبرەئیل وابیٚ. لە وەمی ئەو، ئـەو زەمینە پڕبیٚ لە سەوزەو ریحانەو غونچەی خەریك پشکوتن‌و لقە نەسرین. یاخوا نالٚی ئـەسپەکەی توٚ، وەهەر زەمینیٚك دەکەویٚ، وەمی ئەسپە بالٚدارەکەی پیٚغەمبەری کە بەسواری ئەو چوە میعراج، بوٚویش هەبیٚ. ئاوی ژیانیٚ لەجیٚ نالٚی فیچقـە بکـات. تەمەنت وەکو تەمەنی نوح‌و خـدران، هەر لەدو بیٚ‌و پاتشایەتی ذوالقەرنەینت بە نصیب‌بیٚ کە باجی لە روٚژی ئـەسـتاندو پیٚشـی بە عاجـوج باجوج گرت. تایبەتی خـەلٚات دانیٚت بن بەندەرگەو دەریای ئیٚرانی‌و، لە بەهرەی وان، هەمو روٚژیٚ لە بەیاندا ـ کە تەشریف دیٚنیە دیوانیٚ ـ صەتان پارچەو بالٚاپوٚشی زەری‌و مەخمەر، بەسەر نزیکـانی خوٚت‌دا، دابەش بکەی.

١٨ گەرچی دەر دیوانی حەضرەت پور حەقیرین شوبهی مور
چەشمیٚ تە چەشمی سولەیمانی بحالی مور بیٚ

١٩ ئی نەوەك گوٚی بیٚ سەروپا بیٚت دبەندا خدمەتیٚ
ما دچەوگانا تەهەر پەرکەندەوو مەقهور بیٚ

٢٠ مالیسانیٚ من دوعاگویی لدەر حەق وەصفی خان
مەظهەری سیررا کەلامیٚ وەك درەختا طور بیٚ

٢١ هەر دمەدحیٚ تەو ئەنایی سینەوو قەلبی مەلیٚ
بیٚ تەفاوت قولزوما پور لوئلوئی مەنثور بیٚ

٢٢ ژاستانی دەولەتیٚ غایب نەبیٚ جارەك «مەلا»
دا ژفەرمانی موکەررەم دەمبدەم مەئمور بیٚ

مانای وشە:

حەقیر: بیٚنرخو سوك؛ مەقهور: غەزەب لیٚ گیراو، تیٚشکاو، خەمگین؛ لیسان: زمان؛ مَظْهَر: دیاری دەر؛ درەخت: دار؛ مەنثور: پەرژ؛ موکەررەم: بەریٚزو حورمەت؛ مەئمور: فەرمانبەر؛ بیٚتەفاوت: بیٚفەرق.

پوختەی مانا:

خانی سلیٚمان ئاسایی، من خوٚم لە بارەگای توٚدا ـ کە پریە لە پیاوی گەورە ـ وەك میٚرولە دیٚتە بەرچاو. بەلاّم توٚش هەروەك سلیٚمان، لە میٚرولەی دەپیٚچاوە، بەچاوی خوٚشیو بەزەیی وەملاویٚنە. هەرکەس وەك گوٚی گروٚوەرو بیٚپاوسەر بوٚ بەهرەی توٚ هەلّنەسوریٚ؛ گوٚریەتی لەبەر کاشوٚی توٚ، سەرگەردانو پەربلاّوو تیٚك شکاوبیٚت. زمانم لەپەسنی توٚدا، وەك چیروٚکی ئەو دارەیە کە لە طوریٚ موسای دەدواند. دار نەیدەدواند، خودا دواندی. خودایە، کە توٚی خوٚشدەویٚ. پەسنیتوٚ فیٚری زمانی بەستەزمانی مەلا دەکا. لەوساوە کە پەسنت ئەدەم، دلٚو سینەم وەکو دەریا پرن لە مرواری پرژاو.

هەرگیز مەلای لەدەرگای خوٚت دور مەخەوە، با هەمیشە گویٚ بەفەرمانی بەریٚزی جەنابت بیٚو شانازی بە بەختی بکات.

قصيدەی صەدەمين

«بەيانی باش»

بەشێوەی سەربەندی (تَرجيع‌بَنْد)

١ (صَبْاحُ‌اُلخَير) خانیٚ من — شەهی شيرين زەبانیٚ من
توی روحو رەوانیٚ من — ببت قوربان تە جانیٚ من
تعالی‌الله چـذاتی تو — چویٚ شيرين صيفاتی تو
نەوەك قەندو نەباتی تو — يەقين روحو حەياتی تو

حەياتو راحەتا جانم — (صَبْاحُ‌اُلخير) ياخانم!
وەرە بيناهی‌يا چەهڤان — ببينم بەژن‌و بالايیٚ

٢ (صباح‌الخير) مەستا من — لەطيفا جام‌بدەستا من
خومارو مەی پەرستا من — توی مەقصودو قەستا من
ژمەقصودان توی بەس من — بين بەرچەرخی ئەطلەس من
ژغەيریٚ تە نەڤێت كەس من — برەشتوزين موقەووەس من

دبەندا زولفی چەوگانم — (صباح‌الخير) ياخانم
وەرە بيناهی‌يا چەهڤان — ببينم بەژن‌و بالايیٚ

٣ ژویٚ زولفیٚ، ژویٚ بەندیٚ — رەهابم لیٚ ژپەيوەندیٚ
سيە چەشمیٚ سپی زەندیٚ — تە صوهتم شوبهەتیٚ فەندیٚ
شوبی شەمعو شەمالم ئەز — ژبەر حوببا تەلالم ئەز
ضەعيفم وەك هيلالم ئەز — صيفەت گوٚيين دكالم ئەز

ڤە بولبولرا بثەفغانم، — (صباح‌الخير) ياخانم!
وەرە بيناهی‌يا چەهڤان — ببينم بەژن‌و بالايیٚ

٤ ڤە بولبوبرا شەڤو روٚژیٚ — لسەروی تەرح‌و بشكوٚژیٚ
ئەنی ماهی، شەفەق روٚژی — تە صوهتم شوبهەتی دوٚژیٚ
كو دورم ئەز ژویٚ حوریٚ — تنی جارەك لسەر سوریٚ
ژوادی ئەيمەنا طوریٚ — تەجەللا كر دنيڤ نوریٚ

ژویٚ صوحبەتی دلو جانم   (صباح‌الخیر) یاخانم!
وەرە بیناهی یا چەهڤان   ببینم بەژن و بالایێ

٥ ژحوسنا وی تەجەللایێ   یەدی بەیضاو بالایێ
چوەصفان بێم خەبەر نایێ   وەلێ دل جەذبەیی دایێ
نەهشیارم ژوێ بەرقێ   ژ زەرتاجێ لسەر فەرقێ
سپێدە دا هەتا شەرقێ   بەلێ نائێخمێ فەرقێ
ژضەربێ عیشق نالانم   (صباح‌الخیر) یاخانم!
وەرە بیناهی یا چەهڤان   ببینم بەژن و بالایێ

٦ ظەریفی نازکی شەنگی   صیفەت حوری پەری رەنگی
بروٚژێرا تو هەڤدەنگی   دورەشتوزین سیە رەنگی
کشاندن لێ نەوەك جاران   خەدەنگێن قەوسی نوباران
ژرەنگی شیرو موکاران   رەشاندن سینە وەك باران
ژوێ ضەربێ پرئیشانم   (صباح‌الخیر) یاخانم!
وەرە بیناهی یا چەهڤان   ببینم بەژن و بالایێ

٧ ڤەکە جارەك خەت و خالان   لسەروان مەسنەدو پالان
بخونە لێ مە عەبدالان   ببینین عیدو سەرسالان
ئیجازەت دی مە دەستوری   پەری رەنگی صیفەت حوری
ژنیڤا ظولمەت و نوری   بنوشین مەی دفەرفوری
ژدل تالانی خالانم   (صباح‌الخیر) یا خانم!
وەرە بیناهی یا چەهڤان   ببینم بەژن و بالایێ

٨ ژشەهکاسا کو ڤەرقەف تێ   مەیا نورین موشەررەف تێ
نیشانەك دلبەرێ کەفتێ   ژبوٚمن هەر سەحەر خەف تێ
ژوی جامی دنوشم ئەز   سەحەر لەو نەی لهوشم ئەز
ژعامی لێ دپوشم ئەز   بجان هەرلێ دکوشم ئەز
کوغالیب مەست و سەکرانم   (صباح‌الخیر) یاخانم!
وەرە بیناهی یا چەهڤان   ببینم بەژن و بالایێ

٩ وەرە پێشبەر مەلایێ خوە   شەهیدو موبتەلایێ خوە
بشەفقەت کە لیقایێ خوە   «مەلا» نەمرت بدایێ خوە
مەسیحایی لبیماران   کەسین گەزتی دو رەشماران
شەهیدێن شیرو موکاران   کری ئامانجی نوباران
لدیداراتە حەیرانم   (صباح‌الخیر) یا خانم!
وەرەبیناهی یا چەهڤان   ببینم بە ژن و بالایێ

ماناى وشه:

صباح‌الخیر: بەیانی باش؛ **شەهی:** پادشای؛ **شەهی:** جێی ئارەزو؛ **یا:** ئەی؛ **خانم:** گەورەی من؛ **خانم:**

خاتونەکە؛ پەیوەندی: گرفتاری، گیرۆدەیی؛ ئـەنی: هەنیە، تویڵ؛ وەلێ: وەهالێی؛ بەلێ: ئـاری؛ بەلێ: بەڵام؛ **نائێخمێ:** ناخـەمێ، نای‌یەخـم؛ **ضـەرب:** لێدان؛ **ضـەرب:** ژەنینی موزیك؛ **عەبدال:** دەروێش‌و هەڵوەدا؛ **سەرسال:** نەورۆز؛ **قەرقەف:** بادە؛ **پێشبەر:** روبەرو؛ **مەسندوپال:** پاڵەو پشت.

پوختەی مانا:

شیاوی باسـە: هەمو وشـە دژوارەکانم مانا کردەوە. خـوێندەوار دەیانزانێ. ئـەگەر گوێ نەدەینە یەك‌بەیەکی وشەکان؛ ماناکە وای لێ‌دێ:

١٠ بەیانت خۆش‌و گەش خانم   کزەو هیوای دڵو گیانم
لەبسکت دایە تای ژیانم   ئـەوینت بۆتـە ئامیـانم
بڵێم تۆ چـەندە شیرینی!؟   نـەوەك قەنـدی نەهەنگوینی
ئەتۆ گیانی ئەتۆ ژینی   ئەتوم هێزی ئەتۆم تینی
بەقوربانتدەکەم‌گیانم   بەیانت‌خۆش‌وگەش‌خانم
وەرەروناکی‌چاوانم   ببینم‌بەژن‌وباڵاکەت

١١ لەمەستی چاوەکەت مەستم   نەما هۆشم برا هەستم
بەنازو غەمزە ناوەستم   بەخێری خۆت وەرە دەستم
لەجوانیت بویە پیری‌من   ئەوینتە دەستگیری من
تەنێ هەرتۆی لەبیری من   ئەتۆی سەردارو میری من
پەنای بۆمن کەسی بۆمن   ئـەتۆ فـریا رەسی بۆمـن
خەنیم تاتۆ هەسی بۆمن   لەعالەم تۆ بەسی بۆمن
گراوی‌داوی‌کەزیانم   بەیانت‌خۆش‌وگەش‌خانم
وەرەروناکی‌چاوانم   ببینم‌بەژن‌وباڵاکەت

١٢ دڵم بـەربێ لـەکـەزیـانت   رەهـا نـابم لە چـاوانت
لـەپەنجەی ناسك‌و جوانت   گـرم‌گـرت بـومە شەمـدانت
ئـەوینـداری ژیـان تاڵم   پـەپولـەی ٠ رومـەتی ئاڵم
گڕی تێچو پەڕو باڵم   دەسوتێم ناشێ بشناڵم
لەتاوان‌بێ‌سەروزمانم   بەیانت‌خۆش‌وگەش‌خانم
وەرەروناکی‌چاوانم   ببینم‌بەژن‌وباڵاکەت

١٣ خودا، لـەو بـەژن‌و باڵایە   لـەنـاو ئەو ئاڵو واڵایـە
پـشێـوی خستـە دنیایـە   دڵم پۆلوی لەبـەربایـە
گڕێکی خـوا لەطور جاری   کە موسا دی لەسەر داری
ئەمن دیتم لە تالاری   دەسا چۆن ئۆقرە ناتاری
لەتینی‌دینی‌بریانم   بەیانت‌خۆش‌وگەش‌خانم
وەرەروناکی‌چاوانم   ببینم‌بەژن‌وباڵاکەت

١٤ شەوەی بسکوڵو کاکوڵی   سپێدەی لاملو قوڵی
بەرو سینگی سپیو سوڵی   پەلو پوزی خرو خوڵی
لەهەرلا ریزی بشکوژی   کڵاوی زێر لەسەر روژی
دەدەن پرشنگو تیروژی   دڵم هەر دەستی دەکروژی
وەکو دڵ خانەوێرانم   بەیانت خوش وگەش خانم
وەرە روناکی چاوانم   ببینم بەژن وباڵاکەت

١٥ لەشوخیو ناسکیو شەنگی   لەچاوی مەستو سیوەنگی
پەریزادەش پەری رەنگی   روحم کەوتە نەفەس تەنگی
کەزیت وەك جوتە رەشمارن   بروت وەك شیری موکارن
مژوڵت تیری پەردارن   بەرەو جەرگم سەرەو خوارن
بەبرژانگانە برژانم   بەیانیت خوش وگەش خانم
وەرە روناکی چاوانم   ببینم بەژن وباڵاکەت

١٦ لە روژی جێژنو سەرساڵان   کەدارو دەستە لێت هاڵان
بپرسە حاڵی بێ حاڵان   بفەرمو بێنە دیار خاڵان
چنا قەومێ ئەگەر وابێ   یەقینم کابە کەچ نابێ
ئەوەندەت با لەرای خوابێ   دەگەڵ دڵدار دڵت چابێ
نەماوی وردە خاڵانم   بەیانیت خوش وگەش خانم
وەرە روناکی چاوانم   ببینم بەژن وباڵاکەت

١٧ لەبادەی بەردەمیم روانی   لەوێنەی رومەتی جوانی
دڵم بوراوە ئەوعانی   لەهوش خوم چوم لەرامانی
لەوێ روژێوە بێهوشم   پەروشو ماتو خاموشم
وتم رازێکە دەپیوشم   بەڵام هەیهاتە تێ کوشم
بەسەرخوشی چدەتوانم؟   بەیانیت خوش وگەش خانم
وەرە روناکی چاوانم   ببینم بەژن وباڵاکەت

١٨ بزەی ئەو تەنکە لێوانە   شیڤان بو شێتو دێوانە
لەرەی ئەو شەکرە سێوانە   لەگش ئازارێ هەتوانە
نەخوشی چاوی بەخومارم   بەنازانت برینـدارم
مەلای ژاری بەئازارم   دەبا نەمرم بکەچارم
لەدەستتدا بەدەرمانم   بەیانیت خوش وگەش خانم
وەرە روناکی چاوانم   ببینم بەژن وباڵاکەت

قصیدەی صەتو یەکەم

«بێ جوانان»

١ صەنەما سور ژصەمەد، شەوق ژحەق دایە وجودێ
گەر عەزازیل بدیتا، نەدبر غەیری سجودێ
غەرق بوم ئەز دغەما عیشقێ دوەقتی سەحەری بو
کو تەجەللایی جەمالێ لمیثالی بەشەری بو
نە ژلەونی بەشەران من دیە لێ دیمی زەری بو
ئەز دبێم روحی قودوس بو بخوەیا حورو پەری بو
لەو بحوسن‌و نەظەرێ رەمز ژسررا قەدەری بو
خەمری‌ییێن سەیر لدیم حەلقە لدۆرا قەمەری بو
صەد خەدەنگ دانە جەگەر سینە ژضەربێ بەکەری بو
لمە ئێش‌و ئەلەمان زێدە ژتیرا قەجەری بو
دل ژمە بویە پەلەك جان‌و جەسەد تێك سەقەری بو
لەومە شەب تا بسەحەر نالەیە وەك مەغنی‌یێ عودێ
صەنەما سور ژصەمەد، شەوق ژحەق دایە وجودێ
گەر عەزازیل بدیتا نەدبر غەیری سجودێ

مانای وشە:

عەزازیل: شەیتان، مەلەك تاوس؛ **ضەرب:** زەبر؛ **بەکەری:** لەتوپەت؛ **قەجەر:** خۆش‌بەز، بەپێ؛ **قەجەر:** ناوی عەشرەتێکی مغولی‌بو. کە تەیموری لەنگ سالی ٨٠٣ هێنانیە ئێران‌و شەرکەری صەفەویانیش بون. لە سالی ١٢١٠ را تا ١٣٤٤ کۆچی مانگی پادشایەتی ئێرانیان لەدەستابو؛ **پەلەك:** پۆلوێك، پەنگرێگ؛ **سەقەر:** جەحەندەم؛ **مەغنی:** مەغنە، ئاواز؛ **عود:** سازێکە وەك تار دەچێ.

پوختەی مانا:

شەپالێکی کە وەك بت دەپیەرستم من، تروسکەو شوّقی نوری خوایە؛ دیتومە لە دنیایە.

ئەگەر شەیتان لەباتی بابەدەم، یارمی بدیتایە؛ هەزار سوژدەی دەبرد یەکجێ بەرەو ئـەو بەژن‌و باڵایە.

بەیانێك بو کە پرشنگی خودای جوانی، وەکو عینسانێ خوّی شاندام. بەرەو دەریای ئەویندارى‌و خەمی هاندام. لەگێژاویا نوقوم بوم؛ بێ‌سەرو شوێن چوم.

بەدیمەن ئادەمیزاد بو لەبەر چـاوم؛ بەڵام جـوانی وەها سـەوزەو بەنازو غەمزە، قـەت نابێ لەدنیابێ. بڵێم حوّری‌و پەری بو؟ نا. دەڵێم هەر عەزرەتی جوبرایلە هاتبوە بەرچاوم.

لەرەی پەرچەم بەدەم سروەی بەیان لەو مانگـی روخسـارەو لە دەورەی سـێوی کوڵمانی، نمونێك‌بو لە کردەی جوانی بێ‌وێنەی دەسی رەنگینی خوای جوانی. وەبەر تیری تەماشـای دام؛ بە پەیکانی بژانگ پێکرام‌و جەرگم ئەنجن ئەنجن‌بو. خـودا هاوار! بەچـی ئـاو داون ئـەو تیری بژوّڵانە؟! لەجێ تیری قەجەر فیشتەر بەدەردو ئێش‌و پرژانن. لە دیداری پروّی لاری، لەش‌و گیانم بە یەکجاری، وەکو کوانوی قەڵاشکاری، لەگوێن تەندوری گڕسورە، لەدور هاڵاوو تینی تێ. دڵی چوّڵ‌و بیابانم پەرەنگێکـە کە لەو چـوّلە لەبەربا بێ. لەتاوی دیتنی چـاوی، دەناڵێنم بە سـوتاوی، شەوو روّژ دەنگی ناڵینم، وەکو بلوێرو شمشاڵە لە گاڵیندا.

شەپالێکی کە وەك بت دەپیەرستم من، تروسکەو شوّقی نوری خوایە؛ دیتومە لەدنیایە.

ئەگەر شەیتان لەباتی بابەدەم، یارمی بدیتایە؛ هەزار سوژدەی دەبرد یەکجێ بەرەو ئـەو بەژن‌و باڵایە.

۲ نەظەرەك وی بەشەرێ لەب شەکەری حوری سرشتێ
نادرم ئەز بمەی‌و کەوثەرو حورێن دبهشتێ

ئی دی‌یە ئەو بخوە جارەك دعەجێبم کو بهش‌تێ
تەژوان قەوس‌و کەڤانان چخەدەنگن دبەوەش‌تێ

ئەوە من شافی‌یی دەردان مەچحاجەت بنڤشتێ
گەر بکت حوسن‌و جەمالا خوە تەجەللا دکەنشتێ

دبتن بەیتی قودوس، ئەهلی زیارات ژحەبەش‌تێ
سینە پوت خانە یەئیروّ، مەژدیم‌و قەدو قشتێ

بدلی سادە چکم ئەز؟ کو تەجەللا نەگەهیشتێ
ئەوەمن قبیلەیی جەبهەت دقیام‌و دقعودێ

صەنەما سوز ژصەمەد، شەوق ژحەق دایە وجودێ
گەر عەزازیل بدیتا نەدبـر غەیـری سجودێ

مانای وشه:

سرشت: ماكو ئامیان؛ **نادرم:** نادەم؛ **ئی‌دیه:** ئەوی دیتویە؛ **شافی:** شفادەر؛ **نقشت:** نوشتە؛ **كەنشت:** هەم كلیسا، هەم نوێژگەی جو؛ **پوت:** بت؛ **جەبهەت:** توێڵ، روبەرو؛ **قیام:** هەڵسان؛ **قعود:** رۆنیشتن.

پوختەی مانا:

نیگای چاوێكی ئەو جوانە ـ كە چاوی هۆریە كانیشی لەبەر پرشنگی هەڵنایە ـ و لە تاسەی لێوی شیرینی، تكەی لێكاوی دەمیانە، بەبادەی پاكو ئاوی كەوثەرو حۆری بەهەشتی گەر وەگۆڕم؟ شێتو دێوانەم. ئەوی جارێك ئەوی دیبێ؛ ئەگەر جارێك وەسەر هۆش بێتەوە، سەیرە.

ئەتۆ بڕوانە لەو جوتە كەوانانەی برۆیانیو سەری نوكی بژۆڵانی ـ كە پەیكانان دەبارێنن ـ چڕاست هاوێژو توندو تیژو لەش‌دا بیژو دڵ‌پێكن. ئەمن جەرگم بەسەر ئەو نوكی پەیكانانەوە ماوەو بەخۆرّ زوخاوێ هەڵدینێ. بژیشكیوا لەكوێ بێنم بەدەرمانو بە هەتوانان برینی گیان وەبرژێنێ؟ عیلاجی دەردی دڵداران نە لوقمان پێی دەچارێنو نەكاری نوشتەنوسانە. بەتەنیا یارە چارە، هەروەكو ئازار لەوی رایە، ئەویش دەرمانە بۆ دەردم.

ئەگەر پرشنگی روخساری، لە گۆشێكی كلیسا، ورشە ورشی بێ؛ حەبەشیانیش بەرەو خۆی رادەكێشێ بێنە كرنوشی. «مەلا باسی لەدایك بونی عیسامان وەبیر دێنێ. كە ئەستێرێك لەهەنداو غارەكەی زێدی، قەتیس مابو. مەجوسیو پیاوی جێ‌گەورەی حەبەشیانیش ـ كە بەو ئەستێرەوە هاتبون ـ بەهۆی ئەستێرەكە زانیان مەسیح هاتۆتە دنیاوە.» لە نوێژان‌دا، لە سوژدەمدا ئەمن كرنوش بەرەو یارم دەكەم. لەدانیشتن لەهەستانا هەمیشە روبە دڵبەرمو ئەوێستا كە دڵو گیانم وەكو بتخانەیێك وایەو بتی من كوڵمو پەرچوكەی گەش‌و ئاڵو رەشی بۆن خۆشی نازدارە. دڵی ساكار چلێبكەم من؟! بەبێ پرشنگی دڵداری.

«مەحوی» دەڵێ:

سەر كە شۆرێكی نەبێ، من زركە تاڵم بۆچی‌یە؟

دڵ كە عیشقێكی نەبێ، شوشەی بەتاڵم بۆچی‌یە؟

شەپالێكی كە وەك بت دەیپەرستم من، تروسكەو شۆقی نوری خوایە؛ دیتومە لەدنیایە.

ئەگەر شەیتان لەباتی بابەدەم، یارمی بدیتایە؛ هەزار سوژدەی دەبرد یەكجێ بەرەو ئەو بەژنو باڵایە.

٣ **قبیلەیا ئەهلی دلان گەر بكتن كەشف جەمالێ**

یا تەجەللا كە ژبەر تاجو پەران قەوسی هیلالێ

كی بدل كافرە ئی سەجدە نەبت جەبهەتو خالێ

یا نەدت شەهدە بئایات، دوێ وەقتو مەجالێ

(لیلَةُالقَدره) بمن ئەو سەعەتو عیدە دسالی
شەفقە کر پەردە هلانی سەحەری شوخو شەپالیٚ
ئەبیساندیم ژئەنوارو سوری شوبهی شەمالیٚ
مەشیها مەست شەکەر لەب بمەدا مەی ژپەیالیٚ
نەگهام سەجدە ببم پورٚ خەجلیم ئەز ژویصالیٚ
حادری بەرقی لدلدا، ژتەجەللا وشهودیٚ
صەنەما سور ژصەمەد، شەوق ژحەق دایە وجودیٚ
گەر عەزازیل بدیتا نەدبر غەیری سجودیٚ

مانای وشە:

پەرٚ: پەرەتاوس کە شازادە خانمان لە دەوری تانجە زێرەکەی سەریان دەدان؛ **شەهدە:** شادەوئیمان، شایەتی؛ **مەشیها:** رۆیشت، رابرد؛ **خەجلیم:** شەرمەزار بوم؛ **حادری:** فەوری.

پوختەی مانا:

ئەگەر جارێك بەرەو ئەهلی دڵان، ـ یارم ـ پەچەو روپوش لەرولادا؛ کەوانەی مانگی دوبرۆکەی، لە خوار تانجو پەراندا بێتە بەرچاوان؛ دەبێ کێ هێندە کافر بێو دڵی رەش بێ، نەچێتە سوژدە بۆ ئەو تویڵو خاڵانەو نەکا باوەر بەوەندە ئایەتانەی وا لە روخساری ئەوا دیارن؟ شەوێك. شەونا. لە نێوانی شەوو رۆژا، ـ کە تازە بەربەیان دەنگوت ـ بەزەی بەمنی هەژارداهاتو روبەندی لەرو لادا. بەدینی چاوی‌دڵ پشکوت، لەسەیری بەژنو باڵای شۆخو شەنگی، واقو ورٚ دامام. لە دڵکێشیو لەمەستی چاوەکانی، هەر گرٚم گرت. لەچەشنی مۆمیٚ داییسام. بە مەستی هات بەلاما، ئەو شەکرلێوەو بە مەی جوانی مەسی کردم. لە شەرمانا لەبیرم چو کە سوژدەی بوبەرم ئەوسا. بروسکەی رۆژی روخساری، دڵی گرتم. لە جێوە کاری خۆی کردو دڵی بردم. چلۆن سوژدەم لەبیرچو؟! خوایە تۆبە.

شەپالێکی کە وەك بت دەیپەرستم من، تروسکەو شۆقی نوری خوایە؛ دیترمە لەدنیایە.

ئەگەر شەیتان لەباتی بابەدەم، یارمی بدیتایە؛ هەزار سوژدەی دەبرد یەکجیٚ بەرەو ئەو بەژنو باڵایە.

٤ روهنیا چەشمو چرایامە نزام هێژ دبیرم
کو دزیندانو حەبس خانەیی وی بەندو ئەسیرم
ژخەدەنگێن قەجەری سینە تەژی گەزمە ووتیرم
دل دنیڤ حەلقەیی زولفا سیەها بو ژعەبیرم
تێك پەریشان ژلەفو شەتریو تایێن ژحەریرم
تو هەیی من ددنیٚ لەو ددنیٚ بەگلەرو میرم

زێرو مال ئەرچی نەدیرم تە ددیرم نە فەقیرم
ژ ئەڤیناتە شەپالێ دشەڤان شوبهی نەدیرم
ژلەبی لەعلی شەکەرباری تە وەك شەککەرو شیرم
مە ژسەر تا بقەدەم صوهتنە وەك ئاتەش‌و عودێ

صەنەما سور ژصەمەد، شەوق ژحەق دایە وجودێ
گەر عـەزازیل بـدیتا نەدبـر غەیری سجـودێ

مانای وشە:

روهنی: روناکی؛ **تو هەیی من:** تۆ بۆمن هەی؛ **تە ددیرم:** تۆم هەیە؛ **نەدیر:** ئـاگری سـەر چیا؛ **عود:** نەوعە دارێکە بۆبخور دەیسوتێنن.

پوختەی مانا:

تۆی بۆ شـەوی بەختم چـرای. تۆ سـۆمایی چـاوەکانمی. من هەر بەو بیرەوە دەژیم کە گیرۆدەی ئـەوینی تۆم‌و لە بەندی تۆ رەها نابم (یان، ئـاخۆ هیچ لەبیری ماوە کەمن یەخسـیرو دیلی ویم؟ هەناوم پر لەتیری تیلە چاوی تۆن ـ کە لە تیری کاری قەجـەر، حـەسـتەم‌ترن ـ دڵم دەناو گەوی رەشی هەرە بۆن خۆشی کەزیتدا، سەرگەردانە. وەکو بسکی لول‌دراوت، وەك گوڵینگەی سـەرو شەدەو هەوری لاری بان کڵاوت ـ کە لەسەر ئاوریشمی پرچان پەرێشانن ـ پەرێشانم. کێ لەمن بەختەوەر ترە؟ هەتا تۆم هەی، خۆم بە بەگلەر، بەمیری میران دەزانم. جا با زێرو ماڵ شك‌نەبەم. تا تۆم هەی، ناڵێم هەژارم. لەسـایەی ئـەوینی تۆوە، هەمو شـەوگار، بەهۆی گڕی دەرونمەوە ـ وەکو ئاگری سەرچیا ـ لەهەمو ئاقاران دیارم. لەسای باسی لێوە ئاڵە شـیرینەکەت، هێندە خـوێنم شیرین بوە، قسەکانم چێژەی شیرو شەکر دەدەن.

هەم ئاگرم لەئەوینت هەم بخورم، بۆخۆم دەخـۆم دادەسـوتێم‌و دوکەڵەکەم ـ کە یادێکـی تۆی تێکەڵە ـ بۆنی لە عودو بخوران، زۆر خۆشترە. تۆ مەخلوقێکی تایبەتیت.

شەپالێکی کە وەك بت دەیپەرستم من، تروسکەو شۆقی نو٫ی خوایە؛ دیتومە لەدنیایە.

ئەگەر شەیتان لەباتی بابەدەم یارمی بدیتایە؛ هەزار سوژدەی دەبرد یەکجـێ بەرەو ئـەو بەژن‌و باڵایە.

٥ بی‌حیساب شوخ‌و شەپالێ «لمەلێ» قەهرو غەدەر کر
نە ئەم ئانینە خەیالێ نە لحالێ مەنەظەر کر
قەط نەکر شەفقە، لیباسی غەضەبێ زیدە دبەر کر
عیللەتا جەورو جەفاوو ئەلەمێ جی بجەگەر کر
عەڵلاندین دفیراقێ ستەمێ سینە بکەر کر
ئاه!حەتتا مرنێ ئەڤ ژمەرا داغو کەسەر کر

سەفەرا شامو عیراقیٚ لمە خوەش لازمو فەرکر
بمەدا ژەهرو رەقیبان ددەڤیٚ شەهدو شەکەر کر
ئەم بوین پیٚتو پەرەنگ، لەو ژویصالیٚ مە حەذەر کر
نازكو نەیشەکەرو خوبو شرین قەددو خدودیٚ

صەنەما سورٚ ژصەمەد، شەوق ژحەق دایە وجودیٚ
گەر عەزازیل بدیتا نەدبر غەیری سجودیٚ

مانای وشە:

قەهر: غەزەب؛ **غەدەر:** بیٚشەرتی؛ **عیللەت:** سەبەب؛ **عیللەت:** نەخۆشی؛ **عەلّلاندین:** تەفرەی داین، خافڵاندینی؛ **ستەم:** زوڵم؛ **ستەم:** حەستەمو دژوار؛ **کەسەر:** خەمو کولیٚ؛ **فەر:** کورتەی وشەی فەرض؛ **پیٚت:** بلّیٚسە؛ **پەرەنگ:** سکلیٚ؛ **خدود:** کوڵمان؛ **دەڤ:** دەم، زار.

پوختەی مانا:

یاری چەلەنگو شۆخو شەنگ! رەنگە لەمەلا دلّتەنگ بیٚ. لە بەڵیٚنی دیداری پاشگەز بیٚتەوە. بەخت رەشم هەر بەیادیشیدا نایەم. لە ئاورٚ ویٚدانەوەشی، دورە بەشم. سەرەرٚای بیٚ ایلتیفاتی، بەرگی غەزەبی پۆشیوەو تیٚکۆشیوە دەردەکەم لیٚ گرانترکا. دەردو کوانی زۆر بەژانی داخی دڵنو لەناو قوڵایی جەرگمدا جیٚ خۆش دەکەن.

بۆ دیداری دەم خافڵیٚنیٚو هەر ئەمرو بەسبەم پیٚدەکا. ئەم دەستاو دەست پیٚکردنە، داخی دڵمن هەتا مردن. لە عەیبەت دەردی دەرونم، ئاوارەبوم؛ هەتا شامو عیراقیش چوم. بەڵام بەچی سەبوریم دیٚت؟ بەراستی ناهەقی یارم لەمنی دەکا، لە ئەندازە دەرکەوتوە. ژەهری دوری دەدا بەمن، کەچی شوفارو بەدکارم، لە دەوری ئەو، هەمو رۆژیٚك روی دەبینن و لە رەواقی هەنگوینی دەمی شیرینی، دەمشیرینن.

راستو دەویٚ، من مافی گلەییم نیە. ئەو بەژن شۆخو شیرینەی، وەك قامیشە شەکر دەچیٚ. ئەو کوڵمە ئاڵو ناسکانەی، لە پەرٚەی گوڵی گوڵاویٚ ناسکترن. چۆن بەرگەی ئاگر دەگرن؟ منیٚك کە لە تینی ئەوین، گرٚم بەرزەو هەمو گیانم بۆتە پۆلو؛ دەبیٚ لەخۆی بپاریٚزم. واگریمان فەرموی مەلا با بیٚتەلامو بمبینیٚ. چۆن دەویٚرم بچمە دیاریو لەو ناسکە نزیك ببمەوە؟ یاری من لەو بتانەیە کە ناشیٚ پەرسیارەکەی تخون کەویٚ.

شەپالیٚکی کە وەك بت دەیپەرستم من، تروسکەو نوری شۆقی خوایە؛ دیتومە لە دنیایە. ئەگەر شەیتان لەباتی بابەدەم یارمی بدیتایە؛ هەزار سوژدەی دەبرد یەکجیٚ بەرەو ئەو بەژنو باڵایە.

قصیدەی صەتو دوهەم

تیری نیگا

بەشێوەی کلکەدار (مُستَزاد)

١ یارامیَ قَلبی بِسهامِ اَللَحَظاتِ!　　هَیهاتَ نَجاتی
مازالَ فِداءُ لَكَ روحی وَحَیاتی　　مِنْ قَبلِ مَماتی

مانای وشە:

یارامی: ئەی هاوێژەر؛ **قَلبی:** دڵم؛ **بِسِهام:** بەتیرانی؛ **لَحَظات:** نیگایان؛ **هَیهات:** زۆر دورە، چەتونە؛ **نجاتی:** ززگاریم؛ **مازال:** هەز هەیە؛ **فِداء:** قوربان؛ **لَكَ:** بۆتۆ؛ **روحی:** گیانم؛ **وَحَیاتی:** ژیانیشم؛ **مِنْ قَبل:** لەپێش؛ **مَماتی:** دەمی مەرگم.

پوختەی مانا:

ئەی ئەوکەسەی دڵت کردمبە ئامانجی تیری نیگات! زۆر دژوارە رزگاریم بێت. گیانو ژینم قوربانی تۆن. هەر بە قوربانیشتی دەکەم، هەتا ماومو نەفەوتاوم.

٢ نَمَقْتُ اِلی بابِكَ یاقُرَّةَ عَینی!　　بِالدَّمعِ کِتاباً
اشْهَدتُ علیالْوَجدِ مِدادی وَدَواتی　　سَلْ مِنْ عَبَراتی

مانای وشە:

نَمَقْتُ: نوسیم؛ **الی بابك:** بەرەو دەرگات؛ **قُرَّة:** فێنکایی؛ **عَینی:** چاوم؛ **بالدَّمع:** بە فرمێسك؛ **کتاباً:** نامەیەك؛ **أشهَدت:** ئاگادارم کرد؛ **عَلیٰ:** لەسەر؛ **وَجْد:** ئەوین، تاسە، مەیل؛ **مِدادی:** مەرەکەفم؛ **ودواتی:** مەرکەف دانەکەشم؛ **سَلْ:** بپرسە؛ **من:** لە؛ **عَبَراتی:** فرمێسکانم.

پوختەی مانا:

فێنکیو سوماى چاوەکانم! نامەیەکم بە فرمێسکی خوێنین نوسیو بۆ ئاسانەتم بەرێ کرد.

مەرەکەف‌و دەواتەکەش بە ئەوینی منیان‌زانی؛ دەتوانی لە ئەشکم پرسی.

٣ مُذْ زَيَّنَكَ ٱلدَهرُ بِأَزهارِ جَمالٍ   يارَوْضَةَ حُسْنٍ!
أخْجَلْتَ طَلَ الْوَرْدِ بِحَبِّ ٱلْوَجَنْاتِ   بينَ ٱلعَرَمات

مانای وشە:

مُذْ: لەوەتا؛ **زَيَّنَكَ:** رازاندویتەوە؛ **دَهر:** زەمانە؛ **ازهار:** گوڵان؛ **جَمال:** جوانی؛ **رَوْضە:** باغچەو گوڵجار؛ **حُسْن:** جوانی؛ **أخْجَلْتَ:** شەرمەزارت کرد؛ **طَلْ:** ئاونگ، شەونم؛ **حەب:** دانە؛ **وَجَنات:** وجنەگەل؛ وجنە: کوڵمە؛ **بَيْن:** نێوان؛ **عَرَمات:** نوختەگەلی رەش لەسەر سپی.

پوختەی مانا:

لەوساوە دەستی زەمانە بەجوانی تۆوە خەریکەو بەگوڵانت وەدەرازێنیٚو، تۆی کردوٚتە باغچەی گوڵان؛ ئاونگ لەشەرمی ئارەقی دانەدانەی، دەوری خاڵانی سەرگوٚنات، سەردادەخاو زوٚر تەریقە.

٤ جِلْبابُ دُجی صُدْغِكَ الْهابُ فُؤادی   يَحْكيكَ عِياناً
نيرانُ جحيمی حُجِبَت بالشَهَواتِ   مِنْ كُلِّ جِهاتی

مانای وشە:

جِلباب: سەرپوٚش؛ **دُجیٰ:** تاریکی؛ **صُدغ:** لاجانگ؛ **اِلْهاب:** گرپەگرتن؛ **فؤاد:** دڵ؛ **يَحكيك:** بوٚت دەگێڕێتەوە؛ **عياناً:** بەئاشکرا؛ **نيران:** ئاگر؛ **جَحيم:** جەحەندەم؛ **حُجِبَتْ:** بەرپیواربوە؛ **شَهَوات:** ئارەزوگەل؛ **مِنْ كُلِ:** لەگش؛ **جهات:** لایەنان.

پوختەی مانا:

بسکی رەشت ـ کە لاجانگیان داپوٚشیوی‌و هاتونە سەر کوڵمەی سورت ـ ئاشکرا تێت دەگەیەنیٚ: کە دڵم چوٚن گرپەی بەرزەو ئاگری ئەوین لەدڵما ـ کە وەك ئاگری دوٚزەقە ـ لە هەمولاوە ئارەزوی دیداری توٚو رەشایی بەختی نەگبەتم، دایپوٚشیوەو لەبەر چاوی‌توٚ نەدیوە.

٥ فی ظُلْمَةِ أصداغِكَ مُذْ أصبحَ مِسكٌ   ياظَبیَ حَريمٍ
قَدْ أحرَقَ فی‌الصِينِ قُلوبَ ٱلظَّبِيْاتِ   نارُ ٱلحَسَراتِ

مانای وشە:

فی‌ظُلْمَة: لەتاریکایی؛ **أصداغ:** لاجانگان؛ **أصبح:** گەڕیاوە، بوەتە؛ **أصبحَ:** کەوتوٚتە بەرەبەیانەوە؛ **ظبی:** ئاسك؛ **ظَبيات:** ئاسکان؛ **حَريم:** ئەندەرونی ماڵ؛ **قد:** لێرەدا بەمانا بی‌گومان؛ **أحرَقَ:** سوتاندی؛

فی‌الصّین: لەچین؛ **قلوب**: دڵان؛ **حَسَرات**: عەزرەت‌و ئاواتان.

پوختەی مانا:

هەر لەوساوە، لە شەوی کەزیەکانتەوە بۆنی میسك، لە سپیایی بەربەیانی لاجانگت پەرژو بڵاوە؛ بەکۆمەڵ کەژاڵانی چین ـ کە میسکی چاك والای‌وانە ـ و تێگەیشتون میسکیان رەواجی نەماوەو ناگاتە ئەو بۆنە میسکەی لەتیسکی بسکی تۆوە دێت. بەعەزرەت‌و ئاواتەوەن، بگەنە تۆ. زۆریش ئێرەییت پێدەبەن، کە تۆی کارمامزێکیماڵی، گرۆت لەوان بردۆتەوە. بەئاگری ئێرەیی‌و تاسە، سوتاون‌و دڵیان لەسوێت پرۆکاوە.

٦ كَمْ تُحرِقُ أَحشایَ وَفی فیكَ زُلالٌ   والشاربُ مِنهُ
یَحکی خَضِراً مَورِدُهُ ماءُ حیاتِ   لا فی‌الظُّلُماتِ

مانای وشە:

کَمْ: چەند؛ **تُحرِقُ**: دەسوتێنی؛ **احشای**: هەناوم؛ **فیكَ**: دەمی‌تۆ؛ **زُلال**: ئاوی شیرین‌و رەوان؛ **شارب**: خۆرەوە؛ **مِنهُ**: لەو؛ **خَضِر**: سەوزەگیا؛ **خَضِر**: عەزرەتی خدری زیندە؛ **مَورِدُه**: شوێنی خواردنەوەی، کانیەکەی؛ **ماءُحیات**: ئاوی ژیان؛ **فی‌الظُّلُمات**: لەتاریکستان‌دا.

پوختەی مانا:

ئەو لێوە شیرینانەی تۆ، لەبان دەمی بیچکەڵانەت ـ کە سەرچاوەی ئاوی ژیانی شیرین‌و فێنك‌و رەوانن ـ هەرکەسێ خوا بەختی‌بداو لەو لێوانەی تۆ هەڵمژێ؛ وەك سەوزەیەك لەئاوی ژیان پاراو بوبێ، قەت سیس‌نابێ. یان، وەك خدری زیندەی نەمر، گەیشتۆتە سەرچاوەی ژین؛ نەش‌گەیوەتە تاریکستان، هەتاکەی دڵ دەسوتێنی‌و هەروا تینوم دەهێڵیەوە؟ دە بەزەییەکت پێمابێت.

٧ مِنْ «أَحْمَدَ» فی‌لَیْلَةِ أَصداغِ مِلاحٍ   لاحَتْ كَلِماتُ
مَنْ یَسمَعُها فاح بِمِسكِ‌الدَّعَواتِ   جَیْبَ‌الْغَدَواتِ

مانای وشە:

مِلاح: خوێن‌شیرینان، جوانان؛ **لاحَتْ**: دیاری‌دا؛ **کَلِمات**: وشەگەل؛ **یَسمَعُها**: دەی‌بیسێ؛ **فاح**: بۆنی بڵاوکردەوە؛ **دعَوات**: نزایان؛ **جیبْ**: دڵ، ناوەرۆك؛ **غَدَوات**: بەیانان.

پوختەی مانا:

چەند وتارێك لەپەسنی شەوی کەزیانی‌و، بەرەبەیانی لاجانگی سپی‌و جوانی یاری‌نازدار، لە

جەنگەی بەرەبەیاندا، ئەحمەدی دڵدار درکاندی؟ کێ بیان‌بیسێ بۆنی میسکیان لێ هەڵدەمژێ. کە لەناوهێنانی بسکی، بۆن‌خۆش‌و بەبەرامەبون.

قصیدەی صەتو سێهەم

چرای کوردستان

١

پور ژدیناتە غەریبم خانم	**ژتەسەر تابقەدەم حەیرانم**
هەربجان تەشنەلەبی لەعلانم	**دل دبەندا گریها زولفانم**
موسیفو جورعەکەشی هیجرانم	**نوقطەیا دائیرەیی زیندانم**
لەو شوبی دایرە سەرگەردانم	**بادەنوشی قەدەحی حیرمانم**
بدل ئاتەش ژجەگەر بریانم	**لەو پەریشانمو پوڕ ئیشانم**
عاشقی نازکو مەحبوبانم	**تومەبین بێسەرو بێسامانم**
گولی باغی ئیرەمی بوهتانم	**شەب چراغی شەبی کوردستانم**
چطەبیعەت بەشەرو ئینسانم؟	**للهِ‌اَلحَمد چعالی شانم**
دەری‌یایاری‌لریزاصانم(یان،سانم)	**لەو دئیقلیمی سوخەن خاقانم**
صبەهی عیدەوو ئەز پێزانم	**کوبکێراتە سەحەر قوربانم**
خوەش‌بریندارەکی بێدەرمانم	**جارەکی‌شەفقەکە،روحم! جانم!**
ژخودێرا قەکە بەندا بەرییێ	دین بەرێ حوری میثالێ زەرییێ

نازکێ نەی‌شەکەرێ سورپەرییێ

مانای وشە:

موسیف: دڵبەداغو خەمبار؛ **جورعە:** قوم، فڕ؛ **حیرمان:** بێبەشی؛ **سامان:** دارایی؛ **بێسەروسامان:** بێسەروبەر؛ **بوهتان:** مەڵبەندی بوتان لەکوردستان؛ **شەبچراغ:** چرای شەو، گەوهەری هەرەنایاب کە بەشەو دەتروسکێ؛ **عالی‌شان:** پایەبەرز؛ **صان:** سەگان؛ **سان:** رانان، رانراو.

پوختەی مانا:

سەروەرەکەم! بۆ دیدارت زۆر بەتاسەم. سەرتاپام لەسەر هەتا پێت سەرگەردانە کە چەند جوانی؟ گیانم تینوی دینی لێوی تەنکو ئاڵتە. دڵم گراوی کەزیانتە. پڕلەداخم، ژەهری دوریتم چێژتوە.

لەزیندانی ئەوینتدا، بومەتە نوختەی ناوەندی. بۆیە جەغزی سەرگەردانمو لەگش‌لا بێ‌دەرەتانم. لەجیات بادە، بێ‌بەشیم لەدیداری تۆ، دەرخوارد درا. دڵم وەك ئاگردانێکە، جەرگمی لەسەر دەبرژێ. پرلەژان‌و پەرێشانم.

دڵداری خوێن شیرینانم! دۆستی ناسك‌و نازدارانم! لێم مەڕوانە کەوا بێ‌سەرو سامانم. تاقەگوڵەی بەهەشتەکەی مەڵبەندی چیای بۆتانم! بومە شەوچرای کوردستان. بابمناسن کەمن چتۆ مرۆڤێکم، چۆن کەسێکم. سوپاس بۆخوا، لەسایەی ئەوینی تۆوە؛ جێ‌بڵندو پایەبەرزم. خۆم لەڕیزی دڵداران‌دا جێ‌کردەوەو، خۆ بەسەگی دەرگای یار دەزانم. بۆیە وا گفت ڕەوانمو لەچاو شاعیران قاقانم. دەزانم سبەینێ جێژنەو منت دەوێ بۆ قوربانت؛ چونکە هەرچەند بریندارى ئەوینی تۆم، بەلەش ساغم‌و، نام‌گەرەکە دەرمان بکرێم، لە ئەوینت رزگارم‌بێ. دەسا گیانە شیرینەکەم! بەزەت بەگیانی من‌دا بێ. بیکە لەراهی خودادا، دوگمەی سینە بترازێنە، با بەرلە قوربانی کردن، بڕوانمە ئەوسینە جوانەت. تۆ وەك حۆریت، تۆ دین‌بەری، تۆجوانترین سەوزەرەنگی، تۆناسکی، تۆ وەکو قامیشەشەکری ـ لەباڵادا ـ تۆ وەکو پەری دڵکێشی.

٢

سوسەنێن تازەو میشکین والان	**بەس پەریشان‌کە لسەر سەرمالان**
ڤەکە جارەك تو ژدۆرا خالان	**ژدل ئەم داینە بەر چەنگالان**
خەنجەرو شیرو رمێن قەتتالان	**نەظەرێ وەربدە صاحیب حالان**
کو ئەسیرین ددەست حەییالان	**لەو ئەلف تێن مە دحەرفێن فالان**
کولشکلی رەقەمێ سەرسالان	**توی مورادا مە ژعەرعەر بالان**
زەمزەمو دەنگو زمیهنا لالان	**جەذبەدا مە بهەزار ئەحوالان**
لەو دنالین ژنەسەق عەبدالان	**کو بمەستی ددرن یەك پالان**
عەنبەرین خەمری‌و سوسن ئالان	**صوهروزەر،شەتری‌وچیچەك‌ئالان**
میصری‌یان دل مە ژخوە کر کالان	**تە ژقەوس‌و قەزەحێن خەلخالان**
کو بوین دایرە شوبهەت هالان	**خەمری‌یین‌خەم‌زەدەنیسبەت‌دالان**
کو چەڤاندینە ژرەنگ کۆپالان	**میصری‌یان وەربدە بەر سیقالان**
زوهرە رەنگی‌و شەفەق موشتەری‌یێ	دین بەرێ حوری میثالێ زەری‌یێ

نازکێ نەیشەکەرێ سوڕپەری‌یێ

مانای وشە:

والا: بەرزو بەقیمەت؛ **مالان:** ملان؛ **سەرمال:** دەسماڵی سەر، سەرپۆش؛ **قەتتال:** کوژەر؛ **حەییال:** خاپینوك؛ **بالان:** باڵایان؛ **لال:** بێ‌زمان؛ **ئالان:** ڕەنگ‌ئاڵان؛ **ئالان:** هاڵان، لێك هاڵان؛ **خەلخال:** قۆڵ‌بەند، پاوانە؛ **هالان:** خرمانانی مانگ؛ **خەم‌زەدە:** لارەوەبو؛ **کۆپال:** گۆچان؛ **سیقال:** مشت‌ومالْ.

پوختەی مانا:

کەزیەکانت ـ کە وەك میسکی بەقیمەتو، وەك سوێسنی تەڕوتازەن ـ بەس بەسەر دەسماڵەکەتاو لەسەر ملان، بڵاوبکە، جارێك لەدەوری خاڵانیان وەلا بدە. ئەو بسکە سەربەقولاپانەت، چنگیان لەناو دڵمان گیرن. هەم خەنجەرن، هەم شمشیرن. هەم رمبی دڵدار مرێنن. فێڵەبازن بەرەو خۆیانمان دەکێشن. دەتۆ وەرە سەیرێکی دڵداران بکە، چۆن ئەسیرن لەناو زیندانی پرچاندا. لە ناچاری فاڵمان بۆ خۆمان گرتەوە. ئەلفی هێنا. واتا: ساڵەکەی خۆش دەبیّو بە دڵداری بەژن ئەلفێك ـ کە وەکو عەرعەر بەرچاوە ـ دەمێننەوە. وەشوێن بەختی خۆمان کەوتین. ڕێمان کەوتە نزیکیتۆ. خرمەو زرمەو گرمەو قرمەی، زێڕو زەنبەری بیّزمان ـ کە لەجوانیت سەرخۆش ببونو دەهەژان، جەزبەو حاڵی لێمان هێنا. گشمان وەکو دەمان بینن، وەك عەوداڵانی شوێن خاڵان، ناڵەمانەو، لە ئەوینت وا سەرخۆشین، پاڵمان بەیەکەوە داوە، تا نەکەوینو بۆنزیکیت گشتمان پاڵەپەستۆمانە. هەی لەوەی زوتر بتگاتیّ. لابسكو کەزی عەنبەریو لەگوێن لقە سوێسنەی تازە، لێك هاڵاون. گوڵی ئاڵی سەرکوڵمانت، دەگەلّ گوڵینگەی سەرپێچت، وێك دەکەون. بازنەو خرخاڵو لاسەرەو گوڵو گوارە، لەدەوری مانگی روخسارت، بە خەرمانە دێنە بەرچاو. بسکەکانت وەکو داڵێك چەماونەوە. سەریان وەکو گۆچان. لارە. برۆکانت ـ کە وەك شیری میصری دەچن ـ دڵی مەیان کردە کالان، دەریان کێشەو لەخوێن مشتو ماڵیان بکە. بەرەنگ زوهرەی، بەتیشك چەشنی موشتەری، وەکو حۆریەکی دینبەریو سەوزەرەنگی. نازکیو نەیشەکر ئاسای. بۆ دڵکێشان وەك پەری وای.

٣

سونبولێن تازە موئەننا نەکری	طوررەیا شەنگ موطەررا نەکری
خەمرییان شیفتە، طوغرا نەکری	عەرعەریّ. خارەو دیبا نەکری
دلودین غارەتو یەغما نەکری	سەری سەودا زەدەسەودا نەکری
گوهرییی نەرگسی شەهلا نەکری	کوشتییی خەنجەری بوررا نەکری
ساعەتیّ ڤیّ سەعەتیّ را نەکری	مە ژقەیدا خوە تەسەللا نەکری
لیّ خەرامیّ ژمە، مەستا نەکری	ژمە دل کەعبەو بوتخانە کری
دەعویی دلبەرییّ دا نەکری	جیلوەیەك میریو شاهانە کری
پیشیشەمعاخوە،مەپەروانەکری	دلی غەمدیدەیی ما، شانەکری
لمە بیّپەردە تەجەللا نەکری	وەهە جارەك مە تەوەللا نەکری
غەنجەکی قەنج لمەللا نەکری	جەگەری ریش موداوا نەکری
بکوژی عاشقو پەروا نەکری	لشەهیدیّ خوە تماشا نەکری
ما، وە، دلبەر دکرن دلبەرییّ	دین بەریّ حوری میثالیّ زەرییی

نازکیّ نەیشەکەریّ سورّ پەرییی

مانای وشه:

موثەننا: نوشتاو، قەدکراو؛ **موثەننا:** دولایەنە؛ **موطەررا:** لول‌دراو؛ **شیفتە:** شێواو؛ **سەودا:** شێت، مامڵە، ئەوین، رەش؛ **گوهری:** گۆڕی، قوربان؛ **ساعەت:** قیامەت؛ **تەسەللا:** سەبوری، تەرك؛ **تەوەللا:** بەسەرکردنەوە، دۆستی؛ **تەوەللا:** هەڵوەدا، دورخراو.

پوختەی مانا:

سونبولی تازەی کەزیانت بەدولا نەنوشتێنیەوە؛ لابسکان پیچو لور نەدەی؛ بسکی ئاڵۆز ـ وەك مۆری سوڵتان ـ رێك نەخەی؛ تافتەو خارا دەبەر بەژنی ـ وەکو عەرعەر ـی خۆت نەکەی؛ تا دڵ‌و دینمان تاڵان کەی‌و بەخەنجەری مژۆڵانت بمان‌کوژی‌و بمان‌کەیە قوربانی نێرگسی چاوی مەست‌و کاڵت‌و، سەری شێتی ئەویندارمان، بۆخوت نەبەی؛ هەر ئێستە قیامەت رانەکەی، لە زنجیری کەزیەکانت رەها نەبین؛ ئێمە دڵمان بوتخانەیە کە تۆی تێدای‌و لە سایەی تۆ بۆتە کابە. تۆ بە مەستی‌و بەلەنجەو لار روی تێ نەکەی؛ داوای دڵبەری بێ‌وێنەی تێدا نەکەی‌و، خۆت دەر نەخەی کە بزانن تۆ میرو شای دڵبەرانی، ئێمە نەکەی بەپەپولەی بەرمۆمی‌روت. دڵی خەمبارمان شاد نەکەی؛ هەمیشە هەر دەرمان بکەی، جارێك خۆتمان نیشان نەدەی؛ نازێکی زۆر نازەنینانە بەرامبەر بە مەلا نەکەی؛ـ کە جەرگە بریندارەکەی دەرمان بکرێ ـ هەر دڵداری خۆت بکوژی‌و گوێ نەدەیەی، هەر تەماشای کوژراوەکانیشت نەکەی؛ چۆن پێت بڵێم تۆ لە دڵبەری دەزانی؟ تۆ دڵبەر نیت‌و دین‌بەری، ئەی یاری سەوزەڵە رەنگی حوری‌ئاسا!

٤

هەردوقەوسێن‌تەژقودرەت‌نەژیەنگ   **ژێ بمیزان برەشینن مە خەدەنگ**
بدرن سینە بسەرپەنجە پلەنگ   **روم‌پشت‌دەت‌عەجەمی‌بێتەفرەنگ**
لێ‌نەوەك‌واقیعەیاگیووپەشەنگ   **هلبتن قەنج ژنیڤ ئاتەشی جەنگ**
تێن‌سواشێ‌حەبەشی‌ونوبی‌وزەنگ   **تو دزانی چنەهەنگن چنەهەنگ**
ڤەکەلەعلان‌توژسەرشەککەری‌تەنگ   **کوژموراداتە بوین پێت‌و پەرەنگ**
مەستی جەوراتە مەبێ بادەو بەنگ   **بێتە جانا لمە عالەم بویە طەنگ**
ژجەفایاتە نەما قەط لمە رەنگ   **تو دزانی چدەبیژت نەی‌و چەنگ؟**
ژچپەیوەستە دنالن سەرە دەنگ   **مە دخونن قەدو بەژنا تەیی شەنگ**
چبکم فەیدە، کو ئیڤارە درەنگ   **موطریبان‌دانەکەون‌چەنگ‌ژچەنگ**
دانەدت پەردەیێ ئایینەیێ زەنگ   **کو ژچەنگامە بنالت خەرچەنگ**
وەك مەلایی بهزار رەنگ ئاهەنگ   **بفغان بێت ژبەر صەد فرسەنگ**

نەکری تەرك توڤێ کافری‌یێ   دین بەرێ حوری میثالێ زەری‌یێ
نازکێ نەیشەکەرێ سوڕپەری‌یێ

مانای وشە:

واقیعە: روداو، جەنگ؛ **پەشـەنگو گیو:** دو پاڵەوانی چیرۆکن؛ **نوبی:** خـەڵکـی ژوروی میصـر کە رەش‌پێستن؛ **سەرەدەنگ: بەستەی گۆرانی؛ خەرچەنگ:** قـرژاڵ، برجـی سـەرەتان لە عاسـمان؛ **ئاهەنگ:** هەوای گۆرانی؛ **فغان:** هاوار؛ **فـرسەنگ:** فـرسەق، پێوانەی رێگـەیە بریەتیە لە چـوارهەزارو چوارصەتو هەشتاو دومیتر.

پوختەی مانا:

بەو کەوانەی برۆیانەت ـ کە کرگاری تایبەتی دەستی قودرەتێن ـ رێكو پێك تیران بگرە دڵ. با لە هەردولاوە کەزیت، لەسەر گۆنات بەیەك بگەن. وەك لەشکری رۆمو عەجەم، پێکا بدەن. با چاوە مەستەکانیشت ـ کە وەك فەرەنگی ئیسلام‌کوژ، لە هەزار کوشتن زۆر خێران ـ بێنە ویزەی گیانی سیسم. وردە خاڵت ـ کە لەگوێن حەبەشـیو زەنگین‌و لەناو دەریای جـوانی تۆدا، وەك نەهەنگـی تینو بەخوێنی دڵداران دێنە بەرچاو ـ بێنە بەرچاو. باجـەنگ جـەنگـی مەغلو بەبێ و، لەشـەرەکەی پەشەنگو گیو ـ کە شانامە باسی دەکا ـ حەسـتەم تربێت، ئـاگری جـەنگ پێت‌وبلێسـەی بڵند بێ‌و، ببێتە کڵ بۆ سـوتانی دڵو گیانم، لەدوا هەناسـەی ژیانمدا، چـاوێکم بەگڕ بکـەوێ. واتا: سەرکوڵمەت ببینم ـ کە لە لابەلای بسکان‌دا، وەك گڕی ئـاگر لە شـەودا، تروسکـەی دێ ـ لەم ئاواتەم نیازم وایە، لێوە لەعل رەنگەکانت ـ کە تونگی تەنگی پرشەکریان داپۆشـیوە ـ بکـرێنەوە، بەبزەو بە بەزەییەوە، وەدرۆم خەیتەوەو بفەرموێ: دڵداری ژار، تۆ لەمێژە لەتاسەی ئێمە سوتاوی، گڕت تێچو، بویە پۆلو، بویە سوتو، سوتاو چۆن دەسوتێتەوە؟! ئەوسا بزەو زەردەخەندەشـت ببینم، ئەوەندەی مەستی ئەوینم، صەدئەوەندەی تر مەست‌ببم.

یاری نازار! گیانی شیرینی گش‌گیانان! خۆت ئـەیزانی کە نات‌دینم. دنیای هەراو لەبەر چـاوم، وەکو دڵو بینم تەنگە؛ هەرچی دەی‌بینم ـ دور لەتۆ ـ وەك روخساری خۆم بێ‌رەنگە. دەگوێ‌بگرە، سـەروبنی لۆرینەوەو دەنگ دانەوەی بلوێرو چـەنگ، دنەی من‌و دڵو گیانە نزارەکەم دەدەن، کە هەڵوەدای دیداری بەژنی شەنگت بین‌و، بەتینی ئەوینت بژین‌و، بیر لەچیتر نەکەینەوە.

بەختەوەرم کە لەوەتا لەسەر دنیام، گراوی داوی بسکـانم. تیا پیربوم، گەیشـتومە زەردە پەری ژیانی ئـامانەتی دنیا. بەرەو ئـاسوگی جیهـانی هەرمانی دڵداران دەچـم. زۆر زامی کاریم، لەنازی چاوی مەستی تۆ، لەدڵدان؛ کە دەبنە مایەی شانازیم لەناو یاران. بەئـاواتم، هەتا کاتی ئـاوابونم، بۆ ئەوەی دڵم ژەنگ نەگری‌و دڵرون‌و دڵنیا برۆم؛ بەزمگێران، بە بلوێرو چەنگو بەدەنگ، لەگەڵ منا هاودەنگ‌بن‌و ئـاوازەمان هەردو عاسـمانان دابگـری‌و، لەبەر تۆ بپارێینەوە، کە دەغیلە لەو کافریەو دڵدار کوژیەت واز نەهێنی. ئەی دین بەری چـەشـنی پەری بۆدڵکێشـی! ئـەی باڵا قامیشەشەکری سەوزەرەنگی شۆخو شەنگی حوری‌ئاسا!

۵ نیرگزا مـەستی چیـای بوهتـانی نـازكو شـەنگ شـوبی رەیحانی

چخەط ئیشکەستەو پورعینوانی کو تەپیێ نەسخ‌کری دیوانی
ألله الله ژچرەنگ ئینسانی یوسفی لەبشەکەری عیبرانی
بەسە گەر وەك‌تە بدیرت ثانی (احسَنَ‌الله) ژسورا سوبحانی
کو جەمالەك وە مونەززە ثانی وەك‌تە سەر تابقەدەم نوٚرانی
دمیثالەك بەشەری دادانی مە بئیلهامی ئیلاهی زانی
بنیشان قودرەتی بی نیشانی چنیشان؟ ظولمەتی نورئەفشانی
لجەمالا صەمەدی بورهانی تو لدەر حەق مەچرا ئەرزانی
کو سەحەرگە بمەشی سەیرانی تە مەلاییٚ خوە قەجارەك نانی
بسەر ئەفرازیو عالی شانی سەجدەبت بەر قەدەما سولتانی
زینەتا حوسن‌و سورا خوبانی تاجی فەرقی سەری مەحبوبانی
تو بشیرانی‌و لەب شەککەری‌یێ دین‌بەریێ حوری میثالیێ زەری‌یێ

نازکیێ نەیشەکەریێ سورٚ پەری‌یێ

مانای وشە:

نەسخ: بیٚبرەو کردن‌و لەناودان؛ **عیبرانی:** جولەکە؛ **مونەززە:** پاك‌و بیٚخەوش؛ **ئەرزان:** گویٚپیێ نەدەر، بیٚموبالات.

پوختەی مانا:

وەکو ریحانەی شلك وای. بەڵام بەچاوی کاڵترا، لەو نەرگسە کاڵانەی توٚ، کە لەچیای بوٚتانیٚ دەروێن. خەت‌و خاڵی بەعینوان‌و پڕلەنازت، دیوانی ناوی جوانانیان لەبەین برد. ئەی نامەخوا! توٚ چجوٚرە ئینسانێکی؟ ئەگەر یوسفی جولەکە توٚببینیٚ، دەزانیٚ دوهەمی هەیە. توٚ حوٚریەکی لەگیان رسکای، سەرتاپات لە تیشکی خوایە. گەورەیی هەر بوٚ خودایە. جوانیەکی وا پاکی هێنا، خستیە قاپێلکی بنیادەم. ئێمە لەخواوە زانیمان کە توٚ نیشانی‌کری خوای بیٚنیشانی. توٚ لەناو تاریکی لەش دایت‌و، پرشنگ بڵاو دەکەیتەوە. توٚ بەڵگەی بوٚ جوانی خودا. چوٚنە جارێك مەلات ریٚ نەدابیٚتە لات، تا سوژدە بەرێتە بەرپیٚت‌و شانازی بەبەختی بکات؟!

توٚ نەك تەنیا گیانی شیرنی، گیانی گیانیشمان هەر خوٚتی. جوانی‌و دڵکێشی هەموکەس، لەتوٚرایە. توٚ تانجی سەری جوانانی‌و بەخوێن شیرنی‌و رەزاسوکی، کەس تات ناکات. وەکو حوٚریت‌و دین دەبەیت‌و سەوزە رەنگی‌و نازکی وەك نەیشەکەری‌و پەری ئاسایی دڵکێشی.

سەرنجێك:

قصیدەی «یەلمومی عیشقیێ» پاشـلێ ئـەلفـە. لە زوربەی زۆری دیوانە دەسخەتو چاپکراوەکاندا، رەمکێشەو لەپێشەوەیە. لە شەرحە عەرەبیەکەدا، دوا خراوەو نوسراوە: «دەڵێن هی شێخی جزیری‌یە».

لە بەر زۆری شیعرەکانی، کە دوسەتو هەشتاو چوار لەتەبەیتی دوپارچەیەو لەبەر دژواری وشەکان‌و ماناکانیان، منیش رامگوێزایە دواوە. مانای وشەکانم کردو بە سەرچڵیش بەپێی توانا، لە پوختەی ماناکانیش دوام. بەبیری‌من، تەنیا شەرحی ئەم قصیدە، وەك پێویستە کتێبێکی ئەستورو سەربەخۆی دەوێ. کە بیرو بڕوای لێكجیای فەیلەسوفانی لاهوت‌زان‌و خاوەن مەنطیق، شی‌کاتەوە. ئەوسا فەرمودەی جزیری روۆشن دەبن. بەداخەوە لەبەر بەرتەنگی جێگاکەو، نەفەس تەنگیم لەزانستا، ئەم ئەرکەم بۆپێك نەهێنرا. هێندەم توانی، رچە بۆ خوێنەر بشکێنم، خۆ ماندوکاو سەر لە سەرچاوەکان بداو باشتر لەخۆمی تێ بگا. خودا یاربێ.

هەژار

قصیدەی صەتو چوارەم

یەلمومی عیشقی

١ اَللە سەحەرگاها ئەزەل — یەلمومی عیشقی شوعلەدا
نورا جەمالا لەم یەزەل — ذاتی تەجەللایا خوەدا
٢ ذاتی تەجەللا بولذات — بی‌ئیسم‌و ئاثارو صیفات
سیررا حروفێن عالیات — خەفبو دسەترو پەردەدا
٣ ذاتی موقەددەس بو وجود — جوشش نەدابو بەحری جود
وەصف‌و ئیضافات‌و قیود — یەك ژی تەجەللایی نەدا

مانای وشە:

یەلموم: چوڵەچرا، خەتیرە؛ **حروف:** پیتان؛ **عالیات:** بڵندان.

پوختەی مانا:

ئەی نامەخوا! لەبەرەبەیانی هەرە پێشین‌دا، چوڵە چرای ئەڤین هەڵکراو تیشکی‌دا. نوری جوانی خودای نەمر، هەر لەخوداوە دیاری بو. هێشتا هیچ ناوو نیشانێکی بۆ خوی بڕیار نەدابو کە ئێمە بەو هۆیەوە بیناسین. رازی پیتە بەرزکانی ناوی خودا، هێشتان لەژێر پەردەدابو. خودای گەورە، خۆی هەر هەبو؛ بەڵام هێشتان دەریای بەخشش بە روی ئێمە داپۆشرابو، هەڵ نەقوڵی‌بو. پەسنی چلۆنەتی خودا، فەرمانەکانی بۆ بەندە، چارەنوسی قەرەبەخت‌و بەختەوەران، دیار نەکرابون.

٤ حوسن‌وجەمالی‌خواست‌ئەڤین — ڤیکرا دیەك ذاتی جڤین
نورا قەدیم بو عیشق‌و ڤین — وان لێك نازو عیشوەدا
٥ عیشقا ژنورا لایەزال — حوسن‌و جەمالا بی میثال
ئەیساند یەلموم‌و شەمال — دیسا خوەلی پەروانە دا

٦ حوسن‌و محەبیەت هەر هەبو | حەق عاشقی ذاتی خوەبو
موحتاجی حوسنەك دی نەبو | نەقل‌و ریوایەت پیٚ وەدا
٧ بورهانی عەقل ئەو کر قیاس | ئیسم‌و کەمالا تیٚن دخاص
ئەووەل ئەلیفیٚ پیٚ بناس | ڤیٚ نوری ئەو پورتەو ڤەدا
٨ ئەونورە دایێ شەوق‌و طاڤ | عالەم خویابو، ما دناڤ
بەر ڤیٚن خوە ئاڤیتن بلاڤ | رەنگ رەنگ بەرق‌و لەمعەدا

پوختەی مانا:

جوانی خودا، ئەڤینی ویست؛ ئەڤین لەذاتی خودادا، هاتە بەرهەم. نورو ئەڤین لیٚکتر هاڵان‌و نازیان لەسەر یەکدی دەکرد.

ئەوین لەنوری نەمر بو. جوانی بیٚوێنەش هەر خوابو. نورو جوانی گەیاندە یەك، هەردوکیان هەم ببونە موٚم، هەم پەپولە بوٚ یەکتری.

جوانی‌و ئەوین ـ وەك ذاتی خودا ـ قەدیمن. خودا بوٚخوٚی ئەویندارى جوانی خوٚی‌بو. ئاتاجی هیچ جوانیەك نەبو، کە جوانی خوٚی پیٚ تەواوکا. ئەم باوەرە لە ریوایەت‌دا هاتوە. عەقڵ بەبەڵگە دینەوە، خوای ناسیوەو بەراوردی دەگەڵ شتی‌تر کردوەو بوٚی رون بوە، کە خوا هەیەو ناوی تایبەتی لیٚناوەو بیٚکەمایەسی زانیوە. خوا بەرانبەر بەهەرشتیٚك ـ وەك پیتی ئەلفی ئەلفوبا ـ سەرەتایەو پیتەکانی تر لەوڕایەو لەوەوە هاتونە بەرهەم. ئەو یەکەمە، نوری خوٚی دەدنیا گیٚراو پرشنگی بڵاو کردەوەو تروسکەی بەچەندین جوٚرداو، عالەمی دەناو خوٚ پیٚچا.

٩ سوبحان ژرەمزا خالیقی | نورا سپیٚدە صادقی
تاڤیٚتە قەلبی عاشقی | لەرزین‌و تاوو جەذبەدا
١٠ مەعنایی عیشقیٚ بیٚم چی‌یە؟ | لەومن بچەشمیٚ دل دیە
عەکسا جەمالەك صافی‌یە | لامیع دمیرئاتا مەدا
١١ حوسن‌و محەبیەت ذاتەکن | مەعشوق‌و عاشق لاتەکن
لیٚ صورەت‌و میرئاتەکن | هەریەك دمەعنایێ خوەدا
١٢ گەر دلبەرو، وەر عاشقن | عارف دڤیدا صادقن
ئایینەیی نورا حەقن | جیٚجیٚ، دواندا جیلوەدا
١٣ عاشق ئەوە، دلبەر ئەوە | ظاهیر ئەوە، مەظهەر ئەوە
روح‌و بەدەن گەوهەر ئەوە | هەر شاهدەك دوڕدانەدا
١٤ هەر شاهدەکدا دیم ژدوڕ | روحەك دبەخشی برەمزو سوڕ
خەطی غوباری نوقطە پوڕ | کاتب ژبالا نوسخەدا
١٥ حەرفیٚن کشاندی کاتبی | نورا دروح‌و قالبی
یەك‌یەك بئیسمی واهبی | إعراب‌و جەزم‌و نوقطەدا
١٦ نورن ژسەرحەتتا قەدەم | نەققاشی سەرمەشقی قیدەم

پیٚ زەیینـاند لەوحی عەدەم هـەریـەك بیەكدی چەشنەدا

١٧ ئەڤشكل‌وصورەت‌چەشنەئین ئـەصلن لبـالاتـەر هەئین
نیسبەت بوان ئەم سایەئین تـەرتیب خـەلاقی وەدا

١٨ عـالەم بعـالەم ئەو نەسەق بـو ئاینە ئەسمـائی حەق
نـورا تـەجـەللایا توتوق عكس‌و خـەیـالەك سـادەدا

١٩ هەر هەیئەتا لیٚ روح‌و جیسم كلكیٚ كـولی دانی تەلیسم
هەریەك ژیەكرا بونە ئیسم لەو حەرف حەرف ئەندازە دا

٢٠ ئەم تیٚك هەوییاتین یەقین ئیسمین ژمەصدەر موشتەقین
مەوهومو لاشەی موطلەقین عـەكسین دنیڤ ئـاییینەدا

٢١ پـورتەو ژعـەینی نـورەكی تین‌تین تـەجـەللا طورەكی
ئەو سـەرددت یەك فـورەكی لـەو چـەند لبلب قـەطرەدا

٢٢ ئەو شاهدین بیٚری ژعەیب هەر جیلوە لیٚ دائی دغەیب
ڤیٚ عالەمی ئەو تیٚنە جەیب دیسـا لهـا ئەو جیلـوەدا

٢٣ رەنگ‌رەنگ حوسنی صورەتان نەقش‌و نیگاریٚن دەست خەتان
بـالاو بـەژن‌و قـامەتان شیرین لەبـان پور خەندەدا

٢٤ شیرین لەبین قەد نەیشەكەر سیمین بەریٚن نـازك بەشەر
زولفان سـتـاربو روژ دبەر بـسكان لمـسكیٚ طەعنەدا

٢٥ گولدەستەییٚ نوریٚن قیدەم دەستان ژئەنگوشتان قەلەم
ئەو لالـەیی بـاغی ئیرەم مـاوەر لـبەلگان ژالە دا

٢٦ هن ئەسمەرن، هن دیم زەری مەهپەیكەرن، سورٚ موشتەری
ویلدان‌و حورو ئەو پەری هـاتن لیبـاس‌و جامەدا

٢٧ چەندی بخەمل‌و رەونەقن تەزیین ژحوسنـا موطلەقن
تیـك جیلوەیی نـورا حەقن عیشقـا ئـەزەل پیٚ شیوەدا

٢٨ حـوسنا مونەززەه بیٚ‌نیشان وی لیٚ نڤیسی زەركـەشان
خـال‌و خەطیٚن عەنبەر فشان هەركەس بوان دل یەغمەدا

٢٩ داروی حـوسنا دلبەران بخەمل‌و لیبـاس‌و زیوەران
بیتـە شهودا بـەصـەران بینـاهی‌یـا هەر دیـدەدا

٣٠ بنمیتـە حوسنی رەنگ‌رەنگ نـای‌و دەفـو قانون‌و چەنگ
ئەو عیشقەوان تینت بدەنگ لەو وان بحوسنیٚ نەغمەدا

٣١ سیررا كەلامی ئەقدەسی دەم‌دەم دلەبسیٚ ئەنفەسی
تیتن تەنەززول بیٚ‌حسی نەبگوفتو گوییٚ قیصصەدا

٣٢ وە دویٚن كو عوششاقن هەبن دلـدارو مـوشتـاقن هەبن
وی شەمسی ئافاقن هەبن داكفش بـیت دسپیٚدەدا

٣٣ دا كفش بن كەوكەب دچەرخ رابن هەزار مەعروفی كەرخ
شبلی‌یو سەعدی ئالی فەرخ عیشقیٚ دوان كەشفا خوەدا

٣٤ داحوسن‌وحوب‌دن‌مەظهەران   کفش‌کن لهەر عەردو دەران
عـاشق بخـونن دەفتـەران   دلبـەر محـەبەت نـامەدا

٣٥ حـوسن‌و جـەمال‌و عیشقەیە   ئارام دپـەردێدا نـەیـە
مەحبـوب لەو حەتتـا هەیە   نـابت دپـەردەو خەلوەدا

٣٦ مەحبـوب‌و خـوب‌و دلبەران   بـگری لوان هـەفتیێ دەران
دی خـوە ژشباك‌و پەنجەران   ظاهیـر بکن دهەر عەردەدا

٣٧ ئـەو لالـەیین گول تازەتەر   فـەصلا بـوهـاری بیتەسەر
جی‌جی‌بەهەڤرا تینەدەر   خوەش خوەش دعەردی خارەدا

٣٨ رمزەك غـەریب‌و فـاطری   پـەیـدا ببت تیـڤ خـاطری
قـووەت تـەنینن راگـری   خـەفکی دنیڤ قەلبیێ خوەدا

٣٩ مـەفهوم کوبو مەعلوم ددل   زیـوەر بدی تی صەد عەمیل
بینت لیبـاسك پور خەمل   هیندی کـو سەعی‌و جەهدەدا

٤٠ لـەفـظو عیبـارات جامەیە   مەحبـوب مەعنایێ بخوەیە
لیێخـەمل حـوسنەك زێدەیە   لـەورا بحـوسنیێ زیبـەدا

مانای وشە:

ئیعراب: بزاوی پیت، دەربڕینی مەبەست؛ **جەزم:** زەنە، سوربون‌و پیێدا گرتن؛ **چـەشـنـە:** چێژەو تام، نمونە؛ **توتوق:** خێوەت‌و پەردەی زل؛ **توتوق:** عاسـمان؛ **هویە:** بەڵگـەی بون؛ **مەصـدەر:** چـاوگ؛ **موشتەق:** وەرگیراو، لەت‌بولەشت؛ **مەوهوم:** خەیاڵی؛ **لاشەی:** نەتشت؛ **لب‌لب:** دانەدانە؛ **بیری:** بەری، پاك‌و دور؛ **جەیب:** دلێ، ناوەند؛ **لیها:** لەویێ؛ **دیسالها:** هەروا ساڵان؛ **ژالە:** شەونم؛ **ئەنفەس:** هەرە هێژا؛ **ئافاقن:** ئاسوێگەل؛ **فاطر:** وەدی‌هێن، داهێنەر؛ **مەفهوم:** زانراو، مەبەست؛ **عەمیل:** کەڕەت، جوێر.

پوختەی مانا:

پاکی‌و پیروزی بوێخودا. روێشناکیەکی ـ وەکو بەیانی بەراستی ـ هاویشتە دڵی دڵداران، کە توشـی جەزمەو لەرزین بون. بامن مانای ئـەوین بێژم چـونەو چیە؟ خـوم بەچـاوی دلێ دیتومە، تیشك‌دانەوەی جـوانی‌یەو، دڵی دڵدار، ئـاوێنەیەو دەینوێنیێ. جـوانی‌و ئـەوین لە رەگەزدا هەر یەکێکن؛ دڵدارو دڵبەر بوتێکـن. هەرتك ئـاوێنەی یەکترن. بەڵام هەریەك بەبارێکـدا. ئـەوانەی بەراست خواناسن، چبینە دڵبەر یان دڵدار، ئـاوێنەن لە بەرانبەری نوری خـوداو بەدوجـیێ خـوێی نیشانداون. دڵدار خوایە، دڵبەر خوایە، رەگەز خوایە، هەمو جوانێکی بیوێنە، وێنەی خوامان نیشان دەدا. خوای تێدایە. خودا لەجوانی جوانان دا، بوێتە دلێکێشی‌و نازداری، خاڵ‌و میلی دلێ تاڵانکـەر، خەتی وردی دەستی نوسەری قودرەتە، لەو باڵاوە خەت دراوە، بەرچـاو خـوایە، جـوانی دیاری‌دەر هەر خوایە، خودا تیشکە لەلەشی بنیادەمان‌دا. ئـەو پیتانە کە دروێشـم‌و نیشـانگەی جـوانی بیێوێنەن‌و، بونە سـەرو بورو نوختەو زەنەو، ئیشـارەتن بوێ دڵکێشـی‌و، لە روخسـارو بەژن‌و باڵای

نازداران دەخوێندرێنەوە؛ بە نوری خودا ڕەنگاون و چەند سەرمەشقن دادراون و، لەسەر تەتەڵە نوسراون و، لە نەبوڕا هێندراون و هەریەك مانای تایبەتی بەخۆیان هەیە، تا ئێمە لەبەر سەرمەشق خوا بناسین. ئەو شکڵانەی تۆ لەسەرزەوی دەیبینی، هەر لەعاسمان خەتدراون و، عەصلەکەیان وا لەوێیەو سێبەریان داویەتە چاومان. ئێمەو هەمو ئافەریدە سێبەرێکین کە سایە دەرمان خودایە. دنیا ئەمدیوەو ئەودیوی، بەو هەمو ڕێك و پێکیەوە، ئاوێنەی ناوی خودایە. نوری خودا، لەو خێوەتە کەوە ڕەنگەی ـ کە عاسمانە ـ خۆی نیشانی زەوین داوەو، زەمین وەکو ئاوێنەیەك ئەیداتەوە. هەر هەندامێك و هەر گیانێك، پیتێکی بۆتە درۆشمەو، سەر بەناوێکی خودایەو، هەر پیتەی نیشاندەرێکی ئەندازە دارو پێوراوە، بۆ ناسینی داهێنەرو سازدەری ئەم دوجیهانە. ئێمە بوینە بەڵگە بۆ بونی وەستاکار. ئێمە ناوین، لەچاوگەیەك ساز دراوین، ڕاستت بوێ، خۆمان هەرنین، وێنە شاندەرین، ئاوێنەین. خوا لە ئاوێنەدا دیارە. نورێکە لە طوری داوە. لەو نورە چیا سوتاوەو کلی چیا سومایی دەدا بەچاوان.

کردەوەی نهێنی خودا، جۆشێك دەدا؛ بەشوێن یەکدا تکەتکە تنۆك دەرژێ. خودا بەجوانی بێ غەوشە. هەرجار لەبەر پیوارەوە خۆی دەردەخا. دنیایەك دەناو خۆ دەگرێ و هەزاران ڕەنگ، هەزاران جۆر جوانی دڵکێش نەخش دەکاو، خەتی ئەدا، بەژن و باڵای ڕاست و ڕێك و لێوی شیرین و پرخەندە، پێستی نازك و زێوین ڕەنگ، کەزی ڕەشی بە ڕەنگی شەو، روخساری وەکو رۆژی رون، بسکی لەمیسك بۆنخۆشتر، پەنجەو ئەنگوستی دەناسك، خڕو خوڵی قوڵ و باسك، شەونمی گوڵان لەکوڵمە، ـ کە وەك مێلاقەی بەهەشتن ـ بەتێکڕایی دەسکەگوڵەو لە نوری ئەزەلی خواوە بە دیاری هات. ئەو نورە ڕەنگان دەگۆڕێ و دەچێتە ناو لەشانەوە. تۆ دەبینی هەر لە جوانان، هێندێکیان شیرین ئەسمەرن، هێندێك سەوزەن، کوڕن، کچن، پەریزادەو حۆری و لاوی ناو بەهەشتن، روخسار هەیڤن، دڵکێشن وەکو مشتەری. هاتونە ناو شەمەکەوە. ڕازاونەوە، زۆر بەبرەون. ئەوانە گشتی تروسکەی نوری خودان؛ ئەوینی ڕۆژی بناوان سازیداون. بۆ نیشانەی دەسکاری خۆی خاڵ و خەتی عەنبەرینی لێ کێشاون. دڵانیان پێ تاڵان دەکات. خوا ویستویە. ئەو جوانیەی داویە بەجوانان، فێرکارێك بێ، بۆ چاوی دڵ، روناکی خودا بدینێ. هەر ئەو ئەوینەی پێشینە بلوێرو دفەو سازیتر وەدەنگ دێنێ. تا هەریەکەی ڕازێك لە دڵکێشی و رندی جوانی خودا بدرکێنێ. ڕازی فەرمانی خوای گەورە، بەبێ زوان، هەر هەلە بەجۆرێکی نوێ و هەر دەمە بەرەنگێکی جوێ، دێتە بەرگوێی دڵ و گیانان، بێ ئەوە گوێمان پێ بزانێ و، باسی جوانی هەرە پیرۆزی خوا دەکا.

ڕازی ئیرادەی خودایی، دەیەوێ دڵداری هەبن. وەك بەرەبەیان لە دنیا بڵاو دەبێ، تاچەند رۆژێکی لەدوا بێ، کە ئاسۆیان روناك بکەن، تا ئەستێرەی جوان بدرەوشێن. هەزارانی وەکو شبلی و سەعدی و شیخ فەرخ، بە ئەوینیەوە بسوتێن و باسی جوانیەکەی دەربرن. تا دڵداران کتێبی ئەوین وەخوێنن و، جوانی ئەزەلی بناسن. ناشێ جوانی و ئەوینی جوانی ئەزەلی، دەناو پەردەدا

بمێنیّ. هەمو جوانێك حـەفتا دەركیشـــی لیّداخـــەن، لە پەنجـــەرەو رۆچنانەوە دێتە دەریّ. بەڵام بەســاتو وەختی خـۆی. گوڵ بەبەهار لە زەوی غار دێتە دەریّو، خـــۆ نیشـــانی دنیا دەدا. هەرگا ئیشارەتی خودا بداتە دڵ، قەت بۆت ناكریّ هەمیشە لەناو دڵتدا بیشێریەوە. هەر ناچاری راســتی بڵێی، جا بەكام زمانی دەڵێی؟ چۆنت بۆدیّ؟ ئەوە بەســتە بە دەم راســتی خـــۆتە. قســـە، لیباسو زەنبەرە. دڵبەر، مانایەو كاكڵە. زەنبەری باش، جوانی پتر وەدەر دەخا. ئەگینا نرخـی جـوانیەكە بیّ كەمایەسیو نوقصانە.

٤١ من ئەڤ میثال لەو بوتە بەست | زوران بزولفان دل ڤەبەست
هەرچی تەدیصورەتپەرەست | دووری یـەتیم بیّ فەیدەدا

٤٢ پیسو خەرابو زشتو عـار | ما ئەو بخەمـلیّ تێنەكـار؟
ئی دقەیدی لەبسیّنەدیە یار | حـوببی بخـوە داڤی نەدا

٤٣ چـاری هـلینِ یـاری ببین | نە دپـەردەیـا طـاری ببین
صەد جـاری ئەر كاری ببین | گـول وی دنیڤا بوغچەدا

٤٤ ئەو بـومـورادا كردگـار | لـەوكر ئیــرادەو ئیختیار
ڤی بوغچەییّ هەرلیّ بوهار | گول گـەش دباغی غونچەدا

٤٥ بـاییّ ئەڤینیّ كـولڤی | ئەو قشتو زولفی سەر چەڤی
هەردەم هەزار دل داكەڤی | خـال لـەو ددامیّ دانـەدا

٤٦ بەحرا وجودی جوشی هات | نورەك تەنەززول بو ژذات
هاتن تەعەییون تێك صیفات | ئەشیــاء ظهور عیلمییـەدا

٤٧ ئەشیـا دعیلمیّ بـون ظهور | ئیسمان ژفەیضا ئیسمیّنور
تەقـــویم بـەستن بیّقصور | حـوكمی صیفاتی سـەبعەدا

٤٨ ڤی عالەمی تەقویم بەست | هەرئیسمەكیفیعلاخوەخوەست
حوكمی تەصەرروف دا بدەست | هـەروی · دمـولكو قەبضەدا

٤٩ ئەعراضو عەینو جەوهەران | واحید ژئەصلو مەصدەران
تـاثیر بـەخشی مەظهەران | صەد رەنگ حـەرفو صیغەدا

٥٠ فەیضـا حروفێن عالیــات | بەحتـا سطـورێن سافیلات
ئایاتو وەصفین موحكەمات | تەرتیب عــوشرو سـورەدا

٥١ كاتب نـڤیسین ئەو حـروف | هەرطـالبی بیّ بـو وقوف
هاتن ژدل صەد ئاهو ئوف | سەرخەط للەوحیّ سادەدا

٥٢ ئەودەستخەطێنكاتبصەمەد | واحید لسەر لەوحا ئەحەد
نەقشەك رەشاندی بیّ عەدەد | جـەعدا جـەمالیّ شانەدا

٥٣ ئەسما تەكامـول راست كرن | بالا فەواعیل راست كرن
جیجی قەوابل راست كرن | ژیّ عیللەتەك صورییە دا

٥٤ ئەسما موقابیل بونە زەوج | لیّ جوملە ژیّبون فەوج فەوج

بەحرا وجودێ هاتە مەوج — مەوجان دبەحرێ لوججەدا

٥٥ جوشش کودا دەریای جود — دایینە یا ئیسمی وەدود
جارەك تەجەللابو وجود — فورەك ژنوری ژێ وەدا

٥٦ فورەك ژنوری ویڤەکر — گەنجا ظهوری پیڤەکر
مفتە بقفل کەنزێڤەکر — هێژوی دقوفلو مفتەدا

٥٧ حوسنەك مونەززە صەووراند — نورا حەبیب ژێ ئافراند
عالەم دکونهێ حەییراند — روح‌القدس جان نەفخەدا

٥٨ عەرش‌و جیهات لێ بو حەیات — ئەو شاهیدی قودسی صیفات
ژبونا یەقینا نوری ذات — سەیوان‌و شەوق‌و هالەدا

٥٩ حوسنا ژعیشقێ صەووری — غارەت کرن حورو پەری
هەرچی دکونهێ فەککری — ئەو ما دعیجزو حیرەدا

٦٠ ئەو صورەتی میرئاتی حوسن — ژێ بو ظهور ئایاتی حوسن
لێ بو تەجەللا ذاتی حوسن — ڤێ حوسنێ ئەو سەرچەشمەدا

٦١ سەرچەشمە یا حوسنێ ئەوە — خورشیدە، عالەم پورتەوە
گەر بەدرە، وەر ماهی نەوە — وەر موشتەری یان زوهرەدا

٦٢ ویلدان‌و حورو گەر پەری — شیرین‌و مەحبوبێن بەری
هەمیان ژحوسنا خاوەری — نورێ دەوان یەك ذەررەدا

٦٣ نورێ ژنورا ئەحمەدی — سیررا صیفاتێن سەرمەدی
دایینەیا ذاتێن خوەدی — کەشفا کەمالاتێ خوەدا

٦٤ ئەو بو قەلەم، ئەوبو عەقل — لەو پێ حەدیثێدا نەقل
دەریای عیلم ئەو بو شەقل — تەفصیلی عیلمێ جوملەدا

٦٥ ئەوبو دجوملە رابیطە — میزان‌و ئیسم‌و باسیطە
فەیضا حەق ئەو بو واسیطە — چەشمی وجودێ سورمەدا

٦٦ یەك‌بو ئەلیف، یەك نوقطەکر — چەند شکلی دی لێ زێدەکر
هەردەم پەیاپەی صیفرەکر — بالا بیالا روتبەدا

٦٧ واحید ژنورا وی دورێ — پەیمانەوو جاما سورێ
مەی ریهتێ ئانی بەرفرێ — هەم جام، هەم پەیمانەدا

٦٨ غەیبو میثالن هەردە سیلك — پەیوەستە ئانین میمی میلك
ئەو کاتبی ئەلماسی کلك — ژوی خامەیی ئەو رەشحەدا

٦٩ نورا تەجەللا هاتە عەرش — ئەسما هەمی لێبونە نەقش
شەوقا دوان چو تابفەرش — ئیسمان بذاتێ سەجدەدا

مانای وشە:

زشت: ناحەز؛ **عار:** شورەیی؛ **لەبس:** پۆشاك؛ **ئەرکاری:** ئەگەر دەتوانی؛ **تەعەییون:** دیاری‌کردن؛ **تەقویم:** راست‌کردن؛ **صیفاتی سەبعە:** حەوت صیفەتان، مەبەست حەوت صفەتی ئەزەلی خودایە کە

بریەتین لە: «هەبون»، «زانین»، «توانایی»، «ویستن»، «گوتن»، «دیتن»، «بیستن»؛ **ئـەعراض:** عەرەضان؛ **عەرەض:** شتێکە بنەڕەتی نەبێو بەسەر بنەڕەتێکدا هاتبێ، بێتو لەبەینیش بچێت. ئـەگەر تایبەتی بە ڕەگەزێك بێ، وەك پێکەنین، یا نوسین. کە تایبەتی مرۆیە، عەرەضی خاصی ناوە. ئەگەر جوڵانە ـ کە هەمو زیندوی تێدا هاوبەشن ـ عەرەضی گشتی (عام) ناوە؛ **قـەبضـە:** لەناودەسـت گرتن؛ **باسـط:** بڵاوکەرەوە، ڕاخەر؛ **سافیل:** نزم؛ **عوشر:** دەیەك؛ **عەشەرە:** دە ئایەتی قـورعان؛ **وقـوف:** ئـاگا؛ **جـەعد:** موی‌لول؛ **فواعیل:** کارکەران؛ **ئافراندن:** دروست کردن؛ **کونهـ** : بونی‌شت وەك هەیە؛ **سـەرمەد:** بێ بڕانەوە؛ **شەقڵ:** دروشم؛ **سیلك:** هەودا؛ **میلك:** خـاوەنی؛ **عەرش:** تەختی لەسـەر دانیشتن؛ **فـەرش:** ڕایەخ، مەبەست زەمینە؛ **نەفخە:** فو.

پوختەی مانا:

بۆیەم نمونە هێناوە، چـونکە زۆر کەس دڵیان دەکەزیان هاڵقاوە. هەر کەسـت دیت ڕواڵەتی دەپەرستێ، گەوهەری بە خەسار داوە. شت جوان نەبێ، کەی بە خەمڵاندن جوان دەبێ؟ پیاو نابێ بروانێتە ڕو، تا دڵ بدا. دەبێ لەگیان ببیە دڵدار، چـاوت لە ڕواڵەتی نەبێ، گیانە بۆ دڵداری دەبێ. لەش تاریکیە لە دەوری گیان، لەش وەك وارشـی باغچـەیە. گیان گوڵە لەو دیو وارش‌دا. خـودا گیانی پاکی ئێمەی، وەکو باغچـەیەك سـازداوە، پرە لە غونچـەو گوڵی جـوان‌و، هەرگیز پایزی بۆنایە. خودا جوانی ڕواڵەتی سازدا، پەرچوکەو کەزی سـەرخـواری بەدەم باوە، وە جـوڵە خسـت. خاڵی لەرو جـێ کردەوە، تا ببنە دانەو داو بۆ گیان‌و، دڵدار لە ئـەوینی ئـەوان گیرۆدەبێو لەوێوە بە ئەوینی گیان گرفتار بێ.

خوداویستی‌عالەم‌سـازدا. تیشکـەی‌نوری‌خـۆی‌بەرێ‌کرد، تاکار‌هەموی‌بەتەکوزی‌وڕێکـی‌پێك بێن. کرداری خۆی لەسەر ئافەریدان بەش‌کرد. هەمو شتێك هاتە زانین‌و دیاری‌دا. ناوانی خـواو، حەوت ڕەوشتە نورانیەکەی، بێ کەمایەسی هاتە ڕو. هەر ناوێکی چی هەڵدەگرت، ئـەوەی دایەو جـۆرێك کاری شـیاوی واتای ناوەکەی لێ‌کردە ئـەرك. ماك‌و ڕەگەزو داهێنراو، لە بنچینەدا دەبنە یەك. بەڵام بۆ ئێمە ـ بە ڕواڵەت ـ لێکتر جیان. پیتی ناوەکانی خودا، هەریەکەی بۆ دەستەوجونێك وەکار کەوتن. بڵندیان بەرزەوە کردو، ئـەوی شـیاوی نەویایەتین نزمیان کردن. هەر ئـاگادارو دڵرونێك کە لەو پیتانە بزانێ؛ دەزانێ هەرچـی ڕودەداو بون‌و نەبون، لە دەسـتەڵات کەس‌دا نیە، جگە لە خوا. ئـەوسـا دڵی هاوار دەکاو دەناڵێنێ، کە دەزانێ خـۆی بۆی ناکرێ خـۆشبەختی‌و قەرەبەختی خۆی بخاتە ڕو. خوای بێ‌نیازو بێ شەریك، لەسـەر تەتەڵەی ئـەزەلی، زۆری نەقش‌و نیگار چێ‌کرد. کاکۆڵی لولی شانە کرد، هەمو مایەی تەواوبون‌و کاری بونی بۆ ڕێك هێنا. بە ڕواڵە کردنی بەهۆ، بۆ دیاری دانی دەسکاری. نیشان دەری ناوەکانی بە کۆمەڵ بەرانبەر کردن. فەرمانی بەدەریای بون‌دا، شەپۆل بداتو سەرڕێژکات. لە ئاوێنە ئەوناوەی‌خوا کە «وەدود»ەو واتای زۆر پر لە ئەوینە، تروسکە یەك تیشکی وەدا. ئەو تیشکـە بوبە کلیلی‌قفڵی گەنجینەی نهێنی‌و بوبە مایەی ناساندنی نوری خودا، لە سەر زەوین‌و عاسمانان. لەوتیشکە پێغەمبەری خوا: «محمد «ص» هاتە

بەرهەم. جبرایل گیانی وێ هێناو خستیە ئەو قاپێلکە پاکە. ئەو نورە تاکو تاقانە، کرایە ئامیانی ژیانی گش ئافەریدەکانی دیکە. جوانیەکەی ئەو ـ کە لە ئەوین ساز درابو ـ دڵی حۆرو پەریزادانی تاڵان کرد. ئەگەر رۆژە، ئەگەر مانگە، ئەگەر زوهرەو موشتەرییە، ئەگەر جوانی لاوەکان‌و کیژی وەك حۆری‌و پەرییە، گشتی تۆزقاڵێك لە جوانی، نوری ماکی پێغەمبەری خودای تاکە. هەوەڵین قەڵەم هەر ئەو بو. هەوەڵین عەقڵ درا بەو. بۆ دەریای زانست درۆشمە. ئەو نێوانە بۆ ئافەریدەکان‌و خواو، لە قیامەت تکا کاریانە. چاوی هەبون بەو دەرێژرێ‌و بەهۆی ئەو لە ئاکاری خوا شارەزا بوین، کە پێشوکوی دروست کردوین. خودا خوێ نوختەی ناوەندە. نوختە دەکرێتن بە ئەلیف، ئەلیف صیفری لێزیاد کران. ژمارە هەر بەرە ژور چو، ئەلیف بەزۆر شکڵ‌و بیچمان چەرخ درا، ناوو پیتی لێ چێ کران. ئەلیف نیشانەی یەکیەتی خوای نیشانداو، بو بە نیشانەی یەکەمین نوری پرشنگ‌دەری خودا. کە مُحَمَّدی نازدارە، سەبارەت بەو پیاڵەی بادەی خواناسینی پێ فرکردین. میمی ناوی مُحَمَّدی نیشانەی پادشایەتیەتی لەسەر عالەم. لەپاش ناوی مُحَمَّدی ناوی تریش سەریان هەڵداو، لە دەورەی ناوی نەخش بون. ناوو خاوەن ناوەکانی زەوی‌و عاسمان سوژدەیان برد.

٧٠ کاتب قەلەم دیسا گەراند ... ئیسمەك ژئیسمان صەووراند
کورسی ژنوری ئافراند ... جەنناتی خولدو سیدرەدا

٧١ سەرچەشمەیا نورا سەخی ... بەحرا جەمەد دابو رەخی
فەیضی ژبەردا بەرزەخی ... داگرت‌و گەهگە فورەدا

٧٢ ئەو بەرزەخا رەنگ ئایینە ... هەنگی کو ئەشیا داییینە
وان تی شەمال ئیساییینە ... ژێ صورەتەك عەکسییەدا

٧٣ وەصفو کەمالا تێن سبوح ... حەرفێن کیتابا عەقلو روح
ئیسمە دڤێ لێ بن وضوح ... لەو لەوحو کلكو خامەدا

٧٤ ئەو نوسخەیا عالی ئیسم ... لەو حەك دڤێ ژێرا جیسم
داحەرف لێ بن مورتەسیم ... حەرفان شکل نورییەدا

٧٥ نوقطی کو مەعنایەك دڤێ ... تەرکیبی ئیملایەك دڤێ
صورەت هیولایەك دڤێ ... روحان دنەفسی جوثەدا

٧٦ ماتێنە دیتن حوسن‌و سور ... بێ بەژن‌و بالایێن ژدور
کاتب ژڤان حەرفێن دپور ... نونەك خەیالی بەصمەدا

٧٧ دوردانەیین خاوەر میثال ... ئایینە یێن تێدا شەمال
نورەك مونەززە ئەو جەمال ... مەی‌کر دنیڤا شیشەدا

٧٨ روحانییێن قودسی میثال ... دێ بێن لیباسی خەطو خال
ساقی مەیا گولگون‌و ئال ... تینت دفینجانا مەدا

٧٩ مەی کو دجامێ بیتە نوش ... بێ‌دەنگ‌وصەوت‌هەرتیتەگوش

ژێ تێتە دل هەردەم سروش   لەو ئەڤ شەراب ئالودەدا

٨٠ ئەڤ رەنگ تەجەللاکر سوبوح   شاهی ژشەهکاسا فوتوح
مەی ریهتە جاما عەقلو روح   رۆژبو دقەوسی قوببەدا

٨١ رۆژ بو دنیڤا نەینکی   کاتب ژحەرفی عەینکی
نیڤ گوشەیا قەوسەینکی   طوغرا بئیسمەك تازەدا

٨٢ طەیکر دنیڤ طوغرایە ئیسم   تەکسیر کر حەرفێن طەلیسم
حوسنا موقەددەس بو دوقیسم   حوکمی تەجەللاییێ وەدا

٨٣ یەك عەقلو روحی ئەعظەمە   میصباحو نورا عالەمە
حەووائو نەقشی ئادەمە   بی موددەو بی مادەدا

٨٤ ئێ دی کو نەفسا کوللییە   حوسنەك موقەددەس عالییە
ئەو ژێ بروحرا ئەصلییە   وان هەردو هەڤرا سایەدا

٨٥ ئائینەیی ذاتی یەکن   لەو دلبەرو لاتی یەکن
ڤیکرا دمیرئاتی یەکن   هەم تازە تازە عیشوەدا

٨٦ ئەوتێن بجەمعی فەرعو ئەصل   مائیل دبن ڤێکرا بوەصل
نابن ژیەك ئەوفەرقوفەصل   حوکمی ویصالێ پێ وەدا

٨٧ ڤێکرا کوبونە وەصلو جەمع   بارین ژمابەینێ دو لەمع
ئیسا ژئەرواحان دو شەمع   شەمعا نفوسان شوعلەدا

٨٨ ئیسا ژئەرواحان قەبەس   پورێ شوعلەتێن نورین قەفەس
نەفسان بعیشقێ دانەفەس   قەلبان بحوبێ لەهجەدا

٨٩ ئەو لاتو حوسنو عەینینور   صورەت بصورەت تێن ظهور
ئینسو پەری، ویلدانو حور   جیجی دواندا جیلوەدا

٩٠ هەریەك ژڤەیضا ئیسمەکی   تێن صورەتا طەلیسمەکی
لەو مەعنییا هەر جیسمەکی   پورێ تەو ژنوری لێ ڤەدا

مانای وشە:

خولد: تاهەتایی، بەهەشت؛ **جەمەد:** سەهۆڵ؛ **بەرزەخ:** لەمپەر، بەرزەك؛ **وضوح:** ئاشکرا؛ **مورتەسیم:** کێشراو بە قەڵەم؛ **هَیولیٚ:** وشەیەکی یۆنانییە: ئامیانی هەمو گیاندرانە کە هێشتا نەهاتونەتە سەر شکڵو بیچم، صورەت دوای هیولا پەیدا دەبێ؛ **بەصمە:** وشەی جەغەتاییە، واتا: مۆرو شەقڵ؛ **فتوح:** فەرحانیگەل؛ **نەینك:** ئاوێنە؛ **طەی:** پێچانەوە؛ **تەکسیر:** شکاندنەوە؛ **ئەعظەم:** گەورەترین؛ **نەفس:** ئەوگیانەی سەروکاری دەگەڵ لەشی زیندو هەیەو بەردەستی گیانی گەورەو بنەرەتییە؛ **نەفسی کول:** لەزاراوەی صوفیاندا گیانی هەمو عالەمەو نوێنەری عەقڵی یەکەمە کە هەمو وەدی هاتو لەو پێکهاتون، پێشی دەڵێن «نەفسی رەحمانی»؛ **لەهجە:** قسەکردنو زمانگرتن.

پوختەی مانا:

نوسەر قەڵەمەکەی گەڕاند، ناوێکی تری وەبەر هات. کورسی‌لەنور وەدی هێنا. بەهەشتو داری نەبگی کرد. دەریای سەهوڵ لەنێوان بو، سەرچاوەی نور، لەو لەمپەرە سەرریژی‌کرد. بە فیچقەهات. بوبە مۆمێك پرشنگی لە ئاوێنەدا. دەبوایە تەتەڵێك هەبێ، ڕەوشتو ناوی بەرزی خوای لێ بنوسرێ، تەتەڵەو قەڵەم دروست بون. بڕیار درا هەر گیانێك دەچتە هەرلەشێك، سیایی لەوشوێنە بنوسرێ.

جوانیو دڵکێشی خودایی، خرایە ناو لەشی جوانان. تیشکی خۆرئاسایی جوانی، لەگیانەوە دایە لەشان. جوانی دیارو ڕواڵەتی ـ وەکو بادە ـ دڵدارانی گیانی پاکی پێ سەرخۆش بون. عەقڵو ڕوح کەلەلا کەوتن. هەر ئەو جوانیەی خودایی، خۆی بەشکرد بە دو بەشەوە. بەناوی ئادەمو حەووا هاتە دنیا. حەواو ئادەمیش ـ بە ڕەگەز ـ هەر یەکێکن. هەردوك سێبەری نوری خوان. هەردوك ئاوێنەن بۆ یەکدی. لكو قەوارەی یەکترین، بۆیە بەرەو یەکتر دەچنو تێکەڵ دەبن. دوگیان وەك دو شەم ئایسان. گڕیان گەیاندە دەورو بەر. بەرو بەهرەیان زیادی کرد. هەمو زیندوی بەرەی ئادەم، بە ئەوین هەناسە دەدەن. هەمو دڵێك، بە ئەوینێ گەشە دەکا. هەر زیندوێك، بەرانبەر بە ناوێکی خوا، لەسەر ئەم دنیایە دەژیو خوا بڕیاری خۆی بۆداوەکە چۆن بژی.

٩١ دیٚ سیرری تەولیدیٚ ببێم — نەبوەهەمو تەقلیدیٚ. ببێم
مەعنی ژتەوحیدیٚ ببێم — دل ڤی ئەدایێ شەهدەدا

٩٢ مەعشوقو عاشق هەردو لات — مەجذوبی دی یەك بن صیفات
حینا کو بویەك التیفات — بەعضەك صیفاتان حیصصەدا

٩٣ هایو هویا سوبیوحی یان — ڕەقصو سەمایا قودسی‌یان
تەشبیهی جوقا صوفی‌یان — فەریادو ذیکرو لەرزەدا

٩٤ وەستانە شاخیص صەفصەفن — باطین دعەینی‌دا خەفن
تەشبیهی بەرقا خاطیفن — لامیع دچەرخی تیسعەدا

٩٥ بزازو جاما بادەیێ — یارتیتە نیڤا حەلقەیێ
مەدهوشو مەستی وێ مەیێ — شاشو کولاه ئاشوفتەدا

٩٦ ڕەمزا دجاما شەربەتێ — خەف تێتە نیڤا صوحبەتێ
هەرچی کو فینجانێ دەتێ — وی جان بنەذرو صەدقەدا

٩٧ شەمعا ویصالێ هەرگەشە — شەوقا شەمالێ ئاتەشە
خەمرا پەیالێ بێ‌غەشە — ساقی عەجەب ڕەنگ بادەدا

٩٨ ساقی عەجەب ڕەنگ بادەریت — عاشق ژمەعشوق ئەو دڤیت
فینجان بفینجان داومیت — کاما دلێ بیچارەدا

٩٩ ئەشیا لپەی هەڤ وەللدین — یەك‌یەك ژوەصلێ بەذدین
هەم‌مەصدەرین،هەم‌مەوردین — ڤێ قولزومێ ئەڤ ڕەشحەدا

١٠٠ ئەو رەشحەدا وێ قولزومی
جاما جیهان‌بین دا جەمی
مەی هاتە طاسا عالەمی
بەسکەندەری ئایینەدا

١٠١ عەکسا ژحوسنا مەی فروش
ناگە دجامان هاتە جوش
ئاڤیتە فینجانین بپوش
فوری دنیڤا کوزەدا

١٠٢ ساقی ژدەنگی بولبولە
روحان لدۆرێ سیلسیلە
ئاڤیتە چەرخی غولغولە
گوڤەندو رەقص‌و حەلقەدا

١٠٣ مەحبوب خوە نیشاندا صەفێ
هاتی بئاوازی دەفێ
جارەك دجاما قەرقەفی
طەنبورو چەنگێ نەغمەدا

١٠٤ عەینی طەبیعەت جسمی‌کول
عیشقێ گەراندی جامی مول
بشکفت دوێ باغێ دوگول
حوسنی دواندا پەنجەدا

١٠٥ بەرزەخ ببەرزەخ بونە راست
مەنزل بمەنزل هلگوهاست
نینن دنیڤدا کیم‌و کاست
حەتتا کو دوڕ چو حوققەدا

١٠٦ ئاڤیتە دوڕدانا خوەدوڕ
دولابی نەجمی نەحس کڕ
ئیساند ژمیصباحا خوە سوڕ
میهرا ستێرا سەعدەدا

١٠٧ چەوگانی بایی لامەکان
تەشبیهی گوێ دا بەرشەکان
فولکا فەلەك قائیم سوکان
هەر بی‌سکون‌و سوکنەدا

١٠٨ ئەو کامیلی بی‌عەیب‌و نەقص
وی یەك‌بیەك ئانینە رەقص
چەرخین‌بهەریەك‌نەوع‌وشەخص
تی سەبعەیی سەییارەدا

١٠٩ هەر نەھ بڤێ جەهدو لەزی
بەحرا دوعالم لێ کەزی
چەرخن لدۆرا مەرکەزی
تێ ئەو حوباب سەرگەشتەدا

١١٠ بەحرا دوعالەم لێ زەبەد
پەیوەستە تێتن جەزرومەد
مەوج‌و حوبابن هن جەمەد
سەیوان لصەحرایێ ڤەدا

١١١ ئەو خێڤەتا کەوکەب میثال
سێ‌دە دوازدە ماهو سال
گەهبەدرە تیتن گەه‌هیلال
چەرخن دسەیرا تیسعەدا

١١٢ من‌دل ژفەهمێ قاصیرە
پێ کر تمام ئەو دائرە
ژوی صورەتی چار باگرە
نەقشەك ژوی تەروەندەدا

١١٣ یەك ژی ژتەقویما قەدیم
ئاڤیتە وی لەوحی رەقیم
لی بونە سەق حوکمی حەکیم
تیك عالەمی پێ شوعلەدا

١١٤ هنگی کوخەطو نوقطەنە
هەریەك بمقداری خوەنە
ئەوضاع‌و ئەشکال تێ هەنە
ئەصلا تەصەوور، رێ نەدا

١١٥ میقدارو شکلێ هەندەسی
تەصویر دکر اُقلیدُسی
کێم زیدەیەك پێ ناحەسی
حەتتا بسەطحی سوفلەدا

١١٦ مەرصەف دناوڤان مەشعەلان
سیررا بروج‌و مەنزیلان
قەطعا مەسافا مەرحەلان
رەسما سلوکی جادەدا

١١٧ ئەو یەك‌بیەك خالی نهن
بێ حیکمەتەك عالی نهن

118

گەرڤان سورەك حالی نهن	ئەو رەقص چرا مەستانە دا
مەستانە گوڤەندی دکن	رەقصی لدور فەندی دکن
قەستا شەکەرخەندی دکن	لەعلان ژگەوهەر خەندە دا

مانای وشە:

تەولید: بەرهەم هێنان؛ **تەقلید:** لاسا؛ **شەهدە:** شایەتی؛ **ئیلتیفات:** ئاوڕوێدان؛ **دی‌یەك:** یەکتری؛ **حیصصە:** بەش؛ **شاخیص:** دیار؛ **خاطیف:** رفێن؛ **تیسعە:** نۆ؛ **زاز:** ساز؛ **شاش:** شاشك، مێزەر؛ **ئاشوفتە:** شێویاو؛ **ریت:** رژاندی؛ **میت:** مژتی؛ **کام:** کاو، مراد؛ **وەللدین:** زان؛ **بەڤدین:** لەبەین چون؛ **مەصدەر:** شوێن بردە؛ **مەورد:** جێ‌هاوردە؛ **رەشحە:** شە، تەڕایی؛ **پیوش:** بەسەرپۆش؛ **بولبولە:** لولەی لولێنە؛ **مول:** بادە؛ **هەلگواست:** رای‌گوێزا، هەڵی‌بوارد؛ **دولاب:** چەرخ؛ **کز:** ماتو خوست؛ **فولك:** گەمیە؛ **شەك:** شەقی گوێێن؛ **سەبعە:** حەوت؛ **سەییارە:** گەرۆك؛ **سەبعەی سەییارە:** حەوت ئەستێرەی بەگەڕی نەچەق؛ **کەزی:** قەوزە؛ **زەبەد:** کەف؛ **تەروەند:** تازە داهاتو؛ **رەقیم:** نوسراو؛ **مەرصەف:** شەقام؛ **أُقلیدُس:** فەیلەسوفی ریاضی زانی یونانی (٣٠٦-٢٨٣ بەرلە میلاد) لە ئەندازیاری روکارو نورپێواندا بەناوبانگە.

پوختەی مانا:

رازی بەرهەم ئەدرکێنم. من بە ئاشکرا دەیزانم نەك بڵێم خەڵك وا دەڵێن.

یارو دڵدار بتی یەکن. لە ئاکاری خودا پێی داون، هاوبەشن. بەو هۆیەوە دەگەنە یەك. بەو پێك‌گەینە، فرشتەکانی عاسمانی، پیرۆزبایی‌و شاباش‌و هەر بژی دەڵێن. وەك کۆڕی بەزمی صوفیانە، دێن‌و دەچن‌و جێژنەیانە. سازو بادەش ـ کە وەرگێڕی زمانی گیانی پاکانن ـ دێنە گۆڕێ. کۆڕی بەزم، گەرم دادێ. صوفی مێزەرو کڵاوی بڵاو دەبێ. هەرکەس لەو بادە بنۆشێ، گیانیشی لەرێ دەبەخشێ. مەی پێك گەیشتن بێ خەوشە، شۆقەکەی هەمیشە گەشە. دڵبەر بادەی دڵ تاڵانکردن دەگێڕێ، دڵدار لەو مەیە هەڵدەمژێ‌و، بەکاو دەگا. گش ئافەریدە بەوجۆرە لە پێگ‌گەین رولەزیادین‌و تۆرەمە بڵاو دەبنەوە. عالەم لەم چورەچورەوە، وەکو دەریای لێ‌هاتوەو، هەزار جەمی بە جامەوەو صەتانیش وەك ئەسکەندری ئاوێنە لەدەستا دیوە.

تیشکی روخساری مەیفرۆش، بە نهێنی دایە پیاڵە، پیاڵە دڵی وەجۆش کەوت. مەی ناوکوپەشی گرتەوە. ئەویش بەفیچقە دەرکەوت. گیانان کەوتنە هەڵپەرکێ‌و گۆوەندو سەما. یار ـ کە خوایە ـ جارێك لەجامی بادەدا، خۆی نیشانی خەڵکی دەداو جارێك لەناو دەنگی بلوێر، خۆی دەر دەخا. بە دیار کەوتنی نوری ئەو، سرشت ـ کە گشتایی‌لەشە ـ گەشەوەبو. دو گوڵ لە باغی‌دا پشکوت. ئەوین مەی لە کۆڕێ گەڕاند. جوانی خستە ژێر دەستی خۆی. لەمپەر لەنێواندا نەمان. هەمو کارێکی راست هێنا. پلەپلە هەر پێدا هات. هەتا دوڕ کەوتە ناو دوڕدان. چرای دڵکێشی خودایی تیشکی دایە. ئەستێرەی ودمی بۆ هەڵات. شومی خۆی نەگرت‌و هەڵات. بای رەحمەتی

خودای مەزن، گەمیەی زەمانە دەگیرێو، ناهێڵێ لەکار بکەوێو، ئەو گەمیە توندو پتەوەی، وەبەر کاشوێ قودرەت داوەو، لە چەشنی گۆ لە مەیداندا، ئەی‌سوڕێنێ. هەمو کەس‌و هەمو شت‌و، حەوت ئەستێرە گەڕیدەی عاسمانیش پێرا، لەو مەیدانەدا خول دەدەن. هەر نۆ عاسمان وا بە کۆشش‌و بە پەلە، لە دەوری ناوەند خولیانە؛ نوختەی ناوەند دەریایەکە، هەردوك دنیا وەکو قەوزەی قەراخی وان. (یان، هەر دودنیا وەکو کەف لەسەر ئەو دەریایە دیارن.) لەو قەوزەدا یان، لەو کەفە شەپۆل هەیە، بڵقی سەرئاو دێتە بەرچاو، هەیە دەریای سەهۆڵ بەستە، دەریای بە هەڵکش‌و داکش، چەتر لەسەر سارا دەگرن. ئەو خێوەتە پان‌و بەرینە ببینە. جارێك مانگی یەك‌شەوەمان نیشان دەدا، جارێك مانگی چاردە شەوە. سی‌ڕۆژەی مانگ، دوازدە مانگەی هەمو ساڵان، ئەو نۆ عاسمانە لەگەڕدان، دڵم بۆی ناکرێ تێ‌بگا، هەر چوار لای گرێ پوچکەیە. هەمو دەمان، ئەو چەغزە، بەو سوڕانەیان تەواو دەبێو، هەر دمێکیش نوبەرێکی تازە دەدەن. یەکیش لە کاری سەرسوڕێن ـ کە قودرەت بەرهەمی هێنا ـ ئەو راست‌و پاستە کردنەی پێشینەیە ـ کە لە سەر تەتەڵەی نوسی‌و دنیای پێ ڕۆشن کردەوە ـ ئەو هەمو خەت‌و نوختانەی لە زەوین‌و عاسمانێ بە هەمو جۆر، شکڵ‌و بیچم دێنە بەرچاو؛ هەموی دە ئەندازە یەکدان، کە هەندەسەی ئەندازیاری هەرە ماهیر بۆی داناون، زیادو کەمی تێدا نیە. تۆ بڕوانە لەو نەخشە ئیقلیدسیانە، لەمەڕ عاسمان‌و عەرزەوەو تەنانەت لەخوارو تریش دێنە بەرچاو. پیاو چۆن سەری سوڕ نامێنێ؟ نێوان ئەستێرەو ئەستێرە، وەکو جادەی خۆشکراون. رازی بورجان ـ کە مەنزڵ بەمەنزڵ دیارن‌و بونە شەقامی هەمیشە بۆ گەشتی خۆر ـ ئەو هەمو شتە سەیرانە بەتاڵ‌و بێکاکڵ نابن. سوڕێکی بەرزی خودایان تێدا هەیە. ئەگەر ئەو عەرزو عاسمانە، شتێکیان لێ حاڵی نەبوە؛ ئەدی بۆچی مەستانە کەوتونە سەما؟!! ئەوانە چەند پەپولێکن بە دەوری نوری خوداوەو دەیانەوێ بەیار بگەن، بزەیەکی بەزەیی ئەویان پێ‌بگات.

١١٩ تێن بایێ چەرخو لەو لەبان — تەدویرو سەیرا کەوکەبان
شەعشەعنی‌یا روزو شەبان — دولاب هەر تێ ژێ صەدا

١٢٠ صورەت بصورەت لێ‌کشاند — لەوحی هەیولا نەققشاند
زیڕاڤ ژنورێ لێ رەشاند — تەقویمو شکل‌و خانەدا

١٢١ کاتب دچەرخێ جەدوەلێ — خوش نەقشەك ئاڤیتی وەلێ
کرحاشی‌یا هەفت هەیکەلێ — نیڤ کولیاتی خەمسەدا

١٢٢ دانین دبەرگاران ئەصل — بەستن موقابیلدا فەصل
ڤێکرا دەوائر بون وەصل — بەرزەخ بیەرزەخ خەسفەدا

١٢٣ چار عونصورن چار طەبعەتن — ڤێکرا بمیزان ڤێك کەتن
هەڤرا موخالیف سیرەتن — دەر صورەتی شەخصییەدا

١٢٤ حەتتا بمیزان چار ئەصل — بهەڤرا نەبن جەمع‌و وەصل

١٢٥ جیسمان ژهەڤ نابن فەصل   بازو ژبازو شەق نەدا
چار اُمَّهاتن سێ بەنات   هەربێ قەرارن بێ تەبات

١٢٦ پورعیشق‌و مەیلن ئیلتیفات   ڤێ تازە دەیری کوهنەدا
هن سوفلەوی بازی دکن   هن مەیلی ئەڤرازی دکن

١٢٧ خوەش رەقصی شەهبازی دکن   سەرگەشتەنە دحالی خوەدا
هەر هەیئەت‌و هەر جیسمەکی   هەر فەردو نەوع‌و قیسمەکی

١٢٨ روح‌وی ددەستی ئیسمەکی   مایی دقەبضەو پەنجەدا
کوللاب بدەستی واهیبە   یان راکدە یان جاذیبە

١٢٩ یان خافِضە یان ناصِبە   یان رەفعەیە، یان جەزمەدا
ئەو جەزمەدایی مەرکەزان   ئی دل ژبەر شەوق‌و لەزان

١٣٠ حیکمەت بقانونێ بزان   ئەهلی دل ئەو ژێ گوفتەدا
رەمزێن نجوم‌و هەیئەتێ   عەقلی موجەررەد نارّەتێ

١٣١ بێ‌نوری عیلمی وەحدەتێ   ئەو ما دشەککو شوبهەدا
فەییاضی عیلمی من لەدون   پەی‌پەی ژبەحرا کان‌و کون

١٣٢ گەهگەه بئوستادی سوخون   وی گەوهەرەك ناسوفتەدا
فەیضا عولومی فەلسەفە   پور کفشە لێ سترو خەفە

١٣٣ من‌دی دجامەك قەرقەفە   فینجان بجان من جورعەدا
هەر نەه فەلەك لێ کاخەکن   دورو دراز لێ ئاخەکن

١٣٤ تی‌دارن ئەو ژی شاخەکن   ڤێ طەرحی ئینسان میوەیە
ئینسان بەرە، عالەم درەخت   سولتان ژخەلوەت هاتە تەخت

١٣٥ پێ زەیینین ئیقبال‌و بەخت   دەولەت ژبالا طالەدا
سولتان ژبالا هاتە خوار   لاهوت بناسوتێ ڤەشار

١٣٦ پەیوەستە بو نوقطا مەدار   دەورا عروجی گەرّوەدا
دەوران گەهاندن هەرطەرەف   عاشق گەرّاندن صەف‌بصەف

١٣٧ مەحبوب بفینجانا صەدەف   دوردانەیا سەییالە دا
ساقی کودامن ئەو سولاف   فەیضا مەیا گولگون‌و صاف

١٣٨ زائیل کرن شوبهەو خیلاف   عیلمەك ژبەژنی روقعەدا
عیلمەك نوما دل پێ نموج   قەلبێ بعیشقێ کت عروج

١٣٩ دێ طەی‌بکت چەرخ‌و بروج   شەهپەر لدارا سیدرە دا
دولاب‌و چەرخی‌نەه فەلەك   پیش‌دەستی‌کورسی‌بون‌هەلەك

١٤٠ سەرگەشتە هاتن ئەو گەلەك   دوێ نوقطەیا مەوهومە دا
ئەحسەن ژڤێ نەظمێ لەطیف   چەندی سەبوك هاتی خەفیف

١٤١ مەحبوب‌بدەستی‌خوێ‌شەریف   نەقدی مە موهرو سککەدا
ئەحسەن ژڤێ وەصفی رەفیع   ئەشکال‌و ئەوضاعێن بەدیع

١٤٢ تیتن ژنورێ وەك رەقیع   بێ عەیب‌و نەقص‌و رەخنەدا

١٤٣ ئەحسەن ژقێ وەضعێ «مەلا»   ئەشکال‌و ئەوصافین حەلا (یان، جەلا)
لەو دل بـوان بو موبتەلا   جـەذبـەو جـەلالە دسینـەدا

مانای وشه:

تەدویر: گروّڤەری؛ **شەعشەعنی، شەعشەعان:** تیشکەو تریفەو روّشـنی؛ **هەفـت هەیکـەل:** حـەوت عاسمان؛ **کوللیاتی خەمسە:** پێنج گشـتی‌یەکان. کە بریەتین لە: جسـن‌و جـوّرو بەندو عەرەضـی تایبەتی‌و گشتی (جنس‌و نوع‌و فصل‌و عرض خاص، عرض عام)؛ **خەسف:** روّچون؛ **خەسف:** گیر‌ان، کە بوّ مانگـی دەڵێن؛ **اُمَّهات:** دایکان؛ **چارأُمَّهات:** بریەتیەلە: چـوار ماکی ئـاوو ئـاگرو خـاك‌و با؛ **بەنات:** کیژان؛ **سێ‌بەنات:** بریەتیەلە: گیاندارو روەك‌و کرّەك (حیوان، نبات، جماد)؛ **خـافیض:** نەوێن؛ **ناصـیب:** وەسەرخەر؛ **رفعه:** بلندی؛ **جەزم، جەزمە:** وەسـتاندن؛ **عیلمی لدنّی:** زانسـتی تایبەتی خـوایی؛ **کان:** بو؛ **کُن:** بە؛ **سوخون:** وتان، وتە؛ **کاخ:** کوّشك؛ **ئاخ:** خـاك؛ **شـاخ:** لك؛ **سـولاف:** بادە؛ **روقعـە، رەقیع:** تابلّوی بەخەتی روقعی نوسراو؛ **نموج:** نمونە؛ **حەلا:** شیرین؛ **جەلا:** ئاشکرا، صاف.

پوختەی مانا:

چەرخ‌و لوّلەپ باو دەخوّن، چەرخ‌و خولیانە، ئەستێرەکان لەناو جەغزی دیاری کراو، بە سوڕدانەوە دەگەڕێن. هێندێك بەشـەو هێندێك بەروّژ، دنیا روناك دەکەنەوەو، دوّڵاب‌و چـەرخـی دنیایە هەر هاڕەی دێ. سەر روپەری مەڵبەندی بون، بە هەزاران شکڵ‌و رەنگ، نەخشـێندراوە. پەراوێزی بە ئاوە زێڕ لێ کراوە، وەکو ساڵ پێو خانە خانەو چاوە چاوە خەت دراوە. پەراوێزی حەوت غاسـمان، بە پێنج ناودێرە گشتیەکان واتا: جسن‌و جوّرو بەندو عەرەضی تایبەتی‌و گشـتی، رەنگێنراوە. ماك‌و رەگەز ـ کە نوختە ناوەندیەکە یەو، هەبون لە دەوری خـول‌دەداو، بویتە جـەغز بەرانبەر بەو ئافەریدانەی لەخوّیان جوێ دەکاتەوە ـ نیشان درا. هەمو لەمپەر لەنێوانی بون‌و نەبودا هەڵگیرا.

خاك‌و ئاوو ئاگرو با ـ کە هەر چواریان دژی یەکن ـ بە ئەندازەی پێویستی‌بون، تێکـەڵ کران. بەبێ ئـەو لێك کوّبونەوە، بونی مروّ زوّر دژواربو. ئـەو چـوارانە ماك‌و داکن. سـێ کچیان هەن. گیاندارو روەك‌و کرّەك. (حیوان‌و نەبات‌و جـەماد). هیچـی تاوێك هەدا ناداو، ئـەویندارن، وێڵی یارن، بە ئاواتن لەو دێری تازەی زوّرکوّنە، بەرەو ماکە بادەنەوە. هەروا ئاور ئـەدەنەوە بە هومێدی ئەوروّژەی بگەڕێنەوە دەقـی پێشـو. هێندێك سـەربەرەژێر دەچـن؛ هێندێك روەو هەوراز دەبن؛ سەرگەردانن دەخـولێنەوە. هەر بیچمێکـی دێتە بەرچـاو، لەهەر جـون‌و هەر توخمێك بێ، بەر فەرمانی ناوێکی خودای گەورەیە. قولاب لەدەست بەخشـندەدا، جا رای‌دەگرێ، یان دەیکێشـێ؛ بەرەو ژێری دەکاتەوە، یان بەرەو هەورازی دەبا؛ لە پەنجـەی ئیرادەی ئـەودا، ئـەوانەی دەڵێین ناوەندن‌و چرکە ناکەن. وەکو زەنەی کە لەسەر پیتان دادەنرێ؛ خـودا زەنەی لەسـەر داناون‌و نابێ بزون. قسەم قسەی ئـەهلی دڵەو قـانونی رازی خـوداییم پێ گوتراوە. ئـەو نهێنیەی لە گەڕی ئەستێران دایە، زانستی مروّ نایگـاتێ. گەرەکە زانسـتی خـوایی فـریاکەوێ‌و لە دوڵی رزگارمان

کات. زانستی تایبەتی خودا، لە دەریای بیەوبوی خۆی را جارو بارە، دوڕێکی هەرگیز نەسماوی بە ماموٚستای قسەزانان ـ کە پێغەمبەرەو فەرمویە: «لەگشت عەرەب فـەصـیحترم»ـ بەخشش داوەو لە هێندێك رازی نهێنی، حاڵی کراوە. بەهرەی زانستی فەلسەفـە زوٚر دژواری‌و، وەشـیراوەی تێدا دیارە. بەڵام گەلێك شـتم لەوبادەیەوە دەسـت کەوت، کە فینجـانێکم لیٚ فـرٚکردو گیانم بەو مەیە سەرخوٚش‌بو. زوٚر شتی بوٚ ئاشکرا بون.

بە ژمارە ئێژین نوٚعاسمان. بەڵام گشـتیان نوٚ نهـوٚمی ئـاواییەکن. ئـەگەر دورتری بوٚبچین، ئەویش هەروەك زەوی ئێمەن. وارش‌و دیواری ماڵێکن. هەر نوٚعاسمان، وەکو قەوارەی دارێکە، زەمین لکێکە لەو دارە. مروٚ میوەی ئەو لکـەیە. مروٚی میوەی ئـەو درەختە، زوٚر بەرزبو. لە نەبوڕا هاتە بون‌و ناوی نرا بەرزترو سـەروەری هەمو عالەمیٚ، بەخـت شـانازی پیٚدەکرد. زوٚر لە ڕێزو برەودا بو. لەو باڵایەوە دابەزی، لەپلەو پایەی نزیك خـوایی، خـوٚی هاویشـتە ناو نزمایی‌و بەرگە نورانیەکەی گوٚری‌و بەرگی مروٚڤـی کردەبەرو لەو بەرگەدا خـوٚی شـاردەوە. لەسـەر زەویش، هەمیشە نوختەی ناوەندبو. ئارەزوی بەرزبونەوەی تێدا ژیاوە، کەوتە کوٚشش‌و سوڕ خواردن. یاری مەزن بە فینجانی سـەدەفـەوە، بە ئـەویندارانـدا گەڕا؛ دوڕی تاواوەی ـ وەکو مەی ـ بوٚ تێکـردن. مەستی کردن. مەیٚگیٚر چوٚرێکی دابەمن. هەمو رازم بوٚ دەرکەوتن. لە بەژن‌و باڵای یارەوە زانستی راستی پیٚویستم، وەکو تابلوٚیەك خوێندەوە.

زانسـتیٚ ـ کە نمونەی دامیٚ ـ چلوٚن دڵم بەهوٚی ئـەوینی باڵای ئـەو دەتوانیٚ بوٚ باڵا بچـیٚو، عاسمان‌و برجان وەپیٚچیٚو شاباڵی لە سیدرەبسویٚ. گیانم فرٚی گەیشتە بارەگای خـودا. سـەیری هەر نوٚ عاسـمانم کرد. کە بە ئـاڵقە لە دەوری کوٚرٚی خـودا بون. سـەرگەردان لە دەوری نوختەی خەیاڵی‌دا، خولیان دەخواردو دەرەتانیان شك نەدەبرد.

مەلا ئافەرین بوٚ شیعرت! لەشان خوٚش‌و سـوك‌و ناسـك هوٚندوتەوە. یار بەدەسـتی ممبارەکی موٚری ئافەریمی دامیٚ ـ کە سکەی بەناوی ئەو بو.

ئافەریم بوٚ ئەو باس‌کرن‌و نیشان دانی شکڵی زوٚر جوانی بیٚوێنەی کری خـودا ـ کە هەموی لە نورێکی پاك‌و چاك‌و بیٚ خەوش‌و بیٚکەمایەسی هاتە بەرهەم ـ پەسنەکانت زوٚر شیرینن، هەر بوٚیە دڵ دادەگرن‌و جەزمەیەکی زوٚر پەسندو بەشکوٚ دەخەنە ناو هەناو.

«چارین»

١

قەوسی دهیلالی بدەلالی کەشها
بەژناتە ژشەنگی بدرەنگی مەشها
ماری ژحەریری دعەبیری خوشها
ماوەربو ژوان زولفی دزەنگی وەشها

٢

ئاخا قەدەما موحتەرەما پایی پەریمە
وەك طوطی پەیاپەی لزەبانێ شەکەریمە
هەرلەحظە دبێ بێت، کو دەچم رەهگو زمریمە
ئیدی چبێژم کو کەریم ابنی کەریمە

٣

شمشاد خەرامەك کو مەدیبو سەحەری
جامەك ژشەرابێ بمەدا وی قەمەری
تیرەك کو ژقەوسەین دوی‌دا جگەری
قوربانی خوەکر جانی شیرین روخ فەنەری

مانای وشە:

بدەلالی: بەنازو جوانی؛ **کەشها:** کێشرا؛ **درەنگی:** بەگرانیو تەمەڵی؛ **خوشها:** راخوشی؛ **وەشها:** پرژێندرا؛ **ئاخ:** خاك؛ **کەریم:** سەخیو بەخشندە، نەجیمزادە؛ **فەنەر:** چرای ناو شوشە.

پوختەی مانا:

کەوانەی مانگی یەکشەوەی برۆکانت، یەکجار بەجوانی کێشراون‌و زۆر بەنازەوە بۆم کێشران‌و تیریان دەگیان‌و دڵم گرت. بەژنی شەنگت، لەبەر نازی زۆر گرانت، بەگرانی ڕێوەدەچێ. کەزی ڕەشت، وەکو مارێکی زەنگی ئاوریشمین، خوشی‌بێتەناو چەندین بۆن‌خۆشی تێکەڵاو، خۆی ڕاوەشاند. بۆنی گوڵاوی بڵاوکرد.

من ـ کە وەك توتی گفت‌خۆش ـ دەم‌و راوێژم شیرینە؛ هۆی ئەوەیە لە جیات شەکر، خۆڵی بەرپێی یار دەچێژم. هەردەمێکی یار دەیەوێ دەرچێتە دەر؛ دەڵێ: بڵێن با بێتەلام. دەچم دەبم بە ڕێبازی. چۆن شوکری ئەوچاکەی بکەم؟ نەجیمەو نەجیمزادەیەو زۆر دڵاواو بەخشندەیە.

بەژنی وەکو دار شمشاڵیم، لە بەرەبەیانیك بەرچاو هات. بە لارو لەنجە دەرۆیشت. ڕوی وەك مانگ‌بو. پیاڵێکی پربادەی دامێ‌و، تیرێکیشی لە کەوانی برۆیانرا دەجەرگم گرت. دەی هەزار جار گیانی شیرین قوربانی ئەو کوڵمانەی بێ، کە وەکو فەنەر بەتیشکن.

«شیعردز»

وادیارە مەلایەکی خەڵکی «فەنیك»، شـیعری لەمەلا دزیوەو بەناوی خـۆی لەلای خـەڵکـی خوێندوٚتەوەو رەخنەی لەمەلا گرتوە، کە لەشیعرا ناگاتە من. مەلا بەم چـەند بەیتە شـیعرە، گاڵتە بە شیعردز دەکا. ناویشی نەزرینگاندوەو بە «پازدە» ناوی بردوە. بەبیری من، دەبیٚ مەلاکەی شیعردز، زوبێر بوبیٚ کە لە شێوەی کرمانجـیدا، زوٚر ناوان هەڵدقـرچێنن: بە رەشـیدان دەڵێن: رەشـوٚ. بە مُصطَفیٰ دەڵێن: مصطوبە زوبێران دەڵێن: زبوٚ. زبوٚ، بە ئـەبجـەد پازدەیە. لەوانەشـە شـتی تربیٚو نەمزانیبیٚ.

هەژار

١ قەوی مەشهورە کو ناڤیٚ تە مەلا خەمسە عەشەر
تو بشیعرا نەتەگوٚتی خوەدکی قەندو شەکەر

٢ دوری ناسوفتە دهونی! مە نەدی میثلی تە قەط
نە دسەمتیٚ عەجەمیٚدا نە دئیقلیمی تەتەر

٣ ئەڤ چشیعرو غەزەلن مەدحو ثەنایا خوە دکی
دجڤاتان‌وە دبێژی مە بطەعن‌و بخەبەر

٤ ئەڤ چتەقلیدو شەطاطن چبەطاطن تودکی؟
سەری ڤیرا دهەژینی، بدوصەد ئاهو کەسەر

٥ تە دزانی فنیکاتە نەمەکان غزلانە
چبوها تێنە مەتاعیٚ تە، ئەیا بیٚ سەروبەر!

٦ دەستو پایان ژبەریٚ زیدەبکی دیٚ تەبکم
میثلی حەممادی عەرەب، هەر وەکی شێخ‌ئانی بسەر

٧ ئەحمەدم سینە سوپەر پێش بەری تیرا فەلەکیٚ
دەعوە داری تە مەئیروٚ تو ژدەحلیٚ وەرە دەر

ماناى وشه:

قەوى: زۆر؛ **سەمت:** لا، ئالى؛ **خەبەر:** جوێن، قسە؛ **شەطاط، شەطەط:** دەلەسەو لافى پوچ؛ **بەطاط، بەطەط:** درۆ؛ **فنيك:** ناوى مەلْبەنديْكە؛ **فەنەك:** دەلْەك؛ **غەزل:** رستن؛ **غەزەل:** شيعرى دلْدارى؛ **غِزلان:** ئاسكان؛ **بىْسەروبەر:** هەژارۆكە؛ **دەحل:** بيْشەى دەسنيْژ.

پوختەى مانا:

زۆر مەشهورە كە ناوت مەلا پازدەيە. بە شيعريْك كە هى خۆت نيە، خۆت لاى خەلْك شيرن دەكەى! وا دەردەخەى، كە مروارى كونْنەكراوت هۆندۆتەوە! پياوى وەك تۆم، نە لەئيْران، نەلە ولاتى تاتار ديوە. خۆت بەشيعر بە جەنابى خۆت هەلْدەلْيىو تانە دەشيعرى من دەگرىو، بەخراپە باسم دەكەى! ئەم درۆو دەلەسە چيە؟ تۆ ناوت لىْناون شيعرو بەئاخو بە خەمباريەوە دەيان بيْژىو سەرتى دەگەلْ رادەژێنى؟! خۆت دەزانى دەلْەكاوا بەرەگەى كارمامزان نيەو، بەتەلْەكەو كەلْەك دەلْەك، ناكرێن بەئاسكى چاو بەلْەك. بە چاوەراوو گالْەگالْ، گالْ لە تالْايى ناكەوىْ. هەلْبەستەت كە دەلْەك نامەن، ئەو پروپوچە بيْتامەن. كە هيچكەس بەهيچى ناوێن.

هەرىْ كابراى شيعردزى، گزى كەرى بىْ سەروبەر! ئەگەر لە تەشكە بەرەى خۆت ئيتر پتر پىْ راكيْشى، ليْت رونبىْ، بەو دەردەت دەبەم، كە شيْخەكە، بەسەر كاوراى عارەوى، حەممادى ناوى هيْنابو.

من ئەحمەدم، نەترسيْكم، كە بەرانبەر، بەتيرى بەلْاى زەمانە، سينگم مەتالْو قەلْغانە. ئەمەوىْ بەگژتا پچم. دەسا مەلا پازدەى دەلْەك! لە كەلْەكو ميْشەدا، خۆت مەلْاس مەدە، بۆم وەرەدەر.

لیزگەی صەتو حەوتەم

وتوویژی مەلاو میر عیمادالدینی جزیری

مەلا: سەلاما من ئەنا خوانی — سەحەرگەه،گەوهەرئەفشان بت
بصورەت ئەمری سوبحانی — سەرئەلقاب‌وزەرئەفشان بت
بخدمەت عەرضی سولتانی — عەبیرو عەنبەر ئەفشان بت

مانا:

سڵاوی منی پەسن‌دەر، لە بەرەبەیانا، بە خزمەتی جەنابت سەرفرازو بۆن خـوش بێت‌و بە ناوی تۆ، ببێتە گەوهەر پڕێن‌و خوا بۆ قبوڵ‌بونی نزام دەربارەی تۆ فەرمان دەرکا.

میر: سەلامـا صانعی قـادر — مەلا دا پیٚ موعەططەر بیٚ
موفەررەح بیٚ مەلیٚ خاطر — پەیایەی لیٚ موکەررەر بیٚ
ژجامـا خـاطری عاطر — مەژی ئایینە ئەنوەر بیٚ

مانا:

سڵاوی خوای داهێنەرو توانا، لە مەلا بیٚ، هەمیشەش بۆی دوپاتە ببێتەوەو لەسایەی مەلاوە، دڵی ئێمەش وەك ئاوێنەی مشت‌وماڵ‌کراو بیٚ.

مەلا: ژرەنگ ئایینـەیا جامیٚ — مە باطن رەوشەن‌و صافە
دەرەمزا کوفرو ئیسلامیٚ — یەقین فەهمی‌تە کەششافە
ژبـەرقـا نـوری ئیلهامیٚ — درەخشـان قاف تاقافـە

مانا:

ئێمە هەناومان وەك ئاوێنەیە کە بەرانبەرت، لەسـایەتەوە روناکەو، چـونکەتۆ ـ لە زانایی‌دا ـ وەك

تەفسیری کەششاف وای‌و، زۆرباش لە کفرو ئیسلام حاڵیت‌و، تیشکی زانستت، دنیای تەنیوە. منیش بە تیشکدانەوەت رۆشنم.

میر: درەخشـــانی درەخشـان‌بو	سەنـا بەرقی تـەجەللایێ
دجامێ مەی بەلەخشان‌بو	بفـەیـروزی جـەلا داێی
وەکی لەعلی بەدەخشان بو	ددەسـتێ ماهـسیمـایێ

مانای وشە:

درەخشان: بریقەدەر؛ **سەنا:** روناکی؛ **بەلەخش:** لەعل؛ **بەدەخشـان:** شـوێنێکە بەلەعلی باش ناسـراوە؛ **فەیروزی:** سەرکەوتن.

مانا:

لەوەتا تۆ پەیدای‌و درەوشاوی؛ نوری خوامان بەچاو دیوە. شەرابێکمان دەس کەوتوە، وەك لەعلی بەدەخشان وایە، کە لەسەر دەستی جوانێکی رو وەك زێو بی‌ۆ زۆر سەرکەوتەو بەختەوەرین.

مەلا: ژدَستێ شەککەر ئامیزان	سەراسەر غەرقی مەستیمە
سەمـەن بویو دلاویزان	برەیحـانێ خوە بەستیمە
ژتۆرا فیتنــە ئەنگیزان	دوئەژدەر مەست گەستیمە

مانا:

من لەمەستی‌دا خنکاوم. مەی ئەوینم بە شەکری دولێوانەوە فرکردوە. دڵ بەبسك هەڵاواسراو. بە بۆنی لاجانگی سپی ـ کەوەك گوڵی یاسـەمەنە ـ گیرۆدەبوم. بە رەشـەریحـانەی کەزی، شـەتەك درام. چاوی مەست ـ کە فیتنەگەرن ـ بە هەژدیهای کەزیانی بەگەستن داوم.

میر: دورەشماری‌سەمەن‌سەربو	مـە دل مـابو خـەیالێدا
کوسونبول‌هات‌وکەرکەربو	دبـەر گۆشی هیـلالێدا
ژعەکسا ساقی ئەنوەر بو	شەرابا مە پەیا لێدا

مانا:

دوکەزی وەك دوماری رەش، لەسەر یاسـەمەنی لاجـانگ هاتە بەرچـاو. دڵم خـەیاڵی لی‌کردن. بسکی ـ کەوەکو سونبول بون ـ هاتنە سوچی مانگـی لەنوێی برۆیان‌و لەسـەر روخسـاری دابەش بون. مەیگێڕ تیشکی‌دا پیاڵەکەم، بادەی پیاڵە تیشکی داوە.

مەلا: شەرابــا نابی روممــانی — شەفەق‌دا عیقدی پەروینێ
موسەلسەل مابو رەیحانی — خــەطێ نــازك لنەسرینێ
غەرەض شکلێ تەبو مانی — ژنەقشێن چین‌و ماچینێ

مانا؛
بادەی وەکو دەنکی هەنار، تیشکی لە گەردانەکەی دا. گەندە موی ناسك لە لامل، بەزنجیرە وەکو خەتی موسەلسەل‌و ریحانی جوان، هاتە بەرچاو. ئەگەر مانی، لەچین خــەریکــی شکڵان‌بو؛ نیازی وابو وێنەی جوانی تۆ نەخش‌کا.

میر: میثــالی صــورەتی چینێ — غــەلــەط مانی خەطا کێشا
کــومن دیبــو لثایینێ — ژبــەر زولفــا دوتا کێشا
مە دی‌بو شکلی شیرینێ — تــو ئوستادان وەنا کێشا

مانا:
مانی لەچین، کە لای‌وابوە جـوانترین شکڵی کێشـاوە، بە هەڵە چـوە. دەبوایە وەك‌من یارم دیت ـ کە لە ئاوێنەی دەروانی‌و لەدولا کەزی پەخشان بو ـ ئـەویش دیبای ئـەوسـا بە جـــوانی دەیزانی، جوان یانی‌چی. ئەو شکڵە شیرینەی من‌دیم، هیچ وەستایەك ناتوانێ وەك ئەوی دەرخا.

مەلا: کــو کێشا کاتبێ غەیبی — خــەطــەك زیبا ژکافوری
چشــایەت بــو ژلارەیبی — رەشاندی عاریضان نوری
دیــاقوتا مەدی مــەی‌بێ — ژدەستێ وێ صیفەت حوری

مانای وشە:
کو: چلۆن؛ لارەیب: بێ‌گومان.

پوختەی مانا:
ئەی نامەخوا! دەستی هونەرمەندی خودا، چـــۆن لەو لەشـــەی وەکو کافـــورە چـــەرموگەو، لەو لاجانگانەی وەك نورن، چتۆ حۆری بەدی هێنا؟! جــوانی یارم، ئــایەتێکــە بێ‌گومانی توانایی خــوا ئیسپات دەکا. دیتم بەپەنجەی یاقوتی، مەی ئەوینی دەرخواردی دڵداران دەدا.

میر: ژنــەشئا بــادەیــا کاسی — بذات ئەز غەرقی عیرفانم
بــوێ جامێ بوێ طاسێ — صیــفەت کیسراو خاقانم
ژبەرقا غەمزە ئەڵماسی — لتــەختێ دل سولەیمانم

مانا:

هەر لەو مەیەی کەیار بەجامو تاس دایمیّ، لەهەسـتی خـودا ناسـیندا، هەر نوقـوم بوم. وا سەرخۆشم، خۆم بەقاقانو بەکیسراو سولەیمانیش ناگۆرمەوە.

مەلا: سولەیمانی مە ئەز دیسا ــــ سەحەر هودهود بیشارەتکر
جەواب ئانی ژبەلقیسا ــــ بحالو سورّ عیبارەت کر
بجان ئەز خوەش کرم عیسا ــــ دەماوی ئەو ئیشارەت کر

مانا:

من سولەیمانی دوهەمینمو پتریش. سروەی بەیان، وەك پەپوسلیّمانەکە بو کە مژدەی بەلقیسـی پیّبو. بە مزگیّنیو بەئیشارەتی چاویار، وەکو لازار، بەفوی مەسیح دیسـان ژیاوە؛ گیانی نەماوم ژیایەوە.

میر: دەما عیسا ئیشارەت کر ــــ لمن عەظمی رەمیم حەی بون
دلوجانیَ مە غارەت کر ــــ دریّ مەعدومو لاشەی بون
ئەدا لەو خوەش عیبارەت کر ــــ مە هەمسیرّ موغنیو نەی بون

مانای وشە:

عەظم: ئیّسك؛ رەمیم: رزیو، پواو؛ هەمسیرّ: هاوراز.

پوختەی مانا:

لەریّی یاردا، دلّوگیانم بەتالاّن چـو. نەمامو بومە بابردە. لە بلویّرو لەگۆرانی ـ کە هاوراز بون ـ وەهام زانی، کەیار گۆشیّکی چـاوی دایەمن فـەورەن وەکو عیسـا ـ کە مردوی رادەکردن ـ هەمو پیّشەی رزیوم ژیانەوەو دوبارە گیانم هاتەوە بەرلەش.

مەلا: نەیومەغنا مە هەمرازن ــــ درەمزا ئایینا(یان،ئایینەی) جامیّ
لمن مەحرەم دەفو سازن ــــ ددن بیّ پەردە پەیغامیّ
دنالن کەوکەبو بازن ــــ هەزار رەنگی دئیلهامیّ

مانا:

لە تیّگەیشتنی رازی نهیّنی ـ کە لەبادەی ناوپیالّەدایە ـ هاورازم زۆرنو دلّم لە زۆر شـتان، ئـاگادار دەکەن. بلویّر، گۆرانی، دەف، ساز، گوارەی ئەستیّرە ئاسایی، بازنەی دەستی لە خرینگەدا.

میر: دنالن غونچەوو دەنگ هات ژبەلگی نێرگزا نازك
ژتاییٚ عەرعەرا شەنگ هات بپەروازی خوە شەهبازك
مەشا سەلوا سەهی رەنگ هات گهـا روحیٚ مە ئاوازك

مانا:

دەنگێگ هاتە بەرگوێی گیانم. لەچەند دەنگێك تێکەڵاوبو. قـرچەی دڵی غونچـەی بەتاسـەی نەپشکوت، خشەی لەرەی چڵەنێرگز، هاشەی گەڵای عەرعەری شەنگ، فـرەی باڵی بازی سپی، مژدەو ئارەزوی دیتنی بەژنی یار بو، کە سەوڵێکی بیٚوێنەیە لەدنیادا.

مەلا: زەهی شاهینو شەهبازی بنازو قەنجیو غەنجان
چتەیغون بو دپەروازی وەشیرین دامە بەر پەنجان
درەمزا سیحرو ئیعجازی برمریزا گوهەر سەنجان

پوختەی مانا:

جوانیو نازی ئەو نازدارە، زۆر بازی سپیو شاهێنی وەکو سوێسکە خستونەتە ژێر چـەنگـی خـۆ. منیش وەبەر پەنجەی هاتم، بۆیە هێندە قسەزانم.

میر: گوهەرسەنجن دحوسنێدا دوئەبرو میثلی میزانی
دو شەهلابون دقەوسێدا گرانبو سەر لکێشانی
هیلالن گوشە لیٚ پێدا ژسونبول راستو چەپ دانی

مانا:

دوبرۆی تەرازوی نازکێشانێن. کە هاتە سەر کێشانی نازی چاوە کاڵەکانی، مەستو سـەرگران بو سەری دەکرد. بۆ پارسەنگدانو بۆ یاریدەدانی تای تەرازوەکە، بسکی وەك سونبولی لە گۆشـەی برۆیان جیٚکردەوە.

مەلا: دوسونبولهاتە سەر بەدریٚ موسەلسەل طوورە طوغرانە
بەراتو لەیلەتولقەدریٚ مەلائیك صەف گریٚدانە
ژبالا حەلقەیی چەتریٚ لبەدریٚ تازە سەیانە

مانا:

بسك هاتۆتە سەر هەنیە، لەشکلی مۆری سوڵتانە. کەزیو کاکۆل وەکو چـەترێك لەسـەر ئـەو هەنیەوە دیارە. دەڵێم مۆری دەسی غەیبە، کە ئەمشـەو لەیلەتولقـەدرەو فـرشتەی خـواش هەمو

هاتونە سەیرانێ.

میر: لبەدرێ کاتبی حوسنێ — نقیسی عەنبەری سارا
شیرینە غالبی حوسنێ — بنیشانا جەمال ئارا
نەظەردە طالبی حوسنێ — کو دلبەر دل بەری خارا

مانای وشە:

سارا: خالیص، بێخەوش؛ خارا: رەق، مەڕمەڕ؛ ئارا: وەرازێن.

مانا:

نوسەری جوانی، بە عەنبەری بێخەوش، روخساری یاری رەنگاند. بەخاڵان رازاندیەوە. تۆ کە بەتاسەی بۆ جوانی؛ ئەوندەشت ئاگا لێبێ، کە ئەو یارە ناسكهەندامە، دڵی وەك بەردی رەق سەختە.

مەلا: دتوڕا عەنبەری چینان — ژقودرەت روح پەروەردن
دلێ بت صەیدی شاهینان — یەقین‌دێ‌دەستژێ‌بەردن
دنازێن عیشوە شیرینان — مەدل هەر پورغەمو دەردن

مانا:

نازان دەکا، ناهێڵی گیانم بچێتە ناو تۆری کەزی چین‌چینی ـ کە برەوبەری عەنبەرە ـ چونکە گیان لەو تۆرەدا وەکەیف دێو گیان پەروەرە. هەر دەردو داخم دەداتێ، دڵم بوتە نچیری شاهێنی چاوی. بەوگیرانەش زۆر دڵخۆشم، دڵێك کەچاو ڕاوی بکەن؛ تازە دەبێ یەکجاری دەستی لێ بەردەی. ئەوچاوانە نێچیرێ خۆ نادەنەوە.

میر: ژقودرەت نوقطەیا نورێ — بصورەت بو لنیشانێ
ژبەرقا ئاتەشی طورێ — چشەوقەك دایە پەروانێ
ژعەکسا جامی فەرفوری — کو ئاتەش هاتە فینجانێ

مانا:

بریقەی رەشایی خاڵان، شکڵێکن لەنوری خودا. بادەکە وەکو ئاگرێك لە پیاڵەی چینی دەدرەوشا؛ لەو جۆرە ئاورە نورەبو، کە موسا لە طورێ دیتی. دڵ بەو گڕە، وەکو پەپولە گڕی گرت.

مەلا: ژوێ نورێ ژوێ ناری — مە موسایی قەبەس ئیسا

چئاتەش‌بو دوی داری   لطەیری دل قەفەس تیسا
ژعیشقا نەقشی جەباری   ژئاگر من نەفەس دیسا

مانا:

لەو تیشکە ئاگرەی موسا، من هەر بۆخۆم بومە بزوت‌و ئاییسام. خوایە چلۆن ئاگرێك‌بو لەو دارەدا؟! کە بویتە قەفەس بۆ دڵم‌و هێشتا هەر تروسکە دەدا. لە ئەوینی خودای گەورە، هەناسەشم گڕی بەتینی ئاگرە.

میر: ژئاگر من نەفەس هِل‌بو   ژروخساری‌شەب ئەفروزی
ژبومن حەللی موشکیل بو   برەمزا موعجیز ئاموزی
دنارو نوری کامیل بو   ژبەرقا وی جیهان سوزی

مانا:

لە ئاگری ئەو روخسارەی وەك مانگ، شەو پرتیشك دەکا. هەناسەی ساردم گڕی‌گرت. بە ئیشارەتی چاوانی ـ کە وەك بروسکەی دنیا سۆز، گرشەی دەهات ـ هەمو مەسەلەی دژوارم لێ حاڵی بون.

مەلا: بنێ بەرقا تەجەللایێ   مەلائیك دین دئادەم‌دا
ژرمزا بەژن‌و بالایێ   چغەوغا بو دعالەم‌دا
ژبالا طالعەك دایێ   سولەیمان دی دخاتەم‌دا

مانا:

بنۆڕە بروسکەی دیاردەی خوا، فرشتەکان لە ئادەم‌دا دیتیان‌و سوژدەیان برد. سولەیمان لە ئەنگوستیلەدا دیتی، حوکمی لەدنیا کرد. هەر ئەونورە، لە بەژن‌و باڵای یارم‌دا چۆنی هەرا لەدنیادا ناوەتەوە؟

میر: کەسی بێ‌پەردەمەحرەم‌بت   دقیٚ بێ‌پەردەوەك‌نەی‌بێ
روباب‌و چەنگ هەمدەم بت   دطاعەت‌مەستی بێ‌مەی‌بێ
ددەست‌دا جام‌وەك‌جەم‌بت   ژرەنگ ئایینەیا غەیبێ

مانا:

کەسێك لەبارەگای یاردا، بە نامۆیی لێی نەروانن، دەبێ خۆی ئاشکرا بکاو بێ‌پەردە بلوێرئاسایی، دەنگ هەڵێنێ. دەگەڵ سازاندا هاورازبێ‌و، جامی دەستی لە جامەکەی جەمشێر پتر نهێنی بۆ ئاشکرا کات. ئەشێ بێ‌بادە هەر مەستبێ.

مەلا: دڤێ ئایینـەیێ زانی | چحیکمەت تیتە تەعلیمێ؟
کو حەرفێن تازە نورانی | دلەوحێ سینە تەقویمێ
ژبالا طوری ئینسانی | نەظەردە ساعیدی سێمی

مانا:
دەزانی لەو ئاوێنەدا، چۆن رازێك فێری پیاو دەکرێ؟ پیتی تازەو روناکیدەر، لەسەر تەتەڵەی دڵی دڵداران، وا نوسراوە، کە خوا ئەمجار لەباتی کێو، خۆی نیشانی بەژنو باڵای یارم داوە. بڕوانە باسکی زێوینی، تا ئەمرازەت لێ حاڵی بێ.

میر: شەفەقێدا سیمی ئەندامێ | ژبالا پورتەوەك نوری
بگر ئایینەیا جامێ | ژدەستیمەستو مەخموری
تو جارەکگوهدە پەیغامێ | ژدەنگی عودو طەنبوری

مانا:
لە باڵاوە، تیریژی نور لەو هەندامە زێوەی داوە، بڕوانە پیاڵەی سەردەستی کە لەجوانی یارم مەستە. یان گوێبدە دەنگی سازان، تا تێبگەی کە راست وایە.

مەلا: بقانون گوهدە ئایینێ | بزانیدا سورا سازان
ژحیکمەت تینە تەدوینێ | بەعەینی مەعنیيا رازان
ددامـا عیشوە شیرینێ | ددت طەیری مە پەروازان

مانا:
تۆ لە رێوشوێن دەرمەچۆ! ئەوسا گوێ هەڵخە. دڵکێشیەکی دەناو دەنگی سازاندایە؛ هەموی باسی نهێنی هێژاو بەنرخەو مانای زۆر دژوار تێ دەگەی. من کە ئەو رازە گرینگە لەسازانەوە دبیسم، مەلی دڵم لەناو داوی نازشیریندا، بۆ دەرکەوتن دەکەوێتە پەلەقاژە.

میر: دپەروازی هوما رەنگین | مەسەردا تاجی ئیقبالێ
شەهیکەیخوسرووزەنگین | سەرئەفرازین دڤێ حالێ
وەرین ساقیمەیارەنگین | مەدل مایە دڤێ قالێ

مانای وشە:
زەنگی: فەرمانڕەوای موصل؛ زەنگین: دەوڵەمەند.

پوختەی مانا:

ئێمەی دڵداری بەراستی، فرێنمان وەك پیرۆزەیە. تاجی سەری کەیخوسرەوو فەرمانرەوایانی زەنگی، لەسایەی سەری ئێمەیە. زۆر لەژیانی خۆمان رازین‌و سەرفرازین. مەیگێڕ بادەی رەنگین تێکە! من‌چی‌و ئەو دەمەقاڵە چی؟ دیارە هێشتان زۆرم‌ماوە، لە خۆهەڵکێشان وازبێنم.

مەلا: درێدا خاکی دەرگاهم	بەلی ئەووەل زڤیٚ خاکی
بلا بێ‌پایەوو جاهم	مەپێچو فەرقی ئەفلاکیٚ
شکارەك دەرخوری شاهم	دوی بەندیٚ دفیتراکیٚ

مانا:

من دەرێگەی دڵداری‌دا، دەبمە خاکی بەردەرگانە، ئەمما دەبیٚ خاکی دەرگانەکەی یارم قبوڵم‌کات. ئەو بەختەوەریەم بداتیٚ. ئەوسا کە پام لەسەرسەری هەمو عاسمانان دادەنێم؛ ئەگەر بەخاکی بەردەرگام قبوڵ بکا؛ پادشایان بەشانازی دەیانەویٚ راوم‌بکەن‌و لەبەن سامورتەیان دابم.

میر: گران بەندم دبەندێدا	دقەیدا شاهی شەهبازان
دوسەرپەنجە دزەندێدا	گەهیشتن یەك شوبی بازان
ددەستی شەهلەوەندێدا	بشاهینی‌و رمبازان

مانای وشە:

شەهلەوەند: سواری شۆخ، شورەسوار.

مانا:

لە زیندانی دڵداریدا، یەخسیرێکی بەندگرانم. بەزنجیری شای شابازان، بەستراوم. دو سەرپەنجەی تێك‌پەڕاندن. ئەو باسکە سپی‌و ناسکانەی هاتنە سەریەك. من نێچیری شۆرەسوارێکم لە رمبازی بیٚ‌هاوتایەو بە چاوانیشی شاهێنە.

مەلا: بشیرانرا کو رمبازم	درەمزا قابە قەوسەینیٚ
بیعەینی گولشەنی رازم	دبابی حیکمەتول عەینیٚ
مولازم حەضرەتی لازم	حیجاب راکت ژمابەینیٚ

پوختەی مانا:

ئازایەتیم هێندە هەیە، خۆم لەبەر شیری کەوانی برۆیانی راگرتوە، کە بەرمبی مژۆڵانیش

لانەکەوتوم. وەك کتێبی گوڵشـەنی راز، پرم لەرازی نهێنی صـوٚفیانە. سـوڕی چـاوانی دەزانمو، دەتوانم وەکو کتێبی حیکمەتوالعەین، شەرحی بکەم. خوٚم لامروایە شـیاوی ئـەوەم بوٚخـذمەت لە بارەگای یار، جێگە بدرێم.

بە هومێدم، پەردە لەنێوان هەڵگرێو، بوٚ هەمیشە بەخذمەتکارم حیساب کا.

میر: ژمابەینیٚ بذاتیٚ چت	کو واصل‌بی بمەحبوبیٚ
نە تەنهادی صیفاتیٚ چت	ئەگەر دلمەستیمەطلوبیٚ
بطوغرایەك بەراتیٚ چت	بموهرا ئەمری مەنصوبیٚ

مانا:

بەباسی هونەر کردنیٚ، کەس ناتوانیٚ بگـاتە یار. ئـەو دڵدارەی کە مەسـتی بادەی ئـەوینەو یاری دەویٚ؛ گەرەك خوٚی لەبیر نەمێنیٚ؛ ئەوسا موٚری پلەو پایەی خەڵات دەکریٚو دادەمەزریٚ.

مەلا: دمەنصوبا ویصالیٚ دا	بلاصاحیب مەقام ئەوبت
دبەر قەوسیٚ هیلالیٚ دا	ژفەیروزی بجام ئەوبت
دئەسراری پەیالێدا	دقیٚمیسکێن‌خیتام ئەوبت

مانا:

بەڵیٚ لەو خوٚ هەڵکیشانە پەشیمانم. یار خوٚی چـی‌دەویٚ بریاردا، سـوپاس دەکەم. با جێگـە ئـەو دیاری بکـا. پلەو دامەزران هەر بەوە. لە پیاڵەی مەسـتی هێنی چـاوەکانی، لەژێر کەوانی بروٚیان هەرخوٚی دەبیٚ رێگە بدا سەیر بکەمو پیاڵەی سەرکەوتن بنوٚشم. لەرازی ناو پیاڵەشـدا، بڕانەوەی وەك میسك هەر بەدەست ئەوە.

میر: دخەتما قیٚ خیتامیٚدا	غەرەض میهراشەهەنشاهە
خەطو خالی دجامیٚدا	ژنەشئا ئیسمی اللەهە
دبەحثا زولفو دامێدا	مەلایا قەنج کوتاهە

مانا:

لە بڕانەوەی ئەم دواییەدا، دەڵێم: لەباسـی زولفو داوی دڵداریو وێنەی خـەتو خـالٚ لە پیاڵەی بادەدا، مرازمان ئەوینی پادشای پادشایانی جـوانی‌یە کە خـودایەو ناوی خـوا، لە جـوانی یاردا دەبینینو نەشئـە دەمان گریٚو گەشکـە دەکەین. بەڵام مەلاگیان هەرچـەندی باس بکـەین هەر کورتی دێنین.

مەلا: دئیقلیمی سوخەن خاقان رەوان‌بەخش‌وشەکەرریزی
نەهن وەك تە دئافاقان بجان‌ڕا عەنبەر ئامیزی
ژسیمین ساعیدو ساقان بسەححاری گوهەر ریزی

مانا:

لە مەڵبەندی قساندا، بویە قاقان. شەکر لە دەمت دەبارێ، گیان دەبەخشی. لە هەمو دنیا تات نیە. گیانمانت بۆن‌خۆش کردوە. قسەت ئێژی عەنبەری تێکەڵ کراوە. دەربارەی بەلەکی سپی‌و باسکی زێوین، جادوگەری لە شێعرداو هەروا گەوهەر هەڵدەرێژی.

میر: بغەوواصی بسەححاری تە دور ئانین ژبەحرەینێ
ژنەظماتە شەکەرباری ژمیصرێ تا بغەزنەینێ
بدیققەت‌بین‌صەدئەشعاری دبێژی طرفەتولعەینێ

مانا:

لەشێعرا جادوگەر هەر تۆی! ئەتۆ مرواری ناو بەحران دەهۆنیەوە. لە شیعری‌تۆ، شەکر باری هەتا میصرو هەتا غەزنەینیشی داگرت. لە تاوێکدا، لە تروکانی چاوێکدا، صەتان شێعری بەمانا و وردو باریکت بەدەمدا دێت.

مەلا: ژبەحرا قولزوما میران بغەوواصی گوهەر چینم
دبەحثا عیلمو تەفسیران تو دەریایان وەنابینم
ژمیرو بەگلەرو چیران غولامی میر ئەمادینم

مانای وشە:

چیر: دەسەڵاتدار.

مانا:

من لە دەریای گەوهەرەکانی مرخی‌تۆ، هەڵدەهێنجم. تۆ جگە لە شاعیری، لە زانستو شەرحو تەفسیردا، دەریایەکی. وەك تۆ دەریام هەر نەدیوە. لەناو میرو خونکارو دەسەڵات دارانی وڵات، بچوکی میر ئەمادینم.

میر: دباغی لەفظو مەعنایێ سوخەن من سەروی ئازادە
ژئیملائو ژئینشایێ مەلەوحێ دل نوما سادە
ژحوسنێ رەونەقەك دایێ کوشیخ‌ئەحمەد مەئوستادە

مانا:

لەناو باغی قسەی باش‌دا، قسەی من وەك سەوڵ وایە. بەر یێك‌نادا، لە نوسینەوەو دانان‌دا، تەتەڵەی دڵم ساکارە. ئەگەر قسەم پەرەو برەوێکی هەیە، هەر بۆیەیە کە شاگردی شیخ ئەحمەدمو مامۆستام تۆی.

«وەلام و وەرامێ فەقێ تەیران و جزیری»

فەقێ: سوئالا من حەقیری — صەدەفەك تڤی كوتیكن
ئیروٚ كە لجزیری — حەقە كو لمەلێ كن
هیلاك ژدەربا تیری — چدەرمان هەیە لێكن
مەلا: سەلامێن ملیاكەتان — بێحەددو بێ حەسێبن
شوبهەتێن ئاڤێ شەتان — ژمەلا لمیم وحێبن
هیلاكێن ژزەحمەتان — دەرمان ژلامو بێبن
فەقێ: شەربەتا لامو بێیان — نادم ئەز وێ بحەیاتێ
مەعدەنا دالو رێیان — دبارینن نەباتێ
ئیظهار تكن مەعنییان — ژحوسنا بوت ولاتێ
مەلا: ژنەقشێ بت ولاتان — مە سینە بوتخانەیە
تەعەییونا صیفاتان — تەجەللا دقەلبێ مەیە
عیدو شەڤێ بەراتان — ژوان‌را مە سەجدەیە
فەقێ: سەجدەیا شوكرێ جارەك — مەفەرضە د ویصالێ
نە پەردەبێ نە ستارەك — لبەر وەجهی هیلالێ
(أَحْسَنَ‌الله، تَبارَكْ) — ژسیررا وێ جەمالێ
مەلا: جەمالا نورین صافە — دوەجهی تەجەللایێ
بحەرفێن خوە كەششافە — ضەمیر ددن مەعنایێ
حا،میم،عەین،سین، قافە — رەمزا وێ موعەممایێ
فەقێ: حێیەن دهەفت حامیمان — نوقطەیان لێ پەیداكن
باڤێنە جەم دوجیمان — عیشقی ژوێ هوەیداكن
ئیسمێن‌ددو طاسیمان — دومیمان ژێ جوداكن
مەلا: هەفت خوم تژینە بادە — دمەیكەدا قیدەمێ

خومـا کـومن مـوراده　　　عیشقه ریهت جاما جەمێ
لـەوحێ لیێـنـونو صاده　　　لـەو فـەیضیدا قەلەمێ

تێبینی:

هێندێك سورەتی قورعانێ، بە یەك یا بە چـەند پیتێك دەس پێدەکرێن. وەکو: **ق، ص، ن، طـه، یس، حم، المر، المص، طسم، کهیعص، حـمعسـق.** زانایان بەخـەیالێ خـۆیان، مانایان بۆ دۆزیونەوە. گوتویانە: نیشـانەن بۆ ناوی خـودا، بۆ جـوبرایل، بۆ پێغـەمبەر «ص». هێندێکیان بۆ ناوی قورعان. بۆ هەر پیتەش مانایەکیان نیشانداوە.

هێندێکی دیش وتویانە: تەنیا مەبەست لەم پیتانە، وسکوتکرنی کافرانە. دەیانکـردە چـەقـەو هەراو گوێیان بۆ ئایەت نەدەگرت. کاتێ خوێندنی ئایەتان بەو پیتانە دەس پێدەکرا؛ سـەرنجـی رادەکێشانو کڕ دادەمان، بزانن چیان بەشوێندا دێت.

جا ئـەگەر زانای روالەت بین، وایان بۆچـون؛ عارفـانیش بەباری دڵداری خـۆیان مانایان لێ هەڵکراندون. شیاوی باسە، کە بشزانین حەوت سورەت بە وشەی «حـم» دەسپێکـراوەو یەکێ لەوان «عسق» بە دوایدادێت.

مانای وشە:

حەقیر: سوكو بێنرخ؛ **ملیاکەت:** فرشتە، مەلایکەت؛ **میمو حێ:** نیاز فەقـێ تەیرانە کە ناوی مُحَمدبوە؛ **سیتار:** ستار، پۆشەر؛ **کەششاف:** دۆزەرەوە؛ **ضەمیر:** پۆشراو، دڵ؛ **موعەمما:** مەتەڵ؛ **طاسم:** میمی لێ جیا کرێتەوە طاس دەمێنێ، کە بەمانا: زەرکە؛ **خُم:** کوپە؛ **جەم:** نك، کن؛ **جەم، «جم»:** ناوی پادشاکەی ئێرانە کە لە پیاڵەکەیدا هەمو شتێکی دنیای دەدیت؛ **هوەیدا:** ئاشکرا.

پوختەی مانا:

فەقێ: پرسی منی بێنرخ، بخەنە ناو صەدەفو ببەنە خزمەت مەلا؛ کە لە شـاری جـزیرە. ئـاخۆ برینی تیران چارو دەرمانی چیە؟

مەلا: سڵاوی مەلائیکەتان بەقەد ئاوی شەتانو لە ئەندازەو هەژمار بەدەر، لە مەلاوە لەسـەر مەلا محەمدبێت. نەخۆشی ئەرکو ئازاران، دەرمانەکەی لە لێوانە.

فەقێ: شەربەتی لێو، بە ئاوی ژین ناگۆرمەوە. لێو لە سەردورێ ددانان نەباتان دادەبارێنن. واتای جوانی بوتانمان بۆ لێوە دەدەن.

مەلا: لەبەر نەخشی جوان چاکانی بت ئاسایی، سینەمان بۆتە بوتخانە. ئاکارو صفاتی خودا، خۆی نیشانی دڵمان داوە. جێژنانو شەوی بەراتێ سوژدەی سوپاسی ئەو خۆشیە بۆخوا دەبەین.

فەقێ: هەرگا پەردە لابدرێنو لەمپەر لەبەر چاو نەمێنێو ئـەو جـوانە روخسـار بنوێنێ؛ سـوژدەی سوپاس زۆر پێویستە. هەی نامەخوا، لە دڵکێشی ئەم جوانیيە!

مەلا: جوانی نورێکی پاکە لە روخسار خۆ دەر دەخـا. پیتیوا زۆر لە روخسـاران، کە زۆر خـەبەران دەدەن‌و دڵ واتاکانیان دەزانێ. «ح» کە وەك بسکـی چـەمیو دەچـێ. میمی دەم‌و چـاوو ددان. عەین‌و سین‌و مانایان لەناو دڵدایە «قەلب». بونە رەمزی مەتەڵۆکێك بۆ هەڵێنان. «عسـق» عەین سین قاف. واتا: عسق، سێ‌نوختە دەیکا بە «عشق».

فەقێ: نوختە بۆ حەو جامیمەکان دانێ. «حم» دوانیان لەژێر با ببنە جم بە جامەوە. میم لە طاسم جیاکەرەوە، با ببێتە طاس. ئەوا طاس‌و جَـمْ پەیابون. سـێ‌نوختەش بدە بە عسـق، ببتە عشـق‌و مەتەڵۆکە ئاشکرابێ.

مەلا: حەوت «خُم» دارماڵن لەبادە، لە مەیخانەی ئـەزەلی‌دا. لەو کوپەی ئێمە نیازمان‌بو، ئـەوین رژا ناو جامی جـەم. تەتەڵەی روی یاری نازدار، دو بڕۆی بە شکڵی نونی، لەسـەر صـادی چـاو دیاردەدا. واتا: دەقی ئایەتی جوانی خوایی «نص» وەهەر ئەوەشە کە «ن. والْقَلَم» نوسراوەو ئـەو دیمەنە بەهرەی داوە بە قەڵەم، کەوا رەوانە.

فەقێ: سـاقی‌یێ خەمرا ئەزەل — نون‌و قەلەم ژێ ئافراند
داریهتـە لەو حا ئەووەل — رزق‌و نەصیب پێ قەدراند
ئەوبـو موراد موستەهەل — نەقشێ مەجاز پێ صەوراند

مەلا: نـەقشێ مەجاز طەلسمە — مەظهـەر ژرەنگ میرئاتێ
صورەت لبال مە ئیسمە — مـەعنـا بتـەجەللا تێ
حەرفێن دنورین جیسمە — کاف هـایـە دئـایـاتێ

فەقێ: کاف، هـا ئیسمێ کـورە — طـوغـرایـە دتـەنـزیلێ
جیسـم وەك کوهێ طورە — ئیـجمـاله دتـەفصیلێ
جـەمـالە عـەینێ نـورە — کـەوکـەب مـە دقیندیلێ

مەلا: کەوکەب دیێـم بەشەرە — نـورە کە مـونەززەه تێ
چحـوسنەك موصەووەرە — رەسمـەك ژمنَ‌الله تـێ
یـەقین بخـوە مەظهەرە — چەرخە کە صەد خەرگە تێ

فەقێ خـەرگـە بمن حیجابە — ستـار دکت جـەمـالێ
عـەورێ رەشـو نیقابە — لەبـەر وەجـهێ هیلالێ
پـەرواتـە لـەو دعەذابە — مـەحجـوبـە ژشـەمـالێ

مەلا: شـەمـالژێ عـەینێ نورە — شـەوقـە لبەر ستار تێ
پـەرواتـە بێ دەستـورە — دچـەرخێ، سەما دار تێ
حەیـران سیررا غەفورە — لـەوجـان فیدایی یار تێ

فەقێ: یـار حـەقیقـەت خالیقە — چین جان‌فیدا قێ کەوین
رێ دروستـەو صادقـە — چرەنگ شونا رێ کەوین
قـەنج لـەطیفـەو لایقە — ئەر تـقێ باغێ کەوین

مەلا: باغێ ژنـور وەرەق لێ — یـاردوێ دەظوهـور بت

سپێـدەیێ شـەفەق لێ	مەظهەر ژعەینی نور بت
پورتەو ژحوسنی حەق لێ	داعـەکـس بێقصـور بت
فەقێ: عـەکسێ ژحەق دبینین	لدۆر وەجـهی مەحبوبان
لحـالـکی نـامیـنین	ژسـورا وان مـەطلوبان
گـە نالـین گە دخونین	دوریـن ژوەصلی خوبان
مەلا: فـەریاد ژدەست فیراقێ	ددوریـن ژسـولـطانان
تیـژن لـەونی بـراقێ	هەیبـەتو سـورا خانان
روژ ئـانییـە ئیشـراقێ	لـەو دمـرین ژکوڤـانان

مانای وشه:

موسـتەهەل: تازە دەرچـو، تازە هەڵاتو؛ **ئیجمال:** پوختەو کورتە؛ **تەفصـیل:** شـیکرنەوەو درێژەدان؛ **قیندیل:** جێچرا؛ **خەرگە:** خێوەتی گەورە، بریەتیە لە عاسمان؛ **عەور:** هەور؛ **مەحجوب:** پۆشراو، نەدیو؛ **سەمادار:** سەماکەر؛ **ڤـێ کەوین:** کۆشش کەین؛ **بەراق:** بروسکـە؛ **ئیشـراق:** دەرکەوتنی خـۆر؛ **نون:** ماسی، **دەستور:** یاساو رێوشوێن؛ **کوڤان:** عەزرەتو ئاوات.

پوختەی مانا:

فەقێ: مەیگێڕی ئەزەلی هەر وەك بادەی ئەوینی سازکرد؛ ماسیو قەڵەمیشی دروسـت کردو بە قەڵەم لەسـەر تەتەڵەی قـودرەت، بەشو بژیوی بۆ ئـافەریدە دیاری کرد، کە لەسـەر دنیای سەرپشتی ماسی دەژین. بۆیە بەوە دەستی پێکرد، تا نەخشی وێنە دەرەوەی خـوا نیشـان بدا؛ کە بەشەرەو بەشەریش بژیوی دەوێ.

مەلا: نەقشـی بەدەلـ ـ کەمرۆیە ـ وەك تەلیسـمەو کراوە بە ئـاوێنەیەك وێنەی بەرامبەر دەنوێنێ. ئەو بیچمو شکڵەی لامانە، وەك ناوێك هەر وشەیەکە؛ ماناکەی شەوقی خودایە. تیشکـی خـودا، وەکو چەند پیتی لەنورەو وەکو کاف هایناو قـورعانە. واتا هەر خـودا بەسـمانەو ئـەویش رێ نیشاندەرمانە. (هێندێك لایانوایە: کافو هێ لە کهیعص دا واتا خودا کافیو هادییە).

فەقێ: کافها ناوێکی زۆر قولو بەکاکڵە. مۆری پادشای شاهانە لە قورعاندا. لەشی مرۆش کێوی طورە؛ بەڵام کورتو پوختەیەتی، نوری خوا خـۆی نیشـاندەدا. جـوانی تەواو نوری خـوایە لە روخساری یار دیار ئەدا. نوری خودا، ئەستێرەیە دەنێو جێچرا نراوە.

مەلا: دەڵێم مرۆ ئەستێرەیەو نورێکی پاکی خـودایی لێوە دیارە. خـوا جـوانی خـۆی هێناوەتە ناو شکڵەوەو نیشانەی نەخشـی کاری خـۆی، پێوە ناوە. مرۆ نوێنەری خـودایە. دنیایە کە صـەتان عاسمانی تێدایە.

فەقێ: من عاسمانیش وەکو پەردەیەك دەبینم؛ جوانی خوامان لێ دەپۆشێ. لەبەر مانگـی جـوانی یارم، بوە بە هەورێکی رەشی روپۆش. پەپولەش دەردی منیەتی؛ لە دیتنی مۆم بێبەشە.

مەلا: مۆمیش هەر نوری خودایەو تیشکی لە نەدیورا بۆدێت. پەپولە ئەویندارێکە گوێ بەیاسای لە دڵداری بێخەبەران رانادێرێ، ئیجازەی پێ لازمنیە، هەر دەخولێتەوەو دەرەقصێ. سەرگەردانی رازی نهێنی خودایەو، گیانی خۆی بەقوربان دەکا.

فەقێ: بەڵێ یاری راست خودایە. گەرەکە بەگیانو بەدڵ تێبکۆشین، تا دەیگەینێ. ئەو رێگەی بۆشی داناوین. راستە رێیەو تێی گەیاندوین، کە بەکام رێگەدا برۆینو شوێن هەڵگرین. ئای چەندخۆشەو چەند رەوایە، بگەینە ناو ئەو باغەوە، کە یاری تێدا بەدیکەین.

مەلا: ئەو باغەی پەلکی لەنورەو، یار لەوێدا خۆ دەنوێنێ؛ تیشکی بەرەبەیان لەوێ لەسەر چاوەی نورەوە دێت. تیشکی جوانی خوای لێدەدا، وێنەدانەوەی تەواوە.

فەقێ: وێنەی جوانی خودای گەورە، لە روخساری جوانانرا دێتە بەرچاومان. ئەو دیتنەش هەمیشە بۆمان دەسناداو، لەبەرچاو بەرپیوار دەبێ. ئێمەش لەکاتی دیتنا، ئاهەنگو گۆرانیمانەو لە دوریدا دەناڵێنین. واتا: لە حاڵێك نامێنین.

مەلا: ئەیهاوار لەدەستی دوری، لە دیداری سەردارو خونکاری جوانان. دوری تیژدێ وەك بروسکەو پێی دەپروکین. دڵکێشیو هەیبەتی جوانی خودای مەزن، رۆژ دەهێنێتە خۆرهەڵات. خۆر دێتە سەیری جوانی خوا. ئەوجوانیەیە کەئێمە دڵمان پێداوەو، بەئاواتی دینی دەمرین.

فەقێ: کوڤانێن میهرداران — بێ حەددو بێ ئەژمارن
تیرن تێن ژهەساران — صەد جارو صەد هەزارن
خەدەنگێن دنوباران — نهین لدل دبارن

مەلا: نهین لدل درشینن — تیران ژسیا گوشان
دومیرغەضەب دکشینن — لقەتلا مە مەدهوشان
ژعەینو قافو شینن — خەدەنگێن ئەسوەد دوشان

فەقێ: دونونن سیاە رەنگن — بسەر لمە کوکیشان
دەربێن ئەوان خەدنگن — لقەلبێ مە دەرویشان
عاشق ژدەست بهنگن — ژداغو زەجرو ئیشان

مەلا: داغێن مە پڕ دکولن — خەبەر ژی نایە گوتن
یەنگیان ضەرب لدلن — هەناو مەژێ پرصوتن
کەماندار رەش قاتلن — گەزمە لدل بجوتن

فەقێ: گەزمەیین عەین صادان — ئیشارەت رەمزو سوڕن
کشاندن گوشە بادان — مەحبوبە تیژ ئاوڕن
. تیرێن دوان جەلادان — باطین لدل دفرن

مەلا: ئاورێن جوتێ بەلەك — بەرقی ژسەماواتێ
شەمسە دچەرخا فەلەك — هاتی بەنیڤ میرئاتێ
ئینسانە صورەت مەلەك — یان حورە دجەنناتێ

فەقیٚ: حوری کوتیك جەماین   پەری هەم دڤیٚ گاڤیٚ
هەمو ژرەنگ چراین   نیزیکی شەمس‌و طاڤیٚ
ژشەرما خویا ناین   ژحوسنا ویٚ گولباڤیٚ
مەلا: شەرمن ژدیمیٚ زەری   عەقرەبان دەرب لدلدان
شەمس‌و مەهو موشتەری   پیٚرو دموقابل دان
ئینسە بەشکلی پەری   یاحوری صفەت ویلدان
فەقیٚ: پیٚرو یەقین کوخالن   دعیقدا ثورەییایێ
دو رۆژو دو هیلالن   لدیمیٚ ویٚ لەیلاییٚ
بیٚ وەصفو بیٚ میثالن   درەمزا شەکەر خاییٚ
مەلا: برەمزو گفتو سوراٚن   نەباتیٚ ئەو دریٚژن
عیشوەییٚن لەعلو دوران   لولو شەکەر دبیٚژن
خەدەنگیٚن دئاڤران   عاشقان دیٚ بریٚژن
فەقیٚ: عاشقیٚن دەڤو لیٚوان   شاباشە ژخودیٚرا
سەلوا بیهوسیٚڤان   بەلگن ژزیڤو زیٚرا
حەرامن خەویٚد شیٚڤان   لکەسیٚ موحبەت ڤیٚرا
مەلا: کەسیٚ کو ئیٚك دڤیٚتن   صوهتی‌یە بثولفەتی
شەڤان کوئەڤ خەڤیٚتن   ژبەر دەربا موحبەتی
عاشق لپەی‌وی تیٚتن   ژجەذبو ژفیرقەتی
فەقیٚ: فیراقیٚ تیٚك حیرقەتە   بەعیدە ژخەیالیٚ
طوطاگە بزەحمەتە   بولبول ژبەر جەمالیٚ
گوٚیین قەت خەوناکەتە   کو دورە ژویصالیٚ
مەلا: زەحمەت بمن ویصالە   عاشق ژبەر جەذبەییٚ
لەو تیٚت بدەردو حالە   ژبەرقا شەعشەعەییٚ
دەماهلبت شەمالە   نەظەردە پەروانەییٚ
فەقیٚ: پەروانە لەو دمرت   خوەش نینە ئەو بژینیٚ
ضەعیفە خوٚ ناگرت   تیژە بەرقا ئەڤینیٚ
دپەردیٚ ناصەبرت   دا رەت کەمالا دینیٚ
مەلا: پەروانە لەو دصوژی   ژلەمعەیا جەذباتیٚ
فیداکرن عومروژی   دکەشفا سوبحاتیٚ
کودا ژنوڤە ڤەژی   باقی بت دحەیاتیٚ

مانای وشە:

هەسار: قەڵا، کەڵهە؛ **سیاگوشان:** گوٚشەرەشان؛ **دوش:** شان، مل؛ **هنگ:** نرکەو نالینی بەقەو؛ **بەرهەنگ:** خویناو هەڵینان؛ **گولباڤ:** خونچەگولٚ؛ **دبیٚژن:** دا دەبیٚژن؛ **بریٚژن:** دەبرژیٚنن؛ **حیرقەت:** سوتان، سوتمان؛ **طوطاك:** توتەك، مەلیٚکە شەو بیٚدار؛ **گوٚیین:** مەلیٚکی شەو بیٚدارە؛ **شەعشەعە:**

روناکایی‌و تیشك‌دانِ؛ ڤەژی: بژیتەوە؛ ژی: ژیان.

پوختەی مانا:

فەقێ: عەزرەتی تاسەی دڵداران، بەدەر لەرادەو هەژمارن، لەکۆشك‌و شانشینانرا، لە کەوانی تازەکاری برۆیانرا، بەنهێنی هەزاران تیر دەگرنە دڵ.

مەلا: دو میرغەضەب ـ کە دو چاوی عاشق کوژن ـ ئەو کەوانانە دەکێشن. تیری گۆشەرەش لەگۆشەی رەشی برۆیان، داوێژن؛ ئێمەی لەتاوان هۆش‌نەماو، دەدەنە بەر.

فەقێ: وەك دونونی رەش دەنوێنن. تیریان بەدڵی هەژاری دڵداری بێچارە فێرە. لەو زەبرانە، ئێش‌و ژانمان هێندە زۆرە، دایم نرکەو ناڵەمانەو خوێناویان پێ هەڵێناوین.

مەلا: برین‌و داخمان دژوارن؛ دەباس نایەن چەند بەژانن. جوتە تیری ئەو کەواندارە کافرانەی، بەزەیان پێمان‌دا نایە؛ جەرگو هەناویان سوتاندوین.

فەقێ: ئەو دوچاوە بادامیانەی ـ کە وەك دو سەرەصاد دەچن‌و هەتا بڵێی بەنازان دڵان دەکێشن ـ گۆشەی برۆ، وەکار دەخەن‌و لەگۆشەوە کە دەروانن، وەك ـ میرغەزەب بەرکەوە تیر باوێژێ لە ناوەندی دڵ دەچەقن. ئەی نامەخوا! هەر ئاوڕدانەوەی یاران، چەند کاریگەرن‌و چەند خۆشن.

مەلا: ئاوڕی دوچاوی بەڵەك، بروسکەن لەعاسمانەوە. روخساری ئەو ئاوێنەیە، وێنەی خوری دەداتەوە. بەڵێ لەشکڵا مرۆیە، بەڵام ئاخۆ فرشتەیە یاخۆ لە حوری بەهەشتە.

فەقێ: حوری‌و پەری لێك وەکوبن؛ جوانی ئەو تازە خونچەیە دیاری‌بدا، لە شەرمان خۆ دەشێرنەوە. وەك چرایەك بەرانبەر بە خۆرەتاوێ بێ‌رەنگ دەبن.

مەلا: ئەو ئینسانەی جوانی پەری‌و حوری‌و، لاوی بەهەشتی هەمولەلایەو سەوزە رەنگە. کەزیشی لەشەرمی روی‌ئەو، هەمو سەریان هەڵگەڕاوەو، بونە دوپشك لە دڵمان. نەك هەر خۆرێکە بەتەنیا؛ مانگی هەیە، گرشەی موشتەری پێرایە، کۆ ئەستێرەی پێروشی لەرودا دیارە.

فەقێ: بەڵێ خاڵەکانی پێرون، لەناو لیزگەی هێشوی کۆدا. هەرلا رومەتەی خۆرێکە. برۆکانی دومانگی نوێن؛ دەمو لێوی شیرینی شەکر شکێنی، لەپەسن‌و پێهەڵدان نایە. گفت‌و بزەی، هێند دڵکێشن لەبەرچاوم. لەعلی لێوی‌و دوڕی‌دانی، لەپەستاشەکر دابێژن، ئەو لەلایەك شەکر رێژن، لە لایەکیش ئاوری چاوی، دڵی دڵداران دەبریژن.

فەقێ: دڵدان بەو دەمو لێوانە، خەڵاتێکە لە خودارا، کە توشی بوین. سەوڵی بەژنی بەهی‌و سێوی‌بەرگرتوە. گەڵاکانی زێڕو زێوی خشڵانیەتی. کەسێ بەراستی دڵداربێ، چاوی لەیار ناتروکێنێ؛ خەوی لەچاوان حەرامە.

مەلا: کێ دڵی بدا بەکەسێك، لەو هۆگریەدا سوتاوە. زەبری دڵداری بەژانەو پێوە دەچێ. دڵدار نەك هەر شەو ناخەوێ لە تاوی دڵ؛ بگرە لەبەر کێشی ئەوین، لەترسی رۆژی جودایی، ناپەرژێتە خواردن‌و خەو، نە بە رۆژگارو نە بە شەو.

فەقێ: جودایی لەیار سوتانە؛ هێند بەژانە، نایەتە خەیاڵیشەوە. بەخەیاڵ لێ‌کردنەوەشی دڵ دەسوتێ. لەو دەمەدا، دڵدار بەرانبەر بەیارەو، بولبولێکە بەرانبەر بە گوڵی دڵە. لەترسی جودابونەوە، وەکو توتاك، وەکی گوێین، شەو هەتاروژ دەناڵێنی‌و بیری لەشوێن پێك نەبرانە.

مەلا: بە بیری من، دیتنی یار لە دوریەکەی چەتون‌ترە. تیشك‌و تیریژی جوانیەکەی، دڵدار بەرەو خۆ دەکێشێ‌و حاڵی لێ‌دێ‌و بەیەکجارەکی دەشێوێ. تۆ لە پەپولە بڕوانە، کە مۆم هەڵبو، چی بەسەر دێت؟

فەقێ: بروسکەی ئەوینێ تیژدێ؛ پەپولە بێ‌دارو بارو خۆنەگرە، ژیانی لەبەرچاو دەکەوێ‌و بەرەو مەرگ پەلە دەکا. راناوەستێ تا لە کورەی دڵداریدا بتوێتەوەو پاکژ بێ‌و ئەوسا بگاتە ئەو پەڕی، ئاواتی دیتنی دڵبەر.

مەلا: پەپولەی ژار، بۆیە بەتیشکەوە دەچێ تابسوتێ؛ دەیەوێ بگاتە ئەوجێ کە سەرچاوەی ئەم تیشکەیە. ژیانی دنیا بەبا دەدا، تا بەدیداری پاکی خوا چاو رون وەکاو ئەوسا لەنوێ بژیەتەوەو تازە هەرگیز نەمرێتەوە.

فەقێ: حەیات لبامن وەصلە	دولات گەربن لاتەك
موراد بخۆ هەر ئەصلە	تێکدا بین صیفاتەك
ژهەڤ نێك نەبن فەصلە	واحید بمینت ذاتەك
مەلا: واحید ذاتە کە فەردە	تەجەللا دا صیفاتان
بعەینی دل نەظەر دە	لجوملە تەعیینا تان
تەوەهوم بویە پەردە	بئیسمی بتو لاتان
فەقێ: لاتژی صورەتەك حەقە	ژئەسمائێت حەقانی
لبال من موحەققەقە	دنیڤ کەشفا سوبحانی
لاهوتە هەر موطلەقە	دنا سوتا ئینسانی
مەلا: ئینسان بمن ناسوتە	گەوهەر دنیڤ صەدەفێ
ژعیلما جەبەروتە	شەمس هاتی‌یە شەرەفێ
(تَنَزُلْ) ژلاهوتە	مەحبوبە جام دکەفێ
فەقێ: کەفا کو کوزو کاس‌تێ	نازکو سپی زەندن
قەدەحا مەیا خاص‌تێ	بنێرن طالب چەندن
ڤەخون ژدەستی راستێ	بمەدحان مەحبوب خوەندن
مەلا: وەصفو مەدحێن مەحبوبان	لداغێت کول حەیاتن
قوتن ژبو قلوبان	گولاف، قەندو نەباتن
ژنەغما مەدحێن خوبان	عاشق بجەذبە هاتن
فەقێ: عاشق بوەصفو مەدحان	دفیراقێ دصەبری
نەسیم بێت ژوان تەرحان	بولبول نەشێ خوەبگری

خون‌دێ دەربت ژجەرحان   دی بداغێن کول بمری
مەلا: بولبولێن وێ گولشەنێ   ژئەزەل ئەو دبێژن
تا ئەبەد ژمەعدەنێ   گەوهەران دا بریژن
حەرفەك ژوەصفان تنێ   عالەم تێك نابریژن
فەقێ: جەماکن تێك عالەمێ   حەمی‌یان بئوستاد کن
حەرف ژلەوحێ قیدەمێ   بەشەرح‌و بسەواد کن
نائیتە بەر قەلەمێ   بەحران ئەر بمیداد کن
مەلا: نەسرین‌و گول طەبەقەك   سەحەر ژباغێ گولان
ژنەستەرەن وەرەقەك   بەسە مە صاحیب دلان
عورفەخواهی سەبەقەك   چێتر ژصەد سجلان
فەقێ: ئەحسەن ژنو سەبەقان   قەلەم ژقەندو نەباتێ
لسەر صەفحا وەرەقان   دی رژی ئاوا حەیاتێ
دەس بدەس ژێ طەبەقان   مەلەك دبن جەنناتێ
مەلا: نڤیسا تە عەنبەرن   زوبادو میسك پێژن
چشاخێ نەیشەکەرن   قەندو نەبات دریژن
نوطقاتە خوە گەوهەرن   صەدبار گوهەر هاڤێژن
فەقێ: گولم ددەستی خاران   بیسمێ «مُحَمد» ناڤم
بولبولم دگولزاران   ژعیشقێ لەو زەرباڤم
دزومرەیا میهر داران   تو روژی ئەز هەطاڤم
مەلا: دورم ژگولێ بخوناڤە   لەوزەر شوبهەتێ بیهم
سوسن عەرەق طلاڤە   دفیرقەتێ دبرژەهم
لبال خودان دلاڤە   تو هەطاقی ئەز سیهم
فەقێ: برینداری عیشقێ مە   دورم ژسیها بیهان
زانن مەدداحی کێمە   دهەزارو یەك‌و سێهان
ثەناخوانی «مەلێ» مە   لە هەمو عەردو جیهان
مەلا: هیندی کو دگازەهەم   دکێشم صەبرو حیرێ
شوبهەتی چەنگ‌و ژەهم   هیلاك ژدەربا تیرێ
ثەناخوانی فەقەهەم   ئیرۆ کە دجزیرێ

مانای وشە:

کەف: لەپی‌دەست؛ **چەبەروت:** خاوەن دەستەڵاتی؛ **قوت:** بژیو؛ **نابریژن:** نابژیرن؛ **میداد:** مەرەکەف، جەوهەر؛ **عورفە:** ناسیاوی، عارفی؛ **سجل:** کتێب‌و سیایی؛ **سەبەق:** ملەکارو پێشکەوتو؛ **زەرباڤ:** زەردە زیرە؛ **طلا:** ئاونگ، شەونم؛ **دگازەهم:** گلەو داد دەکەم.

پوختەی مانا:

فــەقـــێ: بەبیری من، چــونەلای یار، ژیانی راســـتە. لەمپەر لەنێوان نامێنێ. دڵبەری نوێنەری خوداش، هەر تێکــەڵ بە رەگەز دەبێ. دڵەتەپێ، لە وەبەر هاتنی صـیفەتانی خـوایی ـ کە قـەهرو گومراکردنە ـ لەناو دەچێو خاوەنی هەمو صیفاتان دەبێتە دۆســـت. ئــەوســـایە یەکتاپەرســـتی بەراستی، بۆمە دەست ئەدا.

مەلا: هەر ذاتی تاقانەی خوایە لە صیفەتاندا دیارئـەدا. تۆ بەچـاوی دڵ بروانە، کە هەرچـی خــوا هێناویەتە روکاری بون، گشتی هەر خـۆیەتی تێیدا. ئێمە چـاومان تانە بەســەر، تارمایی خـەیاڵ دەبینێ. ئەگینا بتی سەردنیا ـ کە بتپەرست دەیپەرستن ـ تیشکـی ناوێك لە ناوانی خـودای تێداو تیرێژی ناوێك لێی داوە.

فەقێ: بەڵێ لای‌من ئاشکرایەو لە خواوە بۆم رون بۆتەوە، کە بتیش هەر کاری خوایەو دڵکێشـی خوا لە قاپێلکی بتان‌دایە. دەڕوانمە لەشی عیسانان، هەر خوا دەبینمو هیچی‌تر.

مەلا: عینسان وەکو صەدەفێکە بۆ مرواری، هەر خودایە ئەو گەهەرەی دەولەشـە صـەدەفـە دایە. لەزانستی دەسەڵات داری خواوەیە، خۆر تیشك ئەداتە دنیاو خوایە لەناو پیاڵەی سەردەستی یاری نازداردا، وەکو بادە خۆ دەنوێنێ.

فەقێ: ئەو لەپە دەستە ناسکانەی لەو باسکە سپیو ناسکانە راکشـاوەو قـومقوموکو پیاڵەی مەی لەسەر دەبینرێ. بادەی تایبەتی دەگێرێ، بۆ دڵدارانی تایبەتی؛ کەخوا باسی لە قـورعانێدا هێناونو بەهەواڵانی دەستەراست، ناو براون. سـا بروانە چـەند لەوانە داواکاری خــواردنەوەی ئـــەو مەیە پاکەن. چۆن سەرخۆشو گەشکە دەبنو بەیاری گەورە هەڵدەڵێن؟!

مەلا: پەســنو پێ‌هەڵگـوتنی یاران، داغو برین ســـارێژ دەکەن؛ دڵیان پێ دەبوژێتەوە. وەك شەربەتی حەکیمانن؛ لە ئاوازەو سۆزەی پەسنی جوانان، دڵدار جەزمە دەیانگرێ.

فەقێ: دڵدار بەباس کردنی یار، ســەبوری‌یان لە دوری دێت؛ بەڵام لە دیاردا نازانم خـۆ رادەگرن؟ ســروەی بەچڵی نازکی باڵای ئـەودا راببوریو لە بولبول دات؟ خــوێن لە بریناني ســـەر دەکاو لە کەسەران خۆی پێ راناگیریو دەمرێ.

مەلا: بولبولانێ کە دڵداری باغچەی پرلە گوڵی خـوایین، لە رۆژی بناوانەوە تا هەتایە لە پەســنی جـوانی بنچینەو هەرە پێشـو، بە باران گەوهەر هەڵرێژن. نەك هەر ئــەوان هەمو دنیاش وێرای ئەوان، پەسنی بدەن، یەك لە هەزاری ئاکاری وەدەر ناخەن.

فەقێ: هەمو دنیایە خڕوەکەن، دەرسیان بدەن، بینەفێرکارو کارامەو خۆ خەریك‌کەن، تاقـە پیتێك لە تەتەڵەی پەسنی خودا شەرح کەنو بنوسنەوە؛ ئەگەر هەمو دەریاکانیش مەرەکەف بن؛ هێشتان لە وزەیان بەدەرە. خوا بە پێغەمبەری فەرموە:

«بڵێ ئەگەر دەریا مەرەکەف بێ بۆ نوسـینی وتەی خـودام. ئـــاوی دەریاو شکـــاوی دێ، بەرلەوە فەرمودەی خودا، ببڕێنەوە، تەنانەت ئەگەر دەریای‌دیشی بینەیاری.»

مەلا: یا ڵتەبەقێك لە پەڕەی گوڵو نەسرینان لەباغی گوڵان بچنرێن، بۆ خـاوەن دڵی وەك ئێمە، تەنیا پەلکە نەستەرەنێك بەسەو، هیچـیترمان ناگەرەکە. پێشـرۆیی‌یەك بەرەو ناسـینی خـوای مەزن، لە صەد کتێبان چاکترە.

فەقێ: ئافەریم بۆتۆی پێشکەوتو، قەڵەمت قەندو نەباتەو ئاوی‌حـەیات دەرژێنێتە سـەر روپەڕان. فرشتەکان هەر بە طەبەق بۆ دیاری دەیبەنە بەهەشت.

مەلا: نوسراوکانت عەنبەرن؛ میسكو زەباد دادەبێژن. وەکی لقەنەی شەکەرن، هەر شـیرنایەتیان لێ‌دەرژێ. گفتت سەرتاپا گەوهەرن‌و صەدبار گەوهەر هەڵدەرێژن.

فەقێ: من‌گوڵم لەناو دڕکاندا، ناویش نراوم «مُحَّمد». بولبولێکـم لە گوڵجـاران. گڕەی ئـەوینێ لێی داوم؛ بۆیە وا زەرد هەڵگـەڕاوم‌و هەر بومەتە زەردە زیرە. لەناو کۆمەڵی دڵداران، تۆ خـۆری‌و من وەك هەتاوم.

مەلا: دورم لەگوڵی بەئاونگ؛ بۆیە وەك بەهێ ڕەنگ زەردم. روسوێسنەی ئـارەق شـەونم، لەمن دورەو لە دەردی دوری برژاوم. لەلای خاوەن دڵانەوە، تۆ خۆرەتاوی من سێبەر.

فەقێ: برینی ئەوینم لێن‌و لە سای بەیان دورە بەشم. لە هەزارو سی‌و یەکدا، دەزانی پەسـنی کێ دەدەم؟ ئەمن پەسن بێژی «مەلا»م. لە هەمو هەردو هەر جی‌یەك.

مەلا: هەمیشە دادو هاوارمە. صەبر دەکەم، سەرگەردانم، وەکو چەنگ خـوار بومەتەوە. وەك ژێ باریكو بەپێچم. بە زەبری تیران هیلاکم. وا ئەمرۆ لە جزیری‌دا منم پەسن بێژی فەقێ.

سەرنجێکی هەژارانە

زۆرجار دیوانی شاعیرێك، یان پەخشانێك لە نوسەرێك، هەرچەند ئەمدیو ئەودیو دەکەین؛ کەموایە کەمایەسیمان بێتە بەرچاو. جا نەخوازە ئەودیوانە یان پەخشانە، بەناوی پیاوێ بەناوبانگ، بەناوبانگبێ.

بەڵام وەرگێر ـ کە هەمو وشەو دێڕێکی بە وردی ورد دەکاتەوەو دەیئاژنێ ـ هەر پوشێکیشی تێدابێ، دیمەنی لەچاو گومنابێو، زۆر بەزۆیی خۆ دەنوێنێوە زو دەتوانێ ساغو نەیاغ لێك هاوێرکا.

زۆر شێعرم لەم دیوانە دین؛ ئەگەرچی زۆریش ناسراون، بەهی جزیریم نەزانین. جزیری لە وردەکاری شاعیرانە، هیچکەس تۆزی نەشکاندوە. قافیەی زەدەداری نەبوە. لە کێشو رەوتی شێعردا، کەمتر شاعیری گەیونێ. هۆی ئەمەشە: کە چوارسەدە لەسەر دەمو زاران ماونو نەفەوتاون.

جا هەروەك چیرۆکی «جامی» کە دابەزیو کەرەکەی خۆی بەرهەڵدا کرد؛ گوتی ئەمەش بۆ خواجەبێت؛ جزیریش لە شاعیریدا گەیوەتە پلەو پایەیەك، هەر مەلایەك لەدوای جزیری هاتبێو شیعری وتبێ، کز یان قەڵەو، شل یان پتەو، چاری ناچار رەگەڵ سامانی رەوانی مەلای جزیری کەوتوە. هێندێکیش هەر سیرمە خۆر بون. لاسای ئەویان کردۆتەوە، ویستویانە لەنجەو لاری کەو فێربن، رەوتی خۆشیان لەدەسداوە. ئیتر پیاوی کۆلکە خوێندەواری وەك خۆم، هەموی بەناوی جزیری وەرگرتونو بەممیارەکی زانیونو دەناو دیوانی ئاخنیون. چوارسەدساڵ لەمدەست بۆ ئەودەست، ئاڵوگۆریان پێ کراوە. وەها تێك هەڵشێلدراونو لێکدراون، فیلم دەوێ وەیان ناسێ. بە بروای هەژارانەی خۆم، لەوانەشا، کە لە پێشودا نوسیومن، هیوا هەیە ئاوەکی بن. بەپێی توانای هەژارانەم، وا هێندێکم هەڵبژاردونو بەدوای دیوانم ئەسپاردون. رەنگە زۆرکەس دەگەڵ منا هاودەنگ نەبنو هەر بەشیعری مەلای جزیری بزانن. لاشم وایە کەسانێکی چێژەی شیعری مەلایان باش بۆ دەرکەوێ، تێدەگەن بژارەکەیمن بێجێ نەبوە. هەرچۆنێك بێت. ئەمانەش هەر شیعری کوردینو کورمانجینو سامانی نەتەوایەتین. ئەگەر شیعری مەلاش نەبن، حەیفە ونبن. ساوا ئێوەو ئەوشیعرانە کە بەهی مەلا زانراونو لە ناوەرۆکی دیواندا دەرخراون.

«غەزالی شەپال»

١ دل ژمن بر دلبەرەك زیبا قەبا
چەهف غەزال‌و پور شەپال‌و مەهلیقا

٢ نازدارە ئەولتەختی دلبەری
دلروبایە، جان‌فزایە، روح‌شیفا

٣ حوری عینە ئەز نزانم یا پەری
یا گولەك رەعنا ژگولزاری وەفا

٤ یارەب ئەو گولدەستەیی، باغی ئیرەم
دور نەبت ژێ هەرسەحەر بادی صەبا

٥ صوڕ گولەك من دی دگولزاری بمەش
لالەوو رەیحان لسەر تینە سەما

٦ سونبولێن رەعنا لبەر طاقی هیلال
وی دكن سەعیێ لسەر مەروەو صەفا

٧ نازكا من هەر دەما بیتن خەرام
صەد هەزار دل وێ لپەی وێ دەر قەفا

٨ ئەز چبێژم كو لمن لەعلێ دتە
پوڕ كرن بێ حەد لمن جەورو جەفا

٩ ئەی مەلا باوەر بمحبوبان مەكە
كاری وان هەر ئەخذی جانە بێ خەطا (یان، بێ‌عەطا)

پوختەی مانا:

ئەو نازدارە ـ کەوا جوانە ـ دڵی بردم. چاو کەژاڵە؛ خوێن شیرین‌و رەزا سوکە؛ چویتە سەر تەختی دڵبەری. وەك دڵبەرە، گیان‌پەروەرەو دەرمانە بۆ دەردی گیانم. نازانم حـوّریە یان پەری، یان چڵە گوڵی ناسکەو لە گوڵزاری ئەمەگداریەوە هێنراوە. خوایە ئەو یارەم ـ کە هەروەك دەسکە گوڵێکی بەهەشتە ـ سەلامەت بیّو هەمو رۆژیّ، سەر لە بەیانی بێتە دەرو، لەبەر سـروە بسکەکانی بێنە لەرین. چاوم لیّبو کە یارم هات. دەتگـوت گەشـتر سـورە گوڵەو لەناو گوڵزارا دەگەڕیّ. بسکـی وەکو ریحانە بو کە لە سەر گوڵە میلاقە بێتو بچێت. زولفی جـوانی لەژێر کەوانەی برۆیان، وا دەزانی حاجین لە صەفاو مەروایە. یاری نازداری بە لەنجەو لار، ئەگەر بروا، صـەد هەزار دڵ لە دواوە شـوێنی دەکەون. لێوی ئـاڵی زۆری دەردو ئـازار دامیّ؛ بەڵام ناتوانم هیچ بڵێم. کاکە مەلا! باوەریت بە جوانان نەبیّ، بە بیّسوچ دڵدار دەکوژن‌و دڵ دەستێنن‌و هیچ نادەن.

جوتێک رو‌گه

١ شیوەیی دلبەری بزان سوننەتە شیوە عیشوە فەرض
هەردو نەظەر کوبن قیران واجبە یەك کرشمە فەرض

مانای وشە:

شیوە: ری‌و شوێن‌و داب‌و دەستور؛ **شیوە:** خدەوخو؛ **شیوە:** نازو قەمزە؛ **شیوە:** فێڵ‌و گزی؛ **شیوەگەر:** دلبەری که زۆرباش له بیچمی دل‌دزین‌و دلداری دەزانی؛ **عیشوە:** به جۆرێك خۆنیشان‌دان‌و بزوتنەوەی دلبەرانە کەدلدار وەتەماح بخا؛ **فەرض:** پێویستێکی بێ‌برانەوە له کاتێکی دیاری کراو؛ **فەرض:** موچەو بەشی دیاری؛ **فەرض:** جێگەی ژێ له کەواندا؛ **سوننەت:** روخسارو دەوری روخسار؛ **سوننەت:** پەیرەوی له ئاکاری کەسێك یا کەسانێك؛ **سوننەت:** رەوشت، رەفتار، شەریعەت؛ **قیران:** لێك نزیك‌بون، جوت کردن، بەرانبەربون؛ **نەظەر:** روانین؛ **واجب:** لازم‌و پێویست؛ **واجب:** لەرزین که زۆرتر بۆ دلێ دەگوترێ.

پوختەی مانا:

کاکی رێبوار! تۆ که تازە گەیشتویە کاروانی دلدارانەوەو دەتەوێ لەرێی دلداری شارەزابی، با پێت بلێم رێوشوێنی دلبەران چۆنە؛ له بارەگای دلداریشدا چەند سوننەت‌و فەرض هەیە. نازکردن‌و خۆبواردن‌و تەوس‌و توانج تێ‌گرتنی دلدارانە، شێوەو رەوشتی یارانە. بەلام هەمودەمان نیە. جار هەیە دەرت دەکەن‌و جارجارەش دەت‌لاوێننەوەو ئەمە به سوننەت حیسابە. بەلام وەك فەرضە لەسەریان که بەلارو لەنجەیان‌و چاوداگرتن‌و بزەیان، دلداران شێت‌و هار بکەن‌و دین‌و دنیایان تالان کەن. جا هەرگا توشی یار هاتی‌و نیگات بەرانبەر نیگای بو، دەبێ زۆر ئاگات لەخۆت بێ؛ لەوانەیە دلت دالەرزێ، بکەوی، یار ناهێلێ لەبەین‌چی. نازو چاوداگرتنێکی پربەزەیی ـ که بە موچە دەیدا به دلداری ترساو لەچاو ـ گورجێ دەت‌بوژێنێتەوەو مردوش بی، دەت ژێنێتەوە.

٢ هەردو قیران کو قیبلەبن هەرچی دەما خویا بن ئەو (یان، هەردو قەران...)
وێ سەعەتێ ددینی عیشق لازمە یەك دوسەجدە فەرض

مانای وشە:
قیبلە: روگە؛ **خویا:** ئاشکرا؛ **لازم:** پێویست؛ **قەر:** رەش رەنگ.

پوختەی مانا:
ئایینی دڵداران دەڵێ: کە چاوت بەیاردە کەوێو چاوتان دەیەکتر هەڵدەنگوێ، وەك بەرانبەربونی ئەستێرەی بەودمو پیروز دەگەڵ سیسە ئەستێرەیەکی بێروناکیو پیت وەهایە. تۆ بەروانین چی دەبینی؟ دو روگەی لە بیچمی میحراب، کە تاقی دو برۆیەتیو خاڵێکی رەشیش دەبینی کە وەك بەردی ماڵی کابە، دەبێ کرنوشی بۆبەریو ئەگەر دەستیشت نەیگاتێ، لەدورەوە ماچی بکەی. کەوابو دەبێ سێ سوژدە بۆ ئەو تاكو جوتە بەری. یاخۆ سوژدەی سوپاس بەری کە بەودیدارە گەیشتویو رکاتێك نوێژ بەرەو میحرابی ئەبرۆکەی دابەستی، کە دو سوژدەی تێدا هەیە.

٣ خەرقەیی زەرقو ژەنگی زوهد من بمەیێ موغانە شوست
شوستوشوێك دمەیکەدێ ئەووەلی کار فەرضە فەرض

مانای وشە:
خەرقە: باڵاپۆشی پرپینەی سۆفیان؛ **زەرق:** حیلەو مەکر؛ **مەیموغانە:** شەرابی کۆنی تایبەتی مەلاکانی زەردەشتی؛ **شوستوشو:** شیوو کوڵ؛ **مەیکەدە:** مەیخانە.

پوختەی مانا:
لەو مەیخانەی - کە تایبەتی دڵدارانە - پیسو پۆخڵ رێگە نادرێن. گەرەك زۆر پاكو خاوێن بین. تا بتوانین دەستەوداوێنی مەیگێڕ بین. هەڵێك بەسەرمان کاتەوەو ئاورێکمان لێ بداتەوە. جامن چونکە زۆر باشم سەر لێ دەردەچو، کە یەکەم کار شیووکوڵە. سەرجلە پینەدارەکەی گزیکاریو وشکە صوفیەتی ژەنگاویم، بە بادەی موغانە شوشتو، ئەو فەرضە یەکجار پێویستەم بەجێهێنا. تا رێم دەن بچمە ژورەوە.

٤ نەیشەکەرین شیرین زەبان مەست بجامو بادە یێن
فەرضە دبت ژتەوبەبێ سالکی عیشق تەوبە فەرض

ماناى وشە:

سالك: ڕێڕەو.

پوختەى مانا:

هەرگا باڵاى بەلەنجەولار وەك قاميشە شەكرى شـلكو بێگرێو شـيرين‌بار، پياڵەى بادە لەسـەر دەستان‌و، خۆشيان مەستو بە دوچاوى مەستيشيان هانەمان بدەن، بادەيان لەدەسـت وەرگرين‌و بخۆينەوە، ڕێڕەوى ڕێگـاى دڵدارى ـ كە هاتوتە تۆبە كردن ـ تۆبەى هەرە پێويسـتو فـەرضـى ئەوحانەى، تۆبە لە تۆبە كردنەو بادەى دڵبەر وەخواردنە.

«پيرەمێرد» دەڵێ:

شكەنجى زولفى تۆبەى پێشكاندم تۆبە بۆ تۆبە

دڵى شيخو ملى‌مول تێك‌شكا هەر بشكەنە ئەمشەو

٥ **ساقى‌يى سيم ساقى‌ما زەهرى هەلاهيلێ بدەست**
جانێ مە شوكرو مێننەتە تيز ڕەوانە ڕەقص فەرض

ماناى وشە:

سـيم: زێو؛ **سـاق:** پوزو بەلەك؛ **هەلاهيل:** ژەهرى گيايەكە؛ **تيز:** تيژ لەتام يان لە ڕۆيشـتندا؛ **ڕەوان:** گيان، بەرەوت، ڕوناك.

پوختەى مانا:

ئەو مەيگێڕە ديدەمەستە، بە پوزو بەلەكى زێوين، بە پياڵەى پرلە بادەوە بگەڕێو خوڵقمان بكـات؛ چـۆن دەتوانين تۆبە ڕاگرين‌و پێ داگرين، كە مەى نارەوايەو ناخـۆين؟ لێى وەردەگرين، ئـەگەر ژەهرى هەلاهيليشـى تێدابێ دەيخـۆينەوەو بەغار دەڕۆينە ناو كۆڕى هەڵپەركێوەو پێويسـتى سەرشانى دڵدار، بەجێ دێنين. با سەماكەش وەك هەڵبزۆقين‌و ڕەقصـى گيانە ڵاوى سـەربراو بێ. زۆريش سوپاس. لە مەيگێڕەكەمان دەكەين، كە لەجياتى عيزرائيل خۆى گيان‌كێشمان بێت.

٦ **خال ئەگەر بوەجهەكى بێتە قيرانى ئەبروان**
شوبهەتى بەيتى مەقديس‌و كەعبە دبن دوقيبلە فەرض (يان، دوقوبلە...)

ماناى وشە:

وەجە: ڕو؛ **وەجە:** لا؛ **وەجە:** تەرح، جـۆر؛ **بەيتى مەقـديس:** ماڵى پيرۆز، بَيتُ‌ٱلمُقَـدَّس، قُـدس، كە شاريكەو ڕوگەى كۆنى موسوڵمانان‌و ڕوگەى ئێستاى خاچپەرستو جولەكانە؛ **قيبلە:** ڕوگە؛ **قوبلە:** ماچ.

پوختەی مانا:

ئەگەر جارێك بۆ دڵدارێك وا هەڵکەوێ، خاڵی رەشی لای گۆشەی باڵای چاوی یار ـ کە کەوتۆتە نزیك برۆکەی ـ ببینێو دیارە وەك دو ئەستێرەی پیرۆزو زۆر بەودمی چاو پێکەوتبێ، وەهایە. نەك هەر ئەستێرەی بەودم، بگرە وەك دو قیبلەی ئێستاو کۆنی موسوڵمانانی دیتبێ، لەسەریەتی کە کرنوش بۆ هەرکان بەرێو دوراودور ماچیان بۆبنێرێ.

٧ ئەز کو دەعوی عاشقی کفشە دکەت زەبان دەرەو
کەتمی شەهادەتێ دبت وێ سەعەتێ بشەهدە فەرض

مانای وشە:

دەعوی: داوا؛ کفشە: کەشفە، مەعلومە؛ دەرەو: درۆ؛ کەتم: وەشارتن؛ شەهادەت: شایەتی، گەواهی؛ سەعەت: دەموکات.

پوختەی مانا:

ئەمن کەدەڵێم دڵدارم، بۆخۆم دەڵێم. ئەگینا هێشتا زۆر کاڵمو نەگەیشتومەتە ئەوپلەی کە ئەو نازناوە لەخۆم نێم. ئەگەر بەزمانی خۆم گوتم من دڵدارم، دیارە زمان درۆ دەکا. ئەگەر شایەتی لێنەدەم کە زمانێکی درۆزنە، لە فەرضێك وازم هێناوە. چون لەسەر هەرکەس پێویستە کە دیتی درۆیەك دەکرێو خەڵك باوەری پێدەکا، دەبێ درۆزن رسواکاو درۆکانی ئاشکراکات.

٨ جەبهەتو دیمو گەردەنێ پەردە دەما ژبەر بەرت
فەرضە مەلا لحاجیان سەعیو طەوافو عومرە فەرض

مانای وشە:

سەعی: رۆینی بەپەلە، نیوەغار؛ طەواف: دەمدورە گەڕان؛ عومرە: ئاوەدانی، گورگەلۆقەی نێوان گردی صەفاو مەروا کە لە مەککەنو گەڕان بە دەوری کابەداو زیارەت کردنی ماڵیخوا کە پێی دەڵێن «عومرە» لەکاتی حەج لەسەر حاجیان فەرضە بیکەن. بەڵام عومرە لەوەختی تریشدا دەبێو فەرض نیە؛ صەفا: بەردی لوسی سپی؛ مەروە: گیایەکی بۆن خۆشە.

پوختەی مانا:

هەرگا یارم پەردە لاداو هەنیەو گەردنو رومەتی بێنە بەرچاو، حاجی حەجیان لێدەکەوێ. توێڵی واپاك، کەزیو بسکی بەبەرامە، کوڵمی وەکو کابە روگە. خاڵی رەشی ئەو بەردەیە حاجیان لەدوراودورەوە ماچی دەکەن، هەر دیداری لە عومردا عومرەیەکی زۆر پێویستە.

«دین بەر»

١ واللە ژهەردو عالەمان من حوسنێ جانانە غەرەض
لەومن ژحوسنا دلبەران هەر صونعێ رەحمانە غەرەض

٢ ئەو کافرین جامە سیا هاتن بهەڤرا صەف بصەف
زانم کو هەرتێن ئەو مەدام وان ئەخذێ ئیمانە غەرەض

٣ ئیرۆ دلێ من دل بەران ئاڤێتنە سەر صەد پەنگران
ئانین مەیا گولگون‌و صاف دان من کو بریانە غەرەض

٤ بشاهێ بهەڤرا هەم‌نشین رەنگو رویێ هەف مە نەدین
هەریەك طەعامەكبو ئەڤین لەورا کوپر خوانە غەرەض

٥ عەقل‌و دلێ من‌بر ئەوان شاهان برەمزو عیشوەیان
وان عەقل‌و دل ڤێکرا دڤێن لەو ئەخذو ئیعطانە غەرەض

٦ من‌گۆ گەلۆ ئەی دلروبا ڤیتنا رەقیب فەیدە هەیە
گۆ صوند بحوسنا من کونە لێ ڤیعلێ شەیطانە غەرەض

٧ ئەو سونبولێن بو عەنبەری رەیحان بنەفش‌و عەرغەری
لەوتین بدیمێ‌دا بلەز وان سەیر لنیشانە غەرەض

٨ خالین مدەووەر ڤلڤلین ماوەر ژبسکان لێ وەرین
زولفێن پەریشان تێنە مەست بیهنا بیها وانە غەرەض

٩ دل‌گرت بداما سونبولان بەرداو دیسا حەبس‌کر
میرە کو ئەو هەردا ئیما گرتن‌و بەردانە غەرەض

١٠ زان عیشوەیان دل هەرشاند سەرتیر ژخونیٚ نەقشاند
لەو ئەز دبیٚم جانیٚ مەلیٚ ئیروٚ تە قوربانە غەرەض

مانای وشه:

دوعالەم: دنیاو قیامەت؛ **رەحمان:** روٚزیدەر، ناوی خوایە؛ **ئەخذ:** ساندن، گرتن؛ **غەرەض:** مەبەست؛ **پەنگر:** پوٚلو؛ **ئیعطا:** دان؛ **گەلوٚ:** هەیاران، ئاخوٚ؛ **فیعل:** کردە؛ **بیهنابیها:** بوٚنی بیٚیان، بەیان.

پوختەی مانا:

خوا ئەیزانیٚ لەسەر دنیاو لە قیامەتیش، جوانپەرستم. لەجوانیەوە دەسکاری خوام دیٚتە بەرچاو. کەزیەی یارم ـ کە وەك کافری جلرەشن ـ ریٚز بە ریٚز، دەوری رویاندا. ئەو روخسارەی وەك نوری ئیمان روناکە، بەلیٚ کافر ئیمانگرەو ئاین بەرە.

دلّم بوٚ ئەوینی کولّمەی بەگرشەو ئالیٚ، چزو هوٚریەو، لەسەر صەد پەنگر هەلّدەکزیٚ. مەی ئەوینیشم پیٚدرا؛ دیارە مەبەست کەباب کردنی بو، کە دلیٚ بوٚ دوچاوی مەستی ببتە مەزە. لەناو یاراندا دانیشتم. بەبیٚ ئەوە هیچمان یەکتری ببینین، سفرەی ئەوین بوٚ دلّبەران‌و دلّداران زوٚر بەپیتەو هەریەك جوٚریٚك رازی دەکات. ئەوان ناز دەدەن بەئیٚمەو دلّمان دەبەن، هەر خەریکی ئەو ماملّەن؛ ناز دەدەن‌و دلیٚ دەستیٚنن. پرسیم ئاخوٚ ئاژاوە نانەوەی شوفار، زیانیٚکی بوٚ ئیٚمە هەیە؟ گوتیٚ: نا. تەنیا کاریٚکی شەیتانی‌یە کە چاو نەزیٚران فیٚری بون.

بسك‌و کەزی ـ کە وەك سونبول‌و وەنەوشەن ـ لەو بالّا وەکو عەرعەرە. هەمیشە بوٚ دینی خالّان، بە تاسەن‌و بەپەلە دیٚنە سەر روخسار، تا تیٚر لە خالّان بروانن.

ئەو بسکانەی، خالّە وەك ئیسوٚتەکانیان، بەگولّاو تەر کردوٚتەوە. پرچەکانیش ـ کە سەریان گەیاندوٚتە سینگ ـ بوٚ هەلّمژینی بەرامەی مەمکی وەك زەردەبیٚ هاتون. دلّم بەبسکانی دەگریٚو بەریدەداو دیسانیش دەیگریٚتەوە. میرایەتی خوٚی دەنویٚنیٚ، کە خاوەن بگرەو بەردەیە. بەناز دلّی هەنجنیوم. تیری بەخویٚنم شەلّالّن. بوٚیە دەلیٚم گیانی مەلا، توٚ ئەتەویٚ گیانی مەلا قوربانت بی‌و دلّشادم بە قوربانت‌بم.

جنة المأوى

١ یارَبْ این گُلدَسته‌یی یا نَرگِسِ رَعنا است این
سَروِ گُلشَنْ یاألِفْ یاقامتِ رَعنا است این

٢ این مَلَك یاشاهدِ قُدسی است یا ماوِ فَلَكْ
حور یاروحُ‌القُدُس یا نورِ چَشمِ ما است این

٣ کَوکَبِ صُبحْ است یاخورشید یادُرِّ یَتیم
یا تَنِ سیمین بَراستْ یا گَوهَرِ والا است این

٤ عارضَ است این یا شُعاعِ شَمس یا بَدرِ مُنیر
لاله یانَسرین‌و گُل یا بادهٔ حَمرا است این

مانای وشه:

این: ئه‌مه؛ گُلدَستَه: چه‌پکه‌گولْ؛ قامَت: به‌ژن؛ ماوِفَلَك: هه‌یڤ؛ روحُ‌القُدُس: جوبرائیل؛ کَوکَبِ‌صُبح: ئه‌ستێره‌ی کاروان کوژه؛ دُرِیَتیم: مرواری تاقـانه؛ تَنْ: له‌ش؛ سیمین: زیوین؛ بَرْ: میوه؛ بَرْ: سـینگ‌و بەرۆك؛ والا: جـێ‌گه‌وره؛ عارض: لارومەت؛ شُعاع: پرشـنگ؛ مُنیر: روناکی‌دەر؛ لاله: گوڵه مێلاقـه؛ حمرا: سور؛ است: پاشبه‌ندی خه‌به‌ردانه، وه‌ك «س» کوردی‌وایه؛ این است: ئه‌مه‌س.

پوختەی مانا:

ئەی خوایه! سەرم سـوڕماوه؟ نازانم ئـه‌وه‌ی ده‌بینم، یاره‌که‌مه یان چـه‌پکـه گولْ؟ یان نێرگزی شلك‌و بەلارو لەنجەیه؟ ئەو باڵایه، سـه‌وڵه لەناو باغ رواوه؛ یان پیتی ئـه‌لفـه وا راسـته؟ یان، بەراستی هەر بەژنی یارەکەی منه کە لە دنیادا تای نیه؟ ئـاخۆ ئـه‌مه فـرشته‌یه؛ یان، دڵبەرێکـی پیرۆزی خودایی‌یه؟ یان هه‌یڤه له‌عاسمان دیاره؟ نازانم حۆری بەهەشته، یان فرشته‌ی وڵام بەره،

یان هەر سوّمای چاوی خوّمە؟ ئـەستێرەی کاروان کوژەیە؟ یان خـوّری بەتیشـکو تاوە؛ یان مرواری تاقانەیە یاخـوّ لەشـی میوە زێوەو بەروی وەکو زێو، دەتروسکـێ؛ یان هەر پرشـنگێکە لەخوّر. یان مانگی چاردەی بەترێفـە؟ لێوەکانو سـەری کولّمە ئـاڵەکانیو سپی لاجـانگ؛ گوڵی گوڵاو ونەسرینو مێلاقە نە؟ یان بادەی ئاڵ.

۵ سُنبُلِ تَر یابَنَفشَ، یاسوسنو گُل چیچَکە
زُلف یا مُشك خُتَنْ، یاصورَتِ طُغراست این

٦ غمزەاین یا گَزمەاین یاتیر یاسحر حلال
ساحِر این یاچشمِ شوخِ تُركِ بی‌پَرواست این

۷ میم یایاقوت یاسَرچشمەی آب حیات
حُقّەی دُورّدانەاین یالعل شکّرخاستاین

مانای وشە:

سونبول: سمڵ؛ **بنەفش:** وەنەوشە؛ **سوسن:** سوێسنە؛ **گولچیچەك:** گوڵی پشكوتو؛ **خوتەن:** وڵاتێکە بەئاسکی میسك ناسراوە؛ **صـورەت:** شکـڵ؛ **طـوغرا:** موّری سـوڵتانان؛ **بیّپەروا:** بی‌ترسو گوی‌نەدەر؛ **حوققە:** قوتولکە؛ **دوردانە:** مرواری بی‌وێنە؛ **دورّدان:** مرواری‌دان؛ **شەککەرخا:** شەکرکروّژ.

پوختەی مانا:

سمڵی‌تەرە؟ یان وەنەوشەو گوڵی پشکوتەو سـویسنەیە؟ یان، موّری پرپیچو جـوانی سـوڵتانانە بە میسکـی خـوتەن نوسـراوە. یان، کەزیەیە؟ شـتێك وەك تیر، بەر هەناوی دڵ دەکەوێ. تیری سیلەی چاوی توّیە، یان جادوی ئـەو چـاوانەتە؛ کە جـادو لە دڵان دەکەن. وەك تورك بی‌رەحـمو بەزەنو گوی‌ نادەنە هەناسـەی دڵی برژاوم. دەمو لێوتە من دەیبینم؟ یان قـوتولکەی لە یاقـوتەو مرواری دەناو کراوە؟ یان لاڵێکە بە شەکراو ئاخندراوە. یان سەرچاوەی ئاوی ژینە؟

۸ خطّ، یاقوسِ دونون مَکتوبِ مُشك اذفَرَند
یاهلال عید یا ابروی بی‌همتاست این

۹ کوی او یا کَعبە یا بَیتُ‌المُقَدَّسْ یا بِهِشتْ
خُلد یا فردوس این یا جَنَّةُالماویٰ است این

۱۰ هاتفِ غَیبْ است این یا تَرجُمانِ روحِ قُدس
بُلبل شیداست در گلزار یا مَلاّست این

مانای وشه:

مەکتوب: نوسراو؛ **ئەذفەر:** زۆر بۆن خۆش؛ **کو:** کوڵان؛ **او:** ئەو؛ **خُلْد:** بەهەشت؛ **فِردَوْس:** بەهەشـت؛ **جَنَّةُالمأوی:** بەهەشت؛ **هاتِف:** دەنگی بێ‌ڕەنگ؛ **تَرجُمان:** وەرگێڕ، دەمراست؛ **شەیدا:** شێت‌و گەللایی.

پوختەی مانا:

شکڵی دونونی سەرەو ژێر، وەکو کەوان دێنە بەرچاو. خەتەکەیان ئاخۆ بەمیسکـی زۆر بۆن‌خـۆش نوسەراوە؟ یان نون نین‌و مانگی لەنوێن، کە مزگێنی جێژنی پێوە؟ یان خـۆ برۆ بێ‌وێنەکەی تۆنە. شوێنێکی زۆر پیرۆز دیارە. لێم گوڕاوە: ماڵی «بیت‌المقدس»ە؟ یان کابەیە؟ یان بەهەشتە؟ یاخـۆ هەر کوڵانەکەیە کە ماڵی ئێوەی تێدایە؟ گوێم لە دەنگێکە زۆر خۆشەو خاوەنی دەنگ ڕەنگـی نیە، فرشتە لە نەدیارەوە بانگ دەکا؟ یان وەرگێڕی فەرمایشـتی جـوبرائیلە؟ یان بولبولی لێ‌شـێواوە لە گوڵجارا شیوەنیەتی؛ یان هەر مەلاکەی خۆمانەو شیعری خۆی دەخوێنێتەوە؟

شیاوی‌باسە: شـێخ عەبدورەحمانی جـامی (٨١٧ - ٨٩٨ کوچـی) قصـیدەیەکی وای‌هەیە کە شاعیر تەواو داویەتە سەر شوێی‌و دەمەلاسکەی کردوتەوە.

سەرەتای قصیدەی «جامی» بەم دو لەتە دەس پێ دەکا:

عارِض‌است این یا قَمَرْ یا لالهٔ حَمْرا است این

یا شُعاعِ شَمْسْ یا آیینهٔ دِلْها است این

بەم بەیتەش دوایی پی دێنێ:

قُمریِ باغِ جِنان یا بُلْبُلِ بی‌خانُمان

طوطیِ شکَّرشِکَنْ یا «جامی» شیدا است این؟

«هەر تۆم بەسە»

١ کەس نەدیە سەحەرگەهـ کو چنازك وەرەسی تو
مە ژبەلگی گولو نیرگزی سەرمەست بەسی تو

٢ زانم نەتنێ کو یەدی بەیضا تو ددێری
وەر خوەش کە شەهیدێن خوە کو عیسا نەفەسی تو

٣ روحی‌تو نە جیسمی ژجەمالێ ب چئیسمی
رەنگ رەنگ تبی کەشفو شهودێ چکەسی تو

٤ روژێ تو لشەرقی بجەمالا خوە دبەرقی
باللە کو ژسەرچەشمەیی ئەقدەس قەبەسی تو

٥ باللە ژچنوری‌و تەجەللا لچطوری
گەگە لسەرا پەردەیی جان مولتەمەسی تو

مانای وشە:

وەرەس: گولێکی سورە، بۆ رەنگ دەکار دەکرێ؛ **یەدی بەیضـاء:** دەسـتی سپی کە موجـزاتی موسـا پێغەمبەربو؛ **تبی:** دەبی؛ **شهود:** حازری، دیاری؛ **چەشمە:** چاوە، چاوەی ئاگر یان ئـاو؛ **قـەبەس:** بزوت؛ **ئەقدەس:** هەرە پیرۆز؛ **مولتەمەس:** داواکراو؛ **روحُ‌القُدُس:** فرشتەی وڵامبەر.

پوختەی مانا:

وەك من تۆم دی لە بەیاندا، کەس نەی‌دیتوی. کێ دەزانێ تۆ گولێکـی چـەند ناسکـی؟ لە پەڕەی‌گوڵو نیرگسی کاڵو مەستەچەم، وازم هێناو هەر تۆم بەسی. من دەزانم دەسـتەکانت وەك دەستە سپیەکەی موسا، موجزاتن، بۆ ئـەوانەی پێت کافـرن. بەڵام دەشـزانم هەناسـەت وەك

هەناسەی عیسا وایە؛ مردو زیندو دەکاتەوە. دەسا وەرە کوشتەی چاوە مەستەکانت بە هەناسێك زیندو کەوە.

تۆ چیت؟! تۆ وەك ئێمە لەش‌نیت. تۆ گیانێکی لەجوانی دروس کراوی‌و نازانم ناوت بنێم چی؟ ناو بۆ لەشـان دیاری دەکرێ. گیان هەر گیانەو ناوێکی تایبەتی نیە. مەگەر پێت بڵێم: گیانی جوان. تۆ هەردەمەی بە رەنگێك خـۆت نیشـان دەدەی. کێ دەتوانێ بێژێ من ئـەو گیانەم دیوە؟ چوزانێ خـۆت نەگۆریوە. هەر تۆی رۆژێ لە خـۆرهەڵات سـەر دەردێنی‌و تیرێژو بریقـەت هەیە. سوێندێ دەخۆم، تۆ لە چاوگەی هەرە پیرۆزی بارەگای خـودای مەزن، گڕە بزوتی‌و هاتویە سـەر دنیایە؛ تا دڵ‌وگیانی دڵداران بسوتێنی، تۆ بیوخـودا، با بزانین تۆ چـۆن رۆشـنی‌و نورێکـی؛ لەکام چیای تور خۆت دەرخست. گەلێك جـاران لە بارەگای گیانی گەورە تۆیان دەوێ. ئـاخۆ تۆ خـۆری عاسـمانی، یان فـرشتەی. هەر نەمزانی. حـوری، لە رەگەزی پەری، یان فـرشتەی وەڵام بەری خودا، خۆتی؟

٦ چانا چەرەس‌و رەهبەری عیشقاتە ئەزم قەط
ئاگە بفغان‌و حەرەکاتی چەرەسی تو

٧ مایەك نەفەسەك من دبتن بی‌تو وجودەك؟
دێ بێ تەچبم؟ هەم تو، رُحی هەم نەفەسی تو

٨ عیشقاتە مەگۆ زێر صیفەت زەر دکرین گۆ:
ئیکسیرە ئەوینامە بیعەینی‌و مسی تو

٩ من‌گۆ ژنیگاران تو گولی‌بەس بشکوەبە
زانم نەموحیب هەر نەکەس‌و خارو خەسی تو

١٠ ئەی حور سرشتی لمە خۆش مەی وەتە بەرکر
جەنناتە ویصالا مەوو ئاتەش پەرسی تو

١١ من‌گۆ دشەڤان شوبهی نوجومان بطەوافین
گۆ عیشوە دزانن بچقەست‌و هەوەسی تو

١٢ من‌گۆ مەبتیغان ڤەدی ناکن ژدەرێ تە
گۆ ئەم ژنەباتین‌و لطەبعێ مەگەسی تو

١٣ من‌گۆ ژکەمەندا سەرێ زولفاتە ڤەرەستم
پەروازی لەبی لەعلی‌مە گۆ گەر قەرەسی تو

١٤ یەکدەم ڤە نەهیشتین تە دهامونی فیراقێ
بێ هەمدەمی دەردان گۆ: چفەریادرەسی تۆ؟

مانای وشە:

رەهبەر: بەڵەد؛ **شکوە:** گەورەیی‌و جەلال‌و شەوکەت؛ **وەتەیەرکو:** وا لەپێشت داناوە؛ **جەننات:** باغات؛ **جەننات:** بەهەشتان؛ **نوجوم:** ستارەگەل؛ **قەدی‌ناکن:** دەرناکەن؛ **ڤەرستم:** رەها بوم؛ **پەرواز:** کەنارە؛ **هامون:** بیابان.

پوختەی مانا:

گیانە جوان‌و ئازیزەکە! من بومە زەنگوڵەی کاروان، بومە شارەزای سەر رێگە. تۆ هیچ ئاگات لە هاوارو بزوتنی منی ژاری دڵدار هەیە، کە باسی جوانی تۆ دەکەم‌و رێرەوان بەهۆی منەوە شارەزای دڵداری دەبن؟ تۆ دەزانی من بەبێ‌تۆ تاوێك نازیم‌و تۆ شك‌نەبەم، منیش هەرنیم؟ تۆ هەم‌گیانی هەم هۆی هەناسەدانمی.

گوتم: ئەوینی باڵاکەت، رەنگی وەکو زێڕ زەرد کردم. گوتی: ئەوینی باڵای من، وەك ئیکسیرەو دیارە تۆی مس دەکاتە زێڕ. •

گوتم: لەناو دڵبەران‌دا، هەرتۆی گوڵی هەڵبژاردەم. یاخوا هەر گەش‌و بەشکۆ بی.

گوتی: دەزانم ناتەوێ ئەوینداری ناکەس‌و درك‌و پوشان بی. من گوڵم‌و گش دڵبەری تر، لەچاومن پوش‌و پەڵاشن.

گوتم: هۆی بەچکە حوریەکە، بادەی خۆشت لەپێش دانام. چۆن رەوایە بیخۆمەوە؟

گوتی: لە رێگەی دیدارم، ئەگەر ئاگر پەرستی وەبزانە چویتە بەهەشتێ.

گوتم: شەوانە تا بەیان، وەك ئەستێران چاو لێك نانێم؛ لە دەورەی بارەگاکەی تۆ هەر خول دەخۆم.

گوتی: نازی من دەزانێ تۆ لەم گەروشەو بێداریە چیت گەرەکە؟

گوتم: بەتیخ‌و بە چەقۆش، کەس ناتوانێ لە دەرگای تۆم دورکاتەوە.

گوتی: بەڵێ من شەکرم‌و تۆش خۆت لێ کردوم بە مێش‌و دەورم دەدەی.

گوتم: ئۆخەی لە کەمەندی کەزیەکانت رزگاریم هات.

گوتی: ئەگەر لە کەنارەی لێوی ئاڵم رزگاریت بێ، سەمز دەردەکەی.

گوتم: من لە بیابانی دوریتدا مابومەوەو بە هاوارمەوە نەهاتی.

گوتی: یەکدەم نەم هێشتوە بێهاودەم بی. دەردو داخم بۆ کردبوی بە خەمرەوێن، لەو چوڵگەیە. چۆن دەڵێی فریارەسم نیت؟

۱۵ من‌گو: ژدلی شوبهی بخور خوەش ته بکەرکر
کەرکر بدولەعلێن خوه شەکەر، گو: عەدەسی تو

۱٦ من‌گو: لروخانین نەکو کەجرەو وەکو فەرزین
شاه گوته مە: کش، مات، لبازی فەرەسی تو

۱۷ من‌گو: ژقەدیم ئەز مەیی عیشقاتە دنوشم
گو: من ژعوشاقان نەتنێ مەی تەلەسی‌تو

۱۸ من‌گو: دشەڤان شوبهی شەمالان وە دسوژین
پەروانە صیفەت جاهەرە، بی‌صەوت‌و حیسی‌تو

۱۹ من‌گو: بەصەرو قووەتی سەمعامە تویی، گو:
زانین تە ئەمین روح‌و موجەررەد قەفەسی تو

مانای وشە:

بخور: ئەوەی بۆ بۆنخۆشی دەسوتێ؛ **عەدەس:** نیسك، بۆ پیاوی بێ ئەمەگ دەڵێن وەك نیسکی بێ بەرو پشتەو بەقای نیە؛ **روخ:** قەڵای شەترنج؛ **رەخ:** کەنار؛ **فەرزین:** وەزیر لە شەترنجدا؛ **شا:** داشە زلەی شەترنج؛ **فەرەس:** ئەسپی شەترنج؛ **کش:** برۆ؛ **مات:** بێ‌بزوتن؛ **مات:** مرد؛ **تەلەس:** سەرخۆشی کەلەلاو بێحاڵ؛ **جاهەرە:** دەسا بچو بەولاوە، دەبرۆ؛ **قوەت:** هێز؛ **سەمع:** بیستن.

پوختەی مانا:

گوتم دڵمت بۆ لەت لەت کرد؟ بۆ بخوری کوڕی بەزمت بەکار دەهات؟

بە لێوی ئاڵ، شەکری شکاندو پێی فەرموم: تۆ وەك نیسك هیچ بەرو پشتت بۆنیە. من چاکەم دەربارە کردوی کە دڵتم هەڵبژاردوە لەت‌لەتی کەم. تۆ بەوچاکەیە نازانی‌و هاتوی گلەییم لێ‌دەکەی؟!

گوتم: من لە دڵداری تۆدا وەك قەڵای شەترنج راست دەرۆم‌و جێگەم لەکەنار گرتوە. نەك وەك وەزیر راستیش بچم خواریش برۆم.

ئەو شای کۆمەڵی جوانانە دەری کردم. پێی گوتم: کش. تۆ هەر بۆ مات‌و کز بون‌و مردن‌و لەناوچون دەبی. چونکە وەك ئەسپی شەترنجی، لەسەر خەتی خۆت باز دەدەی. دڵدار ناشێ گلەی هەبێ‌و خراپەی دڵداران بڵێ.

گوتم: زۆر لە مێژینەوە من فێری بادەی ئەوینتم. هەر بادەی تۆ دەخۆمەوە.

گوتی: دڵداری من زۆرن؛ لە مەستی بادەی ئەوینم بونە سیپاڵی مەیخانە. هەر تۆ نی، تا خۆت هەڵکێشی.

گوتم: شەوان وەکو مۆم سەرم بەگڕەو بۆت دەسوتێم.

گوتی: دەبرۆ تۆش هەر وەکو پەپولە وای؛ هیچ دەنگ‌و هاوارت نیە. پێم خۆشە دڵداری سوتاو لەئەوینم، هاوار بکاو ناڵەو گاڵەی شایەتی ئەوینداری بن.

گوتم: تۆ سۆمای چاوانمی. هێزی بیستنم لەتۆیە.

گوتی: دەزانم من گیانم لە لەشتداو تۆ قەفەسێکی گڵینی.

تێبینی = هەرکەس تۆزێك شیعرناس بێ‌و ئەو دوقەصیدەی خوێندبێتەوە کە بە (جاناژجەمالاتە موقەددەس قەبەسم ئەز)و (وەرەجانم کوچنازك وەرەسین) دەست پێ دەکەن. دەزانێ ئەم شیعرانەی لێرەدان هی‌مەلانیەو هی‌کابرایەکە دەمەلاسکەی مەلای کردۆتەوەو نەشی پێکاوە ـ هەژار.

«چاوی دەرەش»

١ دلبەری سەرداری خوبان | ئەز نزام ئاگە هەیە
عارفە بحالی قلوبان | عالمە بحالی مەیە

٢ عالمە بداغێ فوئادان | گەزمەیین‌وان نون‌و صادان
چونە دل حەتتا پەرادان | یەنگی‌یێ رەش گوشەیە

٣ گەزمەیین وان صادو نونان | ئاورێن ئەسوەد عیونان
رادکن ئەو قەتلو خونان | من دیەو دل شەهدەیە

٤ لازمە لسولتان‌و میران | پورس‌کرن حالی ئەسیران
ئەم کرین ئامانجی تیران | سوختەیین دەرماندەیە

٥ هێژ نزانم میر دبیرین | زانت‌ئەم‌سی‌سال‌ئەسیرین
چەهڤنێر پرسەك ئەمیرین | لەو بروحم‌و شەفقەیە

٦ پور دبێم شەفقە لبالە | عارفەو صاحیب کەمالە
جارنان بینە خەیالە | پرس بکت چی لێ‌هەیە

٧ شەفقە کت جارجار نهێنی | تولەیی ئاستان ڤەخونی
داڤەکەم داغا ببینی | نارو پێت‌و شوعلەیە

٨ دابزانت پێت‌و نارم | کوشتی‌یێ جوهتی خومارم
موحبەتێ صوهتم بوارم | لازم ئەو زانت ڤەیە

٩ عالمە بدەردو برینێ | مادەما دیدارو دینێ
خەف دبت رەمزا ئەوینێ | ڤێ بزان بێ شوبهەیە

١٠ هەردەما دلبەر دیاربت | جان‌و دل تێك تاروما بت
دی چرەنگ موحبەت ستاربت | خەف کرن بێ فەیدەیە

ماناى وشه:

فوئاد: دڵ؛ **بوار:** پشو لەسەر خۆ، رازى؛ **بوارم:** بواردمى.

پوختەى مانا:

ئەو دڵبەرەى سەردارى هەمو جوانانە، ئاخۆ بەحاڵى دڵىمە ئاگادارە؟ دەزانىٚ داخمان لە دڵەو، تيرى برۆو چاوەكانى هەتا پەڕان، لەناو دڵماندا جىٚگيرەو لە گۆشەى كەوانى يەنگى هاوێژراون. تيرى چاوو برۆيان‌و ئاوُرى چاوى رەشى ئەو، پياو دەكوژن‌و، خۆم بەڵگەى ئەوقسەى خۆمم، كە كوژراوى ئەو چاوانەم. منى كردە نيشانەى تير؛ منى سوختەى ژارو فەقير. ئەو ئەميرە دەبو لەحاڵم بپرسێت؛ چاوەنوڕى ئەو پرسينەم. دەزانم بەزەيى هەيە. زانايە، لە دەردى من شارەزايە، هەر جارێك بێمە خەياڵى، بپرسىٚ چيم لىٚقەوماوە، وەك سەگى ئاسانەكەى خۆى، بانگم بكا، تاجىٚ داغى لەشم ببينى‌و بزانىٚ بە گريەو پوڵوى ئەوينى ئەو بومە قەقنەس. كوژراوى چاوى خومارم. سوتاوم‌و پشو لەسەرخۆم. بەڵام هەركەسىٚ بمبينىٚ، دەزانى من ئەويندارم. چونكە هەرگا يار دەبينم، گيان‌و دڵم بەرباد دەبێت.

١١ هەردەما مەحبوب ظهور بت — زێدە مەظهەر بىٚ قصوربت
دىٚ تەجەللايەك لطور بت — بەرقى لاميع جەذبەيە

١٢ جەذبەيىٚ دل ژوجود بر — خەف‌ژبەرعەينى حەسود بر
من دميحرابىٚ سجود بر — لىٚ حەجەر نيشانەيە

١٣ سەجدەيا بەرنون‌و دالان — من‌طەوافا زولف‌و خالان
ئەڤ‌بەسەصاحيب جەمالان — دابچين لىٚ عومرەيە

١٤ ئى يەكى صادق حەبينى — بىٚحيجاب گەر ئەو ببينى
ما لهشيارى دمينى — سەرخوەشى بىٚبادەيە

١٥ عيشقە طوغرايا نهينى — هەردەما مەحبوب دبينى
دىٚ بدل لازم بخونى — ئەڤ چئيسم‌و نوسخەيە؟

١٦ لاميعا وىٚ حوسن‌و نورىٚ — گەرچىٚ‌دل‌تىٚ،شوبهىٚ‌طورىٚ
باطينا نايىٚ ظهورىٚ — لىٚحيجاب‌و پەردەيە

١٧ عارفن مەعنا شوناسن — لىٚ بصەد صورەت ليباسن
غەيرى‌مەحبوب‌وان‌نەناسن — خەف ژوان زانى مەيە

١٨ ئى لمن يەنگى كشاندى — صەدخەدەنگ ڤيرا رەشاندى
دل ژدەربىٚ هەرشاندى — ئەز كرى ئەختەر مەيە

١٩ لازم ئەو زانت بحالى — دلبەرو يارى موالى
گەزمەيێن‌قەوسى هيلالى — دەرب لنيڤا سينەيە

٢٠ هيژ دبيٚم مەحبوب نزانى — من ئەوە روحا گيانى
پرس نەكر بيرا خوە نانى — ئەڤ چرا پەركەندەيە؟

ماناى وشه:

ئەخترمه: یەخسیر، چوڵەچرا، یەلموم؛ **موالی:** دۆست.

پوختەی مانا:

هەرکاتێ یار خۆ دیاربکا، دیداری بێ کەمایەسی، کێوی طوری پێ دەسوتێو، پیاو دەچێتە حاڵی جەزمە. جارێ یارم خۆی نیشان‌دام، تەواو دڵی لەناو بردم نەشی هێشت شوفار بزانن. خاڵێکم لەبەر برۆی دیت؛ سوژدەم بۆبرد. لە دەورەی خاڵانی گەڕان؛ دەوری بسكو کەزیەکانی پیاوی پێ دەبێتە حاجیو عومرەی خۆی بەجێ هێناوە.

دڵداری راست، ئەگەر ئەویارە ببینێ، لێت رون‌بێ هۆشی نامێنێو بادەی ناوێ، سەرخۆش دەبێت. ئەوین موری لای خودایەو هەرگا یارت لێ دیاربێ، دەزانی کاری خودایی چەند جوانەو خودا چەند جوانە. تروسکەی جوانی خودایی، هەرچەند خۆی نیشان دڵ دەدا، بەڵام بەچاو نابیندرێو پەردەی بەسەردا کشاوە. دڵدارانی زۆر دڵ وشیار، ئەو تیشکەی خوایە دەناسن. با لەصەد لیباسیش‌دا بێت؛ ئەوانە گوێ نادەن بەجل، هەر تەنیا دڵبەر دەناسن. منیش لەوانم زانیوە کە یاری بەراست کامەیە. یارەکەی من ئەو کەسەبو، کەوانی لەمن کشاندو صەد تیری هاویشتە دڵمو، منی‌کردە یەخسیری خۆی. دڵبەرم ـ کە دۆستی خۆمە ـ دەزانێ چیم لێ قەوماوە. کەوانی مانگی برۆکەی تیریان لەنێوان سینگمدا، هێشتان دەڵێم دڵبەرم خەبەردار نیە. ئەودڵبەرەی گیانی گیانمە. چۆنە نەهاتۆتە بیری بڵی فڵان بۆ ئەوەندە پەرێشانە؟

٢١	چەندەكی تاقەت ددێرم گەر ژچەهڤان ئەز بوێرم	بەغوبار بەدرێ، ڨەشێرم من زەنەخدان تەڵبەیە
٢٢	دابنوشم من ژلیڤێ لوئلوییێن شەككەر دنیڤێ	ماوەرا رەیحانو سێڤێ ئابی حەیوان چەشمەیە
٢٣	چەشمەیا ئاڤا حەیاتێ من لداغان ئەو موفاتێ	شەربەتا قەندو نەباتێ جان ژبۆ شوكرانەیە
٢٤	لەو وەكو سەوداو دینم دین دبم، حەیران دمینم	هەردەما دیمێ دبینم موشتەری یا زوهرەیە
٢٥	شەمس‌دنیڤبورجاشەرەفدا موشتەری هاتی برەفدا	صەدكەواكیب چار طەرەفدا ئیستیوا چو قیبلەیە
٢٦	ئافتابی دەستیوایێ جاں‌فیدا تێمە لیقایێ	ئەززبەرضەرب‌وجەفایێ شوبهەتی پەروانەیە
٢٧	من توی مەقصود ژژینێ صەد دكم دیدارو دینێ	من ژبەر مەوجا ئەڤینێ مەظهەرە بەس زێدەیە
٢٨	روهنی‌یا چەهڤێ نەبینان	مرشیدی مەجذوب‌و دینان

	داروی دەردو برینان	من طەلەب دینا تەیە
٢٩	بینەپێ نازك موبارەك	دەینەسەرچەهڤێن مەبارەك
	من‌جروح‌خوەش‌بن‌بجارەك	روهن‌ببن پێ دیدەیە
٣٠	بین کەفا نازك ژنورێ	تللی‌یین جاما طەهورێ
	بیهن ژماوەردو بخورێ	من زیارەت تەوقەیە
٣١	دالسەر چەهڤان بمالم	بولبولی وەردێن بخالم
	جارەکێ روحمێ کە ظالم!	شەفقە خوی. حەقی وەیە
٣٢	ئەر نەکی رەحمێ‌تە میروٚ	دی‌چبت حالێ‌مە ئیروٚ
	قەط نەبی چارەك ئەسیروٚ	گرتی‌یێ سی‌سالەیە

مانای وشه:

زەنەخدان: چەنە؛ **موفا:** چارە؛ **رەف:** پۆل؛ **دەینە:** دای‌بنێ؛ **کەف:** لەپ؛ **تللی:** قامك؛ **تەوقە:** ئاوات، تەوەقوع؛ **میروٚ:** ئەی‌میر.

پوختەی مانا:

بە هەمو توانا دەکۆشم بیمە تۆزی سەر رێگەت‌و مانگی روت لەروی شوفاران داپۆشم. ئەگەر لەترسی چاوانت بەوێرایە، دەم‌گوت چەنەشت ببینم. خۆش‌بو، لە ریحانەی بسکت ـ کە وەکولمی وەك سێوی سورت دەکەوێ ـ و لەو لێوە وەکو شەکرانەت ـ کە مرواری ددانیان وەبن خۆداوە ـ فرێکم هەڵبمژیایە ـ کە وەك ئاوی ژیان وایەو بۆ هەمو داخان دەرمانە ـ بەگیان سوپاسم دەکردی. هەتا روخسارت دەبینم، هەر شێت دەبم. سەرگەردانم، نازانم کام ئەستێرەیە؟ موشتەری‌یە یان زوهرەیە، یان رۆژە لە بورجی شەرەف، دەست‌و پێوەند وەك ئەستێرە لە چوار تەرەف، دەوری داوەو موشتەریش دەگەڵ ئەو پۆلە هاتوتە سەیرو تماشاو رۆژ راستەرێگەی ون‌بوەو، لەلای قوبڵەوە دیار ئەدا. من گوێ نادەمە ئازاران. گیان دەکەمە قوربانی دەمی دیدارت. وەك پەپولە لە دەوری گرت دەسوتێم. هەر توێ ئاواتم لە ژینا. دەریای ئەوین شەپۆل دەدا، بەئاواتم صەدجار چاوم پێت بکەوێ‌و دیارە زۆر زیادم ئاواتە. تۆ سوٚمایی چاوی کوێری، رێ‌شاندەری شێت‌و جەزمە لێهاتوانی، دەرمانی هەمو دەردانی. بۆیە دەمەوێ بت‌بینم. عەرزت‌بکەم لاقت لەسەر چاوم دانێ، تا برینم چاك ببنەوەو، چاوم رۆشنتر بێتەوە. لەپی دەستت رابکێشە با ئەو قامکە ناسکانەی بادەی بەهەشتێ دەگێرن‌و، بۆنی بخورو گوڵاویان لێ‌بڵاوە؛ زیارەت بکەم؛ بەسەر چاومی‌دا بماڵم. من بولبولی پەری‌کوڵمی نەخشێنراو. بە وردەخاڵم. بێ‌ئینصاف دەسا بەزەت بێ، بەزەیی ئاکاری خۆتە. ئەگەر بەزەت پێما نەیە، من چۆن بژیم؟ قەت نەت فەرمو ئەو ئەسیرەی سی‌ساڵە لە بەندی مندا، حاڵی چۆنە؟

٣٣ شون‌جیهی‌پەیکان‌ونەصلیٚ   ژتلیین یاقوت‌و فەصلیٚ
ئەر نەکی دەرمان بوەصلیٚ   ضەربی تیرو گەزمەیە

٣٤ گەزمەییٚن یاری کوباقیٚ   نەژمەی‌و قەندو گولاقیٚ
بیٚت دەواکت وان دگاقیٚ   ما حەیا تەك لیٚ هەیە؟

٣٥ نە تنیٚ قەندو نەباتی   مەظهەری روح‌و حەیاتی
هەم بت‌و عوززاو لاتی   لەو مە دل بتخانەیە

٣٦ خوٚندی لاتی ئازەری تو   بیٚ چشیرین دلبەری تو
هەرجیهیٚ لیٚ بیٚوەری تو   بیٚ خیلاف ئەو کەعبەیە

٣٧ ما دبت بیٚخن خیلافیٚ   سەرددت باقیٚ نیصافی
ئەربکی بیٚمە طەوافیٚ   من بئەسوەد سەجدەیە

٣٨ دا زیارەت‌کم نیشانیٚ   بەر زوحەل بیتن قیرانیٚ
تولەیم سەر لاستانیٚ   چەهڤنیری موچەیە

٣٩ ما بزەهری شەککەرینی   موچەدا دیٚ خەف بخونی
دا رەقیب مەلعون نەبینی   پورٚ (عَلَيْهِ‌اللَّعْنَه)یە

٤٠ گەر ببەخشی دل موڕادیٚ   ژەو حەیات‌و خەمرو بادیٚ
دا نەکم گللەهو دادی   دادمە دیسا بەرتەیە

٤١ گوهبدە گلەهو دادان   حاکمی شەرع‌و بیلادان
دی تو داخوازو مرادان   دی کەسی بیٚچارەیە

٤٢ دی‌تو دیساشەفقەتی‌کی   بەو نیشانا جەبهەتی‌کی
مەژ حەریمین‌خدمەتی‌کی   مەحرەمین بیٚ پەردەیە

٤٣ بیٚ‌نیشانین مە نیشان کی   ماهو خورشیدیٚ‌قیران‌کی
بەندە کەلبیٚ ئاستان‌کی   دور نەکی خوەش تولەیە

٤٤ دادەما صوحبەت‌بجوش‌بیٚ   جام‌بخوەش‌لەعلان‌بنوش‌بیٚ
مەژ حەبیب‌صەددەنگ سروش بیٚ   دین‌بەرو پورٚ عیشوەیە

٤٥ شەربەتاویٚ جام‌و طاسی   یار کوتیٚ بیت ئینعیکاسی
بیت مەژی‌فەیضەك‌ژکاسی   ئابی‌حەیوان ئەو بخوەیە

٤٦ ئی ژویٚ ظەرفیٚ ڤەخاری   خوٚندی‌ئەو خەطی غوباری
مەستی‌یاچەهڤیٚن‌خوماری   ڤەنج دبیٚ ئەو زیٚدەیە

٤٧ من‌لدل تیرەك موغول‌دی   تیٚك ژبەر خونیٚ قزل‌دی
لیٚ‌دبیٚم دەردیٚ‌کودل‌دی   هیٚژ ژچەهڤیٚن شەهلەیە

٤٨ روهنی‌یا چەهڤیٚن مەلاییٚ   خالقی حوسنا تەداییٚ
حوب‌تنیٚ دامن گەداییٚ   حوسن‌وحوب‌یەك‌چەشنەیە

٤٩ دیتی‌یە نورا یەقەق‌مە   صەد نەسەق لەوتیٚن سەبەق‌مە
پورٚ نەبی ئەرزان لحەق‌مە   لیٚ‌مەلا خوەش بەندەیە

ماناى وشه:

نەصل: سەرەرم؛ **فەصل:** بەند، بەندی ئەنگوست؛ **خـوند:** خـاوەن؛ **بیوەری:** جـی‌گیربی؛ **نیصـاف:** **ئینصاف؛ موچـە:** جیرە؛ **زەهر:** دەم، زار؛ **گللە:** گلە، شکـایەت؛ **بلادان:** وڵاتان؛ **حـەریم:** مەحـرەم؛ **ئینعیکاس:** تیشك‌دانەوە؛ **خەطی غوباری:** شێوە خەتێکی زۆر وردە.

پوختەی مانا:

جێ سەرەتیرو رمبم لێن، ئـەگەر بەو بەندی قـامکانەی یاقـوتیانەت هەتوانی لەسـەر دانەنێی و، لەبادەو قـەندو گوڵاوی لێوەکانتم دەرخـوارد نەدەی، ـ کە چـابونم یەکاوەیەکە ـ تازە ناژیمەوەو دەمرم. تۆ نە هەر قەندو نەباتی، تۆ گیان‌و ژیانت لایە. تۆ بوتی، تۆی گەورەی بتی ئـازەری مامی برایمی. تۆ لەدڵمای. دڵم بویتە بتخانەیەك. تۆ هێند جوانی بچیە هەرکوێ ئـەوجیگـایە کابەیەکە. هەرکەسێکی ئینصافی‌بێ، دەزانێ ئەم قسەم راستە. ئەگەر چی وەك زوحەل شـومم، رێگـەم بدە خاڵت ماچ‌کەم، با بڵێن زوحەل لەگەڵ رۆژ بەرانبەر بون. توڵەی تۆم سەر لەبەر دەرگا، چـاوە نۆڕم جیرەم دەیتێ. بەزارە شیرینەکەی خۆت، بانگم بکە بەدزیەوە، یا شـوفار بەڕاز نەزانێ؛ خـودا وەبەر نەحلەتی خا. ئەگەر لەو ئاوی حەیاتەو لەو بادەیەی لێوەکانتم، پێ ببەخشی‌و، دڵم بە ئارەزو بگات، شکات ناکەم. شکاتیشم هەر لای خۆتە. خۆت فەرمانڕەوای وڵاتی، هەر توی مراد پێك هێنەری. منیش بی‌کەسو بێچارەم. بەزمت هەبێ، سوێندت دەدەم بەو خـاڵانەی لە هەنیەتن. وابکـە لە ماڵدا مەحرەم بم، خۆتم لەبەرچاو ون‌مەکە. هەنیەو روخسارت بەجوتە بێنە بەرچـاو، واتا خـۆرو مانگـی تەواو، بەرانبەرن. من بکە سەگی دەرگای خـۆت، سـەگی چـاکم. تا ئـەگەر بەزمت گەرم‌بو، بەو لێوانەت بادەت فڕ کرد، گوێم لە دەنگە خـۆشەکەت بێ ـ کە وەك دەنگـی جـوبرایلە ـ نازی زۆرت دینم دەبات. ئەگەر وێنەت لە کاسەی مەیدا ببینم، بەهرەی بۆمن یەکجار زۆرە، وەکو ئاوی ژیانێ وایە. هەرکەس لەو دەفرەی خواردەوەو، خاڵ‌و میلی وردی توی بەچاوانی دیت ـ کە وەك خـەتی زۆر وردی هونەراوی وان ـ لە دیتنی چاوت مەسـتبو، باوەر دەکا کە بادەی تۆ، لە ئـاوی حـەیات زیاترە.

تیرێکی دەست‌کاری مغول، لە دڵی‌دام. خـوێنی گەشـم لەبەر هەڵنیشـت. بەڵام دەڵێم: ئـەو خوێناوە، لەو چاوە کاڵەی تورایە، دڵی من هەڵی هێناوە. روناکایی چاوی مەلا! خودا ئەو جوانیەی بەتۆدا، بەمنی گەداش دڵداری دا. جـوانی‌و دڵداری چـون یەکن؟ من نوری زۆر سپیم دیوە، زۆر رێك‌و پێك بەرەو من بەپەلە دەهات. هێندە بەهیچم مەزانە، مەلا کۆیلەیەکی باشە.

«گوڵی بێ درک»

١ ئیرۆ مەدی وەقتی سەحەر	ئەو دلبەرا سوندوس دبەر
دەیسا دلەبسێ صوورو زەر	نورەك مونەززە بو بەشەر
بسکێن سیاه خالێن دقەر	ڕەش کاکولی زولف چونە سەر
ئەسوەد بو دایم سەجدە بەر	من بەستی عەقدا نییەتی
غەفلەت بسیرر من دا نەظەر	میران بقەتلێ کر غەدەر
تیردانە دل شاهی مەجەر	بێمروەت ئامانج کر جەگەر
فەریادو ئەفغان صەد کەسەر	وەصفان نەشێم لێ ئەوقەدەر
زانم کو ڕۆژبو هاتە دەر	سوبحان ژشاهی قودرەتی

مانای وشە:

سوندوس: حەریری تەنك؛ **عەقد:** بەستن؛ **نەشێم:** ناتوانم؛ **میران:** میری گەورە؛ **مەجەر:** کاکێشانی عاسمان؛ **شاهی مەجەر:** خۆر.

پوختەی مانا:

ئەمرۆ لەدەمی بەیاندا، دەیاری دڵبەرم ڕوانی. بە بیچم بنیادەمێك بو؛ بەڵام ئەگەر ڕاستت دەوێ، پرشنگی جوانی خودابو، دەناو بەرگی سورو زەردی حەریری تەنكو ناسكدا دەدرەوشاوە.

بسكو کەزیو کاکوڵی ڕەش، بەرەو خاڵی ڕەش چەمابون؛ کە وەك «حَجَرالأَسْوَد»ێ ڕوگەی بەودمو پیرۆزە لاموابو سوژدەی بۆ دەبەن. منیش نیەتی خۆم دابەست، کە سوژدە بەرمە بەر خاڵیو ببمە حاجی. ئەو سەروەرو میری میرانی جوانانە، لە نەکاوێك گۆشەو تیلەچاوی دامن، زۆر بەناحەق فەرمانی کوشتنم دەرچو. تیری ئەو ڕوخسار وەك خۆرە، بێ بەزەیی دامبارینێو جەرگمیان کردە نیشانە. هاوارو دادو هەزار داخ. چیم بەسەرهات، ناتوانم هەر باسی بکەم. هەر

ئەوەندەی لێ دەزانم، کە چاوم لێبو خوڕ هەڵات. هەی‌نامەخوا! لە توانایی خودای مەزن. کە جوانی وای خوڵقاندوە.

٢

سوبحان ژتە شاهی جەلال	هۆستایی پر قودرەت لبال
خاصا تەدایی ئەڤ جەمال	دیمێ ژقودرەت خەطو خال
کفش‌بو دقەوسێدا هیلال	ڤێرا مەدی بەدرا کەمال
لێبون‌نیقاب چەوگان‌و دال	وان یەك بمەستی دایە پال
لێ سەییری بایێ شیمال	پیچانە سەر نورا زولال
قەط کەس دی‌یین ئەڤ رەنگ میثال	موطریب‌وەرە وەقتە مەجال
زازە بنائی‌را بنال	ساقی وەرین خەمرا حەلال
جارەك لسەر دیمێ ڤەمال	زولفێن لدۆرا جەبهەتێ

مانای وشە:

هۆستا: وەستا؛ **لبال:** لەکن؛ **سەییری:** هەڵیکرد، رابرد؛ **زازە:** ئەی‌ساز.

پوختەی مانا:

خودای گەورەو خاوەن شکۆ! پاکی‌و پیرۆزی هەر بۆ تۆ. چەند وەستایەکی بەکارو دەس‌رەنگینی. ئەو خوێن‌شیرینی‌و لەباریەت بەتایبەتی دابە یارم. خاڵ‌و میلت بەدانستە لە روخساری نەخشاندوە. مانگی یەکشەوەی برۆکەی، لە بورجی کەواندا هەڵات؛ مانگی چاردەی هەنیەکەشی تیشك ئەدات. بسکی سەر وەکو کاشۆیان، پەرچوکەی وەکو دال شکاو، بونەتە پەردە لەسەر روی‌و، لە خۆشیان مەستو کەلەلا پاڵیان بە یەکەوە دابو. سروەی شەماڵێ هەڵیکرد؛ بسکی بەرەو سەری رادان. نوری پاکی خوا دەرکەوت. قەت کەس نمونەی وای دیوە؟ لێم رونە: نا. بەزمگێڕ! وەختەکەی وەختە با سازو بلوێر بناڵن. مەیگێڕ دەستت مەگێڕەوە! بادەی حەڵاڵم بۆتێکەو، هەر بەو دەستە ناسکانەت، بسکان لەسەر هەنیت لادە.

٣

زولفێن موعەنبەر کاکولین	بسکێن سیاە رەنگ سونبولین
تاتا بداڤ داڤ فەتتلین	چین‌چین بمەستی سیلسیلین
دایێ نەسیم تێك مەییلین	وی قەستە خالا فلفلین
ئەبلەق ژقودرەت خەمملین	وی بوغچەیی گول کەمملین
تێ عەندەلیبو بولبولین	رۆژ هاتە بورجا سونبولین
غەفلەت مەدی لەو خەجلین	مەحرومو مەهجور دل‌کولین
مەجروحی تیرێن قزلین	رەحمێ‌کە پور صوهتی دلین
ڤێ پەردەیێ جارەك هلین	باڤێ نیقابا ظولمەتێ

مانای وشه:

فەتتلین: لولیان‌خوارد؛ **سیلسیلین:** بونە زنجیرە؛ **مەییلین:** خوار بونەوە؛ **عەندەلیب:** بولبول.

پوختەی مانا:

بسکی رەشی وەکو سونبول، کەزیو کاکوڵی وەك عەنبەر، تاڵ‌بەتاڵ لەیەکتر هاڵانو، مەستانەو چین لەسەر چینو بەزنجیرە دەبیندران. سروە لێی‌دان، خوار بونەوە. بەرەو خاڵان ـ کە لە فلفل رەشترو تیژو توندترن ـ رەشو سپی رازایەوە. باغچەی گوڵان بەوپەری جوانی خۆی‌نواند.

بولبول دەستیان‌کرد بە خوێندن. خۆر کەوتە بورجی سونبولەو لەپر دیتم، شەرمەزار بوم، رەنگم پەڕی. یاری روخسار وەکو رۆژم! لە دوری‌تۆ دەردەدارم، دڵ بریندارو هەژارم. تیری دوریت لە خوێنی دڵم شەڵاڵە؛ رەنگی سورە، دڵ بەگرە، وەك تەندورە، دەسا بەزەییەکت هەبێ، ئەو روبەندە لەرو لادە! با تاریکی لەسەر روناکی برەوێ.

٤

پرسێ بمیهداریْ خوەکە	لمەجنوببوحالداری‌خوەکە(یان،لمیهرداری)
بەس قەهرو ئازاری خوەکە	قەستا برینداری خوەکە
شەفقێ بدیداری خوەکە	تێك غەرقی ئەنواری خوەکە
لێ ئەمرو فەرواری خوەکە	شەهیدی نۆباری خوەکە
گەستی‌یی رەشماری خوەکە	لەعلی شەکەرباری خوەکە
بلەفظو گوفتاری خوەکە	دەرمانی کولداریْ خوەکە
لی کەشفی ئەسراری خوەکە	مەخموری خەمماری خوەکە
حەیرانی رەفتاری خوەکە	کوشتینە تیرا موحبەتێ

مانای وشە:

میهدار: کوترێك کە دەخوێنێ؛ **میهردار:** خۆشەویست؛ **فەروار:** فەرمان: **کولدار:** خەمبار، بەژان.

پوختەی مانا:

پرسیارێك لە شێتو حاڵ‌لێ‌هاتوت‌کە! لەوکەسەی زۆر خۆشیدەوێی وەك کۆتر بۆت دەناڵێنێ. بەسم غەزەبێ لێ‌بگرەو چیدیکە ئازارم مەدە! ومرە سەر برینداری خۆت! ئیجازەی بدە شەهیدبێو فەرمانی پێ‌بدە بمرێ. رەشماری کەزیت پێوەی دات. بە لێوی شیرینو ئاڵت بیدوێنە. خەمباری تۆم، چارم بکە. لە نهێنیم ئاگادار کە. بمکە بە مەستی بادەی خۆت، با لەخۆت‌دا سەرگەردان بم. بەتیری ئەوین کوژراوم.

٥ وەر سەردە جارەك کوشتی‌یان ئەختەر مەیێن وان بەنگیان

بەردە بملدا خەمری‌یان	بادەت سەحەر رەیحانی‌یان
داغێن شەهیدو صوهتی‌یان	دانینە لیْوان تللی‌یان
کوژ موعجیزا خەماری‌یان	روح بیْتە دیسا سەرگیان
هیْژ نابرم قەط هیْڤیان	وان شەفقەوو دلداری‌یان
باللە ژنالو زاری‌یان	ضەربا فیراقو بیهری‌یان
تەشبیهی توتاکێن چیان	خەو ناکرین شەفْتاری‌یان
لیْهیْژ دخوازین شوکری‌یان	چەندی کورودین قیلەتیْ

مانای وشە:

ئەختەرمە: یەخسیر، چوڵەچرا؛ **بادەت:** باڵیدا؛ **بیهری:** بەتاسە؛ **توتاك:** مەلێکی شەوبیدارەو تابەیان دەنگیدیْ.

پوختەی مانا:

جارێك سەری کوشتەت بدە؛ ئەسیری تازە کەوانتم. بسکت لەشان پەخش بکە؛ با با لە ریحانان بدات. قامکت لەسەر داغو برینی کوشتەی خوت بکە هەتوان؛ با گیانم بیتەوە بەرم. هیشتا هومیدم نەبریوە، چاوم لە بەزەیی تویە. بەخوا لە دەردی دوری‌تو، لە تاسەی دیداری جوانت، وەکو توتاك شەو هەتا روژیْ دەناڵم. قەت خەو لەچاوم ناکەویْ، بەوحاڵە شرا سوپاس دەکەم هەتا رو دەکەمە روگە.

٦

دەردیْ غەدار بیْم فیرقەتە	فیرقەت ژجان پور زەحمەتە
عاشق مرن هەر ساعەتە	یا سەهل عاشق روحدتە
لیْ دلبەر ئەڤرەنگ عادەتە	هەرچی دبەندیدا کەتە
ئەووەل ددت پیْ ئولفەتە	ذەوقو صەفائو صوحبەتە
گاڤەك گوئەو ڤیْرارەتە	ئانجا ژناگە غەفلەتە
شیری جەفاییْ لیْدەتە	اللە چوی بیْ مروەتە
رەحمیْ بعاشق نایەتە	وی قەستە جان یەغما کەتە
حەتتا کو دل قەنج ژیْبتە	ئینصاف ژمەهرویان نەتیْ

پوختەی مانا:

دەردی دوری زورگرانە؛ لێك جیایی لەش‌و گیانە. عاشق گیان‌بدا هاسانە. دەنا هەمو دەم مردوە. کرداری دلبەران وایە؛ پیاو بەرو خوشی دەکیشن، قسەی خوشی دەگەڵ دەکەن، لەپر بەئازار دەیکوژن. بەزەیان بەپیاو دانایە، نیازیان گیان تاڵان کردنە. جوانان قەت ئینصافیان نیە.

٧

یار قەستەجان یەغما کرت	دا موعجیزێ پەیدا کرت
رەمزەك ژرەنگ عیسا کرت	یا سیحرێ بوسینا کرت
ژەو لەعلی شەککەرخا کرت	دیسا شەهیدان راکرت
ڤان کوڵەیان ئازا کرت	جارەك غەریبان شاکرت
راستی یەدی بەیضا کرت	میسکی دجەرحان داکرت
داخۆش بکت ئیحیا کرت	شەفقێ کە یارەب داکرت
رەش کاکولان تاتا کرت	صەد حەلقە چین‌چین باکرت
هەمیان لدیم طوغرا کرت	ئەمری هومایون سەرمەتێ

پوختەی مانا:

یار بۆیە گیان تاڵان دەکا؛ ویستی موجزات بنوێنێ، لاسای عیسا بکـاتەوە، یان ابن‌سـینا ئـاسایی خۆمان لێ‌پکا بە جادوگەر. بەو لێوانەی مردو زیندو بکاتەوە. بە دەستە سپی‌و ناسکـەکەی میسـك بە برینان‌دا بکات. کۆیلان هەمو ئازاد بکاو دڵی غەریبان شادبکا.

دەخـوایە وابکـەی وا بکـات. کاکۆڵی رەش تاتا بکـات؛ چین‌چین هەمویان بابداو بەربابدات. بیان‌کاتە مۆری سوڵتانی‌و فەرمانی پێ ئیمزا بکات.

٨

ئی‌گویی مەیدانێ تەبت	وەك من دزندانێ تەبت
سەربەندی چەوگانێ تەبت	مەجروحی پەیکانێ تەبت
یەغماو تالانێ تەبت	هەر روژێ قوربانێ تەبت
بیماری موژگانێ تەبت	موشتاق‌و حەیرانێ تەبت
صوهتی ژهیجرانێ تەبت	دی مەست‌و فینجانێ تەبت
وی بەهر دنیشانێ تەبت	موچە ژبەر خوانێ تەبت
لێ لوطف‌و ئیحسانێ تەبت	هەردەم بخونی حەضرەتێ

پوختەی مانا:

کەسێ وەك من سـەری گۆیێ لە مەیدانت، لە زیندانی تۆ دەرنەچـێ، بە گۆچـانی تۆ هەڵسـورێ، برینداری تیری تۆبێ، هەمو رۆژ بەقـوربانت بێ، بەدڵ‌و بەگیان تاڵانت بێ، دایم لەژێر فـەرمانت بێ، کوژراوی مژۆڵانت بێ، حەیران‌و سەرگەردانت بێ، مەسـتی چـاوی فینجـانت‌بێ، بۆ خـوت نیشانت کردبێ، لەبەر ماوی خوانت بخواو جارجارە بی‌لاوێنیەوەو بانگـی‌کەی‌و خـۆت ببینێ؛ چـی تێدایە؟

٩

جانان بئەغیاران نەدی	خەمرێ بخون خواران نەدی
وەردان بە مرداران نەدی	وان‌رێ دگولزاران نەدی
رەیحان‌و گولناران نەدی	بۆوان ژژەین خاران نەدی

تو رەمزو ئەسراران نەدی	کوران تو ئەنواران نەدی
بنونەکی یاران نەدی	نیڤمەو خوە ئەستاران نەدی
تیران ژنوباران نەدی	دەردان بیبماران نەدی
ژغەیری سیٚجاران نەدی	ریشن نەدیرن طاقەتیٚ

پوختەی مانا:

بادەی نەدەی بە نامۆیان‌و خـوێنمژان، مەهێڵە مردار بێنەباغ؛ گوڵ‌و ریحـانیان نەدەیەی. جگـە لە درۆ مەیان دەریٚ. مەهێڵە بەڕاز بزانن. مەهێڵە کوێران ببینن. عاشقانت ئازار نەدەی، لە بەدکاریان بپارێزە. یاری خۆت هەرزان مەفـرۆشە. خـۆتیشمان لیٚ دامەپۆشـە. بە کەوان تیرمان تیٚمەگرە. دەردمان لەسـەر گران مەکە. لەسـیٚ پیاڵەش زیاتر بادەمان مەدەیە. برینداریـن، تاقـەتی مەسـت بونمان نیە.

۱۰

بەس عاشقان مەهجور بکی	شوبهەت مەلیٚ رەنجور بکی
قەلبی شکەستی هور بکی	شونا برینان کور بکی
شەمعا مەژی پرنور بکی	بزەهری خوە مەئمور بکی
تەنها مە بیٚ دەستور بکی	مەحرەم سەرایی حور بکی
وەصلا خوە دا فەغفور بکی	ژوی بادەیی مەخمور بکی
نیڤ کاسەیا فەرفور بکی	فەیضی لدلدا فور بکی
دیمیٚ ژرەنگ کافور بکی	دالان ژخالان دور بکی
پیٚ عالەمیٚ مقهور بکی	وەقتی سەحەر کو بادەتیٚ

مانای وشە:

ژەین: غەیر، جگە؛ کور: قوڵ.

پوختەی مانا:

بەس عاشقان دور خەرەوە، بە دەردی مەلایان مەبە. دڵی شکاو بەس ورد بکە، شوێنی برین قوڵتر مەکە. مۆمی مە چاکتر هەڵبکـە؛ بۆخـۆت فـەرمانمان بدەریٚ، با هەر تەنیا ئێمە بێینە ناو حـەرەم سەراوە. بە دیدارت بمانکە شا. لە بادەی خۆت مەسـتمان بکـە. بادە دەپیاڵەی چینی‌کە. بەهرە لە دڵ بە فیچقە بیٚ. روت وەك کافوری سپی‌کە. بسکان لە خاڵان دورخەوە. دنیایە بێنە بەر حوکمت. دەمی بەیان کە سرودیٚ.

«باخ جودایی»

١	ڤێ فیرقەتێ ئەبتەر کرین	فەریاد ژدەستی فیرقەتێ
	ژارو ضەعیفو زەرکرین	فەریاد ژدەستێ فیرقەتێ
٢	پور زەرکرین وەك زیرمام	چەهڤێن دلوطفی پیرمام
	دایم لرێ چاونیر مام	فەریاد ژدەستی فیرقەتێ
٣	چاڤنێری رەفتارا تەبوم	موشتاقێ گولزارا تەبوم
	لەو دور ژدیدارا تەبوم	فەریاد ژدەستی فیرقەتێ
٤	دوربوم ژوی رەفتو چنێ	وان عیشوەیا گفتو کەنێ
	نایی بچەهڤان من دنێ	فەریاد ژدەستی فیرقەتی
٥	دنیا بمن مژبو، غەمام	خەو ژیلچەهڤان‌من‌حەرام
	عومرەك بڤێ حالی هەمام	فەریاد ژدەستی فیرقەتێ
٦	ساعەت لمن تێك سال بون	دائم لسەردەست فال بون
	حەرفێن دهاتن دال‌بون	فەریاد ژدەستی فیرقەتێ

مانای وشە:

زەر: زەرد؛ **ژار**: کزوزەبون‌و بێچارە؛ **زیر**: داوەتێلی ساز کە دەنگی زۆر باریك‌و نزمە؛ **چاڤنیر**: چاوەروان، چەمەرا؛ **رەفتار**: رەوت؛ **رەفتو چن**: هاتوچو، رۆیشتن‌و چون؛ **گفت**: قسەکردن؛ **کەن**: خەنین؛ **غەمام**: هەور؛ **فال**: بۆ بەخت روانین، فاڵنامە.

پوختەی مانا:

دوابڕاوی دەس جوداییم؛ زەردو دەردەداری ئـەوم. وەکو سـیمە باریکـەکەی کەمانچـەو تار، کزو لاواز، هەمیشە چاولەرێی یارم. هانام بەپیری مەیخـانە دەفـریام بێ، هاوار لەدەس ئـەمدوری‌یە. دەمەوێ رەوتت ببینم؛ لە باغچەی جـوانیت بروانم. هەر چـونکە ئـەو نیازەم بو، لە دەرکی خـۆت

دورت كردم! هاتو چوٚكانت نابينم. قسـەو دەنگـی پێكـەنينت، نايەنە گوێم. وەك لەدنيا نەبم وايە؛ دەردی جودايی بەڵايە. هاوار لەدەستی جودايی. دنيا بەمن هەورەو مژە؛ چاوم لەگەل خـەودا دژە. عومرێكە بەو ژانەی دەژيم. دەوەرە لامو بم كوژە!

هەرساتێكم لیٚ بەساڵە. چاوم لەفـاڵنامەو فـاڵە. هەوری دەوری تاڵم تاڵە. هەر پيتیٚ بوٚمدیٚ، هەر داڵە. لارو خوار، چەوتو چەواڵە. واتا دوری، واتا دڵە دەردی دوسـەر، دەرچـون لەدەرمانو دەوا. بەڵام وادیارە دالێكيان واتای ديداری دەگەياند.

٧ ئیروٚ تنیٚ دەرهات ئەليف   مەعنی دچو بەژنا شەريف
يا خارە لیٚ كيمخەو قەديف   فەرياد ژدەستی فيرقەتیٚ

٨ ڤیٚ فيرقەتیٚ پردل شەواند   جەرحێن قەديم ديسا كەواند
شيشێن دصوٚر تێدا طەواند   فەرياد ژدەستیٚ فيرقەتیٚ

٩ داغێن مەديسا رەش‌كرن   يەكيەك ژنو ئاتەش كرن
لیٚ زێدە پەنجو شەش كرن   فەرياد ژدەستیٚ فيرقەتیٚ

١٠ سەوداو سەوسو گێژ كرم   پوڕ هەر ددل خونرێژ كرم
چەندان وەبو لیٚ هێژ كرم   فەرياد ژدەستی فيرقەتیٚ

١١ باللە ژنالەو زاری‌يان   گەزمێن دەوان خەمماری‌يان
خەو ناكرين شەو طاری‌يان   فەرياد ژدەستی فيرقەتیٚ

١٢ شەڤبو دنیٚ چەشمیٚ مەدا   حەتتا بەشير مزگينی‌دا
دیٚ بیٚ سەحـەر شاهی گەدا   فەرياد ژدەستی فيرقەتیٚ

١٣ مزگين كـودا من ئەڤ قەدەر   روحی شيرين من هاتە سەر
خەيلەك لمن رون‌بون بەصەر   فەرياد ژدەستی فيرقەتیٚ

١٤ رون‌بو بديداریٚ تە دل   بو غەرقی ئەنواریٚ تە دل
نارەت ژفەرواریٚ تە دل   فەرياد ژدەستی فيرقەتیٚ

١٥ مينەنەت مە دلداریٚ خوەدی   ديسا ژنو ياریٚ خوەدی
سوڵتانو خوندكاریٚ خوەدی   فەرياد ژدەستی فيرقەتیٚ

١٦ رەش كاكولێن سونبول لەڤين   مينەنەتمە ديسا غەم رەڤين
نو بو لدل حوبيو ئەڤين   فەرياد ژدەستی فيرقەتیٚ

مانای وشە:

ئەليف: هوٚگر؛ **ئەليف:** پيتی يەكەمی ئەلفوبێتكە؛ **خاراو كيمخە (يان، كيمخوا):** دو پارچـەی بەقيمەتن؛ **شەواند:** برژاند؛ **كەواند:** داغ كرد؛ **طـەواند:** خـوار كردەوە؛ **بەشـير:** مژدەدەر؛ **سـەوس:** دەمدەمیو گەللايی، وازوازی؛ **خەممار:** بادە فروٚش؛ **خەيلەك:** زورێك، ئەندازێكی زوٚر.

پوختەی مانا:

ئەمرۆ لە کتێبی فاڵنامە، ئەلف دەرهات. واتا: ئەو بەژن وەك ئەلفەی خاراو کیمخواو حەریرو مەخمەردە بەرە، تەشریف دێنێ؛ دەیسا بابیێو دادم لەدەست دورەدەستی، لای ئەو بکەم. دڵ برژاوە، کۆنە برینم کولاوە، دیسانەوە داغ کراوە، شیشی سورەوە کراوم. دەناو دڵی داچەماون، جێ داخیش رەش هەڵگەراون، ئاگریشی تێ بەرداون. نەهەر جارێك پێنج جار، شەش جار. هاوار لەدەستی جودایی.

سەودا سەرو هێرو گێژم، هەر خوێنی دڵ هەڵ دەرێژم. خۆم هەر هیچ بوم؛ دەردی جودایی توشم هات، لەوتۆزە هیچەشی کردم. تیری ئەو چاوە مەستانە، ئەو مەستە لەسەر هەستانەو، پیاڵەی شەراب لەدەستانە، خەوی شەویان لێ تاراندم، هەر دەگریمو دەبارێنم، نازانم لەدەستی دوری هەتا کەنگێ وا دەمێنم؟ هاوار لەدەردی جودایی.

دنیام شەوبو لەبەر چاوان؛ گوتیان هات نازداری باوان. هەر بەو مژدە دڵرفێنە، گیانم هاتە سەر گلێنە، چاویشم پێ رون بونەوە. تیشکی رون دەدڵم گەڕا، لە روناکی دا نوقم بو، ئامادەی هەر فەرمانێکە، چۆن دەفەرموی تا وا بکات.

سوپاس کە یارمان دیتەوە؛ جوانی خونکارمان دیتەوە. کاکۆڵ لە سروەبا نەوین. سوپای کوڵو کەسەر رەوین. دڵ پربولە خۆشیو ئەوین، هاوار لەدەستی جودایی.

۱۷ دەردێ غەدار بێم فیرقەتە ... فیرقەت ژجان پوڕ زەحمەتە
یا سەهل کو عاشق روح دەتە ... فەریاد ژدەستی فیرقەتێ
۱۸ ناری فیراقو صوهتنێ ... ئێشا خەدەنگێ نوهتنێ
پرس کن ژعوششاقان تنێ ... فەریاد ژدەستی فیرقەتێ
۱۹ عاشق ئەون هەردێ مرن ... چەندێك درەمزێن دلبەرن
کەیبەر لدل من بێترن ... فەریاد ژدەستی فیرقەتێ
۲۰ یارەب بدیداری خوەکی ... من واصلی یاری خوەکی
بەس صوهتنیێ ناری خوەکی ... فەریاد ژدەستی فیرقەتێ
۲۱ مەژدوست ساتەك دورنەکی ... پەرکەندەیی مەهجور نەکی
دیسا ژنو دل هور نەکی ... فەریاد ژدەستی فیرقەتێ
۲۲ خاکا ریا دلبەر مەلا ... بکشین دچاوان وەك جەلا
دیدار قیسمەت بو هەلا ... فەریاد ژدەستی فیرقەتێ

مانای وشە:

غەدار: گران، زۆردار؛ زەحمەت: دژوار؛ نوهتن: سمین؛ بێتر: زۆرتر؛ پەرکەندە: بڵاو؛ پەرکەندە: بێبەرۆبو؛ جەلا: سورمە؛ هەلا: هۆشت بێ.

پوختەی مانا:

دەردی دوری زۆر گرانە. لەلەش جیابونەوەی گیانە. هێشـتا گیان دانیش هاسـانە، بەڵام ئـەو زۆر بەسوتانە. تیری جەرگان کون‌کون دەکا؛ کونانیش خەم ئاژن دەکا. کەسێك خـۆی دڵدار نەبوبێ‌و ژانی بەدڵا نەچوبێ، چوزانێ دوری چتامە؟ هاوار لەدەستی جودایی.

زۆر دڵدار هاتن‌و رابردن؛ بەنازی دڵبەران مردن. بەڵام من لەناو هەمواندا، پتر جـەفـــاو دەردم دیوەو تیری دوریم تێ‌چەقیوە. هاوار لەدەستی جودایی. خوایە بەزەییت پێما بێ؛ یارم لەگەڵما تەبا بێ، جەرگم لەسوتان رەهابێ، تازە لەمەش وردتر نابێ. هیچ کاتێ لێم هەڵماوێرە، چونکە ئـەو بە توران فێرە. هاوار لەدەستی جودایی.

مەلا ئەگەر بوت هەڵکەوت، دیسان چاوت بەیار کەوت، خاکی رێبازی دابێژە، چاوی خوتی پێ برێژە، هوشت بێ لەبیرت نەچێ! هاوار لەدەستی جودایی.

«فرشتەی بەشەری»

١ صەنەما سورێ ژصەمەد نەیشەکەرا لەب ژنەبات
(أَحْسَنَ‌أَللهُ تَبَارَكْ) ژسورا وێ صەنەمێ
ئەنوەرا رەنگ فرشتە بەشەرا حور سرشت
یا ژمیسکی خوتەنێ خالو خەطو کاکولو قشت
گەر خوە نیشان سەقەری دەت دگرت حوری بەهیشت
کەعبەیا تێ نەبت ئەو پوتکە دەیەو دێرو کەنیشت
کو نەصیب دا ژئەزەل حەق ژمەرا عیشق نویشت
فەیدە ناکن لمە ئیسمو نەطەلسمو نە نویشت
ظاهیریدا مە عەذابەك وەکو باطین ڤە بەهیشت
صوهتنێ دا بە هەناڤانو جەگەر تێك بریشت
قەصدی وەصلێ مە بجان‌کر کو ڤەداییینو نەهیشت
دەست نەهلین ژطەلەب گەرمە درێ چت سەرو تشت
پشت نادەین دوهەزار خەنجەرو تیرو رمو خشت
مەسەری داینە رێئو بخودێ بەستییە پشت
ئەوە من روحو حەیاتو ئەوە من قیبلەیی ذات
صەنەما سور ژصەمەد نەی شەکەرا لەب ژنەبات
(أَحْسَنَ‌أَللهُ تَبَارَكْ) ژسورا وێ صەنەمێ

مانای وشە:

أَحْسَنَ‌أَللهُ تَبَارَك: ماشەالله لە شیرینکاری خوا؛ **نویشت:** نوسی؛ **بریشت:** برژاندی، براژتی؛ **ڤـەداییین:** دەری‌کردین، رای داین؛ **سەروشت:** سەرومالێ؛ **خشت:** نێزە؛ **پشت نادین:** را ناکەین.

پوختەی مانا:

بوتە بەلارو لەنجەکەم بەژنی وەك نەیشەکەر رێکەو لێوی وەك نەبات شیرینە. هەی‌نامەخوا! لە دڵکێشی بتی جوانم. ئەو دڵکێشیەی لە خواوەیە. تیشك دەرە، رەنگی لە فرشتە دەکا؛ ئاکاری وەك حۆری دەچی‌ۆ بنیادەمە. خاڵ‌ۆ میل‌و کاکۆڵ‌ۆ پەرچوکەی هەنیەی، لە میسکی خوتەن رەشترو بۆن خۆشترن. ئەگەر خۆی شان جەهەندەم دات؛ حۆری جەهەندەم دادەگرن. کە لە بەهەشت خۆشتر دەبێ.

خودای گەورە، رۆژی بەرێ، ئەوینی لە چارەم نوسی. بەدوعاو نوشتەو هەیتو هوت، لە دڵی من ناچتە دەرو هەرچی بکەن بێ‌بەهرەیە. ئەوین ئەگەر بەرواڵەت دەردو ئازارو سزایە؛ لەراستی‌دا بەهەشتێکە خودا دەیدا بە دەرونمان. کەیفم سازە کە بە ئاگری ئەوینێ جەرگ‌و هەناوم برژاوەو هەڵقرچاوەو پروکاوە. ویستم بمرم؛ لەرێی ئەوین، بەگیان بگەم بە دیداری. لەخۆی دور کردمو نەی‌هێشت. بەڵام هەرگیز دەست هەڵگر نیم. سەرو سامانیشم بروات، گوێ نادەمە تیرو رمو نێزەو خەنجەر. یا هەزارانیشم بوێن، سەرم لەسەررێ داناوەو پشتم بەخودا بەستوە. یارە گیان‌و ژیانی من. روگەم ئەوە. بتە بەلارو لەنجەکەم، بەژنی وەك نەیشەکەر رێکە؛ لێوی وەك نەبات شیرینە. هەی نامەخوا! لە دڵکێشی بتی جوانم. ئەو دڵکێشیەی لە خواوەیە.

٢ زەری‌یا دیم دورۆ لەب شەکەرا عیشوە پەری
یا ژسەر تا بقەدەم تێك ژعەیبانە بەری
ژسەراپەردەیی لاهوت بصەد شیوە گەری
بێتەبەر عەینی شهودێ دلیباسی بەشەری
(حاشَ لله) تو کسان دی‌بتن ئەڤ رەنگ زەری
دایە بەر قەندو نەباتێ ژدو لەعلێن شەکەری
بێ، تو یا لەب‌شەکەری یاتو نەباتا بەتەری (یان، تەبەری)
الله الله چتەجەللایە ژسیررا قەدەری
حاجیان سیلسیلە بەستینە لدۆرا قەمەری
دۆری بەیتێ ژصەفا تێنە سەمایا سەحەری
بێ‌سرووەت کودو میران ژسوری مەی دسەری
نهیلن چینە طەوافی‌ۆ زیارەت حەجەری
زەمزەمو غولغولەوو عومرەو عیدو عەرەفات
صەنەما سور ژصەممەد نەی‌شەکەرا لەب ژنەبات
(أَحْسَنَ اللهُ تَبَارَك) ژسورا وی صەنەمێ

مانای وشە:

لاهوت: خوایی؛ **کسان:** چلۆن؛ **بێ:** بیژە، بلێ؛ **بەتەر:** کورتەی بێتر، کە بە مانا زۆرترە؛ **تەبەری:** نەباتی تەبەرزە، تەشوێ تاش؛ **حاجب:** برۆ.

پوختەی مانا:

سـەوزەڵەی روخسـار مرواری، بەنازو غەمزەی لێوشـەکر. سـەرتاپا بێبەش لە عەیبان، پەری خوایەو ناردراوە لە بیچمی بنیادەمان دا دێتە بەرچاو. ئەگینا چـۆن هیچ ئـەو رەنگـە سـەوزەیەیو هەردو لێوە ئاڵەکانی ـ کە نەباتو شەکرو قەندیان بەرگرتوە ـ دەکرێ لەرێزەی خەڵك بێت؟!

تۆ بڵێ: شەکرە لە لێوت، یان لە نەباتی تەبەرزەس. ئەی خودایە چنهێنیت لە توانایی خودالایە.

دو برۆی لەیەك پەیوەندت دەوری لەمانگی روت داوە. هەر بەیانیەك کە بسکـانت بەدەم سـروەوە دەلەرنو لەسەر هەنیەت ـ کە وەك عاسمانی سـاو دەچـێ ـ حـەجـێ دەکەنو دڵان پردەکەن لە خۆشی؛ ئێمەی دڵدار، زۆر بەتاسـەین کە لە دەوری سـەرت گەرێین، خـاڵی رەشـت وکو بەردە رەشیمالی کابە، رابموسین. بەڵام دو چاوە مەستەکەت ـ کە سەرمەسـتن ـ ناهێڵن ئـەو حـەجـە بکەین. هەراو هوریای دڵدارانە، دیداری تۆ بۆ ئـەوان جێژنی قـوربانەو، زیارەتی تۆ وەکو عومرەو عەرەفاتە.

بتە بەلارو لەنجەکەم، بەژنی وەك نەیشەکەر رێکە. لێوی وەك نەبات شیرینە. هەی نامەخو ! لە دڵکێشی بتی جوانم. ئەو دڵکێشیەی لە خواوەیە.

٣ من بدل صورەتی جاندی ژبتان ئەو بتەنێ
ئەو تنێ سەروی رەوان دی ژظەریفێن چەمەنێ
سوسنو سونبولو گول چەرخە لدۆرا سەمەنێ
خەمریبان حەلقەئو چین دانە ژمیسکا خوتەنێ
سەر ددن چەشمەیی حەیوانو بزەمزەم دەرەنێ
لێ چشیرانییە (الله) تەژوی کەفتو چەنی
ئەز دبێم بەدرە بدیم لێ دکەتن گوفتو کەنێ
یا یەقین روژە لشەرقێو شەفەق دانە دنێ
غەلەطم روحی قودوس هاتییە نیڤ وێ بەدەنێ
دکەت ئیحیای مەواتان لسورۆ رەفتو چونێ
تەنهن باوەرو ئیمان نەظەرێ دێو بنێ
چتەجەللایە بوێ قیبلە مەلەك رو ددەنێ
ئازەری گەر بدیا هور دکرن لاتو مەنات

ضەنەما سوژ ژصەمەد نەیشەکەرا لەب ژنەبات
(أَحْسَنَ ٱللّٰهُ تَبٰارَكَ) ژسورا وی صەنەمێ

مانای وشە:

دەرنێ: دەچنێ؛ کەفت: لامل؛ مەواتان: مردوان؛ بنێ: برۆانە؛ ئازەر: باوك یان مامی برایم پێغەمبەر کە بتی دەتاشین.

پوختەی مانا:

لەچاو جوانان، ئەو بە تەنیا شکڵی گیانە، لە باغان‌دا، هەر ئەوە سەروی رەوانە. گوڵی سویسنەو سمڵی کە پەرچوکەن، لە میسکی خوتەن رەشترو بۆن خۆشترن. لە لاجانگی گوڵی یاسەمەن ئاسایی دێن‌و دەچن. سەر دەگەیەنتە سەرلێوان، کە سەرچاوەی ئاوی ژیان‌و، وەك چاوەی زەمزەم پیرۆزە. ئەی خوایە! لامل‌و چەنەی چەند جوانن. من دەڵێم روی مانگی چاردەس. بەڵام گفت‌و پێکەنینی لەمانگ زیادە. یان وەکو خۆرە، لە خۆر هات‌و، جیهان رۆشن ئەکاتەوە. لەمەش هەڵەم، دەڵێم رەنگە جوبراییلی هاتبێتە ناو لەشەوە، رەوت‌و چونی وەکو عیسا مردو وەگیان دێنێتەوە.

گەر لەگفتم بەگومانی، تۆش وەرەو لەیار بروانە! تیشکی خوایەو لەفرشتان بۆتە روگەی پیرۆزو جوان. باوك یان مامی برایم کە ئەتۆی دیبا بە چاوان، بتەکانی هەمو دەشکاند.

بتە بەلارو لەنجەکەم، بەژنی وەك نەیشەکەر رێکە. لێوی وەك نەبات شیرینە. هەی نامەخوا! لە دڵکێشی بتی جوانم. ئەو دڵکێشیەی لە خواوەیە.

٤ نیرگزا مەست‌و شیرین‌و گوڵو نەسرینە ژرەنگ
شەکەرو لوئلوی مەنشورو بدل ئاهەن‌و سەنگ
مە ژبەر ضەربی ئەڤینیْ بوە دل پێت‌و پەرەنگ
لەومە شەب تا بسەحەر نالەیە وەك مەغنی‌و چەنگ
دامە صەد رەنگ عەذابی‌و نەهات دەر ژمە دەنگ
هەستی‌یان گرتی‌یە ناسورو مەژیدا هەیە ژەنگ
لەو نەهشیارو خومارین مە نە خواری مەی‌و بەنگ
لمە ئیروْ دو کەمانداری حەبەش هاتنە جەنگ
تینە قەتلا مە ددەستان دوسیە قەوسی ژیەنگ
درەشینن مەوتێن‌مە دوهەزار تیرو خەدەنگ
جەگەری کون دکن‌و تیْ دبەین میثلی تفەنگ
میثلی وی کافرو ظالم قەدیەن کەس دفەرەنگ
نازکو خوبو شەکەر خەندەئو شیرین حەرەکات
صەنەما سورْ ژصەمەد نەی‌شەکەرا لەب ژنەبات
(أَحْسَنَ‌ٱللهُ تَبارَك) ژسورا وی صەنەمیْ

مانای وشە:

ئاهەن: ئاسن؛ مەژی: مێشك؛ تیْ‌دبەین: بەنێواندا دێت.

پوختەی مانا:

چاوی وەك نێرگزی مەستە؛ خوێن شیرینە، بە ڕەنگی گوڵو نەسرینە. ڕو مرواری، لێو شەکرینە. دڵی وەك ئاسنو بەردە. من لە ئەوین دڵم بوٚتە گرو پەنگر. شەو هەتا ڕوٚژ، وەك دەنگی چەنگە ناڵینم. صەد جورە جەزرەبەی داوم، دەنگم نەهات. ئێسکم توشی برین بونو مێشکم ژەنگی هەڵێناوە. نە بادەم خواردوە نە بەنگ. دو بروٚی ڕەش ـ وەك دو کەوانداری حەبەش ـ هاتنە جەنگم.

دو کەوانی یەنگیان لەناو دەستان هەیەو، دو هەزار تیریان پێوەنام. جەرگم کون‌بو، وەکو گوللە بەناویدا دەرباز دەبن. کافری وا کێ لە فەرەنگستانیش دیویە؟! ناسکە، جوانە. بزەی وەکو شەکر وایەو ڕەوتی لەبەردڵ شیرینە.

بتە بەلارو لەنجەکەم، بەژنی وەك نەیشەکەر ڕێکە. لێوی وەك نەبات شیرینە. هەی نامەخوا! لە دڵکێشی بتی جوانم ئەو دڵکێشیەی لەخواوەیە.

٥ دریا دوست مەلا یەك جیهەتو سادە دلین
مە حەتا جان هەیە حاشا ژطەلەب دەست بهلین
یا درێ سەر بدرین یا بمرادێ وەصلین
مە چپەروای ڕمین بەر وەشی شیرین قزلین
تا ئەبەد مەستو هیلاکێن ژشەرابا ئەزەلین
ژجەفاو ستەماوی ژجەگەر پوڕ دکولین
پەردەیا گوشە قەصەب لێ تو ژسەردیمێ هلین
کو دشەرقێ مەهو خورشید ژشەوقی بطلین
لەو ژسوڕ سورمە ددیرینو نەموحتاجی کلین
مەست دنیڤ تورّو لەفان مار لسەلوێ فەتلین
سورمە دارین ژسوری مەست ژقودرەت کەملین
مە ژغەفلەت دوژها دینو ژسەهمێ خەجلین
عیشوەگەر شیوەنومایا مەژوی ڕوحو حەیات
صەنەما سور ژصەممەد نەی‌شەکەرا لەب ژنەبات
(أَحْسَنَ ٱللَّهُ تَبَارَكَ) ژسورا وی صەنەمی

مانای وشە:

بهلین: هەڵگرین؛ **وەصل:** گەیشتن؛ **بەرەوەش:** لەپیشەوە وەشێن؛ **قەصەب:** پارچەی ئاوریشم‌چن؛ **بطلین:** دەست هەڵگرتن؛ **فەتلین:** پێچیان خوارد؛ **ژها:** هەژدیها.

پوختەی مانا:

مەلا! ئێمە لەرێی یاردا، راستو لەروینو دڵ ساکار. هەتا دەمرین دەست لە دڵداری بەرنادەین. یان بەئاواتی دڵ دەگەین، یان سەریشمان دەدۆڕێنین. گوێ نادەینە ڕمبی نوك تیژی خوێناوی. هەتا هەتا لەبادەی ئەزەلی مەستین. لەدەست ئازاری دەستیی‌یار، دڵ پرغەمین.

روبەندی ئاوریشم چنت لەرو لادە! با رۆژو مانگ، لە تیشکدان رابوەستن. چاومان پرە لە جوانی تۆ، ئیتر کارمان بەکل چیە؟ ماری کەزیت لە بەژنی سەوڵت پێچیان خوارد. چاوی مەستت کلی خودای تیّکراوە، بۆیە مەستن. دو هەژدیهای پرچتم دین، لە ترسان رەنگ لەروم نەما. زۆر بەنازی، نازان دەکەی. گیانو ژیانمان لەتۆرایە.

بتە بەلارو لەنجەکەم، بەژنی وەك نەیشەکە روایە. لێوی وەك نەبات شیرینە. هەی نامەخوا! لە دڵکێشی بتی جوانم. ئەو دڵکێشیەی لە خواوەیە.

"سوێند بە بالا"

١ ئەی نەسیمی صبەهی ما دمەجالا سەحەری
صەد سەلامان بگەهینی ژمەوی لەب شەکەری

٢ نیرگزا نازك وتەر نەی‌شەکەرا مەستو خومار
دیم دوڕو لەعل لەبو موحتەشەمو موعتەبەری

٣ بسكو گیسو ژحەریرن قەصەبن طُرَەو زولف
نەژكافورە بەدەن خال ژمیسکی تەتەری

٤ دیم بەدرو ئەنی‌یێ، زولف لسەربونە هەلەك
ئەرقەمان حەلقەو گەڕدانە لدوڕا قەمەری

٥ ئاستانی‌و شوباكو كولەكو پەنجەرەیان
دابمسکینی‌و زاری توبیوسی دبەری

٦ توزەکی بین بخوەڕا تا بکرین کوحلی بەصەر
لطەریقا قەدەما، دلبەری وی رەهگوزەری

٧ دابیینی صەنەما من تەبگین خوە بدەخەت
بکە تەلخیص جەوابی مە ژڤیٚ موختەصەری

٨ لەو کوپور شەفقە ددیرت کەرەمو لوطفو کەمال
ئاە ژدەست رەمزو سوڕێن وی دوڕو گەوهەر خەبەری

٩ ما بزەهری شەکەری دۆست بخونت جارەك
عەرضحالا کو نڤیسی مە بخونی جەگەری

١٠ قەدەرەك شەفقە ژلوطفاتە تەمەننا دكرین
دامە مەحروم نەدیری تو ژلوطفو نەظەریٚ

١١ بخودیٚ قەط تە ددلدا ژخودیٚ ترس نەهن
دكری ظولمو جەفاییٚ تو لمن ڤیٚ قەدەری

١٢ ئەز بویٚ قامەتو بەژنیٚ لتە صوندیٚ دخورم
بەس كە ئەی پادشەها من لئەسیران غەدەری

١٣ ژبەر ئاهیٚن مە دنیٚ ئاگرو دود بت نەعەجەب
مە ددلدا هەیە نارەك كو دصوژت سەقەری

١٤ نە بوینە نەدبن وەك تەشەپالی دجەهان
كی دی‌یە میثلی‌تە سیمین تەن‌و زەررین كەمەری

١٥ پاشی‌وان گەزمەیی چەهڤیٚن تە مەلا پیٚ كوشتی
ما خەدەنگن دكرن قەط لمەئیدی ئەثەری؟

مانای وشە:

قەصەب: زەری، پارچەی زیٚڕ تیٚوەدراو؛ **ئـەرقـەم:** ماری جنجیر؛ **كولەك:** كولانچكـە، ڕۆچنە؛ **كوحـل:** سورمە؛ **بگین‌خوە:** خۆ بگەیێنە؛ **تەلخیص:** پوختەكراو؛ **موختەصەر:** كورت‌كراو؛ **تەلخیص:** كتێبێكە لە كتێبێكی بە ناوی موختەصەر وەرگیراوەو پوختەی موختەصەرە؛ **خەبەر:** گفتو دوان.

پوختەی مانا:

سروە! لە بەرەبەیاندا، صەد سلاوم لەو لێو شەكربارە بكە. بەژنی وەكو نەی‌شەكەرە. شـلكو تورتە وەكو نێرگس. مەسـتە چـاوە، رومرواری لێوی لالە، پایەبەرزەو زۆر بەرێزە. كەزی‌و بسـكو لابسكو پەرچوكەكانی، وەك ئاوریشم دەگەلٚ زیٚڕان تێكەلٚ دەبن. لەشی لەكافور سپی‌تر، خـالی وەك میسكە بۆن خۆش‌و شەوە ڕەنگە. روخسار مانگە. هەنیەی بەو ئالقە بسكانەی لەسـەریەتی، هەر دەلێی ماری جنجیرن لەدەوری مانگـیٚ هالاون. سـروە! زۆر بەكزی ببورە، لە پێشـانا دەركو پەنجەرەو كولانچكەو لێوی دەلاقەكان ماچكە. تۆزێكـی سـەررێی یاربێنە. تا بیكـەینە سـورمەی چاوان ـ هەر خۆت بچـۆ خـذمەت یارم، نامەكەمی بدە دەسـتی وەرامەكەم بە پوختەیی بۆ بێنەوە. زۆر بەبەزەو ئیلتیفاتە. ئاخ نازانی چەند دلٚكێش‌و پڕلە نازەو گفتی وەكو گەوهەر دەچن!.

ئەگەر جارێك بەزاری مبارەكی خۆی بانگم بكاو، ئەو عەریضەم ـ كە بە خوێنی دلٚ نوسراوە ـ قبولٚ بییٚ؛ چەند خـۆش دەبیٚ؟ نوسـیومە تۆزێك بەزەت بیٚ. لە بەزەت بیٚ‌بەشـم مەكە. جـارێك ئاورێكم ویٚ‌بدە. بەخوا تۆ لەخوا ناترسی؛ دەنا هێندەت ئەو دەردە بەمن نەدەدا. سوێندت ئەدەم بەو

بەژنە شۆخو شەنگەی خۆت، تۆ پادشای چاوجوانانی، هێندە لەمنی یەخسیری خۆت ظولمێ مەکە. لەبەر ئاهم ئەگەر دنیا پڕ لە دوکەڵو ئاگربێ، سەیر نیە. ئاوری دڵم جەهەندەمیش دەسوتێنێ. کێ لەدنیا لەش زێوینو کەمبەر زێڕینێکی وەك تۆی بەچاو دیوە؟ ڕەزا سوكو جوانی وەك تۆ، نە هەرگیز بوە نە دەبێ. دوای وەی مەلات بەتیری چاوەکانت کوشت؛ ئیتر تیری دیم بۆچیە. تیر هاویشتن بەهرەی‌نیە.

بەیاری خوا، شەرحی د یوانی جزیری، دوایی هات.

خوایه ئـەی بینایی چـاوان! سـوپاس بۆتۆ، که بەزەییت بەمنی هەژاردا هاتەوە. ئـەو هێزو توانایەت دامێ، لەپاش مەموزینی خانی، دیوانی شێخی جزیریش ـ بەسـۆرانی‌ـشـی کەمەوە، که زۆری بۆ بەئاوات بوم. ئۆخەی ئیتر خەمم نەما، ئاواتم نەبردە ژێر گڵ؛ بشمرم ئـارخەیان دەمرم. لەقیامەتێش دەس‌بەداوێنی خاوێنی ئەو دو خۆشەویستەت دەگرم، لێم رونە خۆم لێ‌نابوێرن.

لەچاپ‌و بەرهەم‌هێنانی ئەم‌کتێبە، چـەندکەسـێکی هەژارپەروەری خێرەومەند، یارمەتیان دام. ئەگەر چاکەیان لەبیرکەم، خۆم بەبێ‌ئەمەگ دەزانم.

سوپاسی‌زۆر بۆ: «کاك‌ماجدی روحانی» که وەختە بێژم بەقەدخۆم خۆی ماندوکرد، پاك‌نوسـی ئەو خەتەپیسەم، هەڵەو پەڵە هەڵگرتنەوەی، بەسەرچـاپ راگەیشـتنی، وەئـەسـتو گرت. هەر ئەویش بوی دامەزراندم، کرێی چاپیان لێ نەستاندم.

سوپاس بۆ کارگێڕی سروش، «ئـاغای زەورەق»، بۆ بەرپرسـی چـاپخانەی ادارۀ سـروش «مهرپرور»ی خوێن شیرین، بۆ کیژی یەکجـار هونەرمەند «ئـابگینە» که بەراستی لەپیت‌چنینی کوردیدا موجزاتە.

پێشەکیش سـوپاسی زۆرم بۆ ئـەو کوردە لاوانەیە، که بەچـاوی رەخنەگری، لە نوسـراوەکەم دەڕوانن‌و هەڵەکانم دەدۆزنەوە.

پازدەی پوشپەڕی ساڵی ١٣٦٠ هەتاوی.

عبدالرحمن شرفکندی

هەژار